BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
8
8.K
42

CATECHISMVS IN SYMBOLVM FIDEI,

3 K 42
A

IN QVO DE NOSTRÆ FIDEI PRÆSTANTIIS, & de præcipuis illius myſterijs agitur, quæ ſunt mundi Creatio, & humani generis Redemptio, cum alijs ad hæc duo myſteria annexis, in quatuor partes diuiſus,

R. P. M. ALOYSIO GRANATENSI, ORD. S. DOMINICI, AVCTORE.

A IOANNE PAVLO GALLVCIO SALOENSI Latinitate donatus.

Ad Perilluſtrem, ac Reuerendiſſimum Franciſcum Maurocenum Brixiæ Epiſcopum, &c.

CVM PRIVILEGIIS.

COMMISSIONE ...

VIRTVTI SIC

CEDIT INVIDIA.

VENETIIS,
Ex Officina Damiani Zenarij. M. D. LXXXVI.

PERILLVSTRI, AC REVERENDISS.MO

FRANCISCO MAVROCENO,

BRIXIÆ EPISCOPO, &c.

DIGNISSIMO.

Ioannes Paulus Gallucius Saloenſis,

S. P. D.

QVAECVNQVE ab hominibus fiunt, Perilluſtris, ac Reuerendiſsime Antiſtes, dum in terris uerſantur, quæ innumerabilia ſunt, & in perpetuis negotijs eos continent, niſi ad eam Dei cognitionem referantur, quæ nobis conceditur, dum anima noſtra in his corporis vinculis continetur, ea profectò non ſolum inania ſunt, ſed digna, quæ perpetuis pœnis coerceantur. Ad quid enim homo natus eſt, niſi vt Deum cognoſcat omnipotentem, ſapientem, & iuſtum: vnde timor, & reuerentia oritur: miſericordem, & bonum: vnde ille noſter amor in eundem, qui noſtram animaduerſionem, & diligentiam ita excitat, vt cæteris ſtudijs omiſsis, eum tantummo-

do videre cupiamus, & eo ſolum frui, & tamquã in illius ſinu quieſcere velimus? Cum autem ipſe omnium rerum Creator, & cauſarum cauſa ſit, & ipſe à nullo, & omnia ab ipſo pendeant, per cauſam minimè intelligi poteſt: ad illius igitur effectus, & opera nobis confugiendum eſt, vt eum aliqua ratione, licet imperfecta, cognoſcamus. Hoc quidem Philoſophi per ea, quæ in vniuerſo mundo, & in ſingulis illius partibus natura fiunt, ſe conſecuturos, & conſecutos eſſe ſperarunt: pauca tamen de illo intellexerunt, ſi cum ijs conferantur, non quæ in illa pura ſubſtantia, quæ innumerabilia ſunt, & ſub humanam intelligentiam minimè cadunt, ſed cum ijs, quæ de illo pij, & docti viri cognouerunt: licet illum cauſarum cauſam, & primum mouentem cognouerint. Quæ licet non indigna ſint Chriſtiani hominis cognitione; non tamen ſatis ſunt quæ nobis Dei naturam adaperiant. Permulta .n. alia ſunt, quæ nobis per fidẽ ſignificantur, quæ nos facile ad illius miſericordiæ, & bonitatis notitiam perducere poſſunt. cum autem fides per auditum fiat, ſacra noſtra Theologia nobis ea tradit, ac prædicat, quæ in homine hanc fidem nobis priùs in baptiſmo traditam ita poſſunt augere, vt nos ad Deum aditum patefaciant. Neque tamen ea negligit, quæ Philoſophi tradunt, ſed cum his ab operibus gratiæ arguentes noſtri Theologi propius ad Deum accedunt, & illius bonitatem, &

miſe-

miſericordiam cognoſcentes alijs tradunt, ac prædicant. Theologia igitur quid melius? Quid præſtantius? Quid expetibilius? In quo maiori cum fœnore homines verſari poſſunt? Ex omnibus autem Theologis licet eandem rem tradant omnes: alios tamen alijs meliori ratione, ac via facere id cõpertiſſimum eſt. Ex ijs autem qui melius ſine controuerſia eſt Aloyſius Granaten. Ordinis Prædicatorum tum in cæteris ſuis libris, tum in ſua introductione in fidei Symbolũ in quatuor libros diſtributa, quos libros nemo leget ſtudioſè, quin, licet ſit infidelis, ad pietatem, & religionem Chriſtianam ſe conuertat. Hi verò libri ſuperiori anno ex Hiſpanica lingua in Italiam conuerſi ſunt. quos ego hoc anno, quòd omnium lectione digni tum mihi, tum peritis omnibus viſi ſint, Latinè verti, vt omnes homines inde eam vtilitatem, qua nihil melius excogitari poteſt, perciperent. Eſt enim omnibus gẽtibus communis Latina lingua, et quoddam omnium Eccleſiæ Catholicæ membrorum commune vinculum: cæteræ verò linguæ ſuis finibus continentur. Quantopere autem in illis elaborauerim, vt auctoris ſententiam fideliter exponerem, ſum mihi ipſe teſtis, quid tam multis laboribus ſim aſſecutus, cæteri iudicent. Qualeſcunque autem ſint hi libri à me Latine verſi, eorum quidem primitias à me propè tuo iure poſtulare debes. Iuſſit enim Deus in veteri lege, & in noua à pijs uiris ſeruatur, vt omnium rerum primi

tiæ ſacerdoti offererentur, non ſolum (mea quidem ſen tentia) vt inde ſacerdotes haberent, vnde vitam age rent, ne ſibi tēpli miniſterium deſerendum eſſet, vt ſibi victum quæritarent, ſed, vt hac ratione offerentes, Deo gratias agerent, & id omne bonum ei acceptum referrent, à quo bona omnia in omnès homines proficiſcuntur. Tu autem Brixia, & Saloi, vbi natus, & educatus ſum, non ſolum es ſacerdos, ſed (vt ita dicam) ſacerdotum ſacerdos, & Epiſcopus, neque nomine, & ſacerdotio tantum, vt fortaſſe ſemper multi fuerunt, ſed ijs omnibus virtutibus, quæ ad perfectum Epiſcopum pertinent, & quibus non modo, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam, qui fuerunt memoriam facilè vincis. Quid enim eſt, quod cuiuſque animum dubium facere debeat: Ego enim ſic exiſtimo in Epiſcopo hæc quatuor ineſſe oportere diuinarum et humanarum rerum ſcientiam, multarum rerum vſum, liberalitatem, & uitæ integritatem. Quis igitur te eſt ſcientior, aut eſſe debet, qui puer, & penè infans ita bonarum litterarum cognitione delectabare, vt nullo penè ſuadente (quod potius freno, quàm calcaribus egeres,) ſemper libros volutares, & ſub optimis præceptoribus illis inſeruires: ſic adoleſcens tum humanis litteris, tum diuinis operā dediſti, vt nulla alia ex re voluptatem perciperes? Huius rei teſtis fuit vniuerſa tua Reſpublica, quæ tantam de te ſpem conceperat, vt nihil eſſet, quod à te minimè

mè ſperaret. Teſtis fuit auunculus tuus Illuſtriſſ. & Reuerendiſſ. Cardinalis Cornelius, qui te iam tum ab adoleſcentia ſacerdotio dignum exiſtimauit, & ob id te ſecum Romam perduxit, licèt quod cupiebat mini mè perficere potuerit, et quòd illius huiuſmodi erga te ſtudijs aduerſabare, quæ tua modeſtia eſt, te tãto mune re indignum exiſtimans. Iam ex eo tempore tamen ita in multarum, et diuerſarum rerum negotijs verſatus eras, ut Sabaudiã, Galliam, bis, Hiſpanias, Conſtantino polim Legatus honeſtiſſimè obieris. mitto quos hic Vene tijs Magiſtratus geſſeris, ex quibus omnibus maximũ rerum vſum, qui in Epiſcopo elucere debet, conſecutus es. Quæ autẽ par oratio tuæ liberalitati inueniri poteſt? Teſtes ſunt omnes, qui tibi familiares ſunt, imò tota hæc tua Venetiarum Ciuitas, cum vbique, & me au diente, ſæpiſſimè de ea honeſtiſſimè prædicaretur. Te ſtis eſt Brixia cum tuam domum omnibus probis vi ris ſemper patere videat, & quotidie experiatur. Vbi autem hæc uirtus eſt, in eo cæterarum omnium uir tutum chorum ineſſe neceſſe eſt. Nam ſi cupiditas (ut Apoſtolus teſtatur.) eſt omnium malorum, ideſt om nium vitiorum radix, liberalitatem omniũ virtutum fontem eſſe fatendum eſt; inde oritur illa vitæ integri tas, quam omnes in Principibus, & in primis in Epi ſcopis ſuſpiciunt, omnes admirantur, omnes in ore ſunt, eum ſupremis honoribus dignum exiſtimant:

Hanc quoque ſatetur Plato in illis eſſe, qui nobili loco nati, bonam eruditionem ſortiti ſunt. Qui autem hac re tecum conſeratur, non facile inuenias. Veneta.n nobilitate, qua Duces, Reges, uel ipſi purpurati patres gloriantur, quæ maior? inter Venetas verò familias Maurocena, & Cornelia familia, a quibus originem ducis, quæ nobilior? quæ educatio præſtantior? Hæc ſunt in hac Ciuitate notiora, quàm quæ verba deſiderent. Hæc igitur tua humanarum, & diuinarum rerum cognitio: hic tuus rerum vſus: hæc tua benignitas: hæc tuæ vitæ integritas. atque innocentia vnà cum cæterarum virtutum choro ita ad omnium aures peruaſit, vt a Beatiſs. Gregorio XIII. ſummo Pontifice fueris Brixiæ Epiſcopus creatus, licet tunc in terris a noſtris penitus diſiunctiſſimis verſareris, ſed nondum perfecta re, quòd tuæ voluntatis conſenſus vt haberetur, ſatis multum temporis ſpacium poſtularetur, interim ceſſit è vita ſummus Pontifex: deligitur Beatiſſimus Xiſtus V. qui uniuerſo Chriſtiano populo præſit, qui quoq; inter multos præſtãtiſſimos uiros, qui ei proponerentur, te præſtantiorẽ delegit: ut idem Spiritus ſanctus in vtroque Pontifice idem operatus ſit. Neque ſummos Pontifices de te feſellit opinio: Nemo enim in tua diœceſi eſt, cui in te quidquam deſiderare in mentem veniat. Hos igitur meos diuturnos labores bi Perilluſtris, ac Reuerendiſſime Antiſtes iure opti

mo

mo dicatos eſſe volui: quippe qui cùm patriæ meæ Epiſcopus ſis, & huiuſmodi, quo nemo præſtantior excogitari, nedum reperiri poßit, antequam per vniuerſum terrarum orbem diſſeminentur, eorum primitias à me petere debes. Tu verò, pro tua ſingulari humanitate, & amplitudine animi tui hoc meæ in te obſeruantiæ pignus beneuolo animo complectaris velim. Venetijs Calendis Iulij, Anno 1586.

REVERENDO PATRI MAGISTRO ALOYSIO GRANATENSI:

Ioannes Paulus Gallucius Saloenſis S. P. D.

SALVE Pater beate, iterum ſalue: ſcriptum eſt enim beati pedes euangelizantium: quod ſi qui hoc bonum nuncium hominibus attulit poſt ſanctiſſimos Apoſtolos, & illos priſcos apoſtolicos viros, tu ex illis es, & ita ante hominũ oculos hoc bonũ proponis, vt vel omnibus (modo tũ alios, tũ hos tuos libros legerit) hoc vnum bonum eſſe compertiſſimum ſit. Quibus non vteris argumentis, vt homines Deum cognoſcant, & quem ipſe Deus miſit Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM? Quin igitur mihi licet, & iure optimo, te beatum vocare? Quin & patrem, cùm in omnes tam ſanctè patris munere fungaris? Tu enim vt omnibus prodeſſes, iſta vernacula lingua hos conſcripſiſti libros, & qui latinam linguam ex tuis Hiſpanis ignorant, poſſent ex his libris ea perdiſcere, quę ſalutis viam facilè ſtudioſis tradunt. Quàm velles, cum hæc ſcribebas, poſſe ijs vocibus vti, quæ ab omnibus hominibus intelligerentur? Videor quidem videre, te iam tum ſudantem, cùm ſtatuebas, qua nam lingua tibi ſcribendum eſſet, teque cùm ſcribere incępiſti, diuinare, fore, vt in alias linguas verterentur, quòd ſuperiori anno accidit: inuentus enim eſt, qui

eos Italicè vertit, vt hoc tuum bonum & noſtris hominibus communicaretur. At cùm imitatio (vt Philoſophus teſtatur) ſit re, quam imitati ſumus, ſemper inferior; hinc facilè videor coniectura aſſequi, longè præſtantiores eſſe tuos libros Hiſpanicè loquētes. At ego, licet in iiſdē anguſtijs verſarer, imò in difficilioribus: tamen Italicos latinè verti, in quo cùm imperfectum opus ſim imitatus, quid mihi ipſi de meo opere exiſtimandū eſt? Id autem cum mihi compertiſſimum eſſet, meum erat hoc labore ſuperſedere: malui tamen aliquam partem huius tuę doctrinæ omnibus hominibus impertiri, quam nullam, omnibus inquam. Quis enim terrarum angulus eſt, vbi Latina lingua nō legatur? Iam ad Indos vſque Chriſtianorum virorum opera peruaſit. Gaudeas igitur velim, hoc tuum bonum omnibus eſſe cōmunicatum, quod non vſu veniret, ſi vel Hiſpanicè, vel Italicè ſolum legerentur: quippe quę linguæ ſuis, hiſque exiguis finibus cōtineātur. Sic enim factum eſt, vt quod diuinum bonum erat, diuiniſſimum ſit, ſi verum eſt, quod in ſuis moralibus Ariſtoteles tradit. At libenter legerem ego hos libros a te Latinè conſcriptos, quàm ſuauiores, quàm ornatiores, & dilucidiores eſſent? Tum quod veritas (vt dictum eſt) imitatione ſemper eſt præſtantior: tum quòd elegantiæ tuorum ſcriptorum facilè cedo, tum quòd multa ex ſacris doctoribus excerpta, vel totidem verbis huc tranſtuliſſes, quòd mihi nō ſemper datum eſt, ea loca inuenire, vel vt tu Hiſpanicè feciſti tuo arbitratu, exagerata (vt feciſſe fateris) quod ego quidem minimè ſum auſus, ſed tranſtuli, vt ſe habent, ne tot verſionibus ſenſus corrumperetur. Quamobrem ſi quæ huiuſmodi, quæ tuum animum lędant, inueneris, me excuſatum habeas velim. Præterea ſi quod erit verbum, quod ex Ciceroniana officina nō ſit deſumptum, ſcias velim me potius Theologos, quàm Ciceronianos imitatum eſſe, quod hi libri potius legendi ſint pijs hominibus, qui neglectis verborum floſculis, Chriſtianam doctrinam ſectantur, quàm ijs, qui doctrina neglecta, ſingula verba excutiunt, cum nouos libros legunt, vt ſemper habeant aliquem, de cuius fama detrahant. Cùm ijs igitur ego non ſcripſerim, quid eſt, quòd mea ſcripta legant? ſi quis autem in hoc me erraſſe dixerit, quod

eos

eos Latinè verterim, cùm in horum librorũ fine doceas tu quã tam vtilitatem afferant, quòd vernacula lingua loquãtur, quod eos non doctis, ſed ignaris conſcripſeris, ita reſponſum velim, quòd licet libri eſſent huiuſmodi, qui vulgi tantummodo doctrinam reſpicerent: non tamen opus meum inane exiſtimandum eſt: cum enim hoc munere præclarè fungantur, docent vnà quomodo ipſi concionatores, qui ignarum vulgus erudiunt, id præclarè facere debeant, quod multi non faciunt, cùm ordine, & methodo careant. Multi enim ordinem peruertunt; neque a notis argumentantur, & ita non doctrinã in auditorũ mentibus, ſed confuſionem pariunt. Hinc igitur & hi viri, & doctrinam, qua tui libri ſine controuerſia referti ſunt, & docendi modum, quo cæteris omnibus ſcriptoribus antecedis, profectò diſcent. Quamobrem vel omnibus hominibus hanc meam verſionem vtui futuram eſſe confido. Hac igitur re tu Pater Reuerende gaudeas, & hanc tuam infirmam valetudinẽ & ætatem tueare, & me mutuò diligas, & tuis precibus Deum omnium creatorem mihi propitium vt reddas enitare velim. Venetijs Calendis Iunij M. D. LXXXVI.

DILECTO FILIO ALOYSIO GRANATENSI ORDINIS PRAEDICATORVM,

Gregorius Papa XIII.

DILECTE fili ſalutem, & Apoſtolicã benedictionem: Diuturnus, atque aſsiduus labor tuus in hominibus tum a vitijs deterrendis, tum ad vitæ perfectionem vocandis, fuit ſemper nobis gratiſsimus: ijs verò ipſis, qui ſuæ, cæterorumq; ſalutis, & Dei gloriæ deſiderio tenentur, fructuoſsimus, iucundiſsimusq;. Multas olim conciones habuiſti, libros præſtãti doctrina, & pietate refertos adidiſti, idem quotidie facis, nec umquam ceſſas præſens, atque abſens quamplurimos potes Chriſto acquirere. Gaudemus iſto tum aliorum, tum tuo ipſius præſtanti bono, & fructu. Quot enim ex concionibus, ſcriptiſq; tuis profecerunt (profeciſſe autem permultos, quotidieq; proficere certum eſt) totidem Chriſto genuiſti: longeq; illos maiori beneficio affeciſti, quàm ſi cæcis aſpectum, aut mortuis à Deo vitam impetraſſes. Præſtat enim multo ſempiternam illam lucem, & vitam beatiſſimam (quo ad mortalibus datum eſt) noſſe, & piè, ſancteq; uiuentem, ad eam aſpirare, quàm mortali hac vita, & luce frui omni cum terrenarum rerum affluentia, & voluptate. Tibi verò ipſi quam multas à Deo coronas comparaſti, dum omni cum caritate in eo ſtudio uerſaris, quod conſtat eſſe longe maximum. Perge igitur, ut facis, in iſtam curam toto pectore incumbere, quæq; habes inchoa-

ta

ta (habere enim te nonnulla accepimus) perficere, & proferre ad ægrorum ſalutem, debilium confirmationem, valentium, & robuſtorum lætitiam, utriuſque tum militantis, tum triumphantis Eccleſiæ gloriam. Dat. Romæ apud Sanctum Marcum ſub annulo Piſcatoris. Die xxi. Iulij. M. D. LXXXII. Pontificatus noſtri Anno Vndecimo.

Ant. Bucci palulius.

AD CHRISTIANVM LECTOREM.

OMNIBVS quidem compertiſsimum eſt, quòd noſtræ felicitatis, & beatitudinis initium & fundamentum, Dei cognitio eſt. Hæc autem cognitio Chriſtianorum propria, & vera Theologia eſt, quæ ſcientiarum omnium Domina eſt. Nam (vt inquit Ariſt.) illa ſcientia præſtantior eſt, quæ de præſtanti re pertractat: Deo autem quid præſtantius? quid altius eſt? Hæc illa ſcientia eſt, quam idem Deus per Hieremiam cap. 9. laudat, & celebrat, inquiens. *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, nec diues in diuitijs ſuis, nec fortis in fortitudine ſua, ſed in hoc glorietur, qui gloriatur ſcire, & noſſe me.* Hæc autem cognitio (vti diximus) omnium ſcientiarũ quæ ab humano intellectu capi poſsit, præſtãtiſſima, diuiniſsima, vtiliſsima, ſuauiſsima, & maximè neceſſaria eſt. Hanc cognitionem beati præclara diuinæ eſſentiæ viſione in cęlo habent. Cum autem id in terris haberi minimè poſsit, ad diuinorum operum conſiderationem perfugimus, quæ vt illius bonitatis, & ſapientiæ operationes, & effectus, fontis a quo emanant, & cauſæ a qua proficiſcuntur nobis aliquam notitiam tradunt. Horũ autem operum alia naturæ, alia gratiæ ſunt. Naturæ ſunt creationis opera, quæ ad noſtra corpora tuenda conducunt; Gratiæ verò opera, quæ multa ſunt, ad noſtrarum animarum ſanctificationem ſpectant. Maximum autem & fons, unde cętera manant noſtrę redemptionis opus eſt. Quamobrem hæc duo Dei opera uidentur quidem duo magni libri, in quibus toto vitæ naturæ tempore legere, & ſtudere poſſimus, vt per eos ad Dei, & illius perfectionum magnitudinis, & pulchritudinis cognitionem perueniamus: quæ quidem perfectiones in his ſuis operibus tamquam in lucidiſsimo ſpeculo elucent, & vnà ſuauiſsimam contemplandi materiam, quæ noſtrarum animarum verus cibus eſt, & nutrimentum præbent.

Hæc autem duo tam notabilia opera noſtrę Fidei articulorum præcipua fundamenta ſunt: illorum enim altero prima ſymboli noſtræ Fidei pars declaratur, quæ ad Patris perſonam pertinet, quæ eſt: *Credo in*

do in Deum patrem omnipotentem creatorem cœli , & terræ : altero uero ſecunda pars exponitur , quæ ad Filij perſonam ſpectat , & articulos complectitur, qui ad illius ſacram humanitatem pertinent : itaq; his duobus præcipuis operibus declaratis maior pars articulorum Fidei noſtræ declarata eſt . Ex quo apparet , quòd vt cęleſtia corpora ſuper duobus mundi Polis, qui arcticus,& antarcticus ſunt,euoluuntur : ſic omnia noſtræ fidei myſteria, & articuli omnes in his duobus à nobis dictis præcipuis fundantur: his igitur ſatis cognitis,in noſtræ fidei myſteriorum cognitione eruditus eſt . Quod quidem noſtrum conſilium eſt, & noſtri Catechiſmi finis .

Et quoniam primum fidei noſtræ fundamentum eſt illud D. Pauli ad Hebræos 2. cum inquit. *Credere oportet accedentem ad Deum. Quare eſt , & inquirentibus ſe , remunerator ſit* : propter hanc cauſam in primo libro agitur de Deo Domino noſtro, & de eius diuina prouidentia, de illius amplitudinibus, & perfectionibus, quatenus per ea, quæ creata ſunt,cognoſcuntur . In eo rationes adducuntur, quibus philoſophi Deum eſſe cognouerunt, quem primum motorem,primũ principium,primam veritatem,ſummum bonum , primam cauſam , à qua cętera omnes pendent,& ipſa a nulla,quod nihil ſuperius habet , cognouerunt .

Ex ijs autem omnibus populi captui illa eſt accommodatior , cum vniuerſum huius mũdi ordinem videt,i.cœlorum motus,à quibus anni diuerſa tempora proficiſcuntur , ita ad omnium rerum generationem,& conſeruationẽ accommodatos,cum quotannis , qui vna ſolis reuolutio eſt, nouos animalium, piſcium, & auium partus habemus, & nouam tum nobis, tum illis cibariorum prouiſionem . Idem nobis declarant dotes, quas Deus his animalibus dedit, vt ſibi victum quærerent , & quæ nocent , declinarent , & ſibi in ſuis morbis mederentur, & filios ſuos ſuſciperent, & nutrirent. In quo præcipuè diuina prouidentia elucet , quæ tam perfectè, tam multis rationibus , tamque diuerſis, omnibus creaturis,quamuis minimis, omnia ad ſuã conſeruationem neceſſaria parauit . Hoc modo pecudes,& cętera animalia natura herbas ſibi ſalutares , & venenoſas cognoſcunt , illas comedunt, & has renuunt. Hac ratione grues cum in itinere ſunt, & noctu conquieſcunt, vnam ex illis vigilantem tenent cum lapide in manu,quæ alias cuſtodit , vt ſi forte ſomno complecteretur, lapidis caſus illã expergiſceretur,& ſomno excitata ſociam expergiſcitur , vt eidem muneri ſuccedat . Quid de formicarum propenſione dicam ? de retium ſubtilitate , & de telis,quas araneæ texunt? quid de apum reſ ub . vnà cum ſuo Rege , tam bene ordinata ? quid de bombicum dotibus, quibus vniuerſum mundum exornant?

Hæc

Hæc autem cum philoſophi animaduerterent, & alia huiuſmodi, quæ in creaturis cernuntur, hanc ratiocinationem conficiunt, quæ in mundo adminiſtratorem eſſe, qui eum regunt, ſapientiſsimum probant. Vidimus enim (ut ipſi aiunt) omnia animalia rationis expertia omnia quæ ad ſui conſeruationem conducunt facere, non aliter ac ſi rationis participantia eſſent: ea tamen ratione carere ſcimus. fateamur igitur neceſſe eſt, ſummam adeſſe ſapientiam, quæ hæc animalia omnia cum omnibus his propenſionibus formauit, quibus licet experta rationis ſint: ea tamen omnia tam certè faciant, quæ facerent, ſi rationem haberent. Nam, exempli gratia, hirundines quanam alia ratione ſuum nidum facerent, ſi rationis participes eſſent, quàm vt faciunt? Quomodo educationis munus æquè diſtribuerent, quàm vt diſtribuunt? quonam alio pacto aerem mutarent, & regiones ſuis anni temporibus, niſi vt faciunt?

In hac re duos magnos Sãctos lumina & duces habemus, S. S. Baſilium, & Ambroſium, qui maximo ſtudio, & eloquentia de ijs ſcripſerunt, cùm de ſex dierum operibus ſeorſim ſcriberent, quibus Deus omnia creauit. Quam rem non ut Philoſophi tractant, (qui nihil aliud ſpectant, niſi vt nos res ipſas exponant) ſed vt Theologi diuinam ſapientiam eius, qui talia deſcribere, & eius omnipotentiam, qui quæcunque deſcripſit ſolo verbo perficere potuit; & eius bonitatem & prouidentiam, quæ ſic perfectè ijs omnibus prouidit a maiori, vſque ad minorem quæcunq; neceſſaria erant, vt nihil prouidendum penitus prætermitteret. Hæc autem cognitio ad tantæ maieſtatis reuerentiam, tantæ bonitatis amorē, & tam immenſæ potentię, & ſapientię obedientiam, & vt tam perfectæ, & miſericordioſæ prouidentiæ fidamus: refertur qui enim nulli creaturæ vel minimæ deeſt, neque illi defuturus eſt, cui cætera omnia creauit. Hic fructus, hæc doctrina eſt, quam ex creaturarum libro percipimus in quo, ut poſtea dicemus ſancti viri, legebant.

Prima autem intentio & finis, ad quem huius primi Libri doctrina refertur eſt, vt his creatoris amplitudinibus cognitis, intelligamus quam debeamus tantum Dominum amare, colere, & venerari, tum pro eo, quod ipſe eſt: tum pro prouidentia, & cura quam de nobis gerit. Quemadmodum enim Dei amplitudines, & eius beneficia infinitè hominum amplitudines & beneficia ſuperat, ſic hæc obligatio, qua ſumus illius amori, & cultui obſtricti, illum excedit, quæ hominibus debemus.

Cum autem in terris fuerint multæ religiones, quibus homines Deum colere ſperabant, & illarum multæ ſuperſtitioſę, & errorum,

& deceptionum plenæ, nos dicimus quod poſt Naturæ legem, & Scriptam, (quæ ſua tempora habuerunt) nulla reperitur alia Religio vera & perfecta, qua Deus ritè colatur, quàm ſola Chriſtiana fides, atque religio. Quæ veritas vt confirmetur ſecundi Libri doctrina, qui poſt hunc ſequitur, conſcripta eſt. Quamobrem ſuperior Liber illud præcipuè docet aliquibus, veram Religionem in terris eſſe debere, qua illa ſumma Maieſtas, & amplitudo colatur. at ſecundus in eo eſt, ut doceat noſtram Religionem ueram, & perfectam eſſe, præterque illam, veram eſſe nullam. Idque non philoſophicis rationibus, neque ſyllogiſmorum ſubtilitate, ſed in præcipuis præſtantijs, quas hæc Religio habet, probando, quod omnia, quæ perfecta Religio habere debet, hæc ea omnia præſtantiori gradu habet. Vt non fucos & ornamenta fucata ei quæramus, ſed ipſa ſola ſua honeſtate, & pulchritudine omnium corda ſibi captiua reddit, & omnia inuitat, vt ſe plurimi fiat, colat certam, & veram habeat.

Sed quoniam redemptionis opus maius ſine controuerſia eſt quàm creationis opus (& illud, quod per excellentiam Dei opus dicitur, quod tam illius bonitate dignum ſit, in qua ampmplitudinum, & mirabilium rerum mare reperitur) de hoc in tertio, & quarto libro licet diuerſa quadam ratione agitur. In tertio enim libro (fide ſuppoſita) rationis lumine de hoc myſterio agitur, declaraturq́; quod licet Deus multis alijs rationibus potuiſſet mundum redimere: nullam tamen habuit accomodatiorem, nec congruentiorem tum ad ſuæ miſericordiæ, & iuſtitiæ gloriam, tum ad noſtrarum miſeriarum remedium, & correctionem. In quo quidem viginti præcipui fructus narrantur & beneficia, quæ mundus virtute incarnationis, & paſsionis Domini noſtri Ieſu Chriſti percepit. quos quidem hic arboris ſanctæ Crucis fructus vocamus. Quinque deinde dialogi ſequuntur, in quibus diſcipulus & præceptor ſermonem habent. in quibus præcipuæ quæſtiones proponuntur quæ de hoc myſterio ab humana prudentia fieri ſolent, quibus omnibus reſpondetur. Hæc eſt tertij libri ſumma.

In quarto vero libro fidei lumine, & ſanctarum ſcripturarum auctoritate Chriſtum Dominum eſſe noſtrum Saluatorem, & verũ Meſſiam in lege promiſſum apertisſimè probatur, & in vndecim dialogis, in quibus magiſter, & catechumenus ſermonem habent, omnibus punctis reſpondetur, in quæ offendunt illi, qui eum accipere noluerunt. Hanc autem partem fuſius tractaui ad eorum vſum, qui quotidie a veteri lege, ad euangelij gratiam ſe recipiunt. Nam (vt S. Hieronymus in Hepotiani epitaphio ſcribit), Saluator noſter Cru-

cis

cis triumphali titulo (qui litteris græcis, & Latinis ſcriptus erat) has ſibi tres nationes dedicauit, quarum hæ tres linguæ erant. Ad illorũ igitur inſtitutionem, quos ille quotidie ex hac natione ad ſuã ſanctam fidem vocat, hic liber, qui tanquam illorum cathechiſmus eſt, maximè conducit. Illud enim ſcimus tum Romæ, tum Venetijs domos eſſe huiuſmodi hominibus accõmodatas, & in hanc Olyſippi Ciuitatem ſępe ex Africa venire, qui multa pietate hanc fidem ſuſcipiunt, quique recta vita ſuæ fidei rationem reddiderunt, & ſpero fore vt tum ijs, tum alijs qui ad diſcendũ erunt accommodati, neque ad hæc duri, hi mei labores ſint opportuni. Duris enim & obſtinatis alij libri ſcripti ſunt a grauiſsimis auctoribus, qui dedita opera, & de induſtria hanc materiem pertractant. at qui iam in fide radices egerunt, non vereor, quin maximam conſolationem hinc percepturi ſint tunc cum hanc ſcripturam legentes noſtræ veritatis fundamenta firma, & ſtabilia, quàm ſint, viderint: & ob id omnium luminum patri maximas gratias agent, qui illius cognitione ſuos intellectus illuminauit.

Ad has vero quatuor præcipuas partes ſummam eorum omnium addere volui, quæ in his quatuor libris maxime cognitione digna exiſtimaui: cum enim hæc ſcripta ſatis longa ſint, indigebat hac (vt ita dicam) per oratione, vt in memoria renouarentur ea, quæ in ijs libris fuſius tractantur.

Hæc autem ſcripta cuidam fortaſſe longiora uidebuntur. Huius autem rei illud in cauſa fuit; quod non contentus fui ſolum humanum intellectum informare, illi noſtræ fidei articulis, & myſterijs declarandis, (quod Catechiſmi præcipuũ munus eſt) ſed multo magis, vt voluntatem ad Dei amorem, & timorem, & illius ſanctorum præceptorum obedientiam excitarem, qui omnis noſtræ cognitionis finis eſt, ſine quo non ſolum parum valeret, ſed fieri poſſet ut in noſtrum damnum uerteretur: cum Saluator dicat ille ſeruus, qui cognouit uoluntatem Domini ſui & non fecit ſecundum voluntatem eius, vapulabit a multis.

Præcipuus autem horum librorum fructus eſt, vt Chriſtianus præcipuos noſtræ fidei & religionis, quam profitetur, articulos. & myſteria non ignoret, & ita intelligat, vt illorum dignitatem, excellentiam, & pulchritudinem cognoſcat. & inde illius anima in his ueritatibus contemplandis ſuauiſſimum cibum, & nutrimentum percipiat, quæ quidem ueritates altiores, nobiliores, & diuiniores ſunt, quàm quæcunque humanæ ſcientiæ ſibi comparare poſſint. Qua quidem re in huius ueritatis fide confirmabitur, (ſi huic hu-

milis orationis ſtudium ut poſtea dicemus adiunxerit) ut noua quadam ratione, quæ myſteria credit, eorum ueritatem quaſi manibus contrectabit. Et quoniam his perditis temporibus. Iuſto Dei iudicio, & hominum peccatis tanta Chriſtianorum pars, a fidei Catholicæ ſinceritate ſeipſa ſegregauit, nulla doctrina eſt accommodatior, quam ea, quæ eò conducit, ut nobis noſtræ fidei myſteria fidelibus adaperiat, & in ea fidelibus confirmet, ut, ne tot perditorum hominum exemplo, qui ab ea defecerunt, infirmis ſcandalum ſit: imo uero Chriſtiano ſit ſtimulus & incitamentum, ad illorum miſericordiam, & ad agendas gratias Deo, quod in illorum numero non ſit. Nam quemadmodum belli tempore armis, & morborum medicinis maximè opus eſt, ſic quo tempore inimicus tantam hæreſiarum in bonis noualibus, & ſegetibus catholicæ Fidei zizaniam ſeminauit veritate doctrinæ Fidei animaduerſio & diligentia in armis excitanda eſt.

Pacem autem & conſolationem quæ hanc fidem tam apertam & formatam ſequitur, alij experientur (vt Apoſtolus inquit) ſi humilitate, & pietate in hac doctrina ſe continuerit: quæ cum omnibus vtilis eſt, tum maxime ijs erit opportuna, qui fidei tentationibus moleſtantur, quæ quidem ijs moleſtiſſimæ ſunt, qui illo morbo laborant.

Hanc autem doctrinam cum nonnullis Hiſtorijs, & ſanctorum patrum vitis coniungere volui, eas ſuis locis citare, & ex ijs eas delegi quæ maiorem in ſe voluptatem continent, & certiores ſunt; quòd cum Hiſtoria voluptatem habeat, his ſuauiſſimis cibis Chriſtianum lectorem reficere uolui, ut libentius alijs fabuloſis, & damnoſis Hiſtorijs relictis in horum librorum lectione ſe contineat.

Illud quoque velim ne lector moleſtia afficiatur, ſi quando in diuerſis horum librorum partibus opportunis locis eaſdem materias tractari viderit. Quatuor enim materiæ nobiliſſimè tractantur, & tam vtiles, & copioſæ, ut quo plura de illis tractantur, eò plura reliqua ſunt, quæ tractari poſſent. Hæ ſunt noſtræ redemptionis miſterium, mundi conuerſio, Martyrum inuicta conſtantia: glorioſorum Monachorum, & Confeſſorum ſanctitas. Quod ſi quidquid in his ſingulis ſcribi, & exornari poteſt, id omne, ſimul explicaretur, fortaſſe ingenia ueritatis amica defatigarentur, & inde tædium, caperent, ex quo fructum percipere deberent. Quamobrem melius exiſtimaui de ijſdem rebus diuerſis, & opportunis loci tractare alijs addendo, quod in aliis taceo, uel aliis locis fuſius tractare, quod maiori breuitate conſcripſi.

Illud

Illud quoque lectorem admonitum volo, quòd non nullis ſacræ ſcripturæ auctoritatibus, quas hic adduco nonnunquam aliqua interpono verba, vt melius ſententia intelligatur, cũ ſine illis obſcura eſſet: hanc tamen libertatem non adhibeo in prophetarum auctoritatibus, quæ de Chriſti aduentu & operibus tractant.

Hæc chriſtiano lectori ſint ſatis, vt horum librorum ſumma intelligatur.

INDEX CAPITVM PRIMI LIBRI.

Cap. 1. DE fructu, qui percipitur ex conſideratione earum rerum, quæ fiunt a natura. & quomodo ſancti homines hanc cum operum gratiæ conſideratione vixerunt. pag. 1

Cap. 2. Pia meditatio, in qua traditur, quòd etſi Deus ſit incomprehenſibilis: tamen aliquid illius per operum manuum ſuarum, quæ ſunt creata omnia, contemplationem cognoſcitur. 3

3 Quibus rationibus naturalis luminis Philoſophi Deum eſſe cognouerint. 7

4 Maioris mundi, & illius partium contemplatio. 15

5 De Sole, & ſolis effectibus, atque pulcbritudine. 17

De Luna, & Stellis. 20

6 De quatuor elementis, vel elementari regione. ibidem

7 De aeris elemento. 29

8 De Aquæ elemento. 29

9 De quarto elemento, quæ terra eſt. 25

10 De terræ fertilitate, plantarum, fructuumque terræ. 26

11 Præfatio vti de animalibus. & præſertim de ijs, quæ perfecta dicuntur agere incipiat. 32

12 De animalium communibus proprietatibus 33

13 De dotibus, & præcipuis proprietatibus, quibus omnia animalia ad ſui conſeruationem prædita ſunt. 37

14 De animalium dotibus ad ſe pſa nutrienda. 38

15 De animalium dotibus, vt ſuos morbos curent. 44

16 De propenſionibus, & armis, quibus ad ſe tuenda animalia vtuntur. 47

17 De dotibus, & facultatibus, quas diuina prouidentia omnibus animalibus ad filios ſuos educandos tradidit. 50

18 Quòd Dei ſapientia, & prouidentia magis in paruis, quàm in maximis rebus elucet. 53

De Formica. 54

De alijs animalibus Formica minoribus. 56

De Araneis. 58

19 De Apum, & Bombicum fructu. 59

20 De Apum republica, & ordine. ibidem

21 De Bombicibus. 63

De alijs paruis animalibus, & hominibus moleſtis. 64

22 De alijs diuerſorum animalium proprietatibus cognitione dignis. 65

De

De Pauone.

23 Præfatio in mundi minoris, qui homo eſt, fabricam, & præcipuas illius partes. 70

24 De humani corporis fabrica, & primum de oſſibus. 73

25 De nonnullis rebus, quas ſcire oportet, ante tractationem de prima animæ noſtræ parte, quam ad nutritionem, & conſeruationem corporis ſpectant. 74

26 De membris neceſſarijs ad cibi concoctionem, atque deſęcationem. 76

De Iocinoris munere. 79

De Corde. 80

De Pulmonibus. ibidem.

Conſideratio in prædicta. 81

27 Introductio ad animæ ſenſitiuæ, & ſpirituum animalium tractationem. 82

De ſpirituum, ſpiritaliumque rerum omnium dignitate, & efficientia. 83

28 De ſpiritibus animalibus, qui in capite generatur. 84

29 De interioribus ſenſibus, qui in capite ſunt. 85

30 De quinque ſenſibus exterioribus, & primum de oculis. 89

31 Quid dicat Tullius de noſtri corporis exterioribus ſenſibus. 89

32 De cæterarum noſtri corporis partium decentia. 90

33 De ſenſitiuæ animæ parte, quæ ad perturbationes, & affectus pertinent, qui in corde ſunt. 91

34 De intellectiua anima, & eius muneribus. 93

35 Quot modis homo ad imaginem, & ſimilitudinem Dei factus eſſe dicatur. 94

36 De præcipua Dei cura de humanis rebus. 97

Quòd omnia, quæ in mundo ſunt, pro hominibus creata fuerunt. 99

37 De diuinarum perfectionum immenſitate, & magnitudine teſtimonijs diuinarum ſcripturarum. 103

38 De Dei perfectionum immenſitate, & magnitudine, quod ex illius operum magnitudine colligitur. 105

Index Capitum ſecundi Libri.

Cap. 1. QVOD non poſſunt homines ſine fide viuere quodque ſunt duo fidei genera, alia acquiſita, alia infuſa. 118

Cap. 2 De fidei diuiſione in fidem formatam, & informem, ideſt cum caritate, & ſine caritate, & de fidei præſtantijs, & proprietatibus. 1.0

3 *De prima fidei noſtræ doctrinæ præſtantia, quæ eſt à Deo traditam, & reuelatam eſſe, quod ex magnis erroribus philoſophorum, & præſertim de vltimo hominis fine cernitur.* 121
4 *De quarta Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt altè de Deo ſentire.* 124
5 *De tertia Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt legum æquitas, & ſanctitas, & doctrinæ, quam profitetur.* 126
6 *De quarta Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt eam ſolam ſacramenta habere, quæ gratiam tribuant.* 128
7 *De quinta Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt fauor magnus, quem uirtuti pollicetur, odium, & maximum ſupplicium, quod vitys minatur.* 130
8 *De ſexta Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt illius perpetuitas in omnibus ab initio mundi ſeculis.* 131
9 *De ſeptima Religionis Chriſtianæ præſtantia, quę ſunt ſcripturæ ſacræ, in qua nititur dignitas.* 133
De libris ſapientiæ prophetis, & Euangelio. 134
De S. Pauli Epiſtolis. 130
10 *De octaua Chriſtianæ Religionis præſtantia, quem eſt vitæ puritas, quam in illis efficit, qui eam profitentur, & obſeruant.* 138
11 *De nona Religionis Chriſtianæ præſtantia, quem eſt per illam homines veram fælicitatem, & vltimum hominibus bonum ſibi comparare.* 141
De affectibus, qui a gaudio, & ſuauitate ſpirituali proficiſcuntur. 144
Tacitæ obiectioni reſpondit.
12 *De decima Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt idolatriam de mundo ſuſtuliſſe, qui Chriſti primus triumpus eſt.* 146
13 *De vndecima Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ ſecundum Chriſti triumphum continet, quo de vniuerſo mundo, & de omnibus monarchis triumphauit.* 148
14 *De duodecima Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ Chriſti triumphum de illis, qui mortem illi procurarunt, continet.* 152
15 *De decima tertia Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt doctiſſimorum & ſanctiſſimorum virorum teſtimonia fuiſſe comprobatam, & multo magis a ſacris concilijs.* 153
16 *Præfatio, vt agat de teſtimonio noſtræ fidei, quod in ſanctorum Martyrum ſanguine habuit, vbi declaratur, quàm ſit glorioſum pro Deo Martyrum pati.* 155
17 *De decima quarta Chriſtianæ Religionis præſtantia, quæ eſt innumerabilium Martyrum teſtimonio fuiſſe confirmatam.* 161

Præfatio

Præfatio in hiſtorias, & glorioſa certamina ſanctorum Martyrum, quæ hoc loco narrantur. 164
18 *Dioclitiani, & Maximi perſecutio.* 166
19 *S. Eulaliæ virginis Martyrium.* 169
20 *Virginis S. Martinæ Martyrium.* 171
S. Anaſtaſiæ Martyrium à Simeone Metaphaſtæ ſcriptum. 173
Ad Lectorem. 176
Incipit Martyrium B. ſancti Clementis, & eius ſocij Agathangeli. 177
21 *De perſecutione, quam Antonio uero Imperatore Eccleſia paſſa eſt.* 189
22 *Perſequitur aliam perſecutionem, quam fideles in Perſide regnante Sapore paſſi ſunt, in qua Simeones Seleuciæ Epiſcopus, & Vaſtharades, vir præſtans, & alij ſancti Sacerdotes paſſi ſunt.* 194
23 *De Symeonis martyrio cum multis alijs, quaſi ſedecim millibus, qui in Saporis regno propter fraudulentas criminationes augurum paſſi ſunt.* 196
24 *Sancti Policarpi Martyrium, qui S. Ioannis Eeangeliſtæ diſcipulus fuit, & Smirnæ Epiſcopus ab Euſebio lib. 4. Eccleſi Hiſtoriæ relatum.* 197
25 *Conſideratio in glorioſa certamina, & victorias ſanctorum Martyrum, quæ hactenus relata ſunt.* 201
26 *Quod pene omnes Imperatores, qui Chriſtianam fidem, & religionem perſecuti ſunt miſerrimam vitam finierunt, & qui ei adiumentum attulerunt in omnibus rebus à Deo adiuti, & multis bonis cumulati ſunt.* 203
27 *De decima quinta Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt multis, & magnis miraculis confirmatam eſſe.* 205
De præcipuis quibuſdam miraculis cognitione digniſſimis. 209
Crucis miracula.
Miracula a ſanctis Doctoribus relata. 210
Miraculum ab Antonio pio Imperatore relatum. 219
De alijs noſtræ ætatis miraculis. 220
De alijs recentioribus miraculis. 225
Miraculum in curatione eorum, qui ſpiritibus immundis corripiuntur. 228
28 *De omnium miraculorum maximo, quæ mundi conuerſio fuit.* 230
29 *De poſtrema Chriſtianæ Religionsi præſtantia, quod eſt prophetiarum teſtimonio fuiſſe confirmatam.* 238

30 *Dictorum*

30 *Dictorum omnium concluſio, vt fructus intelligatur, qui ex his omnibus percipitur.* 243

Index Capitum tertij Libri.

PRAEFATIO, in qua fructus, & vtilitates, quos illi conſequuntur, qui noſtræ redemptionis myſterium conſiderant. 251
Cap. 1. *De ratione procedendi in hoc tertio libro.* 255
2 *Quàm ſit cum rationis lumine conſentaneum, quod Religio Chriſtiana de originali peccato tradit.* 256
3 *Quod immenſæ Dei bonitati placuit homini remedium mittere dæmonio in ſua obſtinatione relicto.* 260
4 *Quomodo neque homo, neque angelus, neque alia pura creatura, in iuſtitiæ rigore communi hominum generi ſatisfacere poterat.* 261
5 *Quòd vnus Dei filius in iuſtitiæ rigore commune debitum generis humani ſoluere poterat, quamque fuerit id ad hanc ſolutionem conueniens.* 263
6 *Quam ſatisfactionis genus Redemptoris noſtri fuerit proportionatum, quamque iuſtitiæ legibus conueniens.* 265
7 *De magno beneficio, quod hac Chriſti noſtri Redemptoris ſatisfactione mundus conſecutus eſt.* 268
8 *De ſecundo arboris ſanctæ Crucis fructu, qui eſt dignitas, & gloria, quam per eam conſequimur.* 269
9 *Tertius Crucis arboris fructus, qui fuit per illum ſummum ſacerdotem obtinere, qui apud æternum patrem pro noſtris neceſſitatibus intercederet.* 270
10 *Quartus arboris Crucis fructus, qui eſt Dei cognitio, & cæterarum rerum omnium, quæ ad hanc ſalutem pertinent.* 271
11 *Quintus Crucis arboris fructus, quæ diuina gratia eſt, quæ nobis per illam datur.* 273
12 *Sextus Crucis fructus, qui ſunt legis gratiæ ſacramenta.* 275
13 *Septimus Crucis fructus, qui eſt a peccato abhorrere, & virtutem amare.* 276
14 *Octauus arboris ſanctæ Crucis fructus, quàm caritas eſt.* 277
15 *Nonus Crucis arboris fructus, quam ſpes eſt.* 284
16 *Decimus arboris Crucis fructus, qui humilitatis virtus eſt.* 287
17 *Vndecimus Crucis arboris fructus, quæ obedientiæ virtus eſt.* 288
18 *Decimus ſecundus arboris Crucis fructus, quæ virtus patientiæ eſt.* 290
19 *Decimus tertius arboris Crucis fructus, quæ ſunt magna exempla & ſtimuli*

muli ad omnes uirtutes. 292
20 *Decimuſquartus arboris crucis fructus, quæ eſt Euangelicæ uitæ aſperitatis, & paupertatis profeſſio.* 294
21 *Decimuſquintus crucis arboris fructus, qui eſt nobis altiſsimę meditationis, & contemplationis materiam dare.* 296
22 *Decimus ſextus fructus arboris crucis, quod eſt habere, quod in noſtris precibus per eam quid offeramus, & allegamus coram Deo.* 298
23 *Decimuſſeptimus arboris crucis fructus, qui eſt gratia, & auxiliũ in tentationibus.* 299
24 *Decimuſoctauus arboris Crucis fructus, qui ſanctorum Martyrum victoriæ, & triumphi fuerunt.* 300
25 *Decimuſnonus fructus arboris crucis fructus, qui eſt per eam mundum vniuerſum ad ſui legitimi regis, & Domini obedientiam, & fidem ſe recipiſſe.* 305
26 *Vigeſimus fructus arboris Crucis, qui gloriæ beatitudo eſt.* 306
27 *De figuris, quæ antiquis temporibus Chriſti aduentum, & myſterium nobis ſignificabant.* 309
Figura de Euæ formatione. 310
De Abel morte. ibidem.
Figura de Noe. 311
De Abrahæ ſacrificio. ibidem.
Figura de Iacob. 312
Figura de Ioſepho Iacob filio. 313
Figura de Iona. ibidem.
Figura de Sampſone. 314
Figura de Paſcali Agno. 315
Figura de Vitula ruffa. 317
Figura de Moyſis virga. 318
Figura de Aeneo Serpente. ibidem.
Figura de Eliſeo. 319
De alijs diuerſis figuris. 320
Dialogus primus, qui de cauſa aduentus Filij Dei in mundum tractat. 321
Dialogus ſecundus in quo quæritur, cur Saluator in mundum venerit, naturam humanam ſuſcipiens. 323
Quam fuerit conueniens diuinam naturam, cum humana coniungi declaratur, quàm multique fructus ex hac mirabili coniunctione conſecuti ſunt. 327
Tractatus tertius, in quo quæritur, cur Saluator noſter cum illi placuerit ſe hominem fieri ſuam vitam humilem, pauperem, & laborioſam eſſe voluerit. 329

Declaratur

Declaratur, quàm fuerit conſentaneum, Chriſtum in hoc vitæ genere pauperem, & humilem viuere. 332

Dialogus quartus, in quo de Saluatoris paſſionis, & mortis cauſis, & conuenientijs agitur. 335

De fructu, qui ex omnibus hactenus dictis percipiendus eſt. 345

Huius tertij libri peroratio. 348

Index Capitum quarti Libri.

Cap. 1. *DE modo procedendi in hac parte.* 351

Cap. 2. *De principio, & cauſa noſtræ Redemptionis, quæ noſtri clementiſſimi Creatoris, & Domini immenſa bonitas fuit, & de fine, ad quem Deus hominem creauit.* ibid.

3 *Qualis homo propter peccatum remanſerit.* 355

4 *De prima noſtræ ſalutis ſpe, quæ nobis poſt peccatum data fuit.* 356

5 *De alijs præcipuis ſignis, & prophetijs de Saluatore.* 359

6 *De Chriſti Domini noſtri prophetijs.* 361

7 *De Saluatoris morte prophetia, & de ijs omnibus, quæ in illius ſacratiſſima Paſſione acciderunt.* 362

De Chriſti paſſione Iſaiæ prophetia. 363

8 *De prophetijs, quæ poſt Saluatoris mortem, & ſepulturam adimpletæ fuerunt.* 364

9 *De magnis, & mirabilibus actionibus, quæ Saluatori poſt aduentum in mundum facienda erant.* 365

10 *De prima actione per Saluatoris in mundum aduentum facta, quod fuit idolatriæ blaſphemiam in exilium eijcere, quæ pene in toto terrarum orbe ſuſcipiebatur.* 369

De abominandis ſacrificijs, quæ ſuis dijs offerebant. 369

11 *De ſecunda actione, quam Saluator in terris facturus erat, quod erat homines ad veri Dei cognitionem perducere.* 371

De alia actione in Chriſti aduentum dilata, quæ fuit Religioni, & Imperio totius mundi caput, quod Ciuitas Romæ erat ſimul cum illius Imperio ſubijcere. 372

12 *De tertia mirabili actione, quæ ſacramenta erat in terris poſt Saluatoris aduentum, quod erat hominum mores ad bonam frugem perducere.* 373

De præſtanti monachorum Aegypti, & aliorum locorum ſanctitate & vita. 375

Summa hiſtoriæ peregrinationis ſeptem hominum religioſorum de Paleſtina, qui de cœnobijs, & ſanctiſſimis patribus Aegypti, quos ipſi in ſuo

itinere

itinere viderunt teſtimonium dederunt. 378

13 De quarta actione, quæ poſt Saluatoris mortem conſecutura erat, quæ fuit illorum pœna, qui illi mortem procurarunt. 382

14 De calamitatibus, quam ante Hieruſalem euerſionem contingerunt. 384

15 De magnis calamitatibus, quæ poſt Veſpaſiani aduentum in Galilææ, & Iudæorum prouincijs ſubiugandis conſecutæ ſunt. 387

16 De Hieruſalem obſidione, & de aduerſitatibus, & diſcordijs, & fame, quæ in illa contigerant. 388

De quodam caſu cognitione digno cuiuſdam fœminæ, quæ proprium filium comedit deque vltima omnium calamitatum Iudæorum, & vt Chriſtum id prophetauerat. 392

De prodigijs, & horribilibus viſionibus, quæ Hieruſalem euerſionem nunciarunt, antequam euenerit. 393

17 De alijs calamitatibus, quas paſſa, & hactenus patitur illa Iudæorum pars, quæ in ſua credulitate perſeuerat. 394

18 De vniuerſali exilio, quod adhuc patitur illa pars huius populi, quæ in ſua infidelitate perſeuerat. 397

19 De tempore Saluatoris aduentus, quo hæc mira opera incipienda erant, quæ antea narrauimus. 405

De Danielis prophetia, quæ apertius Saluatoris aduentus tempus edocet. 407

20 Peroratio, & ſumma eorum omnium, quæ dicta ſunt. 410

21 De ijs, quæ Sybille de CHRISTI SALVATORIS myſterio prophetarunt. 413

Dialogus primus, in quo per mundi conuerſionem a Prophetis teſtatam Saluatoris aduentus probatur. 415

22 De mendacijs, falſitatibus, & ineptijs Talmud. 418

Dialogus ſecundus, in quo de Chriſti diuinitate agitur. 421

Dialogus tertius de Sanctiſſimæ Trinitatis myſterio. 426

Dialogus quartus, de Chriſti Saluatoris noſtri humanitate. 433

Dialogus quintus, in quo de paupertate, & humilitate, in qua Saluator noſter in terris vixit, agitur. 435

Dialogus ſextus, in quo de Chriſti Saluatoris vitæ aſperitate, & labori bus agitur. 440

Dialogus ſeptimus, in quo declaratur, in Saluatoris morte non ſolum non vituperium ſed maximam gloriam fuiſſe. 442

Dictorum confirmatio quodam ſingulari exemplo, & diſcurſu. 444

Secunda huius Dialogi pars, in qua de eo agitur, quòd ad noſtram volun tatem in Clementiſſimi noſtri Redemptoris amorem inflammandam conducit. 449

Dialogus

Dialogus octauus, in quo de ſanctiſſimo altaris Sacramento agitur. 416
Dialogus nonus de ſacrificiorum,& legum abrogatione. 466
Dialogus decimus, in quo de illius Iudæorum partis, qui Saluatoris fidem non ſuſceperunt, cæcitate,& miſerijs agitur. 473
Dialogus vndecimus,in quo de duplici Chriſtianæ Eccleſiæ ſtatu agitur, ideſt de primo,& de eo, in quo nunc verſatur. 481
Paraneſis in qua de neceſſitate doctrinæ Fidei Chriſtianæ agitur,& de magnis fructibus,& vtilitatibus,quæ ab illa percipiuntur. 488

FINIS.

AD LECTOREM.

QVAE Typographi negligentia inuenies Candide Lector errata, pro tua prudentia corrigas in legendo velim, & animaduertas nonnunquam pro per pro, & pro, pro per, tam in compoſitione, quàm extra compoſitionem impreſſum eſſe.

DELECTASTI ME DOMINE
IN FACTVRA TVA, ET IN
OPERIBVS MANVVM TVARVM
EXVLTABO.

Pſalm. XCI.

VENITE, ET VIDETE
OPERA DOMINI, QVAE
POSVIT SVPER
TERRAM.

Pſalm. XLV.

CATECHISMI
IN FIDEI SIMBOLVM,
LIBER PRIMVS,

In quo de creatione mundi agitur, vt per creaturas ad creatoris, & illius perfectionum cognitionem perueniatur.

A Ioanne Paulo Gallucio Saloenſi Latinitate donatus.

Primi Libri Argumentum.

ETSI multa ſunt media, per quæ vniuerſim ad creatoris, & domini notitiam peruenire poſſumus hic tamen eo potiſſimuvi vtemur. quod his verbis tradit Apoſtolus, inuiſibilia ipſius à creatura mundi, per ea, quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur: ſempiterna quoque eius uirtus, & diuinitas. Effectus enim cauſarum, à quibus ipſi proficiuntur partem aliquam nobis pateſaciunt: quæcunque autem creata ſunt, cum ſint Dei effectus, & opera, ea (qualibet in ſuo genere) omnia aliquam ſui creatoris cognitionem nobis afferuut. Quamobrem hanc philoſophandi rationem hoc loco ſecuturi ſumus: & primum ex præcipuis huius mundi partibus cælo, ſtellis, & elementis, deinde ex cæteris creaturis particulatim, tum vnà omnipotentiam, & infinitam ſapientiam illius, qui hæc omnia creauit, pro'ita

tem,& prouidentiam,quibus moderatur,ac regit colligemus. Hinc autem homines eam percipient vtilitatem præter Dei notitiam(quod Catechiſmi doctrinæ proprium eſt) vt ei beneficiorum gratias agamus, cum nobis per ſuaſerimus hanc tam magnã huius mundi domum,atque ædificium a Deo optimo & maximo creatum non ſolum,vt nobis neceſſaria pareret,verum etiam,vt per ea,quæ facta ſunt mentem,& cogitationem noſtram in creatoris noſtri notitiam, & amorem extolleremus. Animaduertemus enim totum hoc domicilium,& tam multis rebus inſtructum,non ſibi ædificaſſe Deum(ab æterno enim ſine illo fuit)non angelis,qui cum ſint tantum puri ſpiritus,non indigent corporeo loco, in quo inhabitent, nec belluis (eſſet enim tanto artifice indignum) ſed hominibus ſolis condidiſſe. Inde colliget homo quantopere dilexerit eum Dominus,quanti fecerit,& quibus rebus eum honeſtauerit,cum ei talem,ac tantam ſedem,& penè infinitis rebus ornatam dederit: quod quidem in hoc toto libro declaraturi ſumus, docturiq; omnia ad vſum,& vtilitatem hominis eſſe accommodata. Ad idpræterea conducet,vt nobis ſpem adaugeat. Cum enim in animo euoluit homo quàm copiosè infinita Dei bonitas animalibus rationis expertibus neceſſaria paret,vel minimis,ut formicis,culicibus,araneis,& cæteris huiuſmodi,preclarè cognoſcet, ſibi maximam in Deo ſpem habendam fore, ut proſpiciat ex omnibus rebus nobiliorem,propter quam quæcunque ſunt in hoc inferiori mundo ab eodem creata ſunt,& prouideat neceſſaria ad corporis vſum, & animæ ſantificationem. Hinc poſtremum illa proficiſcetur vtilitas,vt ſpiritus diuini homines habeant inde multas contemplandi rationes, cum in creatis rebus facile perſpiciant earum creatoris ; & gubernatoris pulchritudinem , ſapientiam bonitatem , & prouidentiam . qua in re philoſophi humanam fœlicitatem , vt poſtea dicemus, eſſe voluerunt.

DE FRVCTV, QVI PERCIPITVR EX CONSIDERATIONE EARVM RERVM, QVÆ FIVNT A NATVRA,

& quomodo ſancti homines hanc cum operum gratiæ conſideratione iunxerunt. Cap. I.

OMNES homines præſtanti, & excellenti ingenio, qui rerum corruptibilium, & caducarum curam neglexerunt, in rerum diuinarum, & humanarum ſcientia omnem operam, omnemque mentem collocarunt; nullaque in re magis inuigilarunt quàm in eo, vt inquirerent, & inueſtigarent, quiſnam finis hominis, eiuſque vltimum, & ſummum bonum eſſet. Minimè.n. fieri poteſt, vt homo abſque huius rei cognitione veram, & rectam viuendi rationem ſuſcipiat, & ingrediatur, cum ea, per quæ ad finem perueniunt, ab ipſo fine rationem accipiant. Etſi in hac re multi multa, & diuerſa ſenſerunt: ſummorum tamen philoſophorum conſenſus in eo fuit, vt exiſtimarent, & confiterentur ſummũ hominis bonum in animæ præſtantiſſima actione & exercitatione conſiſtere, hoc eſt, in Dei cognitione, atque contemplatione, in exercitatione inquam, quod vt ait Ariſtoteles, quemadmodum neque vna hirundo facit ver, ſed multæ, ita vnica harum rerum conſideratio beatum hominem efficere non poteſt: ſed earum vſus, atque frequẽtia.

Hoc fuit ſtudium, & negocium nonnullorum magni nominis philoſophorum. Ita de Seneca ſcribitur, quòd, vt in hac re aliquam partem ſui otij conſumeret, Roma profectus eſt, vt ad rerum diuinarum contemplationem quieto & libero animo incumbere poſſet. Cum autem in hac re philoſophi, & Chriſtiani idem ſentiant, viſum eſt mihi, hoc loco conſcribere, quonam modo hic præſtantiſſimus Philoſophus ſe in hac exercitatione contineret. Quod in cauſa erit, vt multos Chriſtianos homines pudeat, qui neque oculos habent, quibus cernant mirabilia, quæ Deus in vniuerſo mundo fecerit, neque in animo vnquam euoluunt, quæ hic philoſophus ex gentibus ſæpe cogitare ſolebat. In hanc ſententiam igitur ad quendam ſuum amicum ſcribit: Nihil melius ſapientem hominem facere, quàm cum animum ſuum ad rerum diuinarum contemplationem dirigit. Alia quoque epiſtola ad eundem ſcribit, nihil eſſe cur homo natus eſſe vellet, niſi in hac inuigilaturus eſſet: An ut comedam, vt bibam, vt ſuſtentem hoc corpus infirmum, & caducum, niſi qualibet hora cibis impleamus; vt morbis obnoxium, & ſemper timore mortis, ad quã nati ſumus, per territum viuat? Hoc tanto bono ſublato, nihil eſt in vita, quod tanti faciam, vt per eo vel ſudem, vel elaborem. Quàm contẽpta res eſt homo, niſi ſe ſupra humana extulerit. Etſi in hac contentione victores ſumus, nihil aliud tamen vincimus, quàm monſtra. De vitiorum manibus effugiſti: non es duplici vultu homo: in alterius gratiam non loqueris: Ab auaritia es liber, quæ ſibi negat, quod alijs eripit: non ambitione laboras, quæ re-

bus indignis dignitates perſequitur; non ſatis multum eſt, quod tibi paraſti, te multis malis liberaſti: nondum à te ipſo: magna enim eſt, eſt magnifica, quam quærimus virtutem.

Hominis fęlicitas non in eo eſt, ſolum, vt vitijs careas: ſed ad id confert, vt cor dilatet, & præparet ad diuinarum rerum cognitionem, & efficiat dignum, qui cum Deo verſetur? Tunc bonum noſtrum perfectum, & conſumatum eſt, cum omnibus vitijs deuictis, & ſuperatis, ad altiora tendimus, & ad naturæ ſecretiora contemplanda peruenimus. Tunc gaudet homo, ac lætatur, inter ſtellas ſpaciatur, magnifica ædificia, diuitum ſuppellectilia, totum denique terrarum orbem vnà cum auro, quod a terra extractum eſt, vilipendit, & pro nihilo ducit, & quidquid eorum auaritia ſuſpicitur, qui venturi ſunt. Non poteſt homo negligere magnificentisſimas porticus, ſuperbas fores, & aurata tecta, fornicesq́ue ebore exornatas, menſas vermiculato emblemate & mirto coagmentatas, aquęductus ad locupletum hominum domos, niſi totum terrarum orbem peragrauerit, & ex alto terrarum globum terræq́ue anguſtiam, maioriq́ue ex parte ab aqua tectam viderit, & inter ſe ipſe dicat. En ille eſt punctus, qui inter homines igne, & ſanguine diuiditur? quàm irridendi ſunt hominum fines. Hic ille punctus eſt, in quo nauigatis, in quo bellum geritis, in quo regna, & prouincias adminiſtratis: in cœlo latiora ſpacia reperiuntur, in quæ animus non omnium, ſed eorum tantum admittitur, qui parum ſecum corporis aſportarunt, & à ſe ſordes omnes amouerunt, & corporis ſarcina leuati, minimis rebus contenti ad cœlum euolauerunt. Cum autem hic animus cęleſtia deguſtat, recreatur, & augetur, & carnis affectibus liber, ad ſuam originem, atque principium reuertitur. Cum autem videat, ſe cęleſtibus rebus delectari, & in illis, non vt in alienis, ſed ſuis libenter verſari, id ſibi argumento eſſe exiſtimat, quo ſibi ex cœleſti origine principium habuiſſe perſuadeat. Tunc ſtellarum ortus, & occaſus, tranquillo animo conſiderat, eorum omnium quaſi conſenſus in tam multis, tamq́ue diuerſis molibus contemplatur, & hæc omnia in animo euoluit, & in earum rerum cauſarum inueſtigatione áſsiduè verſatur. Neque id mirum, cum ſciat id omne ad ſolum hominem pertinere. Tunc terrarum orbis ita paruus ei videtur, vt eius omnino pœniteat. cum enim ſecunda tempeſtate Hiſpaniæ litoribus nauis ſoluit paucis diebus vſque ad indos percurrit, illa vero cœleſtis regio vix triginta annos concitatisſima ſtella peragratur. Tunc homo conſequitur, quod multo ante expetebat, Dei, ſcilicet cognitionem. Quid eſt Deus? mens, & ratio vniuerſi. Quid eſt Deus? quidquid oculis cernitur: Omnibus enim rebus eius ſapientiam percipimus, omnibus in rebus adeſſe intelligimus, & hac ratione eius amplitudinem, qua nihil maius excogitari poteſt, facilè confitemur.

Etſi ipſe ſolus omnia eſt. eum quoque eſſe cenſere debemus, qui tum intrinſicus, tum extrinſicus, hoc ædificium, quod ipſe conſtruxit, tuetur, atque conſeruat. Quid igitur inter diuinam, & humanam noſtram naturam intereſt? illud tamen inter nos, & illum maxime intereſt, quòd melior noſtri

pars

pars animus eſt: ille vero totus animus eſt, totus ratio, totus intellectus, ex quo facile cernitur, quanto in errore verſantur illi, qui; etſi mundus totus ſit huiuſmodi opus, vt nihil melius, nihil ordinatius inueniri poſſit: ſtultè tamen auſi ſunt dicere, caſu, & fortuito eſſe conſtructum. cum ipſi fateantur ſe habere animum, qui tum ſua, tum aliena negocia moderatur, & id in vniuerſo mundo, in quo fiunt omnia ſummo ordine, ineſſe negant. Hæc tandem omnia ſcripſit Seneca, qui nobis ſcriptum reliquit in libro de beata vita, naturam nos genuiſſe non ſolum ad agendum, verum etiam ad contemplandum. Propter hanc cauſam in animis noſtris ſciendi deſiderium, quæ ſecretiora ſunt, inſeruiſſe. Quamobrem multi longinquas regiones petunt ad id tantum, vt quæ ſibi abſcondita ſunt, manifeſta reddant. curioſum nobis natura dedit ingenium, & artis ſibi, ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit proditura fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formoſa ſolitudini oſtenderet. Vt ſcias illam ſpectari voluiſſe, non tantum aſpici, vide, quem nobis locum dederit. In media nos ſui parte conſtituit, & conſpectum omnium nobis dedit, nec erexit tantumodo hominem, ſed etiam ad contemplationem factum, vt ab ortu ſidera in occaſum labentia proſequi poſſet, & vultum ſuum circunferre: cum toto corpore ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit, deinde ſena per diem, ſena per noctem ſigna producent, nullam non partem ſui explicuit, vt per hæc, quæ obtulerat eius oculis cupiditatem faceret, etiam cæterorum: nec enim omnia, nec tanta viſimus, quanta ſunt: ſed acies noſtra aperuit ſibi inueſtigando viam, & fundamenta veri iacit, ut inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inueniat antiquius, vnde iſta ſidera exierint. Quare cogitatio noſtra cœli munimenta prorumpat, nec contenta ſit id, quod oſtenditur, ſcire: ſed & quod non perſpicitur. Ad hæc quærenda natus exiſtimat, quod non multum acceperit temporis, etiam ſi illud totum ſibi vendicat, cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas ſuas auariſſimè ſeruet, & vſque in vltimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quidquam illi ex eo, quod natura conſtituit fortuna concutiat: tamen homo ad immortalium cognitionem nimis mortalis eſt.

Idem Philoſophus in quadam epiſtola ad amicum ſuum oſtendit, quantopere inſiſtere debeat in naturalium rerum contemplatione, vt ad eius artificis cognitionem peruenire poſſit. Ille ſic inquit. Ego non quæram, quæ ſint initia vniuerſorum? quis artifex huius mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem, & ordinem uenerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, nimia defor-

mitate latentibus faciem diuiſerit? vnde lux tanta fundatur? ignis ſit,an aliquid igne lucidius? Ego iſta non quæram? Ego neſciam,vnde deſcenderim? Neſciam quò hinc iturus ſim? quæ ſedes expectat animam ſolutam legibus ſeruitutis humanæ? Vetas me cœlo intereſſe,id eſt iubes, me viuere capite demiſſo? Maior ſum,& ad maiora genitus, quàm vt mancipium ſim mei corporis.

Ex omnibus his rebus, quas hic Philoſophus nobis tradidit. facilè colligere poſſumus expeditam nobis eſſe viam ratiocinandi à creaturis ad creatorem, vt ab effectibus ad cauſas, à quibus ipſi proficiſcuntur effectus. Cum igitur hic mundus ſit effectus,& opus Dei,ex eo ad ipſius artificis cognitionem aſcendimus, Mundi magnitudo Dei magnitudinem,pulchritudo pulchritudinem declarat,cernimus omnipotentiam eius, qui hæc cuncta de nihilo creauit,ſapientiam,qui iam miro, hæc omnia diſpoſuit ordine: bonitatem,qui tam copioſè omnibus neceſſaria tribuit: prouidentiam, qui omnia moderatur,ac regit.

Nos autem Chriſtiani præter hæc naturæ opera,ea, quæ gratiæ dicuntur, habemus,quæ longe præſtantiora ſunt, & nobis id magis adaperiunt,quod in Deo admirandum eſt,eius bonitatem, & miſericordiam. Etſi gratiæ effectus,& opera ſint maiora:ad hominis enim ſantificationem,& quodammodo in Deum conuerſionem ſpectant:cum tamen & ipſa naturæ opera ſint ex eodem parente orta,& eiuſdem cauſę effectus,nobis vnde perfecta ſint,facilè oſtendunt.Hoc nobis traditum eſt in poſtremis quatuor capitibus lib. Iob,in quibus cum ipſe Deus cum illo verba faciat,ſuam ipſius naturam exponit,potentiam, ſapientiam, & prouidentiam, cum ei ob oculos ponit admiranda opera,quæ ipſæ in mundo fecerit.Principium autem ſumit à maioribus mundi partibus,quæ ſunt cœli, terra, mare, eorum magnitudinem declarat, & inde ad minora,pluuias,niues,gelu, ventos,tonitura,fulgura, quæ omnia in media aeris regione generantur,conuertit:deinde ſermonem ſuum ad animalia in terris degentia, ad aues cœli,ad magnitudinem,& fortitudinem piſciũ maris,& per hæc,in quibus maximè Dei ſapientia,& omnipotentia relucet, ſeipſum illi ſanctisſimo viro manifeſtũ reddit; docetque quonamodo in hoc creaturarum libro,quæ omnes in ſuo genere gloriam eius prædicant, a quo creata fuerunt; Philoſophandum ſit.

In hoc libro inuigilabat Magnus ille vir Antonius,à quo cum quis ſciſcitaretur,cuinam libro ſtuderet,reſpondit,quem librũ lego,vniuerſus hic mundus eſt:in hunc quoque librũ incumbebat diuinus ille pſalmographus,qui in multis pſalmis tum naturæ, tum gratiæ opera inueſtigat, & eius animus harum rerum conſideratione,contemplationeque recreatur;& præſertim in eo
Pſ.18. pſalmo cuius initium eſt. *Cęli enarrant gloriam Dei*: in cuius prima parte hæc naturæ opera in poſteriori vero effectus ex omnibus, qui a gratia proficiſcuntur maximus declaratur,legis ſcilicet diuinæ virtus, atque pulchritudo:& in pſalmo 146. petit à nobis, ut Deum laudemus: ſuo enim verbo

crea-

creauit cęlum,& ſtatuit terram ſuper aquas Duoque luminaria magna creauit,ſolem,vt pręeſſet diei,nocti verò lunam.in pſalmo quoque eodem iubet, vt eum laudemus,quod cęlum nubibus operit,& parat terræ pluuiam, quòd producit in montibus fœnum,& herbam ſeruituti hominum, quòd dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.In ſequenti autem pſalmo nos hortatur,vt eum laudibus proſequamur, qui nobis ad ſaturitatem panem tribuit,qui dat niuem ſicut lanam, & nebulam ſicut cinerem ſpargit,Mittit cryſtallum ſuam ſicut bucellas. Quamobrem in his omnibus,cantionibus,naturæ & gratiæ effectus,& opera ſimul coniungit,vt ex utriſque laudes Deo canat. In pſalmo autem,cuius initium eſt: *Benedic anima mea)* In prima parte pulchritudinem,conſtructionem,& ordinem rerum omnium,quæ in cœlo ſunt,terra, marique, contemplatur,& ex his laudem Deo colligit:in prima vero parte,inquit,Deum confesſionem,& decorem in dutum eſſe, quibus verbis innuit,quæcunque creata ſunt,& quàm magna ſit eius pulchritudo,quamque ſit dignus,qui ab omnibus laudetur,declarare. In eiuſdem vero pſalmi fine tantis,tamque multis rebus ſtupidus, ſic exclamat. Quàm magnifica ſunt opera tua domine? omnia in ſapientia feciſti; impleta eſt terra poſſesſione tua.Hæc Dei operum admiratio cum quadam ingenti animi lætitia,& ſuauitate iuncta eſt,quod alio pſalmo idem ſignificauit propheta his verbis [*Delectaſti me domine in factura tua; & in operibus manuum tuarum exultabo.*] Hæc animi lætitia concipitur ab homine cum rerum creatarum pulchritudinem conſiderat:in ea tamen non quieſcit, ſed ad creatoris contemplationem ſe erigit,& eius,qui talia, ac tanta creauit non ad vſum ſolùm hominis,ſed ad voluptatem,pulchritudinem,bonitatem,& caritatem contemplatur.Quemadmodum enim ſi pulchra veſte pulchrum corpus ſit indutum pulchrius videtur, quàm ſi ſine illa conſpiciatur, ſic quæ creata ſunt,ſi ad finem,propter quem facta fuerunt,ad Dei, ſcilicet cognitionem referantur,pulchriora videntur. Quamobrem quemadmodum ad corporis ornamentum inuenta fuit,ſic & creaturæ,vt per ea creatorem cognoſceremus. Quare non ſolum maiori vtilitate,verum etiam maiori voluptate,homines diuini ſpiritus hæc creata reſpiciunt cœlum,Solem, Lunam, ſtellas, campos,flumina,fontes flores,arbores,& cætera huiuſmodi. Pſ 91.

Etſi Ariſtoteles hæc diuina, & quæ tantumodo fide cognoſcuntur penitus ignorauit: hanc tamen voluptatem, & animi ſuauitatem,quam ex hoc genere philoſophandi percipimus cum à rebus creatis ad creatorem aſcendimus,& eius pulchritudinem,ac ſapientiam contemplamur; expertus eſt. in Ethicorum enim libris ſcriptum reliquit,magnas eſſe voluptates,quibus ſapientes homines perfunduntur cum in mentis actione, atque contemplatione verſantur.Quamobrem maximè miror illud, cur Plinius tam multa ſcripſerit admirabilia,&in illorũ lectione tam multi ſuum tempus conterant, ex quibus nullum alium fructum capiunt, niſi quòd naturalem appetitum ſciendi ea,quæ extra naturæ ordinem,& admirabilia ſunt, paſcuntur (quem

 potius.

potius extinguere, quàm nutrire deberent) cum poſſint per hęc eadem vnica actione ad eius bonitatem, & ſapientiam peruenire, qui hæc admiranda nobis proponit, ex quo non ſolum vtilitatem, verum etiam voluptatem, quã homines maxime quærunt, profecto percipient. De huiuſmodi philoſophis
Ad ro ait Apoſtolus. *Cum cognouiſſent Deum non ſicut Deum glorificauerunt: ſed*
ma. 1. *euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.*

Chriſtianus igitur homo debet creaturis vti, tanquam ſpeculo, & eius artificis gloriam cernat, ad quod (vt dictum eſt) condita fuerunt. Quamobrem cum vel hic, vel alibi legit homo, quàm multas dotes, cunctis animalibus dederit Deus, vt ſe, corpuſque ſuum tueatur, & quæ ex ſeipſis nata ſunt, enutriant, & educent; in hac re non conquieſcat, ſed ad Dei notitiam aſcendat, & inde ad ſe ipſum reuertatur. Quod paucis verbis oſtendit Apo-
2. Corint. 9. ſtolus, cum inquit: *Nunquid eſt Deo cura de bobus?* Compertum erat quidem Apoſtolo, quænam dederit Deus non huic ſolum animali, & cęteris omnibus: ſed ſpiritu ſancto edoctus certò ſciebat non hæc tantũmodo ſpectaſſe Deum, ſed proſpicientem hominis ſalutem hæc cuncta creaſſe. In his enim rebus voluit ſuæ bonitatis magnitudinem hominibus oſtendere. quæ omnibus copioſè, & affluenter neceſſaria parat: infinitamque ſapientiam, quæ tam multa, tamque mirabilia propter id tantum inuenit, & eius omnipotentiam, quæ quidquid voluit, & inuenit verbo ſolo perfecit. Et præterea eius perfectiſſimam prouidentiam, quæ complectitur, & in ſe continet hæc tria perfecta, atque diuina. Et quorſum hęc? Vt cum hæc homo animaduerteret, eius infinitam bonitatem amaret, tantam ſapientiam admiraretur, omnipotentiam veneraretur, & ab illa ſumma prouidentia omnibus ſuis morbis, ac neceſſitatibus remedium expectaret. Ad hoc enim nos hortatur auium parabola, quæ etſi neque ſeminant, neque metunt, neque in horreis tuentur, ab ipſo tamen æterno patre nutriuntur.

Quo autem res ſunt viliores, & abiectiores, eò maiori nos afficiunt confidẽtia. ſi quis enim animaduerterit naturam, quam ipſe Deus formicis addiderit, vt cibum ſibi quæritarẽt, de quibus aliàs dicemus, minimè fieri poterit, quin ſe in maximam ſpem erigat, & ex animo dicat: Domine ſi tam multa tam exiguo animali dediſti, vt paſtum ſibi pararet, & tamen in nullam partem valet in terris, niſi vt eripiat alijs, quod ſibi multis laboribus compararunt, quantæ curæ tibi eſt homo, quẽ ad imaginem, & ſimilitudinem tuam feceris? quem vnigeniti filij tui ſanguine redimiſti? Niſi ſe ijs ſceleribus obſtringeret, quibus moreretur, vt eum gratia, & fauore tuo priuares. Neſcio quis animus ita ſit abiectus, quin hoc exemplo ſe erigat, cum hæc omnia, quæ Dei ſummam prouidentiam oſtendunt, eò ſpectent, vt hominem perficiant, & fęlicem, atque beatum reddant.

Hac ratione ſancti homines hæc Dei miranda contemplabantur: vtebantur enim oculis ad id, quod ſibi dati fuerunt, vt ſcilicet his cernendis

Deum

Deum inuenirent,laudarent,atque cognoſcerent. In hanc ſentētiam inquit D.Auguſtinus in illa verba pſalmi 26.Vbi propheta dixit. *Circumiui, & immolaui in tabernaculo eius hoſtiam: cantabo,& pſalmum dicam domino*, Sic ait hic ſanctus. ſi vniuerſum mundum animus tuus obiret,& Dei opera conſideraret,inueniret profecto; cuncta miro artificio,quo ſunt condita, omnibus dicere,Deus me fecit. quidquid eſt,quod te in artificio delectat,id omne laudibus Deum exornat. Reſpice cęlos. Vide quam magnum ſit hoc Dei opus, reſpice terram, animaduerte in ea, quàm multa ſemina ſint. quot plantæ.quot animalia, complectere animo tuo;quidquid inter cęlum, & terram eſt,& videbis hæc omnia ſuum creatorem fateri,ac prædicare. Quæcunque enim creata ſunt, totidem voces ſunt, quæ ſuo creatori laudes canunt. Quis autem poterit enumerare quæcunque in illis ſunt? Cęlum autem,terrã,mare,& quæ in illis ſunt,quis dignè laudare poterit? At hæc ſub ſenſum cadunt. Angelos verò pro rei dignitate quis laudabit? Thronos? Dominationes? Principatus? Poteſtates? Quis dignis laudibus id proſequetur,quod in nobis vitam degit,artusque noſtros mouet? quod per ſenſus tantarum rerum cognitione percipitur? quod tam multa recordatur? quod tam multa intelligendo conſequitur? ſi creatarum rerum laudes dignas reperire non poſſumus,quomodo Creatorem dignè laudare poterimus. Quid igitur nobis reliquum eſt, niſi quod cum nobis verba deſint, & cum Propheta per omnes creaturas circumeamus ſacrificium laudis in illius templo imolemus. Hactenus D.Auguſtinus.

Ex quib.& alijs rebus,quæ à nobis hactenus dicta ſunt colligi poteſt quiſnam ſit fructus,quem ex rebus creatis percipimus ad creatoris cognitionem amorem,atque venerationem. Ex quo multi ſancti uiri ad hoc philoſophandi genus ſe contulerunt. Ex quibus diui Ambroſius,& Baſilius ambo Pontifices ſanctisſimi,doctisſimi,eloquentisſimi, amore pulchritudinis, ſapientiæque Dei capti ambo ſuum ſcripſerunt exameron, hoc eſt,opera ſex dierum,in quibus Deus cuncta creauit. Et à cœlo ſuorum ſermonum initia ducentes ad tractationem cęterarum rerum deſcendentes ne minimam quidem partem prætermittunt,quin in ea artificium, & ſapientiam, qua creata fuerunt,bonitatem,& prouidentiam,quibus reguntur, & gubernantur diligenter enarrent. Poſt eos autem Theodoretus græcus ſcriptor,pariter doctus,& eloquens magna ex parte hoc argumentum tractauit in ijs ſermonibus,quos de diuina prouidentia conſcripſit,ex quibus delicatiores epulas ſumpſi, vt eas lectori in hoc animorum conuiuio apponerem, & vt id maiori animi pietate complectatur hanc piam meditationem hic legendam adſcripſi.

Sequitur meditatio pia, in qua traditur, quòd etſi Deus ſit incomprehenſibilis: tamen aliquid illius per operum manuum ſuarum, quæ ſunt creata omnia, contemplationem cognoſcitur. *Cap. I I.*

O Altisſime, & clementisſime Deus, rex regum, & dominus dominantium. O æterna patris ſapientia, quæ ſupra ſeraphyn collocata, tui viſus acie penetras abyſſos & nihil nō apertum, & non nudum ante tuos oculos eſt. Tu domine tam ſapiens, tam grauis, tam pius, tam eius, quod creaſti, amans, vt hunc miſerum peccatorem, atque abiectum exaudias, reſpice quæſo. diuinasque aures tuas benignas, atque attentas præbe.

Nihil Domine mihi magis in optatis eſt, nec quidquā tibi magis debetur, nec mihi vtilius quidquā eſt, quàm vt anima mea eo te proſequatur amore, quo debet. Vt te amarem creaſti me domine, in hoc amore meam beatitudinem eſſe voluiſti, vt te amarem iuſiſti. Docuiſti in hac vna re, merita, honeſtatem, virtutem, ſuauitatem, libertatem, pacem, fœlicitatem, & cuncta tandem bona conſiſtere. Hic enim amor complectitur quidquid boni in terris habetur, & maiorem partem eorum, quæ in ſperamus cœlis. Docuiſti præterea, qui te non cognoſceret, amare poſſe neminem. Natura homines bonitatem amant, pulchritudinem, parentes, benefactores, amicos, eos, quorum ſimiles ſumus, & tandem bonum, & perfectum illud eſt, in quod tanquam in metam noſter amor tendit. Hæc cognitio neceſſaria eſt, vt inde hic noſter oriatur amor. Quis mihi dabit illud, quo te cognoſcam ita, vt in te uno amoris rationes, atque cauſas, exiſtere intelligam? Quid autem eſt te melius? quid perfectius? quid formoſius? in quo nomen patris, amici, atque liberalis meliùs ponam? quis tandem eſt præter te noſtrarū animarum ſponſus? cupiditatum portus? noſtrorum cordium centrum? vltimus noſtræ vitæ finis? & tandem noſtra vltima fęlicitas? quid igitur mihi faciendum eſt Domine, vt hanc cognitionem mihi comparem? cum autem te uidere nequeam, quo pacto te cognoſcam? cum meorum oculorum acies ſit tam obtuſa, tuq; ſis lux, quam penetrare nemo poteſt, quomodo te oculis cernam? Altisſimus es domine, & altisſimus ſit, qui te aſſequi vult, neceſſe eſt. Quis mihi dabit alas, vt tanquam colūba ad te volare posſim? Quis autem erit ille, qui uiuere non potuit, quin te amaret, & te amare non potuit, quin te cognoſceret, cum nihil ſit difficilius, quàm te cognoſcere, cum omnis noſtra cognitio a ſenſibus originem trahat, qui ſunt tanquam portæ, per quas rerum imagines, quibus res cognoſcimus, ad animum noſtrum perueniunt. Tu domine cum ſis infinitus non potes per hæc anguſta poſtica ingredi. Cumque nequeam ego in me vllas fingere ſpecies, quæ mihi tam excelſam rem, quaſi ante oculos ponat, quomodo te intelligam? O altisſima ſubſtantia, O nobilisſima eſſentia, O incomprehenſibilis maeſtas, quis te cognoſcet. Creatu-

ras

ras omnes cum tu creaueris numero, pondere, & menſura, ſuas naturas virtuteſque finitas, & quaſi limitibus contentas habent, quarum fines, & limites, vt tranſirent noluiſti. Multum agit ignis calefaciẽdo, ſol illumminãdo, & eius virtus latiſſimè patet: hæ tamen creaturæ ſuos cognoſcunt fines, ac terminos quibus quidem egredi minime poſſunt. propter hanc cauſam potuit anima noſtra quaſi oculorum acie hæc omnia percipere, atque complecti cum omnia ſuis contineantur finibus. Tu autem domine cum ſis infinitus nullo comprehendi potes orbe, nullus intellectus poteſt ad vltimos tuæ ſubſtantiæ terminos, quos nõ habet. peruenire, ſupra omnes ſpecies, ſupra omnia genera, ſupra creata omnia ſitus es: quemadmodum enim nullum habes ſuperiorem, ita etiam tua dictio nullis finibus continetur, totus terrarum orbis, quem tam magnum creaſti, poteſt quidem per oceanum ab homine peragrari: quamuis enim ſit tantus: eius tamen magnitudo menſurari poteſt. Quis tamen te maximum oceanum circuire poterit? Es duratione æternus, virtute infinitus, dictione ſupremus. Tu in tempore eſſe non incępiſti, non deſinis eſſe cum mundo, imo tempus omne es, in mundo imperas, & extra mundum; tam enim quæ ſunt, quàm quæ non ſunt. vt æquè ſint, profecto facis.

Cum ſis igitur tam magnus, quis te cognoſcet? qui ſuæ naturæ humilitatem non intelligit, qua ratione tuam altitudinem cognouerit? Nemo hactenus philoſophus noſtræ animæ, qua viuimus, cuius officium, & effectus quotidie experimur, eſſentiam, & naturam intelligere potuit, & illud in cauſa eſt, quòd ad tuam imaginem, & ſimilitudinem facta eſt. cum in tanta igitur ignoratione verſemur, quomodo ſupremam, & incomprehenſibilem ſubſtantiam tuam aſſequi poterimus?

Quod etſi ita ſe habet, non poſſum tamen nec debeo ſaluator mi prouinciam hanc, etſi difficilem omittere. Nolo ſine hac cognitione, quæ noſtri amoris eſt origo, vitam agere. Meorum oculorum acies obtuſa eſt, imo cœcus ſum: tua tamen gratia præſtabit, quod natura negauit. Nulla ſapientia eſt alia, niſi in te ſapere. nulla datur quies, niſi in te ipſo, nulla voluptas, niſi qua perfunditur homo, cum tuam pulchritudinem intuetur: etſi referatur ad id, quod tuæ creaturæ poſſunt.

Etſi parum ſit omnino illud, quod de te cognoſcimus: præſtantius tamen eſt pauca de tuis excelſis rebus intelligere, licet obſcurè, quàm multa de humilibus, atque demisſis, licet ea maxima proſpicuitate cognoſcantur. ſi te totum minime cognouerimus, eam ſaltem partem aſſequemur, quam noſtræ vires poſſunt & quod cognouerimus, id amabimus, & id quidquid erit, eo noſtra anima erit contenta quemadmodum & auis ea contenta eſt aqua, quam fert roſtro, licet fontem ſecum ferre non posſit.

Eò magis Domine id ſperare debeo, quod tua gratia ita meam adiuuabit infirmitatem, vt ſi te amare incępero, pro hoc amoris principio, alium mihi daturus es amorem maiorem quidem, & id cum maiori tuæ gloriæ cognitio-

ne

ne quemadmodum in tuo euangelio promiſiſti, vbi inquis. *Qui diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifeſtabo ei me ipſum*. Quod eſt nobis maiorem tui cognitionem dare, vt magis te quoque amemus. Ad id quoque fides noſtra ſancta, & catholica, & ſacræ ſcripturæ adiuuant. In quibus Domine voluiſti nobis mirabilia tua manifeſtare, vt hæc tam magna cognitio in nobis tui nominis amorem, atque venerationem pareret. Ad id quoque conferunt creata omnia, quæ exclamant ſemper, & nos adhortantur, vt te amemus, & docent, id nobis potisſimum faciendum eſſe. Hic quidem in earum perfectione tua pulchritudo elucet, & in vſu tua in nos beneuolentia, & ita nos ad te amandum impellunt tum eo, quod in te ipſum, tum in nos te eſſe ex omni parte conſpicimus. Quid aliud eſt Domine totus hic mundus, qui ſenſibus percipitur, quàm ſpeculum quoddam à te nobis ante oculos poſitum, vt in eo tuam pulchritudinem contemplaremur? Illud enim compertisſimum eſt, quòd quemadmodum tu in cęlis nobis eris ſpeculū, in quo creata omnia cernamus, ita in hoc exilio creata nobis ſunt ſpeculum, in quo te cognoſcamus. Hac igitur ratione hic viſibilis mundus quid aliud eſt, quàm quidam magnus, ac mirabilis liber, quem tu Domine ſcripſiſti, omniumque ante oculos poſuiſti tam græcorum quàm barbarorū, peritorū, atque ingnorantium, vt in illum incumberent omnes, & ex illo quidnam ſis perciperent. Quid igitur aliud erunt pulchræ, ac perfectæ creaturæ huius mundi, quàm totidem litteræ perpolitæ, quæ ſui factoris excellentiam, atque ſapientiam præſeferunt? Quid igitur creaturæ omnes aliud erunt, quàm totidem concionatores, quæ ſuum auctorem enunciant? eius nobilitatis teſtes? eius pulchritudinis ſpeculum? eius gloriæ nuncij? noſtræ ignauiæ deteſtatrices? noſtri amoris ſtimuli? ingrati noſtri animi iudices? cum autem tuæ perfectiones Domine ſint infinitæ nulla creatura fieri poterat, quæ referret omnes, neceſſe quidem fuit plurimas creare, ut quælibet pro ſe, illius partem aliquam nobis oſtenderet. Hac igitur ratione formoſæ creaturæ tuam pulchritudinem prædicant; fortitudinem fortes, magnæ magnitudinem: artificioſæ ſapientiam: ſplendentes claritatem, dulces ſuauitatem: bene ordinatæ, atque prouiſæ miram tuam prouidentiam. Quam multis, fidelibusque teſtimonijs es nobis teſtatus, quam multis rebus cognitus. Vniuerſitate non Paryſiorum, aut Athenarum, ſed creaturarum omnium probatus. cū tam multa ſint, quę pro te ſpondent, quis tibi fidem non præſtabit? quis tam multis teſtibus non credet? quem non maxima perfundent voluptate modi tam multis, tamque ſuauibus vocibus, qui tonis tam diuerſis nobis tuæ glorię magnitudinem prædicant? Qui huiuſmodi voces non audit: eſt quidem ſurdus, & qui te tam miris fulgoribus non videt cæcus, & qui te his viſis non laudat mutus. quique tam multis argumentis, ac teſtibus creaturarum omnium ſui creatoris nobilitatem non cognoſcit, eſt profecto demens. Hæc quidem vitia omnia in nobis ſunt, qui tot, ac tantis tuæ præſtantiæ argumentis te tamen ignoramus. Quod arboris folium, quis flos campi, quis

tam

am paruus vermis eſt, cuius corporis ſtructurā ſi animaduerteremus diligenter, quin in illo profectò multa cerneremus admiratione digna? Quæ creatura eſt in vniuerſo mundo quamuis minima, quæ nobis admirationi non ſit? cum autem ſimus tam miris rebus vndique ſepti, te non cognoſcimus? te non laudamus, ac prædicamus? qui non habemus cor inflamatum, vt ex operibus eius artificium intelligamus? oculos, vt in facturis ſuis eius pfectionē cognoſcamus? aures ad audienda ea, q̄ de illo narrāt. Splēdor creaturarū noſtra ferit corda, artificiū vnà cū pulchritudine delectat intellectū, & intellectus nr̄ eſt tam hebes, vt longiùs nō poſſit proſpicere, vt in illis ſui factoris pulchritudinē cernat, illiuſq; voluptatis datorē.

Nos habemus profectò, vt pueri, quibus ſi offeratur liber litteras auro, varijſque coloribus elaboratas conſcriptus, ex illis, quidem maximam percipiunt intuendo voluptatem, illiſque tamq; iocularibus utuntur eas tamen nec legunt nec quid ſibi velint ſcire volunt. Ita nos quoque, immo peius, quàm pueri, cum hunc tam mirum huius vniuerſi librū ante oculos propoſueris, vt per creaturas tamquam per viuas litteras creatoris, qui huiuſmodi rebus vtitur, excellentiam, & amorem, qui cuncta pro nobis fecit, legeremus, atque cognoſceremus; tanquam pueri nihil aliud niſi voluptatem ex illis percipimus cum pulcherrimæ ſint, nec animaduertimus quidnam illud ſit, quod per eas Dominus nobis ſignificare velit. O diuinorum operum vaſtatores, o pueri, immò infantes in ſenſibus, o præuaricatores, diuinorumq; conſiliorum inimici. Sunt nonnulli (inquit D. Auguſt.) qui cum tua ſigna intuentur voluptate afficiuntur illi quidem; quid tamen velis ſignificare per ea, docereve, quod eſt ſui creatoris, notitiam, ſcire negligunt.

Ne permittas Domine clementisſime in me tam ingratum animum eſſe, meis oculis tantam nubem obductam, ſed, quæ tua bonitas eſt, meis oculis lumen, vt te videam afferas, vt te laudem os meum adaperias, meum cor accendas, vt in omnibus creaturis te cognoſcam, diligam, & adorem, tibique gratias agam, quòd illarum beneficio, te video, & ne in notam, & infamiam ingrati animi incurram. In ſapientiæ enim libro ſcriptum eſt, fore, vt in nouisſimo die omnes creaturæ aduerſus illos ſtent, qui ſenſibus non fuerint uſi. Æquum eſt enim vt, quæ creaturæ nobis datæ fuerunt, vt illis ad Dei cognitionem vteremur, cum illis vſi non ſimus; in nos concurrant, vt merita pęna afficiamur. Tu Domine cū ſis via, veritas, ac vita eſto mihi in hoc itinere dux prouidentia tua, meum edoce intellectum tua veritate, meæque animæ tuo amore vitam præbe. Magnum eſt quidem negocium à creaturis ad creatorem aſcendere, magnum eſt intueri tanti artificis opera, & artificium, quo fuerunt condita cognoſcere, & per hæc omnia conſilium artificis, atq; ſapientiā, qui parui lineamenti artificium animaduertere neſcit, ſi magni cuiuſdam artificis manu ſit deſcriptum, quì poterit tantæ picturæ, vt hic viſibilis mundus, eſt intelligere?

Nobis

Nobis huius mundi mirabilia cogitantibus illud accidit, quod agricolæ, vel aliquam ſibi ignotam ciuitatem ingredienti, vel regiam domum multis, ac magnis cubiculis, & cameris conſtructã, qui pulchritudine ædificij attonitus, oblitus quà ſit ingreſſus, ſi duce caret nec progredi, nec regredi neſcit, ſi pallácia omnia, omnesque ciuitates velimus cum iſta reali domo, quam tu creaſti conferre, quid aliud ſunt, quàm hirundiuum nidi ? Quid igitur ? ſi in tàm paruis latebris rationalis creatura viam penitus ignorat, quid faciet in tam magna domo, tam multis, tamque varijs rebus referta ? qui mergitur in riuulo, quomodo in mari maximo, atque mirabili tutò nare poterit ? Tu igitur hoc tempore me ducas oportet domine, ruſticum hunc hominem rure venientem per manum ducas, tuique ſpiritus digito ei mirabilia tuarum operum, atque miſteria oſtendas, vt in his tuam ſapientiam cognoſcat, ac veneretur, vnà cum tua potentia, pulchritudine, bonitate, prouidentia, vt te benedicat, & laudet in ſecula ſeculorum, Amen.

Quibus rationibus naturale lumen Philoſophi Deum eſſe cognouerint.

Cap. III.

PRimus noſtræ fidei articulus eſt, Deum eſſe, credere, id eſt vniuerſum hunc mundum principiũ, primumque motorem habere, primam veritatem, bonitatem, primamque cauſam, a qua cæteræ pendent cauſæ, & hãc à nulla originem trahere. Hoc eſt noſtræ fidei fundamentũ, & quod
Hæb. 11. primum nobis credendum eſt. Apoſtolus enim inquit. Credere oportet accedentem ad Deum, quòd ſit. Hæc autem veritas in lumine naturali manifeſtatur. hanc euidentibus demonſtrationibus aſſequimur, quam olim multi Philoſophi ſunt aſſecuti, & ſapientes homines hoc tempore conſequuntur. dum per ea, quæ in hoc mundo fiunt, cauſam pri-
Th. mam, a qua proficiſcuntur, intelligunt. Propter hanc cauſam D. Thomas ſcriptum reliquit, ſapientes huius articuli fidem non habent. cum habeant illius apertiſſimas rationes, quæ cum obſcuritate, quę cum fide copulata eſt, non admittuntur. Cum autem inanes homines eos intelligere nequeant, ſed credant tantum, quòd Deus reuelauerit, & Eccleſia ad credendum proponit, ob id illis fidei hic articulus eſt.

Sed iam videamus rationes, quibus vſi ſunt Philoſophi ad hanc veritatem comparandam, quod nobis quidem ad id conducet, vt maiori lætitia ea complectamur, quæ noſtra fides teſtatur. Cum enim fides cum ratione, & ratio cum fide copulatur, cum altera alterius rationem reddat, in anima noſtra Dei notitia firma, certa & euidens oritur, in qua ſua ſtabilitate fides nos cogit, & ratio ſuo lumine voluptate nos afficit. Fides nobis Deum velo ſuæ ipſius magnitudinis tectum tradit, ſed ratio euidens aliquam hu-

ius veli partem remouet, vt illius pulchritudo conſpiciatur. Hæc duo lumina nubes omnes remouent, noſtras conſcientias ſerenas reddunt: ſunt intellectus quies, dubitationes tollunt, vias planiores efficiunt, in cauſaque ſunt, vt hanc ſupremam veritatem cum voluptate complectamur. Quamobrem duos habemus præceptores alter ſcripturæ ſacræ; alter omnia creata ſunt. quorum vtrunque nobis maximè ad creatorem cognoſcẽdum conducit. Propter hanc cauſam hic nonnulla attingemus, fundamenta, & rationes, quibus vſi ſunt Philoſophi, vt hanc ſibi veritatem compararent. Nonnulla inquam; hic enim ea tantumodo attingemus, quæ clariora, & accommodatiora ad populi captum relictis alijs Theologorum ſcholis, quæ acutiora ſunt.

Id fortaſſe inter Chriſtianos minimè tractandum nonnullis videbitur, cum omnes huic articulo fidem preſtent. Quod etſi ita ſe habeat: tamen cum ſæpe aliàs, & nunc videamus homines ita extra ſe poſitos, & ab ipſa ratione alienos, vt etſi mente, & intellectu Deum adeſſe fateantur: eũdẽ tamen ſuis actionibus negant. eadem enim ratione viuunt dum credunt, ac ſi non crederent: ijs igitur, quibus fidei lumen eſt tam obſcurum, abditumque, proderit fortaſſe oſtendere rationis lumine, quod Deus ſit: ſi fortè id eos impellat, atque perſuadeat. Præterea aliam hinc vtilitatem, & maiorem percipiemus, & omnibus communiorem, quod quæcunque nobis Deum eſſe prædicant eadem multas illius perfectiones nobis adaperiunt, & maximè illius ſapientiam, omnipotentiam, bonitatem, prouidentiam, qua regit omnia, & moderatur.

Omnium autem horum illud fundamentum magis ſub ſenſum cadit, quod ex rerum ordine ducitur. In hoc enim mundo diuerſi creaturarum gradus cernuntur, & in huius ordinis inferiori gradu quatuor elementa, quæ ſimplicia corpora ſunt, & duarum tantumodo qualitatum participantia, ponimus. In ſecundo gradu ſunt mixta imperfecta. vt nix, pluuia, grando, ventus, gelu, & cætera huiuſmodi, quòd hæc magis compoſita referunt. In primo ſunt ea, quæ perfectẽ mixta ſunt, vt lapides, vniones, metalla, in quibus quatuor elementa permixta penitus fatentur omnes. In quarto ea volumus eſſe, quæ præterea habent vitam, augentur, atque decreſcunt. vt ſunt arbores, atque plantæ: In quinto ſunt animalia imperfecta, quæ non vitam ſolum, ſed habent ſenſum, etiam ſi motu carent, vt oſtrea, & cætera huiuſmodi marina. In ſexto, adſunt perfecta animalia, quæ præter ſenſum ſunt motus participãtia, vt piſces, aues, & cætera huius generis. In ſeptimo hominem ponimus, qui præter ea, quæ dicta ſunt eſt rationis, & intellectus particeps, quibus à natura ferarum longiſſimè abeſt. ſupra hominem angelum collocamus, qui altiorem intellectum habet, & eſt ſpiritualis ſubſtantia ab omni materia ſeparata: & inter angelos adeſt ordo, cùm alij alijs naturæ præſtantioris ſint. & ſi D. Thomæ ſententiam, qui non multum ab Ariſtotele differt) ſequemur, non reperiuntur duo

an-

angeli, qui in eodem naturæ gradu conſiſtant, etiamſi minime numero comprehendi poſſint. ſed ſemper alius alio naturæ præſtantioris eſt. per hunc igitur ordinē aſcendendo, vel dabimus proceſſus in infinitū, ut nunquā ad aliquem vnū vltimum perueniamus (quod in natura minime fieri poteſt) aut ad rem omnium perfectisſimam noſter peruenerit intellectus. Hæc igitur res cum ſit in altisſimo gradu omnium collocata, & ſuper omnibus rebus ſita, illa eſt, quem Deum, primamque veritatem, primam cauſam, primum motorem, omniumque rerum auctorem vocamus. Hanc huiuſmodi ſit neceſſe eſt, quæ à nullo creatore, aut factore, vel creata, vel facta ſit: id enim eſſet illo præſtantior, cum creator creatura, & factor factura ſit perfectior. Ex quo illud ſequitur, vt hic Dominus ſit æternus, & ſine principio, cum a nullo aut creari, aut fieri potuit. Hoc eſt primum fundamentum, quod ab ordine rerum ducitur.

Secundum illud eſt, quod à rerum motu proficiſcitur: ex quo tanquam principium illud colligimus, quod quæcunque corpora mouentur aut intrinſicus, aut extrinſecus aliquid dabent, cuius virtute, atque vi mouentur. quod tum in homine tum in cæteris animalibus conſpicitur, quorū corpus mouetur. & anima mouet. Et id ex eo colligitur, quòd diſcedente anima, ſtatim motus, qui ab illa proficiſcitur, penitus concidit. Nunc autem relicto terræ motu ad illius cœli motum aſcendamus, quod ſupra ſtellarum cœlum eſt, & inferiores mouet orbes, & omnium motuum, qui fiunt in terris, cauſa eſt, qui ita concitatisſima mouetur conuerſione, ut vnius naturalis diei ſpacio totum mundum circumeat. Hoc igitur cœlum ex fundamentis ſuperius iactis, aliquem motorem, quo moueatur habeat neceſſe eſt. De hoc autem motore illud quęritur, habeatne illam vim, qua mouet ab alio, nec ne, ſi ab alio illam non habet, ſed à ſe ipſo, & ea eſt eius natura, atquę potentia, eum eſſe Deum nobis dicendum eſt. Is enim Deus eſt, qui cum ſit omnium ſummus in eo quod, vel eſt, vel poteſt à nulla re, niſi à ſe ipſo pendet. ſin autem dixeris habere aliud ſuperius, a quo & eſſentiam, & vim habeat mouendi, de hoc ſuperiore illud idem quæram, qđ de inferiore quæſiui, vt ſi pluries quærat, aut dabitur proceſſus in infinitum (quod fieri non poſſe diximus) aut tandem ad aliquod primum mouens perueniendum eſt, a quo cæteri pendeant motores, & ad primam cauſam, à cuius vi, cæteræ cauſæ ſuas concipiant vires, & hæc illa eſt, quam Deum eſſe dicimus. Hæc eſt illa demonſtratio, qua probabant philoſophi, reperiri motorem, qui non ab alio, ſed à ſe ipſo tantumodo penderet. Qui autem huius demonſtrationis vim percipiunt huius articuli fidem non habent, cum habeant, vt dictum eſt, illius euidentiam. Pro his autem hic non dicitur fidei articulus, ſed diſpoſitio, ac præparatio (vt ſanctus doctor ait) ad fidem.

Alia philoſophi habuerunt argumenta, quæ Cicero magnifacit & iure optimo. Ex quibus illud vnum eſt, quod cum tam multæ, tamque uariæ

ſint orbis terrarum gentes,ac nationes,nulla eſt tam barbara,neque tam fera,quæ (præter quòd verum Deum non cognoſcat) non intelligat tum Deum eſſe,tum eum aliqua religione colat ac ueneretur.Huius autem rei illud in cauſa eſt,quod(præter huius mundi pulchritudinem , & ordinem,quæ teſtantur eſſe Deum,qui eum gubernat)idem creator quẽ admodum in omnium cordibus hominum naturalem quandam propenſionem,qua parentes ſuos amarent,ac vererentur;ita etiam in illis ingenitam voluit ſimilem inclinationem,qua Deum, vt vniuerſalem parentem rerum omnium defenſorem,atque gubernatorem colcret,atque uenerarentur.Hinc oritur huiuſmodi cultus, atque religio licet falſa , quæ in omnibus gentibus cernitur. Quæ ita eſt in omnium hominũ animis impreſſa,ut pro ea ſolum ſæpe,nullaq; alia de cauſa gentes inter ſe contẽdant,ac digladientur,ut inter ethnicos,& chriſtianos fieri ſæpe cõtingit. cum enim exiſtiment omnes ſuam religionem eſſe ueram,& per eã Deũ verè coli,non per aliã, ſuum eſſe officiũ exiſtimant,ac partes pro Deo pugnare aduerſus illos,qui Deum,ut honorandum exiſtimant, non honorent. adeo in humanis mentibus Dei cultus,ac religio impreſſa eſt. Præterea quod maius eſt quotidie ab aliis ad noſtram religionem relictis uxoribus filiis poſſeſsionibus,honeſtiſsimiſque muneribus ſe recipiũt, ut in quodam uiro nunc uidere licet, qui cum multis ante annis fidem negaret relictis ijs,quæ dixi,omnibus pro uera fide ad chriſtianos perfugiũ habere uoluit:Ex quo facilè cõſpici poteſt,quàm altè radices creator omnium uoluerit agere in cordibus hominum hoc religionis ſemen. cum illorum omnium,quæ diximus affectus etiã ſi maximi ſint facile ſuperet. illud idem regnante Eſdra filiis Iſrael contigiſſe legitur , qui cum eſſent cum mulieribus gentilium matrimonio coniuncti,quando ex Babilonica captiuitate reuerſi ſunt, reliquerunt uxores cum filijs ex ſe natis , ne Dei legem negligerent, quæ huiuſmodi matrimoninm uetabat.

Huius quoque ueritatis illud maximo argumento eſt,quod ab eadem, quam diximus,propenſione originem trahit,quod quotieſcunque homines ſe in aliqua calamitate, & miſeria eſſe conſpiciunt non alia re,ſed natura ſolum ducti cogitationes ſuas ad Deum conuertunt, ut ab eo auxilium petant.cum hic motus ſit ita uelox,ut rationem ipſam præcedat,illud ſequitur,ab ipſa hominis natura emanare , quæ cum ſit ab ipſo Deo condita,Deuſq; nihil agat fruſtra,facile Deum eſſe, & infinitè perfectũ oſtendit.Hæc enim hominis actio dum ad Deum perfugit eſt uox quædã,& teſtimonium ipſius naturæ,quæ in hac re confitetur , quod ille diuinus præſul omnia uidet,omnibus conſulit,& vbique præſens eſt. Hic illius prouidentiæ bonitatem,miſericordiam, in homines beneuolentiã, illoſq; iuuandi cupiditatem confitetur:cum ipſe Deus cum hominẽ creauerit hanc propenſionem in illis impreſſerit,qua moueretur homo in an-

guſtiis poſitis ita, ut ad Deum tanquam ad patrem confugiat.

Quintum argumentum, quo philoſophi cum omnibus hominibus du cti Deum eſſe cognoſcerent, illud eſt huius mundi conſtructio, ordo, ar monia, pulchritudo, & magnitudo, quæ omnia in præcipuis illius partibus cœlo, ſtellis, planetis, terra, aqua, aere, igni, uentis, pluuijs, niuibus, fluminibus, fontibus, plantis, & in cæteris omnibus, quæ in mundo ſunt facilè conſpiciuntur. Hanc conſiderationem cum duabus ſequentibus copioſè Cicero orator elegantiſs. & philoſophus ſub perſona cuiuſdam philoſophi ſtoici pertractat. Cum autem hic philoſophicis rationibus diſ ſeramus viſum eſt mihi in hunc transferre locum, quod hic philoſophus ſenſit, & ijſdem ciceronianæ eloquentiæ verbis: nonnullis tamen omiſsis quæ ſuis locis tractantur: lectorem tamen admonitum volo, quòd quotieſcunque pro Deo legitur Dij, eum vt ethnicum philoſophum verba facere, & quemadmodum in hac re fallitur, ita etiam vbi ait Deum magna tantum, non autem parua curare, quòd diſſentit ab eo, quod docuit magiſter ille, qui deſcendit de cœlis, cum inquit, quòd nec paſſerculus cadit ſuper terram ſine patre ueſtro. ſic igitur inquit ille philoſophus.

Mundi adminiſtratio nihil habet in ſe, quod reprehendi posſit. & ſi quis corrigere aliquid uolet, aut deterius faciet, aut id, quod fieri non potuit, deſiderabit. Quòd ſi omnes mundi partes ita conſtitutæ ſunt, vt neque ad vſum meliores potuerint eſſe, neque ad ſpeciem pulchriores, videamus vtrum fortuita ſint, an eo ſtatu, quo cohærere nullo modo potuerint niſi ſenſu moderâte, diuinaque prouidentia. Si ergo meliora ſunt ea, quæ natura, quàm illa, quæ arte perfecta ſunt: nec ars efficit quidquam ſine ratione: ne natura quidem rationis expers eſt habenda quì igitur conuenit, ſignum aut tabulam pictam cum adſpexeris, ſcire adhibitam eſſe artem: cumque procul curſum nauigij videris non dubitare, quin id ratione, atque arte moueatur: aut cum ſolarium, vel deſcriptum, aut ex aqua contemplere intelligere declarari horas, arte non caſu; mundum autem, qui & has ipſas artes, & earum artifices, & cuncta contemplatur conſilij, & rationis eſſe expertem putare?

Sed ad maiora redeamus. Ex ethere igitur innumerabiles flammę ſiderum exiſtunt: quorum eſt princeps ſol omnia clariſsima luce colluſtrãs multis partibus maior, quàm terra vniuerſa: deinde reliqua ſidera magnitudinibus immenſis, atque hi tanti ignes, tamque multi non modo nihil nocent terris, rebuſque terreſtribus, ſed ita proſunt, ut ſi mota loco ſint conflagrare terras neceſſe ſit à tantis ardoribus moderatione, & temperatione ſublara. & paruis interiectis illud addit cicero. Præclarè ergo Ariſtoteles. ſi eſſent, inquit, qui ſub terra ſemper habitauiſſet bonis, & illuſtribus domicilijs, quæ eſſent ornata ſignis, atque picturis inſtructaque rebus ijs omnibus, quibus abundant ij, qui beati putantur, nec ta

men

men exiſſent vnquam ſupra terram, accepiſſent autem fama, & auditione eſſe quoddam numen, & vim: deinde patefactis terræ faucibus ex illis abditis ſedibus euadere in hæc loca, quæ nos incolimus, atque exire potuiſſent. Cum repente terram, & maria, cęlumque vidiſſent: nubiumque magnitudinem ventorumque vim cognouiſſent, adſpexiſſent ſolem eiuſque tum magnitudinem pulchritudinemque, tum etiam efficientiā cognouiſſent, quod is diem efficeret, toto cœlo luce diffuſa, cum autem terras nox opacaſſet, tum cœlum totum cernerent aſtris diſtinctum, & ornatum, lunæque luminum varietatem tum creſcentis tum ſeneſcentis eorumque omnium ortus, & occaſus, atque in omni æternitate ratos, immutabileſque curſus. Hæc cum viderent profecto, & eſſe Deos, & hæc tanta opera Deorum eſſe arbitrarentur. Atque hæc quidem ille.

Nos autem tenebras cogitemus tantas, quantæ quondam eruptione, & Aetneorum ignium finitimas regiones obſcurauiſſe dicuntur, vt per biduum nemo hominem agnoſceret. cum autem tertio die illuxiſſet tum, vt reuixiſſe ſibi viderētur, quòd ſi hoc idem ex æternis tenebris contingeret, vt ſubitò lucem adſpiceremus quænam ſpecies cœli videretur? ſed aſsiduitate quotidiana, & conſuetudine oculorum aſſueſcunt animi, nec admirantur, neque requirunt rationes earum rerū, quas ſemper vident, perinde quaſi nouitas nos magis, quàm magnitudo rerum debeat ad exquirendas cauſas excitare. Quis enim hunc hominem dixerit, qui cum tam certos cœli motus, tam ratos aſtrorum ordines, tāquam omnia inter ſe connexa, & apta viderint, neget in his vllam ineſſe rationem, eaque caſu fieri dicat, quæ quanto conſilio gerantur, nullo conſilio aſſequi poſſumus? an cum machinatione quadam moueri aliquid videmus, vt ſphæram, vt horas, vt alia per multa; non dubitamus, quin illa opera ſint rationis: cùm autem impetum cœli admirabili cum celeritate moueri, vertiq; videamus conſtantiſsimè conficientem viciſſitudines anniuerſarias cum ſumma ſalute, & conſeruatione rerum omnium: dubitemus quin eo non ſolum ratione fiant, ſed etiam excellenti quadam, diuinaq; ratione? licet enim iam remota ſubtilitate diſputandi oculis quodammodo cōtemplari pulchritudinem rerum earum, quas diuina prouidentia dicimus deſtitutas. Ac principio terra vniuerſa cernatur locata in media mundi ſede ſolida, & globata, & vndique ipſa, in ſeſe nutibus ſuis conglobata veſtita floribus, herbis, arboribus, frugibus. Quorum omniū incredibilis multitudo, inſatiabili varietate diſtinguuntur, Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores pellucidos omnium, riparum veſtitus viridiſsimos, ſpeluncarum concauas altitudines ſaxorum aſperitates, impendentiū mentiū altitudines, immenſitateſque camporum: adde etiam reconditas auri, argentique venas, infinitamq; vim marmoris. Quæ vero & quàm varia genera beſtiarum, vel cicurum,

vel feratur? qui volucrum lapſus, atque cantus? qui pecudum paſtus? quæ vita ſilueſtrium? quid iam de hominum genere dicam? qui quaſi cultores terræ conſtituti non patiuntur eam nec immanitate belluarum efferari, nec ſtirpium aſperitate vaſtari; quorumque operibus agri, inſulæ, littoraque collucent diſtincta tectis, & vrbibus. Quæ ſi vt animis, ſic oculis videre poſſemus, nemo cunctam intuens terram de diuina ratione dubitaret. At verò quanta maris eſt pulchritudo? quæ ſpecies vniuerſi? quæ multitudo, & varietas inſularum? quæ amænitates orarum, & litorum? quo genera, quamque diſparia partim ſubmerſarum partim fluitantium, & innatantium belluarum, partim ad ſaxa natiuis teſtis inhærentium? ipſum autem mare ſi terram appetens litoribus cludit, vt cum ex duabus naturis conflata videretur. Exinde mari finitimus aer die, & nocte diſtinguitur, iſque tum fuſus & extenuatus in ſublime fertur: tum autem concretus in nubes cogitur humoremque colligens terrã auget imbribus: tum effluens huc & illuc ventos efficit. Idem annuas frigorum, & calorum facit varietates: idemque & volatus alitum ſuſtinet & ſpiritu ductus alit, & ſuſtentat animantes. exſtat vltimus & à domicilijs noſtris altiſsimus omnia cingens, & coercens cœli complexus; qui idem æther vocatur, externa ora, & determinatio mundi, in quo cũ admirabilitate maxima igneæ formę curſus ordinatos definiunt. ex quibus ſol cuius magnitudine multis partibus terra ſuperatur circum eã ipſam voluitur. iſque oriens, & occidens diem, noctemque conficit, & modo accedens, tum autem accedens binas in ſingulis reuerſiones ab extremo contrarias facit. quarum interuallo tum quaſi triſtitia quædam contrahit terram, tum viciſsim lętificat, vt cum cœlo hilarata videatur. luna autem, quæ eſt, vt oſtendunt Mathematici, maior, quàm dimidia pars terræ, iiſdem ſpacijs vagatur, quibus ſol: ſed tum congrediens cum ſole tum digrediẽs, eam lucem, quam à ſole accipit, mittit in terras, & varias ipſa mutationes lucis habet: atque etiam tum ſubiecta tum oppoſita ſoli radios eius, & lumen obſcurat: tum ipſa incidens in vmbram terræ cum eſt e regione ſolis interpoſita, interiectuq; terræ, repente deficit. iiſdẽq; ſpacijs hæ ſtellæ, quas vagas dicimus circum terram feruntur, eodemque modo oriuntur, & occidunt. Quarum motus tum incitatur, tum retardatur, ſæpè etiam inſiſtũt. Quo ſpectaculo nihil poteſt admirabilius eſſe; nihil pulchrius, ſequitur ſtellarum inerrantium maxima multitudo: quarum ita deſcripta diſtinctio eſt, vt ex notarum figuratum ſimilitudine nomina inuenerint. Vt plauſtrũ, vrſa, minor & reliqua; quæ nauigãtibus tamquã duces ſunt. Hæc omnia Cicero, qui ex mũdi fabrica, pulchritudine, & vtilitate potiorũ partiũ, & ordine, & inuariabili cõſtantia cœli motuum, argumentatur, atque probat minimè fieri poſſe, vt, hæc tanta, tam vtilia, tam pulchra, tam bene diſpoſita, caſu & temerè operentur,

tur, ſed habere ſapientiſsimum artificem, atque adminiſtratorem.

Et paulò infra cum diuinam curam, atque prouidentiam, qua humanis neceſsitatibus conſulit, exponeret, docet, quòd præter totius mundi victum alijs in locis, alias res gigni voluit ad omnium hominum cultum, atque abundantiam. Ita ille ſubiungit. Aegyptum Nilus irrigat, &, cum tota æſtate obrutam, oppleramque renuerit, cum recedit, molitosque, & oblimatos agros ad ferendum reliquit, Meſopotamiam fertilem efficit Euphrates: in quam quotannis, quaſi nouos agros, inuehit. Indus verò qui eſt omnium fluminum maximus, non aqua ſolùm agros lætificat, & mitigat, ſed eos etiam conſerit. Magnam enim vim ſeminum ſecũ frumenti, & ſimilium dicitur deportare. Multaque alia in alijs locis cõmemorabilia proferre poſſum. multos fertiles agros alios aliorum fructuũ ſed illa quanta benignitas naturæ, quòd tam multa ad veſcendum, tam varia, tamque iucunda gignit: neque ea vno tempore anni: vt ſemper & nouitate delectemur, & copia? Quàm tempeſtiuos autem dedit, quàm ſalutares non modo hominum, ſed etiam pecudum generi, ijs denique omnibus, quæ oriuntur è terra ventos æteſias? quorum flatu nimij temperantur calores. Ab ijſdem etiam maritimi curſus celeres, & certi dirigũtur. Multa prætereunda ſunt; & tamẽ multa dicuntur. Enumerari enim poſſunt fluminum opportunitates, æſtus maritimi multum accedentes, & recedentes, montes veſtiti, atque ſiluestres: ſalinæ ab ora maritima remotiſsimæ: medicamentorum ſalutarium pleniſsimæ terræ: artes denique innumerabiles, ad victum, & vitam neceſſariæ. Iã diei, noctisque viciſsitudo conſeruat animantes, tribuens aliud agendi tempus, aliud quieſcendi: ſic vndique omni ratione concluditur mente, conſilioque diuino omnia in hoc mundo ad ſalutem omnium, conſeruationemque admirabiliter adminiſtrari.

Hæc ſunt Ciceronis ſub perſona cuiuſdam philoſophi ſtoici, qui tam accuratè colligens quæcunque in mundo ſunt contemplatione mirabilium Dei operis prouidentiaque paſcebatur animum ſuum, & recreabat, quare chriſtianos homines pudere debet, cum nullis curæ ſit, vt in tam admirabilium rerum contemplatione verſentur.

Ex his autem omnibus illud maximè mirũ videri debet, quonam modo hæc vniuerſa, vt concentus, & modulatio quædam ex diuerſis vocibus conſtans æquabiliter ſonent, vt homini ſeruiant, ad cuius vſum creata fuerunt. & illa ſint ad id efficiendum conſentientia, vt nihil ſit, quod illi, vel animo, vel corpori nullam vtilitatẽ afferat. Qua in re illud animaduertendum eſt, vt alia alijs auxilium præſtant. non aliter, ac multi famuli, qui etſi diuerſa curant: in id tamẽ omnes incumbunt, quod ſibi commiſſum eſt, vt vni domino ſuum ſeruitium præſtent. Hinc ille ex tam multis rebus æquabilis efficitur concentus, vt homini ſolum cuncta de-

 ſeruiant.

ſeruiant. Aliquod exemplum in medium afferamus: incipiamus autem ab homine, qui (vt philoſophus teſtatur) eſt tamquam finis, ad quem hic mundus inferior ab ipſa diuina prouidentia refertur. Hic autem variorum animalium indiget carne, vt nutriatur, corijs, ac lana, vt veſtiatur, & calceatur; viribus, vt terram colat, pōdera vehat, & hac ratione homines labore leuet. Hæc verò animalia herba, & paſcuis indigent, vt nutriantur. Hæc pluuijs, quibus terra irrigatur, generantur, & augentur. Hæc vaporibus, qui à terra in ſublimè ſolis vi tam à terra feruntur, quàm a mari, generantur. His opus eſt ventis, vt de mari in terram ferantur. Venti à terræ exhalationibus fiunt. Propter hāc cauſam cœli influentiæ, & ſolis calor opus ſunt, qui eas trahat, & in ſublime ferat, cœlo opus eſt intelligentia, qua moueatur; huic autem prima cauſa, qui Deus eſt. vt eam in ſuo contineat officio, atque conſeruet. Ex omnibus alijs creatis rebus exempla ducere poſſemus, oſtendereque quonam modo aliæ alijs ſint auxilio & omnes tandem ad id vnum referri, vt homini, cuius cauſa creatæ fuerunt, deſeruiant.

Hinc licet admirari diuinam prouidentiam, quæ ita cauſas omnes ordinauit, vt aliæ aliarum auxilio, & miniſterio indigerent, & nulla in omnes partes ſibi ſufficeret: vt inde ab hominibus colendi idola occaſio tolleretur, cum viderent præſtantiores creaturas aliarum auxilio, & opera indigere. Sol enim eſt, qui inter omnia in creatione maiorem vim ſortitus eſt, & merito; cum ille omnibus ſtellis lucem, & vnà efficientiam, vt influant, præbeat. Hic autem planeta proprio motu ad nos accedendo, recedendoque quatuor anni tempora efficit, hyemem, ver, æſtatem, & autumnum, quæ ad rerum generationem neceſſaria ſunt. Idem ſol, vt diem, atque noctem, quæ non minus neceſſaria ſunt adducat indiget primi cœli motu, quod diei naturalis ſpatio efficit, vt ſol totum mundū circundat, ex quo dies, atque nox efficitur. Eadem ratione reliqui planetæ ſtellæque omnes pro diuerſis aſpectibus ad ſolem in terris diuerſos effectus producere ſolent, vt ſunt pluuiæ, ſerenitates, venti, frigora, calores, & cætera eiuſmodi. Hæc autem catena, vel potius quaſi creaturarum omnium concentus, ex diuerſis vocibus conſtans adduxerunt Auærroem, vt crederet, vnum eſſe Deum. Minimè enim fieri poteſt, vt tam multa, tamque diuerſa ad vnum finem ordine reducantur, niſi aliquis adſit artifex, qui ea rectà ad finem ſuum perducat. ſin autem vel plures eſſent Dij inter ſe minimè concordes, neque alij alijs ſeruientes, hæc vnitas minimè reperiri poſſet. quòd quilibet per ſuam viam traheret, & ſibi inuicem impedimento eſſent: vt nauigium inter duos ſibi inuicem cōtrarios ventos poſitum, quod dum ita ſe haberet, minimè moueretur. Hāc pulcherrimam huius mundi figuram Seneca ad quandam nobiliſsimam Romanam fœminam elegātiſsimè his verbis deſcribit. Puta naſcenti me

tibi

tibi venire in conſilium. Intratura es vrbem Dijs, hominibusque communem, omnia complexam certis legibus, æternisque deuinctam, indefatigata cœleſtium officia voluentem. Videbis illic innumerabiles ſtellas, miraberis vno ſidere omnia impleri, ſolē quotidiano curſu diei, noctisque ſpatia ſignantem, annum, æſtatem, hyemem, æqualiter diuidentem videbis nocturnam lunæ ſucceſsionem à fraternis occurſibus lenē, remiſſumque lumen mutuantem, & modo occultam, toto ore terris imminentem, acceſsionibus, damnisque mutabilem ſemper proximæ diſsimilem. Videbis quinque ſidera diuerſas agentia, & in contrarium præcipiti mundo nitentia, ex horum leuiſsimis motibus fortunæ populorū dependent, & maxima, ac minima perinde formantur, prout æquum iniquumue ſidus inceſsit. miraberis coniecta nubila, & cadentes aquas, & obliqua flumina, & cœli fragorem. Cum ſaciatos ſpectaculo ſuperiorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fuſa planicies. Hinc montium magnis, & niualibus ſurgentium iugis, erecti in ſublime vertices, deiectus fluminum, & ex vno fonte in Orientem, Occidentemque diffuſi amnes, & ſummis cacuminibus nemora nutentia, & tantum ſyluarum cum ſuis animalibus, auiumque concentus. Varij vrbium ſitus, & ſecluſæ nationes locorum difficultate, quorum aliæ ſe in erectos ſubtrahunt montes, aliæ ripis, lacu, vallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu ſeges, & arbuſta ſine cultore fertilia, & riuorum leuis inter prata diſcurſus, & amœni ſinus, & littora in portum recedentia. ſparſæ tot per vaſtum inſulæ, quæ interuentu ſuo maria diſtingunt. Quid lapidum gemmarum fulgor, & inter rapidorum torrentium arenas aurū influens & in medijs terris, medioque rurſus mari nitentes ignium faces, & vinculum terrarum Oceanus continuationem gentium triplici ſinu ſcindens, & ingenti licentia exæſtuans. Videbis his inquietis, & ſine vento fluctuantibus aquis immani, & fidem excedenti magnitudine terrentia animalia quædam grauia, & alieno ſe magiſterio mouentia, quædam velocia, cōcitatis pernicioſa remigijs, quædam haurientia vndas, & magno prænauigantium periculo efflantia. Videbis nihil humanæ audaciæ intentata. hactenus Seneca.

Cùm tanta ſit varietas, & pulchritudo rerum omniū, quis tā demens erit, qui hæc omnia caſu eſſe facta, & in hac domo nullum eſſe rectorē, & moderatorem & tamquàm architectum tanti operis, tantique muneris; dicere audeat? quis dixerit tabulam aliquam multis, præſtantibusque coloribus, atque figuris caſu eſſe factam tamquam atramento, quod caſu, atque fortuitò in illam ciderit? quæ autē tabula eſt maior, ſpecioſior, atque pulchrior hoc mundo? qúi colores viuidiores, gratioresque ſunt quàm illi, qui in ſtratis, & arboribus verè reperiantur? quæ figuræ præ-

 ſtantiores,

ſtantiores, quàm ille, quę in floribus, in auibus, & roſis cōſpiciantur? quid cœli ſtellis ſplendidius, atque ornatius? quis erit tam cæcus, qui harum rerum admirabilitatem dicat caſu eſſe conſeruatam?

Si caſu aliquo in itinere cum eſſes in aliquo nemore domū animi cauſa alicuius principis eleboratam, omnibusque rebus ad victum neceſſarijs inſtructam, cæterisque rebus ornatam, quæ omnia ad illius principis commoditatem referrentur, qua in domo, & menſæ ſtratæ adeſſet, & funalia accenſa, pomœria, ciſternæ, & fontes, cuius omnes camerę, atque cubicula diuerſa eſſent illius ſeruis, ac famulis diſtributa, hunc tantum apparatū admiratus, ſi peteres, quanam ratione id effectum eſſet, tibi reſponderetur, partem vicini montis dirutam eſſe, & illius particulas caſu ſine alicuius artificis manu ſeſe in eam domum ædificaſſe, atque in cæteras res, quas intus adeſſe diximus: quid tibi videretur? poſſetnè quicquam dementius excogitari. Tu autem nunc dicas velim, ſi ad pulchritudinem regiæ domus huius mundi contemplationem conſultò, te accingeres, & totam ædificationem, prouiſionemque rerum omnium, quæ in mundo ſunt videres, conſpiceres ingentem cœli fornicem tantopere elaboratam; tam multis ſtellis exornatam, mēſam tam multis, ac varijs epulis ſtratam, vt terra eſt vnà cum carnibus omnibus, fructibus, alijsque cibis, quæ in eo ſunt. Cum videret tam multa loca in quibus frigus opacum captatur, tam multi mōtes, tam multa viridantia loca, vt ſunt montes, valles, & prata, cum videat funalia diu, noctuq; in cœlolumen effundentia, vt illorum luminibus tota hæc domus compleatur, tantam vim auri, argentique, lapillorumque precioſorum in viſceribus terræ orientium, domicilia diuerſa, & ad vſum incolarum accommodata. nonnulla in aquis pro ijs, qui nare ſciunt, alia in aere pro ijs, qui volare poſſunt; alia in terris pro ijs, quibus magnum, & graue eſt corpus, cum præterea videat huius familiæ adminiſtrationem, & ordinem & quemadmodum angeli, qui potiores creaturæ ſunt, cœlos mouent, & cœli elementa, & ex elementis compoſita conflantur, & id omne tandem ad vſum huius domicilij domini, qui homo eſt referri quicūque hæc omnia, & multa alia, quæ verbis explicari non poſſunt quomodo ſibi perſuadere poterit, id omne caſu, & fortuitò eſſe factum? Nonne videbit potentiſsimum, & ſapientiſsimum habere artificem?

Hac igitur mundi pulchritudine, atque magnitudine vnà cum varietate rerum omnium, quæ in eo ſunt, nō ſolum philoſophi adducti fuerunt, verum omnes gentes, vt crederent, tantæ res, tam pulchræ tam benè inter ſe conſentientes minimè fieri poſse, vt caſu ſint conditæ: ſed conditorem ſapientiſsimum, ac potentiſsimum habuiſse. qui potentia creauerat, adminiſtraretque ſapiētia. Hoc illud eſt, quo Dauid in Pſal. 18. exclamat: *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum tuarum annunciat firmamen-*

mamentum. Illud autem ſignificat, cœli pulchritudinem tam multis fulgoribus ornatam mirabilem ſtellarum ordinē, illorumque motuum ita gloriam Dei prædicare, vt in cauſa ſit, vt omne hominum genus eum laudet, illius pulchritudinem admiretur, & eum omnium rerum factorē, & adminiſtratorem, eſſe fateatur. Dierum quoque, ac noctium viciſsitudines earum auctio, atque diminutio, idque tam admirabili ordine, & ita ad vitæ noſtræ vſum apta, & accommodata, in ortu & occaſu inuariabilis conſtantia, prædicant, atque teſtantur non fieri poſſe, vt tãta inter ſe connexa, atque apta caſui, & fortunæ referantur, ſed in mundo eſſe diuinam rationem, quæ hæc omnia initio creauerat, & cuius prouidentia adminiſtrantur. Hæc autem tam admirabilia non humanis vocibus id declarant, non poſſent enim ad vltimas oras pertingere, ſed illorum verba, atque teſtimonia eſt illorum inuariabilis ordo, pulchritudo, artificiũ, quo perfecta ſunt non aliter ac ſi ad regulam, lineam, perpendiculum, & normam eſſent conſtructa. Hoc enim ſermonis genus in omnibus terris exauditur, & ad ſui factoris cultũ, ac venerationē allicit, atque trahit.

Aliud quoque fundamentum eſt, quod æque, ac ſuperior vrget. Non enim huius maioris mundi fabrica ſolum verum, etiam minoris, qui homo eſt, nobis Deum ſuum creatorem, atque factorem eſſe declarat. In eo enim creatoris ſapientia elucet ita, vt verè D. Auguſt. dicere potuerit quòd ex mirabilibus omnibus, quæ fecerat Deus, ꝓ homine, illud eſt admirabilius, quod in hominis fabrica conſpicitur: hominē autem corpus, & animam intelligit. Nunc autem, vt omittamus animam in corporis fabrica, & conſtructio tanta, tamque admirabilia ſunt, vt multi libri à Galeno, alijsque conſtructi non ſint ſatis, etiam ſi multi ad ea omnia explicanda, quæ omnia ſingula & multo magis cõiuncta infinitum eorum conditoris ſapientiam declarant. Non enim eſt in terris Pallatium vllum regium, nec tam cõcors reſpublica, quæ tot habeat munera, tot magiſtratus, tot inquam diuerſas partes, quot habet homo ad vitæ vſum, atque conſeruationem, quarum partim ad id conducunt, vt eum cooperiant, vt cutis, caro, pinguedo, partim, vt cibum concoquant, vt venticulus & tenuuia inteſtina: partim ſanguinem conficiunt, vt hepar, partim ſanguinem ad cætera membra deferunt, vt venæ; partim ſpiritus generant vitales, vt cor, partim per totum corpus hos deferunt ſpiritus, vt arteriæ; partim ad vſum motus, qui ex noſtra pendet voluntate; vt muſculi. Partim excrementa ſuſcipiunt, vt ſplen, renes, fel, veſica, inteſtina, per alias partes tranſit aer, quo ſenſus, & cor recreatur, vt nares, & aſpera arteria, pulmones, & ipſa venoſa arteria. Aliæ partes conducunt ad exteriores ſenſus, ad videndum oculi, ad audiendum aures, linguæ & palatum ad guſtum, ad loquendum pulmones, & aſpera arteria. Aliæ partes ſunt tãquàm fundamenta, atque adminicula, quibus reliquæ corporis partes ſu-

ſtentan-

ſtentantur,ac formæ redduntur,vt oſſa, & cartilagines. & quod maximè mirum videtur illud eſt. tantam rerum varietatē, tamque diuerſam virtutibus, muneribus, duticie, teneritate fiunt, atque elaborantur in tam ſimplici re, vt eſt illa, ex qua humani corporis fabrica conſpicitur. Quis igitur tam potens erit, qui ex tā ſimplici materia,tam multas res,tamque diuerſas perducere poterit præter illum potentiſsimum,& ſapientiſsimū factorem? Virtus igitur,ac multitudo partium, figura, munus, quæ habent ad humani corporis vſum,non eſſe hominem caſu, & fortuitò conſtructum,ſed eius ſumma prudentia,& artificio, qui eum creauerat, perfectum eſſe, ſatis declarant.

Hoc pariter vſus eſt Tullius argumēto,quæ à ſingulis partibus, membris,humanisque ſenſibus tam interioribus,qui non videntur, quàm exterioribus, qui videntur differit, ac explicat quonam modo ſingulæ partes ſuo fungantur officio ita ad humanæ vitæ cōſeruationem,(quod eſt tum ad corpus tuendum, tum ad noſtrorum ſenſuom vſum) vt nullius hominis ingenium in tanta partium varietate quidquam,quod aut deſit, aut ſuperuacaneum ſit, reperire poſsit, aut quod non videat ita eſſe omnia appoſita, & accommodata eſſe ad id,quod ad finem faciat,vt quidquā melius inueniri,aut excogitari non poſsit. Ex quo illud colligit hoc opus diuina prouidentia, & ſapientia,quæ numquā deficit,numquàm errat,eſſe perfectum.

Sed cum hæc conſideratio ſit tam alta, tamque iucunda, & poſtulet quidem,vt diligentiùs pertractetur propter hanc cauſam paulò poſt ſuo loco copioſiùs pertractabimus.

Præter autem,quæ diximus fundamenta, aliud eſt, quod nō minorem vim habet, quod ita ab omnibus intelligi poteſt vt ea, quæ manibus cōtrectantur. Hoc autem ducitur ab omnium animaliū tam in aere, quàm in aquis, & in terra degentium natura, quā ſibi quæcunque ſunt, ad victum, corporis defenſionem, morborumque depulſionem ſibi, & ijs quæ ex ſe genita ſunt curam conquirunt,ac parant. Quibus in rebus non aliter ſe gerunt,ac ſi ratione vterentur. Ita mortē timent,ita pericula declinant,ita cōquirunt,quod ſibi opus eſt: ita ſuos ædificāt nidos,& filios educant, vt homines rationis participes. neque in hac ſolum re conſiſtunt,ſed vlteriùs etiam progrediuntur, quòd ex tam multis herbis, quæ eodem colore in aliquo prato naſcuntur, qua ſibi veſcendum ſit, quaque non,optimè ſciunt,quæ ſalutem,quæque mortem afferat,ex qua,etſi maxima fame laborent, nullo tamen modo comedunt. lupum timet ouis etiamſi eum nunquàm viderit,canes tamen ei ſimiles minimè fugit. Gallinia Pauonem non timet etiamſi tam magnus ſit, vel vmbram tamen accipitris, licet ſit tam paruus penitus timet. mures felem timent non tamē penitus à canibus abhorrent, licet ſit maior, idque antequàm ſint

experti

experti quantam inde accipere poſsint.

Hac contemplatione pariter Tullius ſuam tuetur ſententiã,qua oſtendit illius artificis ſapiẽtiam,& prouidentiam, qua vniuerſa adminiſtrantur. Hacque ratione probat,quod quæcunque vitam habent,ita perfectè condita ſunt,vt nihil,quod ad vſum vitæ faciat,illis deſit.quarum rationum huc aliquam partem transferam,& cætera ſuis locis relinquam.Incipit autem à plantis ita inquiens. Principio eorum, quæ gignuntur è terra, ſtirpes, & ſtabilitatem dant ijs, quæ ſuſtinent, & ex terra ſuccum trahunt,quo alantur ea,quæ radicibus continentur: obducunturque libro,aut cortice trunci, quo ſint à frigoribus,& a caloribus tutiores. Iam vero vites ſic clauiculis adminicula, tanquàm manibus, apprehendunt, atque ita ſe erigunt, vt animantes,quin etiam à caulibus.braſsicisque ſi propè ſati ſint, vt à peſtiferis, & nocentibus, refugere dicuntur, nec eos vlla ex parte contingere. animantium verò quanta varietas eſt? quanta ad eam rem vis,vt in ſuo quoque genere permaneant? quarum aliæ corijs tectę ſunt,aliæ villis veſtitę,alię ſpinis hirſutæ:pluma alias,alias ſquãma videmus obductas: alias eſſe cornibus armatas, alias habere effugia pennarum. Paſtum autem animantibus largè,& copiosè natura eum, qui cuique aptus ęrat, comparauit. Enumerare poſſum ad eum paſtum capeſſendum, conficiendumque,quæ ſit in figuris animantium, & quàm ſolers, ſubtilisque deſcriptio partium, quàm que admirabilis fabrica mẽbrorum. Omnia enim, quæ quidem intus incluſa ſunt,ita nata,atque ita locata ſunt,vt nihil eorum ſuperuacaneum ſit,nihil ad vitam retinendam non neceſſarium.Deum autem eadem natura belluis,& ſenſum,& appetitum,vt altero conatum haberent ad naturales paſtus capeſſendos,altero ſecernerẽt peſtifera à ſalutatibus. Iam verò alia animalia gradiendo, alia ſerpendo ad paſtum accedunt, alia volando, alia nando, cibumque partim oris hiatu, & dentibus ipſis capeſſunt, partim unguium tenacitate arripiunt, partim aduncitate roſtrorum: alia ſugunt, alia carpunt, alia vorant,alia mandunt. Atque etiam aliorum ea eſt humilitas, vt cibũ terreſtrem roſtris facilè contingant. Quæ autem altiora ſunt, vt anſeres,vt cygni,vt grues,vt cameli adiuuantur proceritate collorum.Manus etiam data elephãtis,quia propter magnitudinem corporis difficiles aditus habebant ad paſtum. At quibus beſtijs erat is cibus, vt aliùs generis beſtijs veſcerentur: aut vires natura dedit, aut celeritatem, data eſt quibuſdam etiam machinatio quædam, atque ſolertia: vt in araneolis, aliæ quaſi rete texunt, vt, ſi quid inhæſerit conficiant: aliæ autem vt ex inopinato obſeruant, &, ſi quid incidit, arripiunt, idque conſumunt Pinna verò (ſic enim grecè dicitur) duabus grandibus patula conchis, cum parua ſquilla quaſi ſocietatem coit comparandi cibi. Itaque cum piſciculi parui in concam hiantem innatauerint, tum admonita à ſquilla

pinna

pina morſu comprimit conchas. ſic diſsimillimis beſtiolis communiter, cibus quæritur. In quo admirandum eſt, congreſſione aliquo inter ſe cum iam inde ab ortu naturæ ipſæ congregatæ ſint. Eſt etiam admiratio nonnulla in beſtijs aquatilibus ijs, quæ gignuntur in terra: veluti crocodili, fluuialesque teſtudines, quædamque ſerpentes ortæ extra aquam, ſimulac primum niti poſſunt, aquam perſequuntur. Quinetiam annatum oua gallinis ſæpe ſupponimus: ex quibus pulli orti primum aluntur ab ijs, vt à matribus: deinde eas relinquunt, à quibus excluſi, fotique ſunt: & effugiunt, cum primum aquam, quaſi naturalem domum, videre potuerunt. Tantam ingenuit animātibus conſeruandi ſui natura cuſtodiā.

Poſſem multa in hanc ſententiam narrare: ſed multa ſunt ſatis nota, vt quanto ſe opere cuſtodiant beſtiæ, qua ratione inter paſcendum reſpiciant, num ſibi aliquod periculum immineat, vt ſe abdunt, atque recipiunt in ſua luſtra, quanta diligentia ſe tueantur, aduerſusque timorē hoſtiumque vim ſuis ſe armis defendant cornibus tauri, dētibus apri, leones morſu, fuga ſe aliæ, occulatione que tutantur. Multæ etiam inſectantes odoris intollerabilis fęditate depellunt. Hæc, & alia huiuſmodi narrat Tullius, de animalibus, quæ etſi rationis ſint expertia: ita tamen omnia compoſita, & ad ſuam naturam tuendam accommodatè faciunt, vt ſi ratione prædita eſſent.

Sic igitur philoſophi argumententur, cuncta hæc animalia ſunt rationis expertia (in hoc enim vno differunt ab homine, & ab illis homo longè abeſt) æquè tamen probè omnia ad ſui conſeruationem faciunt, ac ſi rationem haberent ſtatuamus igitur, neceſſe eſt, ineſſe in illis vniuerſalem rationem, perfectiſsimamque ſapientiam, quæ ita illis præeſt, & ita moderatur, ac regit, vt ſuo fungantur officio nō aliter, ac ſi ratione prædita eſſent. Ad quem enim finem ea creare voluit, ad eundem etiam tribuere conſentaneum erat ea, quæ ad ſuæ vitæ conſeruationem neceſſaria erant. Fruſtra enim aliter, ac temerè creauiſſet illa. Si puerum trimū videremus tanta prudentia, & eloquentia verba facientem, quanta maximi oratores facere ſolent, diceremus ſtatim alium hominē in eo habere ſermonem cum à tanta prudentia, & eloquentia illa ætas aliena ſit. Cum igitur creaturæ omnes rationis expertes, vt rationales creaturæ ita perficiant omnia, quæ ad ſe tuendum, cōſeruandumque ſunt neceſſaria, fateamur neceſſe eſt, in illis ineſſe vniuerſalem rationem, ſummamque ſapientiam, quæ etſi illis non tribuit rationem; naturalem tamen ſenſū, & appetitum donauit, vt id ea perficerent, quæ in hominibus à ratione fiunt. Hoc autem philoſophi animaduerterunt dicentes, naturæ opera eſſe intelligentiæ non errantis opera, ſcilicet ſummæ ſapientiæ, quæ ita ſua perficit opera, vt illis nihil omnino deſit. Hæc quoque conſideratio ita D. Aug. perſuaſit, vt dicat ſibi faciliùs fore, vt dubitet ſitne in ſuo corpore

pore anima, quàm vt vereretur ſitne in hoc mũdo Deus. Adeo aperta te ſtimonia huius veritatis nobis afferunt, quæcunque in mundo ſunt.

Poſteriora tria, quæ ſuperiùs attigimus argumenta, longiore, atque planiore expoſitione indigent. & licet, quæ diximus ſatis ſint ad id, quod pręſens negotium, & catechiſmi ratio poſtulat: tamen cum illud (vt antea, dixi, nobis ſit propoſitum ſtudioſis viris ſuauẽ quaſi materiam contemplandi præbere, iterum copioſiùs eadem tria argumenta pertractare decreui. Qua in re imitabimur (vt diximus) eoſdem doctores ſanctos Ambroſium, & Baſilium, de operibus ſex dierũ, in quibus Deus cuncta creauerat. vt ab ijs ad creaturas qui pro nobis hominibus hæc fecerat bonitatem, ſapientiam, atque omnipotentiam contemplandam aſcenderemus; verba facturi ſumus. Quamobrem in veteri lege iuſsit Deus, vt ſabbatum ſanctificaremus, in quo ſcriptum eſt, eum quieuiſſe ab opere, quod patrarat; vt eo die homines in conſideratione, & cõtẽplatione rerum omnium, quas ſex diebus creauerat penitus verſarentur, eique gratias agerent, cum animaduerterent pro hominibus ſolis hæc omnia eſſe constructa.

Primum igitur de mundo, & potioribus eius partibus, quæ ſunt cœli, & elementa tractabimus, deinde de corporibus vitam habentibus, vt plantæ; & animalia, poſtremum de homine, qui ſexto die creatus fuit, & vt chriſtiani homines tanquàm metam cognoſcendo, in quam hæc noſtra doctrina tẽdat, indè maiorem fructum capiant, illud ſciant oportet, non ſolum nobis eſſe propoſitum declarare, vnum adeſſe creatorem Deum, omniumque rerum dominum vt initio propoſui. ſed illud etiam imo magis, illius ſummam prouidentiam, quæ in omnibus creaturis vnà cum perfectionibus cum illa coniũctis, maximè lucet, quoad eius fieri poteſt, exponere.

Quamobrem ex his perfectionibus tres eſſe præſtantiores bonitatem, ſapientiam, & omnipotentiam, ſcire oportet. De quibus meminit Iſaias ſub ſimilitudine trium digitorum, quibus terrarum orbem ſuſpenſum eſſe inquit. Ex his autem tribus, quæ in eo vnum, & idem ſunt, bonitas illa eſt, quæ creaturis omnibus benefacere vult, ſapientia præſcribit, atque diſponit, quomodo id fieri debeat, omnipotentia id efficit, quod bonitas vult, ſapientiaque præſcribit. Diuina verò prouidentia hæc tria complectitur, quæ pia & paterna cura, ſummoque artificio omnibus ea parat, que illis neceſſaria ſunt.

In omnibus igitur huius mundi partibus tam maioribus, quàm minoribus vel in ipſo culice, & formica elucere hæc quatuor declarare propoſitum eſt. Ex hac autem contemplatione quanta vtilitas percipi poſſit, ex eo facilè perſpicitur. quòd Dauid eos beatos vocat, qui ſtudioſè verba Dei ſcrutantur, ac inquirunt. Quanto igitur erunt beatiores illi, qui

qui illius opera non ſolum gratiæ, verum etiam naturæ cum ex eodem fonte manant, inueſtigare, ac contẽplari non deſiſtunt? Quod ſi ſapientia illa inuenta illis vitam promittit æternã, qui elucidant eam, quid aliud hic aggredimur, quàm omnibus ſummam illam manifeſtare ſapientiam, quæ in omnibus creaturis elucet? Maxima pars facultatis oratoriæ in eo eſt, vt maximi oratoris artificium ſciat animaduertere. Diuus Aug. ex eo maximè laudatur, quod nonnullis in locis. d. Pauli id effecerit. Quod ſi ita eſt, quis erit admirabilius id in fabrica diuinæ ſapientiæ, & omnium rerum adminiſtratione admirabile artificium notare, & animaduertere? Quod ſi Regina Saba, vt ſcribitur, animo, & viribus deficiebat, dum Salamonis ſapientiam, & opera, quæ fabricauerat, quantò magis pius ſpiritus deficiet illius incomprehenſibilis ſapientiæ opera conſiderans, ſi artificium, & artem, qua facta fuerunt penetrare ſciret? Hoc illud eſt, ad quod tota hæc noſtra doctrina ſpectat, quorſum autem hæc? vt illis quatuor diuinis, quas diximus, Dei perfectionibus cognoſcendis, animus ad tantæ bonitatis amorem, ad tantæ maieſtatis timorem, obedientiamque ſe excitet, atque erigat. tamque paterna cura, & prouidentia maximam ſpem concipiat. tantamque potentiam, atque ſapientiam, quæ in his omnibus eſſe cernitur, admiretur, atque veneretur. Hæc igitur noſtra doctrina ſpectat, huc mentem ſuam dirigat pius lector, vt hæ virtutes, in quibus omnia ſua poſita ſunt, ſibi conſequi poſſit. His igitur ita conſtitutis, atque propoſitis ad potiorum partium mundi tractationem nos accingemus.

Maioris mundi, & illius partium contemplatio. *Cap.* 4.

VT autem harum partium ex potiore initium ſumamus illud priùs tanquàm huius fabricæ fundamentum nobis iaciendum eſt, quòd cum magnificentiſsimus ille, & ſupremus Dominus ſua ſola bonitate adductus decreuerit, creare in hoc mundo qui tempore illi placuit, hominem, vt ſuo creatore cognoſcendo, amando, eique parendo vitam, & fęlicitatem alterius mundi mereretur, eodemque tempore paſtum, & cetera ad vitæ vſum & cõſeruationem ei prouidere ſtatuit. Propter hanc cauſam igitur hunc viſibilem mundum creauit, vnà cum omnibus, quæ in eo ſunt, quæ omnia ad vſus vitæ hominum generis neceſſarios ſunt accommodata.

Et quemadmodum in omni officina duo penitus eſſe debent materia, ex qua res conficiuntur, & artifex qui formam in materiam inducat, quemadmodum tum faber lignarius, tum ceteri artifices facere ſolent. Ita creator omnium voluit, vt in tanta huius mũdi officina hæc duo pariter

riter

riter adeſſent materia, ex qua res conficiuntur, & artifices, qui operãtur. Materia autem, ex qua cuncta conficiuntur ſunt quatuor elemẽta terra, aqua, aer, & ignis, artifices, qui ex illa res conficiunt, ſunt cœli, planetæ, ſtellæ. Nam etſi Deus ſit prima cauſa, quæ ceteras cauſas mouet ad agendum. Hæc tamen corpora vnà cum intelligentijs ea mouentibus, ſunt potiora inſtrumenta, quibus vtitur Deus in huius mundi inferioris adminiſtratione, quę ita à cęlorum motibus pendet, vt Philoſophi dicant, vt ſi hic motus tolleretur, ita & cæteri motus conciderent, vt ignis ſtupam illi appoſitam comburere nequiret. Quemadmodum enim ſi in aliquo horario potior rota conquieſceret, cæterarum quoque rotarum motus deſinerent, ita ſi cœlorum motus ex quo cęteri pendent, ceſſarent, ſtatim & ipſi conquieſcerent.

Cum autem hæc cœleſtia corpora ſint motoris primi, qui Deus eſt, inſtrumenta, & in hoc mundo potiori munere funguntur, quod eſt omnium corporearum rerum agentem cauſam eſſe, eam multis prę omnibus alijs corporibus, priuilegijs exornauit, præſtareque voluit. Primum .n. ea incorruptibilia, impaſsibiliaque, in perpetuoque motu circa ignis orbem permanentia perfecit, vt tam multis millibus annis, ex quo creata fuerunt, eadem ſunt integritate, atque pulchritudine, quo initio quando create fuerunt, vt tempus rerum omnium vorator, nullam deuaſtauerit illius partem.

Illi præterea lumen dedit non ſolum ad mundi ornatum, ſine quo cuncta obſcura eſſent, triſta, & in maximis tenebris verſarentur: verũ etiam ad vitæ hominum generis vſum. Et, vt inquit Pſal. *Qui creauit Solem in poteſtatem diei, & Lunam in poteſtatem noctis*. Cum autem & ipſa à noſtro emiſphærio diſcedat, illius vice ſtellas creauit, ne lux vnquam mundo deeſſet.

Dedit prætcrea ijs tantam in ſuis motibus conſtantiam, vt, ex quo ea creauerat Deus, ne latum quidem vnguem à norma, & præcepto Dei initio illis dato, diſceſſerint. Sol ſemper tempore ſuo oritur, ſemper quatuor anni tempora efficit: idem cęteri Planetæ, & ſtellæ faciunt. Inde fit, vt, qui horum motuum ordinem intelligunt Solis, & Lunæ eclypſes in multos annos ita prædicant, vt nulla in parte, nulloque temporis momento aberrent. adeo ſunt hi motus ordine perfecti, atque compoſiti. Quorum exemplo diſcant quicunque Eccleſiæ, vel Reipublicę Chriſtianæ prę ſint tanquam cœli, & ſtellæ (quod eſt alios regere, & adminiſtrare) quàm debeant eſſe vita compoſiti, in omni que ſua actione, & munere conſtantes, ne ſi forte in præſidibus nullus adeſſet ordo, qui illorum fidei commiſsi ſunt, ordine penitus vacarent. Nam ſi lumen, quod aliorum tenebras illuſtrare debet, erit obſcurum cuiuſmodi tenebrę erunt? et ſi cœcus cœcum ducit quid aliud ab illis præter eorum caſum ſperandum eſt?

Horum

Horum autem corporum magnitudo tanta eſt, vt intuentibus illa maximæ admirationi ſit,eſſetque incredibilis,niſi nobis perſuaſum eſſet,nihil eſſe, quod ab eorum creatore fieri non poſſit. neque minus illud eſt admirabile,imo multo magis,eorum celeritas,qua mouentur, de quibus inferiùs,vbi de præſtantiſsimis,& mirabilibus Dei rebus, verba facturi ſumus. Pulchritudinem autem cœli quis enarrabit? Quàm gratum eſt medio vere ſerena nocte Lunam lumine plenam, claramque, & ſtellarũ omnium lumina obumbrantem,tegentemque uidere? Quanto gratiùs eſt iter noctu habentibus æſtate hac lucerna Lunæ, quàm Solis licet longe maior ſit? ea vero abſente quid eſt pulchrius,quid magis Dei omnipotentiam,& pulchritudinem præſefert, quàm firmamentum tam multis ſtellis, tamque varijs maioribus,minoribus,medijs ornatum, quas nemo niſi,qui eas creauerat dinumerare potuit vnquam? Tantâq; autem rerũ admirationẽ pulchritudinis & occaſionẽ,quã nobis hæc afferunt laudandi Deum,illumque ſummum pictorem,qui tantum cęli fornicem mirabiliter exornauit conſuetudo videndi ea penitus tollit.

Si quis puer in obſcuro carcere naſceretur,ibidemque uſque ad vigeſimumquintum annum ætatem duceret,nihilque aliud uidiſſet vnquam, niſi quod intra illos parietes eſſet, & eſſet ſanæ mentis cum primum ex illa obſcuritate profectus ſerena nocte firmamentum conſpiceret, facere quidem non poſſet is,quin obſtupeſceret cum tantum videret ornamentum, tantam ſtellarum pulchritudinem, tantam multitudinem, quocunque aſpiceret in Orientem,in Occidentem,in Meridiem, in Septentrionem facere non poſſet,quin diceret.Quis potuit cœlum tam precioſis lapillis exornare tot,tamque fulgidis adamantibus? Quis tot lumina, tot lampadas,quibus mundus illuminaretur,creare potuit? Quis pratũ tanta florum varietate,tam formoſum reddere pingendo potuit, niſi ipſe formoſiſsimus, potentiſsimuſque ſit? Admiratus hoc tantum opus quidam ex gentibus philoſophus dixit. *Intuere cœlum, & philoſophare:* ideſt in cœli pulchritudine,atque magnitudine, quam perſpexeris ſapientiam,& omnipotentiam eius,qui hæc faceret, conſidera & contemplare.

Non ſecus regius Propheta in hoc opere philoſophabatur:cum Pſa.8. dixit. *Videbo cælos tuos opera digitorum tuorum Lunam & ſtellas quæ tu fundaſti.* Etſi ſtellarum pulchritudo eſt admirabilis, quo eſt admirabilior illarum vis infundendi: producendique quæcunque in hoc inferiori mundo ſunt: præſertim Sol, qui cum a nobis recedit, quod autumno fit,in cauſa eſt, ut omnia uiriditatem amittant, & cum folijs arbores ita ſe ſuam exuant pulchritudine,ut quaſi nudæ,ſteriles,& mortuæ remanſiſſe uideantur. Cum autem ad nos reuertitur, acceditque, agri multis herbis floribus varijs coloribus pictis ueſtiuntur: floribus,& folijs arbo

res

res teguntur: aues, quæ ad illud uſque tempus pene mutæ uidebantur, iam canere, & inter ſe ipſi nugari incipiunt, uites, & roſeta iam ſuas emittunt gemmas, atque capitella, & quaſi ſe accingunt ad explicandam pulchritudinem, quam in ſe continent. Tanta eſt tandem huius mundi coniunctio, atque colligatio cum eo, quod cœlum influit in hæc inferiora, ut ſi quo temporis, uel minimo momento accidit, ut quid ſit ei impedimento, quo minus, ut ſolitum eſt, influat, ut ſit in Solis, & Lunæ defectibus, uel coitionibus, ſtatim in noſtris corporibus aliqua mutatio fieri ſentimus, ſed in debilibus, & infirmis maior.

De Sole, Solis effectibus, atque pulchritudine. *Cap.* 5.

CVM hactenus uniuerſim de cęlis uerba fecerimus ordo poſtulat, vt de Planetis, & ſtellis particulatim diſſeramus, Primum autem de nobiliori, qui Sol eſt, in quo ſunt tanta, tamque admirabilia conſideratione digna, ut quidam philoſophus nomine Anaxagoras, cum ab eo quidā ſciſcitaretur, cur in hoc mundo natus eſſet, reſpondiſſe fertur: vt Solem cōſpiciam. Adeo videbatur illi ſatis eſſe contemplari, qđ Deus ſit in hac creatura operatus, quodque in hoc mundo per Solē perficiat. Hic tamen philoſophus, non eum, ut Deum, ut multæ gentes adorabat: immo dicebat ingentem eſſe lapidem, aut aliud huiuſmodi corpus accēſum, atque lucidum, ex quo ab Athenienſius graui multa damnatus fuit, & niſi Pericles illius amiciſsimus cauſam egiſſet pęna capitis, eſſet affectus.

Hæc autem Stella, etſi tam magna ſit: nemo tamen in ea vim, & naturam, quam illi Deus tribuit, admiratur. Nam (vt ait Seneca) conſuetudo videndi res eodem ſemper tenore procedentes in cauſa eſt, ut licet ſint, nobis admirabilia minime uideantur. Contra vero noua omnia: licet parua ſint, quæ in cœlo fiunt, in cauſa ſunt, ut ſtatim ad cęlum oculos cōuertamus. Sol qui ſe intueatur non habet, niſi cum eclipſatur, nemo Lunam ſuſpicit, niſi cum umbra terræ cooperitur. Quid autem eſt admirabilius, quàm Sole ſua luce ſtellas omnes tegere: & cum ſit tot partibus maior, quàm terra, non eam tamen comburit, ſed uim ſui caloris motu ita temperat, ut modo maiorem, modo minorem illum reddat: quodq; neque penitus lumine ſuo conplet, neque penitus priuat, neque ab eo eclipſatur: niſi cum è regione illi poſitus eſt. Nemo hæc admiratur cum priſtino ordine procedunt, ſed cum extra ordinem tunc ſtupeſcimus, & quærimus quid illud futurum ſit. Adeo eſt homini illud natura ingenitum, ut magis noua, quàm magna admiremur. Hactenus Seneca. D. tamē Auguſt. ait ſapientes homines magna potius, quàm noua, & quæ non

ſolent mirari. Habent enim oculos, ut illorum dignitatem, & præſtantiã agnoſcant & tanti, quanti ſunt faciunt.

Vt igitur redeamus ad rem. Ex omnibus uirtutibus, & influentijs huius Planetæ maior, & uniuerſalior illa eſt, quòd lucem & claritatem cæteris Planetis, & ſtellis, quæ in toto cœlo ſparſæ ſunt, tradit: cum autem illud compertum ſit tam illum, quàm ſtellas ſuos in hoc mundo producere effectus, lumine, quo inde vbi ſunt, ad hæc inferiora peruenirent, hácque lucem habeant a Sole, illud ſequitur: Solem poſt Deum eſſe potiorẽ cauſam generationis, corruptionis, alterationis, & ſecundum locum mutationis, quæ in hoc mundo fiunt. Et ita dicimus in generatione hominis, & illum concurrere. Ex quo illud dicitur Sol, & homo generant hominem. Neque ſolum generat res uerum etiã calore, quem in illis infundit, efficit, ut creſcant, & augeantur. Inde fit ut menſe Maij tum olera, tum ſegetes pullulare conſpiciamus, quòd iam calor augeri incipit.

Idem a mari tenuuiores vapores in ſublime trahit, qui cũ mediã aeris regionẽ, quæ frigida eſt attingunt condenſantur, & in aquã conuertuntur, quæ cadendo, terram irrigat, quo fructus & herbas fert, quæ tum hominum, tum belluarum cibi ſunt, ut uerè dicere poſsimus, Solẽ per aquã nobis panem, uinum, carnes, lanas, fructus, & cætera ad vſus vitæ neceſſaria ſuppeditare. Hic ille eſt, qui ſuorum motuum uarietate nobis tempora indicat dies, noctes, menſes, & annos: cum enim ille ſupra noſtrum hemiſphærium diem adducit; cum autem occidit, & a noſtris oculis penitus remouetur, efficit noctem: cum autem per ſingula duodecim cœli ſigna peragrat menſes diſtinguit: in uno quoque enim eorum unius mẽſis ſpatio moratur: cum autem totum orbem circuitu ſuo, proprioque motu hæc duodecim ſigna confecerit, annum iudicat: quiſque enim horum circuituum efficit annum.

Idem ille eſt, qui tum ad nos accedendo, tum a nobis recedendo quatuor anni diuerſa tempora, hyemem, ver, æſtatem, & autumnum perficit: quæ diuina prouidentia per hunc planetam, tum ad noſtrorum corporũ ſalutem, tum ad terræ fructuum generationum, quibus ipſa conſeruantur; ita diſpoſuit. Quod autem ad ſalutem attinet, illud ſciendum eſt, quòd quemadmodum noſtra corpora ex quatuor elementis conſtant, ita & quatuor illorum qualitates habent, frigiditatem, caliditatem, humiditatem, & ſiccitatem, quibus quatuor humores, qui in noſtris corporibus inſunt, ex altera parte reſpondent. Ille autem ſummus adminiſtrator cum ſciret noſtrorum corporum ſanitatem in temperamento, & quadã horum quatuor humorum æqualitate conſiſtere: morbos autem in quadam inæqualitate cum alius alij excellit: ita hæc quatuor tempora diſpoſuit, ut quilibet horum quatuor humorum tres haberet menſes ſibi accommodatos, in quibus ſe quodammodo reficeret, atque renouaret. Hac

ratione tres hyemis menſes, qui frigidi ſunt, ut flegma, hunc humorem adauget: tres autem veris menſes, qui temperati ſunt, hoc temperamento ſanguini reſpondent, illumque reficiunt: flauæ autem bili tres æſtatis menſes accommodati ſunt, qui, ut ipſa calidi ſunt; ad atram autem bilem reficiendā tres pariter autūni menſes ſunt conſtituti, qui ut ipſa eſt, ſicci ſunt: itaque in his quatuor tēporibus, quatuor hi humores regnant, atq; dominantur. Cumque ita hæc quatuor tempora æquè diſpertita ſint, & uires diſtributæ in pace degunt, & alius alij minimè inuidet, cum inter ſe tanta æquitate tempora diſtributa ſint: inde fit, ut alius alium minime ſuperet, neque id fieri æquum eſſe iudicet: cernit enim ſe æquę uiribus ualere, æqualeque tempus, ut ſe ipſum reficiat, habere.

Mirabiliter quoque hęc temporum mutatio ad id conducit, quod ſecundo loco diximus, ad fructuum, ſcilicet paſcuorumque generationem, ex quibus hæc noſtra corpora alimenta percipere debent. Autumni tempore terræ fructus omnes, quos ſuo calore concoxit æſtas, iam collecti ſunt: primiſque pluuijs illius temporis terra arata, ab agricola, & agri ſeminantur. Vt autem ſemina radices altiùs agent in terra, & creſcant tutò quaſi ex fundamentis prius iactis ſatis opportunè conſequuntur frigora, ex quibus ſemina frigidiorem aerem refugiēdo, ſe ipſa in terram altius recipiunt, & ita illarum uires in radicibus collectæ ipſæ robuſtiores fiunt, ut eò tutiùs deinde creſcant, quò profundiùs eſſent in terra defixæ. Vt autem creſcant, ſuccedit deinde ver, quod ſui caloris ui illa adauget, & in aerem tollit. Hoc autem æſtus ſequitur æſtatis, quę ui caloris, & ſiccitatis omnem frigiditatem, & ſiccitatem in ſegetibus ita abſumit, ut matureſcant. Hac autem ratione peracto anni ſpatio, tum hominibus, tū animalibus, quæ homini ſeruiunt, annona parata eſt. Quemadmodum illi domini, qui ſeruos, & familiam habent; ſolent ſingulis familiaribus annuam mercedem ad uictum, cultumque uitæ adſcribere, ita ſummus ille Dominus, cuius familia totus hic mundus eſt, Solis circuitu annuo, quatuor his anni temporibus, tum paſtum, tum cætera huic magnę domui, & familiæ neceſſaria, prouidet, quo perfecto, ſtatim eidem ſoli iubet, ut per eandem uiam progrediatur, & futuro anno eadem ratione neceſſaria paret.

Cum autem omnes homines, cæteraque animalia ſint morti obnoxia, & niſi reperirentur ſpecies cum omnibus ſuis indiuiduis, mundus interiret: huius quoque ſtellæ miniſterio idem renouatur, & quaſi propagatur. Hæc enim ſtella cum ad nos reuertitur, & ad eam ſui circuli partem, in qua fit ver, peruenit, cum arbores quaſi reſuſcitare uidentur, tū mundus noua prole, nouiſque habitatoribus colitur. Eo enim tempore in terris noua educantur animalia, in aqua noui piſces, in aere nouę aues: & hac ratione diuinus ille princeps hunc mundum ſuſtentat, & admi-

C 2 niſtrat

niſtrat ſuam familiam, renouando, & neceſſaria omnia pęnitus parando. Quis autem cũ diuinæ prouidentiæ hunc admirabilē ordinē uiderit cum Propheta non exclamet? *Quàm magnificata ſunt opera tua Domine? omnia in ſapientia feciſti; impleta eſt terra poſſeſſione tua*.

Illud quoque animaduertendũ eſt, quo quatuor hæc tempora ordine ſe inuicem conſequantur: cuius Solis motus ordinatus in cā eſt. Cum enim horum eſtrema ſint hyems, & æſtas, corpora non poſſent non maximo detrimento affici, ſi ab altero ad alterũ pergeret, cum natura extrema ferre non poſsit, propter hanc cauſam creator diſpoſuit, ut ita per ſuum moueretur circulum Sol, ut tempora intermedia tēperatiora eſſent: ita inter hyemis frigora, & æſtatis calores interponitur ver, quod utriuſq; extremi particeps eſt, cum calidũ & humidum ſit, ut homo a hyeme ad æſtatem ſine periculo proficiſcatur: idem profectò uſu ueniret ſi æſtatis æſtum hyemis frigus ſequeretur propter hanc cauſam interpoſitus eſt autumnus, ut paulatim & ſenſim ad hyemis frigus ſe corpora noſtra aſſueſcant.

Idem Sol cum adeſt ſupra Horizontem diem efficit cum ſubter noctē, & id omne noſtram ſpectat cõmoditatem. Nā ſi perpetuò lux eſſet, neq; hominũ ætates, neque tēpora dinumerarentur? Nunc autē ex die, & nocte dies naturalis conſtat, ex ſeptem diebus naturalibus hebdomada, quatuor hebdomadas paulo plus unum Zodiaci ſignum conficit, & duodecim peragratis perficitur ſolaris annus. Neque minorem affert utilitatē dierum, noctiumque inæqualitas ad terræ fructus. Noctes enim longiores, & dies breuiores hyemis ad id conferunt frigore longioris noctis, ut plantæ multis fibris radicētur, & ut diximus, paruo diei calore, ne ſuccreſcant. Cum autem iam tempus, quo, quæ bene radicata ſunt, creſcant, noctes breuiores, & dies longiores fiunt, ut maiori diei calore paulatim creſcant ſemina, & adaugeantur: & hac ratione tāquam fratres dies, atque noctes concordes fiunt, ut homini deſeruiant: & in pace degunt cum quilibet illud maius ſpatium reſtituat aliàs; quod aliàs ſibi ſumpſit, & inter partium inæqualitates totius æqualitatem conſeruat.

Etſi dies ad exercitationes, & uitæ uſus humanæ ſit utilior: nox tamen ſuis opportunitatibus non penitus uacat: noctium enim tēperamentis, ac roribus calidiore tēpore tum ſegetes, tum plantę refrigerantur. Nocte, ſenſuum uſus ceſſat, ut calor naturalis colligatur, & ad cibi concoctionē, digeſtionēque ſit occupatus, ut ſingula membra ſuā partem aſſequantur. Nox pariter hoſtium pugnas dirimit ita, ut alter alterũ oppugnare deſiſtat. Nocte ferę ſuis exeunt luſtris, ut ſibi uictum quęritant. Quamobrē Propheta diuinā laudat prouidentiam, cum dicat in Pſalmo 103. *Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſiluæ. Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant a Deo eſcam ſibi. Ortus eſt Sol, & con*

gregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur. Nox quoque eſt homini accommodatior, ut ſeſe colligat, & animã ſuam enutriat, eo enim tẽpore curis, & diuinis negociis liber, poteſt cum omnia ſilent Deo inſeruire, & illius laudes canere. Quemadmodum Propheta ait: *Ad annunciandum mane miſericordiam tuam, & ueritatem tuam per noctem*. A quibus apertius idẽ Propheta eos, qui in domo domini uerſantur inuitat, cum inquit. *In noctibus extollite manus ueſtras in ſancta, & benedicite Dominum*. Neque ab hoc officio diſcedebat ille, ad quod hortabatur alios, licet Rex eſſet, & maximis rebus occupatus, inquit enim: *Meditatio mea in matutinis*. Ad id quoque nos hortatur Hieremias his uerbis. *Surge de nocte ad initium vigiliarum, & tuum cor tamquam aquam aſperge coram Deo*. Hoc eſt omnes tuas neceſsitates Domino tuo adaperias, & ab eo remedium petas. Eodem tẽpore Propheta Iſaias mentẽ ſuam in Deum erigebat, ut ipſe teſtatur, cum eum alloquebatur: Inquiens, *Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed & ſpiritu meo in præcordijs meis de mane uigilabo ad te*. In nocte clara, & ſerena excitat pietas cor ſuum, cum claræ Lunæ pulchritudinem omnium ſtellarum, quæ ſilendo & ſcintillando ſui creatoris pulchritudinem prædicant, & ſuæ lucis uarietate, goriæ uarietatẽ, & corporum glorificatorum, quæ nouiſsimo die uidebitur in uniuerſali reſurrectione, ut teſtatur Apoſtolus, pulchritudinem oſtendunt. Hæc igitur omnia, & multa alia, quæ prætermittimus facit illa magna cœli lãpas pulcherrima, & ſplendidiſsima præter quod omnia creata in cœlo, & in terris ſuo lumine complet, & cum eo ita uniuerſo orbi calorem impertitur, ut nihil ſit, quod ab eo ſe abdere poſsit. Quæ autem manus eſſet ita perita, ita potens, quæ ſpeculũ tam formoſum illuſtrare poſſet, lucernam tantam, tantamque lampadem, huiuſmodi facem, quæ uniuerſum mundum illuſtrare poſſet? Quare optimo iure D. Ambroſ. eum mundi oculum uocat. Cum ſine eo totus mundus eſſet cæcus, & per illum cuncta ſuas figuras nobis oſtendant.

Poſtremum eæ ſunt huius ſtellæ uirtutes, atque præſtantiæ, ut cũ creaturæ nihil aliud ſint (ut aiunt) quam parua quædam creatoris ombra, aut ueſtigium (cum ſolus homo, & angelus Dei imagines dicãtur) inter creaturas tamen corporeas, quæ magis creatoris pulchritudinem, & omnipotentiam pluribus in rebus referat, Sol eſt. Primum quòd cum unica ſtella ſit, tam magnam a ſe emittit lucem, ut quidquid a cælo, uſque ad terrã creauerat Deus, id omne ſua luce illuſtret, ut, licet ſit in Hemiſphærio, quod nobis è regione eſt ad omnes tamen ſtellas ita ſuam lucem amittit, ut penitus illuſtrentur: illius præterea uis tantã eſt, ut terræ uiſcera penetret, & ibi aurum, lapideſque precioſos, & multa alia nutriat: quod quidẽ ad id nobis conducit, ut certo quodam modo intelligamus, qua ratione ſua præſentia, & eſſentia cœlum, atque terram repleat, omniaque in illis

operetur, cum tam fuerit potens, ut corporeæ creaturæ eam uirtutem dederit, qua (ut dictum eſt) tam longè, lateque ſuam lucem, atque uim in uniuerſo orbe amittat. Sol itaque uniuerſum hunc mundũ illuminat. De cuius creatore dixit S. Ioannes: Qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Sol illa creatura eſt, quæ ex omnibus ſub uiſus ſenſum cadit, quæque oculis propter illius ſplendorem, & noſtri viſus infirmã aciem minus cerni poteſt: & Deus illud eſt, quod ex omnibus rebus, quæ in mundo ſunt magis intelligibile, quodque propter illius naturæ altitudinem, noſtrique intellectus humilitatem minus intelligitur: Sol ex omnibus corporeis creaturis illa eſt, quæ magis ſuã lucem, atque calorem cæteris communicat, ut, etiam ſi, ut te ab illa defendas, oſtium claudas: per illius tamen foramina, ut lucis beneficium communicet, penitus ingrediatur. Quid autẽ eſt, quod magis illam infinitã bonitatẽ referat, quæ tam copioſè omnibus creaturis ſuas cõmunicet diuitias, ut eas (ut inquit diuus Dionyſius) quoad illarum natura patitur, ſibi ſimiles reddat? & ut eas requirat, qui ab illo diffugiant? A ſolis claritate, & reliquæ ſtellæ ſplendorẽ pariter, & uirtutem ad agendum ſuſcipiunt; a Chriſti noſtri Saluatoris plenitudine, & abundantia, iuſti omnes lucẽ, & uirtutem ad bene agendũ accipiunt. Sol quæcunque corporea in hoc mundo ſunt producit, & ille ſummus adminiſtrator, ut omnia cõplet, ita omnia in cœlis, & in terra operatur, & ita in omnibus cauſiſa maiori uſque ad minorem, ut prima cauſa in omnibus actionibus concurrit. Poſtremũ Solis præſentia lucem adducit, & a ſe tenebras remouet, ut Chriſti præſentia animas illuminat, docet, & iter ad cœlum oſtendit, & pericula, quæ declinare debent, aperit; cùm autem ab illis longe abeſt in atris, & denſiſſimis tenebris uerſantur, & in ſexcenta peccatorum præcipitia incidunt, & ita cadunt, ut neq; quid faciant, neque quem offendant ſciunt: ignorant præterea quanto in ſuo ſalutis periculo uerſentur illi, qui hac ratione ſuam uitam degunt.

In oĩbuſq; his rebus hæc creatura ſui creatoris præſtantiã nobis ante oculos ponit. Quã rẽ ubi admiratus fuit diuinus Pſalmographus, dixitq;. Cœli enarrant gloriã Dei, & ſtellæ Dei gloriã prædicãt: ſtatim de Sole particulatim tractare incipit, illiuſq; pulchritudinẽ cũ ſpõſi pulchritudine cõparat cũ de thalamo ſuo procedit, & ut gigantem exultare ait ad currendam uiam a ſummo cœlo eius egreſſionẽ, & occurſum, uſq; ad ſummũ eius. Quem uerſum cum quis interpretaretur, ſic ait. Poſtquã cuncta, & oculis & animo cõplexus fueris, nihil inuenies tã lucidum, neque quod tantã hominibus afferat admirationẽ, quantã ſol affert, qui oĩum ſtellarum eſt moderator, & rector, omniũque rerũ ſalus, atque conſeruatio. Præterea quid lætius, quid formoſius oculis noſtris cerni poteſt matutino Sole? Hic ſui ſplendoris claritate tenebras fugat, rebus omni-

bus

bus ſuos colores,& figuras reddit,& cum illis cœlos terrã, mare, & omnium animaliũ oculos lætificat. Vt illius pulchritudinẽ cũ formoſiſſimo ſponſo,& eius uim,& impetũ cum fortiſſimo gigante conferat; tã enim concitata conuerſione ab Oriente in Occidentẽ,& inde iterũ in Orientẽ uoluitur,ut unica conuerſione diẽ,atque noctẽ efficiat:modo ſuos clariſſimos,& ſplendidiſſimos radios ab alto nobis oſtendens,& modo ſe a noſtris oculis abdens,omneſque aeris regiones ita occupans, ut nulla pars ſit,quã illius radij non pertingant. Hæc enim ſtella ſuis ſplendidiſſimis flãmis omnia terræ opera cõplectitur, mundoq; uitæ calorẽ ſalubrem donat,quo quidẽ res omnes augentur, atq; ſuſtentantur. Hactenus de Sole,& ad Lunam eius conſortem pergamus.

De Luna, & Stellis.

LVna eſt tãquã Solis vicaria,cui abſente Sole data eſt a creatore lucis poteſtas,ne dum ipſe ad alias regiones proficiſcitur,ut ſuam cunctis lucẽ adminiſtret,mundus eſſet pęnitùs luce deſtitutus. is eſt,qui ad illã ſuum amittit lumen: illudq; magis,quo eã plenius reſpicit.Hic planeta illud præcipuũ habet,quòd maximè in aquis,& rebus humidis dominatur, idq; maxime cernitur in mari, quod tãquam ſeruum, quocunque eat ſecũ trahit,vt cũ aſcendat augeatur,cum deſcendit decreſcat. Nam quemadmodũ de magnete dicitur,qui ferrum trahit; ita huic planetæ creator eã tribuit vim,ut ſecum adducat mare,& hoc illam penitus ſequatur.Hic planeta habet tãquã in manu lora,quibus fit huius elementi domina,& illud regit,& quocunque vult trahit,atque ducit. Hinc fluxus,atque refluxus maris,qui ad Lunæ motũ fiunt,& ad nauigandum cum ventus deeſt maximè conducit: prodeſtq; id ad piſtrina, quę in mari fiunt,& hoc maris motu maximè purgantur aquę,quæ quidẽ multis in locis tũ male olerẽt, tũ, ſi tãquã in ſtagno ſemper quieſcerent, non ſatis bonũ nutrimentum piſcibus afferent.Neque ſolum in mari,ſed in omnibus rebus humidis, ut dictum eſt,dominatur. Illa enim lumine creſcente,ut notũ eſt,in arboribus,& in rebus marinis,humiditas augetur,decreſcente vero calor augetur.Affectiones,quæ in humanis corporibus fiunt ab hoc planeta,& præſertim in infirmis,cum eſt vel ſoli iuncta, uel oppoſita,uel cũ eclipſatur,cum aliquam illius luminis partem terræ umbra impedit,omnes experti ſumus. Quod valde hoc loco eſt conſideratione dignum,eſt uirtus,atque poteſtas,quã creator huic planetæ tribuit, qui licet a nobis tot millib.paſſuũ diſtet; illius tamen luminis,quod a Sole mutuatur,uirtute,tã multa efficit in terris, ut quemadmodum ipſa perpetuò mutatur, ita & illa hæc omnia tali dominatu mutat, ut ſi qua parte aliquod detrimentum luminis patiatur,ut fit in eclypſi, id ſtatim, & terra

ipſa perſentit. Quid autem futurum ſperare debemus, ſi penitus hic deficeret planeta?

Poſt Lunam autem ſtellæ ſequuntur, de quarum ornatu, & pulchritudine iam dictum eſt. Quid autem dicimus de tanta pulchritudine? illarum autem numerū, & influentias quis enarrabit, præter illum, de quo dixit Dauid, vnum eſſe, qui numerat multitudinem ſtellarum, & ſingulas ſuo nomine vocat? Quo loco maxime declarat obſequium, quod hæ lucidiſsimæ faces ſuo creatori præſtant. Qui vocat ea, quæ non ſunt, tamquā ea, quæ ſunt. cum illis, quæ non ſunt, det vt ſint. De hoc obſequio ait Propheta: *Stellæ autem dederunt lumen in cuſtodiis ſuis, & lætatæ ſunt: vocatæ ſunt, & dixerunt: Adoremus, & luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas.* cum autem Propheta dicat, quòd ſingulas ſuo nomine vocet, innuit eum eſſe ſolum, qui vires illarum, & naturas optimè ſcit, & his viribus ſua nomina accommodata impoſuit. Id autem, quod diuina ſapientia ſibi ſoli reſeruauit, non licet humanæ linguæ loqui. Ex multis autem oportunitatibus ſtellarum illa maxima eſt, quòd ſunt nauigantibus tanquam itineris duces. Cum enim in aquis deſint ſigna, vnde ſuos dirigent curſus, ſi in cœlum ſuſpiciunt ibi in ſtellis ſigna inueniūt, in ea maxime, quæ prope polum mouetur, & nullam mutationem ſuſcipit, & ob id ea tanquam itineris regula vtuntur.

De quatuor Elementis, vel Elementari regione. Cap. 6.

IAM ordo poſtulat, vt de cœlo deſcendamus in hunc inferiorem mundum, quæ eſt terra, aqua, aër, ignis. quæ (vt diximus) ſunt materia, in qua cęli ſuæ virtutis efficientia operantur, dum ex illis generatur, & omnia corpora conſtituunt. & primum locum, & ſitum, in quo Deus ea collocauerit, nos conſiderare, & contemplari oportet. fecit enim id eo ordine, & menſura, vt licet ſint inter ſe contraria; in pace tamen, & concordia degunt. neque ſolum mundum non peruertunt; ſed conſeruant, ac ſuſtinent. Propter hanc cauſam voluit, vt quodlibet haberet qualitatem vnam cum elemento ſibi propinquo communem, & hac coniunctione, & quaſi affinitate inter illos pacem, & concordiam conſtituit. Terra enim, quæ infimum locum tenet, frigida, & ſicca eſt. aqua frigida, & humida. aër humidus, & calidus, ignis calidus, & ſiccus, & hac ratione inter ſe coniunguntur, & quaſi alia alijs manus porrigunt, vt quaſi quædam pirricchia ſaltatio gladijs conficiatur, ita inter ſe beneuolè, & amicè conſeruantur.

Et vt magis hanc inter ſe concordiam, & pacem conſeruarent; ita illorum qualitates contemperauit omnium creator, vt quod ad agendum

dum magis valeret, ad reſiſtendum ſegnius eſſet. contra verò, qui ad reſiſtendum plurimum poſſet, ad agendum eſſet infirmius. Id in igne cernitur, qui cum tantopere agat, vt quidquid inuenit comburat: non tamen eam habet vim, quà vel paruulæ aquæ reſiſtat, quo minus extinguatur. Nam ſi in vtroque valeret totum mundum in cinerem, cum nihil ei impedimento eſſet, facilè conuerteret. Terra verò nullam pene vim ad agendum habet, ſed fortiter reſiſtit, cum neque aqua, neque aër tantas habeant vires, quibus eam corrumpat, & in aliam formam, aut aliam rem conuertat, vt ignem cernimus vicinum aerem inflammare, & in ignem commutare. Hac ratione creator horum quatuor ſimplicium corporum quantitates æquauit cum ex altera parte quod detraxit, alteri adiunxerit.

His quatuor corporibus aliam quoque naturam inſeruit, qua, quodamque impetu naturali ad ſua loca peruenirent: in illis enim tanquam in proprio, & naturali loco conſeruantur, extra quem à cæteris contrarijs corporibus detrimento afficerentur. Hac de cauſa aer in terræ cauernis, ſi clauſus ſit, vt inde egrediatur, terræ motum efficit. Neq; minor eſt ignis impetus. Præterea ſi extra ſua loca permanerent, cum aliud corpus aliū locum occuparet, vniuerſi ordo peruerteretur. Propterea eandem cauſam illis aliam quoque naturam dedit, vt partes inter ſe copularentur, cum à nobis diuiduntur præter terram, quæ cum ſit impurius elementum, hoc motu caret. aquam autem, & aerem ſi diuidimus, ſtatim coniunguntur. melius enim coniuncta, quàm diſiuncta ſeruantur.

Hanc naturalem propenſionem Deus in omnibus rebus, vel minimis ingenitam voluit, vt ſeipſas tueretur: gutula autem aquæ quid minus? Hæc autem ſi cadit in puluerem ſtatim ſeipſam cohibet, & in ſe colligit ita, vt in ſphæram ſe recipiat; hoc enim modo difficilius ſiccatur, quàm ſi perfuſa, ac plana eſſet. Aer quoque in aqua incluſus, vel ſuper illam tollitur, vel in quoſdam paruos orbes immutatur, ne ſuam naturam amittat, cum ſit cum aqua permixtus: ſal ſi in ignem inſpergatur ſalit, & ab illo tanquam ab inimico refugit. Eſt enim natura aqueus cum ex aqua fuerit concretus, & aqua eſt igni inimica. Arbores cum multum opacæ ſint magis in aerem tendunt, vt Solem, quo nutriuntur, inquirant. Illarum quoque radices ſi ſecundum flumina ſunt, vſque ad aquam tendunt, vt ex illa ſuccum accipiant, & refrigerationem, vt omnibus creaturis à Deo tributum ſit, vt ſeipſas tueantur, declinentq; ea, quæ nocitura videantur, vt ita ſe ipſas conſeruent in eo ſtatu, quem initio à Deo acceperunt.

[library stamp]

De

De aeris elemento. *Cap.* 7.

V T iam particulatim, & ſeorſim de ſingulis elementis tractemus ab aere, cuius beneficia ſunt multa initium ſumamus. Hoc enim ſpiramus homines, aues, & animalia, quæ ſuper terram degunt, & hoc pacto omni tempore tũ dormiendo, tum vigilando hanc ſuſcipimus refrigerationẽ, qua cordis, quod membrum calidiſſimum eſt, ardores refrigeramus, temperamuſque, ne nos ſui caloris copia comburat. Aer pariter ille eſt, per quẽ tum Solis, tum Stellarum lux, & influentiæ ad nos pertingunt. Neque ſine eo id facere poſſent: ſunt enim tum lux, tum influentiæ accidentia, quæ ſine ſubiecto, quo ſuſtentãtur eſſe non poſſunt. Præterea cum ſit inter nos, & Solem huius caloris ita temperat ardorem, ut ſine moleſtia illius beneficijs fruemur.

Hic aũt animaduertendũ eſt aerẽ a Deo in tres diſtributũ eſſe partes ad id, quod infra declaraturi ſumus. Prima autem & altior pars cum elemẽto ignis cõtigua ſit, & ob id calidiſſima, ut ignis ſibi propinqui natura eſt: inferior autem prope aquam, & terram eſt tẽperata: cui tamen calor non deeſt, & nonnullis tẽporibus maior propter Solis radiorum, qui terrã feriunt, reflexionem, quæ autẽ pars inter utrãque iacet frigidiſſima eſt: hæc enim duo extrema refugiendo ſe ipſam colligit, inque ſe ipſam recipit, & ita frigidior fit: id uidere licet in puteorum aquis, quæ ut hyeme calidæ ſunt, quod frigus fugiunt: ſic æſtate frigidæ, quod calorẽ fugiunt, & interiùs ſe recipiunt. Quod admirabilẽ creatoris prouidentiã declarat. Hæc.n. pars eò cõducit, ut ibi gelu, & ros matutinus, generetur quo ſiccis temporibus plantæ ſuſtententur, & nutriantur: ibi niues, quæ agros fertiles, & uberes reddunt, ex quo illud iam in prouerbium ceſſit: niuium anni, bonorum anni. Ipſæ enim, ut & gelu plantas quaſi manibus conſtringunt nè in aerẽ creſcant: ſed omnis eius uirtus ad radices conuertatur, & altiùs radices in terra agant, ut opportuno tẽpore eò maiori ubertate creſcant, quò maius haberent in radicibus quaſi fundamentum?

Hoc eodem loco aquæ, quæ in terras cadunt, generantur. Sol enim tenuuiores maris uapores (ut diximus) in ſublime tollit, qui cũ ſint tenues, & aeri ſimiles, facilè aſcendunt: Cumq; ad hanc mediam aeris regionem perueniunt, quæ (vt dicturi ſumus) frigida eſt, denſantur frigiditate, atque ita conſtringuntur, vt in aquã cõmutentur, quæ cum ſit grauior deorſum tendit, & in pluuiam conuertitur. Huius rei experimentum capere poſſumus in elembicis, in quibus tum roſæ, tũ herbæ deſtillantur, ubi uis caloris ignis humiditatem attrahit herbarũ, quæ deſtillantur, & in uapores conuertit, & in ſublime tollit; ex quo cum non poſſint altiùs aſcendere vniun-

re uniuntur,& denſantur,& in aquam cōuertuntur,quæ ſuo naturali pon dere deſcendit ſtatim,& inſtillat.Inde fit,quod S.Baſilius refert, quod cū nauigantibus aqua deeſt aliquam maris partem coquunt,ſupra quam ita ſpongiā accōmodant,ut illius aquæ uapores ſuſcipiant, qui deinde in dul cem aquam conuertuntur, qua aliquantulum ſitim extingunt: in hac re ars quemadmodum,& in cęteris naturam imitatur.

Neque hinc habemus minorem admirationis occaſionem, cum uideamus,qua ratione diſpoſuerit Deus,vt aquæ pluuiæ deorſum caderent.Nā ſi omnium hominum ingenia in ea cogitatione accuratisſimè verſarentur,vt aliquam inuenirent rationē, qua efficerent, vt ita caderent aquæ ad terrarum irrigationum nullā aliā hac ratione præſtantiorem inuenirent.Videtur enim per ſubcerniculum colare, ita æqualiter aqua ex omni ſua parte cadit, & terræ uiſcera penetrat, vt plantas enutriat, qua ipſę ſuſtentantur.Extrinſecus vero folia,& fructus refrigerat, quod fieri non poteſt,cum terra irrigatur a nobis. Id illud eſt maxima dignū admiratione,quod Deo tribuimus potiſsimum, de quo in libro Iob ſcriptum eſt. *Qui ligat aquas in nubibus ſuis, ut non erumpant pariter deorſum*. Idem Moyſes cū promisſionis terrā laudaret,ſcripſit his uerbis. Deut.11. *Terra,ad quam ingredieris posſidendam non eſt ſicut terra Aegypti,de qua exiſtis,ubi iacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ de cęlo exa pectat pluuias,quam dominus Deus tuus ſemper immiſit, & oculi illius in ea ſunt a principio anni,uſque ad finem eius.* Quod beneficium canit Propheta in Pſal.14.cum inquit.*Qui operit cælum nubibus,& parat terræ pluuias,* & tanta copia non ſolum (vt in Iob ſcriptum eſt.) dat aquam ſegetibus, & agris,uerum etiam deſertis locis,& inuiis,ut herbam producant recen tes,& uirides.

Quam autē magnum ſit hoc beneficium, quod ab aquis pluuijs accipimus, quis pro dignitate rei explicare poterit? quicunque enim id diligenter animaduerterit,intelliget perfecto creatorē omnia ad uitæ uſum neceſſaria hominibus per pluuiā parare.Hinc panem,uinum,oleum,fructus,legumina,medicas herbas;paſcua pro animalibus,& cum his carnes, lanā,& coria,quibus operimur,& calceamus Deus nobis tribuit.De quibus meminit Propheta cum ait. Pſ.146. *Qui producit in montibus fænum, & herbam ſeruituti hominum*: & ait hominum cū in belluarum cibum ſit fęnum.Belluæ enim, ut patet,multis modis hominibus ſeruiunt. Tanta denique cōmoda nobis aquæ pluuiæ ſolent afferre,ut quidā philoſophus nomine Thales,qui unus e ſeptem ſapientibus Græcis erat,cum uideret aqua omnes terræ fructus nutriri,& non ſolum maris piſces, ſed etiā ho mines cū omnibus animalibus aqua cibari;aquā eſſe materiā, ex qua omnia componerentur dicere non dubitauit.

Cum autē hoc beneficium ſit tantum, tamq; uniuerſale huius creator

primus

primus eſſe voluit, vt ſuis fidelibus ſeruis cibum daret, & illos, qui ab eo deſiſterent, hoc beneficio negando digna pęna afficeret. Et ita ſcriptum eſt in Iob: *Per hæc iudicat populos* (fame ſcilicet puniendo) *& dat eſcas multis mortalibus*. Ita promittit Deus ijs, qui fideles ſuam legem ſeruant, in Leuitico: *Dabo vobis pluuias temporibus ſuis, & terra gignet germen ſuum, & pomis arbores replebuntur*. Contra verò ijs, qui Dei mandata non ſeruabit, ſic ait: *Dabo vobis cælum deſuper ſicut ferrum; & terram æneam, conſumetur incaſſum labor veſter, non proferret terra germen, nec arbores poma præbebunt*. Neque ſolùm peccata, verum etiam huius beneficij obliuio in cauſa eſſe ſolet, vt hoc beneficio priuemur. De quo per Hieremiam his verbis conqueritur Deus: *Et non dixerunt in corde ſuo: metuamus Dominum Deum noſtrum, qui dat nobis pluuiam temporaneam, & ſerotinam in tempore ſuo*. Eſt quidem illud, quod ab omnibus exaudiatur, quòd licet hoc creatoris beneficium ſit tam magnum: pauci tamen ſunt, qui ei acceptum referant, eique gratias agant, ſeruiantque pro eo, per quod nobis ea dat, ſine quibus vitam degere minime poſſemus. Res ipſa nos admonere deberet cum aquam de cœlo cadere conſpicimus Deum eſſe, qui eam ad nos mittit. Hoc autem quid aliud eſt, quàm homines rationis compotes, beſtias rationis expertes imitari, quæ cum paſtum, & victum ſibi quæritent: danti tamen acceptum non referunt, neque ei gratias agunt.

Venti quoque aliud diuinæ prouidentiæ beneficium eſt. qui vel ſunt aer, vel aeri quáſimiles. cuius beneficij mentionem fecit Propheta cum dixit: *Dominum producere ventos, & trahere de theſauris ſuis*. Theſauros enim intelligit diuinæ prouidentiæ diuitias, quæ vt eſſent venti ad vitæ hominum vſum effecit. Primum enim nubes ferunt venti, & aquas, quæ in nubibus ſunt, quocunque (vt in Iob ſcriptum eſt) totius mundi Creator eas amittere vult. Hoc modo videmus in Hyſpanis Euro flante pluere, & in Affrica cum Boreas eflat, ille dum mare traijcit, hic ex altera parte dum idem efficit ſecum nubes, quæ ſunt Dei miniſtræ, & pluuiam adducit. Quonam modo Inſulæ cum cæteris gentibus negociarentur, quonam modo nauigarent homines, niſi venti ſurgerent, ſed maria ſemper conquieſcerent? Hoc auxilio ad extremas vſque terras breuiſsimo tempore transfretamus, & inde transferimus ea, quibus abundamus eò, vbi ijſdem indigēt, & ab his ea, quibus ipſi abundant nobiſcũ, quibus ea deſunt ferimus, & hac via omnia communia fiunt, & omnes terræ inſtruuntur copioſè his rebus, quibus indigent; denique totus terrarum orbis fit quodam mercatum, & quædam omniũ gentium ciuitas, & quod magis eſt Ventis ad orientem, & occidentem Solem, & ad alias regiones fides noſtra, & Creatoris notitia, quæ eſt præſtantior omnibus alijs mercibus, quæ ab alia ad aliam regionem transferri poſſunt, delata

eſt.

eſt. Neque minus diuina prouidentia lucet in quadam ventorum viciſſitudine. compertum enim eſt, quòd certis anni temporibus in Orientalibus Indis quidã ſurgunt uenti, quibus ad quaſdam mundi plagas nauigatur, & ut inde renauigetur alijs anni temporibus alij quoque venti ſurgunt: & hoc ita ratum eſt, & firmum, ut nũquã illi, quibus ſic nauigetur, uenti deficiant. Quos diuina prouidentia ad hominum vſum, & cõmoditatem ita diſpoſuit: ſeruorum enim officio funguntur, & quaſi ſuper humeros ad loca optata homines deferunt, atque perducunt. Quæ cũ ita ſe habeant, quã pauci reperiuntur, qui hoc tantũ beneficium Deo referant acceptum, & eas, quas debent gratias agant?

Eum quoque uſum nobis præſtant uenti, ut quẽadmodum Seneca teſtatur, aerem depurgẽt, & ab illo, omnes malas qualitates, & corruptiones, quæ in eo eſſent, depellãt, atque concutiãt. Quod quidem illis compertum eſt, quibus in memoria eſt illud tempus cum Olyſippum, & totũ Luſitaniæ regnum peſte laborabat anno 1570. quæ rapidisſimo, & inſolito uento penitùs ceſſit, quo vento ita maria tumuerunt, ut omnes propinquos fontes cooperuerint, & per nonnullos dies cũ antea dulces fuerint, ſalſedinem retinuerint. Hic aũt uentus ſecum attulit, quæcunque hanc peſtem generarunt, ac cõſeruabant. Nam, ait idem auctor, uoluit diuina prouidentia, ut undique uenti ſurgerent, adeo in omnibus rebus exercitatio & labor, neceſſarij ſunt. Ad id quoque conducit, ut agricolæ in area frumẽtum poſſint uentillare, & a puluere, & palleis grana ſegregare. Maximis quoque æſtatis caloribus cum anhelantes homines requietẽ quærunt, facit creator, vt frigida ſurgat aura, quo inteſtina refrigerentur, uiſque caloris temperetur. Ex quo, qui omnia Deo referunt, illud diſcunt quod ad ſalutem maximè conducit: cum in animo euoluant, quanta futura ſit illa æterni ignis pœna, in qua uerſantur illi, qui Deũ non coluerũt, cum in illo perpetuo igni ardeant ita, vt nunquã huiuſmodi refrigerationem, aut ſolamen expectent.

De aquæ elemento.

AB aeris elemento ad aquæ elementum illi propinquũ iã deſcendamus, quæ creationis initio, ut aeris elementũ aquã, ita & aqua terrã cooperiebat. Cum autem hoc modo minimè in terris habitari poterat; creator, qui totum hunc mundũ propter hominẽ creauit, ut propter ſe creauit hominem, iuſſit, ut omnes aquæ in vnum locũ congregarentur: id autẽ mare Oceanum fuit, terrâq; ad vſum hominum appareret, & ita factum eſt: cũ aquã de ſuo naturali loco remouerit, qui in ſuperficie terræ eſt, & in alium locum traduceret.

In hoc elemento multa ſunt conſideratione, contemplationeq; digna, quæ

quæ quidē prædicant ſui creatoris laudem, ideſt amplitudo, fęcũditas, ſinus, ſyrtes, portus, fluxus, atque refluxus, tandē multæ utilitates, atque cōmoda, quæ ex hoc elemento nobis contingunt. A magnitudine, & fęcũditate ducit laudes Pſalmographus in Deum vbi inquit. *Hoc mare magnum eſt ſpacioſum manibus, illic reptilia, quorum non eſt numerus.* Hãc magnitudinē Dominus ita diſpoſuit, ut inde creaturæ oēs illius beneficiorũ participes eſſe poſſent. Hæc autem ſunt, ut diximus, partim nauigatio ad mercaturas, & negociationes, partim ad paſtũ, quē tanta piſcium copia, & abundantia, quos nutrit, nobis benignè præbet. Propter hanc cauſam uoluit creator, ut tot haberet quaſi brachia, totque ſinus, vt in terras ſeſe extenderent, & penè per noſtra ingrederentur oſtia; vt hac ratione ſuis nos diuitijs inuitaret, & victum nobis ſuppeditaret. Hinc Mediterraneũ mare, mare Euxinum, ſinus Perſicus, & alij multi, qui tãquã huius magni corporis brachia ſunt, cuius beneficijs, vult creator, vt vniuerſi homines vtantur. In his autē omnibus locis ſunt ſui portus, ſua que vada, vbi nauigia ſe a uentorum vi tueri poſſint.

Neque minus creatoris omnipotentia, atque prouidentia in tanta rerũ multitudine, quæ per omnia maria quaſi diſſeminata ſunt, facilè apparet. Quæ omnia, vt D. teſtatur Ambroſius, ſunt tãquã huius tanti, tamque formoſi corporis gemmæ quibus ornatur, Deiq; omnipotentia, & prouidentia declaratur. Prouidentia dum hæc omnia parat, tãquã nauigantium diuerſoria, & hoſpitia, ubi reficiantur, recreentur, conquieſcant, ubi tum a tempeſtatibus, tum a latronum impetu ſe recipiant. In eo quoque Dei omnipotentia maximè elucet, quòd in tam maximis finibus, & aquarum abyſſibus tam paruæ conſeruantur inſulæ, licet tantis fluentibus opprimantur, ut non ſolum eas, vt velle uidentur, non demergant, ſed ne paruam quidem partem ab illis remoueant. Hoc autē illud eſt, quod idē Deus cum S. Iob ſermonem habens extollit, cum inquit. *Qui concluſit oſtijs mare, quando erumpebat quaſi de vulua procedens. Circumdedi illud terminis meis, & poſui uectem & oſtia. Et dixi uſque huc uenies, & non procedes amplius, & hic confringet tumentes fluctus tuos.* Eſt quidem maximè mirum, quòd cum tanta ui omnia elementa, ut diximus, ſua loca petant naturalia, ſitque aquæ naturalis locus, terram operire, ut ſuper eam conquieſcat, ſolo uerbo Deus tot millibus annis, ubi ea ſegregauit, iam ita eam conſeruauit, ut ne minimam quidem terræ partem ſibi vſurpauerit, ſed ſuis ſe finibus a Deo datis ſemper continuerit. Quo ille vſus eſt argumento ad accuſandam hominis continentiam, & renitentiam, ſi cũ creaturis inanimatis conferantur. Et ita per Hieremiam ait. *Me ergo non timebitis, & a facie mea non dolebitis? Qui poſui arenam terminum mari pręceptum ſempiternum, quod non præteribit, & commouebuntur, non poterunt, & intumeſcent fluctus eius, & non tranſibunt illud.*

In

In Oceani medio, ubi fundum non reperitur, ad inſulam quandã paruam aditur ab ijs, qui de Luſitania ad Indias Orientales nauigant, quę diſtat 1500. paſſuum, & vocatur S. Helena. hæc penitùs deſerta eſt, & a nullis colitur, eſt tamen tum dulci aqua, tum piſcibus, uenationibus, fructibus, ſine vlla, vel cultura, vel alia hominum arte, ita copioſa & referta, ut uideatur quoddam commune nauigantibus eſſe refugium a Deo omniũ creatore conſtitutum. Hinc enim tum aquã, tum piſces, & animalia in venatione capta ſuſcipiunt, & præterea nullã aliã commoditatẽ hominibus affert. Qui illam ibi collocauit hoc fruſtra facere non debuit. Et quod nobis maiori admirationi eſt; quã ratione illa terræ portiuncula in illo profundisſimo loco de mari emergat, & emineat, neque tot ante ſeculis iam à tanta maris ui abſorta, & penitus ad nihilum redacta ſit? Præterea cum hæc ſit, ſi ad Oceanum conferatur, paruum nucis putamen, immobilis tamen in tantis maris procellis, ita permanet, ut nulla illius pars ullum detrimentum patiatur. Quis autem hanc Dei omnipotentiam, & prouidentiam, quæ quidquid vult firmat, ac tuetur, non uenerabitur? Hoc igitur frenum eſt, quod huic magno maris corpori impoſuit, ne terrã operiat, & cum ſuo impetu ad terram fertur, ne finibus egrediatur, timet. Ob id cùm ibi legem ſibi impoſitam cernat ſcriptam, tãquã acer equus & indomitus etiam ſi nolit, freni tamen ui, quieſcit, ac reuertitur.

Mare quoque alia parte diuidit inter ſe terras, alia quadam amicitia ac concordia per mutuas negociationes inter ſe coniungit, atque deuincit. Cum enim vellet creator, ut inter ſe homines perpetua eſſent amicitia obſtricti, noluit ſingulas gentes omnia ad victum, cultumque vitæ neceſſaria habere, ut neceſſariò inter ſe homines uerſarentur, mutuoq; concilia rentur. Quamobrem uidetur mare quædam nundinæ, quoddamque magnum mercatum, in quo ſunt omnia ad vitam neceſſaria expoſita, & maxima ementium, & uendentium multitudo: cum enim itinera, quæ per terram habentur magnorum ſint laborum plena, cum minimè fieri poſſit, ut hoc modo neceſſaria omnia transferantur, uoluit creator, ut alia ratio inueniretur, qua omne nauigiorũ genere nauigaretur, veherenturque pondera maiora unico nauigio, quam beſtiæ multæ uehere poſſent, ne homini ingrati animi, & ignari commodorũ, quæ capiuntur a mari, quidquã deeſſet. Nã (vt D. ait Ambroſius.) Ex illo fontes labuntur in fluuios, in freta currunt flumina, lacus deriuantur in maria ipſa, ſe aqua pręcedit, vrget, & ſequitur; merces adducit, breuiora itinera facit, ſterilitati remedium eſt, neceſsitatibus auxilium, fędus, quo populi inter ſe maximè diſtricti copulantur, frenum, barbarorum furorẽ cohibens, nequid nobis, quoad eius fieri poteſt, detrimenti afferat.

Illud præterea ex ipſo mari colligi poteſt, quanta ſcilicet ſit creatoris tum manſuetudo, tum ira. Quid enim eſt mari pacatius cum quieſcit, & eſt

eſt ventis liber, vt fęminarũ mare dicere ſoleamus? vel cum leni aura criſpatus, & faciles vndæ ad litus tendunt, vt alia aliam leni murmure, quod ſeipſas in litus illidant, penitus ſequatur? Hac in re nobis creatoris facilitatem, & manſuetudinem in bonos refert. Sed quando maximo ventorum impetu oppugnatur, & vſq; ad nubes fluctus extolluntur, & quo in ſublime magis eleuantur, eò profundius abyſſus apparet, & hac ratione modo in aerẽ tollit miſeros nauigantes, modo vſque ad tartara deprimit, & magno impetu nauium latera percutit: quando verò mortales in maxima propter hanc cauſam verſantur calamitate, & iam tum vires, tum vita eos deſerunt, tum maximè diuinæ iræ furorem, & illius potentię vim, quę tantas potuit cõmouere tempeſtates, eaſq; cõmotas cum illi placet trãquillare declarat. Hæc regius Propheta inter Dei admirabilia enumerat, cum inquit: *Tu Domine in mari dominaris, & vndarum impetum mitigare potes: tui ſunt cœli, tua eſt terra, orbis terrarum, & vniuerſi, qui habitant in eo, fabricatus es mare, & boream, quo extollitur.* Alia quoque maris præſtantia reſtat, quæ tanta eſt, vt vix cuiuſque animus ſeam capere poſsit. Quibus enim verbis non dico exprimere pro rei dignitate, ſed ne narrare quidem, vel ſuis nominibus ſi adeſſent, recẽſere poſſet, tot piſciũ formas, quot in hoc elemento degunt? quiſnam intellectus, quę ſapientia potuit tot inuenire non ſolum ſpecies, ſed tot figuras in tam diuerſis piſcium corporibus, quorum partim in miram excreſcũt magnitudinem, partim penitus minuti, partim inter hos medij: ita tamen, vt & ipſi corporis magnitudine innumeri eſſe videantur? Hic.n. eſt, qui cetum creauit, creauit & tanam, neque magis in illo tam magno corpore, quàm in hoc tam paruo creando defatigatus eſt. ſunt quidem multi artifices qui forficula vel in ſerico, vel in carta ſexcenta figurarum genera, vt ſibi luber, effingunt. Sericum enim huiuſmodi eſt, quæ facile artificis volũtati obediat, ingenioq; reſpondeat. Quis autem fuerit artifex tantas qui tot figurarum differentias, ac formas, quot in maris piſcibus conſpiciuntur, ſuas omnibus virtutes, & naturas tribuendo, vel incidere, vel effingere potuit? Qui enim forfice aliquam incidit formam, nihil ei aliud tribuit, quàm quod in forma cernitur. Hic autem ſummus artifex vnà cum forma animam, vitam, ſenſus, motus, naturalemque propenſionem ad victum, arma tum ad defenſionẽ, tum ad offenſionem vt ſe tueantur tribuit: præterea tantam vbertatem, vt ſuum propagent genus, vt niſi eſſet omnibus compertum, nemo eſſet, qui hoc affirmanti crederet. Quis enim oua, quæ in vna piſſa reperiũtur, vel quę multis modis vel ſiccãtur, vel ſale cõdiuntur, numerabit? vel cuiuslibet aliùs piſcis? Ex tantullo autem ouo tam magnus oritur piſcis, quàm ille, de quo decidit ouum, quamuis magnus fuerit ſola aqua vt pia mater creatoris virtute piſces, tamquã in ſinu ſuo ſuſcipit, atque quoad opus eſt nutrit, quid

igitur admirabilius? Cum enim diuina prouidentia hanc expiſcationem creaſſet, vt inde cibum homines perciperent, cumque piſcatores minime, vt venatores in terris feras, ſic piſces in aqua videant, perfecit Deus, vt fęcunditate, & multiplicatione ita excreſceret piſcium multitudo, vt mare tanquam lac coagulatum eſſet ante homines, vt quocunque retia extenderentur, eſſet aliquid, quod caperetur. Multæ, imo ferè innumeræ ſunt tum volucrum, tum in terris degentium animantium formæ, & ſpecies: tamen, etiam ſi hoc elementum videatur ineptum, in quo habitetur, & cibus habitatoribus præbeatur, vt in terris cernitur, facilè na tantium ſpecies cæteris numero antecellit.

Quid autem de multiplici differentia dicam rerum marinarum, quas omnes nobis ipſum mare ſuppeditat? Quid de figurarum varietate, quarum partim terreſtria referunt animalia? Piſces enim reperiuntur, qui equum, qui canem, qui lupũ, qui vitulum, qui agnum penitus referunt? Et ne quid in mari deſideraretur alij noſtra figura ſunt ornati, & ob id hominęs marini dicuntur. Præterea quid de conchilijs dicam, cuius ſanie regum veſtes tingebantur? Quid de cæteris conchis, ſquillis magnis, paruis de dactilis, deque toto conchiliorum genere, quæ ex ratione colorum miram ſortita ſunt varietatem? O mira creatoris ſapientia quàm magnifica ſunt opera domine, omnia in ſumma feciſti ſapientia. Non terra ſolum, ſed mare etiam eſt tuarum rerum admirabilium plenum. Quid autem de ingentibus piſcium viribus dicam? Breuis piſciculus remora dictus nauem vel plenis velis currentem retinet. Quàm igitur eſt ille dominus potẽs, qui tantullo inſtrumento tam magna operatur? Sardinia paruus piſcis eſt, terræ tamen, & mari, cum ſit hominum, & piſcium communis cibus, ſufficit. Ex quo dicitur magis per terram, quàm per mare ire, cum ad hominum vſum, tum per hanc, tum per illam partem feratur.

Neq; illud negligendum eſt longè ſuauiorem dediſſe creatorem piſcibus, quàm carnibus ſaporem, quare in principum delicijs aliàs fuerũt. Quamobrem hinc D. Ambroſius exclamat: Heu ante hominem deliciæ creatæ fuerunt, ante abundantia noſtræ luxurię mater, quàm natura: prius hominis tentatio, quàm creatio. Non fecit hoc creator noſter, vt nos tentaret, ſed vt alliceret, noſq; proſpiceret, oſtenderetq; nos tanquam caros, acceptosq; filios tractare, vt horũ ciborũ ſuauitas, gratusq; ſapor eos ad creatorẽ, qui hoc tã ſuaue cõuiuiũ eis parauit, amandũ, laudandũq; traheret, atq; alliceret. Sed multi homines ita in omniũ rerum ignoratione verſantur, vt cũ oẽs creaturę eos inuitent ad celebrandũ creatorẽ, qui tam multa eis donauit, vt ex illis cibẽtur, atque ſaturentur; neq; ſibi in mentem veniat ſibi faciendum eſſe, vt illi gratias agant, aut ſaltem illud proferant. Hoc pro me creator, etiam ſi nihil deberet, fecit.

De quarto elemento, quæ terra eſt. Cap. 9.

NVnc autem ad cõmunem noſtram matrẽ, quæ terra eſt, à qua corpora noſtra producũtur, ac ſuſtẽtãtur pergamus. Hoc autem fiet facilè cum non longe à mari diſcedamus. Illud enim eſt, quod per cuniculos, & cęcas uias, quas Deus ordinauit, cum terra permiſcetur, ut inde multas commoditates homines conſequantur. Quarum una illa eſt, quod hac via fit ſolidum corpus cum partes ſimul uniantur, tum frigiditate, tum humiditate cohibentur ita, ut nos facilè ſuſtineat. Cum enim ſit ſummè frigida, & ſicca, aliter fieri non poſſet, quin partes ſepararẽtur, diſtraherenturq́; ut calx, quæ uiua dicitur in puluerem redacta, & ita nos minime ſuſtinere poſſet.

Ex omnibus elementis hoc inferius eſt, quodque minus efficiens eſt: cum a cœlo adiuuatur, cæteriſque elementis nobis uſum præſtet, ſeq; nobis, quàm cætera elemẽta vtiliorem præbeat. Hoc exemplo debet ſe hominum genus erigere, q̃d licet per ſe ſit ſatis abiectũ, ſi cum angelis conferatur: potuit tamen gratiæ auxilio, & fauore ſuper angelos ſeſe extollere. Locus, & naturalis ſedes terræ eſt mundi centrum, vndequaque aere, & aqua ſepta, neque propter hanc cauſam ad ullam partẽ declinat. Quẽadmodum enim in magnete eam vim poſuit Deus, ut tantum polarem ſtellam reſpiciat, & eo loco ſolum quieſcat: ita etiam hanc naturam in terra collocauit, ut mundi centrum, tãquam proprium, & naturalẽ domicilium ad quod tenderet, & in quo conquieſceret, haberet: neque ad ullã partem quod maximè mirum eſt, declinaret, ſed tamquam ſphæra in aere, in magnæ alicuius aulæ medio, quod nonnulli philoſophi minimè, ita ſe habere, perſuaderi potuerunt. Hoc illud eſt, quod canit Propheta cum ait. *Fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam, non inclinabitur in ſeculum ſæculi. Abyſſus ſicut ueſtimentum amictus eius.* Idem Propheta ait, hunc eſſe locum, quem diuina prouidentia dedit hominibus ad habitandum. *Cęlum cęli, inquit, Domino terram autem dedit filijs hominum.* Hæc antẽ terra præceptis, & mandatis Dei, tamquam pia mater nos excipit naſcentes, nutrit natos, dum viuimus tuetur, mortuoſque tamquam in ſinu recipit, & uſque ad nouiſſimum diem, quo reſurgemus omnes, conſeruat. Hoc elementum benignius, & amicius nos complectitur, quàm cætera elementa ab aquis enim eruptiones fiunt cum flumina creſcunt, q̃d ſeminibus maximum detrimentum eſſe ſolet. Aer cogitur in nubes, unde fiunt tempeſtates, quæ ſegetibus calamitatem afferunt: agricoliſq́ue penè deſperationem: terra uero tamquam hominis miniſtra, quos fert fructus? quos odores? quos ſapores? quos ſuccus? quos non generat colores? quis illius fer

tilita-

tilitatem, atque fœcunditatem verbis aſſequetur? Quantæ ſunt illius diuitiæ? præſertim, ſi quot metallorũ genera ex illis quinquemillibus annis ante Chriſtum natum fuerint extracta in animo euoluerimus, ſique quot ab eo tempore ad hanc vſque noſtram ætatem, & hinc ad vltimum mundi diem extrahentur, cum homines (vt ille cecinit Poeta) vſque ad inferorum vmbras peruenerint, vt aurum, & argentum, quo magis ſe interiùs recipit, proſequerentur. Quid autem dicam de multa gemarum, lapidorumq; precioſorum tum varietate, tum precio, tum virtute, quæ in illius interioribus partibus innaſcuntur? Ex omnibus autem beneficijs, quæ in nos cõferuntur, ſunt illa admiratione digna, quæ fiunt à fontibus, & fluminibus, quæ manant de terra, & eam humidam, & frigidam reddunt. Quemadmodum.n. per humanũ corpus venas, vt illud humectaret, atq; nutriret, diſtribuit, ita etiã voluit, vt hoc magnũ terrę corpus ſuas haberet venas, quæ flumina ſunt, quæ per omnes illius partes currentia, & frigidam, & humidam efficiunt, & piſces nutriendo nobis multa ad victum ſuppeditant, & ſitientes ſegetes irrigant.

Cum autem multis in locis tum fontes, tum flumina deſint, voluit diuina prouidentia, vt tota terra eſſet intus pene tanquam ſpongia aqua plena, vt homines puteis defodiendis, ſufficerent ei, in quo flumina deeſſent. Quis autem ſatis dignè admirabitur originem, ac principium, à quo tum fontes, tum flumina ſcaturiunt, ac emanant? Multis in locis procul e mari cernitur, vel fons, vel magnum flumen de montis radice exire. Vnde autem oritur hæc aqua? quo modo ſemper eodem tenore tum æſtate, tum hyeme currit? Quis tantus abyſſus eſt, tamq; copioſus, qui ſemper habeat, quod det, & tot millibus annis nunquã defecit? ſi dixeris ex aere in terræ cauernis clauſo fieri, cum verum ſit, quod ex decem aeris partibus vna fiat aquæ, vbi tantus erit aer, ex quo vel Nilus, vel Danubius, vel Euphrates, vel noſter Guadalquiuis efficietur? Et ſi mihi compertum ſit hæc flumina alijs fluminibus augeri, ipſa tamen, & alia vbi naſcuntur magna ſunt. Deum laudat Propheta, quòd de ſuis theſauris, ideſt de locis, quę ipſę ſua ſapientia ſtatuit, ventos capiat, quanto magis eſt laude dignus, quod in terra tam magnas effecerit cauernas, tantasq; aquarum congregationes, vt nullo vnquam tempore deſint? quæ eſt materia, ex qua tanta producitur aqua? quæ eſt efficiens cauſa, quæ potuit de illa materia producere? hactenus enim in aquarum generatione tam varjæ ſunt Philoſophorum ſententię, vt vix dicant, quod hominibus ſatisfaciat: quod autem hic magis requiritur eſt, hoc beneficium Deo acceptum referre, & illius prouidentiam, qui hoc intellexit, & efficere potuit mirum in modum admirari. erit profectò rudi ingenio, hoc qui non intelliget. Olim quidam Aetiops ſatis craſſa minerua cũ quodam vnà cum ſuo domino tranſiret flumen, ſua rudi lingua dixit: cur-

rere,currere,& nunquam implere, currere,currere, & nunquam deſinere,magnum eſt Deus. hic autem Aethiops ex altera parte animum obtenebrat; ex altera hortatur, vt Deo pro tanto beneficio gratias agamus. magis tamen nos adhortatur ille Angelus in Apocalypſi,qui (vt teſtatur S. Ioannes) per medium cœli volabat, & magna voce in terra habitantibus dicebat: *Timete Dominum,& date illi honorem, quia venit hora iudicij eius: & adorate eum, qui fecit cælum,& terram,mare, & fontes aquarum.* Quibus verbis cum ſilentio præteriret quæcunque mirabilia in cæteris elementis cernuntur, de aquarum fontibus ſolum, tanquam de re admirabiliori,mentionem fecit.

Quid autem dicam de medicis aquis,quæ de terra reſultant,vt hominibus bonam valetudinem afferant? Aliæ enim morbo mãcos, & membris captos, ac debiles, pene ſoluunt, ac firmos reddunt; aliæ eos, qui ſunt neruis nimium laxis quaſi cohibent, ac roborant: aliæ nimium flegma ſiccant: aliæ ſunt atræ bili optimum remedium: aliæ ad podagras conferunt: aliæ ad lapides: aliæ vlcera iam putreſcentia curant. Et hæc diuina prouidentia in aqua ſimplici eſſe voluit ad hominis ingrati ſalutem,qui licet multa,& magna beneficia ab eo recipiat, nunquam tamen illi ſe neque memorem, neque gratum præſtat.

Præterea quàm magna eſt illa vis,quam creator initio verbo ſolo, & vnico mandato terræ tribuit, quæ quotannis tantam copiam frumenti, vini,olei,fructuum,leguminum,paſcuorum,vt animalia nutriantur, quę nobis ſuum ſeruitium præſtãt,producit,vt nullo vnquam tempore deficiat? Hæc omnia præ manibus habent, non tamen animaduertunt hãc miram vbertatem,quam in terra creator impoſuit, nec illam penitus mirabilem vim,quam in tantulo frumenti grano eſſe voluit, cæteriſque ſeminibus: conſuetudo enim videndi, cum id quotidie cernamus, penitus admirationem tollit. Admiramur tantummodo rara, & quæ fieri non ſolent,non quòd maiora,ſed quòd non ſæpe fiant,ſed qui non ignorant, quomodo in rerum diuinarum contemplatione verſandum ſit (vt D.Aug.inquit) quæ quotidie fiunt,nobis maiorem admirationis occaſionem, Deique cognitionis afferunt, quàm quæcunque alia quamuis rara, & noua ſint.

De terræ fertilitate, plantarum, fructumq; terrę. Cap. 10.

BI de terra ſatis diximus, ordo poſtulat vt particulatim de illius fertilitate, atque de illius fructibus dicamus. Et hoc eſt iam de his tractare,quæ vita prædita ſunt, & animata, quæcunque hactenus expoſuimus,quæ ſunt cœli,ſtellæ,elementa cum omnibus mixtis imperfectis penitus vita carent: quæcunque enim vitam habent ſunt

perfectiora,

perfectiora,quàm quæ non habent, magisque in illis creatoris prouidentia,atque ſapientía relucet, & quo vita eſt perfectior, hoc artificis eam quæ fecit teſtimonium apertius nobis reddit,vt in ſequentibus præclare. Non enim Deus eſt, vt de hominibus dicitur,ignarus, iners,piger, otioſus,imo quò ſunt res perfectiores,eo maiori cura, & prouidentia eas cũplectitur,ac tuetur, & eò magis in illis diuinæ prouidentiæ amplitudo cernitur,& elucet. Vt autem Intelligeremus nos vni Deo terræ fructus acceptos referre debere,eos tertio die creauit ante ſcilicet Solis, Lunæ,& cæterorũ planetarum creationem. Horum enim virtute, & influentijs plantæ nutriuntur, & antequam ſemina,vt nunc, haberent. vt virtute ſola omnipotentis verbi cauſæ efficientis,& materialis omnium terræ plantarum officio functus ſit. Hanc autem miram ſpecierum innumerũ varietatem his tantummodo verbis emit: *Germinet terra herbam virentem,& facientem ſemen,& lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum.* Audito autem hoc mandato ſtatim terra germinauit,viriditate ſe cooperuit,& vim accepit,qua fructus ferret, & maxima florum varietate penitus exornauit. Quis autem agrorum pulchritudinem explicare poterit? ſuauitatem? agricolarum voluptatem? quibus verbis id dicere poterimus? Habemus autem ſcripturæ teſtimonium,vbi S.Patriarcha odorem agrorũ feraciũ cum benedictione, & gratia ſanctorum comparauit. *Ecce* (inquit) *odor filij mei, ſicut odor agri, cui benedixit Dominus.* Quis violarum pulchritudinem enarrabit? quis alborum liliorum? quis roſarum ſplendorem? pratorum amœnitatem, & tot florum diuerſorũ colorũ varietate ornatum? alij aurei ſunt,alij purpurei,alij lutei, alij alijs coloribus,alij varijs depicti ſunt,in quibus neſcis, quid tibi ſit gratius, vel floris color,vel figuræ venuſtas, vel odoris ſuauitas. Hac rerum pulchritudine oculi voluptate perfunduntur, & odoris ſuauitate, quæ per aerem diffunditur,delectantur. Ea quoque eſt venuſtas,quam ſibi creator tribuit,cum ait: *Pulchritudo agri in me eſt.* Quis enim alius artifex tantam rerum pulcherrimarum varietatem creare poſſet? Oculos ad lilium aduertite,& huius flores albedinem reſpicite, & quomodo radice surſum ſuis paruis folijs veſtitum aſcendat: deinde in ſuperiori parte figuram ciati referat, in cuius medio ſunt quædam quaſi auri grana, & ita circundata,vt à nulla re detrimentum capere poſsit: ſi quis ab hoc flore eius folia carperet,quis eſſet tam peritus artifex, qui alium huic ſimilem efficere poſſet? Hunc autem florem idem creator laudauit,cum dixit: *Neque Salomonẽ in omni gloria ſua fuiſſe vt vnus ex iſtis indutum.*

Miremur iam cito terram genuiſſe? Quid autem eſt admirabilius, ſi illud diligenter animaduerteris,quàm qua ratione ſemina in terris ſparſa,niſi prius moriantur,fructus ferre non poſſe,& quo magis corrumpuntur,eò fructus vberiores ferre? Hoc in loco D. Ambroſius immoratur,

ac contemplatur, verbiſq; deſcribit viam, qua vnum frumenti granum creſcit, vt nos hoc doceat exemplo, omnibus in rebus Deum inquirendum eſſe. ſic ille inquit: Terra ſparſum ſemen excipit: primum id occatum, vt mater cohibet, deinde tepefactum diffundit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpium ſenſim adoleſcit, culmoque erecta geniculato, vaginis iam quaſi pubeſcens includitur, e quibus cum emerſit fundit frugem ſpicæ ordine ſtructam, & contra auium minorum morſus vallo ariſtrũ; contraque frigora, & Solis ardorem, ventorum vim, atque pluuias aquas, fructus recentes muniuntur. cum autem tenuis, tenerque culmus minimè ariſtæ pondus ferre poſſet, propter hãc cauſam ſeipſum munit folliculis, quibus quaſi induitur, & quibuſdam nodulis certis ſpacijs diſtributis, qui tanquam muri, vel pariꝗ columnꝗ ſunt in parietibus de terra conſtructis, ne cadant; auena cum pondere careat, neque hoc munimine indiget, ob id ei datum non eſt. Nam ſapiens ille artifex quemadmodum in neceſſarijs rebus non deeſt, ita ſuperuacanea non facit.

Herbarum appellatione non ſolum frumentum intelligitur, de quo iam tractauimus, ſed multa etiam leguminum genera ad noſtrum vſum creata, quarum partim ſicca ſeruantur in annum, partim vtimur, vt adoleuerint. Ex his autem partim ſub terra, partim ſuper terram nutriuntur, quo in numero ſunt & illa, quæ intus nucleos, quaſi animas, & oſſa, cotinent, quibus ſeminibus deinde eadem propagantur. In hoc numero ſunt ea, quæ filij Iſrael in deſerto ſuſpirabant. in hoc ſuperni conditoris prudentiam intueri licet, qui, vt fugaces fructus, quibus æſtate vteremur, vt hic noſtra corpora refrigerationem perciperent, ita & legumina huic anni tempori creauit accommodata. Neque carne tot animalium, piſcium, volucrum, tot arborum fructibus, tot frumenti generibus contentus fuit, ſed hꝗc legumina quoque addidit, ne quid ad commodè viuendũ hominibus deeſſet. Sed male videntur hæc beneficia collocata, cum homines quotidie illis vtantur, & nunquam vt debent in illorum auctorem, qui hæc tum bonis, tum malis pro bonis tribuit oculos, & animum conuertunt, quemadmodum, cum hominum rationibus conſuleret, cæterorum animalium non eſt oblitus, vt hominum generi benefaceret. De quo mentionem fecit Propheta, cum inquit: *Deum producere fœnum in ſeruitute hominum*, & dixit hominum, non quod hominum ſit cibus, ſed quòd eſt ſeruorum, quibus homines vtuntur, quꝗ animalia rationis expertia ſunt. Ex quo facilè intelligi poteſt non ſolum eſſe barbaras gentes, quæ nudæ viuunt, vt qui agreſtes ſub æquinoctiali linea vitã degunt, ſed illorum etiam multi, qui ſericis vtuntur veſtimentis: quod fiet hoc exemplo manifeſtum. ſi quis ingenuus vir cum in itinere eſſet, forte in domum alicuius coloni diuertiſſet, eſſetque ab eo hilari

vultu,

vultu,& apparatu pro ruſtici copia ſatis amplo acceptus, ſi illinc diſcederet ille ciuis, neque ruſtico gratias ageret,aut vteretur verbis,quibus prudētes homines in huiuſmodi occaſionibus ſolent,vt ſe gratos beneficij accepti,atque memores futuros oſtendant,quid de huiuſmodi homine ſentiremus? Hunc hominem barbarum,ſuperbum, & inhumanum hominem, imo nē hominem quidem eſſe duceremus. Quid ergo cauſæ eſſet,quin,& eos his nominibus dignos arbitremur,qui locupletes quotidie accumbunt menſæ opiparis cibis,quos non ſibi,non angelis, ſed hominibus creauit,inſtructæ,vt inde refrigerationem,& nutrimentum perciperent: nunquam tamen gratias agunt illi,qui eos in hanc tantam huius mundi domum accepit, & menſa tot, tamque ſuauibus cibis inſtructam parauit, etiam ſi id eis nulla ratione deberet, neque etiam ſi hoc modo,tamquę opiparè menſam apparatam quotidie creatoris beneficio cernunt vnquàm in mentem illis venit,debere tam benigno hoſpiti quotidie ſe memores,& gratos præſtare? Quis igitur hos barbaros, qui in tanta rerum obliuione verſantur,dicere dubitabit? Huiuſmodi erat ille Euangelij diues,qui licet lautè epularetur quotidie,tamē neq; Dei memoriam conſeruabat, neque Lazarum,qui ei ob oculos erat,reſpiciebat.

Herbas quoque medicas in ſeruitutem hominum creauit Deus: quarum aliæ bilem flauam,aliæ flegma,aliæ bilem atram purgant,aliæ ſanguinem puriorem reddunt,aliæ vlcera curant, aliæ calefaciunt ventriculum, temperant hepar aliæ, aliæ deſtilatę viſum clariorem efficiunt, & ad multos alios morbos conferunt. Quàm igitur eſt conditoris prouidentia admirabilis in ijs virtutibus,quas ſingulis herbis tribuit. Radix rhabarbari ſola nobis ſit in exemplum, quæ præcipua quadam ratione atrā bilem atrahit. Hoc enim ſi ſumitur, ad hepar omnium venarum fontem, quæ per totum diffunduntur corpus, peruenit. cumque in venis ſit quædam quatuor humorum permixtio: huius tamen radicis vi ſolum humorem bilis atræ ad ſe trahit, atque reuocat, cæteris relictis, & hac ratione ex hac noſtri corporis domo egreditur; & ita homo priſtinā valetudinem recuperat. Quemadmodum enim rerum conditor magneti illud tribuit,vt ſi forte apud diuerſa metalla eſſet ſita ferrum ſolum cæteris relictis traheret; ita & huic radici illud tribuit; vt cæteris humoribus nulla vi adhibita, ab ea bilis ſolum traheretur. Neque in herbis ſolum medicas vires impoſuit Deus, ſed in precioſis lapillis etiam, vt in lapide Bezoar,qui in multas partes valet. in virgis, in lignis virtutem ſanandi eſſe voluit,vt facile in ligno,quod chinę,vel indicum dicitur,quod illud habet,vt illos depellat morbos,atque ſanet, in quos homines maxima cum Dei offenſione incidunt: qui tamen tam benignus, atque clemens eſt, vt & huic quoque morbo mederi velit, & ad medendū neceſſaria hominibus tribuit. Quibus in rebus, vel cęci ipſi videbunt quanto

D 4 amore

amore creator hominum genus proſequatur, eiusque ſalus quantæ illi curæ ſit, cum tam multa creauerat medicamenta, quàm multa iam homines comperta habent, comperientque in poſterum, & id omne vt ſaluti hominum conſuleret. Noſtra enim memoria radix illius, quod Mexoaca dicitur in Hiſpanijs cognita eſt.

Hæc tanta rerum, quæ in terris gignuntur copia, & abundantia, ſummam creatoris animi prouiſionem oſtendit, qui tanquam bonus paterfamilias, vt ſuam domum incolumem præſtet, ea familiaribus ſuis parat, quæ ad vitam, & ſalutem neceſſaria ſunt. Quid autem de tanta florum varietate dicendum eſt, qui non ad victum, ſed ad voluptatem creati ſunt? Ad quid enim aliud valeat cariophilum, quod vulgo dicunt, tam multis, & varijs coloribus: leucoion, lilium conualium, ocimum, alijque innumeri flores, quibus referti ſunt horti, montes, campi, valles, prata, quæ alij ſunt candidiſsimi, alij lutei, alij purpurei, alij violati, alij diuerſis coloribus depicti, tanto artificio expoliti, tanto ordine, tanta foliorum proportione, quibus circundantur, tamque ſuaui odore multi fragrantes, ad quid iuquam aliud valent, niſi ad hominum voluptatem; atque ſolamen? Id autem eò factum eſt, vt haberent homines aliquid, quo illorum corporei oculi, ſed multò magis animi delectarentur: dum in illis conditoris pulchritudinem conſiderant, ac contemplantur, & quantæ curæ ſint illi homines, quibus non ſolum vt paterfamilias ea ſuppeditauit omnia, quæ ſeruis ad viuendum ſunt neceſſaria, verumetiam vt vetus pater ſuorum filiorum, filiorumque ſibi cariſsimorum, non fuit eo contentus, vt neceſſaria pararet, verumetiam ea, quæ voluptatem, & ſolamen afferrent. Sic enim voluit, vt non ſolum ſtellarum ſplendor, quas ſerenis noctibus cernimus in cœlo, ſed conualles etiam fertiles, prata viridia, varijs, diuerſiſque floribus picta, alterum nobis referrent ſtellatum cęlum, quæ cum nobis viſum ſuauitate, & pulchritudine reficeret, tum nos ad laudandum creatorem, qui hæc omnia effinxit, atque creauit, non ſibi, neque Angelis, neque beluis, ſed ſolum ad honeſtam hominis voluptatē.

Iam illud, quod ratione diſcimus vſu percipiamus, aliquod iam cariophilum manibus percipiamus, & iam hoc modo philoſophari incipiamus. Ad quid rerum conditor, tam pulchrum, tamque ſuauem florem creauit, cum nihil fruſtra faciat? non ad paſtum quidem, non ad medendum, vel aliud huiuſmodi. Quid aliud igitur reſpexit, niſi noſtros viſus floris pulchritudine, & odoratum odoris ſuauitate reficere? Neque hic quieſcendum, ſed vlterius procedendum: conſiderare enim oportet quā multas florum varietates præterea creauerit, ad id ſolum, vt inde viſus, & odoratus reficeretur, verumetiam quammulti lapides precioſiſsimi, quibus hic ſeuſus lætatur? quammultas præterea creauit alias res, vt alijs ſenſibus quandam afferet voluptatem? Quam multos volucrum concentus

centus ſtatuit,vt auditum delectaret? quã multos ſapores,vt guſtũ? quot aromatum genera,vt odoratũ? Quã elucet in hoc conditoris benignitas, & ſuauitas,qui cum cuncta creauit, tanti hominem fecit, vt non ſolum tã multa ciborum genera,& quęcunq; alia ad vſum vitę neceſſaria erant, parauit (cũ hic mundus viſibilis ad hominem ſolum referatur) verumetiam in hoc maximè verſatus eſt,vt ea pararet, in quibus maxima cum voluptate ſenſus omnes, ita verſarentur: vt tamen ſemper obiectus ſuos haberent, quibus honeſtiſsimè delectarentur. Quid igitur eſt parentis benigniſsimi,ſuorũq; filiorũ amantiſsimi, cupidiſsimiq; magis propriũ?

Neque hac re contentus fuit,ſed ad id multas quoque creauit plantas, vt eſt laurus,mirtus,cupreſſus,cedrus odoratus,populus,edera,qua hortorum parietes veſtiuntur,& tanquam hortorũ aulea ſunt, & cæteræ id genus arbores, quæ cum fructus non ferant,videntur ad id ſolum conditæ, vt noſtro viſui voluptatem afferrent: quæ quidem voluptas tanta eſt,vt meritò dixerit Eccleſiaſticus: *Pulchritudinis venuſtate oculi delectantur*. Segetum verò viriditas longe hæc omnia ſuperat.

Herbas auté, earumque virtutes, ac proprias naturas enumerare vni Salomoni datũ fuit,de quo ſcriptura inquit: *Et diſputauit ſuper lignis à cedro,qua eſt in libano,vſque ad hyſopum,quæ egreditur de pariete*. ſed illud cõpertiſsimũ eſt, non minus terra à plantis,quã aquã à piſcibus coli. imo multa ſine piſcibus maria reperiuntur,vix tamen minimà terræ pars reperitur,quæ tempore ſuo nõ ſit aliqua herba licet nullus eam ſeminauerit,aut coluerit, exornata. Diuino tantum verbo obediens, ibi naſcitur, & adoleſcit.

Iuſsit quoq; creator,vt terra poſt herbas, oĩa arborũ genera produceret,cuius formæ,ac ſpecies tã multæ ſunt,vt & plantarũ,vt eas nemo verbis aſſequi poſsit, quarũ aliæ fructus ferunt,aliæ verò ſteriles ſunt. Aliæ hominibus,aliæ belluis cibũ ſuppeditant. Alijs folia nunquã, alijs quotannis decidunt. Aliæ propter vmbrã tantũ,aliæ propter aliud conditæ videntur,& ita multos quoque alios vſus nobis præſtant.

Ex ijs verò,quæ fructus ferunt,aliæ id faciunt,vt illis vere, aliæ hieme, aliæ omnibus temporibus vtamur,in quibus diuinæ prouidentiæ conſilium,& ordinem maxime debemus in animo euoluere, quæ in plura genera omnes diſtribuit arbores, ſub quibus generibus plures collocauit ſpecies, tum vt copioſum hominibus pararet victum, tum vt fructuum varietate ab illis faſtidiũ remoueret. Rem ipſam illuſtramus exemplis: ſub pruno contineatur fugacia, & ſerotina,quæq; vnicũ habent colorẽ, & figurã, quæq; plures colores,figurasq; habent. ſub vuę genere,quam multæ contineãtur ſpecies? ſub piro,quam multæ pirorum ſpecies? ſub fico quam multæ ficuum differentiæ, & colores? pomum, & malum, quam multas pomorum,& malorum ſpecies continet? citriorum genus

quot

quot ſpecies complectitur? Hac ratione ſapientiſsimus adminiſtrator omnia in ſua genera, quaſi cognationes, & propinquitates, vt hic licet videre, diſtribuit. quod eò (vt diximus) conducit, vt nullo vnquam tempore hominum generi deſit huiuſmodi cibus. Hoc enim modo ſerotini fructus præcoces, & fugaces ſequuntur. Propter hanc cauſam in eadem arbore, vt in ficubus cernitur, non omnes fructus ſunt eodem tempore, ſed paulatim, vbi aliqua pars iam maturuit, alia concoquitur, & ad maturitatem accedit, & hanc alia eadem in arbore ſequitur, vt inde plures dies fructus carpere poſsimus. Huius ſapientiæ illecebræ facilius in his fructibus, quibus vtimur æſtate cernuntur. Propter enim anni temporis nimios calores fructuum frigidorum, & humidorum refrigerationem noſtra corpora expetunt. quamobrem huic naturali appetitui non ſolum tanta fructum varietate ſuccurrit rerum conditor, ſed leguminum quoque temporis conditionibus reſpondere voluit. Ingrati igitur animi homo cur ſumma veneratione non proſequetur, qui tantis illecebris, atque voluptatibus hominem allicit, atque trahit? Neque illud in contrarium adducatur, quòd tam multi huius generibus fructibus in morbos incidant. Non enim id accidit fructuum culpa, ſed illorum, qui diuinis beneficijs abutuntur. vt non vini culpa, ſed bibentium, qui vino abutuntur homines inebriantur.

In omnibus præterea arboribus diuina prouidentia cernitur. Quemadmodum enim qui domum ædificare vult, primum fundamenta, quibus domus nitatur, iacit: ſic voluit creator, vt antequã in ſublime, vel plantæ, vel ſemina ſe tollerent, priùs altè radices agerent in terra, idque cum quadam proportione cum arbore futura, vt quo magis in aerem rami, eò magis etiam in terra radices tenderent. Hoc autem facto ſtatim truncus tanquam totius ædificationis columna ſe erigit, à quo tota coma arboris diffunditur, ramique in omnes partes tenduntur. Hic autem mira voluptate oculos folijs, ac floribus afficit, deinde benigne, ac liberaliter maturos nobis fructus offert. Ex quo illud maximè animaduertendum eſt, quod multò ante Seneca animaduertit: quòd, cum tam multæ ſint foliorum differentiæ, quam multæ in arboribus ſtirpibus, & herbis cernuntur, quæ pene innumeræ ſunt: minimè tamen fieri poteſt, vt duo reperiantur, quæ vel magnitudine, vel odore, vel figura, vel alia huiuſmodi re ſint omnino ſimilia. Idem animaduertit in hominum vultibus, qui licet innumeri ſint, vix tamen vnus reperitur, qui alium penitus referat. Adeo magna eſt ſummi pictoris virtus, qui tam multis in rebus artificium, ſapientiamque ſuam nobis oſtendit.

Nec minus mirum eſt, qua ratione tum arbores, tum plantæ nutriantur. In radicibus enim habent fibras, per quas terræ ſuccum, qui Solis calore aſcendit, atrahunt. idque tum per cor, tum per arboris librum,

atque

atque corticem, perque omnes terræ poros, atque vias, ad cuius conſeruationem conſequuntur cortices, qui tanquam ſubuculæ, vel palia, quibus arbores teguntur, penitus exiſtunt. folia præterea ſuas habent venas, quemadmodum & humanum corpus, per quas hic currit ſuccus, atque diſtribuitur, quæ quidem ita in folijs diſpoſitæ, atque deſcriptę ſunt, & in medio maior vena ita collocata eſt, vt in duas æquas partes folium diuidat: hinc autem reliquæ venę ſuos ducunt ramos, & quo magis à maiori vena recedunt, eo tenuiores fiunt, & tandem in ęxtremis partibus capillos referunt: per quas alimentum omnibus foliorum partibus communicatur. Hoc ego olim in quibuſdam piri folijs animaduerti, quæ quidam vermiculus eroſit, cum enim tantummodo molliorem partem corroſiſſet illud mirum rete intactum, venarumque diſtributionem, vel minimarum reliquerat. Hac igitur ratione vegetatiuæ animæ virtutę, non ſolum nutritur arbor, verumetiam adoleſcit, & ita adoleſcit, vt cuncta animalia, quæ hac quoque anima prædita ſunt facile magnitudine vincat. Ex omnibus autem cauſis, à quibus hæc magnitudo proficiſcitur, illa potiſsima eſt, quod beſtiæ non ſolum in nutriendo corpore, verumetiam in actionibus, quæ ſenſuum propriæ ſunt, profecto verſantur: quo officio cum plantæ minime fungantur, inde fit, vt cum minus occupatæ ſint magis augeantur. Hoc etiam in cauſa eſt, vt homines ſtudioſi, vel qui in rerum conſideratione, contemplationeque aſsiduè verſantur infirmiora corpora ſortiti ſint: ſæpius enim in animalibus actionibus non exteriorum ſenſuum, ſed interiorum inuigilant: virtus autem diuiſa, quàm vnita, infirmior eſt.

Neque diuina prouidentia fructus maturos neglexit, verumetiam vt conſeruarentur, diligentiam adhibuit: effecit enim, vt in arboribus folia adeſſent, non ſolum, quod ita pulchriores ſunt, & vmbram adminiſtrant, ſed etiam à Solis ardoribus, qui breui fructus omnino ſiccarent, incolumes præſtaret, & quo arborum fructus molliores ſunt, vt ficus, & vuæ maiora folia, vt in his cernitur, habere voluit. Neque illi placuit, vt folia figuram circularem haberent, ſed nonnullis in locis ſciſſa ſunt, & vt, ſerræ quaſi dentes habentia, tum vt à Sole defenderent fructus, tum vt temperatè, & aeris, & Solis beneficio per partes inter ſe aliquo modo diuiſas accipiendo, vterentur.

In cæteris quoque fructibus, qui in maiori periculo verſari videntur, vt qui in altiſsimis arboribus, ventiſque expoſitis innaſcuntur diuina prouidentia maximè apparet. Ex his autem aliæ arbores in montium cacuminibus oriuntur, vt pinus, cuius fructus minime vteremur, niſi rerum creator fidelem adiunxiſſet cuſtodiam, qui conus eſt, in quo tanto artificio ſiti fructus ſunt in ſuis cellulis, & vndique tam bene clauſi, vt nulla vi ventorum decidant. Nucum arbores pariter magnæ ſunt, magnæ

gnæ ſunt caſtanearum (quibus, pauperes eum ſibi panis deeſt, in cibum vtuntur) cum ſint nonnunquam in altiſsimis montibus ſatæ, omniumque ventorum, & frigidorum flatibus obnoxiæ, conditor eas echinato cortice armauit. Neque hoc contentus, ſed præterea duplici etiam cortice, quaſi tunicis fructum veſtiuit, interior eſt mollior, exterior verò durior, & hæc piam, & duram matrem, quibus cerebrum inuolutum eſt, nobis referunt. Idem licet in nucibus animaduerti, quæ ita in ſuis putaminibus, atque corticibus inuolutæ ſunt, vt nullo modo neque à Sole, neq; ab aere iniuriam accipiant.

Cum autem nonnullæ ſint arbores maiores, & grauiores fructus ferentes, vt ſunt citrus, & malus cydonia, effecit creator vt horum arborum & rami, & virgæ eſſent robuſtiores, quo ſuorum fructuum pondera ferre poſſent. Ex his arboribus erant illæ virgæ, quibus Sancti Martires cædebantur. Sed cum citrij ſint etiam maiores non ſolum voluit, vt rami maiores, robuſtioresq; eſſent, verumetiam erectos fecit eos, de quibus fructus penderent, vt facilius pondus ferre poſſent. Hac in re perfecta videre eſt diuinam prouidentiam in rerum creatione neque obdormitaſſe, neque fruſtra quidquam feciſſe.

Nonnullarum autem arborum pulchritudinem cum ex illis ſui pendent vndique fructus, quis non videt? Quid autē eſt viſui gratius, quàm vel malus, vel pomus, cuius rami ſint ſuis pomis onuſti varijs coloribus depictis, & vndique ſuauiſsimis odoribus fragrantibus? Quid vmbraculum ex vitibus, & inter folia maximos vuarum racemos pendentes, varijs coloribus exornatos videre? Id autem quidnam aliud eſt, quàm formoſi lapilli ex ea pendentes arbore? Granati pomi artificium ad creatoris pulchritudinem, & artificium declarandum maximè conducit. Hoc autem cum ſit tanto artificio conditum, facere non poſſum, quin hoc loco de illo aliquid dicam. Primum eſt hoc malum ſuo cortice tanquam pallio indutum, quo tum à Solis, tum ab aeris iniuria facilè defenditur. Hæc autem extrinſecus ſolida, ac dura, intrinſecus verò mollior, ne fructus, quos continet, qui molliores ſunt, lædantur. Grana verò intus eo ſunt ordine collocata, ac diſpoſita, vt nullus ſit locus, quin ſit penitus ab illis occupatus. in diuerſos quaſi conos eſt totum pomum diſtributum. inter quos tela quædam fericis longe tenuior, & mollior ineſt, eosq; ſeparat; ne (quod accideret, ſi grana mutuoſe contingerent) corrumperentur. Præterea ſi quis horum conorum putreſceret, hæc tela in cauſa eſſet, ne vicini contagium ad vicinum tranſiret, & in eandem perniciem ſecum traheret. Propter eandem cauſam creator voluit, vt in noſtro capite cerebrum in duos ventriculos diſtribueretur, & hi quadam tela diuiſi, & ſegregati eſſent, ne, ſi qua pars, vel ictu, vel alia ratione læderetur ad vicinam partem damnū peruenirer. Singula huius pomi gra-

na intus habent quodam os album, vt ita melius, quod tenerum, & molle eſt, ſuper durum ſuſtentaretur. Hoc autem os in parte inferiori habet quendam molliorem pediculum, per quem à radice ad ſuperiores grani partes virtus, atque ſuccus perueniret. Quemadmodum.n. fœtus in matris vtero per vmbilicũ, ita granum per pediculũ trahit alimentum, quo nutritur, augetur, atque conſeruatur. Grana verò omnia in quodã molli lectulo eiuſdem generis cum interiori parte corticis, quo totum regitur pomũ, collocata ſunt, nequid pomi venuſtati deeſſet. Totum deniq; pomũ in regia quadã corona deſinit, quã reges imitati eſſe videntur, cũ ſibi capiti ornamentũ inquirerent. In quo videtur rerũ conditor nobis oſtendere voluiſſe hunc omniũ fructuũ eſſe regẽ: coloris rubore coralia, ſapore, & ſalubritate cæteros fructus facilè vincit. Eſt.n. viſui gratũ, guſtui dulce, ſanis ſuaue, ſalubre ægrotis, & huiuſmodi, vt in annũ ſeruetur. Cur igitur homines tã ſubtiliter in naturalibus rebus philoſophantes, nõ philoſophãtur in huius pomi artificio, vt inde illius tũ ſapientiã, tũ prouidentiã agnoſcant, qui ex tantullo terrę ſucco, & aquæ particula, tã formoſum, tãque vtile pomũ effinxerit? Hoc melius in cãtica intelligebat ſponſa, in qua ſponſum ad ſuorũ pomorum ſuccũ inuitat, & ab eo petit, vt ſecũ in agros exeat, vt videant an tum malus punica, tum vites effloruerint. Cum autẽ in vitiũ mentionẽ incidiſſemus, non erit ab re hoc in loco de illarũ fertilitate verba facere. Nã etſi vitis eſt parua arbor, non tamen paruus eſt fructus, quem ipſa fert, nobiſq; donat. Vuas.n. quas per totũ annum comedimus, nobis tradit, vinum, quod vires reficit, & cor hominis lætificat, acetum, ſapam nobis adminiſtrat, vuam quoque paſſam, cibum ſuauem ſanis, & egrotis ſalubrem producit. Neque mirum eſt, q̃d diuina ſapientia fructus, qui à ſe proficiſcuntur, cum fructibus huius paruæ, ſed fertiliſsimæ arboris comparet. Et in Euangelio Saluator ſe cum vite pariter comparat, ſic enim inquit diſcipulis ſuis: *Ego ſum vitis, vos autem palmites, ſicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite, ſic nec vos, niſi in me manſeritis.* Etſi ſit hęc arbor tam parua, tamque debilis, vt minime in ſublime tendere per ſe poſſit, nihil tamen ei deſit, quo id commodè facere poſsit. Ex his enim clauiculi tamquam manus oriuntur, quibus arborum ramos apprehendunt, & cum illis creſcunt: præſertim cum altis arboribus ſunt coniunctæ. In quo noſtræ redemptionis imago depicta videtur. Hoc enim pacto, & nos homines aſcendimus. Nam cum ſimus creaturæ tam humiles, tam abiectæ (cum angelis ſi nos conferimus) ſi tamen cum montis Libani cedro, qui Chriſtus eſt redemptor noſter, non vitis clauiculis, ſed amoris vinculis nos obſtringimus, cum illo (vt ait Apoſtolus) reſuſcitamus, & ad cœlum aſcendimus. Quod his verbis Sanctus Gregorius explicat: Non poterat videri à nobis

illa diuina altitudo: propter hanc cauſam ſe humiliauit, & in terram deſcendit, & nos ſuper humeros ſuos ſuſtulit. cum autem ſe erigit, & nos in ſublime ſecum fert, cum ſuper angelos per myſterium incarnationis (quod ad hanc coniunctionem, & propinquitatem attinet) natura humana eleuata, & nobilitata fuerit.

Sed cum in ſuperiori arborum diuiſione de ſterilibus, atque ſilueſtribus arboribus mentionem fecerimus, operæpretium eſt, & in illis diuinam prouidentiam explicare. Hæc enim cum videret homini ita domicilijs, in quibus inhabitarent, ſeq; ab aeris iniurijs tuerentur, vt cibo quē comederent ad viuendum opus eſſe, ad id arbores accommodatas creare voluit. Quemadmodum enim fructiferas arbores demiſsiores, vt facilius ex illis fructus carperemus, effecit; ita quas ad ædificandum creauit eas altiores, & erectiores eſſe voluit, vt ſunt regię pini, altæ quercus, populi albæ, & cæteræ huiuſmodi. Erat enim opus, vt huiuſmodi eſſent, vt magnis tabulatis ſufficerent. Reliqua verò pene innumera arborum ſilueſtrium genera tum multis animalibus folijs, & corticibus paſtum ſufficiunt, tum illis ad ignem, quo maximè nobis opus eſt, tum ad corpora calefacienda, tum ad cibos coquendos, & ad alias res vtimur. in quo facile apparet, nihil eſſe in deſertis locis tam vile, tamq; abiectum, quod nobis non aliquem vſum præſtet ad vitam, quæ cum tam debilis, tamque infirma ſit, vt conſeruetur, quęcunque in mundo exiſtunt, illorum vſu indiget.

Et nequid neceſſarijs vitæ vſibus deeſſet, diuina benignitas alia quoque arborum genera à ſuperioribus diuerſa, & ad alios vitæ vſus creauit. Nam & arbores aromaticas creauit, vt eſt cinamomi arbor, & quæ aquilæ dicitur, quæ ſuauem à ſe odorem emittit, & aliæ, à quibus balſamus emanat in his locis, à quibus nobis Sol oritur: in Africa verò, & Aegypto innaſcitur ſuccinum, quod cum ſit cuiuſdam arboris lacryma, & vt lapis durum, in cuius medio foliorum particulæ, & quædam parua cernuntur animalia, quæ in illud tenerum, & molle ceciderunt.

Voluit præterea, vt ſilueſtres arbores poſſent coli, & in fructiferas conuerti, dum inſeruntur, quod in oleaſtro videre licet, qui oliuiferi hoc beneficio fiunt: voluit præterea vt eis medicinas adhibere poſſemus, ſi quando in aliquem quaſi morbum incidiſſent. Sic ait D. Ambroſius, quod ſi arboris ferentis amigdalas amaras findantur radices, & in fiſſura aliquod pini lignum poſueris, ex eo tempore dulces ferre fructus.

Alia quoque ſunt in arboribus (vt idem Sanctus inquit) quæ ſunt maxima admiratione digna, vt quòd in nonnullis arboribus ſexus diſcretio tio ſit, vt in palma licet animaduertere: Nam videas palmam inclinantem ramos ſuos, & ſubiacentem ei arbori, quam marem palmam appellant, inde fit, vt dactili accipiāt, vt perfecti, & ſuaues fiant. Quamobrem

locorum

locorum cultores cum longe abeſt ab ea, quam marem appellant, à fęmina, fructus colligunt, & in arbore fęmina collocant, & ita matureſcunt, atque perficiuntur. Hoc eſt notius, & apertius omnibus in ficubus, quæ ex magna parte à ficulneis, quæ maſculi ſunt, & ſilueſtres arbores, ficus ſuauitatem, & ſuum quaſi mel accipiunt, & ſine illis protinus immaturę, & inutiles fiunt. Propter hanc cauſam cultores eam adhibent diligentiam, quam dixi de dactilis. Ex ficis maſculis quaſi corolas faciunt, quas deinde in arbore fęmina ponunt, & id caprificare ipſi dicunt. Hac in re duo ſunt, quæ maximè mireris, alterum eſt, quòd ex ficulneæ fructibus nonnullæ paruæ oriuntur muſcæ, quæ ſi florem, quæ in extrema parte ficus gerit contingunt, eum mitium, & coctum reddunt, & mel ei tribuũt, idque tam copioſum, vt nõnunquam ex loco tacto emanat guttula quędam ex illo, quod intus genitum eſt: alterum eſt, quòd licet innumeræ penè ficus ſint in aliquo arbore nulla penè relinquitur intacta, vt omnes hoc beneficium conſequantur. Quis igitur creatoris omnipotentiam, & prouidentiam non admirabitur, qui tam paruo animali tantam tribuerit virtutem, vt huius tactu ficus fierent maturæ, omnique ſuauitate plenæ?

In extrema autem huius tractatus parte non licet ſilentio præterire, quantam diuina prouidentia curam adhibuerit, vt quæ caduca ſunt, & plantæ præſertim conſeruarentur, in quo duo animaduertenda ſunt; alterum, quod in qualibet arbore tanta ſeminum copia naſcitur, vt nunquam ſemen deeſſet, ex quo huius generis arbor oriretur: alterum eſt, quòd tantam ſingulis ſeminibus virtutem dedit, vt ex tantullis nucleis, vel animulis, vel granis, tam magnæ inde fierent arbores, quæ pariter tam multa ſemina producerent, vt ſe iterum renouare poſſent? vtrunq; cernitur in ſinapis planta, de qua in Euangelio Saluator mentionem facit: quæ tam multa grana fert, quàm multa omnibus compertiſsimum eſt: & horum ſingula ſi ſerantur ſingulas fert plantas, quæ pariter ſingulæ innumera grana producunt. Idem in peponum ſeminibus licet videre. Ex ſingulis enim ſeminibus plantæ naſcuntur, & in ſingulis peponibus innumera in naſcuntur ſemina, quibus hæc ſpecies renouetur ſæpe, atque conſeruetur. Quo modo igitur fieri poteſt, vt cum plantæ tam multa ſemina, quibus renaſcantur, habeant, quàm multa ſingulæ plantæ ferre ſolet, in terris deſint? Qua in re facilè cernitur Dei prouiſionis ſcientia, in quibus ipſe prouidere vult. Hoc exemplo facilè philoſophari poſſumus, & inquirere, atque intelligere, quàm fuit copioſa noſtra redemptio, quam quidem nobis miſit eo miſterio, cum vnigenitus eius filius humanam carnem aſſumpſit. Quemadmodum enim illud rimedium copioſum fuit, quod parauit, vt plantarum ſpecies conſeruaret, quam copioſum illud eſſe credendum eſt, quod parauit ad hominum genus

nus ſanctificandum? De quo mentionem fecit Apoſtolus, cum dixit incomprehenſibiles eſſe diuitias, quas ſecum Dei filius tulit. Neq; idem dominus id ſilentio præterijt, cum inquit: *Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant.* Hic autem operibus tertij diei, quando creator terræ iuſsit, vt permaneret, finem imponemus: non tamen laudibus, & gratijs, quas ei pro tanto beneficio quotidie agere debemus; cum omnium creaturarum voces audiamus, quæ ſuæ compoſitionis artificio, ſuorumque fructuum beneficio continuo illud prædicant: Deus nos fecit, & pro te homo nos fecit.

Præfatio, vt de animalibus, & præſertim de ijs, quæ perfecta dicuntur, agere incipit. Cap. II.

ALIVM vitæ gradum animalia, & præſertim, quæ perfecta dicuntur, perfectiorem, quàm plantæ, de quibus ſuperius locuti ſumus, ſortita ſunt: ſenſu enim & motu prædita ſunt, & quo hæc ſunt plantis perfectiora, hoc nobis maiorem creatoris notitiam afferunt. Perfectiora.n. Deus magis curat. Maximorum auctorum, & illuſtriũ Regum libri extant, qui cum corporum animalium fabricam mirarentur, & multo magis dotes illis ad ſuam conſeruationem datas, ad animalium naturas inueſtigandas ſeſe contulerunt. Alexander ille magnus, qui ad nihil aliud, niſi ad arma natus videretur, in hoc tanto negotio, quod totum hominem requirit, tantopere animalium proprietates, & naturas ſcire deſiderauit, vt omnibus venatoribus, piſcatoribus, montanis hominibus, gregium, & armentorum paſtoribus, auium, & animalium educatoribus, qui in tota Græcia, & Aſia reperirentur iuſsit, vt Ariſtoteli obtemperarent, ei omnia, quæ ſciret, quiſque, in ea, quàm profiteretur, artem traderet: vt illos tantopere probatos libros de animalibus conſcriberet. Id autem omnia eò fiebant, vt tempus traduceretur in ijs rebus, ex quibus homo curioſus huiuſmodi rerum notitia voluptatem percipere ſolet. Hoc quidem tanti laboris premium tenue erat. Quanto maius illud eſt, quod religioſo viro in hac conſideratione permittitur, cum nos ſupra ſtellas, & ſupra creata omnia tollat, ad illius ſupremi factoris contemplationem perducit, in cuius cognitione magna noſtræ felicitatis pars conſiſtit, ſic ille per Hieremiam inquit: *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glorietur fortis in fortitudine ſua, & non glorietur diues in diuitijs ſuis: ſed in hoc glorietur, qui gloriatur, ſcire, & noſce me, quia ego ſum.* Hæc autem tractatio ad tantam notitiam diſponitur; in qua ſi plura dicerem, quàm Theologum decet, cum hoc philoſophorum argumentum ſit, mihi vitio non vertatur: cum hoc loco, hæc vt philo-

ſophus non tractem, ſed vt qui de creationis operibus tractat, quod Theologiæ proprium eſt: præſertim cum hæc omnia ad creatoris cognitionem referantur. Id etiam eò feci, vt hæc lectio ſuauior, & gratior lectori eſſet, qui facere non poterit aliquando, quin Dei ſapientiam, & prouidentiam, quæ maximè in his elucet, magnopere admiretur. In his multa prima fronte incredibilia cernet, vt illi, ad illam Plinij memorandam ſententiam perfugiendum ſit, qui in hanc ſententiam inquit, quod naturæ operum maeſtas tanta eſt, vt ſæpe hominum fidem ſuperet. Qui tamen ſi animaduertit Deum ſua prouidentia in omnibus animalibus id ſuppeditare, quod haberent à ratione, illa ſi prædita eſſent, in illis per propenſiones, & naturales proprietates omnia efficiendo, quæ ipſa ratio efficeret, nihil illis incredibile eſſet, quod in hac re diceretur. Qui enim ea ſola ſua bonitate, & voluntate creauit, & voluit, vt in eo permanerent ſtatu, in quo poſita fuerunt, illud compertum eſt (cum illius opera adeo perfecta ſint) quòd is largitus eſt illis omnia, quæ ad illorum vitæ conſeruationem neceſſaria eſſent, in illis omnia egit, quę ad id conducent: ſic inquit Sanctus Thomas: Hæc omnia animalia eſſe Dei inſtrumenta, qui, vt in prima cauſa mouet ea ad id, quod illis conuenit per illas propenſiones, & naturales qualitates, quas illis in creatione tribuit. Sed cum ſuperiùs à nobis dictũ ſit in hac animalium prouiſione Deum non quieſcere, imò vlteriùs progredi ad ſuam per hæc media gloriam hominibus manifeſtandam, quæ eò magis apparet, quò plura, & mirabiliora operatur, propter hãc cauſam nemini illa incredibilia videri debent, quæ de hac re dicuntur, quæ tum cauſa efficiens eſt, qui Deus eſt, tum finalis, quæ eſt illius gloriæ demonſtratio hæc omnia opera eo credibiliora, quo ſunt admirabiliora, redduntur, & magis Dei gloriam nobis adaperiunt. Ad id quidem illud Ariſtotelis præclarè dictum refertur, qui ait, animalium opera magnam ſimilitudinem cum hominum operibus habere. Quidquid enim hi ad ſui conſeruationem faciunt, & illa idem ad ſuam facere cernuntur. Quod (multis alijs exemplis omiſsis) arte, qua vtitur hirundo ad ſuum nidum conſtruendum, probatur. Nam quemadmodũ cum cęmentator vult aliquem parietem creta incruſtare, paleas cum creta miſcet, vt vtrunque coniungatur: idem & illa in ſui nidi fabrica facit: reliqua etiam omnia tam ritè facit in ſuis educandis filijs, vt quicunque homo mentis compos efficere ſolet. Et vt idem philoſophus teſtatur, quo animalium opera ſunt hominum operibus ſimilia eo ſunt hac de cauſa credibiliora, licet illis, qui in hac conſideratione non verſantur incredibiliora videantur. Hominibus tribuit creator intellectum, & rationem, vt omnia ad ſuam conſeruationem ſibi inquirerent, & pararent, & licet ad id innumera neceſſaria ſint, non tamen ad ea inquiren-

non veſcuntur admirabilius etiam eſt. In Hiſpanijs enim menſis Maij initio cum in agris nullum neque frumenti, neque frugum, neque lini, neque milij granum reperitur, tanta hirundinum tam parentum, quàm nuper natorum multitudo, vt nullum ſit templum, nulla domus, nullum rus, quod illis refertum non ſit. Idem de illis auibus, quas paſſeres dicimus, cum vix nulla reperiatur latebra, quæ illarum minimè plena ſit. Multas alias auium ſpecies huiuſmodi magnitudinis prætermitto. Illud quæro, quibus rebus tot ora, & penè infinita tum parentum, tum filiorum veſcuntur, tum, quando neque (vt dico) granum adeſt, neque ſegetes? Hoc quidem admirari poſſum: non tamen illius rationē reddere, illi Domino vni, qui eo tempore anni, illis hæc omnia prouidit, hoc apertiſsimum eſt, in quo ſuos fideles confidentia afficit, fore, vt, qui agrorum auibus non deeſt, illis in rebus ad vſus vitę neceſſarios nunquam defuturus ſit. Et noſtram confidentiam in Euangelio hoc exemplo adauget, cum inquit: *Reſpicite volatilia cęli, quæ non ferunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater veſter cæleſtis paſcit illa: nonne vos magis pluris eſtis illis, vt veſtrum maiorem curam habeat?*

Vt igitur omnibus animalibus creator ſuum pararet cibum, illis dotes, vires, ſenſus tribuit, quæ ad illos inquirendos, & parandos neceſſaria erant. Vt autem incipiamus à communiore, oculos illis dedit, vt paſtum cernerent: motum, vt ad inquirendum mouerentur inſtrumentis ad id accommodatis, vt ſunt pedes, alæ, & cætera huiuſmodi, vt piſcium pinnæ. Omnia præterea habent ſua corpora prona, vt cibum viciniorem haberent. Cum autem multa animalia ſint, qui venatiōne infirmiorum animalium viuant, ita creator illorum corpora creauit, vt in ſe habeant arma, quibus à robuſtioribus ſe tueri, ac defendere valeant, ne penitus abſumerentur. ſic alijs pedum velocitatem, alijs alás, alijs arma ad defendendum, vt ſunt conchæ, & quæ armati piſces habent, vt locuſta marina, & marinus cancer: alia ad defendendum, vt cum hoſte confligere poſsit, alijs caliditatem, & aſtum tribuit, vt ſe in ſuas latebras recipere poſsint: alijs turmatim viuere, vt hoc modo multi contra paucorum vim reſiſtere poſsint. Cum autem & animalia ſuos patiantur morbos, vt & homines, naturalem proprietatem eis tribuit, & penè cognitionē, qua ſe curarent, & remedia quærerent.

Hæc eadem vis naturalis oſtendit, quinam ſint illorum inimici, vt effugere poſsint: & qui ſint ſuorum inimicorum aduerſarij, vt illos à ſuis inimicis defendant, & ſic ouis lupum fugit, non autem canem moloſſum lupo ſimilem. Dedit præterea naturam, qua temporum mutationes, quæ ſibi contrariæ futuræ ſunt, cognoſcerent, & ſe ab illis tuerentur. Dedit quoque naturam, qua locorum qualitates ſibi obnoxias, ſibique vtiles, vt ab illis cauerent, & has perſequerentur: quemadmodum

hirundines faciunt, & multæ aliæ volucres, quæ hyeme in Africam traijciunt, quod illic caldiſsima regio eſt. Vere autem in Hiſpanias, quę temperatior regio eſt, ſe recipiunt: operam dant etiam, vt alio anni tempore pro alio victum ſibi prouideant, vt apes, quæ vere ad mel cõficiendum vehementer incumbunt, vt quod comedant hyeme, ſibi non deſit.

Præterea quemadmodum diuina prouidentia ad plantarum ſpecierum conſeruationem curauit, vt tam multa ſemina in plantis eſſent, ne quid vnquam deeſſet, ex quo plantæ generarentur; idem effecit in ſpecierum animalium conſeruatione, quæ certo anni tempore ita ſunt natura ad hanc conſeruationem propenſa, tantaque vi ad id rapiuntur, & impelluntur, vt nunquam in eo defuerint, neque defutura ſint. Quod Plato in Timæo non parum admiratus eſt: & Cicero in libro de natura Deorum, cum perſpiceret, quàm infallibilis, quàm ſolicita ſit illa diuina prouidentia in conſeruatione earum rerum, quas ipſa creauit. Cum certum anni tempus quotannis ſtatuerit, quo animalia hac vehementi propenſione mouerentur. hoc autem tempore elapſo hic motus penitus conquieſcit, & ad priſtinam quietem redeunt, & vnà mares, & fœminæ omni honeſtate, & temperamento vtantur. Quod temperamentum oſtendit in natura humana peccati corruptionem extitiſſe, cum ab huius legis obſeruatione longiſsimè homines abſint.

Quantam autem adhibent diligentiam, & aſsiduitatem in educandis filijs, quos ex ſe genuerunt, illos ſcilicet cibando, tuendo, & in tuto loco colocando, ne quid detrimenti accipiant? Et ſi huius rei multa extant exempla: vnum tamen in medium proferam. Quædam canis in quodam cœnobio tres, aut quatuor peperit catulos, qui cum non opus eſſent, monachi illos occiderunt, & in diuerſas cuiuſdam horti partes abiecerunt: mater autem cum ſe filijs orbatam cerneret, totum diem per illum hortum odorabatur, eos tandem inuenit, & ad eundem retulit locum, vbi eos educare ſolebat. Hoc autem cum cernerent illi monachi ſuper quoddam tectum illos iecerunt, vbi nullus apparebat locus, per quẽ illuc quis aſcendere poſſet: naturalis tamen amoris vis illud matri ingenium dedit, vt ſuper quandam feneſtram ſaltaret, & inde ſuper paruum tectum, & ex eo in alium, vt tandem ad locũ perueniret, vbi filij aderant, & per eandem viam eos ad locum educationis retulit. In quo facilè appareat, quàm perfecta ſit illa diuina prouidentia in omnibus rebus, cum tantum amorem in parentibus inſeruiſſet, vt ſuos educarent filios, dum per ætatem parentum opera egerent.

In auibus quoq; hæc prouidentia elucet, quibus quidem maiorem ingenuit amorem erga filios, cum in illis educandis maiora etiam onera impoſuerit. Velocitas enim, quæ illis ad volatum opus erat, nec lactis, nec vberum pondera poſtulabat, vt illos igitur educaret neceſſe

fuit,

fuit, vt cibi, quem ſibi maximo cum labore parauerunt aliquam partem illis adferrent. Inde fit, vt ſi eorum filiorum aliquem ex nido in cauea includas, recognoſcitur à parentibus, & illis impertitur per cancellos, quod ſibi ad videndum comparauerant. Hoc autem cùm fiat maiori labore, & difficultate, illis maiorem tribuit amorem, vt hanc difficultatem ſuperarent. Is enim ille eſt, qui omnia poteſt, & qui omnia vincit, qui nõnunquam ſibi deeſt, vt in eum, qui amat, cumulatior eſſe poſſit. Quamobrem Sanctus ait Bernardus: Amamus fratres Chriſtum, & ſtatim omnis difficultas concidet, & omnia planiora fient. In galina educante ſuos pullos hic amor facilè cernitur. Hæc enim cùm auis timidiſsima & ſine audacia ſit, ſi ad illius pullos accedis, ſtatim crocitat, & te vnguibus petit.

Neque ſolum diuina prouidentia in eo apparet, quod tribuit, ſed in eo quoque, quod aufert. Quemadmodum enim animalibus hunc tribuit amorem, cum ſuos filios educare opus eſt, vt educationis labores ſufferre poſsint, ſic vbi educati ſunt ita, vt ipſa per ſe ſuo roſtro neceſſaria parare póſsint, eoſdem filios negligunt, & nihilò pluris, quàm cætera animalia, vel cæteras aues faciunt. Ita quoque illam ardentem cupiditatem ad ſpeciei conſeruationem certo anni tempore prouidit, eo verò tempore elapſo, ille ardor, cum non amplius ſit neceſſarius, extinguitur. Omnibus quoque animalibus oculos dedit, vt cibum viderent, & ſibi pararent: talpæ tamen eos negauit, quod cum in terra vitam degat, ore ſemper paſtum contingit. Neque id minus cernitur in plantis, quàm in animalibus: calamus enim tritici, & frugum (vt diximus) ſua internodia habet, & ſpacia, quæ ſunt tanquam parietes, & paruæ columnæ in parietibus ex terra, vel creta conſtructis, vt ariſtarum pondera ſuſtinere poſsit; quibus internodijs auena vacat, quòd nullo pondere præmitur. Hoc cum multis alijs huiuſmodi nobis oſtendit, noluiſſe creatorem quidquam in ſuis operibus, vel otioſum, vel ſuperuacaneum eſſe: hincq; nobis ſignificare, non in his ſolum, quæ nobis donat, ſed quæ aufert ſuam nobis declarare ſapientiam.

Vt autem ad auium creationem reuertamur, illud maximè animaduertendum eſt, quam naturam illis tribuerit Deus ad nidos conſtruendos, qui tamquam caſtella ſunt conſtructi ad filios capiendos accommodati: in his autem nonnullas accommodant paleas, & molles plumas, ne filiorum tenera corpora aſperitate lædantur. Quid plura his feciſſent parentes ſi rationis particeps eſſent? filij autem ne ſuum lectum conſpurcent ventris immunditijs, in ſpondã ſe recipiunt, vt ventre exonerent, parẽtes deinde illud roſtro deijciũt, qui eſt magiſter præſtãtior, cũ ſatis ſit tum ad nidũ ædificãdum, tũ ad purgandũ. Cũ autẽ ſint multę aues, & alia animalia, quæ venatores vehemẽter perſequũtur, & ad ſe tuẽda infirmiora

ſunt,huic rei diuina maieſtas fœcunditate ſupleuit,vt hac ratione ſpecies conſeruaretur,vt in columbis,& cuniculis videre licet, qui ferè quolibet menſe excludunt,& in perdicibus,quæ nonnunquam viginti oua fouent. Ex quo fit,vt licet tam multi venatores adſint: nunquam tamen hac fęcunditate illis deeſt,quod venentur.

Habent præterea cunctæ animantes tum ad offendendum,tum ad defendendum arma: aliæ cornua,aliæ vngues, aliæ dentes: inermes verò, & timidę aſtum habent.quo ſe à vi incolumes præſtent,vt lepores,damę, cerui,qui vt ſunt cæteris animantibus timidiores,ita leuiores, & velociores ſunt. Omnes pariter ſuorum membrorum vſum cognoſcunt, vt in vitulo,& apro videre licet:& antequam illis hæc oriantur arma illa parte,ex qua ea ſurgere debent,ferire conantur. quodlibet etiam, quæ ſint fortiora non ignorat. Quare auiculæ accipitris tintinabuli ſonitu audiendo tremunt. Omnia pariter paſtum ſibi tum ſalutiferum, tum infenſum,& obnoxium cognoſcunt. quorum altero vtuntur,alterum verò licet multa fame laborent, nunquam tamen attingunt. Hoc autem herbarum,quas comedunt, odore cognoſcunt: hic autem odoratus ſenſus magis in belluis, quàm in hominibus viget. Quamobrem Galenus quandam experientiam refert,quam ipſe fecit, cum ante hædum nuper natum ſcutellā vini vnam,alterā olei,tertiam panis micarū,quartā lactis, poſuerit,hædus aūt hæc omnia odorans omittebat, ſed cum ad lactis ſeu tellam peruenisset, ſtatim lac ebibere cępit. Hac igitur ratione diuina prouidentia animalibus tradit illud, quod ſine ſtudio homines conſequi non poſſunt. Sic etiam beſtiæ citius ſunt ad cibum ſumendum accommodatæ,quàm homines,vt in catulo,qui ſtatim natus clauſis adhuc oculis ad matris vbera ſe conuertit,& cum lac non mouetur, illud ad ſe ſuis paruis manibus vbera premendo auocat. Quid plura? Cum autē creator videret ibi deeſſe veſtiēdi,& calceandi ſui habilitatem,vbi ratio deeſt, vtrunque multis naſcentibus,multis etiam nondum natis,prouidit: alijs plumas,alijs coria,pellem alijs,alijs lanam,alijs ſquamas, alijs concas tradidit. Ex quibus nonnulla quotannis veſtes mutant, alijs per totū ſuæ ætatis tempus ita perdurant, vt nunquam atterantur. Illa quoque eſt mira Dei prouidentia, quod licet loqui neſciant, voces tamen habent, quibus aliàs iram,aliàs phreneſim,alias manſuetudinem,alias famem, vel ſitim,alias dolorem ſignificant: auiculæ quoque in nido implumes,quasi ſibilum habent,quo parentibus ſe fame laborare ſignificent, & eo parentes vrgent,vt ſibi alimentum porrigant.

Ad eandem conſeruationem fabrica membrorum, & eorum proportio maximè conducit, hoc licet animaduertere in ciconijs, & gruibus, quæ cum crura longa ſortita ſint,collum quoque longum eis dedit,vt facilius cibum de terra ſumerent. Noctuis verò, quæ noctu ſibi victum

quæri-

quæritant, & felibus, qui eodem tempore venantur, præcipuam quandam lucem in oculis prouidit, vt ille ſuum ſibi cibum pararent, & ſic noctu domum luſtrarent, & his paruis inimicis, qui tantam afferunt moleſtiam, liberarent. Habent præterea omnia animalia proprietates ſuæ naturæ accommodatas, quibus alia ab alijs differunt, vt Baſilius his verbis refert: Stabilis eſt bos, piger eſt aſinus, calens eſt equus ad fœminæ appetentiam, immitis eſt lupus, doloſa eſt vulpecula, timidus eſt ceruus, laborioſa eſt formica, blandus eſt canis, & amicitiæ memor, animi impetus cum leone generatus eſt, & ſolitudo vitæ ipſius, & inſocietas ad ea, quæ eiuſdem generis ſunt: nam velut tyrannus quiſquam brutorum propter naturæ ſuperbiam, æqualitatem ad multos non ſuſcipit, qui ſanè neque heſternum alimentum admittit, neque vtiq; reliquias heſternæ prædæ ſuæ adterit: cui etiam tanta vocis organa natura indidit vt multa animalia velocitate excellentia ſolo ſæpe rugitu capiantur. Hoc tanto robore licet ſit, murem timet, & multo magis ſcorpium (vt S. Ambroſius inquit) vt facilè cernatur nihil eſſe tam robuſtum, quod non habeat quod ſibi timendum non ſit, ne quidquã tam infirmum, aut tenue, quod detrimentum afferre non poſſit. Inde ſcarabei, & aquilæ fabula orta eſt. Impetuoſum animal eſt panthera, & repentinis motibus præditum: idoneum corpus ipſius flexibilitati, ac leuitati coniunctum eſt, ad animæ motus conſequens. Pigra eſt natura vrſæ proprij etiam mores latentes, ac altè tecti, ſimile etiam corpus induta eſt, graue compactum, inarticulatum. Ad hæc, quæ ſunt omnibus animalibus communia, aliud eſt, quod non ſolum creatoris prouidentiam, ſed etiam bonitatem, ſuauitatem, & magnificentiam maximè declarat. Nam non eo contentus fuit, quod animalia creauerat, & ſui cuſtodiæ tribuerat. Sed eam quoque fœlicitatem, & voluptatem dedit, quam ipſa capere poſſent. Vtrunque Propheta declarauit cum inquit: *Oculi omnium in te ſperant Domine, tu das illis eſcam in tempore oportuno.* Hoc pertinet ad victus prouiſionem. & prætetea addit: *Aperis manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Hæc autem nomina repletionis, & benedictionis huiuſmodi fœlicitas, & voluptas intelligenda eſt, qua hic Dominus omnium animalium pectora replet, prout illorum natura capere, & frui poteſt, hoc exemplis illuſtremus. cum audimus hirundinem, luſciniam, carduelem, canendo vires ſuas exhaurire: illud nobis fit compertum, quòd ſi illa muſica nobis voluptatem affert, non minori perfunditur voluptate illa, quæ canit auis, quod aliter accidere cernimus alijs temporibus, cum ſcilicet aer eſt nubibus obſitus. Nam qui fieri poſſet, vt integras noctes luſcinia cantaret, niſi ex eo voluptatem caperet, cum (vt Philoſophus teſtatur) voluptas opera perficiátur. Cum vitulos in diuerſas partes currere magno impetu cernimus; & agnos, & hædos à parentum grege longè progredi, &

in duas quaſi acies diſtributos inter ſe concertare, alios inuadere, alios fugæ ſe committere. quis hoc maxima cum illorum voluptate fieri negabit? cum autem cernimus catulos felium, atque catellos inter ſe ludere,& luctari,& modo hos ſupra illos iminere, modo ſupinos illis ſubeſſe,& ſine vlla offenſione mutuò ſe mordere,quis in illis non cernit maximam animi voluptatem, & requietem? neque minori perfunduntur voluptate piſces notando,aues volando, niſus cum in aere moratur ad prædam,cum aues captiuas facit,cum alas concutit.

Ex ijs igitur, quæ ſupra dicta ſunt, illud nobis compertum fit, quod Dionyſius ille magnus ſibi velit,cum inquit: Deum voluiſſe ſibi omnia, quoad illorum natura pateretur, ſimilia reddere. Nam quemadmodum ipſe non ſolum eſſe,ſed beatum eſſe habet,ſic quoque voluit, vt omnes creaturæ,quælibet in ſua ſpecie,vtrunque poſsideret. In hoc non ſatis eſſe exiſtimauit omnibus tantam ſui cuſtodiam tradidiſſe,ſed voluit vt ſe in hac quoque fęlicitate, & animi requiete,cuius participes eſſe poſſe eas creauerat imitarentur. Quantam igitur habet vim hoc argumentum ad illam infinitam bonitatem, & benignitatem explicandam, quæ tam copioſè omnibus ſe creaturis communicat, easque ad ſe allicit, atq; trahit? o bonitas immenſa, o ſuauitas ineffabilis,ſi hoc rationalibus creaturis,quæ beneficij accepti memores, & gratæ eſſe poſſunt, communicaſſes,non eſſet tam mirandum; ſed illis,quæ neque id cognoſcunt, neque te laudant,nec tanti beneficij futuræ ſunt, nec memores nec gratæ tuam immenſam quidem bonitatem,tuam liberalitatem, tuam nobilitatem, tuam magnificentiam in omnes tuas creaturas penitus declarant, cum illis tribuas gratis quidquid illarum naturæ capere poſſunt, nullam inde gratiæ relationem ſperans. In quo quidem nobis licet conijcere quàm multa,& magna ſint ea, quæ tum in hac,tum in futura vita ijs paraſti,qui tibi fideliter ſeruiunt,& ex animo diligunt,cum creaturis, quaſi ſine ſenſu,& nulla ratione,te cognoſcunt, tam benignum te præbeas. Horum omnium admirabilium rerum plena eſt terra, plenum mare, & aer plenus, & ob id regalis Propheta iure optimo exclamat: *Domine Dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra?* Propter eandem cauſam ait, quod in toto terrarum orbe ab ortu,vſq; ad Solis occaſum laudabile eſt nomen Domini. Quæcunque enim in mundo ſunt, ſatis copioſam materiam laudandi Dei nobis præbent.

De dotibus, & præcipuis proprietatibus, quibus omnia animalia ad ſui conſeruationem prædita ſunt. Cap. 13.

IN ſuperiori capite animalium dotes,& proprietates vniuerſim,tam quæ in terra,quàm quæ in aere, & aqua degunt,ad ſui conſeruationem, declarauimus. Iam illud idem, vt in ſingulis ſpeciebus declaremus nos accingimus. Non tamen id fiet in omnibus: eſſet enim infinitum illud hic complecti meis verbis, quod multi ſcriptores grauiſsimi litteris prodiderunt: ſed illud tantum attingemus, quod erit ſatis,vt oculis cernamus diuinæ prouidentiæ perfectionem, & vigilantiam. in quo illud animaduertendum eſt, quòd quemadmodum cum quis præſtantiſsimus ſcriptor aliqua in ciuitate ludum aperit multa literarum genera,vt ſuam præſtantiam in ea oſtendat,arte exponit: ſic ſupernus artifex (licet contentio longè inferior ſit) ſuæ prouidentiæ mirabilia,non vnica ratione, vel vnico animalium genere, declarauit: ſed tot rationibus,tamque diuerſis, vt nulli libri hactenus id complecti potuerint: præſertim,quod quotidie nouis terris,noua comperiuntur animalia,nouæ illorum dotes,& proprietates, quæ noſtris regionibus nullo vnquam tempore cognitæ fuerunt. Hic autem animaduertendum eſt, quòd illud nomen conſeruationis,quod hoc loco vſurpamus, latius patet, quàm ſonare videtur. Sub hoc enim nomine intelligimus primum dotes,& proprietates, quibus prædita ſunt animalia ad inquirendum,& parandum ſibi victum, deinde quæ ad tuendum ſe habent: poſtea quæ habent ad morbos ſuos depellendos, ſeque ſalua, & incolumia præſtanda: poſtremum ad filios ſuos generandos. De his igitur quatuor rebus particulatim tractabimus: ita tamen, vt interim de nonnullis alijs rebus ſimul iunctis acturi ſimus. Poſt hæc autem de paruis animalibus ſeparatim agemus,vt de formica, de aranea,de culice, de vermiculis,qui ſericum conficiunt. In his enim paruis animalibus (inquiunt S. Auguſt. Ariſtoteles, & Plinius) diuinæ prouidentiæ artificium,& curá magis elucere, quàm in maioribus. Ad hæc autem quinq; tractatus, ſextum addemus de nonnullis alijs animalium proprietatibus, cognitione,& admiratione maximè dignis.

In omnibus autem his rebus diuinæ prouidentiæ perfectionem meditabimur,quæ tanta in his creaturarum generibus fuit, vt nihil, quod ad illorum conſeruationem faceret, prætermiſerit. Videbimus præterea, quòd Deus his omnibus,quæ ipſæ, ſi ratione, & intellectus præditæ eſſent,facerent per ſe,ſuppleuit (vt diximus) dando illis propenſiones, & naturales proprietates ad id agendú, quod ſi rationis,& intellectus participes eſſent,per ſeipſę facerét. Alia pręterea maiora faciút:non.n.ſolum

faciunt,

faciunt, quod facerent, ſi ratio in illis adeſſet, ſed multa, quæ illorum naturam ſuperant, quod ad ſui conſeruationem conducunt: cognoſcunt enim herbas, quibus ſe curent, temporum mutationes, vt ſunt pluuiæ, ſerenitates, & maris vel tempeſtates, vel tranquillitates, antequam eueniant. Tam autem in hoc, quàm multis alijs in rebus ſuæ prouidentiæ artificium, & perfectionem nobis exponere cupit: vt omnibus in rebus creatis eam cognoſcamus, & adoremus, intelligamusq; in omnibus creaturis adeſſe Deum, & propter hanc cauſam multa facere, quæ multorum fidem ſuperant. Et ne huiuſmodi videantur, quæ in hoc libro conſcribo, lectorem admonitum volo, me nihil in hanc ſententiam ſcripturum eſſe, quim à grauiſsimis auctoribus collegerim, & præſertim à S. Ambroſij Examero; ex quo maiorem partem illorum, quæ ſcripſi hoc loco percepi, neque mirandum eſt, me ex eo tantam partem ſurripuiſſe, cum & ipſe ab Examero Baſilij idem ſurripuerit, elegantiſsimo Latino ſtylo conſcribendo, quod Baſilius Græcè ſcripſit. De quo Baſilio Gregorius Theologus, qui eius æqualis fuit, ſcripſit: quod licet in omnibus ſuis ſcriptis fuerit admirabilis, in hoc tamen huiuſmodi fuit, vt videretur (vt ita dicam) ad Dei latus extitiſſe tunc cũ oĩa creauit, ita rationes conſilia, & artificium, quo illa creauit, intellexiſſe videtur, tam præclarè hæc omnia in illo libro narrat, quem de mundi creatione conſcripſit.

De animalium dotibus ad ſeipſa nutrienda. Cap. 14.

PRIMVM autem, quod nobis conſiderandum eſſe propoſui, ſunt proprietates, & dotes, quas animalibus dedit Deus, vt ſeipſa enutrirent. Nihil autem vitam habet, quod cibum quoque non habeat proprium, quo illã ſuſtentare valeat, quod quidem tam diu durat, quamdiu & illorum vita. Incipiamus igitur ab oue, & agno illius filio, cum quo Saluator comparari voluit, & cum his ſimul ponamus omnia animalia, quæ herbã paſcuntur. Hæc autem omnia in aliquo paſcuo, vbi innumeræ herbarum differentiæ ſint ſalubres, venenoſæ, & eodem colore, omnia naturali proprietate vtraſque cognoſcunt, bonas carpunt, malas ne attingunt quidem. licet fame (vt diximus) laborent. Hoc quidem humanum ſuperat intellectum, non diuinum tamen, ea quod moderatur, ac regit. Id autem ſcribit Sulpitius Seuerus in ſuo dialogo de quodam heremita, qui herbis veſcebatur, qui cum hac cognitione careret maximis ventriculi doloribus laborabat, quod malas comederet herbas, vt aliquando, ne eos perferret dolores, comedere nollet. Hic autem cum à Deo, pro quo hæc patiebatur, ſæpe peteret huic morbo remedium, ad eum miſit ceruum, qui ore diuerſarum herbarum manipu-

ſum tulit, & ante illum in terram proiecit, & bonas à malis ſegregauit. hoc modo ille vir ſanctus ab irrationali creatura eruditus fuit, eò quòd pro ſe minimè addiſcere poterat. illud oui innatum eſt, licet tam rudis ſit, vt hyemis initio maxima fame laborans cibum deuoret, ex temporis anno vtilitatem capiens, ne debilis, & macra maximis frigoribus, cum pa rum cibi ſumere poteſt, deprehendatur. Homines autem ſi ſuo iudicio id facerent, quod hoc ſimplex, & rude animal facit nullo iudicio; quod eſt in ſuam vtilitatem occaſiones arripere, quodque in promptu eſt, eo dum in terris degunt bene vti, hoc eſt bene operari, ne deinde in futura vita meritis pauperes, & deſtituti reperiantur, illis non vſu veniret, quod ait Salomon: *Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo aſtate, & non dabitur illi*.

Agnus pariter cum animal ſimplex ſit, non minus, quàm illius mater cum in grege eam oculis minimè cernit, ſtatim modo huc, modo illuc per eũ balando currit: mater verò naturali amore pariter balando reſpondit, vt vbi ſit filius intelligat. Hic inter mille oues balantes matris balatum agnoſcit, & per multas matres currens omnes prætermittit, quòd ſuam tantummodo quærit, & appetit, & illius tantummodo lacte enutriri cupit. Mater quoque inter mille balatus filij balatum agnoſcit. In hoc quidem ſæpe paſtor aberrat, in quo nec ouis, nec agnus fallitur vnquam.

Alia quoque prouiſio admirabilis eſt tum in huius animalis fabrica, tum cæterorum, quæ ruminant, vt boues ſunt, capræ, cameli, &c. Quæ hæc, quòd præter ventriculum, qui noſtro ventriculo reſpondet, in quo cibus concoquitur; alium quoque habent ventriculum, quo primum recipiunt cibum, antequam ad eum perueniat ventriculum, in quo concoquatur. Ex hoc autem primo cibum promunt, quem ante comederunt, & in os recipiunt, quem cum vel die, vel nocte conquieſcunt, paula tim eundem ruminant, & ita eum parant, & conficiunt, & confectum ad ventriculum, in quo perfectè concoquatur, demittunt. Hoc diuinæ prouidentiæ opus fuit, cum enim cerneret hyemis noctes longiores, & dies breuiores eſſe: ſi hæc animalia ſimul paſcerentur, & ruminarent, non ſatis illis eſſet paſtus, quem interdiu ſumerent. Propter hanc igitur cauſam diu paſcuntur, noctu verò ruminant, ob id tum nox ruminando, tum dies paſcendo illis nutrimenti vſum præſtat.

Iam ad altilia veniamus, quæ nobis notiora ſunt. Gallus, vt comedat ſemper aliquod granum quærit, quo inuento quodam ſuo clamore ſuas conuocat gallinas, & vt bonus maritus ſibi aufert, quod illis impertiatur. Capo verò in hoc officio ſe non continet: propter hanc cauſam gallus macer, & capo pinguis eſt, quo ſui tantummodo curam gerit. Admonemur autem in hoc illud, quod tradit Apoſtolus intereſſe inter

cęlibes, & matrimonio obſtrictos. Boni enim mariti ſuos labores, & tempus Deo, & vxoribus diuidunt: boni verò cęlibes hoc onere liberi penitus ſe Deo tradunt, & ita in ſpirituali vita meliores, & præſtantiores ſunt.

Galina pariter dum ſuos educat pullos in fimi tumulis pedibus ſcalpit, cum verò aliquid reperit: ſuos conuocat pullos maxima cum celeritate, & vt pia mater ieiunat, vt ſuos pullos enutriat: quodque magis eſt alio clamore eos ad paſtum conuocat: alio cum ſub alas congregat: alio illis fugiendum eſſe indicat, quod miluum aduentare cernat. Hi verò nuper nati ſine doctrina, ſine præceptore has intelligunt linguas, quas nos ignoramus; & ita celeriter obediunt ei, quod ſibi mandatum eſt. Illud quoque animaduerti, cum quis cuidam galinæ cum ſuis pullis cibum ante iaceret, quòd ſi forte alterius galinæ pulli ad illa grana accederent comedenda, ſtatim illos roſtri ictibus fugabat, ne de filiorum ſuorum cibo detraherent. Quid plura feciſſet hæc auis ſi ratione prædita eſſet? Ex euentu enim videtur dicere. hic eſt meorum filiorum paſtus quo plura ex eo vos ſumpſeritis, eo minor pars meis filijs reliqua erit. Nolo igitur, vt aliorum filij vſurpent. Ad aliud pergamus, quod minus notum eſt, & admirabilius, & à Baſilio, & Ambroſio relatum; cancer oſtrei, ac conchæ carnem appetit, & vt hunc ſibi cibum compararet, tanquam ſpeculator ſecretò in eo loco ſe accommodat in inſidijs, vbi ſunt, & eo tempore, quo ſe adaperiunt, & ad radijs Solis teſtas ſuas expandũt: ille latro quid tum facit? de inſidijs exit vbi collocatus erat, & quod incredibile videtur, molitur. Nam ſi dum occurrit oſtreum ſuas non complicat teſtas calculum immittit, antequam ad illum accedat, vt illi ſit impedimento quominus benè ſuas claudere poſsit teſtas, & ita ipſe ſuis immiſsis chelis, tanquam forcipibus illius carnem ad ſe trahit. Quis autem tantam induſtriam, & artem ab animali tam paruo ſperaret? eam autem quis dare poteſt, niſi ille dominus, qui omni carni cibum præbet, & ingenium, quo ſibi victum quæritet? quid de vulpis aſtutia in hac re dicam? Ad id refertur, quod ait Iſaias: *Væ qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis?* cancer oſtrei carnem furatur, vulpes cancri, neque id minori aſtutia. Huius rei quidam celtiberorum mons, in mari valde prominens, vbi multæ vulpes ſunt, teſtis eſt: ibi quidem multæ reperiuntur, quod eſt locus ad expiſcandum accommodatus. Quo verò modo piſcatur? imitantur piſcatores, qui canna piſcantur, in quo neque ingenium, neque induſtria illi deeſt. Totum enim ferè ſuum corpus in aquæ extremitate collocant, & caudam diſtendunt, qua pro arundine, & funiculo vtuntur ad piſcandum. cancri autem, qui illac prætergrediuntur cum illam ignorent aſtutiam, caudam pungunt, ac mordent, quod cum vulpes ſentiat ſtatim illam, & celeriter cum cancro in terram conuertit,

& ſic

& ſic illum frangit, & illius carnem comedit. Quis autem hanc nouam artem,& rationem expiſcandi excogitare poſſet? Neque eſt hoc vno ingenio prædita,nam alia quoque ratione ſibi cibum comparat,vt in heſternum diem ſibi prouiſum ſit. Nam vbi ſe in aliquod gallinariũ immiſit,& quotquot adſunt gallinæ,iugulauit,& illarum ſanguinem ebibit,foueam excauat,& ibi in heſternum cibum omnes ſepelit. Hoc omnibus compertiſsimum eſt: non autem quod dicturus ſum (licet ad rem nõ faciat) quòd in huius animalis mentionem incidi, quod licet ſit improbum, & damoſum,ſuis tamen aſtuijs nobis diuinam prouidentiam adaperit,quæ videtur nobis in hac re illud voluiſſe ante oculos ponere, quod ipſe in Euangelio inquit, quod huius ſeculi filij in ſuis negocijs prudentiores, quàm lucis filij ſunt. Hoc igitur animal mirabili præditũ eſt arte,qua pulices,cum ab illis infeſtatur, à ſe amoueat. Quonam modo? Ramulum ore capit,& aliquod ingreditur flumen, vel maris aquam, ſed retro ingreditur cauda ſcilicet primum, & paulatim: pulices autem cum ab ea parte effugiãt,quæ intingitur aqua,ad eam partem, quæ ſicca eſt, cum ipſa paulatim in aquam deſcendat, eo perueniuntur pulices, vt omnes in capite reperiantur, tunc tandem ita ſe immergit aqua, vt oculi tantum, & rictus permaneat: tunc pulices ſuper illum ramulum ſaliunt, quem in ore continere ſuperiùs diximus, tum vulpes linquit ramulum, & in terram,inimicis,quibus moleſtabatur, libera aſcendit. Quis præter creatorem tãtum artificium animali rationis experto tradere potuit? Quid ad te Domine, pulices vulpem moleſtia afficere, quæ nobis tanto detrimento eſt? permagni mea intereſt, inquiet ille,quod licet pro hoc animali parum mihi tribuatur, multum tamen eſt, vt inde intelligant homines, & ex alijs exemplis, quàm perfecta, & vniuerſalis mea prouidentia ſit; cum nihil ſit tam paruum, in quo non reperiatur, cui remedium non paret,licet minimum ſit, vt vulpes eſt. Mus quoque vtitur eodem inſtrumento,quo vulpes ad piſcandum, ſed alia ratione. In olei enim vrceolo caudam immittit,deinde quidquid hac ratione haurire potuit, lambit.

Vt autem ad alimenta reuertamur, non minus admirabile eſt cuiſdam auis artificium, quo ad victum vtitur: hic enim crocodili dentes ſcalpit, inter quos carnis, quam comedit, fruſtula intercipiuntur, & eum valde moleſtant. Diuina autem prouidentia hanc auem crocodilo dentiſcalpium prouidit: hic enim os aperit,& illa ingreditur, & eodem tempore illius dentes ſcalpit, & ſeipſa nutrit, ex eo, quod ex illius dentes detrahit. fierine poteſt, vt prouiſio iucundior, breuior, aut gratior hac reperiri poſsit. O mirabilis Deus in omnibus operibus ſuis, qui vnica actione tam mirabili arte duabus neceſsitatibus prouidit? De ratione autem,qua nõnullæ aues ab ijs,qui ad Indos orientales nauigant

ſæpe viſæ. quid dicam? ſemper enim ſequuntur alias aues,& roſtro colligunt ſtercora illarum, quas ipſę ſequuntur. & hac ratione vitam ducunt. Quis hoc crederet, niſi oculis pateret? huius auis nomen hic non adſcribo:eſt enim eſcę,qua nutritur,conueniens.

Quid autem de Polypi dolis dicam,vt ſibi victum paret? in quo videtur quidem creator voluiſſe nobis illorum artem ante oculos ponere, quos callidos,verſutos, ſimulatores, ac diſſimulatores nominamus, qui qualemcunque petram amplexus fuerit, illius colorem ſubit, ac induit, tunc ſardiniæ,& minuti piſciculi, vt ſimplices illo mentito colore decepti ad illum accedunt, ſtatim ille latro ſe conuertit, & piſcium prædam ſuis quaſi manibus,& vinculis,facit. Hinc illud Latinorum prouerbium originem duxit. qui dicunt homines falſos,& deceptores: Polypi naturam habere.

Aliam quoque aſtutiam refert Tullius de quadam aue licet cum violentia iuncta ſit. Dicit enim ille quandam reperiri auem, quæ Platalea nominatur, eam ſibi cibum quærere ad eas aues, quæ ſe in mari mergerent,quæ cum emerſiſſent, piſcemque cępiſſent, vſque eò præmere earum capita mordicus,dum illę captum amitterent, id quod ipſa inuaderet. De eadem aue ſic ille ſcribit,conchis ſe ſolere implere, eaſque cum ſtomachi calore concoxerit, euomere, atque ita eligere ex ijs, quæ ſunt eſculenta. Aliud quoque artificioſius de marinis ranis idem auctor narrat: quæ ſeſe arena ſolent obruere,& moueri prope aquam: ad quas quaſi ad eſcam piſces cum acceſſerint,confici à ranis, atque conſumi. & ita ſibi victum quærere,ſeque nutrire. quod diuinæ ſapientiæ, quæ tum ſciuit,tum cognouit tam multas artes,quibus nutriret animalia, amplitudinem declarat.

Illud commune eſt,& omnibus notum, quod carduelis facit, qui cum reperiatur ſuper quadam tabula pedicis alligatus,à qua duæ paruæ ſitulæ pendeant,altera granorum,altera aquæ plena,cum exurit ad ſe illam,quę grana continet,cum ſitit,quæ aquam trahit. Aliud ego artificioſius vidi,ſitula,quę continet aquam exauſta eſt, ſed ſub illa quædam adeſt capſula aquæ plena,cum autem bibere vult, ſitulam in illa capſula demittit,& toties roſtro funiculum, de quo pendet ſitula commouet, vt tandem hauriat aquam, & ad ſe trahat. Hoc igitur quis non mirabitur? Quis creatori non aget gratias, cum in tantulo corpore tantam cernat induſtriam, quam tum creator, tum neceſsitas rerum omnium magiſtra docet? Herinaceus pariter licet grauis ſit, ſuum habet artificium,vt ſibi victum paret. Nam ſi ſub ſua arbore reperiat poma ſtrata, ſe ſuper illa volutat,& ſuis ſpinis defixa ſecum illa fert, & ex illis ſibi cibũ parat,& ſuum penu inſtruit. Et ſi quis eum lædere vult,ſe ipſum in ſuas contrahit ſpinas,& ſic inimici manus effugit.

Mira

Mira etiam eſt induſtria,& artificium cuiuſdam piſcis, qui tremelga dicitur, qui duabus artibus ſibi à natura tributis, & cibum quærit, & tuetur: altera eſt quo ſe ſub limum recipit, & paruos piſciculos ſomno afficit, qui ad ſe accedunt, quod de ſtrigibus dici ſolet, tunc illa marina ſtriga de limo exit, & eos capit, atque conficit. altera verò proprietas non minus admiranda eſt. Nam ſi piſcatoris hamo contingitur, tantam vim habet, vt per funiculum,& arundinem ad piſcatoris manum perueniat,& ſtupidam ita reddat, vt illi arundo de manibus cadat, & ita piſcis liber euadit. Hoc modo creator in tanta rerum varietate ſuam prouidentiam oſtendit.

Neque ſolum infirmiora animalia, verumetiam fortiora ſuum adhibent artificium,& induſtriam, vt ſibi victum quærant. De tygre (cui neque vires, neque arma, neque velocitas deeſt) Helianus refert, quod ſe in eum locum recipit vbi ſimiarum copia ſit, illarum carnis auidiſsima eſt, & ſub aliquo arbore, quò ipſæ conuenire ſolent, ſe proſternit, & tamquā mortua ſi eſſet, ſe accommodat, vt neque ſe demoueat, neque ſpiret. Simiæ autem ſuper arborem exiſtentes, ſibique ab illa cauentes, exploratorem præmittunt, vt ad illam accedens aliquantulum mortua ſit, necne inueſtiget, eo tamen modo,& experientia, vt illi minimè fidat. Iterum, & tertio eadem exploratrix accedit, & paulo plus ad illam appropinquat, quoad adducitur, vt credat, penitus eſſe mortuam. Tunc illa cum vndique præda circunuentam ſe cernit, ſubito reſuſcitat, & quas expectabat, eas dentibus,& vnguibus lacerat, quoſcunque aggreditur, & illarum ludi in planctum conuertuntur,& ſuæ audaciæ pœnam luunt.

Hoc eodem artificio nonnulli magni feles,& venatores vtuntur. Nam in quodam horto vnus ex ijs ſe proſternebat inter arbores,& legumina,& ita ſe diſtendebat,& collocabat, vt mortuus videretur, ibi immotus perſeuerat ſuam fortunam expectans: ſimplices autem auiculę hac ſimulatione deceptæ fidenter ad illum accedebant: tunc ille latro vnico ſaltu illas capiebat,& deuorabat. Vbi autem in felis mentionem incidimus, illud quoque addam, quod cernimus quotidie: non tamen in eo omnes diuinæ prouidentiæ, quæ multis modis ſe nobis patefacit, curam contemplantur. Creauit hoc animal diuina prouidentia, vt noſtras defenderet domos,& penarias cellas, à murium offenſionibus: omnibus autem nota eſt illorum induſtria, vnguium inſtrumenta,& velocitas, quam ad id adhibere ſolent, & in primis (vti diximus) noctu oculis cernunt, quod tempus illis ad venandum acommodatiſsimum eſt: ſed cum ad ea munera hoc animal ſit neceſſarium, non eſſet ſatis commodum ſi tota domus illius ventris excrementa oleret: ob id ipſe extremos domus angulos conquirit, & (quod nullum ex omnibus animal facit) terram vnguibus ſcalpit,& quidquid à ſe demiſit, ibi ſepelit, & vt videat vtrum id bene

tectum

tinnabulo in capite, vt ignauibus eo ſonitu periculum imminere ſignificaretur. Quis autem hoc loco diuinæ prouidentiæ curam non agnoſcit, tam in noſtrorum periculorum remedijs, quàm in diuerſitate mediorum, quæ ad id excogitauit? De vipera verò (inquit Sanctus Baſilius) quod mater ventrem in partu ſibi laniat, quodque læena ſibi ventrem pariter in paſtu ſuis vnguibus diſcindit. Hac ratione creator ex altera parte rerum ſpeciebus conſulit, & ex altera (vt dicitur) de inimicis pauciores facit.

Quis fortaſſe dicet ad quid hæc animalia Deus homini obnoxia creauit? Hoc erat Epicuri argumentum, qui diuinam prouidentiam negabat (vt Cicero refert) ſic enim ille argumentabatur: ſi hominis cauſa cuncta creauit Deus, cur viperas creauit? cui ſic reſpondetur: in optimo reipublicæ ſtatu furcæ adſunt, carceres, verbera, carnifices, vt ſontes punirentur: quamobrem non æquum erat in huius mundi republica, cuius gubernacula Deus tenet, carnifices, & iuſtitiæ miniſtros deeſſe. Hac ratione Iſrael filios in deſerto afficit pœnas, cum ad illos ſerpentes miſerit, qui eos morderet: illi enim miniſtros ſibi à Deo datos ſui maledicis linguis momorderant. Aegyptios quoque locuſtis, culicibus, ciniphibus, quæ eos crudeliter feriebant, puniuit. ita in mari magna cete creauit: in terra verò magnos, & horribiles dracones (de quorum magnitudine multæ hiſtoriæ narrant.) Quod eò fecit, vt ſuæ potentiæ magnitudinē declararet, & hoc modo humanis cordibus terrorē incuteret, cū nobis oſtendat, quā durū eſſet in draconis inferni faucibus immorari, qui ſua cauda tertiam ſtellarum cœli partem ſecum traxit.

Vt autem ad animalium victum reuertamur, videamus non ſolū quanta ſit in illis diuerſitas, ſed etiā in facultatibus, quas illis dedit, vt ſibi victum quærerent. In quo maxime illius prouidentiæ ſapientia apparet. Nam ſi omnia vnicum cibum haberent, & vnicam naturam ad illum ſibi comparandum, non tam mirabile videretur: ſed cum tot ſint ciborum diuerſitates, tam diuerſæ tum facultates ad illum inquirendum, & membrorum inſtrumenta, quibus id efficiant, id vbique prædicat, & exclamat, quàm ſit huius prouidentiæ ſumma ſapientia, noſq; ad illius admirationem, & venerationem inuitat. Ex animalibus autē alia in terra paſtum ſibi quærunt, alia in aquis, in aere alia: ex his autem alia ſanguine, alia herba, alia frugibus, alia alijs rerū generibus innumeris. Hæc autem omnia creator huiuſmodi membris efformauit, eiuſmodique corporibus, quibus ad victum ſibi parandum facilè vtuntur. Leonem enim, & tigrem vnà cū cæteris huiuſmodi, dentibus, & vnguibus præduribus ornauit, & illis velocitatē ad venandū, animos fortes, & generoſos ne pericula timerēt, & aliorū vires tribuit. Vt Leo, de quo Salomon inquit: *Leo fortiſſimus beſtiarum nullius pauebit occurſum.* Hic autem cum ſuis ca-

F tulis

tulis noctu vagatur (vt ait Pſalmus) & rugit, vt furetur, & à Deo cibum petat; illam quoque habet cum generoſitate conuenientem proprietatem, quod de heſterna præda nunquam comedit, optimates imitans, reliquias cęnæ nunquam admittentes. De quo Helianus ſcribit, quod vbi per ætatem illi vires effœtę ſunt, & exauſtæ, & ad venationẽ ineptus, cum ſuis catulis exit, & eos certo quodam loco expectat, & ipſi prædam à ſe factam ad parentem ſenem perferunt, quos venientes complectitur, & vt illis ſe gratum, & cupidum oſtendat, frontem lambit. Poſtquam autem eos tam amanter accepit ſedent omnes, & venationem comedunt. Quid plura ſi vt homines ratione vterentur? imo hac pietate facilè homines vincunt, cum multi reperiantur filij in parentes pauperes, & ſenes, auari, & inhumani, quod neque inter feras vnquam contingit.

Diuinæ quoque prouidentiæ artificium in proprietatibus, & inſtrumentis, quę auibus rapacibus dedit tum ad venandum, tum ad cibum maximè apparet, in quibus roſtrum artificioſiſsimum eſt, multum difert ab aliarum roſtris. In illis enim roſtrum habet ſuperiorem partem acutam, & aduncam, vt hac ratione in carne figere, & fruſta extrahere poſſit: inferior verò pars nouaculam refert, & cum ſuperiori ita coincidit, & aptatur, vt incidat, & abſcindat, quidquid pars ſuperior roſtri percepe rit. Quis autem tantam rem tam bene accommodatam ad ſuum munus, factam fortuitò, non autem maximo artificio ſuſpicari poterit? Hoc quoque maximè in cæterarum facultatum, & inſtrumentorum, quæ ad id conducunt, conuenientia apparet, vt vngues tam acutæ, & duræ, vt venationem capiāt, & retineāt anteriores vngues cum poſterioribus claudendo, & ita arcte teneāt, vt nulla ratione effugere poſsit. Habent præterea magnum in ventriculo calorem, vt fames eas ad venationem auidiores, & velociores reddat. Habent præterea cor animoſum, & fidens, cum ferum accipitrem perpaucis diebus ita manſuefacias, & fidelem reddas, vt eum vſque ad nubes ad erodium mittas, & illuc volet, illum ad te vocas, & imperas, & obediat. Cum enim creator hæc animalia creaſſet, non ſolum, vt ipſa ſibi victum quærant, ſed ad hominum, & voluptatem, & vtilitatem (vt aues rapaces ſunt) huiuſmodi arma, animum, & fidentiam illis tribuere oportebat. Cum autem miluo hæc non tribuerit (licet nec arma, neque alæ illis deſint) euolat tantum in paruos pullos, & inualidos, cum in robuſtiores animum non habeat, in quo ruſticorum, & puſilli animi hominum mores refert; qui cum tam ſint in eos, qui vires habent, timidi, ſunt in debiles crudeliſsimi, pauperes moleſtia afficiendo, illiſque eripiendo, quod ſibi ad viuendum compararunt. Vulturibus pariter, qui aues carniuoræ ſunt, dedit creator mirabilem proprietatem, & naturam, vt ſtrages hominum, & cædes, quorum carnibus veſcuntur, præuideant: & ita ſemper exercitus comitantur,

tur, cædem præſentientes, quæ in illis futura ſit: quodque admirabilius eſt (vt inquit commentator 2. de anima) quinquaginta millia paſſuum ſi eet longe abſint cadauerum odorem percipiunt.

In ciconijs miram nobis filiorum in parentes pietatem, & parentum in filios præ ſe tulit. Parentes præter filiorum nutritionem in nido, vt reliquæ aues faciunt, hanc in illos pietatem adhibent, vt cum Sol torret ita, vt filijs teneris aliquam læſionem afferre poſsit; ipſæ ſuas diſtendunt alas, & in ſe Solis radios recipiunt, & illos obumbrant, & ita in ſe crudeles ſunt, vt in filios piæ ſint. In quo nobis apparet illa patris æterni viſcera, & amor in ſpiritales filios, quibus Pſalmographus eandem tribuit pietatem, cum inquit fore, vt ſub vmbra alarum ſuarum protegat eos. Neque minus filij Dei caritatem refert, qui in ſuis humeribus ſacratiſsimis ea verbera accepit, quæ peccata noſtra meruerunt: illo (vt ipſe ait) ſoluendo, quod non debebat. Hanc autem pietatem, quam parentes in filios adhibent, filij parentibus longeuis, & ad cibum ſibi parandum non idoneis reddunt. Eandem enim gratiam, quam acceperunt à filijs, iiſdem parentibus eos in nidis nutriendo referunt: cum autem aliò euolare illis opus eſt, boni, & grati filij alas ſuas diſtendunt, & ſuper illas patres ſenes ſuſcipiunt, & eos eò transferunt, vbi commoraturi ſint. In quo pariter nobis ſummi patris caritatem, & miſericordiam in ſuos filios referunt, de quo Propheta inquit: *Sicut aquila expandit alas ſuas, atque portauit in humeris ſuis.*

Auibus autem, quæ vel fruges, vel herbas comedunt, vt gallinæ, & aliæ huiuſmodi, acuta dedit roſtra, quæ non ſolum ad cibum ſunt accommodata, verumetiam illis tanquam armis vtuntur, cum inter ſe contendunt: pedes verò digitis, & vnguibus ornatos, vt granum ſub terra contectum, retegerent. Contra verò ijs, qui in aqua cibum ſibi parant, vt cigni, & anates, & anſeres ſunt, latos pedes, vt eſt remi palmula, quibus ipſæ mirificè nant, & remigant, & plantis ſuum corpus ſuſtentant, & antroſum impellunt. Hinc ars naturam imitando ſibi ad nauigandum aditum aperuit. Naturales enim remi artificialibus priores fuerunt. Aliud quoque illis roſtrum dedit non acutum, ſed planum, & nonnullis paruis dentibus tanquam ſerratæ, vt piſces, qui lubrici ſunt facilius capiantur, & contineantur.

Auibus lunga crura habentibus, lunga quoque colla tribuit, vt facilius de terra cibum ſibi ſumerent. Idem quoque animalibus altiores humeros habentibus, vt ſunt cameli, collum longum datum fuit, vt faciliùs in terrà paſtum ſibi quærerent. Aliud quoque in illis animaduerti, quod cum homines, & omnes beſtiæ duas habeant

in cruribus iuncturas alteram in genu, alteram in illo magno oſſe, in quo totum corpus in coxam flectitur: hæc animalia cum ſint altiora tres ſortita ſunt, ita diſpoſitas, vt illorum crura articuloſa partitio videatur, ita illa flectunt, & colligunt, cum, vt ſuſcipiant ſarcinam, ſeipſas demittunt, vel humi cum dormire volunt, ſe ipſi proſternunt. Elephantus autem cum ſit altior non erat æquum vt tam longum collum haberet, quanto illi opus eſſet, vt ſibi cibum ſumeret, ob id data fuit illi proboſcis, qua tamquam manu non ſolum ad comedendum, ſed etiam ad bibendum vtitur. Intus enim inanis eſt, & aliquando per illam ſitulam aquæ exhaurit, & aliquando præſentes per iocum aſpergit.

Crurum fabricam miratur Sanctus Baſilius, cum videat, quàm ad tantum corporis onus ſuſtentandum ſint accommodata. Sunt enim tanquam columnæ ad tantum onus ſuſtentandum proportione reſpondêtes, pedes ſine articulis ſunt, vt firmiores ſint: inde fit, vt eos in bellis videamus turres ferre ligneas, quæ animatę, vel montes ex carne conſtructi videntur, & ita in hoſtium agmen impetum faciunt, & pro ſuis fortiter pugnant. Hoc autem animal (mirabile dictu) tanta magnitudine præditum, homini ſubditum ita eſt, & obediens, vt, ſi quid illud doceamus, addiſcat, ſi caſtigamus non moleſtè ferat: in quo facile apparet pro hominibus fuiſſe creatum, cùm homo ad Dei imaginem creatus fuerit. Hoc tamen ſeruitio trecentos, & amplius annos viuit. Hæc Baſilius.

Eſt item quodam naturali pudore, quo cum fœmina in abdito loco rem habet, & ſi forte quis illac tranſeat, hoc ita moleſtè fert, vt eum penitus dilaniet. Cum hac autem alias habet nobiles affectiones: qui ex orientali India veniunt de hac beſtia illud cognitione dignum narrant: cum amore captus eſt, immaniſsimus eſt. Hoc autem furore affectus in via incidit in quendam infantulum nondum ablactatum, & eum proboſcide ſuſcepit, & ſuper quoddam tectum, vt eum periculo liberaret, incolumen collocauit, qui puer valde vagiebat, cum ſe eo loco cerneret: elephantus illo vagitu in puerum pietate affectus, proboſcide iterum in eundem locum reuerſus infantem ſuſcepit, & priſtino loco collocauit: tantum dedit creator huic animali ſenſum, vt hac ratione melius ſuum ſeruitium hominibus præſtaret. Alia mirabilia de eo narrantur, quorum hiſtoriæ plenæ, & diuerſorum hominum diuerſi libri pleni ſunt, e quibus quiſque per ſe colligere poterit, hoc ſatis eſt ad id, quod nobis propoſitum fuit.

Aquila autem, cuius proprium eſt in ſublime volare, tâquam auium regina, quę in ſublimiori loco habitat, præcipuum tribuit viſum creator,

tor, vt inde venationem, qua ſeipſa nutrire ſolet, perſpicere poſſet: ſic de ea ipſe creator S. Iob inquit: *In petris manet, in præruptis ſilicibus commoratur, atque in acceſſis rupibus: inde contemplatur eſcam, & de longe oculi eius proſpiciunt.* Illi autem neque vis, neque induſtria ad venandum deeſt. Nam ſi forte teſtudinem capit, vel terreſtrem, vel marinam, vnguibus in ſublime eam defert, deinde eam ſuper aliquam petram cadere permittit. vt ita illius teſta frangatur, & ipſa, vt lubet, faciliùs diſcerpat: & propter hanc cauſam celeberrimum poetam Eſchilum mortuum eſſe ſcribitur. Cum enim eſſet caluus, & capite detectus quadam aquila exiſtimans petram eſſe, teſtudinem in illum cadere permiſit, & eo vulnere mortuus eſt.

Venationis autem vſus non ſolum auibus rapacibus vtilis eſt, verumetiam hominibus. Propter hanc cauſam ille Sanctus Patriarcha filium ſuum Eſau magis, quàm Iacob diligebat, quod de illius venatione comedebat; & ita cum ei benedicere vellet iuſsit, vt arcum ſumeret cum pharetra, & ad venandum iret, & ex eo, quod caperet ſibi eo modo cibum pararet, quo ſibi placere illi notũ erat, vt vbi comederet ei benediceret: ad venationem autem multæ canum differentiæ conducunt, quos quidem efformauit creator, licet venatores propter hanc cauſam illi nullas gratias agant: & quemadmodum multa venationum genera reperiuntur, ita quoque canum. Adſunt enim venatici craſſo, & pulchro corpore, & forti animo, qui feras aggrediuntur: alij quoque illis ſimiles, & pulchro etiam corpore, & veloci, qui lepores perſequuntur, alij demiſſiori animo, qui cuniculos perſequuntur: adſunt moloſsi, qui greges, & armenta cuſtodiunt: adſunt odori canes, qui ſuo odoratu præſtanti feras retegunt, & inueniunt percuſſas; adſunt canes ad perdices accommodati, qui pariter odoratu eas inueniunt, & ita, vt nihil illis deſit, niſi manu oſtendere: adſunt canes natantes per lacus, & ſtagna, vt auem à te fixam inueniant, & ad te deferant. Hæc omnia animalia efformauit Deus his proprietatibus prædita, vt hominibus auxilio eſſent vnà cum rapacibus auibus, quæ nobis eundem vſum præſtant, cum venationem creaſſet pro hominum cibo æquum erat, vt inſtrumenta illis pararet, quæ ad venandum eſſent neceſſaria.

Cum autem cibi neceſsitas nos ad canum tractatum impulit, illud hoc loco addam, quod licet non omnibus, ijs tamen, qui ad vitæ Chriſtianæ perfectionem aſpirant maximo vſui fore confido: in venatico enim cane maxime illius imaginem ita conſpexi, vt nihil ad hanc rem accommodatius reperiri, ne dum excogitari poſsit. Tria enim in eo vidi, quæ narraturus ſum. Primùm, quòd nunquam à domi-

ni ſui latere diſcederet: alter fuit, quòd ſiquando ſuis famulis iubebat dominus, vt illum à ſe procul amouerent, quærebatur, & latrabat imo pene vagiebat. quod ſi illum ſinu deferendum complecterentur, crura iaculabatur, & à ſeruis ſe ipſe defendebat. Tertium fuit, quòd Augusti menſe cum in itinere eſſet, & quindecim millibus paſſum iam confectis ante prandium, maxima ſiti linguam ex ore emitteret. Iuſsit tunc dominus cuidam à pedibus, vt illum in vicinum diuerſorium ad bibendum perferret. Ego præſens vidi eum quolibet aquæ hauſtu ad viam oculos conuertere, ſi fortè dominum ſuum videret, vt vel bibens ibi totus non eſſet, vbi corpore aderat, ſed cor, & oculi, & apetitus cum ſuo domino verſabantur, & vt primum illum apparere conſpexit, licet nondum ſatis bibiſſet; tamen de ſerui ſinu deſiluit in terram; vt dominum ſuum comitaretur. Multa hic philoſophari licet. Non enim ſolum creauit Deus animalia, vt nobis ſeruirent, ſed vt nobis præceptores, & exemplaria eſſent, vt turturis eſt caſtitas, columbæ ſimplicitas, ciconiarum filiorum in parentes ſenes pietas, & cætera huiuſmodi. Sed vt redeamus ad rem, ſi perfectionis amator hæc tria in ſuum creatorem haberet, quæ, illud tam gratum animal in ſuum dominum habebat, quòd cibum illi ſua manu porrigeret is ad ſummum perfectionis iam perueniſſet.

Ex quibus autem illud erat primum, vt nunquam ſe ab illo abeſſe pateretur, ſed ſemper (quoad liceret) coram illo verſaretur, vt nunquam illum oculis non cerneret, & nunquam coniunctionem ſui ſpiritus cum illo reipſa deſeret, & in terris obſequendo quemadmodum in cœlis angeli morem gerunt (quod faciunt ſupremam illam maieſtatem ſemper colendo, venerando, adorando, & laudando) hoc ſi faceret ad ſummum perfectionis gradum, & fœlicitatis præſtātiam perueniſſet. Hanc perfectionem à Deo poſtulabat in quadam ſua meditatione his verbis: In te ſemper ego cogitem die, in te nocte dormiendo ſomniem, tecum loquatur ſpiritus meus, tecum ſemper anima mea verſetur. Fortunati quidem ſunt illi, qui nihil aliud amant, nihil quærunt, nihil niſi te cogitant. Fortunati ſunt illi, ſpes quorum tu es, quorum vita eſt perpetua oratio. Hæc eſt prima opera nobis tradita ab illo animali, qui nunquam à domini ſui latere diſcedebat.

Altera eſt, quod quemadmodum illud animal ſic ęgre ferebat dominum ſuum longe abeſſe, ſic perfectionis amator maxima ab eo moleſtia afficiatur, quod ſe ab illa perfeſsima cum Deo coniunctione ſeparare poteſt. Quod expertus eſt Sanctus Gregorius Papa, qui (cum videret, quòd paſtoris muneris occupationes eum aliquantulum ab hac coniunctione ſegregabant) de ſeipſe initio ſuorum dialogorum his verbis conqueritur: Infelix anima mea occupationibus, quas ſecum paſtorale

le

le officium trahit percuſſa recordatur illam quietam vitam, quam in mo naſterio fruebatur. quemadmodum omnia huius vitæ bona ſub pedibus continebat, quemadmodum altior ſtabat, quàm cuncta, quæ cũ fortuna circunferuntur, queadmodũ nihil aliud, niſi cęleſtia cogitabat, quẽadmodum mortẽ, quæ omnibus odioſa eſt, appetebat, vt ad fruendã vitam æternam perueniret. Hic igitur expreſſam habetis ſecundam actionem, quã hic referebat canis, cum rugiebat, & crura iaculabatur, quòd illum à ſuo domino ſeparabant. Tertia autem, in qua tota huius rei vis conſiſtit, eſt aſperior, quæ eſt, quòd quemadmodum ille canis bibendi voluptatem ſpreuit, ne quid temporis præterire permitteret, quo ſui domini ſocietate non frueretur: ſic perfectus Dei ſeruus omnes voluptates, affectiones, curas, cupiditates, negocia, & occupationes ſuperuacaneas debet deponere, & abijcere, quę ſibi impedimento ſunt, quo minus hæc vnio cum Deo fiat, niſi cum vel obedientia, vel caritatis neceſsitas id poſtularet, tunc quoque illi elaborandum eſt (quoad eius facere poteſt) ne vnquam animæ oculos ab ipſo Deo ſeparet. Hoc tertium ſe feciſſe Dauid oſtendit, cum inquit: *Renuit conſolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus ſum, & exercitatus ſum, & defecit ſpiritus meus.* Hoc eſt præcipuè mori mundo, vt Deo viuas. Hoc eſt omnia relinquere, vt in eo vno omnia inuenias. Hoc ſi facit ille canis, quòd de manu domini ſui fruſtum panis accepit, quid tibi homini faciendum eſt pro eo Domino, qui te ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam creauit? qui te ſuæ prouidentiæ beneficio conſeruat? proprio ſanguine redemit? gloriam ſuam tibi parauit, niſi te tua culpa perdideris?

Cum autem in hoc capite omnęs canum ſpecies deſcripſerimus, non poſſum non admirari ſuauitatem, & illecebras diuinæ prouidentiæ, cùm aliam canum differentiam creauerit longè à ſuperioribus diuerſam, & ſunt catuli nobiles, qui ſinu continentur, quos manu Dei non eſſe creatos nemo negare audebit. Nam licet indiuiduum ab indiuiduo generetur, vt canis à cane: huiuſmodi tamen canum ſpecies, aut aliorum animalium ſola Dei omnipotentia creare potuit. Quod autem maius argumentum reperiri poteſt immenſę illius bonitatis, & ſuauitatis, quàm hoc genus deliciarum creare voluiſſe, quo Reginę, Principes, & nobiles matronę vtuntur? Hoc enim tantulum animal nullum nobis vſum, ex eis quos ſupra enumerauimus, niſi hunc poſteriorem præſtat. Vt quemadmodum mille varietates, tum purpureorum florum, tum margaritarum, tum precioſorum lapillorum creauit, quorum nulla ad nihil aliud valent, niſi ad viſum reficiendum, vt Dei pulchritudinem nobis declarandam. ſic hoc tam paruum animal creauit, & honeſtè mulieres animi relaxatione fruerentur. Eò enim cum creatæ ſint mulieres, vt pueris, quos educant blandiantur, & illecebris ad ſe alliciant, cum illis non adſunt filij

illam animi propenſionem in hoc catulos referunt, qui tam ſunt ſuis dominis fideles,vt nunquam ab illis diſcedant, & cum illi domo exeunt moleſtiſsimè ferunt, cum verò regrediuntur illis blandiuntur maxima voluptate perfuſi,dumq́ue abſunt per totam conquirunt domum,neque vnquam conquieſcunt,quoad eas penitus reperiant. Quamobrem quędam ſtudioſa, & nobiliſsima mulier mihi dixit, ſe valde perturbari, cum videret non tam diligenter,& aſsiduè dominum ſuum perquirere,vt quędam catula ſe conquirebat. Illud igitur cernebat creator minimè fieri poſſe,vt homines viuerent, niſi qua illis adeſſet animi relaxatio, atque remiſsio, & ne hæc propenſio,quæ in nobis multum poteſt, ad peſtilentes voluptates nos perduceret propter honeſtam animi remiſsionem tam multa,& penè infinita creauit, vt illis recreati,& penè cibati omnes turpes voluptates,illecebras,atque delicias effugeremus, & aſpernaremur. Hæc hactenus de animalium victu.

De animalium dotibus, vt ſuos morbos curent. *Cap.* 15.

CVm animalium corpora,ex quatuor qualitatibus contrarijs frigido,& calido,humido,& ſicco conſtent, vt mortalia,& diuerſis morbis, vt noſtra ſunt, obnoxia ſint neceſſe eſt. Cum enim proportio,quæ inter illas quatuor qualitates reperitur, in qua noſtra ſanitas conſiſtit, dimouetur, ſtatim conſequitur morbus. Homines in ſuorum morborum remedijs ratione, & diſcurſu vtuntur, & ex ea multis laboribus, & experientijs medicinæ ſcientiam inuenerunt. Cum autem hac ratione beſtiæ præditæ non ſint: huic defectui ſumma diuina prouidentia ſuppleuit,quę licet multum omnibus in rebus eluceat: quas hactenus narrauimus, tamen apertius in hac apparet, cum de Deo naturali propenſione plura beſtiæ ſciant, quàm homines ſtudio, & multorum annorum laboribus conſecuti ſunt. Multæ enim reperiuntur malæ corporum noſtrorum affectiones, quibus adhuc medici remedium non excogitarunt: nulla tamen beſtiæ laborant, quam meliori præcepto reductæ, atque doctæ non curent. Quare minimè mirandum eſt nobis in nonnullis medicinis ab eo acceptis, fuiſſe præceptores. Celidoniæ virtutem ad oculos ſanandos docuit hirundo,quæ ſuo creatore edocta hanc conquirit herbam,vt ſuorum filiorum oculos vel malè affectos, vel cęcos curet. Feniculi virtutem, quæ ad idem confert, ab anguibus, qui ea ſibi oculis medentur,didicimus. Ibis auis ciconiæ ſimilis cliſteris vſum nos docuit,quæ cum ventrem nimis onuſtum ſentit,roſtro marinam aquam aſſumit, & hoc pro clyſtere vtitur, & ita ventrem exonerat.

rat. Venam ſecare ab equo marino,qui Græcè ἱπποπόταμος dicitur,qui cum ſe mala valetudine laborare ſentit,eò ſe confert vbi harundines recentes ſuccisæ ſint,& acutiore cuſpide ſibi venam (vt Plinius refert) in crure ſecat. Quo autem remedio vtitur ne penitus ſanguine deſtituatur? Quidquid in nobis ingenij eſt,arbitror, ad id remedium minime inuenire poſſet: Hoc tamen animal diuina prouidentia, quæ nunquam fallitur,edoctum, id optime tenet. It enim in eum locum vbi fimus,& cęnum ſit,& ibi peruolutatur, quodque ad vulnus adhæreſcit vittæ officio fungitur, & ſanguinem ſiſtit. Quis alius præceptor ſuum morbo laborantem, vt ſe in litus maris conferret, ibi cancrum inueniret,vt ſe ipſe curaret? Quis docuit teſtudinem, vbi aliquam comedit viperam,vt origanum perquirat, vt ſe à veneno liberet? & quod mirabilius eſt: quis docuit capras montanas,& agreſtes in Creta,vt dictamum comederet, vt à ſe ſagittam extraheret? ſi id ad vulnus ſanandum eſſet accommodatum non tantæ admirationi eſſet,ſed herbam reperiri, quæ tantam habeat vim, vt ſagittæ palmum in corpus defixæ extrahat, hæc eſt creatoris opera, qui huic animali, quod venatores tantopere perſequuntur,remedium afferret.

Canis autem cum nimis flauæ bilis plenus eſt, niſi ſibi medetur rabiem contrahit: diuina prouidentia, cui tum ille, tum nos curæ ſumus docuit herbam,quæ in vallibus oritur, quæ rhabarbari vſum illi præſtat: hæc enim illi vomitum mouet, & ita quidquid flauæ bilis in eo eſt eijcitur. Quod ſi forte vulnus accipit nulla alia re indiget, niſi ſuæ linguæ medicina: nam ſi ibi eſt, quò lingua peruenire poſsit, & vulnus lambere nihil ei chirurgi manu opus eſt. Muſtella autem in prælio aduerſus mures percuſſa, ruta ſe curat. Apes hædera. Vrſus ſi forte in morbum incidit, quod aliquam venenoſam herbam comederit, quæ mandragora dicitur, ſi formicas comedit ſanatur. Quis crederet tantum animal tam parua re,vt formica eſt,ſanari poſſe? Omnibus autem rebus vel minimis ſuam tribuit virtutem,cum nihil fruſtra faciat. Draconem,licet fera ſit tam horribilis, & damnoſa, ſine ſuis medicinis non reliquit: cum enim ſe minimè valentem ſentit, pro rhabarbaro ſucco, lactucæ agreſtis vtitur,& curatur. Leopardus æque immanis, & damnoſus, ſtercore humano pro medicina vtitur. munda eſt medicina auis externæ,cornicis, & palumbis, quæ laurearum eſu ſibi medentur. Hæc Plinius lib. 8.

De canibus autem ait Albertus magnus, quòd cum ſe vermibus laborare ſentiunt,herbam frumenti comedunt, & ſanantur. Idem ait,quòd ciconia percuſſa in vulnere ſibi origanum imponit,& priſtinam valetudinem recuperat. Ex his exemplis ſtatuendum eſt, nullum animalium morbum ſine ſuis remedijs non paſſum eſſe creatorem: cum omnes

illius

illius actiones ſint perfectæ,& abſolutæ: communes autem hominũ medicinæ ſunt rhabarbarum, & agaricon: belluæ autem ſingulis morbis ſingula remedia adhibent. Hæc autem remediorum varietas magis pro tomedici huius mundi nobis oſtendit. Neque illud nouum eſt,imo iam oculis tritum,feles alias quęrere herbas,cum dolentes,& indigeſti, ſe purgare,& exonerare volunt. Leo enim cum ægrotat eſu ſimiæ terreſtris ſe confirmat. Delphinus item ſimiæ eſu,ſed marinæ. Vrſa pariter, vt S. refert Ambroſius) herbam quærit,quæ Græcè πλόμος dicitur,quæ ſi vulnus tantummodo contingit, ſanatur. Neque vulpi ſuum debet deeſſe remedium, quo ſanatur,cum tam multis in rebus calidiſsima ſit, & hæc (vt idem Sanctus refert) eſt pini gumi,quo ſuis morbis medetur.

Ad hanc medicinæ ſententiam locorum mutatio pertinet, quam tum aues,tum piſces perſequuntur,vt ſuam valetudinem tueantur. Quodam Luſitaniæ loco, iuxta mare,quæ capitis noſtra domina dicitur, Septembris menſe congregatur magna auicularum copia, vt in Africam traijciat, quòd illic hyems temperatior eſt. Propter hanc cauſam illuc multi concurrunt venatores, qui paruo labore, & leui induſtria maximum ex illis numerum capiunt: illud autem maximè notandum eſt,quòd tanquam boni,& fideles comites ſe inuicem expectant,vt vnà illum diẽ conterant,atque iter conficiant. Hyeme autem elapſa nimios Africæ calores,fugiendo iterum in Hiſpanias tranſmittunt,quod ibi cęlum temperatius eſt. Idem iuxta genus ſuum multa piſcium in mari genera faciunt, qui loca mutant, præſertim cum ad oua generanda ſe conferunt, ad id enim,& maria,& cœli, & aer benignior requiritur: propter hanc cauſam glomerantur in vnum locum,& ex diuerſis conueniunt oris: multa piſcium genera, & omnes tamquam magnus exercitus vnà ad Euxinum mare,quod ad Septentrionem vergit, ſe conferunt,vt illic tum ipſi, tum eorum filij ver temperatius traducant. Ad quod Sanctus Ambroſius exclamat dicens: quis hæc loca piſcibus oſtendunt? hæc tempora? hæc mandata,& leges tradidit? quis hunc progrediendi ordinem? quis tempora,& terminos regrediendi? Homines ſuum habent Imperatorem, cuius mandatum expectant,qui edicta illis mittit, & regia præcepta, vt milites omnes certo die, & tempore ſint in armis parati: multi tamen ex vocatis deſiderantur. Quis autem imperator piſcibus præcepta dedit? quis magiſter eis hanc tradidit diſciplinam? quis eſt illis in tam longo itinere ne aberrent,dux eſt? In hac re illorum imperatorem agnoſco, qui diuina diſpoſitione horum animalium ſenſibus hoc edictum notum dedit, & multis ſine verbis huius doctrinæ ordinem tradit. Non enim ſolum ad res magnas illius prouidentia peruenit, ſed vel ad minimas. Hæc S. Ambroſius.

Idem Sanctus aliud cognitione dignum refert, in quo illud apparet, quod

quod iam tractare deſinimus: nihil ſcilicet eſſe tam paruum, quod ſit à diuina prouidentia deſtitutum: inquit ille, quod marinus herinaceus, qui paruus piſciculus eſt, tranquillitatis tempore, naturali propenſione ab ipſo creatore accepta futuram præcognoſcere tempeſtatem, & ita ad illam ſe præparat. Quonam modo? omnia creatoris virtus, eo tempore ſibi ſaburam facit lapidem ore percipiens, ne vndæ tam facilè eum loco dimouere, & modo huc, modo illuc impellere poſsit. Quod cum nautæ vident ab hoc piſce illud percipiunt, quod ipſi per ſe minimè conſequi poterant, & ob id ad futuram tempeſtatem, & anchoras, & funes, & ſe-ipſos parant, vt tempeſtati reſiſtere poſsint. Quiſnam Mathematicus, quis Aſtrologus, quis Chaldeus eſſet in ſtellarum curſibus tam peritus in cęlorum motibus verſatus, & ſignis, vt paruus hic piſciculus eſt? quæ ingenij acie id cognouit? Quo præceptore edoctus? Quis hoc augurium interpretatus eſt? Homines ſæpe aeris mutationes, temporũ quoque mutationes diuinant, & ſæpe falluntur. Hic autem herinaceus fal litur nunquam, neque ſigna quibus mouetur falſa ſunt. Quanam ratio ne hoc animal tantam conſecutus eſt ſapientiam, vt futura diuinet? Quo igitur hoc animal eſt abiectius, hoc magis hanc cognitionem ſibi à diuina prouidentia tributam eſſe declarat. Quod ſi illa tanta pulchritudine agrorum flores, ſi illa dotem araneis dedit ad ſuam contexendam telam, quid mirum huic piſciculo futuri diuinationem tradidiſſe? nullius rei obliuiſcitur, nihil eſt, cui non proſpiciat, atque conſulet: omnia qui poteſt, omnia proſpicit: cuncta qui ſumma ſapientia facit, eiuſdem ſapientiæ omnia replet. Hæc S. Ambroſius.

Illud mihi compertum eſt, aues quoque futura diuinare: corui enim marini, & milui, qui libenter in alto verſantur, natura tempeſtates diuinant, vt hic herinaceus ad litus ſe recipit, vbi tutiores ſunt. Et quæ garzæ Italicè dicuntur, quæ ſtagnis, quorum piſcibus veſcuntur, valde delectantur, cum magnas futuras pluuias præuideant, & aeris tempeſtates, ab ijs ſe liberant ſuper nubes volando, vbi aer, & cęlum ſerenum eſt. Herinacei tamen exemplum pluris facio, quod quo eſt hic piſciculus minor, & abiectior remedium artificioſius, quo ſeipſe tuetur, hoc magis creatoris ſapientia, & prouidentia declaratur, qui, vt eam in omnibus rebus videamus, veneremur, & glorificemus, ſummopere cupit: vt illi faciunt ſupremi ſpiritus, qui perpetuò eum laudant creatorem, & dicunt: Pleni ſunt cęli, & terræ maieſtatis gloriæ tuæ. Quidquid enim in illis eſt, manuum ſuarum opus eſt, illius glorię teſtimonium, illius laudum præco: id omne nobis illius bonitatem, & prouidentiam declarat, quæ tam vniuerſalis eſt, tamq; perfecta, vt nulli creaturæ vel minimæ deſit. Quo nos ad ſe laudandum, ſeruiendum, & glorificandum allicit, atque trahit, cum tam multis rationibus ſe nobis ipſe manifeſtet.

De

De propenſionibus, & armis, quibus ad ſe tuenda animalia vtuntur. Cap. 16.

EXPOSITA animalium cuſtodia, reliquum eſt, vt de armis, & propenſionibus, quibus ad ſe tuenda vtuntur, verba faciamus. Omnia enim vniuerſim habent arma, quibus ſeipſa defendant, & offendant, & alias artes, & dotes, quibus pro armis vtuntur, neque in vnico genere, ſed vario, atque diuerſo. Alijs enim Creator dedit vngues, dentes, & adunca roſtra: alijs pedes cum vngulis, vt equis: alijs arma, quibus ſe defendant, vt habent illa animalia, quibus coria dura data ſunt, vt ſagitta vix traijci poſsint. Alia conchas habent, vt terreſtres, & marinæ teſtudines, & nonnulli ſerpentes, & dracones, & cete, & aliæ huiuſmodi marinæ belluæ. Huiuſmodi ſunt conchæ illius magnæ belluæ, quam ſcriptura leuiatan vocat: cuius arma tam particulatim in libro Iob idē Dominus deſcribit, qui illa ei dedit, inquit: Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia compactum ſquamis, ſe prǣmentibus vna vni coniungitur, vt ne ſpiraculum quidem incedat per eas. Reputabit quaſi paleas ferrum, & quaſi lignum putridum æs. Non fugabit eum vir ſagittarius, in ſtipulam verſi ſunt ei lapides fundæ, quaſi ſtipulam æſtimabit malleum, & deridebit vibrantem haſtam. Hæc, & alia huiuſmodi arma creator illi immani belluæ dedit, vt tam in magnis, quàm in paruis rebus nobis ſuæ ſapientiæ, & potentiæ magnitudinem oſtendat.

Arma verò ad defendendum accommodata in paruo corpore admiranda ſunt, vt ſunt ea, quæ locuſtæ marinæ, & cancris pariter marinis tribuit: ſunt hi piſces lorica penitus induti, vndique armis circunſepti, quę lorica tam dura eſt, & tam perfectè elaborata, vt in omnibus officinis Mediolani, nec inueniri, nec confici poſsit perfectior: oculos tantummodo, vt cerneret, detectos eſſe oportebat in illorum ſummitate, vt propugnaculum habent tanquam adamantis elaborata, & perpolita cuſpis, vt nihil impunè ad eos peruenire poſsit. Habet pręterea aliquid melius, ſi cum noſtris loricis conferatur, quòd eſt deſuper quaſi clauis, & acutis cuſpidibus exornata, & munita, quo nonnullus piſcis eos mordere poſſit, quin ſibi os oſtendat. Et quoniam illis opus erat aliquod habere ſecretum orificium, per quod excrementa emandaret, ad hoc munus habent oſtiolum tam appoſitum, & anguſtum, vt nullo modo, per illud aqua ingredi poſsit. Et quoniam hæc arma erant ad nandum grauiora, huic quoque rei creator proſpexit. atque conſuluit, duodecim remos in vnaque parte ſex, quibus mirificè tum aquam findunt, tum natant. Neque eos armis, quibus offenderent, licet quibus ſe tuerentur dediſſet,

profectò

profectò, negauit, habent enim duo brachia duabus fortiſsimis forcicipibus in illorum extremitate, quas, vt ſibi lubet, tum adaperiunt, tum claudunt, quibus, quicquid volunt, comprehendunt. Et nequid illis neceſſarium deeſſet, horum forcipum, vel chelarum partes non ſunt læues, ſed vt ſerræ denticulatæ ſunt, ne ſi forte piſcem capiant ab illis effugere poſsit. His autem chelis cibum ſibi ad os admouent, & vt nos homines comedunt, & manibus ad id; vtuntur, quod nullus piſcis, neque aliud animal (præter ſimias) facere ſolet. cætera enim animalia ore tantummodo vtuntur, ad comedendum, aut paſcendum, Sed hic ſuis manibus ad os cibum admouet. Quod abſq; admiratione quotidie cernimus in cancris, qui cum illis ſimiles ſint idem quoque faciunt.

Hæ ſunt rationes, quibus creator multis prouidit animalibus, tum vt ſe defendunt, tum vt alia lædant. Quibus autem arma tribuere noluit, ijs velocitatem ad inimicorum fugam largitus eſt, vt ceruo, damæ, lepori. Alijs autem eximiæ donatur artes, & induſtriæ, vt periculo euadant, & inimicos ſuorum perſecutores irriſos dereliquant. vt vulpibus, quæ mille habent ſtratagemata, & artes, quibus effugiant, neq; minus lepori. quæ nonnunquam ſeipſa venatio cani ſe perſequenti ſubtrahit, aliàs maiori artificio cum hoſtem prope cernit, pedibus commouet puluerem, vt illi obturet oculos quominus eam conſpicere poſsit. Quid autem cum aquilam in ſe volantē cernit? Neque in hac re eſt induſtria deſtituta, ſe enim in pedes eleuant, & quantum in ſe ſitum eſt oculis erigit: aquila verò volādo deſcendens eam partem corporis, quam eminentiorem cernit, inſultat, & illa tum eam demittit, & ita vincendo vim hoſtis ſua induſtria, periculum euadit. Et reipſa oſtendit, quod ſapiens ſcriptum reliquit. *Pluris eſt ſapientia, quàm vires, & prudens homo, quàm fortis*, & alibi: ciuitatem fortium aſcendit ſapiens, deſtruxitq; robur fiduciæ eius.

Aliam quoq; habet induſtriam hoc animal: quod ſaltu ſe in ſua luſtra demittit, ne videatur vllum veſtigium, per quod ingreſſa ſit: animalia quoq; fortia & armata huiuſmodi pariter induſtriam adhibent. Vrſus enim ne ſuum reperiatur luſtrū, hac vtitur arte, in illud cū ingreditur os ſurſum vergit, & armis progreditur, ne ſuorum pedum veſtigium ibi relinquat: leo tamen in hac re eſt longe præſtantior: retrò enim vadit, & ad dexteram, & ad ſiniſtram, & ſurſum, & deorſum & horum veſtigiorū partem puluere contegit, vt hac viarum confuſione, & venator confundatur, & ita neſciat conſpicere, vbi inhabitet, & filios ſuos educet. Quod ſi robuſtiſsima animalia vtuntur hac arte, & induſtria quid infirmioribus cum armis careant, faciendum eſt? ſic auis externa volando in nidum non ingreditur, ne cognoſcatur: ſed multo ante ſe in terram demittit, & progrediendo ad illum peruenit.

Hæc

Hæc eandem omnia inermia animalia timiditate, quæ ſecuritatis eſt mater, inſtruxit. Hæc enim in cauſa eſt, vt tacita ſint, & à locis periculoſis declinent, & tutiora perſequantur, vt cerui, & damæ faciunt, qui per rupes cum eunt alto capite proficiſcuntur, vt quidquid ſibi detrimentum afferre poſsit, & cernant, & odorentur. In quo nos profectò admonet, noſtrarum animarum ſecuritatem ſic in Dei timore conſiſtere, vt ſuorum corporũ in periculorum metu. Propter hanc cauſam inquit Salomon: *Beatus eſt homo, qui ſemper timidus viuit*. Hic enim timor illum cantum reddit, ne in pericula eorum rorpora incidant. Et Eccleſiaſticus inquit: *Dei timorem conſerua, & in illo conſeneſce*: illud ſignificat. licet Dei domus ſis ſeruus vetus, & tua virtus ſit perſpecta, & cognita: non ob id tamen debes timorem omittere.

Illud quidem eſt admiratione dignum, quod Solinus ſcribit de Elephanto, qui cum valde venatore ſe præmi cernit, à ſe cornua deijcit, & humi relinquit, vt illi ebur tribuẽdo, quod maxime poſtulat, vita ſibi largiatur, & ita vnius partis corporis iactura totum conſeruant. Idem auctor capite 23. aliud ſimile refert de caſtore, à quo caſtratum nomen deriuaſſe videtur: ipſe enim ſe ſuis dentibus caſtrat, cum ſe oppreſſum, & circunuentum à venatoribus cernit, illam corporis partem humi relinquint, quam vt voti compotes venatores eum amplius non perſequuntur. Hæc admiranda videntur illis, qui longius non proſpiciunt, ſed in ijs tantummodo inſiſtunt, quæ ab huiuſmodi animalibus expectari poſſunt. Qui tamen animaduertit diuinam prouidentiam animalia gubernare, & illis tribuere propenſiones, & proprietates ad ſui cuſtodiam neceſſarias, ei id minime mirandum videbitur. Nam ſi diximus diuina prouidentia cunctis animalibus defectui rationis ſuppleuiſſe: illis naturales proprietates tribuendo, vt illa id efficiant, quod ratione, ſi ea vterentur, efficerent, & cernimus omnes homines permittere, vt ſibi vel brachium, vel crus abſcindatur, vt ſibi vitam tueantur, non eſt incredibile ſi hæc animalia vt ſuam conſeruent vitam, permittunt, vt aliqua ſui corporis pars deperdatur.

20 Neque illud erit incredibile, quod dicturus ſum de pugna elphanti, & monocerotis, vel rinocerotis pro cibo. Monoceros enim ſuper nares habet cornu, vt ferrum durum, cum illi ſit opus cum elephanto decertare, quod animal eſt longe maius, quàm monoceros ſuis armis fretus ſeſe ad pugnam aptat, & ſuum cornu in aliquo lapide acuit, vt illum melius feriat. cum autem ſpacium ingreditur, & ſit ſuo aduerſario minor, ſub illius ventrem ſe recipit, & vnico ſui cornu ictu eum occidit, quòd ſi forte ictus fallitur, elephantus, qui viribus longe præſtantior eſt, eum penitus lacerat: elephantus tamen eum hoſtis armorum præſtantiam agnoſcat, vehementer eum timet. In Luſitania compertiſsima omnibus eſt

pugna, quæ inter hæc duo animalia fuit, regnante Sereniſsimo Emanuele Rege, in quo eo timore affectus fuit elephantus ab hac bellua, vt ſe fugæ dare decreuerit, & cum nullum aditum ſibi ad fugam patere videret, in feneſtrã tranſenna munitam ita impulit, vt illam deijceret, & per illam effugeret. Hæc eſt huius hiſtoriæ veritas, & qui aliter ſcripſerunt, falluntur.

Venatoribus eſt accipitrum pugna cum erodijs ſatis nota: non tamen omnes ad philoſophandum, & diuinam prouidentiam contemplandam, tam in hac, quàm in cæteris rebus, ſe conferunt. Tantam habet hæc venatio voluptatem, vt multi nobiles viri in eam plura impendant, quàm illorum facultas ferat: non tamen in animis ſuis euoluunt vnquã, quòd illa voluptas, quam tanto pretio, atque defatigatione emunt, nihil aliud eſt, quàm quærere, & vti proprietatibus, quas diuina prouidentia in his animalibus ineſſe voluit, in alijs vt fortiter aggrediantur, in alijs, vt ſe prudenter defendant. Solent igitur accipitres aduerſus hanc auem, ex quibus alij tantum plumas carpunt, & hoc modo eos maxima moleſtia afficiunt, alij ſunt huiuſmodi, vt tantum occidant. Ex quo illud maximè mirandum conſequitur: quod ſi à ſe venator dimittit illum, qui occidit, licet valde ab eo diſtet, ſcit tamen eum eſſe, qui futurus eſt, vt eum occidat, & ſtatim pipiat, & quam poteſt ſuæ vicinæ mortis vindictam ſumat. Non tamen animum demittit, ſed quantum in ſe ſitum eſt, in eò inuigilat, vt ſuam ſibi vitam conſeruet. Quamobrem aliud quoque remedium tentat admirandum. Cum enim cibi onus ſibi ad volandum impedimento eſſe cernat, eum eijcit, & exoneratur, & venatores fruſta ei decidere, quæ comederat, conſpiciunt. Vbi autẽ poſtrema huius pugnæ hora iam peruenit, tanquã fulgur accipiter in erodium cadit: ei tamen neq; induſtria, neq; arma, quibus ſe defendat, deſunt. Inter. n. alas roſtrũ ſurſum dirigit, & niſi accipiter ſit ſatis cautus, quo maiori impetu in eũ tendit, eò maius periculũ imminet, ne illius roſtrũ in pectus ſibi infigat, ſic illi accidit ſæpe vitã profundere, qui, vt aliũ interficeret, in pugnã deſcẽdebat, & ſua ipſius morte audaciæ pœnã dare. Aliàs autem alijs vtitur artibus, quòd eſt, ſe ad quoſdã lacus recipere, ſi forte eos inuenit. Accipiter timet aquã, & ita ſe incolumẽ præſtat. Tantas autem induſtrias, & artes huic aui tradidit? Accipitrẽ timere aquã, quis narrauit? Ex multis autẽ accipitribus, qui eũ perſequuntur, quis hunc mortẽ illi allaturum dixit: idque cum à venatore dimittitur? quis eũ docuit cibum eijcere, vt faciliùs euolaret? Quis hoſtis impetũ expectare in illius ſpiculi aciẽ ſibi à creatore datam, quod nihil aliud eſt, quã ſi diceret, ſi ad me accedere vis, id tibi per enſis mucronem faciendum eſt? Hæc omnia ſunt diuinæ prouidentiæ opera, qui hanc auem penitus, neque armis, neque induſtria, qua ſe ab hoſte ſuo defenderet, deſtitutam eſſe noluit.

noluit. Regibus autem,& nobiliſsimis viris,honeſtam animi remiſsionem eſſe ſtatuit. Ad illos tamen ſpectat,hæc cum cernunt, ad creatorem animũ,cuius hæc ſunt oĩa,quæ eos recreant, & in exercitatione continent eleuare, atq; inuigilare, ne ita huic ſe tradant voluptati, vt interim ſuæ conditionis munera, & officia deſerant: vt de Rege Antiocho ſcribitur,cuius ſubditi de eo quærebantur, quòd cum nimium ſe dediſſet venationibus,& regni rationibus minimè conſuleret.

Vult Deus ſuæ ſapientiæ magnitudinem quamplurimis rebus ad idem tamen tendentibus nobis manifeſtare. Quis adduci poſſet, vt crederet herbarum ſpecies reperiri, quæ ad pugnandum auxilium ferrēt? In noſtri cęnobij horto nonnunquam conſpiciebatur ſcorpius, & fel quidam magnus, & magno animo præditus cum eo confligere ſtatuit, ad id autem ſe ruta inſtruxit, & ita armatus,& his armis fretus ad hoſtem ſe contulit. Quidam monachus de ſuæ cellulæ feneſtra hæc omnia conſpiciebat. Vndique concurritur neque ſemel. Vbi verò iterum, atq; iterum concurrerunt fel tandem ſcorpium vnguibus comprehendendo in aere interfecit,& lacerauit.

In hanc ſententiam aliud admirabilius narratur, in inſula Ceilan angues reperiuntur magni, qui pileati dicuntur, quod eius caput, & collum huiuſmodi videtur: qui ita venenoſi ſunt, vt vigintiquatuor horarum ſpacio interficiant. Diuina autem prouidentia,quæ nihil ſine remedio eſſe, paſſa eſt, effecit, vt in eadem inſula arbor quædam naſceretur,qua pro theriaca aduerſus hoc venenum vtuntur:illius enim tantummodo odor: & halitus eius, qui ex illa comedit,illum anguem ſoporat, & debilem reddit. Quare quoddam paruũ animal,vt muſtella cũ velit cum hoc animali congredi, ita huius arboris folijs ſatiatur, vt in illum efflando,hoc odore ſoporetur,& ita victor euadit. Alia quoq; ſingulari vtitur induſtria: in ſuo enim cubili duos efficit aditus alter latus, alter anguſtus eſt: in certamine verò ad hoc effugit cubile,per latũ aditum, per quem & anguis ingreditur illud perſequens, cum autem intro maximo ingrediatur impetu in anguſtia aditus capitur ita,vt dimidium eius corporis extra aditum remaneat: tunc autem illud animal maxima celeritate exiens in anguſto aditu anguem aggreditur,& eum in duas partes diuidit. Aliud hic habemus exemplum, quo demonſtratur apertè plus induſtriam,quàm vires valere,aliudq; argumentum,quo facilè probetur nihil diuinam prouidentiam creaſſe vel minimum, quod ſine armis,vel ſine remedio eſſe conuinceretur. Quid enim vilius, quid abiectius,quàm parua choclea? Hæc caret oculis non tamen armis, quibus ſeipſa tueatur. Illorum enim loco habet duo corniculа,& valde tenuuia, & valde ſenſibilia,quibus prætentat iter ſuum,& inueſtigat, num adſit aliquid, quod ſibi detrimentum eſſe poſsit, quod ſi forte quid reperit,

quod ſibi moleſtiam afferat, ſtatim contrahit cornicula, & ſe totã in ſuũ cubiculum, quod eſt illud perfugium, quod illi dedit creator, ſuo corpori accommodatisſimum.

Armorum diverſa genera in animalibus, & defenſiones a Creatore paratæ vulgò cernuntur, in quibus multa noſtris ſimilia deſcripſit, quod tamen in nobis ars imperfectè operatur, id natura in illis perficit. Mercatores ad alienas terras per mare ſuas merces comportant, & ut tuti a latronibus nauigent, militum manum ſecum ducunt, a quibus ipſi nauigantes defendantur, huius rei exemplum ſimile de ciconiis refert Sanctus Ambroſius, quæ certo anni tempore in unum congregatæ: Orientem Solem verſus euolant, eo ordine, & concordia, quo militum exercitus omnibus armis inſtructus iter haberet: quoniam autem in hoc itinere ab aliis auibus inimicis periculum illis ſemper imminet; uoluit diuina prouidentia, ut aliæ aues amicæ, quę illis fideles in itinere comites eſſent, reperirentur, quæ illis auxilium ferrent, & hæ ſunt cornicum magna manus. Hoc autem verum eſſe ex eo probatur, quòd eo tempore anni hæ aues nuſquam apparent, cum vero reuertuntur, Sauciæ cernuntur, quæ in defenſione amicarum vulnera acceperunt. Quis autem ei tantam præſtitit conſtantiam, & fidelitatem, vt libenter pro amicis vulnera accipiant, & ſanguinem profundant? Quis illis tulit leges, quibus punirentur, ſi militiam desererent? cum illarũ nulla terga dederit, nec agmen dereliquerit? Hinc homines hoſpitalitatis leges addiſcant ab auibus fidelitatem, & humanitatem percipiant, quam hoſpitibus præſtare debent: cum hæ aues pro illis pericula ſubeant. Nos uero contra illis oſtium claudimus, quibus aues ſuam uitam tradunt. Hæc Sanctus Ambroſius.

A ciconiis ad grues pergamus, quæ rationem aliam, ut ſe periculis liberent, admirabilem habent, quæ cũ ſit notisſima, tantæ rei admirationẽ ab hominibus pęne amouit, quæ niſi ſic eſſet nota multis pęne incredibilis videretur. Quis ſibi perſuadere poſſet fore, vt cum iter habet ex illis vni vigiliarum munus commiſſum eſſe, vt reliquæ tutæ dormiant, & ſi quod incidit periculum, eas cornicando excitant, vt in tutum locum ſe recipiant? Illud autem quis crederet, hanc vigilantem pugno lapidem comprehendere ne ſomno complectatur, vt ſi forte dormiret lapide cadente excitaretur? cum autem æquum ſit, vt labores in omnes diſtribuantur, cum beneficium etiam ſit commune, cum hæc conquieſcere vult aliam de misſiore voce excitat: quæ ſine querela, uel quòd ſomnum interruperit, vel cur potius ſibi, quàm alii, hanc curam committat, in vigiliarum munus ſuccedit, & item lapidem vnguibus capit, & fideliter ſuum vigiliarum tempus conſumit.

Hac ratione, huiuſmodique artibus creator harũ auium ſecuritati conſuluit.

ſuluit. Id autē ad quid? Argumentemur, ut fecit S. Paulus ſuper hāc legē
in qua dixit Deus: *Boni trituranti os non obturabis* Nunquid (inquit Apo
ſtolus) eſt Deo cura de bobus? illud compertum eſt hanc legem nō pro
bobus, ſed pro hominibus eſſe latam: ſic ego: Nunquid eſt Deo cura
de gruibus? illud notum eſt, hanc Dei de illis prouidentiā non pro illis,
ſed pro hominibus eſſe. In his enim rationibus, in quibus facile apparet,
Deum eſſe auctorem. illis oſtendere uoluit ſuæ prouidentiæ curam, &
earum trium uirtutum, quas cum illa eſſe diximus, bonitatis, ſapiētiæ, &
omnipotētiæ. Hæc enim cognitio illa eſt potiſſimum, quæ nos magis ex-
citat, ad tantam maeſtatem amandam, & timendam, ad ſperandū, ad co-
lendum, atque obediendum. In quo maxime noſtri cordis cæcitatem do-
lendum eſt: quod cum quotidie inter tot Dei admonitiones, & benefi-
cia uerſetur, & inter tot illius admiranda opera, ubi ita plane nobis ſe ma
nifeſtat, eū non agnoſcimus, neque in illis ueneramur: vt uidentes non
uideamus, neque intelligentes intelligamus: eo enim contenti ſumus, at
corticem intueamur, cum illorum auctorem ſcire negligamus; & ne ulte
riùs progrediamur Creatorem, qui ſtatim poſt ſequitur, uidere non cura
mus. Quid de tanta cęcitate dicendum eſt? Dicam nos eſſe, ut filios Iſ-
rael recenter de Aegypto egreſſos, quibus dixit Moyſes, quod cum tot,
tantaq; prodigia, & miracula, quæ Deus pro illis fecerat non habuerunt
oculos, ut ea uiderent, nec aures, ut audirent. nec corda, ut affirmarent,
quæ pro illis Deus effecerat, illiq́ue gratias haberent. Quod ita ſe habuiſ-
ſe paulo poſt compertum eſt, cum uitulum uix Aegypto egreſſi conflaſ-
ſent, & pro Deo coluiſſent: huiuſmodi & nos uidemus. Nā licet tot Dei
beneficijs ſimus ex altera parte circundati, & ex altera tot ſuæ bonitatis
teſtimoniis illius bonitatis, & prouidentiæ inter tot illius creaturarū uo
ces ſurdi, & inter tot illius gloriæ fulgura cęci, & inter tot illectamen-
ta, atque inuitamenta ad illius laudes, quot creaturæ ſunt, muti uer-
ſamur.

Quod de his auibus ſcimus, vnà cum ceteris huiuſmodi, quæ hic per-
tractauimus nobis argumento ſunt, ad credendum illud, quod Franci-
ſcus Patritius Senenſis in ſuo libro de Republi. narrat. In illo enim ait,
quod in montem Taurum multæ aquilæ ſolent ire: cum autem magna an
ſerum turba, quæ clangoribus maximis ualent, certo anni tēpore ſe con-
ferunt, & ne ab aquilis ſentiantur, optimum remedium adhibet. Quod-
nam id eſt? quęlibet in ore lapidem fert, quæ in cauſa eſt, ut ſilentio illud
iter conficiant. Hoc uideturne incredibile? Qui memoria tenet, idē ma-
rinum hetinaceum facere, cum tempeſtatem pręſagit, neque id, quod hę
aues faciunt incredibile exiſtimabit.

Aliud huc addā, neſcio an dicā admirabilius, quàm, quæ hactenus nar-
rata ſunt, quod tū Plinius, tū Cicero in 2. li. de natura Deorum narrat: in

duo

quo multa in hanc ſententiā cognitione digna ſcripta reliquit exiſtimās hac ratione nobis conditoris ſummā ſapientiā declarare. Aiunt autem hi duo celeberrimi auctores: in mari eſſe quoddā concharum genus, quod Pinna dicitur, quæ cū paruo ſquilla, quaſi ſocietatē coit, comparandi cibi. Pinna enim ſuas cōchas aperit, in quas hiantes piſciculi parui, qui apud ſunt, innatant. illa uero cum neque oculis cernat, neque moueatur, audacius & certatim hac re freti ingrediuntur. Tunc explorator, qui (ut dixi) ille paruus piſciculus eſt, comprimit conchā cęcā morſu, ſic eam admonēs. tutam iam eſſe piſcationem, ſtatim illa conchas claudit, & ſic illos piſciculos occidit, qui innatauerint, & prædā cū ſocio diuidit, & ita uterq; nutritur. Quis autem hoc loco diuinam prouidentiam non laudabit, quæ ita huic conchæ aliorum oculorū uſum, huicq; piſciculo cibum præſtitit, huic mercedem laboris in ſeruitio ampliorem præbendo, quàm noſtra memoria principes ſuis aulicis præbere ſolent? Quis hoc loco infinitam creatoris ſapientiā, quæ tam multas, atque diuerſas proprietates excogitare potuit, ut ſuas creaturas nutriret, non agnouerit? Quæ quidē amplitudinis illius gloriæ in ſe ipſa apertiſsimum teſtimonium præbent: ut eā, quemadmodum eſt ueneraremur, atque adoraremus.

Huic capiti finem imponam, ſi priùs a Deo noſtro petiero, ut nobis illam ſerpentis prudentiam præbeat, quam nobis in ſuo Euangelio cōmendauit. Hi enim cum ſe affici uulneribus ſentiunt, qua maiori poſſunt arte, atque ſolertia caput contegunt, & reliquum corporis, quod minori eſt in periculo deſerunt, ut quod maioris eſt conſeruent: & ita ſuam uitam tuentur. Quod ſi homines facerent, cum in uoluptates corporis cum animæ iactura incidunt, uellentque quod minori pretio eſt amittere, ut quod eſt pretioſius tueantur, permitterent potius corruptibile corpus, quod cum belluis commune habent, perpeti, quàm animàm, quam angelorum habent ſimillimam. Ita quoque ſi quando ſibi daretur occaſio, qua aut Deum, aut facultates amittere neceſſe eſſet, eligerent potius quidquid mundus dare poteſt, relinquere, quàm eum, qui unus plus quàm cętera cuncta ualet, & ſine quo omnis copia inopia eſt, & omnis fęlicitas in maxima calamitate uerſatur. Alia quoque eſt in hoc animali quædam quaſi prudentia: cùm enim creator quotannis ei nouum ueſtimentum paret, ſitq; ei neceſſe uetus, & attritum deſerere hac induſtria utitur, per anguſtum foramen ingreditur, & ita ſenectam ſibi detrahit. In quo item nos admonet, quòd qui uult ueterem hominem appetitibus carnis deditum exuere, ei neceſſe eſt per anguſtam uiam mundificationis ſuarum affectionum ingredi, & crucis uitam aſperam, & laborioſam complecti: natura enim corrupta ſi multorum dierum confirmata ſit minime fieri poteſt, ut uincatur, niſi maxima difficultate, hoc eſt ieiunijs, orationibus, uigiliis, ſanctis lectionibus, ſilentio, ſenſuum cuſtodia,

ſacramentorum frequentia,& alijs eiuſcemodi rebus. Quod cum multis aliis ſanctis uiris Sanctus Ioannes Baptiſta de deſerto exiens aſperitate vitę ſuę,ſuarumque virtutum exemplo,ſuarumq; concionū uocibus adimpleuit,& mundum ſtupidum reddidit, quemadmodum Saluator teſtatus eſt, cum dixit: uſque a diebus Ioannis Baptiſtæ regnum cœlorum vim patitur,& violenti rapiunt illud.

De dotibus, & facultatibus, quas Diuina prouidentia omnibus animalibus ad ſuos filios educandos tradidit.
Cap. 17.

QVARTVM in ordine noſtræ diuiſionis initio factæ eſt, ut de dotibus,quas creator cunctis animalibus, ut ſuos filios educent,atque tueantur tradidit: in quo non minus, immo magis diuina prouidentia apparet, quàm in cæteris rebus,de quibus hactenus locuti ſumus. Superiores enim proprietates eò maxime tendunt,ut ſe ipſa animalia hoc eſt indiuidua tueantur: ſed quod pertinet ad filios educandos ſpeciei, quæ in illis eſt, conſeruationem,reſpicit, quod quidem maius eſt: cum bonum vniuerſale particulari præſtet: diuina uerò prouidentia in rerum maiorum, quàm minorum adminiſtratione magis elucet.

Primum autem, & præcipuum, quod in hac re parauit, fuit quidam amor ingens, quo parentes in ſuos filios affecti ſunt. Hoc enim in cauſa eſt, ut ieiunent, & elaborent pro illis, omnia pericula adeant, uel lanceas ipſas ingrediantur, vt eos incolumes præſtent. Idem amor effecit, vt multæ aues, & gallina in primis, quæ ſemper hominem fugit, permittit vt ad ſe appropinquet, cum ouis incubat, ne eis deſerendis refrigeſcant. Illud quidem uerum eſt, in piſcibus hunc amorem minime reperiri; aliam enim habent rationem, tum multiplicandæ tū ſuæ ſpeciei conſeruandę,quod eſt de ſuo ventre oua parere,in quo quam aptiſſimum locum requirunt, vbi id facere poſſint. Sanctus tamen Ambroſius nonnullos commemorat piſces, qui filios pariunt, ex quibus illud cognitione dignum narrat, quod quidam piſcis cum ſuis filiis aliquod periculum imminere intelligit, os aperit, & intro illos abdidit, periculo autem elapſo incolumes eijcit, vt Cetus, quod Ionam deuorauit. Magis igitur hic amor, de quo verba facimus, apparet in animalibus terreſtribus:maxime autem in auibus propter rationē,quam ſuperiùs adduximus.

Cum

Cum tamen nulla ſit regula, quæ perpetuo vera ſit, de ſtruthiocamelo ait idem creator cum Iob loquens, quòd hoc amore caret: idque his verbis: *Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis herodij, & accipitris. Quando dereliquit oua ſua in terra, tu forſitan in puluere calefacies ea? obliuiſcitur quòd pes conculcet ea, aut beſtia agri conterat. Ducatur ad filios ſuos qua ſi non ſint ea, fruſtra laborauit nullo timore cogente. Priuauit enim eam Deus ſapientia, nec dedit illi intelligentiam.* Cum tempus fuerit, in altum alas erigit: deridet equum, & aſcenſorem ſuum. Hoc exemplum adduxit creator, vt magis nobis ſuæ prouidentiæ curam declararet. Cum enim huius auis amor deficit, & diligentia ipſe illius loco hoc munus ſubit, & ſine matris beneficio, vel calore oua excudit, quæ illa deſeruit.

Huiuſmodi prouidentiam quoque adhibet in filios corui nuper natos. Nam eo tempore cum nondum illis plumæ nigræ ortæ ſint, non ſuos eſſe, & nothos pater exiſtimat, & ob id illis cibum ferre negat, cum ſuos eſſe non arbitretur, quoad pennis nigris induti non ſint. Hoc autem tempore diuina prouidentia patris officio fungitur, & eos nutrit. Quo argumento vſus eſt Regalis Propheta ad gloriam Dei celebrãdam, cum inquit: *Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.*

Nec minorem prouidentiam prę ſe fert in aquilæ filijs educandis, quã nonnulli aiunt, educationis labore defatigatam, vnum de nido extrudere, ille autem Dominus, qui nulli deeſt, aliam parauit auem, qui educandi illius nobilis fętus munus ſuſcipit, quoad ipſe euolare, & neceſſaria ad victum per ſe parare poſſit. verum & illud eſt, quod Sanctus Ambroſius non admittit in aquila reperiri poſſe, quòd Dominus in ſcriptura amorem, quo eſt in ſpirituales ſuos filios affectus cum amore aquilæ in ſuos comparat. Ob id ait, quòd huius expulſionis alia cauſa eſt admiratione digna: inquit enim quod efficit, vt filij ſui in Sole immotis oculis intueantur, quòd ſi forte quem reperit ita infirmo viſu, vt radiorum vim nequeat perpeti, de nido extrudit, vt ineptum, & aquilæ reali nobilitate indignum. Quo exemplo creator, parentes nobiles admonet, quanti facere debeant filios, qui perditis moribus ſuæ familiæ nobilitatem commaculant.

Neque illud obliuioni tradendum eſt, quod in ſuorum educatione ad venationem accipiter adhibet; vbi aliquantulum adulti ſunt, & iam alis vti poſſunt ante illorum oculos auem alis, à quibus ex dimidia parte pili ablati ſũt, offert: ipſi aũt fame adducti illã perſequũtur, quo ſæpius facto cum primum pennæ omnes creuerunt, ſunt ad venandum accõmodati.

Quando autem in aquilæ mentionem incidimus, illud de ea dicam, quod minimè nouũ eſt, & omnibus compertum, ſed parum animaduer-

ſum, atque conſideratum. Noctibus hyemis longioribus, & frigidioribus in eo inuigilat, vt aliquam capiat auem, vt per totam noctem eam vnguibus tenens ſeipſa calefaciat. Hæc igitur prouiſio eſt. Aliam quoque procurat, vt cum ante lucem ſurgat, fame adducta, quod nox fuerit longa, cumque tum ipſa, tum cæteræ aues rapaces habeant in ventriculo maximum calorem, vt fames eas ad venandum impellat, licet paſtum vnguibus contineat, non tamen eum comedit, ſed incolumem a ſe dimittit, quod ab ea aue illud beneficium conſecuta ſit. Hæc quoque prouiſio eſt. Tertia illa eſt. Quòd mane, cum ad inquirendum cibum volat, non eò quò dimiſſa auis euolauit, ne in illam incidat, ſed in oppoſitā partē tendit. Ex hac nobilitate illud prouerbium ortum eſt, quo dicitur [Hidalgo] hoc eſt nobilis, vt accipiter, & vt huiuſmodi regię leges eum omni vectigalium, & portuum ſolutione liberant, vnà cum tota eius familia, quę ſunt omnes aues cum eo volantes, licet iam mortua perueniat: illud autem nunc peto, quid melius in hanc rem nobilis vir prædirus virtute, & gratus faceret? cum hæc accipiter efficiat, licet non ipſe: ſed qui eum his facultatibus, & nobilitate creauit, qui nobis veræ nobilitatis conditiones in ſcripturis tradidiſſe non contentus, huius quoque auis exemplo eandem nobis tradere voluit, quæ licet fame laboret, cibum vnguibus contineat, eam tamen comedere nolit, ſed incolumem dimittat, quod illud beneficium ab ea acceperit. Ad hunc vſque nobilitatis gradum peruenit Octauiani Imperatoris nobilitas, qui ex omnibus Romanis Imperatoribus illuſtriſsimus fuit, cum M. Tullij caput, per quem, & dignitatem, & auctoritatem, quam poſsidebat, conſecutus erat, vt inimicum vlciſceretur. Glorientur igitur, qui ſuum genus in Reges, & Imperatores referunt. Nam quæ pulchritudo in ramis eſſe poteſt, cum illius truncus corruptus eſt? quæ limpiditas in riuulis, cum turbidus fons eſt? Reliquum igitur eſt, vt vera nobilitas in Dei timore ſit: hic enim vbi eſt, ibi, nullum ſcelus, nullaque ignominia eſſe poteſt.

Cunicula cum tempus pariendi accedit lectum moliſsimè ſubſternit, ne filij teneri lædantur. Quare non ſolum quam molliſsimas palleas ſternit, verum ſuum ventrem depilat, vt filiorum lectum molliſsimum reddat. Hac materna caritate, quæ maior reperiri poteſt? cum autem ad paſtum egreditur ita operit ſui cuniculi aditum, vt non facile ad filios ſuos conſpiciendos quis accedere poſsit: lupus licet inexplebilis ſit, ſi lupa nutritur, ipſe catulos educat, de ventriculo illud hauriendo, quod priùs comederat, & id filijs impertitur.

Vt autem ad filiorum educationem reuertamur: Ad id nidorum fabrica ſpectat, quos ædificant, vt in illis filios educent. Hæc autem

eſt

eſt ita ad id accommodata, & filijs conuenientia, vt Quintiliano quædam rationis ſpecies, & imago viſa ſit: præſertim cum illum mollisſimum lectulum conſideraret, quem ſternunt, ne filij nuper nati, & teneri aſperitate nidi lædantur. Stupeſcit verò Ariſtoteles, & iure optimo hirundinis nidi ædificationem, quod verò eam habet vim, vt Ariſtotelem ſtupidum reddiderit, id in nos nullam vim habebit? Idque aut, quod cernimus quotidie, aut qđ oculis caremus, quibus Dei opera cernamus, & contemplemur. Quis ſibi perſuadere poſſet, niſi id vidiſſet, fieri poſſe, vt illa auicula nidum ædificet tamquam fornicem parieti hęrentem ſine columnis, quæ illum in aere ſuſtentent, & paleas cum creta miſceat, vt ſimul opus conglutinet, atque conſtruāt, vt cęmentarij faciunt, cum parietes incruſtant, vt deinde dealbare poſsint? Quòd præterea nonnullas plumas perquirant, aut huiuſmodi quid molle, ne filiorum tenera corpora lędantur? illud autem ab hominibus ratione præditis libenter ſciſcitarer, quid huic auiculæ faciendum eſſet, ſi quando illi contingeret ibi nidum ædificare, vbi neque creta, neque limus reperiretur? illud quidem me inuenire non poſſe meo iudicio fateor. Hæc tamen auicula cognouit alio maiori intellectu, quàm hominis recta: à creatore enim regitur, qui dedit illi induſtriam, qua cretam efficeret, vbi non eſt. Propter hanc cauſam alas in aqua intingit primum, deinde eas in puluere euoluit, & ita cretam efficit, & eadem actione ſæpiùs repetita ſuam ædificationem perficit. Hæc autem ſapienter intra noſtras parietes ſuos conſtruit mutos, vt (quemadmodum S. Ambroſius inquit) hoc loco ſuos filios ab inimicis auibus tutos præſtet, & incolumes. Neque hanc commoditatem à nobis gratis ſuſcipit, ſed nobis ſui cantus melodia, quaſi horario, quæ nos diluculo à ſomno excitat, nobis gratiam referre conatur: ſed tam in hac, quàm in cæteris rebus, de quibus hic agitur, illud S. Pauli ſæpius repetendum eſt: *Numquid eſt Deo cura de bobus, & de hirundinibus*. Illud manifeſtum eſt eò fieri, vt ſe hominibus oſtendat, vt eum adorent, ac venerentur. Quicunque enim eam haberet oculorum aciem, vt tam omnium animalium fabricam, quàm eorum proprietates, vt ſe tueantur, apertè cognoſcerent; hæc omnia Dei ſapientiam prædicaret, & quot ſunt creaturæ, tot etiam eſſe huius rei teſtimonia, apertè conſpiceret.

Illud autem, quod de aue, quæ Halcion dicitur SS Baſilius, & Ambroſius narrant, nonne admirabile eſt? in qua apertiùs nobis ſuæ prouidentiæ perfectionem oſtendere voluit, & quomodo nulla in re deeſt: illi .n. eam dedit propenſionem vt in littore apud mare, idque hyme ſuum nidum collocaret. Quod autem remedium illi dedit ne cum mare eſt iratum illum vndæ demergant, & perdant? Quis fortaſſe diceret in eo defuiſſe creatorem, cum illud tribuerit huic aui, vt ibi ſua pareret oua, vbi ea

tutari non poſſet. Ne igitur id diceretur, quod remedium? illud proſecto Deus excogitauit remedium, qui ſolus potuit auibus dare, quiq; vt maris Dominus illi mandatum dedit, ne per quatuordecim dies (ſeptē ſcilicet, quibus hæc auis ſuis incubat ouis, & ſeptem dum filios educat, quoad euolare poſsint) commoueretur, neque ſuos fluctus extolleret, ne quis vlli rei diuinam prouidentiam deeſſe, vere dicere quis poſſet. Quàm admirabilis es Domine in omnibus operibus tuis? quàm es in illis omnibus dignus cognitione, adoratione, & reuerentia? Quàm cupis à nobis cognoſci cum tuæ amplitudinis, & admirabilium rerum, tam multa nobis præbeas argumenta? Quis à te omnibus ſuis neceſsitatibus remedia non ſperabit, cum pro auiculis furioſo, & truci oceano imperas, vt his omnibus diebus conquieſcat, quos nautæ benè animaduerterũt: & hos dies Halciones nominarunt, & pro certo habent fore mare tranquillum quoad hæc ſuos filios educat?

Neque illud prætereundum eſt, omnes aues quandam matrimonij ſpeciem præſeferre, & educationis munus inter ſe diſpertium. altera enim oua fouet, altera eſcam quærit: hęc autē cum reuertitur idem munus ſuſcipit, & alter item ad victum conquirendum vadit. Hoc in columbis quotidiè, quos in noſtris domibus educamus, cernitur, qui (vt ait Plinius) tā fœcundi ſunt, vt quot annis decies pariant. eorũ aũt pulli (vt idē teſtatur) quinto menſe ad generandum ſunt idonei: tuncq; ſæpe accidere, vt in nido adhuc filijs exiſtentibus oua quoque adſint ad futuram generationem. Semper quoque duo pariunt oua, ex altero quorum maſculus: ex altero femella naſcitur. Sed maſculus prior oritur. In hac mirabili fęcunditate facilè cernitur voluiſſe Deum homini cibum parare. Propter hanc cauſam his auibus, perdicibus, & cuniculis tantam dedit fęcunditatem, & filiorum multiplicationem, vt tum hac ratione, tum alijs hominibus cibum pararet, & ita alij venatione ſuam vitam ſuſtinerent, alij venationem nobis ſuppeditarent.

Vaccæ cum alicuius feræ periculum imminere ſentiunt omnes in orbem ſe recipiunt, in cuius medio vitulos claudunt partes autem ſui corporis poſteriores ad filios conuertunt, & cornua (quæ ſibi arma data ſunt à creatore) in exteriorem partem, & ita tamquam in acie ſe diſponunt, vt illos defendant, idem faciũt equæ in huiuſmodi periculo, vt ſuos mannos conſeruent. Sed hæc contra ſe accommodant nates ſcilicet in exteriori parte circuli, & caput in interiori, quod ſua arma in pedibus habent. Cuncta enim animalia (vt diximus) ſua cognoſcunt arma, & in periculis illis vtuntur.

Iam ad animalium fętus pergamus. Ante partum animalium fętus per vmbilicum nutrimentum ſuſcipiunt, quemadmodum & homines, neque illis deeſt inſtrumentum, quo illud paruum inteſtinum ſecent, cum

in lucem eduntur. Ad hoc enim munus dentibus vtuntur, vt à ſe illud deijciant: lingua deinde lambunt, & excrementa abſtergunt, quæ ſecum de materno vtero ferunt. Quod potiſsimum vrſa facit, quæ filios ſatis informes parit: lingua tamen deinde ſæpius lambendo ita eos effingit, atq; afformat, vt ſe habere conſpiciuntur.

Neque in auibus deceptiones, adulteria, & furta, vt neque in hominibus deſunt. De coccyce enim ſcribitur, quod aliarum auium paulatim oua commedit, & ibi ſua collocat, ex quo ſua aſtutia duplex beneficium conſequitur. alterum eſt ſe alienis ouis nutrire, alterum eſt fouendi ſua oua, & filios nutriendi labore ſe leuare. Ex quo pariter dua damna illi, cui furata eſt conſequantur: alterum illius filios occidere, & munus educandi aliena illi imponere. Hæc eſt latronum, & tyrannorum conditio: hoc eſt ſuam ſemper vtilitatem cum aliorum detrimento procurare. Perdix quoq; in ſuis educandis filijs aliam iniuriam patitur, non multum à ſuperiori differentem, & quàm ſimillimam iniuriæ illius meretricis, quæ cum altera eius conditionis fœmina coram Salomone litigabat, quarum altera alteri filium ſubripuit ſuũ eſſe contendens. Adeſt enim perdix, quæ aliæ perdici oua ſubripit, & illis incubat, vt ſuis, filios excudit, & vt ſuos educat. Sed illud maximè mirandum hoc loco accidit, quod niſi cap. 17. Hieremiæ legeretur, incredibile nobis omnino videretur: licet multi ſcriptores de hac re ſcriptum reliquerint, vt in hanc ſententiam S. Hieronimus ſcribit: qui dicit perdicem perdici oua ſubtrahere, excudere, & educare: ſed qñ veræ matris, q̃ ſcilicet oua genuit, vocẽ audiũt adulterinam deſerũt, & verã proſequũtur? Quis hac ſibi perſuadere poſſet, niſi idem auctor huius rei tã admirandę in ſua ſcriptura idẽ teſtaretur? Qui hac in re Chriſti redemptionis myſterium, & fructum nobis ob oculos ponit: cuius meritis homines, qui vſque ad illius aduentum alienos Deos colebant, cum veri patris vocem per euangelii prędicationem audierunt falſis deis, quibus ſeruiebant, relictis, ſe totos ad veri Dei, & ſui creatoris cultum contulerunt.

In pelicano etiam idem myſterium, & beneficium, nobis repreſentauit. De eo enim dicitur, quod fouet filios mortuos in ouis, quodq; ſibi pectus roſtro fodit, vnde emittit ſanguinem, cuius irrigatione eos reſuſcitat: ex quo pro inſignibus Luſitaniæ Rex inclytus Ioannes ſecundus ſibi ſumpſit: quo exemplo, quid inter regem, & tyrannum interſit nobis ſignificauit. Hic enim ſuorum ſanguine ſe nutrit ille vero & vitam & ſanguinem ſuis ſubditis præbet. Hanc auem Helianus refert humi nidificare, & propter hanc cauſam venatores in illam auem hanc adibent induſtriam: illius nidum palleis circundant, & in illis ignem accendunt, quo à patre cognito celeriter eò accurrit vt filijs ſuppetias ferat, exiſtimans fieri poſſe, vt alarum motu flammam extinguat, quod non modo

non

non facit, ſed illum magis accendit, & ſibi alas, vt ſuos filios tueatur cc m burit, & in venatores manus incidit, & ita pro filijs ſuam vitam in diſcri-men vocat. Quod non minus, quàm perdicis exemplum immenſam fi-lij Dei caritatem nobis ante oculos ponit. Qui ſe ad mortem obtulit, vt quos filios ipſe creauerat eorum vitam redimeret. Huius autem be-neficij dulci recordatione huic capiti finem imponemus. Si quis præ-terea de hac re ſcire vellet, Ariſtotelem legat in illis libris, quos de natura animalium conſcripſit, & Plinium in 8. lib. 9. 10. & 11. Helianum, in ſexdecim libris, quos de hac re ſcripſit, ſed quicquid attigimus hoc loco, eò fecimus, vt chriſtianum hominem doceremus, quomodo in his philo-ſophandum ſit, & quo modo p hæc ſpiritum ad illorũ creatoris cognitio-nem, & amorem erigere poſsit, qui ſi tã admirabilis eſt in ſuis creaturis, in ſeipſo quid eſſe debet? Et ſi noſter intellectus in ſuis creaturis contẽ-plãdis tanta perfunditur voluptate, quantam percipiet in eo ipſo contẽ-plando, & eius infinita ſapientia, qui hæc omnia creauit: qui tam multa ſcit, & poteſt, vt in tanta creaturarum infinitate, quæ ratione carent, eas tribuit proprietates, vt omnes ſuas actiones non aliter faciant, ac ſi ra-tione præditæ eſſent?

Quod Dei ſapientia, & prouidentia magis in paruis quàm in maximis rebus elucet. Cap. XVIII.

IAM multa ſunt ea, in quibus immenſa Dei maeſtas ſe hominibus manifeſtare vult, tam multiſque in rebus eius ſapientia, & prouidentia elucet, vt non ſolum in ma ioribus, verum etiam in minoribus animalibus maxime appareat. Quod S. Hieronymus in Nepotiani Epitaphio his verbis dixit. Non ſolum creatorem admiramur in fabrica cœli, terræ, ſolis, maris oceani: elephantorum, camelorum, equo-rum, pantherarnm, vrſorum, leonum, ſed etiam paruorum animalium, vt eſt formica, culex, muſca, & parui vermes, in his omnibus paruis, anima-libus, cuius corpora potius, quàm nomina cognoſcimus nõ minùs, quàm in maioribus, Dei, qui ea facit, ſapientiam, & prouidentiam veneramur. Sed S. Aug. creatoris artificium in his paruis rebus videtur admirabilius, quàm in maioribus. Qui ſic inquit. Muſcæ volantis velocitatem ſtu-peſco magis, quàm beſtiæ gradientis magnitudinem: & magis formica-rum opera, quàm camelorum. Ariſtoteles autem in primo libro de par tibus animalium inquit, quod nullum eſt animal, tam vile, tamquam abie ctum, in quo non ſit aliquid diuinum, & admirandum. Huius rei exem plum ſingulare adducit Plinius cum magis culicis, quàm elephanti fabri-

cam

cam admiraretur. In maximis ſiquidem corporibus (inquit) aut certe maioribus facilis officina ſequaci materia fuit. In his tam paruis, tamquam nullis, quæ ratio, quanta erit, quàm inſtricabilis perfectio? Vbi tot ſenſus collocauit in culice? Sed vbi viſum in eo prętedit? vbi guſtatū applicauit? vbi odoratū inſeruit? vbi verò truculentā pro rōne corporis maximam vocem ingenerauit? qua ſubtilitate pennas annexuit? prælongauit pedum crura? diſpoſuit ieiunam caueam, vti aluum, auidum ſanguinis, & potiſsimum humani ſitim accendit? telum verò perfodiendo tergori, quo ſpiculauit ingenio? atque vt in capaci cum cerni non poſsit exilitas ita reciproca geminauit arte, vt fodiendo, acuminatum pariter, ſorbendoque fiſtuloſum eſſet. Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, & truces in ſublime iactus, tigrium rapinas, leonum iubas cum rerum natura nuſquam magis, quàm in minimis tota ſit. Hactenus Plinius. Qui iure optimo, tam multos culicis ſenſus admiratur.

Sed in ea oculos adeſſe admirabilius eſt: Anatomici enim ſtupeſcunt Dei artificium, quo hunc præſtantiſsimum ſenſum in hominibus formauit, per quem tam multa nobis addiſcere contingit. Quis igitur non admirabitur eundem formatum eſſe a creatore in tantullo culicis, & formicæ corpore? odoratus, quoq; ſenſum maximè vigentem habet, quod noſtro periculo quotidie experimur. Nam ſi dormit homo in aliquo magnę aulæ angulo facie linteo tecta, ne ab eo lædatur, ab oppoſito aulæ angulo, euolat phantaſma paulatim, & recta in eam partem tendit, ſua melodia, atque fiſtula, quæ detecta eſt, quod à viſu non proficiſcitur, cum aula ſit obſcura, ſed odoratu, qui in illo maximè viget.

Aliam quoque huius animalis proprietatem, quam ego repertus ſum, adiungam: vnus ex his apud vnguem pollicis meæ manus inſedit, & ita ſe diſpoſuit, vt ſolet cum carnem ferire vult. Sed cum illa cutis pars ſit durior, ſuo ſpiculo penetrare non potuit. Ego ex profeſſo illud intuebar, & finem expectabam. Quid igitur fecit? ſpiculum ſuum duabus manibus comprehendit, & maxima celeritate illud exacuere incepit, et modo hac, modo illa manu attenuare, vt faciunt illi, qui cultrum cultro exacuunt. Quo facto iterum tentauit poſſetne ea diligentia id perficere, quod ante minime potuit. De rinocerote, inquiunt, quod cum elephante pugnaturus eſt ſuum exacuit in petra cornu: quod idem hoc paruum facit animal, vt nos feriat illud ſuum roſtrum paruis ſuis manibus acuendo. Id omne nobis, quàm mirabilis ſit creator, non ſolum in maioribus rebus, ſed multo magis in minoribus profectò declarat.

Ad id ſpectat, quod Hugo de S. Victore his verbis inquit: Multis rationibus res admirabiles eſſe poſſunt: nonnunquam quòd magnæ, non numquam quòd paruæ ſint. Propter magnas admiramur, quod ſui generis

neris creaturas magnitudine ſuperent: hac ratione inter homines gigantes admiramur, inter piſces immania cete, inter aues griphum, & inter animalia terreſtria elephantē, & inter ſerpentes draconem. Propter paruas vero eos admiramur, quæ inter omnia animalia minima corpora ſortita ſunt: vt tinea eſt, quæ veſtimēta rodit, culex, vermiculi, & alia huiúſmodi paruitate corporis animalia. Animaduerte igitur vtrum magis mirari debeas apri dentes, an tineæ: griphi alás, an culicis: equi caput an locuſtæ: Elephantis crura, an culicis, leonem an pulicem, tigridem an teſtudinem. In illis miraris magnitudinem, in his paruitatem. His creator oculos donauit, quos vix oculi noſtri diſcernere poſſunt, & omnia alia membra, quæ ad ſui conſeruationem neceſſaria erunt tamquā perfecta, vt nihil in maioribus animalibus reperiatur, quod in illis quoque ineſſe non cernamus. Hæc Hugo. Iacto igitur hoc fundamento incipiemus ab animali ex omnibus minori, quæ formica eſt, in qua licet tam parua ſit, multa tamen maxima cernemus.

De formica.

POST illam vniuerſalem iacturam, quæ à communi peccato profecta eſt, vt nudi relicti ſimus: præcipuum remediū, quod nobis reliquum fuit, diuinæ miſericordiæ ſpes fuit quemadmodum nobis Propheta ſignificauit, cum inquit. *In pace in idipſum dormiam, & requieſcam; quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Vt hanc nobis virtutem in nobis augeamus, multas opportunitates habemus (de quibus aliàs) ex his autem ſi dixero, neque mentiri arbitrabor, non parum hanc virtutē augeri proprietatum conſideratione, quas creator animali tam vili, abiecto, & pene nullo, vt formica eſt, dederit. Quæ quo minor eſt, hoc magis illius potentiam declarat, qui eas in tam paruo animali inſeruerit. Nam ſi illud verum eſt, quod cetera animalia ad id ſolum mouentur, quod adeſt, quodq; præſens eſt, & paullulum admodum ſentit præteritum, aut futurum, vt Tullius teſtatur, hòc tamen paruum animal, opera ſaltem in poſterum longè proſpicit, vt æſtate alimentum hyemale ſibi recondat. Quod vtinam hominum prouidentia imitaretur, vt in terris bonorum operum prouiſione facienda illis in cœlis fruerentur. Vt Salomon hortatur cum nobis præcipit, vt celeritate, & frequentia operemur bona, cum in futura non ſint ea, quæ neceſſaria ſunt, vt id perficere poſſimus, cum autem id homines non operentur, quod formicæ facere ſolent, illa diuinis Salomonis prophetiam experiuntur, quæ inquit. *Qui congregat in meſſe filius ſapiens eſt, qui autem ſtertit æſtate filius confuſionis eſt*: cum enim reddere rationem oportuerit, ſe deceptum eſſe cognoſcet, & pænitebit: ſic quinque virgines euan-

gelij,

gelij fatuæ ſe deceptas eſſe cognouerunt, cum ſuis lampadibus tempore opportuno oleum non parauerint.

Vt autem redeamus ad rem: prima formicæ proprietas hæc eſt. Alia eſt, quod ſine uel ferreis inſtrumentis, uel cœmentarijs, ſuo oſculo ſibi horreum, uel ſcrobem fodiũt, ubi tum habitent tum ſuum cibũ ſibi congregent, neque rectum hoc fabricant horreum. Sed fornicibus huc, atque illuc uergẽtibus, ut de laberinto Dedali ſcribitur; ut ſi forte aliquod animal per oſtium ingrederetur: non facilè eas inuenire, neque eorũ theſauro ſpoliare poſſet. quibus oſculis ſua cubilia foderunt, eiſdem extrahunt terram, & tãquam ageres, & uallum ante oſtium ſuæ domus conficiunt. cum uerò ad ſegetum ſtruem ſurripiendi cauſa accedunt, maiores altiùs aſcendunt, & ſpicas detruncant, & ad minores demittunt, quæ ſine pala, aut alio ad triturandum inſtrumento ſuis oſculis grana, ita ex ariſtis extrahunt, tãquam euaginis, in quibus triticum reconditũ ſit, & ita emundatum ad ſua perducunt horrea. gerunt ea morſu; & auerſæ poſtremis pedibus moliuntur humeris obnixæ, ut ſarcinam facilius ferant. Quamobrem (ut ait Plinius) ſi quis comparet onera corporibus earum fateatur nulla proportione uires eſſe maiores. Vix.n. fieri poteſt, ut homo reperiatur, qui per totum diem alium hominem humeris ferat: ipſę autem tritici granum ferunt, quod quatuor formicis pondere reſpondet, & in hac actione non ſolum totum diem, uerum, etiam noctem perſeuerant. Sunt enim ita laborioſæ; ut in pleniluuijs diem cum noctè coniungant.

Quod autem remedium inuenerunt ne ſemina è terra in fruges exeant, præſertim cum pluit? Quod oſtium, aut lumen huic loco particeps rationis homo daret, ubi intelligeret eodem loco fore, ut frumentũ conditum ſeruaret? Ex me quidem id excogitare minime poſſe fateor; formica tamen id a meliori præceptore edocta cognouit. Illam enim grani cuſpidẽ vnde germen egreditur, arrodit, & ita ſterile, atq; infructiferũ reddit. Hoc autem effecto quòd remedium adhibet, ne humiditate, quæ corruptionis mater eſt, illud ſub terra madefactum corrumpatur? neque hoc remedium formicam fugit; ſuum enim depoſitum cum ſudum eſt ad Solem exponunt, & ſiccum iterum in horrea referunt. hac autem diligentia ſæpe repetita, illud per totũm annum conſeruant. Alia quoque admirabilis induſtria de illis ſcribitur; quoniã non ſolũ ex frumento, verum etiã ex multis alijs rebus viuunt. Hæ autẽ cũ tam magnæ ſint, ut eas minimè ferre poſſint, eas frangunt, vt faciliùs perferant.

Aliud quoque de illis admirabile narratur; cum ex diuerſis locis ſuã colligunt eſcam nonnullis diebus, qui illis notiſſimi ſunt, altera alterius ignara, in vnum locum tãquam in nundinas ſe recipiunt ad mutuam recognitionem, ut quælibet ſciat ſe vnius Reip. eiuſdemq; familiæ eſſe mẽbra; & ita ex diuerſis partibus fit magna earum concurſatio in hunc cœtum,

ctum,& ita fit earum recognitio,& cum ſuis ſororibus, & ſociis collucutio, atque percunctatio. Rebus præterea dulcibus valde delectantur, & odoratus ſenſu,tam acri prēditæ ſunt,ut vbicunque ſint, licet tantum altæ eſſent,quantum lancea lunga eſt odorantur,& inquirunt. In quo aliā quoque admirabilē proprietatē habent,ut per parietē licet calce incruſtatum,& leuigatum,tamquam per æquam terram deambulent.

Hic quoque illud narraturus ſum, quod ego maxima cum admiratione expertus ſum.in mea cellula quoddam habebam uiride vaſculum cum zacchari roſacei aliquantulo, quod ego ab illis timens, quibus maxima moleſtia afficiebar charta, ,& duplici contegi.& circū bene ligaui,ne quā ingredi poſſent: ipſæ tamen in hac re ſatis peritæ aditū repererunt.ad dulcis enim odorem congregatæ nonnullis poſt diebus, quod illorū odoratus eſt tam acer,ut licet res dulcis ſit ſatis tecta, odorē tamen percipiunt, quare ad eum odorem ubi conuenerunt,& omnibus vijs conquiſitis,per quas ingredi poſſent,& nulla inuenta,quid egerunt? Decreuerunt totis conatibus rem ipſam aggredi,& muros deiicere,& ita ingredi,& propter hanc cauſam aliȩ,ab una,aliæ ex altera parte,ſuis oſculis, duo fecerūt oſtia in duplici charta, qua ego parietem tutum exiſtimaueram; cum ego ad roſarū conſeruam me contuli exiſtimās in loco tuto eſſe, aperta inueni foramina: charta autem remota in vaſe totum formicarum agmen ineſſe conſpexi, vt illud ſaccharum in nullam deinde partem,niſi in formicarum cibum valuerit. Quāobrem illud verè dici poteſt ſua calliditate meā longe ſuperaſſe prouidentiam.

Sua cubilia præterea formicæ ualde munda præſtant,quod & apes facere ſolent,vt poſtea dicturi ſumus. Quare aliud quoque non minus admirabile,quàm ſuperius recitaturus ſum, quod ſcilicet ex omnibus animalibus ipſȩ ſolæ inter ſe ſepeliuntur. Propter hanc cauſam, ut Helianus ſcribit in ſuis cuniculis,tria excauant loca diſtincta. primum,in quo ipſæ morantur, ſecundū penoris uſum prȩſtat, in quo uictū conditū ſeruant,tertium,pro cimiterio adhibent,in quo ſepeliuntur. Quis,hoc crederet,niſi viſui pateret? Vt(quemadmodum Plinius ſcribit)uiuentiū omnium ſolæ formicæ inter ſe ſepeliantur. Aliud ad id addam ſatis accommodatum,& penè ei conſequens,quod Helianus narrat, cui fidem præſtare neminem cogo:ego tamen id credo, tum quòd ſuperiori conſequitur,tum quod Deus ille eſt,qui eas gubernat,quique in his paruis corpuſculis nobis magis declarare vult,ſuæ prouidentiæ admirabilia Hic igitur auctor narrat,quod Cleantes Philoſophus, cum in campis eſſet olim ſedens,nonnullas conſpexit formicas circum ſe deambulantes: is autem vt philoſophus,& ſecretorum naturæ ſtudioſus, diligenter ad illas, & oculos,& animum conuertit. Animaduertitque nonnullas formicas aliam formicam mortuam trahere,vbi autem ad ſui cubilis Oſtiolum peruenerunt,

runt, quod ibi erat, commoratæ ſunt aliquantulum, quoad alia formica è cubiculo exiuit, quæ illas uidit, deinde in cuniculum regreſſa eſt: idq; ſæpe fecit, tandem aliæ quoque egreſſæ ſunt, ex quibus una fruſtum uermiculi in ore portabat, & illis porrexit, quæ formicam mortuam comportarunt, tunc illæ vecturæ premiū, vbi acceperunt reuerſæ ſunt: aliæ autē vbi mortuam formicam ſuam ſororem eſſe cognouerunt, & unā ex ſua familia, eā ſuſceperunt, ſecūque tulerunt: vt domi ſuæ de more eam ſepelirent, & ita uiuis & mortuis, quam debent, fidem præſtant. Hoc formicarum officium, tam vehementer hic philoſophus admiratus eſt, ut dubitauerit vtrum haberent rationem, & intellectum animalia, quæ huiuſmodi in actionibus verſarentur, necne: intellectus quidem, & rationis participantia ſunt, non ſui, ſed eius ſupremæ prouidentiæ, quæ nullis in rebus deeſt, & nullis fallitur, & in omnibus, vt in ſe ipſa, admirabilis eſt.

Nihil eſt in tantullo animali, quod eius ſapientiam, qui tam mirabiles proprietates, tam paruo corpori tribuit, vbique non prædicet. Ex tā multis autem admirabilibus illorum oculorum fabrica neſcio, an ſit maior, Anatomici enim viri illud contendunt. nihil in tota humani corporis fabrica eſſe potius, nihil aptius, nihil admirabilius, quàm oculorum compoſitio, qui ſenſus nobiliſſimus, & ab hominibus plurimi omnium æſtimatus eſt. Quod ſi tam admiranda ſunt in hominum oculis, quænam fuit illa potentia, & ſapientia, quæ in tantullo capite, vt formicæ eſt duos, oculos formare tanto artificio potuit? Hoc quidem longè cunctis admirabilibus præſtat. Hoc exemplo magnus Antonius Didimum cęcum conſolabatur, poſtquā illum de Dei admirabilibus rebus pertractantē magno ingenio audiuit. Interrogatus enim num magna afficeretur moleſtia, quòd eſſet oculis captus: ſenex ille ſibi moleſtum eſſe faſſus eſt, Sanctus ei dixit: cur tibi moleſtum eſt oculis, quos formicę habent carere, cum tibi non deſint illi, quos angeli habent?

Iam finem huius capitis cum initio coniungamus: Quanta inuitamenta, quantaſque occaſiones habet hic Chriſtianus homo petendi a Deo in ſuis calamitatibus auxilium, & ſuis neceſſitatibus remediū? Quanta ſpe dicere poteſt? Domine cum tam admirabiles formicæ proprietates ad ſuæ uitæ cuſtodiam dederis, quæ pęne nulla eſt, qui fieri poteſt, vt hominis, quem ad imaginem, & ſimilitudinem tuam creaſti, tuæ gloriæ capacem feciſti, tui filij ſanguine redemiſti, obliuiſcaris: niſi ipſe tanto fauore indignum ſe præbuerit. Quod in perpetuo peccatorum cęno peruolutetur? ſi tantæ curæ tibi res minores ſunt, quantæ maiores eſſe debent? Quid intereſt formicam viuere, aut mori? Quo magis refert illam viuere creaturam, cui tuo ſanguine vitam dediſti? Peccata de medio tollat homo (hæc enim ſunt, ut inquit Iſaias, quæ diuiſionis murū inter Deum, & hominem ſtatuunt) tum certò ſciet, quòd eò maiori curæ ille

Deo,

Deo, quam formica, quò eſt homo, quàm formica, creatura nobilior. Nō enim eſt Deus, ut dicitur, cineris incubator, aut farinam abſumens. Præſertim ſi animaduerterit, quod quidquid facit Deus, & operatur in formica, non pro ea operatur, ſed ut hominibus ſuam ſapientiam, & prouidentiam oſtendat, ut hoc exemplo ſuam ſpem adaugeat, vt exēplum auicularum, quæ nec ſeminant, nec metunt, nos in Euangelio cohortatur, vt eandem ſpem in Deo ſolum habeamus.

Quanquam autem omnibus in his rebus diuina prouidentia admirabilis ſit, multo tamen eſt admirabilior in eo, quod nihil eſt tam paruum, tam uile, tamque abiectum, in quo huius prouidentiæ vis non elucear, quid pediculo eſt vilius? Huic dati fuerunt tum anteriores, tum poſteriores pedes, ſuum & oſculum, quo de noſtris corporibus ſanguinē ſugit, & ſe ipſe nutrit, & veſtium ſuturas conquirit, vt in illis abditum, & inuolutum ſe contineat: quodque maiori admiratione dignum eſt, quemadmodum & aues, ſua pariunt oua, quæ lendes ſunt, quæ noſtrorū corporum calore animam ſibi contrahunt, vt auium oua matrum calore naturali animantur, & nonnunquam artificiali calore. Quis non ſtupeſcet illam ſupremam maieſtatem, quæ cū huius mundi adminiſtrationis munus ſuſciperet, non tamen obliuiſcitur ea, quæ huic rei tam uili, atque abiectæ ad vſus vitæ neceſſarios conducunt?

De alijs animalibus formica minoribus.

CVM autem nobis hic propoſitum ſit de paruis animalibus tractare, neque ea, quæ formica minora ſunt nobis prætermittenda cenſuimus, in quibus maximum myſterium contemplatione dignum eſſe arbitrati ſumus. In nonnullarum enim herbarum folijs uermiculi virides, & albi cernuntur, ex quibus nonnulla tam parua corpora ſortita ſunt, vt vix ſub oculorum ſenſum cadant, quos mutatione potius de loco ad locum, quam ſuorū corporum quantitate percipiuntur, quodque eiuſdem ſpeciei reperiuntur alij, qui maiores ſunt: ex horum autem maiorum membris minorum membra agnoſcimus. Primum enim ſex habent pedes ex altera parte tres: os habent, per quod ſe nutriunt: omne enim viuens, quàmdiu viuit comedit, & augetur: alia enim ratione minime creſcere poſſet, ut plurimum etiam, vt cernat, & victum ſibi inquirat, oculos habeat neceſſe eſt, Talpę tamen quoniam ſemper os in terra habēt, opus minime ſunt. vtrum vero plures habeat partes, & inſtrumenta his ignoro. Hæc autem ſatis ſunt, vt homo ſtupeſcat eius conditoris potentiā ponderans, qui tum hos ſenſus, & membra, & alia, quæ ignoramus in tantullo corpore collocare non ignorauit. Nam ſi hoc animal oculorum

rum ſenſu uix percipitur, quàm admirabile fuit in nulla pęne quantitate tantam membrorum varietatem, & ſenſuum, & præſertim oculorũ effingere? Hoc quidem uidebitur multis non minus nobis creatoris omnipotentiam, & ſapientiam manifeſtare, quã cœlorũ fabrica. Nam quemadmodum quo hi maiores ſunt, eò magis omnipotentiam declarent illius, qui eos creauit: ſic & hi, quò minores ſunt, hoc eius conditoris ſapientiã magis declarant. Illic magnitudinem, hic paruitatem; illic pulchritudinem, hic ſubtilitatem: illic lucis ſplendorem, hic ſummæ excellentiæ fabricã admiramur: itaque qui Dominus in omnibus ſuis operibus admirabilis, in hac quoque eſt, licet rationibus contrariis.

Iam igitur ad myſterium pergamus. Illud peto, ad quid creator rẽ tam ſubtilem, tamque artificioſam, vt hæc eſt creauit? minime enim fieri poteſt, ut id fruſtra fecerit. Hæc omnia inferiora exiſtimauit Ariſtoteles ſeruitute hominum eſſe delegata: itaque illud nobis compertum, alia aliis rationibus homini ſeruire: alia enim illũ nutriunt, alia ueſtiunt, alia calceant alia medentur, alia recreant, alia ſui exemplo docent, alia etiã cũ id meriti ſunt pœnis afficiunt. In nullam autem harum partium hæc animalia valere cernimus. Quemadmodũ enim illius artificii ſubtilitas Dei opera eſſe nobis declarat, ſic illorũ paruitas, quod ad nihil horũ eos fecerat. Ad quid igitur creator rẽ tam artificioſe conſtructam creare voluit? minime negari poteſt ad id rẽ conditã, quod nobis oculis patet, ut ſcilicet artificis infinitã ſapientiã & potentiã, qui in nullo pene corpore, tã mirabilem fabricam conſtruere ignorauit.

Hic autẽ aliud maiori conſideratione dignum nobis ſe offert. Quo res omnes inferiores (præter illud, quod nobis gloria Dei narrant, & eiuſdẽ maeſtatẽ explicant) ad vitæ quoque vſum, & vtilitatẽ conducunt: animalia vero ſuperiora (vt diximus) ad nihil horũ valent, niſi vt hæc eadẽ nobis annuncient. Quãobrẽ illud verẽ affirmare poſſumus inter hos duos creaturarũ ordines, quæ iã præcipue ſunt, illud intereſſe, quod inter litteras ab aliquo nuncio conſueto nobis allatas, & quas nobis agaſo defert, qui ob id in ciuitatẽ ſe confert, vt in forum, uel panẽ vel aliud conuehat, qui in trãſitu eas nobis reddit. Priores enim multo pluris, quàm hę poſteriores fiunt. ſic igitur nobis dicendũ eſt, quòd creaturæ, quæ hominũ generi ſeruiunt, litteras quoq; nobis reddunt, & de creatoris prouidentia, & ſapientia nos certiores faciunt: ſed vnà in forũ pane vehunt, quod eſt, victũ, & paſtũ hominibus parare. Hi uero poſteriores. ſ. vermiculi ſunt tabellarii, qui dedita opera ad nos feſtinant, qui nullũ aliũ vſum nobis prębent, niſi vt nos de immenſa potentia, & ſapientia illius, qui hæc perficere potuit certiores reddant. Ad id antẽ, & ad eundem finẽ de innumeris alijs vermiculis dicamus, in quorũ corpuſculis hoc idẽ artificiũ, & eadem ſubtilitas maximẽ lucet, qui propter corporis paruitatẽ nullũ nobis vſum

ad vitam præſtani,ſed ad id ſolũ,quod diximus. Ad id quoq; formicæ cõducunt,cum ſuis mirabilibus proprietatibus ſuperiùs a nobis adductis; cum nullũ aliũ uſum hominibus præbeant. Et quo ſunt illarũ proprieta tes maiores,& ipſæ inutiliores,hoc magis nobis ad id creatas eſſe teſtan tur.Quid dicã de paruo pediculo,qui vix ad Solis radios cernitur? Quis tantũ potuit, ut in nullo penè corpore virtutem mouendi,uiæq; ſibi ape riendæ inter carnẽ,& cuticullã collocaret? oſculũ ut roderet,& viueret? Quàm magnus es Dominus,& admirabilis in omnibus operibus ſuis, & multo magis in minoribus,& abiectis,quàm in maioribus?

Quorſum igitur tã multa?Quid hinc colligimus? illud profectò,quod nobis maximũ fructum afferre poteſt. Nempe quòd ſi ſupremus ille con ditor innumera penè creauit corpuſcula animata ad id ſolũ,ut nobis immenſam ſuã oſtenderet omnipotentiam,& prouidentiam,cum in nullas alias partes ualeant, illud ſequitur velle Deum ab hominibus ita cognoſci,vt in his apparet. Quod ſi ita vult cognoſci,ita quoq; exiſtimari, ado rari,& coli cupit,in quo religionis ſumma eſt.Hoc eò ualet,vt nonnullorũ philoſophorũ, qui diuinam prouidentiã negant, & ob id religionẽ, & Dei cultum, ſententias penitus de medium tollamus.Quorſum ita mi hi ſemper inuigilandũ eſt,ut nullum vmquã ſpiritũ quietũ ducã,ſeruiendi Deo cauſa,ſi non pluris me facturus eſt, quàm ſi Deus lapideus, aut ligneus eſſet? cũ autem contra illos Dei has uirtutes allegamus,& perfectiones, quæ in cæteris creaturis apparent, & hominum generi ad uitam maxime conducunt,nobis reſpondent,eas iã ſuum finẽ adeptas eſſe,cum hominibus res neceſſarias parant,ad quod ſolũ creatæ fuerunt. Hac autẽ prouiſione diſpoſita,tũ ut homo,tum cætera animalia viuerent,nihil eſſe amplius,quòd uel de homine, uel de rebus ſuis ſolicitus ſit. Iſti uero quid reſpondebunt illis,qui admirabilẽ hæc corpuſculorum animatorũ, quæ penè innumera ſunt,fabricam ante oculos ponent, quæ quo minora, eo admirabiliora ſunt, & eò magis ſui conditoris gloriam enarrant? Quid ſi nobis dixerint ad quid creata fuerint,cum nullum vſum hominũ generi præſtent? Hic uel obmuteſcent iſti philoſophi ſtulti, qui diuinã prouidentiã negarũt,aut omniũ creatarũ rerũ, tã admirabilia,Deũ fru ſtra & ſine propoſito, & ſine fine creaſſe fateantur, neceſſe eſt. Quod tũ dementia,tum maxima blaſphemia eſt.

Hinc videtur quidẽ nos non minus eſſe Deo obligatos,quòd tam par ua creauerat animalia,quàm,quòd magna, cum hæc ad noſtrorũ corporum vſum ſint creata, illa vero ad animorum doctrinam: & ſi utraque creatoris gloriam, & prouidentiam prædicant, id tamen apertiùs parua faciunt, cum ad nihil aliud creata fuerint, itaque ad aliarum argumentationem philoſophi habuerunt, quod reſponderent: licet malè, ad hanc uerò, nihil habent, quod dicant, niſi blaſphemando, & af-

firman-

firmando Deum, tam admirabilia fruſtra condidiſſe.

De Araneis.

AD eundem vſum, eundẽq; finem, quem diximus, aranei quoque conducunt, neq; illorũ dotes ſunt paruæ, & proprietates, quas eis tribuit conditor ad vſus vitæ neceſſarios. Parum cibus eſt muſcarum ſanguis, quas ut capiant, telam tenuuiorem texunt, quàm, quę in toto Cambaiæ regno tenuisſimæ ſunt, eam nulla alia materia, quàm ea, quam ſibi de ventre ſuo extrahunt, qui licet paruus ſit: ſuppeditat tamen filum ad eas telas perficiendas, quas magnas ſæpe uidemus. Hac autem tela ſæpe foramen circundat, in quo ipſa moratur, uel potius, ut explorator, uel latro in inſidiis collocatus, vt cum occaſio commoda ſeſe offerat aggrediatur, & furetur. Cum autẽ harum artiũ ignorans muſca in illam telam incidit, & paruos ſuos pediculos inuoluit: tũc ille latro celeriter accurrit, & iterum implicat vndique, vt eã tutiorẽ habeat: Quo facto illam aggreditur, & ex illa ſanguinem, quo nutritur penitùs exſugat.

Alij ſunt, qui ſuas telas in aere texunt, ut eius latitudo inter duas arbores ſit, longitudo fila ramis ad truncum, & ſuper quæ contexunt telas circinato orbe ſubtegmina adnectentes, maculaſque paribus ſemper interuallis, ut piſcatoris ſunt retia, uel venatoris pedicæ, in cuius medio in inſidijs aranei collocati uenandi occaſionem expectant, quæ cum in rete incidit, ad eam per illa tenuisſima fila, tãquã per craſſos funes accurrunt, & ita feram capiunt. Quamobrem eſt, quod hoc loco conſideremus, ac contẽplemur: ſitum, locum, in quo inſidunt, qui interior locus eſt, vel illius circunferentiæ centrum: in quod omnes illæ lineæ ab illis ductæ concurrunt, & coniunguntur. Ex quo fit, ut nulla pars illius telæ a muſcis contingi posſit, quin ipſe araneus ſentiat, quinque per eandem lineam accurrens feram capiat. quam multa hic ſunt conſideratione, & admiratione digna? Quantum diuinæ prouidentiæ artificium? Quàm perfectum rete? Quàm tenuuia fila? Quanta proportione ille circulus contextus eſt? Quàm accõmodatus ad uenationem ſitus? Id tamen mihi narratur, de hac re mihi uerba fiunt. Ad nihil enim aliud Deo aranei cura deerant.

Alii ſunt, qui ſub terra ſuos conſtruunt nidos, cui multa retia circum, & alia ſuper aliis prætexunt, ne terra, quæ diſtringi poſſet, corruat, & eorum cubilia cæca reddat, & eos viuos ſepeliat. Illud quoque in illis animaduertendum eſt, quòd operculum, quo ſui cubilis oſtium cooperiant, effingunt, eſtque magnitudine dimidiæ glandis, quæ baliſta torquetur: hoc autem de terra fictum eſt, tam multiſque

telis, uel induſiis redimitum, & circundatum, ut ad amuſſim illi oſtiolo accommodetur, itaque fit, vt vix a reliqua humo dignoſcatur. Quod autem maioris eſt, tum artificii tum admirationis illa tela, quibus operculum cooperitur, ex una parte cum illa, qua cubile totum veſtitur coniuncta eſt, ut ſit tamquam cardo, quo operculum cum oſtiolo coniungatur, & illa cum hac tela annectatur. Quis autem hoc tantullum animal docere potuit, quonam modo debeat ſuam inſtruere domum, & quaſi auleis exornare, illis fores tanto artificio addere, niſi ille, qui illud creare potuit? At fortaſſe, quis dixerit hæc nimis minuta eſſe, cum de mundi creatione tractare mihi propoſitum ſit. Ad id reſpondit Ariſtoteles in ſuo libro de animalibus inquiens in minoribus magis, quàm in maioribus animalibus ſpeciem quandam intellectus elucere. Quare quo minores ſunt creaturæ, uiliores, & abiectiores, hoc magis illius Domini, qui tantullis animalibus, tàm admirabiles proprietates tribuit omnipotentiam, & ſapientiam, declarant: cum tam abiectis creaturis: & penè nullis non deſit in illis rebus, quæ ad ſui cuſtodiam faciunt. Ex quo illud intelligere licet, quantæ ei curæ ſit illa, quæ maiora ſunt, cum minora, & longe minora tantæ ſint.

Illud quoque non minus mirandum eſt, quanam aſtutia quidam arranei muſcarum magnitudinem referentes, licet alis careant, muſcas tamen capiunt, quæ ſunt alis præditæ. Nam cum ipſæ ſtant, eas paulatim a tergo aggrediuntur, idque tamen ea diligentia, vt cum muſca mouetur ei uiſum, maxima cum celeritate eripiat, & quoties mouetur muſca toties araneus idem facit: ita tamen, vt eodem itinere duo operetur: viſum enim ei ſubripit, & ad illam ſemper appropinquat, quoad tandem ita vicinus ſit, vt ſaltu in illam incurrat, capiat, atque comedat. Hoc multi maxima cum voluptate, & induſtriæ, & artis venatoris admiratione conſpiciunt: quod & Sanctus Auguſtinus in ſuis confeſſionibus narrat.

De Apum

De Apum & Bombicum fructu. Cap. 19.

TAM eſt Creator in ſuis creaturis admirabilis, vt ſi ſingularum tum corporis fabricam, tum proprietates, quibus præditæ ſunt ad ſui conſeruationem, & prouiſionē contemplari ſciremus; nūquam immenſam maeſtatem, & ſapientiam illius, qui eas informauit, admirari deſineremus. Huius rei veritas in omnibus animalibus, de quibus hactenus locuti ſumus, & in cæteris omnibus, quæ reperiuntur, facilè cernitur, ſi qui oculis præditi ſunt ad hanc veritatem accommodatis. Ad hæc duo parua animalia accedunt, quæ ex numero minimorum animalium ſunt, & hanc rem dilucidiorem reddunt, bombix qui ſericū, & apes, quæ mel conficit, de quibus hic tractaturi ſumus, tāquam de re longe, quàm ſuperiores admirabiliori. Nam (vt a bombice incipiamus) nonne eſt maxima admiratione dignum, tàm paruum vermiculum fila, tā tenuia carpere, tamque præſtantia, vt nulla ars, nullum hominis ingeniū hactenus imitari potuerit? Nonne & illud maxime mirandum, tam paruo animali creatorem tribuiſſe materiem, quā ipſum totius mundi venuſtati ſuppeditaret, quæ eſt holoſericum villoſum, vndulatæ veſtes, & innumera penè alia genera veſtium, quæ ex ſerico conficiuntur, quibus nobiles viri Principes, Reges, & Imperatores veſtiuntur, vt illarum pulchritudine a populo ſecernantur? Nonne, & illud mirandum eſt, nullam eſſe Aethiopum ciuitatem, nullam regionem tam barbaram, neque tam longe poſitam, vbi Reges non in eo maxime inuigilent, vt ſe veſte horū bombicum induſtria confecta conſpiciendos conſtituant? neque ſolum id gentes procurant, verum etiam eccleſiæ, & altaria, & ſacerdotes, & feſta, & diuina officia celebrantur, & hoc ornatu maiori auctoritate efficiuntur.

Quid de apibus dicam, quæ licet minora corpora ſortita ſint: ſuauiſſimum tamen liquorem, & omnibus hominibus ſalutiferum parant; hoc mel eſt, quo ad cibos condiendos vtimur, ad officinarum prouiſionē, ad infirmorum ſtomachorum corroborationem, & tandem ad tam multa conſeruanda, quàm multa in eo conſeruari ſolent? quantam præterea vtilitatem cera, quam cū melle conficiunt nobis affert? cera altaria ſplendent, proceſſiones cera maiorem auctoritatem adipiſcuntur, confraternitates cera vtuntur, funebres pompæ cera celebrantur, & mortuorū monumenta: Principum, & Regum menſę exornantur. Id autem omne eſt animalis, quàm muſca paulo maioris opus. Quis hæc crederet, ſi nūquā ea vidiſſet: præſertim ſi ordo illi narraretur, quo hæc animalia in ſua Repub. & viuendi ratione viuntur? Quàm mirabilis es Deus in omnibus

operibus tuis, tam in operibus naturę, quem gratiæ. Nonne id maximè homines ſtupeſcere debent, cum utraque tua ſint, vtraque eiuſdem parentis filiæ, & propter hanc cauſam inter ſe, quàm ſimillima ſunt. In operibus gratiæ totius orbis terrarum debiliora inſtrumenta elegit, vt admirabilia perficeret. Duodecim piſcibus totum terrarum orbem ad te conuertiſti: vnius fœminæ brachio Aſſyriorum potentiam euertiſti: cum te pedibus Principum Iſrael Regis Syriæ exercitum diſsipaſti: funda, & calculo feciſti, vt paruulus paſtor gigantem, vndique armis circundatum interficeret, & beſtiæ maxilla feciſti, vt Sampſon amplius, quàm mille Philiſtęos occideret. Hæc tua opera ſunt, hæc tua admirabilia tam magna tantullis inſtrumentis perficere. Quem ordinem in operibus gratiæ ſeruas, eundem quoque in operibus naturæ ſeruare ſoles: cum his duobus tam paruis animalibus mandaueris, vt alterum Regibus, & Principibus precioſiſsimas veſtes pararet, alterum verò cibum omnium dulciſsimum conficeret. Nam quò hæc animalia ſunt minora, & abiectiora, hoc magis tuæ gloriæ amplitudinem declarant.

De Apum Republica, & ordine. *Cap.* 20.

SI apum fructus nobis mirus videtur, multò magis in uitæ ratione ordinem, & concordiam admirari debemus. Qui enim optime teneret, quæcunque grauisſimi auctores de illis ſcripſerunt, cerneret profectò in illis optimũ Reipublicæ ſtatum, in quo rex adeſt, optimates & ſatellites adſunt, qui omnes in ſuis ſe exercent muneribus, & vulgus, quod illis ſeruit, adeſt, vbi ſunt arma ad belligerandum, ſupplicia, & pœnæ, quibus afficiuntur, quæ a ſuo officio diſcedunt. Hic quoque bene adminiſtratæ familiæ ſpeciem quandam videbit, in qua nemo ocioſus eſt, & quiſque pro meritis tractatur. Hic etiã cœnobium religioſorũ hominum, in ſuis inſtitutis perpetuò verſantium referunt. Primũ enim ſuum habent prælatũ, uel præſidem, cui omnes obediunt, & ſequuntur. Communia eſt illarum virtus, nihil illis proprium eſt. omnia enim communia illis ſunt: illarum munera, in quibus verſantur, inter omnes diſpertita ſunt. habent ſupplicia, & pœnas, quibus ſontes afficiuntur eodem tempore & loco omnes comedunt ſub nocte ad ſilentium ſuo bombo, tãquam buccino ſignum dant, quo tempore ſilent omnes, ita, ut nulla ſuſſurare exaudiatur. Alio bombo mane omnes ad communem laborẽ excitantur, & quæ ſerò ad laborem ſe recipiunt, puniuntur, ſuas habent vigilias noctu, vt domus cuſtodiatur, & ne fuci illis mel commendant; ſuos ianitores habent apud portam, vt aditum illis prohibeant, qui vellẽt ad furandum ingredi. Habent præterea ſuos fratres laicos, quæ imperfe-

& æ apes ſunt,cum neque mel,neque ceram conficiant,ſed illorum opera eſt,cibum,& aquam comportare,& alia neceſſaria,& vilia officia præſtare. Tanto ordine, & prouidentia deſcripſit, atque diſpoſuit id omne ſupremus ille Dominus,vt in maximã ſui admirationem illos rapiat, qui in illius contemplatione verſantur. Regina Saba, vt ſcriptum eſt,cum Salomonis domus ordinem, & conuenientiam cerneret, deficiebat; ita omnia huius regis ingenio,& deſcriptione diſpoſita erant. Neque mirandum eſt, hominem cæteris omnibus ſapientia præſtantẽ feciſſe,id quod tantam afferret admirationem.Sed tam paruum animal eadem in ſuæ uitæ ratione efficere,atque diſponere facilè omnem hominis admirationẽ ſuperat,licet conſuetudo videndi eadem maximam admirationis partem detrahat. Plinius ſcribit, quòd Ariſtomachus Solenſis tanta afficiebatur voluptate,& admirabatur tantopere, cum in apum proprietatibus contemplandis verſaretur,vt duo de ſexaginta annis nihil aliud egerit potiſſimum. De quodam alio præſtanti viro ſcribit,quòd apud aluearia commorabatur in deſertis,vt melius illarum proprietates,& ſecreta huius parui animalis perdiſceret: & ambo multa conſcripſerunt, quæ diuturna tũ diligentia,tum experientia conſecuti ſunt.

Hinc colligã quæcunque duo grauiſſimi auctores Plinius & Helianus de hac re conſcripſerunt. In quo nihil eſt, quod admirandum non ſit, quodque illius ſuperiori conditoris,hæc cuncta,qui fecerit, ſapientiã,& prouidentiam non oſtendat. illud ab homine Chriſtiano peto, ne hæc incredibilia exiſtimet, quæ illi ſcripſerunt, ex altera parte in animo ſibi euoluentes auctoritatem,& experientiam eorum,qui ſcripſerunt,ex altera,quòd non ſunt apes,quæ operantur; ſed Deus, qui ſe nobis oſtendere vult, tam mirabilia cum in illis operetur: Lectoris tamen deuotio, & prudentia ſuo vtatur iudicio: ſingulis enim in his rebus ſi ſuam adiungeremus exclamationem,tractatio nimis diffuſa eſſet. illud tantummodo dicam,quod cum homo ad imaginem, & ſimilitudinem Dei creatus ſit, in anima illud rationis lumen accepit,quo non ſolum diuina complectitur, verum etiam optimum Reipublicæ ſtatum diſponere non ignorat: cum omnibus neceſſariis partibus,& magiſtratibus, qui ad illius conſeruationem requiruntur.Quod cum ita ſe habeat, illud tamen perſpicuum fiet, quòd quidquid homo hac diuina luce aſſequitur, hoc animal longe melius,quàm homo,deſcribit,& exequitur. Hæc conſideratio ſatis ſit omnibus rebus,quas hic tractaturi ſumus,illud exiſtimantes,vt dixi, Deũ hæc omnia operari,vt illius potentiam agnoſcamus, & prouidentiam, & ſic eum colamus,& veneremur.

Ab eo autem incipiam,quod omnibus notum eſt,ſuum Regem apes habere: cui ſeruiunt, & quem quocunque it perſequuntur.Et quemadmodum inter homines Reges ſua regia inſignia habent, quæ ſunt corona,

na,ſceptrum,& cætera huiuſmodi,quibus a ſuis ſubditis ſecernuntur: ſic creator hunc ab alijs differentem effecit: cum illi pulchrius, & ſplendidius corpus dederit, quàm apibus. Quare quod ars inter homines inuenit, inter apes eadem natura effecit. Ex ſingulis examinibus tres,aut quatuor reges naſcuntur: ne Rex deficiat,ſi quis forte interiret, illud tamen certo ſciunt,ſibi vnico Rege opus eſſe, ob id cæteros occidunt licet inuitæ: neceſſitas tamen & pacis amor iuſtum dolorem ſuperant.Illud enim ſibi faciendum eſſe intelligunt,vt bella, & diſcordias,euitent.Ariſtoteles autem in fine Metaphyſices, exiſtimans principatuũ multitudinem improbam eſſe,illud ſtatuit vnicum eſſe in hac totius orbis terrarum Repu. Principem,qui Deus eſt. Apes autem, licet id ab Ariſtotele non didicerint,quantum dettimentnm afferat,plures in Repub. principes eſſe,non ignorant,vnum deligunt,& cęteros occidunt:licet maximo cum dolore, & moleſtia id efficiant. In quo cernimus in tam paruo animali maximũ iudicium,& maxima admiratione dignum.

Delecto Rege de ſuis domibus ædificandis tractant: primũ fauis prima fundamenta quodam lento glutine per totum alueare iaciunt, quod quidem ex amaris herbis conficitur. Cum enim ſciant multum deſiderari,quod ipſę opus conficiunt,a multis paruis animalibus, vt ſunt veſpes, hirundines,aranei,ranæ,angues,& formicæ. Illud opponere uolũt, quod amaritudine,quam primo aditu deguſtant,illos a furto deterreant. Propter eandem cauſam primi tres cellularum ordines, qui apud portã ſunt melle inanes relinquuntur,ne in promptu ſit,quod inuitet ad furandũ. Hæc eſt pariter prouidentia,atque iudicium.

Hoc munimento ſuis domibus confecto, Regi maximum conſtruunt domicilium magnificum, & regię dignitati conueniens, quod aggere circundant,tamquam męniis, tum vt locus maiorẽ auctoritatem ſortiatur,tum ut tutior ſit; ſtatim deinde ſuas conſtruunt cellulas, vt in fauis cernuntur,quibus tum ad habitandum,tum vt in illis ſuos educẽt filios, vtrum in illis,tãquam in vaſis ſuam prouiſionem, quæ mel eſt, conſeruent; quæ cellulæ tanta proportione, & perfectione diſpoſitæ ſunt, vt omnes ſexangulæ ſint,& æqualia latera habeant,vt oculis patet,in quo nihil illis opus eſt,neque regula,neque perpendiculo, neque alijs huiuſmodi inſtrumentis,cum id omne ſuo tantummodo ore,& tenuiſſimis pedibus conficiant,vt virum magis admireris,aut operis perfectionẽ,aut inſtrumenta,quibus id conficitur; neſcias,neque ſuorũ ſeruorum, qui fuci ſunt,domicilia prætermittunt: licet eis minora ſtatuant, quãuis illi maiori corpore ſint.

Domicilio conſtructo locis omnibus diſpoſitis, & officinis, ſuum opus ſequitur,& officiorum diſtributio ad laborem, ut infra. Seniores tãquam emeriti,& a laboribus immunes Regem committantur,vt maioris

ris

ris æſtimetur,magiſque oneretur.Quæ autem has ætate ſequuntur,vt pe ritiores,& rerum vſu præſtantiores mel conficiunt. Aliæ autē iuniores, & uiribus robuſtiores in agros exeunt, vt inquirant ea, ex quibus tum mel, tum cera conficitur: ſingulæ autem quatuor ſecum ſarcinas comportant: prioribus enim pedibus fœminā onerant, quæ propter hanc cauſam non lęuia, ſed ſcabra ſunt, ne a ſe ſarcina dimoueatur, quam in illis collocant, pedes uerò priores roſtro onerant, totæque onuſtę quatuor his ſarcinis, quas diximus ad ſuos fauos redeunt. Aliæ eas ternæ, atque quaternæ excipiunt, atque exonerant, cum reuertuntur. Aliæ hanc materiem illis, quæ mel conficiunt, deferunt, & apud opus collocant. Aliæ his miniſtris ſeruiunt, vt mel conficiant. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, quòd eſt quaſi domum ædificatam calce incruſtare. Aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum eſt. Aliæ aquam ijs, quæ intus verſantur aquam ore, guttaſque lanugine totius corporis deferunt, qua madefacta cum domum redeunt ſtruentibus domi ſitim extinguunt. Ad hoc autem munus tum aquę, tum cibi deferendi fucibus potisſimum utuntur. Aliæ ad portas tamquam uigiliæ, & excubiæ latronibus impedimenta ſunt, quominus ingredi posſint. His omnibus rex præſidet, & ad ſingulas cellas ſe recepit, munera, & labores ſubditorum animaduertit, ſua reali præſentia ad opera omnes adhortatur, ad opera tamen numquam ſe accingit. Non enim ad ſeruitium natus eſt, ſed vt omnes ſibi, vt regi ſeruirent. Cum eo autem aliæ apes progrediuntur, cuius munus eſt eum, ut regem, comitari.

Ex dictis, quàm admirabilis ſit creatoris potentia, & ſapientia cernitur, qui eum ordinem, & officiorum diuiſionem in illis poſuerit, ut hunc tam ſuauem, & gratū liquorem pararet, qui ſuis improbis actionibus tantam illis moleſtiam afferunt.Ad hæc autem alia accedunt admirabilia,ex quibus illud vnum eſt,quòd intus in aluearibus, tāquam in cœnobijs ſecretiora quædam loca habent,ubi omnes uentres exonerāt. Cū enim creator uoluerit, vt hic liquor eſſet hominū cibus, quorū multi mi nimis de cauſis nauſeantes ſunt,propter hanc causā, vt eſſet purisſimus, & mundisſimus,uoluit. Illud quoq; præſtantis prudētiæ ſignū eſt,quòd turbidis diebus in agros cū non exeunt, de aluearibus has immunditias exportāt,& proiiciunt. Nolunt.n.propter hāc cauſam diē operis,& labo ris abſumere,neq; in ocio degere,cū ad opus ſuū exire nequeūt, & quod melius eſt in melius quoq; tempus deferunt, quodq; peius eſt temporibus huiuſmodi conficiunt.

Aliud quoque admirabile,aliaque prouidentia de illis ſcribitur, ſuperiori non minor,illę enim ſabura utuntur, ut diebus tēpeſtuoſis uētis re ſiſtere ualeant.lapide,quē manibus portant,ſe in aere librant, & corpus

ſuum

ſuum grauius,& minus ventis obnoxium reddunt. Quis autem in omnibus his rebus non cernit illius ſupremi principis prouidentiam: qui horum animalium prouidentiam hominis prudentiæ æquare potuit? Aliud quoque habent admiratione dignum. Quod ſi forte nox illas in agris depręhendit ſupinæ dormiunt, ne alæ rore matutino madefactæ, ſint ſibi impedimento,quò minus volare poſſint. Quid præterea dicam? omnes eodem tempore comedunt,vt quietis, & laboris tempus æquale ſit: eodem tempore cubitum diſcedunt,cum ſcilicet aduesperaſcit: quo tempore in alueo maxime ſtrepunt: donec vna circumuolet & gemino, aut triplici bombo quietem capere imperat,quæ tam obedientes ſunt, vt ſtatim omnes conticeſcant, & ſilentium ritè cuſtodiant. Poſtero uero die,cùm luceſcit,& iam operandi tempus adeſt,eadem apes iiſdem bombis omnes excitat,vt ad ſua munera,quæ ſibi contigerunt,omnes ſe recipiant,&' ceſſantium inertiam notant, caſtigant, & morte puniunt. Ex hoc autem rigore pœnæ colligitur apum rempublicam melius,quàm hominum adminiſtrari,cum in hac multi reperiantur, qui ocioſis rebus ab alijs partis fruuntur,qui quidem Reipublicæ peſtis ſunt: horum munus eſt,de aliena fama detrahere,turpibus negociis ſe implicare, animorũ perturbationibus hærere,& inter ſtrepitus verſari, quæ conſequentia ſunt: in aliis quoque vitiis implicantur,quæ ab otio proficiſcũtur: quibus quidem carent ij,qui nulla in alia re uerſantur, niſi vt totum diem in ſuis negocijs terant.

Noctu pariter ſuas habent vigilias ad portas, quæ domũ cuſtodiunt, nequis ingrediatur,& eius theſaurum furetur; præſertim fuci, qui domeſtici latrones ſunt, qui cum apes dormire conſpiciunt, tacitè ſurgentes aliorum labores abſumunt,& deuorant.Sin autem excubiæ in furto eos deprehendunt: eos quidem plectunt,neque tamen morte,primã illorum culpam condonantes: non tamen ob id ſe ab illo uitio continent: ſunt enim natura heluones,& aliorum labores vſurpantes: quæ vitia maxima ſunt.Propter hanc cauſam cum apes in agros exeunt, ipſi domi ſe continent abditi (quo enim ſunt magis imbelles, & inermes eo maiori aſtutia,& inſidiis vtuntur,) tunc fauos aggrediuntur, & illis, vt lubet fruũtur. Apes autem cum domum reuertuntur, & ſuæ domus direptionem conſpiciunt amplius cum illis mitius non agunt: ſed iratæ,& furore percitę illos inuadunt, & interficiunt: & quemadmodum in hos heluones, & ocioſos rigorem & iuſtitiam adhibent.ita etiam in ſuas ſorores ægrotantes charitate vtuntur: eas enim ad Solis radios exponunt in Alueariſ oſtio eas collocantes, quo illis cibum deferunt, & aſſiſtunt: nocte vero iterum eas domum ſuam deferunt: ne noctis vitio lædantur. Dũ autem ægrotant,illis operari non conceditur, quoad penitus confirmentur, & priſtinas vires recuperent: ſi de vita decedunt,eas cõmittantur exportãt,

vt eas in ſepulturæ locum deferant. Videbo fortaſſe hic nugas, ac puerilia narrare, nihil narro niſi, quod a grauiſsimis auctoribus collegerim, vel (vt verius dicam) illius principis laudes narro, qui quemadmodum ſine pane in deſerto filiis Iſrael paſtum adminiſtrare potuit: ita poteſt facere, vt duæ creaturæ rationis expertes, tam perfectas ſuas actiones efficiant, quam homines, qui ratione utuntur, imo longe illi præſtant, ut infra uidebimus.

Non procedunt vnquam ſine ſuo rege, vnà eſt totum examen, circaq; eum conglobatur, cerni non patitur, in eo ſingulæ inuigilant, vt propius accedant, & in officio conſpici gaudẽt: cum autem ſenex eſt: & volare minime poteſt humeris ſuis deferunt. Vbicunque ille conſedit, ibi cunctarũ caſtra ſunt: ſi quando deficit, vel aberrauit illum inquirunt, & odore, quo maxime uigent perſequuntur, inueniunt, & ſuis ſubditis reddunt. Eo enim deficiente totus exercitus diſtrahitur, & diſsipatur, aculeo ſit præditus, nec ne hactenus nemo ſcire potuit, illud tamen ſcitur, quod ſi eũ habet tamen vtitur nunquam: Eſt enim maieſtate Regia indignum illud exequi, quod carnificis proprium eſt. Illud enim philoſophorũ non ignorat, qui aiunt ſummam regum in eo eſſe, vt ipſi per ſe beneficia conferant, & per alios ſuppliciis coerceant: & nihil in Rempublicam capeſſentibus laudabilius placabilitate, atque clementia, nihilq́ue eſſe, quod eos amabiliores, vel in ſtatu, & vita tutiores reddat. Propter hanc cauſam apes, ita ſunt ſui Regis ſtudioſæ, & fideles, ut ſi moriatur, omnes eum circundant, & commitantur, cibum, nec potum contingunt tandem niſi ab illarum oculis remoueretur, ibi & ipſæ cum Rege ſuum diem obirent, adeo ſunt fideles, & in ſuum regem propenſæ.

Neque hæc parua animalia ſine armis eſſe voluit, imo per corporis magnitudine, nulla reperiuntur arma robuſtiora, quæ ſunt ille aculeus, quo pungunt, & feriunt, qui illis depredari ſua bona conantur: cum enim in ſuis aluearibus tantum theſaurum contineant, tamque multis deſideratum, conſentaneum fuit, ut illis arma tribueret, quibus eum defenderent. Propter eandem cauſam ad portas habent vigilias, nequis ad furandum nullo ſentiente ingrediatur, & illi quoad eius fieri poteſt reſiſtatur.

Omnibus anni temporibus in agros non exeunt: ſed cùm in illis flores adſunt. Omnibus enim floribus inſident, & ad ſuum munus aliquid inde colligunt. Niuiuoſis autem, & frigidis temporibus domi ſe continent, & vt formicæ laboribus æſtiuis fruuntur. Non vlterius, quàm ſexaginta paſſus a ſuis aluearibus progrediuntur, quo ſpatio confecto, præmittunt exploratores: Vt regio recognoſcatur, & de paſcuis ſibi referant. Nequid autem eſſet vel bonum, vel malum in hominibus quod hoc animal non imitaretur; inter paſcendum acies, inter ſe confligunt

licet

licet plures cadent in acie,cum alicuius aluei cibus deficit: tunc enim in proximas impetum faciunt rapinæ propoſito. At ille contra dirigũt aciẽ, illæ vt furentur,hæ vt furtum prohibeant: concurritur,confligitur,multæ cadunt,tam potens eſt neceſsitas,vt propter eam omnibus humanitatis,& iuſtitiæ legibus abrogetur.

Quidquid hactenus dictum eſt,ciuilis ſcienciæ, & humanæ prudentiæ eſt apertisſima imitatio,quæ ſi in cauſa eſt, vt admiremur tam parua animalia,ea operari, quæ homines ſolent, quàm maiori admiratione dignũ eſt,nonnulla illas ſcire ex iis,quæ ſcit Deus.His enim ſolus futura cognoſcit. idque ſunt hoc animal ex illis, quæ ad ſui conſeruationem ſpectant. Prædiuinant enim imbres, & tempeſtates, & tunc non egrediuntur ad paſtum: ſed domi ſe continent,quod cum videant illi, qui illarum curam gerunt: futuram tempeſtatem colonis prædicunt,vt & ipſi quemadmodum & apes,ſe domum recipiant,& cętera neceſſaria prouideant.Ex quo licet videre,quàm humana prudentia apum cognitione inferior ſit,cũ illud aſſequantur, quod homines minimè poſſunt. Cui videbitur ergo incredibile illud apes imitari, quod fit ab hominibus,cum longè maiora faciant,quod eſt futura præuidere, quod Dei proprium eſt?

Quod autem in hac re ſtupeſco,eſt mellis fructus, ad quod hos omnes proprietates diriguntur.Omnibus enim notum eſt, quanta diligentia,quot inſtrumẽta adhibenda ſint,ut citria,vel aliud huiuſmodi condiamus.Igne enim opus eſt,& coctione ſępius repetita, uaſis, inſtrumentis ad id accommodatis, & artificibus in hac re peritis: Illud autem peto, quæ inſtrumenta habet hoc animal præter pedes,ut tenuiſſimum filũ, & aculeum eadem tenuitate? Quomodo tã tenuibus inſtrumẽtis ſine igne, ſine coctione,hoc ſuauisſimum condimentum, & hanc metamorphoſin florum in mel tam ſuauisſimum,nonnunquam fuluum,ut cera,nonnunquam ut nix album conficiat,neque id parua quantitate,vt videtur, a paruo animali eſſe ſperandum: ſed tanta quantitate, quanta ſuo tempore ex aluearì extrahitur? Quis chimicam artem hoc animal docuit, ut ſubſtantiam in aliam ſubſtantiam,tam diuerſam conuerteret? in vnum conueniant,quotquot condiendi periti artifices reperiuntur, ſuis omnibus inſtrumentis,& coctionibus,& flores in mel conuertant.Non ſolum humanum ingenium eò non peruenit, ſed ne intelligere quidem potuit, quonam modo,hæc tã mirabilis mutatio fiat. Homines tamen ſtulti cœli myſteria inueſtigare volunt: cum ſui ingenij acie id, quod ante pedes habent,quotidie aſſequi minime posſint. Neque illud minori admiratione dignum eſt,quonã modo ex ea materia,quam pedibus domũ deferũt, & manibus partim ad mel,partim ad cerã conficiendam accommodatam eſſe ſciant.

Quonam modo ex eadem materia,tam diuerſa,ut eſt mel, & cera,conficiunt?

ficiunt? Quod ſi in illis ſunt partes differentes, quis illis tradidit hęc ſecretiora, quæ non intelligere nequeamus? Quis illis partẽ tenuiorem ad mel, & craſſiorem ad ceram docuit. Quid non poterit facere is, qui hæc operatur? eſt quidem admirabilis in omnibus operibus ſuis ille ſupremus conditor, neque minus in paruis, quàm in magnis eſt.

Hoc autem loco, quid mihi reliquum eſt, niſi creatori gratias agere, quod hæc tantulla animalia tantis proprietatibus inſtruxit, non tã pro illis, quàm pro nobis, qui illarum laborum fructum capimus. At homines huiuſmodi ſunt, vt hoc fructu vtantur: pro eo tamen nullas gratias agunt, neque in eo immenſam creatoris potentiã, & ſapientiã contẽplantur, qui in tantullo capite artem, & ſapientiã collocauerit: quod Eccleſiaſticus non prætermiſit, cum inquit: cum tam parua ſit apes inter volucres: fructus tamen ſuorum laborum eſt omnis dulcedinis initiũ. Propter hanc cauſam initio dixi, quòd cũ homines inter tot Dei mirabilia verſentur, neque oculos habent, quibus ea cernant, neque aures, quibus audiant, quod ſilendo prædicant, neque cor, quo ad conditoris notitiam per ſuarum creaturarum mirabile artificium, ſe erigant.

De bombicibus. *Cap.* 21.

TAM admirabilia ſunt ſummi artificis opera, vt omnia pęne inter ſe, in quanã ſit admirabilius certare videatur. Omnia enim, & ſingula in ſuo genere admirabilia ſunt, in quo numero ſunt bombices, quæ ſericum filant. Ex illorum fructu iam dictum eſt, omnem mundi uenuſtatẽ, oĩa eccleſiarũ ornamenta, eſſe huius parui animalis opera. De illorũ autem artificio, quo vtuntur cũ ſericum filant, Hieronymus Vida elegantiſſimus Poeta duobus libris ſcripſit. Cuius ſummã huc trãſferam. Hi vermes ex paruis ouis generantur, quæ fœmina parit, quæ uel ad Solem expoſita, vel in ſinu contenta, minori ſpacio, quàm triũ dierum animantur, & uitam cũ omnibus ſenſibus, qui ad illorum vitã ſunt neceſſarij, accipiunt. Quod S Baſilius allegat, vt nobis perſuadeat, hoc exẽplo. Vniuerſalis reſurrectionis myſterium non eſſe incredibile. Nam qui vitã, tam paruis ſeminibus, tam breui ſpatio dare potuit: pulueri quoque, & oſſibus noſtrorũ corporum, vbicunque fuerint idem dare poterit, Nata hæc parua animalia ſtatim maxima fame edere incipiunt, & comedendo creſcunt, & augentur. Vbi autẽ nonnullis diebus comederunt, dormiunt. Somno autem (quo fit concoctio, & ille cibus in animalis ſubſtantia conuertitur) confecto expergiſcuntur, & iterum comedunt, eadem fame, & appetitu. Bombus autẽ, qui ab illis efficitur dum comedunt, ſuis denticulis folia attondendo, illũ ſtrepitum refert, quem cum pluit in tecto, audire

dire

dire ſolemus. Hoc ter efficitur ab illis, ter enim comedunt, & ter dormiunt, quoad penitus adoleſcant. Vbi autem adoleuerunt omiſſo cibo, ſe ad opus accingunt, & cibi pretium hoſpiti ſoluunt. Propter hanc cauſam colla extollunt, & aliquem conquirunt ramũ, quo poſſint utrinque ſua fila annectere, quæ de ſua ipſorum ſubſtantia extrahunt. Vbi autem ramum his filis occuparunt, in illorum medio ſtatim ſuam domum, uel opus inſtar oui, ordiuntur & texunt: ita enim fila modo huc, modo illuc, & modo ſurſum, modo deorſum traducunt, ut parietes duriores efficiunt, non aliter, ac ſi ex membrana conſtructi eſſent, & quemadmodum ubi homines ſuas ædificarunt domos parietes calce incruſtant, vt lęues, & pulchræ ſint, ſic & illæ hoc domicilium conſtructum intus perpoliunt ſuo rictu, vel roſtro, quod ſuper os ſuum habent: ſatis lęue, & ad hoc munus accommodatum, ex quo fit, vt folliculi tam ſolidi ſint, vt licet in aqua demittantur, innatent tamen, quo illos aqua penetrare minime poſſit. Hæc autem eſt creatoris ſingularis prouidentia. Quod ſi aliter ſe haberet, hic opus ſine fructu eſſet. Nam ſi folliculus integer eſt, & ſolidus, & in aqua calida ponatur, filum ex illis detrahitur, quod calore ab altero filo expeditur, ac liberatur. Quod minime fieri poſſet, ſi penetraretur ab aqua, queadmodum ſpongis accidit. Artifex, qui illam conſtruxit domũ illa feruenti aqua interimitur, & hoc eſt, quod pro tanto opere illi pro præmio ſoluitur. Quæ vero bombyces in prolem reſeruantur, hanc iniuriam non ferunt: illæ enim in tam paruo carcere cum ſe diutius contineri non patiantur, ſuis oſcillis ſibi aditum patefaciunt, vnde exeunt, & meliori conditione exeunt, & adultæ: nonnullis enim corniculis, & alis inſtructæ exeunt, & ex vermibus aues iam factæ ſunt. Inter has autẽ adſunt mares, & fœminæ, & cum ſint inter ſe quàm ſimillimæ mares fęminas cognoſcunt, & ſimum in caudis ſe coniungunt, in qua coniunctione quatuor dies perſeuerant. Quo tempore uidentur, quidẽ in his corpuſculis adeſſe ſexuũ differentiã, vt inter mares & fœminas. His elapſis diebus maſculus moritur, fœmina illa minuta parit oua, de quibus initio diximus: quo facto, & fœmina moritur & illa ſemina linquit, unde eius ſoboles iterum renaſcatur, & renouetur. In quo facilè apparet ad id ſolum Diuinam prouidentiã illud animal creaſſe. Hoc igitur munere expleto nemine illa animalia occidente ſuo tẽpore de vita decedunt, & hac naturali, & celeri morte teſtantur ad id ſolũ creatas eſſe, quo completo cum illo viuendi finem habent.

In hoc quidem opere facilè apparet, ſummũ illum conditorẽ omnia hominis cauſa creaſſe: cum hæc tam vtilia animalia non ſibi nata ſint, nec ſibi vixerint, ſed hominibus, quo munere expleto ad vitæ finẽ perueniunt. Quo fine hominibus dicere videntur: Non mihi natus ſum, neque vixi, ſed tibi, ob id hoc munere expleto a te facultatem exeundi peto. Ex

Ex eo quoque id magis apparet, quod illa domicilia, quæ tanto artificio conſtruũt nullum vſum artifici præſtant, ſed hominibus ſolis conducunt: illis enim perfectis aditũ ſibi parant,& exeunt,& nunquam præterea illis vtuntur,tãquam ſit fabrica,quæ non ſibi, ſed nobis ædificarunt: in quo diuinæ prouidentiæ diuitiæ,& illecebrę facile apparent. Nũ enim ſatis ſibi viſum eſt nobis ex ouibus lanam, & ex aliorum animalium corijs paraſſe, & ex aliis huiuſmodi rebus, vt nos veſtiret: ſed uoluit hanc quoque molliſsimam materiam illis, quibus illa opus eſſet, ſuppeditare.

Hic etiam illud animaduertendum eſt, quod cum illius folliculi ſint, quam capilli tenuiores, & ex tam molli materia, & debili, ut eſt huius vermis humor,& ſpuma: ſunt tamen ita tenacia, vt posſint facile colligi, glomerari,texi,& tandem per ſexcenta ſupplicia deuolui,antequam ex illis tela conficiatur,vt aperte cernatur,quàm ſit mirabilis ille cęleſtis artifex in omnibus operibus ſuis.Neque minus hic ſuæ potentiæ magnitudinem declarat,cum vermiculi, qui duobus naſcitur diebus, duos menſes viuit,proprietates tribuit,quibus opus tam molle, tã precioſum afficiũt, vt cuncta hominum ingenia id facere neſcirent.

Inter hos autẽ,& Plinium inſeram,qui cum de hoc animali verba faceret,ait olim texere telas araneorũ more ad veſtem, luxumq; fęminarũ, deinde etiam in vſum hominum perueniſſe, qui cum iam toraces ferre diſſueti eſſent communes veſtes indui moleſte ferebant, ob id ad fœminarum veſtes confugerunt.

De alijs paruis animalibus,& hominibus moleſtis.

IN fine huius capitis, in quo de paruis animalibus agimus,quis fortaſſe a me ſciſcitaretur,cur ille,qui pro hominibus cuncta creauit: tam multa genera paruorũ animalium creauit,quæ non ſolũ nullũ vſum illis præſtant, ſed maximã moleſtiã afferunt,maximeq́ue lædunt,ut muſchæ,culices,pulices,& cętera huiuſmodi, quæ quietis,& ſomni tempore, quo a curis,& laboribus diuinis conquieſcimus ſæpe nos excitant,& illam quietem interrumpunt, Ad id reſpondeo, Quẽadmodum omnes pęnę,curæ, labores, vnà cũ morte nobis primo peccato contigerunt,in quo nos omnes illius parentis filii continemur: ſic & horũ animalium plagę eadem culpa nobis accidunt,& merito.Nã quemadmodum homo (qui ſi cum Deo comparetur, minor eſt, quàm pulx, vel culex) in Deum ſe mouit,& illi obedire noluit; ſic ipſe voluit,vt culex,& pulex,& cætera huiuſmodi animalia minima in hominem excitarentur, & eum moleſtia afficerent,& humilem redderent, cum uideret tam par-

ua

ua animalia, tantam habere vim, vt creaturam, tam mirabilem, quàm homo eſt: ita moleſtaret, vt nullo modo ſe ab illis defendere poſſet. In omnibus tamen rebus Deus bonus es, & miſericors. Hæc enim pœna huiuſmodi eſt, vt vnà, & medicina ſit. Nam, tum hæc, tum ſexcentæ aliæ huius uitæ calamitates, & angores ſunt tamquam aloe in vberibus, & lacte huius mundi a Deo poſita, vt eum aſpernemur, & ab illo abhorreamus, & nos ad illius Domini vbera perfugiamus, quæ ſuauiota, quàm vinum, ſcilicet omnes huius mundi voluptates; ſponſa expetitur. Quod ita verum eſt, ut Eucherius uerè dixerit, ſe neſcire, quid maiorem vim haberet trahendi, & alliciendi hominem ad Deũ, vel malorum acerbitas, qua in terris afficimur, vel bonorum dulcor, ad quem noſter cęleſtis pater nos inuitat.

Hoc autem capite declarato, quàm mirabilis ſit Deus in horum animalium fabrica, æquum eſt, vt quàm mirabilis ſit in maiorum quoque animalium fabrica oſtendamus, vt facilè appareat idem eſſe in omnibus operibus ſuis, vtque intelligatur iure optimo, illum angelum cuidam interroganti, quod ſibi nomen eſſet, reſpondiſſe cur meum nomen interrogas, quod admirabile eſt? In hanc ſententiam poſſem ego huc adducere duas feras, cuius magnitudinem deſcribit idem Creator in cap. 40. & 41. Iob. Sub his nominibus Behemoth, & Leuiatan, ſic & cete, quæ notiſſima ſunt: attamen his prætermiſſis hic mirabilem cuiuſdam piſcis magnitudinem referam, qui anno M D LXXV. 10. Kal. Maij ad Benichæ ſtationem peruenit, hunc iam mortuum ad litus mare proiecit. Hoc nihil admirabilius viſum fuit umquam: erat enim eius longitudo quadraginta cubitorum, in dorſo eius corium erat nigrum, in ventre album: caudæ verò longitudo ab extremitate pinnæ, ad aliam extremitatem erat quinqua cubitorum, & eius latitudo quindecim palmorum: erat tanta corporis craſſitudo, vt duo homines ſatis grandes in vtriſque partibus collocari vix ſe conſpicerent: vterque oculus vnius cubiti longitudine erat: eius caput in ſublime ferebat altum quatuor cubitos. Os non, vt alij piſces habebat in capite, ſed in ventre: maiores illius dentes erant ſinguli octo cubitorum. In ore præterea habebat ſexdecim dentes, & quilibet erat in circuitu dimidium cubiti ſpatium inter dentem, & dentem erat vnius palmi ſpacium: cuius figuram hic adeſſe volui, quæ ab Henrico, quæ ſempiterno fruitur ęuo allata fuit.

In hu-

In huius piſcis fabrica diuinæ prouidentiæ artificium animaduertendum eſt, qui altum fert caput, vt piſces proſpiciat, quibus nutriendus erat: ſed cum diſtantia inter caput, & aquam magna eſſet ei os in ventre accommodauit, vt vicinius, & accommodatius ad piſcandum eſſet, quod oculis iam eſſet aſſecutus. Illud quoque audiui, hunc piſcem in ventre vnguentum ad medendum ſatis accommodatum, & precioſiſſimum, habuiſſe.

De alijs diuerſorum animalium proprietatibus cognitione dignis. Cap. 22.

POST hæc quinque capita: in quibus aliquo ordine de hac re egimus hoc addam, in quo nonnulla de animalibus extra ordinem narraturus ſum: vt tam in hac re, quàm in ſuperioribus eius potentis manus, ſplendorem, & ſapientiam cernamus, qui totum hunc mundum, tam mirabilibus rebus, tàm multis teſtibus, & ſuæ gloriæ concionatoribus repleuit: noſtrum enim cor pene ſine ſenſu, his omnibus teſtibus indigebat.

Ab eo vero incipiemus, quod rarum, & mirabile eſt, & extra rerum ordinem: hęc autem phęnix eſt. De qua dicit Sanctus Ambroſius, hanc auem in Arabia habitare, & quingentos annos viuere, quæ cum ibi viuendi finem imminere ſentit, tamquam ſepulturam, vel domum ſibi thuris, & myrrhæ, & aliarum huiuſmodi bene olentium rerum conſtruit, in cuius medio ſe collocat, & moritur: ex illius autem corporis carne corrupta naſcitur quidam vermis, qui paulatim creſcit, quoad eò perueniat, vt inſtar auis, de cuius carne genitus fuit, alas habeat: & ita renouatur, & priſtinam ſuam formam, & figuram recuperat; In fide noſtræ reſurrectionis hæc auis nos confirmat, quam nos diuina prouidentia expectare, & credere voluit. Propter hanc cauſam, vt hanc auem tam mirum

I modum

modum renouandi ſui, vt haberet, diſpoſuit, quo nos in hac fide firmiores redderet. Quare hæc nouitas pro nobis, & nobiſcum loquitur, cum non pro auibus homo, ſed pro homine aues creatæ fuerunt. Hoc exemplum ad id nobis conducit; Vt intelligamus non permiſſurum eſſe creatorem, vt eius ſancti in æternum pereant, cum non ſit paſſus, vt hæc auis moriendo penitùs periret. Iam vero videamus quiſnam ille fuerit, qui huic aui diem ſuæ mortis annunciauit, vt ſibi ſepulturam pararet, & ſuauisſimis odoribus impleret, in eam ingrederetur, & ibi diem ſuum obiret, vt bonorum odorum ſuauitate corruptæ carnis moleſtum odorē a ſe remoueret? Hæc S. Ambroſius. Hoc autem exemplo intelligimus, quàm multas quamq́ue diuerſas rationes habeat diuina ſapientia, vt creaturarum ſpecies conſeruet, cum hic tam noua, tamq́ue mirabili ratione vtatur, tam nouis circunſtantiis coniuncta, vt dictum eſt. Neque illud minus animaduertendum eſt, quòd cum ſit naturale in corrupta carne multos vermes oriri, in hac vnicus naſcitur, & vnica ſit Phœnix. Nemo venator vmquam hanc auem conſequutus eſt, nec baliſta fixit, nec fixa eſt: hic enim diuina prouidentia ſupplet: ne ſpecies in mundo, quam ipſe creauit, licet in ea vnicum indiuiduum ſit, deſit vmquam.

Hinc autem ad animalia nobis cognita proficiſcamur: In quorum multis diuina prouidentia virtutem amans, multarum virtutum exempla nobis dedit. Nam vt nos ad proximos diligendos, eiſq́ue in ſuis calamitatibus opem ferendum (quod ad charitatis virtutem pertinet) excitaret Euſebius Emiſſenus ceruorum exemplum adducit, qui, vt aliquod flumen tranſnare posſint, omnes ſe in regulam, & verſum reducunt, & quilibet ſe labore leuat, caput ſuum ſuper clunes eius, qui ante ſe proficiſcitur, reponit, & ita mutuò ſibi auxilium ferunt ille ſolus, qui ordinis, & proceſſus eſt dux ſuum caput in ſublime defert, & hunc patitur laborem, vt ſocios labore leuet: qui tamen vbi defatigatus eſt ex primo fit vltimus, & qui poſt eum nabat in munus ducis eadem charitate ſuccedit. Quod ſi homines vicisſim in proximos hac charitate vterentur paucioribus in moleſtiis noſtra uita profectò verſaretur.

Aliud charitatis exemplum huius ſimile de gruibus animaduertit Ariſtoteles, quod Tullius maximi facit, quæ, inquit, loca calidiora petentes maria tranſmittunt, & trianguli formā efficiunt, cuius ſummo angulo ab ijs aer aduerſus pellitur, deinde ſenſim ab vtroque latere, tamquam remis, ita pennis curſus auium leuatur, & hæ in tergo præuolantium colla, & capita reponunt, vt minore labore volent. Quod quia ipſe dux facere non poteſt, quia non habet, vbi nitatur, reuolat, vt ipſe quoque quieſcat: in eius locum ſuccedit ex ijs, quæ acquieuerunt, eaq́ue vicisſitudo in omni curſu conſeruatur.

Neque

Neque lupis (licet tam infidum animal ſit) ſimilis induſtria deeſt. Diuina enim prouidentia omnibus conſuluit, cum igitur aliquod rapidum flumen traſnant, ne curſus eos ſecum trahat, alii aliorũ caudas mordicus tenent, & ita tãquam in acie omnes diſpoſiti viribus ſimul cunctis curſui reſiſtunt, & tuti ad vlteriorem ripam perueniunt.

Idem charitatis exemplum in alijs quoque animalibus habemus, licet fera ſint, quæ mutuò vulnera ſibi lambunt, vt ſunt boues, canes, feles, leones, vrſi, qui mutuò quoque ſe ſcalpunt. Cum ipſi per ſe id facere minime poſſunt. In quam ſententiam non prætermittam, quod ego in duobus animalibus, quæ hic nominare non decet, vidi quorum alterum ſuis dentibus, alterius corpus totum a capite ad calcem ſcalpebat. Quod autem hoc beneficio afficiebatur præ ſe tulit in crure maximo pruritu moleſtari, & illud crus diſtendit, benefactor autem ſtatim intellexit, quidnam ſibi illud ſignum vellet, & ſtatim illi moleſtiæ auxilium tulit, & illius crus ſcalpſit. Quo peracto benefactor cum eodem beneficio affici deſideraret ſe conſtrauit, manibus, & rictu humi poſitis, tum quod beneficium acceperat eadem ſeruitute illi morem geſſit, & gratiam quo modo acceperat omnino retulit. Hoc autem quidnam aliud eſt niſi exemplum, quo creator, tenuem hominum charitatem, & ingrati animi vitium omnino condemnat? Hoc autem quidnam aliud eſt, niſi nobis os adaperire; vt, conſiderantes quàm late illius prouidentia pateat, cum Seraphin dicamus plena eſt terra maeſtatis gloriæ tuæ.

A charitate ad caſtitatem pergamus: cuius exempla in aliis animalibus habemus. Aelianus ſcribit Scitarum Regem perpulchram equam habuiſſe, & equum illius filium maxime generoſum; Cum autem nullus reperiretur tam boni generis, vt hic erat, qui equam aſcenderet, eam cautionem adhibuerunt, vt ita matrem tegerent, ne a filio agnoſceretur, & ſic ab ea bonam ſobolem haberent. Qua re confecta, & ſtragulo detracto, cognitoque inceſtu ambo ſe præcipites dederunt, & interfecerunt. In quo facilè cernitur, quàm cupierit creator in cordibus altius radices agere honeſtatis leges, cum & eam in belluis imprimere uoluerit.

Semiramis Regina Nini regis Babyloniæ filia non ſic caſta fuit. Ille enim morte eam affecit, & ita meritam mercedem illi conſilio, & ſceleri tribuit. Eiuſdem generis exemplum de quodam camelo, & eius matre, idem auctor narrat. Paſtor enim illarum cooperuit matrem, ne a filio dignoſceretur. Vbi verò ſtragulo remoto matrem agnouit, & inceſtum, in Paſtorem ira percitus, & eum, tum pedibus, tum dentibus omnino lacerauit, & tandem ſibi ipſe manus intulit, ſeipſum præcipitem dando, & occidendo. Quod cum verum ſit, nũquam camelus cum matre rẽ habet. Aliã quoq; honeſtatẽ habet, vt idem auctor ſcriptum reliquit, quòd nũ-

quam fœminam comprimit aliis intuentibus,ſed occulte,vt facit, & Elephantus. Quare maiorē præſe fert honeſtatem hoc animal, quàm Maſſageti, qui eò impudentiæ peruenerunt, vt cum mulieribus publicè coirent.Ex quo licet videre,quod gentes barbaræ, & Deum ignorantes raptim ad naturā euertendā,ita cucurrerūt,vt immaniores,quàm feræ ſe ipſæ præbuiſſent.

Exemplum caſtitatis turturæ minor non eſt,quæ poſt mariti mortem vidua remanet ſemper & nullum amplius virum admittit : in quam rem ait Sanctus Ambroſius.Hinc diſcite fœminæ,quantus ſit viduitatis,tum gratia,tum honor,quæ vel in auibus laudatur. Quiſnam(ait hic auctor) hanc legem turturæ tulit? ſi homines quæſiuit,non inuenit.Nullus enim homo hanc legem fœminis ſanxit,cum neque ſanctus Paulus hanc ſancire audeat . Imò dixit bonum eſſe fœminas viuere matrimonio ſolutas, quod ſi facere non posſint, nubant: melius enim eſt nubere, quàm uri. D.Paulus cupit in mulieribus, quod in turturibus perſeuerat. Alio quoque loco conſulit fœminis, vt nubāt ſi in caſtitate perſeuerare non posſunt,in qua hæ aues perſeuerant. Solus igitur creator fuit,qui in his animalibus eam impresſit caſtitatem propenſionem , & hanc proprietatem,qui ſolus eas poteſt leges promulgare,quaſque omnes ſeruent. Tur tura non ſuæ iuuentutis flore accenditur: ſed matrimonii illecebris fidē primo marito datam non fallit: Scit enim in caſtitate perſeuerare. Hæc Sanctus Ambroſius: ex dictis facilè apparet,quàm ſit creator omniū virtutum amicus,cum tam multa illius exempla nobis in omnibus animalibus reliquerit.Accipitres enim nobis nobilitatem tradunt, leones generoſitatē,ſubijci,& obedire Elephāti fortitudinē,& animoſitatē(vt poſtea dicemus,equi,fidē in ſuos dominos canes, charitatē, ut diximus) cerui, prudentiā formicę,reuerentiā,& ſeruitiū in parentes ciconiarū filij: tandem caſtitas hæc auis de qua tractamus.

Inter autē tot animaliū differentias,ac proprietates facere nō poſſum, quin de diuinæ prouidentiæ illecebris mentionē faciā,qui murē odoriferū creauit,cuius Zapetiū ad mixturā omniū vnguentorū odoriferorum conducit,cū ſine illo ſuā perfectionē minimè ſortiri posſint. Præterea cū ſit calidisſimū ad multos morbos expellendos cōducit. Sciendū igitur eſt eum duas quaſi crumenas inter duo loca, vnde venter exoneratur, in duos ſinus diſtributas,in quos, hæc res tam pretioſa, paulatim ita demittitur, vt quarto quoque die hanc crumenam eburneo coclari, euacuare neceſſe ſit: cum enim id non fit,idem mus ſe ipſe per terram trahit, ut ſe hoc onere leuet,quod cum calidisſimum ſit, eum maxima moleſtia afficit.Hoc autem modo quolibet menſe vnciam huius vnguenti ab illo percipitur, quod hoc tempore Lisbonæ decem, aut duodecim aureos ſcutatos valet.Illud præterea addam, quod niſi eſſet omnibus nota,ſcribere

non.

non auderem. Adeſt hic in eadem ciuitate quoddam patrimonium a patre ſuo primogenito relictum, qui ſunt vnius & viginti huius generis mures ex quibus ſexcenta millia, vt hic dicitur, marauidis, quotannis percipiuntur, qui mille & quingenti aurei ſcutati ſunt, expenſis omnibus detractis. Hoc autem patrimonium ita diſpoſitum eſt, vt ſemper hic murium numerus integer ſit, quòd ſi quis defecerit: hæres teneatur propœna Xenodochio miſericordiæ tria millia ſcutatorum ſoluere. Quis igitur in hoc perfectionem, & illecebras diuinæ prouidentiæ non cernit, quæ tam multa creauit hominibus non ſolum ad viuendum, verum etiã ad liberaliter viuendum? Quis non cernit media, quæ ad id inuenit? Quis poſſet exiſtimare ex ſudore, vel illuuie huius animalis rem tam precioſam prouenire poſſe, vt hæc eſt, & ſuã habere crumenã, ne diſperdatur? Quis autem non videt hoc beneficium eſſe potius pro hominibus, pro quibus facta ſunt omnia, quàm pro animali, quod illud producit, quod illo nunquam vtitur? ſed illud iã vetus eſt, & iã conſuetudine tritũ, vt Dei donis homines ita vtantur, vt nũquam ad creatorem oculos dirigant, vt ſi hæc omnia ſibi iure, & hæreditate debeantur.

Muribus odoriferis omiſſis ad canes pergamus. Cum autem creator hoc animal creaſſet, vt domeſticum ſeruitiũ homini pręſtaret (qui creatura rationalis eſt) propenſiones rationi, tam conuenientes illis tribuit: vt poſt elephantem (qui in hac re omnibus præſtat) nullum ſit animal, quod huius dotis ſit magis particeps. Helianus, & Plinius de canum fide, & ſeruitute multa cognitione digna ſcribunt. Ex omnibus autem illius dotibus illam tantummodo referam, quam Helianus ſcriptam reliquit. Quidam mercatoris puer, cum ad nundinas negotiationis cauſa ſe conferret, & aliquantulum de via declinaret, vt ventrem exoneraret, eo inſciente crumena, quam ſecũ cum numis deferebat in terram decidit: is ad nundinas profectus eſt, canis autem quem ſecum ducebat ad crumenę cuſtodiam ibi remanſit: famulus autem vbi ad mercatũ peruenit, ſeque nummis deſtitutum eſſe cognouit per eadem veſtigia regreſſus nũmos, & canem qui eos cuſtodiebat iam fame exhauſtum inuenit, & cũ primũ eò famulus peruenit canis mortuus eſt. In quo, quã firmæ, & conſtantes ſint propenſiones, quas creator animalibus ad ſua munera obeunda tribuit, facilè cernitur. Quàm autem turpe eſt homines fide, qua animalia in ſuos dominos affecta ſunt, ſuperari?

Initio autem tãquam huius rei fundamentum diximus, creatorem pro ratione, qua ſolus homo præditus eſt, omnibus animalibus propenſiones tribuiſſe ad id, quod ad ſe pertinebat, rationi ex altera parte reſpondẽtes: in quam ſententiam inquit Ariſtoteles (vt ſuperiùs diximus) quòd animalium opera ſunt hominum operibus quàm ſimillima. Ad quod illud nunc addamus, quod non ſolum operibus, ſed etiam perturbationi-

bus animi ſunt hominum ſimiles. Quod non ſolum in ira, amore, & odio, quæ in illis quotidie (quæ ſunt affectiones inferiores, & materiales) cernitur, verum etiam in aliis præſtantioribus, & magis ſpiritalibus, vt illæ ſunt, de quibus hic locuturus ſum. Canis venaticus boni generis ſuam ingenuitatem, & nobilitatem cognoſcit, qui ſi per aliquam viam progrediatur, & exeant quotquot canes adſunt, & oblatrent, neque ſe defendit, neque latrat, vt animal, quod ſuum genus præcognoſcit, quod non decet, cum tam humili gente contendere, ſed pro nihilo ducere debet. In quo homines magnanimos, & fortes uiros docet, non decere barbarorum, & immanium hominum uoculas curare, neque propter ſua honeſta conſilia, & vtiles actiones prætermittere. Ad id ſpectat, quod de præſtanti viro Q. Fabio Maximo ſcriptum legitur, quẽ ſuorum militũ vulgus timidum appellabant, quod cum Annibale confligere nollet. Ille autem optimus vir, & imperator nihili has uoces faciebat. Sciebat enim ipſe quid faceret. His autem reſpondebat eum non audere contra hoſtem arma ferre, qui vulgi voces negligere non poſſet. Illud tandem referam in hanc ſententiam, quod quidam vir fide dignus mihi narrauit, ſe magna cum admiratione uidiſſe. Quidam pulcher canis venaticus in litore maris fuit ad quẽ acceſſit quidam catulus, & eũ allatrare cępit, circumueoire, & vndique aggredi, ille tamen canis penitus immotus permanſit: Catulus autem ita importunus fuit, ut canis patientiam fregerit, & ita illum vindicare decreuit. Quo autem modo? noluit ſua arma in ſanguine tam abiecti generis intingere, ſed eum mordicus cepit, & in aqua demerſit, & tam diu ſic eum continuit, quoad penitùs ſuffocaretur. Hæc, & cætera admirabilia ab illa ſumma prouidentia, & ſapientia expectanda ſunt.

Equus etiam ſuam cognoſcit ingenuitatem, & cum ęquus bene natus, & bene educatus, & non feſſus è ſtabulo exit uix tota via capitur, modo huc, modo illuc tranſuersè ſe recipit, & cum uel ad currendũ, vel ad ſaliendum ſe accingit ſub pectus caput demittit, ut melius domitus, & formoſior uideatur. Quodque magis eſt phaleras pulchras agnoſcit, & cum huiuſmodi eſt, ſe acriorem, & pulchriorem præbet. De Bucephalo Alexandri equo ſcribit Helianus, quod neminem præter Alexandrum ſe aſcendere patiebatur: cum autem equitare vellet, ſe demittere, vt aſcenſus facilior eſſet. Phaleris autem remotis quolibet mediaſtino contentus erat. Potius ad bellum, quàm ad laborem creauit Deus hoc animal, licet ad utrũque valeat Eſt enim animal ſuperbum, acre, audax fidele, bellicoſum, robuſtum. Quibus in proprietatibus, ita diuina ſapientia elucet, ut idem Dominus, qui illud creauit, ex profeſſo cum S. Iob c. 39. loquens his verbis eũ deſcribit. *Numquit præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eis hinnitum? Terram ungula fodit, exultat audacter, in occurſum pergit*

pergit armatus: contemnit pauorem, nec cedit gladio, ſuper ipſum ſonabit pharetra, vibrabit haſta, & clypeus feruens, & fremens ſorbet terram, nec reputat tubæ ſonare clangorem. Vbi audierit buccinam, dicit, veh procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Hæc omnia ſunt Dei verba, qui tam ſtudioſè huius animalis proprietates deſcribit, qui præterea eſt ſatis fidelis, & docilis, ſi quid ille docetur. Silentium quoque addiſcit, cum noctu equitatur, vt illi narrant, qui in Africæ ſtationibus commorantur.

Eſt præterea viſu gratior, quàm cætera animalia magno corpore prædita, & pulchrioribus coloribus, & diuerſis ornatior. Alij enim ſunt, qui a capite ad calcem candidiſſimi, vt nix ſunt: alii diuerſis coloribus quaſi depicti. Alij ſpadiceo colore deaurato: alij diuerſis tergis, & pilis. Habent ſuas pulchras iubas, quæ criſtam naturalem referunt. Quodque magis eſt, cum ſit animal magnum, & ferox & elatum, eſt ita domabile, & manſuetum nõnunquam, vt ouis homini ſubijciatur, & paret tum eundo, tũ redeundo: currendo, conſiſtendo, vt ſuo domino videtur. Quàm eſſet conſentaneum, vt homo diſceret a ſuo equo, quonam modo ſuo creatori parendum ſit, cum equus ita ſit in omnibus obediens. Cum autem hoc animal creatum ſit a diuina prouidentia, ut homini in itineribus, in laboribus, & in periculis ſeruiat, vt aſſeſſorem ſuum honoret, & auctoritatem tribuat, æquum profecto eſſet, vt qui ab eo tanta conſequitur cõmoda is creatori immortales gratias ageret. Cõquieſcit in muneribus cor noſtrũ, & donatorem obliuiſcitur, cum hæc creata ſint, vt ad eum tenderemus. Tantum temporis in itinere conterimus, vt nunquam ad finem perueniamus. Hoc autem peius eſt, quòd ex equi pulchritudine, vt vani, leues, & ſtulti cum aſcendamus occaſionem ſumimus.

Leo quoq; animal generoſũ eſt, & ſe ipſe cognoſcit, & propter uires ſe magnifacit. Et cũ quis eũ proſequitur, vt Helianus refert, nũquam fugæ terga dat: ſed ſenſim, & paulatim proficiſcitur, & in vultu ſuos perſequutores intuetur, eis ſuis feris rugitibus minatur: cũ autẽ ſe in aliquẽ locũ altum refert, ex quo a ſuis perſecutoribus minime cerni poſſit, celeriter fugit: ſuã enim exiſtimationẽ ibi non amittere videtur, cũ a nemine conſpiciatur. Habet præterea aliã amplitudinẽ, quod eſt de heſternis reliquiis non comedere, aliã quoque maiorem, quod eſt eſſe in victos clementem (quæ propria virtus eſt ingenui cordis, non autem, vt fœminarum vindictæ cupidi) ſic etiam vt Solinus inquit, maiorẽ proprietatem in fœminas, quàm in homines adhibet, & multò magis in pueros, quos niſi cum fame laborat, non attingit. Omnes enim leges neceſſitate franguntur.

De Pauone.

INTER omnia ingenua animalia, nullum eſſe, quod magis ſuam pulchritudinem videatur cognoſcere, quàm pauonē omnibus cōpertum eſt, cū illum videamus ſuas pennas quaſi in illa perpulchra rota recenſere, quā licet ſæpe videamus: nobis tamen intuentibus ſemper uoluptatē afferi; præſertim dū illius agilitatē, qua illas diſtendit plumas contemplamur, cumque illas oſtentat uideatur ſuā venuſtatē plurimi facere. Quod, vt plurimum, facit, fœmina præſente, vt hoc modo eam ſui cupidiorem reddat: cum autē ſuā rotam colligere vult, alis ſtrepitat, vt cum pulchritudine agilitatem ſuam oſtentat. In quo quandam rerum humanarum imaginem cernimus.

Huius auis pulchritudo eſt profecto admiratione digna: conſuetudo autem videndi, rebus magnis admirationem ſurripit. Homines enim non ſatis eruditi non magna, ſed noua, & vera admirantur, quod & ſuperius diximus, quod vel in huius auis exemplo cernitur. Quæ ab India in Græciam delata (vbi nūquam antea conſpecta fuit) tantam hominibus admirationem attulit, vt (teſte Heliano) qui eum deferret, ſine pretio eā nemini oſtenderet. Quidam autem homo ex proceribus (vt idem refert) mille dragmas (quæ maxima pecunia eſt) in duos maſculum, & fœminā erogauit, vt inde ſobolem procrearet. Alexander autem ille Magnus edixit, nequis illam auem interficeret: adeo ſacra illa noua, & extra rerū ordinem pulchritudo illi viſa eſt: cum autem uerum ſit in rebus præſtantioribus magis etiam ſummi illius artificis elucere ſapientiā, nō ab re fuerit, ſi in huius auis pulchritudine, & conditionis deſcribendis, aliquid tēporis conſumpſero.

Et primum inueſtigabimus finem, ad quem creata fuerit: videtur enim quod quemadmodum in paruorum animalium fabrica (vti diximus) ſuæ potentiæ amplitudinem, & ſapientiæ aciem (qui in tam parua re potuit, tam multa formare) oſtendit ſic in huius auis pulchritudine quandam paruam ſuæ pulchritudinis ſpeciem, vel vmbram nobis oſtendere voluit. Ad id, ut credam, adducit, cū video hunc puluinum (qui eſt longitudinis cubiti cum dimidio, neque eō vtilem eſſe, vt animalis corpus tegat; cum tantum illius corpus ſuperet, neque ad uolandum cum illi potius pondere impedimento ſit: cum autem debeamus hic aliquam finalem cauſam inueſtigare, nullam aliam inuenio, niſi quam dixi. Cum enim ſit amor illud maxime, quod a nobis Deus poſtulat, & pulchritudo ſit illa, quæ maxime ad ſe luminum corda allicit, atque trahit, inde fit vt multa formoſa creauerit, ut per ea (quemadmodum teſtatur

ſtatur ſapiens, vt factoris pulchritudinem, vt infra declaraturi ſumus, dignoſceremus. Et nequa in re aliqua vmbra, aut veſtigium illius pulchritudinis deeſſet propter hanc cauſam multas quoque creauit aues variis coloribus depictas. Ex his autem omnibus primum locum tenet Pauo, qui ad hunc finem ſolum, vt diximus, creatus eſt.

Vt autem aliquod de eo dicamus, neceſſe erit pro ijs qui philoſophiã ignorant duas ſupponere ſententias, quæ ad id maxime conducunt: Quarum prima eſt, quòd omnia corporalia ex materia & forma conſtant, quæ illius eſſentiales ſunt, materia autem ſubiectum eſt, quod formam ſuſcipit, forma vero eſt principium, & cauſa omnium accidentiũ, & proprietatum, & actionum, quæ in qualibet re inſunt: creaturæ autẽ, quæ animã habent. anima forma, & corpus materia eſt: itaque uidemus in homine animam eſſe principium, & cauſam omnium proprietatũ, & actionum, quæ in illo ſunt propter hanc cauſam anima deficiente, ſtatim & illa deficiunt. Altera autem, quæ ſupponenda eſt, quod anima illa eſt, quæ cibũ concoquit, quẽ animalia comedunt, & in illorũ ſubſtantiã conuertũt, quod autẽ ex illo cibo ſuperuacaneũ eſt (quod eſt, vt reliquiæ, & quod ſupereſt) in ſuum vſum conuertit, in auibus in plumas ſcilicet, & in cæteris animalibus in pila, & lanam, quibus veſtiuntur, in hominibus uerò in capillos, ungues barbæ pilos, & pro quantitate eius, quod ſupereſt, ſic & hæc, vel plura, vel pauciora ſunt, quæ inde generantur: ſic illum gloriosum Ioannem Aegyptiacum ſcribitur raros habuiſſe in mento pilos, cum maximę enim eſſet abſtinentiæ, nihil fere illi ſupererat ex cibo, quo pili generarentur.

Vt autem redeamus ad rem: Pauonis anima eſt illius forma, quæ ſua ui (mediantibus inſtrumentis, quibus ad id ornata eſt) quæ cibum in carnem, & ſubſtantiam pauonis conuertit, quod ex hoc cibo reliquum eſt (quæ ſunt excrementa, & quædam ſuperuacanea, ut dixi) in illum pulchrum puluinum, quem cernimus pene totum conuertit: & præſertim in plumas, quæ circum eius collum, & in cauda ſunt. In hac autem re illud maxime mirum eſt, quod anima ita hæc diſponit, ac diſtribuit excrementa, ut licet eiuſdem generis omnia ſint, efficit tamen, vt tam varios colores ſibi contrahant, & figuras in diuerſis pennarum partibus, neque confuſas (vt in iaſpide cernitur) ſed diſpoſitas, & ordinatas, & variis, & pulcherrimis coloribus depictas, vt intuentibus maximam admirationem pariat. Hic quoque animaduertendum eſt omnes pennas caudæ maximam inter ſe ſimilitudinem habere, in quo videtur non caſu diſtributos eſſe illos colores, ut inter ſe concurrunt, ſed firmam, & conſtantem cauſam habere, quæ ſic illos diſtribuit, ac in eam partium conuenientiam diſpertitur, vt inde illæ figuræ conficiantur.

Omiſ-

uidentia cauta ſit cerneretur apertius. Quod in hac re facilè apparet. Fœmina enim locum maximè ſecretum, vbi ſua oua pariat exquirit, nè a pauone reperiatur. Vt autem illum decipiat mirabili vtitur arte, cum è nido vult egredi, quàm longisſimè poteſt a nido vnico volatu, ſe recipit, idque tacitè: cum autem ad nidum reuertitur crocitat, vt Pauo exiſtimet ibi nidum eſſe, vnde diſcedit, & ſic illum fallit, & ambiguum reddit, ne reperiat nidum. Quis autem hoc loco conſilia, quæ ille ſummus artifex excogitauit, vt illius ſapientiam, & prouidentiam cognoſcamus, & adoremus, ad eumque profugiamus in noſtris neceſsitatibus, hac ſpe fore, vt homini non deſit, cum neque rebus, quas pro hominibus creauit minimè deſit.

Vt autem ad huius auis pulchritudinem reuertamur, diximus ſuperiùs tam pulchram Deũ creaſſe, vt per illam ad eius pulchritudinem contemplandam animum noſtrum erigeremus, qui propter hanc cauſam illam creauit. Diximus præterea illud in primis Deum a nobis poſtulare, vt illũ amemus, & pulchritudinem illam eſſe maxime, quæ nos ad diligendum allicit, atque trahit, neque ſolum hanc corporalem verum etiam, & multo magis ſpiritualem, vt eſt angelorum, & eorum ſpiritum, qui in gratia degunt. Quemadmodum enim boni oblatione voluntas mouetur, ſic & amor pulchritudine accenditur. Quamobrem creator cum tantopere cupiat a ſuis creaturis diligi, aliquod ſuæ infinitæ pulchritudinis veſtigium, vel vmbram in illis omnibus a cœlo, vſque ad abysſi centrum adeſſe voluit: quæ primum in ſtellifero cœlo relucet in ſerenis noctibus, quibus illã ingentem fornicem cœlo innumeris flammarum fulgoribus longè ſplendidioribus, quàm adamantes, & cæteri precioſi lapilli ſunt, tantoque numero, vt illorum creator ſolus eos dinumerare poſsit. Reſpondet etiam in duabus præcipuis ſtellis Sole, & Luna de quarum virtute, & pulchritudine ſuperiùs diximus. In agrorum viriditate etiã, fontiũ limpiditate, florum varietate, qui viridantia prata maximè exornant, in quibus quid tibi maiorem afferat admirationem neſcias, vel colorum diuerſitas, vel tam præſtans artificium, quo fabricati ſunt. Quid de vnionũ pulchritudine dicam? de gẽmis? de illarum pulchritudine? de colorũ varietate? de virtute? de tanto precio? Quid de metallis præſertim, de auro, & de argento, quod in omnibus gentibus, vel barbarorum tanti ſit propter illius ſplendorem, & pulchritudinem. Qui de hominum corporum pulchritudine, præſertim de illorum, quos ſacra ſcriptura narrat. Ioſeph, Abſalon, Thamar, Iudith, & Heſter. Nolo enim hic de Regina Helena, per quam Troia exciſa fuit, ſermonem habere. Ex quo facilè appareret voluiſſe creatorem in omnibus creaturarum ſpeciebus aliquam ſuæ pulchritudinis partem ineſſe, cum vel in auro, vel in gemmis, quæ in terræ viſceribus innaſcuntur, aliquod illius veſtigium reperiretur. Ex his

autem

autem omnibus,quid de illis animabus dicam, quæ in gratia ſunt? Quid de ſpiritibus beatis,in quib. creatoris pulchritudo maximè elucet? Vnius autem viſus,& ſplendor effecit,vt præ amore, Daniel Propheta in terram caderet.Qui ſpiritus quidem plures quàm cęli ſtellæ ſunt.

At hæ omnes pulchritudines, quas cernimus, & multæ aliæ innumeræ,quas non uidemus longè præſtantiori modo ſunt in illarum creatore,quàm in illis.Nam vt præceptor in ſuo intellectu habet ſcientiã, quã ſuis auditoribus tradit,longè perfectiùs,quàm illi: ſic qui pulchritudinẽ viſibilibus,& inuiſibilibus rebus dedit neceſſario præſtantiori quadã ratione,& gradu eandem in ſe ipſo habere debet:cum nemo det,quod non habet ipſe.Hic autem ratione,quæ illorum erit beatitudo, qui has omnes pulchritudines in Dei facie cernunt vnà cum multis aliis, quæ ſunt illius propriæ,quas nulli creaturæ communicauit? quòd ſi S. Petrus cum huius pulchritudinis ſcintillã in Domini transfiguratione vidit, ita ſtupidus,& extra ſe ipſum penitùs remanſit, vt illius lætitiæ magnitudine raptus,& tamquam ebrius,quid ipſe diceret, penitùs ignoraret; qua voluptate profundentur illæ beatæ animæ,cum in Domini fruitionem ingredientur,& ex illius iucunditatum diuiti fonte ebibent? Quod ſi alicuius creaturæ pulchritudo (quæ nil aliud eſt, quàm parua cutis, vel alba, vel roſeo colore aſperſa, quæ extrinſecus apparet) eam ſæpe vim habet, vt mentes hominum peruertat, & in cauſa ſit, vt in maximas ęgritudines incidant,& nonnunquam occidant, quid tibi fore videtur, cum animæ glorioſæ illam infinitam bonitatem videbunt, qua hi fruuntur omnes. Fortunati quidem illi futuri ſunt: qui illuc peruenerint: cum illis bonis fruituri ſint, quæ nec oculi viderunt, nec aures audiuerunt, nec in cor hominis aſcenderunt.

Præfatio in mundi minoris, qui homo eſt fabricam, & præcipuas illius partes. Cap. 23.

CVm de maiori mundo hactenus egerimus,vt de eius pręcipuis partibus, nunc ordo poſtulat, vt de minori, & eius præcipuis partibus agamus: hic autem homo eſt, cuius cognitio ad Dei cognitionem non minus,quàm ſuperior conducit. Quare illud primum nobis ſupponendum eſt,hanc cognitionẽ omnis noſtræ fęlicitatis principium,atque fontem eſſe: cumque multa ſint, quæ in eo cognoſcere poſſimus, quòd tamen magis ad noſtram ſalutem, & beatitudinem refert,eſt illius prouidentiæ cognitio, quæ (vti diximus) illas tres continet præcipuas perfectiones,bonitatem,ſapientiam, & omnipotentiam. Quidquid autem hactenus de huius maioris mundi fabrica dictum eſt,

huius

huius prouidentiæ apertiſſimum teſtimonium nobis affert: vnà cũ his diuinis perfectionibus, quæ cum illa ſunt, ad id etiam refertur quidquid de minoris mundi fabrica, qui homo eſt, hactenus dictum eſt. Quamobrem Theodoretus in duodecim ſermonibus, quos de diuina prouidentia conſcripſit ex mirabili artificio partium noſtri corporis argumenta petit, quibus diuinam prouidentiam demonſtret. Ratio autem, cur homo minor mundus dicatur illa eſt, quòd quidquid in mundo maiori eſt, illud idem in minori quoque, licet minori etiam, & contractiori forma reperiatur: in illo enim primum eſt ſuum (vt dicunt) eſſe, vt in elementis, vita vt in plantis, ſenſus, vt in animalibus, intellectus, & liberum arbitrium, vt in angelis. Quapropter Sanctus Gregorius hominem omnem creaturam dixit, cum in illo omnium creaturarum proprietates, & naturas reperiantur; & propter hanc cauſam illam creauit Deus die ſexto poſt alias creaturas, cum vellet in eo ſummam omnium, quæ creauerat, reponere: quemadmodum faciunt hi, qui rationes in ſcripta referunt, qui tandem in fine, & vnico verſu quidquid in multis folijs diſtributum eſt, in ſummam collectam deſcribunt. Idem videtur feciſſe Deus in ſuo genere, in hominis formatione, in quem virum quæcunque creauerat, contulit, inde fit, ut faciliùs ex homine diuinas perfectiones cognoſcamus, quàm ſi in omnes mundi partes conuerteremus, quod longum temporis ſpacium poſtularet. Propter hanc cauſam Coſmographi quandam deſcribunt tabulam, in qua omnes præcipuas mundi partes, & nationes depingunt, vt vnico intuitu, id depictum cernatur, quod multis ſeculis in ſua natura minime conſpici poſſet: ſic dicere poſſumus hominem paruam quandam eſſe tabellam, in qua ille ſummus artifex deſcripſit, non figuris, ſed veritate nobis ob oculos poſuit, quidquid in mundo erat. Et quo hæc tabula minor, & magis nobis nota (cum ſemper nobiſcum ſit) hoc maiorem nobis creatoris notitiam præbet.

Ex omnibus autẽ Dei mirabilibus, & operibus ob oculos nobis ponamus uirtutẽ, quam in plantarũ ſeminibus collocauit. In paruis. n. animalibus, vel ſemine mali medici eã impreſſit virtutẽ, vt inde malus generaretur, & ſuccreſceret. In pineo nucleo, vt maxima pinus oriretur. Hoc parum eſt, ſi cum virtute, qua humanum corpus generatur comparaueris. Ex vno enim horum ſeminum nihil aliud oritur, quàm arboris radices, truncus, & rami, cum ſuis folijs, & fructibus. Sed ex materia, ex qua humanum corpus componitur, cum ſit ſimplex ſubſtantia tantam membrorum varietatem, oſſium, venarũ, arteriarum, neruorum, aliorumque innumerum organorum, & inſtrumentorum, & hęc ita ad vitæ vſum accommodatum, vt ſi quod ingenium ita penetraret,

particulatim,& minutim ſingula inueſtigaret, & cognoſceret attonitus & ſtupidus ſæpiſſime fieret creatoris ſapientiam,& prouidentiam in illis contemplando,quæ ex tam ſimplici materia, tam multa, tamque diuerſa,& formare potuit,& ſciuit. Nihil enim in illis eſt, quod non exclamet: quis præter Deum id efficere potuit? Quis in fœminæ viſceribus, abſq; vlla illius induſtria domum tam multis cubiculis,ueſtibulis, aulis, penetralibus,officinis,& artificibus præter Deum ædificare? Quod oſtendit infinitæ ſapientiæ fuiſſe huius operis deſcriptionem, quæ nulla in re, vel fallitur,vel deeſt. Quod philoſophi,& medici hac demonſtratione confirmant. Inquiũt ipſi in toto hominis corpore amplius trecenta oſſa magna,& parua eſſe: & ita in quolibet latere haberet amplius,quàm cẽtũ, & quinquaginta oſſa,& quodlibet illorum decem habere proprietates,quas anatomici ſcopos vocant,ideſt huiuſmodi figuram, ſitũ, & coniunctionem aſperitatem,læuitatem,& alia huiuſmodi. Quod ſi has decem proprietates in centum & quinquaginta oſſa duxeris mille & quingentæ proprietates in oſſibus vnius lateris, & totidem in oſſibus alterius erunt.

2. In his autem oſſibus tria opera,& Dei admirabilia contẽplanda ſunt. Primum eſt,oſſa inter ſe inſeri,aptari, atque colligari inuicem ſuis funibus,& ligamentis fabrefactis,vt diximus. Alterum eſt tantam inter ſe ſimilitudinem oſſa alterius lateris,cum oſſibus alterius, neque ſolũ quantitate, & magnitudine,verum etiam his tribus, de quibus hic loquimur proprietatibus: vt cum ætate oſſa creſcunt(exempli gratia) alterius manus eodem circino, & menſura oſſa etiam alterius augeantur, & iiſdem proprietatibus, quas habent, vt nihil penitus inter has partes differãt. Idem de coſtis, de brachiorum oſſibus in vtraque parte intelligatur. Tertium autem,& admirabile, quod magis, quàm ſingula oſſa habent in eo loco,vbi eſt,& ad eum finem,& vſum, quem exercet. Hoc artificialium rerum exemplo illuſtrabimus, vt in naturalium operum per naturæ opera,quæ illa imitatur,quod manifeſtiora ſint, cognitionem perueniamus: cernimus autem in fabri officina adeſſe ſerram ſecandi cauſa dolabram, vt aſciet,aliud inſtrumentũ,vt leuiget,aliud,vt coniungat, circinũ, vt metiatur,& alia eiuſmodi inſtrumenta. Videamus quàm apta, & bene fabricata ſint hæc inſtrumenta ad vſum,& munus ſuum. Hoc idem,& perfectiori ratione effectum eſſe videmus in his trecentis noſtri corporis oſſibus, quorum ſingula habẽt illas decem proprietates, quas diximus, ſic aptas,& accommodatas ſuis locis,& muneribus, quæ exercere debent, vt omnes hominum,& angelorum intellectus maiori perfectione illa reformare non poſſent, quod ſi ipſe creator (vt ita dicam) mille annos conſumpſiſſet in conſideratione fabricæ ſingulorum oſſium,& ad dictũ finẽ nulla alia ratione ea formaſſet,quàm ea in creatione formauerat.

Hic

Hic autem huius admirationis finis non eſt: quidquid enim hactenus de proportione, & ſimilitudine oſſium alterius lateris cum oſsibus alterius, idem eſt dicendum de cartilaginibus, ligamentis, & coniunctionibus oſſium, de muſculis, de neruis, de venis, de arterijs vnius lateris, cũ ijs, quæ in altero latere reperiuntur: & hęc omnia inſtrumenta ad noſtrę vitæ conſeruationem neceſſariæ ſunt: quæ ita apta, & accommodata ad ſua munera ſunt, vt neque annulus, ita eſt digito accommodatus, neque vagina ſuo enſi ita reſpondet, vt quælibet harum partium ad ſua munera præſtanda. Quid autem præterea illius ſummi artificis ſapientia nobis declarat, vt tã multis inſtrumentis, quę tanta perfectione, tantoq; artificio ad ſuos vſus fabricauit, vt ne capillus quidem adſit, quin ad ſuum finẽ ſatis accommodatus ſit.

In quo facilè apparet, quàm fuerit belluinus ille Epicurus, qui noſtra corpora caſu eſſe facta affirmare non dubitauit. Quæ enim caſu fortuito facta ſunt rarò proſperè ſuccedunt, quod tamen, ſi quando accidit, vt bene facta ſint, id fit in tribus, aut quatuor rębus, & in tam multis millibus, & hæc omnia tam bene fabricata, vt hominum intellectuum facultatem facile vincant, minime fieri poteſt, vt fortuitò ſint conſtructa, ſed diuina mente fabricata. Quid ſtultiùs eſſet, quàm dicere, quòd ſi aliquam in fornace ferri maſſam poneremus, inde horarium cum omnibus ſuis rotis diſpoſitum exiret, aut arma quibus poſſet penitùs ſe vndique armare, & ea ſatis probè elaborata? Multò maioris dementiæ profectò eſſet dicere hominis corpus fortuito eſſe confectum, vt in matris vtero conficitur, tum quod oſſa, & reliquæ partes, quibus conſtat, ſunt longè plures numero, tum quòd longe meliùs, & perfectiùs fabricatæ ſunt, quã vel horarium, vel armarum partes. Si magnum eſt hoc in centum, aut ducentis noſtri corporis partibus reperiri, multò magis erit, id in tã multis partibus reperiri, & hæ oẽs ad ſua munera tã appoſita, & accõmodata, vt facilè cætera ſuperet, quæ nobis admirationẽ afferunt, queq; nobis eximiè eius omnipotentiã, & ſapientiã declarant, quæ virtuti formatiuæ noſtrorum corporum tanta vim largiri potuit.

Propter hanc cauſam anatomiæ facultatis profeſſores rectè affirmãt, hanc nobis eſſe tamquã ducem certisſimam, quæ nos ad conditoris agnitionem perducit, & ad illius præcipuas perfectiones, quas hoc loco per ſuas creaturas exquirimus. Propter hanc cauſam nonnulli, tum hanc, tũ humani corporis fabricam Dei librum eſſe dixerunt: In qualibet enim particula, vel minima, & legitur, & cernitur ſumma Dei ſapientia, & artificium. Etſi maioris mundi fabrica, & partes ad id multum nobis conferãt (vt ſuperiùs diximus) eas tamen videmus nonnunquam nonnullis in rebus raris, & præter ordinem, quæ nobis illius apertiùs teſtimonium afferunt: vt in hoc minori mũdo, qui homo eſt: & præſertim in eius domo,

quod

quod corpus eſt, nihil eſt tã minutũ, nulla eſt vena, nulla arteria, aut paruum oſsiculum, quod plena voce eximiam præſtantiã; & artificium eius non prædicet, qui ea fabricauit.

Quid autem de maioribus partibus dicam? Quid anatomici de noſtrorum oculorum fabrica dicunt? Quid de noſtri corporis adminiculis, oſſibus, osſiculis, deque medulla; & rete mirabili cerebri noſtri? Quid de noſtrarum manuum fabrica, & artificio? Ex quibus alius artificialis mundus profectus eſt, in quo penè rerum omnium in naturali mundo a Deo creatarum varietas, & multitudo reperitur. Quamobrem ex aliqua parte beatos exiſtimo eos, qui ſe huic philoſophiæ parti dediderunt, quę de humani corporis fabrica pertractat. Hi enim, ſi vellent aliquando ad Deum oculos extollere, & in eius factoris ſapientiam, & omnipotentiam contemplari, facere non poſſent, quin ſæpius in maximam admirationẽ raperentur: cum tam multa, tamque artificioſa prudenter prouiſa, & admirabilia cõſpicerẽt. Dauid inquit, Pſ. 109. quod, qui deſcẽdunt ad mare in nauibus ſuis viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo. Idem dico ego de illis, qui ſe ipſos ingrediuntur, & in contemplatione eorum, quæ Deus in illis operatus eſt, ſæpisſimè uerſantur: is profecto in ſe tam multa conſpiciet admirabilia, quibus homini omnia neceſſaria ad vitæ conſeruationem inſtrumenta prouidit, idq; tam perfectè, vt nihil in illis ſuperuacaneum, nihilque diminutum ſit.

Neque minus admirabile eſt videre ſitus, & loca corporis, vbi omnes hæ partes collocatæ ſunt. Nullum enim aliud nec formoſius, nec magis aptius, maiorique proportione accommodatum ad id, ad quod fuerit cõditum, excogitari poteſt? De Platonis eloquentia dixerunt antiqui, quòd ſi quis ſapiens aliquod verbum amoueret, & maxima diligentia aliud reponeret illius loco, illius elegantiam tolleret, & ſi fieret idem in orationibus cuiuſdam magni oratoris, qui nomine Lyſias dicitur de ſententia aliquid detraheret, in quo alterius elegantiam, & alterius verborum proprietatem laudabant. In hanc quoque ſententiam dicere poſſumus (licet comparatio ſit humilior, cum humani intellectus opera cum operibus diuini comparemus) quòd ſi omnes vniuerſi terrarum orbis ſapientes vellent minimam partem, aut membrum, aut ſenſum humani corporis deſcribere, aut alia ratione efformare, aut alio loco collocare, non ſolum illius munus, & officium tollerent, verum etiam omnem eius venuſtatẽ, & pulchritudinem. Quamobrem Galenus cum illo belluino philoſopho Epicuro, qui diuinam negabat prouidentiam, & dicebat noſtri corporis fabricam fortuito, non autem conſilio (vti diximus) eſſe conſtructã, hoc illi proponit ſe daturum illi centum annorum ſpacium, vt figuram, vel ſitum alicuius particulæ noſtri corporis, eamque alio ſitu, & modo collocet, quam ſe habet: apertè conſpiciet minimè fieri poſſe, vt alio modo

conſp-

conficiatur meliori, quàm conſtructa ſit. Quod admiratus eſt Salomon cum videret, quàm humanum ingenium hebes ad huius diuini artificii ſummam præſtantiã, & excellentiã cognoſcendã eſſet: ita queadmodũ aeris viã ignorabat, & quo in vtero fœminæ grauis mẽbra fabricarentur, ſic Dei opera, qui rerum omnium conditor eſt, penitus ignorat.

Rex Dauid huius operis artificium non philoſophiæ humanæ ſtudio, ſed Dei præcipua reuelatione cognouit: & ſic in Pſalm. 138. qui totus de Dei ſapientia tractat, vbi ait: omnia præterita & futura illi præſentia eſſe, tenebraſque ante illum eſſe luce clariores, particulatim de noſtrorũ corporum fabrica tractat, ubi (iuſta aliorum interpretum verſionem, quę ad noſtram intelligentiam conducit) breuiter ſic inquit: confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es, & tuæ ſapientiæ magnitudinem declaraſti in mei corporis fabrica: mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcet nimis. Non eſt occultatum os meum a te, cum in occulto vteris matris meæ corpus meum formabatur, cumque mirabili artificio in eo connectabantur: Imperfectum me viderunt oculi, vt organorum perfectionem adipiſceretur, & in libro tuæ ſapientiæ omnia mea membra ſcripta erãt, quæ paulatim diebus labentibus formabantur, nullumque ex illis erat, quod ante quàm formaretur, tibi non eſſet cognitum. Tuæ autem cogitationes in me, tuaque conſilia, quàm precioſa, & quàm multa ſunt, quæ ſi numerare vellem maris arenam numero uincere cognoſcerem. Declarat Propheta his verbis mirabilem Dei ſapientiam, qui in fabrica & ſingulari noſtri corporis artificio, maxime lucet. Ex quibus verbis illud in primis animaduertendum eſt. (Terribiliter magnificatus es,) quod illud verbum, terribiliter, videbatur magis accommodatum ad diuinæ iuſtitiæ opera amplificanda, quàm diuinæ ſapientiæ opera, de quibus Propheta hic loquitur. Sed illud in cauſa eſt, quod vbi diuinæ ſapientiæ profunditatem contemplatus fuit, quæ tam multiplex in hoc opere conſpiciebatur; potentiæque magnitudinem, quæ ex ſimplici materia tam multa, & diuerſa membra, & organa fabricare potuit Propheta (vt diximus) ſtupore, & terrore Dei maeſtate, & amplitudiue, quam in hoc opere conſpiciebat affectus, hoc verbo (terribiliter) vſus eſt. Quia in re illi contigiſſe videtur, quòd ſolet homini, qui aliquam rupem conſcenderit, vel aliquam altiſſimam turrim: qui ſi deſpicit, & illam maximam profunditatem intuetur, uidentur ſibi in capite ſenſus deficere, & metu afficitur, licet in loco tuto ſit. Hoc modo timebat hic uir ſanctus huius operis profunditate artificis altitudinem cognoſcens.

Quid mirum eſt Prophetã Dei plenum tantopere hoc admiratum opus, & ad eum laudandum ob id, & honorandum moueri: cum huius admirationis partem in philoſopho gentili inueniamus? Galenus

lenus enim medicorum princeps, qui decem, & ſeptem libros de hac admirabili humani corporis fabrica conſcripſit: cum videret in ea Dei ſapientiam elucere dixit. Hoc ſuum opus eſſe hymnum, & laudem, quam in Dei honore, & laude componebat: cum illius honor, inquit ille, non in thure, aut aliis huiuſmodi rebus odoriferis, quas illi offerimus, neque in centum boum ſacrificiis, ſed vt per mirabile huius fabricæ artificium illius ſapientiæ magnitudo, quæ hæc deſcribere ſciuit, cognoſcatur, & potentia, quæ licet omnia efficere potuit, bonitas, qui tã copioſe omnibus creaturis neceſſaria ad ſui conſeruationem, abſque vlla inuidia prouidit. Hæc Galenus, qui mirabili huius operis artificio adductus, & edoctus illã ſ... iſſimam Theologiam conſecutus eſt. Illud enim dicere eſt, quod Propheta Oſea Deum dixiſſe, dixit, ſcientiam Dei plus quem holocauſtã uolui. Hæc enim cognitio omnium virtutum (vt ſuperiũs diximus) origo, & fundamentum eſt. Cum igitur hoc ſit tam vtile, ad mentes noſtras in Dei cognitionem eleuandas operę prętium erit, de hoc opere aliquid dicere; vt aliquid in eo videamus ex illis, quæ hic philoſophus gentilis videbat, licet hanc rem fuſiũs tractaturi non ſimus (hoc enim opus infinitum eſt, & a noſtro propoſito alienum,) ſed ſatis ſit cõmuniora, & cognitione faciliora, ita in medium afferre, in quibus magis huius diuini artificis ſapientia apparet.

De humani corporis fabrica, & primum de oſſibus. Cap. 24.

DOctrinæ ordo poſtularet, vt primum de humani corporis fabrica, & oſſium armamentis (quæ in oſſium, quibus cõſtat, ſitu, & ordine conſiſtunt,) ſed in hac re tam multæ ſunt ſubtilitates, tot ſecreta, tot admirabilia, vt neque illorum declaratio mihi facilis eſſet, neque Lector id capere poſſet. Nam illi quoque, qui huic facultati ex profeſſo operam nauant: non ſunt eo contenti, quod illorum doctrina tradit, ſed imaginibus quoque, & figuris, quæ eandem rem referunt, utuntur. Neque id illis ſatis eſt, ſed eo perueniunt, vt ipſa humana corpora ſuper mortua incidant; vt non intellectus ſolum, ſed & oculi ſint huius doctrinæ teſtes. Quamobrem illud animaduertendum eſt antiquos medicos exiſtimaſſe maximi eſſe horroris, id in humanis corporibus experiri. Propter hanc cauſam animalia magis humana corpora referentia incidebant. Vt formoſorum hominum, & mulierum elatio, & ſuperbia dimittatur, & videant quibus glorientur, ſciantque, quod corpora, quæ magis noſtris ſimilia antiqui repererunt, fuerunt (licet id dicere iniuriæ ſit) ſimiæ, & ſuis corpora. Itaque Galenus qui hanc rem fuſius pertractauit, quid-

quidquid diuino ingenio conſcripſit; id omne ex ſimiarum corporibus conſecutus eſt. Propter hanc cauſam recentiores anatomici, qui re ipſa compererunt nonnullis in rebus noſtra corpora ſimiarum corporibus differre illius ſcripta corrigunt, atque reprehendunt.

Cum igitur hęc materia ſit tam varia, tamque ſubtilis, non debeo hanc rem tractare, vt illi faciunt, exiſtimans non adeſſe ullum in illis os, neque paruum, neque magnum, quod creatoris, qui ea ſic diſpoſuit, ſapientiam, & prouidentiam non prædicet. Illud tantummodo dicam, quod corporis humani: oſſa quamplurima ſunt, & omnia inter ſe articulis connexa, vt homo poſſit ludere, & membra ſua incuruare, & mouere abſque difficultate, neque exiſtimet quiſque paucos eſſe horum artus, vel oſſa. Nam (vt ſuperius attingimus) quàm plurima ſunt hæc oſſa, quæ omnia ſunt inuicem connexa, inſerta, & ita accommodata, tamquā perfectè commiſſa, & commenſurata, vt nullus artifex id efficere, nec tam mirabiles commiſſuras, tantaq; proportione inter ſe reſpondentes inuenire poſſet.

Et ne oſſa de loco ſuo dimouerentur: effecit creator tendones, & ligamenta tam firma, quibus artus continentur, ut oſſa ab oſſibus dimoueri, aut luxari, niſi maxima vi, non poſſint. Hæc igitur oſſium connexio, & ſuis ligamentis implicatio, figura tam ad ſtabilitatem apta, & ad motum, & ad omnem corporis actionem accōmodata ſunt voces, quæ illius ſummi artificis ſapientiam prædicant, qui ſine circino, ſine regula, aut alio iuſtrumento in huius mulierculæ viſceribus ſine illius opera id omne deſcripſit.

Quòd ſi quod adeſt exemplum, quo aliquid huius operis artificii intelligere poſſimus, illud eſt, quod poſuimus ex armis, quibus totum corpus armatur, & a capite ad calcem totum contegitur.: ſic ex multis partibus conſtant commiſſuris, vt homò tum demittere ſe, tum erigere, tum dimoueri, tum brachia complicare; haſtam, & enſem manu corripere poſſit. In quo quidem ars naturam quantum in ſe ſitum eſt imitatur, cum penitus non poſſit. Quod quidem (cęteris omiſſis cōmodis) cognoſcitur, cum cernatur, quàm difficile armatus homo ſua moueat mēbra, quantaque agilitate humani corporis membra moueantur: vt in illis cernitur, qui currunt, qui ſe in gyrum ducunt, quique ſaltant. Cum longe plura ſint humani corporis oſſa, & atticuli, quàm armorum partes.

Cum domus altæ fabrica duabus columnis nixa hanc humani corporis fabricam comparare poſſumus: hic enim crura inſtar columnarū ſunt, in quibus totum hoc ædificium nititur, quarum baſes pedes ſunt, ſuper quibus nituntur, reliqua eſt domus fabrica, quæ cum ſpinæ oſſibus, per humeros vſque ad caput ductis, & multis oſſiculis, tamquam annullis, vt

catena conſtructæ mirabilibus commiſſuris, connectitur, & implicatur: a qua ſpinę coſtæ proficiſcuntur, vt in ſuperiori ædificii parte culmen, a quo exeunt coſtæ, aut illæ trabes, quæ tranſuersò collocantur, & tabulata ſuſtinent, quibus tegitur, & perficiſcitur ædificium: ſuper hæc autē oſſium adminicula carnem, & cutem diſtendit creator ad humani corporis pulchritudinem, quemadmodum vbi domus parietes conſtructi ſunt calce incruſtamus & polimus, vt domus formoſior videatur. Qui enim huius fabricæ formam effecit, tam ſapiens erat, vt duas maiores perfectiones vtilitatem, & pulchritudinem ſimul poſuerit, quæ difficilius copulantur, quàm reliquæ omnes, tanta excellentia, tantoq; artificio, vt, quod ſit formoſius, id etiam vtilius eſſet: vt in fabrica, & ſitu omniū ſenſuū, & earum partium, quæ in humanis vultibus conſpiciuntur, quæ neq; ad ſuos vſus, neque ad pulchritudinem, neq; aliam figuram, neq; aliū ſitum, quàm habent, habere poſſent. Hæc quoque oſſium adminicula non ſolū ad ſtabilitatem, & corporis ſtaturam, verum etiam, vt quod eſt infirmius cū robuſtiore conſeruaret, quod (vt poſtea dicemus) huius ſummi artificis alia prouidentia eſt. Qua in re uos docet, quòd potentiores in Republica, non euerſores eorum, qui ſunt infirmiores eſſe debent, ſed defenſores, atq; conſeruatores. Hæc hactenus de oſſibus, & adminiculis humani corporis fabricæ: iam de nutritionis operibus, quibus ſuſtentantur, dicemus.

De nonnullis rebus, quas ſcire oportet ante tractationem de prima noſtræ animæ parte, quæ ad nutritionem, & conſeruationem corporis ſpectant. *Cap.* 25.

ANTEQVAM de vegetatiuæ animæ facultate tractare incipiamus, nonnulla vniuerſalia præcepta animaduertenda ſunt, quæ ad huius facultatis cognitionem maximè conducunt Illud igitur dicendum eſt in anima noſtra tres ineſſe potentias, aut facultates, quarū prior uegetatiua dicitur, cuius officium eſt corpus enutrire, & cibare, altera verò ſenſitiua dicitur, a qua ſenſum, & motū habemus: tertia intellectiua eſt, qua differimus a beſtijs, & angelorū ſimiles nos reddit. Has tres facultates ſimplici ſubſtātię, quę anima eſt, tribuit creator, quod tā admirabile eſt, quàm ſi creaturā effeciſſet, quæ angelus, & equus eſſet: Cum anima noſtra harum duarum creaturarum, quæ tantam inter ſe differunt, munera exerceat. Cum intelligat, vt angelus, & ut equus generet. Quamobrem nonnulli Philoſophi id negarunt; & has noſtræ animę tres facultates, tres eſſe animas aſſeruerunt, quas tribus diuerſis noſtri corporis

poris partibus collocarunt: vegetatiua in hepate, ſenſitiuam in corde: in capite intellectiuam. Hanc autem poſtremam hominem eſſe Plato affirmabat. Cum tam humilem partem, vt noſtrum corpus eſt, hominis eſſentialem partem eſſe negaret: ſed quid, in quo anima noſtra verſaretur, aut candelabrum, in quo noſtri intellectus candela poneretur.

In hac igitur tractatione hanc ſequemur diuiſionem, primum agemus de animæ vegetatiuæ facultate, quam cũ plantis communem habemus, quæ quidem, vt nos viuunt, & nutriuntur. Deinde de reliquis duabus ſenſitiua, & intellectiua tractabimus. Hoc illud eſt, quod primum intelligi oportet.

Secundum autem illud ſit, quod omnibus notum eſt, cibum quotidianum ad vitam eſſe neceſſarium. Huius autem rei illa cauſa eſt, quòd naturalis calor (quo viuimus) non minus eſt noſtræ mortis, quàm uitæ cauſa: ſuis enim viribus ſubſtantiam hominis, & carnem conſumit, vt in ægrotibus conſpicitur, qui vel curis, vel inedia non comedunt, quos certis diebus elapſis infirmos, & penitus macros cernimus. In lampade huius rei exemplum conſpicitur, cũ ſemper eam ardere volumus, vbi flãmæ ardor ſenſim, oleum, quo ſuſtentatur, conſumit. Quamobrem eam continuo cibare neceſſe eſt: vt, quod ſemper conſumitur, reſarciatur, atque reponatur. Naturalis calor idem in noſtris corporibus operatur, quod flamma in lampade, quod vi ſemper noſtrum humidum radicalem conſumit: ob id, quod ita deperditur, cibo, quem ſumimus reſarciendum eſt. Quare illud ſciendum eſt, noſtrum corpus, vt ſe enutriat a cibo ſumere, quod pingue, & oleaginoſum eſt, vt ſi pomum comedas natura, vt reficiat, quod deperditum eſt, oleaginoſo tantummodo vtitur. Cum autem non ſit tam perfectum, quod reponitur, quàm illud, quod prius aderet: inde fit, vt humidum radicale paulatim ſuas amittat vires, & ubi eas penitus amiſerit: cum eo vita quoque finitur, niſi quid prius violentum accideret, quod hominem ante hoc tempus interficeret.

Tertium autem illud eſt, quod cum totum corpus cum omnibus ſuis partibus nutriendum ſit: neceſſe eſt in eo vias eſſe, per quas tũ nutrimentũ, tũ ſpiritus, tũ calor in oẽs partes proficiſcãtur, ꝑ hãc cauſã in totum corpus nerui, venę & arterię maiores, & minores ad id, vt ducerẽtur creator diſpoſuit. Quãobrẽ eſt tãquã ciuitas uiarũ plena, calliũ, & ſemitarũ, qua eũt, & reuertũt, q cã habitãt, quãquã neſcio, an illud accõmodatius exẽplũ ſit, ſi ad aliquid minutiſſimũ rete cõparauero; ſic enim implicatũ, & annexũ, & contextũ noſtrũ corpus eſt, totũque plenũ non vnius, ſed quatuor generum retium, vt infra expoſituri ſumus: quod in arborum folijs planius apparet: præſertim ſi magna ſunt, in quibus tam multa

cernimus fila alia maiora, alia minora : & ſubtiliora, vt capilli & hæ ſunt viæ per quas foliũ ſuſtinetur, & enutritur. Præterea creator voluit, vt totũ corpus, vt medici aiunt, eſſet poroſum, meatuũ ſcilicet plenũ, vt inter omnia membra adeſſet communicatio.

Quartum autem illud eſt, ſapientiſſimum artificem in ſingulis membris tres inſeruiſſe facultates attractiuam, commutatiuam, & expulſiuam, vt corpus nutriretur. Quodlibet enim membrum ex uenis, quæ nutrimentum deferunt, attrahunt, quod ſibi ad nutritionem opus eſt, deinde in ſuam ſubſtantiam conuertũt, & ſi quid ſuperuacaneum eſt, id a ſe expellit. Ex hiſ autem omnibus facultatibus prior, quæ attractiua dicitur admirabilior eſt. Cum enim quatuor humores, quibus noſtra corpora conſtant ſanguis, flegma, atra, & flaua bilis, in illã ſanguinis maſſam concurrant, quodlibet membrũ (tãquam ſi mentis, & rationis particeps eſſet) illud ad ſe trahit, quod ad naturã ſuã ſpectat reliquis omiſſis. Ob id os, quod durum, & ſolidũ eſt, & nutritur, & augetur, vt cętera membra (vt in oſſibus puerorum, qui creſcunt cernitur) ex illa maſſa humorem frigidũ, & ſiccũ ad ſe trahit: id enim magis ſuæ ſubſtantiæ, tum naturalem, tũ accommodatum eſt, idem cætera membra in ſuo genere faciunt. De magnete ſumitur exemplum, quæ licet apud ſe habeat diuerſa metalla ferrũ tamen ſolum trahit cæteris omiſſis. Qui ergo talem huic lapidi vim tribuit, ſingulis etiã membris ſuam dedit, vt ſingula ex illa maſſa, illud ſibi attraheret, quod magis eſſet ſuæ ſubſtantiæ accõmodatum. Idem cernimus in delectione ciborũ animalium. Nam, ſi unà adeſſet fruſtũ carnis, frumenti aliquantulum, & manipulum herbæ: ouis ad herbã, canis ad carnem, & gallina ad frumentũ ſe reciperet. Animalibus autẽ hanc ciborũ cognitionẽ ſibi appoſitorũ, qui tribuit: hanc quoq; proprietatẽ, & naturã ſingulis mẽbris ingenuit, vt ex illa maſſa ſibi ſumerẽt, quod ſibi eſſet vtilius.

Illud autem quintũ eſt. Inter hæc mẽbra eam adeſſe coniunctionem, quã Apoſtolus toties nobis commendat. Singula enim mẽbra ſingulis ſenſus mutuã operam ſibi præſtant, omneſque ad communem vtilitatẽ, ideſt ad totius conſeruationẽ, id tamen eo fit ordine, vt quæ minus nobilia ſunt nobilioribus deſeruiant: itaque prima concoctio, quæ fit in ore: ſecundæ, quæ fit in ventriculo deſeruit, & hæc inteſtinis: hi vero hepati, & hepar cordi, & cor cerebro, quod nobiliſſimũ membrũ eſt, in quo Senatus, & Conſules, ideſt, ſenſus tum interiores, tũ exteriores reſident: Hoc quoque omnibus membris ſuppeditat. Id exẽplo conſpicitur, quoniã modo ſuperiores, & optimates ad inferiorũ, & populariũ adminiſtrationem, & vtilitatem ſuas actiones referre debent.

Adeſt hic quidem alia creatoris prouidentia, qui in hac ſua domo, quidquã vanum, aut inutile eſſe non patitur: quemadmodũ etiã in mundo

do locum vacuum eſſe noluit, neque panis fruſta, quæ in miraculo de quinque panibus, ſuper fuerunt, vt perirent paſſus eſt. Ea autẽ ratione ad hunc finẽ noſtrorũ corporum adminiſtrationẽ ita diſpoſuit, vt quod alicui parti reliquum erat, tãquam ſuperuacaneum, idem alteri eſſet neceſſarium: vt cernimus in atra bile; quam hepar ad ſe depellit, & ea pro nutrimento vtitur, quod quidam membrorũ minus nobile eſt: quod in diuitum domibus fieri ſolet, vbi famuli reliquijs dominorũ ſuorũ viuntur. Idem fit in reliquis ſuperuacaneis, quæ tum hepar, tum ventriculus a ſe depellunt.

Ad ea, quæ dicta ſunt illud accedat cognitione dignum, quodque non minus diuinæ prouidentiæ conſilium declarat, quod (ut Ariſtoteles teſtatur) non facit natura (ideſt illius auctor) ſua opera, quemadmodũ cultellus, qui in Delpho reperiebatur, quo ad multa munera vtebantur, vt ſi multa inſtrumenta eſſet: ſed ſingulis membris ſingula inſtrumenta ad ſuum munus eſſe voluit: oculus ad viſum, aures ad auditum, nares ad odoratum, & cętera ad ſua munera diſpoſuit. In quo quidem noſtri corporis domus, quàm ſit ſimplex, & fidelis cernitur, quam quidẽ ipſe creator domicilium eſſe voluit animæ noſtræ, quã ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam creauit. In domibus autẽ vel alicuius pincernæ, vel alicuius nobilis viri, ſed tenuis non plures, quàm vel vnus, vel duo reperiuntur famuli, qui in oẽm partẽ ſuũ ſeruitiũ præſtãt. In magnis autẽ pallatijs, magnus adeſt aulicorũ, & munerũ numerus; & ſingulis muneribus adſcripti ſunt. Cum enim rex ſit diues, atque potens, eam habet facultatẽ, quã vniuerſum hunc aulicorum numerũ ſuſtinere poſſit. Iam igitur nulla regia domus in terris fuit vnquam (neque ipſius Salomonis, quam obſtupuit Regina Saba) quæ tot haberet aulicos, tot ſeruos, quot regia noſtri corporis domus a creatore (vt dictum eſt) fabricata, vt eſſet noſtræ animæ domiciliũ, in quo cũ tam multa munera ſint, nullus reperitur famulus, qui duo munera ſimul iuncta exerceat. Sed ſingulis ſuũ tributum eſt officium; quod ſi qui plura munera habere videatur, id ex partiũ diuerſitate oriri videtur Hoc non ſolum in quinque exterioribus ſenſibus, verum etiã in interioribus membris conſpicitur: ſic ille ventriculum fabricauit, vt cibũ concoqueret, inteſtina, vt eundem reciperet, & defęcaret; hepar, vt ſanguinis maſſam conficeret, cor, vt vitæ ſpiritus crearet, cerebrũ, vt animales ſpiritus concoqueret; venas, vt ſanguinem diſtribueret: arterias, vt ſpiritus vitales deriuaret; neruos, vt ſpiritus animales cęteris membris impartiret. Sic de aliis multis, quæ enumerare poſſemus. Id autem omne eò ſpectat, non ſolum vt diuinæ prouidentiæ ordo declaretur, verum etiam, vt ad medicam artem homines inſtruantur: cognita enim qualitate, & conditione ſingularum noſtri corporis partium, & quomodo aliæ partes ab aliis partibus pendeant, cui parti medicamenta adhiben-

da ſint : quæ vena incidenda ; vbi cauteria inurenda, & cætera huiuſmodi, non ignorant. Grauem enim iſchiadicum dolorem, qui in coxendice fit, curari vidimus facto in aure cauterio, cum illa inferior pars a ſuperiore dependeat.

His igitur vniuerſalib rebus cognitis, ad pcipuarū partiū noſtri corporis vſū, & munera tractāda accedamus, vt quā apta, & accōmodata ſint, ad aīæ vegetatiuę facultaté, quę ad vitæ cuſtodiā facit, intelligamus. In his auté partibus deſcribēdis, ac celebrādis diuinæ prouidétiæ, qui ea deſcripſit, ac diſpoſuit, artificium, & ſapientiam facilè cognoſcemus.

De membris neceſſarijs ad cibi concoctionem, atque deſęcationem. Cap. 26.

CVm autem ad noſtræ vitæ cuſtodiā cibus neceſſarius ſit multos creator parauit ſeruos ad hanc alchimiam (ſi hoc verbo vti licet) ad tantam enim tranſmutationem, vt eſt ex pane, vel alio quouis cibo carnem humanam efficere multi ſerui opus erant, multæ concoctiones, & cibi alterationes, vt priore forma demiſſa in noſtram ſubſtantiam commutaretur.

Prima igitur concoctio, & primus artifex, quo ea fieri debet eſt os, quæ concoctio ita neceſſaria eſt: vt (quemadmodum medici teſtantur) ſi quid in prima digeſtione peccatur, id in ſecunda minime corrigi poteſt: ſed omnibus membris ſua munera præſcripta ſunt, & ſunt inter ſe eo iure coniuncta, vt alterū alterius munus minime vſurpare velit. Inſtrumenta verò, quibus os hanc primā efficit concoctionem, dentes ſunt: in cuius fabrica iam diuinæ prouidentiæ artificium apparere incipit: eorū aduerſi acuti ſunt, vt morſu cibum diuidant, interni verò in vtraque parte plani ſunt, tanquā molarii lapides, vt cibum extenuent, & moliant, quod alij diuiſerunt: illud quoque eſt in illis, quod ſilentio prætereundū non eſt, quòd quéadmodum molendinarii malleis ſuos lapides percutiunt, vt melius grana conficiant, pro hac molari aſperitate fecit creator dētes nō omnino planos, nec leues, ſed ex aliqua parte inæquales, quod eſt inſtar illarum percuſſionū & ſciſſurarum, idq; eſt ita firmū, & diuturnū, ut per totum vitæ tempus permaneat, neque id renouare opus ſit vnquam, licet dentibus ſemper manditur: cū auté nonnulli reperiantur cibi duri, quiq; difficile inciduntur, propter hanc cauſam conſtruxit creator in ore maiores dentes, vt hanc duriciem, & difficultatem ſuperarent. Cum autem in his maior firmitas ſit opus: voluit, vt quilibet tres radices haberet, quibus in mandibula radicarentur cū priores duas tantummodo habeant, quod minorem laborem ferant, vt inde nulli rei creator, vel minime defuiſſe

fuiſſe conſpiciatur. Hæc autem confectio lingua, quaſi clibani pala adiuua tur, qua modo in hanc modo in illam partem conuertitur cibus, vt penitus extenuatur, & moliatur.

Poſt autẽ os ſequitur ſtomachus, qui ad ſe trahit cibũ, & ad ventriculũ demittit, qui eſt cęterorũ mẽbrorũ vniuerſalis coquus; ſed antequam ad alia procedamus, illud animaduertendũ eſt, quòd ab illa oris parte, quæ gulæ proximior eſt, duæ fiſtulæ ducuntur, altera eſt ſtomachus, per quẽ cibus, & potus ad ventriculum perducitur, quæ ſemper clauſa eſt, ne per illam ingrediatur vel aer, vel frigus, quod ſit illi impedimẽto, quò minus perficiatur concoctio: ſed aperitur, & dilatatur cibo, quem ad ſe ventriculus trahit. Altera vero fiſtula ad pulmones pertingit, per quã ſpiramus, & loquimur, & ſemper aperta eſt, vt per illũ ſemper ſpiremus, propter hanc cauſam ex annulis illam creator conſtruxit, cum ſit quibuſdã circulis quaſi annulis conſtructa, licet non tota, ſed ex tribus partibus duæ tan tum, vt ita ſemper dura, & aperta ad ſuum munus relinquatur, in illius tamen ore eſt quædam lingula tenuis, tantoque artificio collocata, vt idẽ aer, quo ſpiramus, illã adaperiat, & claudat, vt piſtrini oſtium maris fluxu, atque refluxu, dũ creſcit, atque decreſcit. Hæc autẽ lingula eũ vſum præſtat, ne per pulmonum fiſtulã, vel puluis, vel aer male affectus, eis aliquod impedimentum afferre poſſit.

At fortaſſe, quis a me ſciſcitaretur, cur ex tribus partibus duæ tantum huius fiſtulæ ſit annulis conſtructa, reliqua verò non, ſed ex materia mol li, & flexibili eſt? Hic iam diuinæ prouidentiæ, quæ nullius rei obliuiſcitur, artificium apparere incipit. Nam ſi tota illa fiſtula eſſet annulis com pacta, & diſtenſa ſemper eſſet, neque duplicaretur, periculũ immineret, ne aliqua buccea ſuffocaretur, at cum certa pars ſit mollis in ea, ſcilicet parte, qua cum ſtomacho iungitur, dilatatur, & cedit, vt buccea inde ſine hoc periculo pertranſire poſſit.

Hic autẽ alia eſt admirabilior prouidentia. Dicet.n. fortaſſe quis ſi fiſtula, quæ ad pulmones pertingit aperta eſſe debet per eam cibus, & potus ingredi poterit, & ita homo ſuffocabitur. Re enim cernitur, quòd ſi qua guttula aquæ per illam intrat maximis opprimimur anguſtiis, & tuſ ſis excitatur, vt illud, quod illuc ingreſſum eſt, eiiciatur. Quod autẽ huic periculo remedium? illa infinita ſapientia, id quoque inuenit.

Illud autem ſciendum eſt, quod hæc fiſtula in ſuperiori parte eſt, cum ſtomacho coniuncta. Vnde fit vt cum ventriculus ad ſe cibum iam man ſum trahit deorſum, & cum illo ſtomachus quoque demittitur, & quo magis hic deprimitur, eò magis ſe erigit fiſtula pulmonum, vt fit cum duæ ſitulæ ad aliquem puteum accommodatæ ad aquam hauriendam, vt quò magis alteram demittas, eò magis alteram extollas. Hæc igitur cũ extollatur facit, vt nihil, neq; cibi, neque potus ꝑ illã ingredi poſſit. Quod

prudens Lector pro ſe ipſe experiri poteſt: ſi ad nucē vel pomū, quod in gula habemus manū appoſuerit, & ſaluiā deglutierit. Statim enim ſentiet hoc os, ſe erigere, & ad ſuperiorem partē extolli, vnà cū fiſtula, cum qua iunctum eſt. Hoc eſt illius ſummi artificis præcipuum opus, qui rationē inuenit, quā nullo modo humanum ingenium aſſequi poſſet, cum has fiſtulas ita collocaſſet, vt ſtomachus duplicē vſum præſtaret cibū, ad ventriculū deferre, & efficere, vt os fiſtulæ pulmonū extolleretur, ne hac rōne, quidquā ab homine ſumptū p illā ingrederetur, & ſic ſuffocaretur. Ad qđ cōducit ēt illa lingula, de qua diximus, vt nihil per illā ingrediatur.

Iam igitur ad ventriculū reuertamur, qui ſtatim cibum alterare incipit, & in aliā formā conuertere, quo loco fit ſecunda concoctio. Hæc autē cū ſine calore, & ſine igne perfici non poſſit, ad id cor conducit, quod quidem illi proximum eſt, & ita huic ventriculi teſtę ignē adminiſtrat. Hepar quoque illi proximū, & calidū membrum ſuum calorem ſuppeditat. Flaua quoque bilis, quæ tāquā ignis ad id cōducit, & id admirabilius eſt. De ueſſicula.n. vbi cōmoratur, ducitur vena ad ventriculū, qua decurrit flaua bilis, vt ventriculū calefaciat, qui duabus tunicis conſtructus eſt.

Illa autē vena inter vtramque tunicā ingreditur, & tamquā ligna accenſa huic teſtę ſupponitur, vt illam calefaciat. Quis hoc loco creatoris ſummā prouidentiam non adorat, & admiratur? cætera quoque mēbra, tamquā ſi iudicium haberēt, & ſcirent, quod ventriculus, omnibus cibū porrigit, ſic omnia ſuū calorem ſuppeditant, vt hæc concoctio perficiatur. Inde fit, vt a cibo tum pedes, tū manus frigeſcant. Horum enim membrorum calor īrad cibi concoctionem ſe recipit, & auxiliū tulit, quo quidē & ipſa enutriuntur. Id autē fit per uirtutem, quam medici totius corporis, vel regentem, vel regitiuam appellant: quæ eſt tamquam alicuius magnæ domus magiſter, ac diſtributor huius regiæ domus, in qua noſtra anima inhabitat. Hæc autem illa eſt, quæ has (vt ita dicā) applicationes facit, & alia huiuſmodi opera, quæ ad vitæ conſeruationem neceſſaria ſunt.

Ex ventriculo ſtatim cibus ad inteſtina defertur, ex quibus innumerabiles, & tenues venæ ducūtur, quæ ita dilatantur, & in ramos diſtribuūtur, ut tandem in vnicam deſiint venam, tāquam truncum, quæ vena porta dicitur, quæque inferiorē hepatis partē pertingit. Quare eandē figurā, quā arbor, habet, niſi quod in hoc differunt, quod in arbore a radicibus humor ad trūcū, & a trunco ad ramos aſcendit: hic autē contra fit: nā quo ſunt inteſtinis viciniores, hoc etiā ſunt tenuiores: quod eò factū eſt, ne quid craſſum per eas, vel exeat, vel ingrediatur ad hepar (in quo fit tertia concoctio) ſed multò tenuuia ſolū, & liquida. Ad id quoque conducit potus, vt cibus liquidior, & tenuuior fiat, vt eò per has tenuiſſimas venas duci poſſit.

Vt au-

Vt autem redeam ad rem, ab his tenuiſſimis venis ab inteſtinis naſcentibus,& præſertim ab illis, quæ ventriculo proximiora ſunt. Hepar trahit cibũ concoctũ,& confectum,& in inteſtinis, quod impurius eſt, & craſsius ad nutriendum relinquit. Nequid(vt diximus)in hac Dei domo diſperdatur; quod autẽ alicui membro ſuperuacaneum eſt, alii neceſſarium eſt. Vt autem id melius fieri poſsit, hic ſummus artifex voluit, vt inteſtina longas haberent orbium ambages (ſunt enim longitudine amplius,quàm ſexaginta palmis) vt tam longo ſpacio tantum tẽporis haberet hepar,quod ad trahendũ,quod ſibi vtile eſt,ſatis eſſet. Quod ad uitam quoque ciuilẽ homini conducit. Quod ſi vnicũ inteſtinũ, & breue eſſet non ſatis probe hepar,cibo vti poſſet: & ita homo ſemper fame laboraret,& tertio quoque greſſu ventrẽ exonerare illi opus eſſet. His omnibus rebus creator,quã ratione diximus prouidit.

Vbi vero inteſtina hæc munera præſtiterunt,excrementa, quæ ad nihil aliud conducunt,per ſuum orificiũ depellunt, quod in ſecretiore noſtri corporis parte,& a ſenſibus procul fabricatum eſt. Quod Tullius,& animaduertit,& amplificat,cum inquit,vt in ædificijs architecti auertunt ab oculis, & a naribus dominorum ea, quæ profluentia neceſſariò tetri eſſent aliquid habitura: ſic artifex ille ſummus noſtrorum corporum domus,in qua morantur animæ, procul amandauit ab oculis, quod nobis moleſtiam,& ingratũ odorem,ſi alio loco eſſet collocatum; afferre poſſet. Hoc autem loco Theodoretus exclamat, Deumq́ue glorificat, quòd tanti fecerit, quod homini conueniebat, vti (cum eſſet omnis puritatis fons) ad noſtram vtilitatem oculos ſuos conuertere non dedignatus ſit, ſuaſque manus in ea reponere,quod noſtris oculis indignũ eſſe exiſtimamus,vt inde in omnibus eſſe admirabilis facile videatur.

Neque hic prætermittendum eſt, quàm ſit in noſtra inteſtina benignus. Cum enim ſint tenuia,& lubrica ſubſtantia licet uili, & ad ſua munera accõmodata: non neglexit tamen ea,imò illis telã parauit ſatis mollem,& pinguedine refertã,quæ tãquam culcitra eſt, qua inuoluuntur, & circundantur,vt melius cuſtodiantur.

Iam ad hepar,in quo tertia fit cibi concoctio,& alteratio reuertamur, quod ad ſe liquidiorẽ cibi partẽ trahit per illas tenuiſsimas venas, de quibus diximus,& eam in ſuos ſinus,foramina & poros,quibus refertũ eſt. Hoc autem ſanguineo colore cum ſit ex albo in ſuum colorem conuertit,neque prima purgatione, in qua purum ab impuro ſeparauit, hoc aliam addit perfectiorem ſuo naturali colore, præterea coquendo cibo, quẽ ſuſcepit, & impuriore a ſe depellendo, vt teſta fit in qua concoquitur caro,cum ad ignem bullit. Cum autem in cibo, quem ad ſe traxit, ſint quatuor humores flegma,ſanguis, atra, & flaua bilis, quod de bili atra, ad ſplenem amandat,quam per ſuas fiſtulas, & canales ad ſe trahit, eſſe

ex ea nutrit; Flauæ autem bilis reliquiæ ad felis veſiculam, quæ eidem hepati affixa eſt, mittit, quæ quidem ad ſe hunc tradit humorem, quo pariter nutritur. Habet ipſa etiam ſuas venas, & vias, quæ ſi forte obturentur, & opilentur; hic biliofus humor per totum corpus diſpergitur homo fit flauus, & ictericus. Sed cum in ſapientis domo, vt dicitur, nihil ſit ocioſum ſuperiùs duo dicta excrementa atra, & flaua bilis, alias quoque opportunitates habent, vbi depulſa ſunt. flaua enim bilis nonnullas habet vias, quibus ad inteſtina deſcendit, quæ ſua acritate mordens, ſuique caloris vi efficit, vt excrementa deſcendant, & inteſtina eo onere leuentur. Inteſtina enim nullam per ſe habeat vim, qua id efficere posſint. Atra vero bilis, quæ in ſplene moratur, famē excitat, & cibi cupiditatem, ſine qua penitus animal periret, niſi haberet; hęc, qui eum penitùs ſolicitaret. Id autem fit cum erigit ſe, & eam uentriculi partē, vbi fames excitat, criſpat. in quo duo admiratione digna ſunt, alterū flauā bilē, deſcēdere q̄ cū natura ignea ſit aſcendit, alterū eſt atrā bilem aſcendere, quæ cum ſit terrea, deberet deſcendere naturali conditione; quam Auicenna magnus philoſophus admiratus, licet Macometanus facere non potuit, quin diuinam prouidentiam laudaret, quæ hæc duo admiranda facit, vt noſtram conſeruet vitam, ignem deſcendere, & terram aſcendere; Quod ſi Macometanus facit, quid Chriſtiano homini iure, tum hac, tum cæteris mirabilibus faciendum eſt.

Aliud excrementum reliquum eſt præter duo, de quibus diximus aquoſitas, & humiditas eorum, quæ bibimus, quam diximus eum vſum præſtare potisſimum, vt faciliùs cibus, & potus per omnes corporis venas, quarum multæ tenuisſimæ ſunt, penetrare, & permeare poſſet. Sciendum igitur eſt, quod vbi id confectum eſt, hunc humorem a ſe, tāquam inutile pondus dimittunt, cuius pars cum homo exercetur in ſudorē conuertitur, pars verò per eadem veſtigia ad venæ magnæ truncum, quæ ab hepate procedit, vnde egreſſus eſt, reuertitur: ſub quo collocati ſunt renes, quæ ſuas continet concauitates & ſinus, vbi vrina deriuata, quam ad ſe per quaſdā venas trahunt, quas emulgentes vocant ad hoc officium accommodatas, conquieſcit. Cum autem tantam huius humoris quantitatem continere nequeant, receptaculum, quæ veſica eſt, in quā hic humor colligitur, creator præparauit: ratio autem, qua vrina in hoc ſtagnū influat ita mirabilis eſt, vt Galenus gentilis philoſophus nos adhortatur, vt diuinæ prouidentiæ artificium maximopere admiremur. Nam ex his duobus renibus duæ ducuntur venæ, quæ vreteres vocantur, quæ ab vtraque parte renum pertingūt ad veſicā. Quæ cum valde tenues, & molles ſint maximum dolorem pariunt his, qui renū calculo laborant, quod per illas lapis in veſicam deſcendit, ex quo fit, vt illorum dolores ſint parientium doloribus ſimiles. Iam ad oſtium, per quod tum hic humor, tū

lapis

lapis in veſicam deſcendit, veniamus. Illud ſciendũ eſt, hanc ueſicã binas tunicas, vel ſubuculas habere inuicem coniunctas, & quæ venæ vreteres dicuntur, quælibet pro ſe in harũ tunicarũ primã pertingit, idq; fit tenui quodã foramine, quo ad id tantummodo habent: in altera vero tunica interiori alterum adeſt foramen non huic, è regione poſitum, ſed inferius, & per has venas, quas diximus, quæ in itinere multas habet ambages, vrina inter vtramq; tunicam permanat, donec ad foramen interioris tunicæ perueniat, qua in veſicam influit, quo loco minime fieri poteſt, vt reuertatur, cum ambæ tunicæ valde inter ſe coniunctæ ſint. Id in folle, quo luditur videre licet, cum idem ventus oſtium, per quod ingreſſus eſt, claudat aliquantulo corij, quod illi oppoſitum eſt. Hoc igitur modo cum vrina ingrediatur per primæ tunicæ foramen, & cum inter vtraſque ducatur ad ſecundum ſecundæ tunicæ foramen, quod (vt diximus) a primo longè abeſt regredi minimè poteſt: quoniam hoc ſecũdum foramen prima tunica cooperitur, quæ ita ſecundæ tunicæ accõmodata eſt, vt hoc foramen ita obturet, vt neque vrina reuerti, neq; aer per illud ingredi poſſit. Id quotidie videmus re ipſa: pueri enim animalium veſicas per ſuam fiſtulam inflant, & eam vento implent, qua deinde bene ligata, ita aeris plena permanet, vt ne minima pars illius regredi poſſit. Hoc loco, qui hoc ſciunt ab illis, quæ ignorant petere ſolent, qua via tum vrina, tum lapis ingreſſus ſit, qui in veſica reperitur, cum ita in omnibus ſuis partibus clauſus ſit, vt ne minima quidem pars aeris, vel ingredi, vel regredi poſſit? Huius rei illa cauſa eſt, quam diximus, quæ infinitæ ſapientiæ deſcriptionem, & artificium nobis declarat: cum hæc tam ſapienter diſpoſuerit. In quo quidem videmus, quòd quemadmodum tam longa inteſtina voluit, vt cibi concocti excrementa retinerent, ne tertio quoque greſſu ventrem leuari neceſſe eſſet, ita quoque hoc parauit ſtagnum, ne illi ſemper mingere neceſſe eſſet: ad os autem huius uaſis ſuam poſuit ſeram, qui quidem eſt quidam paruus neruus, qui ſtringit illud oſtium, atque claudit, tamquam ſi duobus digitis collum illius follis, quo defertur vinum, ſtringeremus, nè quod intus eſt deflueret. In qua re non minus, quàm in ſuperiori diuina prouidentia relucet, quæ ita hunc paruum neruum imperio noſtræ voluntatis ſubiecit, vt quotieſcunque velit aperiatur, vt ille humor deijciatur: cum autem eundem retinere velit, clauditur, & ſtringitur. Pro quibus rebus omnibus conditor, tam multarum rerum admirabilium, & prouiſionum ſit benedictus.

De

De iocineris munere.

IAM ad iecur reuertamur, prædictis excrementis iá purgatis, & ad ſanguinis diſtributionem, qui iam in illo generatus eſt. Illud præſciendum eſt: iecur eſſe tamquã alicuius magni domini promus, qui omnibus ſuę domus iuſta præbet, vt, quemadmodum ventriculus eſt coquus, ſic iecur eſt promus, & diſtributor. Totam igitur ſanguinis maſſam in duas præcipuas diuidit partes, quarum altera, eſt ad omnium membrorum, & oſſium nutritionem, qui ſanguis per omnes totius corporis venas, quæ ſuam originem ab hepate ducunt, digeritur. A quo truncus oritur, ideſt uena magna, quæ caca dicitur, quæ tamquã arbor in ramos, ſic in diuerſas venas diſtribuitur, quarum aliæ ſunt maiores, aliæ minores, vt in arborum ramis, & foliis facilè cernitur: hæ igitur ita per totum corpus ſparſæ deferunt ſanguinem, cum cęteris humoribus permixtum, & in ſingula membra diſtribuunt ita, vt nulla pars neque ſuperior, neque interior ſine ſua parte relinquatur: quam quidem partem per virtutem attractiuam, de qua diximus ad ſe trahunt, & reuocant, quod ſuæ naturæ ſit maximè accommodatum: itaque oſſa, quę ſunt dura: ex quatuor humoribus ad ſe trahit, quod eſt frigidum, & ſiccum: hi enim duo humores ſunt illorum naturæ, quæ ſolida eſt, accommodati. Ex quo fit, vt aliud admirabile appareat, quod cum ſanguis ſit corpus graue, quod natura deorſum tendit: tamen ab hepate ad caput, vt illud cũ omnibus oſſibus, & os baſilare, quod in illo eſt, enutriat, aſcendit. Ex hac autem maſſa ſuperſunt reliquiæ, & excrementa. quæ, vt eſſent inutilia creator paſſus non eſt. Ex illis enim capilli, & pili in hominum mento fiunt.

In hanc igitur rem maior ſanguinis pars conſumitur; altera verò pars in cor ducitur, quod cum duos habeat ventriculos, vel ſinus diſtinctos hunc ſanguinem in priore ventriculo recipit, & ibi maxima ſui caloris vi ille iterum cõcoquitur, & purgatur, & per pulmonum fiſtulam a ſe depellit, tum fumum, tum caliginem, quamcunque habet. Ex hoc autem primo ventriculo ad ſecundum defertur, vbi aliam recipit concoctionem, & ex ſanguine venali arterialis fit, qui ſanguis tenuisſimus, & calidisſimus eſt, qui ad ſpiritus, quos vitales appellamus generandos conducit. Hi enim ſunt, qui calorem, & vitam noſtris membris afferunt. Hae ratione illa infinita ſapientia, & prouidentia, ita omnia ſuauiter diſponit, vt quæ imperfectiora ſunt, & rudiora gradatim perfectiora, & tenuuiora, & (vt ita dicam) ſpiritaliora euadant. Ad id autem ſua vaſa, ſuos ſinus cum ſuis præcipuis proprietatibus, & viribus parauit, vt id ſatis commodè fieri poſ-

ri poſſit; vt in his duobus cordis ventriculis, & in omnibus, de quibus infra dicturi ſumus, vidêre licet, quod ſi diligenter in animo euolue rimus, nos quidem obligabit ſæpe illud cum reali Propheta Pſ. 103. dicere. *Quam magnifica ſunt opera tua Domine omnia in ſapientia feciſti, impleta eſt terra poſſeſſione tua.*

Poſt hoc autem ſtatim ſequuntur arteriæ, quæ ab eodem corde proficiſcuntur, quæ in ſe ipſæ trahunt, ſanguinem, quem arterialem diximus, & ſpiritum vitalem, & per totum corpus ducunt. Quemadmodum venæ a iocinore originem ducunt, quæ ſanguinem trahunt, qui nutrit, vel nu trimentalem, quo nutrimur: ſic & arteriæ diuiduntur, & in ramis per totum corpus, vt & venæ diſtribuuntur. Quod fit eo ordine, vt ſub venis ſint arteriæ collocatæ, quòd huius fabricæ maior Architector ita diſpoſuit, tum vt arteriæ, quæ maioris dignitatis ſunt; habeant hoc opertorium, vt melius cuſtodiantur: tum quod ita ſub venis poſitæ, ſuum calorem ſanguini impartiuntur, ſine quo ſanguis congelaſceret, & cogeretur. Nam hic ſanguis arterialis, qui a corde promanat, eſt calidiſſimus, cum & fons, a quo manat, ſic ſe habeat. Cum autem hic ſanguis maximè uigeat, maximèque agat, has arterias muniuit creator duabus tunicis, tam robuſtis, vt ſi membrana conſtructæ eſſent: ne hic ſanguis erumperet, & de ſuo loco efflueret. Hic autem ſanguis arterialis per truncum cuiuſdā magnæ arteriæ, quæ in corde radicata eſt, influit, qui truncus in brachia diſtribuitur primum, deinde in plures ramos, ita per totum corpus diſpergitur, vt faciunt & uenæ, quoad in tenuiſſimas diuiſæ penitus ſint: horum autem ramorum alter ad omnia membra pertingit, quæ ſubter præcordiis ſunt, vſque ad pedes, & alter aſcendit ad ſuperiora, vſque ad caput, neq; ſolum, vt his altioribus partibus calorem, & uitā impertiatur, ſed vt ex illo ſpiritus animales, de quibus hic tractaturi ſumus, generentur.

De corde.

CVM autem hic ſanguis in corde generetur, & de eo agamus neceſſe eſt. Hic autem tāquam rex in pectoris medio alijs præcipuis membris ſtipatus, quæ ad uitæ gubernationem conducunt. Membrum autem calidiſſimum eſt: huiuſmodi enim eſſe oportebat illud, quod cæteris membris vitalem calorem infundere oportebat. Tantus eſt illius calor, vt ſi ſtatim aliquo animali occiſo inſtar bouis immiteres manum in corde illius, calorem ferre, minime poſſes. Duos habet in ſe ventriculos, vel ſinus alterum in dextera, alterum in ſiniſtra parte accommodatum. ſunt autem inter ſe quodam paruo quaſi pariete ex cordis

ſubſtan-

ſubſtantia,quæ caro quædam dura eſt,diuiſi. Huiuſmodi autem a creatore factus fuit,quod ſanguinem contineat calidisſimum, & vigentem in eo genitum, ne per illius parietes exſudaret. Ex horum ventriculorum primo influit ſanguis in ſecundum,vt ibi perficiatur,vt diximus : in quo alia ſummi artificis prouiſio cernitur , ideſt foramina, per quæ uterque ſanguis influit, & refluit , in quibus ſuas collocauit fores, quæ aperiuntur,& clauduntur,& extolluntur. Illæ autem ſunt nonnullæ tenues telę ſimiles foribus molendinaris, quæ in mari fiunt : de quibus ſupra diximus , quæ ab eodem mari cum fluit, & refluit, clauduntur , & aperiuntur. Nam ſanguis hoc quoque loco cum influit,eas aperit & claudit, ne refluere poſsit.

De Pulmonibus.

CVM autem cor ſit calidisſimum,vt diximus, ſapientisſimus ille artifex parauit pulmones ad id,vt perpetuo illud refrigeraret,ne ſuo calore ſuffocaretur. Hoc quidem in officio,tum cum vigilat homo,tum cum dormit ſemper ſe continet. In vtroque enim tempore reſpiramus. Propter hanc cauſam in pulmonibus raritatē, & asſimilem ſpongiis mollitudinem,eſſe voluit (ex quo in Hiſpanias nomen, Liuiano, ortum eſt) vt faciliùs mouerentur,dilatarentur, ac contraherentur. Vt hoc membrum tamquam folles,ſemper dilatentur,& contrahantur,& frigidum aerem in dilatatione trahant, in contractione verò calidum,qui a ſe prouenit,depellant:cor autē,vt illis præmium huius officii tribuat ſuæ menſæ cibis eos dignos efficit. Cum enim cætera membra venarum ſanguine nutriantur (qui tamquam omnium panis communis eſt)hi ſoli mēſæ ſui domini accūbunt: nutriūtur enim ſanguine arteriali, qui in corde conficitur, qui purisſimus,& perfectisſimus eſt.

Hi pulmones præterea ad vocem ſuum officium præſtant: cum enim aer,quem a ſe depellit, aliquo impetu exeat, & lingulam, quam in eius introitu habemus,attingit, tum vox efficitur. Inde fit, vt ſi quo craſſo humore inflata ſit,vix illius voces audimus, qui hoc morbo laborant, & multo minus cum coroſa,& corrupta eſt. Hic autem animaduertendum eſt, quòd os fiſtulæ pulmonum neque magnum, neque rotundum eſt, ſed vt fiſſura illius vaſculi fictilis,quam pueri ſolent ſuos nummos demittere,quod maxime ad uocem conducit; hoc autem modo & tibiarum, & fiſtularum ora accommodata ſunt: hac enim ratione cum aer tenuis ingrediatur, vox efficitur. In quo quàm optimè conueniat ars cum natura , quam Deus creauit, licet natura prior fuerit,quàm ars, facilè conſpicitur.

Hic

Hic autem maxima conſideratione dignum videtur creatoris omnipotentiam, & ſapientiem potuiſſe carneam tibiam conficere, quæ ad canendum eſſet accommodata. Tibiam, aut tubam aliqua ſolida materia conficere, vt eſt lignum, aut metallum, mirum non eſt: materiæ enim durities ad emittendam ſonis vocem, eſt accommodata. Id autem ex carne conficere (vt eſt pulmonum fiſtula) eamq; nonnullas voces tum fœminarum, tum hominum confici, quæ magis angelorũ, quàm hominum eſſe videntur: has autem tanta tonorum varietate, ac punctorũ ſine tibiarum foraminibus, quæ ad hanc rem perfecta ſunt; hoc illius ſummis artificis; qui hac ratione huius fiſtulæ carnem diſpoſuit, vt in ea vocem dulciorem, & ſuauiorem, quàm voces tibiarum, cæterorumque inſtrumentorum, quæ humana induſtria excogitare potuit, emittere; potentiam, & ſapientiam penitus declarat. Neque ſine admiratione eſt varietas, quæ in ea fit, cum emittuntur voces, quæ cum alijs vocibus conſonent, & modulationes fiunt: reperiuntur nonnulli meatus tenues, in quibus acutè ſoni fiunt, in alijs ita grauiter, vt tota eccleſia circumſonare videatur, quod ſi deeſſet æquabiliter concentus minime fieri poſſent. Quod ita deſcripſit, & ordinauit diuinus ille artifex, vt hac ſuauitate, & melodia diuina officia celebrarentur, & ſibi ſuæ laudes canerentur, & fidelium mentes ad pietatem excitarentur.

Illud quoque hic animaduertendum eſt, quòd ſi ad vocem, qui hinc egreditur, linguæ inſtrumentum additur vox dearticulata fit, & diſtincta, & ſermo efficitur: adhibemus enim linguam ita, vt nonnumquam ad dentes pellat, nonnunquam in noſtri oris partes interiores: in quo videre licet, quonammodo ars naturam imitatur: in illis inſtrumentis, quæ excogitauit, vt ſunt tibiæ, & organa. Vt enim in organis, vt ab illis exemplum ſumamus, adſunt nonnulli folles, qui aerem ad illas fiſtulas amittunt, ſonatur vero nonnullis paruis lignis tangẽdis & varios facit æquabiliter ſonos. Sic etiam cum pulmones aperiuntur, & clauduntur, follium officio funguntur, qui cum contrahuntur, per ſuam fiſtulam hunc eijcit aerem, quem a ſe depellit: lingua uerò uibrando in partes oris prædictas, tamquam in illa organa parua ligna, uox articulata fit, & ſic diuerſa formantur uerba, quibus homo (vt ciuile animal, & politicum) ſua conſilia, & animi sonceptus, cum hominibus tractat, & exponit: idem exemplum ex tibiis ſumere licet, per cuius fiſtulam, tamquam per pulmonum arteriam aer diſcurrit, qui ab illis proficiſcitur: diuerſis autem illius foraminibus tangendis, eſt, ut cũ lingua ad diuerſas oris partes intus pellit, & quemadmodum tibia diuerſos emittit ſonos, diuerſis foraminibus tangendis, ſic & lingua diuerſis noſtri oris partibus tangendis diuerſa uerba format. Hac ratione creator loquendi facultatem, communicandique hominibus,

quid ſentiemus, nobis tradidit. Quod cum ex omnibus animalibus, ſit hominis proprium, ſic eſt creatoris ſingulare beneficium, quo quidem multi carent: in quo quidem maximè diuina prouidentia elucet, cùm calido aere, quem a ſe depellit, quod ſit obnoxium, vtitur ad rem tam vtilem, ut uox hominis eſt, atque ſermo. Noluit enim ex ſuis operibus quidquam reperiri, quod eſſet inutile, & abiectum, quod licet ad hanc rem non eſſet: ad illam tamen (vt dictum eſt) accommodatum. Habent præterea aliam facultatem, & uim pulmones, vt aerem, qui per illos ingreditur, ad ſpiritus vitales (quos diximus) diſponant, qui ex vaporibus arterialis ſanguinis, unà cum aliqua huius aeris parte efformantur. Qui cum per omnes ſinus, & meatus pulmonum diffundatur ab eo uirtutem ad hunc uſum accipit, qui ſpiritus non ſolum nobis vitam ſuppeditant, uerum etiam ad alios uſus non minus utiles conducunt; ſunt enim materia, ex qua alij nobiliores ſpiritus generantur, qui animales dicuntur, per quos mouemur, & ſentimus, ut mox dicturi ſumus.

Conſideratio in prædicta.

IAM tempus eſt philoſophandi in ea, quæ ſuperius a nobis dicta ſunt. Differemus quidem quonam modo omnia diuina ſapientia ordinat, atque diſponit (vti diximus) ſuauiter, quod eſt a cauſis ad ſuos effectus procedendo, & cauſas cum effectuum dignitate, quos producit, ea proportione coniungendo, vt quo forma, quã introducere vult, eſt nobilior, eò perfectius diſponit materiam, in qua recipienda eſt: ne inter cauſam, & effectum diſconuenientia ſit, & ne inter materiam, & formam, quæ ab ea proueniet proportio deſideretur: vt autem a prima nutritionis, ſuſtentationiſque noſtræ cauſa incipiamus, cibum mandi cernimus in ore, & ita diſponi, vt in ventriculum tritus, & confectus deſcendat: quo loco illam ſibi formam contrahit, quam medici chilum vocant, qua ab excrementis, quæ per inteſtina depelluntur, ſegregatus diſponitur ad iecur, in quo ſanguinis formam, quæ perfectior eſt conſequitur. Hic autem ſegregata iam atra, & flaua bilis, cum reliquiis eorum, quæ comedimus, & bibimus diſponitur, vt in priorem cordis ventriculum influat. Hic autem iterum perficitur, & purgatur, vt ad ſiniſtrum ventriculum promanet: vbi ſpiritus vitales formantur: hi verò ita diſpoſiti ſunt accommodata materia, ex qua nobiliores ſpiritus, quos appellari diximus animales, conficiuntur.

Ex prædictis intelliget prudens Lector, quòd iam docuimus, ordinem, ſcilicet, quem diuina maeſtas ſeruat in rerum creatione, cum materiam formæ dignitati, quam receptum eſt reſpondentem, ita conſtituat, vt quo forma eſt nobilior, ita maior ſit materiei diſpoſitio, quæ ad formam recipiendam paratur. Hunc autem eundem ordinem ſpiritalibus rebus, ſi tribuerimus, facilè intelligemus, nos debere ita parare, & diſponere animum noſtrum, vt ſtatui, & gratiæ, quam impetrare cupimus proportione reſpondeat. Hac ratione pœnitens, ſi cupit confesſionis effectum, & fructum percipere ſuorum peccatorum dolore, pœnitentia, & ſuæ conſcientię examinatione diſpoſitus, & paratus accedere debet. Quod ſi fructum quoque ſacramenti altaris capere velimus, aliam quoque perfectionē & diſpoſitionem adhibere debemus. Hoc enim ſacramentum, eſt præſtantius, & diuinius, ad quod pietate, & deuotione, actu, non ſolum peccatis liberi, ſed etiam ab omni cogitatione, quæ amouere illius deuotionem, vel imminuere posſit, accedere debemus Neque ſolum ad ſacramenta, verum etiam ad reliquas gratias, & ſpiritalia dona, vt ſuæ diſpoſitiones, & præparationes præcedant neceſſe eſt. Huius autem rei illud caput ſit, quòd quicunque ſpiritus Sancti conſolationibus, & iucunditatibus frui deſiderat, a ſe procul voluptates, & illecebras huius mundi amouere debet: quemadmodum, & Dauid facere ſolebat, cum inquit Pſal. 78. *Renuit conſolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus ſum.*

Ita etiam qui ad Dei amoris perfectionem aſpirare vult, omnes huius mundi amores inordinatos a ſe depellere debet. Quòd ſi ita ad Deum accedere cuperet, vt cum illo vnius ſpiritus fieret, quod eſt ſpiritalem hominem, & diuinum fieri, debet, quantum in ſe ſitum eſt; quidquid in ſe carneum eſt, & terreum deprimere, & quaſi extinguere, ſi diuinis rebus impedimento eſt. Quod ſi cuperet illi Domino ſimiles euadere, qui vnicum, & ſummum bonum eſt: quatenus bonum eſt, debet ab improbis longe diſcedere, quatenus verò ſummum eſt, non debet ſe in humilibus rebus continere, licet improbæ non ſint, quatenus vnicū eſt, non debet ſe multis rebus implicare, licet bonæ ſint: ſi nimiæ ſint, & huiuſmodi, quæ tum propter multitudinem, & nimiam occupationem deuotionis, & pietatis ſpiritum penitus obruerent. Vt autem id aſſequi posſit, debet ſe ad contemplatiuam vitam conferre, imaginatiuamq; quietā cū ad Deum ſuas cogitationes conferre vult, continere debet; atque vt ſancti inquiunt, debet in rebus huius mundi eſſe cęcus, mutus, atque ſurdus: quod ſi fecerit ſuæ animæ domum expeditiorem, & puriorem, & curarum tumultu liberiorem habebit; quod ſi contra fecerit, facere non poterit, quin ab illis maxima moleſtia afficiatur. Qui tandem ex animo Deum inuenire cupierit, is ex animo quoque eum inquirere de-

L 2 bet:

bet, & quicunque ab eo magna dona obtinere contendit. Laborē, diligentiā, & uigilantiam rerum deſideratarum dignitate æquare debet. Vt is, qui maxime litteratus eſſe cupit, ualde etiam diligens in ſtudiis eſſe debet. Hoc docuit Salomon cum inquit, quòd ſi veram ſapientiam conſequi ſtudemus, eam eo ardore quæramus, quo conantur homines ſibi numos comparare eorumq́ue cupiditate, qui terram defodiunt, vt theſauros inquirant. Ad quod & illud Moyſis ſpectat, quod inquit, nos inuenturos eſſe Deum, ſi eum toto corde, & tota mente noſtra inquęſierimus.

Hæc autem eſt Dei conſuetudo cōmunis, & ordinaria, qua ſua dona, & gratiā ſuis creaturis communicare ſolet, vt priùs illas ad id diſponat, atque præparet. Illud tamē verū eſt, quòd cū non ſit ille agens naturale, his legibus, quas ipſe conſuetudine ſeruat, non ſubiicitur. Ipſe autē ſæpe nulla præcedēte diſpoſitione, neq; tēporis interuallo, maximas mercedes, & gratias, ſubitò, quibus vult, concedit, vt ſuā liberalitatem, & munificentiam præſeferat, vt in ſanctorum Pauli, Matthæi, Ioannis, & Iacobi vocatione animaduertere licet, qui dū ſua retia reficiebant, ad Apoſtolatus dignitatem vocati ſunt. Hæc autem ſatis de anima vegetatiua, quæ ad vitā degendam conducit.

Introductio ad animæ ſenſitiuæ, & ſpirituum animalium tractationem. *Cap.* 27.

INITIO huius de noſtri corporis fabrica tractatus; diximus philoſophos tres animæ noſtræ differentias poſuiſſe: primā dicunt vegetatiuā, quā & plantæ habent: ſecundā ſenſitiuā, quā belluæ, tertiam intellectiuam, cuius homines participes ſunt: eo tamen modo, vt cum ſit ſimplex, & ſpiritalis ſubſtantia, has tres facultates habeat; Illa enim eſt, quæ per ſua prædicta inſtrumenta noſtrum corpus ſuſtentet, illaq́; cuius cauſa noſtri ſenſus, & motus, & noſtri intellectus ratiocinatio fiunt. Cum autem hactenus de inferiori parte, quæ vegetatiua eſt, quam plantæ poſſident egerimus, iam ad illius tractationem nos accingemus, a qua vitam ſenſitiuam, vt belluæ habemus. In qua eò magis diuina ſapientia relucet, quàm in ſuperiori, quòd eſt etiam illa nobilior.

Propter hanc cauſam igitur ſciendum eſt, quidquid hactenus dictum eſt, ad nihil aliud, quàm ad noſtrorum corporum nutritionē, & vitā conducere, ſed eo cū nō poſſit homo de loco ad locū moueri, nec rerū diuerſitates, quę in mundo ſunt, videre, ſine quarum cognitione fieri non

poſſet, vt homo naturaliter ad creatoris notitiam perueniret, fabrica im perfecta eſſet, non minori liberalitate in hac re, quàm in cæteris in homines rerum conditor vſus eſt: imò in illis, præter hepar, & cor, tertium creauit principium, in quò tamquam in fabrorum officina fabricantur, atque elaborantur ſpiritus, per quos videmus, audimus, guſtamus, tangimus, & mouemur, propter hanc cauſam a latinis animales dicti, qui ex vitæ ſpiritibus, quos fieri in corde diximus, generantur. Hoc tertiū principiū cerebrū appellamus, cuius ſedes in ſuperiori noſtri corporis parte collocata eſt; non quod hic ſitus eſſet illi, vel tutior, vel melior, ſed vt eſſet oculis proximior, qui quidem nullo modo alio loco eſſe poterunt, cū exploratores (vt quidē ſunt) & noſtri corporis & ſpeculæ uires futuri eſſent. Propter hanc cauſam rerum conditor illum errorem emendauit, qui in ſitu erat, cum illud contexerit, tum capillis, tum corio, teſtaq; vel cruſta ſatis dura, atque robuſta, quæ tāquam galea, illud munit, vt non facilè feriri poſſit: duabus præterea telis alte ; craſsiori, quæ dura mater, altera tenuuiori, quæ pia mater dicitur cerebrum, & eius caudam, & omnes neruos circundat Cum autem dixerim, caudam, illud ſciendum eſt, tamquā caudam cerebrum habere, quam vt plurimum ſpinæ medullā uocamus, quæ ab inferiori cerebri promanat parte, & cū exeat per maius foramen, quod in occipitis oſſe ſit, per ſpinā vſq; ad finē magni osſis deſcendit, & ſemper tenuuior fit.

Quod autem hic de ſpiritibus animalibus, qui in cerebro generantur tractaturi ſumus, & de vitalibus, qui in corde fiunt, tractatio finitur operę pretium me facturum eſſe videor, ſi rationes adduxero, cur tum omnes medici, tum philoſophi hos ſpiritus ſic reperiri teſtantur, propter hāc cauſam neceſſe eſt illorum, quæ paulo ante dixi, memoriam renouare; creatorem, ſcilicet omnia ordinaſſe & diſpoſuiſſe ſuauiter, cauſas cū ſuis effectibus dignitati reſpondentes facientem, & materiā formæ conditionis per præparationē accommodantem (vt in ſuperioribus vidimus) ſic etiā præcipuo agenti inſtrumentum proportione reſpondens, quod facere debet, vt mox dicturi ſumus. Quapropter alius enſis adoleſcentulo, alius viro forti, alius giganti, vt quo Philiſteus cingebatur, qui cum Dauid pugnauit, accommodatus eſt. Hac ratione, vt præſtantisſima opera efficias, præſtantisſima quoque inſtrumenta, & tenuuia conquiras; neceſſe eſt, vt ad craſsiora, rudiora quoque inſtrumenta opus ſint. Id autem, ſi ad naturales cauſas referimus, inde fieri cernemus, quod intelligentiæ quæ per cœlorū motum hunc inferiorem mundum regunt (quæ quidem nobilisſimæ, & incorruptibiles ſubſtantiæ ſunt) nobilisſimis, & incorruptibilibus inſtrumentis vtuntur, quæ ſunt eadem cœleſtia corpora cum omnibus ſuis ſtellis, & planetis, quorum influentiis totum mundum adminiſtrant. Vt igitur ad rem noſtram reuertamur, illud compertum eſt, noſtrā

animam,quã in noſtris corporibus habemus eſſe vitæ, quam degimus,& ſenſuum,& motuum,quos habemus primum principiũ,& cauſam.Quod ex eo maxime patet,quia cum anima deficit,hæc omnia munera,& motus deficiunt: cum tamen neque artus, neque ſenſus, quibus vtebatur deficiant: cum viſui ipſa figura,& materia oculorum, & aurium, reliquorũque ſenſuum,& organorum a ſuis officiis immunium reliqua ſit.Cum autem anima ſpiritalis ſit,vt angeli ſunt,neceſſe erat, vt inſtrumenta, quibus ſine medio vteretur,vt eadem conditione ornata eſſent,vel ſcilicet eſſent penitus ſpiritalia, vel ſaltem conditione, & nobilitate eſſent quàm proxima,vt ſunt ſpiritus,quos adhibet anima, vt nobis vitam tribuat, & multo magis animales, qui ſunt tãquam lucis radii, per quos ſenſus, & motus nobis tribuitur. Id enim ſi aliter ſe haberet,non adeſſet proportio: ſi ſubſtantia purè ſpiritalis (vt anima eſt) proximo & immediato inſtrumento noſtræ carnis fruſto,aut aliquo magno oſſe vteretur. Hæc eſt igitur ratio,qua ſpirituũ generationẽ ponimus : quod ſint proximiores, & maiori proportione animæ noſtræ dignitati,& naturæ reſpondentes, quæ quidem(vti diximus)ſpiritalis eſt.

De ſpirituum,ſpiritalimuque rerum omnium dignitate, & efficientia.

HIc autem animaduertendũ eſt, quòd cũ omnis noſtra cognitio ab exterioribus ſenſibus originem ducat: (rerum,ſcilicet corporalium,quas audimus,vidimus,tangimus,&c.) & ſpiritualia neque videamus,neq; audiamus, neque tangamus: inde fit,vt multi homines(& illi maxime,qui rudi Minerua ſunt aut ſpiritus adeſſe non credunt,& illorum vim,& efficientiam in agendo penitùs ignorant. Huiuſmodi erat Saduceorum hæreſis,de quibus in actis Apoſtolorum mentio fit: qui tam rudi intellectu erant,qui neque angelos, neque ſpiritus reperiri crederent,multi quoque hac noſtra tempeſtate ſunt, qui licet horum fide præditi ſint; quomodo tamen eſſe poſſit,quod non habet corpus penitus ignorant.Inde fit,vt ſuarum animarum dignitatem,præſtantiã, & facultates non intelligant; cum eam eſſe tãquam aliquantulum aeris, vel aliud huiuſmodi ſibi perſuadeant. Hos autẽ volo ego quaſi per manũ ducere, & illis paulatim dignitatem,& efficientiam illorũ ſpirituum declarare. hinc enim ad ſuæ animæ dignitatem,& excellentiã, atque vim cognoſcendam ſe ipſi attolleret.

Propter hanc cauſam igitur ſciendum eſt, omnia corporalia, quæ in hoc inferiori mundo ſunt ex quatuor elementis conſtare; licet id minime cernatur propter mixturarum varietatem,& compoſitionum ex illis. Omnium autem elementorum infimum,& craſsiſſimum, & materia maxime

xime participet terra eſt;ſi quod ſuum eſt proprium conſideramus. Poſt hoc elementum ſecundum dignitatis locum posſidet aqua, quæ in cauſa eſt, vt terra fructus ferat, quæ terra per ſe eſt, tãquam calx, quæ ſterilis, & ſicca eſt: perfectior autem aer eſt, quàm aqua, quo viuimus, & reſpiramus, & qui maris aquam ad terras impellit, & multa alia beneficia in nos (vt ſuperiùs docuimus) confert de ſubtilitate autem, & efficientia ignis, quam quotidie experimus, nihil eſt, quod verba faciamus.

Nunc autem ſciendum eſt, quod cum omnia corporalia ex his quatuor elementis conſtent; quæ tamen minorem terræ portionem, & pondus ſortita ſunt: nobiliora, maiorique vi, & efficientia ſunt ad operandum. Hoc exemplo rem ipſam illuſtremus, & primum in elementis. Terra ad agendum nullam habet vim, ſed ad patiendum tantummodo, & recipiendum tamque dono, quidquid vel cætera elementa, vel naturales cauſæ illi porrigunt: vt neque ad noſtra corpora ſuſtentanda vtilis eſſet: niſi duritiem, quam habet a cæteris elementis acciperet, vt ſuperiùs declarauimus; reliqua tria elementa conſequuntur, ex quibus ſuperiora ſpiritaliora etiam ſunt, & ad agendũ magis accommodata: vt aer, & aqua, & multo magis eſt ignis, qui minus eſt materiæ particeps, & magis ad agendũ accommodatus.

Hoc idem in aquis cernitur, quas ponderare ſolemus, vt grauiores, quæ magis terreſtres ſunt, reijciamus, & leuiores ad bibẽdum deligamus: Idem in vinis quoque conſpicitur. Ex quibus turbidiora & ſpisſiora, ſunt etiam viliora, & ſuauiora, & clariora ſunt etiam pretioſiora. Idem in carnibus, & præſertim in pane cernimus: quod enim ex farinæ flore & tenuuior eſt, & ita dominorum menſe apponitur: qui autem niger eſt, & ex tota farina conficitur familiæ relinquitur. Idem in metallis eſt; fabri enim in ſuis officinis, ferrum ab eo, quod terreſtre eſt, quod recremẽtum dicitur, ſeparant, & eo vtuntur, quod iam ab his terreſtribus ſordibus purum eſt. In precioſis quoque lapillis id verum eſt. Ex quibus puriores, & ſplendidiores, quæque minus terræ conditionis participes ſunt pluris æſtimamus, & in annulis, & aliis rebus adornamus, & gerimus. Crasſiores verò, & magis terræ participantes ad ædificandum adhibemus.

Illud autem in primis argumentum, quod a luce cœli ducitur maximã vim habet: ex omnibus enim corporeis rebus hæc eſt ſubtilior, & ſpiritalior, cum per vitrũ ingredi cernatur, per quod nec aer, nec ignis ingredi poteſt: tantam tamen habet vim, & efficientiam, vt per eam cęli quidquid in mari, & terra ſit operetur, vt eius vi, aurum, argentum, & reliqua metalla generentur.

Illud præterea adiungo, quòd quò magis res ſunt ſpiritaliores: minus materiæ ſunt participes, minuſque uiſibiles, eo maiorem habent vim, tam

ad id,quod vtile eſt,quàm ad id, quod eſt damnoſum: pro exemplo ſatis ſunt,illæ deſtillationes,quæ penè totam Europã infeſtarunt anno 1580. Quo anno cum eſſet aer eadem ſerenitate (vt videbatur) & puritate, quæ ſemper eſſe ſolet, quoddam aeris vitium, quod minimè cernebatur, in cauſa fuit,vt tam multi è vita excederent, vt omnibus compertũ eſt: idem exemplum ſit de aere corrupto peſtis tempore: quod vitium licet minime ſub ſenſum cadat: eſt tamen communis omnium hominum generi calamitas, atque pernicies: ſin autem de purè ſpiritalibus ſubſtantijs agimus,vt ſunt angeli,& dæmones, quàm ſint illi ad iuuandum, hi vero ad lædendum potentes facilè cernitur: cum illorum vnus (uel bonus, vel malus qui fuerit) vnica nocte centum, & octuaginta millia hominum in Aſſyriorum exercitu,qui Hieruſalem obſidebant,occidere potuerit.

Hæc omnia, quæ hactenus dicta ſunt, eò tendunt, vt intelligamus, quod quò res ſunt grauiores,& magis terræ participantes, hoc ſunt viliores, & ad agendum minorem vim habent: & quò magis (ſecundum genus ſuum) ad ſpiritalium rerum conditionem accedunt,eò nobiliores ſunt,& ad agendum efficaciores. Hinc aliquo modo noſtrarum animarum dignitatem conſpiciemus,quæ ſunt purè ſubſtantiæ ſpiritales,vt angeli propter hanc cauſam non mirabimur: cum tam multa numerum genera,& officiorum varietates in noſtro corpore exercere viderimus, vt apertius in ſequentibus declaraturi ſumus.Quod enim Deus in hoc maiori mundo id anima noſtra in minori,qui homo eſt,operatur, cuius immediata inſtrumenta hi ſpiritus ſunt,tum vitales,tũ animales, quod ſint ſpiritaliores,& illi ſimiliores.

De ſpiritibus animalibus, qui in capite generantur.
Cap. 28.

CVM igitur de his ſpiritibus animalibus tractare incipiamus,ſciendum eſt,quòd vt vitales in corde, ſic animales in cerebro generantur, quod cum ſit noſtri corporis pars nobilior; ſic ad hos ſpiritus formandos, ita præſtantes conducit, vt vitam noſtrã vitæ plantarum, quæ vt nos viuunt, longè antecedere faciat: & quemadmodum cor duos ſinus, vel ventriculos habet, in quibus vitales ſpiritus perficiuntur, ita in cerebro duo alii ſunt, in quibus animales elaborantur. Quo vero modo id fiat minime fieri poteſt, vt id hominum intellectus capere poſſint. Inde fit,vt infirmi,ac debiles ſint homines,qui ſe ad ſcientiarum ſpeculationem, aut diuinarum rerum contemplationem

nem conferunt. Cum enim vitales ſpiritus,tamquam ſerui ſuppeditent materiam,ex qua conficiuntur animales, qui ſuperiores ſunt; & exercitationis interioris calore, & labore reſoluantur, & conſumentur: ſpiritibus vitalibus remanet corpus pauper, atque deſtitutũ, ob id corpus cũ ab illis vitam,& calorem non recipiat,languidum fit,& debile, ex quo in eo flegma,& excrementa indigeſta generantur, a quibus hæc infirmitas, & alii morbi proficiſcuntur.

Hic tamen notandum eſt, quòd horum ſpirituum alii ad motum, alii ad ſenſum conducunt. Ad quæ munera creator meatus, & canales effecit, qui nerui ſunt, per quos per vniuerſum corpus diſtribuerentur, per alios ducuntur ſpiritus, qui ſenſum, per alios, qui motum efficiunt; quæ differentia in paralyticis cernitur, quibus cum nerui, qui motum efficiunt, ſint obſtructi; eam corporis partem, quæ ſoluta eſt, & (vt ita dicam) paralitica, mouere non poſſunt; eos tamen ſi vel tangis, vel pungis ſentiunt. Hoc Tullius in ſecundo libro de natura Deorum maxime admiratur, cum in eo conditoris artificium, & ſapientiam contemplatur, qui totum corpus, tam multis viarum differentiis,atque canalibus in multos ramos diuiſis colligauit, vt ſunt venæ, quæ ſanguinem, arteriæ, quæ vitales ſpiritus ducunt,& nerui,quorum alii motum,alii ſenſum efficiunt. Quod rete ab hominibus fieri poteſt,quod habeat tot maculas, alias ſuper aliis collocatas per totũ corpus diuiſas,atque diſſeminatas?

Quòd autem locus vbi hi ſpiritus generantur eſt in cerebri maſſa, quæ per totam ſpinam diſtenditur,præ duris oſſibus ſepitur,& defenditur, vt cerebrum capitis a craneo, & illis tunicis inuoluitur,quas cerebrum habere diximus; hoc eſt,dura mater,& pia, quæ cum illo coniuncta eſt. Res enim tam tenuis, tamque precioſa, ut ſupra dictũ eſt, voluit creator, vt non ſolum eſſet oſſibus defenſa, & munita, verum etiam his tunicis tecta, & molliter tractata. Precioſam autem voco, quod ex illa maſſa alba, quæ per ſpinam ducitur, quam ſpinalem medullam dicimus, viginti quatuor paria neruorum naſcuntur, quorum duodecim animales ſpiritus per eã corpus partẽ ducunt,quæ eſt ſupra eã partẽ,vbi cingũtur homines:alii uerò inde vſq; ad pedes,& ita diſtributi, vt duodecim per alterũ corporis latus,& duodecim per alterũ diſtribuantur. Et nequid huic operi deeſſet; voluit ille ſummus artifex, vt in omnibus ſpinæ oſſibus adeſſent parua quædam foramina: vnde hi nerui egrederentur, vt ſua munera exequerentur. Aliud quoque artificioſius parauit, quod eſt quandam molliſſimam telam paraſſe, quæ has duas medullæ ſpinales partes diuidit, & ab altera parte huius telæ nerui alterius lateris, & ab altera alterius oriuntur, vt alteri alterius partis, neque indigeant, neque eam lædant. Quis autem

tem hoc loco illum ſummum conditorem non collaudabit, qui ex tã ſimplici ſubſtãtia, ex qua noſtra corpora finguntur, tantã partiũ diuerſitatẽ perfecerit, alias duas, alias molles, & omnes, ad ſua munera obeunda tam appoſitas, & accommodatas.

Si quis autem hos ſpiritus, qui tantum poſſunt intelligere vult, ſciat, tãquã lucis radios eſſe, qui per horum neruorum meatus, & per totum corpus diſtribuuntur. Quod vt apertè intelligamus illud ſit argumento, quod ſi in capite aliquo ligno percutiatur ita, vt capitis nerui præmantur, & ſtringantur, dici ſolet, quòd oculorum lux è ſuo loco egreditur, quæ lux nihil aliud eſt, quàm hi ſpiritus, qui cum tenuisſimi ſint, ex hac molliori parte noſtrorum oculorum, qui tam lucidi ſunt, exiliunt, in quo creatoris mirabilis proportio, & deſcriptionis ordo facile cernitur. Nam quemadmodum cœli omnium motuum, & alterationum, quæ in hoc inferiori mundo fiunt, per ſolis & reliquorum planetarum lumen, ſic cerebrum, quod noſtri corporis pars eſt altior, tamquam minoris mundi cœlum per radios huius lucis omnes motus, & ſenſus in noſtro corpore efficit. Hac autem ratione ſummus artifex, qui (vt diximus) omnia ſuauiter diſponit, huius minoris mundi adminiſtrationẽ, cũ adminiſtratione maioris in hac re proportionem habere voluit.

De interioribus ſenſibus, qui in capite ſunt. *Cap. 29.*

CVM autem dictum ſit animales ſpiritus, non ſolũ motũ verum etiam ſenſum efficere, vt hic de ſenſibus tractetur neceſſe eſt: quorũ alii ſunt communes, alij particulares, alij interiores ſunt, & ob id non videntur: alij exteriores & cernuntur. Cum autem exteriorum vis ab interioribus pendeat. De ijs prius ſermonem habebimus. Exteriores vero, & particulares quinque numero ſunt, quos omnes cognoſcimus, qui omnes in ſenſu communi deſinunt, quem in prima cerebri parte habemus. Hinc enim oriuntur nerui, per quos ſpiritus qui ſentiendi vim his quinque ſenſibus præſtant, ducuntur, & per eoſdem neruos rerum, quas ſenſerunt, ſpecies, & imagines ad communem ſenſum referunt, & illi narrant, quicquid ſenſibus perceperunt, & hac ratione beneficii accepti gratiam referunt, qui tamquã famuli, & nuncii, ſuo Domino ſeruiũt, & de omnibus rebus, quæ extrinſecus accidunt, rõnẽ reddũt. Hoc autem eſt (vt philoſophi inquiunt) omnis noſtræ cognitionis principiũ. quæ his ſenſibus originem ducunt.

Poſt autem hunc ſenſum, alius adeſt ſenſus paulo anterior, qui imaginatio dicitur, quæ has omnes imagines ſuſcipit, retinet, & fidelisſimè cuſtodit: communis enim ſenſus eſt in teneriori cerebri parte, & propter

hanc

hanc cauſam,eſt idonea,in qua hæ imagines imprimantur, non tamen in qua retineantur, & conſeruentur, quod nimis mollis ſit: propter hanc cauſam alium ventriculum parauit creator in alia cerebri parte duriore, quæ poſt illam eſt,quæ has imagines omnes ſuſcipit,& tuetur ob id imaginatiua dicitur.Qua potentia cum ſit organica, & corporea, noſter aduerſarium ſæpe nobiſcum terribiliter pugnat: cum nonnunquam formoſiſsimas res effingat, nonnunquam turpes, vt illius malitiæ conuenit: quorum vtrunque in Amone Dauidis filio cum Thamar eius ſorore cernimus.

Poſt hanc potentiam,& paulo vlterius in eodem cerebro eſt alius ventriculus,qui in beſtijs extimatiua dicitur,& in hominibus (quod in illis hæc facultas eſt præſtantior) dicitur cogitatiua: quæ potentia eſt, quam ſuperiores ſpiritalior ob id,quod non habet,nec figuram, nec corpus cõplecti nõ põt. Hac de cauſa ouis cum lupum cernit, inimicitias concipit, contra vero cum moloſſum videt amicitiam. Idem aues debiles,& imbelles faciunt cum aues rapaces cernant. Amicitia enim & inimicitiæ ſunt res huiuſmodi, vt ſine corpore,& ſine figura ſint. Hanc autem facultatẽ tribuit creator omnibus animalibus ad ſui cuſtodiam, & conſeruationem.

Poſt reinum in poſteriori cerebri parte,quæ in occipite eſt, memoriã poſuit,quæ magis hominis,quàm beſtiarum propria eſt, licet nonnullæ illius participes ſint: vt in cane cernitur,qui panem abſcondit,& loci, in quo poſuerit eum,recordatur,& illuc reuertitur, vt illud recipiat: eandẽ rem dicunt de vulpe,quæ vbi ſanguinem gallinarum, quas occidit exſuxit ſcrobem in terra fodit, in qua illas ſepelit, deinde ad eas comedẽdas reuertitur. De Leone quoque ſcribitur, quòd eſt beneficij accepti memor, & pro illis gratiam refert, & inimicitias quoque, & illas vendicat. In homine tamen eſt perfectior, & communior, vt inferiùs docturi ſumus: vbi exemplum ſatis notum adduxerimus, quo ex horũ quatuor ſenſuũ cognitione illorum origo intelligatur. Illud igitur dico,quòd quẽadmodum in lingua poſuit creator facultatẽ, qua ciborũ ſapores perciperẽt,& inter dulcem,& amarum diſcernerent,& inter ſapidum,& inſipidum (quod nulla noſtri corporis pars ſentit) ſic idem artifex ſuæ virtutis omnipotentia in his noſtri cerebri partibus, non autem in alia noſtri corporis parte prædictas facultates imprimere potuit, atque impreſsit.

Ad memoeiam autem reuertamur,quæ eſt ſingulare Dei beneficium, & magnum naturæ miraculum. Beneficium,inquam,quod eſt ſcientiarũ repoſitorium cum illud tantummodo ſciamus,quod memoria tenemus. Eſt ipſa prudentiæ ſidelis adiutrix,quæ præteritarum rerũ memoria præſentium,& futurarum euentus,& conſequentia cernit. Eſt experientiarũ con-

conſeruatrix, quæ non minus ad ſcientias, quàm ad prudentiam conducit. Eſt eloquentiæ mater, & loquendi magiſtra, cum in ſe rerum voces conſeruet, quibus noſtros exprimimus conceptus, & vt intelligamus, efficimus: inde fit, vt dicendi magiſtri, qui Rhetores ſunt, quintam artis ſuæ partem, dicunt eſſe memoriam. Hæc nos ad omnes artes, & ſcientias idoneos reddit: cum illarum regulas, & præcepta in ſe contineat, ſine qua libros legere,, vel ad ſcholas ſe conferre nihil aliud eſſet, quàm, vt aiunt, aquam cribro haurire, ſine quibus artibus, & diſciplinis hominem vita barbarorum, vel ferarum vita eſſet: & in primis eò conducit, vt homines Deo gratos efficiat, cum illos ad beneficii accepti memoriam trahat, vt pro illis gratias agat: in his igitur omnibus rebus facilè cernitur, quantũ Deo pro hoc ſingulari beneficio debeamus.

Non minus autẽ eſt huius potentiæ miraculum, quàm beneficiũ. Homines enim hiſtoriã memoria tenere, in qua res tamquã catenæ annulli inuicem continentur, non multum eſt: ſed videre puerũ centum vocabula vel Græca, vel Latina memoria ſæpire, cuius ſignificata non intelligit, neque alia ab aliis pendent, quodque ſi ſepties, aut octies memoria repetat, ita in illa hęrent, & imprimuntur, ibique ita vſque ad ſenectutẽ permanent cuſtodita, vt ſi quando eadem repetere opus ſit exeant ex ſinu, vbi collocata fuerunt, & memoria fideliter depoſitũ reddat, nõne hoc eſt maxima admiratione dignum? Quid de illis dicã, qui quatuor linguas ſciunt Latinam, Gręcam, Hębraicam, & Chaldęam: in quo neceſſe eſt, vt qui eas addiſcere vult, & loqui, tam innumerabilia vocabula memoria teneat, quàm in illis linguis ſunt, ſintq; in promptu illis, quotieſcunque loqui volunt. Quid autem de nonnullis memoriis mirabilibus dicam, qualis beati Pontificis S. Antonini, de quo ſcribitur, quòd cum decimum quintum annum ageret, vnico anno totum Decretum memoria mandauit? Quid de Mitridatis Ponti Regis memoria dicam, quẽ memoriæ proditum eſt viginti duas linguas intellexiſſe? Quis autem in tam parua cerebri cellula tot dotes, tantam capacitatem, tantumque ſpacium, in quo tot vocabulorum differentiæ diſtinctæ eſſe poſſent, vt alia ab aliis non confunderentur, imprimere potuit? Quis hoc efficere potuit præter illum Dominum, qui tum in hoc, tum in cæteris rebus ſuæ omnipotentiæ, & magnificentiæ amplitudinem nobis oſtendere vult? ſumus tamen huiuſmodi nos homines, qui neque hoc perpendere miraculum, neque pro eo beneficio creatori gratias agere ſcimus?

De quinque ſenſibus exterioribus, & primum de oculis. *Cap.* 30.

IVRE optimo quidem Dauid exclamauit, & toties conſeſſus eſt in omnibus operationibus ſuis, quamuis minimis, Deum mirabilem eſſe. Illud autem dico, quòd egredientes nunc de re admirabili, in aliam non minorem ingredimur, quæ noſtrorum oculorum fabricatio eſt, quam huius ſcientiæ profeſſores fatentur eſſe artificioſiorem, ingenioſiorem, & admirabiliorem, cęteris omnibus, quæ in noſtro corporę a creatore conditæ ſunt. in quo, vt in prædictæ non eſt minus beneficium, quàm operis admiratio. S. autem Tobias, qui tanta patientia viſus defectum ferebat, cum ab angelo ſalutaretur, eique diceretur optare, vt illi Deus gaudium tribueret, reſpondit, quod gaudium habere poſſum, cũ in tenebris degã, & cœli lucem non cernam? Cum igitur iam egerim de noſtri corporis partibus, quæ abditæ ſunt in noſtræ carnis velo, nunc ęquum erit agere de ſenſibus, & de exterioribus noſtri corporis membris, quæ in noſtræ domus propugnaculis ſunt, & ab omnibus conſpiciuntur, & incipiemus ab omniũ ſenſuũ exteriorũ pręſtantiſſimo, qui oculi ſunt: quorum fabricatio, & artificiũ facilè aliorum mẽbrorum, & ſenſuum artificium antecedit.

Primũ autẽ, quod nobis admirationẽ afferre debet, rerũ ſpecies ſunt & imagines, quæ requiruntur, vt eas cernere posſimus. Quare ſciendum eſt, quod viſibilia omnia, quæ ſunt colorata omnia, & lumen habentia ſuas imagines, & figuras, quas philoſophi ſpecies dicunt extra ſe in aerẽ mittunt, quæ quidem eaſdem res, cuius ſunt imagines, valde proprie referunt. Huius rei ratio illa eſt, quod ſecundum philoſophiæ regulas, quæ aliquem effectum producunt, vt inuicem, vel ſua ipſorum ſubſtantia, vel aliqua virtute, vel influentia, contingantur neceſſe eſt? Cum autẽ hic de hoc effectu, quod eſt res videre, agemus, & ipſæ ſint a noſtro viſu abiunctæ, vt aliqua tertia re coniungantur, neceſſe eſt. Ad id prouidit creator mirabili quidem modo, vt ſcilicet res omnes extra ſe in aerẽ ſuas imagines, & ſpecies amitterent, quæ ad oculos noſtros peruenirẽt, & eaſdẽ res, quæ nobis videndæ ſint, repręſentarent, quod in ſpeculo cernitur, quod cum rerum imagines, & ſpecies recipiat, & nequeant vlteriùs progredi, quod ſpeculũ tranſlucidũ nõ eſt, ibi conſiſtunt, & quidquid ante illa ſunt nobis repręſentant: itaque in illis montes, valles, campos, arbores, totos exercitus, cum reliquis omnibus, quæ coram illis ſunt cernimus, quod ſi mille adeſſent ſpecula per totum aerem diſtributa in illis omnibus idem cerneretur. Neque id ſolum in aere, ſed etiam in cœlo uerum eſt. Nam, ſi

ſtellæ

ſtellæ ſuas imagines,& ſpecies in noſtris oculis non imprimerent, vt per illas cernerentur,cum ab oculis noſtris tam longe abſint, minimè videri poſſent.Quid igitur eſt admirabilius,quàm,cum videamus nos, pictores in aliqua imagine perficienda multos conterere dies: ſingulares viſibiles ſine penicillo,ſine colore,ſine temporis interuallo innumerabiles penè imagines in omnibus tranſlucidis corporibus, vt aer, & cęlũ eſt producere?Quis non videt hoc loco illius omnipotentiã,qui omnibus rebus viſibilibus eam dare potuit virtutem,vt cerni poſſent?

Cum autem de viſus organo tractemus: Illud ſciendum eſt, quòd ex anteriori cerebri parte(vbi communem ſenſum eſſe diximus) duo oriuntur nerui,alter ab altero latere,per quos ſpiritus,quos animales diximus, vſque ad oculos ducuntur: Hi autem videndi virtutem illis præſtant, cũ ſint primum illis rerum ſpeciebus,& imaginibus, vt diximus informati. De oculorũ autẽ fabricatione,tam multa, tamque admirabilia ſcribũtur, vt ea minime aſſequar, & ob id fieri non poteſt, vt ea perſcribam. Sed quod mihi admirabilius videtur,eſt,quod licet tam multa, tamque admirabilia ſint, quæ ad oculorum fabricationem requiruntur, tantã vim habuit ille ſummus artifex,vt in formicæ capite ea collocaret. Quanto eſt hoc admirabilius, quàm in capite vel hominis, vel elephanti oculos poſuiſſe?

Sed alijs exquiſitionibus omiſſis,illud ſilentio non prætermittam,tres in oculis humorum differentias eſſe, qui inter ſe tribus tenuiſſimis telis diuiduntur. Quorum primus chriſtallinus dicitur,quod ſit ſolidus, & tranſlucidus,vt chriſtallum,poſt hunc alius conſequitur humor rubeus, qui eſt chriſtallini opertorium, & terminus: poſt hunc ſequitur tertius, qui cœleſtinus eſt; is autem color eò conducit, vt illius vi rerum ſpecies,& imagines,quas diximus in oculi pupilla melius colligantur, & confirmentur,quæ aliter nimia claritate læderetur,vt cum ſolem aduerſum intuemur lædi ſolet.Per vitreas autem feneſtras prædictorum humorum,(ſi hoc verbo vti licet) rerum ſpecies,& imagines ingrediuntur, & per prædictos neruos ad ſenſum communem aſcendunt, a quo diximus hos neruos originem ducere. Vt ex illis ſpiritus animales,per quos uidemus,deſcendunt, & per eoſdem rerum imagines ad hunc ventriculum communis ſenſus aſcendunt, & inde ad alios interiores producuntur. Hac autem ratione nobis verè licet dicere totum hunc viſibilem mundũ, quotcunque eſt per hunc noſtrorum oculorum aditum ad animam noſtram penetrare. Et hæc eſt cauſa (vt inquit Ariſtoteles) quòd hic ſenſus tanti fiat ab hominibus.Cum enim homo rationalis creatus ſit, natura ſcire deſiderat: hic autem oculorum ſenſus multas rerum varietates nobis manifeſtat: inde fit,vt plurimi æſtimetur.Aliud quoque præſtantius,habet hic ſenſus, vt per eum mirabilia Dei opera cernamus, ex quo

ſpiritus

ſpiritus noſtros ad illius cognitionem extollitur, quod oſtendit Dauid his verbis. *Videbo cęlos tuos opera digitorum tuorum, Lunam, & ſtellas, quæ tu fundaſti*. Hic vir ſanctus viſus beneficio melius vtebatur, quàm illi, qui eo vtuntur, vt iniuria afficiant, Deum a quo illum acceperunt, ad peccandum eo adhibendo, quod ad laudandum tributum fuit, bello donatori inferrendo, eodem, quod acceperat, dono, huiuſmodi præſertim dono, cuiuſmodi hoc eſt? Quid enim homo faceret, hoc ſi amitteret? Quò non iret, vt remedium inueſtigaret? quas autem gratias illi ageret, a quo id acciperet? Quod licet hoc modo ſe habeat, ſciantque homines ſe uiſum a Deo habuiſſe, Deumque illum conſeruare, nunquam in animo euoluunt, ſuum eſſe pro tanto beneficio, vt Deo gratias agant.

Iam a ſenſu videndi ad ſenſum audiendi pergamus, qui nobilis quoque ſenſus eſt, & ad ſapientiam maximè conducit. De quo in Didimo exemplum habemus, qui licet cęcus natus eſſet ad ſummam tamen Theologiæ gradum peruenit. Huius autem ſenſus duo nerui, qui a ſenſu communi proficiſcuntur, in cauſa ſunt, alter ad altera parte proficiſcens, qui ſecum virtutem animalem, per quam audimus ducunt: in auribus autē eſt quædam veſcicula, quæ mirinx dicitur, aeris plena, quæ tamquam paruum crotalum eſt, ad quod vocis ſonum, aut alius rei cum peruenit hoc inſtrumentum ferit, & hoc modo auditio fit, quod ſi hæc veſicula, aliquo caſu frangitur, auditus ſtatim amittitur, quòd ex illa effluit aer. Propter hanc cauſam Deus formauit aures, vt palpebras in oculo, vt huius ſenſus eſſent cuſtodes.

Eandem originem ſenſus odoratus habet, ad quē duo alii nerui deſcendunt, qui ab eodem fonte promanant, & ad nares pertingunt, quæ in ſe duo fruſtula, carnis, vel quaſdam eminentias, ſatis molles, & ſpongiis aſſimiles, quadam mollisſima tela circumſeptas, in qua prædicti nerui deſinunt, ad quam aer tractus a rerum odoratarum ſpeciebus, fit odoratus.

Narices autem effecit creator, vt eſſent huius ſenſus cuſtodes, quæ ad vultus quoque pulchritudinem conducit. Quid.n. ſine naribus videretur homo? in quo creatoris ſapientia animaduertenda eſt, qui in noſtrorum ſenſuum fabrica duo difficillima ſimul iunxit utilitatem, & pulchritudinem, quæ ita deſcripſit, vt quod eſſet formoſius viſu, eſſet etiam ad vitam vtilius.

Narices quoque cum ſuis duobus foraminibus eum vſum præſtāt, vt non ſolum per os, verum etiam per eas, quod flegma in cerebro generatur efflueret. Cum enim noſtri corporis vapores ad altiora tendant (vt terræ vapores, ad aeris ſublime aſcendunt) effecit creator has duos canales, per quas hic obnoxius humor purgaretur. Hic præterea aliud admira-

bilius accidit: in parte enim capitis inferiori adeſt infundibulum, quod natura fabricauit, quodque ſuam habet ſcutellam latam, & rotundam, & in anguſta fiſtola deſinit: hæc autem ſcutella recipit flegma, quod a capite defluit, & per illam fiſtulam in prædictos canales defluit. Quemadmodum.n.in aliqua magnæ domus cauea, adeſt emiſſarium, in quod, cum pluit, aquæ currunt, ſic creator in hac noſtra domo huiuſmodi emiſſariũ parauit, per quod effluit flegma, ne nobis damnum afferre poſſit: in quo quidẽ cernitur nulla in re fuiſſe negligentẽ creatorẽ ex iis, quæ ad noſtram incolumitatem, & vitam pertinent.

Hinc autẽ inferiùs ad guſtus ſenſum deſcendamus, quo quidẽ ſapores guſtemus dulcem, & amarum, ſapidũ, & inſipidũ, cuius ſenſus cauſa ſunt duo nerui, qui in medio linguæ ſunt, & per ramos in totam linguã diſtribuuntur, quam creator voluit, vt humida eſſet, & meatuum plena, vt per illam ſaporum ſpecies penetrare poſſent, & ad prædictos neruos pertingere, qui huius guſtus cauſa ſunt. Neceſſe erat præterea, vt humida eſſet, vt cibos humidos redderet: illorum enim ſapores, ſine ſaliuæ humiditate percipi non poſſent. Neceſſe erat præterea, vt ſine vllo ſapore eſſent (vt audiendi organum ſinè vllo ſono) vt omnes ſaporũ differentias percipere poſſet. Quod ſi quem in ſe haberet, illũ vnũ ſentiret, non aũt alios, vt illi accidit, qui tertiana febre laborat, cui omnia amara ſentiũtur, quod flaua bile, quæ amara eſt, illius lingua affecta eſt: Illud autẽ intereſt inter hunc, & alios ſenſus, quòd rerum ſpecies, quæ vel videndæ, vel audiendæ, vel odorandæ ſunt, per aliquod corpus tranſlucidum, vt eſt aer penetrare debent, nũquam tamen in hoc ſenſu, neque in ſequenti, hæc ratio locum habet. Nam quod guſtandum, vel tangendum eſt, vt cum noſtra carne ſit coniunctum neceſſe eſt, vt res ſapida cum noſtra lingua coniungenda ſit, vt ex illa ſapor percipiatur. In quo cernitur, quàm ſit hæc voluptas breuis cum (vt quidam ait Doctor) gulæ voluptas vix in quatuor momentorum ſpatio reperiatur, & loci ſpatium vix quatuor digitorũ ſit. Quod licet ita ſe habeat, qui redditus, quot patrimonia in hanc voluptatem dilapidantur?

Poſtremus autẽ ſenſus tactus eſt, quo tangendo quatuor primas elementorũ qualitates percipimus frigidũ, humidũ, calidũ, ſiccũ, durum, & molle, aſperũ, & leue: huic ſenſus nullus locus præſcriptus eſt, aut præcipuus in noſtro corpore, ubi collocatus ſit: eſt.n.per totũ corpus diſſeminatus, cum neceſſe ſit, vt animal vtile, & dãnoſum, ſentiat; vt hoc fugiat, & illud ſequatur. Huius autem ſenſus cauſa eſt, aliud neruorum genus, qui per totum corpus diſpergũtur, atque diſtribuuntur, & ſenſus cauſa ſunt, vt alii ſunt motus, vti diximus. Ad hæc omnia addo, quod Tullius de hac re ſcriptum reliquit.

Quod

Quid dicat Tullius de noſtri corporis exterioribus ſenſibus. Cap. 31.

VT extremam manum huic rei imponamus, adſcribã quod Tullius de ſenſuum & exteriorum partium noſtri corporis, cõuenientia & pulchritudine, ſcriptum reliquit. quo omnia ad vſum vitæ, & vtilitatẽ noſtram a ſumma ſapientia, & prouidentia creata eſſe confirmat. Primum enim ille, inquit, diuina prouidentia homines eos humos excitatos, & erectos conſtituit, vt Dei cognitionem cœlum intuentes capere poſſent: ſunt. n. in terra homines nõ vt incolæ, atq; habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſuperarũ rerũ, atque cœleſtiũ: quaſi ſpectaculũ ad nullũ aliud genus animantium pertinet: ſenſus autem interpretes, & nuncij rerũ in capite, tãquã in arce mirificè ad vſus neceſſarios, & facti, & collocati ſunt. Nã oculi tãquã ſpeculatores altisſimũ locũ obtinent. Ex quo plurima cõſpicientes fungantur ſuo munere.

Et aures cũ ſonũ recipere debeant, qui natura in ſublime fertur recte in altis corporum partibus collocatæ ſunt; itemq; nares, eò quòd omnis odor ad ſuperiora fertur recte ſurſum ſunt. Et quòd cibi, & potionis iudicium magnum earum eſt, non ſine cauſa vicinitatem oris ſecutæ ſunt. Iã guſtatus, qui ſentire eorum, quibus veſcimur, genera debet, habitat in ea parte oris, quã exculentis, & poculentis iter natura patefecit.

Tactus autẽ toto corpore ęquabiliter fuſus eſt, vt omnis ictus, omneſque nimios, & frigoris, & caloris apulſus ſentire poſſimus.

Quãobrem queẽadmodũ ſapientes viri precioſis rebus maiorẽ cuſtodiã adhibent, quàm vilibus, ſic artifex hic ſummus, maiorẽ in oculis, quàm in reliquis ſenſibus adhibere voluit, quòd illi (vt videmus eos) plurimi fiãt: eo enim primum tenuisſimis telis veſtiuit, & ſæpſit. Quas primũ perlucidas fecit, vt per eas cerni poſſet: firmas autẽ vt continerentur: ſed lubricos oculos fecit, & mobiles, vt & declinarent, ſi quid noceret, & adſpectũ quò vellent facile conuerterent. Acieſq; ipſa, qua cernimus, quæ pupilla vocatur, ita parua eſt, vt ea, quæ nocere poſſent, facilè vitet. Palpebræque, quæ ſunt tegumenta oculorum mollisſimæ tactu, ne læderent aciẽ, aptisſimæ factæ, & ad claudendas pupillas, ne quid incideret, & ad aperiendas, idque prouidit, vt identidem fieri poſſet, cum maxima celeritate. Munitæque ſunt palpebræ, tamquam vallo pilorum, quibus & apertis oculis, ſi quid incideret, repelleretur: latent præterea vtiliter, & excelſis vndique partibus ſæpiuntur. Primũ enim ſuperiora ſuperciliis obducta ſudorẽ a capite, & fronte defluentẽ repellunt: bonæ deinde ab inferiori parte tutantur ſubiectæ, læui erq; eminentes: Naſus ita locatus eſt, vt quaſi murus oculis interiectus eſſe videatur.

Auditus autẽ ſemper patet. Eius enim ſenſu etiã dormientes egemus. A quo cum ſonus eſt acceptus etiam è ſomno excitamur. Flexuoſum iter habet, ne quid intrare poſſit, ſi ſimplex, & directum pateret. Prouiſum etiam, vt ſi qua minima beſtiola conaretur irrumpere, in ſordibus auriũ, tamquam in viſco inhæreſceret. Extra autem eminent, quæ appellantur aures tegendi cauſa factæ, tutandiq; ſenſus, & ne adiectæ voces laberentur, atque errarent priuſquam ſenſus ab his pulſus eſſet: ſed duros, & quaſi corneolos habent introitus, multiſq; cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur ſonus. Similiter nares, quæ ſemper propter neceſſarias vtilitates patent contractiores habent introitus, nequid in eas, quod noceat poſſit peruadere, humoremq; ſemper habent ad puluerem, multaque alia repellenda, non inutilem. Guſtatus præclarè ſæptus eſt: ore enim continetur, & ad vſum aptè, & ad incolumitatis cuſtodiam.

Omniſque ſenſus hominis multo antecellit ſenſibus beſtiarum. Primum enim oculi in iis artibus, quarum indicium eſt oculorum in pictis, fictis, celatiſque formis in corporum, etiam motione, atque geſtu multa cernunt ſubtiliùs: colorum etiam, & figurarum tum venuſtatem, atque ordinem, & vt ita dicam decentiam oculi iudicant, atque etiam alia maiora, Nam & virtutes, & vitia cognoſcunt, iratum, propitium, lætantem, dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidum cognoſcunt.

Aurium item eſt admirabile quoddam, artificioſumq; iudiciũ, quo iudicatur, & in uocis, & in tibiarum, neruorumque cantibus varietas ſonorum, interualla, diſtinctio, & vocis genera permulta canorum, fuſcum, leue, aſperum, graue, acutum, flexibile, durum, quæ hominum ſolum auribus iudicantur. Narium item & guſtandi, & apertè tangendi magna iudicia ſunt. Ad quos ſenſus capiendos, & perfruendos plures etiam, quàm vellem, artes repertæ ſunt. Perſpicuum eſt enim quò compoſitiones vngentorum, quò ciborum conditiones, quò corporum lenocinia proceſſerint. Hæc ſcripta reliquit Tullius, & illius ſummam ſapientiam, & conſilium, qui hos ſenſus tam perfectè fabricauit, atque perfecit, munus, & vſum noſtræ uitæ, vt nulla in re fuerit negligens, licet minima, cum illius prouidentia ad tam paruam rem peruenerit, quę aurium ſordes ſunt, ad illum, quem diximus vſum, quantæ igitur illi curæ erunt res maiores, cui tam præcipuæ curæ fuerunt minores?

De cæterarum noſtri corporis partium decentia. Cap. 32.

Diuinæ prouidentiæ pulchritudo non minus in aliis noſtri corporis partibus conuenientia, atque decentia, quàm in his quinque exterioribus ſenſibus apparet. Primum enim a ſummo capitis ad pedum plantam noſtro corpori veſtes prouidit creator: has autem duplices, quarum prima eſt pellis tenuisſima, quæ ſæpe decorticatur, nihil nobis ſentientibus, vt illis accidit, qui vel ſcabie, vel puſtulis laborant: ſub hæc alia pellis durior eſt, quæ nonnullis in locis eſt firmior, vt in capite, vt illud tueatur, & in pedum plantis eorũ, qui nudis pedibus eunt, in aliis tenuuior, vt in facie. Neque illi ſatis fuit nobis hanc e pelle veſtẽ tribuiſſe, multam quoque pinguedinẽ prouidit, qua tamquam ſtragulo tota noſtri corporis caro inuoluitur, quod non ſolum in animalibus, in quibus abundat pinguedo, verũ etiam in omnibus hominũ corporibus, niſi ſint nimis macra facile cernitur.

Vt autem de ſingulis membris iam tractare incipiamus, caput primũ nobis ſeſe offert, & in capite capilli, qui ſunt illius tegumentum, & munitio in mulieribus autẽ ad honeſtatem, & pulchritudinem faciunt; cũ capilli (vt Apoſtolus ait) illis pro velo, vt tegerentur, dati fuerint. Quàm recte autem barbæ pili dati fuerint hominibus, qui mulieribus negati fuerunt? His enim deformitati eſſent, qui contra hominibus partim decori, partim auctoritati ſunt. Neque minus utiles ſunt ad caſtitatem, cùm per illos fęminæ ab hominibus dignoſcantur. Quam multi doli, & inſidię fierent, niſi homines hoc ſigno dignoſcerentur? Poſt barbam autem ſequitur collum, quod iãquã pulchra columna eſt, licet diuerſis fruſtis conſtructa, diuerſis articulis, vt facilè flecti, & in vnãquamq; partem volui poſſit, quæ pars non ſolũ ad pulchritudinem, verũ etiã ad duo munera conducit: per illud enim duo canales ducũtur, per alterũ nutrimentũ, quo viuimus deſcendit, per alterũ aer, quo reſpiramus: ſub collum autem adeſt pectus præduris osſibus conſtructũ, ut cordis eſſet propugnaculũ. Quemadmodũ enim creator prouidit, vt dura teſta, vel craneũ eſſet, tamquam galea, qua capitis cerebrum muniretur; ſic hæc pectoris oſſa prouidit, quæ ſunt iãquã torax, vt cor tutum eſſet. In quo Deo maiori curæ eſſe maiora, cernitur, quàm minora: cum his duobus præcipuis mẽbris hæc duo parauerit arma, vt illa penitus muniret, & conſeruaret. In mulierum autem pectoribus binos lactis fontes collocauit (præter illas munitiones) vt ex ſe genitos enutrirent: binas autem, vt ſi quando gemellos parerent adeſſet vtrique nutrimentum, licet in hac noſtra ciuitate Oliſippi paucis ante diebus quædã mulier nupta tres peperit, duos maſculos, & fę-

mellam,& omnes vixerunt.Illud pręterea admirabile eſt, qui ſanguis ad fętum enutriendum dum in vtero matris erat, eo edito, tamquam, ſi mentis,& rationis eſſet particeps, ſtatim ad binas mām̄as accurrerit, & è ſanguine fit lac,qui cibus ſuauisſimus,& delicatisſimus eſt,in matris vbe ribus iam concoctus,& pueri nuper nati ventriculo ſatis accommodatus, qui antea per vmbilicum ſe nutriebat: nunc autem per os alimentum ſuſcipit. Eadem prouidentia, qua in mulieribus binas collocauit mammas; animalibus,quæ plures pariunt filios,plura quoque vbera tribuit,vt ſunt canes,feles, cuniculi, & alia huiuſmodi: quorum filii nuper nati clauſis oculis adhuc nullo præceptore præter creatorem, ſtatim ad eam partem os conuertunt,vbi lactis fontes ſunt,vt inde nutrimentum exſugant: In ventre vero, qui ſub pectore eſt,hunc osſium toracem non collocauit: cū enim inteſtina,quæ hunc locum occupant molli carne ſint,a vicinis osſibus duris læderentur,ſi ibi oſſa collocata eſſent.

Quid autem de manibus dicam, quæ rationis, & ſapientiæ miniſtræ ſunt? quas aliquantulum concauas effecit creator, vt quicquid vellent complecterentur,& retinerent; cui adiunxit digitos,in quibus quid pręſtantius eſſet,ſtatuere neſcires,vtilitasne,an pulchritudo: illorum autem numerus eſt perfectus ordo,atque dignitas eſt ſatis decens: nodorum flexibilitas ibidem,vnguium forma rotunda,& firma, & digitorum munimentum, ne carnis mollities asſiduo vſu minueretur. Digitis autē pollicis vſus non minus admirabilis eſt, minusq; vtilis, qui ab aliis ſciunctus egreditur,vt illorum rector,& gubernator,ad eos ſuſcipiendos,illiſq; cōplectendi,& recipiendi poteſtatem relinquens.

Vt a manibus inferiùs deſcendamus: non vult Theodoretus creatoris prouidentiam in duobus naturalibus puluinis, vt commodè ſederemus, ſilentio prætermitti. Niſi enim adeſſent maxima moleſtia afficeretur homo,cum ſub duris,& penè nudis osſibus ſederet, neque minorem afferaut vtilitatem ad equitandum ſurę, iis præſertim, qui hoc ſedentes faciunt,quæ tamen ſua pulchritudine non carent: in omnibus enim noſtri corporis partibus (vti diximus) vtilitatem cum pulchritudine coniunxit: idem in pedum fabrica cernitur, qui in ſuis digitis deſinunt ſuis vnguibus munitis: in quos ſtant homines firmi, & cum opus eſt illorum auxilio,& per haſtam, & per funem deambulant.

De ea

De ea ſenſitiuæ animæ parte, quæ ad perturbationes, & affectus pertinent, quæ in corde ſunt. Cap. 33.

CVM hactenus dictum ſit de ſenſibus, tàm interioribus, quàm exterioribus, qui ſenſitiuæ animæ proprij ſunt, & ad ea cognoſcenda conducunt, quę animali, vel vtilitatē, vel detrimentum afferre poſſunt; nunc ſequitur, vt de illis perturbationibus tractemus, quæ ad ſenſitiuā animā pertinent, vbi naturales affectus, & quas dicunt paſſiones, quæ ad expetendas, & inquirendas res vtiles, contrariasq; fugiendas, conducunt, quæ quidem non tam ad noſtræ vitæ, quàm cæterorū animalium conſeruationem pertinent. Ex his autem affectibus, & perturbationibus duæ præcipuę ſunt, quę cæterarum radices, & fundamenta ſunt, amor, & odiū; amor particularis boni, quod nobis opē, & odiū eius, quod detrimentum afferre poteſt; vt hac ratione animæ bonam, & vtile ad ſui cuſtodiam inquireret, & pararet: metumq; effugeret, a quo vitæ detrimentum capere poſſet. Quod ſi hi duo affectus in animali deeſſent, non aliter, quàm auis ſine alis, vel triremis ſine remis ſe haberet, quod nequiret, quod ſibi vtile eſſet, inquirere, quodque damnoſum effugere. Quamobrem bene Philoſophi ſtoici dixerunt (vt Seneca teſtatur) hos affectus eſſe tàquam rectorem, & gubernatorem, quem diuina prouidentia homini dedit. Quemadmodum.n. rector, cui creditus eſt puer omnia bona illi procurat, & ab omnibus malis remouet, idem faciunt hi duo affectus cū bene adminiſtrantur.

Illud autem hoc loco animaduertendum eſt, quòd ex his duobus affectibus tamquam ex præcipuis radicibus, cæteri proficiſcuntur. Ex bono enim quod amamus, cum abeſt deſiderium, cum adeſt lętitia oritur: item de malo, quod odio proſequimur, cum longe abeſt naſcitur fuga: quæ eſt illius vitandi cupiditas, cum verò præſens eſt, ægritudo, vel moleſtia generatur. Has autem ſex perturbationes, amorem, & odium: cupiditatem, & fugam, lætitiā, vel voluptatē, & ægritudinem, vel moleſtiā vocant Philoſophi noſtræ concupiſcibilis animæ partem, quod illius munus eſt, hęc ſenſibilia bona expetere.

Quod ſi bonum, quod expetimus huiuſmodi ſit, quod cùm difficultate comparari poſſit, rei cupiditas facit, vt eam conſequi poſſe ſperemus: Quòd ſi difficultas huiuſmodi ſit, quæ ſpem noſtram vincat, tunc oritur deſperatio, quę contrarius affectus eſt. Alias ſi cupiditas eſt magna: in cordibus noſtris aliam generat affectionem, quæ eſt animoſitas, & confidentia, vt omnem tollat difficultatem, quæ nobis impedimento eſſe poſſet, quo minus, quod cupimus, aſſequamur: cuiuſmodi fuit illa, qua prę-

diti erant illi fortiſſimi viri Dauidis, qui per medios hoſtium exercitus regios iuerunt, vt, quam expeteret aquam, illi deferrent. Sin autem tot ſint difficultates, vt illas aggredi non audeant, fit alia perturbatio ſuperiori contraria, qui timor dicitur, qui pariter ad animalis cuſtodiam conducit, ne illud aggrediatur, quod aſſequi minime poteſt, vtq; remedium inquirat, vel ſe in abditum locum recipiendo, vel fugiendo. Quod ſi præterea aliquis nobis ita obſiſtit, vt penitus impediat, quominus id nobis comparemus, quod expetimus, vel de manibus illud extorquet, quod poſſidemus, tunc ira accenditur, quæ iniuriarum vindicatrix dicitur, & eorũ impedimentorum, quæ noſtris cupiditatibus obſiſtunt. Vt tamquam enſis ſit, quæ hanc perturbationem, quæ ſua ſoror eſt, defendit. Hi quinque affectus, & naturales perturbationes ad noſtræ quoque vitæ conſeruationem neceſſarii ſunt. Nam ſi anima noſtra vnicum tantum haberet appetitum illarum rerum, quæ ad ſui conſeruationem ſpectant, confidentiamque, & ſpem non haberet, quibus difficultates tollerentur, quibus, vt plurimum coniunctæ ſunt, non aſſequeretur illas, & ſic quod ad viuendum eſſet neceſſarium, hominem ſæpe deficeret. Quare diuinus ille conditor, qui nulla in re deeſt: has quinq; affectiones prouidit, quæ ſunt ſpes, deſperatio, confidentia, timor, & ira, quæ omnes in ſuo genere conducunt, vel ad difficultates tollendas, cũ poſſunt, aut ad timendũ periculum, & laborem, & victoriæ deſperationem, cum non poſſunt.

Non eſt autẽ conſentaneum, vt ad alia pergamus priùs, quàm ex hoc exemplo aliquam vtilitatem ad ſpiritualis vitæ doctrinam, quam maximè accommodatam percipiamus, quam quidem & alio loco tractauimus. Hinc enim intelligent ij, qui in bonis deſideriis ſunt, quòd ad virtutem quam expetũt comparandam id non eſt ſatis, ſed vt habeant fortitudinem coniunctam neceſſe eſt, qua difficultates ſuperent, in quas incurrũt, dum quod expetunt, ſibi comparare conantur. Illud enim notũ eſt, omnes virtutes difficultatibus eſſe circumuentas, atque coniunctas. Vbi enim difficultas non eſt, ibi virtus eſſe non poteſt. Propter hanc cauſam vbi hæc confidentia, & hi conatus cũ virtutis deſiderio coniũcti nõ ſunt, ut rem aggrediatur, ibi homo ſine vllo fructu, atque vtilitate, cum ſuis deſideriis, remaneat neceſſe eſt. Ex quo illud dicitur infernum bonis deſideriis eſſe plenum, paradiſum verum bonis operibus. Verum tamen & illud eſt, quod magnum deſiderium hanc iracundiam, & fortitudinẽ ſibi contrahit.

Vt autem reuertamur ad rem, hic illud animaduertendum eſt, hos affectus non ſolum ad conſeruationem vitæ noſtræ, & hominum generis conducere, verum etiam, vt nonnullas virtutes exercere valeamus. Iram enim dicunt eſſe iuſtitiæ vindicatiuæ excitatricem eius, ſcilicet quæ ad hominum ſcelera punienda ſpectat. Irã enim & indignatione, qua ſunt

iudices

iudices affecti in reos ad puniendum,excitantur. Ponamus autem illud verum eſſe,quod ſapienter ait Ariſtoteles militibus, non autem ducibus iram conducere.Ex ea quoque cupiditate,qua ſumus affecti in rē, quam bonam exiſtimamus duæ oriuntur perturbationes, quæ ſi bene regātur ad virtutes comparandas,& ad vitia declinanda maxime conducunt. Hæ ſunt honoris amor,& vitii verecundia. Cum enim diuinus ille præſidens intelligerent, quàm ciuiles, & ingenui homines ſint honoris ſtudioſi, cumque deſideraret, vt æquè virtutis eſſent cupidi, quid in hac re fecit? honorem in virtute poſuit, vt hoc modo in virtutem bene afficerentur; cum verus honor in illa ſola conſiſtat.Hoc nihil aliud fuit, quam virtutē ſaccharo condire,& hunc cibum hominibus tradere, vt homines in virtutem propenſos redderet,cum illa non ſit vera virtus, quæ propter hāc cauſam comparatur. Ex hac autem radice tum virtutes, tum magnæ res geſtæ Romanorum hominum,qui tot difficiles prouincias aggrediebantur propter hunc honorem,originem traxerunt.Propter hanc cauſam,tū Scipio,tum cæteri duces, & Imperatores Romani pulcherrimas virgines ſibi oblatas non accipiebant,ſed eas vel ſuis parentibus,vel maritis, ſi nuptæ eſſent,reſtituebant: & quemadmodum honoris amor, in virtutē cor propenſum reddit,ſic verecundia,quæ affectio eſt illius ſoror,a uitiis propter dedecus,atque turpitudinem, quam ſecum vitia trahunt abſtrahit. Quam ille ſapientiſſimus adminiſtrator, & puritatis amator in mulierū animis maxime impresſit,& multo magis virginum, qui eſt illis tāquam caſtitatis naturalis munus.Maius enim munimentum, vt ille ſapientiſſimus artifex in eo poneret, vbi maius periculum immineret,quodq; plurimi expeteretur,conſentaneum fuit.Propter hanc cauſam præter ſigillū virginale,hanc naturalem verecundiam prouidit, quæ tamquam frenum huius vitii eſt.Quæ & in fœminis patū pudicis cernitur. Hoc autē modo Ouidius quandam ex illis ita deſcribit, quæ cum cuidam adoleſcentulo, quem ſummopere diligebat,ſcriberet: inquit ter incepiſſe os aperire, vt illi loqueretūr, & ter obmutuiſſe, & linguam palato inhæſiſſe. Reginam autem Didonem tanto pudore, & honeſtate deſcribit Vergilius, vt, cum cuperet Aeneæ nubere poſt primi mariti mortem, hæc dixerit.

Sed mihi vel tellus optem priùs ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras
Pallentes vmbras Herebo,noctemq; profundam:
Ante pudor, quàm te violem, aut tua iura reſoluam.

Quod vt confirmem addam hic Plutarci exemplum cognitione dignum: ſic enim ille ſcribit in quadam Græca ciuitate olim,morbis huius generis ſæuiebat,vt quotidie multæ virgines ſibi mortem conſciſcerent, cui morbo nullum remedium,aut medicina reperiebatur. Quidam ho-

mo ſapiens,hanc naturalem affectionem , quam in mulierum pectoribus inſeruit creator, adhibuit. Operam enim dedit,ut ediceretur,quòd virgines omnes,quæ ita morerentur,ad ſepulturam nudæ efferrerétur in maxima populi frequentia. Tantum hæc naturalis verecundia & hicq; tã turpis pęnę timor,in illis virginibus potuit, vt quod nulla neque medicina, neque remedium potuit:hæc naturalis verecundia potuerit: ex quo tempore illa peſtis ceſſauit.

Illud quoque hoc loco animaduertendum eſt, quòd licet nonnullarum harum rerum naturalium affectionum & paſsionum , quas enumerauimus, vel vitiorum, vel virtutum nomina conſecuta ſint; neutrum tamen ſunt: ſed naturales paſsiones , quæ æquè ad virtutem , & vitium ſe habent: quatenus vel bene , vel male illis vtimur. Cum enim illæ perturbationes, quæ in inferiori animæ parte ſunt, ſuperioris partis ſuæ, in qua intellectus, & voluntas ineſt, præſcriptum ſequitur,illo complectendo,quod illi ratio proponit,tunc illis bene vtimur, quod eſt illas adhibere,ad eum finem,ad quem nobis datæ fuerunt.Hunc autem motum, ait Ariſtoteles , eſſe ſimilem motui cœlorum inferiorum , cum mouentur motu ſuperioris,quod primum mobile dicunt,quod ab Oriente Sole in Occidentem tendit, & totum terrarum orbem naturali die circuit: Decet enim vt inferiores cœli ſuperioris motum ſequentur, ſic fieri ſolet,vt hæ perturbationes inferioris animæ partis præſcriptum, & imperium ſuperiotis ſuæ partis ſequatur.

Sed cum aliam ducem ſequuntur,ideſt cum ratione omiſſa, rerũ ſenſualium imaginationem,& apprehenſionem,quæ dux ſatis cęca eſt,proſequitur,tunc rectam viam deſerunt, quod hanc cęcam ducem ſequantur. Hunc autem motum philoſophus comparat cum contrario planetarum motu: qui ab Occidente in Orientem excitatur: in quo nobis ſignificat non decere inferiorem, cum ſuis ſuperioribus non conuenire.

Vt autem hæc quaſi monarchia ſpiritualis intelligatur: illud tibi perſuadendum eſt,in noſtræ animæ regno voluntatem, tamquam regem ſe habere,quæ omnibus membris,& facultatibus,quæ ſunt in noſtro corpore imperat: intellectus autem cum non eſt corruptus,eſt illius fidelis conſultor, qui rerum ſpiritalium dignitatem, atque præſtantiam illi oſtendit,vt illas amore, & vitiorum turpitudinem vt odio proſequatur. Habet præterea ſuos famulos, qui ſunt omnia corporis membra, quæ mouentur, vt voluntas iubet abſque repugnantia, & illius imperio parent. In hoc præterea regno adſunt ſui adulatores, quemadmodum in cæteris regnis, qui regi,quod non decet, conſulunt, & ſuadent: hi autem ſunt hæ,de quibus diximus, perturbationes, quæ in bona ſenſualia, & voluptuoſa propenſæ, ad id quoque ſuum regem adhortantur,intelle-

ctu

ſu repugnante,& dicente illa bona eſſe damnoſa, & peſtifera cum rationi repugnant: cum autem perturbationes,& appetitus ſunt vehementes rationi,quaſi nubem oculis offundunt,& voluntatem a bono alienant, & ſecum trahunt. Huius exemplum in hidrope cernimus, qui licet ſciat quantum detrimentum ſibi potus afferat: hic tamen appetitus tantum in eo poteſt, vt ſecum voluntatem trahat, quæ efficit, vt voluntas approbet, & iudicet, tunc id fieri debere, quod membra penitus exequuntur.

Etſi hic digrediamur aliquantulum a noſtro propoſito illud ſilentio non prætermittam, quòd noſtræ animæ pars, in qua maximè originale peccatum cernitur,eſt hæc,in qua perturbationes,& appetitus reperiuntur: quæ quidem in noſtra prima creatione erant rationi obtemperãtes; cum eſſent dono iuſtitiæ originalis prçditæ:Hoc vero dono propter peccatum amiſſo ſtatim contumaces effectæ fuerunt, & rebelles, & quibus cum negocium habeant,oſtendunt.Inde fit,vt tum mundus, tum diabolus teterrimum bellum nobiſcum gerat: Cum enim caro noſtra cum his omnibus ſuis appetitibus ſit natura ſatis propenſa in ea, quæ ad carnem ſpectant, quæ ſuæ naturæ conuenientia ſint, hic hoſtis accurrit, & has perturbationes,& appetitus excitat,& ita diſtrahit,vt eum a rationis via, & præſcripto penitus dimoueat.Propter hanc cauſam de eo in Iob ſcribitur: quod ſuo flatu prunas accendat, quæ prunæ noſtræ perturbationes, & appetitus ſunt,vt huiuſmodi flatu temperantiæ fines,& modum tranſgrediantur. Vt,quemadmodum mundi initio hominem per mulierem aggreſſus eſt,ideſt fortiorem partem per infirmiorẽ, idem faciunt, qui aliquam ciuitatem oppugnant. Sic noſter hic communis hoſtis ſemper debiliorem aggreditur partem,cum ſit natura in terrena propenſa. Hanc habet, vt ſociam, & fautricem, cum idem appetat, quod & ille, quæ ſunt, hæc voluptuoſa, & terrena bona. Is autem ſuis illecebris, ita hos accendit appetitus, vt, quod alij ad vitæ conſeruationem adhiberent, ad quod hi appetitus dati fuerunt, cum nimis vehementer appetat, ab ijs peruertitur,& corrumpitur.Hinc enim amor, & nimia honoris cupiditas, a qua oritur ambitio,& pecuniarum, a qua proficiſcitur auaritia, uoluptatum, a qua gulæ peccatum promanat; cum alijs turpibus cupiditatibus. Hinc quoque oritur odium, & ſcandeſcentia in eos, qui nobis impedimento ſunt,quò minus,ea bona nobis comparare poſſimus,& inuidia in eos, qui in ijs, quæ nos cupimus, nobis præſtare videntur.Hinc tandem tota vitiorum manus oritur, & ab radice a Diabolo accenſa proficiſcitur.

Propter hanc cauſam quemadmodum, qui ciuitatem ab hoſtibus obſeſſam tueri conantur infirmiorem partem, quantum in ſe ſitum eſt defendunt, quod per illac aduerſarius ingredi contendit. Ita verus

Dei

Dei ſeruus ſcire debet uitam Chriſtianā perpetuum eſſe bellum:& vt ſcri bit Iob perpetuam militiam,vel perpetuam ſuper terram tentationē,quę per totam penè hominis vitam perſeuerat: ſeq; ſtrenuvm militem profitetur,quodq; in hac appetituū infirmiori parte maior cura, maiorq; munitio adhibenda eſt: ne a recta declinent,cum hic ſemper maius periculū impendat.

Poſtremum illud animaduertendum eſt,quòd ſenſus exteriores,& interiores,qui ad res dignoſcendas conducunt in capite alii extrinſecus, alii intrinſecus collocati ſunt, vt ſuperiùs diximus, ſic prædicti effectus, qui vel ad appetitum, uel ad fugam referuntur in corde ſuam ſedem habeat. Vt hæc duo munera ſenſitiuæ animæ,quorum alterum ad cognitionem,alterum ad rerum appetitum accommodatum eſt, eo diſtribuit ordine creator,vt illa in duobus præcipuis hominum corporis partibus capite,& corde collocauerit: In hoc enim ſuperiores vndecim affectus, vel naturales paſsiones ponimus, quod quidem experimur quotidie. Aptè enim in corde ſanguinem ab ira accendi ſentimus, triſtitia præmi, lętitia dilatari,qui duo affectus tantū excreſcere poſſunt,vt cor intemperie afficiant,& ob id,vt ſæpe fit,homines mortem cum vita commutent. Hæc dixiſſe ſatis ſit de ſenſitiua anima, quam homines cum belluis communem habent.

De intellectiua anima,& eius muneribus. Cap. 34.

HACTENVS de duobus noſtræ animæ inferioribus facultatibus egimus,quod eſt de anima,quæ vegetatiua dicitur,cuius officium eſt nutrire,& ſuſtinere noſtrū corpus,& de ea,quam dicunt ſenſitiuam,a qua quinque noſtri corporis ſenſus exteriores,& quatuor noſtrę animę interiores oriuntur. Nunc quidem æquum eſt,vt de præſtantiori animæ parte agamus,quam intellectiuā uocamus, quæ ſubſtantia ſpiritalis eſt,vt angeli ſunt,& ob id nulli corporei organo affixa eſt,vt ſenſus omnes,tam interiores,quàm exteriores ſunt.

Vt autem de anima tractemus, deque varietate, & multitudine illius munerum, neceſſe erit in memoriam reuocare, quod ſuperiùs diximus, vbi de vi,& ſubtilitate ſpirituum animalium egimus,a quibus differendo tum de elementis, tum de cęteribus rebus, quæ ex elementis conſtant, ſtatuimus,quòd quò res longè a pondere,& terræ cōditionibus abſunt, & magis ad res ſpiritales accedunt, eò perfectiores ſunt, & maiorē uim, & efficaciam ad agendum conſecutæ ſunt. Hac autem ratione cum anima noſtra his omnibus rebus antecedat, & ſit ſpiritalis ſubſtantia, illud ſequitur,

quitur, vt illis ſit perfectior, & maiorem vim, & efficaciam ad agendum conſecuta ſit.

Vt igitur incipiamus de intellectiuæ animæ dignitate, & efficacia agere, dicamus primum illam eſſe, qua differimus a cæteris animalibus, differimus, & illius ſanctis angelis ſimiles ſumus. Quod idem conditor teſtatus eſt, cũ initio creaturis dixit: faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinẽ noſtram, quam ſimilitudinem propter hanc animam intellectiuam habere diximus.

Quare illud primum notandum eſt, quanta auctoritate inceperit creator de hominis creatione agere, cum in aliarum rerum creatione illa verba, tantummodo adhibuerit, fiat hoc, & ſtatim factum erat: fiant luminaria cœli, & ſtatim in lucem productus eſt Sol, & Luna cum omnibus ſtellis, cum verò creaturus eſſet hominem, hoc nouo ſermone vſus eſt, inquiens: faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, quę verba non ſunt vnius diuinæ perſonæ, ſed plurium totius, ſcilicet Sanctiſſimę Trinitatis, quæ ad huius nobilis creaturæ fabricam incubuit. Sed aliud maius nobis ſe oſtendit, cum dicat ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. Imaginem enim Dei eſſe, ad hominem, & angelũ ſolùm pertinet. Reliquæ enim creaturæ, vel ipſe Sol, Luna, & ſtellæ cum reliquis omnibus non imagines, ſed Dei veſtigia, quòd parùm de illius amplitudinẽ referunt. Quoniam autem angelus, & homo magis illam altiſſimam naturam referunt, ob id Dei imagines dicuntur, id quoque alia præcipua re, quæ in hominis formatione accidit, comprobatur. Cum enim hominis corpus ex limo terræ formaſſet, cum animam creauit (vt ſcriptum inquit) ſpiritum vitæ in illum inſufflauit, quoniam autem flatus ex interiori parte illius proficiſcitur, qui inſufflat nobis in eo ſignificare voluit, animam quid diuinum eſſe, quippe quæ ex Dei pectore profecta ſit. Non quod ſit illius diuinæ ſubſtantiæ particula, vt nonnulli hæretici dixerunt ſed quod multis in rebus ſit (vt infra videbimus) Dei conditionum & proprietatum particeps.

Hic autem animaduertendum eſt, quòd ex omnibus creatis rebus nihil eſt, in quo maxima cum ſapientum hominum admiratione, magis Dei potentiæ magnitudo, quàm in uirtute ab illo in anima noſtra poſita, appareat. Nam licet in angelis, hæc potentia eluceat: tamen ſunt ipſæ ſubſtantiæ ſimplices, & purè ſpiritales. Noſtra verò anima ex altera parte eſt ſpiritalis ſubſtantia, vt angeli, ex altera eſt huius materialis corporis forma, quòd ſuſtentat, cuique vitam tribuit, vt cuiuſlibet bellużani mal facit. Cum autem tantum interſit inter ſubſtantias purè ſpiritales, & ſubſtantias purè materiales, nullaque proportione coniunguntur, inter Dei admirabilia numeratur, talem vim, & facultatem animæ noſtræ tribuiſſe, vt ex altera parte altiora, vt angeli, intelligat, & ex altera, vt

equus

equus generet, cum ſit illa, quæ ad generationem facultatem præſtet. Quamobrem hoc idem eſt, ac ſi Deus creaturã effeciſſet, quæ vna equus, & angelus eſſet: cum hæc anima in ſe vim, atque facultatem harum creaturarum, tam differentiam contineat. Quare iurè S. Auguſtinus dixit. Ex omnibus rebus admirabilibus, quas Deus pro homine fecit, nihil eſt homine ipſo admirabilius, vt ſuperiùs dictum eſt.

Quot modis homo ad imaginem, & ſimilitudinem Dei factus eſſe dicatur. Cap. 35.

NVNC quidem operę pretium erit inquirere, quot modis homo ad imaginem, & ſimilitudinem Dei factus eſſe dicatur. Hoc enim cognito ſuam quidem dignitatem cognoſcet homo, vt erubeſcat, & pudore afficiatur: cũ hãc diuinam imaginem ſe fędare, & obſcurare ſenſerit: cum ad carnis vilitatem deſcendat. Hinc præterea quantum creatori debeat, qui tam precioſam gemmam largitus eſt, profectò cognoſcat. Primum igitur homo Dei dicitur imago, quòd liberum arbitrium, & intellectum, vt Deus, & illius angeli habet. Nulla enim alia creatura hanc libertatem obtinet: ſunt enim naturalia agentia, quæ facere nõ poſſunt, quin id faciant, cuius facultatem habenr. Hoc modo ignis non comburere non poteſt, & non illuminare, & cætera eodem modo. Homo verò liber eſt, & ſuarum actionum dominus, & ita facere, & non facere cum vult, poteſt. Ex quo fit, vt homo dominus, & cęterę creaturæ ſeruæ, & famulæ uideantur, cum ipſe ſolus ſit ſuarum actionũ dominus, illę uero nequaquam.

Neque ſolum uoluntatis libertas, ſed etiam intellectus facultas efficit, vt a belluis differamus, & Deo ſimiles nos reddit, cum & ipſe ſit intellectiua ſubſtantia, licet alio & præſtantiori modo. Hæc ſimilitudo intellectuum, in actionum ſimilitudine, quæ ab illis proficiſcuntur, cernitur: Ex quo fit, vt ars naturam quantum poteſt imitari dicatur. Quod apertioribus verbis ſignificat. Hominem in modo operandi Deum imitari. Quemadmodum enim naturæ auctor in omnibus ſuis actionibus media facit, quę ſuis finibus, In quos tendũt proportione reſpondeãt, vt dentes, ad cibum incidendum, & terendum, manus ad laborandum, pedes ad deambulandum: oſſa, vt corporis pondus ſuſtineant: ſic ars eandem proportionem in ſuis actionibus ſeruat, ut cum veſtem talarem incidit, vt veſtiat, cum tibialia, & calceos, quos conficit, vt calceat, domos, vt habitet: nauigia, vt nauiget, & cætera eodem modo. Ex quo facilè cernitur, quam benè hæc omnia ſint ad finem, ad quem tenditur, accommodata.

Quem-

Quemadmodum etiam naturæ auctor in omnibus rebus eò ſpectat, vt vtilitas,& pulchritudo ſimul iungantur, vt in hominis facie cernitur, in oris ſitu,& figura narium,aurium,oculorum,ciliorum,ſuperciliorum, quæ comitantur illa,quæ omnia non ſolum ad faciei pulchritudinem faciunt,verũ etiam ad harũ partiũ munerà obeunda: quæcunque enim harũ partiũ mutaretur,vtrũque bonũ remoueret. Idem ars quantum poteſt imitatur,cum in eo verſetur,vt (quantũ in ſe ſitum eſt) artificialia omnia pulchra,& vtilia ſint, vt in omnibus diuitum hominum ſuppellectilibus, & ornamentis cernitur, in quibus omnia, quibus vtuntur, ſunt huiuſmodi, vt non ſolum neceſsitati, verum etiam pulchritudini ſeruiant.

Præterea quemadmodum penè innumerabilia ſunt naturæ actiones, ſic in ſuo genere, ſunt artis actiones. Quod illorum oculis pateret, qui in aliqua magna ciuitate, vt ſunt Venetiæ, vel Olyſippum circumſpiceret: in omnibus enim huius ciuitatis uijs ſexcentas diuerſitates artium, & artificium mechanicorum cerneret, ſi in maritimis eſſet, tam multa negocia, & merces, tam multa nauigiorum genera magna, & parua cum ſuis rudentibus fabricata, & ad nauigandi vſum accommodata.

Quòd ſi inde in armamentarium ingrederetur, ibi tam multa genera armorum, tum ad defendendum, tum ad offendendum cerneret, alia vt cominus alia, vt eminus pugnetur, fieri minime poſſet, quin maxima admiratione afficeretur, cum cerneret hominem nudum rationale animal a natura creatum, vt in pace, & in hominum ſocietate degeret, tantum habuiſſe ingenium, tantam audaciam, qui tam multa genera ictuum, & tormentorum inueniret, vt hominum genus penitus euerteret. Quod ſi inde ad bibliothecas, & publicas ſcholas ſe reciperet ſexcenta librorum genera inueniret, & artium, & naturalium ſcientiarum, & ſupernaturalium ab hominum intellectu inuentarum. Tandem ſi quam cathedralem eccleſiam ornatè fabricatam, & paratam ſolemni feſto ingrederetur, ibi multa inueniret, quibus oculi maxime delectarentur ædificii pulchritudine, altarium ornamentis, aures quoque vocum concentibus, & inſtrumentorum muſicorum modulatione, quæ ibi æquabiliter, & ſuauiter reſonarent. Ad hæc autem, ſi quis vniuerſales nundinas peteret, vt quæ in Medinæ agro celebrari ſolent, aut alijs huiuſmodi, ibi tantam artificialium rerum varietatem, & multitudinem cerneret, vt ars cum natura, non ſolum rerum fabricatione, & pulchritudine (vt diximus) verum etiam illorum varietate, & multitudine contendere videatur. Et quemadmodum Deus hunc mundum rerum naturalium plenum creauit:

uit; ſic ars nouum alium mundum artificialium rerum plenum efficit.

In quo manibus vtitur, quas creator mirabili artificio, & dotibus fabricauit, vt inſtrumentum optimum, & generalisſimnm præcipuarū partium animæ noſtræ, quæ ſunt, voluntas & ratio, eſſent. Ratio enim per illas omnia prædicta operatur, & multa alia præterea. Ipſæ enim (vt ait Tullius) nobis vtiles ſunt ad agrorum cultus, extructioneſq; tectorum, tegumenta corporum, vel texta, uel ſirta, omnemque fabricam ęris, & ferri: vrbes præterea, mnros, & delubra manibus ædificamus, cibi uarietas inuenitur, & copia. Nam & agri multa ferūt manu, quæ ſicca, quæ vel ſtatim conſumentur, vel mandentur condita vetuſtati: Et præterea veſcimur beſtiis, & terrenis, & aquatilibus, & volatilibus partim capiendo, partim alendo. Efficimus etiam domitu noſtro, quadrnpedum vectiones, quorum celeritas, atque vis nobis ipſis affert vim, & celeritatē. Nos onera quibuſdam beſtiis horum iuga imponimus. Nos elephantorum acutiſſimis ſenſibus: nos ſagacitate canis ad vtilitatem noſtram abntimur. Nos è terræ cauernis ferrum elicimus, rem ad colendos agros neceſſariā. Nos æris, argenti, auri venas, penitùs abditas inuenimns, & ad vſum aptas, & ad ornatum decoras. Arborum autem confectione, omnique materia, & culta, & ſilueſtri partim ad calefaciendum; corpus igni adhibitá, & ad mitigandum cibum vtimur: partim ad ædificandum, vt tectis ſepti frigora, caloreſque pellamns: magnos vero vſus affert ad nauigia facienda, quorum curſibus ſuppeditantur omnes vndique ad vitam copiæ, quaſq; res violentisſimas natura genuit, earum moderationem nos ſoli habemus, maris, atque uentorum per nauticarum rerum ſcientia, plurimiſq; maritimis rebus fruimur, atque vtimur. Terrenorum item commodorū omnis eſt in homine dominatus. Nos campis, nos montibus fruimur, noſtri ſunt amnes, noſtri lacus, nos fruges cernimus, nos arbores, nos aquarum inductionibus terris, fœcunditatem damus: nos flumina arcemus, dirigimus, auertimus: noſter denique manibus in rerum natura, quaſi alteram naturam efficere conamur. Hæc Tullius.

Hæc autem dignitatem, & ſimilitudinem animæ noſtræ cū ſuo creatore nobis profectò declarant, cum in modo operandi, cum illo tantam ſimilitudinem habeat. Tria S. Dionyſius tam in creatore, quàm in creaturis ponit quæ ſunt eſſe, poſſe, & operari, in quibus ille eſt ordo, & ea proportio, vt quale ſit, eſſe tale ſit poſſe, & quale poſſe, tales ſunt operationes: ſic per opera poteſtatem cognoſcimns, & per poteſtatem eſſentiā: cū aūt (vt dictum eſt) tantā ſimilitudinē inter Dei, & hominis actiones videamus, hinc ſimilitudinem, & cognationem Dei, & hominis colligere poſſumus, & intelligere iure optimo dici hominē ad imaginē, & ſimilitudinē Dei eſſe factū, quæ dignitas cęteris omnibus profecto antecedit.

Illa

Illa quoque eſt ſingularis Dei proprietas, in omnibus locis, & in mundo, & extra mundum adeſſe, ſic noſtra intellectiua anima cum vult in omnes mundi partes ſtatim accurrit. S. Ambroſius ait, in Italia ſumus, & in rebus Orientalibus, & Occidentalibus cogitatione inſiſtimus, cum perſicis, cum affricanis, verſamur, ibi cum amicis negociamur, cum deambulantibus deambulamus ad peregrinos accedimus, cum longiuquis coniungimur, cum illis, qui a nobis longe abſunt loquimur: cum mortuis tandem reſurgimus, eos complectimur, cum illis tamquam cum viuis verſamur. Hinc autem intelligitur hanc corporalem partem, quæ in nobis eſt ad Dei imaginem non eſſe factam, ſed illam, quæ viſus acie abſentes cernit, ad vlteriorem maris partem traijcit, & per omnes res ſuo viſu currit, abditas inueſtigat, & temporis momento ad omnes mundi fines ſuis ſenſibus accurrit, vſque ad Deum aſcendit, & cũ Chriſto iungitur, & deſcendit ad inferos, & aſcendit ad cœlũ, & per illum liberè deambulat, vt ille faciebat, qui dixit conuerſatio noſtra in cęlis eſt.

Aliud quoq; in eo admirabilius ineſt, quo noſtra anima Dei vim, & potentiam imitatur, quo quidem & ipſis angelis antecedit. Nam licet in illis Dei imago perfectiùs appareat, quòd ſubſtantiæ purè ſpiritales, & ab omni materia ſeiunctæ ſint: Anima tamen noſtra præter quod ſpiritalis ſubſtantia ſit, alia ratione hanc imaginem refert, varietate, ſcilicet munerum, quæ in noſtro corpore vbi inhabitat exercet. Quod enim in maiori mundo Deus operatur, idem anima noſtra in minori, qui homo eſt, efficit: in mundo autem maiori, quàm innumerabiles creaturæ, naturalesque actiones ſint, & in his omnibus Deus operatur, cum eas cõſeruet, in ſuo ſtatu, & illis tribuat ad ſua munera vim, & facultatem: prima enim cau ſa cum omnibus inferioribus cõcurrit ſine cuius vi, & influentia operari non poſſet. Tantum igitur imperium anima noſtra in hac ſui corporis ditione habet, vt in eo nihil fiat, cuius ipſa principium, & cauſa nõ ſit. Quod facilè apparet in illius defectu, cum ſcilicet per mortem deficit, quod tunc omnis operatio ceſſat. Quare cum ipſa ſit ſimplex, & ſpiritalis ſubſtantia, eſt quoque omnium vitæ munerum principium. Eſt enim illa, quæ per oculos videt, per nares odoratur, in lingua guſtat, cęteris mẽbris tangit, ventriculo cibum concoquit; in iocinore ſanguinem vertit, & in totũ corpus per venas diſtribuit: in corde vitales ſpiritus creat, & in cerebro animales, illos per arterias, & hos per neruos in omnia corporis membra diſtribuit. Quæcunque vidit in imaginatione pingit, rerũ vocabula, & innumerabiles res in memoria conſeruat, intellectu differit, ac diſputat, & voluntas odio, & beneuolentia proſequitur. Nihil eſt tandem in noſtro corpore tam minutum, cuius ipſa principium, & præcipua cauſa non ſit. Vt quod in horario põdera ſunt, hoc in noſtro corpore anima eſt, & quemadmodũ his ponderibus remotis omnes horarii rotæ con

quie-

quieſcunt, ſic anima in noſtro corpore deficiente omnis noſtræ uitæ artifices, & opera deficiunt.

Hoc maxime Dauid admiratur, cum inquit Pſal. 138. *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt, & non potero ad eam.* Super quibus verbis, quas in hunc ſenſum allegat Theodoretus longam exclamationē contexit, & ita inquit: cum ſum Domine in me ipſe collectus, & exterioribus curis, & negociis vacuus in me ingredior, & meam naturam contemplor, & eam rationalis animæ facultatem, quam mihi dediſti, & ſcientias quarũ capax eſt intueor, & artes ab illa inuentas, quarum mundus plenus eſt, cuius beneficio vita ſuauior, & lætior fit, & illam infinitam vocabulorum copiam, quæ in illa concipiuntur, in qua diſtincta, & condita ſeruantur, quæ, cum opus eſt, tam facile offert, & animaduerto, quo modo hæc anima totum corpus adminiſtret, quoque modo oculis commiſit hoc munus, vt inter colores diiudicaret, linguæ vt ſapores, & ſuorum conceptuũ interpretem per verborum vſum effecerit; naribus facultatē dignoſcendi odores tribuit, auribus, uim concipiendi verba, quæ proferuntur: eadē ſenſum tangendi per totum corpus dilatauit, quo tactu nonnunquam moleſtia nonnunquam voluptate, & lætitia afficitur. Cum igitur hæc omnia, & alia huiuſmodi in animo euoluo, & animaduerto in animalis fabrica multa, quæ contraria videntur conuenire, vnà cum illa admirabili duarum naturarum vnione, altera mortali, altera immortali, hoc tanto miraculo ſtupeſco, & cum ratio nequeat tantam rem aſſequi, me uictum eſſe fateor: cumque creatoris victoriam, & ſapientiam prædicem in vocē laudis meum ſermonem conuerto, & cũ propheta exclamo illud inquiēs. *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, & non potero ad eam.* Hæc Theodoretus. Hæc alia eſt noſtræ animæ præſtantia, in qua ſuum creatorem imitatur. Omnia (vt diximus) in ſuo corpore agendo, quæ creator in hoc mundo operatur. Qua de re præter ea, quæ dicta ſuut, Dei imago dicitur.

Quid autem ſibi vult, vt non ſolum ad imaginem Dei, verũ etiam ad ſimilitudinem facta eſſe dicatur? ad id ſancti Bernardus, & Ambroſius reſpondent dicentes: imaginem dici ratione naturalis, quod accepit, & ſimilitudinem ratione gratuiti, illud ſignificare volunt: imaginem dici ratione dotum, & facultatum naturalium, quas acceperunt ad hanc cõmunem, & naturalem vitam degendam: ſed ſimilitudinem, propter gratiam, & propter virtutes ſupernaturales, quas in prima ſua creatione receperunt, vt vitam viuerent ſupernaturalem, & vita æterna dignã. Quare videtur imago, quę eſt naturalis nũquam amitti, licet anima in inferno ſit; ſimilitudo vero amittitur amiſſa gratia, quæ quolibet peccato mortali amittitur, ſed illud maximè dolendum eſt: hominem non ſolũ hanc perdere ſimilitudinem, verum etiam & magis illam, quæ huius loco ſuccedit.

dit. Quæ verò ſit hæc Propheta declarat, cum inquit. *Homo cum in honore eſſet non intellexit comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Quid igitur magis, quàm hunc caſum dolendum eſt? in quo homo, qui in vitæ puritate Dei ſimilitudinem referebat, Dei ſimilitudinem in beſtiarum ſimilitudinem conuertit? Quò potuit magis cadere, & deſcendere humana infœlicitas? Hinc cognoſcet homo quanta ſit peccati improbitas, quo tam extremi mali cauſa eſt.

Hoc ſatis ſit, de intellectiua anima, & de illis, quæ ad mundum maiorem, & minorem, qui homo eſt, pertinent. Nunc operæpretium eſt, vt quæcunque dicta ſunt in noſtram vtilitatem conuertamus, & a creaturis ad creatorem aſcendamus.

De præcipua Dei cura de humanis rebus. Cap. 36.

QVIDQVID hactenus dictum eſt eò ſpectat, vt occaſiones, & incitamenta explicentur, quæ philoſophi habuerunt, vt primam cauſam, primum principium, motorem, & gubernatorem huius mundi, qui Deus dicitur, cognoſcerent. Eò quoque conducit, vt huius ſummi principis prouidentiam in omnibus rebus cognoſcamus, cũ proprietates animaduertamus, quas omnibus animalibus prouidit, vt ſe conſeruarent, quod eſt ad ſuam vitam, & vt contraria declinarent, & ſuos morbos curarent, & ſuos filios educerent: in nulla harum rerũ Philoſophi præſtantiores, vnquam dubitarunt. Et quemadmodum monſtruoſa corpora reperiuntur, quæ vel pauciora, vel plura membra, quàm fieri ſolet, habent: ſic etiam (imò magis) & animi, & ingenia reperiuntur monſtruoſa, quæ dicunt non ſolum, quæ ſunt rationi contraria, ſed contra id, quod penè omnes homines ſentiunt: vt illi, qui Dei prouidentiã de belluis fatebantur (propter ea quæ dicta ſunt) prouidentiam de hominibus negare auſi ſunt: propter confuſionem, & ordinis peruerſionem, quam in humanis rebus cernebant. Neque animaduertebant, quòd cum belluæ ſint, neque virtutis, neque vitiorum capaces, non eo fit, quod Dei prouidentiam permutet, quam de illis habet: ſed cum ſit homo vtriuſq; capax eum tractat Deus, vt illius actiones merentur, cũ bono benefaciat, & malum pœnis coerceat.

Quod Moraliſſimus Philoſophus intellexit, cum vnico verbo dicat magnam illorum partem, quæ noſtra religio docet. Cum enim verba faceret de Deo, inquit, Deum ita tractare nos quẽadmodũ & nos tractamus illum. Illud nobis ſignificat eos a Deo, vt fideles ſeruos trã-

N ctari,

ctari, qui eum, vt verum Dominũ, & patrem colunt, & venerantur. Quid maius hic Philoſophus dixiſſet, ſi Chriſtianus fuiſſet? Quanta doctrina, & quàm vniuerſalis eſt hæc doctrina, quæ tam paucis verbis continetur? Hic tamen animaduertendum eſt, quòd cum dicimus Deum bonis benefacere, & malos punire, non hic intelligimus hæc bona eſſe temporalia, quæ ne philoſophi quidem bona eſſe exiſtimarunt, neque malum eſſe paupertatem, aut eorum inopiam. Hoc enim verum mali non eſt non meretur, quod ſancti omnes illa ſponte proſecuti ſunt. Quamobrem prouidentia, quam habet creator de omnibus beſtijs, ſemper eadem eſt, ſed de hominibus eſt diuerſa iuxta illorum actiones, ſed contra hos philoſophos delirantes ſeueri, & graues philoſophi armarunt, & illi præſertim, qui ſtoici dicuntur, qui virtutibus ſatis dediti erant, grauisſimis rationibus probantes diuinam prouidentiã, quã vniuerſim ille ſummus Princeps de rebus humanis habet. Ex quibus nonnulla hic apponam.

Primum enim quis illud abſurdum eſſe non exiſtimauit dictum, ſi quis dixerit beſtias, non autem homines Deo curæ eſſe: Cum beſtiæ, & hæc omnia inferiora pro hominibus (vt iam dictum eſt) creata ſint? Patri autem filii famulos, & ſeruos, non filium curæ eſſe, quis dixerit? ſi ad prouidentiam, & bonam adminiſtrationem ſpectat magis maiora, quàm minora curare, cum homo ſine controuerſia ſit cæteris animalibus nobilior, vt creatura ad imaginem, & ſimilitudinem Dei facta, qua ratione dici poteſt, tam vilibus rebus cõſulere, & altiora vt homines ſunt, quos Deus propter ſui ipſius ſimilitudinem filios vocat negligere? & ſi belluas proſpicit, quæ beneficium non agnoſcunt, nec pro eo gratias agunt, quò magis proſpiciet hominem, qui eũ agnoſcit adorat, & propter hanc cauſam laudat?

Illud etiam nobis compertum eſt, amorem eſſe in cauſa, vt creaturæ ſuis rationibus conſulant, ac prouideant, & quò magis illas amant, eò maiori ſibi curæ ſunt: vt in cura beſtiarum, & prouidentia in filios ſuos, quos amant facilè cernitur, atqui Deus magis homines, quàm beſtias amat (quod cernitur ex illorum in belluas dominatu, & ex natura præſtantiore, quàm illorum, ſibi a Deo data) qui fieri poteſt, vt ſibi curæ ſit illud, quod minus amat, & non ſit quod magis? Illud reipſa nobis compertum eſt, quod ſi quis arborem ſerat, eam adultam cũ uidit, & fructibus onuſtam lætatur: ſin contra moleſtia afficitur, & dum eã colit, & irrigat voluptate perfunditur, quid ſi homini tantæ curæ eſt arbor, & tantopere eam diligit, quam conſeruit: quanto maiori erit curæ creatori homo, quem ipſe formauit?

Neque amor ſolum, ſed bonitas etiam eſt prouidentiæ cauſa. Inde fit, vt homines ſingulari bonitate (vt quotidie cernitur) communi-

bus

bus rationibus libenter conſulāt, & deſiderant: communem vtilitatem, vel ſuis incommodis ſæpe procurant. Quod ſi hoc ſingularis probitatis proprium eſt, quanto magis erit illius ſummæ, & infinitæ bonitatis in hominis cura: præſertim cū ſciat, quòd ſi homo bene ordinatus fuerit, totū hunc mundum, qui homini ſeruit, bene quoque ordinatū eſſe futurum: & contra verò, ſi inordinatus eſt, mundū quoque huiuſmodi fore, cū ei ſeruiat, qui rerum omnium Domino non ſeruit.

Quòd ſi omnium creaturarum perfectiones (quæ abſolutè perfectiones dicuntur) ſunt in Deo præſtantiori quodam modo: bona verò communia procurare, eſt ex illis perfectionibus vna, cum Deus ſit omnium perfectionum abiſſus, & auctor, quis hanc in Deo eſſe negare audebit?

Illud quoque videmus omnes cauſas ſuorum effectuum præcipuam curam habere; vt & parentes ſuorum filiorum, & reges ſuorum ſubiectorum; & patres familiàs ſuæ familiæ. Quanto magis ille rex regum, ſummus pater, illa cauſarum cauſa, illum nobiliorem effectum, quàm cæteros omnes, quos in terris produxit, qui homo eſt, ſua cura complectetur?

Ad ea præterea, quæ dicta ſunt, illud addo, quòd ſi Deus humana non curat, id fit, vel quia non poteſt, vel quia non vult, vel ignorat, quæ in terris fiunt. Qui dicit eum neſcire illi ſapientiam adimit: dicere autem ſcire, ſed nolle: ab illo bonitatem, iuſtitiam, charitatem, miſericordiam, & omnes perfectiones, & virtutes remouet, quod blaſphemia eſt. Dicere autem non poſſe, ſuæ potentiæ amplitudini, quæ infinita eſt, repugnat. Qui enim hunc mundum, tam magnum creare potuit, tamque formoſum, tam bene ordinatum, & in temporum varietate, & in cœlorum motibus, tam conſtantē, tamque multis rebus ad hominum vitam inſtructū, quomodo quod creare potuit, id adminiſtrare non poterit? Etſi ſponte hunc mundū creare voluit, non autē quod ſibi opus eſſet, neque quod ab vllo cogeretur, ſed ſua ſolū bonitate, per quam rebus dare voluit, vt eſſent, quæ ante non erant, quid cauſæ eſt, cur nolit id conſeruare, & adminiſtrare, quod creare voluit?

Ad prædicta illud addo præcipuum, & reipſa cognitum: inter omnes homines cuiuſcunque generis, & nationis illud conſpicitur, quòd quotieſcunque in aliqua calamitate, & anguſtia verſantur, ſtatim nullo præcedente rationis diſcurſu, immo ſolo naturæ ſtimulo oculos eleuant, & manus tendunt ad cœlum, vbi ille primus Dominus reſidet, & ab eo auxilium petunt. Cum igitur hæc propenſio in eadem hominis natura a creatore ingenerata ſit, & hæc fruſtra eſſe non poſſit, neque vana (iuxta illam Philoſophorum ſententiam, quę dicit: neque Deum, neque naturam, quidquam fruſtra facere) eum providen-

tiam humanarum rerum habere conſequitur, cum in illorum animis hanc propenſionem inſeruerit. Neque illud paruam vim habet communem omnium gentium, licet barbarorum, & immanium conſenſum in quibus ſemper aliqua ratio diuini cultus, licet falſi; & errantis reperitur: id autem hac opinione, non futurum eſſe, vt diuinitati cultum adhibeant fruſtra: ſed quod ab illo auxilium ſperant, quod ſi aliter exiſtimarent, neque Deum colerent, neque illorum templa, aut ſacrificia curarent. Hoc autem eſt diuinam prouidentiam confiteri, Deum, ſcilicet curare eos, a quibus honoratur, & colitur. Cum autem hoc ſit vniuerſim in omnibus gentibus, illud ſequitur, hanc propenſionem, & cognitionem, vnà cum homine oriri, & in illius corde ab ipſo naturæ auctore eſſe impreſſam. Qui, vt in cordibus filiorum naturalem propenſionem inſeruit, qua parentes intuerentur, ac venerarentur, ſic aliam quoq;, qua Deum colerent, qui modo præſtantiori, eſt communis omnium pater. Hoc ita eſt naturæ lumini manifeſtum, vt Ariſtoteles dixerit, in contentionem non vocandum, vtrum nix ſit alba, neque vtrum, parentes, & Dij honorandi ſint, ſed dignum pęna ſenſuş, & qui niuem albam eſſe negat, & verberibus afficiendum, qui honorem Diis, & parentibus debitum negat.

Hæ, & aliæ huiuſmodi præſtantiores philoſophos, & ſapientiores mouerunt, vt Platonem, & illius præceptorem Socratē, & præſertim ſtoicos, Ex quibus vnus qui Seneca fuit, de Diuina prouidentia totum vnum librum ſcripſit. De qua, & in aliis ſuarum epiſtolarum locis mentionem facit. Qui in quadam epiſtola ad ſuum Lucillum, hæc eximia verba, & cognitione digna ſcripta reliquit.

Propè eſt a te Deus, tecum eſt, intus eſt, ſacer intra nos ſpiritus ſedet malorum, bonorumque noſtrorum obſeruator, & cuſtos. Hic prout a nobis tractatus eſt, ita nos ipſe tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam, niſi ab illo ad intus exſurgere? Ille dat conſilia magnifica, & recta. In vnoquoque virorum bonorum, quis Deus incertum eſt, habitat tamen Deus, animum excellentem moderatum omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus, optamusque ridentem cęleſtis potentia agitat: Non poteſt reş tanta ſine adminiculo numinis ſtare: itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit.

Quemadmodum radii Solis contingunt quidem terram: ſed ibi ſunt vnde emittuntur: ſic animus magnus, & ſacer, & in hoc dimiſſus, vt propius quidem diuina noſcemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Et in Epiſtola ſeptuageſimaquarta, ſic inquit, Miraris hominem ad Deos ire? Deus ad homines venit, immo (quod proprius eſt) in homines venit. Nulla ſine

Deo

Deo mens bona eſt. Hæc Seneca. Qui licet Euangelium non legerit gratiæ neceſsitatem, licet quid ſit gratia ignoret, & diuinæ prouidentiæ curam fatetur. Ex quo licet hic Pelagianorum cęcitatem, & dementiã admirari, qui diuinam ſcripturam admittentes, opinabantur fieri poſſe, vt homo liberi arbitrii viribus ſolum, ſine gratiæ auxilio, ſeruaret ad unguẽ omnia diuina mandata, & cęli regnum mereretur.

Ad hoc illuſtre Senecæ teſtimonium Tullii idem conficientis adiungam, qui inquit. Sin autem ijs conſulunt, qui quaſi magnam quandam inſulam incolunt, quas nos orbem terræ vocamus, etiam illis conſulunt, qui partes eius inſulæ tenent Europam, Aſiam, Aphricam, ergo & earum partes diligunt, vt Romam, Athenas, Spartam, Rhodum, & earum vrbiũ ſeparatim, ab vniuerſis ſingulis diligunt. Vt Curium, Fabricium, Metellum, Catonem, Scipionem, Lælium, multoſque præterea, & noſtra ciuitas, & Græcia tulit ſingulares viros: quorum neminem, niſi iuuante Deo talem fuiſſe credendum eſt. Quæ ratio Poetas, maximeque Homerum impulit, vt principibus heroum Vlixi, Diomedi, Agamẽnoni, Achilli certos Deos diſcriminum, & periculorum comites adiungeret. Ex quo concluditur neminem virum magnum ſine aliquo efflatu diuino, umquã fuiſſe. Hæc Tullius, qui, vt Seneca diuini fauoris neceſsitatem, curamque diuinæ prouidentiæ fatetur.

Quod omnia, quæ in mundo ſunt, pro hominibus creata fuerunt.

TANDEM prouidentiam idem Tullius probat particulatim narrando, quo modo hæc omnia, quæ vidimus à diuina prouidentia pro homine creata fuerint: ſic ille inquit: ſin quæreret quiſpiam, cuiuſnam cauſa tantarum rerum molitio facta ſit, arborumne, & herbarum? quæ quamquam ſine ſenſu ſunt: tamen a natura ſuſtinentur. At id quidem abſurdum eſt. An beſtiarum? nihilo probabilius deos mutarum, & nihil intelligentium cauſa tantum laboraſſe. Quorum igitur cauſa quis dixerit effectum eſſe mundum? Eorum ſcilicet, qui ratione vtuntur, qui homines ſunt.

Hi enim ſoli ratione vtuntur, qui iure, ac lege viuunt. Quemadmodum dicimus Athenas, & Lacedæmonem, Athenienſium, Lacedæmoniorumque cauſa putandum eſt conditas eſſe: omniaque, quæ ſint in his vrbibus eorum populorum rectè eſſe dicuntur: ſic quæcunque in omni mundo hominum putanda ſunt. Iam vero circuitus Solis, & Lunæ, reliquorumque ſiderũ, quamquã etiã ad mũdi cohærentiã pertinent:

tamen & ſpectaculum hominibus præbent: nulla eſt enim inſatiabilior ſpecies, nulla pulchrior, & ad rationem, ſolertiamque præſtantior: eorũ enim curſus demetiti maturitates temporum, & varietates, mutationesq; cognouimus, quæ ſi hominibus ſolis nota ſunt homini cauſa facta eſſe iudicantur. Terra vero fęta frugibus, & vario leguminum genere, quæ maxima largitate fundit, ea ferarumne, an hominum cauſa gignere videtur? quid de vitibus, oliuetisque dicam? quarum vberrimi, lætisſimique fructus nihil omnino ad beſtias pertinent: neque enim ſerendi, neque colendi, neque tempeſtiuè demetendi, percipiendique fructus, neque condendi, ac reponendi vlla pecudum ſcientia eſt: earumq; omnium rerum hominum eſt & vſus, & cura. Vt fides igitur, & tibias eorũ cauſa factas dicendum eſt, qui illis vti poſſunt: ſic ea, quæ diximus, ſolis iis confitendum eſt eſſe parata, qui vtuntur: nec ſi quæ beſtiæ furantur aliquid ex his, aut rapiunt illarum quoque cã nata eſſe dicemus. Neque enim homines murium, aut formicarum cauſa frumentum condunt, ſed coniugũ, & liberorum, & familiarium ſuarum. Itaque beſtiæ furtim, vt dixi fruuntur, domini palam & liberè. Hominum igitur cauſa eas rerũ copias cõparatas fatendum eſt: Niſi forte tanta vbertas, & varietas pomorũ, earũque iucundus non guſtatus ſolum, ſed odoratus etiam, & adſpectus dubitationem affert, quin hominibus ſolis ea natũra donauerit: tantum abeſt, vt hæc beſtiarum cauſa parata ſint, vt ipſas beſtias hominum gratia generatas eſſe videamus: quid enim oues aliud afferunt, niſi vt earum villis confectis, atque contextis homines veſtiantur? quæ quidem neque ali, neq; ſuſtentari, neque vllum fructum edere ex ſe ſine cultu hominum, & curatione potuiſſent, canum verò tam fida cuſtodia, tamque amans dominorum adulatio, tantumque odium in externos, & tam incredibilis ad inueſtigandum ſagacitas narium, tanta alacritas in venando, quid ſignificat aliud, niſi ſe ad hominum commoditates eſſe generatos? Quid de bobus loquar? quorum ipſa terga declarant non eſſe ſe ad onus accipiendum figurata: ceruices autem natæ ad iugum, tum vires humerorum, & latitudines ad aratra extrahenda, quibus eum terræ ſubigerentur fisſione glebarum ab illo aureo genere, vt poetæ loquuntur, vis nunquam vlla afficiebatur. Tanta putabatur vtilitas percipi ex bobus, vt eorum viſceribus, veſci ſcelus haberetur: longum eſt malorum perſequi vtilitates, & aſinorum, quæ rectè ad hominum vſum paratæ ſunt. Sus verò quid habet præter eſcam? cui quidem, ne putreſceret, animam ipſam pro ſale datam dicit eſſe Chriſippus: qua pecude, quod erat ad veſcendum hominibus apta, nihil genuit natura fœcundius. Quid multitudinem, ſuauitatemque piſcium dicam? quid auium? ex quibus tanta percipitur voluptas, vt interdum pronęa noſtra Epicuria fuiſſe videatur. Atque hæ ne caperentur quidem, niſi hominum ratione, atque ſolertia. Iam verò immanes, & feras

ras belluas nanciſcimur venando,vt & veſcamur ijs, & exerceamur in venando ad ſimilitudinem bellicæ diſciplinæ,& vtamur domitis,& condocefactis,vt elephantis,multaq; ex earum corporibus remedia morbis, & vulneribus eligamus: ſicut ex quibuſdam ſtirpibus,& herbis,quarũ vtilitates longinqui temporis vſu, & periclitatione percipimus: totam licet animis,tamquam oculis luſtrare terram,mariaque omnia cernere, & ſpacia frugifera,atque immenſa camporum, veſtituſque denſiſſimos montium,pecudum paſtus,tum incredibili curſus maritimos celeritate;nec verò tantum ſupra terram, ſed etiam in intimis eius tenebris plurimarum rerum latet vtilitas, quæ ad vſum hominum orta ab hominibus ſolis inuenitur.H c Tullius,qui prædictis exemplis apertè probat omnia huius inferioris mundi cum cœlo ad vſum,& commoditatem noſtræ vitę fabricata, & parata eſſe. Quod omne eſt prouidentiæ, quam pro hominibus Deus habet aptiſſimum argumentum, cum tam multa creaſſet ad vſum, prouiſionem,& delicias hominũ accommodata, quarum beſtiæ minime capaces ſunt.

Præter autem ea,quæ dicta ſunt,quibus diuina prouidentia probatur, eandem in libro de legibus his verbis fatetur: Illud in primis homini verum eſſe exiſtimandum eſt,omnium rerum Deos eſſe dominos,& adminiſtratores,quodque fit in vita humana, id illorum voluntate, & imperio fieri,quodque hominũ generi ſemper benefacere procurant, quodq; ſemper intuentur,quod ſinguli faciant,quid peccent, qua pietate animi ea gerant,quæ ad religionem ſpectant,tandem bonorum, & malorũ hominum vitam obſeruant.

Illuſtrius autem exiſtimo Plutarci teſtimonium, qui cum diuina prouidentia vnà immortalitatem animæ fatetur,neque alterum amplecti, alterum deſerere poſſumus.Nam ſi poſt corporis obitum viua remanet anima,conuenit,& neceſſe eſt,vt punitionem, & prẹmium ſuarum actionũ accipiat.Nam dum in hoc mundo viuit cum athleta pugnat, pugna verò vbi deſijt,quod meritus eſt,illi accipiendũ eſt,quo vero modo poſt hanc vitam vel pœnis,vel præmio afficiatur anima,neſcimus, quidquã, quod affirmare poſſimus nos, qui viuimus. Hoc enim ſecretum nobis abditũ eſt.Hæc dixit hic maximus philoſophus,quibus nobis declarat,quanta veritatis ſit uis,atque lux,cum in gentilitatis tenebrarum medio, illius radios,& ſplendores diſcerneret.

Iam ad Ariſtoteles veniamus,qui(vt diximus)non conſentit,vt in diſcrimen vocetur, vtrum dij ſint colendi,& amandi parentes,cum id tam certum, tamque notum ſit.Idem in ſua Politica,vbi dixit quatuor eſſe neceſſaria ad rempublicam bene ordinatam cibaria,arma,artes, & numos. ait,quod primum, neceſſarius eſt Dei cultus, quem religionẽ dicimus. In Ethicorum verò decimo,ſic inquit: qui ſe regis ratione, & intellectu,

& curat, vt hanc partem ſuæ animæ præcipuam perfectam reddat, & in bonum eſt propenſus, is videtur fore Deo gratus, & acceptus. Quod ſi dii humana curant, vt rationabile videtur, vt rem tam bonam, tamque illis ſimilem, quod noſter intellectus eſt, & qui hanc animæ ſuæ partem amant, & in eo inſiſtunt, vt virtutibus eam exornent, æquũ eſt, vt a Deo amentur; vt gens, quæ ſtudioſè viuit, & id perficere conatur, quod accepit. Hæc Ariſtote. quæ diuinæ prouidentiæ fauent: cum Deum bonorũ amatorem efficiant, vt gentis, quæ intellectus nobilitate, & vitæ puritate illi ſimilis ſit. Ad quod ſpectat quoque illud, quod inquit hic Philoſophus dandum primum locum in bene ordinata repub. religioni, & Dei cultui, vti diximus.

Quamobrem ad quid hominibus colendi ſunt Dei, ſi nihil homines curant? Nunc autem cum homines fide ſciant pœnas improbis, & bonis æternam gloriam eſſe paratam, tam multi reperiuntur, qui parui faciunt Deum, quid facerent ſi neque in hac, neque in futura vita ab illo quicquam ſperarent? Quidnam aliud eſſet mundus ab huiuſmodi hominibus habitatus, quàm latronum conuentus, aut ſuũ fimus, aut (vt veriùs dicam) inferni pars? Mundus ſi huiuſmodi eſſet, quàm eſſet infinita illa bonitate, & ſapientia indignum hos creaſſe cœlos maximos, hæc ſplendidiſsima luminaria, hanc tantam huius mundi molem adminiſtrare, tempeſtiuas pluuias mittere, vt terra fructus ferat, maris, piſces, aeris aues, & terræ animalia parando, & id omne ad hominum vſum, & ipſi omni beſtia ſint peiores? quid huiuſmodi ſapientia, & bonitate indignius? Quamobrem cum velit Ariſtoteles nos tantopere colere Deum, vult, vt aliquid ab eo ſperemus. Nam vt ait comicus nemo fruſtra vult eſſe bonus.

Idem Philoſophus in Philoſophiæ ſumma, quam ad Alexandrum ſcripſit (licet nonnulli dubitet vtrum hic liber illius ſit) apertiùs de prouidentia loquitur, vbi rem cognitione dignam refert. Ait enim olim montem Ethnam tantum euomiſſe ignem, vt in omnes vicinos agros, & terras ſe diffuderit, quo iuuenes perterriti fugerunt ſubitò, cum autem nequirent ſenes, nonnulli fuerunt filii tam pii, qui eos ſuper humeris ſecum efferebant, ſed cum id celeriter propter pondus facere nequirent, ignis tandem ad eos peruenit. Tunc Deus cum illorum filiorum pietatem in parentes acceptam haberet, fecit, vt illa flamma in duas partes diuideretur, & loco illis adoleſcentibus in parentes pijs cederet, & ita ſine vlla noxa ſuum iter peregerunt. Hanc hiſtoriam refert in prædicto libro Ariſtoteles, in quo non ſolum diuinam prouidentiam, verum etiam miracula, quæ facilè omnem naturæ vim ſuperant, apertiſsime fatetur.

Ad hoc autem exemplum alia addam non ab auctoribus Chriſtianis

relata,

relata, quibus infideles fidem minime præſtant, ſed ab aliis, qui aliam religionem ſecuti ſunt: Et quoniam ad hanc prouidentiam non ſolum bonis pręmiis, ſed etiam ſceleratos pęnis afficere ſpectat: hic ſupplicia referemus tam magna, tamque admirabilia in homines ſceleratisſimos, vt illorum magnitudo eſſe diuinæ prouidentiæ, & iuſtitiæ opera declaret. Ex his autem primum locum habebit ille Herodis ſceleratisſimus finis, qui ſola regnandi cupiditate ductus, maiori ſcelere ſe obſtrinxit, quam quiſquam vnquam: hoc autem fuit tam multorum puerorum innocentorum ſanguinem, vnà cum filii ſui effundere, cum multis aliis ſceleribus, & tyrannicis actionibus, in quibus dum vixit ſe inuolutauit. Voces autem, & clamores tum effuſi ſanguinis, tum infœlicium parentum, qui vindictam expoſtulabant, vt ad aures ſummi iudicis peruenirent, ęquum erat, qui præter futuræ vitæ ſupplicia, tantum ſcelus, nouo, & inaudito pœnarum genere puniret, quam refert Ioſephus nobilis hiſtoricus Iudęus hoc modo. Herodem acerbior in dies excruciabat morbus, dum Deus pro nefariis ſceleribus, quibus ſe contaminauerat in vita graue de eo ſupplicium ſumeret. Ardor erat aliquanto lentior, ac remisſior, qui non tantum feruores illos, qui eum manibus contrectabant, exeruit extrinſecus, quantum cruciatus inteſtinis eius, & viſceribus inuſſit, nihil plane erat, quod inexplicabilem eius alimenti capeſſendi auiditatem animo poſſet ſaturare: Aſpera viſcerum vlcera acutisſima laxioris inteſtini tormina; humor purulentus, ac præ tumore pellucens, qui per pedes ſerpebat grauisſimè illum diuexauit: afflictatio item ſumen occupauit, non disſimilis. Quin etiam tabida membri genitalis putredo, vermes progenuit. Accedebat his ardua ſpiritus, & animi intentio, eamque tum propter difficultatem expirandi, tum propter anhelitus crebritatem peracerbam: neruorum præterea contractio per omnia membra peruaſit. Quæ quidem vim, & acrimoniam inflixit ei planè intolerabilem. Dicebatur igitur ab his, qui diuinandi arte multum pollebant, quique in ſapientia, ac ſcientia rerum huiuſmodi interpretandarum omne ſuum ſtudium collocabant. Deum has pœnas a rege ob variam ſuam, & multiplicem impietatem expetiuiſſe. At ille licet cum huiuſmodi cruciatibus luctaretur, adhuc tamen vitæ teneri cupiditate ſpem ſalutis animo capere, de curatione denique cogitare cœpit: itaque traiecto Iordane balneis, quæ propè Callirrhoem ſita ſunt (iſta quàquam in lacum Aſphaltitim delabuntur: ſunt tamen præ dulcedine ad bibendum valde accommodata) vti cępit: ibi medicis viſum eſt, vt tepido oleo totum corpus foueret, quo quidem in ſolium plenum olei, ſenſim demiſſo oculi præ imbecillitate, & deficere, & more hominis iam iam morituri reuolui videbantur. Tandem ſeruorũ ſtrepitu, quos circa ſe tumultuantes habebat excitatus: tametſi aliquantum

tum

tum reſpirauit, de cętero tamen in uitæ, & ſalutis ſuæ deſperationem venit, ac propterea ſingularis militibus quinquaginta dragmas diſtribuit, ducibus etiam, & amicis grandem pecuniæ ſummam diſpertiri mādauit. Ad extremum inde reuerſus Hierico ſe contulit.

Ac iam inſana quadam bile, & furore incenſus, etiam morti ipſi penè interminatus eſt: inque cogitationem neſaudi cuiuſdam ſceleris edendi impetu præceps fuit. Nam ex ſingulis vicis viros inſignes, & totius Iudeæ facile principes ſimul coactos in locum quendam, qui hippodromus appellabatur, concludi iuſſit, accerſitis tandem ad ſe Salome ſorore, & viro illius Alexandro, noui, inquit, Iudęos de mea morte prę nimia quadā lętitia triumphos, & feſtos dies celebraturos: verum per alios quoſdam perfacilè poſſum efficere (modo vos iuſſa mea exequi volueritis) vt non ſolum lacrymis, & mœrore defleant magnopere, verum etiam funus ſplendidum, & inſigne aſſequar: viros illos, quos in cuſtodia ſeruandos imperaui, ſimul ac animam efflato, abſque mora militibus vndiq; circūiectis interficite, vt cum vniuerſa Iudęa, tum ſingulæ ędes etiam inuitæ meam mortem acerbè lugeant. Rurſus partim inędia, & cibi auiditate, partim ardua, & anhela tuſsi ita diſtinebatur, vt dolorum magnitudine ſuperatus fati tempus anteuertere in animum induceret. Pomo igitur primū in manum arrepto (conſueuit enim id generis fructum, extremo putamine amputato libenter comedere) poſcebat & cultrum: deinde oculis vndique circumſpiciens, ne quis ſibi in eo facinore eſſet impedimento dextera ſe ipſe confodit. Ille ante extremūm vitæ ſuæ exitum alterum filiū ſuum ingenuum è medio ſuſtulit: ac duobus illis, quos antea interemit eum iam tertium adiecit. Exiguo autem temporis momento interpoſito, non abſque magno dolore, & afflictatione ſtamina vitæ abrupit. Atque hoc exitu vita Herodis concluſa eſt. Hæc Ioſephus in quo illā Pſalmi ſententiā cōprobari videmus: Iuſtus eſt Deus, & iuſtitiæ amator, illius oculi æquitatem reſpiciunt.

Hic etiam diuinæ iuſtitiæ pulchritudo, & maeſtas cernitur, quæ, vt hic tyrannus, nec ſibi quidem ut pareeret, neque filiis ſuis permiſit, cū aliorum filiis non ignouerit, & non ſolum feſtinata morte, quam ſibi ſuis manibus rabide conſciſcerat, verum etiam illo horribili, & diuturno morbo, quem ſua ipſius morte redimere uoluit, hunc debitum ſoluit, cuius morbi malitia huiuſmodi fuit, ut iidem medici, qui eum curabant, pro illius ſceleribus hunc illi diuinitus datum faterentur. Hæc enim formula generalis, & vera nobis tenenda eſt, quod cum alicui tyranno aliqua extra ordinem contingit calamitas, ſi quod præceſſit ſcelus, & crudelitas extra ordinem, ab hoc ſupplicio diuinæ iuſtitiæ, & prouidentiæ ſeueritas intelligenda eſt, quæ per hæc hominibus ſcandalizatis prædicandatū diuinarū laudum occaſionem præbet. In quam ſententiam Propheta inquit. Gaudeat

deat iuſtus cum vindictã videt, & in ſanguine peccatorum manus lauat: illud ſignificare vult, quod huius ſupplicij exemplo, & diuinæ iuſtitiæ timore in eo inuigilabit, vt animam ſuam iuſtificet, & mundam reddat.

Idem Ioſephus aliud extra ordinem ſupplicium aliùs Herodis, qui San ctum Iacobum capite damnauit, & S Petrum in carcerem coniecit, vt & eum morte multaret, refert. Hic igitur cum eſſet contra Tyri, & Sidonis habitantes ira percitus, & ipſi cũ veniſſent ad eum ſupplices, vt ſibi igno ſceret, quod valde illius auxilio opus erat, locum quendam eminentiorẽ, & apparatu reali ornatum aſcendit, de quo loquebatur cum hoc populo. Tunc illi plena uoce Herodi adulari cęperunt dicentes. Hæc Dei verba, non hominis ſunt. Quo ille miſer rex, & demens ita fuit elatione, & inani quadam gloria affectus, pro danda Deo gloria, eã ſibi aſſumpſit, quod ſibi conuenire exiſtimauit. Hũc ait Ioſephus, a Dei Angelo fuiſſe percuſſum, & ſic vulneratus, & corroſus verminibus miſerrimè è vita diſceſſit. Quare animaduertendum eſt illud potiſſimum, quòd non dedit pœnas cum alterum Apoſtolum occidit, neque cum alterũ in carcerẽ coniecit: ſed maxima illa pœna fuit affectus, cum Deo gloriã detraxit, & eã ſibi arrogauit, vt intelligatur, quanto in periculo verſentur, qui iuani gloria, & præſumptione, & arrogantia ducuntur.

Cum his autem exemplis illorum imperatorũ exempla enumeremus, qui eccleſiã perſecuti ſunt, & incipiamus a Nerone, qui vt plurimum infęlices uitæ fines conſecuti ſunt, vt in ſecunda huius tractatus parte narrabimus. Ex his autem dirum ſuppliciũ Maximini valde memorabile eſt, & miſerabilis morbus, in quem incidit, & diu paſſus eſt, quemque ijdem medici, diuinũ eſſe ſupplicium faſſi ſunt, propter illius ſcelera, & crudelitatem, vt ſuo loco exponemus. Hæc exempla ſcriptorum gentilium ſunt pro ijs, qui Chriſtianis fidem non præſtant. Hic tamen exemplum Antio chi adducam, quod in ſacris litteris legitur, cuius ſcelera, & crudelitas in Dei populum ea fuerunt, vt exprimi non poſſint, niſi dixerimus; ea omnia ad Dei cultum euerſionem, molitum eſſe, quæ in Chriſti honorẽ Antichriſtus operaturus eſt.

Hic ille eſt, qui ſeptem illos fratres Machabæos cum ſanctiſſima illorum matre occidit, quique templum lenis, & meretricibus impleuit, & miſit, qui Ioui illud dicaret, & idoli ſtatuam vbi archã fęderis ſeruabatur, collocauit. Ex omnibus autem necibus, quæ ab eo factæ ſcribuntur, illa eſt, quod triduo octuaginta millia hominum occiſa, quadraginta millia captiua, & totidem alia vendita fuerunt. Diuina autem prouidentia, quæ nũquam dormit: vbi ſui populi peccata per hunc tyrannum puniuit: illum vltus eſt, & ita, vt illius ſcelera merita erant. Non enim hæc, vt Dei miniſter faciebat, ſed vt crudelis tyrannus, itaque eo morbo pęnas dedit, vt eum non naturalem, neque ſolitum morbum eſſe, ſed diuina ira

ſibi

ſibi miſſum ipſe facilè intelligeret. Cum enim ex itinere eſſet reuerſus, ſubitò illum percuſſit Deus incredibili dolore inteſtinorum, neque hic morbus deſijt, ſed totũ corpus vlceribus tã horribilibus tectũ fuit, vt ex illis vermium riuuli, qui illius carnem diu, noctuq; corrodebant, permanarent, & ab illis ita peſtiferus fętor exibat, vt id totus exercitus, qui cum eo veniebat moleſtiſſimè ferret, & ipſe id minime ferre poſſet. Cum igitur Dei in ſe ſupplicium cognoſceret, incępit, licet ſerò ſe humiliare, & Dei potentiam cognoſcere, & ſuorum peccatorum flagitium. Et ſic inquit. Iuſtum eſt, vt homo ſe Deo ſubiiciat, & illi æquiparare nolit. Hac autem cognitione pęnituit, & pollicitus Hieruſalem Athenis æqualem efficere, ad quam euertendam proficiſcebatur, & omnes Iudęos, vt Athenienſes immunes reddere, templumque precioſis muneribus ornare: vaſorum multitudinem augere, & ex prouentibus, ſuarum tabernarum ſacrificiorum impenſam facere: & præterea ſe ad Hebręorum fidẽ conuertere: & vbique Dei potentiæ, & gloriæ amplitudinem prædicare.

Hæc in ſacris litteris, quæ licet, & ad alia conducant: hic tamen adduxi, vt tum hoc exemplum, tum cætera, quæ allegaui vnà cũ rationibus adductis intelligatur, Deũ non ſolum beſtiis conſulere, verũ ẽt hominibus, imò magis, tãquam præcipuæ creaturæ omnia omnibus tribuens, vt meriti ſunt, omnibus vniuerſim in futura vita, & nonnullis in hac quoque vita, vt ſuperiora exempla teſtantur. Ex omnibus autem hæc eſt probis viris in aduerſis rebus maxima conſolatio, quod præmii ſpe maxime lętantur, hoc eſt tepidis, & negligentibus duriſſimum frenum, cũ certò ſciãt: ſibi pęnã, & ſupplicium æternum eſſe paratum. Qui nollent (quatenus ad illorum improbitatẽ) Deũ illorum ſcelera ſcire, aut punire velle, vt in vitiorũ limo ſine conſcientiæ ſtimulo liberiùs volutari, & ita Deũ cęcum in videndo, infirmum in puniendi potentia, & in iuſtitia iniuſtũ faciunt. Et id (quatenus ad ſuum deſiderium) eſt, velle Deum non eſſe: huiuſmodi enim Deus, quatenus eum ſine ſapientia, ſine potentia, & ſine iuſtitia eſſe vellent, Deus eſſe non poteſt. Sed Salomon tum nos, tum hos ab hoc errore remouet, qui inquit in ſuo Eccleſiaſte, totam hanc diſputationem concludit, inquiens. Finem loquendi pariter omnes audiamus; Deum time, & mandata eius obſerua: Hoc eſt enim omnis homo, & cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium pro omni abſcondito, ſiue bonum, ſiue malum.

De diuinarum perfectionum immenſitate, & magnitudine teſtimonijs diuinarum ſcripturarum. *Cap.* 37.

QVIDQVID hactenus dictum eſt eò ſpectat, vt illę quatuor altisſimæ noſtri creatoris perfectiones intelligātur, quæ ſunt bonitas, ſapientia, omnipotentia, & prouidentia, quæ philoſophia eſt altior, magis neceſſaria, & vtilior, quàm vlla alia, quàm hominum ingeniū aſſequi poſſit. De cuius cognitionis fructu iam tractauimus. Nunc reliquum eſt, vt eorundem perfectionum magnitudinē tractemus (qui ſunt, vt nonnulli Theologi vocant modi illarum intrinſecus) non ſolum propter fructum, quem hactenus declarauimus: ſed etiam, vt corda in tātæ magnitudinis admirationem trahantur, vt inde quanta veneratione tantam maeſtatem proſequi debeamus intelligant, quantoque ſcelere ſe obſtringant, eam qui offendunt. Neque hic fructus erit ex hac re vnicus, ſed alii, qui in fine cernentur.

Etſi in hac parte nobis propoſitum ſit a creatarum rerum admirabilibus ad creatoris cognitionem procedere: tamen quòd ſanctæ ſcripturæ maius lumen ad hanc cognitionem nobis afferunt, hic nonnulla adſcribam loca cognitione digna, quæ ad id maximè conducunt: in primo autem loco ea apponam, quæ in ſancto Iob ſcripta leguntur. Nam quēadmodum amici, qui cum illo diſputabant de Dei mirabilibus magnificè tractant, quorum cognitionem aſſequebantur ex naturæ mirabilibus, quæ animaduertebant quotidie, de quibus hoc loco tractamus. Nam licet. ſanctus Iob præcipua reuelatione noſtræ redemptionis, & generalis reſurrectionis myſterium cognoſceret. Amici tamen cum eo diſputātes, hoc myſterium non intellexerunt; propter hanc cauſam (vt diximus) a rebus creatis argumentabantur.

Diligentibus Deum hoc argumentum dulce, atque ſuaue eſt. Quemadmodum enim, qui diligit aliquem illius laudum, & præſtantiæ auditione valde delectatur, ſic qui ex animo Deū amant maximā percipiunt voluptatem, cum illius amplitudinem, & mirabilia audiunt, & cum hoc in illis tantæ maeſtatis, reuerentia, & timor illius offendendi augeatur. Primo igitur loco S. Iob verba ponemus, deinde illius amicorum, idq; aliqua expoſitione, vt melius intelligantur: nonnulla ſumendo, nonnulla relinquendo, vt melius conuenire videbitur.

Iam igitur incipit Sanctus Iob cap. 9. de Dei potentia, & magnitudine tractare, ſic inquiens: *Verè ſcio, quod ita ſit, & quòd non iuſtificetur homo compoſitus Deo, ſi voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere unum pro mille ſapiens corde eſt, & fortis robore, quis reſiſtit ei, & pacem habuit? qui transtulit montes, & neſcierunt hi, quos ſubuertit*

in fu-

in furore ſuo, qui commouet terram de loco ſuo, & columnæ eius concutiuntur: qui præcipit ſoli, & non oritur, & ſic ſtellas claudit, quaſi ſub ſignaculo, qui extendit cælos ſolus, & graditur ſuper fluctus maris, qui facit arcturum, & oriona, & hyadas, & interiora auſtri, qui facit magna, & incomprehenſibilia, & mirabilia, quorum ratio, & numerus: ſi venerit ad me non videbo eum, ſi abierit non intelligam, ſi repentè interroget, qui reſpondebit ei, vel qui dicere ei poteſt, cur ita facis? Deus, cuius iræ nemo reſiſtere poteſt, & ſub quo curuantur, qui portant orbem. Quantus ergo ſum ego, vt reſpondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? quin etiam ſi habuero quippiam iuſtum, non reſpondebo, ſed meum iudicem deprecabor. Et cum inuocantem exaudierit me, non credo, quod audierit vocem meam: ſi fortitudo quæritur robuſtiſſimus eſt; ſi æquitas iudicij, nemo audet pro me teſtimonium dicere: ſi iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me: & innocentem oſtendere, prauum me comprobabit. Hactenus S. Iob verba ſunt, quæ quia altè de Deo ſentiret, quamquam de ſe demiſsè, & humiliter oſtendunt: inferiùs autem idem argumentum proſequens, ſic ait idē c. 12. *Apud ipſum eſt ſapientia, & fortitudo, & ipſe habet conſilium, & intelligentiam: ſi deſtruxerit, nemo eſt, qui ædificet: ſi incluſerit hominem, nullus eſt, qui aperiat: ſi continuerit aquas, omnia ſiccabuntur: & ſi emiſerit eas, ſubuertent terram. Apud ipſum eſt fortitudo, & ſapientia: ipſe nouit, & decipientem, & eum, qui decipitur. Adducit conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in ſtuporem. Baltheum regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum, ducit ſacerdotes inglorios, & optimates ſupplantat: commutans labium veracium, & doctrinam ſenum auferens. Effundit deſperationem ſuper principes, & eos, qui oppreſſi fuerant releuat, qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbrā. Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & ſubuerſas in integrum reſtituit eas. Nudus eſt infernus coram illo, & nullum eſt operimentum perditioni. Qui extendit aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſuper nihilum. Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum. Qui tenet vultum ſolij ſui, & expandit ſuper illud nebulam ſuam: Terminum circūdedit aquis vſque dum finiatur lux, & tenebræ: columnæ cæli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius in fortitudine illius repentè maria congregata ſunt, & prudentia eius percuſſit ſuperbum; ſpiritus eius ornauit cælos; & obſtetricante manu eius, eductus eſt coluber tortuoſus. Ecce hæc ex parte dicta ſunt viarum eius, & cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?* Hæc omnia ſunt verba quibus S. Iob c. 26. declarat quid nam ipſe de Dei omnipotentia, ſapientia, & iuſtitia ſentiret.

Nunc autem videamus quidnam illius amici de eadem re ſentiant, quorum vnus ſic ait, cap. 4. *Numquid homo Dei comparatione iuſtificabitur, aut ſuo factore purior erit vir? Ecce qui ſeruiunt ei, non ſunt ſtabiles,*

& in angelis ſuis reperit prauitatem. Quanto magis hi, qui habitant domos luteas, quæ hoc corpus corruptibile eſt de limo terræ formatum conſumentur, velut a tinea? Hæc vnus ex amicis S. Iob c. 25. Alius autem cum ſermonem haberet de eodem Deo, ſic inquit. Poteſtas, & terror apud eum eſt, qui facit concordiam in ſublimibus ſuis. Numquid eſt numerus militũ eius? & ſuper quem non ſurget lumen illius? Numquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? Ecce lunc etiam non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius. Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis? Alius amicus eiuſdem Sancti de eadem re tractans, declarat his verbis Deum comprehendi non poſſe, ibid. c. 11. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſque ad perfectũ omnipotentem reperies. Excelſior cælo eſt, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognoſces? longior terra menſura eius, & latior mari: ſi ſubuerterit omnia, vel in unam coarctauerit, quis contradicet ei, vel quis dicere ei poteſt, cur ita facis? Ipſe enim nouit hominum vanitatem, & videns vanitatem non conſiderat?

Poſt hos autem Iob amicos illorum iunior ſuſcepit, & de Dei magnitudine ſermonem habent, ſic inquit. cap. 34. 35. &c. Oculi eius ſuper vias hominum, & omnes greſſus eorum conſiderat. Non ſunt tenebræ, & non eſt vmbra mortis, & abſcondantur ibi, qui operantur iniquitatem, conteres multos innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis. Nouit enim opera eorum; & idcirco inducet noctem, & conterentur, quaſi impios percuſſit eo in loco viuentium, qui quaſi de induſtria receſſerunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt: Vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum: ipſo enim concedente pacem, quis eſt qui condemnet? Ex quo abſconderit vultum, qui contemplatur eum? & ſuper gentes, & ſuper omnes homines, qui regnare facit hominem hypocritã propter peccata populi: Suſpice cælum, & intuere, & contemplare æthera, quod altior te ſit, ſi peccaueris, quid ei nocebis? & ſi multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Porrò ſi iuſtè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? Hominis qui ſimilis tui eſt, nocebit impietas tua: & filium hominis adiuuabit iuſtitia. Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis, quis poterit ſcrutari vias eius? aut quis audet ei dicere? operatus es iniquitatem. Omnes homines vident eum, vnuſquiſque intuetur procul. Ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram, numerus annorum eius ineſtimabilis. Qui aufert ſtillas pluuiæ, & effundit imbres inſtar gurgitum, qui de nubibus fluunt, qui prætexunt cuncta deſuper: ſuper hoc expauit cor meum, & motum eſt de loco ſuo, ſubter omnes cælos ipſe conſiderat, & lumen illius ſuper terminos terræ poſt eum reget, ſonitus tonabit vocem magnitudinis ſuæ, & non inueſtigabitur, cum audita fuerit vox eius tonabit Deus in voce ſua mirabiliter, qui facit magna & inſcrutabilia, qui præcipit

niui,

nini, vt deſcendat ſuper terram, & hyemi pluuijs, & imbri fortitudinis ſuæ. Ab interioribus egredietur tempeſtas, & arcturo frigus, flante Deo concre- ſcit gelu, & rurſum latiſſimè funduntur aquæ. Frumentum deſiderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum: Quæ luſtrant cuncta per circumitum quo- cunque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne, quod præcipit illis ſuper faciem orbis terrarum, ſiue in vna tribu, ſiue in terra ſua, ſiue in quocunque loco miſericordiæ ſuæ iuſſerit inueniri. Hic autem Iob amicus ſuam con- cludit orationem inquiens, nos debere propter magnitudinem illius maeſtatis eum cum timore, & tremore laudare: ſubdens nullũ intelle- ctum poſſe eũ cognoſcere, quòd in omnibus rebus ſit magnus: magnus in fortitudine, in iudicio, & iuſtitia, cuius magnitudo verbis exprimi nõ poteſt: Propter hanc cauſam homines eũ timebunt, neq; qui ſe ſapiẽtes eſſe putant, hoc ſibi arroget, vt eum audacter contemplentur.

Hæ ſunt Dei magnitudines, quas homines conſecuti ſunt, cum crea- tarum rerum proprietates conſiderarent, cœlorumque curſum, & mo- tum, quæ Dei gloriam prædicant, & ſapientiam, & mirabilia artificium ſuorum operum declarant. Iſa. 40. *Quis menſus eſt pugillo aquas, & cælos palmo ponderauit? quis tribus digitis appendit molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in ſtatera? Quis adiuuit ſpiritũ domini? aut quis conſiliarius eius fuit, & oſtendit illi? cum quo iniit conſilium, & inſtruxit eum, & docuit eum ſemitam iuſtitiæ, & erudiuit eum ſcientia, & uiam pru- dentiæ oſtendit illi? Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ, & quaſi momentum ſta- teræ reputatæ ſunt. Ecce inſulæ quaſi puluis exiguus, & libanus non ſuffi- ciet ad ſuccendendum, & animalia eius non ſufficient ad holocauſtum. Om nes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo, & quaſi nihilum, & inane repu- tatæ ſunt ei. Qui ſedet ſuper gyrum terræ, & habitatores eius ſunt quaſi lo cuſtæ. Qui extendit velut nihilum cælos, & expandit eos ſicut tabernacu- lum ad inhabitandum, qui dat ſecretorum ſcrutatores, quaſi non ſint iudi- ces terræ, velut mane fecit: ſiquidem neque plantatos, neque natos, neque radicato in terra trunco eorum, repentè flauit in eos, & aruerunt, & turbo quaſi ſtipulam auferet eos. Et cui aſſimilaſtis me, & adæquaſtis, dicit ſan- ctus? leuate in excelſum oculos veſtros, & videte, quis creauit hæc; quis eduxit in numero militum eorum, & omnes ex nomine vocat. Quare dicis Ia cob, & loqueris Iſrael. Abſcondita eſt via mea a Domino, & a Deo meo iudi cium meum tranſibit. Numquid neſcis, aut non audiſti, Deus ſempiternus Do minus, qui creauit terminos terræ, non deficiat, neque laborabit, neque eſt in- ueſtigatio ſapientiæ eius? Qui dat laſſo uirtutem, & his qui non ſunt fortitu- dinem, et robur multiplicat.* Hæc omnia ſunt Iſaiæ uerba, quæ de creatoris potentia, ſapientia, & prouidentia teſtantur.

Hoc modo Ieremias quoque loquitur, & inquit. *Domine Deus, ecce tu feciſti cælum, & terram in fortitudine tua magna, & in brachio tuo ex- tento:*

tento: non erit tibi difficile omne verbum, qui facis miſericordiam in millibus,& reddis iniquitatem patrum in ſinum filiorum eorum poſt eos fortiſſime, magne,& potens: Dominus exercituum nomen tibi. Magnus conſilio,& incomprehenſibilis cogitatu: cuius oculi aperti ſunt ſuper omnes vias filiorum Adam: vt reddas vnicuique ſecundum vias ſuas,& ſecundum fructum adinuentionum eius. Hæc Hieremias. Iam ad S. Regem Dauid Pſ. 88. veniamus, qui de eadem re tractans, ſic inquit. *Quis in nubibus æquabitur Domini? ſimilis erit Deo in filijs Dei? Deus, qui glorificatur in concilio Sanctorum,& terribilis ſuper omnes, qui in circuitu eius ſunt: Domine Deus uirtutũ quis ſimilis tibi? Potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo. Tu dominaris poteſtati maris: motum autem fluctuum eius tu mitigas. Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum in brachio virtutis tuæ, diſperſiſti inimicos tuos. Tui ſunt cœli, tua eſt terra orbem terræ, & plenitudinem eius, tu fundaſti aquilonem,& mare tu creaſti. Thabor, & Hermon in nomine tuo exultabunt: tuum brachium cum potentia:* In Pſalmo autem 73. de eodem argumento tractans, ſic inquit. *Deus rex noſter ante ſecula: operatus eſt ſalutem ante ſecula: Tu confirmaſti in virtute tua mare: contribulaſti capita draconum in aquis. Tu d rupiſti fontes, & torrentes: tu ſiccaſti fluuios Ethan. Tuus eſt dies, & tua eſt nox: tu fabricatus es auroram, & ſolem. Tu feciſti omnes terminos terræ: æſtatem, & ver tu plaſmaſti.*

Hæ ſunt Pſalmi verba. Hæ auctoritates, quas hic allegauimus Dei potentiæ, & ſapientiæ magnitudinem nobis declarant (quæ in piis animabus tantæ maeſtatis admirationem, & reuerentiam, excitant, timoremq́ue ingenerant, quo affecti homines verentur, ne tantam maeſtatem offendant.) Quod autem hic Dominus non minor eſt in ſapientia eius omnipotentiæ ſocia, quàm in alijs ſuis perfectionibus, ob id neceſſe erit hic aliquid de ea attingere, aliquo ſanctæ ſcripturæ loco citando, vbi de ea tractatur. Ex quibus cognitione dignum illud eſt, quod in Pſalmo centeſimoſeptuageſimooctauo ſcriptum eſt, in quo de immenſa hac ſapientia agit cum Deo his verbis loquens. *Domine probaſti me, & cognouiſti: Tu cognouiſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meã; Intellexiſti cogitationes meas de longe, ſemitam meam, & funiculum meum inueſtigaſti: Et oẽs vias præuidiſti, quia non eſt ſermo in lingua mea. Ecce tu Domine cognouiſti omnia nouiſſima; & antiqua, tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me confortata eſt, & non potero ad eam: Quo ibo a ſpiritu tuo?, & quo a facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum, tu illic es ſi deſcendero in infernum ades ſi ſumpſero pennas meas diluculo,& habitauero in extremis maris Etenim illuc manus tua deducet me,& tenebit me dextera tua. Et dixi forſitam tenebræ occultabunt me, & nox illuminatio mea in delitijs meis. Quia*

tenebræ non obſcurabuntur a te, & nox ſicut dies illuminabitur. Hactenus Dauid.

Aliud quoque teſtimonium non minus illuſtre in Eccleſiaſt. 16. legitur, quod ita inquit. *Omnis homo qui tranſgreditur lectum ſuum contemnens in animam ſuam, & dicens. Quis me videt? tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumſpicit me, quem vereor? delictorum meorum non commemorabitur altiſſimus. Huiuſmodi hominis timor oculos hominum tantum timens, & non cognouit, quando oculi Domini multò plus lucidiores ſunt ſuper Solem, circumſpicientes omnes vias hominum, & profundum abyſſi, & hominum corda intuentes in abſconditas partes. Domino enim Deo antequam crearentur omnia ſunt agnita.* Et idem Eccleſiaſticus alio loco, vt admoneat hominem, qui Deum offendere nihil timet: ſic inquit. *Non dicas a Deo abſcondar, & ex ſummo quis mei memorabitur? In populo magno non agnoſcar. Quæ eſt enim anima mea in tam immenſa creatura? Ecce cælum, & cæli cælorum, abyſſus, & vniuerſa terra, & quæ in eis ſunt, in conſpectu illius commouebuntur. Et in omnibus his inſenſatum eſt cor, & omne cor intelligitur ab illo, & vias illius quis intelligit?* Huius rei concluſio ea eſt, quòd omnia (vt Apoſtolus inquit) ſunt nuda, & aperta oculis eius.

Ita concludimus, quod ſemper actu ſunt illi præſentes hominum cogitationes, qui ſunt, qui fuerent, quique vſque ad nouiſſimum diem futuri ſunt, tam illorum qui ſalui erunt, quàm illorum, qui damnabuntur. Neque illi magnum. Has enim cogitationes cognoſcit Chriſtus Saluator noſter non ſolum quatenus Deus: verum etiam quatenus homo, cum vtrorumque iudex futurus ſit. Sic neceſſe eſt, vt hominum acta, & vitas ſciat. Hoc cò ſpectat, vt homines vereantur, Deum offendere, cum meminerint, ſe coram æterno patre, & eius vnigenito filio Saluatore noſtro peccare, qui per Prophetam ſuum dixit. *Ego ſum iudex, & teſtis, dicit Dominus.*

De Dei perfectionum immenſitate, & magnitudine, quod ex illius operibus magnitudine colligitur. Cap. 38.

QVOD hactenus dictum eſt de creatoris immenſitate, & magnitudine, ſanctæ ſcripturæ prædicant. Nunc autem eodem modo procedemus in hac re per opera, quæ in hoc mundo operatus eſt, tum per ea, quæ ſcriptura ſancta nobis reuelauit, tum per ea, quæ rationis lumine cognoſcuntur: hæc enim ſui auctoris magnitudinem apertè teſtantur: ſed antequàm ad hæc opera veniamus hic præci-

puam

puam animaduertam differentiam, quæ ex multis eſt inter creatorem, & ſuas creaturas.

Hæc autem ea eſt, quòd omnes creaturæ ſuos fines, & terminos obtinent, quatenus illorum natura, & virtus patitur. Quare ſuum eſſe, poſſe, ſcire, vires, & cæteras facultates ad ſuam eſſentiam ſpectantes terminatas habent.

Hic autem terminus eſt menſuræ congruens, quam creator vult ſuis creaturis impartiri aliis plus, aliis minus, vt illius diuinæ voluntati placitum eſt. Ille aũt quemadmodũ nullũ habuit, qui illius cũ crearet ſic eſſentiam, vel potentiam, vel ſapientiam, vel bonitatem, vel fœlicitatem, vel aliam illius perfectionem terminis concluderet nõ habuit. Propter hanc cauſam quemadmodum, & termino, & fine, caret, ita omnino infinitus eſt, vt illius eſſentia infinita ſit, infinita potentia, ſapientia infinita, bonitas infinita, & pulchritudo, & gloria, & diuitiæ, & miſericordia, & iuſtitia, & omnes illius perfectiones infinitæ ſunt, & propter hanc cauſam in ſe ipſe incomprehenſibilis, & ineffabilis eſt: cuius magnitudo nulla creatura, nec creata, nec creanda comprehendi poteſt, quod ipſe ſolus ſe ipſum cognoſcit, & comprehendit. Ad id autem habemus exemplum ſatis accommodatum in terrenis regibus, qui in ſuo regno diuerſis uiris ſua munera, & magiſtratus diſtribuunt, vt ſibi videntur, ita tamen, vt omnibus ditionem terminis, ita conclusam dent, vt alius alii dum ſua vtitur ditione, iniuriæ non ſit. Rex autem qui hanc potentiam tribuit terminis incluſam, abſolutam hic in ſuo regno potentiam, & nullis limitibus contentam habet, neminemq́; qui ſibi imperet, cognoſcit.

Propter hanc cauſam nullam ei ditionem, neque tantam facultatem aſcribere poſſumus, quæ in plura ſe non extendat, & ita vt nullis terminis includatur. Hoc autem ditionis genus infinitum dicitur in hunc ſenſum, vt nullus ei terminus aſcribi poſſit, in quo vlterius progredi in ea, quæ licet, ditione non poſſit. Hoc autem exemplo facile intelligemus, quod dictum eſt, ſi creatorem ad ſuas creaturas comparauerimus, vt regem ad ſuos magiſtratus, verum, & illud collationem eſſe deficientem. Regis enim ditio eſt, quodammodo infinita, vt declarauimus, ſed Dei abſolutè, & penitus infinita eſt. Quod alia quoque ratione probatur.

Nam iuxta communem philoſophorum ſententiam, & Theologorum Deus tam magna res eſt, vt non ſolum nulla ſit, neque eſſe poſſit maior, ſed ne maior, quidem cogitari poſſit: cum igitur maius ſit, perfectiones eſſe infinitas, quàm finitas, & limitatas, ſi Dei perfectiones eſſent, hoc modo limitatæ, iam alias perfectiones cogitare poſſemus maiores, quàm ſuæ ſunt, quod fieri non poteſt propter eam, quam

diximus ſententiam, quæ eſt Deum eſſe tam magnum, vt nulla res maior excogitari poſsit.

Sed antequam hoc ſacrarium ingrediamur, in quo tam admirabilia explicanda ſunt, vnius angeli verba, qui Dei verba referebat, tamquam thema, & fundamentum mihi ſumam, qui cum a Sampſonis patre interrogaretur, quo nomine vocaretur, reſpondit: cur meum nomen interrogas, quod admirabile eſt? Hoc verbum ita propriè Dei magnitudini, & illius operibus accommodatur, vt nullum ſit tam paruum, quod in ſui factoris admirationem non rapiat, ſi illud diligenter animaduertimus, & efficiat, vt nos dicamus: cur de meo nomine interrogas, quod admirabile eſt? Tullius magnus orator nihili faciendam eſſe eloquentiam, indicauit, quæ non eò peruenit, vt auditores in admirationem rapiat. Cum autem hominum ingenium, ſtudio, & ſolum diligentia excultum tam abſolutam, & perfectam orationem conficere poſsit, quæ auditores in admirationem rapere poſsit; quid de operibus deſcriptis, & perfectis illius ſapientiæ, in cuius comparatione Cherubin ſapientia eſt ignorantia, exiſtimandum eſt: præſertim in operibus maioribus, de quibus hic agere incipiemus? Qui ea conſiderando non ſtupet, qui attonitus non euadit, id fit, quod ea non intelligit, quod maeſtas, & ſplendor illius viſum adimit.

Vt igitur ab opere creationis incipiamus: illud affirmo, quod licet verũ illud eſſet, quod S. Auguſtinus inquit, & Eccleſiaſt. ſentire videtur, Deum creaſſe huius mundi fabricationem cum omnibus, quæ in illo ſunt vnà, & coniunctim: tamen ſummo cõſilio Moyſes creationis opera in ſex dies diſtribuit. Nam cũ ſit verum, Deũ ſuo ipſius amore omnia creaſſe, ſcilicet vt ſuarum perfectionum magnitudinem manifeſtaret: noſter intellectus tantam rẽ, quæ tanta, ac tã multa continet, complecti non poſſet, vt totus hic mundus eſt, & ita in harum rerum conſideratione, ac cõtemplatione penè deficeret. Propter hanc cauſam in plures partes illas diſtribuit: præſertim, quod ſingula ſex dierum opera per ſe tanta ſunt, & tanta conſideratione digna continet, vt quodlibet illius in plures partes diſtribui poſſet, vt illæ perfectiùs conſideraretur.

Illud etiam hoc loco animaduertendũ eſt, quòd creare non eſt aliquid ex aliqua re facere (id enim generatio dicitur) ſed eſt ex nihilo aliquid facere. Quod tam eſt Dei proprium, vt nulli creaturarum, quamuis perfectæ, communicari poſsit.

In tranſmutationibus enim naturalibus illud cernimus, quod quò magis inter ſe diſtant, quæ mutantur eò, maiori vi opus eſt, vt hæc mutatio fiat: ex quo fit, vt ſit difficilior mutatio terræ, vel aquæ in ignẽ, quàm aeris mutatio in eũdem ignem. Cum infinitè diſtet eſſe a nõ eſſe (nulla.n. maior diſtãtia excogitari poteſt, illud ſequitur, vt ad id infinita potentia

id autem eſt Dei ſolius, qui vocat ea, quæ non ſunt, tamquam ſi realiter eſſent.

Vt autem de ſex dierum operibus agere incipiamus, in quibus Deus omnia creauit: in primo dicitur creauit cęlum,& terram. Ex quibus verbis intelligimus cęlum,& quatuor elementa,quæ ſub cęlo ſunt, ideſt terra,aqua,aer,& ignis. Nolo hic potentiæ magnitudinem amplificare,quæ potuit ex nihilo,ideſt ex nulla præexiſtente materia, in lucem hoc maximum terræ corpus,cũ omnibus ſuis mõtibus,& collibus edere, (quod totum hoc corpus eſt, tamquam punctus, ſi cum cęlo conferatur) ſed illius magnitudinem ſolum,quæ huiuſmodi eſt, vt niſi tam multi reperirentur in Aſtrologia periti,qui hunc metiuntur,non eſſet fide digna. Verum eſt,quod qui Dei potentiæ immenſitatem intelligeret, cũ hæc creaſſet corpora,vt in illis ſuę potentiæ magnitudinem oſtenderet, non eſſet incredibile,quod de illius magnitudine ſcribitur, illud reputando ſuperius cęlum ſemper inferioris multis partibus ſuperare: ſic per omnes aſcendendo, vſque ad empyreum cęlum(cuius magnitudo verbis minime declarari poteſt) quod eſt regium Dei palatium, & omnium electorum ſuorum. Quonam genere lapidum hos, tam magnos cęlos in lucem edidit? & vt inferiùs deſcendamus, a quo abyſſo tam magna maria deduxit? de quo loco tantum terræ corpus eximit,& mundi medio collocauit? Quis (ait Deus per S. Iob) terræ fundamenta parauit, & in ſuo ſitu,pondere, & menſura collocauit? ſub quibus fundamentis iacet ipſa, & firmatur?

Ad cęlum nonum,quod primum mobile dicunt,ne pergamus, quod ſuo motu rapit, & mouet, omnes inferiores cęlos, & efficit,vt vnico die naturali totum mundum ſemel circundent, neque ad cęlum empyreum, quod ſuper omnibus collocatum eſt; cuius tã multis partibus inferiores ſuperat,quò eſt in maiori loco collocatus, neq; adſunt in mathematicis ſcientiis argumenta,quibus id oſtendi poſſit;in ſtelliferi cęli magnitudine tantummodo verſamur,vbi tã multæ reperiuntur ſtellæ magnitudine diuerſæ.Nunc illius potentiã conſideramus,qui ſolo uerbo ſuæ uoluntatis ex tenebris abyſſi,qui nihil eſt,tantam molem in lucem,neq; vnius cęli,ſed tot cęlorũ produxit.Hominibus,vt domũ ędificẽt opus eſt priùs materiã parare,ex qua domũ conficiant,artifices, qui fabricant, operarios, qui artificibus materiã deportent, diuerſas res ferreas ad opus accõmodatas,deſcriptiones,& formã,& id omne antequã fabrica fiat: his autẽ omnibus paratis opus tamẽ nõ cõficitur,niſi multo poſt tempore. Salomon enim in templi fabricatione ſeptem conſumpſit annos, ad quod opus centum & quinquaginta millia hominum incũbebant,cũ præpoſitis,qui præerant ſingulis operibus numero trium milliũ, & trecẽtorũ præcipientiũ populo.Hoc tamẽ toto apparatu ille magnus rex domum conſtruxit,

quæ,ſi cum toto mundo conferatur,vix eſt formicarum nidus.Ille autem omnipotens creator,abſque vlla huiuſmodi re in inſtanti ſolo verbo,hæc tam incredibili magnitudine corpora creauit: fit tamen credibile, ſi ſtellarum magnitudo conſideratur: Ex quibus nulla eſt tam parua,cuius terta multis partibus nō ſuperetur,licet noſtris oculis tā paruæ, propter magnum internos,& octauā ſphęrā,in qua ſunt affixæ,ſpacium interpoſitū videantur, quod ex cœlorum magnitudine intelligi poteſt. Ex quo inquiunt,qui hæc profitentur, quod ſi Deus in ſtellam conuerteret tertā, & eam non in octauo orbe,ſed in ſexto collocaret viciniùs ſcilicet,ab oculis noſtris minimè cerneretur, quòd tā parua eſſet. Iam igitur qui mentis,& rationis eſt compos animaduertat, quàm multæ ſunt cœli ſtellæ: ex quibus nonnullæ ea magnitudine ſunt,vt centies terram complectantur, quàm magnum igitur erit cœlum,in quo tam multæ reperiuntur ſtellæ,tantaq; ſpacia,quæ multas alias capere poſſent? Et omnem hanc molem creator ex nihilo,& hoc ſolo verbo FIAT,creauit. Hoc huiuſmodi eſt,vt id mundi philoſophi,numquam penitus crediderint:non intelligebant enim,qui fieri poſſet, vt ex nihilo quidquam fieret,illud præſertim cum animaduerterent,quòd in omnibus naturalibus mutationibus ſemper aliquid præexiſtere exiſtimabatur,ex quo fieret aliud:Ex quo vel mūdum ab æterno extitiſſe ſibi perſuaſerunt,aut Deum,& primam materiā, quam ipſi chaos dicunt,ex quo omnia facta eſſe exiſtimabant, ab æterno fuiſſe dixerunt. Fides autem catholica a Deo tradita illius potentiam eſſe infinitam prædicat,& eodem modo quodque ex nihilo aliquid facere poteſt,quodque hæc mille mundos in inſtanti ſi vellet,creare poſſet. Ad id enim omne,& ad multo plura immenſitas illius potentiæ ſe extendit. Hæc res huiuſmodi eſt,vt omnes intellectus ſuſpenſos,ineptos, & rudes, & tantæ,tamque admirabilis rei non capaces reddit, & ad tantum pelagus nauigandum infirmos,& imbecilles efficit. Ex quo fit, vt ſe ipſi reprehendant arrogantiæ,cum ſibi perſuadent: fieri poſſe, vt tam magna corpora metiantur, & ponderent, ſeque ipſi illis angeli uerbis caſtigent: *Cur de meo nomine interrogas, quod admirabile eſt?* Hoc igitur eſt primi diei opus.

Iam ad ſecundi diei opus ueniamus. Hoc die tota terra cooperiebatur aquis,vt leuiori elemento,ſuam tamen ſedem, & naturalem locum occupabat,& tamquam centrum ſuum,quod ſuper terram eſt: ſed quòd,ſi terra ita permanſiſſet nullus locus ad habitandum relinquebatur animalibus,ad quorum vtilitatem elementa cum cæteris creaturis creatæ creabantur,iuſſit creator aquis, ut hunc ſuum naturalem locum relinquerēt, & in ſinus ſe reciperent,& terram detectā eſſe permitterent.Aquæ tunc tamquam ſi ſenſum haberent ad cognoſcendum, & aures ad audiendum, & pedes ad fugiendum,ſtatim terra relicta, & ſitu naturali, qui illi maximè

mè congruebat, eò ſe receperunt, vbi nunc adeſſe cernimus, qui neque naturalis eſt, neque violentus dici poteſt: Violentia enim ibi non eſt, vbi creatura creatoris mandato paret. Et quod maius eſt ſine parietibus, aut obſtaculis, quæ ſint aquis impedimento, quo minus ad ſuum naturalem locum influant, cõquieſcit nullo alio aggere, quàm ſoluta arena: Et quamquã illarum fluctus ita alter poſt alterum, vſq; ad nubes ſe extollant, vt cũ cadunt, & ad arenam perueniunt terram cooperire videantur: tamẽ ſuos cognoſcunt fines, & legem ſibi impoſitam, & ibi ſuum furore frangendo vlteriùs non fluunt. Quam admirationem ſæpe Deus in ſacris litteris adauget, & præſertim in cap. 38. Iob. ſuperiùs allegato, & præcipuè in Ieremia inquiens: Non me timebitis, & coram me tremetis, qui arenam terminos, & muros mari poſui: & illius fluctus tumentes non egrediuntur.

Cum autem creator ſic huius potentiæ magnitudinem amplificet, iure hic angeli verba repetere poſſumus: *Cur de meo nomine interrogas, quod admirabile eſt?*

Ad tertii diei opus veniamus, quod plures rerum differentias habet, quam ſecundi opus: vbi iuſſit creator, vt terra diuerſas plantas, & arbores germinaret. Hic autem ſolo mandato nullis ſeminibus, nullo cultu, nullis vel ſolis, vel planetarum, vel cæterarum ſtellarum influentiis, quæ nondum creatæ erant, terra tot ſpecies plantarum, herbarum, florum, arborum, ad tot vſus, & vtilitates hominum germinauit, quot ſuperiùs narrauimus, ob id hoc loco de his nullam mentionem facimus. Illius Domini oculi, quibus futura præſentia ſunt, viderunt omnia, quibus vita noſtra indigebat, & omnibus remedium parauit. Ex tam multis autem arborum ſpeciebus, quarum numerus non eſt, vnam animaduerto, quæ pinus magna eſt, nobis quidem Dei prouidentiam manifeſtans, quæ nonnullis in locis naſcitur, & præſertim in Germania, tanta proceritate, tantaq; craſſitie, ita erecta, vt neque regula, neque propendiculo rectior effici poſſit, quibus vtuntur pro malis in ijs nauigijs, quibus ab Occidente ſole in Orientem nauigant, quod ſpacium quindecim millia paſſuũ eſt, idque mari ſatis procelloſo. Ex quibus vnã iam magnam in noſtris litoribus iacentem vidi, quę me quidem in maximam admirationem traxit. Ex quo videtur vidiſſe creatorẽ, fore, vt hæc tam immenſa maria nauigarentur, & mundi initio ex multis arborum differentiis hanc quoq; creauit tam puram, tam rectam, tam pulchram, & ad finem, ad quem eam creauit, tam benè accommodatam, vt nihil addi poſſe videatur. Hoc enim medio vnà cum mercibus fides etiam vſque ad extrema terræ nauigat.

Neque minus admirabilis eſt, immo magis diei tertii opus, vbi dixit

 Deus.

Deus. *Fiant luminaria in firmamento cæli, vt terram illuminent.* Huius verbi vi: in lucem exierunt Sol, Luna, lucifer, cum cæteris planetis, cum reliquarum ſtellarum innumerabili multitudine, & ſplendore, quæ magis, quàm omnes ueris flores, & rore hunc ingentem cœli fornicem exornant: cuius numerum, magnitudinem, uim, & efficaciam, quis exprimere poterit & ubi expreſſæ ſunt, quis eas exprimenti credet? Quis credet Solem centies, & magis terram continere cum aqua, cum inde nobis tantum ſolum videatur, quantum hominis caput eſt? quis miram illius celeritatem, qua mouetur illis a Deo datam credet? Mane enim cum cœpit oriri, & nobis apparere incipit minori tempore, quàm quarta horæ parte totum illius corpus cernitur, quod eſt 101 millia paſſuum percurrere, quot eſt terræ circuitus ductus in 166. quod eſt ſpacium a Sole occupatum? Quod autem fulmen a cœlo cadit, quod tanta celeritate moueatur? Quod ſi terræ (vt Mathematici teſtantur) circuitus eſt 21600. millia paſſuum: hunc numerum, qui hanc artem tenet, ducat in ſuperiorem, & videbit quot millia paſſus peragret: hic planeta tam breui ſpacio, quo, nobis dum oritur, apparet. Quod ſi conſiderauerit homo facere non poterit, quin ſtupeſcat: Dei omnipotentiæ magnitudinem cognoſcens, quæ tantam potuit illi planetæ celeritatem, vel potius illi orbi, cum affixus eſt, quoque motu mouetur, tribuere. Hic autem admiratio non quieſcit. Nam multo maior admiratio, eſt celeritatem in animo euoluere, qua mouetur nonus orbis, qui ſuper ſtellatum cœlum collocatum eſt, quod primum mobile dicitur, quod viginti quatuor horarum ſpacio totum mundum circuit, & omnes octo inferiores cœlos ſecum trahit, atque mouet.

Nam quo cœlum eſt alio altius eò maius ſpatium, & locum occupat, & eò maiori velocitate mouetur: cum igitur hoc primum mobile, quinque cęlis ſit altius, quàm ſolis cœlum, illud ſequitur, vt velociore, quàm dupla, celeritate moueatur, quam ſol qui in quarto cęlo collocatus eſt. Quod ſi ſolis celeritate ſtupeſcimus, quid fiat noni orbis motu, qui hoc tam celerior eſt? quod fulmen erit, quod in illius non ſit teſtudinis greſſus, & tardior etiam? quiſnam erit intellectus, qui non deficiat, ſi illius potentiam, quæ tantam celeritatem efficere poterit, in animo euoluerit? Ad hanc autem admirationem accedit alia maior, vnicum angelum illum eſſe, qui huic tantæ noni orbis moli ſuam vim adiungit: & a mundi initio, vſque in hodiernam diem nulla mora, nulla defatigatione hunc mouet orbem, & ita, vt nullus hactenus huic labori ſucceſſerit, idque ea menſura, vt poſtquam creator hoc illi impoſuit onus, uſque ad hoc tempus, ne latum quidem, vt aiunt, vnguem aberrauerit: neque hac cura quicquam de illius gloria detrahitur, quam ſui

creatoris viſione fruitur. Huius autem menſuræ ratione Aſtrologi multos ante annos Solis & Lunæ ecclypſes prædicunt, quod hic motus tam ordinatus, & certus ſit.

Quænam igitur eſt illa potentia, quæ tantam facultatem creaturæ dare potuit, qui ſe non humiliabit, & humi proiectus, & abiectus tantam maieſtatem non adorabit? Quis tantum monarcham, tantum cœli, & terræ Dominum offendere audebit? Quis non videbit illum angelum iure optimo pro Deo dixiſſe. *Quid de meo nomine interrogas, quod admirabile eſt?* Solis magnitudinem homines aſſequi dicimus menſuris, & regulis, quibus Aſtrologi vtuntur ad id accommodatis. Quod autem ipſe ſit terræ maius, vnà cum aqua hac experientia oculis cernitur: ſi ante funale accenſum, poſueris pileum, qui eſt lumine funalis maior illius vmbra, quo magis ab eo recedit, hoc latior fit, & magis extenditur; quod ſi illius loco repoſuerit pomum, quod corpus minus eſt, quàm funalis flamma illius vmbra: contra, quò magis a pomo receſſerit hęc minor, & ſtrictior fiet, quoad tandem in nihilum deducatur. Hoc igitur reipſa cognoſcimus, quod cum ſol noctu in inferiori hemiſphærio, & ſub terra percurrit; illius vmbra fit continuo ſtrictior, vt non vlterius progrediatur, quàm ad Lunæ cœlum, propter hanc cauſam illam ecclipſat, cum ſub terra in illius oppoſito collocatur. ſed ibi hæc vmbra deſinit, & non peruenit ad ſtellam veneris, quæ nonnunquam Lucifer dicitur, quæ numquam ob id ecclypſatur, quòd terræ vmbra eò non peruenit, quod apertè declarat, Solem, qui tam paruus videtur, maiorem eſſe, quam totum terræ corpus, cum illius vmbra, cum ſub terra eſt ſemper fiat ſtrictior, Lunæ cęlum, quod omnium eſt nobis citimum, non egrediatur.

Illius autem virium, caloris, ſplendoris, magnitudinem quis explicabit? Anaxagoras celeberrimus philoſophus huius planetæ uim, & ſplendorem ſtupebat, qui interrogatus, cur natus eſſet, reſpondit, vt Solem videam, ita illius ſtellæ pulchritudinem, & efficaciam admirabatur. Quæ autem illius Domini fuit vis, qui ſolo mandato tantam accendit lampadem, quæ quidquid creatum eſt, præter infernum illuminat? Terra enim ei impedimento eſt, & empyreum cęlum: aliud enim luminis genus habet præſtantius, quod Dei angelus eſt, vt S. Ioannes teſtatur.

Neque minorem affert admirationem tot creaſſe numero ſtellas, quot ipſe ſolus, qui eas creauit numerare poteſt, quod ſi quælibet ſtellarum, maior eſt, quàm hic mundus inferior mari, ſcilicet & terra ſimul, quid aliud erit innumerabiles creaſſe ſtellas, quàm innumerabiles creaſſe mundos, eo formoſiores, & precioſiores, quàm hoc, quo ſtellarum materia, quàm ele-

mento-

mentorum eſt præſtantior? At illæ omnes cum Sole,& Luna vnico verbo creata fuerunt.

Iam ad quintum diem veniamus,cum Deus,inquit. Producant aquæ reptile animæ viuentis,& volatile ſuper terram ſub firmamento cœli, & multis omisſis,quæ hic conſideranda eſſent,de quibus iam antea aliquid diximus,illud vnum mihi exponendũ duxi. Animaduertat homo,quàm multæ auium,& volucrum ſpecies diuerſis conditionibus variæ per aerẽ volent: & inde ad maria deſcendat, & illam contempletur admirabilem fœcunditatem,varietatemq́ue piſcium , aliarumque rerum marinarum, tã diuerſis figuris,& formis;vt alia ita ſint immania, vt magnitudine terrorem incutiant,alia tanto artificio conſtructa,vt in illis homo tum arté, tum figuram admiretur,cum nonnulla ſint ita,vt homo cum eſt omnino armatus,alia ita inermia,vt aliis in cibum & nutrimentum ſint. Animaduertat præterea piſcium fœcunditatem,& multitudinem,quæ ſub vnica ſpecie continentur, qui terreſtrium animalium , volucrum cœli numerũ longè ſuperant: hæ enim nonnullis tantũ locis reperiuntur , at mare eſt quaſi totum piſcibus coagulatum. Quod autem de hac re aliquid iam diximus ſuperius,nunc eam miſſam faciemus,niſi illud,quod omnium admirabilius eſt,quòd cum piſcium ſpecies,& terreſtrium animalium,& aeris volucrum ſint penè infinitæ,omnes totius orbis terrarum philoſophi nullam vnquam repererunt,quæ in ſua ſpecie non eſſet perfectisſimè fabricata,vt nihil vmquam excogitauerint,quod illi vel deeſſet,vel ſuperuacaneum eſſet. Ex quo illę quatuor Philoſophorum famoſæ ſententiæ originem traxerunt,quarum prima illa eſt,quòd naturæ opera ab intelligentia non errante,ideſt a ſumma & perfectisſima ſapientia,fabricata ſunt: altera eſt,quòd naturæ auctor ſemper id facit,quod melius , atque perfectius eſt. Tertia,quòd natura in rebus neceſſariis non deeſt: quarta,quòd Deus,& natura nihil agunt fruſtra. Ex his duabus poſtremis illud colligitur,quod ex tam innumerabilibus ſpeciebus piſcium,volucrum,& belluarum,nihil inueniri poteſt,quod verè ſuperuacaneum dici posſit,vel illi quidquam deeſſe:ſed omnes ſpecies eſſe perfectas,& in ſuo ſtatu,& conditione abſolutas.

Lector igitur conſideret,quænam ſit illius Domini potentia,& ſapientia,qui nullo labore, nullis inſtrumentis , nulla materia , nullo temporis ſpacio,ſolo verbo hanc infinitatem ſpecierum volucrum, piſcium , & terreſtrium animalium tanta perfectione , tanta membrorum qualitatũ,& propenſionum ad ſui conſeruationem creauit: vt ſi in ea cogitatione mille (vt ita dicam) annos conſumpſiſſet , quonam modo quamlibet illarum creaturarum fabricaret,non aliam rationem in creatione proſecutus eſſet,quam fecit,cum illius ſapientia, neque annis , neque tempore augeatur. Quod ſi hanc perfectionem in vnica animalium ſpecie collocaſſet,nõ

tantam

tantam admirationem attuliſſet, ſed in tam innumerabili multitudine animalium, quæ penè cœli ſtellarum numerum ſuperant, & omnia in lucem prodiiſſe temporis momento, & ſolo verbo, fiat, facilè omnem admirationē ſupat. Etſi quarti diei opus cū cęli ſtellæ, & planetę creatæ fuerūt qbus mūdus regit̄, ſit admirabilis: hoc tamen quarti diei opus, lōgo admirabilius mihi videtur. Nam licet ſtellæ eximias habeant proprietates, & vires, quia in terreſtria corpora infundunt: figura tamen, aut nihil, aut parum inter ſe differunt: ſunt enim aliæ aliis, uel maiores, vel minores. At in piſcium corporibus, & multo magis in auibus ineſt tanta membrorum varietas, tanta organorum, & ſenſuum ad ſui cuſtodiam, vt penè illa membrorum multitudo, & vt ita dicam, harmonia, quam in hominis corpore eſſe diximus in ſingulis auibus reperiatur. Quòd ſi humani corporis, quod Deus ſexto die formauit, fabrica, ita admirabilis eſt, quid erit fabricatorē milliū animaliū, quæ quinto die vnico verbo creauit? Hæc res eſt tanta admiratione digna, vt hæc vna (quemadmodum exiſtimauit Salomon) ſatis ſit, quæ impellat homines ad tantæ maeſtatis timorem, & reuerentiam. In hanc ſententiā ille dixit. Eccl. 3. *Non poſſumus eis quidquā addere nec auferre, quæ fecit Deus, vt timeatur.* Illud ſignificare vult: opera Dei tam perfécta eſſe, vt nihil ei, tamquam neceſſarium addi, nec tamquam ſuperuacaneum demi poſſit: idquę cum in tanta creaturarum infinitate reperiatur ita, vt nulla ſpecies animaduerti poſſit, in qua reperiatur error, vel quidquam, quod vel ſuperſit, vel deſit, quis non uidet hoc eſſe opus, quod homines in admirationem tantæ potentiæ, & ſapientiæ trahit, & ad reuerentiam, & timorem tantæ maeſtatis, quæ quidquid voluit, tanta facilitate in cœlo terra, mari, & in abysſibus fecit?

Hæc eſt cognitio, quam nobis creationis opus & præſertim cœlorū, potentiæ, & ſapientiæ magnitudinis creatoris nobis præſtat. De quo Propheta dixit: Cœli enarrant gloriam Dei. Nulla eſt lingua, nulla tam barbara gens, quæ hunc ſermonem non intelligat, ſuper quod dixit S. Chryſoſtomus: quid eſt hoc? quomodo cœli enarrant gloriam Dei? Neque vocem, neque linguam, neque os habent. Hoc (inquit ille) faciunt, cum nobis ſuam magnitudinem, altitudinem, pulchritudinem, ſitum, formā, & conſtantiam oſtendunt. Qua tot millibus annis non inueterati ſunt, neque tam multis motibus, atque continuis, attriti, neque ſuum curſum quidquam immutarunt: id autem cum cernimus, eum adoramus, qui tam formoſa corpora creauit, & hoc viſu huius maeſtatis magnitudinem cognoſcimus.

Videmus autem idem per generalis reſurrectionis opus, quod nobis fides proponit, quam S. Iob: præcipua reuelatione a Deo, ante Euangelium, & legem cognouit, & his verbis memorabilibus teſtatus eſt. *Quis mihi tribuat, vt ſcribantur ſermones mei? quis mihi det, ut exarentur in libro*

bro ſtylo ferreo,& plumbi lamina,vel certè ſculpantur in ſilice? Scio enim quòd redemptor meus viuit,& in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum,& rurſum circundabor pelle mea,& in carne mea videbo Deum, quem viſurus ſum ego ipſe,& oculi mei conſpecturi ſunt,& non alius.Repoſita eſt hac ſpes mea in ſinu meo. Apertioribus verbis hoc myſterium , neque efficacioribus nobis declarari potuit,quàm ab hoc ſancto viro declaratum eſt, cum id,quod nobis fides prædicat,ratio quoque teſtatur,cum ſit rationi conſentaneum,& diuinæ iuſtitiæ perfectioni,vt, cum corpus cum anima,dū in terris uerſati ſunt , ſi in Dei ſeruitio , vel offenſione fuerunt occupati , in futura vita , ſint , vt iuſtitia poſtulat, vel pœnis , vel præmiis affecti .

Iam igitur conſideremus,quàm magna ſit illa potentia, quæ temporis puncto,& (vt Apoſtolus inquit vno nutu) excitabit omnium hominum corpora illo tremendo iudicij die,& cum ſuis animalibus iungentur.Ex quo fic totus homo,quod ex anima,& corpore conſtat,vel ad pœnam,vel ad gloriam reſuſcitabit.Quanta vero erit illius domini uis, qui vnius archangeli miniſteria,& terribili tubæ ſonitu, quę per totum terrarum orbem ſonabit corpora reſurgent , quorum alia erant in terram conuerſa, alia in cineres,alia auium cibi fuerunt,alia piſcium,& alia aliorum hominum,& hæc omnia reſurgent , & quæ ab aliis hominibus comeſa fuerūt, tam qui comederunt homines,quàm corpora comeſa reſurgent. Et dentes,& cadauera,& oſſa,quæ tunc adhuc integra erunt,licet per totū mundum diſperſa ſe inuicem cognoſcent,& in ijſdem ſuis locis,in quibus ante fuerunt dum vitam agebant,ſe ipſi inſerent.Nunc autem nobis conſiderandum eſt , quàm multi dentes reſurrectionis tempore in omnibus terræ regionibus,& terris erunt extra ſuas caluarias diſperſi? At fortaſſe plures,quàm cęli ſtellæ,erunt,Deus autem ſcit,vbi ſint, & ad quam caluariam pertineant , ut illi adhæreant. Etſi dentes ſint inter ſe,tam ſimiles, non tamen commutabuntur inter ſe : ſed omnes ſuos dominos , & ſua loca,in quibus fuerunt,agnoſcent,& in ea reuertentur, & ibi ſe inſerent. Quanta eſt autem hæc potentia,quæ hæc efficere poteſt ?

Euſebius lib.5.Eccleſiaſtic.hiſtoriæ narrat, quod Lugduni , & Viennæ Galliæ ciuitatibus ea proſequutione, quæ fuit in Chriſtianos Imperatore Antonino vero , in quibus ciuitatibus multi martyres paſſi fuerunt: Tyranni autem non eò contenti illorum ſacra corpora in cinerem vertebant,& ea in Rhodanum proiecerunt, vt ea ſecum duceret . Hoc autem modo exiſtimabant ſe Deum , & Dominum noſtrum vincere , & nos de reſurrectionis ſpe deiicere . Dicebant enim:ſperant iſti fore, vt è monumentis excitentur,& hac vana ſuperſtitione decepti,ſe ſuppliciis,& morti offerunt.Videamus iam an ipſi reſurgent,& illorum Deus eos a noſtris manibus liberabit ? Cum igitur res ita ſe habeat,quænam uis,quæſapien

tia

tia tantā erit,quæ in tanta cinerū confuſione, & multitudine diſcernere poterit,vt ſciat,quæ pars ad hunc, & ad illum Martirem pertinebunt, vt quodlibet corpus ſuum cinerem habeat? Quis non mente exhauritur,dū tantam potentiam,ac ſapientiam conſiderat?

At licet hoc tā magnū ſit,vt omnē admirationē antecedat: fidē tamen, quam huic rei fideles præſtant,minimè vincit. Ad quā veritatē conducit exēplū, quod allegat Apoſtolus de virtute, quā tribuit creator omnibus herbarū & arborū ſeminibus,vt inde planta oriatur,a qua ſemina oriuntur,quodq; magis eſt,ſemen moriatur oportet,vt moriendo reſuſcitet,& fructus ferat.In ſequentibus hoc exēplum apertius exponā,per quod facilè cernetur,quam ſit hoc myſteriū fide dignū, licet id credere durū, & difficile videatur.Ad æquitatē enim & perfectionē diuinæ iuſtitiæ (vt diximus)pertinet,vt idē corpus,quod animæ inſtrumentum fuit,& ſocius, tā in bonis,quàm in malis actionibus ſit etiā illius, tam boni, quàm mali particeps.Quod ſi aliter eſſet,poſſent quidē improbi homines (vt inquit Euſebius Emiſſenus)ſua corpora omnibus delitijs,& uitiis inuoluere exiſtimātes fore,vt nō ſua,ſed alia noua corpora pęnis, & vinculis coerceantur. Propter hanc cauſam neceſſe eſt (vt Apoſtolus inquit) vt hoc corruptibile corpus incorruptibile reſuſcitet,& quod nunc mortale eſt,immortalitatem induat,vt hac ratione vel præmium,vel ſupplicium debitū conſequatur. In hac autem opera non minus,immo multo magis, quàm in ſuperiori Dei ſapientiæ,& potentiæ immenſitas cernitur. Scire enim vbi ſint cineres, & reliquiæ omnium corporum, quæ ab initio mundi, vſque ad finem, materia, & vbi ſint illa, quæ demerſa ſunt in mari,diluuij tempore, & in alijs naufragijs deinde, & quæ demergentur poſtea, quis ignorat, quàm ſit hoc opus admirandum? Quod ſi hæc corpora eſſent integra cum omnibus ſuis oſſibus, vt Lazari quatriduani corpus fuit,aut viduæ filii,quem Saluator reſuſcitauit,non tantam admirationē nobis afferret: ſed cum iam ſint comeſa,vel a piſcibus,vel ab auibus, vel ab hominibus,& in illorum ſubſtantiam conuerſa,hoc illud eſt,quod humanos intellectus facilè ſuperat: & ob id cum Athenis Apoſtolus hoc myſterium prædicaret Athenienſes eum illudebant dicentes nouorum dæmoniorum prædicatorem eſſe. Ad id autem S. Auguſt. reſpondit inquiens illud concedamus,Deum aliquid facere poſſe, quod nos intelligere nequeamus. Salomon quoque reſpondit, & inquit. Quemadmodum non intelligis, quonam modo in fœminæ prægnantis vtero pueri corpus fabricetur,vbi eſt tanta membrorum,& organorū,& ſenſuū multitudo,& hæc omnia ita inter ſe cōcordia,& ad uſum, & vtilitatē humani corporis accōmodata, ſic mirabilia,& ſecreta Dei operū,q. omniū rerū cōditor eſt,intelligere nō potes.Reſpōdit quoq; S.Iob,q. inquit Deū tā magna facere,tamque admirabilia,& talia, vt humanus intellectus quomodo

do fieri poſſint, neque inueſtigare, neque intelligere queat. Propter hanc autem admirationem, quæ facilè omnem intellectum ſuperat, facilè intelligitur, quàm ſit illius ſummi Domini, maeſtas, & amplitudo incomprehenſibilis, qui talia facere, & ſcit, & poteſt, vt iure optimo dixerit ille Angelus, qui creatorē referebat, cur de meo nòmine interrogas, quod admirabile eſt?

Veniamus iam ad aliud opus huic ex aliqua parte ſimile, quod ad ſupra dicti etiam confirmationem conducit. Hæc autem eſt virtus illa mirabilis, quam poſuit creator in omnium rerum ſeminibus, tam plantarum, quàm animalium, quæ (vt ait quidam celeberrimus Philoſophus) vt ſuperior omnes hominum intellectus exhaurit, & multum, ad illius fidem, & ad credendum (vt dictum eſt) conducit. Quàm admirabile eſt, granum, vel animullam tam paruam, vt mali medici eſt, eam vim continere, vt ex ſeſe arborem tam formoſam, tam odoratam, vt eſt cum flores, & tam pulchram viſui, cum ſuis pomis onuſta eſt, emittat. Neque minor ea eſt admiratio: in nucleo pineo ineſſe vim, quam tam proceram producat arborem, vt pinus eſt. Hanc admirationem quoque adauget ſinapis granum (vt Saluator in euangelio declarat) qui cum tam paruus ſit, eam habet vim, vt arborem gignat, in cuius ramis aeris volucres conquieſcant? quis in tam parua re tantam virtutem collocare potuit? Hanc autē virtutem, quæ in ſeminibus eſt, adhibuit Apoſtolus, vt myſterium reſurrectionis oſtenderet. Iam ad animalia tranſeamus. Quam admirabilis eſt virtus a creatore poſita in pauæ ouo, a quo breui tempore auis egreditur tam pulchra, vt pauo eſt, cum illa pennarum pulchritudine, quam ſuperiùs declarauimus? Iam ad hominem pergamus. & omiſſo Abſalone cum aureis capillis, illiuſque fratre Adonia non minus, quàm ille erat, formoſo, & Regina Elena, cuius cauſa Troia ſuccenſa eſt, & ad ſanctam Iudith oculos conuertamus, & in tres Iob filias, quarum pulchritudinem ſacræ litteræ celebrant, & digrediamur per materiem, ex qua tanta conficitur pulchritudo, & hoc admirantes quanta ſit illius ſummi artificis potentia conſiderabimus, qui ex tam vili, & abiecta re tantam pulchritudinem efformare poteſt, quæ ſola ad multorum hominum iudicia peruertenda, ſatis eſt? quorum errores ſunt creatoris admirabilis artificii teſtes; Tanta enim eſt multorum hominum peruerſitas, vt ex quo occaſionem, & incitamenta ad tantum pictorem glorificandum habēt, inde arripiunt occaſionem, ad illū offendendum, ad ſuum iudicium perdendum, vnà cum ſalute, & nonnunquam corporis, & animæ vita.

Ad hoc exemplum aliud addam non minus admirabile. In ouis quæ quotidie comedimus, cernitur quædam alba particula, tam cum oui albumine, quâm cum vitello coniuncta: in hac tam parua re virtus formatiua pulli, qui ex ouo naſcitur, ineſt: in qua penè omnia ſunt, quæ in huma-

ni

ni corporis fabrica poſuimus. Quòd ſi columbi ouum intuemur,illa particula,eſt eo minor,quo illud ouum eſt,quàm gallinæ minor. Quod ſi ad hirundinis ouum oculos conuertimus,erit profectò illa particula, tamquàm acus caput: in tam parua re eam vim poſuit creator, vt inde nouū auiculæ corpus fabricaretur,quæ licet tam parua ſit, omnem tamē habet fabricam,& membrorum coagmentationem,& organa,& ſenſus,quæ ſuperiùs in humano corpore poſuimus,cum ſuo ventriculo,iocinore,ſplene,meſenterio inteſtinis,venis,arteriis,& cum corde; in quo affectiones, triſtitiæ,timoris,iræ verſantur,& cum imaginatione, & ſenſu in ſpiritali parte: quòd ſi ad accipitrem oculos conuertit,eum ſuum hoſtem exiſtimat,illumque timet. Neque defuturi ſunt, qui eo maius miraculum exiſtimēt hoc,quàm noſtri corporis fabrica, cum hoc corpuſculum ſit longe minus,& in eo maius artificium requiratur,cum omnia membris ſint longè tenuiora,vt in culicis fabrica ſuperiùs demonſtratum eſt. Huius igitur fabricæ artifex,& efficiens cauſa eſt illa particula alba, de qua dictū ante eſt.

Nam quemadmodum ad arcam,vel aliquam ſedem conficiendā, opus eſt lignis,materia,ex qua conficiatur,& artifice,qui conficiat,ſic in hoc ouo, vtrumque ineſt, materia eſt ouum, & efficiens cauſa eſt prædicta particula:in ea enim ineſt huius corporis virtus formatiua. Quā magna igitur eſt illius potentia, qui tantam vim tam paruæ rei tribuere poteſt? Quinam intellectus non exhauritur, dum tantæ potentiæ magnitudinē in animo euoluit? qui tantam maeſtatem, non veneratur, ac colit? quæ tam paruæ rei(vt diximus)vt acus caput,tantam facultatem dedit,vt dierum quindecim,aut viginti ſpacio tantam fabricam perficiat,vt neq; Dædali laberinthus,neque Salomonis pallatia, quæ tredecim annis ædificauit tot officinas,cubicula,ante cubicula,aliaſque regiæ partes, quot huius auiculæ corpuſculum habet? Mirabile quidem(inquit Propheta)ſunt opera tua Domine,& anima mea nimis illa cognoſcit. Hæc igitur admiratio nobis declarat fieri poſſe, vt ex cineribus, qui reliqui ſunt ex aliquo corpore illud idem corpus excitetur, qui tam paruæ rei facultatē tribuit, qua tantam fabricam conficeret.

Quid autem de paruo triſſæ ouo dicam, ex quo nulla adhibita induſtria tam magnus,tamque ſapidus piſcis naſcitur? Quod ſi nobis id affert admirationem, quid faciet Sardiniæ ouum, quod paulo maior eſt, quàm acus puncta, a quo oritur Sardinia, quæ in tantullo corpore, tam multa inſtrumenta habet,& ſenſus, tum ad nandum, tum ad victum ſibi quæritandum,vt cæteri omnes piſces,& quo minus eſt corpus,& ouum, hoc admiratio maior eſt, neque minorem affert admirationem huius piſcis fructus, cum ſit (vti ante diximus) communis maris, & terræ cibus.

Hinc

Hinc autem ad aliud admiratione dignum non minus, quàm quod di-ctum eſt pergamus. Inquiunt Philoſophi, quòd anima, quam habemus deforis nobis aduenit, neque educitur de potentia materiæ noſtri corporis, vt cæterorum animalium animæ educuntur. Cum enim ſit ſpiritalis ſubſtantia, vt angeli ſunt ex re, vel materiali, vel corporea proficiſci nõ poteſt: cum nulla ſit inter hæc duo proportio. At cum dicant, quæ ratio illis oſtendit, vnde tamen hæc anima veniat, cum deforis veniat, non docent.

Hoc autem, quod ipſi neſcierunt, Chriſtiana religio nobis tradit, cum dicat Deum per ſe creare animas, & in noſtra corpora infundere, vbi in vtero matris organizata ſunt, & hominis corpus quadrageſimo, mulieris verò ſexageſimo poſt conceptionem organizatum exiſtimatur, & quo temporis momento hæc perficitur fabrica (quod eſt domum cum ſuis officinis fabricare, in qua inhabitet anima) eo momento, & puncto a Deo creatur, & infunditur. Iam igitur in hoc philoſophamur: & iam in tres præcipuas terrarum orbis partes oculos conuertamus in Aſiam, Aphricam, & Europam, & in quartã, quæ paulo ante in occidentalioribus Indiis cognita eſt, quæ tum America, tum mundus nouus dicitur, & per omnes Aegei maris & Oceani inſulas, & per omnes barbarorum, & Aethiopum terras, quę ſub Zona torrida ſunt, & tandem per id omne, quod a Sole conſpicitur, & conſideramus, quod fœminæ ſint grauidæ in his omnibus locis, quotque fœtus eò peruenerint, vt in earum corpora ſit neceſſe animam infundere, & facilè ſtatuimus, fore neceſſe, vt Deus diù, noctuque in eo verſetur, vt animas creet, & illas in corpuſcula infundat, ita, vt ne temporis quidem momẽto aberret, ſed ſtatim, vbi perfecta ſunt corpora animas infundat. Neque id hoc noſtro ſeculo, noſtraque ætate facit, ſed a mundi creatione, vſque ad præſentem diem, id ſemper fecit. Accidet autem, vt eodem temporis puncto. vt multa id generis corpuſcula perficiantur, alia vbi ſol oritur, alia vbi occidit, ideſt diſiunctiſſimis locis, ad quæ omnia ita Deus accurrit, vt nihil penitus deficiat, neque alii deſit, vt ad aliud pergat. Neque id influentiarum cœli virtute, neque angelorum miniſterio, ſed ipſe ſolus, & per ſe id peragit. Neque hac continua, & perenni occupatione illam beatiſſimam pacem, & fœlicitatem, in qua viuit, amittit, neque modo huc, modo illuc accurrendi cura, & ſolicitudine detinetur.

Num autem peto, quænam ſit huius Domini ſapientia, qui omnium fœtuum, quæ in fœminarum vteribus ſunt in toto terrarum orbe diſpoſitionem cognoſcit, vt præſto adſit cum corpus organizatum eſt, vt animas infundat cum ipſe matres id penitùs ignorent? quænam eſt hæc vniuerſalis aſſiſtentia, vt nihil vmquam deſit termino præſcripto? Quænam eſt Domini potentia, quæ ſubſtantiam tam ſpiritualem, tamque formoſam,

in qua

in qua Dei imago relucet, ex nihilo creat? Hæc omnem noſtram admirationem, & intelligentiam ſuperat: nobisq; declarat, quam illa beatiſsima ſubſtantia, ab hominum potentia, & ſapientia longe abſit.

Ad hanc autem admirationem aliam ſimilem, licet in præſtantiore materia addere volo, quæ eſt corporis, & ſanguinis Redemptoris noſtri conſecratio. Fide enim tenemus, quòd ſtatim prolatis conſecrationis verbis a ſacerdore in eo tẽporis pũcto, quo ſacerdos vltimũ uerborũ, quæ huius diuinisſimi ſacramenti forma ſunt, profert, ibi diuina omnipotẽtia adeſt, (quẽadmodũ S. Thomas inquit) vt maius omniũ noſtrorũ miraculorum operatur, panis ſubſtantiã mutando in ſuũ ſacratisſimũ corpus, cũ quo ſunt vnà illius anima cũ tota diuinitate, & hoc (quod aliud miraculũ eſt) non ſolum in tota hoſtia conſecrata, ſed in qualibet illius particula eſt. Quamobrẽ cũ formæ deſunt, ſæpe aliquã harũ particularũ præbemus, & ſumimus.

Nunc igitur Lector animaduertat, quot miſſæ quolibet die in omnibus terrarum orbis eccleſijs, aliæ in Oriente, aliæ in Occidente, aliȩ alijs in locis, quàmque magna ſit Dei ſapientia, qui omnia momenta non ignorat, in quibus vltima cõſecrationis verba proferri finiũtur in omnibus mundi locis: ne momento quidẽ aberrans, quæq; ſit illius potentia, quæ ſtatim aliã ſubſtantiã in aliã trãſmutat. Hoc quidẽ tã magnũ eſt, vt ab hominũ intellectibus capi minime posſit, cũ argumentũ ab animarum creatione, de qua ante dictum ſit: quàque vera philoſophia confiteri debet, ad huius myſterij fidẽ non paruã vim habeat. Nã qui potuit ad vnguẽ ad tot animas creandas accurrere (vt diximus) & infundendas in parua corpora, cum primum organizata ſunt: in hac quoque materialis panis in ſuum ſanctisſimum corpus transformatione adeſſe poteſt: ſed ſine his exemplis fide ſola, vt eccleſia cantat ſufficit ad cor noſtrũ confirmandũ in huius myſterii fide: proteſtando tantam eſſe potentiam illius altisſimi Dei, tamque incomprehenſibilem, ut infinita facere posſit, quæ nos vt Sanctus Iob teſtatur intelligere nequimus. Quid igitur hic nobis reliquum eſt, niſi illam immenſam maeſtatẽ venerari, & colere, & per huius potentiæ magnitudinẽ illius eſſentiæ altitudinẽ cognoſcere, à qua illa potentia proficiſcitur, & confiteri, quod, quemadmodum noſter intellectus deficit in potentiæ cognitione, ſic, imò multo magis in eſſentia cognoſcenda deeſt.

Sed huic rei finem imponam, ſi prius aliud noſtri creatoris miraculum proponã, quæ eſt omnibus rebus creatis generalis asſiſtentia. Quare illud ſciendum eſt, duo eſſe efficientium cauſarum genera, alterum ſolũ ad opus efficiendum conferre, neque vlteriùs progredi opere confecto, vt eſt artifex, qui domũ conſtruit, aut pictor, qui imaginẽ pingit: alterũ vero genus cauſarum efficientium non ſolũ opus perficit, verum etiam

perfectum conſeruat: vt ſol, qui non ſolum lucis radios a ſe amittit, ſed etiam in ea claritate eos, quam illis tribuit, conſeruat, vt ſi vel ipſe deficeret, vel eos producere ceſſaret, ſtatim & ipſi radij penitus deficerēt. Fides autem catholica hoc ſecundo modo fatetur, illum ſummum Dominum eſſe omnium creatarum rerum cauſam: ille enim ſua bonitate ſola, & voluntate illis eſſentiam dedit, quam habent, & ille ſolus in eodem ſtatu, quem illis tribuit, conſeruat; idque ea coniunctione, & colligatione, vt ſi temporis momento, ſe ab eo munere contineret, omnia in nihilum, ex quo creata fuerunt, penitus reciderent. Quamobrem, quemadmodum, ſi Horologij pondera conquieſcunt, omnes illius rotæ ceſſant, & totus ille motus, & horarum ordo deficit: ſic hæc tota huius mundi moles in nihilum recideret, niſi ille ſummus artifex, qui ſuæ virtutis verbo ſuſtinet, a conſeruatione ſe abſtineret.

Quamobrem neceſſe eſt, vt in illis omnibus inſit, in eſſentia ſua conſeruandis omnibus non ſolum ſua præſentia, & potentia, verum etiā per ſuammet eſſentiam. Quod vt intelligatur, illud animaduertendum eſt, omnes alias cauſas ſuos producere effectus, per illas virtutes, quas habēt. Vt ignis per calorem, qui ab illo proficiſcitur, calefacit, planetæ autem, & ſtellæ per ſuas influentias; at in Deo hæc eſſentiæ, & virtutis diſtinctio non reperitur. In hanc enim altisſimam, & ſimplicisſimā naturā accidentia cadere non poſſunt: quidquid.n. in Deo eſt, Deus eſt ſine vlla aliùs rei mixtura, vel compoſitione. Propter hāc cauſam vbicūque ſit aliquid Dei, ibi totum Deum eſſe neceſſe eſt: cū illa ſumma ſimplicitas nullo modo diuiſionē admittat, vt illius alia pars in alio loco ſit. Cū enim neceſſe ſit, vt cauſa, & effectus ſint vnà, & ſe contingant inuicem, & eſſe ſit omnium rerum vniuerſalior, & intimior effectus (cum nihil ſit, cui eſſe deſit) illud ſequitur, Deum in omnibus rebus intimiorem, & illarum eſſe contingere, & conſeruare. Quare idem Dominus dixit, ſe cœlum, & terram replere. Hoc eſt miraculum, & præſtantia illius altisſimæ ſubſtantiæ, quæ cum ſit ſimplicisſima tota in toto mundo eſt, & tota in qualibet illius parte, cum nulla res creata ſit, quæ per ſe ſuam eſſentiam habeat, præter illum, quia nullo pendet.

At res vlteriùs progreditur. Non enim ſolum rerum eſſentiæ conſeruatrix cauſa: verum etiam omnium actionum, & motuum illarum naturalium, qui in illis ſunt. Quare nemo pedem mouere, aut manum, vel os aperire, vel oculos claudere, niſi illius uirtute poteſt, & ita horum motuum magis, quàm homo, qui operatur, cauſa eſt. Auicenna dicebat Deū nihil aliud facere, quàm cœlorum ordini, & motibus aſſiſtere, & hoc modo hunc inferiorem mundum adminiſtrare. Philoſophia vero Chriſtiana vlteriùs proficiſcitur, illud cum fateatur. Primam cauſam, qui Deus eſt, cum omnibus cauſis inferioribus concurrere, tam ſi generales, quā

ſi huic ſubiectæ ſint,quæ omnes primæ cauſæ inſtrumenta ſunt, & ſic omnes illius effectus potius cauſæ præcipuę, & principali, quæ illos efficit, aſcribuntur,quàm inſtrumentis, quibus ad agendum vtitur: Magis enim propriè dicitur pinxiſſe pictor, quàm penicillus, quo ad pingendũ vſus eſt.

Hac autem ratione cogitare poſſumus, illam eſſentiam eſſe, quæ cęlum, & terram replet (vt diximus) ſed etiam concurrit, vt principalis cauſa cum omni naturali motu omnium creaturarum cœli, & terræ, idque nullo modo, nullaque ex parte illius fœlicitatem,& beatitudinem imminuit, & prouidentia ea, vt ad tam innumerabiles res accurrit. Qui tam admirabilia conſiderauerit, facere non poterit, quin ſtatuat iure optimo dictum eſſe ab angelo.Cur de meo nomine interrogas,quod admirabile eſt?

Ex harum igitur magnitudinum conſideratione, quas hic declarauimus in anima noſtra magnus timor efficitur,& quædam illius diuinæ eſſentiæ admiratio,cũ illius immenſitatẽ,infinitatem,incomprehenſibilitatem,& ineffabilitatem cognoſcat,quòdque non ſolum, quod dici poteſt, verum etiam animo concipi, & intelligi de illius amplitudine penè nihil eſt,ſi cum eo conferatur,quod nondum a nobis intelligitur. Nam,quod creatura licet angelica cognoſcere poteſt, finitum eſt, vt & ipſa finita eſt: at illius amplitudo infinita eſt:itaq; nulla eſt proportio ab eo, quod intelligitur ad id, quod intelligendum nobis reliquum eſt. Dauid enim dixit,Deum ſuum tabernaculum tenebris inuoluiſſe, vt nobis ſignificaret, nullum creatum intellectum cò peruenire poſſe, vt diuinæ eſſentiæ altitudinem comprehendere poſſit, Quod idem Propheta nobis oſtendit,cum inquit,quòd ſuper Cherubin aſcendit, quodq; ſuper ventorum alas volat,vt nobis ſignificet illos quoque ſummos ſpiritus, in quibus diuinæ ſapientiæ theſauri repoſiti ſunt, in hac cognitione demiſsi fiunt, quod uiſum amittunt,qui ſuper ventorum plumas volant,idẽ nobis ſignificarunt illi duo Seraphin,qui ſuis alis caput, & pedes illius tegebant, ut hanc eandem Dei incõprehenſibilitatẽ nobis oſtenderet, qui ita illum vident,vt a capite ad calcem non perueniant, neque quidquid in illo eſt comprehendant.

Quæ hactenus dictum eſt ad Theologiam negatiuam nobis aditum patefaciunt, cuius Sanctus Dionyſius maximus præceptor eſt. Quare ſciendum eſt, nos dum in hac vita ſumus duplici ratione Deum cognoſcere, alia affirmatiua, alia negatiua dicitur. Affirmatiua eſt, cum a perfectionibus, & pulchritudine, quam in cęlis,Sole,Luna, ſtellis,& cæteris creaturis ad Dei cognitionem aſcendimus, quàm ſcilicet ſit perfectior,& formoſior creator,qui creauerit illas,in quo ſunt illæ omnes infinita excellentia,& præſtantia. Hanc dicimus cognitionem affirmatiuam,

P 2 quod

buod affirmat, & fatetur. omnes has perfectiones in Deo eſſe. Negatiua verò illa ratio eſt, qua ſupponimus noſtros conceptus omnes eſſe limitatos, & demiſſos, omnes has perfectiones in eo negat, quo modo nos eas comprehendimus, & illi aſcribimus, cum dicimus Deum non eſſe hoc modo neque magnum, neque pulchrum, neque ſapientem, neque potentem, &c. vt noſtri intellectus concipiunt. Nam alia ratione longe differenti eſt magnus, pulcher, ſapiens, & potens, vt nulli creati intellectus eum capere posſint. Hoc autem modo negandi ſuis perfectionibus, quas nos de Deo animo concipimus, Deum potisſimum laudamus, & glorificamus, cum eius magnitudinem infinitam, immenſam, incomprehenſibilem, & ineffabilem fatemur.

Vt autem animæ noſtræ aliquem conceptum quamuis confuſum forment de illa altisſima ſubſtantia communem Sancti Dionijii ſententiã nobis tanquam fundamentum ſumendum eſt. qui inquit in qualibet creatura tria eſſe. i. eſſentiam, potentiam, & operationem, quæ ita inter ſe connexa, implicita, ſunt vt alia per aliam facilè cognoſcamus. per actiones enim potentiæ magnitudinem cognoſcimus per hanc autem eſſentiam a qua proficiſcuntur. Hæc autem tria poſſe, ſapere & agere, conſideramus in Deo domino noſtro licet in eo ſint idem, cum ex illius operibus, de quibus hactenus egimus per illorum admirabilem magnitudinem potentiæ magnitudinem, a qua naſcuntur cognoſcamus, & ab huius potentiæ magnitudine, eſſentiæ magnitudinem cognoſcimus, licet alterum, cum altero non æquiparetur, eum in plura ſe extendat eſſentia, quàm potentia declarat. Qua enim facilitate mundum creauit, eadem ſolo verbo mille mundos, vt eſt hic, & maiores creare poſſet, vt poſtea dicemus. Iam aliquantulum mente, & cogitatione attingamus nunc, quæ nam ſit illius eſſentia, in qua tam admirabilis, & potentia ineſt. Quæ comparatio eſſe poteſt eum rerum creatarum potentia cum nulla ne formica quidem creare posſit?

Cognita igitur infinita diſtantia, & differentia, quæ eſt inter creatoris, & creati potentiam, intelligemus quid inter creatoris, & creaturæ eſſentiam. Dicamus igitur illam altisſimam ſubſtantiam infinitè diſtare ab omnibus alijs ſubſtantiis, quæ aliam eſſentiæ potentiæ magnitudinis, ſapientiæ pulchritudinis, & aliarum perfectionum rationem habẽt, quam nullus creatus intellectus aſſequi poteſt. Propter hanc cauſam, vt illius aliquid cognoſcamus, debemus omnes cęli, & terræ creaturas omittere, & ſuper omnes, aſcendere, quæ vel ſentire, vel imaginari, vel intelligere poſſumus, vt aliquo pacto ad illam ſubſtantiam perueniamus, quæ omnes ſenſus, & intellectus antecedit, & differt, & cæteris omnibus infinitè pſtat, q̃ quidé neq; figurã,

neque

neque quantitatem, neque qualitatem, neque aliud accidens habet, neque compoſitionem, neque mutationem admittit, neque vllo corporeo ſenſu ſentit, neque ab vllo illorum percipi poteſt, neque lumine indiget, neque aut diuiſioni, aut imminuitioni ſubücitur: non eſt anima, nec animæ potentia, neque corpus, nec corporis forma, nec poteſt non eſſe, nec magis: quàm eſt eſſe.

Tota enim eſſentia in illo eſt: non eſt ratio, neque intelligentia, quo modo nos intelligere poſſumus: licet ſit alia ratio intelligentiæ & vitæ: non eſt magnus, nec bonus, neque ſapiens, neque potens, neque pulcher, quemadmodum nós ſuſpicamur: longe enim alia ratione eſt magnus, bonus, potens, pulcher, & ſapiens.

Quamobrem non ſolus S. Dionyſius, ſed etiam Plato, qui ante illũ fuit licet philoſophus gẽtilis, cũ de diuinis pfectionibus loquitur, his terminis vtitur, ſuperbonus, ſuperſapiens hac rõne loquẽdi nobis ſignificat, ſuper eminentiã, & præſtantiã diuinarũ perfectionũ ijs omnibus rebus, quas noſter intellectus aſſequi poteſt. Super omnibus. n. ſubſtantiis ſubſtantia eſt, & vita ſuper omnẽ vitã, & lux ſuper omnẽ lucem, quam noſtri oculi non cernunt, & pulchritudo ſuper omnẽ pulchritudinẽ, quã intellectus noſtri comprehendere nõn poſſunt: ſuauitas, quę omnẽ ſuauitatẽ antecellit, quam noſtri ſenſus percipere poſſunt: neque ſolum noſtri, verũ etiã Angelorum Cherubin, & Seraphin. Quamobrem omnes intellectus creati, tam debiliter Dei perfectiones intelligunt, vt verius illas Deo negemus, quàm tribuamus: quam Theologiam his verbis declarault Eccl. 34. *Glorificantes Dominum quantumcunque potueritis, ſuperualebit adhuc, & admirabilis magnificentiam eius. Benedicentes Dominum exaltate illũ quantum poteſtis: maior enim eſt omni laude. Exaltantes eũ replemini virtute. Quis videbit eum, & enarrabit? & quis magnificabit eum, ſicut eſt ab initio?* Multa ſunt alia, quæ noſtris intellectibus occulta relinquuntur, pauca enim ſunt illius opera, quæ vidimus.

Pia igitur anima cum animaduertat, nullum titulum, nullũ nomen, aut epitethon, aut laudem, eam habere vim, vt quod Deus meretur, explicare, aut ſignificare poſſit, & oẽs hominũ, & angelorũ perfectiones, & laudes lõge inferiores eſſe ijs laudibus, & perfectionibus, quæ illius eſſentiã exprimant: ab his ſe remouet nominibus, & ſe in vaſto mari, & abyſſo illius magnitudinũ verſari, intelligit, q̃ nullo modo verbis explicari poſſunt: & ita ſe in ſancto cõtinet ſilẽtio: tanta magnitudine oppreſſus: & ita non intelligendo intelligit, & nõ cognoſcẽdo cognoſcit: cognoſcit enim hunc Dominum incomprehenſibilem, & ineffabilẽ eſſe: & ita magis eum laudat. quàm omnibus nominibus, & præſtantiis, quas illius tribuere poteſt. Quod regius Propheta Pſ. 64. ſignificauit, cum (vt vertit S. Hieronymus) dixit: *Tibi tacet hymnus Deus in Syon.* Nobis ſignificat, q̃d pfectior

Dei laus eſt hoc ſanctum ſilentium,& timor, quem diximus, quo anima pia quaſi abſorta,& ſtupefacta illius maeſtatis incomprehenſibili admiratione eſt. Hæc illa Theologia eſt, quam toties S.Dionyſius repetit, & ita quodam loco inquit. Obſcuritas, & tenebræ, in quibus Deus verſari dicitur eſt inacceſſibilis lux,quam(vt ait Apoſt.)nemo vnquã uidit,neq; videre poteſt.Et propter eandem cauſam,quòd neque videt,neq; cognoſcit,familiariùs illi Domino copulatur, qui omnẽ agnitionem ſuperat. Et alio loco inquit ille,in hac ſancta ignorantia illius veri Domini,qui ſupra omnẽ intellectũ,& ſubſtantiam eſt,conſiſtit. Quamobrem hic ſummus Theologus totam hanc rem concludit inquiens.Nós debere hoc maximũ ſupremæ deitatis ſecretũ(quod omnes intellectus facilè vincit) ſacra animæ noſtræ veneratione,caſtoq; ſilentio venerari. Caſtũ autẽ ſilentiũ vocat illud,quod a ſe omnem intellectus curioſitatẽ depellit, & in illius tantæ maeſtatis admiratione,& timore verſatur : qui illi linguam continet, & intellectum,tamquam in vaſto pelago,& abyſſo illius magnitudinis demerſum tenet,& cum Propheta canit. *Te decet hymnus Deus in Syon.*

Quidquid hactenus dictum eſt:cò ſpectat, vt nos aliquid pro noſtri ingenij ruditate,de ſummi Dei,& Domini noſtri immenſitate,& magnitudine intelligamus,quam eo quidem modo illi ſpiritus Seraphin, qui illius maeſtati aſſiſtunt,ſemper cognoſcunt,vt proſtrati ante illum iaceãt, & coram tanta magnitudine,ſe tamquam abiectos vermiculos exiſtimẽt, & ita illum venerantur,& colunt,& coram illo tremũt. Propter hanc cauſam in libro Iob c. 26.dicitur, cœli columnas(quæ ſunt illi ſummi ſpiritus),qui mundum adminiſtrant) tanta maeſtate tremere. Etſi hic tremor,neque pęnoſus,neque ſeruilis ſit; ſed filii,& reuerentis filii:cũ enim illius magnitudinis immenſitatem intelligunt, cognoſcunt quoq;, quòd quemadmodum bonitatis magnitudini ſummus amor, ſic maeſtatis altitudini ſumma reuerentia,& timor debetur.

Sed iam in noſtro Deo non ſolum illius magnitudinem (de qua hactenus egimus) ſed magnificentiam,& benignitatem,& coniunctionẽ, qua ſumus cum illo copulati(quod vt diximus)in eo viuimus,mouemur,& ſumus : noſtramque vitam illius voluntati, tamquam filo eſſe appenſam, quod ipſe per Iſa.c.42.ſignificauit,cum dixit : eſſe eum, qui hominibus, qui verſantur in terris,virtutem reſpirandi dabat,nobis ſignificans, eum eſſe, qui continuò nos ſuſtentat, & conſeruat, quod eſt penè ſemper nos leuare,& continuò facere illud, quod ſemel operatus eſt,& nobis parando ad hanc conſeruationem, omnes illecebras, & omnia illius prouidentiæ beneficia,neque ipſos angelos, qui illius pulchritudinem cernũt, noſtra cuſtodia liberos eſſe promiſit.Tandem quidquid ſumus,poſſidemus,& ſperamus,id omne illi acceptum ferre debemus,ita, niſi nos ſuſtineret, & nutriret, fame periremus, niſi nos veſtiret frigore moreremur,

mur, niſi nos defenderet noſtrorum inimicorum manibus occideremus, niſi nos gubernaret inuicem, nos ipſi viuos comederemus, niſi nos paſſim illuminaret in tenebras noſtræ ignorantiæ ſæpe incideremus: niſi cõſolaretur in mœrore, & ſordibus verſaremur.

Iam in hac doctrina philoſophari incipiamus: Cum autem Dei noſtri amplitudines ſint tam ſummæ, & incomprehenſibiles (vt vidimus) cumque ſint tot, ac tanta illius beneficia, tantopere ab eo dependamus, vt ab eo ſimus, & vitam habeamus: illud ſequitur, nihil nobis in mentem venire poſſe magis obligatum, magis iuſtum, magis debitum, magis neceſſarium, magis vtile, magis honeſtum, atque præſtans, quàm hunc Dominum colere, amare, venerari, laudare, adorare, & ſeruire. Hæc obligatio tanta eſt, vt quidquid parentibus, amicis, benefactoribus, terræ regibus, & principibus, vel quibuſlibet aliis præſtantisſimis viris, vnà collectis, ſi cum ea conferatur nomen obligationis, amittat; quemadmodũ omnes illorum perfectiones cum diuinis perfectionibus collatæ, perfectiones minimè dicuntur. Hoc ex dictis ſequitur.

Illud etiam ſequitur, quòd quemadmodum ipſe continuò nos conſeruat, & ſuſtinet, & ita, vt ne temporis quidem momento ab re ſe contineat, ita æquũ eſt, vt creatura ſemper ſe in illius laudibus, & ſeruitio cõtineat. Et quemadmodum, hoc debitum ſoluere, æquius eſt, & magis debemus, quàm cætera, quæ in mundo ſunt, ſic non id facere iniquius, & peius eſt. Ex quo fit, vt quælibet in illam ſummam maeſtatem offenſio ſit infinitè grauis, & ratio in promptu eſt. Illud enim certum eſt, quòd quo perſona eſt maior, quæ læditur, eo iniuria, quàm in illam contulimus eſt grauior, quare quot ſunt perſonæ offenſæ dignitatis gradus, tot etiam iniuriæ in illum ſunt.

Ex quo illud colligitur, quòd cum Dei maeſtas infinita ſit, talis etiam ſit culpa in eum commiſſa grauitas. Ita quidem ſe res habet, & in futura vita, vt huiuſmodi infinita pœna reſpondet, tum quòd homine bono infinito, qui Deus eſt, priuat, tũ quod ſpacio temporis infinito duratura eſt; quod ſemper eſt, & dum Deus erit Deus.

Id igitur cum ita ſe habeat: quæ lacrymæ, qui gemitus, quæ verba, ad tantam iacturam exprimendam ſatis erunt, vt eſt videre eos, qui hæc omnia credunt, & fatentur, tam facilè in Dei offenſionem incurrere, & illius maeſtatis oculos in iram impellere? Quænam eſt hæc cæcitas? quis ſtupor? quæ illecebræ, quibus diabolus humana peruertit corda, ne tantam iacturam cernant. Quonam modo illius obliuiſcuntur homines, qui eos ſemper in ſuum ſinum trahit, cuius aer, quo ſpirant, eſt: cuius eſt terra, quæ illos ſuſtinet: & mare, quo nutritur, & Sol, qui illos illuminat: & elementa, quæ illis ſeruiunt, & angeli, qui illos cuſtodiunt. Qui fieri poteſt, vt illam immenſam, & infinitam maeſtatem audeant offendere:

fendere, cuius offenſio tam grauis eſt, quàm eſt illius eſſentia magnitudo? quonam modo continuo illum lædunt, qui continuo illos ſuſtinet, & gubernat? quomodo audent illum Dominum offendere, quem principatus adorant, quem timent poteſtates, quo cęli colũnæ tremunt? qui illum offendere audent, qui corpore mortuo in infernum animam demittere poteſt. Hic ille eſt timor: vnde Iſaias initium ſuæ prophetiæ ſumpſit, inquiens. *Audite cæli, & auribus percipe terra, quando Dominus locutus eſt: Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me: cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui: Iſrael autem non cognouit, & populus meus non intellexit. Veh genti peccatrici, populo graui iniquitate ſemini nequam, & filijs ſceleratis. Dereliquerunt Dominum. Blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum.* Hæc obliuio Dei, & negligentia fuit in illo, & nunc in multis millibus Chriſtianorum reperitur.

Quare minime miror, nos ab illo iuſto iudice affici tam multis calamitatibus fame, peſte, morte, bellis, gentium defectionibus, & quod eſt peius tã multis hæreſibus, quibus bona pars Chriſtianorũ corrupta eſt: & in primis eum permiſiſſe, tam multas Chriſtianorum gentes (vbi olim ſic fides floruit, & Dei cultus, nunc occupatas, ſubiectasq; tyrannidi crudeliſſimorum infidelium eſſe. Nam (cum Deus iuſtus ſit) vt peccata vbique creſcunt eodem modo, & flagella creſcant, neceſſe eſt. Ex quibus autem illud maius eſt, per flagella illius iras non cognoſcere, qui pœnas da mus, neque intelligere id nobis propter peccata contingere, neque ob id nos ab illis abſtinere. Hoc declarat adeſſe ſpiritus malignos hominum ſocietati inimicos, cordium deceptores, & corruptores. Hoc etiam eſt nobis diuinæ iræ indicium, quæ ſuis ſecretis iuſticijs, tantum ſtuporem, & cæcitatem in hominibus eſſe permittit, vt habentes oculos non videant, & aures non audiant, & cordia non intelligant: cumque fidem, & iudicium habeant, ex illarum neutra vllam vtilitatem percipiant: cumque videant mori homines, ſe mortales eſſe non recordantur: cumq; tam callidi ſint in negocijs huius mundi, & in iniurijs tam vindictæ auidi, penè ſine ſenſu in mortalibus animæ vulneribus deprehenduntur.

Quemadmodum igitur ex dictis, quantum ſcelus ſit illam ſummam maieſtatem lædere, ſic etiam vera religio, quàm ſit neceſſaria intelligimus, quæ cũ ſit aliena, & abhorreat ab omnibus peccatis in id maximè incumbit, vt vero Deo ſeruiat, & colat.

Nam ſecundum philoſophiæ regulas, quò quid eſt peius, eius contrarium eò melius eſt: cum autem tantum ſcelus ſit Deum offendere: hinc intelligetur quantum ſit bonum eum colere, & ſeruire, quod veræ religionis proprium eſt. Ad quam non ſolum diuinæ leges, & humanæ nos hortantur, verum etiam eadem natura, vt omnes terrarum orbis gentes

nos

nos oſtendunt. Ex quibus nulla eſt tam barbara, aut fera, quæ non aliquam Dei cognitionem habeat, ei non aliquem cultum, & reuerentiam adhibeat, licet quiſnam verus Deus ſit, ignoret. Ex quo illud colligitur, neceſſe eſſe, vt in mundo aliqua vera religio reperiatur, qua verus Deus ritè, & ſanctè colatur & adoretur. Aliter enim hæc propenſio naturalis vana eſſet, ſi vera religio non reperiretur. Hæc eſt huius libri ſumma, ad quam diriguntur, & ſpectant, quæcunque in eo ſcripta ſunt. Poſt hanc autem partem ſatis commodè ſecunda ſequitur, quæ ex prædictis apertè probat, veram religionem eſſe religionem Chriſtianorum, eſſeque eam, quæ Deo placet, eumque ritè colit.

Primi Libri Finis.

TESTAMENTA TVA
credibilia facta ſunt nimis.

Pſal. XCII.

DEVS AVTEM SPEI
repleat vos omni gaudio, & pace in credendo:

Rom. XV.

CATECHISMI IN FIDEI SYMBOLVM, LIBER SECVNDVS,

A Ioanne Paulo Gallucio Saloenſi latinitate donatus.

Quòd non poſſunt homines ſine fide viuere: quòdq́ duo ſunt fidei genera, alia acquiſita, alia infuſa. Cap. I.

HAEC *eſt* (ait Saluator cum ſuo æterno patre) *vita æterna, vt cognoſcant te verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum*. Hic aũt ſciendũ eſt præcipuum opus, per quod in patris, & filii cognitionem deuenimus, eſt mundi creationis, & humani generis redẽptionis opus. Quæ duo opera ſunt noſtræ fidei præcipui articuli: totiusque Chriſtianæ doctrinæ præcipua fundamenta, ad cuius cognitionem, quæcumque hic ſcribuntur, ſpectant. Cum autem fides ſit ea, quæ nobis hæc omnia aperitura ſit (de hac enim re loquitur Saluator) vt priùs de fide agamus neceſſe erit: præſertim, quòd ita fiet huius doctrinę primum fundamẽtum, & ob id primum Symboli fidei verbum eſt, CREDO.

Sed antequam de fide agamus, non poſſe homines in terris dũ viuunt ſine aliquo fidei genere viuere, docendum priùs eſt: ideſt multa, quæ neque

que ſenſibus, neque rationibus percipimus, credere. Quod S. Auguſt. in 6. lib. ſuarum confeſsionum, cum narraret miſerabilem ſtatum, in quo ſua anima verſabatur: antequam fidem ſuſciperet, his verbis declarat: ſed ſicut euenire aſſolet, vt malum medicum expertus, & bono timeat ſe cõmittere: ita erat valetudo animæ meæ, quæ vtique niſi credendo ſanari non poterat, & ne falſa crederet, curari recuſabat. Sed tu Domine paulatim manu mitiſsima, & miſericordioſiſsima pertractans cor meum, conſideranti, quàm innumerabilia crederem, quæ non viderem, neque cum gererentur, affuiſſem, ſicut tam multa in hiſtoria gentium, tam multa de locis, atque vrbibus, quæ non videram, tam multa amicis, tam multa medicis, tam multa hominibus aliis, atque aliis, quæ niſi crederentur omnino in hac vita nihil ageremus.

Poſtremò quam inconcuſsè fixum fide retinerem, de quibus parentibus ortus eſſem, quod ſcire non poſſem, niſi audiendo credidiſſem. Perſuaſiſti mihi, non qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus ferè gentibus auctoritate fundaſti, ſed qui non crederent eſſe culpandos; Itaque cum eſſemus infirmi ad inueniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc nobis opus eſſet auctoritate ſanctarum litterarum, iam credere cœperam nullo modo te fuiſſe tributurum tam excellentem illi ſcripturę per omnes iam terras auctoritatem, niſi & per ipſam tibi credi, & per ipſam te quæri voluiſſes. Hoc igitur fundamento iacto minime fieri poſſe, vt in terris degatur ſine aliquo fidei genere, ad Chriſtianam fidem tractandam particulatim deſcendemus. Ex quo neceſſe erit docere, quid fides, & quotuplex ſit.

Quod igitur ad primum attinet: ſciendum eſt, duplicem eſſe fidem, alteram acquiſita, altera infuſa dicitur. Acquiſita illa eſt, quæ multis credendi actibus acquiritur: cuiuſmodi Macometanorum, & hæreticorum eſt, qui credendi conſuetudine ſuis erroribus ſic fit in illis, vt penè fieri non poſſit, vt quis tantam habeat vim, vt illos ab ea opinio, quam toties conceperunt remoueat. Fides autem infuſa illa eſt, quam ſpiritus Sanctus in Chriſtiani hominis animam infundit, quod fit communiter in baptiſmo: in quo vnà cum gratia infunditur, & cum ea virtutes omnes, quæ a gratia proficiſcuntur.

Hoc eſt lumen præcipuum, & ſupernaturale ſpiritus Sancti in Chriſtiani hominis intellectum infuſum, quo fit propenſus homo ad credendum quidquid eccleſia credendum proponit, licet rationes, in quibus nituntur minimè perſpiciat. Quod enim ratio efficeret, ſi adeſſet, id quadã præſtantiore ratione lumẽ illud ſpiritus Sancti inuiſibile operatur, quod in Sanctorum martyrum conſtantia maximè cernitur, & præſertim in nonnullis mulierculis ſimplicibus, & adoleſcentulis: qui licet noſtræ fidei fundamenta, & rationes ignorarent, tam conſtantes in ea perſiſtebãt,

vt

vt pro illius veritate, & confeſsione, ſe torqueri. & laniari permitterent. Hoc autem fidei lumen hanc cognitionem, firmitatem, & conſtantiam, quam habebant in illis operabatur.

Sciendum autem eſt, quòd licet fides noſtra hanc cognitionem, & firmitatem habeat, in prima enim veritate, qui Deus eſt fundatur, qui nobis quæcunque credimus, reuelauit: nullam tamen habet rationis perſpicuitatem, nullamque probabilitatem: eſt enim illarum rerum, quæ omnem rationem ſuperant, vt eſt ſanctiſsimæ trinitatis myſterium, filij Dei incarnationis, cum cæteris articulis fidei, quos nobis reuelare Deo placuit, ſine quo minime fieri poterat, vt eos humana ratio aſſequi poſſet. Propter hanc cauſam Hæb. 11. Apoſtolus inquit fidem. eſſe rerum non apparentium, illarum ſcilicet, quæ non ratione ſola, ſed diuina reuelatione intelliguntur. illius autem meritum in eo eſt, vt noſtrum intellectum ita ſubijciamus, vt fide credamus, quod ratione minime aſſequi poſſumus. Quod idem Apoſtolus declarat Abrahæ exemplo, cui, cum centũ annos natus eſſet, & eius vxor Sara nonaginta, & ſterilis, Deus pollicitus eſt, ſe daturum eſſe filium, quod naturali ratione fieri non poterat, ſanctus autem Patriarcha licet rationem non uideret, propter quam huiuſmodi fructum ſperaret: fideliter tamen verbo Dei credidit, Et hæc fides in meritum, & ad iuſtitiam ei reputabatur, quod & illis omnibus uſu veniet, qui huiuſmodi fide, & deuotione, id omne crederet, quod Deus nobis reuelauit, vt quo res, quæ nobis credenda proponitur, erit ardua, & ſuper omnem rationem eleuata, eò fidei meritum maius erit. In qua inquit S. Chriſoſtomus Dei ſeruitium debere ita firmum, & conſtans eſſe, vt licet in ijs, quæ dicuntur a Deo videatur adeſse contrarietas, non tamen debet ob id eis fidem non præſtare, & in exemplum huius Patriarchæ fidẽ adducit, cui cũ pollicitus eẽt Deus ex illius filii ſanè innumerabilẽ dẽtiũ multitudinẽ naſcituiã eẽ, iuſsit, vt illũ anteq̃ filios hẽret, ſacrificaret. Ge. 21. Quæ autem inter ſe humano iuditio contrariora eſſe poterant. Neq; tamẽ ob hanc cãm ille ſanctiſsimus vir diuinæ promiſsionis fidẽ amiſerat credẽs fore, vt filiũ mortuũ. reſuſcitaret, & illius promiſsio adimpleretur.

Ad omnia noſtræ fidei myſteria ſatis eſt Dei auctoritas, ſine rõnis inueſtigatione, quod illarũ auctor eſt. Pythagorã autẽ, vt Valerius maximus refert, illius diſcipuli tãta reuerentia proſequebãtur, vt magnũ ſcelus exiſtimarẽt eẽ, quæ ab illo didicerãt, in diſputationẽ vocare. Quod; ſi quis rõnẽ eorũ, quæ defenderẽt, ab illis exigerẽt. nullã reddebãt, niſi præceptoris auctoritatẽ dicẽtes: ipſe dixit. Alii dicũt hãc cõſuetudinẽ ſeruaſſe ſolũ ſeptẽ annorũ ſpacio iuxta liberaliũ artiũ numerũ. tũc. n. illis licebat iã diſputare, Quod ſi hęc reuerẽtia aduerſus philoſohi adhibebatur, q̃ magis adhibenda eſt aduerſus illam ſummam, & primã ueritatem, ne ſit opus curioſius fide, quam nobis tradidit, ſecreta inueſtigare? Quod nobis illa figura

docuit

docuit, cum iuſſerit in lege, vt cum Sacerdotes, vel Leuitæ ſacras veſtes, & cęteras res ſanctuarij inuoluerent, vt ab alio loco ad alium ſe transferent, ne curioſius aſpicerent, antequam inuolutæ eſſent, quod alioquin morerentur: in aliis autem rebus, quæ vetabat, dicebat ne forte moriantur, qui aliter facerent, ſed hic abſolutè inquit ne moriantur, quod ſuo periculo experti ſunt Bethſamiti. Nam cum fęderis arca a Philiſteorũ terra ad ſuam perueniret, voluerunt audaci curioſitate, quidquid in illa erat intueri, quo peccato Deus magnum illorum numerum occidit. Hæc igitur nobis cautio ſit, ne in animis noſtris curioſitatem admittamus, cum velimus humanis rationibus illud inueſtigare, quod ſuper omnes rationes eſt. Vbi enim Deus loquitur, nos ibi debemus humiles reddere, & noſtri intellectus alas demittere, vt illa Ezech. c. 1. ſancta animalia cum cęli uox ſonabat.

Neque quòd, quæ credimus ſint ſuper omnes rationes quiſque debet exiſtimare, nos leuiter, & ſine ratione, aut fundamento ad credendum moueri. Non enim quæ credimus ſupra rationem, ſunt huiuſmodi, vt ea eſſe, & ſatis conſona rationi, quæ credimus eſſe, repugnet; cum illorum veritas aliquo miraculo cõfirmata cernatur, aut alia re, quæ æquipolleat. Nam qui in Chriſtum Dominum crediderunt, cum illum reſuſcitare Lazarum viderunt, optimo iure illi crediderunt. Idem fecit Nicodemus, cũ miracula vidit, quæ faciebat Saluator. Nam cum miracula ſint ſolius Dei opera, cum in alicuius veritatis teſtimonium fiunt, Deus eſt illius teſtis, quod teſtimonium infallibile eſt. Fides autem, & religio noſtra tanta miraculorum multitudine approbata, & confirmata eſt, quodq; magis, tam multis, & claris, & euidentibus propheiijs, ueritate comprobatis, & adimpletis, alijſque teſtibus, tum innumerabilium martyrum, tum doctiſſimorum, & ſanctiſſimorum hominum, vt iure optimo dixerit Hugo de S. Victore: Vtinam Iudęi, & pagani animaduerterent, quàm tutò nos Chriſtiani poſſimus ante Dei iudicium præſentari. Nonne vobis videtur nos confidentiſſimè dicere poſſe: Domine ſi deceptio eſt, quod credimus, tu ipſe in cauſa es, vt decipiamur. His.n.ſignis, & prodigiis, quæ credimus teſtata, & comprobata fuerunt, vt quis alius præter te, ea facere non potuiſſent. Ob id minimè dici poteſt, nos quadam leuitate, & ſine fundamento credere, immo grauiſſimis fundamentis. Quamobrem rectè inquiunt Theologi, quòd noſtræ fidei veritas, neque aperta, neq; euidens eſt, cum fides ſit rerum non apparentium, ſed apertum, & manifeſtũ eſt, quòd credendæ ſunt.

Illud quoque manifeſtum, quòd fides infuſa, de qua loquimur non vult Deus, vt vllo mortali peccato amittatur, ſed eſt eidem fidei contrarium, vt hæreſia, vel apoſtaſia eſt: cum enim fides ſit totius ſpiritualis ædificij fundamentum: ob id licet virtutum ſpirituale ædificium corruat

peccato

peccato mortali: fidei tamen fundamentum integrum remanet, & cum eo ſpes fidei ſocia, licet ſine forma, ideſt ſine vita reſtent, & ſine perfe-ctione, quam charitas illis præſtat. Hic etiam animaduertẽdum eſt, quòd firmior, & tutior cuſtos fidei eſt vitæ puritas, & bona conſcientia. Nam cum fides homines ad bene viuendum, ſi ea otioſam tenemus, neque ad id adhibeamus, id de ea fit, quod de equo, qui in ſtabulo adeſt, dici ſolet, & de ferro, quod niſi contrectatur, rubigine corroditur, & ſe ipſum con-ſumit.

Nam ea culpa, quòd nolumus hoc cœli lumen in noſtram vtilitatem conuertere, neque hoc talentum nobis a Deo datum adaugere: permittit, ut in aliquem errorem incidamus, quo hoc beneficiũ amittamus. Quam-obrem Apoſtolus nos hortatur, vt cum fide bonam conſcientiam coniun gamus: illius enim defectu multi eam perdiderunt.

De fidei diuiſione in fidem formatam, & informem, ideſt cum charitate, & ſine charitate, & de fidei præſtantijs, & proprietatibus.

Cap. II.

SCIENDVM autem eſt, quod fides nonnunquã eſt cha ritatis comes, & tunc dicitur fides formata, fides viua, quòd a charitate vitã recipiat, nonnũquam eſt ſine cha-ritate, & tunc dicitur fides informis, vel ſine forma, vel fi des mortua, non quod vera non ſit, ſed quod ei deeſt lu men, & vita, & perfectiones, & pulchritudo, quæ ad illam peruenit, cum charitate accenſa, & inflammata eſt. Succinũ ferũt per ſe nullum habere odorem: ſed ſi cum muſco permiſceatur ab eo ſua-uitatẽ odoris accipit, quam habere ſentitur; idẽ in ſuo genere dicere poſ-ſumus de fide, cum eſt cum charitate ſociata; niſi, quod charitas eſt (vt ait Apoſtolus Cor. 19.) charitate præſtantior.

In præſenti autem ſcire oportet, quòd hæc fides cum charitate copu-lata, ſecum quoque coniunctam habet diuinorum præceptorũ, ad quæ eadem fides nos propenſos reddit obedientiam. Eſt enim eius propriũ, cum formata eſt, hominem ad id genus vitæ propenſum reddere, quod illa docet. Et ita cum fides nobis illam Saluatoris ſententiam proponit. Luc. 13. *Niſi pœnitentiam habueritis omnes ſimul peribitis*. Nos ad pœni tentiã impellit; & cum idem inquit. *Non omnes qui dicunt mihi Domine Domine intrabunt in regnum cœlorum, ſed qui fecerit voluntatem Patris mei*. Mat. 7. *In hoc inuigilat, vt hanc voluntatem adimpleat*, & cũ idem inquit. Matth. 18. *Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli non intrabitis in regnum cœlorum*. Dat operam, vt paruulorum humilitatem, & ſimplicitatem imitetur, quod idem in cæteris rebus, quas nobis man-dat

dat efficit,& vitam ad id,quod docet,informat. Tales fuit fides eorum, qui Sanctum Petrum prædicantē audiuerunt, qui vendebant quæcũque habebant,& ad pedes diſcipulorum proijciebant illorum pretium. Talis fuit etiam Niniuitum fides: ſic enim crediderunt, quæ Iona illis prædicaret,vt ad Deum ſe conuerterent,& a ſuis ſceleribus continerent. Quare ſi ritè fidem conſideramus,eſt magiſter,& gubernator, qui nobis viuendi rationem tradit. Fides eſt candela lucens,quæ noſtros illuminat intellectus,& veritatis cognitionem nobis tradit. Fides medicus eſt,qui medicinas docet,quibus noſtrarum animarum morbos curare debemus. Fides eſt noſter legislator,qui bene viuendi leges nobis fert,& ſalutiferis præceptis noſtram vitam inſtituit. Fides eſt,tamquam archirectus,& fabricationis ſpiritualis præcipuus artifex,qui cæteris artificibus quidnã agendum ſit,præſcribit. Fides eſt noſtræ vitæ Sol, qui mortalium tenebras depellit,& illuminat,illis tradens vnde,& quò ſit eundum. Fides ſunt illi oculi,qui,vt inquit Salomon,ſunt in ſapientis capite,& uitæ greſſus moderantur,& regunt. Fides eſt tamquam explorator,qui præit,& inimicorum inſidias nobis aperit,& per totum iter nos conducit. Fides eſt vt oratio,qua ad Deum aſcendimus,& ab eo,quod volumus impetrat, cum Saluator dicat. Mar. 11. *Omnia quæcunque orantes petitis credite,quia accipietis,& dabitur vobis*. Ad hæc autem nomina,& præſtantias, ait Sanctus Bernardus, nihil eſſe fidei abſconditum: quidnam eſt (inquit ille) quod fides non obtineat? Fides falſitatem ignorat,id intelligit, quod ratio conſequi non poteſt: res obſcuras aſſequitur, immenſas complectitur, futuras cernit,& humanæ rationis terminos egreditur: & experientiæ fines, & naturæ vſum. Eſt tandem illa, quæ in ſuo ampliſsimo ſinu (quod ad eam attinet) totam æternitatem concludit. Hæc Sanctus Bernardus.

Fides eſt item (vt inquit 1. Ioan. 5.) victoria,quæ mundum vincit. Hęc illa eſt (teſte S. Paulo) quæ animam iuſtificat: Eſt enim radix, & fundamentum cęterarum virtutum,quæ ad noſtrã iuſtificationẽ ſpectant:& (vt alio loco inquit Heb. 11.) per fidẽ ſancti vicerunt regna, & operati ſunt iuſtitiã,adepti ſunt repromisſiones, obturauerunt ora leonũ, extinxerũt impetum ignis,effugerunt aciem gladii,conualuerunt de infirmitate,fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt exterorum, & ſuis manibus filios mortuos reſtituerunt. Hæc eſt (vt idem Apoſtolus inquit) fides, quã omnes ſancti Patriarchæ habuerunt,vſque ab initio mundi, & per ea omnes ſuæ uitæ greſſus direxerunt, verbis Dei,& promisſionibus fidẽtes, quod non videbant credentes, & quod non posſidebant ſperantes, & ſuper omnem humanæ rationis facultatem ſe extollentes, & hoc Dei verbi lumine ſe gerentes,quod eſt per fidem viuere,vt omnes iuſti viuunt (vt inquit Propheta Abac. c. 2.) fides enim eſt polaris ſtella,per quam nauigant homi-

homines,& carta Coſmographica,qua ſe regunt,& per hoc fides eos ad altiorē ſtatum eleuat,quā naturæ ſtatus eſt: cum.n.ſpiritus ſancti lumen in ſe recipiat, iam in ſe continet quidquid humanam rationem ſuperat, & iam in regionem,& in ordinem diuinarum rerum ingreditur.

Cū igitur ſit tot,ac tātæ fidei præſtantiæ,illud ſequitur præcipuū Chriſtiani hoīs ſtudiū in eo debere eſſe,vt quantū in ſe ſitū eſt,in ea augēda,& perficiēda uerſetur. Nā quēadmodū charitas,& ſpes,& cęterę uirtutes illarū exercitatione,& bonarū actionū meritis augetur,ſic & fides augeri ſolet.

Hic aūt notandū eſt,quod non charitas ſola, ſed ēt intellectus donum (qui eſt ex ſeptem ſpiritus S.donis)fidē maximè illuminat, & perfectionē reddit.Et quo magis homo,eſt huius intellectus doni particeps,eò maiori euidētia credit,magnā partē obſcuritatis, q̄ fidei adiūcta eſt,a ſe depellit: idq; tāta p̄ſtantia. vt nōnullis, qui fidē ſatis firmā, & illuſtratā hoc dono habeat,iā non fidē,ſed aliud lumē,q̄ fidem clarius habere uideantur. Res tamē aliter ſe habet:eſt.n.eadē fides eodem intellectus dono illuminata, quod quaſi alia fidei forma eſt. Hoc autem donum doctrina eorum, quæ ad fidē pertinēt,& illius myſteriorū conuenientia, & quadā quaſi conſonantia,maximè iuuatur.Hæc aūt humili ueritatis inquiſitione, & ſtudio, meretur homo,ut ſpiritus Sanctus,tum fidei lumen,tum hoc donum adaugeat,cuius officiū eſt ueritatē,& myſteriorū, quæ credimus,cōueniētiā penetrare,& quò magis ea penetrat,eò firmiùs illa credit, & eo magis ad operandū,& uitā ſuam illis inſtituendam excitatur:cum aūt inter hęc myſteria ſit incarnationis,& paſſionis myſterium Saluatoris, & pęna,& pręmium,quæ a Deo bonis,& malis adſcripta ſunt,efficaciſſima incitamenta,& inuitamenta ad Dei amorem,& timorē,& ad illius præcepta ſeruanda,illud ſequitur,quo maiori firmitate,& magis(vt ita dicam)ſenſibiliter hæc credit,eo maiori efficacia ad prædicta mouetur. In hunc ſenſum illa quoq; Prophetæ Abacuc.ſentētia declarat, quā paulo ante expoſuimus: *Quod iuſtus ex fide viuit.* Cōſideratione.n.& fide tātarū rerū,q̄ nos ad bene viuēdū excitāt,& impellūt religioſiùs noſtrā vitā dirigimus.Ex quo fit, vt quò magis noſtra fides augetur,eò maiores ſtimulos habebimus, qui nos per hanc cęli viam eundum eſſe,admonebunt.

Ex quibus oībus colligitur,quod quēadmodū olitor oēm ſuā operā, & curā in radices arborū colendas confert(hoc.n.facto radicū beneficiū,in ramos,qui ab illis proficiſcuntur,ſtatim diſtribuitur) ſic præcipua Chriſtiani hominis cura in eo eſſe debet,vt hāc omnium virtutum radix,quæ fides eſt,diligentiſſime colat. Bene enim culta ſi eſt, uirtutū rami creſcūt, & copioſiores fructus ferunt.

Ad id igitur huius libri doctrina maximè ſpectabit, quæ eſt quædam præparatio,& introductio ad fidei ſymbolū,quod illius articulos, & myſteria cōtinet. Hic autē vt fidē rōnibus confirmemus operā non damus

Q (cum

(cùm in humanis rebus fides non nitatur, imò in ſpiritus Sancti lumine, vti diximus) ſed in eo tantum verſamur, vt fidei præſtantias declaremus, tum vt illius ante dictos effectus aſſequamur, tum, vt Chriſtianus fidei, qua profitetur altitudinem, & pulchritudinem, cernat, & vnà elaboret, vt hoc talentum adaugeat, & Deo huius beneficij gratias agere conetur, quod tam multis nationibus datum non eſt, vt hoc animo grato, & beneficii bono vſu, mereatur, vt Deus illud in eo conſeruet, & quo tempore, tam multa naufragia paſſa eſt fides, & quotidie patitur, adaugeat.

De prima fidei noſtræ doctrinæ præſtantia, quæ eſt a Deo traditam, & reuelatam eſſe. Quod ex magnis philoſophorum erroribus, & præſertim de vltimo hominis fine cernitur. Cap. III.

PRIMA dignitas, atque præſtantia, qua ornata eſſe debet veræ fidei doctrina ea eſt, vt a Deo tradita, & reuelata ſit. Nam cum fides totius ſpiritalis ædificij fundamentum ſit: Fundamentum autem cum ſolidum, & firmum eſſe debeat (quod ſi aliter eſſet, quidquid ſuperſtrueres corrueret) hæc firmitas, neque rationis lumine, neque philoſophiæ doctrina, aut ſtudio obtineri poteſt. Quod autem lumine rationis id fieri non poſſit ex infinitate ſectarum, & Deorum, qui in mundo erant: ante Euangelii prædicationem (vt poſtea dicemus) cernitur, quod multis annorum millibus perdurauit ita, vt tempus, quod omnia manifeſtat, non ſatis eſſet, ad tot & tantos errores aperiendos, & ab illis perniciosiſſimis opinionibus remouendos. Hac igitur experientia facilè cernitur humanam rationem infirmam eſſe ad diuinarum rerum, & veræ religionis cognitionem.

Neque ratio ſtudijs adiuta ad id ſatis erat, quod ex infinita varietate, & contradictionibus philoſophorum cernitur; quod ſiquis ſcire voluerit, primũ librũ Ciceronis de natu. Deorũ legat, & aliũ a Plutarco ſcriptũ de diuerſis opinionibus Philoſophorũ in omnibus rebus, de quibus tractarunt. Aug. in li. 18. de ciui. Dei, de hac veritate aliquid narrat: & ſic inquit, quòd inter philoſophos alij vnicũ eſſe mundũ dicebant, alii innumerabiles eſſe: hũc vero mundũ alii volebant habuiſſe principiũ, alii ab æterno fuiſſe. & ſine principio, alii fore, vt finẽ cõſequeretur, alii in perpetuũ duraturũ: alij diuina prouidentia adminiſtrari: alij omnia caſu fieri. Alij noſtras animas eſſe mortales, alii immortales eſſe: & qui dicebãt eſſe immortales in beſtiarũ animas conuerti cõtendebant: alij vero cõtraria defendebãt. Qui mortalẽ eſſe exiſtimabãt: alij vnà cũ corpore mori volebãt; alij paululũ apud corporis mortẽ viuere, ſed non ſemper. Alij noſtræ bea

titu-

titudinis ſinē in corpore,alij in anima,alij in vtriſq; ponebāt. Alij ad animi,& corporis bona temporalia adiungebant. Aliſ nobis ſemper credenda, quæ ſenſus oſtendunt,alij non ſemper,alij nūquam. Tanta erat tandē inter illos diuerſitas & contradictio,vt poſtremū alia philoſophorū hæreſis ſurrexerit noua,qui noui Academici dicebantur;qui cū intellectū humanū imbecillē, & rudē viderent, illud affirmabant nihil penitùs verè ſciri poſſe,niſi quid veriſimile,& apparens: & ita in hac re inuigilabant, vt in vtrâque partē diſputarent,& rē confuſam relinquerent. Quāobrē ſcribit Theodoretus in 1.lib.de Diuina prouidentia,nullā adeſſe cōfutandi horū philoſophorū opiniones neceſſitatē: quod ipſæ per ſe ſuis repugnātijs inuicem tolluntur,quod veritas vnica eſt: ſed falſitates,quæ a veritatis ſcopo abalienant,plures eſſe poſſunt.

At præter ea,quæ dicta ſunt, quòd apertiùs probat Philoſophiæ infirmitatē,& imbecillitatē ad formulas bene viuendi tradendas,philoſophorū ignorantia de vltimo & perfecto hominis fine eſt. Quod vt intelligatur ſciendū eſt: oēs homines,qui ſunt,fuerunt, & futuri ſunt,naſci naturali cupiditate perueniendi ad aliquē ſtatū ita omnibus rebus inſtructū, nihil ſit amplius,quod in illo deſiderent,vbi ad eū peruenerūt:& hoc modo immenſa noſtra cupiditas habendi ceſſet,quæ quidē auidiſſima ſemper fame laborat,habendi aliquid præter ea,quæ habemus, vt ad eū ſtatū peruenire poſſit. Hunc autē ſtatum fęlicitatē,beatitudinē,ſummū hominis bonum,& illius vltimum finem appellare ſolebant. Neq; minimè fieri poſſe,quin ad eū ſtatum peruenirent homines,exiſtimabant; cum nō ſit conſentaneum naturæ auctorem in noſtris cordibus huiuſmodi rerū naturalē appetitum,& deſideriū inſeruiſſe, ad quas homines peruenire nequirent: cum illud compertiſſimum ſit,ſine fine propoſito, & fruſtra nihil vnquam agere. Hac autem ratione conuicti philoſophi omnē ſuam operam,ſtudium,& diligentiā in eo poſuerunt, vt intelligerent in quonā bonorum genere hęc fęlicitas,& finis vltimus conſiſteret: cum illud perſpiceret minimè fieri poſſe,vt rectè ſuam uitā adminiſtrarent fine ignorato,ad quem eam dirigerent. A fine aūt ſumuntur ea, quæ facienda ſunt in ijs,quæ ad finē diriguntur,vt ad illū finē perueniri poſſit. Hoc modo, qui nauigaturus eſt,priùs debet ſcire portum,ad quem peruenire contendit,vt ad eum ſuum iter dirigat. Medicus aliquem ægrotū curaturus morbi nomen,& qualitatem ſcire debet, vt ad eum medicinas accommodet. Hoc autem modo, vt hominis vita bene dirigatur finem vltimū hominis priùs ſcire oportet,vt omnes illius greſſus ad eum ſpectant. Propter hāc cauſam Ariſt. in ſuis moralium libris, cum vellet bene viuendi inſtituta, & præcepta tradere,primum de vltimo hominis fine tractauit,vt eò reſpiciens ſuos dirigat greſſus,& inde vitæ admonitiones,præcepta,& inſtituta ſumat,quibus illum finem conſequi poſſit.

De Philoſophorum erroribus circa vltimum finem.

HOc autem cum philoſophi, qui ſe benè viuendi pedagogos profitebantur, intelligerent, in eo omnem ſtudium, & operam (vt diximus) poſuerunt, vt inquirerent, & cognoſcerent, quonam in bonorum genere hic finis conſiſteret, in quo ſic a rei veritate aberrarunt: & iam inter ſe diſcordes, & diſſentientes, vt M. Varro (quemadmodum S Aug. in li. 9. de ciuitate Dei refert) ducentas, & octuaginta opiniones, inter ſe diuerſas enumeret: in quibus alij, atque alij hunc finẽ conſiſtere contendebant. Quod non credibile videretur, niſi vir tantæ auctoritatis id ſcriptum reliquiſſet.

Idem M. Varro (qui tum inter Græcos, tum inter Latinos ſcriptores celeberrimus habetur) in quo bonorum genere, hæc tam deſiderata fœlicitas conſiſtat, ſtatuere voluit. Quare illud primum ſtatuit hominem, neque animam ſolam, neque corpus ſolum eſſe, ſed ex corpore & anima conſtare. Inde fit vt fœlicitatem in bonis animi, & corporis ponat. Cum autẽ in anima ſint duæ partes præcipuę, quę ſunt intellectus, & uolũtas, in intellectu ſapientiam perfectã adeſſe, quod id illius propriũ bonũ ſit: in voluntate verò optimã virtutem. deuictis iam, & domitis affectionibus, quę cũ illa bellũ gerũt: In corpore autẽ bonã valetudinẽ, vires, bonũ corporis habitũ, & ad omnia agilitatẽ. Ad id autẽ addit Ariſt. bonorũ temporaliũ, quibus vtitur virtus, ſatis cõmodã poſſeſsionẽ: Ex quo fit, vt hoc beatus, quẽ ipſi fingunt vnà cũ omniũ bonorũ poſſeſsione, omniũ malorũ, & miſeriarũ huius vitæ immunitatẽ habeant, neceſſe ſit, cum hæc ex altera parte lædant animam ex altera bona corporis etiam offendant, quæ ad iſtam fęlicitatem concurrunt.

Poſtquam Sanctus Auguſtinus huius philoſophi opinionem retulit hanc delirationem irridet, quæ fęlicitatem multis millibus miſeriarũ, & aduerſitatum obſeſſam, vt quiſque noſtrum Adæ (qui nobis hoc graue iugum impoſuit) filius experitur quotidie, ponebat. Quod ſi iſta fęlicitas in omnium corporis, & animæ bonorum poſſeſsione conſiſtit, & in immunitate harũ hominis partiũ, quis erit oĩbus his bonis inſtructus: & ita his calamitatibus liber, cũ hæc vita perpetuis tẽpeſtatibus marc turbatũ ſit, vallis lacrymarũ carcer capitis dãnatorũ, vbi tã multi ſunt corporis morbi tã multæ aĩæ cupiditates, & deſideria inordinata, tã multæ iræ, tãta odia, quibus multi afficiuntur propter iniurias ſibi illatas, tot inuidię, & ęgritudines illarum cauſa, qui illis antecedunt, tam multi angores, quòd nequeant aſſequi, quod cupiunt, tanta vis lacrymarum parentum, & eorũ, quos caros habent, morte; tam multæ iniuriæ, & moleſtiæ a malis vicinis, tot perditiones falſorũ amicorũ, & diſſimulationes, tot iniquorũ

udicum, tot iniuriæ, vbi veritas rara eſt, rara fides, vbi ambitio, & mali-tia dominatur, vbi virtus abiecta, & derelicta iacet, vbi nihil plus valet, aut poteſt, quàm numi, vbi filius ſæpe patris mortem, & gener ſoceri, & frater fratris appetit, vt illius hæres ſit? Quid de perpetuo carnis cum ſpiritu bello dicam? Quid de hoſtis tentationibus? Quid de præliis crudeliſſimis, & ſanguinolentis, quæ terra, marique mortalium pacem, & tranquillitatem perturbant? Quid de falſis teſtibus, & inſidiis iniuſtis litibus, quas improbi homines excitant? Quid de potentium tyrannide, & ſuperbia? Quid de lacrymis, & oppreſſionibus illorum, qui tenues ſunt? Quod malum tantum eſſe exiſtimabat Salomon, vt propter hanc cauſam magis mortuos, quàm viuos laudaret; & præclariùs cum illo actum eſſe, qui natus non erat, neque mala, quæ ſub ſole fiunt, non viderat. Infortunia verò, ſubitos caſus, naufragia, incendia, direptiones, carceres, abortiuos partus, & monſtruoſos, filiorum morbos, adoleſcentulorum dementiam, & furiam, ſenum morbos, & infirmitates, neceſſariarum rerum defectus, quibus generatim miſeri homines afficiuntur, quis enarrabit? Talis iſta vita tandem eſt, quam Sanctus Iob in illius calamitatibus verſatus, & expertus dicit eſſe totam militiam, & tentationem: cuius miſeriæ nonnunquam eò perueniunt, ut multi ſibi mortem conſciſcere, quàm in tam multis lacrymis, ac ſordibus verſari, malint. Quiſnam erit tam cæcus, qui in huiuſmodi uita beatitudinem reperire ſperet, in qua tam multa ſunt aduerſa, quæ illi repugnant, debilioremque reddunt? quæ non ſolum nos a dolo liberant: verum etiam nos admonent, minime fieri poſſe, vt per hoc tam turbatum, & procelloſum mare, niſi nobiſcum erit Deus gubernator, qui tale, vt eſſet, permiſit, vt eædem noſtræ calamitates, & miſeriæ nos ad illum perducerent, nobiſque declararent minimè fieri poſſe, vt tutò per tot ſyrtes, & vada nauigaremus, niſi idem noſtræ vitæ gubernaculum teneret, & nos ab illis liberaret, vel nobis vim, & robur daret, qua nos in illis incolumes præſtaremus, cum (vt inquit S. Gregorius) melius nos liberet, cum patientiam largitur.

Vt autem ad rem redeamus, ſi præter ea, quæ dicta ſunt ad hanc fœlicitatem perfecta requiritur ſapientia, quot annis, quanto ſtudio opus eſt, vt illam aſſequamur? cum dixerit Plato fortunatos eſſe, qui in ſenectute illam adepti ſunt? cum ſapientia quoque requiritur perfecta virtus, in hac autem omnes affectiones domitas, & deuictas habere neceſſe eſt, quis tam fortunatus erit, qui ſine Dei auxilio ad id peruenire poſſit? Quod ſi cum his duabus perfectionibus, quæ tam difficile acquiruntur, tam multas alias poſtulant pro corporis bonis (vt antea diximus) quando, aut vbi hæc omnia reperiri poterunt? Tullius enim inquit vix ſingulæ ætates, ſingulos oratores me-

diocres protulerunt, quod multæ ſunt illæ res, quæ in perfecto oratore poſtulantur, quæ mira quadam ratione in aliquo viro reperiuntur. Quod ſi hæ dotes tanta cum difficultate copulantur: longe maiori difficultate coniungentur in vllo, quæ ad beatum hominẽ ſpectant, ex quibus ſi vnica tantum deeſt, illius fœlicitatem tollit? Plus enim hæc poteſt ad miſeriam, quàm illæ omnes ad fœlicitatem, & beatitudinẽ. Hoc ille intimus, & familiaris Regis Aſſueri apertè demonſtrauit, qui cum eſſet omniũ fortunatisſimus, faſſus eſt quod ſibi omni cũ Rege familiaritate, cum omnibus ſuis diuitijs, nihil poſsidere videbatur, quod Mardochæus, ſe vt deſiderabat, non reuerentia proſequeretur.

Quod ſi penè fieri non poteſt, vt in vllo hæc omnia vnà reperiantur, quisnam fęlix erit? Quod autem maius abſurdum eſſe poterat, quàm cætera animalia ſuos fines adipiſci, hominem autem ſolum propter quẽ hic mundus inferior conditus fuit, ab illius acquiſitione, tam longe abeſſe? Philoſophi tamen, qui ſic fallebantur aliqua ex parte digni erant, quibus ignoſceretur, aliqua vero ex parte minimè venia digni erant, quòd naturalem appetitum, quem homines ad vitã beatã habent, intelligebãt fieri poſſe (vt diximus) vti ad eam vitam peruenirent: & cũ nihil ipſi ſcirent de beatitudine, quam in futura vita ſperamus, eam in hac vita inquirere cogebantur: cum autẽ viderent ægritudines, & morbos, quos in omnibus ſuis bonis alij in alio bonorum genere fœlicitatẽ ponebant, ſecundũ cuiusque affectionẽ, & cupiditatẽ. Ex altera vero parte nõ ſunt venia digni, quòd tot anguſtijs ſepti a ſuo creatore non petierunt lumen, quo veritatem ad noſtram vitam tam neceſſariam ſibi compararent: ſed temerè ſuis ingenijs fiſi, non ſolum exiſtimarunt fieri poſſe, vt ipſi per ſe cognoſcerent, quanam in re hęc fœlicitas conſiſteret, verum etiam ſuis naturalibus viribus eam ſibi comparare poſſe, quæ altera non minor dementia erat.

Ex his autem tam multis duo cognitione digna colligimus: alterum eſt, quod cum homo posſit beatitudinis ſtatum conſequi, quem natura appetit, idq; minimè in hac vita reperiatur, illud neceſſariò ſequitur fieri poſſe, vt in futura vita illũ cõſequamur, ne hic naturalis appetitus a Deo in cordibus noſtris impreſſus vanus, atq; inanis ſit, cognitio autẽ veritatis tãti eſt, vt Apoſt. Heb. 11. id Chriſtianæ religionis primũ fundamentũ eſſe voluerit. cũ dicat, ad Deũ accedẽtẽ credere oportet Deũ eſſe, & eorũ, qui ſeruiũt ſibi eſſe remuneratorẽ: alterũ (qđ ad propoſitũ noſtrum attinet) qđ hinc colligitur illud eſt humanã philoſophiã, neq; ad religionẽ, & Dei cultũ nobis tradẽdũ, neq; ad certas bene viuendi regulas eſſe ſatis: cum .n. nequiremus, quiſnam vltimus eſſet noſtræ vitæ finis intelligere, neque quõ illũ aſſequeremur nobis tradere poterat, cum a fine mediorũ rationes (vt diximus) ſumantur.

Ex

Ex quo illud infertur, diuinam prouidentiam, quæ, vt vniuerſa philoſophia fatetur, in rebus neceſſarijs non deeſt, iure in hac neceſſaria re, & maxime omnium deficere non debuiſſe: cum autem diuina prouidentia nulli animalium licet minimo, vel ipſæ formicæ, deſit, illi omnes dotes ad vitæ conſeruationem parans, qui fieri poteſt, vt omnium creaturarum nobiliori in omnium maxima neceſsitate deſit? Illud quidem compertum eſt, quod nihil homini magis neceſſarium eſt, quàm ſcire quomodo debeat Deo ſeruire, eundemque colere, & vnà ſcire finem, ad quē Deus eum creauit, & per quæ ad illum peruenire poſsit. Philoſophi autem in quibus natura maxime apparet, & ſuas vires poſuit magis, quàm in alijs hominibus hanc maximè neceſſariam veritatem aſſequi nequiuerunt, a qua noſtræ uitæ gubernaculum pendet. Quamobrem non erat æquum Deum hominum generi in hac animæ neceſsitate deeſſe: cum illi ad vſus uitæ corporis neceſſarios tam multa parauerit. Nam contra illius ſapientiæ, & prouidentiæ ordinem erat tantæ curæ ſibi eſſe, quod minoris erat, quodque maioris, & vt eſt maioris obliuiſci. Hoc autem abſurdū cum in illam infinitam ſapientiam, & bonitatem cadere non poſsit, ſequitur, ad eum ſpectare, vt nobis hanc veritatē manifeſtaret: a qua tum illius gloria, tū noſtra fęlicitas pendet. Altera ab altera minime ſeparari poteſt: cū ille voluerit, vt (quemadmodū inquit Eucerius) noſtrū remediū eſſet illius ſacrificium.

Ex omnibus autem ſuperiùs dictis nihil præterea colligitur, niſi quod ad diuinam perfectionem ſpectat manifeſtare, & tradere hominibus fœlicitatis, & ſalutis viam.

Hic autem animaduertendum eſt, quòd non ſolum neceſsitas, ſed etiam amicitia cum bonis ſuperiùs dictam veritatem confirmat. In quo illud credatur, quod inferiùs expoſituri ſumus, quòd ſcilicet in eccleſia Chriſtiana multi fuerunt fortisſimi, & ſanctisſimi viri, tam martyres, quàm confeſſores, monachi, & virgines, quorum cum virtutibus ſi omnium hominum, vel ipſorum philoſophorum virtutes conferantur, penitus vmbra ſint: cum illud certum ſit, quòd, cum Deus ſuis creaturis minimè deſit in rebus neceſſarijs, ſic etiam bonos amat, cum ipſa bonitas ſit, & ſimilitudo ſit amoris cauſa, quod ſi ex animo amat, debet illis in neceſsitatibus auxiliari, & opem ferre: & omnium maxima eſt animarum ſalus: hanc autem ſine Dei cognitione aſſequi non poſſumus, nec quiſquam eo modo illum cognoſcere poteſt, vt ſalutem conſequatur, niſi Deus illis eam cognitionem tribuerit. Cum autem hoc verum ſit ſequitur illud, vt bonis hanc cognitionem Deus tribuerit. Cum autē concedamus hos, qui magis in Chriſtiana eccleſia non obſcurè floruerunt, quam vllo alio in loco, illud etiam ſequitur in ea veram adeſſe Dei cognitionem, & ad hanc veritatem confirmandā ſpectant omnia, quæ in

hoc 2. libro tractantur. Ex quo colligitur in religione Chriſtiana adeſſe ueræ fidei cognitionem a Deo datam, cum in ea ſola, iam multi viri boni, & Dei amici fuerint.

De ſecunda religionis Chriſtianæ præſtantia, quòd eſt altè de Deo ſentire. Cap. IIII.

PRIMVM & præcipuum, quod Chriſtiana religio tenere debet eſt altè, & magnificè de Dei maeſtate ſentire, illi omnia tribuendo, quæ ad gloriam, & omnipotentiã illius diuinitatis ſpectant, nihil detrahendo, quod illi cõueniat: Quidquã enim illi detrahere, quod ad illum ſpectet, vel illi quidquã tribuere, quod non illi conueniat blaſphemia eſt, quod grauisſimum peccatum eſt; non enim eſt iniuria hominibus illata, ſed Dei perſonæ, & honori. Quod autem ad hanc partem attinet, nihil magis Deo tribui poteſt, quàm Chriſtiana religio tribuit. Fatetur enim tam magnam rem eſſe, vt nihil maius quis ſuſpicari, aut cogitare poſsit: fatetur eſſe infinitum, immenſum, incomprehenſibilem, ineffabilem ſine principio, ſine fine, qui a nulla re pendet, niſi a ſe ſolo, cum omnia quodammodo in eo fixa ſint, & ab eo pendeant. Sic ille ſolus a ſe ſuam eſſentiam habet, & a nullo pendet, ſed omnes creaturæ tã cęli, quàm terræ ſuam eſſentiam ab illo habent, & niſi ipſe uellet, illã eſſe, nullo modo eſſent.

Illud quoque fatetur noſtra ſanctisſima religio: hunc omnipotentem Dominum hanc mundi molẽ cũ omnibus rebus tã viſibilibus, quàm inuiſibilibus ex nihilo ſolo verbo creaſſe: ſuaque prouidentia nullo labore aut defatigatione adminiſtrare. Fatetur quoque infinitè eſſe bonum, ſapientem, potentem, miſericordem, amicum, bonorum remuneratorem, & improborum iuſtisſimum animaduerſorem. Fatetur præterea eſſe purum actum, quo nomine ſignificat, nihil ad illius perfectiones addi poſſe, nihilque illi neque nouum, neque vetus eſſe, quod omnia tam præterita, quàm futura ſunt illi præſentia, & vt illi nihil nouum eſt, ita quoque nihil imposſibile. *Quòd* (vt inquit Propheta Pſ. 134.) *quidquid voluit Deus fecit in cęlo, in terra, & in abyſſo*. Quapropter quidã celeberrimus Theologus dicebat, quod cum diſputatio eò perueniret, vt de Dei potẽtia ageretur, nolebat vlterius progredi, quod ſciebat nihil illius omnipotentiæ eſſe imposſibile, quod ad noſtræ fidei myſteria cognoſcenda maximè conducit, licet omnem naturæ creatæ facultatem ſuperent; quod, ut angelus Virgini dixit. Luc. 1. *Non eſt impoſſibile apud Deum omne uerbum.*

Fatetur præterea eum eſſe primam veritatem, a quo cęteræ veritates proficiſcuntur, & primam cauſam, quæ uires infundit, & cæteras omnes

cauſas

cauſas mouet; primam bonitatem, a qua quidquid bonũ eſt originem ducit: primam pulchritudinem, a quo cuncta formoſa procedunt, primã, & ſummã perfectionẽ, a quo omnes creaturarum perfectiones natæ ſunt; quæ omnes in eo ſolo, lõgè ſublimiori modo ſunt, cũ omnibus alijs, quæ illius propriæ ſunt: ille eſt, qui cœlum, & terrã replet, qui ubiq; adeſt, qui in omnibus rebus intimior eſt, quàm ipſæ in ſe ſint, illis in ea eſſentia, quã habent conſeruandis: ille eſt, qui cœli ſtellas numerat, & ea ſuis nominibus vocat; cui omnia hominũ, qui ſunt, fuerunt, & futuri ſunt corda, & cogitationes præſentes ſunt. Nam, vt inquit Eccleſiaſt. c. 39. *A ſeculo, vſque in ſeculum reſpicit, & nihil eſt mirabile in conſpectu eius.* Ex his autem omnibus perfectionibus (quæ in eo omnes ſunt pares; omnes enim ſunt ſimpliciſſima, & infinita perfectio) ea vero, qua magis vult cognoſci maioris fieri, & magis laudari bonitas eſt, & ſanctitas, quã omnes ſuperi Spiritus perpetuò laudant, atq; glorificant, quæ omniũ ſuarũ operũ primũ principiũ fuit, & ad quam ſe ſuis creaturis cõmunicare pertinet, ſeq; omnibus impertiri, & ſingulis (vt inquit Dionyſius) vt illarũ genus capere poteſt. Quare, vt Solis proprium eſt illuminare, & ignis calefacere, & aquæ frigefacere, ſic imò magis illius incõprehenſibilis bonitatis propriũ eſt benefacere, & omnibus rebus ſe ipſum impertiri, & ità, vt nihil amittat ex illis, quæ poſſidet, & hinc illius benignitatis magnificentia oritur. Homines enim cum ſibi ſubtrahent, quod alijs dant, indè fit, vt auari ſint. At ille infinitus diuitiarum abyſſus nihil ſibi detrahit, quod aliis largitur. Quàmobrẽ, quẽadmodũ illius omnipotentiæ conſideratio nos in fide cõfirmat (vti diximus) ſic huius bonitatis contemplatio noſtram charitatẽ accendit, noſtramque ſpem recreat.

Has omnes Dei magnitudines, & perfectiones fatetur Sanctus Auguſtinus cum Deo loquens hoc modo: Miſericordioſiſſimè, iuſtiſſimè, ſecretiſſimè, manifeſtiſſimè, formoſiſſimè, fortiſſimè, ſtabilis, & incomprehenſibilis, immobilis, qui omnia mutas: nunquã nouus, nũquã ſenex, ſemper agens, ſemper quieſcens, colligis, & non eges: omnia quæris, & nihil tibi deeſt: amas, & non augeris: zelaris, & tutus es, grauaris & nõ doles: iraſceris, & tamen conquieſcis: opera mutas, & in conſilio perſeueras, quidquid inuenis, recipis, & nihil perdis, nũquam pauper, lucro tamẽ delectaris, nũquã auarus, & vſuras poſtulas, das aliquid, ut tibi debeatur quis tandẽ Domine aliquid habet, & tuũ nõ ſit? Soluis, quod debes, & nemini debitor es, debita dimittis, nihil tu amittis. Idẽ Sanctus in alia meditatione, ita inquit; Fateor Dñe te eſſe regẽ, & vniuerſalẽ cœli, & terræ Dominũ: Tu es pfectus ſine deformitate, magnus ſine quãtitate, bonus ſine qualitate, æternus ſine tẽpore, fortis ſine infirmitate, verus ſine falſitate, tu ubique præſens es, ſine loci occupatione, & in oĩbus intus es, & nulli affixus, omnia ſine neceſſitate creaſti, & omnia ſine labore regis: oĩum es principiũ

ſine

ſine principio,& omnia mutas,& non mutaris, es magnitudine infinitus, virtute omnipotens, bonitate altisſimus, cogitationibus ſecretisſimus: verbis verax, operibus ſanctus,miſericordijs copioſus, cum peccatoribus patientisſimus,& cum ijs, quos pœnitet,clementisſimus. Semper idem es ſine mutatione,æternus,immortalis,immutabilis,quem non ſpacium dilatat, nec breuitas reſtringit, quem nec voluntas mutat, nec necesſitas corrumpit,nec triſtitia perturbat, nec lætitia alterat, cui neque obliuio eripit, nec memoria dat, nec præterita labuntur,nec futura ſuccedunt, cui nec origo principium tribuit, nec temporum ſucceſsio augmentum,nec terminus finem tribuit, & ita viuit ante ſecula, in ſeculis,& poſt ſecula cum perpetua laude, æterna gloria, & regno ſine fine. Hæc inquit S. Augu. quæ in ſchola eccleſiæ Chriſtianæ didicit,in quibus cernitur,quàm magnifica de Dei magnitudinibus ſentiat.

Non ita philoſophi, nō ita quorū partim ab illo prouidentiam rerum humanarum remouerunt: partim libertatem cum illis videretur eſſe agēs naturale, & minimè fieri poſſe, quin id faceret, quod faciebat: partim, eum fuiſſe rerum corporalium principium, & conditorem: partim nolebant eſſe vnum, ſed plures Deos. Prouidentia vero remota remouebant vnà bonorum præmium, & malorum pœnam, & hac ablata auferebant vnà religionem & Dei cultum, quo negato ſtatim humanæ uitæ ordo,& diſpoſitio peruertitur, quod fatetur Tullius li. 2. de nat. Deorum, licet gentilis his uerbis. Religione ſublata, & Dei cultu vna tollitur, & fides, & hominum generis ſocietas, & præſtantisſima virtus, quæ iuſtitia eſt.

Cuius rei rationem in tertio officiorum lib. affert, inquiens. Quot homines reperirentur, qui ut a Deo ſupplicium non timerent iniuriam alijs inferrent: cum intelligerent, ſe id impunè facere poſſe? Vt autem hanc partem concludamus illud affirmo, quod, quatenus ad exiſtimationem de Deo, & recognitionem,quæ in nobis eſſe debet, in illam immenſam maeſtatem, fieri non poteſt, vt in vllo reperiatur tur præſtantiori modo, quàm religio Chriſtiana profitetur, ac tuetur.

De tertia religionis chriſtianæ præſtantia, quæ eſt legum æquitas, & ſanctitas, & doctrina, quam profitetur. Cap. V.

TErtium, quod perfecta religio tenere debet, eſt legum æquitas, & ſanctitas, & doctrina, quam profitetur nihil contra rationis lumen aſſentiens. Hoc Religio Chriſtiana tanta perfectione tuetur, vt nulla maior, excogitari poſsit. Primum enim nihil admittit contrarium neque rationis lumini, vt diximus, neque Dei gloriæ, neque proximi bono. In lege veteri cum tanta non eſſet gratiæ copia aliquam licentiam lex concedebat. Primum enim diſpenſabat, vt plures vxores haberēt, & permittebat illis, quæ ſibi diſplicerent libellum repudij dare, ne mala in illas voluntas, aut moleſtia, quam ex illis ſibi contrahebant eſſet in cauſa, vt illas interficeret. Permittebat quoque, vt alienigeno ſuos fœnerarentur numos: religio verò chriſtiana nihil huiuſmodi permittit, neque aliud quidquam, quod rationis lumini repugnet, vel naturali legi, quam Deus in hominum intellectibus impreſſam voluit,

Iubet nobis, vt Deum maxime omnium diligamus, & a peccatis abhorreamus, & ab illius maieſtatis offenſionem magis, quam a cæteris rebus quas offendere poſſumus. Iubet vt proximum, ut nos ipſos diligamus, neque illi quidquā velimus, quod nobis ipſis nolemus, illius ſecundis rebus gaudere, aduerſis dolere, in illius neceſsitatibus opem ferre, ut huiuſmodi temporibus ſibi opem ferri vellet. Omnes contumelias prohibet, omne furtum, omne mendacium, omnem dolum, omnem falſitatem, omnē turpitudinem omnem denique iniuriam, & omne peccati genus non ſolum reipſa commiſſum, verum, etiam mente, & cogitatione, vt illis quaſi manus liget, ne cui malè faciat, cohibet cor, ne id deſideret, linguam in loquendo moderatur, ne quem maledictis laceſcat, claudit oculos, ne aliena deſideret.

Præter leges, & mandata, quæ de præcepto ſunt, & omnes ad ea ſeruanda obligat & ad animarum ſalutem ſatis ſunt, docet præterea hæc ſanctiſſima religio, & dat mira conſilia illis, qui ad perfectionem contendere volunt, & in cœlis maioris gloriæ coronam mereri.

Ex quibus prius eſt caſtitatis perpetuæ, quæ virtus cœleſtis eſt, & cœli habitātiū propria per quā effugit homo multa moleſtiarum curarum, & turbationum genera, quæ matrimonii ſtatui adhærent, & perfectioni impedimento ſunt. Vt homo caſtus in vnica cura verſetur, quod eſt ſui ipſius cuſtodia, quod ſi vxorē duxerit vxoris onus ſibi impoſitum eſt, filiorum, & filiarum, quorum morbos, mortes, neceſsitates inopiam, & cęteras res aduerſas æque, ac illi, qui eas patiūtur, moleſtiſsime ferunt. Quod paucis ver-

cis verbis a Sancto Auguſtino de ciuitate Dei allegatis declarauit ille comicus dicens. Nupſi, & vxorē duxi, quod genus miſeriarū in eo ſtatu non ſum ego expertus? Nati mihi ſunt filij ecce alia cura. Ex his autem moleſtijs, & curis, quas matrimonij dicimus, liber ille eſt, qui ſolutus viuit, & ſic eſt aptior, & expeditior ad Deum, & ad ſapientiæ ſtudium, & ad orationis, & exercitationem, & vt inquit Apoſtolus. 1. Cor. 7. ad rerum diuinarū conſiderationem.

Secundum autem conſilium non minus ſalutiferum eſt illud, quod ſaluator cuidam ſtudioſo adoleſcenti dedit inquiens. Matth. 19. *Si uis perfectus eſſe uade, uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & ueni ſequere me.* Hic conſilium ita curis omnibus, & negotijs, & litibus, quæ communiter ad poſſesſiones ſuas conſeruandas tuendas, & amplificandas neceſſariæ ſunt, liberum hominem reddit, vt primi fideles Hieruſalem, & qui pariter ex Alexādria iuxta lacū Marian, vt Philon hiſtoricus nobilisſimus refert, primum, quod faciebant erat de ſuorum bonorum poſſesſione diſcedere, & cum hoc ab omnibus curis, quæ illi comitantur, vt omnes libero animo in diuinarum rerum, & ſacrarum ſcripturarum contemplationem conferret.

Tertium autem conſilium eſt benefacere iis, qui nobis malefaciunt, & Deum orare pro illis, qui nos perſequuntur, atque calumniantur, vt hoc modo patris noſtri cœleſtis filij ſimus, qui ſolem ſuper bonos, & malos oriri facit, & ſuper iuſtos, & peccatores pluuit. In hac virtute vult creator, vt ſe imitemur: illius enim proprium eſt in peccatores miſericordia vti, non ſolum illis hæc communia naturæ beneficia impertiendo verum, etiam illis patienter tolerandis, ad pœnitentiam expectando, & ad ſe modo beneficijs alliciendo, modo calamitatibus, aut alijs rationibus vocandis. Hac ipſo animi magnitudine vult creator, vt ſe imitemur & iniuriis laceſſiti ne iraſcamur, & ſi male audimus de nobis, ne pro maledictis maledicta reddamus, neque eos vlciſci cupiamus, qui nos vituperāt. Imo vult, vt contentio gloria digna ſit nobis cum illis, & quaſi quædam obſtinatio, qui quò magis illi in eo perſeuerant, vt nobis iniurias inferant, eo nos ſimus conſtantiores in eo, vt apud illos plura beneficia collocemus. Rom. 12. Matth. 5. ne aliorum malis vincamur, ſed noſtro beneficio victores ſimus, quæ victoria maximam gloriam affert. ſic enim facientes carbones ignis congerimus ſuper caput eorum, vt eos nobis conciliemus.

Non litigare eſt conſilium ſimile ſuperiori imo paliū ei dimittere, qui a nobis ſagulum peteret, vt hac liberalitate omnia fugiamus odia, ægritudines, curas & perturbationes, quæ lites rerum trahunt. Ad hanc autem alia maior liberalitas, & animi magnitudo accedit, quod eſt iniurias condonare, vt ſi proximus in me ſeptuagies peccaret toties ſim ad ignoſcendum facilis, ac clemens.

Aliud

Aliud eſt eleemoſinæ conſilium, atque miſericordiæ, non in ijs occaſionibus ſolum, quæ de præcepto ſunt, verum etiam in alijs, quod tam eſt vitæ christianæ proprium eſt pene omnis doctrina nobis ab illo magiſtro, qui de cœlis deſcendit, tradita ad benignitatem, & miſericordiam re feratur, & vix reperitur virtus, quæ toties nobis commendetur neque vitium, quod toties vituperetur, quoties inhumanitas, & crudelitas. Quod tam verum eſt; vt cum nobis cauſas aperiret, per quas in illo horribili Iudicij die ſit perlaturus finalem ſententiam pro bonis, & in improborum ſupplicium non alias enumerat cauſas, niſi opera miſericordiæ, bonorum & malorum inhumanitatem, & defectum illam ſententiam ſubinngens, quod quidquid factum eſt vni ex minimis pauperibus, ſibi factum eſſe, & quod illis factum non eſt, ſibi factum non eſſe. Hoc autem ſic ille dicit nō quod cæteris actionibus cum virtute factis præmium nō tribuatur, & vitioſis ſupplicium, ſed vt nobis ſignificet, quantū ab inhumanitatis peccato abhorreat. & quantum virtutem miſericordiæ diligat, quæ tam eſt illius propria, ut omnes illius actiones præcedat. Etenim maximè Dei proprium eſt in miſeros pium eſſe, afflictis opem ferre, in male affectos miſericordem eſſe, multos iuuare, & vniuerſim omnibus benefacere. Vix vllum præſentius remedium ad animæ morbos curandos, vel efficacius a Dei miſericordiam conſequendam, reperiri poteſt. cum Saluator dixerit. *Beati miſericordes quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. Contra vero ait S. Iacobus 2. fore ſine miſericordia iudicium in eum, qui miſericordia non fuerit vſus. Ex quo fit, vt chriſtianæ perfectionis amatores omne ſuum ſtudium, in hoc opere ponant, & quantum in ſe ſitum eſt, in eo inuigilent. Chriſtiani homines vitæ communis in hac virtute non ſatis largi ſunt: eo enim contenti ſunt ſi ſuas reliquias benigne tribuunt, & quando aliud dant, id facere ſolent, vel propinquis, aut amicis, aut iis, a quibus ſperant, vt par gratia ſibi referatur. Perfectionis verò ſectatores, quod ſibi opus eſt, cum pauperibus communicant, & libentius illis tribuunt, a quibus, quòd tenuiſſimi ſunt, & ab omnibus derelicti, nihil ſperare poſſunt. Tandem nonnulli fuerunt ſancti, qui cū in ſacris litteris huius virtutis præſtantiam legerent, tanti eam fecerunt, tanto amore proſecuti ſunt, vt vbi nihil amplius habuerunt, quod aliis tribuere poſſent, ſe ipſi vendiderunt, vt calamitatibus oppresſis opē ferrēt, & libertate vterentur. Quæ autem religio tam pium conſilium dat, tam vtile, tam neceſſarium ad hominum vitam, & in perpetuis rebus aduerſis, tam præſtans remedium?

Illud conſilium ſatis vitæ chriſtianæ proprium, cuius vix aliquod veſtigium quidem in philoſophorum doctrinis reperitur, eſt aſſidue, & diu in oratione inuigilare, quæ toties nobis tum in euangelio, tum in San. Pauli epiſtolis commendatur, vt idem Apoſtolus homines vbi orare velit puras

puras manus ad Deum tendentes. Ex armis autem, quibus contra hoſtẽ vtimur, hæc præcipua ſunt ſemper in ſpiritu orare, ſaluator quoque dixit, quòd ſine intermiſſione orare oportet, & vt id nobis perſuadeat tria exempla affert ſingularia. Luc.18. Primum carnalis patris eſt, qui vt huiuſmodi filio petenti aliquid, quo indigeret, non negaret: alterum amici, qui amici rogant importunitate de lectulo ſurexit, & quidquid petiit, illi tribuit. Aliud mirabile exemplum ab iniquo iudice ſumit, qui nec homines, nec Deos timebat: tamen cum quædam vetula illi ſæpe petendo eſſet importuna, quidquid petiit, illi concesſit: cũ hoc autem iudice illa immẽſa bonitas comparatur, vt noſtra diffidentia vincatur, cum inquit, quod ſi ille licet tam improbus eſſet, nequiuit petenti negare, quanto minus illa infinita bonitas negabit, ſi humilibus, & piis orationibus illi fuerimus importuni. Ex quo illud colligitur, quòd maximam conſolationem, & confidentiam affert, quod eſt maximopere velle nobis concedere, qui iã multis verbis, & exemplis nobis iubet, ut petamus.

De hac exercitatione pauca intellexerunt Philoſophi, & pauciora ſcripſerunt. Nam, vt diximus ſperanti fœlicitatem, & beatitudinem obtinere vnà cum mediis ad eam neceſſariis, idque naturalibus viribus (vt deinde Pelagiani dixerunt) non ei opus erat oculos ad cœlum extollere, & diuinæ gratiæ auxilium, & fauorem poſtulare; chriſtianus verò cum humanæ naturæ infirmitatem propter illud commune peccatum cognoſcat, ſciatque tam ad malum propenſam eſſe factam tã que parũ ad bene agendum accommodatam, vt per ſe ne cogitare quidquam posſit, quod Deo gratũ ſit, in eo ſua omnia poſita eſſe decreuit, vt perpetuo voces ſuo creatori fundat, vt animæ ſuæ morbos, & affectiones ſanet, nonnunquã ſpiritum. & fauorem, vt illius ſancta præcepta ſeruare posſit, inquiens cũ Propheta. Pſalm.120. *Leuaui oculos meos in montem unde ueniat auxilium mihi. Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum, & terram.* Et Pſalm.24. *Oculi mei*, inquit illa, *ſemper ad Dominum, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos.*

Hæc fuit præcipua exercitatio eorum fidelium, qui primi in Hieruſalem crediderãt, quos vt ſcribit S.Lucas, quotidie in templo in orationibus perſeuerabant. Horum exemplum ſecuti ſunt illi, qui poſtea ſucceſſerunt. Quemadmodum, & Plinius ſecundus Traiano Imperatori ſcripſit inquiens nullam aliam culpam in chriſtianis inuenire, niſi quòd diluculo in vnum conueniebant, vbi laudabant Chriſtum, quem Deum eſſe exiſtimabant. Hæc tandem illa exercitatio eſt, quæ vſque ad hodiernũ diem a perfectionis amatoribus maximè colitur, ad quam duæ res multos illorũ impellunt alia, quod nihil inueniunt magis accõmodatum, vt a ſe ipſis recedant, quàm ad Deum proxime accedere. Nam quatenus in illo ſunt a ſe ipſi abſunt (cum Apoſtolus dicat, quod ad Deum accedẽs

ſi cum eo vnus ſpiritus, altera eſt, vt in eo perpetuo ſint, vt a Deo auxilium petant, vt illius gratiæ fauore operari posſint, quod natura corrupta per ſe operari non poteſt. In hanc ſententiam S. Aug. in ſuis meditationibus cum Deo loquens inquit hæc deuotisſima verba: in te Domine diu cogitem in te dormiendo noctu ſomniem, tecum loquatur ſpiritus meus tecum ſemper verſetur anima mea. Beati illi, qui nihil aliud amant nihil aliud quærunt, & nihil aliud quàm te cogitare ſciunt. Beati, qui in te omnem ſuam ſpem poſuerunt, & illorum vita eſt perpetua oratio Hæc Augu. Propter hanc cauſam S. Petrus Apoſtolus inter alios titulos, quos honeſtos chriſtiano populo tribuit vnum eſt eos ſacerdotium reale vocare. 1. Pet. 2. Non vt ſacerdotum munus eſt in orationibus, & in diuinis, laudibus ſe continere, ſic vult, vt chriſtianus pro ſtatu, & conditione ſuâ ſe in hac exercitatione contineat.

Ex dictis colligitur, quòd vita chriſtiana cum perfecta eſt tota cœleſtis, & diuina eſt, Primum, quòd hoc vitæ genus a Deo traditum fuit, vt ſuperiùs diximus. Deinde, quod eius præcipuum ſtudium eſt cũ Deo agere atque verſari cum illius operum, & beneficiorum mirabilia in animo euoluit.

Præterea, quod quidquid huiuſmodi chriſtianus agit, ſolum ad gloriam Dei dirigit. Poſtea, quod & maximum eſt, quòd hoc vitæ genus non ſolis humanis uiribus tenetur, ſed diuinæ gratiæ fauore, & auxilio & ſpiritus ſancti asſiſtentia. Propter hanc cauſam præcipuum chriſtiani hominis officium eſt, hoc auxilium petere, vt virtutes exercitare posſit, vt pasſim in pſalmis regius ꝓpheta petit, & in illorũ vno cũ ita inqt. Pſal. 118. *Da mihi intellectum, & ſcurtabor legem tuam, & cuſtodiam illam in toto corde meo. Deduc me in ſemita mundatorum tuorum, quia ipſam uolui. Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in auaritiam. Auerte oculos meos ne uideant uanitatem, in uia tua uiuifica me.* Hoc modo ille ſanctus vir, cum ſuam cognoſceret infirmitatem, a Deo præcipuum auxilium petit, vt hanc vitam viuere posſit. Et ad hæc, vt hæc vita ſupernaturalis eſt, ſic etiam præmium ſupernaturale eſt, quod in futura vita pollicetur; quæ ſummi boni glorioſa, & beatifica viſio eſt. In quo facilè cernitur qđ hoc vitæ genus in oībus partibus cœleſte, & diuinũ eſt. quibus rebus omnibus caruerunt philoſophi, quorum virtutes, & fœlicitas in humanis tantum viribus nitebantur. Hoc ipſo cum ita ſit quid præſtantius, quid altiùs, quid diuinius chriſtiana religione, quæ hoc vitæ genus tradit huiuſmodi conſilia nobis dat, reperiri poteſt.

De quarta religionis Chriſtianæ præſtantia, quòd eſt eam ſolam ſacramenta habere, quæ gratiam tribuant. Cap. VI.

QVARTA præſtantia religionis chriſtianæ propria eſt, ſolam habere ſacramenta, quæ gratiā cōferant. Quamobrem hic ſupponenda eſt communis infirmitas, quam humana natura propter peccatum, vti diximus, patitur: quæ tam magna eſt, tamquam vniuerſalis, vt verbis explicari nō poſsit: vt tamen aliquem illius partem intelligamus oculos in vniuerſum terrarum orbem conuertere, & quemadmodū homines viuunt intueri ſatis eſt. Cum enim homo rationalis creatura ſit, & illius maximè proprium natura ſit ex legibus viuere. Quod eſt virtuti congruenter viuere, quàm pauci homines viuant ex chriſtianis, vt hæc lex præcipit, & quam multi imò innumerabiles ſint illi, qui hac lege neglecta, ex perturbationibus viuunt, quod proprium belluarum eſt. Huius autem rei cauſa eſt, quòd propter peccatum amiſit homo ordinem, & fędus, quo Deus illum creauit, qui in eo conſiſtebat, vt appetitus rationi, vt rem minus perfectum perfectioni ſubijceret. Hoc autem fędere, rupto noſter appetitus ita contumax, ita furioſus, ita ad omnes voluptates, & ſuas vtilitates propenſus, vt ſecum vniuerſum terrarum orbem trahat: & licèt homo ſit intellectu, & voluntate ornatus, quæ potentiæ ſpirituales ſunt, & ita deſiderijs vitioſis, & ſenſuum reſiſtant: huius tamen appetitus vis, atque violentia tanta eſt, vt quemadmodum primum cœlum omnes interiores cęlos ſecum trahit. Licèt, & ipſi alijs moueantur motib. contrarijs: ſic noſtræ carnis appetitus, niſi diuina gratia cohibeatur ita hanc interioris hominis ſecum trahit, vt ipſa ratio, quæ illi conſiſtere debeat, ſit illius ſocia, & omnem artem, induſtriam, atque ſolertiā adhibet, vt quidquid voluptatem afferat ſibi conſequatur, & quidquid ad carnis ſuæ commoditatem, & deſiderium refertur, adipiſcatur, & ita ratio, quæ præeſſe debet tamquam domina, ſuæ ſeruę ſubijcitur.

Hoc autem loco ſciendum eſt, quòd hic tantus morbus ſola virtutis doctrina non ſanatur. Homines enim communiter non vel boni, vel mali ignoratione, ſed ſui appetitus peruerſione, peccant. Ex quo Sapiens, inquit. Video meliora proboque, ſed deteriora ſequor, & alius inquit: Laudatur virtus, ſed nemo illam ſequitur.

Quod tam verum eſt; vt eadem Dei lex in monte Synai data tanta maieſtate, tanto tremore, & præterea illis tot ac tantis promiſsis, qui eam obſeruarent, tam horribilibus minis illis qui non ſeruarent, ita pauciſsima vim habuit ad illius populi mores corrigendos, cui data fuit, vt ex duodecim tribubus, quæ erant, decem poſt Salomonis mortem a Dei cul-

tu defecerunt, & ad Idolorum cultum ſe contulerunt, & in hoc multis annis perſeuerarunt, quoad à Deo derelictæ fuerunt, & euerſæ, & captiuæ in diuerſas terras perductæ fuerunt, reliquæ verò duæ, ex alijs cum periculum non facerent aliorum veſtigia ſecutæ ſunt, & vt illæ in captiuitatem perductæ fuerunt.

Huius rei ratio illa eſt, quod lex ſcripta tantum intellectum illuminat, vt bonum & malum cognoſcat, boni tamen amorem, nec mali odium nobis non tribuit. Meum intellectum illuminat; ſed meum appetitum non ſanat. In alia parte morbus eſt, at lex, quæ medicina eſt, in alia verſatur. Lex aditum, in cęlum mihi patefacit, ſed vires non tribuit, quibus ad id poſſim contendere. Bonæ doctrinæ cibum mihi apponit, ſed illius edendi mihi appetitum non excitat. Et non ſolum illa lex ſcripta non erat ſatis, vt noſtri appetitus (qui peccata excitat) morbum curaret, ſed aliqua ex parte augebat. Sic enim natura comparatum eſt, vt quæ nobis vetātur, ad earum cupiditatem magis rapiamur. Et ita inquit illa ſtulta fœmina, in Prouerb. c. 9. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior. Et propter hanc cauſam Apoſtolus inquit, quod illa lex ſcripta non ſolum non erat peccatorũ remedium, ſed magis excitabat ea: non legis culpa, quæ ſancta erat, ſed noſtri appetitus peruerſitate, qui a bono capiebat occaſionem, vt in malo augeretur, in quo cernitur, quàm grauis, & mortalis eſſet morbus, in quem ſe hominum genus coniecerat. Peior enim ſtatus, ad quem aliquis morbus peruenire poteſt, eſt, cum non ſolum ex medicinis nullum conſequitur beneficium, ſed in dies peius ſe habet. Huiuſmodi autem erat hominum generis ſpiritualis morbus, vt vel ex medicina venenum ſibi contraheret, & ſua medicina morbum adaugeret, cum ex lege, quæ in peccatorũ remediũ data fuerat: ſequebatur, quod vetabat, maxima vetiti cupiditas.

Propter hāc igitur cauſam cũ Dei opera ſint perfecta, & illius prouidē tia cũ ſuis creaturis in reb. neceſſarijs nõ deſic; multóq; minus homini ad ſuā imaginē, & ſimilitudinē creato, nõ erat cõſentaneũ, vt in tā neceſſaria re, vt hæc eſt, deeſſet, ſine qua fruſtra, quidē tā nobilis creatura creata eſſet; quoniā ſine huius morbi remedio nõ ex rõne, vt homo, ſed ex appetitu, vt belluæ viueret. Hoc autem remedium pollicitus eſt Deus hominib. apertisſimis verbis, cum per Hieremiā c. 31. dixit. *Ecce dies veniũt, & conuertam conuerſionem populi mei Iſrael, & Iuda, non ſecundũ pactum, quod pepigi cum patribus veſtris in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti: ſed hoc erit pactum, quod feriam, dabo legē meā in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribā eam, & homines a Deo erudientur.* Hæc ſunt Dei verba p Prophetā ſuũ. Hoc igitur erat pcipuũ remediũ, cuius noſter morbus maximè indigebat, quod eſt a Dei ſpiritu erudiri; qui per ſua dona, & ſuā gratiā noſtras purificat aīas, & noſtri cordis du-

etiam mollit noſtram infirmitatem reficit, nec ſolum nobis tradit, quid faciendum, ſed (quod magis ad rem facit) & faciendi deſiderium, & vires, quibus id faciamus, tribuit. Hoc illud eſt, quod ſignificat, Deum ſuam legem in cordibus noſtris ſcribere, in illis ardentem Dei, ſuorumque mandatorum amorem, & vnà in peccata capitale odium. Hæc tanta gratia in aduentus Saluatoris in mundum tempus referebatur, qua nos dignos facit, per illud omnium maximum ſuæ paſsionis ſacrificium. Ex quo Sanctus Ioannes dixit legem a Moyſe datam, vt gratia, & veritas a Chriſto facta fuit.

Vt autem ad rem noſtram redeamus hæc eſt propria, & ſingularis chriſtianæ religionis præſtantia, quod ſola ſacramenta habet, quæ ſunt inſtrumenta, per quæ hic nouus ſpiritus, & gratia tribuitur. Cum autem ſint plures animæ neceſsitates, plura quoque ſunt ſacramenta, quæ illis remedium afferunt. Quemadmodum enim humanum corpus primû naſcitur, & natum creſcit, & nutritur, & ſæpe in morbos incidit, ſic & in anima huiuſmodi mutationes fiunt. Primum enim in vitam nouam naſcuntur, & veterem a ſe depellunt, & ad hanc mutationem baptiſmi ſacramentum conducit, a quo in nos illa infunditur gratiæ aqua munda, quæ tam perfectè omnes abluit ſordes, & uitæ præteritæ peccata, vt nihil ex illis reliquum ſit, quod rationem culpæ habeat, quemadmodû in re, quæ ex altera generatur, vt pullus ex ouo, nihil ex eo, ex quo generatur, reliquum eſt. Propter hanc cauſam ſic ſacramentum, vnà cum culpa pœnam illi debitam tollit. Aliud ſacramentum eſt, quo reficiuntur vires ſpirituales, & in fidei confeſsione conſtantes redduntur. Aliud eſt ad nutriendam, & ſuſtinendam in vita bona animâ, & vt in illa augeatur, & perficiatur, quod eſt altaris ſacramentum, quod eſt cibus & nutrimentum, non vt corpora, ſed vt animæ pingueſcât, non corporalis vitæ, ſed ſpiritualis, quæ diuina vita non temporalis vitæ, vt illa, quæ a corporali cibo proficiſcitur, ſed æternæ vitæ eſt. Qualis.n. cibus talem vitâ tribuit. Quamobrem vt puer, qui creſcit, & quotidie, & carne, & viribus lactis nutrimento augetur, ſic anima pia proficit in virtutibus, & augetur in vitæ ſpiritualis virtutibus, & viribus, huius diuini cibi frequenti vſu. De effectibus autem, & virtutibus huius diuiniſsimi ſacramenti, poſtea dicemus.

Aliud ſacramentum eſt, quod tamquam animarû medicina eſt, quæ in ſuo quoque genere vitæ morbis, vt & corpora in ſuo affici ſolent. Vt aût huiuſmodi morbis ſanentur cęli medicus, maxima cum miſericordia, & prouidentia confeſsionis ſacramentum ordinauit ſuæ eccleſię miniſtris poteſtatem tribuens, vt hos morbos curare poſſent: Et quoniam poſt graues morbos ſolent, nonnullæ reliquiæ præteriti morbi ſupereſſe, ad has quoque tollendas extremæ vnctionis ſacramentum ordinatur, & vt homi-

homines quoque in hoc vltimo, & periculoſo animæ a corpore diſceſſu adiuuarentur. Reliqua duo ſacramenta ad duos hominum ordines, qui in eccleſiæ ſunt, referuntur, alterũ coniugatorũ, alterũ eccleſias tuorũ eſt: in vtroque enim ſtatu adſunt ſua munera, obligationes, atque pericula; duo ſacramentorum genera ordinauit Saluator, vt præcipuum fauorem, & gratiæ auxilium accõmodatum, & ex altera parte reſpondentem neceſſitatis remedio, & obligationibus, quibus hi duo hominum ſtatus tenentur. Noſtræ enim ſalutis auctor noluit in ſua eccleſia vllam adeſſe neceſſitatem, quæ præcipuo remedio careret. In quo quidem cernitur hanc religionem eſſe perfectam, & a Deo eſſe inſtitutã: cæteras uerò omnes maneas, & imperfectas eſſe: cum hæc vnica quidquid ad noſtram ſalutem neceſſe eſt omnino cõplectatur. Huius autẽ ſacramẽti efficacia, & uirtus poſteriùs videbitur cum de effectibus, quos hæc ſanctiſſima religio in noſtris animabus operatur, tractabimus.

De quinta religionis Chriſtianæ præſtantia, quòd eſt fauor magnus, quem virtuti pollicetur, odium, & maximum ſupplicium, quod vitijs minatur. *Cap. VII.*

EX præcipuis rebus, quas vera, & perfecta lex continere debet, eſt bonis maximè fauere, & improbos ſupplicijs coercere. Cum enim legis finis ſit vitia coercere, & radicitus tollere, & homines ſtudioſos reddere, propter hanc cauſam neceſſe eſt, vt virtus multa priuilegia, fauores, & præmia conſequatur: vitium autem vituperetur, & in odium trahatur, vt homines alterius amore, & alterius timore, a vitio abhorreant, & virtutem amore proſequantur. Propter hanc cauſam multi ſapientes dixerunt præmium, & pœnam, eſſe duo pondera, quib. humanæ reipub. horologium, tunc concordabat, cum neque improbis ſupplicium, neque bonis præmium donat: vt quo lex plura huiuſmodi inſtituta haberet, eò perfectior eſſet, quod autem attinet ad primũ caput, quod eloquentiæ flumen ſatis eſſet ad fauores, præmia, & maxima inuitamẽta, quæ Chriſti religio, & lex ante oculos bonorum proponit, iã in hac, quàm in futura vita, & odia, & ſupplicia, quæ improbis minatur, vt narraret? Qui hæc ad vnguẽ ſcire vult, ſanctã legat ſcripturã, & facilè intelliget in tria cõſumi: aut.n. iubet, aut pollicetur, aut minatur, iubet aut conſulit, quod facere debemus: præmia ijs pollicetur, qui illud ſeruat, minatur ijs, qui frangũt. Ex his autẽ tribus, quod iubet parũ eſt, ſed quod pollicetur, aut minatur multũ eſt. Hiſtoriæ autẽ ſacræ vtriuſq; veritatẽ oſtendũt. In libro, quẽ de peccatorũ duce cõſcripſimus, duodecim præcipua priuilegia notata ſunt, quæ Deus in hac vita bonis viris cõceſſit, præter gloriæ bea-

titudinẽ, quam illis in futura parauit : ad quẽ locũ reijci illũ, qui hæc ſcire vellet. Quid aũt dicã de dulcisſimis uerbis, quibus idẽ Dominus in ſa-
Zac. 2 cris ſcripturis fauorẽ, & protectionẽ ſuã bonis pollicetur? in eos dicit, qui tetigerit eos, tangit pupillã oculi ſui, quod ſemper oculos ſuos in illos dirigit, & ſuas aures in illarũ orationes, quodq; ſemper eos in ſinu ſuo, &
Pſ 33 brachijs tenet: in eos inquit, quod mandauit angelis ſuis, vt eos in manibus ſuis portent, ne forte offendant in lapidẽ pedes ſuos: ne ſi cadant, læ-
Pſ. 90 dentur, quodq; ille ſupponet illis manũ ſuam, in quam cadent; quodque
Pſ. 33 poteſt facilè mater ſuorũ filiorum obliuiſci: nũquã tamen fore, vt ſe ſuo-
Pſ. 49 rũ obliuio capiat, quòdq; illorum ſingula oſſa dinumerauit, quodq; nul-
Pſ. 33 lũ illorũ frangetur. In ſancto quoque Euangelio, inquit præterea, quod omnes illorum capitum capillos enumerauit, quodque ne vllus quidem illorum peribit.

Quis aũt nõ videt quantopere his verbis virtuti faueatur? Hoc idẽ illud eſt, quod in Euangelio pollicetur, cũ inquit: quòd, qui huius vitæ bona corporalia reliquerit centuplũ accipiet, & vitã æternã posſidebit: At fortaſſe aliquis dicet, quõ fieri põt hoc, cũ multi ex ijs, qui ſua bona pro Deo reliquerũt in hac vita pauperes vixerũt, & mortui ſunt? Ad id reſpõdetur Deũ ijs, qui ſibi ſeruiũt nõ pręmiũ tribuere huiuſmodi numis, qui ex metallo ſatis vili facti ſunt, & quibus homines vtũtur, ſed alios numos; ſpirituales & diuinos largitur, qui dignitate ſuæ amplitudini reſpondẽt, huiuſmodi, ſ. mercedem, & gratiæ dona, vt vere dicere potuerit Prophe-
Pſa. 36 ta. *Melius eſt modicum iuſto ſuper diuitias peccatorum multas*. Quod nõ ſolum verum eſt ratione exceſſus, qui eſt inter temporalia, & ſpiritualia: ſed etiam quòd hominibus maiorem afferunt voluptatem, maiorem quietem, quam ſi totum mundum posſiderent, vt qui hos fauores ſortitus ſit, vere dicere poſſit, centuplum accepiſſe, quàm quod pro Dei amore reliquerit. Hoc reſpondit quidam Sancti Bernardi diſcipulus, qui propter ipſius prædicationes maximam potentiam reliquit, in hora verò mortis faſſus eſt, ſe centuplum lętitiam a ſpe ſuæ ſalutis æſtimare, quam Deus tunc ſibi tribueret, quam quidquid reliquerat. Hoc Sanctus Franciſcus etiam reſpondiſſet, licet & pauper & nudus eſſet. Quare cum ipſa ſumma byeme eſſet ſatis male veſtitus, & veſtes ſatis leues haberet, quidam illius frater illum illudens dixit ei: huius tui ſudoris gutta mihi vende. Sanctus ille vir reſpondit, ſatis magno pretio meo Domino vendidi.

Hi, & alij huiuſmodi fauores, qui paucis uerbis complecti non poſſunt, ſunt gratiæ, & dona bonis viris, in hac vita permiſſa, ſed alterius vitæ mercedem, quis verbis aſſequi poterit, cum Apoſtolus, qui eam uiderit id narrare non auſus ſit? ſcimus tamen fore, vt ſit illius maeſtati congruens, qui cum ſummus Rex ſit, eius diuitijs nul-

nullum precium par reperiri poteſt: cuius merces digna eſt, quæ ab omnibus expectatur, vt (teſte Sancto Auguſtino) ſi neceſſe eſſet quotidie noua proferre, ac perpeti tormenta, & diu eaſdem inferni pœnas luere, id omne eſſet ſatis probè ſuſceptum, vt tot, ac tantis bonis frueremur.

Ad hanc autem mercedem, cui non deerunt verba, quibus cætera incitamenta, quæ Chriſtiani homines habent, vt a vitijs abhorreant, & virtutem ament, narrare posſint? Hic enim innumerabilia Sanctorum Virginum, Confeſſorum, Martyrum exempla numerantur, qui laniari permiſerunt, vt ne hora quidem vel in peccato, vel in ſui creatoris odio uerſarentur. Ad hæc autem quam magnum ſit inuitamentum, & incitamentum, quod in Domini pasſione habemus, tam ad huius Domini amorem, quàm ad peccati odium, quis intellectus capere poterit? quæ eloquentia ſatis erit, vt id explicare valeat?

Ex quo perſpicitur, quàm multi ſint non ſolum fauores, verum etiam inuitamenta, & excitamenta, quæ Chriſtiani habent, vt virtutem complectantur.

Contra verò, quàm multæ ſint minæ, & odia, quibus oppugnat vitia, & damnat, neque paucis, neque multis verbis explicari poteſt, qui horum aliquid ſcire deſiderat, caput 28. Deuteronomij legat, vbi tam magnas & horribiles minas inuenerit, & plagas, quibus Deus ijs minatur, qui ſuam legem non ſeruauerint, vt ſtupidus, & attonitus fiet, eique oſtendent, quam magnum malum peccatum ſit, & quantoq; odio Deus illud proſequatur: quantoque rigore illud puniat, quod idē in cap. 5. & 6. Ezechielis inueniet.

Præterea in memoriam ſibi reuocet magna ſupplicia, quibus ab initio peccata puniuit, quorum omnes hiſtoriæ ſacræ plenæ ſunt: cum legatur propter ſui populi vnicum diffidentiæ peccatum per loca deſerta quadraginta annos exulaſſe: vbi nihil habebat, in quod oculos conuerteret, vt neque Moyſis oratio, neque eiuſdem populi pœnitentia ſatis eſſet ad hanc ſententiam reuocandam. Hic prætermitto noſtrorum patrum ſupplicium, quòd Deo non obedierint; Taceo vniuerſalis diluuij pœnam propter peccata miſſi: miſſum facio ſupplicium propter illius pulcherrimi angeli ſuperbiam, propter quam omnium dæmonum peſſimus factus eſt. Hieruſalem euerſio, quæ ad noſtrum vſque tēpus perdurat, Babyloniæ & Niniuis, aliarumque magnarum vrbiū, quæ propter peccata funditus ſublatæ fuerunt. Hoc enim eſſet nunquam ad finem peruenire. Satis illud ſit addere, quod præter hæc ſupplicia, inferni quoque pœna illis parata eſt, quæ perpetua futura eſt, in qua in æternum verſabuntur infinito bono orbati, quæ eſt Dei beatifica viſio: & ad hanc pœnam, quæ damni dicitur in corpore, & in animo ignis

ormenta patientur, ignisque non ſpiritualis (vt quis inanis homo ſuſpicari poſſet) ſed verè ignis materialis, licet alias habeat proprietates, quòd vt hic non occidit, ſed animas torquet, quod hic non facit. Id igitur cum ita ſe habeat, qui fauores poſſet promitti virtuti maiores, aut vitio maiora ſupplicia, quàm quæ dicta ſunt? Quod quidem omne, quàm magna ſit hæc pars Chriſtianæ religionis præſtantiæ, quæ tam multa bona virtuti tam multas minas, & ſupplicia vitio pollicetur, facilè declarat.

De ſexta religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt illius perpetuitas, & conſtantia in omnibus ab initio mundi ſæculis. Cap. VIII.

SExta religionis Chriſtianæ præſtantia, eſt quod antiqua, & perpetua, & conſtans eſt, quæ prædicta fuit a prophetis ab initio mundi, & figurata, & in hoc vſque tempus perſeuerat. Nam licet in legis gratia multa myſteria nobis Dominus exponeret, qui in hunc mundum non ſolum venit, vt eſſet nobis eadem redemptor, verũ etiam doctor, atque magiſter, vt Prophetæ teſtantur, tamen illi crediderunt, & prophetizarunt, quidquid hic cœleſtis præceptor apertiùs, cum nouæ legis gratiæ myſteriis nos docuit. Propter hanc cauſam ſemper fides vna fuit, quæ per omnes mundi ætates cucurrit: licet tam multis modis oppugnata ſit. Quis enim verbis conſequi poſſet, quot tormentorum machinis, nũquam auditis, nec animo quidẽ conceptis exiſtimabãt mundi Monarchæ deijcere, & in exiliũ ab hominum cordibus hanc fidẽ mittere? Poſt hoc aũt quot rationibus humanis tentarunt hæretici illam euertere? At illa ſemper in eadẽ puritate perſeuerauit, tãquam firmus in mari ſcopulus, qui omnes vndarum, & ventorum impetus negligit. Oẽs aũt hæretici cum omnibus ſuis hæreſibus, tamquam fumus euanuerunt, & in nihilum redacti ſunt: ipſa tamen integra remanſit, quòd ſupra firmã petram fundata erat, quod diuinũ propugnaculum, atque protectio eſt. Propter hanc cauſam inferni portæ, quæ ſunt omnes dęmonum vires, & artes, & totius mundi potentia, non præualuerunt aduerſus eam, quod illius veritas maximum argumentum, & indicium eſt. Nam (vt diximus) veritas ſemper ſimplex eſt, at falſitas, quæ a recta via declinat, multiplex eſſe poteſt. Quod facilè conſpicitur in miſeris noſtra memoria hæreticis: Ex quibus licet non multis ante annis inceperint, iam centum, & decem & octo ſectæ ſurrexerunt, longè inter ſe differentes, quæ iã plures ſunt, quàm Babyloniæ linguæ fuerunt. Inde illud eſt, qui de quodam Germanico Principe narratur, qui interrogatus, quam fidem nonnulli illius finitimi populi profiterentur; reſpondit ſuperiori anno, quoddam genus fidei profeſſos, ſed neſcire ſe, quam illo anno profiterentur. Hæc eſt mendacij

dacij conditio, vt ſit inconſtans, & varia, quod quam longè a ſanctiſſima noſtra religione abſit facilè cernitur.

Mirum autem illud eſt, zelum videre, quo in omni ætate fuerunt affecti eccleſiæ patres in hac fidei puritate, & ſinceritate conſeruanda. Ad omne enim dubium, quod in ea excitatur de aliquo articulo, ſtatim vniuerſale concilium cogendum curant, in quem omnes prælati conueniunt, vbi omnes congregati ſpiritus Sancti gratia inuocata maximo pondere, & concordia hoc dubium pertractant, & quod tenendum, & credendum ſit, decernunt. Neque hoc contenti eccleſia ſtatuit iudices in his, quæ ad fidem pertinent, qui nulla alia in re, ſe implicant, nullamque aliã cauſam exercent, niſi eas, quæ ad fidem ſpectant. Quod omne a diuina prouidentia proficiſcitur, quę per media tam accõmodata eccleſiam gubernat: ſed etiam, quia vis, & pulchritudo veritatis ſuos ſplendentes radios emittit, quibus ſe ipſam probat, ac iuſtificat, & eo amore illius obſeruatores afficit, vt huiuſmodi zelum ſuæ intactæ puritatis in illis eſſe voluerit.

Nullus huiuſmodi zelus, neq; hoc prouidentiæ genus in falſis ſectis, ac religionibus, q̃ in terris ortæ ſunt cernitur. Ob id admirabatur S. Aug. cum videret omnes philoſophos inter gentiles ſuum ſibi fingere Deum, & religionem prout illorum imaginatio, & voluntas ſibi perſuadebat, neque ob id aderant leges, quæ id prohiberent, aut ſupplicio coercerent. Solus Socrates morte multatus fuit, quod vnum Deum profiteretur, & cęteros negaret, & Anaxagoras Athenis in exilium miſſus fuit, quod Solem ſplendentem lapidem eſſe dixit. Quod S. Aug. valde admiratus eſt. In ea enim ciuitate Epicurus maximo in honore habebatur: qui animarum immortalitate tollenda, & cum ipſa diuina prouidentia, & fęlicitate hominis in voluptate ponendo omne religionis genus peruertit. Ad quid enim debebat homo in virtutem incumbere, ſi Deus nihili virtutem faciebat, & idem animæ cum corpore eſſet interitus? Sed licet huiuſmodi error eſſet tam peſtiferus, hic tamen immanis philoſophus, nihil vmquam paſſus eſt: imò multos ſectatores, & fautores huius blaſphemiæ habuit. Quid autem de Plinio dicam? qui in naturali hiſtoria ad Veſpaſianum Imperatorem ſcripta ſtatim in ipſo initio prouidentiam negat, & animæ immortalitatem proponit, quo omnem religionem, & Dei cultum peruertit. Nam ſi neque in hac, neque in alia vita nihil mihi a Deo ſperandum eſt, cur Deum colere? Et licet librum ediderit cum hac tanta blaſphemia, nemo tamen ei dixit, malè dicis, neque ob id vllam iacturam fecit, in quo illius ſectæ vanitas cernitur, & illius participes eam parui facere, cum nihil penè illius cauſa laborarent. Maximi theſauri, maxima cum diligentia cuſtodiuntur, at qui non ita cuſtodiuntur, id eo fit, quod paruo habentur.

Neque Iudęi in ſuæ religionis veritatem eo zelo erant affecti. Inter

eos enim Saduceorum ſectæ honorabatur, qui tam rudes erant, tamque ſenſibus dediti, vt nihil aliud crederent, quàm quod ſenſibus percipi poſſet; & ita negabant Angelos, & Spiritus, & in primis mortuorum reſurrectionem, qua negata illud ſequitur, quod Apoſtolus concludit: 1. Cor. 15. ſi mortuorum reſurrectio non ſperatur, edamus, & bibamus, quòd cras moriemur. Neque Macometani in ſuæ ſectæ veritatem, ita zelabantur. Auerroes enim Ariſtotelis commentator Macometanus erat, & animæ immortalitatem negabat, quod religionem penitùs tollit, & inquit præterea Ariſtotelem de vltimo hominis fine, & fœlicitate melius tractaſſe, quàm Macometum. Quod Ariſtoteles hominis fœlicitatem in præſtantiſſima ſuarum actionum, hoc eſt in Dei contemplatione, poſuerit: Macometus vero in ſordidisſima, hoc eſt in cibo, & potu, & in puellis virginibus, fingens paradiſum locum, vbi peſſimæ omnium fœminæ verſabantur. Quod autem hic ſceleſtus homo videbat fore, at ventris excrementa ibi multa eſſent, vbi multum ederetur, & biberetur, ne fimi montes in cœlo eſſe diceret, dixit hæc excrementa, & immunditiæ per ſudorem euaneſcere, quid autem hoc magis riſum mouere poteſt? in quo cernitur, quod in hac re non vſus eſt metaphora, aut alia figura (vt nonnulli Macometani pudentiores dicunt) quod ſui paradiſi turpitudinis pudet, ſed ipſa, vt illa verba ſonant intellexerunt, exiſtimantes nullum alium adeſſe cibum ſuauiorem, neque qui poſſet magis homines voluptati deditos, ad ſe trahere.

Qui error ita ferus eſt, & ita philoſophiæ contrarius, vt huic tam magno philoſopho neceſſariò credendum erat, Macometum prophetam non fuiſſe, ſed deceptorem hominem, cum in ſuo Alcorano tam turpem paradiſum poſuerit. Neque propter hanc cauſam hi philoſophi, vel accuſati vel damnati fuerunt, quod contra in religióne Chriſtiana fieri perſpicitur: cum non permittat ne titulum quidem imminui illius fidei, quam profitetur, vt igne non comburatur, qui eam violare tentat. Quod maximum illius veritatis indicium eſt, cum ipſa (vti diximus) dignitate propria, & pulchritudine efficiat, vt tanti fiat, & tanto zelo Chriſtiani homines in eam ſint affecti.

De ſeptima religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ ſunt ſcripturæ ſacræ, in qua nititur dignitas. Cap. IX.

SEPTIMA religionis Chriſtianæ præſtantia eſt ſacræ ſcripturæ dignitas,& puritas, quæ nos ad bene viuendũ hortatur,& impellit,nobiſque regulas,& recordationes præbet, quibus nos Deo gratos, & acceptos reddamus, Vt autem de fructibus,& laudibus huius ſcripturæ agamus,neceſſe eſſet tot libros conſcribere, quot & ipſa habet:quilibet enim ſuam propriam laudem meretur. ſed & hanc rem percurramus:incipiamus a quinque Moyſis libris legis, & ex multis rebus, quæ in illis ſunt,illa maxima conſideratione digna ſunt: videre quot inuentionibus vſus eſt ille Propheta, qui cum Deo facie ad faciem loquebatur,vt ad diuinam legem ſeruandam illos homines induceret.Primum enim quadraginta dies ieiunauit,in monte cum Deo verſans,& ab eo hãc legem in tabulis lapideis eiuſdem Dei digito ſcriptam impetrauit: ex quo fiebat,vt maiorem auctoritatem,& exiſtimationem ſortiretur: iuſſit deinde,vt has duas tabulas in teſtamenti arca ſeruarentur, ſupra quam, erat propitiatorium,quem locum maximè omnium ille populus venerabatur.Poſt hæc mirabiles fauores, & ſecundas res pollicitus eſt illis, qui legem ſeruarent,ijs uero, qui contra execrationes,& minas tantas adiunxit,vt illas legentes tantum penitùs contremiſcant.

Præterea iuſſit populo, vt ingreſſus in promiſſionis terram in monte Hebal nonnullos erigeret lapides, & eos calce æquaret, & apud illos altare erigeret, & in ijs lapidibus, clarè, & diſtinctè Dei legem ſcriberet, vt omnes illhac tranſeuntes viderent legem ſcriptam, quam ſeruare oportebat. Ad hanc autem diligentiam aliam maiorẽ addidit:iuſſit,vt illorum quiſq; in ſuis veſtibus haberent,zonas cęruleas,in quibus ſtimulos,& monumenta legis,quam debent ſeruare, haberent.

Et ad hæc aliam adhibuit diligentiam; iuſſit, vt duodecim tribus in duos vicinos montes diſtribuerentur. ſex in alterum; & in alterum ſex, & Leuitæ præcipuè execrationes, & minas in non ſeruantes legem proferrent: & vniuerſus populus ſingulis execrationibus reſponderet, Amen, Hoc modo. Maledictus, qui facit aliquod Idolum, & in domo ſua abditum tenet: & populus reſpondebat, Amen: Maledictus, qui patrem, & matrem non honorat, & populus reſpondebat; Amen; Maledictus, qui mœchatur, & populus reſpondebat: Amen. Hac ratione proſequitur execrationes eorum, qui cætera mandata fregiſſet, hac tanta ſolemnitate, & duodecim tribuum concurſu, vt harum execrationum ratione, & huius Amen, Amen, populi maxi-

maximo timore afficeretur populus ſi in illam culpam inciderent, qua eſ ſet his timoribus obnoxis. Et tamquam id omne eſſet parum horum mā datorum ſtudium, & cuſtodiam commendat, amicioribus verbis, quā commendari posſint. Inquit enim. Deu. 6. *Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis ſe dens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atq; conſurgens. Et liga bis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque, & mouebuntur inter oculos tuos ſcribensque ea in limine, & oſtijs domus tuæ.* Hæc ſunt Prophetæ verba. Quis ipſo ex his onmibus non intelliget quanti ſit, Dei legem ſeruare, quam homo ſic ſpiritus ſancti plenus tam multis modis, & rationibus cō mendabatur. Non enim is, qui tam multa ſciebat tantus non fuiſſet in ea commendatione, niſi certo ſciret, quanti facienda eſſet. tibi enim compertisſimum erat, quod hac lege ſeruata, omnem proſperitatem, & omnia bona noſtra domos ingreſſura, ſin contra omnia mala. In iiſdē legis libris illæ duæ tam celebres Dei, perfectiones, miſericordia, & iu ſtitia faciſe cernentur. Miſericordia oſtenditur maximis fauoribus, quos huic populo fecit, tam in Aegypti exitu, quàm in toto itinere vſquesd terræ promisſionis acquiſitionem. Quamobrem dixit Moyſes Deut. I. Deum illum populum duxiſſe, atque produxiſſe quemadmodum pa ter paruum filium in ſinu ſuo geſtare ſolet: contra vero iuſtitia in flage lis, quibus eum puniebat, cum mandata egrediebatur, & multum pec catum impunitum relinqueret: Quare olim idolū Hogor adorarunt & v nico die vigintiquatuor millia hominum ferro occiſi fuerunt. Præterea quaſi id parum videretur, omnes populi principes ſuſpendendos voluit quod huic peccato non obſtiterunt. Num. 23. In quo harum Dei perfe ctionum magnitudo facilè cernitur, quæ ſunt miſericordia, & iuſtitia, & ita, ut neque iuſtitia miſericordiæ, neque miſericordia iuſtitiæ impe dimento ſit. In quo quàm ſit Deus admirabilis, & perfectus in vtraque uirtute omnibus copertum eſt.

Homo autem ſi hinc ad ſacras hiſtorias ſe conuerteret in illis huius vir tutis perfectionem cerneret. In illis enim tum maximas proſperitates, & fauores a Deo bonis factos, improbis uerò flagella, & calamitates tantas ad eorum punitionem, vt maximam tum admirationem, tum timorem afferat, oſtendat quanta beneuolentia Deus proſequatur bonos, & quan tum ab improbis, quatenus improbi ſunt, abhorreat, tum quanti fa ciat uirtutem, quantoque odio ſibi vitia ſint. Et ne huius rei multa pro feram exempla, in vnico rege Dauid utrunque cernitur. Fauores quos illi dum Dei fuit amicus fecit, potentias, diuitias, victorias, quas illi tri buit, mercedes, quas illi per ſuis minoribus pollicitus eſt, quis exorna bit? contra verò, cum mādata egreſſus eſt, alterius vxoribus vſurpandis quibus flagellis eum puniuit. Primùm enim vt ille Deo contumax

fuit

fuit, ſic permiſit, ut totum illius regnum ab illo deficeret, & arma in illum ferret, eũ cũ regno vita priuaret, quæ vltima calamitas eſt, quę regi cõtĭgere poſſit.2. Re.15. Ex quo Hieruſalẽ exire coactus fuit Cliuũ cuiuſdã montis vnà cũ ſuis, & nudis pedibus, & capitibus tectis, & lugendo aſcendere. Ex quo quidam ex miniſtris in montis latere eũ contumelijs afficiebat tirannum illum vocans, alterius regni vſurpatorem, ſanguinis effuſorem, quodque propter illius ſcelera, Deus, meum tanta ſupplicia immittebat. Et præterea propter vxorem ſui ſubditi, quam ipſe clam violauit, permiſit, vt proprius filius coram omnibus decem illius fœminas violaret, & propter ſubditum, quem occidendum curauit, prę ter ex adulterio filij mortẽ decem illius filii ferre interierunt, & propter vnius mortẽ, illius ſcilicet, qui a patre defecit tanto dolore affectus fuit, (quòd in mortali peccato eum mori, & ad inferos deſcendere videbat) vt multis lacrymis, & ſingultibus profeſſus fuit ſe libentius voluiſſe mori, quàm illius filii mortem videre. Id autem omne paſſus eſt poſt diuturnam pœnitentiam, & multas lacrymas propter illud peccatum effuſas. Quod olim ſuberbia vanus factus iuſſit omnes gentes, quæ in ſuo regno ad bellum idoneæ eſſent, numerandas, vnico die ſeptuaginta millia ſubditorũ interfecit Deus, & plures interfeciſſet, niſi multa ui lacrymarũ, & gemituum, ſeq; morti offerẽdo pro illis, Deum placatum reddidiſſet. Qui has legerit hiſtorias, facere non poterit, quin videat, quantopere debeat homo Deum amare, & virtutem ſectari, cui tam multa bona parata ſunt, & vitium odio proſequi, quod tam multis flagellis, & calamitatibus punitur. In quo facile appatet, nobis magis conducere ſacras litteras ad Dei cognitionem, quàm vniuerſam hanc mundi fabricam, cum illius bonitatis, & iuſtitiæ, & amoris, quo in bonos, & odii, quo in improbos affectus eſt, diſtinctius cognitionem afferat, quàm tota mundi fabrica. Quæ cognitio nos maximè in Dei amorem, & timorem excitat.

Sequuntur ſtatim Pſalmi, qui quo modo debeamus Deum laudare illi gratias pro beneficiis acceptis reddere, in noſtris neceſsitatibus ab eo auxilium petere, apertiorem illius cognitionem nobis tradunt, cum illius operum præſtantiã, tam naturæ, quàm gratiæ de quibus plene omnes Pſalmi tractant, nobis ob oculos ponunt, vt in noſtris cordibus in illius maeſtatem tum amorem, tum timorem, tum reuerentiam excitet, quæ ſunt ea, in quibus ſumma chriſtianæ philoſophiæ apertè conſiſtit: in duas enim res diſtribuitur, quarum altera eſt creatoris cognitione noſtrum intellectum erudire. altera illius nominis amore, & timore inflammare, & afficere, quarum prima ad ſecundam ordinatur, tamquam ad rem, & præcipuum finem: ſola enim Dei cognitio, niſi & voluntas ei cognitioni reſpondeat, parum nobis iuuare poteſt. Ad hanc ego uoluntatis partẽ tam quã ad maximè præcipuuã Pſalmi maximè cõducũt. Propter hanc

cauſam

catem eccleſia voluit, vt illi nobis in ore verſarentur diu, noctuque cum ipſis cubitum diſcederemus cum ipſis electulo ſurgeremus. cũ ipſis pranderemus, atque cœnaremus, vt hac continua exercitatione, ſemper ignẽ igni, lumen lumini, & deuotionem deuotioni adderemus, & ita ſemper creatoris amore, & timore augeremur.

De libris ſapientiæ, Prophetis, & Euangelio.

POST Pſalmos ſequuntur libri, quos ſapientiales dicimus, de quibus nihil aliud dicam, niſi eos eſſe philoſophiam moralem non ab Ariſtotele, aut Platone, ſed a ſpiritu ſancto ordinatam, in qua ſine diuiſionibus definitionibus, ſyllogiſmis, ſine opinionum varietate docemur, quomodo noſtram vitam ipſi regere debeamus, tũ rebus aduerſis, tum ſecundis, vbi tot adſunt recordationes, tot conſilia, vt nulla pars vitæ ſit, quæ ſuis præceptis, & doctrina careat. Per illos inducuntur homines multis rationibus ad iuſtitiam, & quibus actionibus ad eam perueniamus, traditur, quæ eſt totius chriſtianæ philoſophiæ ſumma. quos libros, qui ſibi bene viuendum cenſeãt, ſemper in ſinu geſtare deberent in iis enim lumen pro intellectu, pietatem pro volũtate, medecinam pro vulneribus, & doctrinam ſalutiferam per vita inuenient. Adeſt præterea: in illis alia inſtantia nullum ſcilicet in illis dari verſum, in quo non vtiliſſima ſententia adſit. In aliis autem libris nonnumquam neceſſe eſt multorum percurrere folia, priuſquam aliquid inueniat dignum, quod memoriæ commendetur: Hic autem nihil non vtile eſt nulla periodus, quæ non ſalutiferam ſententiam, & præcioſam margaritam contineat. Quamobrem hi libri quaſi totius ſacræ ſcripturæ quædã peroratio eſſe videtur.

Prophetæ deinde ſequuntur, qui de futuris rebus verba faciunt. quorum præcipuum munus eſt maximos fauores illis promittere, qui Dei legẽ ſeruauerint, & maximas calamitates, & ſupplicia iis minari, qui eam fregerint: vt in omnibus illorum ſcriptis perſpicitur, & præſertim in cap. 5. & 6. Ezechielis, de quibus antea mentionem fecimus, in quibus videbit lector tam magnos Dei ruinas in improbos, vt licet lapideum cor haberet perterritus, & attonitus fieret. Quarum rerum altera, quæ promiſſiones ſunt, contendunt prophetæ hominum corda ad Dei, & virtutis amorem conuertere, altera uero (quæ minimæ ſunt) ad iuſtitiæ timorẽ, & peccati odium Quod ſi quis in illis recte Philoſopharetur, inueniet profecto non minus minas, quàm promiſſa ad Dei amorem homines excitare, cum vtraque ab eadem radice proficiſcantur, quæ eſt immenſa Dei bonitas, ad quam non ſolum pertinet ab improbis abhorrere, & eos ſupplicijs

plicijs coercere, quam probos diligere, & beneficijs afficere. eum autem vtrunque illius ſummæ bonitatis magnitudinem oſtendat, & hic ſit nobis maior ſtimulus, & incitamentum ad Dei amorem, illud ſequitur, nihil eſſe, quod nos magis ad illũ amandum excitet, quàm horribiles illius minæ, & promiſſorum magnitudo.

In eadem ſcriptura alio quodam modo diuinæ bonitatis magnitudo, & illius deſiderium ſalutis hominum facilè apparet, cum tot prophetas longi temporis ordine miſerit, vt illorum peccatorum magnitudinẽ, & irã, & ſupplicia, quæ illis, niſi re emẽdarẽt, parata erãt, penitus manifeſtarent. Neque ſatis illi uidebatur, id grauiſſimis verbis, declarare, ſed nouas artes excogitabat, quibus id apertiſſimè declararet. Hieremiæ iuſſit, vt catena collo ſuſpenſa iret, vt hac ratione carceres, & captiuitatem præ ſe feret, quam ſuis peccatis perpeſſuri erant, & coram illis ligneum labrum frãgeret, vt eorum euerſionem ob oculos poneret. Iſaiæ verò iuſſit, vt nudus iret, & rationem conſpiceret, qua futurum erat, vt captiui in ſuorum Hoſtium terras perducerentur. Ezechiel quoque mandauit, vt ſibi barbam raderet, & illius pilos in tres partes diſtribueret, quarum primam coram populo combureret, alteram concideret in minutas particulas, tertiam in aerem diſpergeret. & contra eam enſem corriperet, vt hac ratione flagellorum varietatem, & calamitatum, quibus futurum erat, vt populus afficeretur, ante illorum oculos poneret. Hæc omnia nobis declarant ex altera parte Dei bonitatis magnitudinem, qui tam multis rationibus operam dat, vt homines a peccatis aliena reddat, & iræ ſuæ pœnã proroget ex altera verò ſuæ iuſtitiæ magnitudinem, quæ quod minatur efficit, niſi homines a ſuis ſceleribus ſe arcerent.

Ex his autem omnibus ſpiritus ſancti vis admirabilis eſt. & eloquentię magnitudo, qua hi diuini viri Dei offenſiones vituperabant, & amplificabant. Legat, ſi quis vult, prima quatuor capita Ieremiæ, & ſi quæ rhetorum præcepta tenuerit, videbit quomodo hic maximus orator ſpiritu ſancto edoctus hanc Dei cauſam contra improbos tanta eloquentia tractat, iis verbis, tum exclamationibus, tanta tum figurarum uarietate, tum rationum, modo illecebris, modo minis, modo aliarum nationum exemplis, modo ob oculos illorum idolatriæ turpitudinem ponendo, & vnà diuina beneficia, vt neque Tullius, neque Demoſtenes tantam figurarum varietatem, aut ſententiarum, vt hic Propheta, adhiberet. Eloquens ſine eloquentia, artificioſus ſine artificio, quod ſpiritus ſanctus illius pręceptor erat, qui primũ tantarum calamitatum cognitionem ei tribuit, deinde verba, & eloquentiam, ad illorum ſenſus explicandos accommodatam. Et vtrunque ita humanas vires ſuperat, vt hominem ad id peruenire minime poſſet, præſertim, qui in humanis ſcientiis, nõ fuerit eruditus, (vt cõiter Prophetæ erat, niſi ſpũs ſancti plenus fuiſſet, q̃ tãto

illum

illum dolore efficiebat tantumque illi ſenſum tribuebat ob ſcelera com-
miſſa, & vnà verba, & figuras, quibus, quod ſentiebat, exprimere va-
leret.

Doctrinam verò ſacrorum euangeliorom quis laudare aulus erit, vel
pro rei dignitate laudauerit? cæteras enim doctrinas Deus nobis dedit
per ſuorum ſeruorum os, ſed hanc per vnigenitum filium ſuum nobis de
dit, qui miſſus fuit in mundum doctorem, atque magiſtru m, in cuius la-
biis, inquit Propheta, ratione præſtantiæ illius doctrinæ ſpiritus ſancti
gratia ſparſa fuit. Primum autem, quod in illa eſt adnimaduertendum
eſt illius ſanctitas, & puritas, quæ ſtatim illas permisſiones, & licentias
ſuſtulit, quas lex concedebat, vt eſt pluuer habere vxores, & illis libel-
lum repudii dare, & exteris nationibus fœnerari, vt ſuperius diximus.
In hac doctrina videbimus, quàm iure Iſaias propheta inter alia nomi-
na Chriſtum vocauerit conſiliarium: futurum enim erat, vt re & verbis ea
nobis conſilia traderet, quæ ſupra demonſtrauimus, in quibus vitæ euan-
gelicæ perfectio conſiſteret. In hac eadem doctrina dicit beatos pauperes
ſpiritu, miſericordes, manſuetos, pacificos, mundos corde, iuſtitiæ fame
& ſiti laborantes, quod eſt faciendi. quod debent, ut ſuo creatori ſer-
uiant, qui ſua, & aliorum peccata lugent, qui perſecutiones patiuntur,
maledictiones, iniurias, vt legibus, & iuſtitiæ pareant. Hic cõmẽdatur ni-
mias patris affectiones propinquorũ honorũ dignitatũ, & oĩum huius ca
ducæ vitæ bonorũ moderari, ac cohibere. Hic amor ſui dãnatur, & ſanctũ
ſui ipſius odiũ malarum ſcilicet propenſionum commendatur. Hic Chri
ſtus Dominus docet, quomodo debeamus carnem tamquam captiuam,
& peſſundatam ducere, vt ſpiritus legibus congruenter viuamus cum in
quit. Luc. 9. *Qui uult uenire poſt me abneget ſemetipſum, & tollat crucem
ſuam, & quotidie ſequãtur me. Qui enim uoluerit animam ſuam ſaluam face
re. perdet illam.* Matthæ. 10. *Nam, qui perdiderit animam ſuam propter
me, ſaluam facies illam.* Hic iubet nos habere columbæ ſimplicitatem,
prudentiã ſerpentum, agnorum manſuetudinem, & puerorum humani
tatem. Hic maximè nobis commendat intẽtionis puritatem in ijs rebus,
qua agimus, & omnia diligentia, inanis gloriæ peculium fugiamus, quid
per magnum eſt vires enim adipiſcitur, vt ijs bonis operibus, quas faci
mus, nos tentet. Hanc autem recordationem nobis dat cnm ieiunabi
mus, cum orabimus, & cum eleemoſinam dabimus, cum nolit ſini-
ſtram manum ſcire, quid dextera faciat, nobiſque in primis conſulit, vt
eis benefaciamus, a quibus gratiæ relationem minime ſperare posſimus.

Neque ſatis illi fuit aditum ad cęlũ nobis verbis oſtẽdere, ſed hic nobis
tanquã in lucidisſimo oĩm virtutũ ſpeculo, & pſertim humilitatis mãſue-
tudinis humanitatis patiẽtiæ, miſericordiæ, fortitudinis, gloriæ Dei cœli,
noſtrarũ miſeriarũ doloris, ſalutis deſiderii, & in primis caritatis ſeipſum

nobis

nobis repræſentat, quæ vbi multas calamitates paſſa eſt, tandem vſque ad crucem peruenit.

Hic uidebimus, quomodo Deus ſemper ſe omnipotentem oſtenderit, vt aliorum morbis, & neceſſitatibus mederetur, & infirmum in ſuis iniurijs propulſandis, nonnunquam ſe a ſuis inimicis abſcondendo, nonnunquam ab illis fugiendo, ut cum in Aegyptum aufugit, & cum in deſertum cum diſcipulis ſuis ſeceſſit, vt iræ ſuorum aduerſariorum cederet. In quo nos docet, quàm validi, atque largi in proximos eſſe debeamus, & quàm in nos ipſos debiles, & auari. His uirtutibus ſe nobis offert, tam dulcem, tam amabilem, & tam ſuauem, & ijſdem nobis ob oculos poſuit, ſui æterni patris conditionis, & virtutis perfectiſſimam imaginem. Qualem enim ſe hic oſtendit filium, talis & illius pater eſt, non minus amabilis, non minus facilis, & miſericors, in humiles, nec minus ſeuerus, in ſuperbos, & ſceleratos.

De S. Pauli epiſtolis.

NEQVE verba ſatis ſunt, quibus doctrinæ epiſtolarum Sancti Pauli præſtantia explicetur. Primum enim illud uerè dici poteſt, eum Euangelii interpretē, & commentatorem fuiſſe. Sancti enim Euangeliſtæ tantummodo noſtri Saluatoris uitæ, & paſſionis hiſtoriam ſimplicibus verbis, & veritatis amicis narrant, ijs omiſſis quib. poſſent illud myſterium, & beneficium commendare. In hunc autem firmum, & planum cantum miſit Deus de cœlo hoc organum, hunc diuinū cantorem, qui angeli voce, ita hunc percurreret cantum, vt inde, tantos eliceret concentus, tamque ſuaues, vt animas purgatas, & ad hæc myſteriorum magnitudinem intelligendam accommodatas, maxima voluptate perfundat, & mira ſuauitate ad ſe alliciat, atque trahat.

Hinc. n. primū illius infinitæ bonitatis diuitias, & æterni patris miſericordiam nobis aperit, qui altiſſima ratione, vt filij ſui incarnatione, & paſſione, nobis remedium afferre, nos honorare, a mortuis ad vitam excitare, & in ſua gloria ſecum nos collocare voluit. Hinc dicit: Apparuit humanitas, & benignitas Saluatoris, non per opera iuſtitiæ, quæ nos feceramus, ſed per ſuam ipſius miſericordiam, per quam nos ſaluare vult.

Hinc Chriſti charitatis in pauperes magnitudinem nobis declarat, quæ vſque eò peruenit, vt mortem ſubire voluerit, non ſolum pro iuſtis, verum etiam pro peccatoribus, non ſolum pro amicis, verum etiam pro inimicis, & pro ijſdem, qui illius ſanguinem effuderunt: ob id nos ad eū amandum excitat, qui tantopere nos dilexit, & pro tanto beneficio ad

agendas

agendas illi gratias. Hinc etiam in nobis ſanctum, & neceſſarium timorem excitat, ſi in eo negligentes eſſemus, vt hoc remedium, & tantam ſalutem nobis a Deo miſſam in noſtrum vſum minime conuerteremus. Hinc quoque ſpem noſtram reficit, & cõfirmat, inquiens, quòd vbi Deus ſuum nobis filium dedit, nihil fore quid nobis per illũ neget, quod qui dat quod maius, & ita maius eſt, & quod minus eſt, & tanto minus non negabit. Ad hanc autem eandem virtutem, & ad caritatem nos inuitat tunc cum toties inæſtimabiles gratiæ diuitias nobis commendat, & bonorum, quæ ad nos per Chriſtum peruenerunt, quem dicit eſſe noſtrum aduocatum, noſtrum propitiatorium noſtrum pontificem, & ſacerdotem, noſtram ſapientiam, noſtram iuſtitiam, ideſt noſtræ iuſtitiæ cauſam, noſtram ſanctificationem, & redemptionem. Hinc efficit, ut ſummo odio peccata proſequamur, cum ipſi in cauſa fuerint, vt Chriſtus Dei filius crucifigeretur, & propter hanc cauſam inquit, quòd qui ſceleribus ſe obſtringunt pro ſe iterum Chriſtum crucifigunt. Hinc nos hortatur, vt noſtram carnem caſtigemus cum omnibus ſuis vitijs, & appetitibus, ut ex aliqua parte ei reſpondeamus, qui ſuã crucifigi voluit, vt nobis remedium afferret. Propter hanc cauſam idem Apoſtolus inquit ſe nihil aliud niſi Chriſtum & eũ crucifixũ ſcire. quòd ex eo has, & alias huiuſmodi lectiones diſcebat, quibus & ſe ipſe, & uniuerſum mundum ædificaret. Et propter hanc cauſam dixit, ſe nulla in re niſi in Cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriari, in qua tantum lumen, tantam ſapientiam, tanta ſolatia, tot Dei amoris ſtimulos, tantam fortitudinem, vt moleſtiam pro eo ſuffetret, & tandem tantarum gratiæ diuitias inueniret, vt nihil amplius huius mundi fauores, aut perſecutiones faceret, quàm hominem crucifixum, aut mortuum faceret. Ex his omnibus concludit, & explanat, quanta ſit huius myſterii excellentia, cum inquit facile cernitur, quàm magnum ſit hoc pietatis ſacramentum, quod apparuit in filii Dei carne, & humanitate, & ſpiritus ſancti auctoritate: iuſtificatum fuit, & angelis reuelatum, & gentibus prædicatum, in mundo creditum, & tandem in gloriam delatum.

Hic eſt igitur ille concentus, quem hoc ſpiritus ſancti organum in illum firmum ſimplicis hiſtoriæ euangelii cantum fecit ex eo tam multis rationibus extrahendis, quibus Deũ cognoſceremus, in eo omnem noſtrum amorem, & ſpem collocaremus, & ut uirtutem noſtris ſtudiis cõplecteremur, a ſceleribus abhorreremus, & noſtram carnem mortificaremus.

Hic autem animaduertendum eſt, quòd cum doctrina chriſtiana duas partes habeat, alteram, quæ de chriſti myſterio tractat, alteram, quæ de noſtræ vitæ inſtitutione, quam doctrinam moralem dicimus, in his duabus facultatibus hic Appoſtolus gentibus doctor datus admirabilis eſt.

Doctrinam autem,vt plurimum, in fine ſingularum epiſtolarum tractat.Cum autem hæc doctrina,eò magis cuuet,quò magis ad particularia deſcendit: propter hanc cauſam quomodo debeant parentes cum filijs ſe gerere, & hi cum parentibus, mariti cum vxoribus, vxores cum viris ſuis,domini cum ſeruis: ſerui cum dominis,prælati cum ſubditis,ſubditi cum ſuis prælatis præcepta tradit. Hic quoque docet cuiuſmodi eſſe debeant Epiſcopi,Sacerdotes, Diaconi, & eccleſiæ miniſtri. Hic tradit quales eſſe debeant mulieres matrimonio iunctæ,quales virgines,quales viduæ,quomodo illis in ſuis neceſsitatibus ſuccurrendum ſit. Illud maximè animaduertendum eſt, quàm accommodata præcepta, & conſilia his omnibus perſonarum generibus tradat,vt vir ſpiritu Sancto edoctus. Diuitibus iubet ne extollantur,neque in ſuis diuitijs,ſed in Deo cõfidãt ſenibus conſulit,vt in cibo,& potu tẽperatiores ſint,ne ætatis vitio,quod ab corũ ĩfirma ętate proficiſcitur, laborẽt.Viduis cõſulit,vt dies,noctéſq; in orationibus ſe contineant,vt hac ratione in Deu illud reperiãt, quod in maritis perdiderũt.Hoc pacto in ſingulis hominũ generibus illud animaduertit,quod ad eos maximè pertinet.

Ex dictis colliget Chriſtianus homo aliquid de huius ſanctæ ſcripturæ præſtantia. Aliud autem ſingulare indicium ad id Saluator nobis præbet,in ijs verbis,quibus ad populum loquitur, ſi quis voluntatem Patris mei facere vellet, videbit meã doctrinã illius eſſe, qui me miſit. Quibus verbis nobis ſignificat,iudicem incorruptum, & ſine veritatis ſuſpitione, & illius doctrinæ præſtantiæ eſſe hominem, qui in eo inuigilat, vt Dei voluntati ſeruiat,illius mandatis fideliter cuſtodiendis. Nam quemadmodum ad ciborum ſaporem iudicandum palatum ſanum requiritur:huiuſmodi quoque debet eſſe animæ palatum, vt doctrinæ ſapor dignoſcatur: quod ſi contra, vt ægrotus palatum corruptum habet, & malis humoribus affectum,ciborum ſaporem non rectè iudicat, ſic homines corruptis,& perditis moribus,qui ſcelera diligunt, & virtutem oderunt benè viuendi doctrinam non rectè iudicant,quæ quidem illorum malos mores,improbamq; vitam damnat.

Nam ſuperbus humilitatis doctrinam approbans caſtitatem voluptatibus deditus,manſuetudinẽ impatiens, charitatem inuidus, liberalitatẽ auarus eſſe certè nullo modo poteſt. Quare legimus Phariſæos Saluatorẽ in illorum auaritiæ peccatum prædicantem irridere, quod ipſi hoc vitio maximè laborabant.Propter hanc cauſam bonus veræ doctrinæ iudex,neceſſe eſt,ſit virtute præditus,cui animæ palatum ſanum ſit:& huiuſmodi vult Saluator,vt ſuæ doctrinæ iudex ſit. Nam ſi ante oculos huiuſmodi hominis ponerentur omnes totius orbis terrarum leges,quę ſunt, quæque fuerunt, luce clarius videret Chriſti doctrinam eſſe veraciorem ſpiritaliorem,ſanctiorem, & rationis lumini, quam in animas noſtras infudit

S crea-

creator congruentiorem magis Dei cultricem, hominum ſtudioſiorem, carnis inimiciorem, & aduerſariorem, & omnibus illius appetitibus, quã quæcunque vmquã in mundo fuerunt. Homo igitur virtute præditus ſit huius cauſæ iudex, & noſtrã doctrinã ante illius tribunal in iudicium venire non verebitur.

In his autem omnibus, quæ hactenus dicta ſunt, facilè conſpicitur, quàm magna ſit Chriſtianæ religionis præſtantia, quod eſt doctrinam, tam ſalutiferam, tam catholicam, & admirabilem habere ad noſtræ vitę informationem. Cum hac autem laude, aliã quoque habet, quæ eſt illius veritas & ſinceritas. Nulla enim ſcriptura inter philoſophos inuenietur, licet ſit vel Ariſtoteles, vel Plato, quos antiqui duos mundi oculos exiſtimarunt, vbi non aliqui errores reperiantur, quibus noſtra philoſophia penitùs libera eſt. In quo illa videtur doctrina humana, & ob id erroribus ſcatens, vt ipſe homo eſt: hæc autem diuina, cum nullo errore deturpata ſit.

Ad hanc autem laudem alia accedit, quæ eſt admirabilis veteris teſtamenti cum nouo concordia, in quo cernitur, quod quidquid ibi promittitur, hic præſtatur. Quod argumentum non minorem vim habet ad probandum hanc doctrinam eſſe a Deo reuelatam, quàm ſuperius adductũ. Quod cum ita ſe habeat, quid eſt ad hanc aut Iudæorum Thalmud, aut Macometanorum Alcoranus, qui libri tum fabularum, tum nugarũ pleni ſunt?

In hoc autem florum viridario, qui numquam pallidi fiunt, poterit homo virtute præditus deambulare, & flores odoratos, & ſalutiferos colligere, qui ſunt ſententiæ, & doctrinæ, quibus ſe ſuo creatori gratum, & acceptum reddet. Hæc illa menſa eſt omnibus cibis inſtructa, de qua inquit Propheta. Pſ. 22. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me.*

In hac autem menſa paſtum pro anima ſua, doctrinam pro vita, medicinam pro vulneribus, remedium pro tentationibus ſolatium in rebus aduerſis, cum omnia (vt idem Apoſtolus ait) quæ ſcripta ſunt, ad noſtram inſtitutionem ſcripta ſint, vt conſolatione, & patientia, quam litteræ nobis tradunt in ſpe æterni boni augeamur. Hic tamen animaduerto non omnia pro omnibus eſſe, ſed pro humilibus tantum, & pro illis, qui iam in doctrinæ catholicę ſtudio, & cognitione profecerunt.

De

De octaua Chriſtianæ religionis præſtantia, quæ eſt vitæ puritas, quam in illis efficit, qui eam profitentur, & obſeruant. Cap. X.

ALIAM proprietatem, & præſtantiam habere debet Religio, & lex, ſi perfecta, & uerax eſt: hoc eſt, debet illius profeſſores bonos efficere, & virtute præditos reddere: idē enim iudicamus de religione, & de lege, quod de omnibus artibus, quæ in humana vita adhibentur. Meliorem nautam illum vocamus, qui meliùs nauem gubernat, melior medicum, & medicinam, qui melius curat morbos, & ægrotos ad priſtinam valetudinem perducit. Cum autem religionis, & legis colēdi Dei ſit officium homines virtute ornatos reddere, & multis pœnis, & ſupplicijs ab ijſdē vitia remouere, illa religio perfectior erit, quæ ad id efficiendum maiorem vim habebit.

Chriſtianā autem religio, ante cęteras hanc præſtantiam habet: hæc illa eſt, aqua præſtantiores fructus à ſanctisſimis hominibus in terris orti ſunt. Et vt aliquid ex ijs exponemus, primum de fructibus, quos primitiua eccleſia tulit agemus, tunc ſcilicet, cum adhuc Chriſti ſanguis erat recens, & illius miraculorum memoria, Apoſtolorū doctrina, & Apoſtolici homines; qui eodem ſpiritu, quo eccleſiam fundabant, vt Dei vineam tum ſererent, tum colerent, inuigilabant.

Vt autem intelligatur, quantum facinus fuerit, hoc neceſſe erit ſtatū, & conditionem hominum ante Euangelij prædicationem declarare, qui pro ea, quæ ab Apoſtolo ad Epheſios c 4. ſcribunt his verbis intelligitur. *Hoc dico, vt iam non ambulatis, ſicut, & gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui tenebris obſcuratum habentes intellectum, quæ eſt in illis propter cæcitatē cordis ipſorum, qui deſperantes, ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, & in operationem immunditiæ omnis in auaritiam*. Hoc tantum malum perfectū eſt, tum quòd nihil boni, aut mali ab alia vita ſperabāt (vt hic Apoſtolus animaduertit) & ita illis timoris Dei frenum deerat, qui eos a malo remoueret, tum quòd pro vero omnis ſānctitatis, & puritatis auctor Deos ſordidisſimos, & turpisſimos colebant, in quibus omne turpitudinis, & carnis voluptatis genus ponebant.

Propter hanc cauſam ſibi non dedecere exiſtimabant, ſe eſſe ſuorum Deorum ſimiles. Quamobrem illis temporibus nihil aliud mundus erat, quàm turpisſimorum ſuum volutabrum, & fimus; & omnium deceptionum, ſcelerum, & mendaciorū, quæ in hominū corda cadere poſſunt, forum. Vnà. n. cum Idolatria cætera vitia, cuius ipſa cauſa eſt, principium & finis, regnabant, quod Sap. c. 4. teſtatur. Quamobrem illius tēporis homines Iſaias Propheta comparat, cum draconibus, ſerpentibus, lupis, viſis,

leonibus,baſaliſchis,& eundem mundum deſertum vocat, auidā ſterilita tem,terram auiam ſine cultura,vt aliud non ſit,quàm ferarum luſtra,dumi,ſerpentum cauernæ,atque ferarum.

Cum autem mundus ſit huiuſmodi, & homines huiuſmodi tantum gratia CHRISTI valuit, & Euangelij prædicatio, vt lupos in oues, leones in agnos, ſerpentes in columbas,& arbores ſteriles, & ſiluestres, in formoſos & fructus ferentes, conuerteret. In quo adimpletur illud, quod multo ante idem Propheta prædixerat,cum inquit fore, vt deſertus in amęnum locum,& terra arida,& arboribus,& herbis deſtituta,in viridarium voluptatis conuerteretur.

Ad id addit Ezechiel Propheta, quod viatores illac tranſeuntes : hanc tantam mutationem admirantes, dicent illa terra deſerta, & ſine cultura facta eſt voluptatis viridarium?ſignificabat hac comparatione ſanctitatis pulchritudinem,& abundantiam, quæ futurū erat, vt in terris Euangelij gratia,& prædicatio floreret,ſi quis ſcire aliquid ex his deſiderat Eccleſiaſticas hiſtorias legat,quæ de hac re tractāt,legat ſanctorum Patrum vitas, qui in heremo vitam degebant,& ordinū chronicas, & ibi ſatis magnum ſanctorum numerum videbit,hoc eſt religioſorū Pontificū, Confeſſorū puriſsimarū virginum(qui mundum cum carne vicerunt) innumerabiles monachos,quorum alij in cœnobia ſe recipiebant,vt angeli, alij ab hominum ſocietate ſegregati in ſolitudinibus verſabantur,vbi vitam ſuper humanam viuebant.

Qui horum ſanctiſsimorum vitas legeret, quas grauiſsimi auctores ſcripſerunt, nullum aliud maius teſtimonium vellet noſtræ religionis præſtantiæ, quàm id,quod ibi conſpiceret. Cerneret enim per ē noctes integras ſine ſomno pertranſire, nullo alio lecto, quàm terra, horum patrum cellulas tam anguſtas videret, vt magis mortuorum ſepulturæ, quàm viuorum domicilia viderentur : cerneret eos nullo alio cibo vſos, quàm pane & ſale,& crudis herbarum radicibus: nam (vt Sanctus Hieronymus inquit) coctum comedere inter monachos luxurioſum habebatur. Cerneret paupertatem tàm in veſtitu, quàm in reliquis rebus maiorem, quàm quis ſuſpicari poteſt. Videret eam à mundo ſeparationē, & ab omnibus humanis affectibus,vt ne ſorores, quæ illos fratres viſebant,vellent videre,aut cum illis colloqui. Quid autem dicam de illa conſtantia,& perſeuerantia diu,noctuq; cum Deo agendi,verſandiq; ſine vlla defatigatione,atque tędio?Quid de illorum fide,de tanta confidentia in Deo,qua leonibus & cęteris feris animalibus imperabant,dracones interficiebant,atque ſerpentes? Quid de illo ſolitudinis ingenti amore dicam deque illa humanæ ſocietatis fuga, tunc cum propter virtutes,& miracula ab hominibus magni fiebant, ne vllum temporis momentum illius iucundiſsimæ conſuetudinis cum Deo perderent?

Hæc

Hæc omnia ita ſunt admirabilia, ita ſupernaturalia, vt ſine naturalibus auxiliis, & ſine præcipua Dei gratia ſuſtinere minimè poſſent. Propter hanc cauſam hæc eadem ſine miraculis de noſtræ religionis præſtantia iudicium ferunt, ſed de hac re euidentiùs ſuo loco pertractabimus.

Aliud argumentum de magnitudine ſanctitatis illius aureæ ætatis eſt martyrum multitudo, quæ illo tempore fuerunt: quo idolatria de mundo ſublata, & veri Dei fides, & cognitio fundata eſt. Quàm multi fuerunt hi glorioſi equites, quàm crudelia tormenta, quæ perpeſſi ſunt, quàm multa prælia deuicerunt, quàm glorioſè de principibus mundi, & inferni triumpharunt, deſunt verba, quibus id explicetur, & uix credi poſſet.

Hoc autem cum tam magnum ſit, vt paucis verbis pro rei dignitate exprimi non poſſit, in alia loca huius ſcripturæ differetur.

In hac autem tam admirabili martyrum fide, atque conſtantia facilè apparet, quàm magna eſſet fides, & ſanctitas eorum, qui huiuſmodi tormenta patiebantur, ne ipſi ne momentum quidem temporis ſine Dei gratia permanerent.

Ab hac enim ſanctitate hæc tanta fortitudo proficiſcebatur, vt idem Saluator nos docuit, qui poſtquam in monte in illa diuina concione prima euangelicæ vitæ præcepta declaraùit, in fine tandem dixit. Matth.7. *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſuper petram, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit. fundata enim erat ſuper petram.* Hæc firma petra eſt omnium virtutum fortitudo, quæ a gratia proficiſcuntur, & præſertim a charitate, de qua ſcribitur in Canticis, quod nec multæ aquæ charitatis ignem extinguere, nec fluminum eluuiones eam demergere poterunt. Vndè autem hæc tam admirabilis ſanctitas proficiſcitur, quæ tam admirabilē fortitudinem peperit, niſi a profeſſione, & à Chriſtiana religione in qua tanta dantur auxilia, vt homines magis, quàm homines fiant, ideſt cœleſtes, & diuini?

At quis fortaſſe dicet inter philoſophos, non defuiſſe homines virtute præditos, & continentes. Ad quod primum reſpondeo illam perfectæ virtutis nomen non mereri, quæ ſibi Deum finem non proponit, & ad illius gloriam ſe non dirigit.

Quid prodeſt (inquit Sanctus Auguſtinus) benè viuere, per quod beatam vitam non aſſequimur? Socrates fuit inter philoſophos propter continentiam valde laudatus, & inter omnes vnam ponit Plato illius auditor (quam refert Quintilianus) dicens, quod quidam formoſiſſimus iuuenis nomine Alcibiades illi ſe obtulit, vt illo, vt ſibi luberet, abute-

retur, qui tamen fuit ita continens, ut illa licentia, quæ tam liberè ſibi offerebatur vti noluerit. O mirabilis continentiæ virtus, nolle illo vitio, quo noſtra tēpeſtate viri cōburūtur ſeruire. Quę virtus, quæ laus tāti æſtimatur, tam nefando vitio carere? Poterunt etiam Veſtalium virginum, quæ Romæ erant continentiam adducere. Quid hoc cum tot millibus virginum nobiliſſimarum, quæ in omnibus Chriſtianorum locis ſe Deo dicarunt, maximis diuitijs neglectis, atque maritis? fuerunt quoque Romæ nonnulli fortes viri, qui vitam patria effuderunt: quid hoc ſi cū multis millium millibus virorum, fœminarum, puerorum, & mollium virginum, qui ſe lacerari permiſerunt, non pro temporali patriæ ſalute, ſed pro ſui creatoris gloria, & honore? Quid cum matrum fortitudine, quæ ante ſuos oculos ex ſe natos, adoleſcentulos laniari permiſerunt, ne fidē, quam Deo debebant, frangerent: reperiturne ſub cęlo fortitudo, quæ ſi cum hac conferatur, non ſit tamquam vmbra? Fuerunt etiam olim philoſophi, qui diuitias contempſerunt, vt ſe totos ad philoſophiam conferent.

Quot autem fuerunt hi? duobus digitis enumerare poſſumus, pro quibus paucis multa religioſorum hominum millia in omnibus ordinib. adducam, qui fuerunt, & ſunt in eccleſia, & in eis ſatis diuites, & maximā potentiam ſortiti erant, qui tamen cum propria voluntate, & cum omnibus ſenſuum voluptatibus pro Dei amore neglexerunt, atque renunciarunt. Fuerunt etiam philoſophi abſtinentes, qui tenuiſſimis cibis contenti erant, & ad rerum naturalium contemplationem ſe conferebāt. Quid autem ſunt hi ad tot millia ſanctiſſimorum monachorum? qui morantes in ſolitudinibus ab hominum ſocietate ſegregati herbarum radicibus veſcebantur: & nonnumquam per duos, & tres dies nihil deguſtabant, & nonnumquam per totam hebdomadam ieiunabant, dies, noctesq; incredibili cum voluptate in ſui creatoris contemplatione verſantes. Vt Philon ſcribit de fidelibus, qui apud Alexandriam vitam agebant, & de multis monachorum millibus, qui verſabantur in ſolitudinibus. Quamobrē illud notum eſt omnes illas virtutes philoſophicas vix noſtratum virtutum merentur, vt vmbræ, & imagines dicantur. Imò vt ſimiæ aliquid faciunt, in quo ex aliqua parte humanas actiones imitantur, ſic omnes hæ virtutes philoſophorum ſimiarum actiones dici poſſunt, ſi cum actionibus illorum ſanctiſſimorum hominum, quot diximus, conferantur.

At fortaſſe quis dicet, ſi tanta eſt Chriſtianæ religionis vis ad reddendos homines probos, qui fit, vt tam pauci cernantur hac tempeſtate, qui hanc virtutem ſequantur, quorum multi ita viuunt, vt ſi neque fidem, neque religionem habuiſſent vmquam?

Hoc ita ſi quis quæreret, ab eo peterem ego, quam vtilitatem conſequeretur ille infirmus, qui in aliquo Xenodochio medicis, & medicinis

ſatis probè inſtructo cum maneret, illis tamen vti nollet? ita fides & Chriſtiana religio eſt Xenodochium omnibus ſpiritalibus medicinis inſtructum, à peritiſsimo medico ordinatis, & diſpoſitis, qui ob noſtrarum animarum curam de cœlis deſcendit. Ego autem ſi hæc medicamenta non adhibeo, & nihili facio, quam mihi vtilitatem afferre poſſunt?

Quod ſi quis a me ſciſcitaretur, quænam ſint hæc medicamenta, & quomodo mihi adhibenda ſint reſponderem multa eſſe, atque diuerſa, ſed quatuor eſſe præcipua, quæ hic breuiter narrabimus, inter quæ prima fides eſt, quæ ſunt myſteria, & articuli, quos ipſa confitetur, & vt ex hac medicina fructum percipiamus, non ſatis eſt, Credo, ſimpliciter recitare, vt Pſitacus recitaret, ſed illius ſenſum intelligere oportet, & quæ hæc myſteria, quæ credimus, quidnam ſibi velint diligenter ponderare, & in animo euoluere: id aliquo exemplo illuſtremus. Cum Deum patrem eſſe fatemur, cogitamus non ſolum vnigeniti filij ſui eſſe patrem, verum etiam iuſtorum omnium, qui illius filij adoptiui ſunt, quorum ita pater eſt, vt (quemadmodum illius vnigenitus filius affirmauit) nullus eſt in terris pater, qui cum eo, neque voluntate, neque amore, neque cura, neque prouidentia paterna, neque conſuetudine, aut facilitate, qui cum illo comparari poſsit. Hinc autem homo in ſuis neceſsitatibus auxilium habet, leuamen in laboribus, in angoribus ſolatium, fortitudinem in periculis, & huius patris amandi obligationem, & ut filij gerendi ſui, huius nobilitatis dignitate conſeruanda vitæ puritate.

Statim ad filium deſcendas, & de ſanctiſsima Virgine carnem ſumpſiſſe confitearis, neque ſolum hominem factum fuiſſe, verum etiam paſſum, & ſepultum eſſe, propter nos homines: hoc autem, qui conſiderat fieri ne poteſt, vt eum non amet, a quo tantopere fuerit amatus? qui tanta mala illius cauſa paſſus eſt? Qui tanto precio eum redemit? qui tantam tum bonitatem, tum charitatem illi in hac actione oſtendit? Qui tanta beneficia apud eum collocauit? Qui fieri poteſt, quin a peccatis abhorreat, cuius liberatio, & remedium tanti conſtitit? Qui poterit vitam ſuam ad illecebras carnis malè affectæ accommodare, cum ille tanto rigore aliorum culpis, & peccatis ſuam innocentiſsimam carnem tractauerit?

Hæc autem omnia ſi conſideraret homo, & in primis illos tres fidei articulos, qui poſtremi ſunt, qui ſunt huius Domini aduentus ad iudiciũ, & ſempiternam gloriam, quam bonis daturus eſt, & æternam pœnam improbis, & illas horribiles ignis flammas, in quibus cum anima, & corpore perpetuis pœnis afficiendi ſunt, cum perpetuo de cœlo exilio, & priuatione beatificę Dei uiſionis, hoc ſine ſpe, vel miſericordiæ, vel veniæ,

vel remedij, vel ſententiæ reuocatione, aut mitigatione (quod omne tum exequi neceſſe eſt, quàm homo ex hac uita migrat, quod nobis quolibet horæ momento impendit: Quis erit tam ſibi inimicus, tam duro corde, quin tota mente, omnibuſque artubus contremiſcat: ſi hæc ſingula diligenter in animo euoluerit? Hæc igitur eſt prima medicina, primumque auxilium, quod nobis religio Chriſtiana ad virtutem præſtat.

Secundum autem remedium eſt ſacramentorum vſus, quæ ſunt propria noſtrorum vulnerum, & morborum animarum noſtrarum medicamenta excogitata, & ordinata ab illo pio Samaritano, qui in percuſſi vulnera oleum, & uinum infudit; Ille enim Deus, qui tot herbarum genera creauit, vt his mortalibus corporibus, quæ cum beluis nobis communia ſunt, mederemur: non conſentaneum erat, vt animas immortales, quæ nobis cum angelis communes ſunt, ſine medicamentis relinqueret, quorum morbi, quibus obnoxiæ ſunt, non minores quidem, quàm corporum ſunt.

Ex his autem ſacramentis, quæ repetere poſſumus ſæpius ſunt confeſſio, & ſacra communio. Quorum alterum ad animarum noſtrarum vulnerum curanda conducit, alterum vt vitam acceptam ſine peccato conſeruemus. Virtus autem, & efficacia ſuorum ſacramentorum ad ea, quæ dicta ſunt, & ad alia multa nullis verbis exprimi poſſunt, & ne tantam rē afficiam iniuria de ea minus dicendo, quam decet rem ipſam in aliud tēpus differam.

Tertium autem auxilium, quod nobis hæc religio affert, eſt ſæpe orationis vſum & frequentiam commendare, quæ omnibus neceſſitatibus cōmune remedium, & omnibus morbis medicina, eſt. Sacramenta autem ſingula, quaſi ſingulos effectus in noſtris animabus operantur, cæteræ quoque virtutes ſingulæ ſingulas habent materias, & munera, quibus ſe exercent: oratio verò ferè in omnes partes valet, & in primis contra peccatum optimum remedium eſt, & ob id Saluator noſter ſuos diſcipulos armauit oratione paſſionis nocte, quando illis dixit: vigilate, & orate, ne intretis in tentationem. In hanc ſententiam inquit Eccleſiaſticus, quod qui legem ſeruat, orationem multiplicat: nobis ſignificans, quod ad legē ſeruandam orationis auxilium maximè opportunum eſt. Multa prætermitto loca, in quibus hanc virtutem frequentare maximè cōmendat. De his tribus auxiliis ad virtutem nihil neque intellexerunt, neque ſcripſerunt philoſophi, licet ſe humanæ uitæ magiſtros profiterentur. Fidem enim non habebant, neque ſacramenta, neque quid eſſet oratio intelligebant. A cęlo enim nullum auxilium ad virtutem, ſed à ſe ipſi tantum, & a propriis viribus ſperabant.

Ad hæc tria auxilia debemus addere Dei verbum auditum, vel lectum,

vel

vel quod in animo deuotè euolueris, & ruminaueris, de cuius fructibus iam ante initio huius libri tractauimus.

Hæc quatuor auxilia ſunt præcipua ad virtutem ſibi comparandam, vitæque Chriſtianæ perfectionem. Ad comparandam dixi, quod huius uitæ perfectionem in illis non conſiſtit, ſed ſunt media, & inſtrumenta maximam vim ad illam conſequendam habentia, vt medicinæ ad ſanitatē, quæ fruſtra eſſent, niſi ex illis hic fructus conſequeretur.

Sed vt redeamus ad rem; ſi tam pauci ſunt Chriſtiani, qui vtantur his medicinis, tamquam à fidei, quam profitentur, myſterijs abhorrent, ſi numquam ad ſacramenta ſe conferunt, niſi cenſuris coacti, ſi ex vigintiquatuor horis ne vnam quidem terunt in eo, vt ſe ipſi Deo cōmendent, & ab eo, quibus vndique circumuenti ſumus contra peccata, auxilium, & illius gratiam petant, ſi numquam ne manibus quidem contingunt vllū librum, piam doctrinam continentem, neque attentè Dei verbū audiunt, vt inde aliquem fructum percipiant, quid illis Chriſtiani nomen prodeſſe poteſt, ſi non vtuntur medicinis, & ſubſidiis, quæ hæc ſancta religio nobis proponit, vt nobis ad virtutem ſuppetias ferat, vtque in cordibus noſtris Dei timorem, & amorem ingeneret, & in peccatum odiū? Oſtendas mihi aliquem, qui his remediis vtendo in peiorem virtutis ſtatum declinauerit, & tunc tua propoſitio valere aliquid confitebor. Sed reipſa cernitur, quod quicunque in illorum vſu ſe exercent, atque frequentia in dies ſingulos magis in Dei amore peccati odio, & in omnibus virtutibus proficiunt.

De nona religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt per illam homines veram felicitatem, & vltimum hominibus bonum ſibi comparare. Cap. XI.

NONA religionis Chriſtianæ præſtantia eſt per illam homines fœlicitatem, & vltimum hominis finem ſibi comparare. Id autem vt intelligatur, illud ſciendum eſt, quòd, licet præcipuum veræ religionis officium ſit, homines probos, & virtute præditos reddere: hic tamen non conquieſcit, imò vlteriùs proficiſcitur, cum ſibi proponat eos ad beatitudinē perducere. In quo virtute tamquam ſcalis vtitur, per quas aſcendendo ad hanc beatitudinem peruenimus. Quamobrē licet virtus digna ſit, quæ ab omnibus magnifiat, quamq; oēs venerentur, & colant: in ea tamen ultimum noſtræ bonum non conſiſtit (vt ſtoici arbitrabantur) eſt tantum medium quoddam, & via, per quam ad illam peruenitur.

2 Nam quemadmodum ſtudioſi hominis finis non eſt ſtudium,ſed per ſtudium ſcientiam adipiſci. Agricolæ autem finis non eſt terram colere, ſed per culturam ex illa fructus percipere. ſic finis vltimus legis non eſt homines tantummodo probos, & uirtute ornatos, ſed etiam beatos red dere, & vt ad id eos perducat primam virtutibus inſtruit. Primum eſt legis officium ſecundum vero finis eſt.

Quod autem hæc felicitas dum in hac verſamur vita, quæ miſeriarum plena eſt, huius libri initio a nobis diſputatum, & concluſum fuit. Hic autem intelligendum eſt,duplicem eſſe beatitudinem alterā finitam,& ab ſolutam, alteram inchoatam. abſoluta in altera uita fidelibus Dei ſeruis reſeruatur. vbi illud famam bonam vniuerſale intuebuntur, in quo ſunt omnia bona, & ob id nihil erit amplius, quod deſideret:inchoata verò il la eſt, quæ Dei amici in terris fruuntur, qui nomen beatitudinis quadā ſimilitudine, quam cum perfecta habet, ſortita eſt: ſin autem peti voluerimus quonam in genere bonorum hæc beatitudo conſiſtat, non erit neceſſe,vt philoſophos errantes inquirere,quinam ſint hæc bona. Apoſtolus enim nobis hanc dubitationem eximit, cum inquit regnum cœlorū non eſſe cibum, & potum, ſed iuſtitiam, & pacem, & ſpiritus ſancti gaudium. Quibus in verbis tria bonorum genera ſignificat, quorum pri mum eſt iuſtitias, quæ ſantitas, & bona vita eſt,quæ veræ pacis,vt inquit Iſai.32. fundamentum eſt,ab hac autem pace, & iuſtitia bonæ conſcientiæ lætitia oritur, & ſpiritus ſancti gaudium, quod huius beatitudinis ſigillum,& perfectio eſt, quod gaudium ſolet caritatem comitari tamquā illius filius,& hac ratione hic huiuſmodi gaudium cum ſua matre coniun ctum conſideramus.

Hæc illa pax eſt,de qua Propheta inquit. *Pax multa diligentibus nomē meu tuum & non eſt illis ſcandalum*. Pſal.119. Et alibi dicit Dominus per Iſaiam. *Si homo præcepta mea ſeruaret, ecce ego declinabo ſuper eum, quaſi flumen pacis.*

Hic autem flumen dicit duplici de cauſa altera propter huius pacis magnitudinem,quam Deus longe aliam,quàm mundus tribuit,altera,quod hæc pax tamquam flumen noſtrarum cupiditatum,affectionum,& appetituum,quæ hanc conturbent pacem,incendium extinguit. quæque huius pacis,& iuſtitiæ virtute conquieſcunt. Vt Salomon his verbis valde cognitione dignis nobis ſignificauit.Pro.16.*Cum placuerint Domino uia hominis inimicos quoque eius conuertet.* Homo autem nullos habet capitaliores aduerſarios,qui illius cor lacerent: & durum bellum cum eo gerāt quàm impetus,& furor appetituum ſuorum, affectionum, & nimiaa deſiderij anxietas earum præſertim rerum,quas obtinere minime poteſt. cui Deus per hac pace, & iuſtitia penitus ſatisfacit. Quæ vero ſit hæc pax nemo intelligere poteſt, niſi qui aliquando eam expertus eſt: quòd (vt inquit

inquit Apoſtolus) omnem ſenſum ſuperat, quod eſt quidquid per ſe humanus intellectus conſequi poteſt.

Neque exiſtimare, aut cognoſcere poteſt, quantum ſit ſpiritus Sancti gaudium, quod ab hac pace, & iuſtitia proficiſcitur: niſi qui reipſa ſit expertus, vt his verbis præclarè Dominus, inquit. Apoc. 2. *Vincenti ad pacem dabo manna abſconditum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit:* vbi pro manna (qui cibus omnem ſuauitatem continebat) hoc gaudium, & ſpiritualem lætitiam intelligit, quæ omnes mundi voluptates facilè vincit, vt ſponſa tunc ſignificauit cum loquens cum ſuo ſponſo inquit, ſua vbera eſſe vino ſuauiora, pro vberibus intelligens gaudia ſpiritualia, quibus pias animas recreat, & per vinum omnes huius mundi voluptates. Hoc igitur ſuauiſſimum manna, inquit Dominus niſi, qui illud ſit expertus, cognoſcere neminem.

Hic autem quis fortaſſe dicet, ad quid hanc tam abſconditam rem tractare, quod qui eam deguſtauit, melius reipſa, quàm ex tuis verbis cognoſcet, quam niſi expertus ſit, non ſatis erunt verba, vt eam cognoſcere poſſit, cum tam abſcondita ſit: ſic reſpondeo eſſe tamen rationes, coniecturas, & teſtimonia ſacrarum ſcripturarum, & exempla, & dicta ſanctorũ, multaque alia argumenta, per quæ, aliquo pacto poſſumus cognoſcere, quàm magna ſit huius mannæ ſuauitas, quod ſtudioſo lectori non paruam vtilitatem afferet.

Nam cum fœlicitatis, & beatitudinis huius vitæ magnitudo in hac pace, & gaudio fingatur, & homines (vt ſuperius diximus) ad huius fœlicitatis cupiditatem naturali appetitu trahantur, fieri poterit, vt aliqui his rationibus conuicti, relictis cæteris beatitudinibus falſis & doloſis, & mendacibus, quas mundani homines procurãt, hanc veram, & in ſuo genere ſolam, quæ humanis cordibus quietem afferat, inquirere velint.

Cum autem diximus hanc inchoatam beatitudinem aliquam habere ſimilitudinem cum perfecta, & abſoluta, quam ſperamus, ad id S. Bernardum teſtem adduco, qui cum Deo loquens, inquit: Nonnunquã Domine in mei cordis ore, qui per te ſuſpirat, neſcio quid, quod quid ſit mihi ſcire non conuenit, illius dulcedinem, & ſuauitatem percipio, quæ tanta eſt, vt ſi in me perſeueraret, nihil eſſet amplius, quod deſiderarem. Hæc eſt vna ex præcipuis proprietatibus veræ beatitudinis, humano ſcilicet cordi, quietem, & ſatisfactionem penitùs præbere. Et ita eo, quod poſſidet, contentus eſt, vt nihil deſideret, nihil prætereà ſuſpiret. In ſe enim Deum continet omnium ſuauitatum fontem: & hac bucca contentus cæterarum rerum, quas appetebat antea, famem penitùs amittit.

Vt autem de magnitudine huius gaudij tractemus: priùs de amoris

magnitudine, quo illa ſumma bonitas puras, & humiles animas proſequitur: quo enim cognito non erit incredibile, ne multis quidam incredulis, quod de hac re diceremus, ſed hic non eſt illius proprius locus. illud igitur de eo ſcire ſatis ſit (vt S. Ioannes Chriſoſtomus inquit) quod hic amor tantus eſt, vt nulla pulchritudinis alicuius rei creatæ (licet eſſet illorum, qui, vt ſtulti, & dementes vagantur ſuarum affectionum vis) affectio cum magnitudine huius amoris comparari poſſit. Hinc autem aliquo modo intelligetur, quænam ſint illæ conſolationes, quibus hic magnus amans recreat, reficit, & paſcit noſtras animas, quas tantopere diligit.

De his autem inquit ille ad ſuos ſeruos per Iſaiam c. 66. *Ad ubera portabimini, & ſuper genua blandientur uobis, quo modo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor uos, & conſolabimini uidebitis, & gaudebit cor ueſtrum, & oſſa ueſtra quaſi herba germinabunt.* Hæc ſunt Dei verba per prophetam. Quis autem ſibi perſuadere poſſet tam dulcia uerba ab illa incomprehenſibili maieſtate proficiſci poſſe, idque in eam creaturam, quæ ſe cum illa conferatur, eſt longe formica minor? In his autem ſuauibus verbis, & collatione matris cū filio blanditur, quid aliud vult nobis ſignificare, niſi vim amoris, quo in puras, & humiles animas eſt affectus, & blanditias, quibus eos dū in hac vita verſantur, conſolatur, dum alterius gaudium differtur? ſatis probe hoc intelligebat Dauid quippe, qui toties expertus erat, in medio regiæ domus apparatu, atque ſplendore tunc, cum huius ſuauitatis dulcorem admiratus dicebat. Pſal. 30. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te.* Et rectè dicit, quàm abſcondiſti. Nam uti diximus, non eam experti nō cognoſcunt. Quæ dulcedo licet propriè in anima recipiatur nonnunquā tamen tanta eſt, vt quemadmodum flumina nimiis pluuiis de ſuis alueis egrediuntur, ſic illa & in carne ſentitur, illi, quaſi reliquias conuiuij, quo fruitur tribuens, ſuam lætitiam impertitur. Quod idem Propheta alio loco fatetur cum inquit *Cor meum, & caro mea exultant in Deo uiuo.* Hoc autem tantum gaudium, vt in Deo fundatur, & ab eo producitur, & agitur ab eo, ita eſt illi, a quo proficiſcitur congruens, quòd in omnibus ſuis actionibus maximus eſt. Sic autem aliter illud mihi dicas velim, quæ blanditia illa eſt, quam ſponſa in Cāticis ſignificare vult, cum inquit. Can. 2. *Leua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Hæc autem blanditia, & conſolatio tanta eſt, vt ſæpe rapiat, & ſecum omnes humanas uires, & ſenſus tam interiores, quàm exteriores ita trahit, vt ab eo, quo fruitur maxima moleſtia ſit, reuocari, & animum vel ad audiendum, uel videndum, vel curandum aliud conuertat. Nam cum toto mundo, ne minimam quidem partem eius, quo fruitur, non commutaret. ſic de uirgine ſancta Clara ſcribitur, quod cum in Epiphaniæ feſto maximā

a Deo

a Deo conſolationem ita recepiſſet, vt ſuos ſenſus raptos, & ebrios in illo gaudio haberet, & per multos dies ſeipſum cogere oporteret, vt quod ſibi diceretur, attentè audiret. De S. Bernardo etiam legitur, quod initio ſui glorioſi nouitiatus ita in ſpiritu raptus, & extra ſe poſitus ibat, vt ſenſuum vſum amiſiſſet, vt videndo non videret, & guſtando non guſtaret, & ita aliud pro alio commedebat, & aliud pro alio bibebat, abſque vlla differentia.

Vis enim ſpiritus, & diuinæ ſuauitatis guſtus, quem ſecum trahit caritas, ita animæ vires ſuxerat, & ſe cum traxerat, vt ad nihil aliud, niſi ad id vllam virtutem haberet.

Si cui hæc incredibilia viderentur, vt fiat fidelis, & hæc credat, ex rebus humanis, quas videt, exempla petat. Oculos ad aliquem conuertat, qui in pulchritudinem alicuius, rei creatæ ardenti amore affectus ſit (vt ille amor eſt, quo filius Dauid Amon Thamar ſuam ſororem proſequebatur, vt ſacræ literæ teſtantur) qui tantus erat, vt illius carnem infirmam redderet, & penitus conſumeret.

Omnes enim animæ vires ita erant in illa affectione occupatæ, & affixæ, vt corpus deſererent, & ventriculus ſpiritibus, qui eam ſuſtentare debebant, deſtitutus paulatim conſumebatur, & corrumpebatur languore atque debilitate. Dicat igitur mihi ille incredulus, ſi creaturæ pulchritudo tantum poteſt, quæ nihil aliud eſt, quàm quædam dealbata cutis, & coloribus depicta, quò magis poterit illa diuinæ bonitatis pulchritudo, cum ſpiritus ſanctus aliquo illius lucis radio aliquid pulchritudinis animæ puræ, & mundæ oſtendit, ſi tantum res humanæ poſſunt, quantum diuinæ poterunt? ſi tantum natura, quantum gratia, vel vt verius, dicam, ſi tantum peccati corruptio, quantum gratia, & ſpiritus ſancti lumen? ſi tandem tantum diabolus improborum amorum incitator, quantum ille diuinus ſpiritus piorum cordium inflammator?

Aliud quoque inditium de huius ſuauitatis magnitudine habemus, quod eſt innumerabilium monachorum aſperitas, qui in ſolitudinibus verſabantur vitam ſuperhumanam agentes, de quo in ſuperioribus aliquid dictum eſt, & aliquid præterea in ſequentibus dicetur. Nunc autem ſolum attingam illud, quod non ſolum noſtri auctores, ſed etiam Filon ſcriptor nobiliſſimus, & platonicus, & natione iudæus, quod legentibus non maximã admiratione nõ afferret ille igitur cũ ſcriberet illorum, ſanctiſſimam vitam, qui a circuncisione fideles crediderunt, vt ſuperius diximus, inter alia inquit, quod illorum nonnulli, qui ſic Deo pleni erãt & tantis conſolationibus fruebantur in rerum diuinarum contemplatione, vt ſæpe per integram hebdomadam ſine cibo perſeuerarent, ita illorum animæ tum ſatiare, tum recreatæ diuinarum conſolationum ſuauitate erant, vt animarum ſatietas in corpora quoque propagaretur, & ſpiritus

ritus gaudium tantum erat, vt corporis neque languor, neque fames per ciperetur.

Hic autem chriſtianus lector ex hoc inditio iudicet, quanta eſſet ſuaui tas & fœlicitas illius animæ, quæ ad id perueniſſet, videatque vtrum iure hanc fœlicitatem inchoatam uocare liceat, cum tantopere, & ſinũ, & intellectum hominis impleret, vt in terris nihil præterea deſideraret, & languoris, humanarum neceſsitatum obliuio caperet.

Ad hoc inditium aliud addam, quod eſt multos, vt legimus, Deo afflatos mundum cum omnibus pompis ſuis, & illecebris, & vanitatibus neglexiſſe, & potentiam, & patrimonia, & ſuperbas domos renunciaſcrucis pœnitentiam complexos eſſe, & uia mundi lata relicta, euangelij arctam ſemitam ingreſſos eſſe, & carnis voluptatibus neglectis potisſimum uirginitatis puritatem complexi, & ſummo amore proſecutos eſſe Quænam virtus illa fuit, quæ cum Edoardo Britanniæ Rege vſque ad mortem perſeuerauit, qui cum eſſet adoleſcens, & vxorem duxiſſet nobilisſimam quandam iuuenem, & virtutibus ornatam, perpetuam ſeruare virginitatem decreuerunt, eamque non per vnum annum, aut per duos, ſed per totam vitam conſeruarunt, qui quidem vnà prandebant, cœnabant mutuis officijs, atque beneuolentia alter alterum proſequebatur, cum morum, & vitę ſimilitudo in cauſa ſint, vt ubi non eſt, ibi naſcatur amor?

Quam plena erant illa corda ſpiritus conſolationum, cum tantopere carnis voluptatem negligerent. Hic mihi quidem modo minus mirum videtur, quàm illos tres iuuenes in flammis fornacis Babiloniæ non arſiſſe, cum hi in medio ignis carnis, & iuuentutis non arſerint: aliùs.n. ignis maioris flamma, quæ in illorum ſpiritibus ardebat, corporum flammas eſtinguebat.

Illud quidem mihi notum eſt huius exempli paucos eſſe, & hiſtoriæ eorum plenæ, & ſanctorum patrum uitæ, qui pro Deo maximam potentiam maxima patrimonia ſuperbas domos reliquerunt, Quod ſi hic noſtris temporibus, de quibus quærimur per hæc ſola Hiſpaniarũ regna oculus conuerterimus multos videbimus illuſtri loco natos tam homines, quã fœminas neglectis principatibus, & terrenis opibus maluiſſe in domo Dei negligi, quàm in mũdo fruendo, & imperando, viuere. Quorum nonnulli tenuisſimam vitam, & aſperam religioſorum, qui nudis pedibus ambulant, ſuſcipere, ſericum cum craſsiſſimo panno, dominatũ cum ſeruitute, diuitias cum paupertate, libertas cum ſeruitute, uitam commodam, & mollem cum aſpera, & inopi, commutantes. Iterum igitur qui fieri poteſt, vt homines in molli vita nati, & educati, vt omnes voluptates, & commoditates, quas habeant, negligãt, niſi maiorem delectationẽ, & animi quietem ſpiritus ſancti conſolationibus perciperẽt?

Hic

Hic autem diuinus ſpiritus (qui in ſubſtantia eſt amor increatus) in cordibus iam mortificatis,etiam virtutum vſu diſpoſitis eam flammã ingenerat,vt ſæpe vel vnico verbo, vel vnica ſancta cogitatione hoc amore inflammentur. Vt de F.Egidio vno ex comitibus diui Franciſci legitur, qui ſæpe hoc tantomodo verbum, Paradiſum, cum audiret in ſpiritum raperetur.

Huiuſmodi enim viri vbi in illorum animabus caritatis habitus altius radices egit, ſunt tamquam ſiccus puluis, vt vnica ſintilla ſuper illum cadente ſubito inflammentur.

De effectibus, qui a gaudio & ſuauitate ſpirituali proficiſcuntur.

QVIS autem effectus ab hac diuina ſuauitare in ſuis animabus excitatos verbis exprimere poterit?Primũ enim in te ſanctum tędium, odiumq; ſuorũ corporum hinc illis exoritur. Neceſsitas enim, & obligatio, quò illa enutiare cogantur in cauſa ſunt, vt ab illa exercitatione, in qua vellent continuo verſari, reuocentur. Ita legimus in hiſtoria eccleſiaſtica de quodam ex illis patribus, qui in heremo vitã agebant, illud, quod auditu gratisſimum eſt, eum ſcilicet dum ambulabat comedere,& quidam ab eo ſciſcitanti,cur id faceret, reſpondiſſe comedere in eo genere non eſſe,vt cogitato,& conſulto fieri debeat.

Quid de alijs effectibus ſanctorum deſideriorum dicam, qui tanquã viuæ ſintillæ, ex hoc diuino igne exiliunt? huiuſmodi enim uiri moleſtias pati, & ſanguinem profundere pro illo domino, qui tam dulcem tam amabilem ſe illis oſtendit. Cupiunt omnes creaturas plena voce vocare, vt ad has vitæ aquas & ad hoc vinum ſuauisſimum bibendum, ad quod Propheta in intimo corde condoleret illorum cauſa, qui tantum bonum amittunt, inuitat. Appetunt tamen ſolitudinem, & a gentibus ſeceſſum ut perfectius, & ſine impedimento his commodis, delectationibus, & cœleſti ſponſi complexibus perfrui poſsit.

Propter hanc cauſam noctem expetunt, ut maiori ſilentio, & quiete (vt Propheta adhortatur) cũ illo verſari poſsint,& dies illis moleſtus eſt, vt & magno Antonio moleſtus erat: qđ melius in noctis tenebris,& ſolitudinibus, quàm diei luce in hac re verſaretur. & quemadmodum Philoſophi confirmant, motus naturalis velocior eſt in fine, quàm in principio, ita quo magis Dei conſpectus fruuntur eo magis eundem uidere cupiunt cum Propheta dicentes,quando ueniam, & apparebo ante faciẽ Dei mei? Quamobrem non ſolum mortem non timent, cuius recordatio multis moleſtisſima eſt, ſed cum Apoſtolo cupiunt diſſolui, vt cum

Chriſto

Chriſto eſſe poſſint. Itaque de his dicitur mortem in optatis, & vitam in patientia huiuſmodi homines habere.

Talis tandem, a tanta eſt hæc conſolatio, vt corpus languidum, & carneum, ſæpe vim & ſuum gaudium ferre non poſſit.

Quod ſponſa experta eſt: cum dicebat ſuſtinete me floribus, & pomis circundate, quoniam amore langueo.

Quis autem dicet, cur Deus ſępe animas conſolationibus recreat, quas ſubiecti infirmitas ferre non poſſit? Ad id reſpondetur: Quod Deus in hac re nos habet cum ſuis familiaribus, vt Rex, qui alium regem inuitat, qui menſa multis, & variis ciborum generibus inſtructa iubet, vt accipiatur, non quod exiſtimet fieri poſſe, vt ex illis omnibus commedat, ſed vt ſuam voluntatem illi oſtendat, qua per illa diuitem menſam eum, quàm maximè honorare cupit.

Idem Deus in hoc ſpiritali conuiuio in ſuos familiares amicos facit, vt illis oſtendat, quã maximè cupiat eos cõſolatione, & lætitia afficere, & vt illis oſtendat: ſe id maiori cumulo eſſe facturum, ſi ſubiecti infirmitas id fieri pateretur: ipſi tamen plus ſumere non debent, quàm illorũ corporis habitus ferre poteſt.

Ad hæc omnia deſideria cum recordentur, quòd hic Dominus, quem tantopere diligunt, & cui gratificari ſtudent, cum eſſet diues, pauperem ſe propter illos fecit, & ita natus eſt, uixit, & mortuus eſt pauperrimus, ita huius virtutis cupiditate trahuntur, ſic pulchra illis videtur, vt nullus ſit in terris auarus, cui tam pulchrum videatur aurum, vt paupertas, cum ab omnium rerum creatarum Domino tantopere dilecta ſit, illis videtur. Ob id illam omnibus ſuis ſtudijs complectuntur, in illa inuolui cupiunt, ab eo, quod ſuperuacaneum eſt, abhorrent, & ex rebus neceſſarijs ab eo, quod nimium eſt, alienisſimi ſunt.

Propter eandem cauſam, cum eundem Dominum tam multis moleſtijs circumuentum videant, ij quoque propter illud moleſtisſimis rebus affici cupiunt, & cum in illis verſantur, lætantur, & illi maximas gratias agunt.

Illis enim compertisſimum eſt, quam Deo ſit gratũ cum ſeruus propter Deum libenter calamitates patitur. Hæc omnia deſideria (vti diximus, ſunt viuæ ſintillæ, quæ ex charitate, & diuina ſuauitate exiliunt.

Id nemini incredibile videbitur, qui apud Ariſtotelem legerit, quod Dei contemplatio, rerunq; diuinarum, licet parum ex illis aſſequatur, tantam parit ſuauitatem, vt hoc ſit, hominem in ſuo genere Dei fęlicitatis fieri participem, quæ nihil aliud eſt, quàm in ſuæ pulchritudinis contẽplatione ſemper verſari. Quod ſi hæc diuinarum rerũ naturalis contẽplatio per creaturas acquiſita nullo neq; fidei fundamento, neq; gratiæ, neq; charitatis,

tatis, neque vitæ ſanctitatis ſecum tantam ſuauitatem coniunctam habet, cuiuſmodi illa erit, vbi hæc omnia coniuncta erunt, & in primis præcipuũ ſpiritus Sancti lumen, & ignis, qui ſic vult animas recreare, vt illius amore omnes voluptates, & caduca bona a ſe penitus abalienarunt?

Tacitæ obiectioni reſpondit.

AT quis fortè dixerit, quidquid dictum eſt, verum eſſe fateor, quòd rationes & auctoritates, quibus vſus es id planè demonſtrant. Sed hi tam magni fauores, & hæ gratiæ non ſunt omnium communes: ſed eorum tantum, qui ex animo penitus ſe Deo conſecrarunt, omnibus voluptatibus, & illecebris huius mundi neglectis, quod pauciſſimis contingit. Ad id primum reſpondeo, quòd ex dictis religionis Chriſtianæ præſtantijs probatur. Nam (vt vidimus) officium, & finis verę legis eſt homines bonos & beatos reddere (quod hæc lex perfectiſſimè facit, vti probatum eſt) illud ſequitur hanc omnium legum, quæ vmquã in terris fuerint, eſſe perfectiſſimam.

Secundo autem loco illud dico, quod licet hæ gratiæ, & conſolationes ſint eorum, qui maximè ſpiritales ſunt, alias tamen Deus habet rationes ad omnium captum, & virtutem accommodatas; in quo animaduertendum eſt, quòd quemadmodum, qui ad mare ad aquandum it, quo maius vas ſecum tulit, & maiorem quantitatem aquæ reportat, ſic anima, quæ ad Deum ſe contulit (qui infinitæ ſuauitatis mare eſt,) quò magis affectionibus libera, & purgata eſt, & magis a rebus ſenſibus voluptatem afferentibus, longe abeſt, eò magis hanc ſuauitatem deguſtabit.

Nam (vt inquit Sanctus Auguſt.) Deus eſt animæ purgatæ ſapientia, nobis his uerbis innuens, quòd quemadmodum neceſſe eſt, vt palatum malis humoribus ſit liber, vt cibos temporales: ſic etiam neceſſe eſt, ſe habeat palatum animæ, vt ſpirituales deguſtet. Hinc autem colligitur, quod pro ratione mortificationis in mundi voluptatibus, ſpiritus Sancti conſolationes percipit: ſi parua paruam, ſi multa multam quoque ſentiet. Propter hanc cauſam bonæ conſcientiæ gaudium deeſſe minimè poteſt eis, qui Dei mandata ſibi ſeruanda ſtatuunt. Vt S. Aug. his verbis docet. Quæris veram quietem, quæ in gloria Chriſtianis permittitur, ſcito te guſtaturum illius ſuauitatem in huius uitæ moleſtijs, & amaritudinibus, ſi eius mandata ſeruaueris, qui illam pollicitus eſt.

Cito enim reipſa experieris, dulciores eſſe virtutis fructus, quàm peccati, & lætius fueris in vitæ moleſtiis bonæ conſcientiæ ſuauitate, quàm malæ conſcientiæ in illius voluptatibus, & in

Geneſim idem dicit; quod bonæ conſcientiæ lætitia paradiſus eſt. Inde fit, vt eccleſia in illis, qui temperatè, & piè, & iuſtè viuunt deliciarum paradiſus dicatur, qui gratiarum, & caſtarum delectationum copia floret.

Ad id etiam additur, quòd in huius itineris ingreſſu ſolet Deus eos benè tractare, qui recenter ſe ad illius ſeruitium conferunt, vt in figura prodigi filij, cum recipitur a patre, facilè cernitur. Nam, vt Sapiens pater, atque pius intelligit fieri non poſſe, vt, qui in huius mundi voluptatibus aſſuetus, & vitijs inuolutus eſt, ſtatim pœnitentiæ crucem complectatur, niſi prius maiori voluptate capiatur, & recreetur. Quare vbi ſtatuit eum ad ſuum ſeruitium vocare, ſtatuit etiam ei parare, quæcunque neceſſaria erant, vt hæc vocatio perficeretur; cum illius opera ſint perfecta, & abſoluta, neque illa incæpit, aut illorum fundamenta iacit, niſi velit etiam ſuperſtruere. Ad quod illud S. Greg. in Moral. ſpectat, vbi ait; quòd conuerſionis initio adſunt illecebræ, & delectationes, in medio contentiones & prælia, in fine ſuperiorum præliorum pulcherrimę victoriæ perfectio.

Harum autem conſolationum, quas tirones ſentiunt, eſt myſteriorum nouitas, & magnitudo, quæ nouo lumine, quod ab illis recipitur, iam videre incipiunt; quorum antea mortuam quandam cognitionem tantummodo habebant, vt & illorum fides mortua erat. Nunc autem eo lumine ea eſt lætitia, & admiratio, ut tam magna admirari non deſiſtant: quippe quæ noſtræ fidei myſteria complectantur, neque deſiſtunt gaudere, cum videant nouas gratias, quas a Deo recipiunt. Id etiam in rebus humanis vſu venit, qui nunquam ex aliqua villa egreſſus eſt, cum Venetias ingreditur, aut in aliam frequentem ciuitatem, numquam rem tam nouam, tam pulchram admirari deſiſtit: in eo verò, qui ea ſæpe conſpexit, hæc admiratio ceſſat, quod & nouitas deſiſtit. Idem accidit ijs, quibus Deus aperuit oculos, vt ſuæ domus pulchritudinem, & magnitudinem intueretur. Tandem licet parum ſit illud, quod nobis tribuit, Dei parua tā magna ſunt, vt hominū maxima facilè ſuperent. Quamobrem di xit Dauid, Quòd paucum a Deo iuſtis datum erat ſuper diuitias peccatorū. Et illius filius Salomon, inquit pluris eſſe paucum Dei cum timore, quàm diuitiæ multæ, quæ numquam expleri poſſunt.

Hi duo Chriſtianæ religionis, tam magni effectus, quæ ſunt bonitas, & fœlicitas, quos his duobus capitibus expoſuimus eam veram eſſe apertiſſimè probant. Quod ſi huiuſmodi non eſſet, illud ſequeretur, quòd omnium maximum mendacium, & blaſphemia maximi omnium boni & fęlicitatis cauſa eſſet. Cum enim illius fundamentum ſit confiteri Chriſtum eſſe verum Dei filium, hoc ſi non ita eſſet fides noſtra omniū maximum mendacium, maximamque blaſphemiam confiteretur: cum

in ho-

in hominem, qui ſe Deum eſſe profitebatur, & non erat, crederet, quod eſt maius mendacium, maius ſcelus, & maior blaſphemia, quà ꝑ quæcunque humanus intellectus capere poſsit.

Hoc igitur cum ita ſe habeat, qui fieri poterat, vt a maximo ſcelere, & blaſphemia maius bonum, & fœlicitas, quàm quæcunque in terris vnquàm fuerunt proficiſceretur, cum ſit verũ, quod improbitas, & malitia improbitatem, & malitiam, tantummodo poſsit generare, & minimè fieri poteſt, vt tam nobilis effectus à cauſa, tam improba, & abominanda proficiſceretur?

De decima Chriſtianæ Religionis præſtantia, quæ eſt idolatriam de mundo ſuſtuliſſe, qui Chriſti primus triumphus eſt.

Cap. XI.

Hi duo Chriſtianæ religionis effectus, qui ſunt homines in ſuo genere probos, & beatos reddere ad ſingulas perſonas pertinent: ſed alij ſunt generales, quæ ad omnes homines ſpectant, vel ad aliquam illorum magnam partem, quos Chriſti triumphos dicimus. De diabolo enim triumphauit, & de mundo, & ita de illis, qui illi mortem procurarunt triumphauit, qui etiam ſunt Chriſtianæ religionis maximi effectus, & Chriſti glorioſiſsimi triumphi. De quibus in tertio lib. agitur diffuſius, vbi vnà & prophetiæ colliguntur, quæ multò ante hos triumphos prædixerunt, & illorum magnitudo declaratur. Hoc autem loco, vbi de religionis Chriſtianæ præſtantijs, & effectibus agimus aliquid de illis nobis dicendum eſt.

Nunc igitur ſciendum eſt, quòd maius malum in mundo repertum, vbi Deus eum creauit, & antiquius, generalius, & in diuinam maieſtatem iniurioſius, quodque maius damnum efficit, idolatriæ peccatum eſt. Hoc autem magnum malum, hæc omnia mala continebat. Primum enim valde antiquum erat, cum ſtatim à diluuio incępiſſet, vt S. Thomas inquit. Neque deſunt, qui inquiunt, ante diluuium extitiſſe. Nam ſi ea erat mundi corruptio (vt ſcriptura teſtatur, & vt illa pœna diluuij tam vniuerſalis oſtendit) videtur quidem humani intellectus aciem ad Dei cognitionem, tunc in tenebris verſatum eſſe, foreque, vt fidei lumen amitterent illi, qui tam corruptam vitam agerent: hoc enim ſolet eſſe magnorum ſcelerum, vt illius temporis erant, ſupplicium.

Hoc autem peccatum præter vetuſtatem, ita erat vniuerſale, vt paruo Iudeæ angulo excepto vbi aliquod lucis radium erat, reliquæ terrę omnes maris inſulæ, tandem quidquid Sol circundat, atque conſpicit, ab hac mortifera peſte infectum, & corruptum eſſet.

Erat præterea hoc peccatũ in diuinam maieſtatẽ iniurioſius, q̃ reliqua
omnia. Hoc. n. erat Deo ſuã ſedẽ eripere, & in eo diabolũ eius capitalẽ ini-
micũ regaturũ collocare, & regiã illius diuinitatis coronã Satanæ capiti
imponere, qui tunc in idolis colębatur, & vnà cũ idolis ad eã cæcitatẽ per-
uenerũt paulatim, vt & belluas immanes, & aues, & ſerpẽtes, vt ait Apoſt.
& dracones, & de Daniel ſcribitur, adorarent. Prætermitto alios ſordidiſſi
mos, turpiſſimos, & abominãdos Deos, quos ipſi colebãt, de quibus aliàs
locuturi ſumus. Nũc aũt quęro qualisnã debebat eſſe illorũ vita, qui tales
Deos colebãt? Hic. n. potiſſimũ diuinæ iuſtitiæ ſeueritas oſtẽdebatur, cũ
permitteret, vt qui eos adorarent, præcipites in omnia flagitiorũ genera
laberentur, quæ in 1. epiſt. ad Rom. refert Apoſtolus, vt poſtea dicemus.

Quid aũt dicã de ſacrificiis, quæ illis idolis offerebantur? quorũ nõnul
la turpiſſima erant, (vt quæ vel Deæ Veneri, vel Deæ Floræ offerebãtur,
vel quæ Deo Bacco, qui vini Deus erat) alia crudeliſſima erant, de quibus
ſancta ſcriptura cõmemorat: vbi patres eo amore ſpoliati, quo vel belluæ
in filios ſuos offectæ ſunt, ſuos filios ſacrificabant, & in ignem ire facilè
patiebantur, vt Manaſſem Iudeæ regem feciſſe legitur.

Quod ſi tanta mala ſecum hęc peſtis trahebat, idq́; non in vnico re-
gno, aut prouincia, ſed in vniuerſo terrarum orbe, illud ſequitur, quòd hu
iuſmodi peſtem de mundo tollere, ſit huiuſmodi beneficium, quod cæte-
ra beneficia facilè vincat. Hoc autẽ tantum beneficiũ Chriſtianæ religio-
ni Saluatoris virtuti, & omnipotentiæ acceptum referri debet, qui nõnul
lorum rudium, & pauperum piſcatorum miniſterio continuò pugnans
non armis ferreis, ſed ſpiritus Sancti virtute toto mundo inuito ab eo
hanc peſtem eiecit. Hi templa ab idolis liberarunt, illorum altaria fundi-
tus ſuſtulerunt: Illorum idola combuſſerunt, fregerunt, & raptarunt,
vt huius mundi principem de ſuo throno deiecerint, vbi omnibus in
locis collebatur.

Et res ita ſe habuit, vt Euãgelij p̃dicatio ex altera parte pſeueraret, & ex
altera tyrãnorũ furor in eccleſia, res eò deducta fuit, vt quò magis tyrãni
pſeuerarẽt Chriſti nomẽ, & Chriſtianorũ numerũ tollere, eò magis cre-
ſcebãt, & multiplicabãtur, licet quotidie multa millia illorũ, vt eccleſiaſti-
cæ hiſtoriæ referunt, interficerẽtur. Quòd ſi quis incredulus nõ ſatis ma-
gnã fidẽ illis præſtarẽt: Plinio ſecũdo, qui gentilis fuit, nõ credere nõ po
terit, qui cũ quandã prouinciã adminiſtraret, & Chriſtianorũ multitudi-
nẽ, quæ quotidie interficiebatur, cerneret: ad Imperatorẽ Traianũ quãdã
epiſtolã, quæ adhuc inter ſuas extat, eum de innumera multitudine homi
num, qui quotidie nullo ſcelere commiſſo in Romanas leges cędeban-
tur, certiorem faciebat, qui tamen licet tam multi interficerentur, ita mul
tiplicabantur, vt in dies magis idolorum ſacrificia, & cultus mi-
nuerentur. Id ſcriptum reliquit Plinius, Qui apertè his verbis fate-

tur idolorũ cultus imminutio, & Chriſtianorũ multitudo, atq; cõſtãtia, qui pro fide patiebantur. Vt quemadmodum de regno Iſobeth Saulis filio, & de Dauidis regno ſcribitur, in dies magis alterum imminuebatur, alterum ſcilicet Dauidis augebatur quotidie Dei auxilio firmius fiebat, quod tandem Saulis regnum deſiit, & Dauidis perſeuerauit & victor remanſit, & ſolus: ſic regnum principis huius mundi, euerſum, & in nihilũ redactum eſt, & Chriſti regnũ ita propagatum fuit per totum terrarum orbem, vt Conſtantino Imperatore ijdem idolorum ſacerdotes cum ſuos Deos ita deiectos viderent: ſua idola, quæ maximi faciebant, & venerabantur, dereliquerunt: & quæ antea Iouis fulmina dicebant de ſubterraneis locis, & abditis ubi ea ſeruabant, extrahebant, quodque antea populi oculis negabatur, & ſacerdotibus tantummodo concedebatur, ex eo tempore fiebat omnibus, & commune, & ab omnibus tamquam vilisſima res negligebatur.

Multæ aliæ ſtatuæ ex precioſiſmis metallis factæ, fuſæ fuerunt, & obſignatę, & in nummos ad communem omnium utilitatem redactæ. Aliæ ſtatuę ex ære Conſtantinapolim delatæ fuerũt, quod artificioſiſſimæ erãt vt ciuitatem exornarent, quæ in publicis locis per illius vias collocatæ fuerunt, & in theatro, & in regijs domibus, vt Picus augur, Apollo, Muſæ Heliconides, Apollinis delphici menſæ, & templa ſpoliata fuerũt, alia foribus, alia ligneis operibus multa arte factis, alia neglecta iacebant, & ex illis piſtrina conficiebant, vt beſtiis molirent, & paulatim cadebant.

Illud enim compertum eſt, quod tunc corruerunt, & penitus euerſa fuerunt in Trinacriæ Egea Eſculapii templum, & in Aface apud montẽ libanum, & flumen Adon, Veneris domus, & vtrumque templum celeberrimum, & a ſuis deuotis maximi factum.

Ad id maximè accommodatum fore exiſtimo, ſi finem hic deſcripſero illius magnifici templi Serapidis Aegyptiorum magni Dei, qui Alexandriæ erat, & multi erũt (inquit Euſebius) q̃ illud videbũt. fabricatũ erat alto faſtigio, alto nõ natura, ſed artificio amplius, q̃ cẽtũ gradibus undique quadratũ latitudine maxima intus fornicibus vſq; ad altius cubiculũ cõcameratũ. in ſuperiori parte multas habebat feneſtras, & latè patentes, in parte inferiori multa ſubterranea loca ad diuerſos vſus, & ceremonias ſuorum ſacrificiorum: in medio verò multas aulas quadratas, & in penetralibus locis accommodatas, in quibus templi cuſtodes habitabãt: in exteriori vero parte totum erat portarum faciebus circundatum in medio camera erat præcioſis columnis fulta intrinſecus, & extrinſecus magnifice marmore ornata parietes verò erant incruſtati laminibus auri, & ſuper his, argenti, & ſuper his ęris, vt præcioſiora metalla ſeruarentur.

Intus autem erat idolum Serapidis,ea magnitudine, vt manu dextera alterum parietem,& ſeua alterum contingeret,quod idolum ex omnibus metallis, & lignis, quæ in terris oriuntur confectum erat, ſuper caput verò menſuram,quandam quæ frumenti metiebantur,habebat.. In eodẽ loco multa alia illi antiqui fabricauerunt,vt illos miſeros ſtupefactos redderent,quæ ſi narrare vellemus nimis longam orationem de ijs ſumeremus,& vt eorum opiniones blaſphemiarum plenas cariores redderent,illud in hominum mentibus illi ſacerdotes diſſeminauerant, quod ſi qua hominum manus illam ſtatuam contingeret ſtatim fore, vt terra hiſceret,& cœlum aperiretur,& illud Idolum in fruſtra concideret, quam famam nonnulli crediderunt, nonnulli verò eam tantummodò timebant, atque tremebant.Quidam tamen nobilis vir,potius fide, quàm lorica armatus ſecurim ſumpſit,& omni ſuo conatu,vnico ictu illius falſi Dei, qui homines peruertebat,mandibulam de loco deiecit.. Tunc vterque populus magna voce exclamauit:ſed neque cęlum decidit, neque terra hiauit, immò ille nobilis vir ſuſceptam prouinciam perſequens illud putridum lignum in fracturas perduxit,in terram deijciens,& ſuper ignem ponens & flamma ſurrexit,id omne eodem tempore factum fuit.Non tamen totum idolum conſumpſit. Sed ſimul pedes & manus, & caput cum ſua menſura in ſummitate capitis ligarunt,per ſuam Alexandriam ita illi deditam traxerunt,deinde coram omni populo in cinerẽ verterunt.Quo facto reuerterunt ad truncum,quod reliquum erat,& illud in publico theatro combuſſerunt. Hoc tempore (vt hiſtoria tripartita refert) Theodoſius Imperator Theophilo Alexandriæ epiſcopo iuſſit,vt gentilium templum euerteret,quod libenter perfecit: ſic poſt ſerapidis incendium reliqua idola fuderunt,& ænea vaſa diuerſi generis, tum ad eccleſiæ vſum, tũ ad pauperũ ſuſtentationẽ cõfecerũt: ea res ſic habuit, q̃d licet cætera in fruſta conciderunt Deæ tamẽ Monę ſignum conſeruarunt. Theophilus enim epiſcopus iuſſit,vt hanc ſtatuam integram ſeruarent,& in publico loco collocarent,ne pagani in poſterũ quales illorum dij fuiſſent,quos adorabant negare poſſent.Et recordor(inquit hic hiſtoricus)quòd Antonius grammaticus, qui illius ſacerdos erat, a quo didici ego grammaticam,cùm eſſem puer,ex ea re maximam moleſtiam percepit,& dicebat nihil tam in animum gentilium penetraſſe, quàm quod Deę Monę idolũ non eſſet dirutum,ut cęterorum;ſed in illorum irriſionẽ fuiſſe ſeruatũ. Et hic cernimus ad litteram illud adimpletum,quod Dominus multo ante prophetauerat,inquiens. *Iam mundi iudicium prope eſt, iam princeps huius mundi eijcietur foras;& ſi exaltatus ero?* id eſt,in cruce poſitus, *Omnia ad me ipſum trabam.* Hic fuit primus Chriſtianæ religionis triumphus in diabolum, & in omnem illius potentiam per CHRISTI virtutem, qui ita illos Deos euertit, & in nihilum perduxit, vt hac tem-

peſtate illorum multæ reliquiæ ſunt. Et ita hanc Zachariæ prophetiam ad impleuit, vbi pollicetur Deus, fore, vt ita nomina idolorum terræ deſtruat, vt nulla illorum memoria reliqua ſit. Quid autem de illo celebri Ioue factum fuit? Quid de Venere? quid de Latona? quid de Apolline? quid de Cupidine? quid de Baal cum reliquis idolis tantopere ab imperatoribus cultis? quid de illis factum fuit? vbi ſunt? vbi conſederunt? quid de illa deorum turba factum eſt, qui pene tot erant, quot & omnes orbis terrarum prouinciæ? Quis autem hæc non exclamabit? Quis non laudabit illum Dominum, qui tam magnum beneficium apud nos collocauit, cum & tanto malo, & tam vniuerſali nos liberauerit. Quis tandē non amplificabit crucifixi omnipotentiam, qui terram ita mundare potuit? ita purgare mare? ita aerem ſceleratorum ſacrificiorum fumis infectum ſanctificare? & de uniuerſo terrarum orbe tam mortiferam peſtem in exilium eijcere? Qui ita Deos ab omnibus gentibus cultos concidere, & ſub piſcatorum pedibus ſubiicere?

Quis non intelliget eum eſſe toto mundo maiorem, qui mundum ſubiugare potuit?

De undecima Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ ſecundum Chriſti triumphum continet, quo de uniuerſo mundo & de omnibus monachis triumphauit.

Cap. XIII.

POST autem hoc triumphum, qui de Diaboli fuit, ſequitur ſecundū non minus glorioſum, quo de mundo, & de omnibus illius principibus, & monarchis illorū, qui in Chriſti regnum coniurarunt. Quod Propheta admiratus ſubito Pſalmorum initio incipit. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius.*

Et hoc dicit Propheta, quod in ſpiritu vidit fore, vt omnes gentes, omnes nationes tam Barbaræ, quàm doctrinis excultæ cum omnibus ſuis regnis, & principibus allectę, & adductę à Demonibus, quæ in idolis celebrātur, vt inſurgerēt, & in unum pro Dijs ſuis in nounm Chriſti regnum, conuenirent, ac coniurarent.

Hoc autem prælium non per aliquod anni tempus durauit, ſed amplius quàm ducentos annos in quatuordecim aſperrimis perſecutionibus, quas eccleſia ſub quatuordecim regibus paſſa eſt, iuxta S. Auguſtini computū in lib. 10. de ciuitate Dei. Decem enim ſunt illæ perſecutiones, quæ communiter numerantur, a decem Imperatoribus excitatæ.

 Prima

Prima Neronis fuit, in qua SS. Petrus, & Paulus cum alijs innumerabilibus martyribus paſſi ſunt. Nero enim omnium crudelitatum, & turpitudinum exemplum iuſſit, vt pluribus ciuitatis locis ignis accenderetur, idque animi cauſa, & vt odium, & inuidiam, tam magnæ crudelitatis euitaret, per ciuitatem rumorem eſſe voluit factum eſſe id a Chriſtianis, & vt hoc mendacium veriſimile videretur. omnes Chriſtianos quotquot reperiebantur Romæ occidendos crudeliſſimis tormentis iuſſit. Ex decem autem perſecutionibus hæc prior fuit. Secunda verò Domitiani fuit, quò tempore Sanctus Ioannes Euangeliſta in exilium eiectus fuit, & in olla bullientis olei poſitus. Tertia Traiani fuit, quo tempore tres ſanctiſſimi Pontifices Clemens, Sancti Petri diſcipulus, & Policarpus, & Ignatius. S. Ioannis diſcipulus paſſi ſunt. Quarta Antonij veri. Quinta Seueri. Sexta Maximini. Septima Decij, qui Sanctum Laurentiũ martyrio coronauit, & crudeliſſimus fuit. Octaua Valentini. Nona Aureliani. Decima crudeliſſima fuit Diocletiani, & Maximiani. Hæ decem perſecutiones fuerunt ante Conſtantini, qui Chriſtianiſſimus fuit, imperium.

Ad has decem addit S. Aug. Iuliani apoſtatæ perſecutionem, quæ omnium peſſima fuit: nouas enim excogitauit artes, quibus Chriſtianos perſequeretur, cum eos priuauerit omnibus honoribus, gratijs, & ſtudijs bonarum doctrinarum, & aliis inuentis, quæ illi diabolus ſuppeditabat.

Alia fuit Valenti Imperatoris, & Arriani, qui crudeliſſimè perſecutus fuit Catholicos, & inter eos voluit occidere Magnum Baſilium Cappadociæ Epiſcopum, illi per quendam ſuum præſidem mortem minando, niſi Arrianam ſectã ſectaretur. Cui ille vir ſanctus reſpondit. Vtinam haberẽ ego aliquam gemmam, quam ei darem, qui Baſilium ex hac vita tolleret: illi aũt cũ illam noctem concederet, qua deliberaret, quid ſibi faciendum eſſet, inquit: cras idem ero, qui & nunc, Deo placeat, ne mutes ſententiã, in qua nunc es.

Omnes hæ perſecutiones Romanorum Imperatorũ fuerunt. Alia fuit Saporis Perſarum Regis, qui Solem adorabat, quiq; valde potens erat, & Ieſu Chriſti nomini valde aduerſarius, ob id in eum maximã perſecutionem excitauit, in qua multi Sancti Epiſcopi, Sacerdotes, Diaconi, & multæ virgines Chriſto conſecratæ, & alij inferioris conditionis multi, vt numerus ad ſexdecim millia martyrum aſcendit, qui glorioſè diuerſis generibus tormentorum coronati fuerunt. Ante has perſecutiones S. Aug. Iudeę perſecutionem narrat, in qua S. Iacobus ille maior Herodis iuſſu decolatus fuit, & minor præcipitatus, & Sanctus Petrus captus, Sãctus Stephanus lapidatus, & Sanctus Matthias Apoſtolus percuſſus, & lapidatus, & tãdem totam Iudeę eccleſiam S. Paulus perſecutus eſt, qui domos

ingrediebatur,& inde fideles extrahebat,& in carcerem conijciebat, vbi ea ſufferre,ac perpeti eos cogebat,quæ deinde ille paſſus eſt. Hæ fuerunt eccleſiæ perſecutiones, & hi tyranni, qui crudeliſsimè eam perſecuti ſunt.

Vt autem in præſenti de huius triumphi magnitudine, & gloria agamus non hominũ eloquentia opus eſſet (nõ enim ſatis eſt) ſed angelorũ, vt ex altera parte tyrannorum furorem,& rabiem, & inuenta nũquã antea viſa, neq; excogitata,& ex altera martyrũ fortitudinẽ,conſtantiam,& conatũ in tam magnis tormentis declaremus. Non enim tyrannorũ mẽs ad illorum mortẽ contendebat: (Sancti.n.moriendo,& in fide conſtanter perſeuerando,ipſi victi erant,& martyres victores) ſed ea tantis ſupplicijs opprimebant,vt ſua idola adorarent. Propter hanc cauſam multa tormentorũ genera excogitabant,& aliud poſt aliud ita repetebãt,vt carnificum deficerent in tormentis vires, & ſanctis deficiebat caro,in quam ſupplicia reciperẽtur. Et licet corpora ita cõſumpta eſſent,animi viribus integris erant in fidei confeſsione,vt non ſolum patienter ſupplicia, verũ maxima cũ lætitia ferrent,tyrannos irridentes,& illorum minas nihili facientes, & id omne faciebant ne in vllum peccatum mortale negando Chriſto ſolo verbo, non autem corde incurrerent, cuius peccati eos ſtatim pœnitere poterat,& obtinere,vt ſibi ignoſceretur, vt obtinuit S. Petrus ſtatim,vt negauit.Hæc autẽ perſecutio non in vnica ciuitate,vel in regno fuit,Nullus enim locus fuit,aut terræ angulus,quin martyrũ ſangui ne diffluerct. Romæ præſertim, aut Alexandriæ,quæ maxime Serapidis idolum colebat, vbi Sancta Catherina martyr paſſa eſt, Antiochiæ, Nicomediæ,Cęſareæ Cappadociæ,Cęſareæ Paleſtinę,in Ponto,in Heleſponto,in Aphrica,in Ægypto,Carthagini,Cæſareæ Auguſtæ: Vbi,decem,& octo martyres,quos Prudẽtius celebrat,Parrhiſijs,vbi S.Dionyſius cũ ſuis ſocijs Martyrij corona donatus fuit.Mediolani, vbi S.Sebaſtianus paſſus eſt,Syracuſis,Catanę,vbi S.Agatha,S.Lucia,S.Agnes paſſæ sũt, in Bitinia,in Achaia,Smyrnę,Thębis,& tandem in omnibus Imperij Romani prouincijs,quod mundi ſceptrum tenebat,vſque ab Auguſto,qui,vt omnes gentes deſcriberentur,iuſsit. Et vt loca erant multa, & diuerſa ſic, & perſonarum erant differentiæ,quæ patiebantur:non enim ſolum erant homines robuſti,vel nationum barbararum,ſed omniũ generum homines,omnium ætatum, ſenum, puerorum,nobilium,diuitum, & in primis delicatarum virginum,quæ maiori, quàm virili fortitudine ſupplicia nũquã antea excogitata,perferebant. Mulieres autem inquit Cyprianus erant in patiendo fortiores,quàm homines in torquendo,

Animaduertendum quoque eſt, quòd nõ ſolum Imperatores imperij ſui ſuſpitione, credentes illud ſibi a ſuis Dijs datũ, verũ etiam populus, & plebs eodem odio in Chriſtianos ardebãt,qđ eorũ Deorũ cultus,& templorum

plorum euerſores erant. Qua de re ex multis exemplis vnum adducam. In ciuitate Gazæ Zeno, & Nettarius tam ſpiritu, quàm carne fratres, ardente fidei zelo idolorũ tẽpla, quæ ibi erant euerterunt, quibus illius ciuitatis incolæ, ita irati fuerũt, vt eos captos graui carcere, & verberibus affecerunt. Deinde in theatrum conuenerunt, & ſuis ſceleratis vocibus accuſarunt, quod templa ſuſtuliſſent, multaſque alias iniurias in ſuos Deos antea feciſſent, & inuicem ſe ipſi accendentes ira (vt fieri ſolet) ad carceres concurſum eſt, extracti & grauiter interfecti fuerunt, modo eos ſupinos trahendo, modo pronos, & in faciem, & modo obliquos, & continuo eos lignis lapidibus, & verberibus percutiebant. Audiui ego, quod mulieres quoque ſuis domibus egrediebantur, & textrices, e ſuis textrinis ſuos radios in eos iaciebant, vt eos ferirent, & ex domorum faſtigiis alię bullientem aquam deijciebant, aliæ teſtas, in quibus ſua cibaria coquebant, aliæ verubus illorum corpora figebant. At cum iam illorũ capita eſſent fracta, & cerebrum humi perfuſum extra ciuitatem eos pertraxerunt, quo ſolẽt belluæ mortuæ protrahi, & ibi illorum corpora combuſſerunt. Et nonnulla oſſa, quæ reliqua fuerunt, cum oſſibus camelorum, & aſinorum miſcuerunt, vt maxima cum difficultate inuenirentur. Hac autem ratione, hoc furore, & rabie gentiles afflati dæmonibus, quæ in ipſis idolis verſabantur illius religionis euerſores proſequebantur. In quo illud eſt animaduerſione dignum, quod Philoſophi Epicurei omnem religionẽ cum tollerent (animarum enim immortalitatem negabant, & diuinam prouidentiam, & Deum nihili facere humana, affirmabant) nihil erat, cur in religione proficerent, numquam tamen neque Epicurum, neque illius ſectatores proſecuti ſunt, imò ita hoc mendacium complexum fuit, vt illorũ nomina in annulis, & árgenteis poculis cęlata ferrent, affirmantes hunc vnum ex philoſophis veritatem eſſe aſſecutum, & homines vanis Dei timoribus, liberaſſe.

Huius rei illa cauſa fuit, quod diabolus Epicuro credi minimè curabat, tam enim erant ſui, qui Epicuro credebant, quàm qui illum adorabãt. At fidem, & religionem Chriſtianam ſuſcipi illud erat, quod de mundo in exilium eum eijciebat, & de ſuo imperio animas extrahebat, quod Epicurus minimè faciebat.

Vt autem redeamus ad rem, hoc omni perſecutionem furore, & rabie quæ in Eccleſia excitatę fuerunt, uictrix ipſa fuit, & glorioſè de omnibus inimicis triumphauit, qui eam tantę furore perſequebantur, vt Tiranni cum ſuis Dijs, euerſi, fuerint, & crucifixus uictor, & circi Dominus: ille pro vero Deo adoratus, & falſi dij pedibus eiecti combuſti, & in fimi mõtes proiecti, vt ante dictum eſt. Hic autem adimpletur illa Dei patris promiſsio, qui cum loqueretur cũm filio, & cũ ſua Eccleſia per Iſaiam inquit. Confuſi ſunt & erubuerunt omnes, qui reſugent tibi, erunt tamquam ſi

modo

modo eſſent, & diſperdetur, qui farre erunt in te, quæres qui a te defecerint, & non inuenies eos. Hac ratione perierunt, & in nihilū redacti ſunt illi reges, & tyranni, qui Chriſti nomen, & illius religionem extinguere conabantur. Hoc nobis ſignificat illa ſtatua, quam Nabuchodonoſor in ſomnio vidit, ex diuerſis metallis conſtructa, quæ quatuor imperia, & monarchias orbis terrarum nobis ſignificabat. At lapis de mōte inciſus ſine manibus in ſtatuam incidit, & in fruſtra diſſoluit, & lapis ita creuit ut inſtar montis factus ſit, qui totum mundum impleret, quem lapidē omnes doctores iam Hebrei, quàm latini Chriſti regnum intelligunt, quod futurum erat, vt per totum orbem terrarum propagaretur. Vt illa ſuperba Roma, quæ omnibus imperabat, & S. Petrum crucifixit, nunc S. Petri ſucceſſoribus tamquā Chriſti Vicarijs ſubiecta eſt. Et imperatores, qui illud glorioſum nomen oppugnarunt, nunc, vt coronentur, cō ſe conferunt, & Chriſti Vicarij pedes oſculantur, & hoc modo adimpletur illa promiſſio æterni patris ad filium, cui dixit, *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*. Quis autem tam glorioſum triumphum non admirabitur? in cuius animum cadere poſſet, fore, vt Chriſtiani, qui tunc erant abiectiſſimi, & neglectiſſimi omnium Romæ dominarentur, & Imperatores ad ſuos pedes tenerent? cui id non eſt compertum, quod minimè fieri poterat, niſi potens Dei brachium id operatum eſſet?

At in hoc idolorum, & tyrannorum, qui illa tuebantur, triumpho tria ſunt maxima admiratione digna: quorum primum illud eſt, quòd omnium maximum beneficium fuit Idolatriam funditus tollere, vt ſuperiùs dixi. Alterum, quòd hoc opus fuit magis oppugnatum, pluresque aduerſarios expertus eſt, in eo perficiendo, quàm quodcūq; aliud in terris factum ſit.

Tertium, quòd hæc victoria præſtantiori ratione comparata eſt, quàm quis ſuſpicari poterat, & Dei gloria digniori. Quod autem ad primum attinet, quod eſt hoc fuiſſe omnium maximum beneficium, ſic probatur. Nam iuxta philoſophiæ regulas, eo eſt aliquod bonum maius, quo maiori malo nos liberat, & eo maius eſt bonum, & diuinius, quo eſt vniuerſalius. Quod autem maius malum eſt, quàm idolatriæ peccatum? quod autem maius bonum, quàm vniuerſum mundum ab ea liberare?

Secundum, quòd hæc prouincia fuerit cæteris omnibus difficilior, id probatur duodecim Imperatorum Romanorū, qui Domini totius mundi, & aliorum Regum fuerunt domini, oppugnatione, qui ea crudelitate, iiſque ſupplicijs idolatriam tuebantur, vt (quemadmodum Cyprianus inquit) in quolibet martyrum corpore plura tormenta, quàm mēbra eſſent.

Ad

Ad quod & tempus durationis, addimus,quod amplius, quàm ducẽti anni, vt diximus, fuerunt.

Tertium non minus admirabile eſt,fuerunt arma, quibus hi Chriſti inuicti equites pugnarunt: neque enim lanceis, neque enſibus, neque vitijs, & voluptatibus reiiciendis, neque magnis donis, quæ ſolent animos corrumpere, neque oratorum eloquentia,neque philoſophorũ ſciẽtia,non regum, aut imperatorum gratia peregerunt.

Quibus autem armis? virtutum admirabilium armis, firmiſsima fide inflammata caritate, inuicta fortitudine, inexpugnabili patientia, conſtantia mirabili, & ſumma fidelitate in ſummum imperatorem, atque creatorem.

His autem armis perfectiſsimarum virtutum Martyres omnem mundi potentiam,atque inferni deuicerunt,fidem, & eccleſiam a tyrannorum furore,& rabie defenderunt.

Fortitudinem autẽ horum inclytum equitum deſcribit ſponſa in cantici cis cum inquit. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſsimis Iſrael omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi unuſquiſque enſis ſuper femur ſecum propter timores nocturnos.*

Id omne myſterium, & ſpirituale eſt, vt reliqua omnia huius canticę Hic autem lectulus ſancta eccleſia eſt, in quo ſuauiter, & in iuſtorum animis ille cæleſtis ſponſus quieſcit,cuius deliciæ ſunt eſſe cum filijs hominum.

Dicitur autem lectulus, vt differat ab illo regio lecto, quem in cœleſti atrio habet, vbi in illis ſummis, & beatis ſpiritibus conquieſcit. Hũc autem lectulum eccleſiæ circundedit, & defendit a furore, & armis hominum, & a dæmonibus Martyrum ſuorum fortitudine, qui ut equites inuicti fidei confeſsione defenderunt, & tyrannos cum omnibus ſuis minis nihili faciendo, quæ nihil aliud erant,quàm noctis timores a principe tenebrarum excitati.

Quamobrem hi nobiliſsimi Athletę ſemper in ſpiritualibus armis erãt quæ diximus, vt illam defenderent, & vt oſtenderet, quàm præſto in illius defenſione, eſſent, non ſatis fuit ſponſæ dicere habere in manibus enſes, ſed ſubdidit in femore, vt qui ad illum corripiendũ, iam in promptu ſint.

Hæc erat exercitatio fidelium illius fœlicis ætatis, & apparatus. Propter hanc cauſam inquit Tertulianus, quòd non timebant Chriſtiani eo tempore, neque ſibi moleſta videbatur tyrannorum perſecutio. Ex quo enim tempore ſtatuerent huiuſmodi eſſe, ſe huiuſmodi armis parabant vt in prælio obſiſtere poſſent.

Imperatores ipſi cum cernerent huiuſmodi conſtantiam, & animaduertent, ſe nihil cum ſanctis hac ratione facere, ſeque rubore affectos

eſſe,

eſſe, & ſuperatos a tormentis deſiſtebant. Quod cum videret Iulianus Apoſtata, alias rationes excogitauit, aliaſque artes, quibus cum fide certaret.

Quo tempore illud cognitione dignum accidit ad id maxime accommodatum, quod Rufinus ſcribit. In Eccl. Hiſt. I. Accidit enim (inquit ille) vt ille tyrannus cum Antiochiæ, Apollini ſacrificaret, reſponſum ab eo accipere non potuit, & de ſacerdotibus quæſiuit huius ſilentii cauſam reſponderunt ibi apud illum adeſſe Babilæ martiris ſepulchrum, & ob id idola iniuria affecta nollet reſponſa dare. Tunc iusſit Imperator, ut Gallilei (ſic enim nominabant chriſtianos) venirent, vt inde illius martiris oſſa aſporarent, Eccleſia ſtatim congregata eſt viri, fęminæ nuptę, & virgines, ſenes, & pueri maxima cum lætitia, & veſtibus, quibus diebus feſtis vtebantur, & feretrum S. Martiris ſolemni proceſsione efferebant magna voce clamantes. Confundantur, qui adorant ſculptitia, & qui cõfidunt in eis.

His & aliis huiuſmodi cantibus reſonabant Apoſtatæ aures, qui fidelium triumphalem proceſsionem cernebat, quæ ſex millia paſſuum ſpacium occupabat.

Ex quo eo furore percitus fuit, vt ſequenti die quotquot reperirentur capiendos, & in carcere detrudendos ibique grauisſimis pęnis torquendos iuſſerit.

Quod Saluſtio eius præſidi diſplicuit licet paganus eēt, iuſſu tamē Imperatoris id exequi cępit, cumque iuuenē quendam caperet: quē caſu primum inuenit, nomine Theodorus a diluculo vſque ad veſperam eum torſit magna crudelitate, rex quæ carnifices renouabat: ille autem in tormenti loco poſitus, undique ſatelitibus circundatus, nihil aliud curabat, niſi hilari vultu, & ſecuro illum verſum pſalmi repetere, quem pridie eccleſia cantauit, confundantur, qui adorant ſculptilia, & qui confidunt in eis. Cum autem cerneret Saluſtius iam omnia tormenta ſibi præſcripta, quibus publico mandato chriſtiani illi torquendi erant, quoque ſuum cor iam molle fiebat, & fortitudinem martyris attingere non poterat iterũ in carcerem coniecit, & ſe ad Imperatorem recepit, vt de his, quæ facta erant certiorem redderet; illiquē conſuluit, ne in poſterum hoc pacto in Chriſtianos procederet, quod illius maieſtati confuſiorem, & illis gloriam pararet.

Hunc Theodorum vidi ego deinde (inquit Rufinus) Antiochiæ, & ab eo petii num diu dolores ſenſiſſet, qui reſpondit quod vulnera ſibi aliquantulum dolebant, ſed apud ſe ſtetiſſe quendam iuuenem, qui mundo linteo de vultu ſudorem abſtergebat, & frigida aſpergebat. Ex quo antu m percipiebat leuamen, vt maiori moleſtia fuerit affectus, cum de orm ento deponebatur, quàm cum in illo impoſitus fuit, Saluſtij conſilio

lio Imperator fuit contentus tantummodo chriſtianis minari, quod ſi victor perſarum rediiſſet de illis ſe vindictã integrè ſumpturũ, ita cõdiſceſſit unde nũquam reuerſus eſt. nam ibi percuſſus, & interfectus fuit ignoraturque vtrum a ſuis, vel ab hoſtibus, idque poſt annum cum octo mẽſibus ſui male poſſesſi imperij.

Hæc narrat Rufinus, in quo huius inuicti adoleſcentis conſtantia in cauſa fuit, ne alterius perſecutio progrederetur.

Aliud quoque non minus dulce, & admirabile idem hiſtoricus narrat, quod quidem ad idem ſpectat. Edeſſa Meſopotamiæ eſt ciuitas a chriſtianis habitata, & S. Thomæ Apoſtoli reliquiis nobilitata; cum per eam Imperator Valentinus tranſiret, vidit catholicos, quos ipſe ab eccleſijs eiecerat in campis ſuos cætus celebrare, tanta ira percitus fuit, vt ciuitatis prę ſidis colaphum infregerit, quòd, vt illius erat præceptum, longius a ciuitate non exiiſſet.

Ille (tamen licet gentilis, & ab Imperatore iniuria affectus) in ſuo corde naturali humanitati locum eſſe voluit. Die autem ſequenti cum exiturus eſſet, vt vniuerſum chriſtianum populum tolleret, ſecretò effecit, vt omnes de hac re certiores fierent, vt in tutum locum ſe reciperẽt, ne eos inuenirent, vbi conquirebantur.

Die vero ſequenti cum maxima manu ſatelitum per totam ciuitatem iuit, & omnes vias explorauit, vt (ſi fieri poſſet) vel nemo, vel perpauci paterentur.

Dum autem id efficiebat magnam populi multitudinem ad martirij locum concurrere cernebat. Quilibet perterritus, ne deeſſet eo tempore, quo martirij coronam reciperet. Inter alios vidit quandam muliereculam maxima cum celeritate domo egredientem & ita imperterrita, vt neque oſtium clauderet, neque ſe ſatis bene amictu operiret, & ſecũ manu filium, quo melius poterat, trahebat, & maxima cum celeritate, per medium ſuorum ſatelitum properabat. Tunc ille, cum amplius ſe continere nequiret, inquit.

Hanc capite mulierem, & ad me adducite, ad quem vt venit, ille dixit. Miſerabilis mulier quò properas? quæ reſpondit, ad campum, quò catholici conueniunt. Tunc inquit iudex. Nonne audiſti, quod gubernator eò ſe recipit, vt quotquot inueniat ibi morte afficiat? illa reſpondit. Propter hanc cauſam ita propero, vt & ego oportuno tempore adſim. Dixit iudex, cur hunc puerum ducis? illa inquit, vt Deus tam præclare ſecum agat, ut & ipſe martir moriatur. Quod cum audiuiſſet hic prudens uir iuſſit vt ſatelites reuerterentur, & currũ, quo uehebatur ad imperatorem referretur, & atrium ingreſſus inquit Domine ad mortem paratus ſum, ſi me vis interficere, ſed in catholicorum gentes tuum mandatum non aſſequar. imperatori autem quidquid de illa præſtanti muliere audierat,

rat, & viderat enarrans illius iram mitigauit, & perſecutio deſtitit. Hoc autem exemplo facilè cernitur, quòd mirabilis martyrum conſtantia tyrannorum furorem,& rabiem facilè vincebat, & eò vſq; perueniebat,vt a tormentis ceſſarent.

Pro Chriſti autem gloria,ſuorumque equitum fortisſimorum aliud teſtimonium adiungam,quo illorum inuicta conſtantia,& fortitudo, qua cum victi eſſent,& interfecti,vicerunt,& de mundo triumpharũt. Quod quædam epiſtola Maximini Imperatoris oſtẽdit, qui vbi omnes artes, & crudelisſima inuenta expertus eſſet,vt Chriſti nomen extingueret, tãdem cum cerneret ſe nullis artibus, nullis ſupplicijs, aut crudelitatibus martyrum conſtantiam vincere poſſe,conſilium mutauit, & hanc Epiſtolã ſcribit,in qua ſuam ſententiam,& leges reuocat his verbis. Imperator Maximinus inuictus Auguſtus &c. Inter cætera quæ pro communi Rei pub.vtilitate, & commodo ſtatuimus, volebamus, iam antea ex veterum legum inſtitutis,& publica Romanorum diſciplina omnia corrigi, inq; priſtinum ſtatum reſtitui,& prouidentiam ac curam haberi, vt Chriſtiani,qui maiorum ſuorum ſectam,& religionem deſeruiſſent, ad rectã eiuſdem inſtitutionem reuerterentur.

Verum,quoniam illi tanta animi inſolentia inflati ſunt, tantaq; elati arrogantia,vt quæ erant a veteribus decreta (quæ quidem fortaſſe maiores eorum ſanciuerant) nullo modo ſequerentur,ſed ſuo quodam inſtituto,& vt cuique viſum erat,ſic quiſque ſibi cum leges promulgare,tum eaſdem obſeruare, tum in varijs locis varios hominum conuentus cogere vellet : nos propterea edictum illud tulimus, vt ad veterum inſtituta ſe transferrent : vnde cum plures periculo vitæ obiecti nonnulli grauiter perturbati varia mortis genera ſuſtinuerunt. Et quoniam non pauci in eadem pertinacia perſiſtebant,& eos nec Dijs cœleſtibus,debitum cultum tribuere,neque Chriſtianorum Deo venerationem adhibere videbamus: nos idcirco ad manſuetudinem noſtram, & diuturnam clementiæ noſtræ conſuetudinem,qua omnibus hominibus veniam impetrare ſolebamus, oculos conuertentes libentisſimè iſtud conceſsimus,vt homines de nuo ſe liberè Chriſtianos profiteantur,vt ædes, in quibus conuenire ſolent,reſarciant.Hæc ſunt Maximini epiſtolæ verba.

Hæc igitur fuerunt arma,quibus Saluator noſter de mundo triumphauit,quæ fuerunt virtutum arma, arma ſpiritualia, arma diuina. Nam ſi Deus pugnaturus erat,his armis pugnaret,neceſſe erat,& ſi victurus erat, his armis victor futurus erat. Nam non tantæ gloriæ illi fuiſſet,ſi ſui brachij omnipotentia pugnaſſet,vt contra Pharaonem, & Sennacherib Aſſyriorum regem pugnauit : cum vnica nocte ex illius exercitu centum, & octuaginta millia hominum interfeciſſet : deinde eundem ſuorum filiorum manibus.

Huius

Huius autem victoriæ gloria fuit patiendo,& moriendo, & virginum mollium,& delicatarum conſtantia Imperatores vincere.

De duodecima Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ Chriſti triumphum de illis, qui mortem illi procurarunt, continet.
Cap. XIIII.

DVodecima Religionis Chriſtianę præſtantia eſt gloria, qua Chriſtus de ijs triumphauit,qui mortem illi procurarunt,illos vlciſcendo ijs rebus aduerſis,quæ nūquam, neque auditæ, neque viſæ fuerunt, quas Ioſephus grauiſſimus hiſtoricus natione,& profesſione Hebręus in ſeptem libris,quos de hac re conſcripſit,narrat: de quibus ante fuſiùs tractamus, huius rei ſumam hic referemus, vt hanc materiã de Chriſti triumphis expediamus.

Sciendum igitur eſt,quòd ſtatim poſt Chriſti mortem illorum calamitates per eundem iudicem Pilatum,qui Saluatorem damnauit,incęperũt, qui illum populum, qui ſibi commiſſus erat, multis rationibus afflixit. Poſt illum autem alij illius prouinciæ præſides ſecuti ſunt Feſtus, Felix Florus, Albinus,& Ceſtinus,qui eiuſmodi fuerunt,vt quilibet in eo omnia ſua poſita eſſe vellet,vt altero peior eſſet, & cum eo quis improbitate, crudelitate,& auaritia peior eſſet, contenderet, itaque quilibet illorũ ſuo tempore illum populum afflixit,tam multis rationibus direptionum,pecunijs corruptionum,iniuriarum mortis contumeliarum,& aliarũ huiuſmodi iniuriarum,vt illam gentem ad defectionem Romano Imperio excitaret,cum tam illorum vires,& arma,aduerſum illam potentiam imparia eſſent.

Poſt hoc autem Veſpaſiani aduentus ſucceſſio, idque huius defectionis cauſa. Qui decreuit priùs vicinas ciuitas expugnare;& maximè Galilææ prouinciam,cuius ipſe Ioſephus gubernator,& defenſor erat, vbi penè omnes illius prouinciæ ciuitates euerſæ fuerunt, & habitantes partim capti,partim interfecti fuerunt.

Quàm multi autem vtrique fuerint nemo narrat,ſed nonnullarum ſolum ciuitatum: Et quibus tamen conijcere poſſumus aliquid,quod in ciuitate Giotapatæ,quam Ioſephus defendebat,obſidionis tempore,& in illius ingreſſu quadraginta millia hominum occiſa fuerunt: in alia verò ciuitate, quæ Zacharias dicebatur penè totidem alia. Hinc colligi poteſt, quot fuerit illi, qui in aliis ciuitatibus capti,& interfecti fuerunt,in quib. multi ſibi mortem conſciuerunt,& ſuas vxores,& filios interfecerũt, ne in Romanorum manus peruenirent,alij ſe de montibus præcipites dederunt,alij in mare deſilierunt.

 Poſt

Poſt harum ciuitatum expugnationē Hieruſalē,quoq; oppugnatio, & expugnatio ſecuta eſt,cuius calamitates,& infortunia oēs tragędias, omneſq; totius orbis terrarū calamitates facilè vincunt: fames autē eorum, qui in obſidione erant,tanta fuit, vt equorum ſtercus, & baltea, & calceos,& coria,quibus illorum fores ex altera parte tectæ erant, alij palleas comedebant,& cuiuſlibet generis ſtercoris,quod inueniri poſſet,paruum pondus quatuor numis vendebatur.Numerus aūt mortuorū,quem non terret?in illa.n.obſidione partim ferro,partim fame 1100000. qui eo tempore conuenerant ad agni Paſcha celebrandum;quod extra Hieruſalem celebrari non poterat.

Quando poſt mundi creationem fuit vmquam obſidio, aut prælium, quorum mortuorum numerus ad dimidiū huius numeri aſcenderit? captiui fuerunt nonaginta millia,quorum alij ſeruabantur, vt feris exponerentur,alij,vt inter ſe in ludis,& feſtis Romanorum occiderentur.

Hoc autem effecto ſtatim illius celeberrimæ vrbis omnibus gentibus notæ tribus munitisſimis muris munitæ, tribus famoſisſimis turribus ſartæ,de cuius magnitudine, munitione,& pulchritudine,tam multa narrantur; At contra Deum nihil munitum eſt.

Hæc igitur ciuitas tota cum ſuis pulcherrimis pallatijs, & ædificijs, & in primis illud ſacratiſſimum templum in toto terrarum orbe celebre,inflammatum, & ſolo æquatum fuit, vt lapis ſuper lapidem non remanſerit,vt (quemadmodum Ioſephus refert) qui illac tranſiſſet, nullum vmquam ibi hominum domicilium extitiſſe iudicaſſet. Et vnà cum ciuitate deſtitit illud regnum antiquius, quàm Romanorum Imperium, & ita, vt hactenus non ſit reſtitutum, neque vmquam vllas vires acquiſierit.

Iuſtitia diuina non hac re contenta fuit, ſed vlteriùs progreſſa eſt:ſic alia defectione ab Imperatore Traiano diſſipati fuerunt, deinde crudelius ab Adriano poſtea a Valente,nunc autem diſperſi,& exules in omnibus terrarum orbis nationibus ſunt: ſine rege, ſine templo, ſine ſacrificio,ſine ſacerdote,ſine Reipub.ordine oppreſſi, & ab omnibus nationibus,tributis,& exactionibus afflicti. Quamobrem ijs,qui ita ſunt hac tēpeſtate exules,ſi quis diceret: Amici quid factum eſt de illa tam veteri Republica? de illo celeberrimo templo? de illo Sacerdotum, & Leuitarum ordine? de illo cantorum choro? de illis tam ſuauibus inſtrumentis muſicis? de illis vaſis aureis tanto artificio elaboratis,de illis oblationibus, & ſacrificijs, quæ ibi ab omnibus gentibus fiebant? Quod ſi ordinē conuertimus de illa Dauidis potentia?de illis diuitijs,& gloria Salomonis? in qua re deſijt illa maieſtas, & amplitudo? Quis de cœlo in terras deiecit Iſrael populum toties a Deo defenſum, & reparatum? Quo pacto tam multis annis ſcabelli pedis ſui recordatus non eſt? quomodo

V per-

permittit, vt ab omnibus nationibus opprimatur? Quo peccato tantum ſupplicium? Non idolatriæ peccato, quo in Babyloniæ captiuitatē perducti fuerunt. At illa captiuitas non amplius ſexaginta annis perdurauit, quib. elapſis in ſuam priſtinam Rempu. & adminiſtrationem reſtituti fuerunt. Non autem poſt mille, & quingentos annos nondum illius regni reſtitutionem cernimus. Quænam erit tam longi exilij cauſa, quodquidem omnes ſuperiores calamitates facilè vincit? Quid aliud hic dicere poſſumus, niſi quod cum Deus rectisſimus, & iuſtisſimus iudex ſit, qui pondere, & menſura, vt pœnæ ſceleribus reſpondeant facit) quantò diuturnius eſt, hoc exilium, quàm ſuperius, tanto hoc peccatum, quàm ſuperius fuit, grauius eſt. Nunc autem omnes mundi intellectus mihi dicant, quod peccatum maius eſſe poteſt idolatria, niſi filij Dei, & omnium rerum creatarum Dominus mors? Chriſti triumphus fuit, punitio, & vindicta huius peccāti, quod vt fuit maius, quàm cætera peccata poſt hominum memoriam commiſſa, ita, maiori calamitate, quàm vnquam antea, vindicatum fuit.

De decimatertia Religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt doctisſimorum, & ſanctiſſimorum virorum teſtimonio fuiſſe comprobatam, & multò magis à ſacris concilijs.

Cap. X V.

IN omnibus cauſis, quæ inter homines tractantur tam ciuiles, quàm criminales rei veritas virorum fide dignorum teſtimonio aperitur. & confirmatur. Noſtra ſancta fides & religio, neque teſtimoniis, vel omnium certisſimis profectò caret. Primum enim huius ueritatis teſtes ſunt ſanctisſimi, & doctisſimi viri, vnà cum ſacris concilijs; teſtes etiam ſunt ſancti martyres, vt idem nomen nobis ſignificat: (martyr enim teſtis interpretatur) qui ſuo ſanguine noſtræ fidei veritatē confirmarunt: & miracula a Deo facta ad hanc veritatem confirmandā teſtes ſunt. Teſtes ſunt Prophetæ, quibus non minor fides præſtatur, & illorum prophetiarum, quæ multi ante annis prædictæ fuerunt, adimpletio. De his autem quatuor teſtium generibus in præſenti tractaturi ſumus, & primum de ſanctis doctoribus agemus.

Nunc igitur ſciendum, quod (vt inquit Ariſtoteles lib. 1. Rhetoricorum) tribus de cauſis hominibus fidem præſtamus, & verum dicere arbitramur. Prima ſi ſapiens eſt: ſecunda ſi virtute præditus: tertia ſi nobis amicus eſt. Sapientem enim non errare, bonū non mentiri, amicum non fallere ſuum amicum exiſtimamus. Ex his autem tribus duæ in multis

Eccleſiaſticis doctoribus profecto reperiuntur, qui noſtram fidem teſtati ſunt, & eam ab hæreticis omnibus defenderunt. Ex quibus nonnulli fuerunt in omnibus philoſophiæ generibus peritiſſimi morali, naturali, ſupernaturali, quam metaphyſiam dicimus, vt fuit S. Thomas, S. Bonauentura, Albertus Magnus, Alexander de Ales, & Scotus, & alij permulti, qui horum philoſophandi rationem ſecuti ſunt. Alij tàm Græci, quàm Latini fuerunt, qui eloquentiæ florem conſecuti ſunt. Vt magnus Baſilius, & illius frater Gregorius Niſenus, & illius amicus, & condiſcipulus Gregorius Nazianzenus, & ille Ioannes, qui horum æqualis fuit, & propter magnam eloquentiam Chriſoſtomus dictus, quod os aureum interpretatur, & qui hunc admirabatur Theodoretus, & horum antiquior Origenes. Inter Latinos verò Cyprianus, Ambroſius, Auguſtinus, Hieronymus, qui in lingua etiam Hebræa, Græca, & Caldęa verſatiſſimus fuit: & Lactantius Firmianus, quem ille Tullij eloquentiæ flumen vocat: & Arnobius, & in omnibus ſcientijs humanis cum eloquentia politiſſimus Boetius Seuerinus. Omnes hi doctiſſimi viri in omnibus doctrinis, & humanis, & diuinis ſcientijs cum alijs innumeris, de quibus in Cathalogo eccleſiaſticæ ſcripturæ fit mentio, vbi in his ſcientijs tãtum profecerunt de noſtrorum myſteriorum veritate tractanda, tradenda, ſcribenda, & inueſtiganda ætatem conſumpſerunt, & hi omnes vna voce, vnó ſpiritu, hanc a Chriſto reuelatam eſſe teſtantur, & confitentur.

Ad id autem accedit, eos fuiſſe uiros ſanctiſſimos, qui veritatis teſtes fide digniſſimi ſunt. Cum enim eſſent omni corruptione liberi, ab omnibus cupiditatibus inordinatis, nihil habebant, quod eos detorqueret, & a veritate ſeiungeret, quam pluris faciebant, quàm omnes orbis terrarum theſauros, cuius puritatis inopia Saluator noſter Phariſæis dixit, quomodo credetis, cum hominum gloriam tanti, & Dei gloriam nihil faciatis? De improbis autem dixit Sapiens, quod illorum malitia eos obcæcauit, & veritatis cognitione priuauit, quod contra puris animabus accidit, & ab omni malitia liberis.

Nam quemadmodum in mundo ſpeculo lucis corporeæ radij clariùs ſplendent, ſic in conſcientia pura radij lucis ſpiritualis veritatis melius ſplendent. Ad id autem additur, quód ſancti viri ſemper cum Deo agũt, qui lucis eſt fundamentum, & veritatis, quam perpetuo ab illo petunt, vt faciebat Dauid cum aiebat. *Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua*.

Ob id illis magis, quã alijs ſuorũ myſteriorũ cognitionẽ communicet. Quamobrem inquit Eccleſiaſticus, quod ſancti hominis anima meliùs veritatis cognitionem aſſequitur, quàm ſeptem homines conſpirantes ad vindictam, his uerbis nobis ſignificans, quanti ſit vitæ puritas ad Dei, & illius operum cognitionem.

V 2 Pro-

Propter hanc cauſam Pſalmographus inquit. In ore iuſti ſapientis eſt, & lingua eius loquetur iudicium.

Aliud autem teſtimonium maius præter hoc noſtra religio habet, quę ſacra concilia ſunt: tum ſpiritus Sancti asſiſtentia, qui eccleſiæ magiſter eſt, tum quod ſanctorum teſtimonia ſunt ſingulorum, At conciliorũ eſt totius Oecumenicæ eccleſiæ teſtimonium, vbi omnes Prælati & maiores Theologi & litterati, qui in Chriſtianorum terris reperiuntur, & mirabili concordia, & conſenſu ea tractant, quæ ſibi decernenda ſunt.

Primum enim ſancti Spiritus pręſentia inuocata Theologis hanc curã imponunt, vt Quæſtiones examinent, ac diſputent, quæ definiẽdæ ſunt Deinde alij ad id delecti, decreta ordinant, quæ ſtatuenda ſunt, & id dę fertur iterum ad Patres, ſi forte quid eſſet, quod vel addendum, vel tollendum, vel mutandum eſſet.

Quo facto emendatum iterum proponitur, & omnium ſuffragia, & ſententiæ petuntur. Ex quo fit, vt ſæpe multi in eo menſens conſumentur, antequam aliquod decretum ſanciatur, quod vnius veritatis eſt. Vt firmiter credentes ſpiritum Sanctum adeſſe ſumma induſtria, & diligentia, quid tenendum ſit examinent.

Ad has autem diligentias additur ſummi Paſtoris Chriſti Vicarij, qui Romanus Pontifex eſt confirmatio. Neque enim fides, neque gratia, neque in Deo confidentia media, quibus humana prouidentia vtitur, excludit: hac tamen conditione, ne in ea noſtra confidentia, ſed in diuina prouidentia nitatur.

Hoc eſt præcipuum veritatis noſtræ religionis teſtimonium, quod eſt innumerabilium doctisſimorum virorum, aliorumq; tum peritisſimorũ tum ſanctiſſimorum, & in primis ſacrorum conciliorum.

Hoc aũt veritatis teſtimonio caruerũt, quæcũq; ſectæ in terris fuerũt. Neq; hic loquor de gentiliũ ſecta, quæ non ſolum nullius ſapientis philoſophi teſtimonium habuit, ſed etiam cognouerunt omnes illius vanitatem, vt licet videre apud Tullium, in libris de natura Deorũ, vbi illorum ſuperſtitionem damnat: qui inter Deos maſculos, & fœminas, matrimonia, & partus, & generationes, & omnes infirmitates, quæ in humanis rebus cernuntur, ponebant. De Macometanorum ſecta iam diximus præcipuos illius ſectæ philoſophos, vt Auicenna, & Auerroes: Macometum in præcipuo articulo damnant: in quo totius vitæ humanæ ordo, qui finis vltimus eſt, nititur. At quis dicet Iudæi ſuos habent Rabinos, & doctores, qui illorum ſectam tuentur, & ſcripturam interpretantur, & Talmud compoſuerunt, quod inter eos eſt, vt apud nos ius canonicum. De hac ſcriptura inferius agemus, vbi Chriſtianus lector, tam multa videbit abſurda, & mendacia, & turpitudines, nugas, atque fabulas, vt nullo dubio fiet attonitus, & quaſi

extra ſe poſitus,cum videat quomodo fieri potuerit, vt reperti ſint homines,qui huiuſmodi nugas ſcripſerint, & alij tam cęci, qui ea crediderint. Affectionum autem vis,& diabolus,& peccati cęcitas,atque malitia in illis plurimum potuerunt.

Præfatio,vt agat de teſtimonio noſtræ fidei, quod in Sanctorum martyrum ſanguine habuit: vbi declaratur,quàm ſit glorioſum pro Deo martyrium pati. Cap. XVI.

POST ſanctorum Doctorum teſtes Martyrum ſequuntur, qui non ſolum verbis,verum etiam operibus, & ſanguine noſtræ religionis veritatem teſtantur,cum ſe trucidari pro illius confeſſione permiſerint. Propter hanc cauſam martyres dicuntur,qui teſtes interpretantur; quod hac ratione fidei, quam profitebantur, teſtimonium dederunt.

Non audebo quidem hanc rem tractare, niſi ſpiritus Sancti auxilio prius inuocato,vt qui illis vires ad tam magna certamina ſuperāda dedit, mihi verba,quibus aliquam illorum partem valeam explicare, largiatur. Fateor quidem nullam materiam libentiùs, maiorique cum voluptate, nullamque maiori cum tremore tractare, cum ſciam longè fore inferiora,quæ dicturus ſum,quam ipſius rei dignitas poſtulat. Nam quæ verba ſatis erunt,vt illa prælia exponam, quæ Angelis, hominibus, Dæmonibus,& iiſdem Tyrannis,vel ipſis carnificibus,qui ſanctos torquebant,maximę admirationi fuerunt? Ex altera verò parte hi fortisſimi milites, vt ſuas laudes ſilentio prætermittam,nōn patiuntur. Nam cum annalium ſcriptores externos deceat(vt inquit Euſebius)certamina, victorias, arcus triumphales narrare,& res fortiter geſtas conſulum, magiſtratuum, cantare vnà cum hoſtium & ſuorum ciuium cæde, in quorum hiſtorijs patriæ tumultus deſcribebant, fœminarum eiulatum, filios parentibus orbatos,æquum eſt,vt in hoc opere(in quo agitur de ijs,quæ ad Deum pertinent)pugnas enarremus, in quibus caro pro ſalute animæ cōflixit, & bellum,quo viriliter ciuitatem cęleſtē conſecuta eſt,& certamina exponamus,quæ ſanè fęliciter confecit fidei virtute, in quibus non aduerſus mortales milites, ſed contra ſpiritualia dæmonia ſe armauit,non pro terrenis poſſesſionibus,ſed pro cęlorum regno,& paradiſi hæreditate, non vt ad tempus dominaretur,ſed vt ab immortali rege, & omnium gētium Deo æternam coronam acciperet.

Neque hæc res animarum maximis fructibus caret. Hinc enim noſtra fides confirmatur. Hinc noſtra charitas accenditur. Hinc diuinæ gratiæ potentia cernitur, quæ tam infirmæ carni tantā fortitudinem tribuere

potuit. Hinc patientia noſtra viget, & noſtræ moleſtiæ leuantur, pietas excitatur,& carnis noſtræ commoditates damnantur, noſtraque deſidia, atque tepiditas rubore afficitur, cum tam parua ſint, quæ pro cœlorum regno facimus,ſi cum multis conferuntur,quæ fortiſsimi athletę pro illo perpeſsi ſunt.

Hinc tandem negligentia noſtra ſine excuſatione eſt,cum videat,quid homo Dei gratia,quæ nulli negatur,facere poſſet.Hæc eſt maxima eccleſiæ gloria,tam multorum martyrum ſanguine ſua fundamenta iacta eſſe.Illud etiam mihi a Chriſtiano lectore petendum eſt, ne me, vel longiori oratione vti, vel importunum eſſe,ſi in hoc libro ſæpius de hac eadem re tractauero, idque diffuſius: tam enim ſuauis eſt,tam opportuna, tamque copioſa,vt licet de ea multa ſcribantur, nec ſcriptori noua certamina, quæ deſcribat, nec legenti quo ſe ipſe ædificet, quęque admiretur,deerunt.

Nam ſi ciuitates habitatoribus vacuæ fiunt, vt videant homines cum tauro contendere,& pugnare,quãto glorioſiùs erit,hoc ſpectaculũ videre vndecim annorum puellam cum totius mundi potentia,atq; inferni,confligere,& ex hac pugna victricem exire,& ita,vt tyranni,neque eius fidẽ, neque honeſtatem carpere poſſent?

Sed antequam ad hanc rem explicandam ingrediar lectorem admonitum volo, nonnulla, vt pro ea maiorem fructum ex hac lectione percipiat.

Primum enim quoniam non omnium eſt dignitatem rerum ſpiritualium, & altitudinem rectè ęſtimare, cum oculis corpores videantur afflictæ,& imminutæ: breuiter tractabo de dignitate,& gloria,quæ ſub illa iniuria,& ignominia,quæ in martyribus extrinſecùs ineſſe videbatur. Quod in contumelijs capitis ipſorum martyrum,qui Chriſtus noſter Saluator eſt,videmus.Chriſti enim præſepio quid humilius eſt,cum beſtiarum proprius locus ſit,& cruce, quæ ſceleratorum hominum locus erat: cuius tanta dicendi erit vis,tantaque copia,quæ pulchritudinẽ, diuitias, gratias,theſauros,& gloriã,quæ in tam humili figura abdita ſunt, explicare poterit? Quibus igitur oculis contumelias, & vilipenſiones illorum capitis cernimus,iiſdem,& illius precioſorum membrorum, quæ in ſuò genere ſunt,& ſui capitis virtutis,& gloriæ, & pulchritudinis participantia,intueri debemus.

Huius autem gloriæ dignitas, & præſtantia virtutis in cauſa eſt, quæ (vt inquit Plato)eſt inæſtimabili pulchritudine:cum autem patientiæ virtus in mortis periculo operetur probationem(vt inquit Apoſtolus)inde fit,vt qui intellectus oculos habent, quibus rerum dignitatem, & precium diſcernant, nihil quod ſit glorioſius, formoſius, aut precioſius, videatur. Idque eo pacto, vt quo ſunt contumeliæ, abiectiones, &

pugna

pugna maior, eò etiam huius virtutis admiratio, & præmium maius eſt.

Vt autem pius lector habeat oculos, quibus pulchritudinem cognoſcat, quæ in depręſsionibus, & carceribus, & vinculis ſanctorũ martyrum ſunt: hic nonnullas partes epiſtolarum aſcribam, quas S. Martyr Cyprianus ad eos ſcribebat, quando vel in vinculis detinebantur, & coronam expectabant, vel vbi fuerunt conſtantes & fortes, vt illam reciperent. In harum igitur epiſtolarum vnà corroborans nonnullos ſanctos Epiſcopos, & Sacerdotes, & alios multos, qui detinebantur in carceribus, & in latomijs pro fidei confesſione, ſic inquit.

Gloria quidem veſtra poſcebat beatisſimi, ac dilectisſimi fratres, vt ad conſpectum, atque complexum veſtrum venire ipſe deberẽ, niſi me quoque ob confesſionem nominis Chriſti relegatum præfiniti loci terminis coercerent. Sed quomodo poſſum repręſento me vobis, & ad vos etiam ſi corpore, & greſſu venire non datur, dilectione tamen, & ſpiritu venio exprimens litteris animum meum, quo in iſtis virtutibus, & laudib. veſtris lætus exultò, participem me cõputans verbis, etſi non pasſione corporis, tamen conſortio charitatis. An ego poſſum tacere, & vocem meam ſilentio præmere, cum ſe charisſimis meis tam multa, & glorioſa cognoſcam, quibus vos diuina dignatio honorauit, vt ex vobis pars, iam martyrij ſui conſumatione præceſſerit meritorum ſuorum coronam de Domino receptura, pars adhuc in carceris clauſtris, ſiue in metallis, & vinculis moretur, exhibens per ipſas ſuppliciorum moras corroborandis fratribus, & armandis maiora documenta ad meritorum titulos ampliores tormẽtorum tarditate proficiens habitura tot mercedes in cęleſtibus præmiis, quot nunc dies numerãtur in pęnis? Quæ quidẽ vobis fortisſimi, ac beatisſimi fratres pro merito religionis, ac fidei veſtræ accidiſſe non miror, vt vos ſic Dominus ad glorioſum, & ſublime faſtigiũ clarificationis ſuo honore prouexerit, qui ſemper in eccleſia eius cuſtodito fidei tenore viguiſtis conſeruantes firmiter dominica mandata, in ſimplicitate innocẽtiã, in charitate cõcordiã, modeſtiã in humilitate, diligentiam in adminiſtratione, vigilantiã in adiuuandis laborantibus, miſericordiã in fouẽdis pauperibus, in defendenda veritate conſtantiã, in diſciplinæ ſeueritate cenſurã. Ac ne aliud ad exẽplum bonorũ factorũ deeſſet in uobis, ẽt nunc in cõfesſione vocis, & pasſione corporis fratrũ mentes ad diuina martyria prouocatis, duces uos exhibendo virtutis, vt dũ grex paſtores ſuos ſequitur, & quod fieri à præpoſitis cernit, imitatur parib. obſequiorũ meritis a Domino coronetur. Quod aũt fuſtibus cæſi priùs grauiter, & afflicti per eiuſmodi pęnas initiaſtis confesſionis veſtræ religioſa primordia execranda nobis iſta res non eſt. Neque. n. ad fuſtes Chriſtianum corpus expauit, cuius eſt ſpes omnis in ligno. Sacramentũ ſalutis ſuæ Chriſti ſeruus agno

uit redemptus ligno ad vitam æternam, ligno profectus eſt ad coronam. Quid verò mirum ſi vaſa aurea,& argentea in metallum,ideſt auri,& argenti domicilium dati eſtis,niſi, quod nunc metallorum natura conuerſa eſt,locaque,quæ aurum , & argentum dare ante conſueuerunt accipere cęperunt,impoſuerunt quoque compedes veſtris pedibus,& membra fœlicia,ac Dei templa infamibus vinculis ligauerunt:quaſi cum corpore ligetur & ſpiritus,aut aurum veſtrum ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus,& fidem ſuam religioſa virtute teſtantibus ornamenta ſunt iſta,non vincula, nec Chriſtianorum pedes ad infamiam copulant,ſed clarificant ad coronam. O pedes fęliciter vlncti,qui non à fabro, ſed a Chriſto ſoluuntur.O pedes fęliciter vincti,qui itinere ſalutari ad paradiſum diriguntur. O pedes in ſeculo ad pręſens ligati, vt ſint ſemper apud Dominum liberi. O pedes compedibus, & ita aduerſarij incunctabundi,ſed celeriter ad Chriſtum glorioſo itinere curſuri.

Quantum vult hic, vel inuida crudelitas, vel maligna, nexibus vos ſuis,& vinculis teneat citò à terris,& pœnis iſtis ad cœlorum regna peruenietis. Non fouetur in metallis lecto,& culcitris corpus, ſed refrigerio,& ſolatio Chriſti fouetur. Humi iacent feſſa laboribus uiſcera, ſed pœna non eſt cum Chriſto iacere: ſquallent ſine balneis membra ſitu, & ſordè deformia,ſed ſpiritaliter intus abluitur, quod foris carnaliter ſordidatur. Panis illic exiguus: At non in pane ſolo viuit homo, ſed in ſermone Dei. Veſtis algentibus deeſt: Sed qui Chriſtum induit, & veſtitus abundanter, & cultus eſt. Semitonſi capitis capillus horreſcit, ſed cum ſit caput viri Chriſtus qualecunque caput illud deceat, neceſſe eſt, quod Domini nomen inſigne eſt. Omnis iſta deformitas deteſtabilis,& fœda gentilibus quaſi ſplendore penſabitur? Secularis hæc, & breuis pœna,quàm clara,& æterni honoris mercede mutabitur, cum ſecundum beati Apoſt.Phil.3.vocem transformauerit Dominus corpus humilitatis noſtræ conformatum corpori claritatis ſuæ? ſed nec in illo fratres dilectiſsimi aliqua poteſt,aut religionis,aut fidei iactura ſentiri, quod illis nũc ſacerdotibus Dei facultas nõ datur offerẽdi,& celebrãdi ſacrificia.

Celebratis modò, atque offertis ſacrificium Deo, & precioſum pariter,& glorioſum,& plurimum vobis,vt retributionem præmiorum cęleſtium profuturum,cum ſcriptura diuina loquatur,& dicat: Pſ.50. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non deſpiciet.* Hoc vos ſacrificium Deo offertis,hoc ſacrificium ſine intermiſſione die,ac nocte celebratis,hoſtiæ facti Dei,& voſmetipſos ſanctos, atque immaculatos victimas excellentes. Hic eſt ille calix,quẽ Propheta Pſ. 115.pro omnibus,quæ Dominus tribuit offerre volebat. Quis non libenter,& promptè calicẽ ſalutis accipiat? quis non appetat gaudebundus, & lætus,in quo aliquid & ipſe Domino ſuo tribuat? Quis non precioſam in

con-

conſpectu Dei & fortiter,& cõſtanter mortẽ excipiat, cõplaciturus eius oculis,qui nos in congreſsione nominis ſui deſuper ſpectans volẽtes cõprobat,adiuuat dimicãtes,vincentes coronat retributione pietatis paternæ remunerans in nobis,quidquid ipſe præſtitit,& honorans,quod ipſe perfecit? Quæ vis tanta omnia fortiſsimi,ac fideliſsimi milites Chriſti in ſinuaſtis fratribus noſtris implentes factis,quod verbis ante docuiſtis futuri maximi in regno cęlorũ pollicente Domino,& dicente. Matt.5. *Qui fecerit,& ſic docuerit maximus vocabitur in regno cœlorum.* Deniq; exemplũ veſtrũ ſecuta multiplex plebis portio confeſſa eſt vobiſcũ pariter, & pariter coronata eſt,connexa vobis vinculo fortisſimæ charitatis, & a p̃poſitis ſuis, nec carcere,nec metallis ſeparata. Cuius nec numero virgines,quibus ad ſexagenariũ fructus centenus acceſsit,quas ad cęleſtẽ coronã gloria geminata prouexit.In pueris quoque virtus maior ætate annos ſuos confeſsionis laude tranſcendit,vt martyrij veſtri beatũ gregem & ſexus,& ætas omnis ornaret. Qui nunc nobis dilectiſsimi fratres cõſcientiæ victricis vigor? quæ ſublimitas animi? quæ in ſenſu exultantia? qui triũphus in pectore vnũquẽque veſtrũ ſtare ad promiſſum Dei præmium de iudicij die eſſe ſecurum? Ambulare in metallo,captiuo quidẽ corpore, ſed corde regnante? Hæc eſt glorioſi doctoris epiſcopi,& martyris Cypriani epiſtolæ pars: cuius huc poſſem transferre alias epiſtolas in eandẽ ſententiã ſcriptas,in quibus videret Chriſtianus lector,quàm magna gloria,& pulchritudo ſit in illis rebus clauſa,quæ mundanis hominibus videntur abiectæ,atq; perculſæ.Vt tamen prolixitatẽ vitaremus,eas aſcribere nolui.Qui tamen altitudinẽ ſub hac demiſsione tectã videre cupit,legat,quod S.Chryſoſtomus ſcribit in illa verba, quæ Apoſtolus ad Epheſios ſcribit,cũ inquit. *Obſecro vos fratres,ego vinctus in Domino, &c.* Hic quidẽ videbit, quàm magna hic doctor dicat de huiuſmodi oppresſione, cũ probet præſtantius eſſe pro Chriſto in carceribus eſſe,q̃ miracula facere,& mortuos reſuſcitare,quàq; ad tertium cęlum raptum eſſe, & magis, q̃ inter angelorũ choros verſari, inquiens, quod niſi teneretur in ſua eccleſia reſidere,nunq̃ cõquieſceret,quoad has nõ videret catenas,cõplecteretur,& deoſcularetur.Hæc cò ſpectant,vt nobis oculi adaperiantur ad iniurias,& oppresſiones ſanctorum Martyrum, de quibus hic verba facturi ſumus,veneremur,& plurimi faciamus.

Ad id aliud in hanc ſententiam addemus. Sanctiſsimo Gregorio Papę Imperatrix Conſtantinopolis miſit viros, qui caput Sancti Pauli Apoſtoli poſtularent.Pontifex tamen ille religioſiſsimus reſpondit,ſe nullo modo velle Romam illo precioſiſsimo theſauro ſpoliare: pro ea tamen id ſolum facturum eſſe,vt limaret aliquantulum ex illa catena, qua ille glorioſus Apoſtolus Nerone Imperatore detinebatur, ſeq; id tãquam precioſas reliquias ad eam eſſe miſſurum.

Hinc

Hinc autem (vt dixi) facilè cernetur, quanti feciſſent ſancti viri illud, quod omnium abiectiſsimum, & villisſimum mundus exiſtimauit. Hinc etiam vnà intelligetur, quàm ſit glorioſum, multiſque præmiis dignũ, moleſtias, calamitates, perſecutiones, & iniurias pro Christo pati, quàm ſit dignum, quod ab ijs fiat, & deſideretur, qui eum amore proſequuntur.

Præter ea, quæ dicta ſunt. Illud etiam eos admonitos volo, qui omnia, vel vtilitate, vel damno corporum metiuntur, ne, cum crudelia tormenta hic legerint, quæ ſancti martyres patiebantur: ſcandalizentur, aut perterreantur, cum videant Diuinam prouidentiam non eos fulminibus de cœlo abſumere, qui tam crudeliter ſanctos tractabant, vel imã terram non dehiſcere, & eos abſorbere, vt Datan, & Abiron. Harum enim paſsionum genere cognito videbunt, quàm latiorem campum habeant hic laudandi Dei, quàm de eo expoſtulandi.

Quamobrem illud prius ſupponamus Deum generatim in omnibus ſuis actionibus illud ſpectare, vt ex altera parte ſua gloria eluceat, & ex altera hominum vtilitas appareat, vt in noſtræ redemptionis opere facilè cernitur, quæ potisſimum ad gloriam Dei ſpectat, & ad communem humani generis remedium.

Id autem declarauerunt angeli, quando nato Saluatore cantarunt Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus.

Illud etiam ſupponendum eſt, quòd hic Dominus, vt iuſtisſimus rerum æſtimator multo pluris facit animarum ſalutem, & bonum, quippe quę immortales, & Angelis ſimiles ſunt, quàm corporum, quæ corruptibilia ſunt, & belluis ſimilia.

Quod præter multa exempla cernitur in prouidentia, quam adhibuit in S. Ioannem Baptiſtã, cum iam multis gratiis illius animam, vel antequam naſceretur ſanctificauerit, & diuitem reddiderit: illius tamen caput pro puellæ ſaltu dedit.

Idem cernitur in Hieremia, qui in materno vtero ſanctificatus fuit, & in uitæ fine, ut lapidaretur permiſit.

Hoc autem cum ita ſe habeat, cumque Deus cognoſcat, quanto maiorem utilitatem eccleſiæ afferrat bellum, quàm pax, quod bellum, & perſecutio (ut inquit S. Chriſoſtomus) faciant martyres, ſed pax, & ſecundæ res homines molles, & effęminatos, & ambitioſos, illud Eccleſiæ magis petebat, quod illi eſſet utile, quàm, quod damnum afferret; quod autem res ita ſe habet (præter illud, quod hæc eſt communis ſanctorum ſententia) adducam Euſebium grauisſimum auctorem, qui tanquam ille, qui interfuit, idem affirmat, cuius ſententiam totidem verbis in hunc locum transferre uolui, ſic igitur inquit. Quantum ſplendoris doctrina veræ pietatis in Deum omnium rerum gubernatorem mundo

do per Chriſtum patefacta, apud omnes homines Græcos ſimul, ac Barbaros ante iſtam perſecutionis tempeſtatem, quæ noſtra ingruit memoria, obtinuerit, & quàm liberè inter eos prædicata fuerit, maius quiddã eſt, quàm quod nos noſtra in dicendo tenuitate ſatis pro dignitate explicare poſſumus, cuius rei argumento eſſe poterit ſingularis Imperatorũ humanitas, qua noſtros tam benigne exceperunt, quibus quidem tum prouinciarum præfecturas gratuitò impertierunt: atque adeo ſuis ipſorum vxoribus liberis, & ſeruis quaſi palam de mira fidei libertate gloriandi, exultandique poteſtatem promiſerunt.

Quos certè cariores habuerunt, & magis eximie dilectos, qui ſuo Deo ſuæque legi fideles erant, nec de ſua fide, malè ſentirent. Vt Dorotheũ illum regis cubicularium, qui ſacer cæteros erga illos, & beneuolentiam ſummam oſtendit, & fidem non minorem: ac propterea præ alijs, qui magiſtratus, & præfecturas in imperio gerebant amplisſimum honoris gradum adeptus eſt.

Vt Gorgonium, qui non diſsimili fama, & celebritate enituit, vt alios non paucos, qui propter Dei verbum ſunt parem cum illis dignitatem conſecuti. Quomodo quiſquam conuentus illos infinita hominum multitudine frequentatos, multitudines in ſingulis ciuitatibus coactas illuſtres hominum in templis concurſus poterit creatione explicare? Vnde cum in antiquis illis ædificiis non ſatis loci haberent ampliores eccleſias in vniuerſis vrbibus fundamentis earum ad maiorem laxitatem dilatatis erexerunt, itaque iſtæ res vnà cum tempore in dies maiores progresſiones faciebant incrementoque, & magnitudine augeſcebant, & ad cœlum properabant, neque veſanus ille, & perditus Dæmon, vel ſuo ipſius conatu eas in inuidiam rapere, vel hominum inſidijs vlla ex parte impedire potuit, quod cœleſtis Dei manus populum obtexit promerentem Dei auxilium tum fidei conſtantia, tum iuſtitiæ obſeruantia. Verum cum nos præ nimia quadam licentia in mollitiem delicatam prolapſi eſſemus, cumque alij aliis inuadere, maledictis inſectari, & prope nos ipſi inter nos petulantibus linguis tamquam mutuis armis oppugnare, & caſu aliquando verborum contumelias velut haſtas vnus in alium intorquere, & præſides eccleſiarum alter alterius vires infringere, & populus in populũ ſeditionem concitare occiperet, cumque ficta, & adumbrata ſanctitatis ſpes, quæ oratione nequit exprimi, & ſimulatio fronte occultata ad immenſam quandam prauitatem ſerpſiſſet, diuina vltio, dum per magna adhuc chriſtianorum ubique verſabatur frequentià, parcius, aliquando remiſſius, & moderatius, vt ſolet prima perſecutione ex fratribus, qui militiam exercebant inchoata cępit in nos animaduertere, ſed vbi, veluti ſenſibus orbati, & præſtricti mente nulla cura increbuimus, vt diuinum numen in nos incenſum, beneuolum, & placatum efficeremus: ſed tanquã

impij

impij noſtras res a Deo nec uideri, nec animaduerti arbitrati alia vitia aliis aceruatim adiecimus: & paſtores noſtri depulſa repudiataque pietatis regula disſidio, & contentione inter ſe exarſerunt, quinetiam nullas alias res præterquam diſcordias, minas, ęmulationem, inimicitias, & odium inter ipſos mutuò adaugere ſtuduerunt, & animis ambitionis ęſtu incenſis tyrannorum more principatum obtinere laborarunt, non autē ſacerdotum: & pietate neglecta, & chriſtiana puritate ſacra myſteria ſecularibus animis adminiſtrabant.

Hactenus Euſebius poſt quæ Diocliciani, & Maximiniani Imperatorum perſecutiones narrare cœpit, quàm permiſit Deus vt eſſet remedium damno, & morbo quem ſecundæ res, & diuturna pax generauerāt. Quod ego hic retuli, vt cernatur, quod diuina prouidentia in flagellis, & punitionibus clariùs elucet; quàm in ſecundis rebus, & commoditatibus, quòdque id non eſt illi nouum, ſed frequens, & vſitatū. Et ita ille per S. Ioannem inquit. Apo.3. *Quos amo corrigo, & caſtigo.* Et per Amos Prophetā cum uerba faceret cum ſuo populo inquit. *Cognoſco uos ex omnibus gentibus; propter hanc cauſam veſtrorum peccatorum caſtigatione uos uiſitare debeo.*

Hæc quoque perſecutio ad ipſorum Martyrum gloriam ſpectabat, qui vel vnius horæ, vel vnius diei labore, quietis æternitatem, & præcipuam martyrij coronam, & inter angelorum choros altisſimam ſedem, conſecuti ſunt.

Nam quemadmodum ad extremū eorum peruenerūt, quę pro Dei gloria fieri poſſunt, quod eſt vitam amittere, ſic & eis in ſuo regio pallatio locum omnium altisſimum, & nobilisſimum, tribuit, & quemadmodum tum fideles tum conſtantes in illius nominis confesſione fuerint, ſic & ille, immo multò magis in remunerando, cumulandoque erit. Illorum gloriam narrat S. Ioannes in Apocal.7. cum inquit, Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. Ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, ſtantes ante thronum Dei, & in conſpectu agni amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant uoce magna dicentes: Salus Dei noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & agno. Et reſpondit vnus de Senioribus, qui ſtabant ante thronum Dei, & dixit mihi.

Hi, qui amicti ſunt ſtolis albis, qui ſunt, & unde venerunt? Et dixi illi: Domine mi tu ſcis, & dixit mihi.

Hi ſunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine agni: ideo ſunt ante Thronum Dei, & ſeruiunt ei die, ac nocte in templo eius, & qui ſedet in Throno habitabit ſuper illos: Et non eſurient, neque ſitiēt amplius, nec cadet ſuper illos ſol, neque ullus æſtus: quoniam agnus in medio Throni eſt, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & abſterget Deus omnem

lacrymam

lacrymam ab oculis eorum. Hæc omnia inquit S. Ioannes. Hic autem faci lè diiudicari poteſt, num ſancti Martyres decepti fuerint, cum tam breui labore tantam ſibi gloriam ſint adepti, vt Dei angelus (qui rerum omniũ Dominus eſt) vt pia mater lacrymas ab illorum oculis abſtergat. & eis pro certo labore in regni ſui appatatiori loco æternam quietem tribueret.

Quãtopere aũt Deus ſit horũ glorioſorũ Martyrũ victorijs & triũphis glorificatus quis verbis aſſequi poterit? Multę.n.rõnes ſunt, quibus hoĩes ſuũ creatorẽ glorificãt, & laudãt. De quibus inferius tractabimus vberius vbi de fructibus arboris crucis agemus. Nũc aũt breuiter dicamus, quod alii Deo gloriam dant pſalmis, & laudũ vocibus, alii verò illius bonitate, & prouidẽtia freti ſeſe huius mũdi moleſtiis & periculis iuſtis offerẽdo, alij per illius gloria mũdi perſecutionibus põnẽdo alij alijs rõnibus. Rõ verò omniũ præſtãtiſsima eſt pro illa mortẽ pati, vt illi ſeruiamus, maximeq; cũ diuturna, & varijs, & crudeliſsimis tormẽtis exercitata eſt. Hoc.n.nõ eſt unicam mortem pati, ſed multas, quomodo ſancti Martyres, vt infra vide bimus, paſsi ſunt. Quod autem id ſit Deo gloriam dare S. Ioannes Euangeliſta nobis ſignificauit, cum inquit. S. Petrum in cruce mori eſſe Deum Glorificare, & Chriſtum ſequi, cum ſit magna gloria Chriſtum ſequi, vt inquit Eccleſiaſticus. Hoc igitur cum ita ſe habeat nulla eſt in tota humana natura a gratia adiecta, qua creatorem magis honoremus quem oſtendere non verbis, ſed reipſa tantã eſſe illius maieſtatem bonitatem, & gloriam, vt illius fidelis ſeruus omnia tormenta, & furores hominum, & Dęmonum quotquot excogitare potuerunt, perpeti maluerit, quàm vel facere, vel dicere quid, quod ab illius ſeruitio abhorreret. Quæ fides maior? fortitudo quæ maior? Quæ maior fidelitas a carnea creatura deſiderari poteſt, quàm hæc? Quò poteſt humanæ naturæ facultas omnibus gratiæ ſubſidus fulta altius aſcendere? Quid præterea habet homo, quod Deo offerat præter vitam? Hæc autẽ oblatio huiuſmodi tormentis? Quòd ſi verum eſt, vt veriſsimum, quod omnes boni ſunt illæ Iſaiæ plantæ, quæ ſuarum virtutum pulchritudine nos ad Deum glorificandum inuitãt. quanto magis illę arbores cultæ, & irrigatę ſanctorum Martyrũ ſanguine?

Alia quoque ratione ſuo ſanguine Deum glorificant, illis eã dedit cõſtãtiã, & inuictã fortitudinẽ, qua iã fideliter, & amicè vſq; ad mortẽ perſe uerarũt. Hoc eſt illud, quod S. Ioã. ſuperiori auctoritate nobis ſignificauit cũ inquit ſanctos lauiſſe ſtolas ſuas in ſanguine agni: merito.n. illius pcio ſi ſanguinis tãta illis firmitudo, atq; cõſtãtia, qua tyrãnos irriſerat, illius minas nihil facerẽt, & oẽs illorũ tormentorũ machinas vilipẽderẽt. Quãobrẽ tã fortitudo, q̃ patiẽdi meritũ, & paſsionis corona illi innocẽtiſsimo agno accepta referri debet, qui vtroq; nos dignos fecit. V tinam haberem verba, quibus quanta ſit gloria potentiæ, bonitatis, & prouidentiæ Dei quæ in hoc operę ſplendet, exprimere valerem.

Cœli

Cæli) inquit David) enarrant gloriam Dei, & illius uirtutis, & pulchritudinis magnitudinem.

Quanti autem hoc opus Deo conſtitit? tam hoc, quàm cætera nihilo pluris ei conſtitit, quam ſignificauit propheta, cum inquit, *ipſe dixit, & facta ſunt,*

Nihilo pluris conſtitit, quam dicere, & omnia fieri quæcunque voluit, nihilo ei vel contradicente, vel reſiſtente. Hic autem, quàm multa ei obſtitit? quàm multa aduerſus illum pugnabant? Oppugnabant Tyranni, Dæmonia contendebant, mille tormentorum genera aduerſabantur. noſtræ carnis infirmitas ſe opponebat, quæ vel in Chriſto mortem timuit omnes naturæ vires pugnabant, humani corporis habitus aduerſabatur, & reſiſtebat, qui eſt quidem magis ſenſu præditus eſt, & magis dolorem refugis, quàm reliqua omnia.

Ex quo factum eſt, vt ſæpe hominibus acciderit, ut mortis culpas cõfeſſi ſint quas nunquam commiſerunt, vt dolorem tantummodo tormẽtorum euitarent, exiſtimantes maius malum eſſe dolorem, quam mortem. Quam magna autem fuit Patris diuinæ gratiæ gloria, cum effecerit vt tot millia hominum mulierũ, ſenum, adoleſcentulorum, puellarũ mollium, & delicatarum tam multa tormentorũ crudeliũ genera idq; tanta fortitudine tanta lætitia, tanto conatu ferret, vt Tyrannos confunderet, defatigarent carnifices, ipſi verò non ſolum non defatigarentur in pœnis, immo magna gloria, & animi altitudine tormenta paterentur, quippe qui quò maioribus ſuppliciis afficerentur, eo propiorem coronam haberent itaque illorum multi, vt Hilarius, pro verberibus gratias agebant, alii catenis gloriabantur, & carceribus, alii lęti ſecuribus capita ſua offerebant, & illorum multi in candentes laminas ad id paratas ſaliebant, & miniſtris illius ſceleris timentibus ipſi in flammas religioſe irruebant, alii qui mittebantur ad aquas, vt in illas immergerentur, ad eas non tanquã ad aquas mortis, ſed ſalutiferi refrigerii ibant in ſuis corporibus (vt inquit Baſilius) aliud Holocauſti genus, non per ignem, ſed per aquam offerendo.

Hoc quidem ſanctus ille propheta ſtupebat, hoc attonitus fiebat quando loquens cum Deo, & videns hoc mirabile figuratũ in tranſitu filiorũ Iſrael per rubrum mare dixit, Hæb.3. Viam feciſti in mari equis tuis in luto aquarum multarum. Audiui & conturbatus eſt venter meus, a voce contremuerunt labia mea.

Hæc ſunt verba eius, qui ſpiritum Dei habebat, vt ſciret æſtimare hãc mirabilem virtutem, & fortitudinem, quem ille omnipotens, & miſericors Dominus ſuis fidelibus militibus tribuit, qui in medio amari perſecutionum maris iter tutum inuenerunt, & in medio multitudinis aquarum tribulationum ſicca terra illis adaperta eſt, qua ſicco pede, & ſine periculo

ticulo tranſierunt. Cum(ut in Canticis ſcribitur)multæ aquæ nec charitatis flammam in illis extinguere,nec fluminum corruptiones operire potuerit.

Mirabilis fuit Dei potentia cum per maris rubri aquas Iſrael filios tutos traiecit,neque minus fuit huiuſmodi cum ſanctis martyribus virtutē tribuit,quibus per tribulationum aquas ſine timore, & ſine peccato tranſirent.

Illud ſemel,& hoc cum omnibus ſanctis martyribus,qui tot ſunt,quot & cœli ſtellæ. Quis igitur ſine Deo tantum opus conficere poſſet? Quis tam infirmæ carni fortitudinem huiuſmodi tribuerat,qua tanta certamina deuinceret,niſi Dei brachium? Admirabantur valde, qui aderant, & licet inimici eſſent ſimul patiebantur cum viderent, quòd ſanctæ virgines patiebantur: ſuppliciorum enim magnitudo cordium illorum duriciem vincebat,& illorum furorem in miſericordiam conuertebat. Hæc fuit Dei ſingularis gloria,cum totius mundi,& inferni ſapientia, tam infirmis inſtrumentis,tam delicatis,tamque ſenſibilibus pugnare, & vincere,& de omni hac potentia, cum illis triumphare. Quàm magna igitur fuit huius Domini gloria, cum tam potenter ſuis ſeruis auxiliatur fidelibus,eoſquè tanta fide ſui Domini gloriam defenderet? Fateor ego ſuperiores omnes ſpiritus Angelorum Cherubin, & Seraphin ſuæ naturæ præſtantia glorificare,& gratiæ ſplēdore,& gloria, quæ illis inducta fuit, & opera,quâ meriti ſunt.

Non tamen vt ſancti martyres ſuorum corporum paſſione, quod non habent,Deum glorificant. Alexandrum illum magnum Plutarcus omnibus monarchis totius terrarum orbis anteponit, inquiens, quod alij ex monarchis nati ſunt,& ipſe haſta,multiſque vulneribus, diuerſiſque certaminibus ſuſceptis ſibi monarchiam conſecutus eſt. Idem quodā modo de ſanctis angelis dicere poſſumus, qui in empyreo cęlo creati fuerunt ea nobili natura,& gratia,quæ illis tributa eſt, & paruo illi conſtitit gloria,qua ſemper fruuntur.

Sancti verò Martyres,quàm multis vulneribus? Quàm multa tormētorum genera aliud poſt aliud duplicata illam ſibi compararunt? Quamobrem Dei gloriam naturæ, & gratiæ pulchritudine, quæ ſibi data fuit, prædicant, & canunt: Hi verò vulneribus, quæ in corporibus ſuis pro Dei ſui gloria ſuſceperunt. Id nobis S. Ioannes in Apocalypſi exponit, cum inquit,quod audiuit vocem de cœlo, tamquam magni tonitrus, & multarum aquarum ſonitus, & tamquam voces cytharizantium, in cytharis ſuis.

Quonam autem modo,hæc tria ſonorū genera conſentiunt inter ſe, magni tonitrus, & multitudinis aquarum, & ſuauis cytharæ muſicæ, id omne myſticum,id omne ſpirituale eſt,

In hoc autem tonitru Euangelij prædicatio intelligitur,quæ in omni terrarum orbe inſonuit,vt Iſaias ſignificauit,cum dixit. Ab vltimis terræ finibus iuſti laudem,& gloriam audiuimus, qui Chriſtus noſtræ iuſtitiæ auctor eſt: in multitudine aquarũ magnæ tribulationes, & tempeſtates, quas ſancti Apoſtoli,& martyres propter eam prædicationem paſſi ſunt. In muſica verò cytharæ, quam hi ſancti martyres faciebant gloriam, & laudem intelligimus, quam ipſi ſuo creatori dabant ſuorum corporum paſſione: in cythara enim ſunt fides,quæ cõmentum efficiunt, quæ ſunt ab omni humore purgatæ,tortæ,& in ea diſtentæ, & hac ratione concentum efficiunt.

Idem in ſanctis martyribus cernimus, qui omni amore, & affectione rerum caducarum,vel ſuæ vitæ liberi diuerſis tormentis flagellati, & afflicti fuerunt. Sanctorum enim martyrum corpora, vel in craticulis poſita,vel in cruce fixa,& in lignis diſtracta,quidnam aliud erant, niſi harum cythararum fides,quæ in Dei auribus mirabiles concentus efficiebãt? In his autem cytharis æternè ſonant,& cantant,ſancti martyres ſui creatoris laudes canentes,illius gloriam,& ſuæ gratiæ potentiã prædicãtes,qua ipſi tam magna certamina pro illius amore deuicerunt.

Hic pariter alia mirabili ratione diuinæ bonitatis, & prouidentiæ gloria relucet. Præter enim interiorem fortitudinem gratiæ, qua Deus ſuis ſeruis opem ferebat, alijs quoque auxilijs extrinſecus, eos adiuuabat. Nonnumquam enim ignis flammas extinguebat, vt Sanctæ Luciæ fecit: alijs in carceribus vulnera curabat, vt S.Margharitæ, & Sanctæ Agathæ, alios uiſitabat in vinculis,vt S.Catherinam martyrem. Ad alios mittebat angelos, qui eos conſolarentur ſuauiſſimis cantibus,vt ad S. Vincentiũ. Alijs catenas,quibus detinebantur,ſoluebat,vt S.Paulo, & illius ſocio Syllæ,alios magis in fide confirmabat per miracula,quæ ipſi operabantur,vt S.Laurentium,qui captus cæcos illuminabat.

Alios multorum conuerſione cõſolabatur,qui tũ horũ,tũ aliorũ mirabiliũ virtute ad fidẽ ſe cõuertebãt, & martyriũ vnà cũ illis patiebãtur, vt de illis quinquaginta oratoribus ſcribitur,qui ad fidẽ S.Chaterinæ doctrina conuerſi fuerunt,& per eã martyriũ paſſi ſunt. Multa reperiuntur huiuſmodi exẽpla, licet hæc pauca tantũ attigerim. Sæpe leones, & alias feras manſuetas efficiebat, ne ſuos contingerent ſeruos: cuius rei hic cognitione dignum exemplum narrabo, quod quidẽ minimè fieri poterat, quin multam pietatem, & admirationem in legentibus efficiat, cum in animo tantas diuinæ prouidentiæ illecebras,& gratiam, de qua hic verba facimus,euoluerit.Hoc autem narrat Euſebius in Hiſtoria, vt qui interfuit,& id vidit.

Nunc ego narrabo ea,quibus interfui ego,& oculos uidi: Tyranni noua tormentorum genera parabant,vt alio poſt alium vterentur.

Pri-

Primum illorum corpora ferreis pectinibus ſcalpebant. Statim poſt plagas dimicationem cum beſtijs voracibus, inque ea pardorum, vrſorũ immanium, aprorum agreſtium, taurorũ denique igne, & ferro ad rabiẽ acriter incitatorum impetus, & eximiam generoſorum martyrum contra cuiuſque beſtiæ ictum tolerantiam. In quos hæc omnia tormenta parabantur, & magna crudelitate homines, feræ, & elementa ſeſe armabant. Et quamquam ſancti Dei athletæ nudi conſiſtebant in medio, manibuſque eas prouocabant, & in ſe protrahere conabantur, (hoc enim vt agerent illis erat imperatum, illos tamen ſolos non omnino attigerunt: verum interdum dum in eos irruebant, tamquam diuiniore quadam vi, ac virtute fuerunt repulſæ, & retro denuo, quam mox reſilierunt: quod cum diu fieri cerneretur, non exiguam infidelibus ſpectantibus excitauit admirationem, vſque adeo, vt prima beſtia fruſtra incurſante ſecundam, & tertiam in vnum, eundemque martyrem dimitterent. Interea non modo virilem, & intrepidam ſanctorum illorum animi tolerantiam, ſed firmam etiam, atque inflexibilem in teneris corporibus conſtantiam cum ſtupore quodam mirari licuerat.

Vidiſſes enim adoleſcentulum non viginti annos integros natum, nullis conſtrictum vinculis, firmè conſiſtentem, manibus in crucis modum è tranſuerſo expanſis robuſta, & excelſa mente in precibus ad Dei numen fundendis attentiſſimè defixum, neque omnino ſe commouentem, neque in hanc, vel in illam partem de loco, in quo ſteterat deflectentem, idque cum vrſi, & pardi furorem, & mortem in eum exhalarent, cumque iam eius carnem dentibus lacerare aggrederentur, quorum ora diuina quadam, & inexplicabili potentia neſcio, quo pacto fuere propè obturata, & iterum ipſi retro properè recurrerent. Sed de iſto hoc modo. Alios rurſum cernere potuiſſes: Omnes enim ſimul quinque erant, agreſti, & immani tauro obiectatos, qui nonnullos ex infidelibus propius aduentantes cornibus in aerem conicit, eoſque diſcerpſit miſerè, & ſemiuiuos hominum manibus inde auferendos reliquit: verum ad ſanctos martyres ſolos dum furore, & rabie exardeſcens in eos irrumpere conabatur, ne appropinquare quidem poterat, tametſi pedibus, atque cornibus huc, illucq; vibratis inſultabant, & cauteriorum incitamentis laceſſitus contra illos terrorẽ ſpirabat, tam retrogrado curſu diuina ſacri numinis prouidentia repulſus fuit. Quæ quidem præſentibus omnibus maximum terrorem incutit, & ipſi martyres coram tot belluis læti, & ſereno vultu perſiſtebant.

O duræ & attonitæ hominũ animæ cum belluarum ferocitas Dei uirtute tenera fiat, & hominũ rabies, quàm belluarũ maior nõ placatur: illud etiam experiri voluerunt ex gentilibus ſceleratos homines illis belluis obtulerunt, quorum alii a leonibus, alii ab vrſis, alii a leænis lacerati fuerunt,

runt, alij à taurorũ cornibus in aerem eiecti, neq; belluæ ſic carne illectæ ad Dei ſeruos accedere non audebant, qui tamquam munitiſſimo muro ſuperna virtute circundati erunt, illud verbum, quod dixerat adimplens. *Vbi erunt duo, vel tres congregati in nomine meo ibi in medio ero.* Cum autem viderent tam multis artibus nihil omnino proficere alias belluas in eos immiſerunt, quæ cum ne moleſtiam quidem ſanctis afferrent: tandem rabidos homines poſt graues, & varias belluarum incurſiones, in illos immiſerunt, & illud perfecerunt, quod belluæ ne incipere quidem voluerunt.

Hanc ſuauiſſimam hiſtoriam narrat Euſebius, in qua pius lector videbit, quàm magna fuerit ſanctorum martyrum conſolatio, cum tam magnam gratiam diuinæ prouidentiæ in ſeipſos cernerent. De illis tribus pueris, quos Nabuchodonoſor in caminum ignis ardentis mittendos iuſſit, quod ſtatuam auream adorare noluerunt, ſcribitur, quod ab igne cum læſi non fuerint, alio maiori igne illorum corda inflammata Dei, ſcilicet amore, qui ſic illos ſeruauerat, illum Pſalmum canere cęperunt, qui incipit. *Benedicite omnia opera Domini Domino*, in quo creaturæ omnes cœli, terræ, & aeris inuitantur, vt ſecum laudent Dominum, qui ſuis fidelibus ſeruis ſuccurrere voluit. Quid minus factum eſſe ab ijs ſanctiſſimis martyribus credendum eſt, cum ſe tam multis belluis circundatos cernerent, & nullam tamen ab ijs moleſtiam patientes? Quas gratias? quas laudes? quas benedictiones Deo tribuiſſe credendum eſt, qui tantopere illis fauit, & in tanto conflictu defendit, & quàm libenter pro tanto Domino ſecuri ſua colla ſecuribus offerebant, præſertim cũ ſtatim poſt mortem coronam, quam penè in manibus habebant, expectarent.

Poſſem hic alias referre gratias, quas Deus ſuis martyribus fecit, præſertim virginibus, de quibus ante mentionem fecimus, ad hanc veritatē comprobandam. Sed hæc hactenus.

De decima quarta Chriſtianæ Religionis præſtantia, quæ eſt innumerabilium martyrum teſtimonio fuiſſe confirmatam.

Cap. XVII.

PRAEFATIONE expoſita ſequitur, vt tractatũ aggrediamur, in quo mirabilem ſanctorũ martyrũ uictoriam, & teſtimonia illorum de noſtra ſanctiſſima catholica fide exponamus. Vt autem hanc materiam tractemus in memoriam reuocare oportet illas duas ſpiritales ciuitates, quas in libris de ciuitate Dei S. Auguſt. deſcribit, quę Hieruſalem, & Babylonia ſunt, quarum habitatores, principes, & miniſtri valde inter ſe differũt. Hieruſalem n. habitatores oẽs boni ſunt: Babyloniæ

verò

verò oẽs improbi, alterius caput Chriſtus eſt, alterius verò diabolus; illã ciuitatẽ ædificat Dei amor, cũ eò peruenit, vt ſe ipſe negligat. Hanc ſui ipſius amor, cum eò peruenit, vt ſui ipſius cauſa Deum negligat: harum ciuitatum habitatores perpetuè inter ſe digladiantur. Iuſti.n.(vt inquit Salomon Prou.29.) improbũ oderunt, & improbi iuſtũ: ſic & Eccl.c.33. inquit: bonum contra malum, & contra vitam mors. ſic homini iuſto peccator aduerſatur, Hoc autem bellum minimè nouum eſt: cum mundo enim ortũ eſt, & cum Cain ſuum fratrem Abel interfecit, non alia de cauſa id factum fuit, niſi (vt inquit S.Ioannes) quod Abel actiones bonæ erãt, & Cain malæ.

Horum autẽ ciuitatum vtraque ſuos habet milites, & defenſores: aduerſus Babyloniæ urbem Chriſtus pugnat cũ ſuis omnibus. Aduerſus verò Hieruſalem huius mundi princeps cum omnibus ſuis ſectatoribus. In altera parte ſpiritus, in altera caro pugnat, quæ in eo inuigilat, vt de ſtatu ſuo ſpiritum deijciat, & demergat: corona pro qua altera pars pugnat eſt Dei gloria: finis verò, pro quo altera pars contendit eſt, Dei gloria neglecta, ſuiipſius amor.

Babyloniæ autẽ principatus cũ Dei gloriæ ſit, tã aduerſus, tamque iniurioſus, itaque latè in omni terrarũ orbe pateat (vbi nemo Dei veri recordabatur, & huius mundi princeps adorabatur) filius Dei propter iniuriã patris ſui ira percitus, & hominum cęcitate miſericordia motus in hunc mundũ venit, vt cũ hac fera bellua pugnaret, & de mundo in exiliũ eijceret. Hoc illud eſt, qđ oẽs antiqui patres continuo petebãt. Hoc.n.deſiderabat Dauid Pſ.44. cum poſtulabat, vt hic potentiſſimus Dominus accingeret ſibi enſem, & in femore poneret, vt cum hoc hoſte confligeret. Idẽ petebat Iſaias 52. cum dicebat. *Exſurge, conſurge, induere fortitudine, Domini brachium, conſurge, vt in diebus antiquis, & in generationibus ſæculorũ. Nam ille es tu, qui ſuperbum percuſſiſti, & vulneraſti draconem?* In quib. verbis Propheta petit a Saluatore, vt quemadmodũ initio creationis rerum de cœlo deturbauit Luciferum ad inferos, ſic nunc de mundo in exilium eijecerat, cui tyrannus dominatur. Quam eandem victoriam idem Propheta annunciauit, cum de huius Domini operibus verba faciens, inquit ſe venire ad annunciandum mundo Iubilęi annum, & diẽ vltionis. Iubileum pro peccatoribus, & diẽ vltionis pro dæmonibus, qui homines deceptos ducebant. Hunc eundem vltionis diem, & victoriæ pollicitus eſt idem Dominus paulo ante ſuã paſſionẽ cũ inquit. Ioã.12. *Nunc iudicium eſt mundi: nunc princeps huius mundi eijcietur foras, & ego ſi exaltatus fuero a terra,* ideſt in cruce poſitus, *Omnia traham ad meipſum.* Idẽ vidit in ſpiritu S.Ioan.in Apoc.20. vbi dicit, ſe vidiſſe angelũ habentẽ clauẽ ſibi ipſi, & catenã magnã in manu ſua, & apprehendit draconẽ ſerpentẽ antiquũ, qui eſt diabolus, & Satanas, & ligauit eũ, & miſit in abyſſum, & clau-

ſit,& ſignauit illũ,vt non deducat amplius gentes. Hic aũt angelus Chriſtus eſt noſter Saluator ſecundũ humanã naturã, qui ſuæ gratiæ virtute, & per Apoſtolos ſuos,& Apoſtolicos homines hanc feram de mũdo eiecit,ne in poſterum,vt ante,amplius adoraretur.

Iam vero videamus,quos delectus ambo hi duces,ad hoc certamen,habuerunt,quibus armis quilibet ſuos inſtruxit.Chriſtus autẽ ad hanc rem nonnullos rudes,pauperes,ignaros piſcatores ſine litteris, ſine nobilitate,ſine eloquentia,ſine alio huiuſmodi humano auxilio,delegit.Hos vero inſtruxit non ferreis armis,ſed ſpiritus ſancti fauore,& gratia,& omnib. virtutibus,& in primis,illis præcipuis tribus,quæ Deum ſpectãt,& honorant,quæ ſunt fides,ſpes,& charitas,haſq; non remiſſo gradu tribuit, ſed perfecto,nõ queadmodũ ſancti incipiẽtes,ſed ut perfecti poſſidẽt. Quod nobis hoc loco declarãdũ eſt.Vt aũt id intelligatur ſciendũ eſt, quod immẽſa Dei bonitas,ita in hac vita ſuos familiares tractat:(cũ iã eos a mũdo ſegregato,& ab omni carne alieno,& iã ſpiritales homines factos,atq; certi)ut illius uini cœleſtis ſpeciẽ illis tribuat,& æternorũ bonorũ quaſi primitias,quib. quidẽ perpetuò(vt ante diximus)fruituri ſunt.His.n.numis in terris centuplũ tribuit,vt in Euangelio pollicitus eſt, gratiis tribuẽdis, & mercedibus,magniſq; cõſolationibus illis,qui illius cauſa omnia mũdi ſolatia renunciarunt.In hãc ſententiã dico igitur, quod hæ tres virtutes, quas Theologales dicimus ſuas habent in cœlo mercedes. Fidei.n.pro mercede clara ſummi boni viſio ſpei poſſeſſio,charitati fruitio, dabitur. Perfectis aũt hominibus hãc præcipue gratiã facit,dũ in terris uerſantur, vt ſint gloriæ ſimilitudinis participes,quæ in alia his tribus virtutib.tribuẽda eſt.Fides.n.in huiuſmodi eò peruenit, vt nõ ſolũ muniatur uerũ,et ſpiritus S.donis,ita illuſtretur,vt illorũ multis nõ fidei myſteriorũ veritatẽ nõ credere,ſed videre videãtur,ita ẽt gloriæ ſpem tã firmã,tã viuã,tãq; ſecuram habent, vt iam eam in manu tenere videantur.Hi ſunt illi,quos dicunt mortẽ in optatis, & uitã in patientia habere, propter huius ſpei ſimilitudinem, quæ in nonnullis tanta erat, vt alijs fauores pollicerentur, vbi in cœlo eſſent, vt de noſtro patre Sancto Dominico ſcribitur. Charitatem igitur,quæ omnium virtutum regina eſt,hi tam inflãmatam, & accenſam habent,vt in Dei amore ardeant,& nonnũquã tã magnis lætitijs fruantur,vt nullis verbis exprimi poſſint. Ex altera enim parte reſpondent præmijs, quæ tribuitur charitati, quod eſt ipſius Dei fruitio. Et inde tantum in illis oritur deſiderium obſequendi Domino, qui tam amabilem, & ſuauem ſibi præbuit, vt illius cauſa mille tormenta ſufferre,ac perpeti cupiant. Et ita de multis martyribus ſcribitur, qui ſponte hoc diuino igne accenſi,nullo poſtulante ſe martyrio offerebãt,vt poſtea dicemus.

Vt autem redeamus ad rem: Hæc erant arma,quibus noſter dux ſuos arma-

armauit milites, vt cũ mũdi principatibus, & dominationibus pugnaret: tam forti fide, & clara ſpe, tam ſicura, charitate tam inflammata, & accenſa, vt dictum eſt.

His igitur tribus virtutibus confirmati certo ſciebãt fore, vt extremo ſpiritu emiſſo, & capite decolato eodẽ tẽporis momẽto nulla mora, vt illã infinitã pulchritudinẽ, quã tãtopere dilexerũt, viderẽt, & fruerẽtur, & aĩæ ſuæ ab angelis cũ martyrij coronis deducerẽtur, vt inter ſanctorũ choros colocarẽtur, vbi perpetuò æternis delicijs, & bonis fruẽtur, quę nec oculus vidit, nec aures audiuerũt, nec in cor hominis aſcẽderunt. Huiuſmodi armis igitur quis ſe robuſtũ non afficiet? quis animũ non ſuſcipiet, quis non pugnabit lætus contra totius terrarum orbis vires?

Iã videamus quinam milites fuerint, & quibus armis princeps huius mundi cum exercitu, & contra regnum Chriſti conflixit. Hoc nobis Sanctus Ioannes ante oculos ponit mira viſione, quàm in Apocalypſi deſcribit: quam paucis verbis complectens, inquit in cœlo maximum ſignum apparuiſſe, quæ fuit mulier Sole veſtita, & ſub pedibus Lunam habens, & cum corona ex duodecim ſtellis in capite, quæ maximos dolores parientis patiebatur.

Et aliud ſignum apparuit: Draco magnus, & rubeus cum decem cornibus, & ſeptem capitibus: & hic draco ante mulierem ſtabat, vt quẽ filium pareret deglutiret, eamque maſculum peperiſſe, qui futurum erat, vt populum virga ferrea regeret.

Hanc mulierem, quam hic S. Ioannes deſcribit eccleſiam eſſe ſcimus oẽs, & eſſe amictã Sole (qui Chriſtus iuſtitiæ Sol eſt) nobis ſignificat, eam eſſe ornatã, pulchrã, & diuitẽ eſſe Chriſti meritis, & gratia, & illius amore inflãmatã. De hoc veſtis genere mẽtionẽ facit Apoſt. cũ inquit. *Vos oẽs, qui baptizati eſtis Chriſtũ induiſtis.* Quod verò hæc mulier habeat ſub pedibus Lunã, quæ iã mutabilis eſt, nobis ſignificat, quã ſancti viri vilipẽderẽt oĩa hæc caduca, & mortalia, quæ ſunt longè, quàm Luna, mutabiliora: corona verò duodecim ſtellis ornata, eſt gloria, quam eccleſia habet, quòd duodecim Apoſtolorum doctrina fundata ſit, qui omnium primi gratiæ primitias perceperunt, & de eodem vitæ fonte biberunt. Dolores magnos ex partu, quos patiebatur hæc mulier nobis ſignificat magna deſideria, in quib. eccleſia erat propagãdæ fidei per totũ terrarũ orbẽ, & generãdorũ filiorũ ſpiritualiũ Chriſto ſuo ſpõſo. Draco verò magnus, & rubeus, qui ſtabat, vt filium deglutiret, quem mulier pareret, eſt dęmoniũ huius mundi princeps, quem fuiſſe rubeum inquit, vt martyrum, ſanguinem ſignificaret, quem ille per miniſtros ſuos fuderat: Decem cornua, quæ in capite habebat fuerunt decem Imperatores Romani, qui ante Conſtantini Imperium, qui Chriſtianiſſimus fuit præceſſerunt, per quos draco decem perſecutiones excitauit, quæ vulgò in eccleſia numerantur:

capita ſeptem alia genera perſecutionum ſignificant hæreticorum, ſcilicet aſtutiſsimorum, per quos draco alias ſuſcitauit maiores, quam præteritas horum hæreticorum artibus, & argutijs. Quòd inquit hunc draconem ſtetiſſe aperto ore, vt deglutiret filium, quē fœmina pareret, furorē, & ardorem infernalis draconis, quo affectus erat, vt Chriſti nomen extingueret, & de mundo eijceret nobis ſignificat.

In hac figura illud primum intelligetur, quinam fuerint illi milites, quibus diabolus vſus eſt, vt aduerſus Chriſti regnum bellum gereret, qui ex altera parte mundi Imperatores, & monarchæ fuerunt, & ex altera parte callidiſsimi hęretici, qui tetrius bellum faciebant: illorum.n. perſecutio corpora potiſsimum carpebat, horum verò ſophiſticis argumentis animabus durius bellum gerebat, itaque illi martyres, & hi hæreticos faciebant.

Arma, quibus Draco hos inſtruebat tyrannos, erant doli, & mendacia, quæ ſunt propria huius mendacij patris arma, quibus primos mundi homines deuicit. Efficiebat enim vt imperatores crederēt, hæc idola eſſe veros Deos, qui illius auxilio in terris dominati erant, quodq; futurū erat, vt ſuum imperium per illos conſeruarent, quodq; illorū cultu deficiente, & imperiū deficeret. Chriſti.n. religio, quantū in ſe ſitum erat, euertebat, damnabat, & ſuperabat, illos Deos (vt ipſi opinabantur) illorum imperij conſeruatores, tam crudeles, & inhumani fiebant in dies, vt omne ſtudiū, omnes artes, & vires adhiberent, vt eam in exiliū eijcerent, & ita exiſtimabant ſe ſuorum Deorū iniuriarū eſſe vindicatores, & ita eos placatos reddere, & ab illis non ſolum imperiorū conſeruationē, ſed etiā ſalutē, & proſperitatē, & bonorum temporalium copiam obtinere. Et ita in peruerſiſſimis legibus, quas in æreis tabulis contra Chriſtianos incidendas iuſsit Maximinus (imperauit vt pueri ediſcerēt blaſphemias, & ex illis cātiones pangerent, quas per vias canerent) huius rei cauſam afferebat, quòd vbi Chriſtiani in exilium eiecti fuerunt, ſudum erat, & terra maiori copia fructus ferebat, & omnia proſpere eueniebant, & ob hanc cauſam vtile eſſe eā legem ſeruare, vt obtinerent, & conſeruarent Deorum gratiā, quibus nullam gratius ſacrificium offerre poterant, quàm perſecutionē, & exiliū illius abominandæ gentis ex omnibus locis, vbi illius maieſtas adoratur. Huiuſmodi mendacia, & blaſphemias perſuaſit ſuis miniſtris ille mēdacij pater: & hæc erunt arma, quibus contra ecclesiā crudeliſſimū bellū gerebat. In quo cernitur, q̃ impares eſſent vtriuſq; partis, tā militer, quā arma. Chriſti.n. milites piſcatores erant: Draconis verò Imperatores, illorū arma erant veritatis fides, horum mendacium, & falſitas.

Hac aūt mendaci ſuaſione tyrannorū animi inflammati, quas tormentorum inuētiones non excogitarunt, vt martyres torquerēt? cōmune erat iugulum ſoluere, comburere, flagellare multis generibus verberorū, vſq;

ad

ad carnis cõſumptionẽ,& ad oſſa penetrationẽ, & animæ ex corpore extractionem. Alios protrahebant,& ad caudas equorũ in quatuor partes diuidebant,alios in ligna cõuoluebant,& ferreis pectinibus carpebãt, alios in ventre aperiebant,& in macello incidebant,& in mare proijciebãt, vt eſſent piſcibus eſca: Alios (vt in Suetonio Tranquillo, & Cornelio Taciso in Neronis vita legitur) canibus proijciebant: primum ferarũ corijs indutos,vt venatici canes maiori furore illos aggrederentur, & lacerarẽt. Alij fuerunt,qui nudi ſumma hyeme manibus, & pedibus ligatis in lacũ, vbi gelata eſſet aqua, in frigidiore nocte ad Boream expoſiti fuerunt, vt per totã noctẽ in illo nouo tormento affligerentur. Apud hoc ſtagnũ paratum erat labrum calida plenum,vt martyri in promptu eſſet remediũ,ſi à ſententia diſcedere vellet: & hoc modo quadraginta martyres paſſi ſunt, quorum glorioſum martyrium S. Baſilius in elegantiſsima quadam Homelia,celebrat.

Neque ſatis erat tyrannis vnicum tormenti genus adhibere, ſed plura adhibebãt,& aliud poſt aliud ſæpe repetebãt,vt ſi fortè alijs nõ uincerentur, iam debiles facti ab alijs ſuperarentur: Id cernitur in varietate tormentorũ,quibus multi ſancti martyres affligebatur: præſertim S. Laurentius,S. Vincentius,Sancta Agatha,S. Dorothea,S. Eulala,S. Martina,& de quodam S. Diacono,qui cleris dictus erat: in ſua hiſtoria ſcribitur, quod die ſeptimo Ianuarij ſepties quoq; tormentis affectus fuit, deinde diu in vinculis,& carceribus detentus iugulatur. Minimè ſatiari poterat tyrannorum ſitis,qua ſanctorum martyrum ſanguinẽ appetebant. Nonnunquã illorum numerus magnus erat,qui torquebãtur. Quo.n.die natus eſt Saluator legitur martyrium virginis Anaſtaſiæ,quæ cũ ducentis mulieribus, & ſexcentis hominibus in inſulas Palmarias,relegata fuit. Qui omnes diuerſis ſupplicijs ſuum creatorẽ glorificarunt,& ei,à quo acceperunt,vitã obtulerunt. At hi pauci ſunt: ſi cũ ijs,de quibus poſtea dicemus conferãtur: & præſertim cum decem millibus martyrum, & vndecim millibus virginum,quæ vnico die ad thorum cœleſtis ſponſi coronis ex roſis, & liliis ornatæ fuerunt,vbi ſequuntur agnum,quocunque ierit.

Hoc ita vniuerſim dictum eſt,ſed cum hæc materia ad noſtræ vitæ inſtitutionem maximè conducat,& maximam afferat admirationem,cum diuinæ gratiæ potentiam inenarrabilem cernas, mihi viſum eſt ad ſingula deſcendere,& nonnullorum martyrum illuſtrium certamina, & fortitudinem narrare.

Præfatio in hiſtorias, & glorioſa certamina ſanctorum martyrum, quæ hoc loco narrantur.

NOBILIS eſt illa Platonis ſententia, qđ ſi corporis oculis virtutis pulchritudo cerneretur mirabiles ſui amores in nobis excitaret. Quod ſi hoc in ſingulis virtutibus verum eſt, multò magis verum erit in his virtutibus, quæ Deum ipſum ſpectant, & eorũ officiũ eſt eũ honorare, credere, amare, & ei confidere. Illi.n.homines altisſimũ, & nobilisſimũ obiectũ, in quod aſpiciunt, habẽt, qui Deus eſt rerũ oĩum Dominus. Ex quibus, quæ primũ locum tenent, & maximè Deũ colũt, & ita illum glorificant, homines ſunt, qui vt fidẽ ſeruent, & immenſam maieſtatẽ, vt debent venerentur, non ſolũ vitã pro illa profundere volũt; ſed crudelisſimis, & horribiliſſimis ſupplicijs profundere. Quod ſi quælibet virtus (vt dictũ eſt) tam pulchra eſt, quanto formoſior erit illius virtutis pulchritudo, quæ ad hunc ſummum gradum perueniſſet, quod omnium maximũ ſacrificiũ eſt, quod homines offerre poſſint, & vltimũ, vbi gratia hominẽ mortalẽ ſublimẽ efficere posſit? Tanta eſt hæc pulchritudo, vt (quemadmodum inquit Apoſtolus) non ſolum hominibus, & angelis, ſed etiam ipſi Deo, formoſiſſimum, & admirabile ſpectaculum ſit, qui gaudet quidẽ maximè cũ infirmã, & languidam carnem pugnare, & triumphare de vniuerſis totius mundi viribus, atque inferni pro ſua fide, & amore cernit. In quo gratiæ uis, atque efficientia Chriſti redemptionis, per quã hæc gratia datur, profectò cernitur.

Et quoniã hi, quibus Deus dedit oculos, quibus hanc pulchritudinem cernant, recreantur valde, & voluptate afficiuntur, cum martyrum certamina, & pugnas legunt, vnà cum triumphis, & illã horribilẽ conſtantiã, quam habuerunt, conſpiciunt, tàm viri, quàm mulieres infirmæ, in tanto tormentorum furore, & rabie, viſum eſt mihi hanc rem fuſiùs pertractare, vt pio lectori ſatis faciã, eiq́; hãc uoluptatem afferã: præſertim, cum tã manifeſtum noſtræ fidei inditium ſit, tãtaq́; confirmatio, quod illud eſt, quod in hoc 2. lib. tractare voluimus. Tanta.n. fortitudo, atq; conſtantia nobis firmo argumento ſit illis Deum in Dei virtutẽ, & ipſum asſiſtere.

Nam qui fieri poterat (exempli gratia) vt virgo S. Eulia la decimũ tertiũ annũ nata, tam multa tormentorum genera, nũquam antea viſa ſuffer re, ac perpeti poſſet, niſi illius anima Deo repleta fuiſſet? quid de Virgine S. Agatha dicã, quæ cũ eſſet ſatis nobilis. & delicata tanta lætitia ad carceres ſe conferebat, vt ſi ad nuptias proficiſceretur, vbi primum eam appenderunt, & verberibus crudelisſimè cęciderunt: deinde illi alteram mamarum virginalium radicitus conuulſerunt.

Deinde lectulum ex fracturis acuminatis tegularum illi ſtrauerũt, vnà cum accenſis carbonibus, vt corpus verberibus vulneratum hunc nuper inuentum lectum, in quo quieſceret, haberet. Quod autem ferreũ cor potuit hanc nouam crudelitatem in tam molle, tamque delicatum corpus excogitare? Quid de virgine S. Barbara dicam? quæ propter ingentem pulchritudinem à patre in turri contenta fuit, quãque ab eodẽ patre, qui ſciebat eſſe Chriſtianam, vel vino, vel infidelitatis veneno captus, eam accuſauit, & ante iudicem produxit, qui primùm eam nudandam iuſsit, & taurorum neruis ita crudeliter cędendam, vt vndique de ſuo corpore ſanguis manaret: & ita nudam in carcerem coniecit, poſtridie vero eius diei cum vidiſſet ſe illius conſtantiam non potuiſſe hoc tormento frangere; imperauit, duo funalia accenſa ad illius corporis latera apponi, deinde illius caput malleo percuti pluries, poſtea ambas virginales mammas in circuitu abſcindi.

Prætereа voluit tamquam hoc parum eſſet, vt per totam ciuitatem ſic nuda raptaretur, crudeliterque cędeꝛetur. Ille vero ſceleratus iudex, cum fortitudinem, & conſtantiam virginis conſpiceret, iamque deeſſe tormenta, quibus vterentur, & caro, quæ tormentis affligeretur: iuſſit tandem vt decolaretur, quò virgo cum lætitia, & conſtantia proficiſcebatur, & ibi ſui patris manu omnium ferarum crudeliſſimi iudicis mandatum adimpletum fuit, vt adimpleretur illud, quod antea Saluator prophetaret inquiens futurum eſſe, vt fidei odio parentes proprios filios morti traderent.

Hoc modo ſancta virgo per tot ignes tranſeundo ſuum puriſsimum ſpiritum ad Deum efflauit, & ita huic glorioſo certamini finem impoſuit. Vbi non ſolum harũ virginũ conſtãtia nobis admirationẽ affert, verũ etiã & multò magis patiẽdi gaudiũ, & loquendi libertas, qua tũ reſpondebãt iudicibus, & illorum crudelitatẽ, & infidelitatem reprehendebant: nulla ratione habita eorum, qui crudeliores, & iratiores fiebant. Qui fieri igitur poterat, vt tam delicatæ puellæ, tam magna vincerent certamina, niſi tam magna fide, tam accenſa charitate, tanta fortitudine, tanta confidentia munitæ eſſent, vt iam coronam ſibi paratam viderent, tam lętæ currebant, vt de manu cœleſtis ſponſi illam acciperent.

Cum tanta ſit fœminarum imbecillitas, vt ſi nudum enſem videant, vel parum ſanguinis animo deficiant: hæ cum tam multas tormentorum machinas cernerent, tantam ſanguinis fuſi copiam, non ſolum non deficiebant, ſed gaudebant; & pro ſua paſſione gratias agebant. Cum igitur in omnibus hominibus tum naturale ſit vitæ deſiderium, & mortis timor, & corpora humana cum ita ſint ſenſibilia, vt acus cuſpidem ferre non poſsint, qui fieri poterat, vt hæ puellę tãtos cõflictus ſuperarẽt, & ſe ſuper oẽs naturę leges, & vires erigerẽt, niſi in

iſſe illarum auctorem, & Dominum habuiſſent? cum autem eſſet ille ip ſe, qui vincebat, & pugnabat in illis, illud ſequitur, quod fides vera, & religio erat, quam idem Deus fortitudine ſuorum animorum teſtabatur.

Quamobrem id eſſe maximum noſtræ fidei fundamentum contendimus. Ad quod illa ſententia Apoſtoli ſpectat; quæ inquit, quod Dei imbecillus, plus poteſt, quàm omnes hominum vires, cum omnes nō fuerint ſatis ad horum tam imbecillium virginum conſtantiam ſuperandam immo ipſi victi, & virgines victrices fuerunt.

Vbi pariter conſiderandum eſt, quòd inter noſtræ fidei myſteria paſſionis, & mortis Saluatoris noſtri myſterium maius eſt, & Martyrum victoria potisſimum confirmatur. Cum enim illorum numurus tantus ſit vt eum ſtellarum numero contendere videatur, cum tam varia, & magna fuerint tormentorum genera excogitata, quæ ipſi deuicerunt, cumque ſit hæc maior gloria, quàm tota humana natura ſuo creatori dare posſit, ſtatim nobis credibile fit, Dei filium, qui tantopere ſui æterni patris gloriam deſiderabat omnibus ſuæ pasſionis tormentis, & contumeliis ſeſe offerre, vt ſuo exemplo, ſuaque vi ipſi audacius pugnarent, cum ſuum Deum, ſuumque creatorē præcedere, vt illis vires impertiretur, cernerent. Quamobrem cum ſatis eſſet vnica præcioſi ſanguinis guta ad mundi redemptionem, tormentorum vi fundere voluit totum, quem in venis habuit, vt hanc tantam vim Martyribus, æternoque patri illorum fide & conſtantia gloriam impertiretur.

Quam gloriam tantopere ipſe deſiderabat, vt licet nulla alia patiendi cauſa eſſet, niſi hæc per hanc ſolam paſſus eſſet, & omnes labores rectè ſuſceptos exiſtimaret, licet nihil aliud in cauſſa eſſet.

Hāc conſideratione intelligerent melius ij, quibus oculi eſſent quibus horum glorioſorum militum conſtantiam, & fortitudinem intuerentur, quanti eſt, facerent.

Nunc libenter ab ijs peterem, qui libenter in volutantur in illis libris, in quibus multorum equitum vitæ finctæ, & mendaces deſcribuntur quid eos ad id impellat? Reſponderent. Ex omnibus humanis actionibus, quæ oculis cerni poſſunt, in illis admirabiliores vires, & fortitudinē ec. Cum. n. mors, vt inquit Ariſt. ſit vltimum terribilium, & quæ magis in omnium animalium odia incurrat, cum perſpicitur homo, qui eum ſpernat, & vincat timorem tam naturalem, in cauſa eſt, vt homines valde admirentur, ea qui conſpiciunt. inde fit hominum concurſus ad belli ſimulacra, taurorum certamina, & duella, & cætera huiuſmodi propter eam admirationem, quam ſecum coniunctam habent, quæ admiratio, (vt Philoſophus teſtatur) ſemper cum voluptate, & ſuauitate eſt copulata inde etiam fit, vt ſcuta, & familiarum inſignia, vt plurimum ſumantur

ab

ab ijs actionibus, quæ a fortitudine proficiſcuntur, non autem a cæteris virtutibus.

Hæc autem admiratio ita eſt omnium communis, & tanta, vt non ſolum in ueris, uerum etiam in fictis rebus emergat. Inde voluptas oritur, quæ ex huiuſmodi librorum lectione percipitur.

Hoc igitur cum ita ſe habeat, & ſanctorum Martyrum robur, & fortitudo longe omnium, qui ſunt & fuerunt vires, ad fortitudines ſuperet, cum huiuſmodi ſit, vt Deo, & Angelis ſuis pulcherrimum ſpectaculum ſint (cumque illorum hiſtoriæ non fabuloſæ, neque fictæ, ſed veræ ſint) qui fieri poteſt, vt maiorem voluptatem percipiant ex illis nugis, & mendacijs, quàm ex his, quæ ſine controuerſia veriſſimæ ſunt? illud ſaltem cõpertiſſimũ eſt, ꝙ qui mẽtis, & rõnis cõpotes ſunt, quã libẽtius in his hiſtorijs legẽdis ſe cõtinere dẽt in ijs, q̃ tã multa inania vnà cũ multis obſęnis, & turpibus rebus cõtinẽt quibus multæ fęminæ ſtultæ vanæ penitus fiũt, exiſtimãtes ſe nõ minus eẽ dignas, quibus ab oĩbus ſeruiatur, quã illę pro quibus tãta facinora facta tentęq; res bello geſtæ fuerunt. Ego autem cum nullam rationem habere debeam eorum, qui huiuſmodi ſtomachum, & corruptum guſtum habent, & eorum, qui ſani ſunt, ijs ſcio me profuturum eſſe, ſi tam glorioſas hiſtorias narrauero; præſertim, cũ ex his præter cæteros fructus, vt diximus, noſtræ fidei veritas confirmatur. Neque illud in hanc ſententiam dici poteſt nonnullos pro fide falſarum ſectarum paſſos eſſe: hi enim paucisſimi fuerunt, noſtri verò innumerabiles fuerunt, neque etiam dici poteſt noſtros, vt ſimplices deceptos eſſe: inter Martyres enim fuerunt multi ſacerdotes, & epiſcopi doctisſimi in omni doctrinarum genere unà cum magnis Philoſophis vt S. Dionyſius, & Iuſtinus Martyres, & alij huiuſmodi, qui morti ſe offerre nõ debebant & morti huiuſmodi tormentis ſine multa conſideratione, & ipſius veritatis apertisſima cognitione.

Mors enim res ita leuis non eſt, vt homines ſapientes ſine multa grauitate, multoque conſilio & ſine tutis pignoribus, & veritatis cognitione ſe illi offerre debeant.

Sed quia nimis longum eſſet, & ab ipſa re alienum huc omnes Martyrum hiſtorias transferre, qui in quatuordecim perſecutionibus Eccleſiæ (vt diximus) narrantur, ex illorum tribus nonnullas partes excerpã, quæ infra adſcripta erunt, quarum prima Diocletiani erit, altera Antonini Veri, tertia Saporis perſarũ regis fideliter exſcriptæ partim a tripertita hiſtoria, partim ab hiſtoria Eccleſiaſtica Euſebij ab Eccleſia approbata: His addam S. Martinæ virginis Martyrium S. Eulalis S. Policarpi S. Ioannis Euangeliſtæ diſcipuli, quòd digni ſunt, qui a multis cognoſcantur.

Diocletiani, & Maximiani perſecutio. *Cap. XVIII.*

ANNO decimo nono imperij Diocletiani menſe diſtro, (qui a Romanis Martius nominatur) eſt cum ſalutaris paſsionis Dominicæ feſtum cauſa pro foribus eſſet, omnibus in locis per Imperatoris litteras palam edictum fuit vt tum deturbarentur Eccleſiæ, ſoloque æquarentur: tũ ſcripturæ abſumerentur igni: tum qui honorem fuiſſent adepti de gradu turpiter deponerentur, tum priuati in profesſione chriſtiana perſtarent libertate penitus priuaretur. Ac primum edictum contra eos editum tale fuit.

Non longo tempore poſt alijs litteris exeuntibus mãdatum eſt, vt omnes eccleſiarum præſides vbique gentium conijcerentur in vincula, dein de omnibus machinis adhibitis, idolis victimas immolare cogerentur. Tunc igitur inciderat tempus, cum ſicut plurimi, qui eccleſiis præerant libentius animis verberibus grauiter cęſi in Chriſti ſtadio luctati ſunt: & in grauibus certaminibus præclarè obeundis, præclara ſanè ſpectacula hominum oculis ſubiecerunt ad contemplandum, ſic alii infiniti confeſtim animis præ fortitudine perculſi, & attoniti facile ex modo impetu in illos facto, prorſus ſuccubuerunt. Ex cæteris autem quiſque varia tormentorum genera alterus ſubijcit: hic plagis toto corpore dilaceratus, ille excruciatus diſtortione membrorum, alius acutis, & intolerabilibus nouaculis dilaniatus.

Inter quos nonnulli erant, qui vix ſatis honeſtum vitæ exitum conſecuti ſunt: alij item, qui ſine fructu certamen decurrerunt. Nam vt vnus infidelium violentia contruſus, & ad ſacrificia illa nefaria, impuraque deductus, quamuis non immolarat, tamen perinde, ac ſi immolaſſet liberè dimiſſus eſt: ſic alter quamquam non omnino appropinquauerat, neque quidquam attigerat impuri, gentilibus tamen eum ſacrificaſſe aſſirmantibus tacitus eorum tulit contumeliam, ſeque inde proripuit. Alius ſemiuiuus ſublatus, velut iam mortuus proijcitur. Quidam proſtratus humi, inque numerum ſacrificantium relatus, longinquo ſpacio pedibus abſtrahitur.

Alius vociferatus eſt, & magna voce conteſtatus, ſe hoſtias penitus repudiare, alius ſalutaris Chriſti appellationis confesſione geſtiens, ſe chriſtianũ eſſe declarauit. Alter neque immolaſſe, neque ſe aliquando immolaturum aſſeueranter affirmauit. Attamen iſti etiam frequentibus ſatelli tum ad eam rem delectorum manibus in os verberati, & ad ſilendũ compulſi in uultum quoque, & genas percusſi, vt e medio extruſi fueruut: ta pietatis hoſtes omnino, ueluideri effeciſſe, quod animo intendebant

per

per magno æſtimarunt. Non tamen ſine beatorum Martyrum reſponſione erant (quorum virtus, & animi excelſitas ea erat, licet non ſatis ſint verba ad omnia explicanda) exponemus tamen pro viribus quæcunque neceſſaria erunt.

Nam iuxta ea, quæ dicta ſunt, perſecutionis ardor in proceres, & eos qui in aliqua dignitate conſtituti erant, incenſus eſt, & illis nunciabant neceſſe omnino eſſe, vt vel idolis immolarent, vel nobilitatem, & priuilegia, & ipſam vitam amitterent. permultos eorum, qui in militia verſabantur, cernere potuiſſes, qui lubentibus animis vitam tenuem, & abiectam amplexari maluerunt, quam pietatem, & cultum erga Deum vniuerſatum rerum opificem aliquando negare licet vitam non magni facerent.

Vbi vero contra omnes ardor incenſus eſt, & populus, & ſacerdotes difficile dictu eſt, quàm multi martyres quotidie per omnes ciuitates, & prouincias paterentur.

Simulatque edictum contra Eccleſias Chriſti editum in Nicomedia propoſitum erat, vir quidam non obſcurus, & ignobilis, ſed (vt hominum ſit opinio) longe illuſtrisſimus, incredili amore erga Deum, & ardenti fide incitatus opus prodijt in medium, & illud in aperto, & publico loco affixum tamquam profanum, & maximè impium manu accellens dilacerat, cum imperator in ciuitate adeſſet, & vnà Maximinianus quibus cum relatum eſſet, quod hic Chriſti miles fortiter, & religioſe feciſſet magno impetu, & feritate eum tormentis affecerunt, & licet omnibus ſuis viribus vſi eſſent: nunquam tamen cò peruenit, vt in pœnis triſtis videretur, ſed hilari vultu, licet caro cor, & ſpiritus deficeret, viucbat, & reuelabatur.

Ex quo carnifices multo magis iraſcebantur cum cerneret fruſtra in illum ſuis armis vti, neque illius faciei ſplendorem vllo modo obſcurare poſſe. Poſt hoc autem omnem ſuum furorem contulerunt in quendam ex Dorothei ſocijs, qui quidem ſummum honorem apud Imperatorem adepti erant, & ſemper illius cubiculo verſabantur, & vt nobiles tractabantur. cum enim cernerent nimis magna tormenta, quibus ſupradictus martyr fuit affectus aliqua libertate in Imperatorem aliquid dixit obid ad iudicem perductus fuit, & miſſus, vt Dijs immolaret. qui omnino cum recuſaret, mandarunt nudum in ſublime tolli, ac flagellis eo vſque toto corpore dilaniari, quoad ſupplicio euictus, etiam animo inuito, quod erat imperatum, præſtaret. ſed vbi iſta perpeſſus, conſtans, & immutabilis perſiſteret, de reliquo oſſibus eius iam carne de nudatis acetum ſale permiſtum in corporis membra cruciatu attentata, & propè contabefacta infuderunt.

Atque vt iſtos dolores protriuerat, & veluti pedibus conculcarat, inde

de craticula, & ignis vnà in medium trahuntur, & reliquiæ eius corporis tamquam carnes ad comedendum paratæ, ignis incendio, non raptim, vt breui e,uita decedens omni dolore liberaretur,ſed paulatim ab ſumptæ fuerunt. Neque qui eum impoſuerant in rogum etiam poſt tot tamque grauia cruciamenta ei vllum reſpirandi locum dare in animo habebant, niſi priùs ipſorum imperata facturum annueret: ſed ille propoſito ſuo mordicus adhæreſcens victor in tormentis animam efflauit. Tale vnius regiorum famulorum Martyrium extitit, appellatione ſua (Petrus enim nominatus fuit) reuera dignus, & Apoſtoli S. Petri ſucceſſor verè fuit, & nomine, & fide.

Huius autem magiſter fuit Dorotheus in officio, quo in atrio fungendum ei erat: erat enim maior cæſaris cubicularius, & cum eo erat, & Gorgonius fide, virtute, & magnanimitate profectò, pro quorum omnium doctrina, & ſalutaribus exemplis omnes nobis regij cubiculari in fide perſeuerabant.

Dorotheus autem, & Gorgonius cum Petrum torquere cernerent tam crudelibus tormentis, magna voce, & fortitudine dixerunt. Cur Imperator in Petro ſolo propoſitum, & voluntatem, quam omnes habemus vt ille, punis? Is enim ſolus crimine accuſatnr, quod omnes confitemur. Hæc noſtra fides, noſtra religio, & eadem ſententia eſt. Pariter Imperator ad ſe adduci iusſit, & pene ijſdem pœnis affecti, quibus & primi, iusſit, vt laqueo eorum vita finiretur. Per idem tempus Anthimus, qui tũ Eccleſiæ Nicomedenſi præfuit capite propter Chriſti teſtimonium ceruicibus abſciſo moritur. Huic ingens, & frequens martyrum turba adiũcta fuit, vt bono paſtori, qui prudenter ſuum gregem ducebat.

Inter tot martyrum greges, inquit Euſebius, cognitione dignos exiſtimo duos adoleſcentulos, qui cum eſſent capti, & ad immolandum cogerentur, dixerunt nos ad altaria perducite, quò vbi peruenerunt ſuper prunas manus impoſuerunt, quæ in altaribus erant, & dixerunt, ſi manus hinc amouebimus nos ſacrificaſſe exiſtimatæ, & ita perſeuerarunt quoad omnis caro penitus igni abſumpta fuit.

Quid autem dicam de illis tercentis viris, qui in Cypriani martyrio narrantur a Prudentio, ante oculos quorum tyrannus ille altare ſuorũ abhominãdorũ ſacrificiorũ collocauit, apud quod fornacẽ ardẽtis calcis collocaret inquiẽs, qui Dijs nõ immolarẽt fore, vt in illã fornacẽ immiterentur. Quæ verba illi trecẽti viri vbi audierũt ſpũs ſancti ſpiritu, & fidei calore, & Dei amore, & glorioſæ coronæ cupiditate magna celeritate in illã fornacẽ ſe deiecerũt i cui, & glorioſa morte glorioſiorẽ, & diuturniorem vitã ſibi ementes. Vt autem ad Dioclitiani tempora reuertamur ijſdem ferè diebus fortè, neſcio quo pacto, cum regia Nicomedenſis incendio cõflagraret, & ex ſuſpitione quadam rumor eſſet disſipatus, illud facinus a noſtris

ſtris admiſſum: imperatoris iuſſu, ex piis, qui ibi verſabantur, aceruatim, & tamquam cumulo, alij gladio trucidati ſunt, alij ardore flammarũ cor poribus circumiectarum obierunt, at Dei gratia potentiorem ignem in il lorum cordibus, quàm in Imperatoris corde iram accendebat. Tandem interrogati à miniſtris quiſnam illorum iminolare vellet, & vitam ſeruare, omnes tam viri, quàm mulieres ita interrogari moleſtè ferebant, & ſua ſponte in rogũ inſiliebant, alij certatim gladijs colla offerebant: cum autem maximo afficerentur horrore præſentes mortis miniſtri illorum partem, qui adhuc viuebant inde extraxerunt, & in ſcaphis impoſuerũt, & in vaſtum maris gurgitem fluctus præcipites proiecerunt, & famulos illos regios poſt mortem decoro, & celebri funere terræ mandatos Imperatores, qui eorum Domini putabantur, rurſus de integro effodiendos, inque mare præcipitandos ſententijs decreuerunt, vt eorum ferebat opinio, quidam eos in ſepulchris, & monumentis conditos, Deos eſſe reputantes, diuina veneratione proſequerentur, vt hæc ſtulta gens, quæ no ſtros Deos colere nolunt, noſtros ſeruos adorent.

Et licet Nicomediæ tam crudeles perſecutiones patratæ fuerint (vbi tantorum malorum auctor erat carnis Chriſtianorum cupidisſimus) nõ minori celeritate in Melitina, & in Syria Imperatorum iuſſu, vt omnes eccleſiarum præſides in carceres, & vincula conijcerentur, adeo vt ſpectaculum illarum rerum eſſet ſumma miſericordia dignisſimum. Edicto Imperatoris edito per totam ciuitatem ſilebatur, & carceres plenæ ita erant, vt non ſontes viderentur, ſed ciues omnes in alias domos migraſſe, & carceres paſſim, qui iam olim homicidis, & mortuorum ſepulchris conditorum expilatoribus parati fuerant, tunc Epiſcopis, Preſbyteris, Diaconis, lectoribus, & exorciſtis penitus referti, adeo vt his, qui maleficijs tenebantur obſtricti, nihil illic loci eſſet reliquum, cum autem principibus relatum eſſet, cárceres eſſe refertos, & maleficis hominib. nihil loci reliquum eſſe, nouas prouiſiones adhibuerunt, edicendo, captos, qui vellent immolare, liberos eſſe dimittendos, repugnantes verò grauiſſimis ſupplicijs, vſque ad mortem afficiendos.

Talis fuit Ægyptorum pugna, qui Tyri pro vera pietate præclara certamina obierunt: illos autem, qui ſunt in ipſa Aegypto patria ſua martyrio defuncti nemo eſt, qui non magnopere admiretur, vbi viri cum vxoribus liberis numero prope infiniti pro ſeruatoris noſtri doctrina vita fragili, & breui temporis momento duratura penitùs neglecta varia mortis genera ſubierunt, deſiderio veræ gloriæ, quæ in Chriſti viſione conſiſtit ſuſpirantes.

Quorum alij poſt cuticulam nouaculis laceratam poſt membra luxata, & diſtorta, poſt corpora flagellis acerbisſimis laniata, aliiſque infinitis varijs, & dictu horrendis tormentis excruciata, in ignem tandem iniecti

fuerunt.

fuerunt. Alii in altum pelagus præcipitati: alij li&toribus ſua capita amputanda fidenti animo obiecerunt: alij occubuerunt ipſis cruciamentis oppreſſi, alii fame confecti interierunt, alij rurſus patibulis ſuffixi quorum nonnulli tamquam malefici ſuſpenſi, alii deteriore modo capite in terram demiſſo clauis firmati, & viui vſque eo ſeruati, quoad ipſis patibulis fame contabeſcerent.

Nullo dicendi genere explicari poteſt quænam verbera, quas ęrumnas martyres in Thebaide exaltarint, teſtis acutis undularum loco admotis per totum corpus ad extremum ſpiritum dilacerari. Mulieres autē vno pede alligatæ, ſublimes in aerem capite deorſum ſtatuto, quibuſdam machinamentis attractæ, nudis omnino, & detectis corporibus ſpectaculum fœdisſimum crudelisſimum omnium, & ab omni humanitate alienisſimum intuentium oculis exhibuerunt.

Homines rurſus arboribus, & earum ramis aſtricti perierunt. Nam cum duos ramos robuſtisſimos illos quidem machinis quibuſdam in vnum attraxiſſent, ad vtrumque illorum martyrum crura diſtinentes, affigenteſque eos impetu quodam denuo pro natura ſua diſcedi, diffundiq; dimiſerunt, ſicque illorum membra, in quos iſta exagitabant repenti impetu diſtracta fore ſuſpicati ſunt.

Neque hæc certe fuere ad paucos dies, aut ad exiguum tempus: ſed diu admodum ad annorum integrorum ſpacium continuata, in quo quidem ſpacio erant interdum plures, quàm decem nonnumquam viginti numero, & amplius eo ſæpe non pauciores, quàm triginta interfecti. Iam prope ſexaginta aliquando rurſus centum viri vno die ſimul cum tenellis admodum liberis, & mulieribus morti addicti, & varijs ſuppliciorum generibus viciſſitudine quadam admotis trucidarunt.

Ipſi etiam cum forte in ijſdem locis verſarentur compl ures confeſtim vno die ad tribunal iudicis proſilire, quos ſigillatim interrogabat, qui ſe Chriſtianos in reſponſione profitebantur: quo audito ſtatim in illos ſententia pronunciabatur, & ſeorſim ponebatur, ſimulatque contra priores ſententia pronunciata alij certatim ad tribunal magna alacritate accedebant, & ſe chriſtianos eſſe confitebantur: neque tamen propter hanc cauſam, neque quod tanta eſſet virorum multitudo iram iudex crudelisſimus ſuam cohibebat, omnes interrogati vnà in campum exierunt apud ciuitatis mœnia non funibus protracti, ex canape, vel lino, ſed craſſimis fidei funibus perducti fuerunt.

Nemo defuit, licet nemo illos cogeret, omnes cum gaudio riſu, & lętitia inter eos differebatur, quiſnam futurus eſſet primus, qui carnificis gladium ſuo ſanguine tingeret, tam multi mortui ſunt, vt tum ſecuris ipſa feriendo obtunderetur, & velut crebriore ictu debilitata infringeretur, tum carnifices ipſi trucidando defatigati mutuis operis traditis alter

ad

ad alterum ſubleuandum ſuccederet, & dies ante quàm omnes interficerentur, conſumeretur: nemo tamen neq; puer, neq; vir ab conſilio ſuſcepto diſceſſit: imò quilibet timebat ne diei lux citiùs deficeret, quàm ipſe martyrij coronã acciperet: tanta lætitia, & fide præſentem mortẽ excipiebant, certò ſcienter vitæ beatæ id eſſe principium: vidi ego dum alij interficerentur alios non in ocio, aut mœrore verſari, ſed hymnos, & gratiarum actiones in Deum totius mundi conditorem, quoad extremum ſpiritum edidiſſent lætis animis decantare; ne mors in alia exercitatione eos deprehenderet, niſi in ea, in qua futurum erat, vt ſemper in cœlo verſarentur. O admirandum chorum, & omni veneratione dignum, vbi huiuſmodi cantores, viri fortes, Chriſti gloria, corona, & ſplendor concinunt.

Huius chori moderator, huius exercitus dux erat, & huius coronæ ornamentum Sanctus Pontifex, & fortis præfectus, & illa vnio omniũ precioſiſsima Philæas Thumitenſis Eccleſiæ Epiſcopus, de cuius glorioſa paſſione, & de epiſtola, quam in carcere ſcripſit ad ſuam dilectam Thumitenſem eccleſiam infra mentionem faciemus: illa autem immania corda tam multis interfectis ſatiata non erant. Cum enim cernerent ſe martyres viuos non pôtuiſſe vincere, vt ſuæ rabiei aliquam conſolationem afferent in corpora mortua ſæuiebant; Alios enim in mare præcipitabant, vt à piſcibus deuorarentur, alia cõburebant, & in cinerem conuertebant: exiſtimantes fore, vt hac ratione reſurrectionis ſpem, cuius cauſa moriebantur læti, abijcerent: multa in cloacas iaciebant, vt martyris Hypoliti nutricem, quæ nomine concordia dicebatur, & glorioſum Sanctum Sebaſtianum, qui bis martyr fuit; primum ſagittis confixus, deinde tam multis uerberibus cæſus, ut tormentorum ui ad regnum æternæ beatitudinis animam exhalaret. Hæc uilipendij, & tormentorum genera, magnitudinem perſecutionis tyrannorum, & Dæmonij furoris, quod in illorum cordibus rabidum erat, cum videret quotidie magis ſuum honorem imminui, & Chriſti gloriam, & regnum augeri cerneret, profectò declarat.

S. Eulialæ virginis martyrium. *Cap. XLIX.*

CVM autem in hac crudeliſsima Diocletiani, & Maximiani perſecutione virgo Sancta Eulíala in Meridæ ciuitate paſſa ſit, anno decimo tertio nata, cuius paſsionem Prudentius ſuis elegantiſsimis verſibus tradidit: mihi viſum eſt, hic eam narrare vnà cum virginis Sanctæ Martinæ martyrio, quod infra narraturi ſumus, quippe quod non eſt minus cognitione dignum, quàm huius Sanctæ martyrium, licet ſub alio Imperatore paſſa ſit. In quo glorioſa quædam contentio inter Deum, & has virgines fuit, hæ tormentorũ perpeſsione contendunt, ille eas roborando, & per eas miracula faciendo. Quod autem Sancta Eulíala ſub ijs Imperatoribus paſſa ſit: illa Prudentij verba nobis ſignificant; Iſis, Apolline Venere nulla ſono, Maximianus & ipſe nihil, illa nihil, quia facta manu, hic manuum, qui facta colit, friuola vtraque, & vtraque nihil.

In hoc martyrio videbimus certamen omnium duriſsimum, & immaniſsimum; ex altera enim parte omnes totius terrarum orbis, & inferni vires, omneſque tormentorum inuentiones, quæcunque homines excogitare potuerint, ex altera verò puella nobilis, & delicata treſdecim annos nata, & hac ætate certamen vincere, videbimus pariter illius Domini omnipotentiam, qui mundi inferiores deligendo, vt idolatriam tollat, & fidem ædificet ſuæ potentiæ, & gratiæ magnitudinem declarat. Quod eo magis admirandum fuit, quò inſtrumenta, quibus vſus eſt debiliora fuerunt.

Vt autem iam illius glorioſum martyrium narrare incipiamus: hæc virgo Meridæ nata eſt parentibus Chriſtianis, qui eam vſque à teneris, vt aiunt vnguiculis, in Dei timore educarunt: in quo in dies magis creſcens, & in omnibus virtutibus eò peruenit, vt cuperet magnopere pro ſuo cœleſti ſponſo, cui ſua virginitatem conſecrarat, vitam profundere. Cum autem Meridam ſe contuliſſet iudex, vt Chriſtianos perſequeretur; de huius virginis, & illius parentum Chriſtiana vita certior factus miſit, qui eam ad ſe cum ſuis parentibus ſuper plauſtrum perduceret, quæ tunc quodam loco, qui dicebatur Pontianum a Meridæ ciuitate triginta octo millia paſſuum diſtanti habitabat, vnà cum alia virgine eiuſdem profeſsionis, quæ Iulia dicebatur. Vbi verò prædicti miniſtri eò peruenerunt illi nunciantes illius patrem Tiberium cum alijs Chriſtianis eſſe captum; cumq; ob eandem cauſam vocari hoc nuncium maxima cum lætitia ſuſcepit, quod ſummopere pro

ſuo

ſuo Saluatore pati cuperet. Tunc autem ſi fieri poſſet vellet vna hora totum illud iter conficere.

Ibat vnà virgo illa Iulia, cui dixit Sancta Eulalia. Scias ſoror Iulia futurum eſſe, vt prima patiar: licet ſerius accedam. Vbi ad ciuitatem peruenit iuſſit iudex, ut ad ſe perduceretur. Cui virgo dixit. Ad quid Dei inimicus, te in hanc terram contuliſti? Quòd Chriſtianos perſequeris, & virgines Domino meo Ieſu Chriſto conſecratas. Iudex autem vbi hoc intellexit, humaniſſimè reſpondit.

Puella priuſquam adoleſcas mihi videris velle tuæ ætatis florem amittere; cui dixit virgo. Nata ſum treſdecim annos. Caue tamen putes me tuis minis perterreri poſſe. Satis enim mihi eſt, quod in terris uixerim. Spero enim fore, vt perpetuò in cœlis viuam Iudex inquit. Caue miſera, ne hac uanitate fallaris, & ad immolandum Dijs te accinge, vt tormenta, quæ te expectant effugere poſſis, & cum nobili, & diuite ſponſo coniuncta honorem conſequaris.

Ego inquit illa, ſponſum nobilem, diuitem, & immortalem habeo, qui Chriſtus eſt mundi Saluator.

Hoc audito cępit iudex illi blandiri, & humanioribus verbis alloqui inquiens. Tuam animaduerte filia pueritiam, & in te ipſam miſericordia mouere. Dijs thus offeras, teque morte liberes. Tum virgo inquit, Chriſtiana ſum ego, numquam factura, quod iubes. Tum iudex ei curatorem dedit, & impoſuit, vt verberibus afficiendam curaret: dum autem verberabatur, benedicebat Domino, & maledicebat Imperatoribus, & illorum Dijs, quibus rebus factus certior iudex. iuſſit, vt ad ſe duceretur.

Cuius pulchritudinem cum cerneret, oſtendit ſe in illius teneram ætatem miſericordia motum eſſe, dicens. Quid puella tibi prodeſt iſta obſtinatio? eas, & Dijs immoles, neque uelis iſtas pœnas perpeti. Virgo reſpondit. Quid tibi profuit miſer, vt nuda ſpoliata verberarer tuo iuſſu, qui exiſtimabas me a veritate ſeparare poſſe? Aberres à ſententia miſer: meum enim tantummodo corpus eſt in tua poteſtate, at ille ſolus meam animam habet, eam qui creauit. Et vt meam voluntatem cognoſcas tibi dico, quòd nunc tuis dijs, & imperatoribus maledico: iudex autem hoc reſponſo ſumma ira percitus ſuum ſolium in platea poni iuſſit, & virginem ante ſe duci, vt ibi torqueretur; ad quod iuſſit arborum virgas incidendas cum ſuis nodis, quibus ritè paratis verberari virginem iuſſit.

Tunc virgo dixit ſenex miſer caue ſperes, me tuis minis mouere poſſe, cum his me valde robores. Cum autem iudex id cerneret, dixit miniſtris afferte oleum bulientem, & in illius mammas fundite, quod cum facerent, inquit virgo.

Y 2 Hoc

Hoc tuum oleum buliens nihil mihi obfuit, imò me in meum Dominum Ieſum Chriſtum amore amplius inflammauit, qui quidem animam meam videre cupit. Quod cum uideret iudex carnificibus dixit. Afferte ſtatim uiuam calcem, & in ea imponite, deinde ſuper ponite frigidam, ut in ea comburatur. Tunc dixit virgo: ita te infernalis ignis torqueat, cum tantopere elaboras, ut cęli Regis famulam torqueas.

Hoc autem tormento miſſo non contentus crudelis tyrannus eo, quod fecerat, iuſſit afferri olam plumbi fuſi plenã, & vt ſuper lectum ferreum diſtenderetur, mandauit, vt priùs tormentum ei oſtenderetur: ſi forte uellet a ſententia diſcedere, quòd ſi perſeueraret in propoſito, illud plũbum fuſum in ſuum corpus verſaretur: virgo verò oculis ad cœlũ verſis, hoc tormentum expectabat. At plumbum cõgelatum eſt, & manus eorũ, qui fundeban', comburebat, & in virginẽ minimè adurebat. Quod iudex cum uideret, ſemper magis ira accẽdebatur, & vt virgis iterum crudeliter verberaretur, imperauit, deinde vt tegulis fractis, & acuminatis vulnera fricarentur. Hoc autẽ tormento perfecto cũ tyrannus virginis conſtantiam cerneret, dixit. Noli tibi perſuadere fieri poſſe, ut hinc victrix exeas: alia enim parata ſunt ſupplicia, quibus profecto vincaris. Virgo rcſpõdit: Me vincere nequis: is enim, qui pro me pugnat, in me vincit. Tunc crudelis tyrannus iuſſit, vt ad eius corpus funalia accenſa admouerent; in quo tormento virgo dixit. Iam aſſum eſt corpus meum: vires tamen mihi minime deficiunt: Iube, vt aſpergar ſale, vt meum corpus meo cęleſti ſponſo ſapidus cibus ſit.

Hoc cum andiret tyrannns tanta fortitudine perterritus iuſſit, vt in caminum ignis ardentis immitteretur, & inde minime remoueretur, donec penitus abſumpta eſſet. Virgo autem in igne hymnos canebat, & laudes Deo.

Quam cùm tyrannus audiret, (apud enim fornacem deambulabat) canentem, & videret nihil amplius tormentorum ſibi reliquum eſſe attonitus, & admirans, quod videbat in eum ſermonem incidit, vt diceret. Nos victos eſſe exiſtimo.

Hæc enim puella in ſua falſa opinione perſeuerat, & nullum dolorem percipit. Acne inaniter glorietur de fornace extrahatur, & ei capilli radantur, & per forum nuda protrahatur, vt ita ſummo dedecore afficiatur. Quod cum audiret virgo inquit, licet ſim humi inhonorata, capillis ſpoliata, nuda, & informis: tamen is, cuius amore hæc patior, vindictam de te ſumet iuſtitiæ inimice, & ei pœnas meritas dabis. Tunc ille dixit, ſi times hoc dedecus veni, & noſtris dijs ſacrifica. Tunc illa reſpondit; Deo meo ſacrificium laudis offero. Quod audiens Tyrannus inquit, in equleo eam imponite, & ad latera ignem admouete.

Quo facto cœpit virgo Deum laudare his Dauid verbis. *Tentaſti cor meum,& examinaſti igne, & in me ſcelus non inueniſti*. Prudentius autem inquit, quod virgo in hoc tormento exiſtens iam ſua carne pectinis ferreis lacerata dicebat.

Hæc ſigna Domine quæ ferrum in meum corpus imprimit, litteræ ſunt, quibus tuum ſanctum nomen in mea carne ſcribitur, quæ tuas victorias,& triumphos prædicant. Tunc carnifices laqueum ex capillis illi tonſis confecerunt, quo impoſito illius collo eam extra ciuitatem perduxerunt, vbi interficienda erat. Et equleo impoſita, ibi iterum diſtenta fuit, & verberibus affecta, & illud rabidum cor dæmonibus ſtimulatum non contentum ijs tormentis, quibus affecta fuerat,iusſit, vt ad illius latera funalia accenſa admouerentur. Tunc virgo dixit. Cur tanta crudelitate in me vteris Calphurniane? Iam oculos adaperias, & me rectè cognoſce, vt in die nouisſimo agnoſcere posſis, cum ad Thronum præſentabimur Dei mei, & ſponſi Ieſu CHRISTI, vbi tuæ crudelitatis meritas pœnas dabis. Quod cum viderent, qui aderant, & tantam fortitudinem in tam tenera ætate cernentes, ita moti fuerunt,vt IESV CHRISTI virtutem, quæ in illa virgine triumphabat, cognouerint, & ad eum ſe conuerterint, idolatria penitus relicta: carnifices vndique igni eam circundederunt,quæ os adaperiēs ardentem flammam excipiebat ſtatim viſa fuit illius ſanctisſima anima ſub columbæ ſpecie, quæ in ſublime uolabat. Crudelis autem tyrannus, cum non potuerit in corpore viuo ea perficere,quæ cupiebat,de mortuo vindictam ſumpſit: iusſit vt per triduum ſuſpenſum coram omnibus eſſet, illius dedecoris cauſa.

Diuina verò prouidentia ſuper illud corpus maximam niuis copiam demiſit, & illius membra pulchra reddidit, & capillos lauit, qui carnificum manibus ſanguine perfuſis, erant fœdati, & corpus ignis flammis aſſum, & nigrum effectum dealbatum fuit. Hæc hiſtoria huius ſancti martyrij memorabilis breuiter narrata eſt.

Virginis Sanctæ Martinæ martyrium. Cap. XX.

POST S.Eulaliæ glorioſum martyrium, viſum mihi eſt, & S.Martinæ martyrium addere: eſt enim æquè glorioſum, ac memorabile: licet hoc ſub alio Imperatore, qui Alexander dicebatur, fuerit, quo imperante quinta eccleſiæ perſecutio fuit. Et quamuis hic ſint multa, quæ nobis admirationem afferāt. Ex omnibus tamen illud eſt admirabilius ſancta quædam (vt ita dicam) contentio inter hanc virginem, & cæleſtem ſponſum ſuum: illa contendebat diuerſa tormentorū genera patiendo ille multa in ea miracula, & mirabilia faciendo.

Fuit igitur hæc virgo nobili loco nata, cuius maiores multis ſemper magiſtratibus in Romana Repub. perfuncti ſunt, & pater conſul fuit, qđ ciuitatis primum munus erat.

Hæc puella parentum morte diuitijs multis affluebat, non illis tamen vtebatur inani gloria, vel elato animo ducta, ſed Deo tota ſe conſecrabat, & miſericordiæ operibus omnia ſua bona in pauperes erogando, & in his exercitationibus, & huiuſmodi, tempus ſuum conterebat, & in ſancta vita perſeuerando ſuum cor fortitudine muniuit, & aduerſus rugientem leonem vigilare cœpit, qui maxima cura ſemper quærit, quem deuoret.

Cum autem ab Imperatore, qui tum Chriſtianos perſequebatur, Vitalis, Caius, & Caſſius ſuæ domus primi viri in Chriſtianos mitterentur, vt ad immolandum cogerētur, in quadam ciuitatis eccleſia hanc puellam orantem inuenerunt, ad quam accedentes cum illius nobilitas eſſet nota ei dixerunt. Te ſalutat Imperator, & tanti facit, quanti decet tuā nobilitatē facere. Iubet tamē vt nobiſcum venias, vt magno Deo Apollini ſacrifices: reſpondit virgo hilari vultu. Expectate igitur parumper donec me tum Deo, tum Sancto Epiſcopo commendem, & tunc libenter vobiſcum veniam.

Illa igitur ad ſuas orationes reuertens, ſe Deo maximè commēdauit, deinde æquo animo cum illis profecta eſt. Vbi ad Imperatorem peruenerunt præmiſerunt, qui nunciarent, ſe perduxiſſe puellam Chriſtianam maxima auctoritate, & nobilitate, quæ libenter diis ſacrificare volebant, & præterea Chriſtianis ſuadere, vt ſe imitarentur. Hoc nuncio gauiſus Imperator iuſſit, vt ad ſe duceretur, cui dixit. Vehementer gaudeo, te nobilem, & bene moratam uelle ab iſta opinione diſcedere, & Deo Apollini ſacrificare, tibi polliceor fore, vt a me multas gratias, & honores adipiſcaris.

Ad quod reſpondit virgo abſque timore. Iube, vt Deo uiuo, qui ſua poten-

potentia cœlum,& terram creauit ex nihilo ſemper ſacrificē, vt illius ſacri ficando tuus falſus, Apollo, & turpis, & infirmus nequeat amplius irridere eos, qui in ſuo Domino, & ſaluatore Ieſu Chriſto confidunt, & ſperant. iuſſit autem imperator, vt in templum ad ſacrificandum produceretur, cui dixit virgo ingredere, & tu mecum, & Apollinis ſacerdotes, & vos omnes, qui eum colitis, & videbitis, quàm benigne Deus meus ſanctus, & bonus de meis manibus ſacrificium ſuſcipiat.

Quod cum audiret Imperator iuſſit, vt omnis cuſtodia, & omnes præſentes cum ea templum ingrederentur, & animaduerteret, quod ipſa faciebat. S. Puella ſe Dei commendauit, & ſe ſigni crucis muniendo ad orandum proiecit. quo finito per totam ciuitatem magnus terremotus fuit. Et maxima pars templi Apollinis corruit, & idoli ſtatuta penitus fracta eſt, & omnes ſacerdotes præſentes, & alij infideles interfecti fuerunt Imperator maxima ira percitus his rebus ignorans, quòd in corde eſſet cęcus, hæc omnia potenti Dei manu, & virtute eſſe perfecta, iuſſit, vt multi colaphi puellæ infringerentur, & illius carnes ferro rarperentur, carnifices ſtatim, quod ſibi impoſitum fuit abſque vlla miſericordia perfecerunt, ſed defeſſi iam cęperunt dicere, & plena voce clamare, quid mirum eſt, nos tam defeſſos, & defatigatos propter hanc puellam, quam ita malè tractamus? cernimus enim quatuor formoſiſſimos pueros, eam qui recreant, & tormenta, quibus eam afficimus, in nos conuertunt: Imperator autem ira commotus cum miniſtros perterritos cerneret, eos imbecillitatis, & inertiæ accuſabat.

Propter hanc cauſam iuſſit, vt in ſublime tolleretur, & eius corpus, acuta ſilice ſcalperetur. Virgo verò eleuatis oculis ad cœlum dicebat. Benedictus es Ieſus Chriſte Domine mi, qui tam benignè illis gratiam tuam tribuis, qui in te penitus confidunt.

His autē verbis prolatis & maxima conſtantia in tormentis perſeuerā te, de cœlo quædam lux deſcendit; quæ octo ex illis miniſtris quo eam torquebant circundedit, qui in terram cadentes, uirginem orabant vt a Deo veniam impetrarent, pro ijs tormentis, quibus eam affecerūt, quòd id facerent inuiti. Reſpondit illa virgo maxima lætitia affecta ſi ad meum Dominum Ieſum Chriſtum uos conuertere uolueritis, & credere toto corde fore, vt omnibus ſuarum actionum dignum premium tribuat æternis premiis, quæ in cęlis fidelibus ſuis parata ſunt, & vos fruemini. Quod ſi aliter credideritis, amen dico vobis, quod æterna, & horribilia tormenta uos in inferno expectabunt. Ipſi autem octo diuina gratia illuminati, plena voce dixerunt, ſe in Chriſtum credere, & abhorrentes a crudeli munere, quo fungebantur, omnes unà voce imperatori dixerunt: Nos in poſterum nolumus ijs, quos deos vocas ſeruire, ꝙ uerè idola ſunt. Cū a Martina didicerimus, quàm magna ſit Dei uirtus, & illius filii Ieſu Chriſti

Id autem moleſtè ferens Imperator. Iuſsit vt ſtatim in ſublimi appenderentur, & gladijs illorum carnes laniarentur.

Hi tamen in omnibus his tormentis nihil dicebant ſolum oculos in cœlum fixos tenebant. cum autem ita diu torquerentur. Iuſſit Imperator, vt iugularētur, veritus, ne alij illorum exemplo ducti chriſtiani fierent. ipſi autem illa ſententia nihil perturbati, frontes ſigno crucis munientes maxima cum lętitia martyrium expectabant. Et ita cum gloriæ corona ſuos beatos ſpiritus ad cœlum emiſerunt.

Poſtridie eius diei virgo ad Alexandrum perducta fuit cui imperauit, vt ſacrificaret, quod mandatum penitus neglexit, ex quo iuſſit ille iudex, vt in ſublimi ſuſpenderetur, & eius caro lacerarctur. Iu hoc autem tam odioſo tormento virgo non ceſſabat Deum laudare vbi vero lacerata fuit quatuor palis ligata a duobus miniſtris crudelisſime verberata fuit, & in Dei laudibus perſeuerauit, tantum ſpacium temporis fuit verberata, vt ſeptem miniſtri, in muneris viciſſitudinem ſuccederent ipſa verò pęnas, quibus afficiebatur negligebat, ea vi, quam a diuina gratia ſuſcipiebat, immo carnifices ab Imperatore veniam poſtulabant inde diſcedendi, quod ipſi dum eam verberabant, maximis ſuppliciis, afficerentur.

Crudelis tamen tyrannus iuſſit, vt alternatim tum illi, tum alij plurimi eam verberibus afficerent.

Huius autem ſanctæ virginis martyrio quidam homo diues, & Imperatoris propinquus intererat, qui vt illi morem gereret, conſuluit illis, vt ad carceres eam perducerent, & ibi ſuper plagas ſanguine fluentes bulientem oleum funderent, ſtatim Imperator id faciendum iusſit. Adoleſcentula lęto animo ad carcerem proficiſcebatur, vt hoc nouo tormento afficeretur. Totam noctem in Dei laudibus conſumpſit. Et in carcere voces auditæ fuerunt, quæ cum virgine Deum laudabant.

Tertio die ad tyrannum perducta fuit, cui iusſit, vt ad templum ad ſacrificandum ſe reciperet, niſi vellet mala morte interire. At virgo ſigno in nomine Chriſti ſe muniendo templum ingreſſa fuit, & ſupplex fundendo præces Deo iuſſit diabolo, qui in Dianæ idolo verſabatur, vt inde ſtatim exiret.

Qui ſtatim maximo cum ſtrepitu exiuit, & de cęlo ignis cecidit, & idolum combuſit, & templi pars corruit, & multos ſacerdotes vnà cum multis aliis infidelibus interfecit. Imperator his rebus per territus in manum cuiuſdam præſidis, qui dicebatur Iuſtinus virginem tradidit, vt iterum eã ſupplicijs coerceret, quòd virgo ſancta dixit magna fide, & cõſtãtia me, vt vis, torqueas, & nullo modo perfeceris, vt tuis dijs ſacrificẽ. iuſſit, vt ſtatim ſuſpenderetur, & caro iam lacerata pectinibus ferreis dilaniaretur, iusſit præterea, vt illius mammæ pectinibus aperirentur, itaque,

vt centum,& decem,& octo vulnera acciperet.In his omnibus tormentis ne verbũ quidem fecit uirgo,ſed oculis ad cęlum eleuatis ſuũ corpus Deo in ſacrificium obtulit. Præſes autem exiſtimans eſſe mortuam,iuſſit, vt di mitteretur,at cum intellexit adhuc uiuere ei dixit.Martina vis Dijs immo lare,& tormenta, quæ præterea tibi paraui, effugere ? reſpondit virgo ſancta.

Eſt mihi domine meus Ieſus Chriſtus qui mihi vires addit,& tuis abominandis dijs minime ſacrifico. Præſes ira percitus, & pene demens factus fecit eam a palis ſoluere,& miniſtris iuſſit, vt eam in carcerem deferrent,exiſtimans minime fieri poſſe,vt per ſe ipſa proficiſci poſſet,cum ita lacerata eſſet:illa tamen ſuis pedibus ſe ad carcerem contulit. Hoc Imperatori nunciato iuſſit, vt feris exponeretur, & ad theatrum perducta in eam rugientem leonem dimitterent, qui tamen ad virginem accedens nõ ſolum nihil illi obfuit,ſed ad illius pedes ſe proiecit, hoc autem Dei miraculum cum videret, iterum ei ſupplicauit, ne permitteret, vt vnquam a ſuo amore ſeiunctam videret: Quòd autem leo feritate depoſita illius pedes lambebat iterum ad carceres perducta fuit. Qui leo tamquam diuinæ iuſtitiæ inſtrumentum cum ſanctæ virgini propter innocentiam ignouiſſet,inter eundum Fumenium Imperatoris propinquum,qui in virginem conſilium dederat,interfecit. ipſa uero ſtatim ad carceres perducta fuit, quo paucis poſt diebus miſit miniſtros Imperator, vt inde ad templum ad ſacrificandum idolis perduceretur,virgo tamen reſpondit. Quidquid potes in me molire:nunquam enim me ab eo, qui mecum eſt ſeiungere poteris,qui Dominus meus Ieſus Chriſtus eſt.Quo audito iuſſit, vt iterũ ligaretur,& illius oſſa frangerentur.quòd iam caro id paſſa erat,cui cum dixiſſet vnus ex miniſtris:confitere Martina inquit Dianam eſſe Deam,& eris libera.reſpondit illa:Chriſtiana ſum,& Ieſum Chriſtũ confiteor. Tũc iuſſit Tyrannus,vt combureretur.tunc paratus fuit locus quidã ignis plenus,& in eo Chriſti virgo impoſita fuit. Tunc diuina prouidentia de cęlo aquam demiſit,quæ flammam extinxit,& rapidus vẽtus,qui tunc ſurrexit totum ignem in gentiles proiecit, qui multos ex illis combuſſit. Hac re ſtupefactus Imperator,quam cernebat, exiſtimans has eſſe faſcinationes, & eas in capillis habere, quòd nuda erat iuſſit,vt tonderetur, ſibi perſuadens hoc modo fore, vt omnes vires amitteret: cępit eam irridere, & iuſſit, vt triduum in Dianæ templo contineretur, vbi ſine cibo in Dei laudibus perſeuerauit tribus diebus elapſis, de templo educta fuit. ſuis autem precibus petijt a Deo, vt illi placeret ab huius vitæ miſerijs liberare.

Imperator autem cum illius conſtantiam cerneret, quam nullo modo deuincere poterat,iuſſit,vt iugularetur.

Hoc autem martyrio cum præces funderet, ad ſui ſponſi gloriam

perfecta

perfecta eſt,& ad ſuum hominum,qui viuit, & regnat in ſecula ſeculorũ. Abdon Treuiris Epiſcopus hoc martyrium conſcripſit.

S. Anaſtaſiæ martyrium a Simeone metaphraſte ſcriptum.

LEGITVR in hiſtorijs duas fuiſſe virgines, quæ nomine dicerentur Anaſtaſia ambæ Romanæ, & ambæ nobili loco natæ,ſed vitæ ſanctitate, & fidei confeſſione longe nobiliores. Quarum altera cuidam viro, iã in fide,quàm vita penitus corrupto nupta fuit. Quamobrem illa matrimonij libertate minimè vtens ſemper virginalem puritatem conſeruauit. Marito mortuo cum in eadem puritate perſeuraret,omnem ſuam vitam,& facultatem in pauperum auxilium,vel in alicuius rei neceſſitate poſitorũ conferebat,& præſertim eorum, qui propter fidem in carceribus, & vinculis detinerentur, ad carceres accedendo, & omnia illis parando neceſſaria, illorum plagas curando, & hortando illos,vt æquo animo ferrẽt, quæcũque tormenta paterentur: eos mortuos ſepeliebat ſatis honeſta pro illorum temporum ratione: in quod erogauit, quidquid ipſa poſſidebat, quoad ſe in ſacrificium Deo, & holocauſtum obtulit, ſuam vitam in ignis flammis pro fidei confeſſione conficiens.

Alia verò Anaſtaſia vitæ monaſtichæ, & quietis rationẽ ſuſcepit, curis, & muneribus matrimonij relictis virginitatis corona non contenta forti,& magno animo martyrij palmam merita eſt,& his duabus coronis in cęlis fruitur.

Hæc igitur adoleſcentula cum nata eſſet viginti annos renunciauit parentes,propinquos,& bona omnia temporalia, & ſe in cœnobium recepit,atque clauſit,vbi a S.Sophia erudita fuit (hoc enim erat ſuæ magiſtræ nomen)virtutum deinde fructus erant huiuſmodi doctrinæ, & inſtitutioni reſpondentes: Diabolus verò cum huiuſmodi Sanctitati,& puritati inuideret: primum cum illa bellum per ſuos domeſticos, & familiares geſſit,qui eam ab hoc uiuendi genere tum ſolitario, tum rigidò abſtrahere conabantur: ſed illa conſtanter in propoſito perſiſtebat,cum cernerẽt minimè fieri poſſe,vt eam hac ratione vinceret, ad alias artes confugit,& vt ijdem familiares eam apud iudicis miniſtros,qui Chriſtianos cõquirebãt,accuſarẽt,quod Chriſtiana eſſet effecit: Ipſi ſtatim ad præſidẽ, qui Probus appellabatur,iuerunt(quo tempore crudeliſſimus Diocletianus imperabat) dicentes hanc virginem Deos non colere, & imperatorem vilipendere. Sed pro Deo hominem quendam prædicare, qui Chriſtus dicebatur, vitamque ſolitariam ſine viro delegiſſe, & hanc nouam viuendi rationem alias virgines docere.

Hic

Hic autem iudex multa gente ante tribunal coacta iuſſit, ut ad ſe illa virgo duceretur. Profecti ſunt ſtatim huius ſceleris miniſtri, & cœnobij portis, & ſeris fractis Anaſtaſiam petierũt. Sancta Sophia illius magiſtra maxima cum humilitate a ſatelitibus aliquantulum temporis petijt, quo multas lacrymas fundens, & ſecretò virginẽ ante altare producens Deũq; ad ſua uerba uocans, hoc modo locuta eſt.

Ego dulcisſima filia cum te à tenera ætate in meam ſocietatem recepe rim, numquam à primo die ad hoc vſque tempus te docere, quantum in me ſitum fuit, deſtiti quidquid pro Chriſti ſeruitio, & amore opus eſſet. Nunc autem cum perueneris ad huius Domini plenitudinis ætatem, ad eum maxima cum lætitia ptopera. Hodie enim te cœleſti tuo ſponſo deſpondeo, offero, & trado. Et iam thorus tibi paratus eſt, qui te vocat verus, & fidelis eſt, nuncij vero huius gaudij; iam peruenerunt, vt te ad ſummum pallatium perducant, in quo tuus Rex inhabitat. Propera igitur filia mea per hanc ſtrictam, & anguſtam viam, & pro illius nomine martyrium ſuſcipe, vt in loco patenti deinde tuos pedes colloca: cũ ſit iuſtũ aliquando pro Chriſto non ſolum ſemel pati, & mori, ſed pluries ſi id fieri poſſet.

Cum enim ille ſit Deus non pro ſe paſſus eſt, ſed pro nobis, quam iuſtum eſt, & debitum, nos, qui illius ſerui ſumus lætos illius mortem imitari? Non dicitur mors filia mea, vitam pro Chriſto amittere, ſed lætitia fruitio, delectatio, ſplendor, lux longè, quàm ſolis lux dulcior: in illa regia domo ſunt omnia bona mortis legibus minime ſubiecta, omnia ſunt firma, ſtabilia, & perpetua. Ne reſpicias filia tyrannorum crudelitatem, neque tormentorum horribilitatem: ſponſus enim cœleſtis aderit, & ea leuiora efficiet, & tibi opem feret: & ſi placuerit illi pro tuæ fidei approbatione, vt patiaris in tuis tribulationibus numquam te deſeret; & dolorum vis deſinet, & aſſequeris, vt conſolatio, lux, & gloria, & vita te circundent.

Ad hæc virgo reſpondit; Hoc quidem maximè expetendum eſt, & a Deo poſtulandum, ut numquam in tormentis mihi vires deficiant: ſed licet ſpiritus promptus ſit: caro tamen infirma eſt. ſed tu commune Dominum ora, vt mihi vires ab alto demittat, quibus tam magnis doloribus reſiſtere valeam. Et ego mea mater illius virtute, & gratia roborata tua conſilia ſuſcipiam, & nullius me obliuio capiet.

Hoc dum diceret, & tam dulcia promiſſa faceret virgo irruerunt ſatelites, & tamquam agnã de ſinu matris ſuæ abſtraxerunt, & illius collo catenam impoſuerunt, quæ magna cum lætitia proficiſcebatur, & ad præſidem eam perduxerunt, ante quem dum ſtaret multo magis ſuo cœleſti ſponſo inter erat animo, oculos in eum hærentes habens, & illius pulchritudinem contemplans. Stupebat, qui aderant cum illius faciei pulchritudinem,

dinem, grauitatem,& honeſtatem,qua coram iudice ſtabat.Qui primum eade nomine interrogauit: Quæ reſpondit,ſe vocari Anaſtaſiã, & Deus me nunc (illa inquit) vt te & tuum patrem in dedecus conuertam mouit. Tunc ille cum cerneret tanta aſperitate virginem reſpondere, decreuit illecebris hanc aſperitatem lenire neſciens, qui cum ſibi negocium eſſet, quàmque durum pectus coram ſe haberet: ita ille dicebat. Tibi conſulo filia, quod te magis decet, vt te nobiſcum coniungas,& noſtris magnis dijs ſacrifices, & hac ratione ducta eris in matrimonium ab aliquo viro nobili,diuite & primario, cum quo tibi diuitiæ,aurum, argentum, precioſa ueſtimenta,& famulorum multitudo tibi dabitur, & hoc modo eris huius ciuitatis primaria fœmina.

Quamobrem tuis rationibus conſule, & illud conſilium ſuſcipe,quod tuam pulchritudinem,& nobilitatem decet,neque velis meæ iræ furorem experiri, & videre, quàm magnum malum ſit noſtros Deos colere nolle. Quamobrem illos teſtor, quanta miſericordia ſim in tuam pulchritudinem affectus,me nihilominus tui curam gerere,quàm ſi tibi pater(quatenus ad carnem attinet)eſſem: hocque amore tibi conſulo,vt,quod tibi vtile eſt efficias.Quod ſi facere neglexeris: certò ſcias velim,te reipſa experituram,meæ iræ ſeueritatem,& rigorem non minorẽ eſſe,quàm meorum verborum nunc ſit humanitas,atq; facilitas,& fieri poteſt, vt tũc te pœniteat,cum nullus erit pœnitentiæ locus.

Hæc cum audiret virgo,verba, & conſilia ſuæ probæ magiſtræ in memoriam ſibi reuocauit,& reſpondit.Meus ſponſus,Iudex,meæ diuitiæ,& mea vita Chriſtus eſt,& pro eo mortem pati,eſt mihi ipſa vita precioſius: & illius cauſa,nihili aurum,neque argentum,neque diuitias facio, neque quidquam,quod voluptatem in terris afferat, mihi dulce eſt: is enim ſolus,& iucunda illius conſuetudo,eſt meum gaudium, quo perpetuò frui ſpero.

Propter hanc cauſam ignis, enſis, ferrum, membrorum laceratio,& vulnera,& verbera,& quidquid aliud à vobis excogitatum eſt,vt nos torqueatis,mihi non tormenta, ſed voluptates ſunt; cum in eo ſolo oculos meos defigam,& non vnicam,ſed mille mortes, ſi fieri poſſet,illius cauſa pati deſiderem.

Propter hanc cauſam ne fingas te in meam pulchritudinem eſſe motam,quæ tam citò,quam citò & campi flores,languet.Sed iam illud aggredere,quod in tua poteſtate,& in tuorum morum crudelitate eſt. Numquam enim hos tuos Deos ex lapide,& ligno fictos adorabo.

His verbis maxima ira iudex accenſus iuſſit,vt illi colaphi infringerentur,deinde coram populo & nudaretur,in forumque perduci iuſſit illam pulchritudinem,dignam,quam angeli venerarentur,vt illa virgo ſummo dedecore afficeretur,quæ homines videre non conſueuerat. Quod cum

fieret,

fieret,ſic illi inquit. ſic neceſſe eſt, vt coram hominibus vituperatione,& dedecore afficiaris. Quamobrem reſipiſce,& noſtrorum deorum benignitatem cole,& ante tempus fœdare,& obtenebrare iſtam floridã pulchritudinem noli.

Quod niſi feceris nemo a meis manibus, te liberare poterit, neque mihi eſſe impedimento, quo minus te lacerem,& feris exponam deuorandam. Hoc tibi exploratiſſimum ſit virgo ad id reſpondit. Non eſt mihi dedecori iudex meis veſtibus ſpoliari, ſed magno decori,& ornamẽto, ſic veteri homine ſpoliata nouum hominem iuſtitiæ,& veræ ſanctitas induar. Propter hanc cauſam non mihi, ſed tibi erit turpitudini, quòd impietate,& ſceleritate indutus es,quæ tamquam aqua tua inteſtina penetrauit.

Interea dum virgo in maximo deſiderio ingrediendi martyrij certaminis eſſet,& verita ne iudex ſententiam mutaret,ipſaque coronam amitteret. hæc verba addidit. Crudeliſſime iudex mihi mortem minitaris, hic iam parata ſum,& hoc eſt, quod vehementer appeto. Quod ſi mea membra laceraueris,mihi linguam,& manus,& dentes,& vngues incideris,tunc maiori me beneficio affeceris.

Nam quantacunque ſum meo creatori debeo,& hoc ſemper mihi in optatis fuit, vt in omnibus meis membris glorificetur,& eã ante illius tribunal cum mea pulchritudine,& meæ confeſſionis ornamento. Horum verborum vi attoniti,& ſtupefacti fuerunt quicunque intererant: at iudex miſſis verbis ad tormenta perfugit.

Primum vt quatuor pali in terram defigerentur,ex vtraque parte duo, & his quatuor pedes,& manus virginis alligarentur. cuius corpus cum eleuatum a terra eſſet,iuſſit,vt ignis ſupponeretur,ex ſarmentis ſuper quẽ proijcerent oleum,picem,& ſulphur,& vnà tres carnifices illius ſcapulas virgis verberarent, quod factum fuit. illa verò cum diu in hoc ſupplicio ſtaret, illius ſcapulæ verberibus lacerabantur,& inteſtina igni ſuppoſito inflammabantur,& venæ in cinerem vertebantur,& ſanguis conſumebatur,quod tormentum,vel auditu horribile eſt, virgo (o generoſum animum,& ipſa natura altiorem) tota in orationibus verſabatur,& memoria,& ore illa ſcripturæ verba repetebat,in quibus erat aſſueta verſari, vt tum hoc,tum ſuis precibus,tamquam cœleſti rore ſuorum dolorum flãmam extingueret.

Illa vero fera bellua hoc ſupplicio non contenta iuſſit, vt in rota quadam imponeretur,& ibi torqueretur,vt præſenti tormento ſuperiùs vinceret,ſtatim illi miniſtri quodam artificio illam rotam euoluebant,qua frãgebantur oſſa,& nerui diſtendebantur,& tota corporis fabrica diſſoluebatur,& membra de ſuis locis luxabantur.

Hoc tempore illa virgo Deo præces fundebat, qui eam tempore ſuæ

afflictionis

afflictionis liberare poteſt,& ita dicebat, Deus deorum Deus virtutum, Deus meæ ſalutis, a quo mea patientia proficiſcitur, in quo omnis mea confidentia eſt, meæ fortitudinis turris, meumque refugium, nunc mihi in hac afflictione ſuccurre, Deus, qui me fortitudine præcingis, Deus, Deus meus ne a me diſceſſeris: mea enim vita in doloribus deficit. Hac autem oratione facta (o præſens,& admirabile creatoris ſubſidium) ſtatim funes, quibus illud glorioſum corpus in illa machina diſtinebatur, ſolutæ fuerunt, ita, vt neque ſuperius ignis, neque vllius accepti vulneris ſignum reliquum eſſet.

Neque tamen hoc tanto miraculo motus eſt ille tyrannus, neque illius crudelitas ceſſauit, quod obſtinatus eſſet,& infidelitatis vino eſſet ebrius, itaque iuſſit, vt in quadam lignea machina diſtenderetur nuda, vt tunc erat,& miniſtris impoſuit, vt illius carnes pectinibus ferreis lacerarent, quaſi eas ararent. illa verò oculis eleuatis ad cęlum, ita roborata fuit, vt miniſtris aſſiduo labore defesſis ipſa vultu, & animo ſereno eſſet, non aliter, ac ſi nihil pateretur.

Ex quo tyrannus ira excandeſcens, neſciebat, quo genere tormentorum in illam vteretur. erat penitus mutato vultu, & in ſolio commouebatur, neque rabie ille, vel furore, quo erat affectus quieſceret: ille autem iam quaſi demens factus,& ſine iudicio dæmonium, quo indutus erat ei dixit, vt iuberet virgini ambas mammas in circuitu abſcidi, quod maximum dolorem efficit, quod illa pars eſt cordi vicina. virgo verò cum eſſet multò magis Chriſti amore inflammata, quàm tyrannus ſuo furore, quòd minus erat pro eo, quod maius eſt, penitus negligebat.

Poſt hoc autem cum ille tyrannus cuperet illam virginis mirabilē fortitudinem deuincere tormentorum terrore, iuſſit, vt digitorum vngues illi radicitus euellerentur: illa tamen tamquam ſi eſſet ſine vllo ſenſu in doloribus Deo gratias agebat, quòd eam dignam iudicaſſet, quæ illius ſimilis eſſet,& illius paſſionum ſocia, & vnà tyranni Deos inhonorabat, eos tenebras, mundi deceptionem, dæmonia, & alijs contumelioſis nominibus eos vocans.

Quod cum ferre non poſſet tyrannus, iuſſit, vt illi lingua erueretur, & pars illius abſcideretur,& vnà dentes eruerentur. virgo autem nihil penitus deficiens, neque ſuam conſtantiam remittens in gratiarum actione perſeuerabat, Deumque orabat, vt ſuum martyrium ad bonum finem perduceret, petijtque, vt ſi qui morbo laborantes bonam valetudinem per eā poſtularent digni fierent, qui id impetrarent. Tunc intonuit vox de cęlo dicens: conceſſum eſt, quidquid poſtulatum fuit, facta autem oratione dixit carnifici, fac quod tibi impoſitum eſt, illa foras emiſit linguam, quæ ſemper in diuinis laudibus erat occupata, quæ ſtatim abſciſa fuit, & dentes euulſi,& os ſanguinis fons factus fuit, quo quidem tota ſponſæ Chri-

ſti

ſti ueſtis tingebatur, omnibus regijs purpuris longè precioſior. Hoc tempore virgo ſiti laborans, aliquantulum aquæ petijt, quæ illi per quendam virum, qui Cirillus dicebatur Chriſtianus, ſed incognitus, data fuit. Hoc autem beneficio conſecutus eſt, vt aquæ frigidæ fiala coronam ſibi conſequeretur.

Vbi enim intellexit tyrannus hunc hominem non ſolum naturali miſericordia motũ, in illius dolorẽ, ſed ẽt qđ eſſet cũ illa ex eadẽ fide, illi aquã dediſſe iuſſit, vt ſtatim interficeretur, & cum eo imperauit, vt virgo iugularetur, & ita extra ciuitatem obtruncata fuit, & illius corpus nonnullos dies humi iacuit, ita tamen, vt neque cœli aues, neque terræ animalia illud contingerent, quæ in ſuo genere vulnera pro communi Domino accepta venerabantur.

Deinde præcipua prouidentia Sanctæ Sophiæ traditum fuit, quæ illam educarat, & inſtituerat, in quo illius petitio à Deo adimpleta fuit, & eam quietem illi tribuit, quæ illius inteſtina poſtulabant. Cum enim caperetur virgo, & ad martyrium duceretur timebat, tremebat, & horrebat tormentorum pericula.

Propter hanc cauſam humi proiecta accenſis orationibus, & multa lacrymarum vi orabat Deum, ne virgo in tormentis deficeret. Vbi autem martyrium confectum fuit, Domini angelus magiſtram eo timore, & cura liberauit ei nunciando, quam glorioſus exitus virginis fuerit, & vnà eam perduxit, vbi illius corporis reliquiæ erant, fidei confeſſione ornatæ, & veſte martyrij, quod ipſa ſummopere cupiebat. Tunc ipſa precioſas illas reliquias complectens, & ſingula membra exoſculans, & multas in ea lætitiæ lacrymas fundens dicebat. Filia mea dulcisſima. Filia mea valde amata filia, quam omni diligentia in bonis exercitationibus, & ſilentio, & laboribus educaui, tibi gratias ago, quod mea conſilia non neglexiſti, quòdque præſtaſti fideliter, quod mihi promiſiſti, & virginitatis veſte ornata, & vulneribus martirij pulchra, & coronata ex p̃cioſis lapillis, nunc in loco admirabilis tabernaculi, quæ domus Dei eſt, verſaris, vbi illi inhabitant, qui ſemper illius præſentia gaudent.

Quamobrem te rogo multum amata filia, & ſpiritualis mater (ſic.n. decet, vt te appellem) vt in hac breui, & caduca vita mihi ſis optima curatrix, & nutrix ſenectutis meæ communi Domino pro me placando, & pro me orando, cum ex hac vita migrabo.

Hæc autem pia, & religioſa anus (quæ filias parere, & educare ſciebat) illas ſanctas reliquias ſuis manibus complectens, & componens, cum ſibi deeſſent vires, quibus eas ferre poſſet, neque inueniret rationem, qua id faceret, maximè angebatur: ſtatim duo venerunt uiri habitu, & forma veneratione digni, & ſuis manibus ſanctas reliquias ſuſtulerunt, & unà cum ſua magiſtra apud Romæ ciuitatem ſepelierunt honeſtisſi-

mè ad gloriam Dei patris, & eius vnigeniti filij Ieſu Chriſti, qui uiuit, & regnat in ſecula ſeculorum.

Ad Lectorem.

TANTVS eſt, tam ſuauis, tam admirabilis fructus, qui ex hiſtoria Sanctorum martyrum percipitur, vt præter ea, quæ ante ſcripta ſunt, facere non poſſum, quin Chriſtiano lectori illam conſolationem impertiar, quam ego ex lectione horum trium martyriorum percepi, quæ hic ſcribo, primi huius virginis nomine Anaſtaſię viginti annos natæ, alterius cuiuſdam Epiſcopi, eiuſdem ætatis nomine Clementis, tertij eius diſcipuli, & ſocij ætate minoris, qui Agathangelus dicebatur, quæ duo a Simone Metaphraſte conſcripta ſunt. Non ab re fore exiſtimo hic aſcribere, quæ Nicephorus grauis hiſtoricus de hoc S. Clemente, & de eius diſcipulo conſcribit, quæ ſunt hæc.

Diocletiano, & Maximiano Imperatoribus Clemens Ancira epiſcopus cum ſuo ſocio Agathocle nouum martyrii genus paſſi ſunt. Eius enim glorioſi martyrij bellum viginti octo annos perdurauit. Et mea quidem ſententia, poſtquam Deus mundum creauit, numquam huiuſmodi martyres inuenti ſunt, qui eos anteirent, vel qui per ignem, per ferrum, per ligna, & qui cum belluis pugnarunt, & diu in uinculis detenti fuerunt, & qui diuerſa ratione in aere, in terra, in aqua paſſi ſunt: & qui frigore, calore, afflicti ſunt, & qui tandem aliquo ſuppliciorum genere mortem cum vita commutarunt. Hi enim duo glorioſi martyres longè his omnibus præſtant: qui primum Romæ paſſi ſunt: deinde Nicomediæ, alij alijs tortoribus ſuccedendo, cumque hi deſinebant, illi incipiebant, & prioribus crudeliores, alij dum alio tormentorum genere vterentur, alij noua genera interim excogitabant; quoad vti omnia fuerunt experti: ſpem omnino abiecerint, fieri poſſe, vt eos vincerent, illorum martyrio finem impoſuerunt, & illos obtruncarunt. Hæc Nicephorus.

Incipit martyrium B. Sancti Clementis, & eius ſocij Agathangeli.

ANno ducenteſimo quinquageſimo a Chriſti natalibus
Imperatore Valeriano in ciuitate Anciræ, quæ in Gala-
tiæ prouincia eſt, hæc fœlix planta orta eſt. Erat hic
Sanctus nobili, & illuſtri familia, & parentibus diuiti-
bus ortus: licet pater infidelis eſſet, & mater nomine So
phia catholica, & pia erat. Patre in ſuarum tenebrarum
errore mortuo fuit illi, hic filius ſuperſtes puer: quem ſuis huberibus
nutriebat.

Vbi verò ad eam ætatem peruenit, quæ ad diſcendum eſſet accommo-
data, mater vt in omni virtutum genere erudiretur, curauit. Optima au-
tem mater cum ſibi ſuæ vitæ finem impendere præſentiret: ſuſcepit filiũ,
iam duodecim annos natum, eumq; ſumma charitate complectens, cu-
pienſq; eum non ſolum minus cœleſtis theſauri, quàm patrimonij hære-
dem efficere hoc modo illum allocuta eſt.

Fili mi, fili mi, valde dilecte fili, qui prius, quàm tuum patrem, te patre
orbatum uidiſti: Deus autem tibi pater fuit, & te diuitem reddidit; tua
enim orbitate ad tuam fęlicitatem vſus eſt. Hoc tibi dedi corpus, quod
habes, ſed Chriſtus te ſuo ſpiritu regenerauit. Hunc patrem cognoſce, &
operam da, ne fruſtra huius filij nomen habeas. Chriſto tantum inſerui,
& in eo omnem tuam ſpem colloca: is enim eſt immortalitas, is eſt ſa-
lus, is eſt, qui propter nos homines deſcendit de cęlis, & nos in altum ſe-
cum duxit, & ſuos effecit filios.

Quamobrẽ quicũq; huic Domino, & patri obedierit, omnia vincet, nõ
ſolũ reges, & tyrãnos, qui colũt idola, verũ ẽt dæmonia, qui in illis verſan-
tur. Quæ vbi dixit oculis lacrymarũ plenis cępit ſuo filio prophetare, quid
quid illi in vita cõtigere debebat, & ita illi inquit. Te rogo fili mi, amate
fili, vt quoniã iã maxima eccleſiæ perſecutio accedit, pro eo quãti me fa-
cis, & debes, huic matri, quæ te genuit, illud mihi des, & hunc mihi hono
rem tribuas, vt in Chriſti confesſione ſis fortis, & conſtans, in quo confi
do fore, vt tibi martyrij floridam coronam imponat. Quare te para op-
portuno tempore, & forti animo, ad hoc certamen ne te imparatum of-
fendat. Non enim cum debilibus nimis contendimus, neque pro parua
re; ſed aduerſus robuſtisſimos hoſtes, & illorum defenſores; & nego-
cium, pro quo contenditur uita æterna eſt, & ignominia, & tormen-
ta, quæ perpetua ſunt: neque ſint apud te vllius momenti, quæ tibi ab il-
lis permittuntur, neque illorum minæ, vt te a propoſito tuo amouere
posſint. Turpisſimum enim eſt nobiles uiri pro rege terræ mortali

mortē appetere conſtanter: nos verò pro rege cœli immortali rē facere nolle; præſertim cū vtrūque præmiū tanto interuallo inter ſe diſtent. Quod.n.bonū accidere poteſt mortuo, qui ſine ſenſu eſt? Pro Chriſto vero morienti pro hac mortali vita, immortalis datur, pro diuitijs, & voluptatibus ad tempus beatitudo ſempiterna tribuitur. Quid? ſi nunc non morimur, nonne paulò poſt nobis moriendum eſt, & hoc homini generis cōmune debitū ſoluendū eſt? Mors verò, quā pro Chriſto patimur non eſt dicenda mors: præmij enim ſpes, doloris, ſenſum aufert. In primis aūt illud tibi conſiderandū eſt fili mi, vniuerſi creatorē pro nobis hominibus hominē eſſe factū, & in terris cū hominibus cōuerſatum eſſe, & (quod omnē admirationē antecedit) pro nobis ingratis ſeruis, Dominus maieſtatis dānatus fuit, ſputis fœdatus, colaphis affectus, & tandem interfectus.

Quod omne pro nobis & pro noſtra ſalute, & vt nos a tyrānide peccati liberaret, & aditū in cęlū patefaceret, paſſus eſt: in cuius autē mentē, & animū cadere poteſt, vt cū tanta pro nobis paſſus ſit, nos uerò pro illo nihil pati velimus? Hæc debes fili mi in animo tuo inſerere, ne quid ſit, quod te a charitate Chriſti ſeparare poſſit, non tyrannorū minæ, non noua tormentorū genera, non regū timor: ſed te contra hæc omnia bona martyribus parata, & cœlorū regnū, quod martyrij præmium eſt recreent, atque roborent.

Quotidie hæc bono filio illa bona mater inculcabat, cū iam eſſet ante tempus propter prudentiam canis aſperſus. Cum autem iam ex hac vita migratura eſſet, ſic illi inquit.

Hoc præmiū à te peto fili mi pro educationis labore, & pro pariēdi doloribus, vt in tuis membris glorificer. Iam enim a te diſcedo, & hæc ſenſibilis lux cras à me deficiet. Quare te rogo lux, & vita mea, mea viſcera, ne me hæc ſpes fallat. Mulier Hebręa ſepiē peperit martyres, & in ſeptem corporibus pugnauit: at tu ſolus ad meā gloriā ſatis es, vt inter alias matres beata ſim.

Iam a te diſcedo fili mi, & meū corpus a tuis ſuauiſſimis oculis ſeparatur; ſed anima ſemper a tua pendebit, cuius virtute ante Chriſti tribunal fidenter me præſentabo, gloriabor in tuis afflictionibus, & in cicatricibus vulnerū, quæ pro eo accepturus es. Hæc bona mater ſuo filio dicebat, & vnā ſingula illius mēbra oſculabatur, inquiens. O me fœlicē, quæ martyris mēbra exoſculor, & mēbra quæ Chriſto in ſacrificiū offerētur, quæ dū dicebat, & eum complectebatur, & oſculabatur, & cum eo verba ſuauiter faciens, in pace diē ſuum obijt ſuū ſpiritū Deo, & filio ſuū corpus commendans.

Tunc pius filius, ſepulto corpore matris, honeſtè, rationem monaſtichæ vitæ ſuſcepit, in hoc materno præcepto inſeruiens, mundū deſere-

re,

re eũ,qui poſtea uitã pro Chriſto deſerturus erat.Illa igitur ætate patre,& matre orbatus Deũ in patrẽ ſuſcepit, qui aliã illi parauit matrẽ,quæ nomine,nobilitate,ſanctitate,diuitijs,priori par erat. Sophia enim nominabatur,quæ diu,noctuque in orationibus verſabatur.Quæ cũ diu filios habere deſideraſſet,nũquam tamen fuit voti compos; Diuina verò prouidentia,quæ omnibus rebus ab alto conſulit,vt ſeruus ſuus illa tenera ætate matre careret, minimè paſſus eſt: Quæ, vt fœmina ſancta, & ſapiens hunc nouum filium tanto amore,& cura educabat, quanta ſi ex ſeipſa eũ peperiſſet.

Ipſe verò, non minori amore, & veneratione eam proſequebatur, & cœpit ipſe puer, tamquam fertilis terra benedictionis fructus ferre. Cum enim in Galatia eſſet maxima ſterilitas,& fames orbatos, & pauperes pueros colligebat,qui fame laborantes,& nudos ibãt,quos nutriebat, & veſtiebat,illi tamẽ bona mater maxima cũ lætitia dabat, quidquid opus eſſet, vt illorũ corpora nutrirentur: ipſe verò illorũ animarũ curã gerebat omni virtute illis educandis,inſtruendis in Ieſu Chriſti amore, & fide,& hac cura,ita eos lucratus fuit, vt unà cum illo paſſi ſint. Et hac ratione Sophia, quæ nullum antea filiũ habebat, plures deinde habuit, & virtute præditos.Clemens autẽ interea omnia corporis cõmoda refugiẽs, ſe leguminibus tantum nutriebat: in memoria habens illos tres ſanctos adoleſcentes,qui hoc cibo vtebãtur,quo nec uitiorũ,nec Babyloniç ignis contra illos quidquam potuit.

Sed cũ neceſſe eſſet,vt candela ſuper eccleſiæ candelabrũ poneretur:diſpoſuit Deus,vt qui tã multis virtutibus eluceret,alijs ſalutis uiã oſtenderet:& ita cõmuni conſenſu eorũ,qui in Galatia habitabant, hoc illi primum munus impoſuerunt,vt verbũ Dei annunciaret, & paulo poſt Diaconatu initiatus fuit,& Sacerdotio,& duobus annis elapſis, cũ ille ad viginti annos perueniſſet:Populus illius ciuitatis, cum illius uirtutis canitiem,& maturitatẽ cerneret eũ in ſuũ epiſcopũ detegerunt,& in ea dignitate poſitus cœpit magis parentibus orbatos curare,illis omnẽ bonã doctrinam tradẽtc,& ſanctum baptiſmum adminiſtrans, & huius bonæ inſtitutionis fama multi ex finitimis locis ad eum parentes ibant, illi ſuos filios offerendos,vt in ſua doctrina illos erudiret: quos ipſe educabat,& docebat non aliter,atque ſi ſui filij eſſent. Hi fuerunt primi huius bonæ plantæ fructus.

Iã tẽpus eſt,quo de illius martyrio agere incipiamus. Quamobrẽ illud ſciẽdum eſt,quod Diocletianus eodẽ tẽpore regnare cępit, qui primo illius ſcelerati Imperij anno,ad præſides,totius Imperij edicta miſit,quib. imperabat,vt tormẽtorũ vi Chriſtianorũ nomina de toto terrarũ orbe in exiliũ eijcerẽt:& illi maiora pręmia pollicẽs,qui in hac re maiori diligẽtia vteretur.Vbi aũt hoc edictũ ad Domitianũ Galatiæ præſidẽ peruenit:apud

tum Clemens accuſatus fuit, quòd multos adoleſcentes ad Chriſti cognitionē perduxerat, & illorū Deorū cultum penitùs dānabat. Domitianus ſtatim accerſiuit Clementē, & priùs humanioribus, atq; ſimulatis verbis, & promisſionibus tentauit, poſſetne illū a ſuo conſilio amouere. At ille ſanctus illos honores, promiſſa, atque minas nihili faciebat.

Iudex verò cū illius conſtantiam cerneret, remota ſimultate cœpit ſuū virus, quod in corde habebat, euomere, & iusſit, vt magno ferreo pectine illius caro lacerarетur.

Hoc modo cum vulnera penitùs infigerent, tātum carnis abeo abſtraxerunt, vt iam illius inteſtina apparere cœperint, & ita laceratus, & tectus ſanguine erat, vt qui aderant, tam horrendum ſpectaculū ferre non poſſent. Sanctus autem martyr ſemper æquo animo, & eadem facie fuit, neque vllum verbum dixit, quod miſericordiam mouere poſſet, neque vllam emiſit vocem, cuiuſmodi ſolent hi, qui torquentur, & maiori ſecuritate perſeuerabat, quam qui aderant, tamquam minus, quàm tortores, dolores perciperet, in eo tantum occupabat animum ſuū, vt Chriſto ſuo duci gratias, qui eū corroborabat ageret: cū aūt ſatis tēporis in hoc tormēto eſſet cōſumptum, & tortorum manus defeſſæ, & is forti, & conſtanti animo perſeueraret, & iudex uellet illam fortisſimam arcē expugnare; ne exiſtimes (inquit ille) fore, vt tibi tantæ ſint vires, quæ meā fortitudinē vincere poſſint. Nā licet ſint defeſſi, qui hactenus te ſupplicijs affecerunt, alios recentes mittā, qui defeſſis ſuccedant, qui te carne penitus ſpoliēt, vt omnia oſſa tantummodo cernantur. Hi verò venerunt, idem, quod primi fecerunt, & defatigati ſunt, non aliter, ac primi.

Ille autē crudelis tyrannus ex altera parte Martyris conſtantiam admirans, ex altera ſe irriſum, & uictum ab eo cernens; iusſit vt a ligno ſolueretur, qui huiuſmodi erat, vt vel ipſis carnificū oculis horrorem afferret: erat enim ſua carne ſpoliatus, & ſpeciem hominis tantummodo habebat, quod osſium fabricatio ſanguine perfuſa aderat.

Quamobrem tyrannus deſperans fieri poſſe, vt vi illum vinceret, iterum eum ſuauibus verbis alloqui cœpit, & dicebat, vt aliquod temporis ſpacium illi miſerabili corpori ad quietē daret, neque robur oſtentare vellet in re tam vana, & pro ea mortem appetere. Martyr uerò hæc uerba negligens, inquit. Quam mihi mortem minitaris cum in eo corpori vitam eripiat, animæ immortalitatem affert.

Quāobrē cū hoc meū conſiliū tibi notū ſit, omisſis verbis aggredere quiduis, & experiare, quidquid tibi videtur huiuſmodi, quod minimè ſufferri posſit. Tunc tyrannus ſua cōſueta ira percitus inquit. Hic homo eſt, vt equus reſes, ob id eū vehementer in facie, & ore feriatis, quod cū hanc partem tantūmodo ſanā habeat libertate loquendi vtitur. Tunc miniſtri, qui humaniores erant manibus tantummodo eum in facie percutiebant,

alij

alij ne contingere quidem audebant: totum enim illius corpus ita reſolutum erat, vt vix oſsibus hæreret, qui vero crudeliores erant in ore lapidibus feriebant. Tunc martyr dixit; hoc tormentum pro me non eſt: magnus enim eſt ſerui decus idem, quod ſuus dominus pati: qui colaphis percuſſus fuit: & illius ſeruus Sanctus Stephanus lapidatus, imitatio paſsionis hoc tormento me leuat: & pariter honoris eorum, qui me maiores ſunt.

Hæc autem dum dicebat, identidem oculos ad Chriſtum ſuum ducem eleuabat, illi omni deuotione gratias agens. Tunc Domitianus omni ſpe vincendi martyris abiecta iuſsit, vt in carcerē perduceretur, duoq; homines illum per brachia deferrent, exiſtimans minimè fieri poſſe, vt tantis tormentis moueretur. At ille Dominus, qui debiles confirmat, & iacētes erigit, noluit, ut hoc auxilio indigeret, ſed amouens à ſe, qui eum deferre volebant ipſe pro ſe ſuis pedibus ad carcerē profectus eſt. Tanto robore ſtupefactus tyrannus: dixit ijs, qui aderāt, huiuſmodi militibus indigeret Imperator, qui in difficilibus rebus, huiuſmodi ſpiritus haberent: Ille autē non amplius ad meū tribunal perducetur. Ad Imperatorē Diocletianū eū mittā, quod is ſolus eū vincere poterit. Quo dicto rei euentū Imperatori ſcripſit, & Ancira Romam, vbi erat Domitianus captiuū miſit. Martyr autē cū ſe extra ſuam ciuitatem cerneret manus, & cor ad cœlum tollens ſic orare cœpit. Domine Deus, qui omnia ad ſalutē humani generis diſponis: & multos nobis ad ſalutem aditus aperis te rogo pro hac mea ciuitate, & pro animabus, quæ in illa crediderunt, ne in diaboli laqueum cadant, neque tyrannorum artificio decipiantur, ne permittas, vt ex hac ciuitate, quæ creauit eos, in exilium eijciantur. At tu, qui Iacob ad domum patris reduxiſti, & Eſau manibus liberaſti, perfeciſtique, ut Ioſephi oſſa ex Aegypto ad ſuorum maiorū monumenta portarentur, illud cura, vt hanc ciuitatē, quæ me genuit, quæq; ad hanc vſq; ætatē nutriuit, deferar, & hac ratione hoc ſuum depoſitum illi reſtituatur. Hac oratione facta in uiam ſe dedit.

Vbi vero Romam peruenit, & litteris Diocletiano redditis iuſsit ſtatim, vt ad ſe perduceretur Clemēs, cuius lætā faciē, & nobilē vt vidit, quod in animo habebat occultans, admiratus eū paſſum, quod per litteras ſibi ſignificabatur Martyri dixit. Esne tù ille magnus Clemens forti, & nobili animo ornatus? æquum quidem eſſet, vt eum ad magna facinora conferres, non ad huius uanæ fidei defenſionem, quæ tum noſtram iram, tum noſtros Deos ad vindictam excitat, quibus iſtam fortitudinē debes, qua quidē tantis diſciplinis reliſtere poſſes, vt ad veritatis cognitionē peruenires. Quod vbi dixit, ob oculos ſancti, aurum, argentū, precioſas veſtes, magiſtratuum inſignia, & dignitatum, ex altera parte tormentorum inſtrumenta, quæ erant manicæ ferreæ, ferrei lecti, rotæ, pe-

ctines ferrei, graticulæ, Ahena, verua, frixoria, graues catenæ, & alia genera viſu horribilia.

Hoc autem facto martyrem hilari vultu reſpiciens, & illas diuitias oſtẽdens inquit: Hæc omnia tibi dabo, ſi noſtros Deos adoraueris: ſanctus verò ſuos oculos ab illis diuitijs amouens, & irridens, & magnum trahens de pectore pro ijs, quæ audierat, ſuſpirium, reſpondit: Deſtruantur veſtri dij, & vos pariter cum illis.

Tunc Imperator martyrem Clementem irato vultu reſpiciens, & ad ea tormentorum genera oculos conuertens: Hæc (inquit) ſunt illis parata, qui Deos noſtros blaſphemant. Martyr tunc inquit, ſi ueſtra tormẽta, vt exiſtimatis ſunt terribilia, & intolerabilia, & veſtra dona ſplendida, & magnifica, qualia vobis videntur eſſe debere ea, quæ Deus largitur? Quæ ſupplicia, & ignis riuuli, quæ improbis hominibus parata ſunt. Veſtrum enim aurum, & argentum nihil aliud ſunt, quàm puluis, & himus, & vilis materia, & ſine fructu, & latronibus ſubiecta, & veſtræ precioſæ veſtes, quid aliud ſunt, quàm fila, & ſpumæ vermium, & barbarorũ hominũ inuentiones?

Huiuſmodi igitur ſunt res veſtræ, ſed quæ Dei ſunt, contra ſe habent: cum in illis ſint immortales delectationes, & perpetuus ſplendor: cũ temporum viciſſitudines minimè timeant, & ſenectutem ignorẽt, & ſemper in eodem ſuæ pulchritudinis flore perſeuerent.

Ad id reſpondit Imperator Diocletianus: mihi videris Clemens benè loqui, ſed malè ſentire. Verbis enim de immortalitate loqueris, & reipſa in mortali homine ſpem ponis, qui veſter Chriſtus eſt, quem ferunt innumerabiles pœnas Hebræis dediſſe, & tandem per eoſdem crucifixum eſſe. Noſtri verò dij immortales ſunt, & omni moleſtia, & dolore liberi. Hoc verum eſt (inquit martyr) quomodo ei moriendum eſt, qui vixit nũquã? quomodo percipiant dolorem ij, qui ſenſu carent?

Ira commotus Imperator tum his, tum alijs huiuſmodi verbis, ſe ad tormenta conuertit, & iuſſit, vt martyr in rota ligaretur, & in circuitu magno impetu traheretur, eodemque tempore crudeliter verberibus afficeretur.

Cum autem rota plana reperiebatur illius oſſa frangebantur, cum verò erigebatur miniſtri verberibus eum afficiebant. Hoc autem in ſupplicio dum verſabatur ad Chriſtum conuertebatur, inquiẽs. Domine Ieſu Chriſte adiuua me, & huius tormenti onere me leua: dolores enim mortis me oppreſſerunt. Domine pro gloria tua, & tui nominis confeſsione mihi faue: & pro tuorum aduerſariorum confuſione, & dedecore, & vt me ad maiores dolores perpetiendos corrobores. His precibus fuſis rotæ motus ſtatim ceſſauit, & verberum tormentum, & ligamina omnia ſtatim ſoluta ſunt: & martyr ad priſtinam valetudinem redactus fuit. Quare

multi

multi Romani,qui huic ſpectaculo aderant,ad Chriſtũ conuerſi fuerunt, & cœperunt exclamare dicentes.

Magnus eſt Chriſtianorum Deus & martyr dicebat. Gratias tibi ago Domine,quòd me in tam magna ciuitate pati volueris; & coram iã multis pro tuo vnigenito filio,qui quoque pro nobis paſſus eſt,& ſuum ſanguinem in precium captiuitatis noſtræ dedit,& ſtatim ſanctos, qui Romæ paſſi fuerunt,nominatim collegit. In hac ciuitate (ille inquit) S.Petrus Deum glorificauit.Paulus prædicauit,Clemens,quo nomine, & ego appellor adorauit. Diuinus Oneſinus confeſſus eſt. Propter quem & illi paſſi ſunt,quos nunc Chriſtiani venerantur,& paucis poſt diebus,& Imperatores venerabuntur.Hoc dixit, idolatriæ finem, & euerſionem prophetizans.

Hæc verba Diocletiani iram magis accendit, & propter hanc cauſam iuſſit,vt illi os ferri mucrone lacerarent: ex quo dentes commoti,& mandibulæ fractæ eſſent: martyris tamen vox nunquam oppreſſa eſt, nec loquendi libertas remiſſa eſt.Et ſi carnifex illi,vt ſileret iubebat: illius tamẽ vox magis inualeſcebat,vt metalli ſtatuæ, quæ quò magis percutiuntur, eò magis ſonant. Quamobrem defatigatus Imperator, & diffiſus iuſſit, vt in carcerem reduceretur: Multitudo autem,quæ crediderat,tam virorum, quàm fœminarum rorae miraculo omnes congregati carcerem ingreſſi ſunt,& ad illius ſe pedes proſtrauerunt, & diuinum baptiſmum petierunt.Sanctus autem ille hac fide,& deuotione motus, omnes,vt filios baptizauit.Media verò nocte viſio cęleſtis illi apparuit,quæ erat tam magna lux,vt verbis exprimi non poſſit,nec oculi eam ferre poſſent,quæ,vt ſplendor illum carcerem illuminabat, in lucis medio vir quidã hilari vultu,& ſplendenti veſte amictus apparuit, qui ad Clementem accedens in illius manu panem vnum,& calicem impoſuit, quo facto ſtatim euanuit, & eos,qui aderant,attonitos hac mirabili viſione reliquit.Sanctus autem vir ſciens hanc eſſe ſanctiſsimi Sacramenti materiam fuſis ſuis precibus, & verbis conſecrationis prolatis ſanctam communionem ijs miniſtrauit,qui iam baptizati erant. Multi deinde conuenientes ad ſanctum virum,& fidelium numero creſcente,& ex carcere eccleſiam efficiens,capti ui de hac re Imperatorem certiorem fecerunt,qui iuſſit,vt omnes noctu caperentur,& niſi Chriſti fidem negare uellent: omnes penitus interficerent. Omnes igitur capti hanc temporalem vitam amittere maluerunt, quàm Chriſtum negare, qui nos creauit, amauit, & pro nobis mortuus eſt,& ita omnes vrbe egreſſi ſuos filios illi,vt ſanctum ſacrificium offerebant,& ita,vt nullus deeſſet præter vnum,cuius animus iunior erat: non enim reſtitit, vt certamen effugeret, ſed vt grauioribus doloribus pugnaret. Hic fuit mirabilis Agathangelus, de quo iam tractare incipiemus.

Diocletianus autem accerſiri Clementem iuſsit, cui ſuadere conabatur, ſe feciſſe, quod fecerat pœnituiſſe, & cœpit martyrem collaudare, & cum eo mitiùs agere, ſi fortè hac ratione poſſet eum ad ſe conuertere; ſed cum videret nihil proficere depoſita illa ſimulata manſuerudine ſuum virus detegere cœpit, & aliud horribile tormentum excogitare cuiuſdam primarij uiri, nomine, qui dicebatur Amphion, conſilio ductus. Tormentum illud erat, vt multi homines vnà ſe ad illius membra adiungerent, & ita ad ſe traherent, vt de loco ſuo naturali omnia dimouerentur, & præterea quatuor carnifices vnà illum neruis boum ſiccis uerberarent.

Martyr autem cum mirabili conſtantia hoc ſupplicium paſſus eſſet Diocletianus illi dixit. Video Clemens te ualde pertinacem eſſe; nollem tamen putares fore, ut me uincas; nunc enim te pectinibus ferreis torquebo, cum tu quoque ferreus ſis, & ſenſu careas, ut ferro, ſi forte ab hoc profundo ſomno, quo nunc es affectus, expergiſcaris. Bene dicis (inquit Sanctus) Imperator me dormire: dulci enim ſomno dormio Deus mihi dolores ſoporauit futurorum bonorum ſpe, & mihi uires miniſtrat, quibus pro eo maiora tormenta patiar, qui me quoque uigilantem reddit, & attentum, ut liberè loquar, & illius ſanctum nomen prædicem.

Hæc dum dicebat ille ſanctus, iuſsit Imperator, ne amplius illum verberarent, ſed illum ſuſpenderent in quodam ligno, & pectinibus ferreis illius corpus lacerarent; quoad penitus totam carnem abſtraherent, & ſine ſanguine eſſet, & oſſium ſtructura ſolum reliqua eſſet. Quo facto intuens martyr, quomodo ſe haberet, conuerſus ad tyrannum inquit. Nonne hoc eſt corpus, quod tantopere torques, at nullum dolorem percipio, cum illud laceras: corpus enim, quod mihi natura dedit ſuperioribus tormentis conſumptum eſt, vt nulla illius pars mihi reliqua ſit: Hoc autem nouum corpus, quod nunc torques mihi meus Dominus Ieſus Chriſtus dedit, quo conſumpto aliud mihi dabit: illi enim minimè deeſt materia, ex qua illud conficiat.

His autem dictis, & alijs iuſsit Imperator, vt ad illum admouerent funalia accenſa, quæ ſancto voluptatem afferebant. Quare tanta fortitudine ſtupefactus Imperator: ad eos, qui aderant conuerſus inquit: multos ex his miſeris Chriſtianis tormentis affeci, & occidi, ſed huiuſmodi furorem, nec tam robuſtum corpus umquam, vt hoc eſt, vidi. Quamobrem ſtatuo illum Nicomediam ad Maximianum Imperij collegam mittere, qui fore arbitror, vt quæ in hoc homine ſunt prodigia exiſtimet. Non enim arbitror eum tantam vmquam in vllo homine vidiſſe conſtantiam.

Hæc autem maxima cum admiratione inquiens iuſsit, vt martyr cum ſuis captiuis, nauibus Nicomediam ad Maximianum perduceretur, vt

ab illo

ab illo examinaretur ei per litteras ſignificans, quæcunque acciderant primum cum Domitiano deinde ſecum, inquiens huiuſmodi eſſe, quæ tum omnem fidem, tum humanæ naturæ vires facilè vincunt: illud præterea addens, quod ſi eum uinceret, & ad ſuam religionem conuerteret, (quod minimè ſperabat) ſibi gratisſimum futurum, ſi eum ad ſe remitteret, vt in eo magnum illius ingenium, & prudentiam cerneret.

Roma igitur eduxerunt ſanctum virum, quem multi fideles commitabantur. Quod autem ipſi dicebant, & quis verbis exprimere poterit? alij enim ſe ad illius pedes proiiciebant: illius manus capiebant, alij collum complectebantur, & oſculabantur, amarisſimas lacrymas fundẽtes, quod ſeparabantur, alij illius ſanguine ſe liniebant: alij illius vulnera contingebant, vt ab eo illuſtri viro, & ferro fortiori diſcedere non poſſent: ita erant omnes commoti, vt vel ipſi nautæ propter illud miſerabile ſpectaculum miſericordia moti tantum temporis ſpacium, quod ad hunc mœſtum diſceſſum ſatis eſſet, conceſſerint: cum iam tempus diſcedendi appropinquaret, vix ei nauim conſcendere permiſerunt, qui commitabãtur: videbatur enim ſibi dimidium animæ ſuæ a ſe diſtrahi.

Sanctus autem ille vir tum pro ciuitate tum pro ſe preces Deo fundens nauigare cœpit.

Quid autẽ ſummus ille moderator, & rector pro ſocietate, & conſolatione illius ſancti fecit? Ille adoleſcens Agathangelus (de quo ante mentionem fecimus, & primum ſanctus baptizauit in carcere, & ſe ab aliorum martyrio ſubtraxit) cum eſſet eo tempore Romæ omni induſtria adhibita ſecretò eandem nauim aſcendit, & abdidit: & cum iam viginti quinque millia paſſuum nauigaſſent, cumque nautæ ſe in ſuo munere eſſent occupati, & ſanctus martyr in quodam angulo eſſet, preces Deo fundens ille adoleſcens ad martyrem ſe recepit, ſeque ad illius pedes proiecit, & inquit: ſe fuiſſe ex omnibus primum, qui ab eo baptizatus fuit, & a martyrio profugit, ſeque ſpiritu ſancto afflatum ad eum veniſſe, vt illi eſſet in ſuis laboribus comes.

Quid autem hic martyr? illi benedicebat, complectebatur; maxima humanitate alloquebatur illi oſtendens, ſe maxima lætitia eſſe repletum; ſtatim Deo gratias agere cœpit; quod ille adoleſcens venerit, a Deoque petebat ex animo, vt illum roboraret, vt ſibi eſſet in ſua confesſione ſocius. Gratias tibi ago (dicebat ille) Domine Ieſu Chriſte, qui mea vnica conſolatio, & auxilium es, quod neque in terris, neque in mari, umquam me deſeruiſti in omni meæ uitæ tempore protexiſti, & animum meum recreaſti, laboribus defatigatum, ut ſis factus meus conſolator, vt ſcis. Nunc enim in mari me conſolatus es hoc meo fratre Agathangelo, qui ſuo nomine mihi tuam fauorem promittit. Agathangelus enim bonus nuncius Latinè interpretatur. Quamobrem mihi des quæſo

Rex

rex meus, vt vſque ad vitæ finem in fide perſeueret, tuque eum in fidei cõfeſſione glorifices, & tu ab illo glorificeris.

Hoc modo illi ſancti diu, noctuque in orationibus, & ieiunio ſe continebant. nulli enim illorum curæ fuit, vt commeatum pararent, quippe, qui viuum panem, & gratiæ aquam in animabus ſuis, haberent quibus ſe ſuſtentabant,

Milites verò, & nautæ propter tam diuturnum ieiunum miſericordia moti illis cibum obtulerunt, quibus pro illorum propenſa in ſe voluntate gratias egerunt, & nihil ab illis acceperunt dicentes, quia a Deo id expectabant, quod ita factum eſt.

Non debebat Dei tam fidelis prouidentia tam fidelibus ſeruis deeſſe. Et ita prima noctis hora angelorum miniſterio illi cibum, & potum prouidit, multis ſuæ nauigationis diebus elapſis Rhodum peruenerunt, & illorum multi, qui nauigabant, de naui exeuntes, vt ſibi ea pararent, quæ neceſſaria erant, ſancti rogabant eos, qui permanebant ad ſui cuſtodiam, vt ſibi ad chriſtianorum eccleſias exeundi facultatem darent. Tunc erat dies dominicus, & qui in illa inſula aderant chriſtiani in eccleſiam conuenerant, & ex illis vnus clementem cognouit, & inſulæ epiſcopo nunciarunt, qui Fotinus dicebatur.

Qui nulla mora cum multis fidelibus, qui in eccleſia erant, recta ad portum profectus eſt, & a cuſtodibus poſtulauit, vt eum ex vinculis ſoluerent & in eccleſiam ire permitterent, ab ijs impetrauit quidquid petijt, & Deo gratias agens eum ad eccleſiam deduxerunt, & euangeliorum libro aperto illa primum verba legerunt. *Nolite timere eos, qui corpus occidere, ſed qui animam interficere poſſunt.*

His verbis tanta ſuauitas diuina in ſanctorum cordibus diffuſa eſt, vt eleuatis oculis ad cœlum lætitiæ lacrymis Deo preces funderent. Ex quo illorum animi, qui aderant molles, & teneri facti multam lacrymarum vim effundebant, ſtatim ille pius, & ſanctus epiſcopus rogabat clementem, vt ſacra miſteria celebraret, quod cum faceret, viderunt (qui hoc videre meriti ſunt) prunam ardentem in altari poſitam, & multos angelos ſuper eam volantes, & qui intererant, ſe in terram proiecerunt cum illum ſplẽdorem ferre non poſſent.

Hac autem fama per totam ciuitatem delata, multi conuenerunt infideles ſecum ſuos filios trahentes, & ad pedes ſancti proijciebant, alii illius manus contingebant, & ita morbis liberabantur, vel incurabilibus, quo & multæ gentilium animæ curatæ fuerunt, cum hac ratione ad veritatis cognitionem peruenerint,

Milites autem tanta beneuolentia illius ciuitatis in clementem ſtupefacti, & timentes, ne quam nouitatem tentarent, qua ex illorum manibus clemens effugeret, iterum eos in vincula coniecerunt, & ad nauim perduxerunt,

xerunt.illis facultate nauigandi data mare ęgeum nauigarunt, & Nicomediam peruenerunt, vbi Maximinianus erat, qui Imperatoris literas accepit, per quas illi ſignificabat quęcūq; acciderant. Quique cū cerneret ſancti faciem (in qua nihil vile aut abiectum conſpiciebatur, ex illius facie animi magnitudinem conijciebat) eum interrogare non eſt auſus, ſed ſe impeditum eſſe ſimulans belli occupationibus, cuidam præſidi, qui Agripinus dicebatur, hoc negocium commiſit. Qui martyrem ad ſe accerſiri iubens eum interrogauit, num Clemens eſſet, qui ſe eſſe reſpōdit, & Chriſti ſeruum, iuſſit militibus, vt ſub mentum illi vehementer percuterent inquiens illi, vt ſe Imperatoris, non Chriſti ſeruum vocaret. Vtinam inquit martyr omnes veſtri domini, & omnes gentes ei, non veſtræ ſupetſtitionis improbitati ſeruirent.

Iudex hoc reſponſo inflammatus, maiorique ira affectus, quàm verbis exprimi poſſet, ad Agathangelum conuerſus inquit, tu quis es? Quòd Diocletiani litteræ nullam de te mentionem faciunt. Tunc ille ſuſpiciens cœlum, & clemenrem intuens, quòd ab vtraque parte auxilium expectabat. Ego (inquit ille) Dei gratia ſum chriſtianus, & clementis Chriſti ſerui opera hoc nomen conſecutus ſum: ſtatim iudex clementem in altū tolli, & illius membra feriri, & lacerari, & Agathāgelum crudeliter bōu neruis verberari iuſſit. Clemens autem forti animo, & nobili tormentum ſuum ferēs nihili vulnera faciens, & per ſe, & ſuo ſocio Deum orabat. Tūc iudex hoc tormentum dimittens, & eos in carcerem remittens iuſſit, ut ſequenti die in theatro multas feras, & crudeliſſimas beſtias pararent. Interea ſancti in vinculis verſantes in orationibus attente perſeuerabant ad quos angeli veniebant, & eos recreabant, & ad martyrium animos dabant. Captiui vero, qui aliis de cauſis in illis carceribus detinebantur, cum illius orationis perſeuerantiam cernerent, & perterriti angelorum conſolatione, & aduentu, ſe ad pedes ſanctorum proiecerunt, orantes, vt ſibi Chriſti aliquā notitiam darent, neque eos indignos exiſtimarent. Qui cū confiterentur. in multam noctem perduxerunt ſermonem ſuum illi ſancti, quo illos docerent. inſtituerent, & admonerent, quæcunque ad illos confirmandos ad fidem neceſſaria eſſent, & tandem baptiſmo purificarunr ſtatim Clemens ſuis orationibus carceris portas aperuit, & omnes in carcere detentos maxima cum omnium lętitia dimiſit, & ipſe ſolus cū ſuo ſocio remanſit.

Hoc quidem maximè iudicem commouit, & iuſſit ſanctos in theatrum perduci, ipſe primum, vt leo rabidus cępit in illos rugire, & ſtatim iuſſit, vt leones educerentur, & alia fera animalia, quæ nihil ſanctos lęſerunt, imo lætis oculis illos intuebantur, & complectebantur, vt catuli ſolent ſuos dominos, cum ex longinquis terris domum reuertuntur. Quod quidem in cauſa fuit, vt iudex maxime admireretur, & pertimeſceret, & ex illis

lis

lis ſanctis victoriam deſperaret. illis verò in cauſa fuit, vt Deum glorificarent.

Gloria ſit tibi Ieſu Chriſte, pro quo nos feræ nõ offenderunt, & nobis cum idem feciſti, quod cum Daniele in leonum lacu, & vt verus Danielis Deus idem adhibuiſti.

Neque tum ille iudex omnibus beſtijs ſęuis ſuum furorem remiſit, im mo iuſſit, vt ſubulas acutas, & incenſas, in manus inter digitos infigerent ita, vt ad manus, & brachij nodum peruenirent. Neque id illi ſatis fuit, ſed iuſſit, vt alias in illas infigerent, quæ vſque ad humeros penetrarent? Populus autem, qui aderat cum tantam crudelitatem ferre non poſſent, ex alte ra parte perterritus, quod cum cernerent, vt illi ſancti tam graues dolores ferrent, neque tamen mortem oppeterent, cęperunt, tyrannum lapidare, & plena voce dicere Magnus eſt Chriſtianorum Deus: ob id iudex ſe fugæ penitus dedit, & martyres tutò quendam montem Piramum nomine dictum aſcenderunt. Tyrannus autem eos multos dies inquiſiuit, & tandem eos inuenit ſtatim illis inuentis iuſſit, vt omnes illorum deis de diti ad illum montem conuenirent, ipſe vero pro tribunali ſedens illos ſanctos ad ſe vocauit, & illis dixit: cur veſtris incantationibus, & veneficijs concitaſtis populum, & in me conuertiſtis, & vt noſtris dijs maledicerent?

Nos (dixerunt martyres) nihil horum quidem fecimus, ſed nobis tacentibus veritatis vis effecit, vt Chriſti cognitionem haberent, & ita plena voce illum prædicabant, vt ipſe vidiſti. Quamobrem ſi habes aliud tormẽ tũ, quod in nobis experiare illud ne differas. is enim poterit nos a tuis manibus liberare.

Tunc Tyrãnus nouo crudelitatis genere vtens iuſſit, vt ſancti in quodã lapide diſtenderentur, qui in illo monte erat, & illis oſſa frangerentur per ticis illos fortiter percutiendo.

Quo facto, ita fractos in ſaccis impoſuerunt, & illorum oribus magnũ ſaxum alligarunt, & ita iuſſit, vt de monte præcipitarentur, vnde rotarum more vſque ad mare peruenerunt, quod ad montis radicem erat. Qui aderant exiſtimabant quidẽ fore, vt ſtatim ex hac vita migrarent, nonnulli. n. ex fidelib. ad mare iuerũt, vt inde aliquid reliquiarũ, ex illis colligerẽt. ſed o miram potentiam, & prouidentiam tuam Chriſte rex noſter. Nam ubi ſancti diu ſub aqua fuerint ſacci apparere cęperunt in aquæ ſuperficie, & ad litus appropinquarunt, quibus ſolutis eos inuenerunt omnibus membris integris, & ſanis.

Neque Deo piò Domino hoc ſatis fuit, ſed nocte intempeſta ad eos miſit angelos, vt pro præterito tormento illos reficerent, & cibum pararant. Inde ad ciuitatem venerunt, & fidelibus mirabilia Dei narrarunt, & manibus ad cœlum eleuatis ex animo Deo gratias agebant.

Hoc

Hoc vbi audiuit præſes,& reipſa cognoſcit minime fieri poſſe, vt illos ſanctos vinceret,quodq; multi ex gentilibus his miraculis viſis ad Chriſtum conuertebantur non auſus eſt vlterius procedere,ſed hoc Maximiniano Imperatori ſignificauit illi dicens eos eſſe Ancīræ natos.Quod cū audiuit Imperator,& rem ipſam timens hinc occaſionem cępit,vt illos in ſuam patriam remitteret hoc onus præſidi imponēs, qui ibi Carinus dicebatur inquiens:ęquum eſt,vt terra,quæ illos genuit,eos teneat, & pęnis afficiat. Hoc modo diuina prouidentia præſtitit, quod ille ſanctus in diſceſſu petijt,quod erat ſuum diem in patria obire,vbi epiſcopus erat, vbi tot ac tanta maria,ac terras pertranſiuit: Vbi ad ciuitatem peruenit ſanctus ille vir maxima lætitia dixit,gloria ſit tibi Domine Ieſu Chriſte, qui meas orationes exaudiſti,& me in patriam meam reduxiſti, & ad meorū maiorum ſepulchrum:præſertim cum hoc fructu Agathangeli, qui mihi in meis moleſtijs ſocius fuit.

Curtius præſes vbi ad ſe illi ſancti venerunt,humanioribus verbis, & laudibus primum eos ad ſe conuertere tentauit, cuius longi ſermonis cō cluſio fuit,vt Dijs ſacrificarent, cum facere non poſſent,quin multa paterentur,niſi illis immolarent.Ad id ſancti viri reſponderunt, cur nobis flagella minaris,cum hæc pro Chriſti nomine,ſint nobis voluptates,neque in noſtra corpora miſericordia mouemur,ſed in veſtras miſerabiles animas,cum Dijs ſeruiatis,qui nullum ſenſum habent.

Hoc inflammatus iudex,cum tantopere inquit flagellis delectamini,in vos ero largus,& benignus in hac re iuſſit,vt ferrum acuminatum,& candens illis ſanctis in axillas infigeretur,in terramque duobus lignis defixis altero clemente, altero illius ſocium alligari iuſſim, & crudeliter omnes corporis partes miniſtri flagellarunt.

Tunc iudex eos irridens ab ijs petijt,num,illa flagella ſentirent,cui reſpondit Clemens illud, quod ait Apoſtolus, Quò magis exterior homo corrumpitur,eò magis interior renouatur, & perficitur. Neque hac re contentus tyrannus, vt candentem galeam in Clementis capite imponerent,uoluit, & ſtatim fumus carnis,quæ comburebatur,ex ore,& naribus & auribus,egredi cępit. Tunc ſanctus vir valde ſuſpirauit,& Deum inuocauit dicens.O aqua viua,ò pluuia noſtræ ſalutis Domine tuæ roris guttā ad me mitte cum antea nos de aqua erueris,nunc de igne erue, & refrigerationem tribue,quæ cum ab illo dicerentur paulatim ferrum frigidius fiebat,& qui Agathangelum verberabant defeſſi ſunt. Tunc tyrānus perterritus propter ea,quæ videbat.iuſſit,vt ſancti ſoluerentur, & in carcerē deducerentur, miſericordiæ ſpecie dubium ſimulans, in quo verſabatur.

Illa verò ſancta Sophia,quam diximus ſibi in filiū clementem adoptaſſe,& in eum officio magis quàm matris functam eſſe, cum cerneret multo poſt

to poſt tempore cum ſplendore, & pulchritudine ſuæ glorioſæ confeſſio nis,cum in patriam reuerſum eſſe nimio gaudio exiliebat.coronam ſtatim expectabat,quæ illi de cœli deſcenderet.Nočtu ipſo illa ad carceres acceſſit,clementem complectitur multam vim lacrymarum profundit, illius manus vultum,& omnia illa ſacrata membra pie oſculatur. ab eo rogans,vt omnia itinera pericula,& nauigationes ſibi narraret. Quod dum faceret illa ſanguinem,& vulnera lineis abſtergebat, & ſtatim illi eos cibos tribuit,quos domi commedere ſolebat.

Iudex autem minimè fieri poſſe exiſtimans,vt tantam conſtantiam vinceret hoc negocium iudici Ameſſinorum,qui Domitius dicebatur, tradidit ſancta verò ſophia minime poterat ab iis corpore ſeparari,quos corde complexa erat,& ita libenter cum ijs pueris, quos diximus clementem baptizaſſe,& inſtituiſſe,venit.

Id autem audiuit Maximianus Imperator iuſſit, vt ſi pueri a Clemente diſcerent, liberos dimitterent, quod ſi facere nollent, eos interficerentur.

Hac ſententia prolata milites conabantur eos omni ui a Martyre ſeparare,at hi illis reſiſtebant,quantum in ſe ſitum erat,& ſe humi proſternebant,& ſancti martyris pedes complectebantur,idque maiori conſtantia, quàm illa ætas ferre poteſt,& ita omnes ibi mortem appetere maluerunt quàm a ſuo præceptore ſeparari ſophia verò pia,ſibi danda opera cenſuit, vt mortuos ſepultura afficeret, & ita maximo cum dolore a clemente,& ab illius ſocio diſceſſit,& illos innocentes ſepeliret.inquiens Deum curaturum,vt ad eandem terram reuerterentur.Vbi verò ad Amiuenorum ciuitatem peruenerunt Martyres multis deuotis lacrymis Deo præces fundebant,vt ſibi in hoc nouo certamine auxilium ferret ad Domitianum ſupra dictum perducti fuerunt. At tantum ab erat, vt ipſi tormenta recuſarent, vt iudicem ad chriſtianam fidem conuertere ſperarent. In quam ſententiam clemens tam diuinum ſermonem habuit, vt illius comes Agathangelus ſe ad illius pedes maxima cum lętitia proſterneret, & inde ſe erigens eum complexus eſt,& maxima cum deuotione illius faciem oſculatus eſt. Tyrannus verò pertinax,& in ſuo errore cęcus arma, vt cum illis pugnaret,ſumpſit.

Propter hanc cauſam eos ad inuicem ſeparauit,vt ita debiliores fierẽt, at id contra euenit.Nam licet corpore eſſent ſegregati ſpiritibus tamen cõiuncti erant.

Hic autem tyrannus iuſſit, vt quædam ciſterna viua calce impleretur, & in eam illi martyres demiſſerentur, & ad ciſternæ os duos ad cuſtodiã poſuit milites,ne forte inde chriſtianis eos eruerent neſciens ille ſtultus, quòd qui a Babilonia camino tres liberauit pueros,hic quorum ſuos cuſtodiret ſeruos,quemadmodum fecit, & ita in illo loco totum diem ſine

vlla

vlla læſione permanſerunt: præterea ſequenti nocte ſuper eos celitus lux ſplenduit: quam cum cernerent duo milites præſtantiorē lucē in animas ſuas acceperunt, tanta fide, ac deuotione, vt ſe in illā ciſternā demiſerint, ſeque cum illis ſanctis coniunxerint.

Tyrannus autem ſequenti mane exiſtimans eos eſſe mortuos miſit qui eorum corpora de ciſterna extraherent, qui eos viuos, & ſanos reperierunt, hilarique vultu, & illos duos milites cum illis, qui Phlegon, & Ecarpus dicebantur.

Qui iudicis mandato ſtatim crucifixi fuerunt, & eos diuina bonitas Chriſto mortis imitatione, martyrijque corona honorauit. Clemens verò cum ſuo ſocio ſuum ſtadium currebant. Tyrannus autem iuſſit, vt ex humeris duæ corrigiæ detraherentur, & crudeliter flagellaretur, cumq; uideret, ueque hoc modo quidquam perficere duos ferreos lectos deferēdos iuſſit, & ſubter ignem poni, & ſuper eos bulientem oleum fundi, cū pice fuſa, & ſulphure, videbatur tyranno, & cæteris ita fore, vt morerentur, & ita ab ijs lectis remouendos, & in flumen proijciendos iuſſit. At hi dulcem dormierunt ſomnum, & Chriſtus cum angelis, qui eum comitabantur, illis apparuit inquiens: ne timerent, quòd cum illis ſemper erat.

Quod cum videret Domitius, & rebus viſis perterritus, & neſciens quidnam ſibi faciendum eſſet, eos ad Maximianum remiſit, qui Tharſo Anciram venerat.

Habent igitur hi ſancti hoc iter, & cum militibus, qui eos cuſtodiebant, multi quoque fideles conuenerant; iter longum, atque deſertum erat, & ita ſine aqua, vt omnes maxima ſiti afficerentur. Sanctus autem martyr viua fide plenus, & maxima ſpe oratione ad Deum facta illa hora in illo deſerto fons erupit, qua recreati ſunt omnes. Ad huius miraculi famam omnes illius regionis ægroti conuenerunt, quibus omnibus ſanctus ille martyr illos ſuis manibus tangendo, priſtinam ualetudinem reſtituit.

Hic autem Sanctus martyr euoluens in animo omnia mirabilia, quæ Deus quotidie pro eo operabatur, quantaque gratia, & prouidentia in omnibus ſuis magnis neceſſitatibus ei ſuccurreret in ſuo corde, maior flamma, maiorque ignis Dei amoris accenditur, tantaque ſitis, & deſiderium pro tam bono, tamque fideli Domino patiendi, ut deuotiſſimam orationem efficeret vehementer ab eo rogans, & ſibi illud daret, ut per ſingulos dies dum uitam agebat, ſemper ſupplicia, & dolores pro eo pateretur, ſingula ſui corporis membra pro illius amore ſacrificans.

Hac autem oratione facta, viſus ſibi eſt audire uocem ex alto, quæ dicebat, tibi conceſſum ſit Clemens, quidquid petijſti, enitare, & te para, vt conſtanter hoc ſpacium curras.

Nam

Nam cum tempore,quo pugnaſti,& pugnaturus eſt viginti octo anni martyrij tibi numerabuntur.Sanctus ille hoc reſponſo lętus Anciradeam bulabat,& milites cum ſcirent Imperatoris conuentus adhuc eſſe Tharſi, qui erat magnus Ciliciæ locus,ad eum ſanctos perduxerunt,qui prius cum illis martyribus verbis agere cępit , & magnis promiſſis hoc conſilio, vt ad ſuam religionem conuerteret. ipſi verò contra enitebantur diuinis verbis eum conuertere ad ſuam ei prophetizantes fore , vt illius Imperij ſucceſſores Chriſti cultores forent.

Hoc iratus Maximianus,& miſſis verbis vltro,citroque habitis iuſſit,vt magnus locus ignis plenus pararetur,& illi ſancti in eo imponerentur,ſed qui Dominus illos tres pueros in fornace ignis Babiloniæ ſeruauit incolumes,& hos ita ſeruauit, vt licet diu , noctuque in illo igne verſarentur nunquam tamen ignis illa membra Deo dicata lędere potuerit creatura creatoris ſeruos cognoſcente,& honorante.

Hoc miraculo ſtupefactus Maximianus, & videns ſanctos in medio ignis ſtantes manibus, & oculis ad cœlum eleuatis Deo gratias agentes inde extrahi,& ad ſuum tribunal perduci iuſſit.Illud vnum a vobis quæro, & oro,vt mihi dicatis,quibus incantationibus ignis vim retudiſtis. Non incantationibus,dixerũt illi,ſed illius Domini virtute, qui nobis dixit etiã ſi in igni fueris non combũreris.

Tunc Tyrannus miniſtris iuſſit , vt eos publicè raptarent, & cęderent vſque ad mortem,quod illi etiam male ceſſit. cum enim multi gentiles ex altera parte illorum nobilia corda, & loquendi ad Imperatorem libertatem,& inuictam fortitudinem,& conſtantiam, ex altera uerò conſiderantes eos in tormentis vitam conſeruare, hic Dei digitum , & potentiam cognoſcentes ſuos Deos negabant,& ad Chriſtum conuertebantur. Statim cum neſciret quid ſibi amplius faciendum eſſet , iuſſit, vt ita ligati ad carcerem perducerentur.vbi quatuor annos captiui detinerentur, ſperãs fore,vt tum tempus,tum diuturnus carcer eos ſuperarẽt, quos neque ignis,neque ferrum vincere potuerunt. Elapſis quatuor annis de carcere in ſua confeſſione fortiſſimi exierunt.Chriſti enim deſiderium,& amor, & futurorum bonorum ſpes in cauſa erant,vt carcer ſibi regium pallaciũ videretur.

Hoc ubi audiuit Maximianus victoriam deſperans , ſuadens hominibus,hos non eſſe Imperatorio tribunali dignas,eos interrogare in poſterum auſus non eſt,propter hanc cauſam hanc quæſtionem, cuidam idolorum crudeliſſimo commiſit,qui erat quidem in torquendis chriſtianis exercitatiſſimus,& ad peruertenda hominum corda peritiſſimus.

Hic onus illi impoſuit , & vt magis eum ad crudelitatem excitaret , ei perſuaſit , ſuperiores iudices magis ſua ipſorum timiditate eſſe victos, quàm martyrum fortitudine,& robore.Hic autem ſatanæ miniſter cępit

illis artibus uti,quas a Dæmonio ſuo præceptore didicerat. Sanctos modo promisſis,modo minis aggrediẽs,modo mitioribus uerbis, & amoris ſimulatione,& bona uolũtate illis ſuadens, ſe illorũ ſuperiores calamitates moleſtè ferre. Cũ aũt cerneret ſe hoc modo nihil proficere, iusſit, ut in ſcapulis crudelisſimè verberarentur,& in humeris, quod ita factum fuit, vt osſium nodi,& ſtructura appareret.Quo tormento dimiſſo,cũ videret ſanctos ſuis pedibus ad carcerẽ regredi,pudore affectus,quòd eſſet victus penè deficiens animo:per brachia ſuã domũ perductus fuit. Dũ aũt ſancti ad carcerẽ irẽt,vndiq; cõcurrebãt fideles, qui illorũ carnis fruſtra; & ſanguinem,qui ab illis effluebat,tamquam preciosum theſaurum colligebant.Hic quoq; ſacerdos omni artificio,& dolo diſiſus eſt,ſe poſſe ſanctos vincere.Hoc vbi Maximianus audiuit nihili fecit ſacerdotẽ inquiens;Hiccine eſt ille,quem mihi dicebant?

Eo tempore multi primarij viri cum Imperatore erant, quorum vnus nomine Maximus affectus ira,propter ea, quæ audierat,Imperatorẽ rogauit,vt ſibi illos ſanctos viros traderet,quod ſperabat fore,vt vel a ꝓpoſito dimoueret,vel ſaltẽ interficeret. Hic fuit Octauius Tyrãnus,qui nõnullis diebus,cũ ijs amicè ſermonẽ habebat:ſeq; illis amicũ profitebatur, & cũ illis sũma necesſitudine cõiũctũ,ꝑ hãc cauſam ſe velle ei ſalutiferũ cõſiliũ dare.Quãobrẽ eos ad ſe uocauit,& dixit: Saluete uiri a Deis immortalibus dilecti,quos tãquã caros filios ducũt.Sæpe.n.mihi in quiete apparuerunt,& locuti ſunt,irã,qua erã in uos affectus lenientes, neque ob aliam cauſam niſi,quòd exiſtimant fore,vt à conſilio veſtro diſcedatis, idq; futurum eſſe,vt hac nocte magnus Deus Dionyſius, mihi reuelauit, & vt vos vocarem mihi iusſit. Hic igitur adeſt altare paratum, & ſacrificia, accedatis igitur, & immolate. Falſum eſt, quod dicis inquit iudex: hic enim duos tantummodo Dionyſios cognoſcimus alterum ex lapide,alterum ex metallo: quorũ nullus immortalis eſt,quòd uita,& ſenſu caret, alter frangi poteſt,& in calcem conuerti,alter fundi, & in vaſa ad ſordidos vſus conuerti.

Cum autem Tyrannus cerneret ad nihil aliud ſuas artes proficere,niſi ad ſuorum deorum vituperationem,& ignominiam depoſita amici perſona inimici perſonam induit.Propter hanc cauſam lectũ ſterni iusſit pedalibus mucronibus,& acutisſimis,ſuper quem diſtendi iusſit Clementẽ, & in uentre & pectore grauibus lignis percuti, vt in humeris,& ſcapulis infigerentur.

Sanctus tamen ille vir,neq; hoc tormento vitare,neque fidem, qua in Dei promisſionibus habebat,amiſit; non fore.ſ. vt vllo ex his tormentis ſuum diem obiret.In Agathangeli autem caput fuſum plumbum infundi iusſit,quod mirabili conſtantia perpeſſus eſt.

Quãobrẽ tum tyrãnus, tũ qui cũ illo erãt,cum Clementem viuum vi-

derunt,ſtupefacti ſunt, cumque illius corpus eſſet undique perforatum, & laceratum,& ita immutatum,vt nullam hominis ſpeciem haberet,niſi quod loqueretur,uix quod cernebant,verum eſſe exiſtimabant. Martyr verò tyrannum aſpiciens illi inquit.

Nunc autem cognoſces,quòd non ſolum noſtrum corpus,verum etiã noſter Deus vobiſcum pugnat,cum ſingularis prouidentia nõ permittat, vt anima a noſtro corpore diſcedat.

Hic autem tyrannus in deſperatione cum uerſaretur,quidquid contigerat,Imperatori ſignificauit,qui iuſſit,vt in carcere clauderentur, & nihil,quod comederẽt,illis traderetur,vt ita fame perirent.

Hi autem perditi homines, licet ſanctorum fortitudinem tamdiu experti eſſent,ſperabant tamen fore,vt eos uincerent. Imperator.n.Aphrodiſius Perſicus interierat,cum hæc narrabantur, qui multos Chriſtianos martyrio affecerat,ſibi uidebatur fore, vt ab eo Imperatore gratiam iniret,ſi perficeret illud, quod aliorum iudicum perficere nemo potuit. Propter hanc cauſam martyres ad cœnam opiparè paratam inuitauit, ut hac ratione ſuperiores moleſtias leuaret, & his illecebris illorum animos ad ſe traheret:Illi uerò quippe qui abſtinentiæ virtuti dediti erant, dixerũt, ſe cœleſti cibo nutriri: Ex quo qui comedunt, numquam amplius fame laborant: ſed viuunt in æternum: Quod ibi copioſa cœna nobis parata eſt.

Hoc reſponſo tyrannus ſumma moleſtia affectus: veſtra cœna inquit mors cum dolore erit,ad quam cras uos inuitabo.

Statim iuſſit,ut craſtina die duæ moletrinæ perfererentur, quæ duobus ſanctorum collis alligatæ fuerunt,& ipſi per ciuitatem protrahebantur,& ab aliſs lapidabantur,& præcones plena voce dicebant,Dijs, & Imperatoribus parete,& hoc qui non fecerit, hoc ſupplicio afficietur. Hoc faciebat Tyrannus,vt martyrum animos frangeret,& ciuitatẽ in eos concitaret; ſed eum ſua ſpes fefellit: Cum enim gentiles martyrum in vultu hilaritatem,& corporum robur uiderent,quæ tamdiu tantis dolorib.afficiebantur,eos homines,qui nõ poſſent pati, & immortales arbitrabãtur, & ita relicta Idolatria Deum glorificabant,qui tantum robur,& animum illis tradiderat.

Iudex autem cum iam victoriam omnino deſperaret,quæcunque acciderunt ad Imperatorem ſcripſit; qui pariter omni ſpe abiecta,ſtatuit, vt in carcere perpetuo,detinerentur,quo ita infirmi facti tandem ex hac vita migrarent.

Illis autem ita in carcere uerſantibus multi martyrio coronati fuerũt: antequam ipſi paterentur: carceris autem cuſtodiæ ad nouum Imperatorem nomine Maximinum (qui tunc imperare cęperat) ſe contulerunt, a quo petierunt, quidnam ſibi faciendum exiſtimaret de illis Chriſtianis,

qui immortales videbantur. Tyrannus autem primum ſuos Deos blaſphemans, quippe qui illos ſuos inimicos vita priuare non potuerunt, deinde cuiates eſſent petens, & intelligens, quod de Ancira erant, eos ad Lucium, qui erat illic præſes, miſit, & hac ratione Deus ita omnia diſpoſuit, vt poſt tam longa itinera, Clementis petitio adimpleretur, vt ſcilicet in patria ſuum diem obiret.

Ad quam vbi prouenit; Iudex nullo cum illis uerbo facto in carcere claudi, & ita ligari iuſſit, vt nullo modo neque cruribus, neque brachijs dimoueri poſſet.

Poſtero die Agathangelum vocauit, eique dixit: Illud quidem certo ſcio, te non ignoratione, ſed facilitate & ſimplicitate, ab hoc Clemente deceptum eſſe: hac eadem facilitate debes nunc vti, vt meæ uoluntati obſequaris, & tui nominis interpretationi reſpondeas, tuæ conuerſionis mutatione nobis bonum nuncium afferens. Ad id reſpondit Agathangelus. Quam in me conſtantiam cernis, non ab ea facilitate, vel ſimplicitate proficiſcitur, quam dicis: nam ſi in ea uerſatus eſſem, quonam modo poſſem tam multis iudicibus, & eidem Imperatori reſiſtere, & tam multis tormentorum inuentionibus, quibus nos ſuperare arbitrabamini, & tam ualidis promisſionibus, & uerbis, quibus nos decipere conabamini? Quamobrem non debes hanc facilitatem vocare, ſed veram ſapientiam, quæ bona æterna, & incorruptibilia, quàm hæc caduca, & mortalia, quæ prius, quàm data adempta ſunt pluris facit: hæc in cauſa eſt, vt falſos Deos negligamus, & verum Deum adoremus, propter hanc cauſam mortem, tamquam ſomnium, qui citò euaneſcit exiſtimamus. Itaque non Clemens ſolus, ſed & magis Chriſtus, qui per eum me vocauit: neque me decepit, imò a deceptione, in qua tum verſabar liberauit, ſic Deum oro, vt vos quoque eadem deceptione liberet, vt ego vobis bonus nuncius veritatis nuncius ſim.

Iudex autem cum cerneret, quàm male hic primus occurſus ſibi ceſſerit, iuſſit, ut ſancto uiro terra acuminata, & accenſa in aures infigerentur, & ad latera accenſa funalia admouerentur. Quod ſatis conſtanter perferebat martyr, & orationes Deo faciebat, inquiens. Domine Ieſu Chriſto, ne permittas, vt illorum bonorum immortalium fructibus priuer, & mihi fortitudinem tribuas, atque patientiam, vt hac die meæ confesſionis conſumpta cum tuo ſeruo Clemente coniungar, & cum illis omnibus, qui pro tuo glorioſo nomine pugnarunt: Hanc petitionem ex alto Deus exaudiuit.

Quamobrem cum iudex uideret id omne ſuperuacaneũ eſſe, quod tentabat; iuſſit ut ſeorſim martyr, in quendam locum nomine criptum pro duceretur: ibique obtruncaretur, quod Non. Nouembris factũ eſt: cum primum cum duobus Imperatoribus Diocletiano, & Maximiano, & cum

Magiſtratibus, Agripino, Curtio, Domitio, & cum idolorum ſacerdote: cum Maximo, Aphrodiſio, & Lucio pugnaſſet.

At illa pia, & ſancta mater Sophia, quæ ex animo illum diligebat; Vbi vidit illius glorioſi martyrij finem, ſeque curis & timoribus liberam eſſe, quos illius cauſa patiebatur, maxima cum lætitia illius corpus complexus eſt, & in aditu eccleſiæ, quæ ibi erat illud ſepeliuit.

Sanctus autem Clemens, vbi ſui fidelis diſcipuli, & comitis glorioſum exitum audiuit nimia lætitia exiluit, & pro hoc beneficio Deum glorificauit.

Crudelis autem Tyrannus non ſatis ſibi uidebatur, ita ſanctum illum in vinculis, & carcere detinere ob id iuſſit, vt quotidie centies, & quinquagies in facie, & capite percuteretur, quod cum quotidie pateretur, tum corpus totum, tum pauimentum ſanguine fluebat. At angeli noctu eum conueniebant: maxima cum luce, & ſplendore, & illius vulneribus medebantur: Eo tempore ſancta illa & pia mater Sophia, quæ tantopere illum ſanctum dilexerat, quem ſibi in filium adoptauerat maximo Ieſu Chriſti amoris zelo inflammata, cum omnibus ſuis familiaribus, & adoleſcentulis, quos ipſa educauerat carcerem ingreſſa eſt: eum ſoluit, & eduxit: & ſtatim tum illum, tum ſe ipſa candida ſtola induit, in lætitiæ ſignũ: & illi in manibus ſanctum Euangelium poſuit, multiſque cum candelis accenſis, & odoramentis in eccleſiam cum eo ingreſſa eſt: cui adiunxit virum, qui eum per brachium duceret, vt ire poſſet. Clemens in hoc itinere ſentiens fore, vt Deus eum breui vocaret, altera manum eleuata (altera enim Euangelium tenebat) primum pro matte ſua Sophia orauit; deinde pro ſuis clericis, & pro populo, & pro omnibus illis, qui poſt illius mortem a Deo per illum peterent auxilium: & hoc modo in eccleſiam ingreſſus eſt: & omnes diligentiſſimè præ timore aduerſariorum eccleſiæ portam clauſerunt. Aurora verò diei ſanctiſſimæ Epiphaniæ Oriente ſanctus Epiſcopus ſacra myſteria celebrauit, & ſacramentum paratis adminiſtrauit, & ſuæ doctrinæ verbis eos adhortatus fuit: ipſi verò ſuorum aduerſariorum vim timentes hortatus eos dicens fore, vt illorum nemo pereat, præter duos ex uobis, qui mecum paſſuri ſunt, & ex hac vita migrabimus, & ſtatim hæc gentilium rabies, atque furor ceſſabit, & noua pax in Romano Imperio ſuccedet; & omnes terræ Chriſti cognitione implebitur, aperientur eccleſiæ, idolorum templa claudentur, fugient qui ea adorabunt, timores, quibus vos omnes nunc afficiemini, tollentur, & hoc breui fiet, & ex uobis nonnulli hæc profectò videbunt.

Hæc dum diceret Martyr Sancta Sophia martyrum amatrix tanta lætitia cauſa Clementis filij afficiebatur, vt domum ſuam omnes viduas, & parentibus orbatos, quibus per duodecim dies victum

ſatis

ſatis copioſè miniſtrabat, idque & omnibus alijs faciebat, qui ſuperueniebant, & hi omnes feſtos dies hos celebrabant, propter ſui paſtoris aduentum.

Interea appropinquabat dies Dominicus, quo Deus ſuum ſeruum ad ſe vocaturus erat. Ingreſſus eſt is eccleſiam, & miſſa celebrata, & fidelibus ſacra communione adminiſtrata, unus ex magiſtratibus, quem multi milites comitabantur maximo cum impetu, & furore eccleſiam ingreſſus eſt, & vni ex militum iuſſit, vt Clementem obtruncaret, & ita ille ſacrificans in ſacrificium Deo oblatus eſt: at qui intererant, inde multa cum lacrymarum vi diſceſſerunt: duo tantummodo miniſtri, qui ſacrificio aſsiſtebant alter dictus Chriſtophorus, alter Canon, vt ſanctus martyr prædixerat, apud illam ſacratam menſam cum illo obtruncati fuerunt.

Sancta uerò mater Sophia illud corpus domi ſuæ in tuto loco claudens, ſublatis iam timoribus, & curis, in quibus uerſabatur multis candelis accenſis in ſindone munda ſacrum corpus inuoluit, & in eccleſia ſepeliuit, vbi & illius comes Agathangelus ſepultus fuit, vt ea corpora eandem ſepulturam haberent, & vnà cum Clemente duo Diaconi, qui cum eo paſsi erant, conditi fuerunt. Hæc autem ſedens è regione ſepulchri Sanctorum martyrum intima cordis affectione, hæc verba proferebat.

Ego filij mei in hoc ſecreto loco vos ſepeliui, ſed Chriſtus uos manifeſtabit, & requiem tribuet, cuius cauſa tam multa paſsi eſtis, mea verò ſenectus me in veſtram ſocietatem vocat, quæ in hoc vſque tempus prorogata eſt, vt veſtra corpora acciperem, & ſepelirem. Multis autem lacrymis dicebat: Orate Deum pro me, quæ ueſtra mater fui, veſtraque nutrix: Vt quemadmodum hic vobiſcum verſata ſum, ſic ibi in veſtra ſocietate, & circa vos perpetuò verſari poſſim.

Hiſtoriæ finis.

QVAM multos,& odoratos flores ex hoc recenti viridario colligeret, qui in ea philoſophari hiſtoria ſcerit, quàm multa incitamenta ad illius infinitæ bonitatis amorem, & confidentiam reperiret,quæ ſuos ſeruos tantopere cor roborare,& glorificare voluit. Hic enim primum eiuſdē bonitatis magnitudinē,& fideliſſimi Domini prouidentiam in ſuos fideles ſeruos cernet: animaduertens,vt ſæpe eis in certaminum medio opem ferebat,& quàm multis gratijs,& illecebris,quàm mul tiſque mirabilibus rebus angelorum miniſterio eos curabat, conſeruabat,& nouas vires adminiſtrabat, vt recentes in nouas pugnas ingrederentur. Vbi animaduertemus(vt ante diximus) glorioſam quandam contentionem inter Dominum,& fideles ſuos ſeruos, ipſi vt patiantur, ille vt pro eis mirabilia operetur, & vt quæcunque petebant illis concederet, in quo omnes illorum aduerſarios confundebat,& ſanctos glorioſos reddebat. Cum autem hic Dominus eſſet,qui in illis,& per illos operabatur, & vincebat, huius actionis meritum pro illis eſſe volebat. Permittebat, vt aliquantulum paterentur,& ſtatim illis auxilium,tum pro merito, tum pro conatu ferebat.

Hic quoque diuinæ prouidentiæ pulchritudinem,& ordinem,quę im proborum malitia vtitur,vt ſuam gloriam amplificet,non ſolum propter eam,quam ex ſuorum martyrum conſtantia conſequebatur,verū etiā propter multos, qui illos martyres ſequente ad fidem conuertebantur: Ex quo fiebat,vt qua ratione tyranni exiſtimabant, fidelium numerū imminuere,eadem adaugebant,vt omnibus compertum eſt.

Hinc ſanguinis,& redemptionis Ieſu Chriſti efficaciam cernet;per cuius merita martyribus hæc ſupernaturalis,& permagna fortitudo, & conſtantia data fuit.Hinc quoq; quoddā prouocationis, & incitamēti genus inter gratiæ omnipotentiam(ſi hoc verbo vti licet)& omnes totius orbis terrarum uires,quæ hic ad ſummū peruenit,cū in unum omnes uires,omnia genera,& tormentorū machinas,quas tū homines, tū dæmonia excogitare potuerint,congereret, idq; non uno die, aut anno, ſed octo, & viginti annos,& iudices iudicibus ſuccedebant,& poſteriores priorib.antecedere maiori crudelitate, & artificio contendebat: gratia tamen victrix fuit,& tota mundi potentia uicta uituperata,inhonorata, & dedecore affecta.

Hinc etiam facilè apparebit,quanto in errore verſentur ij,qui Dei legē non ſeruant,dicentes,eſſe difficilem, atque grauē, nullā rationē uirtutis gratiæ habētes,quæ in his martyribus elucet, quā omnibus Deus tribuit,

qui

qui quantum in ſe ſitũ eſt,eam ſeruant.Hinc etiã facilè perſpicient,quàm difficilè in re,atque cauſa uerſaturi ſint, cũ illis in nouiſsimo die Deus innumerabilẽ martyrũ exercitũ oſtenderit, cum glorioſis ſui martyrij inſignibus,dicens improbis.Hi omnes, quos cernitis his tormentorum generibus ſibi cęlorum regnũ emerunt,uos uerò ne decẽ mandatis ſeruandis ſolis uobis emere uoluiſtis.Hinc præterea fideles in fide confirmabũtur. Nam(vt alios martyres omittam)quis erit tam mentis inops,quin perſpiciat,quod huiuſmodi fortitudo,vt huius glorioſi Clementis,& illius ſocij minimè fieri poterat,vt vllo in humano, vel corde, vel corpore reperiretur,niſi Dei brachij, & fortitudinis uirtus illis auxilium penitùs tuliſſet? Cum autem hic Dominus ille eſſet, qui martyres ad fidei confeſsionẽ corroborabat, ſequitur, vt uerax ſit. Non enim poteſt Deus auxiliari,& opẽ ferre rebus falſis,neque mendacij eſſe teſtẽ,aut mendacia fouere. Ad hęc Dei amoris,& Chriſti charitatis vim facilè conſpiciet,cum in animo euoluerit,quibus uerbis,quibuſq; precibus huius ſancti mater a ſuo vnico, & dilecto filio poſtulabat,vt pro Chriſto moreretur:& gaudiũ,quod celebrauit ſecunda mater Sophia,tum cum hunc filium,quem tantopere diligebat mortuum, & obtrũcatum in ſuo ſinu uidit,cum omnes fideles domũ ſuam ad comedendum inuitaret,vt hoc feſtum celebraret, quamque abhorreret a nigra ueſte huius filij morte.Cum eo die contra morem, & auctoritatem ſuam,ſuæque ætatis ſtolam candidam induta eſt,ut ſuã lætitiã præ ſe ferret.Vbi nã ſunt hic naturæ leges? Vbi uis materni amoris in huiuſmodi filium? Vbi etiam uidebit,quàm magnum meritũ ſit pro Chriſti obedientia, & gloria pati cum matres filiorum uitæ, & amori eã anteponerent.Hos,& huiuſmodi fructus pendens lector ex hac hiſtoria colligere poterit. Ex qua etiam uerecundia afficietur, cũ ſuam carnem nimis molliter,& effęminatè tractauerit,lętabitur in aduerſis rebus,& conabitur in dies aliquid perpeti pro eo Domino, pro quo tam multa, & magna martyres paſsi ſunt. Tandem cognoſcet, quàm magna iactura ſit mortale peccatum, cum ne in illud incideret, licet id futurum eſſet paruo temporis ſpacio, tam multa paſsi ſint martyres, licet ſcirent, quòd ſi in illud laberentur tormentorum timore, tam facilè ueniam impetraturi, quàm facilè, & Apoſtolorum princeps obtinuit,cum humano timore Chriſtum negauit.

De perſecutione, quam Antonino vero Imperatore eccleſia paſſa eſt. Cap. XXI.

POST hanc tam magnam Diocletiani perſecutionē, hic aſcribā partē illius, quæ Antonino vero Imperatore fuit narrata in quadā deuotisſima epiſtola fideliū Lugduni, & Viennę Galliæ (quæ multa mirabilia continet) quā quidem Euſebius Cæſarienſis, in quinto libro eccleſiaſticæ hiſtoriæ interpoſuit his uerbis.

Nobilisſimæ totius Galliæ ciuitates ſunt Lugdunum, & Vienna; per quas vtraſq; Rhodanū flumen pertranſite, ac præcipiti curſu per uniuerſam Galliā præter labi cōſtat: in quibus Antonino verò Imperatore, multa tū perſecutorū crudelitate, tū forti noſtrorū cōſtantia: cognitione digna acciderunt. Ex quo erunt iucunda auditu ea, quæ narrantur in litteris, quas habitantes in illis eccleſijs Aſiæ, & Phrigiæ ſcripſerunt, cuius exēplum illud eſt.

Serui Ieſu Chriſti, qui Viennam, & Lugdunum Galliæ incolunt, fratribus in Aſia, & Phrigia, qui eandē nobiſcū redēptionis fidē, & ſpē habēt. Pax, gratia, & gloria, a Deo patre, & Chriſto Ieſu Domino noſtro ſit uobis. Magnitudinē afflictationis, quæ hoc loco ingraueſcit, ingēs gētilium odiū contra ſanctos incitatū, ſupplicia, quæ beati martyres placidè ſuſtinuerūt, neq; nos dicēdo accuratè exprimere, neq; ſcribendo facilè a quoquam comprehendi poſſunt. Nam aduerſarius noſter aduentum ſuum (in quo audacter, ac liberè Eccleſiam Chriſti oppugnaturus ſit) ā quaſi proluſione quadam, & prooemio breui futurū pronuncians omnibus viribus (vt dicitur) Chriſtianos adortus eſt: atque adeo ubique graſſatur, ſuos conſuefecit, & ad bellum cōtra ſeruos Dei gerendum vſu, & exercitatione mirè inſtruxit: quaptopter non ſolū ædificijs publicis, balneis, & foro nobis interdictum eſt; ſed etiā ne quiſquam noſtrū vſquam locorū in cōſpectum prodeat, ab illis uetitum. At gratia Dei pro nobis cum diabolo decertauit, & hos, qui ſunt paulo remisſiori animo eripuit è periculo: illos autem, qui patientia armati, tāquam firmæ fidei columnæ, non modo impetum hoſtis noſtri diaboli facilè laturi videbantur, verum etiā in ſua ipſorum capita eundē quodāmodo prouocaturi, ex aduerſo oppoſuit: qui tum in acie fortiter cum aduerſario conflixerunt, omne opprobrij, & ſupplicij genus toleranter ſuſtinendo: tum celeri gradu maturarūt ad Chriſtum, ea mala, quæ erant ingentia, & grauia, exigua, & penè nulla exiſtimādo: perſpicueq; reuera oſtenderunt, quod (vt ait Apoſtolus) non ſunt condignę pasſiones huius temporis ad futuram gloriā, quæ reuelabitur in nobis.

Ac primum cruciamenta, quæ confertim erant, & tamquam cumulo à multitudine in illos coaceruata, viriliter, & magno animo ſubierunt: vociferationes, plagas, violentos tractus, dilacerationes, lapidum, proiectiones, carceres, & quidquid denique ab agreſti, & furioſa multitudine contra nos, velut contra hoſtes, & inimicos fieri ſolet.

Quotquot igitur erant a Tribuno plebis, alijſque magiſtratibus, qui ciuitati præerant, in forum deducti, cum coram vniuerſa multitudine eſſet ab illis de fide quæſitum, & eam liberè ipſi confeſſi fuiſſent, uſque ad præſidis aduentum in carcerē coniecti, concluſique erant. Deinde cũ ducerentur ad Præſidem, & ille iudicando omni crudelitatis genere contra nos, noſtroſque vterentur, Vetius Epagathus, vnus ex fratribus, immenſo charitatis erga Deum, & proximum ardore inflammatus, (qui quidem cum non modo ad omne officium erga proximum ſedulò exequendum impiger, & propenſus eſſet, verum etiam flagranti Dei amore, & ſacro ſancto ſpiritus inſtinctu exardeſcens in omnibus Domini præceptis, & iuſtitiæ, æquitatiſque inſtitutis integrè incederet, adeo ſanè accuratè uitam inſtituiſſet, vt quamuis eſſet adoleſcens, eodem tamen teſtimonio, quod ſcriptura ſeni Zachariæ ſacerdoti tribuit dignus videretur) hic Vetius in quam, iudicium tam temerè, & iniurioſè contra nos pronunciatum, non poterat omnino æquo animo ferre, ſed ſupra modo ſuccenſebat, poſtulabatq; vt poteſtas ei daretur liberè in illo conſeſſu pro fratribus reſpōdendi: ſeque perſpicuè probaturum dicebat nihil ſceleris, nihilve impietatis in nobis omnino poſſe reperiri.

Contra quem cum multitudinis frequentia, quæ tribunal circumſiſtebat admodum vociferata fuiſſet: (erat enim inter illos illuſtris, atque eximius) cumque præſes etiam iuſtam ab eo propoſitam poſtulationem minimè poſſet tolerare, ſed ſolum iſtud ab eo quæreret: Vtrũ eſſet Chriſtianus: ille tum ſimulatque erat clariſsima voce hoc ipſum confeſſus, in ſortem, & numerum martyrum relatus eſt; ac deinceps aduocatus Chriſtianorum appellatus, nec planè immeritò.

Habuit enim aduocatum Ieſum in animo commorantem, & ſpiritum ſanctum multò quàm Zacharias feruentiorem: quem per ingentem charitatis quaſi cumulum, quo adductus adeo alacri, & ardenti ſtudio pro fratrum propugnatione, ſuam ipſius uitam perfudit, ſatis perſpicuè oſtendebat. Chriſti igitur & eſt, & fuit verus, & germanus diſcipulus, qui agnum, quocunque eat, ſequitur. Inde igitur inter reliquos Chriſtianos facilè internoſcebatur. Nam martyres, qui videbantur cæteris facilè præſtare in publicum prodibant ſe paratos ad omnia tormenta oſtendebant: omni denique animi alacritate confesſionē illam, quæ eſt martyrij propria cumulatè, pleneque explebant. Sed extabant alij imparati, inexercitati, & animo fracto, qui acrem certaminis impetum ferre non

 pote-

poterant;ex quibus circiter decem numero,animis ignauę, & muliebriter conciderunt. Qui profecto non modo magnum dolorem mentibus noſtris,& immenſam accerbitatem inurebant:verum etiam aliorum, qui hactenus non comprehendebantur,quique martyribus etiam in accerbiſſimo cuiuſque generis cruciatu iacentibus præſto ſemper aderant, & eos non aliquando deſertos eſſe paſſi fuerant alacritate penitus retuderunt, omnes igitur id temporis propter incertum confeſſionis euentum eramus graui metu perculſi:non plagas quidem,& ſupplicia,quæ illis poſt infligerentur veriti,ſed ancipiti confeſſionis exiſtit mente prouiſo magnopere extimeſcentes, neque prælanguida animi infractione prorſus ſuccumberet.

Quotidie tamen qui igni corona martyrij habebantur, ad illorum numerum ſupplendum præhenſi erant,vſque adeo, vt ex duabus hiſce eccleſiis omnes pij,& ſtudioſi viri) quorum virtute, & doctrina in primis ſtatus illarum ritè adminiſtrari ſolet) eximerentur. Quidam ethnici noſtrorum ſerui vnà capiebantur (ſi quidem Præſes omnes non paſſim perquiri præceperat) qui tormenta,quæ ſanctos tolerare cernebant reformidãtes contra nos militibus Satanæ impulſu illos ad hoc idem incitantibus, Thæeſtæas cænas,& inceſtus Oedipodis,falsò commenti ſunt,& alia,quæ nobis nec eloqui nec cogitare quidem fas eſſe iudicatur, quin tale facinus aliquando inter homines admiſſum fuiſſe ne credi quidem propemodum debet.

Quæ ſane cum eſſent fama,& ſermone hominum paſſim diſſipata omnes velut immanes belluæ contra nos furere cœperunt: ita vt ſi qui antea propter neceſſitudinem moderate ſe erga nos geſſiſſent, tunc veluti rabie quadam incitati dentibus pendere,inſanireque prope viderentur.atq; id adeo,quod a Domino noſtro prædicebatur,eo eſſet impletum.Tempus venturum,in quo omnis,qui vos occiderit,videbitur obſequium præſtare Deo.

Vnde de cetero ſancti Martyres maius quædam cruciamenta,quã quæ poſſint oratione explicari (idque Satana in illud pro iuribus incumbente,vt aliquid blaſphemiæ contra Chriſtum, ex eorum ore educeret) ſufferre cogebantur,ſupra modum ipſo lethale multitudinis vniuerſæ,præſidis,& ſatelitum odium,in diaconum nomine ſanctum, Viennæ prognatum,& in Maturum etiam recens quidem baptizatum, ſed generoſum tũ Chriſti athletam efferbuit:in Attalum porto genere pergamenum colũnam,& ſtabilimentum continuum eccleſiarum,quæ hic ſunt: in Blandinam denique,per quam Chriſtus euidenter oſtendebat,eos,qui apud homines viles deſpecti,& contempti videantur,apud Deum,propter caritatem erga illum,non ſpecie iactatum,& ſimulatione,ſed vi,& virtute declaratum magno ſplendore,& gloria donati.

Nam

Nam cum non nos ſolum pertimeſceremus, ſed etiam hera illius, ſecundum carnem (quæ etiam ipſa una in martyrum pugna dimicauerat) ne cum in certamen deſcenderet præ corporis imbecillitate, non liberè, & ingenuè fidei ſuæ confesſionem proloqui pergeret: Blandina tanto animi robore, & virtute imbuebatur, vt tortores, qui illam vicisſim omni ſupliciorum genere a primo mane ad veſperam vſque afflixiſſent prope labore defesſi langueſcerent, ſeq; tum ab illa victos, tum nihil amplius habere cruciamenti reliquum, quod ei irrogarent faterentur: atque adeo magnopere mirarentur, quo pacto (cum totum eius corpus ita dilaceratũ eſſet) perſeuerans ſpiritum duceret; palámq; teſtarentur, vnum tormenti genus: ſatis habuiſſe virium ad vitam ei eripiendam, nedum tã multis, & varijs opus fuiſſe.

Verum beata martyr (ſicuti generoſum athletam decet) in ipſa fidei confesſione vires colligebat, atque præclara illorum verborum Chriſtiana ſum, & nihil apud nos admittitur ſceleris, erat dolorum, qui eam vrgebant, ſumma leuatio, fomentum cruciatus, & cuiuſq; moleſtiæ depulſio Draconus ille Sanctus nomine, ſupra quàm credibile eſt, & ſupra omnem humanum captum, verbera à carnificibus impacta toleranter ſuſtinens, cum ſcelerati illi carnifices propter aſſiduitatẽ, & magnitudinẽ tormentorum, quæ ei infligebant, ſperarent, ſe aliquid, quod indecorum, & eius profesſioni parum conſentaneum videretur, ab eo audituros: ipſe tanta animi celſitate, & conſtantia illis ex aduerſo reſtitit, vt ne nomen quidẽ, vel ſuum, vel gentis, vel ciuitatis vnde fuit, neque vnum ſeruus, an liber, illis vellet dicere: ſed ad omnia rogata ita latino ſermone reſponderet Chriſtianus ſum; iſtudq; pro nomine, pro ciuitate, pro genere, & denique pro re quaq; iterum, ac ſæpius eloqueretur: aliam autem vocem gentiles ab eo elicere, audireq; non poterant. Vnde tam graui, & acerba bile animus cum præfecti, tum tortorum contra illum inflammabatur, vt cũ nihil haberent ſupplicij, quod ei deinde imponerent, ad extremũ laminas æneas feruentes, & ignitas tenerrimis corporis membris affigerent. At ille quãquam corporis mẽbra exurebantur, firmus tamen & conſtans, & immutabilis in fidei confesſione perſtitit: quippe qui diuino, & cœleſti fonte aquæ uitalis, quæ ex Chriſti uentre profluit, tamquam rore cũ aſperſus, tum roboratus erat.

Corpus autem teſtimonio fuit eorum, quæ ipſi acciderant, vtpote vulneribus, & vibicius totum cruentatum: quod quidem ſic in rugas erat cõtractum, ut exteriorem hominis formam prorſus abieciſſet: In quo Chriſtus afflictationis particeps res præclaras ad ſuã ipſius gloriam geſſit, cũ aduerſarium profligando, tum cæteris præclarum exemplum oſtendẽdo, nullum eſſe metum, vbi Dei patris charitas, nec vllam moleſtiã, vbi fides Chriſti viget.

Nam

Nam quamquam impij carnifices paucis diebus poſt, cum martyrem denuo torquerent, putabant, ſi corporis membris ſuperiore, iam cruciatu tumidis, & inflammatione quadam efferueſcentibus, eadem ſupplicia accumularent, vel ſe illum facile euicturos, (præſertim cum ne manuum prope tractationem perferre iam poſſet) vel illum tormentis tandem extinctum grauem reliquis horrorem incuſſurum: tamen tantum abfuit, vt in illo eiuſmodi contingeret, vt etiam præter omnium hominum opinionem, corpus in illis poſterioribus tormentis recreatum, & integrum reſtitutum formam priorem, atque vſum membrorum recuperaret: adeo, vt ſecunda illa carnificina non inflicta pœna, ſed medicina per Chriſti gratiam adhibita videretur.

Porro Biblidem, vnam ex eorum numero, qui fidei confeſſionem per negaſſent, cum iã diabolus à ſe prorſus abſortam putaret cupiens etiam per blaſphemiam in Deum condemnationem eius augere ad ſupplicium deducendam curauit, eamque velut fractam, & ignauam impia in nos, & flagitioſa probra loqui impulſit, illa tamen in tormento rediit ad ſe, atque (vt ita dicam) ex profundo ſomno excitata eſt, præſenti ſupplicio quodã modo ſubmonita, vt de æterna gehennæ pœna ſerio cogitaret. At contra, quàm diabolus expectabat, maleuolis chriſtianorum obtrectatoribus ex aduerſo ſic reſpondet.

Quomodo eiuſmodi viri liberos ſuos deuorare in animum poterunt inducere quibus ne licitum quidem ſit ſanguinem animalium ratione carentium comedere? Et ab eo tempore ſe chriſtianam ingenuè cõfeſſa eſt, & ſorti, numeroque martyrum adiuncta. At cum tyrannica, crudeliaq; illa ſuppliciorum genera per beatorum patientiam Chriſti virtute firmatam fruſtra impoſita, irrogataque viderentur, diabolus alias quaſdam machinas de integro contra illos excogitauit: nempe vt in carcerem coniecti interdum in locis horrida calligine obſitis, & plenis moleſtiarum miſerè iacerent: nonnunquam illorum pedes in craſſas compedes impoſiti diſtinerentur; aliquando vexarentur alijs plagarum modis, quos rabidi diaboli miniſtri, illiuſque maleuolentia ſuffuſi hominibus in carcerem concluſis incutere ſolent: vſque adeo, vt complures, quos dominus eo pacto e uita exire volebat, ibi ob fętidum odorem, & loci anguſtiam penitus ſuffocarentur.

Quinetiam non pauci (in quibus illic Dei gloria perſpicuè oſtentata erat) quamuis ita accerbe, excruciati fuiſſent, vt nulla curatione adhibita, viderentur amplius poſſe tota protrahere, in carcere tamen ſuperſtites manebant omni humana quidem cura, & ſubſidio orbati, ac deſtituti: a Domino tamen tum corporis, tum animæ viribus ita roborati, confirmatique erant, vt cæteros, & ad fidem conſtanter tenendam, tuendamque incitarent, & grato admodum ſubleuarent ſolatio. Alij autem mo

do capti

do capti,& recentes in carcerem contruſi (quorum corpora antehac tormentis ſubeundis callum haud contraxerunt) pondus carceris, & grauitatem minime poterant ferre,ſed intus breui mortem appetebant.Beatus item Pothenus,cui Lugdunenſis epiſcopatus miniſterium erat concreditum,cum nonageſimum ſuæ ætatis annum,& corporis imbecillitate ita langueſceret,vt vix poſſet virium infirmitatem , qua deſtinebatur liberè ſpirare:ſpiritus tamen alacritate,propter ardentem,qua flagrabat martyrij cupiditatem plurimum recreatus ad tribunal geſtabatur, & tametſi corpus eius iam præ decrepita ætate , & cruciatu morbi penè exhauſtum eſſet , anima tamẽ in ipſo ſeruabatur integra,vt per eã Chriſtus glorioſè triumpharet,qui quidem ad tribunal magiſtratibus ciuitatis eum comitãtibus,& vniuerſa multitudine varias cuiuſque modi vociferationes contra illum vtpote chriſtianum edẽte a militibus deductus præclarum fidei teſtimonium perhiuit,cum.n.a præſide rogaretur,quis eſſet chriſtianorũ Deus?reſpondit:ſi tu eare dignus ſis,cognoſces.Inde aſpere, & immiſericorditer raptatus,varias plagas excepit cum his,qui ſtabant in proximo , qui nihil eius ætatem reuerentes manibus,pedibuſque in illum contumeliosè inſultabant:tum ab illis.qui longius erant remoti, qui quòd ſinguli habebant in manibus,illud in illũ coniecerũt,idq; propterea,quod omnes pro magnæ culpæ , & impietatis loco dicebant ſi quiſquã petulanter illũ inſectari vlla ex parte omitteret.Nam deorũ ſuorũ cauſam ita ſe vendicaturos arbitrãtur.Ille vix iã ſpiritũ ducẽs,in carcerẽ cõiectus fuit,ac biduo poſt efflauit animã.Ibi verò ſingularis Dei prouidẽtia apparuit,& infinita Ieſu ſeruatoris miſericordia patefacta eſt,quæ ſane talis fuit, qualis quidẽ raro inter fratres chriſtianos cõtigiſſet,a diuina tñ Chriſti virtute, ac potẽtia nõ erat aliena.Nã q̃,vt primũ erãt cõprehẽſi , fidẽ inficiati fuiſſent nõ modo in carcerẽ cũ cęteris cõdebãtur (nihil.n. illis, vt tẽpus ferebat, negatio attulit adiumẽti) verũ ẽt ſuppliciorũ eorũdẽ erãt ſacri participes, atq; ſicut illi,qui ingenue ſatebatur ſe eẽ,quod erãt, nullo alio nomine niſi,qđ chriſtiani eẽnt,tradebãtur in cuſtodiã:ſic iſti,qui fidẽ pernegarent, de reliquo in carcere tãquã homicidæ,& ſcelerati detinebãtur,duplo grauiori cruciatu,& angore,quã cæteri afflictati.illos.n. ſubleuabat lętitia ex martyrio ꝓcepta,ſpes ꝓmiſſorũ caritas in chriſtũ ſacer Patris ſpũt:hoc magnũ,& graue cõſciẽtiæ põdus admodũ vexabat,vſq; adeo,vt dũ ꝑ hominũ frequẽtiã palã gradiebãtur ipſo vultu ab omnibus alijs facilè internoſcerẽtur:illi.n.hilares ĩ publicũ progreſſi sũt,in quorũ vultu decor quidã gratia & venuſtate enituit,ſic & vicula ẽt,quib velut ſpõſa aurearũ fimbriarũ varietate decorata mire erãt illuſtrati , egregiũ quẽdã ornatũ illis adiecisse viderẽtur:tã ſuauẽ,itẽ,& fragrãtẽ ex Ipſo Chriſto egrediẽtẽ ęfflarũt odorẽ vt nõn alijs artificioſo quodã unguẽto,& manu cõpoſito delibuti putarẽtur . Hi autem demiſſim obiecti , aſpectu horridi, turpi ignaui effæminatique

natique,probris contumelioſe affecti,ac denique cum honoratum,glorioſum,& ſalutare nomen Chriſti amiſiſſent perinde,ac ſi homicidij rei fuiſſent,homicidæ iam appellati.

Iſta vbi cæteri coram aſpexiſſent,magnopere roborati erant,& animo conſtabiliti. Qui enim præhendebebantur omni memoria diabolicæ cogitationis ex animo depoſita abſque hæſitatione fidem ſuam profitentur. His igitur rebus confectis,de reliquo martyrio, quæ in ipſorum exitu ſuſferebant,in quæque ſuppliciorum genera diſpertiebantur, ſi quidem vnā coronam beati martyres,ex vniuerſis , & varijs cuiuſque generis floſculis contextam,complicatamque Deo patri obtulerunt.

Quo circa par erat generoſos,& inſignes Dei athletas, vbi multiplex, & varium martyrij certamen ſubierunt,illuſtremque ab hoſtibus reportarunt victoriam præclara immortalitatis corona decorari. Maturus ergo ſanctus,Blandina,& Attalus,die cum beſtijs dimicandi in noſtrorum hominum cruciatum de induſtria præſtituta ad beſtias ducebantur,quo publicum,& commune gentilibus ſpectaculum, plenum inhumanitatis, & ſeuitię exhiberent. Atque Maturus,& Sanctus in Amphitheatro omne genus tormentorum denuo ſubeunt perinde,ac ſi nihil cruciatus antea fuiſſent omnino perpeſſi;immo vero vt Athletæ,qui modo per uarias certaminum vices ſtrenuè profligaſſent, & pro corona vitæ ipſi propoſita poſtremum iam certamen haberent in manibus ad conficiendum,& de integro tum verberum traiectiones,quibus homines illic plecti ſolent,ſuſtinent,tum crudeles ferarum tractus, tum alia omnia cruciamentorum genera,quæ inſana,& furioſa pleps alij aliunde, cum vociferatione illis infligi poſtulabant. tum ferreas denique cathedras, & ignitas illorum membris ſuppoſitas,quibus corpora miſere frixa, & exuſta erant, & quamquā gentiles peſtifero illorum nidore non abſque moleſtiā ſaturabantur,tum ne ea quidem re deterriti ab inſania ſua deſiſtunt, ſed pergunt adhuc magis,magiſque furere:quandoquidem illis in optatis erat, eorum patientiā prorſus euincere.

Ceterum ab ipſo ſancto nihil aliud elicere poterant præter illam vocem quam ab initio de fidei confeſſione proferre conſueniſſet. iſti autem martyres, quoniam in hoc ingenti certamine vita adhuc in ipſis reſidebat, ſingularium certaminum loco,quæ magna cum varietate ibi fieri ſolebāt illo die ſpectaculum vniuerſo populo præbentes ad extremum ſecuri percutiuntur.

At Blandina. trabi ligneæ ſublimis affixa præda beſtijs incurſantibus obijcitur,quæ quoniam,& in crucis ſuſpenſa cernebatur, & ardenter præces fundebat,magnam concertantium mētibus alacritatem iniecit: quippe in ipſo certamine ex ſorore cruci ſuffixa , ipſum Chriſtum, qui pro nobis crucifixus eſt,oculis corporeis quodammodo videbant: vt credenti-

bus

bus in illum pro certo perſuaderetur, quod qui per eius gloria quidquã perpetiatur hæreditatis ſit cum Deo viuente conſors, & particeps futurus.

Ac cum nulla beſtia eius carnem tangere vellet, atrabe mox abrepta in carcerem iterum truditur, & ad aliud reſeruatur certamen, vt per varia cõcertationum genera victrix facta tum tortuoſum ſerpentem condemnationi, quam ab ſe auertere non poſſet iure addiceret, tum fratres pariter ad conſtantiam incitaret, quæ licet humilis, imbecillis, & propè abiecta virgo eſſet, armatura tamen Chriſti fortis athletæ induta non ſolũ per multas cruciamentorum vices aduerſarium ſuperauit, verum etiam per illuſtre illud certamen coronam immortalitatis tandem aſſecuta eſt. Attalus item clarus, & magni nominis vir, importuno multitudinis rogatu ad ſuppliciũ euocatus, ob rectè factorũ conſcientiam, ſiquidem ingenuè in chriſtiana inſtitutione, & diſciplina exercitatus fidelis ſemper apud eos, conſtans veritatis teſtis extitiſſet) alacri animo certamen ingreditur. ſe cum vndique per amphitheatrum circunduceretur, tabula, in qua latinis litteris hæc inerat inſcriptio (Hic eſt Attalus Chriſtianus) illum præcedente: cumque in eum admodum petulanter populus inſultaret, præſes vbi romanum eſſe didiciſſet, mandauit, vt in carcerem denuo cum reliquis, qui in eodem erant, concluderetur, de quibus litteras ad Cæſarẽ ſcripſit, eiuſque expectauit de illis ſententiam.

Sequitur eiuſdem epiſtolæ hiſtoria.

TEMPVS vero, quod interea intercedebat, illis quidem neque otioſum, neque infrugiferum fuit: ſed poſt mortem dilatam, immenſa Chriſti clementia, quaſi lumen ſuum propalam profudit.

Nam inter mortua eccleſiæ membra viuorum ſubſidijs fuerunt ad vitam reuocata, & qui fidem confeſſi fuiſſent, ijs qui eandem pernegaſſent magna beneficia detulerunt, atque adeo per magna lætitia ſanctæ matri, Eccleſiæ exorta eſt, cum eos, quos ab ortu tãquam mortuos eieciſſet, viuos, & incolumes recuperaſſet. Illorum enim hortatu, & exemplo complures, qui fidem denegaſſent erant tamquã in vtero matris Eccleſiæ iterum concepti, iterum in membra formati, iterum ad vitam reducti, iterum denique ad fidem ſuam confitendam perducti. Atque cum ad vitam eſſent reſtituti, & viribus confirmati ſuauitatem Dei (qui non vult mortem peccatoris, ſed pro ſua benignitate eum ad penitentiam inuitat) animis haurientes ad tribunal ſponte accedunt, vt iterum a præſide de fide rogarentur.

Nam cum Cæſar reſponſum per litteras miſiſſet illos, qui fidem Chri-

ſti

ſti confiterentur, tympanis eſſe torquendos: hoc autem, qui eandem inficiarentur, in principio mercatus (qui hic celebrari ſolet) quique eſt propter frequentiam hominum ex omnibus eò gentibus commeãtium, multorum ſermone nobilitatus, liberos dimittendos: Præſes beatos martyres tamquam ſpectaculum, & glorioſam pompam de illis multitudini præſtaturus, ad tribunal deduci iubet: iterum in quæſtionem vocat: datque ſententiam, vt qui municipes Romani eſſent, ſecuri percuterentur, reliqui autem & mandarentur ad beſtias. Chriſti vero gloria in his, qui antea fidem abnuerant: tunc tamen præter gentilium opinionem eandem ingenue cõfitebantur, magnopere illuſtrata fuit.

Etenim illi cum priuatim in quæſtionem dati eſſent, quaſi pro certo abſoluendi: tamen ſe Chriſtianos vere confitentes, Martyrum choro adijciebantur.

Alij autem falſi chriſtiani a fide penitus lapſi, qui neque veſtigium aliquando fidei neque ſenſum, & ſignificationem veſtis ſponſalis, neque cogitationem timoris Dei in animis inſidentem habebant, ſed per nequam eorum conuerſationem, viam veritatis contumelijs affecerant hoc eſt filij perditionis ſuæ extra eccleſiam permanſerunt. cæteri vniuerſi fuere in Eccleſiam denuo aſcripti.

De quibus cum haberetur quæſtio Alexander quidam genere Phrix, arte, & ſcientia medicus, multis annis in Gallia commoratur omnibus fere propter caritatem erga Deum, & liberam in verbo prædicando alacritate cognitus (non enim doni, & muneris Apoſtolici expers erat) cum aſtare tribunali, & illos fratres nutu ad fidei confeſſionem hortaretur (ijs, qui vndique tribunal circunſiſtebant, videbatur tamquam parturiens) populi multitudo confeſſionem eorum, qui antea inficias iuiſſent, ægrè ferens, contra Alexandrum, tamquam eius rei caput, & auctorem vociferari cœpit.

Vbi vero præſes inſtabat, ſciſcitabaturque quiſnam eſſet reſpondet ſe eſſe Chriſtianum. Vnde præſes ad iracundiam prouocatus illum condẽnat ad beſtias. Poſtero autem die eandem cum Attalo dimicationem (præſes enim quo populo gratificaretur, Attalum de nouo beſtijs obiecit) Alexander ingreditur.

Hi duo in Amphitheatro omnes machinas ad eorum cruciatum excogitatas tamquam prætervecti maximumque certamen, ad extremum gladio feriuntur. Alexander autem neque ingemuit immo vero neque præ ore extulit, ſed interiore mente, & cogitatione quaſi cum Deo ſermones contulit.

Attalus vbi in ferrea cathedra iam candenti eſſet impoſitus, & eius incendio ambuſtus, quando nidor, & fumus è corpore in ſublime ferebatur latino ſermone multitudinem ſic affatus eſt: Ecce, ecce, hoc, quod vos præ-

ſtatis

ſtatis eſt homines vorare. Nos quidem neque voramus homines, neque aliud quidq; ſceleris patimur. Rogaturum tandem, quod nomen Deus haberet? reſpondet, qui plures Dij ſunt nomine indigent, at internoſcantur, at qui vnus eſt determinato nomine non indiget.

Quibus omnibus confectis, poſtremo die ſingularium certaminum anuentante Blandina, & adoleſcens Ponticus, circiter quindecim annos natus (hi autem quotidie introducebantur ad reliquorum ſupplicia contemplanda) in amphiteatrum inferebantur, vrgebanturque per gentiliū idola iurare. Ac, quoniam illi præſtabant conſtantes, & ea deſpicatui ducebant, væ ſana multitudo contra illos aſpere, & ferociter ſæuiebat, adeo vt neque adoleſcentuli commiſerarentur ætatem, neque mulierem oratio reuerentur. Omnib. igitur tormentis eos obiectare, & per quoduis ſupplicij genus vndiq; aptare cęperunt; & ſine intermiſsione nūc hanc, nūc illū per ipſorū deos iurare impellebāt. Cæterū hoc nullo modo poterāt efficere. Nā Ponticus, qui ita a ſorore erat exſuſcitatus, vt gentes eā eſſe animaduerterēt, quæ illū cohortata fuiſſet, confirmaſſetq;, poſt omnia cruciamentorum genera viriliter, & magno animo, extremum ſpiritum edidit. Beata Blandina omnium poſtrema, tamquam nobilis, & generoſa mater: vbi liberos animauerat ad pœnam, & victores ad Chriſtū regem præmiſerat: ipſa eoſdem cum liberis certaminum curſus remenſa ad eoſdem lætitia geſtiens, ac de ipſo vitæ ſuæ exitu pre magno gaudio exultās properabat: non quaſi ad beſtias crudeliter proiecta, ſed ad cęnam ſponſi amice inuitata. Atque poſt verbera, poſt beſtiarum laniatus, poſt ſartaginis exuſtionē, ad extremum in rete inuoluta, tauri ictibus obiectatur. Quæ cum ab animali illo diu multumq; icta, exagitataq; fuiſſet, ac nullū ſenſum cruciamentorū, quæ hactenus ei obtigiſſent partim propter ſpē, qua Dei permiſsis firmè adhæreſcebat, partim propter colloquia, quæ intra ſe cum Chriſto conferebat, omnino haberet, tandē enſe iugulata fuit. Vnde gentes ipſę palā teſtabantur, mulierē apud ſe nunquā tot, tāq; acerba tormēta tā cōſtāter pertuliſſe. Verū eorū rabies, & crudeliter in ſanctos nō ita exſaturata fuit. Nam ab immani, & furioſa bellua, diabolo, immanes illę, & barbaræ gentes exagitatæ uix, aut ne vix quidem a furore ſuo aliquando acquieuerunt: imò uero in corporibus martyrū ſuā deintegro contumeliam cœperunt, & maleuolentiam exercere. Nam quamuis martyrum conſtantia penitus eſſent ſuperatæ: tamen quia omnem humanā rationē omnino exuiſſent, illorū amētia minimè fuit retardata, regreſsaq; ſed acerba bilis prǽſidis, tum populi (qui quidem in nos lethale odij ſui virus euomebant) tāquam immanis belluæ magis, magiſque incenſa ſic, vt ſcriptura verè impleretur: Impius adhuc impie agat, & iuſtus iuſtificetur adhuc. Etenim corpora eorum, quos carceris peſtifer odor cruciatus ſuffocauerat canib. lacerāda obiecerūt: ſtudioſèq; nocte, dieq; obſer-

uant,ne quiſquam è noſtris illa tumulis mandet. Tandem vero martyrũ in Amphitheatro interfectorũ membra,quæ nec beſtiæ adhuc, uoraret, nec ignis abſumpſerat,partim minutatim dilaniata, partim inſtar carbonũ ambuſta,quin etiam ſecuri percuſſorum capita vnà cum corporũ truncis collecta,dies complures ſimiliter militũ excubijs inſepulta cuſtodiũt. Porrò alij fremere,& dentibus contra eos frendere cęperũt: toto animo connitentes aliquam grauiorem in ea exercere contumeliam.Nõnulli irriſione ludere,& falſos cachinnos tollere,ſummaq; commendatione, & præconio idola ſua efferre: quibus quidem tamquam auctoribus,pęnam, vltionem Chriſtianorum acceptam retulerunt.

Nam pauci,quãquam factis aliquanto modeſtiores erant, & de illorũ afflictatione aliquantum condoleſcere videbantur; verbis tamen eis acerbè vexare,ad hunc modum,Vbi iam illorum Deus? quid illis hæc profuit religio,quam ſuæ ipſorum vitæ præpoſuerunt? quæ ad gentilium crudelitatem pertinebant, talem habebant varietatem.Quæ autem ad nos,uidebantur ſanè magnum mœtorem propterea in ſe complecti,quod martyrum corpora humo tegendi nulla dabatur facultas. Neque enim nox ad hanc rem aliquid afferre præſidij, neque magna pecuniæ vis eorum animos,flectere, neque preces vlla ex parte placare poterant; ſed nulla non ratione, & via corpora illa erant aſſiduè ab illis obſeruata: & id quaſi in magno lucro deputatum,ſi penitus inhumata iacerent. Paulo poſt etiam iſta addunt,Martyrum corpora ſex dies continuos ſub dio iacentia,& maxima ignominia affecta,poſt autem ab impijs illis, & facinoroſis carnificibus exuſta,inque cineres redacta,in Rhodanũ fluuium, qui illic in proximo defluit,ſpargebantur, quo nullæ quidem illorum reliquiæ amplius ſuper terram reſtarent. Iſta eo conſilio patrabant, quòd Deum ſe poſſe vincere,& illis regenerationem corporum prorſus eripere arbitrati ſunt, quò ne vlla quidem (ſic enim dicebant) ſpes reſurrectionis illis reliqua fieret,qua freti,inquiunt non ſolum peregrinam quandam,& nouam orbis induxerunt religionem, verum etiam neglexerunt penitus tormenta, & prompto, atque alacri animo ad mortem properarunt. Iam videamus vtrum ſint reſurrecturi, & vtrum illorum Deus ipſos iuuare, & è manibus noſtris eripere poſſit. Eiuſmodi perſecutionis tempeſtas, regnante Imperatore (de quo docuimus) iſtis Chriſti eccleſijs obtigit. Vnde certè, quænam fuerunt in reliquis prouincijs eodem tempore factitata, coniectura aſſequi poterimus.

Sequi-

Sequitur eadem epiſtola, & manſuetudinem, & humanitatem, aliasque virtutes ſuperiorum martyrum narrans.

ILLAS item voces ex eadem Epiſtola depróptas, in hunc ſermonem includere operæprecium arbitramur, quibus modeſtia, & ſingularis martyrum (quos diximus) benignitas hoc fere modo deſcripta ſit. Iſti uero ipſius Chriſti (qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, ſe eſſe æqualem Deo: ſed ſeipſum exinaniuit formã ſerui accipiens) tam vere æmuli, & imitatores erant, vt quamuis in tali gloria, & ſplendore locarentur, & non ſemel, & iterum, ſed ſæpius, vt martyres decet, pro fidei confeſsione acerba tormenta perpeſsi beſtiis ob iecti ab iiſdem denuo ablati, ignito ferro exuſti uibicibus liuidi vulneribus undique inflictis excruciati: non tamen ſe ipſi martyres eſſe prædicarent, neque cuiquam noſtram copiam facerent illos eo nomine appellandi: ſed ſi quiſquam noſtrum eos, vel per litteras, vel per ſermonem, vt martyres, forte ſalutauiſſet grauiter eum reprehenderent. Libenter enim martyris appellationem Chriſto, fideli, & vero martyri primogenito mortuorum, duci, & auctori vitæ, quæ eſt ex Deo, conceſſerant: martyrum etiam, qui iam ad Chriſtum ex hac corporis cuſtodia migrauiſſent, nós non grauatum in memoriam redigerunt, dixeruntque illi iam verè ſunt martyres, quos Chriſtus propter fidei confeſsionem ad ſe recipere dignatus eſt, & quorum martyrium ipſo præclaro uitæ exitu, tamquam ſigillo certiſsimo obſignauit.

Nos autem ſolum, & abiecti Chriſti nominis confeſſores, atq; fratres obſeruabant cum lacrymis, vt preces pro illis ardenter, & obnixè Deo fun derent, quò diſceſſu è vita opus, quod Deus tam benignè in illis incępiſſet cumulatè exploretur.

Et quamuis non modo libera reſponſa gentilibus dando, ſed etiam patientia, magnanimitate fidenti animi robore, contra omnes cruciatus, ſe generoſos, & ſtrenuos palam oſtendendo vim, & virtutem martyrij proſpicere declaraſſent: tamen timore Dei referti martyrum appellationem, qua fratres illos donare uoluiſſent ab ſe repellere ſtudebant. Humilitate tanta erant, vt licet martyres eſſent martyrij, tamẽ nomen renuebant. At cum gentilibus aliter ſe habebant, quibus animi ſui magnitudinẽ oſtendebant, cum illorum tribunal non recuſarent, & illorum tormẽta penitùs negligerẽt: itaq; inter fratres defendere omnes, neminé accuſare, omnes è vinculis eripere, colligare neminem conabantur.

Pro illis, qui ſupplicia eorum corporibus inflixerant, exemplum Stephani perfecti martyris imitati benigne orare dicemus.

Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum. Grauiſsimum autem bellum ab illis propter ingenuam erga fratres charitatem, cum ipſo diabolo, ideo ſuſceptum erat, quòd tantopere nitebantur, vt voracem illius tamquam malæ beſtiæ gulam ſtringendo eos viuos denuo euomere cogerēt, quos prius, tamquam mortuos ſe penitus deuoraſſe putauerat: atque adeo velut matris indulgentis miſericordia commoti, multas lacrymas pro eorū ſalute in conſpectu Dei patris perfundebant, uitam illis flagitabant. Quod quidem factum erat. Non enim ad cęleſtem patriam illo fęlici die ſoli ire uolebant, nec ſui martyrij coronam perfectam eſſe arbitrabantur, cum ſuorum membrorum partem in captiuitate ſibi relinquere videbantur, quæ quidem aduerſarius noſter diabolus ex eccleſiæ ſeptis ſubripuerat.

Perſequitur aliam perſequutionem, quam fideles in Perſide regnante Sapore paſſi ſunt, in qua Simeon Seleuciæ epiſcopus, & Vaſthabades vir præſtans, & alij ſancti ſacerdotes paſſi ſunt.

Cap. XXII.

RELIGIOSISSIMO Imperatore Cōſtantino regnante apud Saporem tum regem Perſarum Simeon Seleuciæ Epiſcopus accuſari cœpit, quod Romano Imperatori amicus eſſet, quodque ei res Perſarum proderet. Quorum calumnijs perſuaſus Sapores primò omniū tributis immoderatis eo affligit Chriſtianos, quod ipſorum quàm plurimos voluntariam egeſtatem excolere notat.

Deinde viris difficilibus, & inhumanis illorum tributorum exigendorum poteſtatem dat, quo & inopia pecuniæ, & exactorum feritate coacti ſua religionem aſpernari inciperent. De qua vna re ſummopere ab eo elaboratum eſt.

Poſt hæc ſacerdotes, & miniſtros Dei gladio trucidari, eccleſias domi, earum theſauros, ac monimenta in publicum proferri, & Simeonem, vt Regni Perſarum, & religionis proditorem adduci iubet.

Itaque magi ope iudæorum, qui in ea re eos alacri animo iuuabant, eccleſias demoliuntur: Simeonem comprehenſum, & catenis ferreis vinctum ad regem deducunt, qui ſe ibi & ſpectatum, & ſtrenuum virum præſtitit.

Nam cum Sapores eum, vt daretur in quæſtionem introduci iuſſiſſet, neque veritus eſt quidquam, neque regem adorauit, quare grauiter commotus Rex, ſciſcitatur, quid ſit cauſæ, cur iam neutiquā ipſum adoret, cū ante id feciſſet? cui Simeones.

Non ante inquit deuictus eram ad uerum Deum perdendum, & propterea non recuſabam debitos honores regi præſtare: at iam idē ipſum facere fas non eſt.

Nam iam pro pietate, & noſtra religione decertaturus uenire: Quæ cum dixiſſet iubet Rex, vt Solem adoret. Quod quidem ſi facere uelit, pollicetur ei multa daturum munera, & in magno honore habiturum: ſin autem detrectet, & illum, & vniuerſum Chriſtianorum genus ē medio ſublaturum minatur.

Vbi verò Simeonem, neque minis terrere, neque permiſsis flectere poſſet, ſed ciuili, & conſtanti animo affirmantem ſe numquam, vel Solem adoraturum, vel ſuam ipſius religionem proditurum audiret: iubet in vinculis aliquandiu teneri, ratus (vt videretur) eum velle reſipiſcere. Quem in carcerem deductum conſpicatus Vſtharanes ſenex, eunuchus, educator Saporis, & in familia regia principem locum obtinens, conſurgens (ſedebat fortè pro foribus palatij) eum honorificè ſalutat. At Simeones uerbis illum contumelioſis increpare, & bile incenſus cœpit: atque auerſo vultu ideo prætерijt, quod cum eſſet Chriſtianus paulò ante coactus Solem adorauerat. Quare Vſtharanes eunuchus fundere lacrymas, ingemiſcere, veſtem ſplendidam, qua erat inductus, exuere, & tamquam homo in luctu conſtitutus, nigram circunijcere cœpit: pro portis regiæ ſedet, lamentatur, plorat: cum gemitu ſicque ait: Heu me miſerum, qualem erga me Deum fore debeo expectare, quem iamdudum denegauerim? Nam ob hanc cauſam Simeones ne verbum mihi loqui dignatus, ſic ore auerſo properè prætergreſſus eſt. Vbi iſta reſciuit ſapores, illum accerſit, rogat cauſam luctus, & ecqua illi in ædibus obtigiſſet calamitas? cui Vſtharanes: In hiſce ædibus, inquit, O Rex, nihil mihi accidit infortunij. Vtinam autem pro eo, quod mihi contigit, in omnia alia calamitatum genera incidiſſem: quippe id quidem certè fuiſſet toleratu multò facilius. Iam verò lugeo, quod maneam in vita, quodque cum dudum mori debuiſſem, adhuc tamen Solem videam, quem quo tibi gratificarer, non reuera ex animo, ſed ſpecie ſolum ſimulata adorauerim; adeo ut utraque de cauſa mortem meritus ſim, tum quod Chriſti proditorem, tum quod veteratorem erga te me ipſum oſtenderim. Quæ cum dixiſſet cęli, & terræ opificē Deū cum iure iurando teſtatur, ſe in poſterum de ea ſententia nūquam deſtituturū: Sapores aūt incredibilem eunuchi mutationem vehementer admiratus, grauiore quidē iracundia in Chriſtianos exarſit, perinde quaſi illi præſtigijs hanc rem confeciſſent: ſed tamen miſericordia erga ſenem cōmotus modo manſuetum, modo ferum ſe in illum oſtendit, atque omnibus viribus laborauit, vt de ſententia deduceret. Vbi nihil perfecit, conſtanter affeuerante Vſtharane.

Sē nūquam tā ſtultū fore, vt pro omniū conditore Deo, res ab eo con

ditas colat, tum ira inflammatus, mandat caput enſe ceruicibus abſcindi.

Ad quod ſupplicium a littoribus deductus Vſtharanes, erat eos, vt paulisper expectent: rem enim ſe animo tenere, quam regi ſignificare velit.

Vocato igitur ad ſe eunucho ſibi fideliſſimo iubet iſta ſapori nunciare. Quam tandem beneuolentiam ab ineunte adoleſcentia, ad hoc uſq; tempus, ô Rex erga tuam familiam præſtiterim, & quanto ſtudio cum patri tuo, tum tibi inſeruiuerim, nullis uideor egere teſtibus: apud te, præſertim, qui hæc ſatis explorate cognitam habeas. Quare pro omnibus officijs, quæ in vos aliquando, tam beneuolè contulerim hoc mihi unum, veluti remunerationis loco concede, vt his, qui me ignorant, non videar, tamque infidus erga regnum tuum, aut in aliquo maleficij genere deprehenſus iſtud ſupplicium ſubire. Et ut hoc pateat omnibus, fac preco palam prædicet, caput Vſtharani amputatum eſſe, non quod improbitatis cuiuſquam in palatio ab ipſo admiſſæ conuictus ſit: ſed quod ſit Chriſtianus, & Deum ſuum, quo regis voluntati morem gereret, negare noluerit: atque iſta quidem regi nunciauit eunuchus: Sapores autē eadem ſicut Vſtharanes poſtulauerat, præconem prædicare iubet.

Nam ratus eſt, alios prompto, ac parato animo de religione Chriſtiana deſcituros, ſi certiores fierent, nemini Chriſtiano miſericordiam tributam fore: quippe cum Vſtharanes ſenex educator regis ei familiaris, & beneuolus, etiam eſſet interfectus.

At Vſtharanes ad alium finem ſupplicij ſui cautè prædicari, tam impensè deſiderauit: ſiquidem cogitauit, quod ſicut, quando timore perterritus Solem adorabat, multis Chriſtianis metum inieceerat: Sic iam non pauciores ad ſuā animi magnitudinem, & conſtantiam imitandam incitaret, ſi modo intelligerent, eum pro religione Chriſtiana trucidatum fuiſſe.

De Simeonis martyrio cum multis alijs quaſi ſedecim millibus, qui in Saporis regno propter fraudulentas criminationes augurium paſſi ſunt. Cap. XXIII.

SIMEONES autem de eius morte in carcere certior factus Deo gratias pro illo agit. Poſtridie eius diei, qui erat ſextus dies hebdomadæ, in quo ante celebrem die feſtũ Reſurrectionis, memoria ſalutaris Chriſti paſsionis, quotannis recoli ſolet, decernit Rex, vt Simeones gladio feriatur.

Nam ante denuò è carcere deductus ad regem, forti, & magno animo cum Sapore de fide Chriſtiana diſſeruit; & neque illum, neque Solem adorare voluit. Eodem die centum alios quoque, qui erant in carcere Rex itidem obtruncari iubet. Ad extremum Simeonem, cum cęterorum omniũ mortem oculis aſpexiſſet, trucidari.

Horum pars Epiſcopi, pars Pręsbyteri, pars ex alio clericorum ordine fuerunt.

Cum omnes ad locum, in quo erant necis ſupplicium ſubituri, deducerentur, princeps magorum percunctatur ab illis, vtrum velint viuere, & eandem cum rege religione colere, ſolemque venerari? At vbi nemo eorum his conditionibus vellet in vita manere recta ad locũ, in quo erãt ſecuri feriendi, deducuntur.

Ac dum littores in opus incumbũt, & in cęde martyrum occupãtur Simeones aſtam illis, dum interficiuntur, iubet bono animo eſſe, verbaq́; apud eos facit de morte, de reſurrectione, de pietate: & de teſtimonijs ex ſacris litteris depromptis confirmat, ita mori, eſſe vere viuere, atque præ ignauia Deum perdere, eſſe verè mori. Eos enim etiamſi nemo ipſis necem afferret, breui morituros: quandoquidem à nemine in hanc lucẽ edito hic finis vitari poteſt.

Poſt mortem verò ea, quæ ſunt æterna, non eodem modo omnibus euentura; Sed ſingulos velut trutina quadam examinatos, accuratam vitæ ante actæ rationem reddituros, & his pro rectè factis præmia percepturos immortalia, illorum pro maleficijs pœnas ſempiternas luituros. denique pro Deo velle mori eſſe in bonis ſummum, & rem multò beatiſſimam. Dum iſta Symeones dicendo percurreret, & tamquam magiſter Gymnaſij præciperet, quomodo in certaminibus ſe gererent, ſinguli aures attentas ei præbentes, ad necem cupidè gradiebantur. Lictor autem poſtquam centum illa interemit, poſtremo in loco Simeone obtruncauit, atque Abedechalaam, & Ananiam vnà, ambos ſenes pręsbyteros eccleſiæ, cuius Simeones erat epiſcopus, pariter cum illo, & cõpręhenſos, & in

vincula coniectos. Eodem temporis momento Puſices præfectus omnium regis artificium, ibi fortè ſtans cum videret Ananiam, cùi iam cædes parabatur contremiſcentem: Pauliſper, inquit, o ſenex oculos occludito, & bono animo eſto.

Nam ſtatim lumen Dei videbis: Vix eſt hæc locutus, cum comprehenſus eſt, & ad regem deductus: Atque cum eſſet ſe Chriſtianum confeſſus, quoniã libero ore apud regem pro religione Chriſtiana, & pro martyribus verba fecerat: idcirco quaſi aliquod nefas dixiſſet, dabatur lictoribus mandatum, vt admodum peregrino, & crudeli in primis mortis genere afficeretur. Lictores igitur collo eius circa tendinem perforato, illac linguam extrahunt. Perrò autem eius filia virgo falsò a quibuſdam in crimen vocata, comprehenditur, eodemque temporis articulo occiditur. Quo quidem tempore multitudo Chriſtianorum, quæ ne numerari quidem poteſt ſecuri percuſſa eſt. Siquidem magis eos ex vrbibus, & vicis, in quibus latitabant ſumma cum diligentia eruerunt.

Nonnulli autem ſua inducti voluntate ſeipſi, ideo indicarunt, ne ſilentio Chriſtum denegare viderentur. Ac dum omnes, qui erant Chriſtiani morte mulctarentur, plurimi etiam, qui in ipſo palatio ætatem egiſſent, mactati ſunt, in quorum numero erat Arades eunuchus regi longè charisſimus.

Quem cum Sapores interfectum accepiſſet, incredibilem animo dolorem hauſit: hancq; communem cædem ſedauit, atque ſolos religionis noſtræ doctores trucidari iuſſit, ſtatim Magi & eorum princeps totam Perſidem obeuntes Epiſcopos, & Sacerdotes grauibus afficiunt incõmodis, cum in alijs locis, tum maximè omnium in Adrabenorum regione, quæ eſt pars Perſidis tota fidei Chriſtianæ dicata; quo tempore Magi Acepſimã quoq; Epiſcopũ, & cõplures ex eius clericis vnà quidẽ cõprehenderunt: ſed cũ antiſtitẽ velut prædã per inſidias cępiſſent, eo contenti, cęteros, direptis illorũ bonis, dimiſerũt. At verò Iacobus quidẽ presbyter Acepſimã ſua ſponte ſequitur; & poteſtate a Magis poſtulata in eundẽ carcerẽ cũ eo cõduditur; eiq;, vtpote ætate valdè prouecto, habens inſeruit, ſubleuat quantũ põt eius calamitates, & plagarũ vibices ſanat. Nam paulo poſt, quàm erat cõprehenſus, Magi oris crudis, quo ſolẽ adorare cogerẽtur, eũ acerbè uerberarant: ſed vbi non ceſſiſſet rurſum in uincula conijciebant. Per idẽ tẽpus Æithalas etiam Iacobus presbyter. Azadanes, & Abdieſus diaconi, ob Chriſtianã religionẽ in carcere tacuerũt cru delisſimè a Magis cęſi. Multò autem iam dilapſo tempore, princeps Magorum cũ rege de illis communicat: atq; nactus poteſtatẽ eos pro arbitrio ſuo torquendi, niſi Solẽ adorarẽt, mãdatũ Saporis illis, qui in carcere tenebantur, ſignificauit, atq; ſimul vt reſpondiſſent, ſe nũquã prodituros Chriſtũ, neq; ſolẽ adoraturos adeo crudelibus tormẽtis illos cruciauit,

vt

vt Acepſimas in fidei cõfeſſione fortiter perſtãs mortẽ obierit;cuius reliquias quidẽ ex Armenia,qui obſides erant apud Perſas, tumulo condidere. Alij autẽ,licet non minus acerbè,quàm ille verberari, præter omnium opinionẽ in vita manſerunt;qui cũ in eadẽ perſeuerarent ſententia in carcerem denuo compinguntur. Quorum de numero fuit Acithalas, cuius brachia inter vapulandum ſic vſque ab humeris violenta extenſione diuulſa,& eneruata fuere,vt manus tamquam mortuæ independerent: quo factum eſt,vt alij cibum illius ori admouerent. Per id temporis etiã Miles martyrio occubuit,qui primum apud Perſas militauerat: Poſtea autẽ relicta militia,vitæ genus planè apoſtolicum excolere cœpit.

Fertur illum,cum eſſet epiſcopus vrbis cuiuſdam in Perſide creatus, multos ſæpe numero cruciatus perpeſſum eſſe,verbera etiã, & diſtractiones membrorum pertuliſſe,ac cum neminem in ea ciuitate poſſet ad fidẽ Chriſtianam tradúcere,ægrè,& iniquo animo ferentem, ciuitatẽ execratum eſſe:indeque deceſſiſſe.

Non lõgo põſt tẽpore cũ primarij viri illius vrbis in regem peccaſſent exercitum cum trecentis elephantis eò profectũ, vrbẽ euertiſſe: & velut agrũ colentes in ea ſementem feciſſe. Millẽ uerò pera ſolũ, in qua ſacratũ Euangeliorũ librũ habebat, ſecum geſtantem Hieroſolymam ſe prӕcatum contuliſſe,indeq; in Aegyptum ad viſendos monachos,qui ibi ætatẽ degebant conceſſiſſe: Quæ autem, quamq; admirabilia edita fuerint teſtes ſunt Syri,qui eius res geſtas,& vitam litteris prodiderunt.

Per id tẽpus Regina in morbũ delapſa Trabula ſoror Simeonis epiſcopi(de quo diximus)Sancta virgo ſimul cum ancilla idẽ vitӕ genus colẽte: cauſa autẽ, cur hæ mulieres fuerint comprehenſæ fuit falſa criminatio, quòd videlicet venena Reginæ inſidioſè paraſſent: eã igitur cum ancilla morte condẽnant. Trabula aũt nõ ſolũ pro fide, verũ etiam pro caſtitate pugnauit; erat.n.forma valde liberali,& honeſta. Quãobrẽ quidã illorum promiſit,ſi vellet ipſius parere libidini,tũ illius ſociã ſaluã fore. At illã hãc turpitudinẽ ne audire quidẽ voluit:ſed nuncios verbis contumelioſis excepit, intẽperantiæ crimen cũ probro illis obiectauit. Et hilari vultu ſe martyrio obtulit crudeliſſimo:eã.n.cũ ancilla patibulis affixerũt, & ferre in medio ſecarunt,& effecerũt vti Regina ſpaciũ inter patibula intermiſſum trãſiret,perinde quaſi morbus eo pacto depelleretur. Tandem Sapore regnante infinita multitudo præsbiterorũ,diaconorum monachorum, ſanctarum virginum & aliorum, qui in eccleſiarum miniſterio verſabantur,& erga religionem præclare animo affecti etiam,egregia piӕ vitæ teſtimonia dedit. quorum numerus creditur fuiſſe ad ſexdecim millia, qui viriliter pugnando pro veritate glorioſi triumphi palmam conſecuti ſunt.

Hic pius lector ſatis latum campum habet in ſuo intellectu deambulet,horum fidelium militum admirabilẽ fidem,atq; conſtantiam dũ in ani

mo euoluit, quamquam vſque ad mortem ſuo creatori fideles fuerint. Ex multis autem conſiderationibus, quæ hic haberi poſſunt, illā unā hic animaduertendā cenſui illis Chriſtianis, qui abſque ſuarum animarum cura, & cū Dei mandatorū negligentia vitam degunt: vt videant, quid in nouisſimo die reſpondebunt, cum ille ſummus iudex cum eo in iudicium intrabit, & ab eis petat, cur ſibi cœlorum regnum comparare noluerint, ſolum decem mandatis ſeruandis, & illis innumerabilem martyrum exercitum ſenum, adoleſcentulorum, virorum, atque puellarum, oſtenderit, qui morte, & membrorum laceratione illud conſecuti ſunt.

Sancti Policarpi martyrium, qui S. Ioannis Euangeliſtæ diſcipulus fuit, Smirnæ Epiſcopus, ab Euſebio lib. 4. Eccl. hiſtoriæ relatum.

Cap. XXIIII.

GLorioſum Polycarpi martyrium Smirnæ fideles ad alios fideles hoc modo ſcripſerunt. Eccleſia Dei quæ Smirnā incolit, eccleſiæ quæ eſt Philomeli, & alijs omnibus ſanctis, & catholicis eccleſijs, quæ ubique gentium ſunt, miſericordia, pax, & charitas Dei patris, & Domini noſtri Ieſu Chriſti, affatim impleatur.

Scripſimus uobis fratres, quæ uidebantur pertinere, cum ad alios martyres, tum ad beatum Polycarpum: qui quidem perſecutionis flammam contra eccleſiam incenſam, ſanguine ſuo corpore per martyrium effuſo penitùs reſtrinxit. Deinde paucis uerbis adiectis hæc inquit.

Nam vndique qui circumſiſtebant cum coram cernerent illos partim flagris ad intimas vſque venas, & arterias dilaceratos, ſic vt iam viſcera, aliaque occultiora membra intimis corporis receſſibus abdita oculis omnium ſubiicerentur, partim buccinorum teſtis è mari deportatis, & lapillis quibuſdam præacutis ſuſtratis afflictos, & per quodque ſuppliciorum ac tormentorum genus raptatos; & beſtijs denique immanibus ad dilaniandum traditos, cum coram (inquam) cernerent; illos hæc omnia toleranter ſuſtinuiſſe incredibili propè admiratione obſtupuerunt; inter quos Germanicum quendam, qui diuina gratia roboratus, imbecillitatē animi naturaliter inſitam, quæ efficit, vt corporis mortem vehementer extimeſcamus, erexit, recreauitq; propter eximiam, & ſingularem eius conſtantiam facilè primas tuliſſe memorant.

Nam cum proconſul illi perſuadere conaretur, proponeret ætatem, & magnopere flagitaret, vt cum iam adoleſcens eſſet, & in ipſo ætatis flore conſtitutus ſuiipſius miſericordiam caperet: cum illa minimè curaſſe, ſed abiecta cunctatione, feram parato animo attraxiſſe ad ſe, & propè

vim

vim ſui corporis laniatum impuliſſe, quo celerius ab hac iniuſta, & impia vita liberaretur.

Verum quamquam vniuerſa multitudo, tum diuini, & cœleſtis huius martyris fortitudinem, & conſtantiam propter egregiam & generoſam mortem magnopere admirabatur, tum excelſam vniuerſi generis Chriſtianorum virtutem vehementer ſuſpiciebat; tamen ſubitò una omnes hoc pacto cœpiſſe conclamare. Tolle impios: Quæraretur Policarpus. Ex quo per magna turba iſtis populi clamoribus de Chriſtianis conquirendis facta eſt.

Polycarpum autem, qui maximam omnibus admirationem ſui excitabat, primum vt iſta de martyribus audierat pacato, & tranquillo animo perſtitiſſe; & vultum, omnemque mentis ſtatum conſtantem, & immobilem conſeruaſſe.

Et quamuis in animo haberet, illic in ciuitate manere; tamẽ familiaribus petentibus, obſecrantibuſque, vt ſe inde ſubduceret, demũ morem gesſiſſe: ad uillam non longe ab vrbe diſtantem progreſſum eſſe, ibiq; cum paucis amicorum commoratum, & dies, noctesque nihil aliud molitum, quàm preces obnixe, & inſtanter ad Dominum fundere, quib. quidem ſupplex efflagitabat (hoc enim erat illi ſemper in more poſitum, vt pax tranquilla concederetur eccleſijs. Ac triduo antequã prehendebatur cum in precibus attente poſitus, ſomno oppreſſus eſſet, noctu in viſione ſecundum quietem uidiſſe dicitur ceruical flamma accenſum, de repentè conſumi, conficique.

Qua quidem re è ſomno excitatum, ſtatim uiſum ſuum ijs, qui vna aderant expoſuiſſe; & quod futurum erat mente ferè præſagientem apertè ſuis prædixiſſe neceſſariis, ſe flammarum incendijs corpori circumiectis uitam pro Chriſto perfundere oportere.

Tandem igitur cum illi, qui eum omni cura, & diligentia conquirebant, inſtarent iterum incredibili ſtudio, & amore erga fratres compulſum in aliam uillam ſe tranſtuliſſe ferunt. Quò quidem non longo tẽpore poſt illum inſequebantur, recta perueniſſe, duoſque illius loci pueros comprehendiſſe, atque alterius illorum indicio, vbi uerberibus eum ceciderant ad Polycarpi diuerſorium accesſiſſe.

Qui ſub crepuſculum aduentantes, certiores fiebant, eum in ſuperiori conclaui aſſidere: Ex quo loco licet perfacilè in aliam domum ſe recipere potuiſſet, noluiſſe tamẽn; ſed dixiſſe: Fiat voluntas Domini. Quem, vt illos adeſſe intelligebat, refert epiſtola deſcendiſſe per gradus, & cum illis adeo ſereno, ac placido vultu collocutum eſſe, vt qui virum antea ignoraſsent, cum oculos in canam eius, & ingraueſcentem ætatem, in uenerandam quoque, & conſtantiã vultus moderationẽ cõiecisſent, uiderentur ſibi rem per miram uidere, rogarentque ab ſe ipſi mutuò: Tanta ne

quæſo

quæſo feſtinatio in tali ſane præhendendo ſuſcipi debuiſſet? Iſtum autē abiecta cunctatione, primum menſam illis actutum appoui iuſſiſſe: deinde oraſſe, vt cibum largè, & affatim ſumerent: vnaque horam, qua libere orationi vacaret poſtulaſſe.

Qua ei conceſſa ſurrexiſſe: & gratia Domini cumulatè repletum adeo ardenter precatum eſſe, vt qui præſto illum audirent orantem, admiratione prope obſtupeſcerent: compluresque illorum tam ſpectatum, tamquā eximia, & diuina virtute præditum ſenem morte affici vehementer condoleſcerent.

Vt primum finem precandi fecerat, & memoria repetierat omnia, quæcunque illi in vita aliquando contigiſſent, ſiue magnā illa fuiſſent, ſiue exigua, ſiue glorioſa, ſiue ingloria, & totam denique Eccleſiam catholicam per vniuerſum orbem diſperſam precibus Deo commendauerūt cum iam hora abeundi inſtarēt ſatelites eum aſino impoſitū verſus vrbē die feſto magni ſabbati deduxere. Herodes, qui præfectus pacis dicebatut, & pater illius Niceres, illi obuiam prodiere, qui vbi illum ad ſe in thedam tranſtulerant, propter eum aſſidentes, & perſuadere conati ſunt ad hunc modum.

Quid mali eſt iſtud dicere (Domine Cæſar) & illic ſacrificare, & ſic tandem ſaluum euadere, & incolumem? Polycarpus primo nullum dedit reſponſum, ſed illis magis inſtantibus, ſic tandem locutus eſt. Non facturus ſum aliquando, quod mihi conſuliris.

Iſti ipſo ſpe illius in ſuam ſententiam protrahendi deiecti, contumelioſa verba in eum iaciunt, & tanta cum celeritate de curru præcipitant, vt inde lapſus tibiam magnopere laceraret, læderetque. At ille de ea re minime laborans, quaſi nihil mali fuiſſet perpeſſus lubenti animo a ſatelitibus ductatus, ſatis incitato gradu ad ſtadium proficiſcitur. Policarpo igitur in ſtadium ingredienti, vox eſt cœlo demiſſa dixit: Fortis eſto Polycarpe, & excelſo animo rem gere Eum, a quo eſſet profecta vox, vidit nemo: vocem autem multi e noſtris audiuerunt: ſed propter tumultum in ſtadio concitatum, multitudo eam audire non potuit. Illo igitur ad iudicem deducto, ſimulatque intellectum erat Polycarpum fuiſſe comprehenſum, ingens tumultus ciebatut.

Ex quo proconſul, vbi acceſſit, ſciſcitatus eſt, tu ne es Polycarpus? Polycarpus, ſe eundem eſſe fatebatur.

Tum ſuadere proconſul, vt Chriſtum negaret, ſic locutus. Reuerere ætatem tuam, & alia his ſimilia, quæ ab eiuſmodi viris dici ſolent. Iura per cæſaris fortunā; Reſcipiſce: Dic tolle impios Polycarpus graui, & conſtanti vultu in vniuerſam multitudinem, quæ erat in ſtadio: intuens, & manū verſus eos intendens, cum gemitu oculis in cœlum ſublatis dixit. Tolle impios.

Præſidi

Præſidi,cum amplius inſtaret diceret:Iurato conuicijs Chriſtum affuito & te dimittam.Reſpondit Policarpus.Octoginta ſex annos illi iam inſeruiui,& nullo me hactenus affecit incommodo:quomodo igitur regẽ meũ qui me ad hoc vſque tempus ſeruauit incolumẽ cõtumelioſis verbis poſſum afficere?Proconſule denuo vrgente,ac dicente:Iura per Cæſaris fortunam.Polycarpus(ſi inquit) ad mentem oſtentationem requiris, vt per Cæſaris fortunam iurem,(ſic.n.vocas)& me qui ſim ignorare prætefers, ſic,vt libere,& ingenuè loquar,accipito:Chriſtianus ſum. Quod ſi placet chriſtiani profeſſionem cognoſcere,da mihi diem,audies. Tum pro conſul.Iſtud inquit,perſuade populo.Tibi ęquidẽ inquit Policarpus,rẽtionem & ſententiã meã(magiſtratibus.n.& poteſtatib.a Deo cõſtitutis,eũ honorẽ,qui noſtrorũ animorũ ſalus noſtræq; religioni nihil afferat detremẽti, pro dignitate tribuere docemus,impertire nõ grauabor,ſed illorũ nõ ſatis dignorũ exiſtimo,quibus de fide noſtra ꝑ reſpõſum ſatisfaciã.Et procõſul beſtias,inquit,habet in prõptu iſtis te obijciã laniãdũ,niſi te metu re pęnituerit.Auerte,inquit.Nã nobis rata,ac decreta ſtat ſnia, & multũ, ab eo abſumus,vt aliquãdo animo mutato,nós meliorũ pęniteat, quo deteriora ſequamur.A ſeuitia,& crudelitate ad æquitatẽ,& modeſtiã traduci,eſt pulchra ſane mutatio.Ad quã rurſus procõſul. Te inquit ardẽtibus flãmarũ incẽdiis domitũ,& mãſuetũ reddã, ſi beſtiarũ laniatus cõtẽnas, & nõ reſcipiſcas ocyus.Tũ Polycarpus ignẽ,inquit,mihi miniteris, q ad tẽpus exardeſcit ille quidẽ,ſed paulopoſt penitus extinguitur. Verũ ignẽ illam futuri iudicis,ad perpetuum impiorum ſupplicium, & cruciatum omnino ignoras,ſed quid cunctaris?

Profer beſtias, aut aliud, quod lubet. Iſta, & alia complura locutus, tanto vultus decore, & gratia imbutus eſt, tantaque fidentia, & alacritate expletus, vti his, quæ ei eſſent tam minaciter obietata, non modo non conturbatus ſuccumberet, ſed contra certe illum ipſum proconſulem, admirabili ſua conſtantia,& grauitate prorſus obſtupefaceret.Proconſul præconem mittit,qui in medio ſtadio, iſtud ter prædicaret:Policarpus profeſſus eſt ſe chriſtianum eſſe.

Quæ vox cum eſſet a præcone emiſſa,vniuerſa tum gentium, tum iudæorum multitudo,qui Smyrnam imolabant, animi impetu,& bile effrenata exardeſcens,alta uoce clamare:Iſte eſt Aſiæ doctor,iſte chriſtianorum pater,iſte noſtrorum deorum euerſor: iſte denique eſt,qui adeò mutatos perdocuit,vt neque diis ſacrificent,neque deos adorent. Quæ cum eſſent locuti vociferari, & rogare Philippum muneratium, vt leonem, qui Polycarpum diſcerperet,emitteret.

Hic vro reſpondere,non eſſe,ihi integrum,quoniam iam ferarum certamina confecta erant.

Tunc illis viſum eſt, vno cõſenſu clamando inſtare,vt Policarpus emiſ-

ſa

ſa, vniuerſa tum gentium, tum iudæorum multitudo, qui Smyrnam incolebant, animi impetu, & bile effrenata exardeſcens, alia voce clamare: Iſte eſt Aſiæ doctor, iſte chriſtianorum pater, iſte noſtrorum deorum euerſor; iſte denique eſt, qui adeò multos perdocuit, vt neque dijs ſacrificent, neque deos adorent.

Quæ cum eſſent locuti, vociferari, & rogare Philippum munerarium, vt Leonem, qui Polycarpum diſcerperet, emitteret.

Hic vero reſpondere, non eſſe ei integrum: quoniam iam ferarum certamina confecta erant.

Tunc illis viſum eſt, vno conſenſu clamando inſtare, vt Polycarpus viuus in regum conijceretur. Ita re factum oportuerat, vt viſio, quæ de ceruicali illi apparuiſſet, compleretur.

Quod quidem cum ardens videret, Deum præcatus paululum, ad fideles tandem, qui cum eo erant, ſe conuertit, & mento prophetico more futura præſagiens dixit: Me viuum oportet cremari: Iſta igitur erãt tanta cum celeritate ſuſcepta, vt dicto pene citius propterea geri viderentur, quod cum frequens hominum turba & ex officinis, ex balneis ligna, ſarmentaque actutum coaceruabant: tum maxime Iudæi hoc facinus (ſic enim illorum mos in eiuſmodi negocio erat) operam propenſo animo conferebant.

Verum vbi rogus extructus, & paratus erat, Polycarpus ſoluto cingulo & omnibus veſtibus exutis, calceos etiam ſibi extrahere cępit, quod quidem antea non aliquando facere conſueuerat, propterea quòd ſinguli fideles magno ſtudio inter ſe contendebant, quis primum ei in eo munere inſeruiens, corpus illius poſſet contrectare.

Nam in toto ætatis curriculo, etiam ante canitiem propter vitam honeſtè actam, probeque moratam, magnopere colebatur. Paulo poſt igitur inſtrumenta, quibus in rogo firmè teneretur, apparata, corpori illius circunijciuntur, & cum illum clauis vellent affigere, dixit: ſinite me hoc modo, nam qui mihi patientiam ad ignis flammas ſuſtinendas pro ſua clementia largitur, largietur etiam vt ſine commiſſuris clauorum, quibus me affigere ſtatuitis, cõſtans, abſque vlla corporis commotione rogo adhæreſcã. Idcirco illum non clauis, ſed vinculis ſolum colligarũt, qui manibus a tergo circumplicatis, conſtrictiſque tamquam aries inſignis ex immenſo grege delectus, vt holocauſtum gratum, & acceptum fieret Deo omnipotenti, ſic locutus eſt. Pater dilecti, & benedicti filii tui Ieſu Chriſti, per quem tui cognitionem accepimus: Deus angelorum, & poteſtatum, Deus totius creaturæ, Iuſtorum cuiuſque generis, qui viuunt in conſpectu tuo tibi gratias ago, quòd me huius diei, & horę celebritate donaſti in qua cũ in martyrum numero, tum in calice paſſiouis Chriſti tui, tormentorum particeps fiam, in reſurrectionem vitæ æternæ, tam animæ, quàm corporis

per

per immortalem ſpiritus ſancti virtutem:inter quos quæſo, martyres hodie in conſpectu tuo pro hoſtia pingui, & accepta,admittar,ſicut præparaſti,præſignificaſti,& iam tandem compleuiſti,qui Deus verus es,& omnis mendacij expers. Ac præterea præ ceteris omnibus te laudo,te benedico,te glorifico,per Ieſum Chriſtum dilectum tuum filium pontificem æternum,per quem tibi cum eo in ſpiritu ſancto gloria,nunc, & in futura ſæcula ſæculorum,Amen.

Hanc uocem,Amen,vbi emiſerat,& orandi finem fecerat, carnifices, quibus ignis eſtruendi cura imponebatur, rogum incenderunt. Qui vbi ardentem flammam effuderat,miraculum ingens illis,quibus idem videre a Deo conceſſum fuit quique ad ea,quæ gerebantur, cæteris fidelibus vere in poſterum narranda erant reſeruati,viſum eſt.

Ignis enim fornicis ſpeciem gerens,tamquam verum nauigij ventorũ flatibus turgeſcens corpus martyriis undique obuallabat:ille in medio cõſtitit,nõn tamquam caro exuſta,ſed tamquam aurum,& argentum in camino ignis ardentis ardore probatum.

Quinetiam tantum,& tam fragrantem odorem inde hauriebamus, vt idem velut ex thure odorifero,aut alio quouis præcioſo aromate efflatus videretur.

Ad extremum igitur cum nefarij, & impij homines eius corpus ab igne minime poſſe conſumi viderent,carnifici mandata dederant, vt propius ad rogum progreſſus illum enſe ſtricto confoderet. Qua re cõfecta, tanta cruoris copia effluxit,vt ignem prorſus extingueret,& vniuerſa multitudo quæreret ſecum magna cum admiratione.vtrum tant eſſeũt diſcriminis inter infideles, & electos, ex quorũ numero iſte Polycarpus vnus erat,vir noſtris temporibus omnium facile præſtantiſſimus:catholicæ eminentis eccleſiæ epiſcopus,doctor Apoſtolicus,& propheta prius. Nunc quodcunque verbum ex ore eius exibat,idem, vel iam expletum erat, vel poſtea pro certo explendum,inuidus igitur,odioſus,& iuſtorum hominũ generi ſemper infeſtus diabolus cum martyrij eius amplitudinem, cumque incorruptam,& integram vſque a teneris vnguiculis viuendi rationem,immortalitatis corona remunerata,eumque ipſum propterea ſtabili,& certo præmio vitæ æternæ donatum cerneret, omni cura, & cogitatione eò incubuit,ne corpus eius inde auferreretur,idque adeo,cum per multi e noſtris pro magna cupiditate ducerentur,& huius rei efficiendæ, & ſanctæ,illibatæque carnis perfruendæ.

Nam certi homines Nicetem patrem Herodis Daliæ fratrem ſubmonebant,vt præſidem exoraret, ne corpus eius cuiquam daret:ne chriſtiani inquiunt,crucifixo illo derelicto,hunc venerari incipiant. Atque hæc Iudæis ſubmonentibus,obnixæque inſtantibus, aggreſſi ſunt. Iudæi autem nos,quibus in animo erat illum ex igne eximere accuratè obſeruabant.

At

At illud quidem miſeri penitùs ignorabant nimirum nos non aliquando in animum poſſe inducere, vt vel Chriſtum deſeramus, qui pro ſalute omnium, qui in toto mundo ſalui ſint futuri crucis tormenta perpeſſus ſit, vel alium quempiam aliquando colamus vt Deum. Centurio autem cum videret Iudęos inſtare contentius corpus martyris in medio poni, & vt gentium mos fert, igni comburi iubet, ſic nos poſtea oſſa eius potiora lapillis precioſis, auroq; puriora, ex cineribus ſelecta, eo loco repoſuimus, qui illis erat decorus, conſentaneuſque. Vbi ſanè nobis in vnum aliquando coactis Dominus præſtabit, vt celebrem eius martyrij diem inſtar Natalis feſti, cum exultatione, & gaudio quantum fieri poteſt maximo recolamus: idque cum ad martyrum, qui ante tale certamen confecerunt: tum ad eorum exercitationem, mentiſque ad talem conſtantiam præparationem, qui poſtea Chriſtum eo genere mortis ingenuè cōfeſſuri ſint. Iſta de beato Policarpo, qui cum Simeone martyrium obiuit, & cum alijs duodecim ex Philadelphia perfectis, qui idem genus mortis lubantes pertulerunt litteris mandata ſunt.

Inter quos Metrodorus presbyter, qui erroris a Marcione inuecto fautor eſſe putabatur in ignem iniectus migrauit è uita.

Ex martyribus autem, qui id temporis obierunt, vnus erat Pronius fama peruagata, & multorum præconijs eximius: Cuius confesſiones ſigillatim habitas, cuius ingenuam ſermonis libertatem, cuius apologias pro fide coram populo, & magiſtratibus recitatas cuius conciones ad docendum accommodatas, cuius benigna his, qui præ perſecutionis acerbitate animis omnino cecidiſſent, humanitatis officia tributa, cuius iucundas, & gratas conſolationes, quas in carcere fratribus, qui ad eum ingrediebantur, adhibuit, quæ præterea tormenta ſuſtinuerit, quos in eiſdem dolores tolerauerit, quam acerbos clauorum confixus pertulerit, quantam in rogo animi magnitudinem oſtenderit, qualem denique, & quam inſignem mortem præter alias omnes res ab eo tanta cum admiratione geſtas ſubierit, ad libellum è nobis in veterum ſanctorum martyrijs in vnum redactis aditum, qni quidem omnia facta illius pleniſſimè complectitur, amandamus.

Conſideratio in glorioſa certamina, & victorias ſanctorum martyrum, quæ hactenus relata ſunt. Cap. XXV.

NVNC autem æquum eſt, vt in hæc tam glorioſa certamina, quæ hactenus narrata ſunt philoſophemur, vt noſtræ fidei veritatem, & firmitatem, & diuinæ gratiæ vim, & Chriſti redemptionis efficaciam cognoſcamus: qua ipſi tam fortiter pugnarunt, & vicerunt: hincque patientiæ exempla, noſtrarumque illecebrarum, & commodorum confuſionem capiamus.

Hincque quantis in erroribus noſtra vita verſetur, cognoſcemus, cum vitam decem mandatorum obſeruatione nobis emere nolimus, cũ ſancti martyres ſuorum corporum laceratione, eam ſibi emeriut.

Illa eſt cõmunis omniũ philoſophorũ ſententia, quòd cũ hoĩes admirarentur ea, quæ in naturæ operibus cognitione digna viderentur, vt Solis, & Lunæ eclypſes, & alia huius generis, cœperant philoſophari, & illorum cauſas inueſtigare, quibus cognitis, ſcientiam confecerunt. Scire enim eſt rem per ſuas cauſas cognoſcere.

In his autem martyrijs, quæ hic narrauimus tam multa ſunt admiratione digna, vt nemo futurus ſit tam inſenſibilis, quin cum hoc patiendi genus cernat, penitus admiratione obſtupeſcat.

Quo enim tempore ab origine mundi, vſque ad hoc, noſtrum tempus viſi ſunt homines tanta fortitudine perpeti? eo vultu? ea lætitia? ea loquendi libertate, qua iudices in ſe excitabant? ea patiendi cupiditate, vt ſua ſponte ad cruciatus ſæpe ſe offerrent? Quod ſi hoc fuiſſet ſolum in aliqua barbara natione, & immani, quæ mortem non timet, non eſſet tam admirandum: at hæc perſecutio in omnibus nationibus, generalis fuit, & in oĩbus orbis terræ ciuitatibus: & præſertim in primarijs, vt eſt Roma, Alexandria, Nicomedia, & aliæ huiuſmodi. Quòd ſi in hac perſecutione homines robuſti tantũ paſſi eſſent, non tam magna eſſet admiratio: at hic viros iam ſenio confectos, pueros tenellos, mulieres plurimas, puellas nobiles, & molles, tenellaq; ætate coram omnibus nudatas, quo magis, quã a morte afficiebãtur, eẽ paſſas vidimus. Mortẽ omium terribiliũ eſſe inquit Ariſtoteles, quam natura omnia animalia a Deo creatã fugiunt. At multo magis homo a morte abhorret, & illius ſenſum percipit, quod ſit teneriori carne, & acriore imaginatione, vt damnum, & doloris ſenſum percipiat, & iudicet non ſolum morte vitam amittere, verum quidquid cum vita poſſidet.

Quamobrem ſi quis capite damnatus ſit (licet ſit vnicũ moriendi genus, vt eſt obtruncari &c. Nullum eſt periculum, nulla moleſtia, nulla

impenſa, nulla uia, in quam non ſe det, licet mare, & terra ei perluſtranda ſit, domus, vxor, filii relinquendi ſint, quæ non ſuſcipiat, vt ab ea libere tur. eadem enim natura ad id eos inſtruit, atque excitat. Alia etiam ſunt longe horribilia, quàm mors, quæ ſunt tormentotum inuentiones, quæ tyranni excogitarunt, vt ſanctorum martyrum conſtantiam ſuperarent non.n.ad mortem, ſed ad cruciatus reſpiciebant, non ut ſemel afficerent morte, ſed pluries, nō vt vnicam corporis partem affligerent, ſed illius omnia membra, & licet humanum corpus ita ſenſibile ſit, vt non multo artificio ſit opus, vt illud dolore afficias: ij tamen ab altera parte a diabolo, qui in illorum cordibus verſabatur inflammati, ex altera verecundia, & irriſione affecti, quod ab infirmis mulieribus eſſent deuicti propter hanc cauſam immanes effecti, omnes ingenii vires ad id conferebant, vt ſexcenta tormentorum genera, vt unicum corpus torquerent, excogitarent.

Hoc igitur cum ita ſe habeat, quid mirum fęminas, & teneras puellas non vocatas ad tormenta tamquam ad nuptias currere? Et in eo elaborare, vt aliis priores carnificis gladium ſuo ſanguine inficiant? & certatim contēdere, quænam eorū prior patiatur? quod virgo Euphemia quæratur, quòd cum eſſet nobili loco nota, alias priùs, quàm ſe martyrio afficerent.

Quænam igitur eſt hæc noua gens? Vbi ſunt in hac re naturæ leges? vbi ſui amoris vis eſt? Vbi naturalis mortis timor, quo creaturæ omnes affectæ ſunt? Hæc autem corpora nonne erant eadem conditione cum noſtris?

Quid videbas glorioſè martyr, cum in pęnis fortius proſiſtebas, quàm tuæ pœnæ? & in carceribus, magis liber, quàm qui te in carceres coniiciebant? & iacentem magis erectus, quàm qui ſtabant? & in vinculis magis ſolutus, quàm qui te ligabant? & damnatus, in excelſiori ſolio collocatus, quàm qui te iudicabant? vulnera roſas, & flores exiſtimabas, & ſanguinem, qui de tuo corpore manabat, regiam purpuram, & martyriū gratiſſimum ſacrificium, quod tuo creatori offerebas. Te uero virgo delicata quis tanta fortitudine muniuit, vt eſſet ferro robuſtior? & tuo corpore lacerato tua fides integra permaneret? & carnibus conſumptis, tua uirtus nullam imminutionem pateretur potuit tuum corpus carpi, & anima ſuperata non fuit. Defecit ſubſtantia, ſed patientia perſeuerauit. celebrant Romani hiſtorici illius militis fortitudinem, qui manum breui quodam temporis ſpacio ſuper funali accenſo continere potuit.

At quam multa fœminarum millia, & hominum dabimus nos omnium ætatum, & conditionum gentium, quarū non manus, ſed totum corpus, vbi ferreis pectinibus laceratum eſt, in graticulis non breui ſpacio, ſed vſque ad vitæ finem aſſum fuit?

Qui

Qui fieri poteſt, vt tanta nouitas nūquam in terris viſa à cauſa noua nō ſit profecta? Qui fieri poteſt, vt res tā extra ordinē, nullā quoque extra ordinē cauſam habeat? Qui fieri poteſt, vt tam ſupernaturalis effectus, ſupernaturalē cauſam non habeat, cū effectus, vt philoſophi docent, debeant ſuis cauſis proportione reſpondere. Quid autē eſt magis præter omnes naturæ leges, quàm hæc voluntas, & tā inflāmatum patiendi deſiderium? Qui fieri poteſt, vt puella tredecim annos nata, vt S. Euliala fuit, tot tormentorū genera patiatur, nūquam ante viſa, idq; tanto conatu? tanta conſtantia? quodq; magis eſt tanta lætitia, & animi tranquillitate, niſi præcipuo ſpiritus Sancti ſubſidio fuiſſet adiuta? Qui fieri poterat, vt mater qualis fuit S. Felicita, & alia nomine Symphoroſa vtrçque, ante oculos ſeptem filios adoleſcentes trucidari, vidiſſent, eoſq; conſolarētur, hortarētur, q; ad patiendum, & deinde illæ paſſę fuerunt, vbi ſuis oculis hæc horrenda ſpectacula vidiſſent? quænam erat hæc fides? quænam lux erat hæc? Vbi ille magnus amor, quo in filios affectæ ſunt matres præſertim in tot, tantoſque filios? Abraham Patriarcha in promptu fuit, vt unum filium ſacrificaret, quem habebat.

Et Deus hanc deuotionē, & obedientiā tanti fecit, vt pro ea illi Deus promiſerit tot filios, quot cœli ſtellæ ſunt. Quod ſi tanta fuit hunc Patriarcham Deo vnicum filium offerre, quanti erit matrē ſeptē offerre, & velle eos ob oculos ſuos pro Dei amore trucidari? Si Patriarcha vnū filij amorem vincere tanti fuit, quanti fuit ſeptē amores, ſeptē filiorū vincere, cū illud compertum ſit, in materno corde ſeptem amores ſeptem filijs reſpondere? Quod ſi tantopere ſeptem Machabęorum mater celebrata eſt, quæ ad martyrium ſuos filios adhortabatur, cur minus celebrandæ ſunt hæ duæ noui teſtamenti matres, quæ idem fecerunt? Quod ſi notum eſt non potuiſſe illam matrem illum calicem bibere ſine præcipuo Dei fauore, & auxilio, quis poterit idem his matribus negare? Illud Seneca verum eſſe iudicat, ſine Deo neminem verè virtute præditum eſſe poſſe; (*Nulla mens bona ſine Deo eſt*) inquit ille, & Tullius inquit: neminē vnquā fuiſſe fortitudine ſpectatū, quin a Deo afflatus, & adiutus eſſet. At quę virtus, quæ fortitudo reperiri poteſt, quæ cū hac tā admirabili cōſtātia, & animi magnitudine cōferri poſſit, idq; matrū & puellarū cordibus? Quod ſi (horū ſapientū teſtimonio) neq; ille virtutes, neq; illa ſpectatorū hominū amplitudo, ſine præcipuo Dei fauore, & afflatu exerceri non poterāt, qui fieri poteſt, vt tā debiles perſonæ, vt prædictæ facinora lōgè maiora perficere poſſint. Illud quidē cōpertū eſt, quòd oēs res geſtæ: quæ in profanis hiſtorijs narrantur, vix dignę ſunt, quæ harū vmbræ dicātur. Quid hi duo celeberrimi auctores dixiſſent, quid ſcripſiſſent, ſi ad illius manus hæc materia perueniſſet? Quibus verbis? quibus figuris? quibus ſentētijs? qua ingenij acie? quibus exēplis? quibus ſimilitudinib. has admirabiles vir-

tutes celebraſſent , & amplificaſſent? Seneca multas ſcripturæ paginas in
eo cõſumit,vt illud Stilbonis philoſophi reſpõſum præclarius reddat,qui
vbi diruta,& direpta fuit illius ciuitas,interrogatus à Demetrio pręfecto,
nunquid in illa direptione amiſiſſet,reſpondit, ſe nihil perdidiſſe, quod
omnia ſua ſecũ portabat,pro quo bono philoſophiã intelligebat,quę nec
eripi,nec ſurripi poteſt. Quid autem feciſſet hic auctor,ſi ad ſcribendã,
& celebrandam noſtrarum virginum admirabilem conſtantiã in tã mul-
tis tormentis,ne fidem Deo debitam frangerent, ſe accinxiſſet? Propter
hanc cauſam initio dixi,quod hanc materiam tractare timebã, cum illius
altitudinẽ,& meorũ verborũ ruditatẽ cernerẽ.Nam(vt S.Hiero.teſtatur)
infirmiora ingenia non debent materias difficiles tractare, quòd ſi quis
eas ſuſcipere vult,in itineris medio oneri ſuccubat neceſſe eſt,& quò res,
quas celebrare volunt,maiores ſunt,eò magis implicantur, & verba non
inueniunt,quibus eas explicare poſsint.

Quod aũt & maiori admirationi eſt, & magis gratiæ uim declarat eſt,
hãc virtutẽ,& fortitudinẽ in eo hominũ genere,videre,quod oĩum perdi
tiſſimũ habetur,qui ſunt,milites,& gẽtes,quæ militiæ degũt.Horũ.n.mul
tos ſcimus diuerſis in locis paſſos eſſe. Quadraginta ſuperius enumeraui-
mus,qui nouo genere mortis dãnati fuerũt,vt.ſ.frigore perirẽt.At hi pau
ci fuerũt. Aliàs fuit vniuerſa militũ legio Maximiani iuſſu interfecti, quæ
legio ſex millibus,ſexcentis,& ſexaginta ſex militibus conſtat.

Hic aũt illud maximè animaduertendũ eſt,quòd ille Tyrãnus,ne exerci
tũ imminueret,iusſit,ut quilibet decimus miles iugularetur,ut alijs terro-
rẽ incuteret.Idq; bis fecit. At glorioſi Chriſti milites certabant inter ſe,
quis primus martyrij coronã ſuſciperet.Cũ aũt cerneret,neq; hac rõne il
lorũ firmitatẽ ceſsare,iusſit,vt quicũq; perſeueraret ab exercitu trucida-
retur.Quis aũt hic poterit nõ admirari, & pro tali martyrio Deũ nõ lau-
dare? O Chriſti gloriã,ò illius Euangelij gloriã,qui ex lapidibus Abrahæ
filios fecit, & ex militibus martyres, & ſanctos:nõ.n.martyrium pertuliſ-
ſent,niſi huiuſmodi fuiſsent,neq; poterãt nõ amare magis Deũ, quã ſuã
ipſorũ vitã,cũ pro eo amittere voluerint. Cũ aũt irent in exercitu inter
milites gentiles,idòlatras,& peruerſos, nõ ſolũ fidei ſinceritatẽ, ſed etiã
charitatis ignẽ,& vitæ puritatẽ cõſeruare potuerunt. Quàm iure optimo
dixit Apoſt.ſe in Euangelij prædicatione minimè confundi,cum in ſe eſ
ſet Dei potentia,atq; virtus,vt credẽtes ſaluos faceret. At negociũ vlterius
proficiſcitur. Aliàs.n.Imperatore Adriano nõ vnica legio, ſed decẽ millia
militũ dãnati fuerũt,vt eadẽ more perirẽt,quã ille Dñs paſsus eſt, ꝓ quo
& ipſi paſſi ſunt.Quid aũt glorioſius eſt,q̃ decẽ millia laudatiſsimorũ mi
litũ cũ triũphalibus palmis in manibus,cũq; inſignibus, & ſignis ſui redẽ
ptoris in illã cęleſtem ciuitatẽ ingredi? Quo vultu accepti fuerũt?quib.cã
tibus?qb.laudũ vocibus?Qũo cõplexi ſũt eos,qđ feliciter veniſsẽt?quos

in ſuam glorioſam ſocietatem admiſerunt,& ante thronum illius Domini deduxerunt,pro cuius gloria tam glorioſè pugnarunt.Quòd ſi Romæ tanta celebritate accipiebant Imperatores,qui aliquā celebrem ciuitatem aut prouinciam deuiciſſent,& muri diruebantur,vt victorem acciperent, & ipſe in ſuo triumphali curru,quem multæ gentes comitabantur, quòd feſtū celebraretur in cœlorū regno,cū in illud non vnus ingrederetur,ſed decem mille uictores, non vnius ciuitatis,aut prouinciæ,ſed totius mundi,& inferni potentiæ? Hoc autem ſic narrari poteſt, at quis pro rei dignitate amplificare poterit?

Ad hæc aliud addam multò maiori admiratione dignum, quod animaduertit auctor, qui theatrum totius orbis terrarum ſcripſit, Lugduni Galliæ tantummodo decem,& nouē millia martyrū occiſa fuiſſe, tantūq; ſanguinis effuſum eſſe, vt flumen Arar, quod illac fluit penitus ſanguine tinctus flueret.Ex quo factū eſt, vt ex illo precioſisſimo ſanguine, qui ex illo fluxit ex Arari,nunc Sonna vocetur.Tantus erat furor,quē infernalis draco in Imperatorum cordibus incēdebat,vt Chriſti nomē extingueret, & in exilium de mundo eijceret,& tanta martyrū fortitudo,& confidentia in fidei confesſione erat.

Vt autem redeamus ad rem,& iam ad huius rei concluſionem perueniamus, dicamus hoc eſſe vnum noſtræ fidei veritatis magnum teſtimonium, videre innumerabilem perſonarum multitudinem omnium ætatum, & conditionum, hominum,vitam pro veritatis confesſione profudiſſe.

Et quo tormenta atrociora, & crudeliora propter hanc cauſam patiebantur hoc eſt teſtimonium apertius, & firmius, & eo apertiùs cognoſcitur fieri non poſſe, vt humanum corpus inter tot erueiatuum genera, & geminata, niſi illam fidei, & ſpei, & charitatis notitiā habuiſſet,quod initio diximus, & niſi præcipuas vires, & auxilium a Deo conſecuti eſſent.

Cum autem Deus in huius veritatis confesſione illis opem ferret,illud ſequitur,non ſolum martyres ſuo ſanguine, ſed etiam Deū ſua gratia, & præſentia eiuſdem veritatis teſtem eſſe.

Ex quo duæ aliæ res colliguntur, dignę quidem, quæ ab omnibus cognoſcantur. Altera quidem,de qua diximus ſuperiùs, quæ eſt in omnibus totius terrarum orbis gentibus Euangelium prędicatum eſſe,& Chriſti regnum fuiſſe propagatum, vt Prophetæ prædixerunt, cum in illis tā multi martyres ſint paſsi.Altera eſt,quod illius aduentu futurū erat,vt hominum vita in meliorem ſtatum redigeretur,ideſt vt homines feri, & ſilueſtres (cuiuſmodi erant omnes, qui idolis inſeruiebant) puri, & ſancti fierent.

Quod nō in illis multis monachorū millibus cernitur, qui eo tēpore

non ſanctitate ſolum,ſed omni virtutum genere, & præſertim hac marty rum conſtantia floruerunt.

Nam(vti diximus) minimè fieri poterat, vt tam multis tempeſtatibus, & turbinibus non penitùs euerterentur, niſi ſuper firmam petram amoris,& timoris Dei illorum fundamenta iacta eſſent. Quod facilè quotidie cernimus,& dolemus,cum tam multi Chriſtianam fidem negent,cum ſe in Machometanorum terris captiuos eſſe cernunt. Neque id,quod eiuſmodi tormenta timeant,quæ martyres paſſi ſunt. Sed tantummodo,vt captiuitatis pœnam effugiant,& aliquantulo liberiùs viuant.Quemadmodum autem horum infęlicium imbecillitas eorundem virtutis impotentiam,& fundamentum debile nobis manifeſtat (cum tam facilè ſuperati ſint)ita contra martyrũ inæſtimabilis fortitudo; & conſtantia illorũ virtutis firmitatem nobis oſtendit : quæ quidem cum robuſtiſsimis hoſtibus, & certaminibus pluribus ſæpius repetitis, & mutatis numquam deuicti ſunt.

Quòd penè omnes Imperatores,qui Chriſtianam fidem, & religionem perſequuti ſunt miſerrimam vitam finierunt, & qui ei adiumentum attulerunt in omnibus rebus a Deo adiuti, & multis bonis cumulati ſunt.

ILLVD quoque eſt maximũ veritatis noſtræ fidei teſtimoniũ, quod penè omnes, qui eam perſecuti ſunt, ad finem ſuæ uitæ miſerrimè peruenerunt, quique illi adiumentum attulerunt, ſuiſque ſtudijs complexi ſunt,illorum regna,& imperia proſpera fuerũt. Pene omnes,inquam,nam(vt inquit S.Auguſt.) ita ſe habet in huius mũdi adminiſtratione Deus, vt neque ſceleratos omnes in hac vita pœnis afficiat,& illorum multis tamen ſupplicijs afficiantur. Nam ſi omnibus pœnas luerent,poſſent ſuſpicari homines omnia in hac vita finiri, & in futura nullum reliquum eſſe; quod ſi nullum puniret facilè ſibi perſuadere poſſent nullam reperiri prouidentiam,quę humana curaret. Diuina enim ſapientia(quæ omnia ad ſuarum creaturarum bonũ refert)nonnulla grauiter caſtigat, vt prouidentiam adeſſe homines intelligant, (& maximè ea,quæ huiuſmodi ſunt, ut per ſe à Deo vindictam poſtulent,) alia verò relinquit,quæ in futura vita puniantur,quod non omnia in hac vita concludantur.

Quod in nonnullis Imperatoribus,facilè cernitur,qui in hac uita meritas pęnas non dederunt,etiamſi eccleſiam perſecuti ſint. Et quamquam hæc crudelitas,& ſceleritas tanta ſit: noluit tamen diuina iuſtitia,vt multi alij impunè vitam agerent. In quo mirabiliter diuina prouidentia elucet.

Tyran-

Tyrannis enim tamquam miniſtris vtebatur, & inſtrumentis, quibus ſuæ ſanctæ fidei eccleſiæ ædificaretur martyrum ſanguine, & vt cœlum illorum exercitu glorioſiſſimo exornaret.

Tyranni enim ſi non fuiſſent, neque martyres fuiſſent: niſi fuiſſet Decius, neque Laurentius, & niſi fuiſſet Decianus, neque Vincentius, & niſi Herodes neque innocentes martyres.

Quorum opera vbi vſus erat, hic & meritum præmium tribuebat, vt fecit cũ Nabuchodonoſor, quo tamquam virga ſui furoris, vt inquit Iſa.c. 10. vſus eſt, vt populum ſuum flagellaret.

Quo confecto virgam in ignem coniecit ſcilicet funditus illius imperium euertit. Idem fecit penè cum omnibus his tyrannis, quorum alij a dęmonibus raptati fuerunt, alij ſibi mortem conſciuerunt, alij a feris lacerati fuerunt, alij ſibi ſuas carnes comederunt: alij in flumina proiecti; alij alio mortis genere interierunt, ſic ſcriptum legitur in martyrio nobilis virginis S. Euphemiæ, quòd cum vellet iudex eam in carceribus violare ſtatim a Dęmonio raptus eſt; & carnifex, qui ea iugulauit. ſtatim a leone occiſus eſt, ſequenti verò nocte iudex, qui eam damnauit furore plenus ſibi ſuas carnes comedendo perijt. Quod multos infideles tam Hebræos, quam Gẽtiles ad chriſtianam fidem excitauit.

Eodem modo pene omnes Imperatores, qui ſanctos occiderunt, miſerrimè perierunt. Ex quibus primus fuit Hærodes, qui puerum Ieſum interficeret, innocentes interfecit, cuius morbus, & mors fuit horribiliſſima (vt Ioſephus multis verbis ſcribit) & tandẽ vbi in balneo oculi de capite exilierunt vitam deſperans gladio ſibi pectus confodit, & ſeipſe vita priuauit, iubens priùs, vt tertius ſuorum filiorũ interficeretur, vbi & alios duos interfecerat. Secundus autem Hærodes, qui S Iacobum gladio percuſſit, & in carcerem coniecit S. Petrum ab angelo percuſſus fuit, & in vita (vt idem Ioſephus, & S. Lucas ſcribunt) verminibus corroſus fuit.

Tertius autem eccleſiæ perſecutor, qui Nero fuit (qui S. Petrum, & Paulum interfecit) cum videret minime fieri poſſe, vt a coniuratorum manibus effugeret, qui eum proſequebantur, vt occideret, hoc onere eos leuauit, ſibi mortem conſciſcens. Quartus, qui Domitianus fuit, & S. Ioãnem Euangeliſtam in exilium eiecit, ſuorum manibus interfectus eſt. Valerianus crudelis eccleſiæ perſecutor a perſarum rege in prælio deuictus eſt, & captus, cui oculos erutos voluit, & eo pro ſcamno, cum in equum aſcendebat, vtebatur. Aurelianus ſuorum manibus perijt. Decius, qui S. Laurentium martyrio affecit, vnà cum ſuis interfectus eſt. Diocletianus crudeliſſima beſtia, qui tamquam Deus coli voluit, eò perditionis, & dementiæ peruenit, vt coronam, & ſceptrum dimittere, & vt vnus de populo viuere fuerit coactus. Maximinianus illius collega, illud pariter dereliquit Imperium, & vt ille vitam agebat, qui neque ſic viuere datum fuit, Maſſen

tius enim illius filius, qui ſe ad Imperium extollere cupiebat Roma illum eiecit, quà effugit, & ad conſtantini perfugium, qui illius gener erat ſe recepit, qui cum ſatis honeſte fuerit acceptus, eum tradere conabatur, quod vbi reſciuit, eum morte cum dedecore, & ignominia affecit: ſtatuas enim & toreumata illius, vt abraderentur vbicunque eſſent iuſſit, & publicorũ ædificiorum inſcriptiones, quæ ab illo nomina ſortita erãt, mutari voluit. Illius autem autem filius Maſlentius vitiorum hæres, & patriæ crudelitatis præcipuo miraculo, & diuina diſpoſitione mortuus eſt. cum enim ſuper quodam flumine pontem falſum effeciſſet apud Romam, vt Imperator Conſtantinus vbi illum aſcendiſſent demergeretur in flumen, ille, vt homo inconſideratus, & immemor eorum, quæ aliis parauerat concitato equo illum aſcendit, in flumen decidit, & periit. Maximinus quoque eccleſiæ crudeliſſimus perſecutor ab eodem Conſtantino in acie deuictus eſt, & effugit cum ijs, qui aquam ad exercitum ducebant.

Quamobrem in augures maxima affectus ira, qui illi victoriam polliciti erant, occidendos iuſſit. Præter hanc autem ignominiam grauiſſimo morbo eum Deus affeci, cum illius inteſtina tumida fierent, & putreſcerent, & in pectore vlcus efficeretur, quod paulatim ſerpebat, & latius fiebat præter reliqua, quæ in toto corpore illi erant, a quibus verminum riuuli emanabant, a quo tam grauis fętor exiebat, vt ipſi chirugi nedum cæteri homines ad eum accedere moleſtiſſime ferrent. Cum autem videret ſuos medicos ſibi remedium, & auxilium ferre non poſſe, imo ab eo ſe ſubtrahere propter nimium fętorem, ab eo promanantem ex illis multos occidendos voluit.

Ex quibus vnus ad illum ſe recepit potius, vt iugularetur, quàm, vt illũ curaret, & diuino numine afflatus ei dixit: Cur erras imperator, cum putes fieri poſſe, vt homines ea peruertant, quæ diſpoſuit Deus?

Hic tuus morbus nõ ab homine eſt, nec homines eum curare poſſunt. Recordare quomodo Dei ſeruos tractaueris, quamque illis te crudelem præſtiteris, qui illum colebant: ita fiet, ut intelligas, a quibus ſubſidium tibi petendum ſit.

Ego enim potero, vt alii mortem oppetere, at tu medicorum opera priſtinam valetudinem minime conſequeris. Tunc Maximianus ſe colligere cępit, & ſe hominem cognoſcere, & memoria repetere, quæcunque mala perpetraſſet, & ſe erraſſe fateri.
Tandem uiſum amiſit, & ſuorum ſcelerum turpitudinem cognoſcens afflicta morte vitam finiuit ſceleratam.

Licinius item, qui in Oriente dominabatur Conſtantino Imperatore non minus crudeliter, quàm ſui maiores eccleſiam affligebat, qui cũ Conſtantino pugnans ab eo in acie occiſus eſt. Poſt hos Iulianus Apoſtata, (qui aliis nouis artibus tertius bellum cum eccleſia geſſit, paucis diebus

Imperium cum vita terminauit,in bello a perſis interfectus exercitum in maximo periculo relinquens,vt neq; augures neq; Dij, neq; incantatio nes, quibus maximè fidebat, quidquam illis prodeſſent. Valens autem Arrianus catholicorum acerrimus hoſtis in prælio aduerſus Gotthos ab illis diſperſus fuit,qui ſe in humili caſa abdidit, quam combuſſerunt, & ita miſerè,vt illius opera merita erant,mortuus eſt.

Hi fuerunt fines,& infortunia eorum, qui contra chriſtianam religio nem arma tulerunt,quod non eſt illius veritatis, & ſanctitatis debile argumentum.

Idem argumentum confirmatur proſperis rebus,& victorijs eorũ, qui Imperatores eã honorarunt,& venerati ſunt. Ex quibus omnib. ſpectatiſſimus fuit Conſtantinus Imperator,qui tantopere Chriſtum honorauit, & ita fuit a Chriſto adiutus,& fortunatus,vt inter eos videatur fuiſſe quę dam contentio alter vt Chriſto ſeruiret,Chriſtus,vt Conſtantino gratias concederet,cui omnia fęliciſſimè ceſſerunt.Is.n. primum diuerſis præliis tres deuicit Imperatores,qui ab eo defecerunt, qui fuerunt Maximinus, Licinius,& Maſſentius. Poſt has victorias ſubiugauit Sarmatas, & Gotthos in ſuis terris, & omnes gentes barbaras præter illas, quæ ſibi amicæ erant ad ſuum imperium adiunxit, & nonnullæ ſine bello ſe illi dediderunt.Quo.n.humiliorem ſe Deo præbebat,eo plures gentes ſub illius imperio collocabat.Quid autem de duobus Theodoſijs dicam, de maiori, qui valde catholicus,& religioſus fuit?qui non armis ſolum,verum etiam clariſſimis miraculis in acie tyrannos ſuperauit,qui ad imperiũ ſe extollere conabantur, vt pluribus verbis in tripartita hiſtoria narratur. In hoc numero haberi poteſt Eraclius Imperator, qui cum imperium armis Coſdroes Perſarum regis ſatis dirutum inueniſſet ad eam anguſtiam peruenit,vt ab ipſo rege pacem peteret,qui ſuperioribus victoriis elatus, eam concedere noluit. Tunc tã bonus Imperator tantis in anguſtijs poſitus, & in vitæ diſcrimine vnà cum imperio,ſe in tutũ portum omnium reme diorum recepit,qui Deus,& Dominus noſter eſt,& ab eo ieiunis,& deuotis orationibus fauorem,& gratiam procurauit:his autem armis munitus hoſtem aggreſſus eſt,& tribus prælijs,in quibus cum illo pugnauit,ſemper victor fuit, Ex quo ille barbarus diſſipatus,ſeſe in fugam ſecundũ flumen Tigrim dedit,& filium minorem ſuum ſibi collegam in imperio delegit.Quare iniuria affectus maior illorũ filius patrem unà cum filio minore occidit,quod ita diſpoſuit Deus, vt multa chriſtianorũ millia ab eo in terra ſancta interfecta,vlciſceretur.Hic autem filius maior Perſarũ regnũ ab Eraclio Imperatore ſuſcepit, vnà cũ pace, quam illius pater cõcedere noluit,& impio reſtituit prouincias,quas illius pater occupauerat,In hac ipſa hiſtoria facilè cernuntur boni, & catholici Imperatoris ſecundæ res, & Chriſti perſecutoris, & chriſtiani ſanguinis effuſoris aduer-

ſæ,

ſæ: nihil enim peiùs accidere poteſt, quàm uitā illius manu amittere, cui ipſe dederat vitam, cum illum genuit, æquum erat, ut filius a patre deficeret, cum Pater in ſuum creatorem inſurrexiſſet, qui uerus pater eſt.

Ex quibus rebus omnibus facilè cernitur, quàm vera ſit illa Domini ſententia, quæ inquit: Honorabo, qui me honorabunt, & qui me aſpernabuntur profligati, & abiecti erunt: hanc autem partem, vt concludam illud affirmo, quod ad cætera noſtræ fidei teſtimonia calamitates quoq;, & infortunia eorum, qui eam perſecuti ſunt, & res ſecundæ proſperitates, & gratiæ cęleſtes illorum, qui eā uenerati ſunt. Solet enim Deus ſępe improborum hominū pęnis, & ſuppliciis, & proborū proſperitatibus, & gratiis ueritatis teſtimonium afferre.

De decimaquinta religionis Chriſtianæ præſtantia, quæ eſt multis, & magnis miraculis confirmatam eſſe. Cap. XXVII.

POST Sanctorum Doctorum, & martyrum teſtimoniū: aliud maius ſequitur, quod eſt miraculorū teſtimonium. Quamobrem ſciendum eſt, quòd diuina prouidentia, (quæ omnia diſponit ſuauiter: numero, pondere, & menſura ordinat, id eſt ſumma æquitate, & ſapientia) non debebat obligare hominem, vt crederet eā, quæ ſunt ſuper omnes rationes, & ſuper omnes naturæ leges ſine medijs efficacibus, & ad id credendum accommodatis.

Per media enim ſupernaturalia ea probanda ſunt, quæ omnē naturæ facultatem ſuperant.

Hæc autem media ſunt miracula, & prophetiæ, de quibus hic locuturi ſumus. Miracula enim ſunt ſolius Dei opera, qui creaturis, quas ipſe creauit leges impoſuit, quas nemo diſpenſare poteſt, niſi, qui eas tulit. Hoc eſt miracula facere, vt igni iubere, ne comburat (vt egit cū illis trib. pueris in camino Babyloniæ impoſitis,) & aquæ iubere, ne in decliue fluat, vt fecit cum Iordani aquas continuit, vt ſuus populus per eū ſiccis pedibus tranſiret.

Hæc autem miracula ſunt argumenta ita firma, vt nulla demonſtratio mathematica cum his conferri poſſit. Cum enim fit miraculum, vt confirmetur doctrina, quæ prædicatur, compertiſſimum eſt huius veritatis Deum eſſe teſtem, cum nemo præter Deū, vel ſancti per illum miracula facere poſſit. Et Dei teſtimoniū cætera omnium veritatis teſtimonia facilè vincit.

Inde proficiſcitur multorum fides, & veri Dei cognitio, vt multis tum veteris, tum noui teſtamenti exemplis facilè apparet. De Naaman Syriæ principe leproſo, legitur, quod cum Eliſęus eum ſubitò ſanaret, a lepra, ſa

nauit etiam à grauiori morbo, hoc eſt ab infidelitatis lepra. Ab hoc enim tam euidenti miraculo conuinctus, ſolum Iſraelis Deum eſſe veracem faſſus eſt, ſeque in poſterum illum eſſe vnum adoraturum. Nabuchodonoſor Babyloniæ Rex, vbi tres pueros iuſſit in camino ignis imponendos, & vidit nullam læſionem accepiſſe, neque in corporibus, neque in veſtimentis, non ſolum hoc tanto miraculo credidit Iſraelis Deum eſſe verũ, ſed generale edictum per totum imperium miſit, quo iubebat, cum morte multandum, & illius domum funditus tollendam, qui eum blaſphemaret; & ipſe ubi uidit Danielem ſomnium narrauiſſe, quod oblitus erat, & illud interpretatum eſſe eandem agnouit veritatem inquiens. Verè quidẽ ueſter Deus eſt Deorum Deus, & Rex regum: idem Dario vſu venit, qui in hac monarchia Nabuchodonoſor ſucceſſit. Nam cum ab hominibus peruerſis, & inuidis adductus eſſet, vt Danielem in lacu leonum imponeret, & cum uideret noctis, & diei partem eſſe elapſam, & nihil tamẽ damni recepiſſe Danielem, ſic veri Dei potentiam agnouit, vt reale ſcriptum per totum ſuum Imperium miſerit his verbis. Pax ſit uobis omnibus &c. Edictum a nobis factum eſt, vt omnes in meo regno Danielis Deum tremant, & timeant.

Quod Deus viuus eſt, & æternus in omnibus ſeculis, cuius regnũ nũquã imminuetur; cuius potentia æterna eſt, & ipſe eſt Saluator, & liberator ſuorum, quique in cęlo, & terra mirabilia facit.

Hæc ſunt ueteris teſtamenti exempla: in nouo autem inter multa alia, illorum habemus exempla, qui in Saluatorem crediderunt, vbi eum Lazarum quatriduanum reſuſcitauiſſe a mortuis viderunt: ſic & Nicodemus credidit cum Chriſtum magiſtrum de cęlo veniſſe confeſſus eſt, vbi miracula uidit, quæ ipſe faciebat. Sic etiam regulus ſtatim, vt audiuit dixiſſe Saluatorem: Vade, quod filius tuus viuit, & ſtatim filius fuit ſanus. Id omne eò ſpectat, vt intelligamus, miracula eſſe media ad fidei noſtræ veritatem ſufficienter probandam accommodata, & ad inuitandos homines ad credendum, aut ſi iam credunt, ad eos in fide confirmãdos, quod magnum bonum eſt, vt poſtea dicemus.

Quamobrem ſapientes verum miraculum maximi faciunt. Et ex illorum vno audiui, cum diceret, ſe libenter uſque Hieruſalem iturũ, vt vnicum miraculum videret.

Ego autem Deo fretus ſpero fore, vt, hic non vnum, ſed plura, non minus certa, quàm quæ oculis cernuntur, abſque labore ante legentiũ oculos proponam.

Et licet veritas, quæ hoc teſtimonio comprobatur omnem humanam rationem, & intelligentiam ſuperet: non tamen eo fit, vt ei fides minimè præſtanda ſit propter infallibile auctoritatis teſtimonium, quod eam cõprobat, qui Deus eſt huius miraculi effector.

Quod

Quod in ſanctorum Magorum adoratione apertiſſimè cernitur. Cum enim vſque ab Oriente ad illum nouum Iudæorum regem adorandum veniſſent, cum domum nullam apparatam uiderent, vbi ipſe commoraretur, neque comites, neque famulos, neque aliud, quod eſſet regium, imò tantam humilitatem, tantam paupertatem, quantam in eo loco repererunt: tamen humi proſtrati ſumma veneratione puerum linteis pauperrimis inuolutum adorarunt, & illi munera, quæ ſecum portabant, obtulerunt.

Quo modo igitur potuerunt, tam ſapientes viri rem ita omnibus rationibus, & humanæ prudentiæ contrariam credere? illud compertum eſt, quod quando aliud maius teſtimonium habebant, quæ ſtella erat: quæ ducebat eos, ex qua illum eſſe ſtellarum Dominum, cui ſtellæ ſeruiebant, & teſtabantur, intellexerunt.

Sed antequam ad miraculorum narrationem accedam Chriſtianum lectorem admonitum volo, quod licet miracula, quatenus talia ſint (vti diximus) argumenta ad noſtros intellectus conuicendos ſufficientia, & ad obligandos ad credēdum: tamen præcipuo Dei concurſu, & gratia opus eſt, vt hanc fidem complectamur: illa enim cum Dei donum ſit (vt Apoſtolus teſtatur Phil. 3.) neceſſe eſt, vt noſtrum intellectum contingat, & eum in captiuitate, & ſubiectione ponat, vt quæ fidei ſunt humiliter complectatur.

Inde fit, vt licet multa Saluatoris, & Apoſtolorum miracula uiderunt: tamen non crediderunt, quòd ſua malitia obcęcati, non ita ſe affecerunt, vt hunc præcipuum Dei contactum reciperent.

Quamobrem, qui miracula leget, quæ hic narraturus ſum, non curioſè ea legat, ſed humilitate, & pietate, vt ita mereatur, cui Deus hac ratione fidem, quam acceperat, adaugeat, & perfectam reddat, qui inęſtimabilis theſaurus eſt.

Hic quoque animaduertendum eſt, quòd fides duplex eſt; Altera infuſa (de qua iam tractauimus) quæ illa eſt, quam ſpiritus Sanctus in noſtras infundit animas. Altera humana eſt, quæ eſt illa fides, quam hominibus, & humanis rationibus præſtamus, illud præterea ſciendum eſt, quod in fide infuſa non adeſt medium, quod in virtutibus moralibus reperitur, quemadmodum neque in charitate reperitur.

Nam, cum non ſit in Deo amando neque modus, neque medium, neque in credendo ineſt; quo enim magis amabimus, magiſque credemus, eò noſtra charitas, & fides perfectior erit. In fide verò humana, vt in cæteris humanis virtutibus inter duo extrema medium ineſt, vt in liberalitatis virtute, quæ inter auaritiam, & prodigalitatem ineſt, cernitur: ſic hæc humana virtus, de qua tractamus, media inter duo extrema ineſt, quæ ſunt credulitas, & incredulitas: in quarum medio humana fides cōſiſtit

quod

quod mediũ tã in hac, quàm in cæteris virtutibus prudentia ponit, quæ eſt(vt S.Bernardus eã vocat)cæterarum virtutũ abbatiſſa. Illas.n.regit,& medium,in quibus virtutes conſiſtant,docet.

Hæc autẽ duo extrema,quæ ſunt credulitas,& incredulitas,ambo vitioſa ſunt: facilè.n.omnia credere,& nihil credere vitiũ eſt, cũ res huiuſmodi eſt,vt per prudentiæ regulas res fide digna ſit. Ex quibus vitijs extremum,quod incredulitatis eſt,ſic video reprehendi,vt Saluator (cũ ſit mãſuetudinis perfectisſimum exemplar) contra hoc vitium valde cõmotus ſit,& dixerit. Matt. 17. *O generatio incredula,& peruerſa, quouſque ero vobiſcum? vſquequo patiar vos?* Et S.Marcus illorum incredulitatem reprehendit,qui teſtimonijs ſuæ reſurrectionis fidem non præſtarunt. Apoſtolus verò in Epiſtola ad Hebręos eos admoneat, vt diligenter caueant, ne quid incredulitatis in eis ſit,inquiens,quòd propter hoc peccatũ Deus iurauit,quod qui ei increduli forent, eos in terram promisſionis numine ingreſſuros,& ſic omnes in deſerto mortui ſunt, in hunc errorẽ permiſit Deus,vt caderet S. Thomas Apoſtolus ad noſtræ fidei confirmationem. Nam cum omnes illius ſocij dixiſſent,vt qui id oculis vidiſſent, ſe Chriſtum reſuſcitatum uidiſſe,erat quidem omni rationi conſentaneum, vt illis fidem præſtaret: eò magis,quòd paulo ante ipſe Lazarum a Chriſto reſuſcitatum vidiſſet; non autem cur hoc vitium tantopere vituperetur,illã eſſe cenſeo,quòd a multa malitia,& pauca fide proficiſcitur. Malitiæ.n.eſt credere omnes homines mentiri,& miracula fingere, & a fidei paucitate proficiſcitur,non credere,quæ fides noſtra proponit.

Nam quemadmodum de homine, quem ſtudioſum eſſe exiſtimamus, quidquid virtutis de eo dicitur,credimus,ſic Chriſtianus,qui in noſtrorum myſteriorum,& miraculorum fide eſt firmus, quibus illa fundatã fuit, durum illi non videtur alia miracula illis ſimilia credere, quæ antea crediderunt.

Nunc autem propter hanc cauſam,qui non errare cupit,debet prudentiæ iudicium ſequi,& non leuiter,& temerè, quod vitium extremum eſt, neque,vt hoc vitium fugiamus,debemus in ſuum contrarium, hoc eſt,in infidelitatem incurrere(quod in maiori periculo verſatur) nam (vt dicitur)ne decidas in Scillam,cupiens vitare Caribdim, & hæc fugiens credat,quæcunque fundamenta certa habent, & rationes fide dignas. Nam licet in his eſſet error, id tamen credere non eſt error, quod apertisſimis rationibus tibi propoſitum fuit. Quæ hactenus dicta ſunt eò ſpectant, vt intelligas, quam fidem ijs, quæ dicturi ſumus; præſtare debeas.

De

De præcipuis quibuſdam miraculis cognitione dignisſimis.

IAM ad miraculorum teſtimonia accedamus,in quibus noſtra fides conſiſtit,quæ cum ſint plura,quàm cœli ſtellæ (ſi ea reſpexerimus,quæ in Sanctorum vitis ſcribuntur)Hic pauca tantūmodo narrare ſtatui,at hæc tam certa,tamque manifeſta, vt nemo cōpos mētis,& iudicij,futurus ſit, licet fuerit infidelis, quin aliter rē eſſe ſuſpicari poſſit,atque nos dicturi ſumus.

Ex his autem primum,& notisſimum eſt eclypſis, quæ fuit cum Chriſtus in cruce paſſus eſt,quæ per tres horas perdurauit,vt ſancti Euangeliſtæ teſtantur,& præſertim S.Matthæus.Quòd ſuum Euangelium Hebraicè ſcripſit, paucos annos poſt Saluatoris paſsionem.Inquit ille,fuiſſe vniuerſalem in toto terrarum orbe.

Nunc autem ita dico.Hic autem Euangeliſta,& cæteri,qui de ea re mētionē fecerunt, ſua Euangelia ſcripſerunt, vt noſtræ fidei eſſent lux, & fundamentum, & hominibus mirabilium Chriſti noſtri Saluatoris notitiam afferrent.

Hoc igitur cum ita ſit non debebant rem tam apertè falſam conſcribere,quam omnes homines huiuſmodi eſſe apertisſimè cognoſcerent: ipſi enim in cauſa eſſent,vt omnis illorum doctrinæ fides derogaretur, & id diruerent,quod fabricare ſibi propoſuerunt. Quod ſi hic vniuerſalisſimus Solis defectus verus non fuiſſet, cur eum Euangeliſtæ ſcribere debuerunt?

Omnes enim homines eos irriſiſſent, & tam multos teſtes ſibi aduerſarios experti eſſent, quàm multi homines in terris erant. Omnes enim dicere potuiſſent,hoc eſt tam turpe mendacium, quàm aliud maximum. Nam ego,tum hic,tum ille, & alii innumerabiles eo tempore uiuebant, & huiuſmodi Solis defectum non uidimus, at ſi durauiſſet tres horas, vt inquiunt fieri non potuiſſet,quin eum vidiſſemus. Hac igitur de cauſa in mentem hominum Euangeliſtas hanc rem finxiſſe, cadere non poteſt.

Ad hoc aliud argumentum accedit, quod & gentilium auctores de hoc nouo,& magno Solis defectu mentionem faciunt, vt infra dicemus. Ex quo beatus martyr Lucianus, cum ad iudicem miſſus eſſet, vt de religione,quam profitebatur,rationē redderet inter cætera argumenta, quibus vſus eſt, vt ſe ipſe defenderet, fuit hic defectus. Hæc eius verba ſunt.

In veſtris hiſtorijs quærite, & inuenietis, quòd cum Pilatus Iudęam adminiſtraret,& Chriſtus pateretur,Sol obſcuratus eſt, & obſcuris tenebris dies ablatus eſt.

Hiſtoria igitur vera eſt, & omnibus hominibus comprobata; Illud igitur dicemus hoc fuiſſe miraculum omnium maximũ, quæ fuerint vmquam in terris, cum in eo tria, & miraculoſa omnia concurrerint.

Primum illud miraculum fuiſſe decima quarta Luna iuſta illud tẽpus, quo lex iubebat agni Paſcha celebrari cum Luna eſt Soli oppoſita, vt Sol in Oriente, & Luna in Occidente eſſet, & ſic ratione naturali Solis defectus fieri non poterat.

Nam(vt omnibus compertum eſt)Solis eclypſis tunc fit, cum Sol, & Luna ſuis curſibus eò perueniũt, vbi Luna ſit ita collocata, vt nobis illius lumen impediat.

Quamobrem S. Dionyſius, quippe qui magnus philoſophus erat, vbi hoc vidit miraculũ exclamauit: Aut Deus naturæ patitur, aut totius mundi machina diſſoluitur.

Secundum autem miraculum fuit tantum ſpacium perduraſſe, vt eſt ab hora diei ſexta cum crucifixus eſt, vſque ad horam nonam, quando in crucis ligno expirauit, quòd temporis ſpacium tres horas continet: communes enim eclypſes vix decimam vnius horæ partem durant: cum enim Luna tanta velocitate moueatur facilè Solem præterit, & ita lumen hominibus reſtituit.

Tertium miraculum fuit hunc Solis defectum in toto terrarũ orbe fuiſſe, quòd natura fieri non poteſt.

Cum enim Sol multis partibus Lunã ſuperet, ea totũ Solẽ obſcurare non poteſt propter hanc cauſam in ea tantum mundi parte obſcuratur, vbi Luna ſub Sole ponitur, & reliquas partes reliquis terris detectas reliquit.

Propter hanc cauſam dicimus hoc fuiſſe omnium miraculorum maximum, & maximam vim habere non ſolum ad noſtræ fidei veritatem comprobandam (quod ſtatim in his gentibus apparuit, quæ cruci interfuerunt) quæ hoc miraculo viſo, vnà cum terręmotu ſuos pectus percutiendo, ſe conuerterunt, ſed etiam ad excitandos homines ad pietatem, & admirationem cum tam magnum miraculum cernant dignitati eius perſonæ, quæ patiebatur maximè reſpondens. Quid enim eſt æquius, quid magis debitum, quàm vt cũ Dominus cœli, & terrę patiebatur, hæ duæ præcipuę creaturæ afficerentur, & vt eis datum erat, illius paſſione cõmouerentur: & præſertim Sol, & Luna, & ſtellæ cęli, quę ſunt vniuerſi creaturæ nobiliores, quæ ſuam abdiderunt lucem, ne tantam crudelitatem, & ſceleritatem cernerent, qua tunc in ſuũ creatorẽ vtebantur: ſuũ abdiderunt lumen, & tenebris ſe cooperuerunt, quod nihil aliud eſt, quàm ſe nigris induere veſtibus, ob ſui creatoris mortem.

Abdiderunt lumen, vt illud ſacratiſſimũ corpus tenebris cooperirent, quod nudum in cruce erat affixum.

Abdi-

Abdiderunt lumen, vt ſuæ claritatis beneficium hominibus, qui tantã exercebant crudelitatem, negarent ſuum tandem ſplendorem tenebris in uoluerunt, vt in toto terrarum orbe Dei, qui patiebatur gloriam prædica rent, & eum eſſe ſtellarum Dominum teſtarentur, cum illi eo tempore inſeruirent. Vnica ſtella huius Domini gloriam, cum natus eſt, nunciauit: At nunc cum moritur illius dignitatem teſtantur: maius enim fuit pro hominibus mori, quàm naſci.

De hoc autem ecclypſis miraculo, & terræmotu gentiles teſtes habemus. Phlegon græcus auctor in Aſia natus (de quo ſuidas mentionem facit) miram quandam rem narrat, quod anno quarto olympiadis ducenteſimæ, & decimo octauo imperii Tiberij cum Chriſtus paſſus eſt, fuit ſolis ecclypſis omnium maxima, quæ uel audita, vel ſcripta ſit, quòd ab hora ſexta ad horam nonam perdurauit, quodque eodem tempore tantus fuit terræmotus in Aſia, & Bitinia, vt multa, & magna ædificia corruerint. Præter hunc Phlegonem, qui illorum temporum auctor fuit, Plinius de eodẽ terræmotu ſcribere videtur, vbi inquit in 2. lib. quod terræmotus, qui Tiberio Imperatore accidit fuit omnium maximus, quodque ab eo duodecim Aſiæ ciuitates, vnà cum multis alijs ædificiis corruerunt. Vt hi gentiles auctores, licet cauſam ignorent, hæc tamen miracula conſcribant. Aliud autem miraculum veli, quod in templo ſciſum fuit, Ioſephus quoque Iudæus ſcriptor narrat.

Aliud autem miraculum huic ſimile fuit ſpiritus ſancti in die pentecoſtes aduentus, & viſibili forma aeris ſcilicet, & ignis, & magno ſonitu diſcipulis linguarum totius mundi donum afferentis.

Hoc enim dono accepto hi cęperunt loqui magnalia Dei. De hoc miraculo inquit S. Lucas fuiſſe teſtes omnium nationum gentes, quæ ſub cęlo ſunt, quæ tunc Hieruſalem morabantur. Cum enim Aſiriorum Rex qui mundi monarcha erat decem tribus Iſrael in captiuitatem duxit paulatim in omnes orbis terrarum gentes ſe diſtribuerunt, & ſic illorum linguas didicerunt. Qui autem ex iis Deum colebant, & in idolatrarum ſocietate ſe minime contaminarunt, ſe Hieruſalem contulerunt, vt ibi habitarent, vbi ſacrum templum erat, vbi ſolum ſacrificium offerri poterat, & agni Paſcha celebrari.

Hi omnes (inquit S. Lucas) hoc miraculo viſo attoniti, & confuſi ſunt, & ita dicebant. Nonne ecce omnes iſti, qui loquuntur Galilæi ſunt? & quomodo audiuimus unuſquiſque linguam noſtram, in qua nati ſumus.

Narrat præterea Euangeliſta nominatim omnes nationes hominum, quæ illic interfuerunt. Vt autem id verum habeatur memoria tenenda eſt eadem ratio, quam de Ecclipſi adduximus. Nam ſi falſum dixiſſet contra ſe habuiſſet Euangeliſta omnes totius orbis terrarum nationes, quæ qui-

dem

dem dixiſſent: Quam manifeſtum mendacium hoc eſt? Nam ego,& hic, & ille eramus Hieruſalem, quo tempore hæc accidiſſe dicuntur, (quod fuit anno decimo octauo Imperij Tiberij Cæſaris) nihil tamen huiuſmodi accidit vmquam. Quo quidem Euangeliſta omnem Euangelij fidem reſignaſſet. Quod (vt dixi) in humanam mentẽ cadere non poteſt. Quamobrẽ iure optimo hoc inter præcipua noſtræ religionis miracula ponimus, & ad eam propagandam ſatis accommodatum.

Nam ſi Saluator volebat, vt in toto terrarũ orbe prædicaretur Euangeliũ, idq; diſcipulis mandauit (vt dicunt Euangeliſtæ) maximè conueniẽs, & neceſſariũ erat, vt illis omniũ linguarum notitiá tribueret, vt vbiq; illud prædicare poſſent. Quãobrẽ, vt diuina prouidentia diſpoſuit, vt tunc vniuerſalis pax in vniuerſo terrarũ orbe eſſet, quod omnia Romano Imperio ſubiecta eſſent, & totius orbis vnicus fieret populus, vt hac ratione liberè in omnes gentes Euangelium curreret (quod ſi regna ita diuiſa fuiſſent vt hoc tempore ſunt id minimè fieri potuiſſet) ita quoque nenecеſſe erat, vt Euangelij prædicatores omnes linguas ſcirent, vt illud in omnibus nationibus prædicarent.

Hoc enim pacto, & per hæc media diuina prouidentia ſua diſponit, & ad finem dirigit. Propter hanc cauſam mundum pacatum reddidit, vt per eum prædicatio curreret, & linguas prouidit; vt in gentibus prædiceretur.

Crucis miracula.

POST hæc miracula eclypſis paſſionis Chriſti, & ſpiritus Sancti aduentus non erit æquum Crucis miracula, in qua Redemptor paſſus eſt ſilentio præterire: Cum enim ipſa ſit ſignum, atque vexillum, quo ſummus Rex de huius mundi Principe triumphauit, & baculus, quo veteri ſerpenti caput imminuit, vt ab origine mundi prædictum fuit, non erit conſentaneũ, vt ſine honore hoc diuinũ inſtrumentum, quo ad noſtram ſalutem vſus erat Redemptor relinqueretur, vt oſtenderet, quanta gloria ſub illa ignominia ſubeſſet. Primum autem ſatis notum eſt miraculum, quod in Crucis inuentione apparuit. Cũ enim cum duorum latronum crucibus eſſet ſepulta minime ſine miraculo internoſci poterat, ob id priſtinam valetudinem cuidam nobili mulieri: iam animam expiraturæ reſtituit; Illud quoque cõpertiſſimum eſt, quod in exaltatione accidit, cum eam ipſe Imperator Eraclius ſuis humeris Cæſareo habitu indutus ferebat.

Nam vbi peruenit ad portã, quà ipſe Saluator cum eadẽ Cruce tranſiuit, vlterius progredi nequiuit, quoad Cæſareas veſtes non depoſuit, & humili habitu indutus eſt.

Neque minus eſt crucis miraculum, quam vidit Conſtantinus cum to to eius exercitu, cum his litteris in cęlo poſitam meridiē verſus: Conſtantine hoc ſigno vinces. Euſebius autem ſcribit, ſe audiuiſſe ab codē Imperatore, cum hoc miraculum coram multis ipſe narraret, & id uerū eſſe iuramento affirmaret.

Et ſine hoc miraculo ſatis eſt ipſius Imperatoris conuerſio, cum omnes Romani Imperatores illius anteceſſores idolatræ fuerint, & Chriſti nominis perſecutores, at is eum adorauit, & pro vero Dei filio cognouit, & illius templa ædificauit, & multis diuitijs exornauit, & illius ſacerdotes veneratus eſt, & hoc glorioſo ſigno ſua vexilla exornauit, & eo tres Imperatores tribus diuerſis præliis deuicit, & multas barbaras nationes ſuo imperio adiunxit.

Hæc autem tanti Monarchæ conuerſio, qui omnia idola, quæ illius anteceſſores adorarunt, relinquens, pro vero Deo, & cęli, & terræ creatore recepit hominem flagellatum, crucifixum, & pro filio fabri lignarij habitum, huius miraculi veritatem teſtatur. Fieri enim non poſſet, vt hæc tanta conuerſio fieret, niſi hæc ſingularis ueritatis fidei confirmatio extitiſſet.

Ad quæ miracula aliud quidem addam compertiſsimum, & tā verum, vt nulla falſitas ei opponi poſsit, vt negetur, quod quidem accidit Conſtantino Imperatore filio illius magni Cōſtantini, de quo diximus, Quod miraculum ſcribit Cyrillus Hieruſalem Patriarcha huic Imperatori his verbis.

Religioſiſsimo Imperatori Conſtantino Cyrillus Hieruſalē Epiſcopus S.D. in Domino. Hanc primam epiſtolam tibi de ciuitate Hieruſalem mitto religioſiſsime Imperator; quam tibi quidem mittere debui; tuq; eam recipere non verborum exornationum, ſed de cęlo ſignorum plenā, quæ te Imperatore in hac ciuitate Hieruſalem acciderunt. Neque id, vt nouam tibi Dei cognitionē cōpares, quā iam diu habes, ſed vt magis in ea te confirmes, vt cum a tuo patre Imperij hæreditatē acceperas, cumq; ille cœleſtibus coronis fuerit ab eo exornatus, dignè illi gratias agas, vt maiori cō fidentia tuum imperium adminiſtres, vt tuorum inimicorū ſis uictor, cū videas miracula, quæ tuis temporibus Deus fecit, & per ea, te ab eo amari cognoſcas. Profectò memoria tenere dēs tp̄s, quo tuo patre religioſiſsimo Imperatore Hieruſalē glorioſum Crucis lignum repertum eſt. Nūc autē te imperante, voluit Deus pro tua ſumma religione, & pietate magnū miraculū facere, cum hōc glorioſum ſignum in cœlo maximo cū ſplendore apparuerit. Nā his ſanctis Pentecoſtes dieb. pridie Non. Maij. Hora diei tertia crux ſatis magna apparuit, quæ tota luce conſtabat, quæ a ſanctiſsimo Golgothæ loco, vbi Chriſtus Dominus crucifixus eſt, vſq; ad montē Oliuetū, ſe extendebat, & viſa fuit non ab vno, ſed a tota huius ciuitatis

multitudine,neq; ita apparuit,vt ſubitò euaneſceret, imò per multas horas corã omnibus perdurauit,idq; maiori ſplendore, quàm ſit Solis ſplendor.Quod ſi non ſic ſe habuiſſet Solis ſplendor,qui Lunæ, & ſtellarũ ſplẽdorẽ tollit.hãc quoq; lucẽ extinxiſſet ita,vt minimè cerni poſſet. Qua de cauſa oẽs ciuitatis habitatores,partim timore,partim lætitia affecti viri,& fœminæ ſenes,& pueri,puellęq; clauſæ ad eccleſiã cõcurrerunt:& tã indigenę,quàm aduenæ,tã Chriſtiani,quàm gentiles,& diuerſarũ ſectarũ,qui tunc illic erant omnes vnà uoce laudabant,& confitebantur Chriſtũ redẽptorẽ noſtrũ verũ Dei filiũ,& miraculorũ operatorẽ re ipſa cognoſcẽtes, Chriſtianã religionẽ nõ in uerbis,& humanæ ſapientiæ argumentis , ſed in ſpiritus Sancti demonſtratione,& omnipotentia, quã nõ ſolũ hominũ prædicatio teſtabatur,verũ ẽt cęlitus diuina teſtimonia cõfirmarũt. Quã obrẽ nos,qui in hac ciuitate habitamus , cũ tã magnum miraculũ noſtris oculis viderimus ſummo Regi , & vnigenito eius filio gratias agimus , & agemus,quẽ quidẽ adoramus,cui in hoc ſancto loco pro tuo imperio preces fundimus.Nobiſq; æquum viſum eſt , hãc cęleſtẽ uiſionẽ ſilẽtio non prætereundũ:ſed de tã noua re tuã pietatẽ certiorẽ facerẽ, vt huius miraculi mẽmoria,fides,& cõſtantia,quæ iã in anima tua, erga Ieſum Chriſtũ noſtrũ Saluatorẽ eſt fundata,firmior pſeueret: præterea,vt,cũ cognoſcas Deũ auxiliatorẽ,ab eo roboratus ſignũ ſanctę crucis Imperatoriũ ad defenſionẽ cõſerues.Hęc Cyrillus.Quiſnã homo futurus eſt,qui de hoc miraculo dubitare poſſit?Qui.n.fieri poterat,vt tam celebris Patriarcha tanto Imperatori miraculũ falſum cõſcribat, neq; de re veteri, ſed de recẽti, & noua.Hoc.n.niſi certiſſimũ fuiſſet Imperator offenſus eſſet,Patriarcha ſine fide,& maxima cũ turpitudinis nota,(quodq; magis eſt.) tã multi teſtes adfuiſſent,qui eum mentiri affirmaſſent , quàm multi indigenæ, & peregrini in illa magna ciuitate fuiſſent.

Ex miraculis autem Saluatoris noſtri nonnulla fuerunt tam publica,& tam omnibus nota , vt hoc loco ea narrare poſſemus : vt fuit Lazari reſurrectio,ſeptem panis ſeptem millia hominum ſaturare, & ſeptem reliquiarum ſportas ſupereſſe:aliàs quinque millia virorum ſine fęminis , & pueris quinque panibus,& duodecim cophinos plenos ſupereſſe . Cum enim hæc miracula fuiſſent tam manifeſta, Euangeliſtæ non auſi eſſent ea narrare , quæ cum vera non eſſent multos in ſe teſtes experti fuiſſent, qui tunc viuebant,ex quo Euangelij fidem reſignaſſent,& ſuã doctrinam penitùs(vt diximus)ſuſtuliſſent.

Tandem Saluatoris miracula,tam multa fuerunt, tamque omnibus nota,vt vel ipſi Iudæi ea negare non poſſent.Sic enim Ioſephus teſtatur,qui ex illis fuit, vt poſtea dicemus inquiens Chriſtum miraculoſa opera feciſſe,& Hebręorum Rabini idem teſtantur in quodam libro ab eis ſcripto, de IESV Nazareni generatione, qui inquiunt eum vnum mortuum re

ſuſcitauiſse,& vnum claudum ſanauiſse; Vt Nicolaus de Lyra contra eos diſputans refert, ſed huius rei cauſam illam adducunt: inquiunt enim quod fęderis arca, aliàs ſuper lapidem ſtetit, & ſub arca ſcriptum fuiſſe, quomodo Dei nomen ex quatuor litteris pronũciandum eſset, quodque Chriſtus hac ſcriptura edoctus illud pronunciare ſciuit, hæc miracula faciebat.

Hoc eſt ex ijs mendacijs, quæ ipſi confingunt cum veritatem negare non poſſunt. Illud enim compertum eſt Deum ſolum eſſe, qui per ſe, vel per ſuos ſanctos miracula facit, neque id, quod litteras nominis Dei quis pronunciare ſciat, ſed ſanctorum fide, meritis, & precibus. Aliam huius rei cauſam afferunt, quam, tum quòd eſt nimis longa, tum quòd ineptiarum plena eſt, hic aſcribere nolui.

Miracula a Sanctis Doctoribus relata.

POST hæc miracula narrabo alia, quæ nemo mentis compos, licet infidelis, iure negare poterit. Innumera enim miracula, quæ narrantur in Sanctorum vitis (in quibus noſtra religio fundata eſt) pauca tantũ hic apponam: Ex plurimis, quæ doctiſſimi, & ſanctiſſimi, & grauiſſimi patres ſe ſuis oculis vidiſſe teſtantur. De huiuſmodi enim viris (quorũ sãctitatẽ, & auctoritatẽ cognoſcimus ꝑ ſcripturas, vt fuerunt SS. Auguſt. Hieronymus, Chryſoſtomus, Ambroſius, Cyprianus, Bernardus, & alij huiuſmodi) quis ſibi perſuadere poterit, eos miracula finxiſse, cum id ſit blaſphemare, quod tantopere ab illorũ ſanctitate, & auctoritate abhorreat.

Sed antequam, ad miraculorum hiſtoriã veniamus operæpretium erit explicare, quemnam fructum ab ea nobis percipiendum eſse ſperamus, vt maiori voluptate, & vtilitate legantur. Quorum prior ex illis, qui magis ad rem noſtram faciunt, eſt fides confirmatio, quæ in mundo illorum virtute accepta fuit, vt poſtea dicemus.

Nam quemadmodum cum clauum in aliquo ligno figere volumus, quolibet mallei ictu, magis ille figitur: ſic quodlibet miraculum eſt, tamquam ictus, quo ſpiritus Sanctus fidei habitum in animabus noſtris firmiorem, & radicatiorem reddit: & quo miracula ſunt plura, & euidentiora, eò magis hic nobilisſimus habitus fit robuſtior, quoad eò perueniat, vt oculis nos cernere faciat, & manibus contrectare noſtræ fidei myſteria, quæ ipſa prædicat, quod miram vtilitatem affert, vt poſtea dicemus.

Neque ex hac re hic vnus fructus percipitur, vt nõnulli ſibi perſuadẽt, quod ad hunc alius quoque adiungitur. Sæpe enim Deus miracula facit, vt alicui ſuorum ſeruorũ magnæ neceſſitati opem ferat, cui quidem ipſe

ſolus remediũ afferre poteſt,& vt aliquos morbos inſanabiles curare.In quo illius bonitatis,& miſericordiæ maximè lucet magnitudo,& paterna prouidentia in illos cum a ſuæ maeſtatis throno illorum neceſſitates memoria teneat,& ſupernaturale remedium afferat.

Alia miracula facit, vt ſuos ſanctos honoret,cum velit, vt non ſolum osſium reliquiæ verum etiam veſtium fragmenta mirabilia efficiant, & morbos curet increabiles, vt hoc inditio amoris magnitudo, quo in ſuos fideles ſeruos eſt affectus intelligatur, & deſiderium, quo eos honorare cupit, a quibus ipſe honoratur, cum hunc honorem non illis ſolum tribuat, ſed rebus etiam, quæ illorum corpora contigerunt. S. Pauli ſudarium omnes morbos curabat,& in qua aqua Sanctus Odoardus Britaniæ regis manus abluerat ea cæcis viſum reddebat.

Hic eſt miraculorum fructus ſatis admirabilis, in cauſa enim eſt vt cõgnoſcamus,quàm bonum Dominum, quàm amicum, & ſuis ſeruis fidelem habeamus. & piorum hominum corda mouet ad amandum huiuſmodi Dominum,qui tantopere ſuos ſeruos in hac vita etiam diligit,& bene tractat.

Ex quo quàm multa ex tam potenti, & diuite Domino in futura vita ſperanda ſint facilè cognoſcimus. Ex hac miraculorum lectione pius lector hos tres fructus maximè percipiet. inter hæc autem primum locum ea, quæ Apoſtolus S.Paulus narrat, eos teſtes vocans, ad quos ſcribit, habebunt,quod ea Deus inter illos operatus ſit.

Et ſcribens ad Theſſalonicens inquit illis.vt memoria teneant,quod ſui euangelij doctrina non illis in ſermone tantum, ſed tum miraculis, & in virtute,& ſpiritu ſancto,qui in hac re interfuit.Apertius de hac re ſcribit ad corinthios hoc argumento ſuum apoſtolatum his verbis probans ſi nõ omnibus ſum apoſtolus,vobis tamen ſum, qui vidiſtis ſigna apoſtoli facta ſuper vos in omni patientia,in ſignis,& prodigiis, & virtutibus ſic igitur argumentor,vt ſuperiùs argumentatus ſum, ſi quod inquit Apoſtolus,non ita re haberet,ipſe ſibi fidem abrogaſſet,& affeciſſet dedecore: dixiſſent enim tum Theſſalonicenſes,tum corinthij: hoc apertiſſimũ mendacium eſt,quod inter nos nullum miraculum operatus es, ſed huius Apoſtoli res geſtæ huiuſmodi ſunt, & tantæ, vt omnes miraculoſæ fuerint.

Miraculoſa fuit illius conuerſio,miraculoſus prædicationis fructus, miraculoſa in calamitatibus patientia,cum ſepties diuerſis locis,& regionibus & temporibus fuerit cęſus,ſæpe captus, in carcerem coniectus, & totidẽ vicibus Iudæi,& gentiles eum perſecuti ſunt, Illius caritas in primis miraculoſa fuit,cum ille iuſiurando affirmauerit,ſe cupere anathema Chriſti eſſe,pro ijs,qui toties,eum flagellarunt,& perſecuti ſunt.

Tandem res huius apoſtoli huiuſmodi fuerunt, vt ſolæ (licet

nullæ aliæ adeſſent.) ad noſtram fidem confirmandam ſatis eſſent, quod ſatis compertum erit ei, qui noſtrum ſermonem in feſto SS. Petri, & Pauli legere voluerit. Poſt hæc addam nobiliſſimum miraculum, quod S. Ioannes Chriſoſtomus in ſecunda ex quinque homelijs contra iudaicam obſtinationem narrat. in cuius initio admiratur tantum gentium concurſum, qui ad concionem conuenerant, quam pene, iam confecerat. Inter autem cætera notanda præcipuum miraculum refert, quod illius memoriæ accidit. cuius inquit ille, omnes, qui tum aderant, poterant eſſe teſtes, quod paucis ante annis accideret.

Illud autem fuit Iulianus Apoſtata (qui crudelitate omnes tyrannos ſuos anteceſſores facilè vicit) uolebat, omnes iudæos idolis ſacrificare, ob id eis dixit, cur Deo non ſacrificabant, vt antea veteribus temporibus ſolebant.

Hoc autem cupiebat, quod ſibi perſuadebat facilè poſſe fieri, vt ex ſacrificandi conſuetudine, ad immolandum Diis eos induceret. Ad id reſponderunt, quod extra Hieruſalem ſibi ſacrificare non licebat, niſi maxima ſuæ relionis violatione, ſi in alienis locis ſacrificarent.

Quamobrem (dixerunt illi) ſi vis nos noſtro Deo ſacrificare, templum Hieruſalem, vt reſarciamus, neceſſe eſt, & ibi altare erigamus, & tũc ſacrificabimus, vt olim noſtri patres facere ſolebant.

Hoc illi Apoſtatæ tam placuit, vt pro opere faciendo illis pecuniam ſuppeditauerit, & vnà cum illis ad id artifices comparandos curauit. Ad id vndique conuenerunt Iudæi exiſtimantes ſibi hac imperatoris gratia, & auxilio facilè fore, vt rempublicam unà cum templo reſarcirent, vt illis erq regnante poſt Babiloniæ captiuitatem accidit.

Opere autem incępto foſſis ſatis profundis apertis, vt ad tantam ædificationem opus erat, cum iam ad parietes erigendos ſe accingerent de fundamentis ipſis ignis exiuit, & artifices cum operarijs inde depullit, & opus incęptum interruptum eſt.

Quod ubi reſciuit Imperator, opus incęptum dimiſit, licet id maxima cum diligentia curaſſet, veritus ne ille ignis in ſuum caput caderet, Quod ſi nunc (inquit ſanctus doctor) Hieruſalem eſſetis, in huius veritatis teſtimonium fundamenta aperta videretis, cuius quidem rei omnes teſtes ſumus: noſtra enim memoria, neque multis ante annis id accidit. illud animaduertendum eſt, quod hoc miraculum non accidit cum Imperatores chriſtiani erant, cum quis ſuſpicari poterat, id ab illis fuiſſe factum, ſed tum, cum omnia noſtra iacerent maximè, & omnes libertate priuati eſſent, & in vitæ periculo verſarentur, cum idolatria maxime floreret, & chriſtiani partim per montes fugerent, alij domi abditi ſe continebant, neque in aſpectum prodire audebant. Hæc Chriſoſtomus.

Quis autem erit ille, qui ſuſpicari poſſit tantum doctorem, tantæque

autori

auctoritatis, & ſanctitatis coram tam multis, & tot teſtibus id dixiſſet, quod cum verum non eſſet, quicunque affuiſſent non ſolum eum exſibilaſſent, ſed fortaſſe lapidaſſent.

Hoc idem miraculum ſcribit Ruffinus pluribus verbis, qui ad hæc etiã addit, quod foſſis excauatis noctu pauloaute lucem, cum fundamenta iacere cœpiſſent tantus terræmotus factus eſt, vt non ſolum lapides, & omnem materiam, quæ apud opus erat, in diuerſas partes iecerit, ſed multa ciuitatis ædificia, & templi xyſtos, vbi Iudæi, qui operi inſeruiebant, habitabant, corruerunt, & quotquot ibi erant occiſi ſunt. Vbi mane aduenit viſum eſt illis, qui illam calamitatem effugerunt, iam liberos, eſſe.

Omnes conuenerunt, vt mortuos ſubtraherent, ibi erat quædam humilis caſa apud xyſtum, qui conciderunt, ubi operarii ſua ferramenta conſeruabant, & alia ad ædificationem accommodata quo loco terribilis ignis ſubito exiuit, & per mediam plateam cucurrit, & vndique percutiebat, & inflammabat quotquot reperiebat.

Quo modo ignis ſæpe exiuit, & ſæpe eodem die ſuis flammis infidelem populum puniendo.

Quo timore, & horrore, qui ſuperfuerunt ſolo Ieſu Chriſto ſacrificandum eſſe confitebantur, vt autem proſpiceretur eum effeciſſe hoc miraculum, non ceſſit, ſequenti nocte in illorum veſtimentis Crucis ſignum apparuit ita firmum, & apertum, vt licet multi ſua incredulitate vellent illud vel tegere, vel tollere nulla arte, vel ingenio id facere potuerunt. Hoc modo perterriti non ſolum ab incœpto opere deſtiterunt, verum etiam qui Hieruſalem incolebant ſuas domos deſeruerunt. Quod audiuit Iulianus, ſed vt alter Pharao indurato cordem ſua blaſphemia perſeuerauit.

Hæc Ruffinus in priori libro, ex duobus, quos ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam Euſebij, qui hanc hiſtoriam tam omnibus notam paucis annis poſtquam accidit. Quo tempore minime fieri poterat, vt quidquam fingeretur, quod cum eſſet falſum, multos teſtes eorum, qui adhuc viui erant contra ſe habuiſſet, cum hoc miraculum contigit. Quantum verò hoc eſt noſtræ fidei argumentum, & teſtimonium, cum Danielis prophetia adimpleta ſit, qui inquit, fore vt Hieruſalem poſt Chriſti mortem deſerta, & diruta eſſet, quæ ita uſque ad finem perduratura erat?

Alia duo miracula publica idem S. Chriſoſtomus narrat, quæ eodem tempore contigerunt. Alterum fuit, quòd huius Imperatoris quidam patruus, qui & Iulianus dicebatur verminibus corroſus mortuus eſt, & quidam præcipus Imperatoris domus miniſter, qui quæſtorum erat præfectus ſtatim crepuit, & motuus eſt, huius autem rei, cauſam hiſtoria Eccleſiaſtica ſcribit, & ſic ſe habuit. Cum hi duo chriſtianorum eccleſiam ingre-

derentur,quæ multũ argenti habebat,multaq; ornamenta, iuſſerunt, vt ad ſe afferrerentur,tunc ille perditus patruus turpiter in eis ſedit, vt ea irrideret,alter autem Imperatoris miniſter oſtendens eccleſiæ argentũ eadem irriſione inquit.Reſpicite quibus vaſis filio Mariæ ſeruiant.At impunè id minimè tulerunt.

Hic enim ſtatim euomuit,quidquid ſanguinis in ſe haberet,& ita mortuus eſt,alter in eum morbum incidit,vt illius caro a verminibus corroſa fuerit.Cumque non poſſent medici eum curare,quem altisſimi dextera puniebat,illius vxor,quæ Chriſtiana erat,illi dixit. Animaduertas Domine hunc morbum ex alto tibi contigiſse, quod Chriſto iniuriam intuliſti : Ob id ab ijs,quos offendiſti auxilium tibi petendum eſt: ita hic Chriſti inimicus miſerè ſuam vitam finiuit, & a pęnis ad tempus ad æternas profectus eſt.

Hæc duo miracula hic S.Doctor coram populo, qui eum audiebat, vt quæ recenter contigerunt,& omnibus nota prædicabat,vbi,quod falſum erat minimè dicere poterat, ne omnes illi contradicerent, niſi uera extitiſſent.

Iam ad S.Hieronymum veniamus,qui maximum miraculum, & omnibus notum refert:Quod fuit tale in monte Oliueto, vnde Aſcẽſionis die glorioſo ad cęlum aſcendit Saluator,voluit, vt ſuorum ſacratisſimorũ pedũ veſtigia remanerent,cũque inde quotidie terra , vt precioſæ reliquiæ auferatur,ſemper illa ueſtigia eandem figuram conſeruant. Et addit præterea,quod fideles eodẽ loco templũ ædificarunt concameratum , at illã templi partem,qua Saluator ad cęlum aſcendit, numquã tegere potuerunt,& ita ſemper ſine tecto fuit. Hoc miraculum cognitione dignum in vitæ Sanctæ Paulæ ſcholijs eſt ſcriptum, & huius auctor citatur Sanctus Hieronymus.

Idem S Hieronymus in epiſtola ad nobilem fęminam nomine Lętam aliud magnũ miraculum ſic refert. Himetius nobilis eques Romanus, & virginis Euſtochiæ patruus cũ moleſtè ferret hanc ſuã propinquã nolle nubere; cũq; vellet tam illius ſanctũ conſilium,q̃ illius matris S.Paulę deſiderium vincere ſuæ vxori,quæ Prætexta dicebatur,mandauit,vt virginẽ velaminibus exornaret,& aptè veſtiret, & capillos pulchriores redderet. Cum autem illa mulier hoc mariti iuſſum facere incępiſſet in quiete illi angelus terribili,& horribili vultu apparuit,qui ita dixit, cur mariti mandatum,quàm Chriſti pluris feciſti, quæ Dei virginis capillo ſceleratis manibus contingere auſa fuiſti? Quæ paulo poſt propter hoc peccatum areſcent,vt hoc ſupplicio,quid feceris intelligas, & hinc quinque menſes ad inferos perlata eris, & ſi in ſententia perſeueraueris, maritum, & filios amittes.

Id omne inquit Sanctus Doctor factum fuiſſe, vt dixerat angelus, illud

lud ſubdens ita precioſas margaritas, quæ virgines illi conſecratæ ſunt, defendere: id omne hic S. Doctor narrat.

Quis eſt tam ſceleratus, qui ſibi perſuadeat, fieri poſſe, vt id fuerit fictum? præſertim cum hæ mortes, & huiuſmodi caſus fuerint multis noti, cum non obſcuræ perſonæ fuerint, cum Sanctus Hieronymus id ſcribebat.

Eandem materiam perſequitur.

POST S. Hieronymum ad glorioſum doctorem, & eccleſiæ lumē S. Auguſtinum veniamus, qui inter multa noſtræ fidei teſtimonia miraculorum quoque teſtimonia adducit, & ueteribus miſſis, multa enumerat, quæ ſua memoria glorioſi martyrum principis Stephani reliquijs acciderunt, quorum multis hic ſanctus Doctor interfuit, vt quilibet videre poterit, qui in lib. 22. de ciuitate Dei id legere voluerit.

Præter autē hæc unū ſatis præcipuū narrabo, quod ipſe plurib. uerbis refert, inquit igitur. Venientes de transmarinis ego, & frater meus Alipius nondū quidē clerici, ſed iam Deo ſeruientes ad quendā cū domo ſua tota religioſiſſimū venimus. Hic hoſpes curabatur a medicis propter fiſtulas, quas numeroſas, atq; perplexas habuit in poſteriore, atq; ima corporis parte. Iā ſecuerant eum, & artis ſuę cętera medicamentis agebāt. Paſſus autem fuerat in ſectione illa, & diuturnos & acerbos dolores, ſed unus inter multos ſinus fefellerat medicos, atq; ita latuerat, vt eum nō tāgerent, quem ferro aperire debuerant: viſum eſt, deinde medicis ſine ſectione curari non poſſe. Multa fuerunt ſuper id a medicis diſputata, quæ breuitatis cauſa prætereo.

Poſtea multi dies inaniter conſuptis tranſierunt, vt feſſi, atque confuſi faterentur eum niſi ferro, nullo modo ſanari poſſe. Expalluit, expauit nimio timore turbatus, & toto familia ita ſe lacrymis tradidit, ac ſi mortuus illorum Dominus eſſet, & illius cura in craſtinum diem dilata eſt. Viſitabant eum quotidie ſancti viri Epiſcopus tunc Vzalenſis, beatæ memorię Saturninus, & presbyter Geloſus, ac diaconi Carthaginenſis eccleſiæ. In quibus erat, & ex quibus ſolus eſt, nunc in rebus humanis iam Epiſcopus cum honore a nobis debito nominandus Aurelius, cum quo recordantes mirabilia opera Dei, de hac re ſæpe collocuti ſumus, eumque valde meminiſſe, quod commemoramus inuenimus.

Qui cum eum, ſicut ſolebant veſpere viſitarent, rogauit eos miſerabilibus lacrymis, vt mane dignarentur eſſe præſentes ſuo funeri potius, quàm dolori.

Tantus enim eum natus ex prioribus inuaſerat pœnis, vt ſe inter medi-

medicorum manus non dubitaret eſſe moriturum. Conſolati ſunt eum illi,& hortati,vt in Deo fideret,eiuſque uoluntatem viriliter ferret. Inde ad orationem ingreſſi ſumus.

Vbi nobis ex more genua figentibus,atque incumbentibus terræ, ille ita ſe proiecit,tamquam fuiſset aliquo impellente grauiter proſtratus, & cœpit orare.

Quibus modis?quo affectu? quo motu animi? quo fluuio lacrymarũ? quibus gemitibus? atque ſingultibus ſuccutientibus omnia mẽbra eius, & pene intercludentibus ſpiritum,quis vllis explicet uerbis? Vtrum orarent alij,nec in hæc eorum auerteretur intentio,neſciebam. Ego tamen prorſus orare nihil poteram, hoc tantummodo breuiter in corde meo dixi: Domine quas tuorum preces exaudies,ſi has non exaudies? Nihil enim mihi videbatur addi iam poſſe,niſi vt expiraret orando ſurreximus, & accepta ab Epiſcopo benedictione diſceſſimus: rogante illo, vt mane adeſſent,illiſque,vt æquo animo eſſet,hortantibus.Illuxit dies, qui metuebatur,aderant ſerui Dei ſicut ſe affuturos eſſe promiſerant. Ingreſſi ſunt medici,parantur omnia,quæ hora illa poſcebat,tremenda ferramenta proferuntur,attonitis,ſuſpenſiſque omnibus. Eis autem,quorum erat maior auctoritas,defectum animi eius conſolando erigentibus ad manus ſecuri membra in lectulo componuntur,ſoluuntur nodi ligamentorum,nudatur locus,inſpicit medicus,ad ſecandum illum ſinum armatus,atque intentus inquirit,ſcrutatur oculis,digitiſque contrectat. Tentat denique modis omnibus,inuenit firmiſſimam cicatricem. Iam illa lætitia,& laus,atque gratiarũ actio miſericordi,& omnipotenti Deo, quæ fuſa eſt ore omnium lacrymantibus gaudiis,non eſt committenda meis verbis:cogitetur potius,quàm dicatur.

Ad hoc celebre miraculum idem S.Auguſt.alia duo addit in ſuarũ confeſſionum lib.9.cum Deo his verbis loquens. Sed neque oblitus ſum,nec ſilebo flagelli tui aſperitatem,& miſericordiæ tuæ mirabilem celeritatem. Dolore dentium tum excruciabas me(hoc eſt ante baptiſmum)cum tamẽ ingraueſceret, vt non valerem loqui; aſcendit in cor meum admonere omnes meos,qui aderant,vt deprecarentur te pro me Deum ſalutis omnimodæ,& ſcripſi hoc in cera,& dedi eis,vt legeretur,mox vt genua ſupplici affectu fiximus fugit dolor ille,ſed quis dolor? aut quomodo fugit? Expaui fateor Domine meus,Deus meus: nihil enim tale ab ineunte ætate expertus fueram,& inſinuati ſunt mihi in profundo nutus tui, & gaudens in fide laudaui nomen tuum.Et ea fides me ſecurum eſſe, non ſinebat de præteritis peccatis meis, quæ mihi per baptiſmum remiſſa nõdum erant.

Aliud quoque illuſtre exemplum, & magis notum idem ſanctus in eodem lib.9.narrat his verbis.

Tunc

Tunc antiſtiti tuo Ambroſio prouiſum aperuiſti, quo loco martyrum corpora Protaſij, & Geruaſij, quæ per tot annos incorrupta in theſauro ſecreti tui recondideras, unde opportunè promeres ad coercendā rabiē, & perſecutionem Arrianæ Valentiniani Imperatoris matris.

Cum enim prolata, & effoſa digno cum honore transferentur ad Ambroſianam Baſilicam, non ſolum, quos immundi vexabant ſpiritus, confeſsis eiſdem dæmonibus ſanabatur, verum etiam quidam plures annos cæcus ciuis, ciuitatique notisſimus, cum populi tumultuantis lætitiæ cauſam quæſiiſſet, atque audiiſſet, exiluit, eoque ſe vt duceret, ſuū ducem rogauit.

Quò perductis imperauit admitti, vt ſudario tangeret pheretrum precioſę in conſpectu tuo mortis Sanctorum tuorum. Quod vbi fecit, atque admouit oculis, confeſtim aperti ſunt. Inde fama diſcurrens, inde laudes tuæ feruentes, inde illius inimicę animus, etſi ad credendi ſanitatem non applicitus, a perſequendi tamen furore compreſſus eſt.

Hæc ſunt Sancti Auguſtini verba, cuius tempore hoc tam manifeſtum miraculum effectūm eſt, vt vel ipſis incredulis notum, quòd quidem tantus doctor, & antiſtes fingere non debuit, præſertim cum eo tempore fuerit, tam notum.

Cum hoc autem miraculo duo alia coniuncta ſunt, non minus illuſtria, neque minus vera, quàm priora alterum illa ſanctisſima corpora integra ducentis, & amplius poſt annis eſſe reperta: Paſsi enim ſunt Nerone Imperatore.

Alterum fuit reuelatio Sancto Ambroſio facta, vbinam illa corpora iacerent, in quo Dei bonitatis, & amoris in ſuos ſanctos magnitudinem cernimus, eum tantæ curæ illi fuerit, vt non ſolum ſepelirentur, verum etiam magno cum honore ſepelirentur, & loco quàm aptisſimo. Quomodo igitur animas tractabit, qui tanti facit corpora, quæ ex terra conſtant, quo illá honore afficiētur?

Poſt hoc autem tam illuſtre miraculum alia decem, & nouem, vel viginti miracula hic Sanctus Doctor refert, quæ reliquiis Sancti Stephani facta fuerunt, quorum vnum recitare mihi viſum eſt, quod ſatis ſpiritale eſt.

Res autem ita ſe habuit; In ciuitate Galamæ quidam vir primarius erat nomine Martialis multos annos natus, & noſtræ religioni valde aduerſarius. Illi filia, & gener ſatis religioſi erant, & virtute prẹditi, qui cum patris cœcitatem viderent, & illius perditionem ſummopere dolerent, valde eum rogarunt, vt ſe ad Chriſtum conuerteret.

Quod non ſolum illis non conceſsit, ſed à ſe irato vultu depulit. Tunc ille gener tantam cœcitatem moleſtè ferens, ad huius ſancti martyris reliquias confugit, & multis lacrymis, ſuſpirijs, & internis gemitibus ab ijs

lumen

lumen pro tanta cęcitate magnopere petijt,& nonnullos flores, qui in illarum altare erant ſecum tulit,& eos ſub leuis puluinis collocauit. Dormiuit illa nocte,mane vero à ſomno excitatus iuſſit, vt Epiſcopus vocaretur, qui tunc mecum Hiponæ erat: cum autem videret procul abeſſe ſacerdotes accerſiuit dicens,ſe velle Chriſtianum fieri, quod omnes admirati,& gauiſi ſunt,& ſtatim baptizatus fuit,& per totum vitę ſuæ tempus illud ſemper in ore habebat.

Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritũ meum, quibus cum verbis paulo poſt ſuũ diē obijt,cum ille neſciret, & hęc fuerũt vltima verba,cum quibus ille ſanctus martyr animam afflauit.

Hoc autem narrato, & alijs miraculis ægrè fert hic ſanctus Doctor, quòd ibi multa non referat miracula, quæ ſibi nota erant, ſic inquit. Quid faciam cum his libris finem imponere cogar,& multa alia miracula præterire moleſtè fero,quod & illis accidet, qui non ignorat, quæ ſilentio prætereo.

Illud quidem compertum eſt,quod ſimili omnia miracula ſcribenda eſſent, quę Galamæ huius ſancti Martyris virtute facta ſunt, multos implere libros neceſſe eſſet: innumerabilia enim ſunt, quæ ibi fiunt ex Hipona ſolum(cum hæc ſcribebam)ſeptuaginta miracula ſcripta data ſunt: & multa minimè ſcripta fuerunt. Vzali uerò, quæ ciuitas apud Vticam eſt, ubi primum, quàm apud nos fuerunt huius ſancti reliquiæ, eadem fiunt.

Nunc autem Chriſtianum lectorem rogo, ut hic aliquantulum conquieſcat,& immenſam Dei bonitatem, charitatem, & ſuauitatem in ſuos ſanctos animaduertat, cum non ſatis ſibi uidcatur illis in alia uita gloriã tribuiſſe,tot etiam honorum genera tribuat in terris ſolus Deus ſua poteſt auctoritate miracula facere.Cumque iam tercenti anni elapſi eſſent, ubi hic ſanctus paſsus erat, uidebatur quo magis pro eo miracula faceret Deus,ubicunque illius reliquiæ eſsent,eò plura etiam facere uelle, cũ uel ipſi flores in illarum altare poſiti ſatis eſsent, qui animæ perditæ ſalutem afferrent(ut uidimus)eam ab inferi faucibus eripiendo, & baptiſmi gratia in ſalutis ſtatu ponendo.

Quis igitur tantam bonitatem non amabit? Quis eum ſeruire non deſiderabit,qui tantis honoribus ſuos afficit ſeruos? qui non exiſtimabit ille prudenter uita pro eo profudiſse, qui tantis perſequitur honorib. eos, à quibus ipſe honoratur? Quam gloriam animabus tribuet is, qui eorũ corporum terram tanti facit? tandem fideles ſerui, quid non ſperabunt à tam fideli Domino,tam bono,tam benigno,tã grato,tã ſuis amico,qui tantopere eos honorat.

Propter hanc igitur cauſam initio dixi,non ſolum ad fidei confirmationem miracula conducere,uerum etiam, ut ex his intelligamus, quàm magnus

magnus ſit Dei amor in ſuos ſanctos,quantopereque cupiat,eos ſummis honoribus afficere,cum per illorum corporum cineres , & reliquias tot, tantaque miracula operetur.

Sanctus quoque Ambroſius aliud ſatis notum miraculum refert,quod in translatione corporum glorioſorum martyrum Geruaſij, & Protaſij factum fuit.qui Mediolani Nerone Imperatore paſſi ſunt. Quod autem loco abiecto,& vili ſepulta erant ille Dominus,qui tanti ſuos ſanctos facit, & illorum reliquias,locum illorum ſepulturæ S. Ambroſio Mediolani epiſcopo reuelare voluit,vt inde illa transferentur ad locum talium martyrũ dignitati congruentem,qua reuelatione accepta ſanctus ille Paſtor vnà cum alijs epiſcopis,& ſacerdotibus,& clericis omnibus,quo loco defoderunt,& ſanctorum martyrum corpora cum libro ſub ceruicali, in quo illorum martyria narrabantur.Ea igitur inde ad eccleſiam cum totius ciuitatis ſolemni proceſſione tranſtulerunt,aduenit cęcus, & illorũ reliquias tangens coram omni populo viſum conſecutus eſt.In hoc miraculum ſermonem habuit Arrianos improbans,hanc rem admirabilem contra illos laudat,& celebrat.

Huic miraculo interfuit etiam S.Auguſtinus,qui in lib.21.de ciuitate idem fatetur inquiens ſatis notum fuiſſe, quod Mediolani ciuitas magna eſt,& eo tempore imperator cum tota cohorte in ea erat . In libris quoque confeſſionum de eodem miraculo ſcripſit inquiens,Iuſtinam Imperatoris mater arriana, & ob id catholicorum aduerſaria hoc miraculo adducta à perſecutione ceſſauit,licet hæreſia minime ceſſaſſet.

Eadem miracula ſequuntur.

NEque hic deeſt glorioſiſſimi Papæ S.Gregorij teſtimoniũ, qui quatuor conſcripſit libros de ſanctorum Italicorum vitis, idque dialogorũ more,in quibus multa refert miracula, quæ ipſe ex relationibus hominum fide digniſſimorum accepit . Cuiuſmodi quidem eſſe debebãt hi,quorum verbis hic prudẽtiſſimus & ſanctiſſimus pontifex fidẽ præſtare debuit eam,quæ ad libros conſcribendos neceſſaria eſſet . Ex tã multis autem miraculis vnum tantum attingam,quod ad illius perſonam attinet,inquit ille ſe huiuſmodi morbo laboraſſe, vt magno animi deliquio afficeretur in cibũ ſumẽdo ei ſtatim ſucurreret . Aduenit Paſchatis vigilia,quo die ille ſanctus vir dixit, ſe maiori moleſtia affectũ eſſe, quod non poſſet ieiunare,quàm quod eo morbo laboraret.Quamobrem S.quẽdam virum (cuius miracula in ſuis dialogis conſcripſerat) vt a Deo precaretur ꝓ eo vires,q̃bus illo die ieiunare poſſet rogauit. Qđ ille vir sãctus fecit,quo facto ita robuſtus euaſit,vt non tantum illo die, ſed & poſtridie ſine vlla buccea vigere poſſet:ſe inquit illo hoc miraculo in fide miraculorum,quæ de eo conſcripſerat valde fuiſſe confirmatum.

Theodo-

Theodoretus pariter grauiſſimus auctor,& antiquus aliam ſanctorum monachorum hiſtoriam ſcripſit quorum ſuo tempore aliquid dignum ſcire potuit,in qua illorum magnam virtutem, & miracula refert, inter quæ miram S. Simeonis vitam narrat, qui ſuper quandam columnam vitam agebat,cuius quidem hic doctor familiariſſimus fuit,& ſe illius prophetiarum, & miraculorum teſtem fuiſſe gloriatur,vnum præcipue narrat,quod ipſe ſuis oculis vidit.

Ad hũc ſanctũ quidam miles paraliticus a ſuo perfecto perductus fuit, vt ei quemadmodum,& alijs innumerabilibus facere ſolebat,ſanitatem daret.Tunc ille vir ſanctus de ſumitate columnæ ei dixit. Credis in ſantiſſimam trinitatem patrem filium,& ſpiritum ſanctum?cui reſpondit:credo. Tunc vir ſanctus dixit.In nomine igitur Ieſu Chriſti ſurge, & tuum perfectum in equum tolle,& cum eo vade.

Quo dicto ſurrexit paraliticus, & in ſinu ſuſcipiens præfectum (qui homo ſatis craſſus erat) & cum eo profectus eſt. Qua in re ille vir ſanctus Saluatoris verba imitatus eſt,cum ad piſcinam paralitico dixit. Tolle lectum tuum,& ambula,

Ex ijs,quæ hactenus dicta ſunt,facilè apparet,cur ego in hoc libro miracula conſcribere voluerim tam certa, vt nemo mentis compos ea negare poſſit.ea enim omnia doctores ſanctiſſimi, & ſapientiſſimi ſuis oculis viderunt.

Et huiuſmodi illud eſt,quod hic de S.Ioanne climaco narraturus ſum, qui vbi decem,& nouem vixit annos ſub obedientia cuiuſdam ſancti viri, eo mortuo quadraginta annos in ſolitudine cum maxima ſanctitate, & ſpiritus feruore vixit.

Hic igitur in quarto cap.de obedientia,& alijs virtutibus,quas in quodam toto monaſterio illius temporis vidit,inter cætera narrat miraculum quod ego hic referam his verbis.

Noluit Deus,vt ex illo monaſterio diſcederem ſine præcum prouiſione cuiuſdam ſancti,& admirabilis viri,qui Mena dicebatur. & ſecundum locum poſt abbatem in monaſterij adminiſtratione,habebat, qui ſeptem dies,antequam diſcederem mortuus eſt, vbi ego in monaſterio quinquaginta annos vixiſſem, & ego in omnibus illius muneribus ſeruiuiſſem. Nos autem poſt illius euita diſceſſum (vt aſſolet) pro tanti patris anima cum mortuorum officia celebraremus,ſtatim locus vbi illius corpus iacebat mira ſuauitate odoris fuit repletus.

Ille igitur ſanctus pater permiſit,vt locus retegeretur, vbi illud ſacrum corpus collocatum erat.

Quo facto vidimus omnes,ab illius præcioſiſſimis pedum plantis,tam quam a duobus fontibus ſuauiſſimum unguentum emanare.Tunc cænobij pater ad nos conuerſus inquit.

Animaduer-

Animaduertite fratres quemadmodum illius defatigationum,& laborum ſudores,Deo vt præcioſiſſimum vnguentum accepti fuerunt. Huius beatiſſimi patris Menæ illius loci patres multas,& magnas virtutes narrabant.

Ex quibus illam referebant,quòd cum monaſterij pater vellet illius patientiam experiri,cum ille aliàs domum rediret,ſe ad pedes Abbatis proiecit benedictionem petens (vt fieri ſolet) Abbas eum ſic proiectum reliquit ab initio noctis vſque ad matutini horam, Tunc eo ſe contulit, vt ei benedictionem daret,& cum de terra erigeret,reprehendens eum quippe qui impatientiſſimus eſſet,& omnia vanitate,& obſtinatione faceret.Cõpertiſſimum erat quidem Illi ſancto patri,quàm fortiter id pertuliſſet, ſed hoc publicum exemplum ad omnium doctrinam dare voluit.

Quidam autem huius S. Menæ diſcipulus, qui ſui magiſtri omnia ſecreta optimè norat (cum quo nonnunquam ſua communicabat) a me nimis fortè curioſè interrogatus,nunquid ita humi proſtratus dormijſſet;affirmauit eum ita iacentem totum Dauid Pſalterium recitaſſe. Hæc S.Ioannes Climacus.

Hoc antiquior fuit Gregorius Nazianzenus, qui propter ſummam doctrinã Theologi cognomen conſecutus eſt, & Conſtantinapolis archiepiſcopus fuit,licet maiorem gloriam illa dignitate contempta, quàm ex cõparata conſecutus ſit.S. autem Hieronymus eum habuiſſe præceptorem gloriatur.

Hic tam celebris vir,vt illius ſcripta declarant, in ſermone, quem habuit in morte ſuæ ſororis Gorgoniæ ſanctiſſimæ fœminæ dixit,ſe iam miraculum publicare poſſe, quod ad illud vſque tempus ſecretum tenuerat. Illud fuit,quod, cũ ſua ſoror grauiſſimo morbo laboraret,& medici nullũ remedium ei reperirent,ipſa,vt potuit, noctu de lectulo ſurgens in ſuum oratorium ſe recepit,genua fixit ante altare vbi ſanctiſſimum ſacramentũ erat,& fide, & ſpe plena Deo,qui in illa ſacrata hoſtia aderat dixit. Domine hinc minime ſurgam, quoad mihi ſalutem tribuas.Inde ſana ſtatim ſurrexit,quod deinde admirati ſunt valde medici rei cauſam ignorantes. Huiuſmodi fide vult ille clementiſſimus Dominus rogari, & huiuſmodi fidei nihil (vt ipſe dixit) impoſſibile eſt.

Hoc miraculum ſecreto huic ſancto doctori dictum fuit, dum in vita maneret ſoror,vti diximus.At ille in eodem ſermone aliud narrat,& dixit fuiſſe publicum non ſolum in ea ciuitate,vbi habitabat, verum etiam extra ciuitatem.

Res ita ſe habuit,cum illa in curru eſſet mulæ illum raptantes perterritæ omni furore currebãt, & huius fœminæ ita raptabant corpus, vt omnia oſſa ſuo loco naturali dimouerent, & fœde, & miſerè omnia membra tam intrinſicus,quàm extrinſicus tractarunt.

Illa

Illa uerò ſancta mulier, tam fuit honeſtatis amica, vt nullum neq; Phyſicum, neque Chirugicum ſuam carnem videre permiſerit: ſed fide munita, & Dei amore, quem valde diligebat, ab eo petijt, vt ſibi medicum eſſe vellet, atque ſanaret, qua oratione confecta ſtatim ſana fuit.

Quamobrem videamus (inquit Sanctus Doctor) Deum hic plura præſtitiſſe, quam per ſuum prophetam pollicitus eſt, cum inquit, quòd ſi iuſtus caderet non frangeretur, quod ei ſupponeret manus, at hic plura præſtitit, cum corpori caſu læſo bonam valetudinem reſtitueret.

O miram calamitatem (inquit hic ſanctus) & tanta laude dignam: ò dolorem, & morbum ipſa ſanitate præſtantiorem, quàm verè illa promisſio adimpletur, quæ dicit, Dominus percutiet, & ſanabit.

Hoc autem miraculum, vti diximus, ſatis notum eſt, quòd fama ad alias quoque longinquas ciuitates peruaſit, & ita ad linguas, & ad aures omnes peruenit.

Hæc inquit hic Sanctus, qui præter illius ſanctitatem, & doctrinam (quæ huiuſmodi fuit, vt S. Hieronymus, ſe illius diſcipulum fuiſſe glorietur) minimè dixiſſet in publica concione illud, quod cum eſſet falſum omnes auditores in ſe concitaſſet, & omnes, qui in illo loco habitantes eum mentitum fuiſſe dixiſſent.

Ex quo facilè cernitur, me non narrare hic miraculũ, quod non ſit dignum, cui omnes prudentes viri fidem præſtent.

His omnibus doctoribus vetuſtior fuit Cyprianus, qui in vita, in morte, & in ſuis ſcriptis ſemper martyr fuit, & omnium martyrum corroborator (vt cernitur in illius elegantisſimis litteris, quas ad eos captos ſcribebat) in ſermone quoque, quem de Lapſis inſcripſit, nonnullas refert miraculoſas pœnas eorum, qui ſine debita pœnitentia indignè altaris Sacramẽtum ſuſceperunt.

In Epiſtolis verò nonnullas reuelationes refert, quibus Deus eccleſiã admonebat, eique prædicebat, cum aliqua perſecutio impenderet: In quodam verò ſermone, quem habuit ad Chriſtianos, in quo eos ad mortem contemnendam animabat inquit: ſibi ſæpe à Chriſto Domino mandatum fuiſſe, vt fratribus prædicaret, ne ſuos fratres defunctos lugerent, neque pro eis nigris ueſtibus induerentur, cum ipſi iam in cęlo ſtolis candidis ueſtiti eſſent, ſcirentq; ſe eos non perdidiſſe, ſed eos permiſiſſe, vt regni cœlorum hæreditatem inirent. Hoc diuinæ reuelationis miraculũ in eo ſermone refert.

Non erit quidem conſentaneum inter tot grauisſimos Doctores dulcisſimum, & ſanctiſſimum Bernardum non inſerere, qui, quo fuit humilior, & a vana gloria alienior, hoc maiorem gratiam, & virtutem ad miracula conſecutus eſt, vt patina, in qua ille comederat, cuidam ægrotanti ſanitatem dare potuerit, tanti Deus omnia ſuorum ſeruorum facit: & ita

eos

eos honorat. Aliàs cũ ſanctus vir cõtra diabolicã hæreſiã prædicaret, quæ ſuo tẽpore excitata erat, ciſtã panis ad ſe afferri iuſſit, magnaq; cum fide, & Dei gloriæ zelo, & omnium animarum ſalutis, vniuerſo populo, qui aderat, inquit: Vt veritas confirmetur, quã uobis prædicaui, & hæc noua hæreſia damnetur, quicunq; ex hoc pane comederit, ex omni morbo, quo laboret, conualeſcet: Epiſcopus autem, qui aderat tantum promiſſum veri tus dixit: id de ijs intelligatur, qui cum fide comederit.

Cui vir ille ſanctus occurrit inquiens: Non ita dico, ſed quicunque ex illo comederit ſanus fiet: & ita factum eſt. De huius ſancti viri vita quinque libri ſcripti ſunt; quorum vnus miracula narrat, quæ, dum uixit, fecit: hicque centum, & ſexaginta, & amplius miracula conſcripta ſunt. Quis tam incredulus, tamque fidei inimicus, qui hæc omnia miracula ficta eſſe credat? Omiſsis tamen aliis vnum tantum referam, quod idẽ ſanctus in vita S. Malachiæ, quam cõſcripſit, ipſe narrat. Vbi ille inquit, quod cum huius ſancti Epiſcopi corpus ſepultura afficiendum eſſet in ſuo claræ vallis cœnobio, vbi mortuus eſt, cum autem Monachi ſepulturę officio fungerentur, inquit ſanctus Bernardus, ſe ibi uidiſſe puerum quendã brachio attracto, quod commouere non poterat, neque in vllas partes vti: Tunc ſanctus vir illum puerum per manum cœpit, & ad mortui corpus perduxit, & illud vt contingeret iuſſit, & ſtatim ſanus factus eſt. Hoc per eundem glorioſum Bernardum factum fuit, qui virtute illius ſancti viri facere voluit, quod ipſe per ſe efficere poſſet, ſed vt verè humilis ſibi detraxit gloriam, quam illi ſancto tribuit.

Eadem materia ſequitur.

IAM ad ſanctos, qui noſtris temporibus propiores fuerunt veniamus, qui eodem tempore fuerunt, duo glorioſi patres duarũ religionum tam illuſtrium fundatores S. Dominicus, & S. Franciſcus, quorum vitæ uirtutum, & miraculorum plenæ ſunt. Multiſq; aliis miraculis omiſsis, quæ de glorioſo patre noſtro S. Dominico ſcribuntur, quibus paulo poſt illius glorioſam mortem canonizatus fuit, & illius ſacratum corpus ad alium locum tranſlatum illius ſanctitate dignum, quis negare audebit, illud miraculum, cuius tota Roma teſtis fuit, cum cuiuſdam Cardinalis conſobrinum, qui de equo ciderat, & totum illius corpur fractum fuit, reſuſcitauit præſente eo Cardinale cum tota ſua familia omnib. cuiuſdam nobilis cęnobij virginibus, & alijs multis? vt neglexerit eam curam, vt omnes egrederentur, qui aderant (vt Sanctus Petrus fecit, cum illam ſanctam viduam reſuſcitare voluit) ſed coram omnibus cũ miſſam celebraret in ſpiritum raptus eſt, & miſſa confecta ad corpus accedit, & illius membra ſingula compoſuit, & deinde in uirtute nominis

Chriſti iuuenem mortuum nominatum vocando in vitam reuocauit, & omnes præſentes maxima admiratione ſtupefactos reliquit. Quod ſi verum non fuiſſet, quis tam ſtultus id ſcribere auſus eſſet, qui contra ſuum mendacium totam Romam teſtem habiturus eſſet? Hoc igitur modo, & hoc ſanctitatis ſpecimine ſanctis, qui Patriarchæ futuri eſſent, & ordinum fundatores, quos ad eccleſiæ ædificationem inſtituere volebat, auctoritatem dabat.

Vbi autem patris ſanctitatem attigi, vnius etiam illius filiorum attingam, qui fuit Sanctus Vincentius Ferrer, Chriſtianum lectorem rogans, vt illius vitam legat: videbit enim Apoſtolorum, & Sancti Pauli ſpiritum cum illorum vita fuiſſe.

In illius enim beati patris vita huius ſancti Apoſtoli ſpiritum reſuſcitauit; per tot enim terras, & nationes prædicando iuit, per quot, & ille, idque maximo cum fructu, & multarum animarum fidelium, & infidelium conuerſione, cui tam facile erat miracula facere, omne morborũ genus ſanando, quam ſuis manibus ſibi caput contingere.

Præterea non ſemel, ſed pluries pauco cibo innumerabiles gentes, quę ſequebantur, eum ſatiauit, vt cum canonizatus fuit octingenta, & ſexaginta miracula enumerata fuerint ab eo extra Hiſpanias facta. Quis autem tam incredulus erit, aut tam improbus, qui hæc omnia miracula ficta eſſe dicat, licèt quodammodo vnum verum ad noſtram fidem confirmandam ſatis ſit?

In hoc autem numero non ſunt ea, quæ in Hiſpanijs operatus eſt: quæ multo plura fuerunt, quod diutius in eis prædicauerit. Præterea viſum eſt Domino eum conſolari in tantis laboribus, & itineribus, quæ illius cauſa ſuſcipiebat, cum ei reuelauerit fore, vt canonizaretur, & in ſanctorum catalogo poneretur, & quis, & quo tempore, id faciendũ eſſet; itaque cum quidam iuuenis ad eum Valentiæ iuiſſet, vt ab eo benedictionem impetraret, qui poſtea Caliſtus Papa fuit, Deus, ei reuelauit futurum eſſe, vt is Papa eſſet, & eum canonizaret, & horum partem cum iuuene communicauit, & litterarum ſtudium ei commendauit, & multo magis virtutem. S. autem Bernardinus: cum illius quandam concionem audiret coram omnibus dixit.

Hic adeſt Pater ordinis Sancti Franciſci, quo inſtrumento vtetur Deus ad Italiam illuminandum, & licet ſit me iunior, in eccleſia prior, quàm ego honorabitur.

Hoc cò dixit, quod ſex annos ante eum canonizatus fuit, & licet tot, ac tantas reuelationes à Deo haberet, & per eum tot miracula operaretur Satanæ ſtimulus ei non fuit opus, quo humiliaretur, ne per eas nimis elato animo fieret.

De cuius virtutibus huc de vna tantum dicam, quod ſingularis, & rara fuit:

fuit: quæ eſt,cum non eſſet contentus quotidianæ prædicationis labore, & aſſiduis itineribus quotidie ſolebat ſe diſciplina afficere, & ſi quando in lecto ægrotus iaceret hoc onus ſuo ſocio imponebat,& rogabat Chriſti nomine,vt eum grauiter flagellaret,tanta erat illius deuotio, & conſtantia in bonis propoſitis,quæ ſibi ſuſceperat.Quid igitur ille tam fidelis, & gratus Dominus præſtare non debuit ei, à quo tanto feruore, & animi conſtantia ſibi ſeruiebatur.

Cum autẽ de filio breuiter egerimus,non æquum erit, filiam ſilentio præterire,præſertim huiuſmodi filiam, qualis Sancta Catherina Senenſis eſt,in cuius vita multa inuenientus miracula, & uera, & admirabilia. Huius vitam ſcripſit Frater Raymundus illius confeſſor, qui ſuis meritis eò peruenit, vt noſtri ordinis fuerit generalis, & ex ipſius virginis ore, multa,quæ ſcripſit,acceperat.

Præterea initium trium librorum,quos de illius vita ſcripſit, ſolemne iuſiurandum facit,& pollicetur,ſe nihil dicturum,quin & dicat, quonam modo id ſcierit,& multorum ipſe teſtis fuit.

Ex tam multis autem miraculis vnum tantum aſcribam, quod notum ſatis fuerit,& à Pio Papa Secundo,in diplomate illius canonizationis approbatum.

Fuit autem illud, eam ſine cibo præter altaris Sacramentum à primo die Cinerum,vſque ad Penthecoſtem,quod tempus amplius, quàm tres menſes eſt,ſine cibo fuit,& ab illo tempore vſque ad mortem,eodem modo perſeuerauit, licet propter ſcandalum, & magnas perſecutiones, & ignarorum hominum,quod in eam inſurgebat, nonnullas manderet herbas, quarum ſuccum tantummodo deglutiebat, & vbi comederat penna ore impoſita vomitum excitabat,& eundem eijciebat,quod dum in ventriculo eum contineret maxima moleſtia afficeretur.

Hoc autem erat martyrij genus,quod hanc ſuam ſponſam dum vixit, ſufferre,ac perpeti voluit,hoc vnum miraculum referre volui, quod ſatis notum fuit,quodque illius confeſſores, vt huius veritatem cognoſcerent tanta diligentia vſi ſunt(quod tam ſupernaturale id eſſet, & nouum) vt illud negari minimè poſſit; præſertim quod huius pars, vt dixi in diplomate,ante dicto comprobatum ſit.

Quæ inueſtigatio, quæ inquiſitio vulnerum Sancti Franciſci, (quod tam nouum, tamque admirabile eſſet videre filii Dei, & Domini rerum omnium creatarum inſignia in homine craſſiori panno induto) dum in vita fuit, cum iurarent omnes per ſancta Euangelia, qui huius rei teſtes eſſe poterant, quippe qui id oculis vidiſſent? Neque plures teſtes, quàm oculi ad hoc miraculum cognoſcendum opus erant.

In illius enim glorioſi ſancti capite,vbi è uita exceſſit,quicunque aderant hanc admirabilem rem viderunt.

Quod & beata virgo Clara vidit cum omnibus ſuis virginibus, per quarum cœnobium cum ad ſepulturam perferrent illius corpus, tranſierunt, qui illud deportabant.

Hæc pauca miracula tã fide digna hic narrare uolui, tum ad Chriſtianæ religionis gloriam, quæ huiuſmodi teſtimonia habet, tum ad illos conuincendos, qui miraculis fidem non ſatis magnam præſtant, qui ſi alia præterea teſtimonia requirunt, legant canonizationis ſanctorũ diplomata, in quibus magnã adhibet eccleſia diligentiã per viros ſumma auctoritate (vt in canonizatione S. Catherinæ Senenſis videre licet) præter ſpiritus Sancti aſſiſtentiã, qui, vt in tanta re eccleſia erret, minimè permittet, ibique plurima, & veriſſima miracula cooperiet: Legat præterea multorũ ſanctorum vitas, quas grauiſſimi auctores ſcripſerunt, vt Athanaſius magni Antonij vitam. S. Hieronymus Hilarionis. S. Bernardus Malachiæ: S. Theodoretus S. Simeonis, illius, ſ. qui ſuper columnam ætatẽ degebat, & multas alias; Sulpitius Seuerinus S. Martini, qui iiſdem temporibus, quibus & ſancti, quorum vitam & miracula ſcribunt, & ipſi fuerunt, & poſteriores duo familiares amici, & teſtes miraculorum fuerunt, quæ ipſi conſcribunt.

Quorum nonnulla ita nota fuerunt, vt omnes, qui tum viuebant illorum teſtes fuerint, vt huius de quo hic ſcripturus ſum. Aderat inter Senonum terras vicus quidam, vbi quotannis iã multa grando cadebat, vt agricolarum labores, & ſegetes penitus deſtrueret: qui hac calamitate afflicti a S. Martino auxilium petierunt. Pro hoc vico rogauit Deũ S. Martinus, & viginti annorũ ſpacio, quo S. Martinus vixit, nemo in illa regione grandinẽ vidit. Et vt Deus oſtenderet, id non caſu, ſed S. Martini meritis eſſe factum, poſt eius mortẽ ſtatim in eodẽ loco (vt ſolebat) grandinauit. Hoc ſcribit Sulpicius ſuo tempore accidiſſe. Hic autem auctor in tam manifeſta re, quidquam effinget?

Legat præterea peregrinationem illorũ ſeptẽ religioſorũ ex Paleſtina, qui per Ægyptum iuerunt omnes monachos ſalutatũ, de quibus antea diximus, quæ in ſanctorũ Patrũ vitis legitur, & ibi miracula cernet, quæ hi religioſi viderunt, & experti ſunt.

Primus enim cuius vita narratur, qui fuit S. Ioannes Aegyptiacus, quẽ hiſtoriæ Eccleſiaſticæ dicunt Theodoſio Imperatori illius præliorum exitus reuelaſſe, vnum ex comitibus, quos ſecum habebat ægrotum ſanauit, eique reuelauit Alexandriam nuncium perueniſſe, qui narrauit Theodoſium Eugenium Tyrannum ſuperaſſe, & paulò poſt bonũ illũ Imperatorẽ e uita diſceſſurũ, & Palladium (qui vnus è ſeptẽ peregrinis erat) epiſcopum futurũ, vt poſtea Cappadociæ fuit, & ille ſanctus petijt numquid vllus ex illis eſſet ſacris initiatus, cui reſpõderũt nõ eſse: ille digito vnũ mõſtrauit, & inquit: Hic eſt diaconus. Quod nemo præter vnum comitem ſciebat.

Dia-

Diaconus enim ille maioris humilitatis cauſa hanc dignitatem tectam tenebat.

Huius peregrinationis hiſtoriam Palladius Grecè ſcripſit, & alij ex comitibus Latinè: vbi ſanctitas, & conſenſus ſcriptorum in eo, quod ſcribunt, & ſeptem fuiſſe harum rerum teſtes, nullum præbent dubitandi locum.

Hactenus de antiquis miraculis, vt intelligatur non ſolum in religione Chriſtiana miracula adeſſe, ſed innumerabilia reperiri. Nunc autē conſentaneum non eſt, vt nonnulla noſtræ ætatis ſatis manifeſta ſilentio prætereamus, quæ ſuperiorum veritatem confirmabunt.

Miraculum ab Antonino pio Imperatore relatum.

POST hæc miracula, quæ homines ſanctisſimi narrant, qui ea viderunt, non poſſum non aliud narrare nō minus illuſtre, quod noſtri inimici narrant, qui teſtes ſine ſuſpicione ſunt, quod gentiles auctores ſunt, qui Romanorum Imperatorū vitas ſcribentes hoc miraculum narrant.

Ex quibus vnus eſt Amianus Marcellinus in vita M. Antonini Imperatoris, quod miraculum, & Iuſtinus martyr ſcribit, & Philoſophus in noſtræ fidei apologia, quam ad Antoninum pium Imperatorem conſcripſit, in cuius fine tres aſcribit Imperatorum litteras pro Chriſtianis ſcriptas, & tertia eſt Imperatoris Aurelij Antonini ad Senatum, cuius verba ſunt hæc.

Imperator Antoninus Cæſar, M. Aurelius Antoninus, Germanicus, Particus, Sarmaticus, Sacro Senatui, & populo Romano S. Viſum eſt mihi vos certiores per has litteras facere de noſtris moleſtijs, & Germanici belli exitu, de periculis, & difficultatibus, in quibus verſatus ſum, cum à ſeptuaginta draconibus, quæ inimicorum ſigna erant inter ſpacium nouem millia paſſuū obſeſſus fuerim, cuius rei ab exploratoribus, & a Pompeiano caſtrorum præfecto, certior factus, in quo ego vnà cum mei exercitus legionibus in maxima calamitate me eſſe conſtitutum cognoui, cū infinita hoſtium multitudine eſſem circumuentus, in quo noningenta, & ſeptuaginta millia hominum in armis erant; cum ego non ſatis multos milites haberem, quibus tantum barbarorum numerum ſuperarem ad patrios Deos ſumma cum pietate confugi, apud quos nullam opem inueni. Cumque in tanta calamitate verſarer eos coegi, quos Chriſtianos dicimus quorum multi inuenti ſunt, & eis iratus ſum, quod minimè decebat propter admirabilem potentiam, quam in illis eſse poſtea cognoui,

Qui ſtatim de noſtro remedio agere cœperunt, idque ſine ſagit-

tis, ſine armis, ſine tubis, vt gens ab hoc apparatu aliena, fauore Dei quem in ſuis conſcientijs ferunt contenta; & fieri vt in ſuis pectoribus pro armis, & defenſione ferant, licet eos impios habeamus.

Ipſi autem humi proſtrati non ſolum pro me orarunt, ſed etiam pro exercitu meo à ſuo Deo auxilium petentes pro fame, & ſiti, qua laborabamus.

Quinque enim iam elapſi erant dies, ex quo carebamus aqua, cùm in hoſtium terris, & in ipſo Germaniæ corde. Ipſi autem humi proſtrati cuidam Deo, quẽ ignoro preces fuderunt ſtatim è cęlo ſuper nos frigidiſſima aqua cecidit, & ſuper hoſtes grando, & fulmina. Ex quo potentiſſimi Dei inuiſibile auxilium ſine mora cognouimus.

Quamobtem hactenus huic hominum generi permiſimus, vt Chriſtiani ſint, ne forte in poſterum huiuſmodi calamitatem in nos petant: & ita iubeo, & ſtatuo, ne religio Chriſtiana, cuique pro delicto imputetur.

Quod ſi quis in crimen vocetur Chriſtianum, ſolum, quòd Chriſtianus ſit, volo vt accuſatus hoc nomine nullas pœnas det, ſi non ſit alio delicto obſtrictus, & accuſator, vt viuus comburatur, iubeo.

Hoc autem meum decretum, & ſenatus volo, vt ſit ratum & firmum, & iubeo, vt in Traiani foro affigatur, vt publicè videri, & legi poſſit, & inde ad prouincias mittatur iuſſu Veraſij Pollionis ciuitatis gubernator.

Ita etiam omnibus excribendi totidem verbis huius edicti ex ſuo exẽplari, quod affixum fuit publicè, poteſtatem concedo.

Hæc igitur eſt huius Imperatoris Epiſtola, in qua ille ipſe hoc magnificum, & famoſum miraculum refert, quo ſupernus Rex noſtræ fidei veritatem confirmare voluit, & oſtendere quanta ſit perfectæ orationis efficacia, & quàm iure in ſcripturis Deus exercituum dicatur, cum vno temporis momento ſine arcu, ſine ſagittis tam potentem exercitum diſſipauerit.

De alijs noſtræ ætatis miraculis.

POST miracula a ſanctis relata, quæ hic adſcripſimus, alia noſtræ ætatis narrare mihi viſum eſt, vt eos conuincam, qui non ſatis ſuperioribus miraculis credunt, & his illorum incredulitas conuinci poterit, & fides eorum augebitur, quæ hactenus narrata ſunt.

Ex his autē ſatis notū eſt illud ſanctorū corporaliū Darocæ, quæ hoc tempore extant. De quo miraculo ſcriptus eſt liber ad inuictiſſimum Carolum huius nominis Imperatorem Quintum, & ad glorioſam Imperatricem illius vxorem, qui ea viſerunt, & Dominū, qui in illis eſt adorarunt.

Hic autē ſummatim dicā illud, quod hic liber continet, quodq; omnibus notum eſt. In Valentiæ Regno, anno 1239. maximus Barbarū exercitus aduerſus mille Chriſtianos, qui in paruo erant oppido venerunt: ipſi autem cum viderent ſe tam paucos eſſe, longè abeſſe à Valentia, vt inde auxilium ſperare non liceret, & fieri non poſſe humana ratione, quin ſuperarentur à tā numeroſo exercitu, niſi præcipuo Dei miraculo, & gratia defenderentur.

Ex primis ducibus ſex, qui in illo exercitu erant, vt hanc gratiā à Deo haberent magnopere curarunt: ſua peccata confitentes, & ſanctiſſimum Sacramentum ſumentes: quod pauci ſacerdotes ibi erant, & hoſtes vicini, neque ſatis temporis, quo id omnes facerent. Ipſi autem vbi confeſſi ſunt peccata miſſam audierunt, & iā ſex formis conſecratis, quas ipſi ſumerent, datum fuit ſignum, iam Barbaros oppidum oppugnare, ex quo neceſſe illis fuit communionem relinquere, & ad arma ſe conferre. Tunc ſacerdos, qui miſſam celebrabat maxima cum celeritate in corporalibus ſex formas inuoluit, & ſub quodam ſaxo abdidit. Deus autem, cum illorum fidelium ducum præparationem, & bonam uoluntatem ſuſcipiendi Sacramenti reſpexiſſet, cumque confidentiæ, quam in illo habebāt; rationem habuiſſet, & auxilij, quod ab eo poſtularunt, ita eos animauit, & alios illorum cauſa, vt breui barbaros diſſipaſſent, & illorum innumerabiles occidiſsent, & reliqui ſe in fugam dediſsent: ipſi autē victores reuertentes, & beneficij accepi grati, quod cœperunt, perficere voluerūt, quod erat ſumere ſanctiſſimum Sacramentum.

Tunc ſacerdos, vt abdita corporalia expromeret, ſe cōtulit, cum in altari ea explicaret formas ſanguine aſperſas vidit, & cū corporalibus conglutinatas, vt hoc tempore cernuntur.

Quo myſterio declarato, & corporalibus retectis, maxima fuit admiratio, & deuotio, & lacrymarum vis, quas ibi perfuderunt, Deo gratias

agendo, gloriamque dando, quòd pro illis tam admirabilem rem feciſſet. Hoc tempore barbari vires ſuas collegerunt, & omnes vicinos in armis eſſe voluerunt, & iterum in Chsiſtianos ſe contulerunt. Ipſi autem beneficio accepto corroborati mandarunt ſacerdoti, vt in loco eminentiori ſe cum corporalibus ita collocaret, vt ea omnes milites intueri poſſent, vt inde vires ſuſciperent, quo facto in hoſtes maximo impetu irruerunt, & tantopere cum ijs pugnarunt, vt omnis humus illic eſſet ſanguine, & mortuorum corporibus contecta. hanc adepti victoriam, & ea bello confecto quæſtio orta eſt, quonam loco illa preciosa res collocaretur: quiſque enim ea ſe honorare vellet. Dux autem generalis prudentisſimè dixit, quod cum illud opus Dei eſſet, ad eum quoque ſpectare locũ, in quo ſit collocanda, declarare.

Hoc æquum viſum eſt omnibus, & in eo conſenſerunt, vt Dei voluntas ſorte cognoſceretur.

Ter igitur ſortem extraxerunt, ſemper Darocæ obtigit, de quo loco erat ille ſacerdos, qui illas formas ſacrauit, neque hoc contenti fuerunt, ſed ad aliam viam confugierunt: hoc eſt, vt mitis perquireretur mula, quę non amplius per terras Chriſtianorum deambulare ſolita eſſet: & corporalibus in arca poſitis, & ea benè ligata ſuper illa mula permitteretur, quò vellet iret, vbi uerò conquieſceret, ibi eſſet illi precioſo depoſito locus. Mula præibat, ſacerdotes ſequebantur, cum cereis accenſis poſt illos ordine ſequebantur milites cum ſuis ducibus, dum in hoc itinere uerſabantur, è vicis egrediebantur ſacerdotes, & gentes Deum laudantes, & coram multa Hordeum, & herbam medicam, & alia huiuſmodi ponentes, vt ibi comederet, conquieſceret, & illis ſacratis rebus fruerentur. Mula tamen nuſquam conquieuit, quoad Darocam peruenit, & cuiuſdam Xenodochij, quod extra ciuitatem erat, portas ingreſſa eſt, & ibi aliud miraculũ contigit. Mula enim eccleſiam ingreſſa, humi genua fixit, & ita mortua eſt: noluit enim Deus, neque conſentaneum fuit, vt quæ beſtia in tali re ſeruierat, ad alium humanæ uitæ vſum ſeruiret.

Hoc igitur modo illa corporalia Darocæ permanſerunt: eò Reges, & Principes conuenerunt, & alii primarii viri, vt illud miraculum viderent, & adorarent Deum, qui in illis corporalibus erat. Inde Legati ad Vrbanum Papam IIII. vt eum de hac re certiorem facerent, iuerunt, qui multas conceſſit indulgentias ijs, qui illas reliquias viſitarent, & alii ſummi Pontifices eaſdem confirmarunt, & auxerunt, vt in Eccleſiæ Darocæ ſecretis rebus apparet. Viginti autem annis poſt hoc miraculum feſtum corporis Chriſti inſtitutũ fuit. Hæc eſt tandem huius miraculi ſumma: cuius veritas ut cõprobetur nullis, niſi oculorum teſtibus indiget, eorũ ſcilicet, qui quotannis ea proprijs oculis cernũt, cũ ea expromũt, corporalia, vt in illis Deus, qui in illis eſt, adoretur. Vbi duo cernuntur miracula, altera

eſt

eſt adhuc illas formas integras, ſine vlla corruptione eſſe. Iam tercenti, & triginta anni elapſi, ex quo illę formæ ſacratæ fuerunt, quod natura fieri non poteſt: aliud eſſe ſanguine infectas, & aſperſas. Accerite iam hæretici ſacramentarij, & niſi ſacris ſcripturis creditis veſtris ſaltem oculis credite, & hoc miraculo viſo tam magno, vnà nobiſcum Dominum ibi præſentem adorate, ne veſtra hæreſia excuſationem apud illum habeat.

Aliud miraculum non minus illuſtre, & certum, & comprobatum, ſcribitur in hiſtoria pontificali capitu. 14. pag.85. ad quem locum pium lectorem reijcio, quòd is locus eſt maximè lectione dignus. In vlteriori Hiſpania in terra Formeſtę Diœceſis epiſcopatus Potentiæ accidit, vt homo nomine Pero Ferande quoſdam numos cuidam deberet, cum nullam haberet viam exigendi ab eo, quoad ſententia ſcommunicationis ſibi obligauit, qua ęs alienum diſſoluere coactus fuit. Cum autem exiſtimaret hoc modo ſatisfeciſſe, cenſuræ abſolutionem petere neglexit, ad mortis termi num peruenit hic homo, ſacerdos ad eum ſanctum ſacramentum pertulit multa gente comitatus, & ſolitis petitionibus factis, cum vellet ei ſacramẽ tum adminiſtrare, quod in patena ex argento habebat nulla via, aut diligentia ab ea potuit amouere. Qua re tam ille, quàm cæteri, qui aderant, commoti omnes foras, vt irent ſacerdos iuſſit, exiſtimans fieri poſſe, vt id aliquo magno peccato accidiſſet, quod confitendum illi reliquum eſſet: hoc autem ab illo petijt, & audiuit ſe nullius peccati fuiſſe reum, quod minime confeſſus ſit. Tam igitur ſacerdos, quàm ægrotus maxima moleſtia affecti, ſunt & ſacerdos ęgrotum interrogauit nunquid in aliquam incidiſſet excommunicationem, cuius abſolutionem non eſſet conſecutus.

Tunc ægrotanti in mentem ſuperior ſua negligentia uenit, & abſolutus, alia hoſtia illi adminiſtrata fuit, cum illa prior ad perpetuam huius miraculi memoriam conſeruetur.

Quod adhuc extat, & ſanctiſſimum ſacramentum in eadem patena ſine vlla corruptione eſt. tamquã ſi nunc tantum confectum eſſet. Viſitur hoc ſanctiſſimum myſterium a multis gentibus. Et ego (inquit Hiſtoricus Illeſea licet indigniſſimus) in meis manibus patenam maxima cum admiratione habui, cum viderem panis ſpecies incorruptas permanere ab hinc centum, & viginti annis. In quo duo miracula cernuntur alterum, quod hoſtia ita ſit patenæ affixa, alterum tamdiu ſine corruptione eſſe.

Quæ miracula non ſolũ eò conducunt, vt nos ad adorationem, & venerationem ſanctiſſimi Sacramenti excitet, verum eccleſiaſticarum cenſuraum efficaciæ nos admoneat, & vtrumque ad hæreticorum ſententiam improbandam, qui vtrunque negant.

Qui

Qui neſcio quomodo non confundentur, vbi tam ſenſibile miraculum viderint, tamque manifeſtum, vt hoc eſt, quod ſuis oculis, ſi vellet, videre poſſent.

In eadem ſecunda parte pontificalis hiſtoriæ §.3.pag.448. aliud ſingulare miraculum huius ſanctiſſimi ſacramenti ſcribitur, quod in Sarmatiæ regno accidit noſtra pene memoria, propter quod multi hæretici ad noſtram fidem ſe conuerterunt.

Et miraculum eſt lectione non minus dignum, quàm alia, quod chriſtianus lector legat velim.

Aliud quoque miraculum adhuc extat in Italia quodam loco nomine, Montefalco, in quodam cęnobio auguſtiniarum virginum, quod teſtatũ & ratum eſt ſcriptis Reuerendiſſimi Cardinalis Seripandi, cum ordinis S.Auguſtini generalis erat, & viſum, & relatum ab hominibus fide digniſſimis tam Eccleſiaſticis, quàm ſecularibus.

Ex quibus vnus eſt Reuerendiſſimus Georgius Taidæ olim Viſci, epiſcopus. Miraculum autem illud eſt, quòd in eo cęnobio olim vixit virgo ſacratæ paſſionis deuotiſſima, quæ vbi mortua eſt præcipua Dei diſpenſatione, & voluntate cor ei extractum fuit, & adapertum, in quo & nunc omnia ſacræ paſſionis inſtrumenta impreſſa cernuntur, & in felis veſica tres glandes repertæ ſunt ſingulæ auellenæ magnitudine, quæ ſi pōderantur, inuenitur, vnam duabus pondere ex altera parte reſpondere, & vnam tribus: vnius enim pondus notant alia re, & hoc in altera lance poſita, & in altera ille tres glandes ponuntur, & ita inuenitur tribus vnā pōdere reſpondere.

Quod trium diuinarum perſonarum myſterium declaratur, in quibus vnica tantum eſſentia in tribus perſonis eſt. Ex quo non minor una eſt, quàm omnes tres, quod vnius eſſentia eſt eadem, quæ in tribus eſt.

In eadem Italia ſatis notum eſt miraculum ſanguinis S. Ianuarii: loco enim à Neapoli diſtanti ſex millia paſſuum hic glorioſus Martyr iugulatus fuit, vbi quædam mulier pietate adducta humi ſanguinis aliquantulũ illius ſancti collegit, & in ampulla conſeruauit, in qua & nunc conſeruatur, & ita durus, vt ſi lapis eſſet, & quot annis primo ſabbato Maij huius ſancti caput quodam loco ciuitatis Neapolis collocatur, & in ſolemni proceſſione per totam ciuitatem defertur hæc ampulla, in qua ille ſanguis durus exiſtit, qui vbi ad locum aduenit, vbi ſancti caput eſt, coram omnibus liqueſit ita, vt quod ita durum erat liquidum fieri, & moueri in ampulla, & ſpumam emittere cernatur, non aliter, ac ſi tunc de ſancti capite exhauriretur, & ita oēs congregati, & ſociati idē caput, & ſanguinē liquefactũ in proceſſione deferũt, & in ſuo ſolito loco reponũt, quæ eſt maior eccleſia Neapolis, in quadã parte vbi multa ſanctorũ corpora ſũt, & sãguis in ſuo loco poſitus a ſuo capite ſeiunctus iterum dureſcit, & non ſolum hoc die

ad id

ad id ſtato,ſed quotieſcunque apud ſuum caput ponitur, iterum funditur ita,vt dictum eſt,ſcilicet moueri conſpicitur, & in ſanguine nonnullæ palleæ,quæ cum ſanguine ab illa pia fœmina collectæ fuerunt.Neque conſentaneum eſt,vt hinc diſcedat Chriſtianus, & diuinæ prouidentiæ amorem,& benignitatem non agnoſcat,tum vt ſuos ſanctos honoret(cum tã multis annis poſt, ex quo ſanctus martyr eum ſua paſſione honorauit, hoc miraculo illum ſanctum honorat,toties repetito,vt ita ille ſanctus magis honoretur)tum vt incredulos miraculorum illuminet,& uincat, cum hoc tam notum,& manifeſtum ſit.

Neque miraculum omnibus notum præterire volumus, virtutem,quæ in Gallorum Regibus eſt ſanandi illius morbi,qui ſtruma dicitur,& contagij ſpecies,& incurabilis morbus eſt.Ille enim Dominus (ad cuius prouidentiam ſpectat ſuis creaturis remedium prouidere) inter innumerabiles herbarum medicinalium ſpecies, quas ad morborum depulſionem noſtrorum corporum creauit, vt huic incurabili morbo hoc in tantis viris, & Chriſtianisſimis, vt Galliæ Reges, & illorum ſucceſſores ſunt,non ſolum regni hæredes, verum etiam fidei Sancti Ludouici eiuſdem regni glorioſisſimi Regis,remedium eſſe voluit. Quod autem id miraculum ſit ex eo conſpicitur,quòd ſine emplaſtro,ſine purgatione, ſine ſanguinis misſione,nullaq; alia medicina hunc morbũ curant ſolũ ægrotos tangendo,& dicẽdo,Rex Galliæ te tangit,Deus te ſanet:huius autẽ miraculi die dicti reges ſacram ſumunt hoſtiam, ſe omni deuotione parantes,vt Deus per eos hanc miram operetur ſanitatem.

De alijs miraculis noſtra memoria compertiſſimis.

NEMO mihi vitio uertet, ſi in hac miraculorum relatione, de ijs mentionem fecero,quæ omni diligentia adhibita mihi compertisſima fuerunt.

Mihi enim multi ſunt auctores tam antiqui,quàm recentes, qui miracula ſuis temporibus facta diligenter in memoria conſeruanda cenſuerunt,illud Tobiæ ab angelo Raphaele dictum memoria tenentes:bonum eſt inquit ille,Regum ſecreta tacere,at Dei opera, & mirabilia publicare maximè laudabile eſt.

Ego igitur id ſpectans Dei operum,quæ in hoc catholico Luſitaniæ Regno ipſe oculis vidi,in hoc libro teſtimonium adſcribam.

In Euorę ciuitate adeſt Virginum Auguſtiniarum cęnobium S.Monica appellatum,in quo Ieſu pueri imago eſt. Poſt Natalis feſtum ſolent illę virgines,cui datum eſt,illum puerum ſumere, & in ſuo oratorio collocare,& quotidie ante illum aliquas preces fundere, anno vero elapſo aliqua parua veſte eum induere,& ad eum locum referre, vnde ſuſtulerunt.

Tum

Tum forte quædam religioſa omnibus virtutibus ornata, quæ adhuc viuit,& diuerſis,& grauiſſimis morbis duodecim annis afflictata fuit,& primis tribus annis elapſis nerui, qui in poplitibus ſunt, ita contracti fuerunt, vt vel duobus ferulis iret, vel quadrupedaret. hôc autem morbo ferè octo annis detenta fuit, cui pœnæ omnes medicinæ,& medicamenta, quæ fieri poſſent adhibita ſunt, & illi nerui molliores redderentur,atque diſtenderentur,idque ſine vllo fructu.

Præterea,ad calidas perducta fuit, quæ ſunt balnea, in quibus aquæ calidæ ſunt, & ad frigidos morbos ſatis accommodatæ,& ad neruorum attractorum extenſionem,attamen, & nihil profuerunt. his omnibus remedijs aehibitis, medici ſibi diffidentes multis ante annis nullum medicamentum illi adhibebant.

Hæc præterea virgo alio grauiſſimo morbo laborabat, nam quolibet primo menſium die ita epilepſiæ morbo afficiebatur, vt multæ virgines magna cum difficultate eam tenere poſſent. Vbi autem S. Natalis feſtum peruenit, eò ſpectabat monacha, vt pueri Ieſu imaginem habere poſſet, vt ei illam pietatem adhiberet, quam cæteræ adhibere ſolebant. Et ante feſtum cępit de cœlo illam procurare medicinam, quam in terris habere minime potuit.

Ex quo eam ſpem conſecuta eſt,fore, vt Deus illam ſanaret,quod cuidam monachæ,quæ illius magiſtra fuit communicauit,quæ quidem illam ſpem minimi fecit. Sacrum feſtum aduenit, dum maior miſſa celebraretur hæc monacha apud cancellos inferioris chori ſedebat,cum autem epiſtola legi cępta eſſet, ſtatim ſe ſanam factam eſſe ſentit, & nihil dixit, ne miſſæ officium turbaretur, qua confecta ſurrexit, & matribus dixit. Ego pueri Ieſu magna bonitate, & miſericordia ſana ſum. Tunc vna ex matribus, quæ manu bacculum geſtabat ei porrexit, eam huiuſmodi auxilio egere exiſtimans, vt ambulare poſſet: illa verò manu illum capiens cœpit per chorum proficiſci, & cum uideret ſine eo facile ambulare poſſe, eum proiecit.

Tum tam multæ fuerunt lacrymæ,& ſingultus illarum omnium,& gratiæ, & laudes, quas Deo dabant, tanta admiratio, & timor, cum viderent eam ſuis pedibus ire,quam octo annos ferulis tantummodo ibat, in toto autem choro tantus motus factus, vt omnes, qui in eccleſia erant ſibi narrari uellent,quo modo res ſe haberet, & illo die toto attonitæ ibant in animo ſuo hoc miraculum euoluentes.

Tunc illa,quam ante diximus fuiſſe huius monachæ magiſtram, ad puerum Ieſum ſe contulit, & in lacrymarum lætitiæ, & pietatis flumen conuerſa manibus ſacrum filium ſuſcepit, & eum oſculari non ceſſabat, inquiens.Domine ſanaſti Creueram,Domine ſanaſti Creueram ſic enim illa vocabatur hæc verba ſæpius repetens:ille autem ſanctus puer hac mi-

ſericordia non contentus (illius enim opera,& gratiæ perfectæ ſunt) epilepſiæ quoque morbo eam liberauit, qua eam laboraſſe ante dictum eſt. Nam paulopoſt primus Ianuarij dies cum appropinquaret, cumq; hoc accidens expectaretur,nulla moleſtia affecta eſt,imo eo die matutini hora a ſomno excitata eſt,& aſtulis ſonum fecit,vt ſolebat,& neque illo die, neque in poſterum vſque ad hoc tempus vmquam illum morbum paſſa eſt,Hoc miraculum ſtatim ad aures omnium illam ciuitatem habitantiũ peruaſit,& finitimorum etiam, & per ordinarium huius rei facta eſt diligens inquiſitio, quam ſcriptam ego legi,neque hoc veritatis argumento contentus meos oculos huius rei teſtes eſſe volui.

Ad illus enim cœnobium me contuli, & omnibus matribus vocatis ad inferiorem chorum aderat cum illis,& hæc virgo,quam rogaui,vt me præſente deambularet,quod fecit tam bene, quam ſi nullo vmquam morbo laboraſſet, & hoc tempore viuit,& illius ſanitas huius miraculi teſtimonium perhibet.

Hæc monacha in illo monaſterio amitam habebat loci abbatiſſam, quæ illi magis mater, quàm amitta erat, & ita omnibus illis annis eam multis ſumptibus,magnaque moleſtia, tamquam filiam medicauerat. Quæ quidem primis diebus illius miraculi pene ſtupefacta, & triſtis ibat,cui reliquæ monachæ dicebant,quid mater.Omnes lætæ ſumus propter ea, quæ vidimus, & tu tam triſtis, & ægra proficiſceris?

Reſpondit illa : matres huius miraculi ſtupore, quod ego vidi, & hoc tanto præmio, quod mihi Deus tribuit apud me non ſum. Hæc eſt ſumma illius miraculi, quod factum eſt, quo die puer Ieſus natus eſt,ſed qui illas Virgines audiret hanc hiſtoriam cum ijs omnibus quæ vera concurrerunt particulatim narrantes, vt ego audiui,licet ad hæc eſſet durus,ingentem perfecto vim deuotionis,& admirationis,profunderet.

Hoc autem miraculum non ſolum fuit:nam multa deinde alia conſecuta ſunt.

Ex ijs tamen omnibus vnum tantum animaduerſione omnium digniſſimum aſcribam, & publicum, & quod ſatis probè mihi cõpertum fuit. Apud hoc cœnobium quædam mulier morabatur ſatis probè virtutibus ornata, & ut columba ſimplex.Hæc autem quatuor annis cruribus capta, & debilis in lectulo iacebat,& vnà cum hoc morbo ſæpe moleſtiſſimis ſimptomatibus laborabat,cum autem hæc ægrota peccata ſua confiteri, & ſanctum altaris ſacramentum ſumere volebat,in illam eccleſiam in ſella ſedẽtem deferebant.cum igitur illuc quodam die eſſet delata,vt ſolebat, vt primum ſacerdos ſacramentum altaris adminiſtrauit,ei dixit hic expectes,vt te puero Ieſu offeras ſacerdos igitur de altare puerũ Ieſũ ſuſtulit, & illũ ei obtulit,ipſa vero vbi illius veſtẽ cõtingit ſibi intriſicus diei viſũ eſt ſurgẽ cũque ſurgere incœpiſſet illius pater, qui ad illius latus erat exiſtimans

ſolita

ſolita mala affectione commoueri eam tenere cępit. Illa tum reſpondit. Ego ſurgere poſſum, & ita ſurrexit ſana illa, quæ tam debilibus cruribus erat, & ita ſana propriis pedibus domum reuerſa eſt, & quicunque in ecclesia erant attoniti, & ſtupefacti erant quod eam per ſe ire videbant, quæ antea in ſella deferri ſolebat, eam domum ſuam commitati ſunt. Illa autē dicebat non aliter multos poſt ſe venire, vt hoc miraculum viderent tam nouum, ac ſolent poſt eum, qui ad mortem capite damnatus ducitur vniuerſa illa gens huius miraculi teſtis fuit.

Ego autem ab ipſo medico, qui eum curabat, & Fregoſus dicebatur, ſcire volui, quiſnam illius morbus eſſet, qui ut teſtis, qui rem tractauit tam de annis, quibus illo morbo laborauit, quam de morbi cauſa, me certiorē reddidit, neque eo contentus fui, ſed ter, & quater ad hanc mulierem me contuli, adeo maximam percipiebam voluptatem, & admirationem ex huius miraculi hiſtoria, vnà cum annexis illius morbi, & modo ſanitatis, & illud memoria teneo, poſtremò me ad eam iuiſſe, vt ſciſcitarer, nunquid domum reuerſa fuerit baculum manu geſtans, nec neſciens, Dei curationes miraculosè perfectas eſſe debere, reſponſum mihi fuit, quòd nō geſtabat.

Alius celebris medicus illius ciuitatis nomine Ariez Diaz huius infirmitatis notitiam habebat maxima admiratione perteritus eam viſit, & ab ea petijt, vt ſe præſente deambularet, vt id oculis cerneret, quod fama ad ſuas aures pertulerat, quod factum eſt, & ille medicus Deo gratias agebat quòd tantum miraculum videret.

Sequuntur adhuc miracula.

NOlo, vt puer Ieſus longè a noſtris oculis abſit, qui licet infans ſit ad omnia tamen miracula eſt omnipotens, & illud eſt, quod hic narraturus ſum, quod nondum elapſi ſunt decem anni, ex quo in cęnobio virginum ordinis ſancti Bernardi, quod eſt in terra coz in Aliobaze finibus accidit.

In eo cęnobio quædam virgo duodecim annos nata, & paulo ante monachali habitu induta menſis Octobris initio ægrotare cępit, longum eſſet omnia narrare, quæ huic virgini acciderunt grauiſſima, vt eſt epilepſia, & cætera huiuſmodi, quibus medici nunquam remedium accommodatum inuenire potuerunt.

Quo monachæ maxima moleſtia afficiebantur, cum viderent quæ illa puella dies, noctéſque peteretur, & nullum remedium, aut leuamen ei reperiri. Hæc moleſtia a feſto S. Martini vſque ad Chriſti natalia perdurauit In eodem cœnobio habebant monachæ in quodam loco ſanctum præſepium, in quo & puer Ieſus cum ſanctiſſimæ matris imagine erat. Aegrotæ

tæ autem dixerunt, unum ad infantem Ieſum, qui in eo præſepio erat dedu ci vellet, quibus ſe velle reſpondit; eam per brachia, quod ipſa per ſe ire non poſſet, ad ſanctum infantulum ſiſtentes, cum in illius manibus poſuerunt.

Tunc illa ad virginis imaginem oculos conuertentes ſic dicere cœpit: Domina hunc tibi minimè traditura ſunt, quoad bonam valetudinē, qua tibi ſeruire poſſim, mihi non tradideris.

Quæ dum ſæpius repeteret verba, monachis ad id eam adhortantibus, & dicentibus. Dic puella dic. Paulo poſt illa ægrota ſe humi abiecit, & ibi tā diu, tamquam ſi dormiret ſtetit, quoad monachæ, quæ aderant verentes ne quid mali, ei accideret, curarunt, vt ſe ipſa colligeret. Tunc illa. Cur me excitaris?

Nunc enim aliam uidebam dominam, alium infantem, aliud præſepiū, quæ omnia ab his, quæ hic ſunt longè differunt? Quo dicto mirifica huius ſancti infantis virtute, & illius matris miſericordia; qui tantorum la borum in tam tenera ætate, & innocenti miſerta eſt, tam ſana ſurrexit, quàm ſi nullo morbo laboraſſet, & monachæ ſtupefactæ ſunt: Cum tantum miraculum viderent, & Deo pro ea gratias egerunt. Statim Abbatiſſa iuſſit cuidam monachæ, vt hanc hiſtoriam, vt ſe habuit conſcriberet, quam ego legi, & in mea manu fuit, & duobus ante annis cū ego Altobazæ eſſem: Sereniſſimus Cardinalis infans D. Henricus, qui nunc Rex noſter dominus eſt hoc cœnobiū uiſit, & ibi monachæ ad eū hanc virginem adduxerunt, in qua Deus hoc miraculū operatus eſt, quo die in terris pro pter noſtram ſalutem naſci uoluit.

Ad hoc aliud miraculū adiungā non minus notū, quod magnum Dei amorē in ſuos ſanctos declarat. Fuit quædā mulier, quæ Romę habitabat, cui Deus ſe valde communicauerat, quæ inter alias moleſtias, quibus ſuū corpus afficiebatur, una erat catenā ferreā circum corpus carnem contingentem ferre: ea mortua eius peccatorū auditor illam catenam quam plu rimi faciebat, condidit, quippe, qui illius fęminæ ſanctitatem cognoſcebat.

Cū autem Reuerendiſs. P. F. Franciſcus Foterus cōpleto Tridentino Concilio, huic patri propinquitate eſſet coniunctus, ab eo huius catenæ annulum tamquam precioſam rem accepit.

Idem autē Pater cum in hoc regnum ueniſſet, noſtræque prouinciæ cum eſſet prouincialis, Auerum peruenit, vbi nobile uirginū eiuſdē ordi nis cęnobium erat: quod ingreſſus, vt domum uiſitaret, intellexit nobilē ibi eſſe monacham, at ita morbo affectam, ut illius loci phyſici, & alij qui de porto illuc ſe tranſtulerunt, illi nullum adeſſe remedium exiſtimarēt, & illius ueſtes, vt in illa domo fieri ſolet, pro Dei amore datæ erant.

Ipſa verò iam ex altera parte mortua erat, & ſuper hæpar duritiē habo

bat lateris magnitudine, in labris ſquamæ fuluæ inerant, tantum erat corpore debilis, vt cum ei lectum ſternere uolebat, opus erat eam linteis tollere, quod aliter commoueri minimè poterat. Illuſtriſ.P. Prouincialis ad eam, vt ſalutaret, ſe contulit, eamq; adhortatus eſt, ut æquo animo ferret, quidquid Dei uoluntate illi accideret.

Eique illum annulum catenæ tribuit, quem ſecum habebat inquiens cu iuſdam ſanctę mulieris fuiſſe. Inde ſe ad cęnobium ſuorum fratrum recepit, quod non longè abeſt, ægrota verò ad aurem admouit illud ferrum, eius partis, quæ paralitica, & iam demortua erat, qua quidem aure nihil audiebat, & ſtatim audiuit, & ei dixit, quæ ſibi ægrotę ſeruiebat: Soror ego audio, illa reſpondit admoue etiam ad duritiem, quæ ſuper hæpar habes, quod fecit, & ſtatim Dei uirtute, & eius ſeruæ meritis, illa durities mollis effecta eſt, & perfectè ſe ſanam eſse cognouit.

Hoc per totum cęnobium percrebuit: ad eam concurrunt virgines illæ omnes, alienis ueſtibus, quod illius pauperibus datæ erat, induunt, & omnes cum ægrota, quæ iam ſuis pedibus ambulabat, ad chorum conueniunt multis lacrymis, & ſingultibus, vt pro hoc miraculo Deo gratias agerent.

Huius rei fama ad aures prouincialis peruenit, qui vbi ad cęnobiū peruenerat, iam comedere cæperat, & illi narratum eſt, quidquid acciderat. Pranſus ad illud cœnobium ſe contulit, ægrota ſuis pedibus ad ſermonis locum iuit penitus ſana, & ſic ſemper ſe habuit.

Hoc ego ab ipſo Patre Prouinciali audiui, & ab illius comite: deinde a Patre Priore cęnobij Aueri, qui & eiuſdem virginum Vicarius eſt, cum quo ſæpe de hoc miraculo ſermonem habui: & ut huius rei ueritas mihi magis comperta eſſet, ad illius cęnobij Abbatiſſam ſcripſi, ut huius miraculi hiſtoriam fusè mihi perſcriberet, quod quidem fecit, & primariarū matrum illius loci teſtatum chirographis ad me miſit, & apud me conditum ſeruo.

In cuius ſcripturæ fine addunt ſe maximas gratias Deo agere, quòd ſibi hoc miraculum uidere ſuis temporibus permiſerit. Hoc mirā eam habet opportunitatem (uti dixi) ut inde intelligatur, quantopere Deus ſuos fideles ſeruos diligat, & honoret, qui tantam uim rebus, quæ illorū corpora contigerunt, cum tanto poſt temporeq; tantoque locorum interuallo, uoluerit, ut illud parum ferri longè omnes medicinas ſuperaret, & naturæ leges cū ſtatim, & ualetudinem tribuerit, quam omnis uis naturæ, & medicinæ negauit.

Apud hanc Aueri terram eſt ciuitas Perti, ubi ab hinc ſex annis paulò plus, uel minus miraculum magis celebre, & magis nobile, quàm aliud, quod umquam in hoc regno, uel hac ætate contigerit, ſic ſe habuit; Apud duas ſtudioſas fęminas, quædā puella cęca degebat, cui nulla umquā medici na

dicina profuit. Accidit vt quædam puella ad has fœminas quoddam mantile pertulit, quo crucifixus cęnobij Sancti Dominici præcinctus fuit, vt ablueretur.

Tunc altera ex illis duabus ſororibus manu cępit illud mantile, & hæc verba dixit: Domine Ieſu cum tua vulnera ſint omnibus hominibus aperta placeat tibi huius cæcæ puellæ oculos aperire. Hoc dicto maxima fide, & deuotione mantile oculis puellæ admouit, & ſtatim illorum precioſorum vulnerum virtute illi adaperti ſunt oculi, & viſum, quo carebat, conſecuta eſt.

Illæ bonæ ſorores vellent quidem id tegere potuiſſe, ſed, quoniã tum cęcitas tum viſus vicinis notus erat, id minimè potuerunt. Hoc ad ordinarium delatum fuit, qui vt rei veritatem aſſequeretur, multos interrogauit teſtes, quibus omnino veritas comperta eſt. Tunc communi omniũ, tam eccleſiaſticorum, quàm ſecularium generales ſupplicationis factæ ſunt, & ſatis ſolemnes, & omnium eccleſiarum campanæ ſonabant, vt in ſolemni feſto fieri ſolet. Puellam in ſinu geſtabant illius capiti corona impoſita, vt & omnes eam conſpicerent, & omnes vno ore Deo gratias agerent, qui ſic omnium, qui fide, & pietate ab eo auxilium petunt, neceſſitatibus fert opem: eodem mantili poſt hoc alia miracula facta ſunt, ſed cum nõ ita nota ſint, vt hoc ea hic ſcribere nolui.

Ad hoc miraculum aliud ſatis notum addam. Doctor Gueuara vir multa fide dignus cuidam monachæ cęnobij Celæ, in quo multæ monachæ ſunt ordinis S. Bernardi, medebatur, hæc per tres annos habuit crus penitus debile, qua nullo modo vti poterat; aduenit dies feſtus Reginæ S. Luſitaniæ per quas preces in hoc regno fundimus, illius vita & miracula impreſſa ſunt.

Hæc igitur monacha, quo præcipua deuotione in hanc ſanctam Reginã affecta erat, decreuit de lectulo ſurgere matutini hora illius feſti diei, & cella delata eſt, quod aliter ire minimè poterat; Illa autem dũ ad preces matutinas ſtaret, ſe ſanam eſſe cognouit, & Deo gratias egit, & illi ſanctæ Reginæ, cuius meritis ſanata fuit. Cuius miraculi omnes illius cęnobij virgines teſtes ſunt.

Vbi autem in huius Reginæ mentionem incidi, quod maximè cognitione dignum eſt, & in illius vita ſcribitur ſilentio non prætermittam. Habebat hæc Regina puerum omnibus virtutibus ornatum, & præſertim fidelitate: per quem eleemoſynas faciebat, alium quoque perditis moribus habebat, qui de hoc ſtudioſo puero ea ad regem detulit, vt ipſe rex eũ interficere decreuerit. Ex quo iuſſit cuidam calcis artifex, vt cum tali die, & hora, ad eum miſiſſet quendam puerũ, eũ in calcariæ ignis mediũ proijceret. Puerum igitur die, & hora dicta illuc miſit: at cũ ſolitus eſſet in eccleſiam ingredi cũ campanæ ſonitum audiebat, qua ſignificabatur hoſtiæ ad

Ff popu-

populum oſtenſio: & ibi permanere vſque ad finem, tantum ſpacium in nonnullis eccleſijs conſumpſit (ita Deo diſponente) vt hora data præterijt.

Tunc Rex rei exitum cum ſcire vehementer deſideraret, alium puerum miſit, qui fuit calumniator, ad calcis artificem ſciſcitatum num perfeciſſet, quod a Rege ſibi impoſitum fuit. ille autem hunc eſſe puerum exiſtimans, de quo Rex locutus erat: in complexu cępit, & in calcariam proiecit.

Hoc modo ſummus ille iudex innocentis cauſam tutatus eſt, & reum debito ſupplicio affecit, & in eum illud malum conuertit, quod ipſe alijs moliebatur, vt facere ſolet.

Hoc caſu Rex veritatem agnouit, & pęna huius tam inopinati exitus alterius pueri innocentiam, & alterius improbitatem cognouit. Hoc non vt miraculum, ſed vt hiſtoriam cognitione dignam narraui.

De alijs recentioribus miraculis.

SED, quoniam miracula recentia, cuius teſtes præſentes ſunt hominum corda magis mouere ſolent, a Chriſtiano lectore peto, ne defatigetur, ſi ad ea, quæ narrata ſunt alia tria, adiunxero: Quæ cum tam noua ſint veniam ab ijs, ad quos ſpectat, mihi petenda fuit, vt ea ſcribere poſſem.

Primum autem vnum referam tam magnum, tam certum, atque notũ, ut ſi gentilis eſſem, ſatis eſſet, quod me ad fidem conuerteret: non aliter, ac ſatis fuit illud cum Naaman per Prophetam Eliſeum a lepra liberatus fuit. In hac Olyſippi ciuitate habitat quædã nobilis mulier nomine Catherina de Thaide, domus Villęuiridis domina, de cuius virtutibus, nihil hic attinet dicere, cum nolint ſancti, vt viuos laudemus, ſed mortuos. Tũc enim laus nec laudatos, nec laudantes damnat. Hæc nobilis fœmina cum ætatis ſuæ annum ageret decimumtertium, aut quartum, in maximum morbum incidit, & cum ijs ſymptomatibus, quæ illam ad mortem perducebant.

Tandem eo peruenit, vt quæcunque ad funeralem pompam neceſſaria eſſent, iam paraſſent, eo tempore illius nutrix, quæ eam educauerat, & ab ea ſuæ vitæ ſubſidium, ſuorumque filiorum expectabat ad Sanctiſſimæ virginis Eccleſiam iuit, & multis cum gemitibus, & lacrymis ei uitam orabat, quibus quidem id exoraſſe, ab ipſa Virgine Maria, credendum eſt, & ita paulatim tribus menſibus cum dimidio elapſis conualuit, ſed ita, vt corporis pars ſiniſtra tota paralytica remanſerit, tantoque cum tremore, vt ſi qui ei brachium tenere vellet, ei quoque penitus tremeret.

Hoc per nouem menſes perdurauit, cui licet omnes ciuitatis alicuius nominis

nominis medici omnia remedia, quæ fieri poterant adhibuiſſent, nihil tamen illi profuerunt.

Illa tamen ſemper in Virgine Maria ſpem habebat, fore, vt ex illa iam deplorato morbo valetudinem etiam tribueret integram, inquiens Virginem gratias diuiſas minimè facere: Nouem ijs menſibus elapſis eam ad quoddam cœnobium Carmelitarum perduxerunt, quod in eadem illius terra erat; Eccleſia dicitur noſtra Domina reliquiarum, & eſt domus multæ deuotionis, & a multis peregrinis frequentata: ipſa autem ante Virginis imaginem abiecta ſuppliciter anum audiuit poſt ſe, quæ magnopere a virgine ſuo filio ægroto valetudinem petebat. Tunc inde occaſionem cœpit, vt & ipſa Virgini preces funderet, inquiens. Domina ſi huius ani fidem haberem, ſalutem mihi tribueres.

Dum hæc verba dicebat, & alia huiuſmodi, quæ illius fidē declarabant, illius Dominæ virtute, & matris miſericordiæ ſe ſanam eſſe factam ſtatim cognouit.

Quo ſic perterrita fuit, & tamquam attonita, vt vbi eſſet profecto neſciret. Tandem confeſtim ſurrexit, & ad comitiſſam ſuam matrem, quæ in eadem eccleſia erat, ſe ſuis pedibus recepit, quæ pariter admiratione ſtupefacta eſt: & omnes, qui aderant in eccleſia, qui erant multi, cum dies Dominicus eſſet, cęperunt conclamare miraculum: Quod cum cœnobij patres audirent, Deo gratias agere cęperunt, & cantare: Te Deum laudamus. Poſtridie autem eius diei ſolemnem proceſsionem, propter hanc cauſam omnes illius terræ ſacris initiati fecerũt, in qua & hæc nobilis fœmina fuit, ſuiſque pedibus ſemper iuit, cum verum fuerit, quod ſuperioribus nouem menſibus, numquam ne gradum quidem ſine ferula in altera parte, & ab altera alicuius brachio ſuſtentata ire potuerit. At in poſterum ita ſana fuit, vt dicere ſolita eſſet valetudinem datam a noſtra Domina, ex lapide, & calce eſſe.

Cuius rei illud argumento eſt, quod nunc quotidie in eccleſia à ſummo mane, vſque ad horam, aut duas ante meridiem genibus flexis ſine vlla defatigatione perſeuerat. In cuius beneficij memoriam quotannis, hæc illuſtris fœmina diem, quo ſanitatem conſecuta eſt, celebrat maxima lætitia in Virginis honorem, quem diem & famuli, & tota familia ſanctificant, vt diem feſtum, vt huius miraculi memoria conſeruetur. Cuius rei omnes illam terram incolentes, & huius Dominæ familia teſtes ſunt, & patres, qui in illo cœnobio commorantur.

Huius rei fama, ſtatim multi ex finitimis locis concurrerunt, vt hoc opus uiderent, quod fecerat virgo Domina noſtra, tam diuturnum morbum miſerata: In quo licet uidere non ſolum Deum miracula facere ad noſtræ fidei confirmationem, verum etiam, vt nonnullis neceſsitatibus, & morbis ſuccurret, quibus nulla

humana induſtria mederi poteſt,vt hic morbus fuit vnà cum quatuor ſuperiùs narratis.

Præſertim cum uitæ integritas,& puritas virginalis vnà copulantur cũ morbo ſit ſuperioribus accidit,cum hæc virtus virginũ vitgini, & Agno, quam illę ſequuntur,quocunque eat,tam grãta ſit.

Aliud miraculum ab ijs differens, quod nunc narraturus ſum, licet fuerit,& ſit ualdę notum: tamen mihi dubium fuit, numquid illud ſcriberem (at cum memoria tenerem ſimile eſſe ei,quod Sanctus Benedictus fecit,cum vas fictile renouaret, quod de manibus ſuæ nutricis in terram ceciderat,& fractũ erat,& aliud huiuſmodi,quod in vita S. Antonij narratur,& aliud,quod in ſuis Dialogis Gregorius narrat;de quodã homine, qui coniunctis fragmentis cuiuſdam lampadæ, ita integram reddidit, vt primum fuit,mihi faciendum viſum eſt,vt hoc quoque cum illis ſimile ſit narrarem,quibus autem id contigit, adhuc in uiuis ſunt. Quidã eques, qui in terra Setubal habitabat ad piſcandum ire uolebat, & ſuæ ancillæ iuſſit,vt arundinem ſibi deferret, qua ipſe ſatis bona ad id ſolebat vti. Hæc autem ancilla cum ab eã vellet puluerem abſtergere tenuuiorem partem humi defixit,& ita grauiter manu præſſit,vt arundo in multas partes fracta ſit,& ita,vt nulla illius pars eſſet digito maior. hera verò, quæ aderat,iram mariti timens,ſe ad virginem Dominam noſtram, & ad nutricẽ ſuam mortuam, à qua educata fuit, confugit, & ab ijs remedium petijt, (de cuius ſanctitate & miraculis multa ſcribi poſſent, quod ea familiariter vſus ſum,quæ ita Dei amore bulliebat,cum iam grandis natu eſſet, ut nonnumquam diceret: Omnis maris aqua nequiret ignem, qui in meo corde ardet, extinguere) hac igitur oratione facta, eques,qui ad domus portam erat arundinem petijt,quæ cum ad eum deferretur, ſe ipſa fragmenta ita ad inuicem coniunxerunt,vt primum ſe habuerunt, & eodem laqueo in extrema parte,cui alligabatur filum ad captandos piſces. Cum autem huius fęminæ filius egrederetur,ſtatim currens ad matrem uenit, inquiens: Domina canna integra eſt,ei colaphum infregit,& dixit, accipe hoc leuiuſcule, vt in poſterum à mendacijs caueas: tunc famula uenit,& uidens cucurrit ad heram,& idem valde perterrita dixit,cui reſpondit. Tu quoque mendacijs delectaris, vt & ille leuiuſculus, ſi fragmenta hic mihi adſunt,quomodo fieri poteſt,vt integra facta ſit: huius nobilis fęminæ egreditur a vita,ut idem uideret,cumque uerum eſſe cerneret, regreditur ſtatim ſtupefacta, & quaſi extra ſe poſita, & rem ita ſe habere confirma.

Id omne accepit ille nobilis vir,& eo,quod acciderat,admiratus, iuſſit vt arundo,tamq; res ſacra conderetur,ea vti in poſterum non audens, ut ea,in qua Deus ſuam manum poſuerat.

Et licet res ſit admiratione digna, non erit tamen incredibilis ei, qui

qui huius nobilis fœminæ uirtute,& manſuetudine, & nutricis ſanctitatem,qui ea educauerat cognouit. Ex hoc autem exemplo, quàm pius pater ſit Deus,qui tanta miſericordia ad ſuos fideles ſeruos ſe conuertit, cũ eum vocant,non ſolum in rebus magnis, uerum etiã in ualde paruis, vt hæc fuit perfecto non ignorabit? Quod S.Bonifacij exemplo confirmabo,quod S.Greg.in 1.ſuorum Dialogorũ refert. Hic ſanctus adhuc puer cum eſſet,ad ſuæ domus portã vidit vulpẽ venire,quæ gallinã rapiebat,& ſecũ perferebat (vt alias facere ſolebat:) tũ illius ſanctus puer in eccleſia cucurrit, & ſupplex dixit. Placet enim tibi Domine,vt hæ gallinæ,quas mea mater educat,vt ſuã tenuitatẽ ſuſtentet,a vulpe comedantur? Ab oratione ſurrexit,& domum reuerſus, quo & vulpes uenit, & gallina reſtituit,quam ore deferebat,& ipſa vulpes ad pueri pedes mortua eſt ſua morte pœnam culpæ luens.

Hic autem quis Dei ſuauitatem,benignitatem,& amorem in puras,& ſimplices animas non cernit? Quis non timet, cum illam maieſtatẽ, qua cœli poteſtates tremunt, pueri voci reſpondere, & tam paruæ rei remedium afferre? Iure quidem optimo Petrus S.Gregorij diaconus admiratur; cum diuinam maieſtatem ad tam paruam rem, ut hæc eſt procliuem cernat.Cui Sanctus Gregorius reſpondit, hanc eſſe præcipuam Dei diſpenſationem, qui hoc modo ſuis fidelibus ſeruis vult declarare, quàm futurus ſit eis propitius in magnis rebus, cum in minimis tantum ei auxilium ferat.

Numquam perfecto in narrando tam propenſo Dei amore in fideles ſeruos ſuos defaticabor: Ob id huic rei finem imponam, ſi prius rem narrauero, quæ huius amoris facilitatem declarat: quod quidem non inuitus faciam, quod mihi præmanibus fuit, & tam recens,vt menſe Maij Anno M D LXXXII. acciderit. In hac noſtra Olyſippi ciuitate fuit quædam nobilis puella, ſed admodum tenuis, quæ inter alias uirtutes valde tacita erat, ſolitaria, deuota,humilis,manſueta, & ſuis parentibus obediens, & propter hanc cauſam illis valde dilecta. In quendam morbum incidit, qui tandem cò peruenit, vt in ethicam febrim ſe conuerterit.Morbus nouem perdurauit menſes, quem maxima cum patientia pertulit,& Deo ſemper gratias agebat. Cum erat ſola audiebatur verba proferre,cuidam crucifixo,quem illis habebat ſatis deuota, & amoris plena,& ſæpe dicere audiebatur: Domine, quando me de hoc carcere erueris? Quando ibo,& apparebo coram te,& præſentia,& pulchritudine tua fruar? hæc & huiuſmodi verba ſæpe maximo cum amore,& deuotione repetebat.

Quamobrem ille Dominus, qui virginalis puritatis, & animarum humilium, & manſuetarum, qui eum in tribulationibus vocat, amator eſt, eam exaudiuit,& conſolatus eſt, eique promiſit fore, vt

Ff 3 ſuæ

ſuæ glorioſæ Aſcenſionis die ei perficiat, quidquid petijt, vt eam ſecũ eo die ad cœlum extollat.

Quo verò modo ei promiſerit, ignoratur: nemini enim id manifeſtare voluit.

At quindecim dies ante hunc diem feſtum, cum illius mater in lacrymis, & ſordibus verſaretur, quod filiam tantopere a ſe dilectam à medicis derelictam videret, ei dixit. Ne lugeas mater has lacrymas ad diem Aſcenſionis differas.

Huius diei veſper aduenit, quo quidem non magis ſuo morbo afficiebatur, quam antea. Tunc hoſpes, quæ domi erat, illius valde familiaris amica erat, ei ridens dixit. Heu mendax quidem es, noſque decipiſti cum diceres fore, vt Aſcenſionis die ex hac vita migrares. Ad id ægrota nihil reſpondit; licet id fore, quod dictum erat, certo ſciret. Die autem poſtero illius feſti: neſcio quid confeſſori ſuo domũ miſit, qui eam ſæpe viſebat, & illius peccata audiebat, & aliqua charitate ei ferebat opem, cui dictum voluit, bene valere ſuo nomine, quod diſcedebat eò, vbi ſuo ſponſo, & Domino frueretur. Statim etiam matrem vocauit, & nonnullas reliquias, quas in capite habebat, cępit, & matri dedit, & annulum, quem quædã illius amica in digito impoſuit, iuſſitque, vt ei redderetur.

Iuſſit præterea nutrici, quæ illam educauerat, vt nouum inducium ſibi ferret, quod ipſa habebat, duo numi aurei illi ſoluerentur, quos ab ea mutuo acceperat, & propter hanc cauſam, vt quædam eius veſtis venderetur, reliquum vero quod eſſet, pro anima ſua pauperibus daretur.

Hoc autem dicto, vbi meridiei hora aduenit crucifixum altera manu, cępit, & moriendi cereum altera, & ita moriendi iter ingreſſa eſt: cum verò mater id vidit: Filia, inquit, ora Deum pro me, vt hunc hauſtum deglutire poſſim: Illa multa fide dixit fore, vt quod poſtulabat illi concederetur.

Hæc autem inquiens, & deuota verba crucifixo pronuncians ſpiritum Deo reddidit, & vbi penitùs animam afflauit, horologium horã poſt meridiem ſignificauit, qua Saluator noſter ad cęlum aſcendit. In quo cernitur (vti diximus) quàm tener, & ſuauis in puras animas ſit Dei amor, cum non illi ſatis fuit hanc animam ad ſuam gloriam perducere, ſed illud etiã addere voluit, vt ei diem reuelaret mortis, iſque eſſet idem, & eadẽ hora, qua ipſe ad cœlum aſcendit.

Non eſt profectò mirum Deum noſtrum, & Dominũ ſuos fideles ſeruos diligere, ſed quod admirationem affert eſt hunc amorem eſſe tam tenerum, tamque ſuauem, illi ſimilem, quo ſpõſi in ſuas ſponſas affecti ſunt, & parentes in ſuos paruulos filios, quos in ſinu geſtant, & illis blandiuntur, & oſculantur: Quod ſæpe fecit hic Dominus, cuius deliciæ ſunt eſſe cum filijs hominum.

Hoc

Hoc illud eſt,quod illorum corda ſurripit magis,& in cauſa eſt, vt mil le mortes appetant,pro eo Domino,qui tam dulcem,tam ſuauẽ,tã amantem ſe illis præbuit,vt in ſuperiori exemplo videre licet. Mater verò cum videret ita factum,vt prophetauerat filia, ſibi perſuaſit filiam ad vitam æternam perueniſſe,ita ſibi gauiſa eſt,vt in gratiarũ actione continuò uerſaretur,quod Deus ſibi eiuſmodi dediſſet filiam, & ſepultam eam videre, & aqua benedicta aſpergere auſa eſt.

Miraculum in curatione eorum, qui ſpiritibus immundis corripiuntur.

INTER miracula, quæ noſtram fidem confirmant, narratur etiam dæmonia de humanis corporibus eijci: & verũ eſſe, quod Dęmoniaci reperiuntur non ſolum omnes ſcripturæ ſacræ teſtantur, quæ harum rerum plenæ ſunt; ſed multorum experientia, qui hoc uiderunt,idque a cœlorum influentijs,& varijs ſtellarum aſpectibus non perfici uerum eſt. Cęlum enim artificialia facere non poteſt, vt Dęmoniaci faciunt.

Nam licet ignari ſint latinè loquuntur,campanas pulſant,cũ egrediuntur aliquo modo id ſignificant;& multis,qui præſentes ſunt,multa dicũt, quæ ipſi clam fecerunt,& alia huiuſmodi, ad quæ cęlorum influentiæ minimè peruenire poſſunt.

Hæc autem dæmonia malè torquent humana corpora, vt in Cananeæ filia,quæ malè ab hoc maligno ſpiritu torquebatur, & in illo puero lunatico,qui ſæpe in ignem cadebat, & in aliis innumerabilibus. Et licet hic hoſtis ſit tam potens,& peruerſus, & tam uehementer appetat Dei creaturas malè tractare(vt de Deo,qui de cęlo eum deturbauit,vindictam ſumat) tamen maxima vi de corporibus hominum eijcitur,eccleſiæ catholicæ præcationibus cum exorciſatur in nomine Sanctisſimæ Trinitatis, & Chriſti Saluatoris noſtri,& per myſteria ſacratisſimæ Pasſionis, Reſurrectionis,& Aſcenſionis,& per merita Beatæ Mariæ Virginis,per cuius virtutem, vel inuitò de corpore afflicto egreditur, & ſui exitus ſignum dat, & in poſterum Dei creaturam liberam reliquit, & ad maiorem huius veritatis confirmationem, hic duo narraturus ſum in hanc ſententiam ſatis nota, valde cognitione digna,& quibus fides præſtetur dignisſima.

Hoc autem primum mihi narrauit Illuſtris, & Reuerendisſimus Georgius de Thaide olim Viſei Epiſcopus nunc Henrici Domini noſtri Capellanus maior.

Ille igitur mihi dixit, Viſei affuiſse mulierem quandam eiuſdem terræ

viro nuptam, quæ malè a Dæmonio torquebatur, quæ, vt huic morbo mederetur, ſæpe ſua peccata confitebatur, & ſanctiſſimum Sacramentum ſumebat, & ad multas pias domos peregrinabatur, hoc modo amplius, quàm duo anni elapſi ſunt.

Epiſcopus autem cum non crederet eam dæmoniacam eſſe, hanc rem non animaduertebat, & ſic in hac incredulitate perdurauit, quoad omnia ſigna, id verum eſſe ſignificarunt, & hanc ueritatem illi perſuaſerunt, qui ſibi cum illa fera bellua, fide, & eccleſiæ exorciſmis contendendum eſſe ſtatuit.

Propter hanc cauſam tres dies ieiunauit, vt præcipitur in ſimili re, & quotidie miſſam celebrauit quàm maxima poſſet deuotione. & ante meridiem ſex horas incipiebat celebrare, & miſſa confecta, ueſtitus ita, vt erat uſque ad unam horam ante meridiem cum illo immundo ſpiritu decertabat.

Id quinque perdurauit diebus, & ſpiritus numquam exorciſmis parere uoluit, in quibus nonnulla inſerebantur uerba, quibus dum proferebantur dæmon maxima moleſtia afficiebatur, & tunc maximè commouebatur, & ita interdum illam miſeram fęminam male afficiebat, & torquebat, vt nonnumquã illi gula ita turgeret, vt cum mento eſſet æqualis; uerba verò quibus maximè torquebatur Dęmon ea erant: infelix, qui numquam Deum videbis: nonnumquam illi dicebat; Dereliquiſti Dominum Deum tuum, & oblitus es Domini creatoris tui: & quotieſcunque hæc verba repetebat, ita illud corpus commouebat, & ita illam infęlicem fęminam torquebat, vt illius maritum, qui aderat, & alios eam manibus tenere neceſſe eſſet.

Eo tempore audiuit Epiſcopus ex his, qui aderant, qui dicebant fieri poſſe, vt hæc mulier non fuerit baptizata. Facta huius rei diligens inquiſitione, inuentum eſt. quod illius baptiſmi tempore in eccleſia maximus tumultus fuit, quod ibi Parocho mandatum fuit à Prælato, ne ſuo officio fungeretur. Ex quo non perfecit, quod incęperat.

Hoc igitur ſibi cognito decreuit Epiſcopus eam baptizare, propter hanc cauſam extra Eccleſiam perducta eſt, vt exorcizaretur, quemadmodum fieri ſolet: ad quod quidem maximam difficultatem experti ſunt, quod dæmonium maximè obſiſtebat, neque minorem cum exorciſmis confectis iterum in eccleſiam introduxerunt: vbi autem ad baptiſmi fontem peruenerunt, remota vita, vt baptizaretur, Epiſcopo illa verba proferente: Ego te baptizo, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, eodem temporis momento, illa proba mulierer manus ſuſtulit, & dixit, benedictum, & laudatum ſit Dei nomen, quod iam me dereliquit.

Quamobrem quicunque aderant omni deuotione Deum laudabant,

cum

cum tam ſubitam,& miram ſancti baptiſmi virtutem cernerent. Vt autem Epiſcopus rei veritatem magis cognoſceret. Supradicta verba, quibus ita torquebatur, repetiuit,& nihil fœmina commota eſt.

Tunc Epiſcopus baptiſmum confecit, deinde ei confirmationis Sacramentum adminiſtrauit: & vt maritum iterũ eã acciperet, fecit, qui tunc aderat, quod ante baptiſmum matrimonij Sacramentum non eſt. Hoc in ciuitate Viſti accidit apud Sanctæ Marthæ altare paucis ante annis.

Hoc veritatis noſtræ fidei, & ſancti baptiſmi virtutis, & Paſſionis, & Chriſti nominis, cuius potentia inferni potentia deuincitur, quàm magnum teſtimonium ſit, quis non videt? Huius miraculi non ſolum ante dictus Epiſcopus teſtis eſt, qui adhuc viuit, ſed omnes, qui aderant. Neq; illud tacendum eſt, quod eadem hora accidit antequam fœmina dęmonio libera eſſet.

Nam cum hic Epiſcopus miſſam celebraret, qui illi miniſtrabãt initio aquam pro vino ei tribuit, quod,& vinum album erat, & ita hic contigit error; at cum ſumendi tempus eſſet, errorem percepit, & ſtatim in calicem vinum infudit,& conſecrauit,& ſumpſit, idque ita fecit, vt nullus ex ijs, qui aderant, id animaduerterit.

At tunc cum aquam pro vino ſenſit dęmoniaca, quæ ad eccleſię caput erat, profuſum riſum emiſit, & nemo huius rei cauſam cognouit, niſi qui miſſam celebrabat: intelligebat enim dæmonium hoc errore valde lætari.

In hanc ſententiam aliud ſimile referam, quod iuſiurando mihi, & aliis doctor Barboſa medicus Henrici Domini noſtri narrauit: & ſic ſe habuit.

Hic habuit quendam puellam ſeruam nouem annos natam de Braſili perductam, qui locus infidelium eſt, & valde barbarorum. Hæc autem ſerua ſatis officioſa, & bonæ indolis erat, ſed à dæmonio valde torquebatur.

Illius tamen Dominus eam epilepſia laborare cum exiſtimaret, omnibus remedijs vſus eſt, quæ medicina ad hunc morbum depellendum tradit:& nihil tamen beneficij inde conſecuta eſt. Et iam nihil a remedijs ſperans, in eo elaborauit, vt ab ijs, qui eam de eius patria perduxerunt, intelligeret, numquid baptizata eſſet.

Cum autem intelligeret, non eſſe baptizatam baptiſmum parauit placenta,& cereo, & cum reliquis omnibus ad id requiſitis, & ita baptizata eſt. Ex quo factum eſt, vt ab eo tempore nihil vnquam ex ijs, quæ antea paſſa erat, uſque ad finem vitę ſenſerit. Nihil hic fingi poteſt: in tam enim tenera ætate huiuſmodi malitiæ eſſe nõ poſſunt præſertim, quæ tanti cõſtant,& tam diuturno tempore.

Hic

Hic etiam aliud miraculum, & aliud non minus illuſtre ſancti baptiſmi,& noſtræ fidei veritatis teſtimonium habemus.

Ad hoc noſtræ ſanctæ fidei, & religionis teſtimonium aliud adiungã, quod illud eſt. Ante Saluatoris noſtri paſſionem dæmonia in idolorum ore loquebantur, & illis reſpondebant, qui eos interrogabant, & hac ratione mundum deceptum penitus continebant: efficiebant enim vt omnes crederent Idolum Deum eſſe viuum, cum loqueretur, ac diuinaret.

Poſt autem glorioſam crucis victoriam, & triumphum (qua antiqui ſerpentis vires fractæ fuerunt) quemadmodum illius imperium in dies magis imminuebatur, ita & reſponſa huiuſmodi ceſſabant. Quod non ſolum Chriſtiani ſcriptores, verum etiam Gentiles teſtantur. Plutarcus enim grauiſſimus auctor, & Traiani præceptor librum ſcripſit, in quo hoc tractauit argumentum, hoc eſt, cur ſuo tempore Deorum reſponſa ceſſaſſent.

Hunc effectum in mundo videbat, veruntamen cauſam ignorabat, quæ Chriſti victoria aduerſus dæmonium erat.

Cum autem ad id peruenerimus,hic non præteribo quoddam Dei ſingulare opus, & miram cuiuſdam Apollinis ſacerdotis cõuerſionem, quã Euſebius in Hiſtoria Eccleſiaſtica refert, vbi de virtutibus, & miraculis Gregorij Ponti epiſcopi tractat. Ille igitur inquit,quòd cum is ſanctus homo ſuperne per aſperos montes deambularet ad iugum peruenit cum iã vicina nox eſſet,totum montem niuibus onuſtum inuenit,& nullam domum, aut locum, quo ipſe tegeretur.

Aderat tantum non procul Apollinis templum, & ea nocte in illud tãtum ſe recepit,mane verò ſuum iter perſecutus eſt,illius templi ſacerdos ſolebat ibi Apollinẽ interrogare, & ab eo reſponſa accipere, & ea ad ſciſcitantes referre, & hac ratione ſibi victum quæritabat. Vbi vero ibi Gregorius conquieuit, veniebat ſacerdos, vt ſolebat, proponebat, quæ ſcire volebat,reſponſa petebat, & nihil ei reſpondebat,ei plura ſacrificia offerebat,& nihil proderat, oblationes adaugebat, & continuo perſeuerabat mutus:ſacerdos autem maxima moleſtia affectus, & ſui Dei taciturnitate ſtupefactus Dæmonium in ſomnio illi apparuit ſequenti nocte,& ei dixit cur me vocas,quò amplius venire non poſſum? & de cauſa interrogatus reſpondit,quod vbi Gregorius eò ingreſſus fuit,in exilium eiectus erat, ſacerdos ab eo remedium petijt.Dæmonium reſpondit, ſe nullo modo amplius poſſe templũ illud ingredi, niſi Gregorius ſe ab exilio liberaret. Hoc a ſacerdote audito, ſtatim ſe in viam dedit,& ſecutus Gregorium multis moleſtijs conflictatus,quoad eum aſſecutus eſt, cui dixit quæcunque acciderunt remedium ab eo petens pro hoſpitio,& tecto,quod in ſuo templo inuenit frigoris tempore,quòd ſuus Deus quærebatur,& ipſe, quæ ad vi-

uendum

uendum eſſent neceſſaria, amittebat ob id eum rogabat, vt ambobus ſuũ priſtinum ſtatum reſtitueret. Ille vir ſanctus abſque mora hoc modo epi ſtolam ſcripſit. Gregorius Apollini.

Tibi permitto, vt ad tuum locum reuertaris, & facias quæcunque ſolebas. Epiſtolam ſacerdos accipit, & in templũ deferr, & in Idoli manibus imponit, & ſtatim dæmonium in illud ingreſſus eſt, & reſpondit ad id, de quo interrogatus erat.

Tunc ſacerdos ſe ipſe colligens dixit, ſi Gregorius iuſſit. & Deus reuerſus eſt, nonne melior eſt Gregorius quàm Deus qui Gregorij mandato paret?

Hoc dicto templi portas clauſit, & iterum conquęſiuit Gregorium, ſe cum epiſtolam, quam ab eo acceperat ferens, & quæcunque acciderunt ordine narrauit, & ſe ad illius pedes abijciens rogauit illum, vt eius manu vero Deo ſe offerret, cuius virtute dii gentium ſuis ſeruis obediunt, & perſiſtens & perſeuerans in ſua petitione, catholicã doctrinam eum docere cæpit, & quoddam tempus caſtiſſimè viuens, magnaque cum abſtinentia non ſolum paganorum erroribus dimiſſis, ſed & mundanis bonis baptizatus fuit, & adeo in virtutibus, & vitæ meritis creuit, vt Gregorio in eodem epiſcopatu ſucceſſerit, & non ſolum ſe in uirtutum operibus præſtantibus conſpiciendum præſtitit, verum etiam in doctrina, & in diuinarum ſcripturarum expoſitione.

Hæc inquit Euſebius. Quæ hic referre volui, non ſolum pro eo, quod ſignificant Chriſti victoriam aduerſus dęmonia, verum etiam, vt Dei operum mirabilia cernantur, & media, quibus vtitur, vt animabus ſalutem tribuat, & ex lapidibus, filios Abraæ efficiat.

De omnium mirarulorum maximo, quæ mundi conuerſio fuit. Cap. XXVIII.

NVNC quidem ęquum eſt, vt de omnium maximo miraculo agamus, quæ mundi conuerſio fuit, quod quidem cæterorum miraculorum firmamentum, & teſtimonum eſt, cum cætera ad id facta fuerint. Hoc quidem longe humanorum verborum facultatem ſuperare apertiſſimè video, propter hanc cauſam hic auxilium ab eo Domino peto, qui puerorum linguas diſertas facit, & per belluarum os cum ſibi videtur loquitur, vt ipſe velit aliquam paruam huius tanti miraculi partem dicere, quod hominum, qui illud in animo euoluunt, corda ſuſpeſa reddit & quadam ſuauitate rapit. Vt Iſaias propheta ſignificauit, tunc quando cũ ſpiritali Hieruſalem, quæ chriſtiana eccleſia eſt inquit. c. 60. *Leua in circuitu tuo oculos tuos, & vide omnes iſti congregati ſunt, uenerunt tibi filij*

tui

tui de longe veniens, & filiæ tuæ de latere ſurgent. Tunc uidebis, & afflues & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium uenerit tibi.

Et hæ ſunt præcipuæ mundi nationes. Hic ſingularis fructus (qui eſt Dei operum admiratio vnà cum fidei confirmatione, & augmento) ex hac conſideratione proficiſcitur.

Vt igitur huius operis amplitudo dignoſcatur, neceſſe eſt, vt non ſolum rem ipſam conſideremus, verum etiam, quæ cum ea concurrerunt, ideſt quid prædicatum ſit, cui hominum generi, qui prædicatores fuerint, qui huic prædicationi obſiſtebant, quo modo reſiſtebant, tandē, qui fructus ex ea prædicatione conſecutus ſit. Hæc ſex nunc ordine declaraturi ſumus.

Quòd autem ad primum attinet, cum in homine duæ præcipuæ potentiæ ſint, quæ intellectus, & voluntas ſunt vtrique prædicatores proponebant res magis arduas, & difficiliores, quàm cætera, quæ proponi poterant.

Intellectui enim proponebant, quæ ſequuntur, ideſt mortuorum reſurrectionem, quæ nos credere obligat, fore, vt humanum corpus vbi in puluerem conuerſum eſt vel combuſtum, vel in cinerem conuerſum, vel a piſcibus deuoratum, vel ab auibus, vel ab hominibus, reſurgat in nouiſſimo die, neque aliud corpus de nouo fabricatum, ſed idem, quod ante fuit.

Prædicabant præterea ſanctiſſimæ trinitatis myſterium, in qua (vt catholica doctrina docet) credendum eſt, quod Pater eſt Deus, & Filius eſt Deus, & Spiritus ſanctus eſt Deus: non tamen tres Deos, ſed vnum Deū eſſe ſic etiā eis prædicabāt ſantiſſimi altaris ſacramēti myſteriū confitentes, quòd virtute verborum conſecrationis ſubſtantia panis, & vini realiter, & verè in corpus, & ſanguinem Chriſti conuertebatur, quodque in qualibet horum parte tota diuinitas, & humanitas, eiuſdem Chriſti conſiſtebat.

Hæc erant ardua, & creditu difficilia, ſed multo difficilius erat humanitatem Chriſti credere, & confiteri, propter eas difficultates, quæ in hac re humanæ rationi offerebantur, Primum enim cum huius Domini incarnationis, & conceptionis myſterium Spiritus ſancti virtute cū eſſet mundo penitus ignotum, Saluator (vt ſanctus Lucas inquit) Ioſeph filius exiſtimabatur, cum eum Virginem duxiſſe ſciretur.

Prædicare autem, quòd homo, qui generatim filius fabri lignarij exiſtimabatur (qui aſcia, & ſerra ſibi in ſua officina victum quæritabat, erat Deus, & qui Solem, Lunam, Stellas, & Mundum totum creauerat, huiuſmodi erat, quod gentiles irridebant. Itaque Sapor Perſarum Rex, qui Solem adorabat, cum æquitem chriſtianum coram ſe videret, vt eum irride-

ret dixit. Adhuc in eo perſeueras, vt fabri lignarij filium adores? Ad hanc humilitatem adiungetur crucis mors.

Neque crucem nos debemus ijs oculis intueri, quibus nunc intuemur & veneramur, ſed iis, quibus tunc omnes aſpiciebant, & deteſtabantur. Illud enim mortis genus turpius tunc exiſtimabatur, quàm nunc habetur ſuſpendium.

Crucifixi enim tormentum longe ſuſpenſi tormentum ſuperabat: hoc enim momento deſit, illud verò diu perdurat, maximiſque cum doloribus, quod vulnera in locis ſunt neruorum plenis, qui ſenſus organa ſunt, cumque corporis pdõus deorſum trahat, ſemper magis dolor creſcit. Præterea nudus crucifigebatur patiens, & detectus, quod maximum dedecus affert quod ijs, qui ſuſpenduntur, non accidit. Hominibus igitur prædicare, hominem inter duos latrones crucifixum Deum eſſe, idem eſt ac ſi diceres hominem ſuſpendio interfectum eſſe Deum cœli, & terræ, & maris creatorem. Quodque vel de cruce cœlos moueret, & ſuſtineret, & totũ hanc mundi machinam adminiſtraret, erat, vt gentiles opinabantur (vt Apoſtolus inquit) pura dementia.

Hæc Euangelij prædicatores proponebant humano intellectui, vt ea complecteretur, & crederet.

Neque minus ardua, aut difficilia factu erant ea, quæ voluntati, & ſenſibus carnis proponebant, iidem enim prædicatores dicebant chriſtianã vitam eſſe perpetuam crucem carniſque mortificationem cum omnibus ſuis coniunctis, quæ ſunt omnes illius delectationes, ac voluptates. Et ita Chriſtus (vt S. Marcus inquit) cum vocaret turbam, quæ eum ſequebatur, vnà cum diſcipulis ſuis dixit omnibus. *Quicumque uult uenire poſt me abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* Se ipſum negare eſt omnibus carnis appetitibus, & deſideriis inordinatis repugnare, neque vt amicus, ſed vt aduerſarius in hac re ſe ipſum tractare debet crucem autem ſuam tollere, eſt ſe omnibus calamitatibus, & moleſtiis parare, quæ neceſſario ferendæ ſunt, vt regno cœlorum potiamur, & in arcta virtutis via, & Chriſtum ſequi eſt per eandem viam ire, quà & ipſe iuit, quæ humilitatis, paupertatis, patientiæ, obedientiæ, & crucis via fuit.

Eaſdem autem lectiones, & in S. Paulo inueniemus, qui, inquit quòd qui Chriſti ſunt, ſuam carnem cum omnibus ſuis vitiis, & cupiditatibus crucifixerunt. Et carne mortificata vult, vt ſecundum leges ſpiritus viuamus, quæ carni contrariæ ſunt. Ex quo perpetua lis, & perpetuum bellum cum omnibus illius apoſtoli, & ſenſibus neceſſarium eſt.

In Epiſtola verò ad Corinth. magis particulatim huius profeſſionis forum, & leges declarat inquiens. Cap. 6. *Fratres in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in tribulationibus, in*

neceſſitatibus

neceſſitatibus in anguſtijs, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in ſuauitate, in Spiritu ſancto, in caritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma iuſtitiæ a dextris, & a ſiniſtris per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam, vt ſeductores, & ueraces ſicut qui ignoti, & cogniti.

Hactenus Apoſtolus. Quàm multa aſperitatum genera in his verbis cõtinetur? Hæc igitur eſt Chriſtiani profeſſio, hæc philoſophia, & doctrina eſt, quum Apoſtolus fidelibus uitam ita laborum plenam proponebat.

Iam videamus, quibus hominibus hanc tam ſpiritalem legem, quæ tantopere carni aduerſetur, proponebant. Hoc declarat idem Apoſtolus initio epiſtolæ ad Romanos, & in epiſtola ad Epheſios, & illius peccata, & vitia animaduertens inquit, quod cum futuræ vitæ ſpem amiſiſſent nihil aliud adeſſe exiſtimantes niſi naſci, & mori ſe omnibus impudicitijs, & immundicijs, & cupiditatibus tradiderunt, & in hoc omnem ætatem conterebãt, & horum omnium malorum idolatria in cauſa erat. Cum enim vera religio, & Dei timor ſit vitiorum frenum, & cum hæc tantum a uera abeſſet, vt adorarent pro vero Deo lapides, & ligna, & Dracones, & Crocodilos, & Boues, & Capras, & Serpentes, & quod peius eſt, Deos carnales, & adulteros, qui fieri poterat, quin & ipſi adulteri eſſent, qui eos adorabant, cum in hoc eos imitarentur?

Hi erant igitur hominum mores, quibus Euangelij ſanctitas, & puritas prædicabatur: hæc tenebræ, & cęcitas, & miſerabilis ſtatus, in quo mundus tam multis millibus ante annis erat. Ille enim fortis tyrannus, & armatus, & crudelis, qui peccatũ in mũdũ tulit, & cum eo mortem, ita eũ cõprimebat, vt humanis viribus fieri non poterat, vt ab illius manibus liberaretur.

Cum ex hiſtorijs nobis notum ſit multos grauiſſimos, & eloquentiſſimos philoſophos illis temporibus extitiſſe, vt fuit Ariſtoteles, & Plato, & Theophraſtus, & alii horum diſcipuli, qui horum adulterorum, & imanium Deorum vanitatem cognoſcebant, & hominum, qui eos colebant perditionem, & ſtultitiam illorum tamen nemo omni ſua ſcientia eloquẽtia, & ingenij acumine auſus eſt hominibus veritatem oſtendere, & ex tã pernicioſo errore mundũ eripere: vnus enim ex illis, qui Socrates fuit, capite damnatus eſt.

Iam videamus, quænam ſint inſtrumenta, & miniſtri, quos Deus elegit vt hanc legem perſuaderet, & idolatriam funditus tolleret. Ad id autem ſupponendum eſt, illum eſſe communem Dei amorem (vt inquit Apoſtolus) debiliorem, magis calamitatibus oppreſſum, & nulla ſubſidio munitũ, quique vix eſt, deligere, vt omnem mundi vim, & ſapientiam penitus frangat, cum. n. in omnibus ſuis operibus ſui ſancti nominis gloriam potiſſi-

mũm reſpiciat, nulla penè gloria eſſet, ſi paribus gladiis, & armis de mundo triompharet. Illius gloria eſt rebus infirmis, & abiectis ſuperborũ ceruicẽ, & potentiam frangere. Hac ratione per debilem mulier culam (quæ fuit Iudith) illum innumerabilem Aſyriorum exercitum diſſipauit. Per Ionatæ manum cum puero lanceam ferenti Philiſteorum. Per Gedeonem cum trecentis hominibus ſolis, Madianitorum, qui innumerabiles erant. Per anteambulones principũ prouinciarum exercitum Syriæ regis. Et idem ranis, muſcis, & culicibus crudele bellum cum Pharaone geſſit. Quid autem dicam de Dauid? Qui cũ eſſet pauperrimus paſtor ſine aliis armis niſi funda, & ſaxo cũ acri gigante omnibus armis munito, & in illis exercitato pugnauit, & eũ interfecit, & eodẽ enſe, quẽ aduerſarius ferebat, obtruncauit, Et Sampſon nullis aliis armis, quàm belluæ mãdibula mille Philiſteos armatos, qui eum aggrediebantur, interfecit. Quare inquit S. Gregorius, quòd Saluator Apoſtolorum ruditate vtens mundum conuertit.

Cum hic igitur ſit Dei mos, & conſuetudo, cumque ſint eo maiores victoriæ, quo ſunt inſtrumenta debiliora, inde fit, vt ad tantum opus, quantũ fuit mundi conuerſio debiliora, & infirmiſsima inſtrumenta totius mundi delegerit, quæ tamquam feces, & ſcoria cæterorum hominum erant.

Duodecim enim homines huiuſmodi delegit, & maior illorum pars piſcatores erant, & ita pauperes, vt illorum nonnulli ſua retia reſarcirent homines ſine litteris, ſine philoſophia ſine eloquentia, ſine vrbanitate. Et in primis animi ita abiecti, vt cum Dominus captus eſſet, qui tanta miracula coram illis fecit, tanto timore fugierunt, & eum dereliquerunt, vt ex illis vnus, qui nudus ibat corpore linteo tantum tecto, cum inimici eum capere vellent, eis linteum reliquit, & ita turpiter profugit. Et princeps Apoſtolorum, quod maius eſt, animoſior, & fortior, ille, cui pater de filii diuinitate, & gloria reuelauit, ille, qui paulo autẽ profeſſus erat Dominũ vſque ad carcerem, & mortem comitaturum, hic ſolum puellæ timore ſiuẽ ſatelite, ſiue ſceptro Dominum in eadem domo, in qua erat, negauit. Quænam impotentia, qui timor, quæ infidelitas, cum hac comparari poteſt?

Quod ſi hic, qui fortior erat, tam abiecto animo, quonam eſſe alii illius ſocii exiſtimandi ſunt, qui neque tam animoſi erant, neque Dominum transfiguratum viderunt, & glorioſum, vt ipſe vidit? quænam debiliora inſtrumenta his reperiri poſſent? Hos autem miniſtros elegit diuina prouidentia, vt idolatriam deiiceret, vnà cum omni mundi potentia, vt hominibus tam abominandis, vt gentiles erant, perſuaderet ea, quæ tũ omnium longe creditu, tum factum difficillima ſunt.

Nunc autem videamus quinam erant illi, qui Euangelij prædicationi reſiſtebant. qui? at qui non repugnabant? Omnes mundi Imperatores,

tores, Reges, & Monarchæ: omnis Romani Imperij potentia: mundi domitrix, & victrix, omnes maris inſulæ, omnes mundi gentes, & nationes, non ſolum gentilium, verum etiam Iudeorum.

Cuius enim prædicatio alteris ſcandalum, alteris ſtultitia erat, vt quo cunque Sol aſpiciat, nulla eſſet gens, nulla natio, quæ contra prædicationē arma non ferret.

Quo vero modo repugnabant? Iam ſuperiùs declaratum eſt, in teſtimonio Sanctorum martyrum, qui ſuo ſanguine noſtram fidē confirmarunt, quod fuit maiori crudelitate maioribuſq; tormentis, quàm omnes homines à diabolo excitatis, & edoctis inuenire, & in humano corpore exerceri poſſent.

Perſequitur mundi conuerſionem.

SVPER his, quæ iam à nobis declarata ſunt, philoſophari incipiamus, vt hoc opus à nemine, præterquam à Deo fieri non potuiſſe apertè conſpiciatur.

Cum enim mundus in tot vitiorum generibus eſſet inuolutus, & ita, vt neque philoſophi, neque alij mundi ſapientes illis remedium afferre auderent, & terrarum reges, & magiſtratus non ſolum id non procurarent, verū etiā ipſi eſſent tantorū malorū auctores: hi uerò homines pauperes, & rudes, quos diximus, mundum de tenebris, tam denſibus eripere, & idolatriam funditus tollere, & in hominum cordibus ueram religionem inſerere decreuerunt.

Quibus autem viribus, quibus diuitijs, qua nobilitate, qua arte, & ſcientia hanc arduam, & difficilem prouinciam ſuſceperunt? Paulo ante dictum eſt.

Nam ſi quęris de nobilitate obſcuriſsimo loco nati erant, ſi de diuitijs, tenuiſsimi, ſi de ſcientia imperitiſsimi, ſi de eloquentia barbariſsimi, ſi de ingenij acumine obtuſiſsimi, ſi de genere uitæ ſeueriſsimi, & omnium turpitudinum, & corporis commoditatum, quibus omnes gentiles dediti erant, ſecutores.

Quamobrem vt omnes ab illis abhorrerent, omnes perſequerentur, ut non ſolum ſuæ religionis, uerum etiam omnium mundi uoluptatum, & commodorum euerſores, neceſſe fuit.

Iam huius tanti conflictus quis fuerit finis uideamus, quid hi miniſtri fecerunt ad hoc opus à Deo delecti? Primum perfecerunt, vt illi dij culti, & adorati omnibus ſuperioribus ſeculis, & in omnibus nationibus a mundi Regibus, & monarchis conſpuerentur, peſſundarentur, comburerentur, & funderentur, vt ex illis catini, & ænea, & alia vaſa (vt dictum eſt) conflarentur: & vnà vt illorum altaria profanarentur, & ſolo æquarētur.

Perſe-

Perfecerunt, vt omnia crederent, quæ humano intellectui tam ardua, atq; creditu difficilia ſunt, & præſertim crederent, vt homo filius fabri lignarij creditus, quem omnes ſciebant iudicis ſententia flagellatum, & crucifixum fuiſſe (quod eſt, vt ſi diceres ſuſpenſum) eſſe Deum uerum, & cœli, & terræ factorem, & omnium rerum creatarum dominum: quiq; cùm erat cruci clauibus affixus cęlos mouebat, Solis, & Lunæ, & omnium ſtellarum reuerſiones regebat.

Quid igitur admirabilius eſt, quàm perficere, vt id homines, crederēt, & ita crederent, hoc eſt tam firmè, tamque conſtanter, vt mallent trucidari, quàm ne minima quidem pars illius fidei imminueretur. Hęc eſt unā ex tribus mirabilibus, quæ iuxta S. Bernardum Dei omnipotentia potuit ſimul coniungere, quæ fuerunt, Deum, & hominem. Matrem, & virginē: Fidem, & cor humanum: cum vellet declarare per prima mirabilia, quæ à nulla potentia creata fieri poſſent, hoc fidei miraculum, quod eſt ſic cum hominibus egiſſe, vt abſque omnium dictarum difficultatum impedimento, hanc fidem complecterentur.

Ex quo nonnulli doctores cū vellent hoc opus amplificare inquiunt, ſe neſcire iudicare, quidnam fuerit admirabilius, vel Deum in cruce propter homines mori, vel homines credere Deum eſſe, qui hoc modo in cruce mortuus eſt.

Perfecerunt etiam, quod non minus difficilius eſt, vt homines illorum doctrina genus vitæ, & mores mutarēt. De hac re fuſiùs ſuo loco egimus. Vt autem id de fonte hauriretur, neceſſe eſſet Hiſtorias Eccleſiaſticas legere, quæ quidem de hac re tractant: & illas præſertim, in quibus Sanctorū vitæ perſcribuntur, qui illis temporibus diuerſis locis fuerunt. De quibus S. Hieronymus, S. Io. Climacus, Theodoretus in religioſa hiſtoria, Palladius, Sulpitius Seuerus in ſuis Dialogis ſcribunt.

Poſt autē hos oēs S. Gregorius in ſuis dialogis, & alij huiuſmodi auctores, qui de ſanctitate, & puritate vitæ narrāt mirabilia multa, quæ illis tēporibus, quibus ſanguis, & doctrina, & miracula Chriſti recentia erāt, & ſanctorum Apoſtolorum maximè, vigebant, quæ ſuis locis perlegat lector velim. Hic autem nonnulla de ſanctitate illorum temporum breuiter attingemus.

Quæ quidem partim ex martyrum multitudine, qui vbiq; terrarū conſtantiſsimè paſsi ſunt. Fieri enim minimè poterat, vt tàm multa, magnaq; tormenta paterentur, niſi firmiſsima fide, ſecuriſsima ſpe, & ardentiſsima charitate, fortitudine inuincibili, incomparabili patientia, & tandem omnibus virtutibus, quæ ad hoc bellum neceſſariæ ſunt, muniriſsimi eſſent.

Nam ſi illud verum eſt, minimè fieri poſſe, vt vlla perfecta virtus ſine alijs eſſe poſsit, illud ſequitur, minimè fieri poſſe, vt tam in præſtanti gra-

du prædictas virtutes ſine aliarum choro haberent. Ex hoc inditio intelligemus, quodnam fuerit eo tempore fidelium vitæ genus, quamque fuerit illa mutatio mirabilis, cum ex iã peruerſis hominibus (quales erat, qui idola colebant) in angelos, & Chriſti martyres conuerſi ſunt.

Perfecerunt, vt mundus, qui deſertum erat, in quo arbores tantum ſteriles erant, quæ ad nihil aliud valebant, niſi vt in igni arderẽtur, aut vt porcis victum ſuppeditarent) creſcerent arbores, quæ vitæ æternæ fructus ferrent, vtque loca ſolitaria arrida, & ſine ſucco in aquarum flumina, & fontes ſe conuerterent, vtque cauernæ ubi dracones tantum uerſabantur, pomæria, & deliciarum paradiſi fierent. Superbi enim & crudeles, vt dracones humiles facti ſunt, & carnales ſpirituales, & auari liberales, & crudeles, pij, & miſericordes.

Perfecerunt etiam, vt qui aliena furabantur, ſua pro Dei amore darẽt, qui totum ſuæ uitæ tempus in congregandis diuitijs conterebant, ij ſuos theſauros in cœlo collocarent, & quibus ſuus Deus uenter erat, cum omnia ſua in eo eſſent, vt ſuam carnem in dies molliorem tedderent, aſperitatibus, & abſtinentijs affligerent, multiſque incommodis afficerent, & quibus ſua ipſorũ voluntas, & appetitus pro ſuæ uitæ regula, & lege erat, hac lege remota, ſancti Euangelij vitam complecterentur ſuam carnẽ cũ omnibus uitiis, & cupiditatibus ſuis crucifigerent.

In quo duæ magnæ difficultates fuerunt. Neque enim ſolum in eo illis elaborandum erat, vt ad hoc tam aſperæ uitæ genus eos impellerent: ſed priùs omnium vitiorum morem inueteratum funditus tollerent, & ritus, & conſuetudines patriæ remouerent, quas a patribus, & ab auibus, & ab omnibus ſuis maioribus acceperunt, regum auctoritate, & exẽplo, & multorum ſeculorum vſu confirmatæ.

Id enim omne Euangelij doctrina damnabat, quæ homines a voluptatibus ad vitæ aſperitatem, ab auaritia, ad paupertatis amorem, a via carnis patenti ad ſpiritus callem trahebat.

Id autem perſuadere potuerunt (vt S. Chryſoſtomus inquit, quo tempore fides per totum terrarum orbem diſperſa erat) non decem, aut viginti, ſed omnibus, quos Sol intuebatur.

In omnibus enim nationibus Romanorum, & Perſarum, & Scitharũ, & Indorum, & tandem Græcorum, Iudæorum, & barbarorum Chriſto ecclesias, & altaria ædificarunt. Et hac ratione mundus (qui tamquam herinaceus erat ſpinarum plenus) purgatus fuit, & ad culturam paratus, & ad Dei uerbi ſalutare ſemen ſuſcipiendum.

Quamobrem hæc noua philoſophia non ſolum ad terras Hieruſalem (vnde exiuit) finitimas peruenit, ſed uſque ad vltimos terræ fines, idque tam breui tẽpore, vt admiretur Propheta Iſaias hanc celeritatẽ, qua diſcipuli, tãquã nubes per totum terrarum orbẽ euolauerint, terrã ſuæ doctri-

næ

næ pluuia irrigantes, vt vitæ æternæ fructus ferret. Et in cap. 24. vbi aperti ſsimis uerbis Hieruſalem euerſionem, & ſui populi nos inuitat ad agendas gratias Deo, eumque laudandum, quod pro huius ciuitatis, & ſui populi proditione totum mundum ad ſe conuertiſſet, inquiens. *Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum in inſulis maris nomen Domini Dei Iſrael. A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iuſti*. Et iuſtum Saluatorē dicit, cum per excellentiam ſit iuſtus, & noſtræ iuſtitiæ auctor.

Eandem materiam perſequitur.

HÆC autem fidei dilatatio maior fuit Chriſtianisſimi, & magni Imperatoris Conſtantini tempore, quo Sanctus Hieronymus natus eſt, qui hanc mundi conuerſionem, in epitaphio Nepotiani his verbis breuiter attingit. Ante Chriſti reſurrectionem ſolum in Iudęa Deus cognitus erat, & in Iſrael magnum erat illius nomen.

Nunc autem omnes linguæ, & gentium litteræ illius ſacram pasſionem, & reſurrectionem canunt. Illas tres nationes prætermitto Hebręorum, Græcorum, & Latinorum, quas in titulo ſuæ crucis dedicauit: (qui his tribus linguis ſcriptus erat.) Iam Indus, Perſicus, Gotthus, Aegyptius de animæ immortalitate, quæ poſt corpus viuit, philoſophari, & tractare ſciunt.

Quod Pythagoras ſomniauit, Democritus non credidit: Socrates, ut ſe ipſe in carcere conſolaretur, quod capite damnatus eſſet, diſputauit. Thraciæ populorum feritas, & illa barbara gens, quæ ſub Septentrione habitat, quæ ferarum corijs tegitur (quæ antiquis temporibus in mortuorum funeribus homines ſacrificabant) ſuam barbariam, in dulcem crucis melodiam mutauit, & communis orbis terrarum vox Ieſus Chriſtus eſt.

Hæc Sanctus Hieronymus, qui in Epiſtola ad nobilem matronam nomine Lętam ſcripſit, quod quidam illius affinis ex nobilisſima gracchorum familia paucis ante diebus diuerſæ gentis idola, de quibus ibi mentionem facit, ante etiam, quàm ſanctum baptiſmum ſuſciperet, deiecit. Illud prætere a addit. Gentilitas in ciuitatibus ſuorum idolorum ſolitudinem, & defectum patiuntur, & qui antea gentium dij erant. Purpuræ, & Regũ coronæ, quæ precioſis lapillis ſplenduerunt, glorioſo crucis ſigno exornantur. Iam Serapis Aegypti Deus Chriſtianus factus eſt. In hac noſtra terra quotidie monachorum ſocietates accipimus, quæ ex India, Perſia, & Aethiopia veniunt. Armenia iam ſuas ſectas deſeruit. Iam Vani Pſalterium diſcunt. Frigidi Scythæ apud Septemtrionem fidei calore buliunt. Gotthorum ſplendens exercitus, & rubeus eccleſiæ ſigna portat: &

propter hanc cauſam forſitan æqualibus viribus nobiſcũ pugnant, quod ſimili religione.

Hæc S. Hieronymus. Ex quibus intelligemus, quàm Euangelii prædicatio, & fides per uniuerſum terrarum orbem eo tempore fuerit propagata.

Ad ea, quæ dicta ſunt S. Io. Chryſoſtomus hoc mirabile opus collaudat inquiens, quod ſi hæc tanta mũdi mutatio pacis tempore, vbi nullus nos oppugnaſſet, mirabile tamen opus eſſet: at non ita fuit, ſed omnes gentes, Regna, Prouinciæ, omnes Reges, & mundi Monarchæ ſe in eã armarunt, & coniurarunt, cum hanc doctrinam in ſuos deos præualere illorũ ſolemnitates irridere, ſacrificia abominari, & illorum idolorum ſtatuas peſſundare, viderent. Quod tam ægrè ferebant pagani, quàm & nos ferreremus ſi illi nos, id cum crucifixi imagine, quod nos illos cum imaginibus ſuorum Deorum, facere obligarent.

Tyranni autem non eo erant contenti, vt fideles vita priuarent, ob id in dies magis noua tormentorum genera in fideles excogitabant; uerbera, catenas, exilia, bonorum proſcriptiones, ignes, cruces, craticulas, frixoria, feras belluas, harpagines, pectines ferreos, vaſa olei bulientis plena, carceres obſcuriſſimas, & continuam famem.

Nihil horum ſanctorum fidem, & conſtantiã vincere potuit; imò quod oẽm admirationem ſuperat; Ex illis multi ita Chriſti amore ardebãt, vt multò magis per ea tormenta perpeti cuperent, quàm mundani homines honores, & proſperitates deſiderabant. Sciebant enim quanto maior eſſet hic honor, quàm quoſcunque mundus dare poteſt. Ita etiam Apoſtolus in epiſtola ad Hebręos ſcribit, de illis uerba faciens, qui inter illos fideles erant, qui facile paſſi erant ſuis bonis ſpoliari, & priuati, quippe qui longe maiora, & durabiliora in cęlo ſperarent. De gentilibus autem, qui in Macedonia crediderunt, inquit, quòd magnis perſecutoribus afflicti, non ſolum non perterrebantur, imò ab ijs maxima lætitia afficiebantur.

De Apoſtolis autẽ ita ſcribit, quòd cum iuſſu ſummi ſacerdotis vapularent, ibant gaudentes ante conciliũ, quod digni facti eſſent, qui pro Chriſti nomine contumelias paterentur.

Iam enim ſpiritus Sanctus illis dedit tantum luminis, quantum ſatis eſſet ad huius gloriæ magnitudinem cognoſcendam.

Hanc voluptatem in verberibus experti ſunt illi, qui paulò ante præ timore profugerunt, & Saluatorẽ ſolum in medio inimicorũ deſeruerunt, vt intelligatur non ex illis hanc oriri lætitiam, ſed a ſpiritu Sancti virtute, qui nouum illis cor, nouaſque uires tribuerat.

Quid autem de lætitia dicam, qua S. Andreas crucem in qua paſſurus erat, ſalutauit, & complexus eſt? Quid de lętitia, qua Apoſt. S. Paulus horã

ſui

ſui martyrij tantopere deſideratam expectabat? Qui cum eſſet in catenis vinctus, hæc ad Philippenſes cap. 2. ſcribit. Sed ſi immolor ſupra ſacrificium,& obſequiũ fidei ueſtræ, gaudeo,& congratulor omnibus vobis: idipſum autẽ & uos gaudete,& congratulamini mihi propter hãc gloriam, quam expecto.

Quis vmquã uidit vllũ tantã congratulationẽ petere, vt hæc, quæ petitur hinc? Id amici ab amicis, cũ aliquã dignitatẽ conſecuti ſunt, petere ſolent. At id petere dũ in uinculis,& carceribus eſt,& dũ carnificis ſecurim expectar, quis vmquã uidit? Quod autẽ ſæpe uiderunt homines eſt ti more perterreri, qui hæc expectat, ſomnũ,& famẽ, amittere vnà cũ omni lætitia,& ad mortis locum exanimes proficiſci: at ita gaudere, & ab amicis petere, vt eo die congratulentur, & feſtum diem celebrent, quis umquam vidit?

Hic autẽ ubi eſt ille naturalis uitæ amor, vbi naturalis mortis timor, quo animalia omnia maximè timent? Vbi naturæ leges, quæ tã magnis propenſionibus ſingulorum ſalutem procurat? Quid hic agis hominis natura? Quis te tuo iure priuauit? Quis te tuis uiribus ſpoliauit? quis te ita mutauit,& alijs legibus ſubiecit?

Quis igitur tã rudis erit, quin perſpiciat non naturã hic operari, ſed gratiam? Non humana,ſed diuina virtus? non ſolus homo,ſed Deus cum homine?

Hoc etiam, quod dicturus ſum admirabilius eſt. Omnibus enim tormentorũ machinis non ſolum omnes Reges,& Imperatores hominum conuerſionem impedire nequiuerunt, imò (quod omnem admirationem ſuperat) quò magis eos perſequebantur, hoc magis conuertebantur, & quò plures Chriſtianos martyrio afficiebant, eò maior illorum numerus fiebant, cum ſcirent, quàm multa tormentorũ genera ſibi parata eſſent, ſi fidem ſuſciperent.

Quibus ſingulis in ſuo corde humana prouidentia loquebatur,& dicebat. Quid agis homo? quid tibi conſtituis? Quo tendis? nonne vides oẽs Reges,& Imperatores aduerſus te in armis eſſe? nonne uides, uel ipſos parentes in ſuos filios ſæuire,& eos propter hanc nouam doctrinã tamquam hoſtes perſequi?

Nonne vides ſtultitiã eſſe eos deſerere deos, quos Imperatores, & omnes mundi nationes adorant, ut crucifixum colas? nonne vides carceres omnes huiuſmodi hominum in vinculis poſitorum eſſe plenas? Nonne vides quanta illorum quotidie ſtrages fiat? Nonne ſanguinis flumina, quæ quotidie làtè funduntur timore te afficiunt? Illud autem nonne compertiſſimum eſt, quòd tam dæmonium, quàm mundi prudentia, hæc omnia,& plura illis ad timorẽ proponerent, qui ad fidẽ ſe conuertere vellent?

Hæ igitur rationes, hi timores, innumerabiles homines, fęminas, puellas, & pueros deuicerunt, qui quidem ſine eorum, quæ quotidie oculis cernebant, impedimento ad fidem conuertiſſent.

Quis igitur hic tantam cordium mutationem Dei virtuti acceptã non ferret? Hic idem cernimus, quod filiis Iſrael in Aegypti terra accidit, vt quo magis Pharao Rex eos perſequeretur, & eos imminuere conatur, cum filios maſculos demergendos curaret, hoc magis ipſi multiplicabantur. Sic etiam in mundi conuerſione, quò magis conabantur Imperatores, vt fidelium numerum imminuerent, eò magis creſcebat; idem enim Deus, qui illis Pharaoni reſiſtebat, hic mundi Imperatoribus repugnabat, quique illic filios Iſrael multiplicabat, hic fidelium numerum augebat.

Quòd ſi nemo illic Deum operatum eſſe negare non poteſt, multò minus hic negare poterit: Illic enim Pharao cum illo populo bellum gerebat, cum infantes demergeret, at hic Imperatores acerbiſsimis tormentis pugnabant.

Eandem materiam perſequitur.

HOc igitur initio dixi maximum fuiſſe omnium miraculum, cũ in eo tam multa mirabilia concurrant. Mirum enim fuit, idolatriam funditus tollere, quæ omnium ſeculorum præteritorum moribus confirmata erat. Mirum fuit, perficere, vt homines crederent, hominem inter latrones crucifixum, & mortuũ, & ſepultũ, verum Deum eſſe, & vniuerſi Dominum.

Mirum fuit hominum mores, ex tam molli, & peruerſa vità, ad tã ſanctam, & aſperam conuerti. Mirum fuit tot millia martyrum tanta lætitia, & conſtantia, tàm multa tormenta perpeti. Mirum fuit, quod Chriſtiani, quo magis affligerentur, in dies plures ſe ad fidem conuertebant, & multiplicabantur. Mirum fuit Deum hoc opus per pauperes piſcatores, & homines rudes, & ignaros, perfeciſſe.

Hæc omnia vnà, & ſingula per ſe tam magna ſunt, & tam mirabilia, vt ſine ſupernaturali Dei auxilio perfici non potuerint. Et omiſsis omnibus his myſterijs, quæ initio propoſui de corporum reſurrectione, de beatiſſima Trinitate, de ſanctiſsimo altaris Sacramento, vnum crucis myſteriũ intueamur, & memoria, quod initio propoſuimus repetamus, ſcilicet eo tẽpore crucis nomen, quàm furcæ, & crucifixi, quàm ſuſpenſi propter ea, quæ diximus, longè magis abominandum.

Nunc igitur prudentes viri in animo euoluant, quid eo tẽpore uideri debebat prędicari hominẽ iudice damnatum, inter latrones tã turpi ſupplicio affectum Deum eſſe, idque non Ariſtotelem, non Platonem, neque

que alium celebrem philoſophum affirmare, ſed homines ſine veſte, qui numquam litteras, aut humanas ſcientias didicerunt? qui fieri igitur poterat, vt à tot millibus hominum omnium totius terrarum orbis, tam prudentium, quàm imprudentium, id crederetur, niſi ſpiritu ſancto moti, & euidentisſimis miraculis conuincti eſſent? præſertim cum ſuas vitas manifeſtisſimis periculis obijcerent, qui hanc fidem complecterentur?

Vt autem id melius intelligatur, aliquo exemplo illuſtrandum eſt: Conſtantinus Imperatorum fuit, tum bello, tum pace omnium totius orbis terrarum præſtantisſimus, vt iam dictum eſt, qui ſolus ſine collega Romanum Imperium tenuit. Qui fieri poteſt, vt huiuſmodi princeps omnes Deos Imperatorum, qui ante eum fuerunt, deijceret & perſuâdaret, quorum tẽporibus ipſi totius orbis terrarum imperiũ conſecuti erant, ſibiq; ſubiecerant, & pro vnico, & ſolo Deo hominem inter latrones ſuſpẽſum haberet? Vtor (vt dixi) hoc nomine, vt cõtumelias, quæ tũ in cruce erant, oſtendam.

Qui fieri igitur poterat, vt tã præſtantisſimus princeps huic rei fidem præſtaret, niſi miraculorum vis, & ſpiritus Sancti virtus hanc ei ueritatẽ, tam arduam, tam difficilẽ creditu ſibi perſuaderet, idque tantopere crederet, vt omnibus ſuis ſignis, & vexillis nullũ aliud niſi crucis ſignũ ineſſet?

Omniũ autẽ miraculorũ illud primũ fuit; quod cũ congreſſurus eſſet cũ Maſcentio Tyranno, qui Romæ imperabat ipſe vnà cũ toto exercitu glorioſum crucis ſignum in cęlo factũ meridiẽ verſus ſub noctem vidit, cum his verbis adſcriptis. Conſtantine hoc ſigno vinces. Euſebius, ſe id ab ipſo Imperatore, qui hæc multis narrabat, & iuſiurando confirmabat, audiſſe teſtatur.

Et ſtatim in ſuo vexillo hoc glorioſum ſignum eſſe voluit, & ſubitò tyrannum ſine ſanguine, vel ſuo, vel ſuorũ, vel Romanorũ, quod ipſe magnopere expetebat, deuicit.

Hoc autem exemplo intelligetur, quàm mirum fuerit, vt non ſolũ hic Imperator, verum etiam tã multa nationum genera, vnà cum eo credere poſſent, quod homo, iam turpi tormento damnatus, & interfectus Deus eſſet. Quæ hoc tibi narranti reſpondiſſes Ariſtoteles? quid ſenſiſſes ſi miraculorum vi id credidiſſes, cum tanti faceres illam diuitisſimam, & altisſimam ſubſtantiam, vt illa maieſtate indignum iudicares aliud, quàm ſuam ipſius amplitudinẽ, & pulchritudinẽ cogitate? quid ſi credidiſſes, eò illius Domini bonitatem, & charitatem perueniſſe, vt propter nos homines ſe feciſſet hominem? Quo ſtupore eſſes affectus, ſi unà credidiſſes hunc eundem Dominum veniſſe, ut mortem pateretur eam, quã pro ijs paſſus eſt? quo timore eſſes perterritus, ſi in hoc bonitatis, & tã magnę charitatis abyſſo te demerſiſſes, & incomprehenſibiles fructus, qui ex hac morte percipiuntur, intellexiſſes?

Hoc igitur illud miraculum eſt, quòd celebrat Apoſtolus cum inquit, Facilè apparet, quàm magnum myſterium fuerit, ſe in carne nobis oſtendiſſe, ſeque a Spiritu ſancto teſtatum, & approbatum eſſe, angelis reuelatū gentibus prædicatum, ab hominibus creditum, quod eſt feciſſe, vt homines crederent, & humanos intellectus tam difficilia creditu ſibi vera eſſe perſuaderent.

Propheta Iſaias hanc victoriam cum Gedeonis victoria comparat, quā & Madianitis deportauit, cum inquit. *Lætabuntur tui coram te, ſicut qui lætentur in meſſe, ſicut exultāt uictores, capta præda, quando diuidunt ſpolia, iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti ſicut in die Madian.* Hanc victoriam aſſecutus eſt Gedeon aduerſus innumerabilem Madianitarum exercitum, quem apud populū Iſrael tenebant, cui iuſſit Deus, ne plures, quam trecentos homines ſecum duceret, quorum quilibet tubam in altera manu portabat, & in altera funale accēſum in fictilibus vaſis. Et vaſis fractis, lumen, quod intus erat, ſplendebat, & tubis ſonantibus aduerſarij perterriti, ſic Deo diſponente arma in ſe conuerterunt, eſſe ipſi inuicem occiderunt: & hac tanta victoria, populus Iſrael, qui a Madianitis oppreſſus erat, liberatus fuit. Quis igitur erit tam mentis inops, quin aptiſſime cognoſcat hanc victoriam a ſola Dei virtute eſſe profectam? cum hoc igitur victoriæ genere Propheta illam cō parat, quam Chriſtus ex huius mundi principis tyrannide adeptus eſt. in qua quidem totum hominum genus continebat, graui peccatorum onere eos premens, virga ſuorum appetituum, & animi affectionum verberans quotidie primi peccati tributum ab eis petens, quod mors, & pœnæ erant, quæ ab illo profecta ſunt. Quemadmodum igitur Gedeon tubis, & illorū luminū ſplendore, qui emergerunt vaſis fictilibus fractis ſuos: ſic ſaltor Euangelij prædicationis ſono, & virtutis ſplendore, qui in moribus, & vita hominum apoſtolicorum lucebat (qui maxime in carnis mortificatione cum omnibus ſuis appetitibus, & in patientia, quam habebant in ſuorum corporum laceratione cernebatur, his duabus rebus ab huius crudeliſſimi tyranni imperio, & captiuitate nos liberauit. Hęc autem victoria tanto fuit illa clarior, quanto fuit maius homines a Dæmonum poteſtate quàm filios Iſrael a Madianitorum ſeruitute liberare, & quo animarū pręſura, & captiuitas, eſt corporum peior, & quo maior actio eſt mundum Chriſti Imperio ſubijcere, quàm aduerſariorum exercitum ſuperare. Victoriam igitur Gedeonis ſi miraculoſa eſſe fatentur, quanto maius miraculū eſt hanc rem paucis hominibus conſecutum eſſe, hiſq; tam rudibus, & humili loco natis, vt hic declarauimus?

Vt autem cernatur quanto hoc opus omnem humanæ potentiæ, & ſapientiæ facultatem ſuperet animaduertendum eſt, quàm magni philoſophi, quā eloquētes, & ſapiētes in mūdo fuerunt cuius vires nō ſatis fuerūt

ad

ad hoc opus pficiẽdũ, neq; vt hoĩes ex hoc tã abominãdo errore, atq; dece ptione eriperet, ex altera vero parte videamus, quinã fuerint, qui hoc perficere poterunt. Omiſſis autem cæteris philoſophis Platonem tantummo modo intuemur, qui vt credit Tullius, fuit omnium præſtantiſſimus. Quã magna fuerit illius ſapientia, & eloquentia, illius opera teſtantur. Neq; illius virtus minor fuit, & deſiderium perducendorum hominum ad virtu tis amorem. Cumq; videret Athenis ſe ſua induſtria nihil prodeſſe, inde in Ciciliam, & Cirenem, & Aegyptum, & in Italiam ſe cõtulit, ſi forte his locis homines reperiret, quibus virtutem, quam ipſe appetebat, perſuaderet. Sin igitur virtutis opinio & fama aliquid perficere poſſet, nemo illis temporibus fuit illo virtute clarior, ſi eloquentia quidquid vult perſuadere poteſt, & falſas opiniones radicitus conuellere, nemo Athenis fuit, vbi nata, & alta eſt eloquentia, qui eo fuerit eloquentior. Vt autẽ homines ad virtutẽ alliceret non illis ante oculos proponebat labores, & moleſtias, ſed pulchritudinẽ, dignitatẽ, & gloriã, quæ illã ſequuntur. Iam igitur his præci puis rebus quid perfecerit cum hominibus videamus, quæ vitia eradicauit? quos abuſus ſuſtulit? Quam rẽpublicã, vt magnopere expetebat, conſtituit? nullã, cõpertũ eſt. Hi verò noſtri piſcatores ignari, & rudes, & ab omni arte, & bonis litteris alieni mundũ mutarunt, & ab innumeris vitijs, & abominandis peccatis, in quibus inuoluti erant omnes ad veræ religio nis amorẽ ſtudiũ, & ſanctitatem, tranſtulerunt, & ita eos corroborarunt, vt mallent vitã, quã virtutẽ amittere. Quis igitur id Dei potentiæ non ac ceptũ refert, cũ id per omniũ hominum infimos perfecerit, quo maius ni hil in mundo videri poſſit?

Aliud exẽplũ addamus. Quàm multi prædicatores nũc in Eccleſia ſunt, qui totã ætatẽ in perdiſcendis litteris conſumpſerunt, vt hoc munus pro bẽ explere poſſint. Ex eorũ aliquo quæratur, licet ex nobiliſſimis ſit, quã multos ex ijs, qui peccatis inuoluti erant, ex illis eruerunt, & virtutis ama tores reddiderunt? quã paucos numerare poterunt profectò videbimus. At hi iã itineris dimidiũ confecerunt, cũ ijs prædicent, qui iam fidem ſuſceperunt, & iis, qui licet doctrinam accipiant, carceres tamẽ & tormenta timere non debent, vt ii, qui illis temporibus ſe conuertebant, imo virtute auctoritatẽ, & exiſtimationẽ ſibi comparant: tã pauci tamen ſunt illi, ꝙ do ctrina vitæ genus mutent, vt eos digitis numerare poſſemus. Illi autẽ piſcatores nihil dictas res timentes ſatis fecerunt, qui tã nullas gentes, & na tiones ita viuendi rationem mutarent, vt ex hominibus diabolicis in diuinos, & cœleſtes euaderent. Quid autem hic de illo mechanico mini ſtro dicam, qui vnà cum alio miniſtro eiuſdem artis dies, noctéſque ſuis manibus elaborabat, vt ſuam ipſius vitam, ſuorumque tueretur? qui omni hac occupatione, & uili exercitatione omnes maris illirici terras finitimas Euangelij prædicatione, & ſanctitate repleuit.

Hæc

Hac autẽ re quid admirabilius, quid magis præter hominũ ſpem, quid magis humanas vires ſuperat? cui in hac re Dei asſiſtentia, & gratia nota non eſt?

Hoc igitur ſatis eſt, vt intelligatur, quàm multis miraculorum millibus Chriſtiana fides, & religio conſtituta, & confirmata ſit.

Neque hic de Macometi ſecta, quæ iã ita in mundo latè patet mentio facienda eſt. Nihil in ea eſt illarum difficultatum, quas ſupra narrauimus.

Primũ ille ſeductor humano intellectui non propoſuit, quæ credenti difficultatẽ afferret. Non enim obligauit hominem plures, quàm unum Deum credere: Quod omnes magni philoſophi aſſecuti ſunt, & ſola naturali ratione, ſine fidei lumine cognoſcitur: Neque uoluntati, & carnis appetitibus aliud propoſuit, præter illud, quod volũt: quod eſt fornicandi licentia (ſimplicẽ enim fornicationẽ peccatum eſſe non dixit) & quotquot vxores alere poſſunt ducere permiſit; quod neque in auibus reperitur, neque Romani, licet gentiles, facere ſolebant. Homines voluptatib. dediti hanc legem toto pectore complexi ſunt.

Hoc enim illud erat, quod illorum appetitus poſtulabat. Huic Imperatores non repugnabant, nec innumerabiles martyres, qui pro hac lege, carni, & ſanguini, tã grata paterentur, neque miraculis, neque rationibus confirmata eſt, ſed armis, quibus dilatata eſt, cum carnis potentia, & imperium in mundo latè pateat, & ſpiritus dominatio anguſtis finibus contineatur.

Hæc autẽ gens primis tẽporibus ſolum a gentibus immanibus, & barbaris ſuſcepta fuit, noſtra verò primis temporibus a nationibus omnium nobilioribus, & ciuilioribus, quod in Romano Imperio fuit, ubi terrarum orbis monarchia erat: & in Græcia vbi ſapientiæ ſcholæ florebant, & in Iudęa, vbi veri Dei cognitio, & Prophetarum doctrina ab eo reuelata dominabatur.

Qui autẽ hanc ſectã diligenter intuebitur, cognoſcet profecto nihil aliud eſſe, quàm omnium legũ Farrago ab hoc ſeductore confecta, vt omnes illarum profeſſores ad ſe traheret. A Iudęis enim circũciſionẽ petijt, & de ſue non comedere; a Chriſtianis illud, vt Chriſto, & ſuæ ſanctisſimæ matri maximas laudes dare, & confiteri, quod Chriſtus ei longè antecedebat: a ſe verò illud turpisſimũ, & ſordidisſimum paradiſum comedendi, & bibendi, & cæterarum corporis uoluptatũ, de quo ſuperiùs mentionem fecimus, cum alijs mendacijs, & nugis falſisſimis, vt cum inquit, quod Lunæ pars ſibi in manicam ceciderit, quodque iterum eã in ſuum locum retulerit, & alia huiuſmodi, quorum ſuum Alcoranum plenum eſt: in fine verò, vt omnes effugiat contentiones, inquit, oẽs in ſua lege ſaluari poſſe, quod quidem minimè fieri poteſt, niſi lex vera ſit.

Quod

Quod ſi Chriſtianorum lex vera eſt, & cæteras omnes leges dãnat, & falſas eſſe iudicat, qui fieri poteſt, vt in illis ſaluentur? Hoc autẽ monſtro miſſo, & Epicureæ ſcholæ, & Arrij diſcipulo ad prophetias ueniamus, quibus noſtra ſanctiſsima religio confirmata eſt.

De poſtrema Chriſtianæ religionis præſtantia, quòd eſt prophetiarum teſtimonio eſſe confirmatam.
Cap. XXIX.

Post miraculorum teſtimonium Prophetiarum ſequitur, quod non minorem auctoritatem habet, cum utrũque Deum teſtem habeat, qui ſolus per excellentiam miracula facere poteſt, & ſolus futura cognoſcit, licet ea ſint, quæ a libero arbitrio, & ab hominis voluntate proficiſcuntur, quibus ſæpe in Iſaia Propheta ipſe gloriabatur. Nám licet vtrumque teſtimonium ſit æqualis auctoritatis prophetiarũ tamen teſtimonium magis, quàm miraculorũ nos mouet. Miracula enim credimus, quæ non uidemus, at prophetias uidemus, & credimus: noſtris. n. tẽporibus ex illis multas eſſe adimpletas, vt ex ijs, quæ dicturi ſumus facile apparet.

Ex his autẽ prophetijs aliæ ueteris teſtamenti ſunt, de quibus in lib. 4. agetur, aliæ uerò noui, de quibus hic dicturi ſumus.

Ex ijs autẽ primũ locum illam prophetiam habere volui, quæ hoc mundi conuerſionis miraculum, de quo dicere iam deſinimus apertiſsimè teſtatur.

Cum enim iam Saluator ad ſacram paſsionem accederet, & videret per eam mundi redemptionem appropinquare, & aduerſus diabolum uictoriam coram populo hæc inquit. *Iam venit hora iudicij huius mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras, etſi exaltatus fuero à terra, omnia ad me ipſum traham.* Addit præterea Euangeliſta. Hoc dicebat, vt ſignificaret, qua morte eſſet moriturus.

Hæc prophetia paucis verbis mundi conuerſionem prænunciat (vt diximus) dicere enim quod princeps huius mundi iudicandus eſt, & foras eijciendus, eſt prophetizare, quod futurum erat, ut Dæmonium, quod in omnibus mundi nationibus, & in eo omni, quod intuetur ſol præter Iudeę angulum adorabatur a Regibus, & Imperatoribus, & ab omnibus gentibus, negligeretur, & peſſundaretur, eſt prænunciare omnium Chriſti triumphorum maius, quod Idolatriæ fuit, de quo ſupra narrauimus.

Dicere autem, quod in cruce moriens omnia ad ſe traheret, eſt prædicere fore, vt cognoſceretur, ſibi obſequiũ præſtaretur, & pro vero adoraretur falſis diis, & mendacibus eiectis.

Hoc eſt mirabilia mirabilibus rebus, & miracula miraculis cumulare.

Magnum enim miraculum fuit, mundi conuerſio, vt uidimus, alterũ hoc antequam factum fuerit prædictum eſſe, quod ad vnum Deum pertinet.

Hominem enim, quod facturus eſt per ſe, prædicere, nouũ nõ eſt; at dicere, quod ex aliena voluntate pendet, neque ex paucorum, ſed gentium, & Regnorum, & Principum, non hominum eſt, ſed vnius Dei, qui ſua ſapientia omnia futura cernit, & ſua omnipotentia voluntatem inuitat in omni eo, quod facere vult, & ita mutauit, vt homines dimisſis dijs crucem adorarent, & qui in ea crucifixus erat.

Hanc autem crucis gloriam (de qua ſuperiùs breui diximus) iure optimo S. Chryſoſtomus celebrat. Vt autem huius gloriæ magnitudinem intelligamus, debemus animo complecti, quod ſuperiùs de crucis tormenti vituperio attingimus.

Ex omnibus enim tormentorum generibus a mundi magiſtratibus inuentis, vel vt ſontes punirent, vel vt ſcelerum veritatem retegerent, vt erant verbera, carceres, catenæ, cruces, forcipes dentes, ferrei, plumbum fuſum, foci, oleum buliens, & alia huiuſmodi, quæ uidentibus tantũ terrorem incutiunt, hoc crucis tormentum in ſcriptura maledictum dicitur, quod ignominiam maiorem affert, & eſt omniũ viliſſimum, & horribiliſſimum, & maximos cruciatus affert, vt antea dictum eſt.

Quod autẽ magis admirandum eſt, quàm quod omnium contumelioſisſimum erat, omnium glorioſisſimum factum eſſe, & multo magis, quàm Imperatorum, & regum coronæ, cum ij coronas deponant, & hoc glorioſum ſignum in ſua capita recipiant?

Hoc in ſua purpura, hoc in armis, hoc in coronis, hoc in templorum auditu, hoc in altaribus, hoc in ſacerdotum conſecratione, hoc in mali nauigiorum ſummitate, in publicis locis, in ſolitudine, in uijs, in montibus in dęmoniacorum corporibus, & ægrotorum, in prælijs, in vexillis, in omnibus tandem rebus ponunt, neque reperitur quiſquam, qui ob hanc cauſam ſe iniuria affectum dicat, nemo pudore afficitur maledicti tormenti ſignũ ferre, imò eo fiunt homines ornatiores, quàm precioſis lapillis, & ex auro torquibus.

Ex quo quantũ inter ſe differant Dei operum, & hominum ordo facilè cernitur.

Reges, & Principes in terris cernimus gentibus imperantes bella gerentes, populis dominantes, quōſcunque uolunt in exiliũ eijcientes, alios interficientes, alijs vitã concedentes; qui cũ tã potentes, & glorioſi in vita ſint, ſæpe poſt mortẽ oẽs illorũ obliuiſcuntur, illorũ ſtatuæ deiectę, & oĩs illorum gloria, vt fumus euaneſcit, vel vt comędia, vbi acta eſt.

At

At quàm Dei opera ab his differunt? Dum Chriſtus viuebat (vbi diximus) erat crux maledictionis, & vituperij ſignum, & apud illius mortem in terris magis, quàm ſol, & omnes ſtellæ lucerent ante omnes ab illa abhorrebat, omnes eam timebant, nunc ab omnibus amatur, & deſideratur: Omnes in calamitatibus, & paruis, & magnis domini, & ſerui, Reges, & ſubditi tandem omnes hominum ſtatus, & conditio ad ea perfugiunt. Ante crucem Apoſtolorum princeps ancillæ minis perterritus eſt, & illius ſocij omnes profugerunt, & Dominum dereliquerunt: at poſt crucem totum mundum ad pugnam prouocarunt, & omnes Deos peſſundarunt, vnà cum omnibus terræ principibus, illorum minas irridentes, & illorum tormenta negligentes.

Neque ſola crux verum etiam Apoſtoli, qui eam prædicarunt (qui in vita dum fuerunt, omnium hominum fex, & ſcoria habiti ſunt, poſt eam pluris a terræ regibus facti ſunt, atque culti, & ita illorum ſepulchra, & reliquias venerantur omnes, vt reges præclarè ſecum agi exiſtiment, ſi apud illa ſepeliantur.

Si quis autem aliquam fracturam illius ſacri ligni habere poteſt, illum auro cooperiunt, præcioſis margaritis exornant, de collo pendentem ornamentum, & periculorum munimentum ferunt, vt quod maledictionis ſignum erat benedictionis materies, ſecuritatis murus noſtri aduerſarij flagellum, & dæmonum frenum factum ſit.

Hoc mortem interfecit, vectes ferreos confregit. oppida huius mundi principis expugnauit, peccati neruos incidit, mundum a damnatione, cui ſubiectus erat liberauit, & naturæ humanæ vulnus ſanauit. Quamobrem, quod homines in aperta maria, & Pharaonis curſus demerſi, & manna de cœlo, & aqua de duro lapide, & cætera miracula, quæ in Aegypti exitu Deus operatus eſt, perficere non potuerunt, crucis virtus id perfecit, neque in vna ſolum gente, ſed in vniuerſo terrarum orbe.

In quo facile cernitur, quàm magnum myſterium ſit in his paucis Saluatoris verbis incluſum, ſi exaltatus fuero a terra, (quod eſt in cruce affigi) omnia ad me ipſum traham. Hæc Chriſoſtomus.

Poſt hanc prophetiam aliam in Euangelio legimus: cum enim illa pia mulier præcioſum vnguentum ſuper caput Saluatoris effunderet, id ęgrè ferentibus diſcipulis, quòd ibi diſperſum eſſet, Chriſtus, quod mulier fecerat approbauit inquiens. *Amen dico vobis, quod vbicunque prædicatũ fuerit Euangelium hoc in vniuerſo mundo, & quod fecit hęc narrabitur in memoria eius.* Et ita adimpletũ eſt, vt Saluator pdixit. Hãc prophetiã idẽ S. Chriſoſt. amplificat his verbis. In oĩbus Eccleſiis Reges, Cõſules, & Duces, hoĩes, & mulieres, nobiles, & illuſtres ſummo ſilentio huius mulieris operã audiũt. Quã multi reges in mũdo fuerũt, qui in multos multa beneficia cõtulerũt magna prælia fecerũt cũ aliis, ſua ſigna, & triũphos ad gloriã extulerũt, q̃

gentes

gentes gubernarũt,& ciuitates ędificarũt, & ſuas reſpublicas nobilitarũt, & auxerunt:Ipſi tamen ſimul cum ſuis beneficijs obliuioni traditi ſunt. Extiterunt etiam reginæ,& illuſtriſſimæ fœminæ, quæ in magnos populos beneficia,& in ſuos ſubditos contulerunt,quarum nomina,& beneficia ignota ſunt,& nulla illarum memoria extat.

Hæc autem paupercula mulier,quæ nihil aliud fecit, quàm parum vnguenti effundere in toto terrarum orbe celebratur. Et licèt tam multa ſecula ſint elapſa;illius tamen memoria hactenus deleta non eſt,nec delebitur vnquam.

Et licet actio parui momenti ſit (quanti enim erat parum vnguenti effundere?) & perſona particularis ſit, & huius operis teſtes non multi, (hoc enim inter diſcipulos accidit) neq; locus publicus ſit,nec a gẽte frequentatus:ſed parua domus:tamen neque præcipua perſona, neque teſtium paruus numerus,neque loci obſcuritas huius mulieris memoriam delere potuit,quæ his temporibus magis, quàm omnes terrarum reges, & reginæ,celebratur.

Quis autem efficere potuit, vt hoc Euangelium in toto terrarum orbe prædicaretur? Quis prophetizare potuit tot annis ante, quod nunc adimpletum eſt,& quotannis adimpleri cernimus?Nõne illud compertum eſt, hoc potuiſſe facere præter Deum,neminem,neque ante prædicere,quàm factum eſt.præter illum vnum?

Ad hanc prophetiam aliàm ſimilem addere poſſumus, & illuſtriorem, quàm virgo ſanctiſſima in ſua cantica prophetauit,cum inquit, Quia reſpexit humilitatẽ ancillæ ſuæ:ecce enim ex hoc beatã me dicent oẽs gẽtes.

Quæcunque adhibet S.Chriſoſtomus ad miraculũ ſuperioris prophetiæ celebrandum in hac ſunt, & præterea aliquid. Illius enim mulieris fama inter terminos tantum catholicæ Eccleſiæ celebratur, & earum nationum,quæ Euangelium acceperunt,at gloria,&laus huius virginis vlterius progreditur:nam præterea per omnes barbaras gentes, & turcas, & Macometanos peruaſit,qui licet infideles ſint Chriſti tamen nomen, & illius ſanctiſſimæ matris celebrant,& ſic in Alcorano tam filij, quàm matris maximæ laudes leguntur,idque tantopere,vt virgini ſanctiſſimæ,Aue Maria,Orationem recitent remoto illo verbo Mater Dei. Illa enim gens in peruerſi Arrij hæreſia edocta,licet Chriſtum celebret: illius tamen diuinitatis gloriam confiteri non vult.

Hanc autem prophetiam tantæ tanque vniuerſalis gloriæ inter tot,tam quam diuerſas gentes licet infideles,dixit paupercula virgo fabro lignario deſponſata,& intra quatuor parietes eam protulit coram vno teſte, quæ S.Ioannis Baptiſtæ mater fuit,& licet hoc ita ſe habeat, huius tamen virginis famam per omnia ſecula præterita,& præſentia volare cernimus, & eã omnes gentes beatam dicere.

Quis

Quis autem mundum ita deſcribere,& diſponere potuit, vt huius virginis filius adoraretur,& illa,vt huius filij mater, beata diceretur? Facilè fuit huic mulieri hęc proferre verba,at tantæ rei perfectionem, quis præter Deum moliri,& qui,niſi ſit Deus,reuelare potuit?

Adeſt etiam alia prophetia huic ſimilis,& præteritarum conſequens,in qua Saluator ſuæ Eccleſiæ ſtabilitatem contra totius mundi potentiam prophetauit cum S.Petro inquit. Tibi dico, quòd tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebũt aduerſus eam.

Per portas inferi,omnes tempeſtates,& perſecutiones, quas dęmones inferi aduerſus eam per ſua membra, & miniſtros excitaturi erant intelligit. Vbi primum mundi conuerſionem prophetizat,quod fuit illud miraculum,de quo ſupra tractauimus unà cum ijs, quæ ſimul concurrerunt. Propter hanc cauſam his,quæ dicta ſunt,repetere nolumus.Deinde perſecutiones,quæ in eccleſiam excitandæ erunt,prophetizant. Quæ prædixit apertius in Sancto Suca cum inquit.Luc.21.*Inijciant nobis manus ſuas,& proſequentur in ſynagogas,& cuſtodias,trahentes ad Reges,& Præſides propter nomen meum*, & nonnullis additis ſubditis. *Trademini autem a parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte afficient, ex uobis & eritis odio omnibus propter nomen meum. & capillus de capite ueſtro nõ peribit.In patientia ueſtra poſſidebitis animas ueſtras.*

Eaſdem perſecutiones prophetauit Saluator, & apertius demonſtrauit apud S. Ioannem diſcipulos ſuos, multo ante admonens ne ſcandelizarentur,cum ea ſibi accidere cernerent, & ita inquit. *Abſque ſynagogis facient nos: ſed venit hora,ut omnis, qui interficit nos arbitretur obſequium ſe præſtare Deo.*

Hæc igitur erant inferni porteæ, & potentia, quæ impedimento eſſe non potuerunt,quominus eccleſia fundaretur,& dilataretur.

Quàm autem magnæ fuerint tempeſtates,& perſecutiones, quas inferi vires in eccleſia excitarunt (præter ea,quæ dicta ſunt, & pauloposſt dicẽtur) S.Chriſoſtomus declarat, vt magnitudinẽ illius potentiæ & ſapientiæ expreſſam,qui tam magna operari potuit, faciliùs homines cernant.

Quis enim omnes aduerſus eccleſiã pugnas manifeſtare poterit? Quot exercitus in eam ſe armarunt? quod tormentorum genus in eam nõ eſt inuentũ, frixoria, graticulæ, ſulphur,calx viua,pix fuſa altiſſimæ rupes,lacus,camini ardentes,ollæ ardentes,beſtiarum vngues,maria,exilia,bonorum amiſſiones, & alia innumerabilia tormenta, quæ neque numerari neque ſufferri poſſunt.

Et hæc excogitata non ſolum ab alienis,verum, etiam a domeſticis, & fratribus.Hoc enim erat ciuile bellum, quod totum terrarum orbem inuaſerat (vel vt veriùs dicam) omni ciuili bello longe crudelius.

Non

Non enim ſolum ciues cum ciuibus, ſed propinqui cum propinquis, domeſtici cum domeſticis, amici cum amicis pugnabant. nihil tamen horum potuit eccleſiam tollere, neque perditioni tradere: Et quod incredibilius videtur, eſt, quod initio fundationis hæc tempeſtas coorta eſt. Nã ſi inuaſiſſet, vbi radices altiùs egiſſet, & in omnibus mundi partibus plantata fuiſſet, non valde mirandum eſſet, ſi homines ea eradicare non potuiſſent.

At cum id accidiſſet Euangelij initio, & doctrina fidei nuper ſeminata, & fidelium animis adhuc teneris, vt tam multi perſecutionum fluctus eccleſiam non ſolum deijcere non potuiſſent, imò per hæc omnia in dies magis fidelium numerus augeretur, id omnia mundi miracula facilè præſtat.

Propter hanc cauſam permiſit diuina prouidentia, vt eo tempore tam fortiter eccleſia oppugnata eſſet, & inuicta permanſiſſet, ne fidelium multitudo, qui nunc his pacis diebus degunt, ſibi Chriſtianorum Imperatorum gratiam arrogarent, ſed uni Deo acceptam referent, qui tum, cum omnes Imperatores infideles, tam vehementer ei reſiſtebant, eam defendit, & auxit.

Quod etiam apertiùs in multitudine hæreticorum cernitur, qui deinde non armis, ſed captioſis argumentationibus, eam expugnare voluerunt, qui omnes, vt nebula euanuerunt, & eccleſia ſuper hanc firmam petram ædificata in ſuo loco ſtabilis, & integra perſeueret; hæc Chryſoſtomus.

Omnes hæ prophetiæ, quas hactenus retulimus, licet diuerſis uerbis, tamen mundi conuerſionem prædicunt, niſi quid quælibet aliquid prætera addit particulatim, vt in illarum qualibet cernitur. Quæ verò ſequuntur Hieruſalem euerſionem, & totius Iudeę regni, propter culpã in morte Saluatoris cõmiſſam prophetizant; Et ita S. Lucas c. 19. ſcribit, quòd cum iret Hieruſalem, vt eã vidit fleuit ſuper eam, inquiens. *Quia ſi cognouiſſes & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te: & circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coanguſtabunt te vndique, & ad terram proſternent te, & filios tuos, qui in te ſunt: & non relinquent in te lapidem ſuper lapidem: eò quòd non cognoueris, tempus viſitationis tuæ.* Hac autẽ prophetia quę apertior eſſe poteſt.

Qui tã cęcus intellectus erit, qui non conuincatur ab ea, cũ tã perfectè adimpleta cernatur? Sic enim re ipſa effectum eſt, vt hic deſcribitur. Quibus verbis Saluator nõ ſolũ generatim huius ciuitatis euerſionẽ narrat: verũ etiã particulatim docet, quòd ita euertenda erat, vt lapis ſupra lapidẽ non relinqueretur.

Ciuitas. n. cũ ſuo tẽplo, & muris, & domibus ita funditus ſublata fuit,

vt(quemadmodum Ioſephus ſcribit)quicunq; eā videret, nūquā ibi profe ćto hominum habitationē extitiſſe arbitraretur; verba facit etiā de vallo, & obſidione, de quibus idē Hiſtoricus narrat, quod oēs exercitus milites(inquit ille) diuino impetu moti totā ciuitatē tā firmo, & ſtabili uallo, & aggeribus circundederunt, vt tāquam murus magnus eſſet, ne vel prę ſidium, vel cibaria obſeſsis cōportarentur, vel qui intus erant, egredi, & periculum euadere poſſent: Et quod magis mirandum eſt, licet ille agger eſſet, tam magnus, vt penè quatuor millium paſſuum occuparet ſpacium, tribus tantum diebus confećtum fuit, quod quidem vt idem hiſtoricus animaduertit, homines ſtupefaćtos reddere debet. Idem Euangeliſta narrat, quod cum diſcipuli olim Saluatori lapidum, & operum tēpli pulchritudinem, & magnitudinē oſtenderent. *Hæc quę videtis*(inquit)*venient dies, in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur.* Et interrogatus quando hæc futura erant, inter alia dixit. *Cum autē videritis circundari ab exercitu Hieruſalem; tunc ſcitote, quia appropinquabit deſolatio eius: tunc qui in Iudęa ſunt, fugiant ad montes, & qui in medio eius diſcedant, & qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies vltionis hi ſunt: vt impleantur omnia, quæ ſcripta ſunt. Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus: erit enim præſſura magna ſuper terram, & iræ populo huic. Et cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, & Hieruſalem calcabitur a gentibus donec impleantur tempora nationum:* ideſt donec gētiles Idolatria relićta, ſe ad Deum conuerteni.

Tunc.n.ciuitas iterū à fidelibus habitari cępta eſt. Hæc Saluatoris prophetia tautā vim habet ad noſtrā fidē cōfirmandā, vt licet innumerabiles aliæ deficerent, hæc vna ſatis eſſet ad fidei confirmationē. Nā ſi Rex Pharao Patriarchā Ioſephū Dei ſpiritū habuiſſe credidit, quod ſeptē annorū abundantiā, & ſterilitatē prophetauit: nonne diuinitatis Saluatoris argumentū erit quadraginta annis ante Hieruſalē euerſionē cū obſidione, & cęde, & preſſura, & ciuitatis, & tēpli eradicatione, quæ in ea futura erant prophetaſſe? Quod ſi Rex Nabuchodonoſor mundi Monarcha humi proſtratus Danielem adorauit, & illi tāquam Deo thus, & ſacrificia offerri imperauit, quod ſomnium, quod ſomniauit illi manifeſtauit; (illius.n.oblitus erat) nonne Saluatoris diuinitatis argumentum erit tam diſtinćtè, & apertè prophetaſſe ea, quæ huic ciuitati euentura erant, cū nō minus Dei proprium ſit futura ſcire, quàm cordium ſecreta aperire? in quo diuinæ prouidentiæ cura cernitur, qui tam multis rationibus, noſtræ fidei veritatem comprobari, & confirmari voluit.

Hæc prophetia illius nobiliſsimi tēpli, quod in ciuitate erat continet, atq; cōprehendit, quod Ioſephus ſcribit Titū Imperatorē cōſeruare uoluiſſe: at non defuit, qui eo inuito diuina diſpenſatione, illi ignem admouit, & ita cōbuſtum eſt, & euerſum, vt Saluator prædixerat. In quo San-

ctus Chriſoſtomus animaduertit in fine illorum verborum, quæ in Iob ſcripta ſunt: ſi deſtruxerit, nemo eſt, qui ædificet, & ſi ædificauerit nemo illi manum tenuerit: voluerit (vti iam uidemus) in terris eccleſiam ædificare, & mundi, & inferni vires illi impedimento eſſe non potuerunt, & hoc templum deſtruere voluit pro populi peccato, & nemo hactenus ex ijs, qui illi dediti ſunt reſarcire potuerunt: licet ad id Iulianus Imperator opem ferret, vti iam dictum eſt.

Quando verò primum euerſum fuit a Nabuchodonoſor ſexaginta annis elapſis: qui ex captiuitate egreſſi fuerunt, iterum illud ædificarunt: Deus.n.illis auxiliabatur: nunc autem mille, & quingentis annis elapſis reædificeatum non eſt, quod Deus illis auxilium non præſtat. Quid igitur eſt in cauſa, cur deſerantur, niſi quod Deus nunc eos non reſpicit, nec vt tunc, adiuuat?

Ad hanc euerſionis Hieruſalem prophetiam aliam addere poſſumus, in qua idem Dominus idem prophetizat, quod in hac non lacrymis, ſed eadem affectione, & ſenſu, quem in hac oſtendit, vt in his verbis apparet. Mat. 23 Ego inquit ille. *Ecce ego mitto ad uos prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſynagogis ueſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatem; vt veniat ſuper uos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine Abel iuſti vſq; ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum, & altare. Amen dico vobis: venient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Hieruſalē, Hieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat filios ſuos ſub alas, & noluiſtis? Ecce relinquetur vobis domus*, quod eſt veſtra Reſpublica, & templum, *deſerta*. Hæc ſunt Saluatoria verba.

Quis autem modo videt hæc omnia adimpleta eſſe, & illorum veritatē non cernit? Vbi hoc tempore illud regnum, & illa antiqua Reſpubl. eſt? Vbi templum? vbi ſacrificia? Vbi ſanctuarium? Vbi ſacerdos? & ſacerdotales veſtes? & vaſa ſacra? hæc omnia euanuerunt, & nulla horum memoria reperitur: cum iam mille, & quingenti anni elapſi ſunt, & amplius: præſertim poſt vltimam Aelij Adriani euerſionem, de quo antea dictum eſt.

Hoc etiam idem Saluator in vineæ parabola prophetauit: in qua vbi retulit Agricolas domini vineæ filium occidiſſe, vt haberent eam, dicit fore, vt vineæ Dominus illos homicidas perdat, & vineam ſuam alijs agricolis locet, qui reddent ei fructum temporibus ſuis.

Quod aūt Phariſæi horum uerborum ſenſum non aſſequebantur, ſtatim Saluator interpretationem ſubiecit dicens. Ideo dico uobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Hoc adimpletum eſſe, nunc cernitur.

Nam

Nam templo diruto,ſacrificijs ſublatis,& feſtis, quæ in eo celebranda erant,ſimul cum Sacerdotibus,& Prophetis, & Regibus, & a Deo adiutis regnum,quod poſſidebant,amiſerunt, quod vnà cum ſanctis ſcripturis, & veri Dei Iſrael cognitione,& Saluatoris,qui ab eo miſſus fuit,ad gentilitatem ſe tranſtulit.

Hæc prophetiá ad ſuperiorem aliquid addit; illa enim inquit fore, vt illis cęlorum regnum auferatur,at hæcaddit,quod hoc regnum illis ablatum gentibus tradetur, qui Saluatorem cum ſpiritu Sancto, & omnibus eccleſiæ ſacramentis,& theſauris acceperunt.

Prophetiæ autem quæ ad Chriſti myſterium pertinent, magis veteris, quàm noui teſtamenti ſunt.Ex quo Saluatot dixit,quod leges, & prophetæ,vſquead aduentum S.Ioannis Baptiſtæ perdurabant, quæ cum multæ ſint,de ijs poſteriùs dicemus,licet in huius libri fine præcipuam ſummã aſcripturi ſimus.

Hæ Chriſtiane lector ſanctisſimæ fidei noſtræ, & Chriſtianæ religionis præſtantiæ,& pulchritudines maiores ſunt: quæ quidem ſatis apertè demonſtrant eam à Deo datam, atque reuelatam fuiſſe; quod, illud eſt, quod initio huius ſecundi libri propoſuimus.

In fine eorum,quæ dicta ſunt mihi operępretium eſſe duxi ignaros admonere,contra noſtræ fidei veritatem, & ſinceritatem non eſſe ſibi in ea proponere,quæ humanæ rationis facultatem ſuperent: imò hæc (ſi rectè perpendas)ſunt illius veritatis inditium.

Experientia.n.cognoſcitur: quod,qui in mundum nouas ſectas introducere conati ſunt,& falſas religiones; & populos fallere, & ſibi conciliare,ſalùtis aditum expeditisſimum oſtendunt, & ea credenda proponũnt, quæ creditu & factu facillima ſunt; quod ſi aliter facerent facilè explòderentur,vt hæreticorum princeps Macometus feciſſe cernitur; & infelices noſtrorum temporum hæretici faciunt,qui omnia ardua,& difficilia tollunt,& facilia comprobant, & quæ noſtræ carnis appetitibus gratisſima ſunt.Ex quo efficitur,vt multos huic rei deditos multoſque ſequaces, cui hæc grata ſunt reperiant. Veritas autem nullam rationem,vel grati, vel ingrati ducens,ſolum quod eſt dicens,aliò ſe conuertit.

Quamobrem eò magis meretur,vt credatur, quò longius ab illorũ inſtituto,quod illi deceptores complexi ſunt,abeſt; itaque ardua dicere, & quæ cum omni virtute,& honeſtate conſentiant, & noſtrorum ſenſuum voluptatibus contraria,inditium eſt, quòd pro uero, non contra uerum facit.

Præterea cum noſtræ fidei fundamentum eſſe ſtatuamus, quod ea à Deo reuelata,& data ſit,non humana ratione inuenta,æquũ eſt,vt humanæ rationis terminos excedat,& eà doceat,quæ eius ſapientiæ, qui illum reuelauit conſentanea ſint. Animalia rationis expertis à diuina prouiden

tia regi,& gubernari fatemur,ex quo fit; vt ea in illis videamus, quæ non ſolum illorum facultatem ſuperent,verũ etiam hominis, & diuinæ ſapientiæ propria ſunt,vt medicas herbas cognoſcere,ad illorum morborum curam,& tempeſtatum,ſerenitatum,pluuiarum,exercituum cædis,aeris mutationis diuinationem,antequam eueniant,& ſe ab illis tueri,quod ſi confitemur noſtram legem deſcriptam,& traditam eſſe a Deo, non autem ab hominibus,æquum eſt,vt ea contineat,quæ hominis captum ſuperet, & eius ſapientiæ,qui ea tradidit,reſpondeant; quod ſi res ita ſe nõ haberet, diuina lex eſſe non videretur,ſed ſimpliciter humana, cũ humanę ſapientiæ terminos non excedat.

Hic autem in primis notandum eſt,quòd conſentaneum erat,vt in fidei doctrina multa eſſent,quæ rationis noſtræ facultatem ſuperarent,nequid in homine reperiretur,quo non in eius amorem,& ſeruitiũ, qui eũ creauit, vteretur. Cum enim omnia creaſſet, æquum erat, vt illi omnia ſuum ſeruitium præſtarent, & in primis ea, quæ in nobis maiora ſunt, quod hæc Deo propinquiora ſunt. Ex quibus voluntas primum locum tenet,quæ omnium animæ noſtræ potentiarũ regina eſt:& intellectus, qui illius conſiliarius eſt,qui nos a belluis differre,& angelis ſimiles facit, qđ ſi creatori ſeruire debemus noſtra voluntate,non minus id intellectu facere debemus; ſed quemadmodum huius voluntatis perfectum ſeruitiũ, non eſt,quando ea amamus,quæ vel facilè,vel naturaliter amare ſolemus, vt cum parentes ſuos filios amant; ſed cum noſtram voluntatem incidimus,& mortificamus,& quidquid appetit valde ei negamus, vt Dei uolũtatem adimpleat.

Hoc etiam modo conuenit,vt noſter intellectus Deo ſeruiat, & illius perfectum ſeruitium eſt,cum (vt inquit Apoſtolus) noſtrum intellectum captiuamus, & rationem noſtram eo credendo, quod omnem rationem ſuperat, quòd ita Deus iubet: qui cum ſit eadem bonitas, dignus eſt, qui ametur; ita quoque, quod eſt eadem veritas, dignus, cui credatur,neque leuitatis eſt,id credere, quod noſtræ rationis vires ſuperet; cum tam multæ rationes à nobis hic allatæ ad ea credenda nos impellunt, quæ rationis terminos excedunt; cum illud compertum ſit(vt Ariſtoteles inquit) noſtrum intellectum, eſſe tam rudem, & ineptum ad alta, & diuina intelligenda,vt noctuæ oculis ad ſolis lumen intuendum.

Dicto-

Dictorum omnium concluſio, vt fructus intelligantur, qui ex his omnibus percipiuntur. Cap. XXX.

IAM tempus eſt, quo ſuper ea, quæ in hoc ſecundo lib. dicta ſũt philoſophemur & ab illis ſuos fructus percipiamus. Ex dictis igitur primũ Chriſtianę religionis dignitatem, & præſtantiam cognoſcimus, in qua omnes præſtantiæ & confirmationes, quas humanus intellectus capere poſſit, inſunt. Quod nos ad agendas gratias Deo pro fidei beneficio impellit, hoc eſt, quòd voluerit inter tot infidelium, & hæreticorum nationes, quæ in vniuerſo terrarum orbe diffuſæ ſunt, ità nobiſcum præclarè agere, vt in ſinu eccleſiæ catholicæ, & Chriſtianorum patrum nati ſimus, vt deinde & aqua ſancti baptiſmi renati, & Dei filij, & hæredes, & Chriſti eius filij uiua membra facti ſimus. Fidem enim habere, eſt ſpiritus Sancti lucem in anima, quæ nos recta ad vitæ, æternæ fęlicitatem dirigit habere, ſi quò nos docet, eò tendere uoluerimus.

Secundus autem fructus, quem hic potiſſimum declarare uolumus, eſt mira quædam ſuauitas, & ſpirituale gaudium, quod ex ſuperiorum præſtantiarum conſideratione in animabus puris, & mundis excitatur, quod ille Spiritus ſancti fructus eſt, quem fidelibus Apoſtolus deſiderabat, cum dicebat: Deus, qui ſpei auctor eſt veſtras animas pacis, & lætitię impleat in credendo.

Hoc eſt, vt eam fidem conſequamini, & ita credatis, vt non ſolum non titubatis, & dubitetis in fidę myſterijs credendis, ſed in certitudine, & firmitate illius pacis, & lætitiæ pleni ſitis.

Hanc firmitatem illæ Reginæ Æthiopiæ Theſaurarius expertus eſt, cum ſancti Philippi diaconi fidem, & baptiſmum ſuſcepit, quem ſcriptum eſt ſuum iter conficere maxima cum lætitia, quod hunc fidei theſaurum inuenerat, quem omnibus ſuæ Reginæ theſauris facilè ante ponebat. Vt autem huius lætitiæ fundamentum, & cauſa intelligatur illud priùs ſupponendum eſt, quod (vt inquit Ariſtoteles) cognitio cauſarum, & altisſimarum veritatum, maximeque primæ ueritatis, primæque cauſæ, qui Deus eſt, cuius cognitio per huius mundi fabricã, & creatarum rerum ordinem comparatur) licet parum ſit, & pauca certitudine maximam tamen uoluptatem, & ſuauitatem ſecum trahit.

Quam tam magnam eſſe debebat hic philoſophus fateri, cum in huius contemplatione vltimum humanæ uitæ finem, & fęlicitatem eſſe cenſeret.

Illud igitur contendo, quòd ſi Dei naturalis, & acquiſita cognitio,

licet parua ſit neque ſatis certa tantam lætitiam, & ſuauitatem ſecum fert, quam inquit Ariſtoteles, quanto maiorem veritatis cognitio, quam nobis fides tradit, in nobis generare poterit? quæ ſuper omnes cœlos volat ſuper omnes hominum intellectus, & quo non poteſt humana ratio, peruenit, neq; id vlla cũ dubitatione, aut pauca certitudine, vt Philoſophi, ſed infallibili certitudine, & Dei veritate?

Secundo loco illud etiam ſupponendum eſt, quod idem Philoſophus inquit, illud indicium eſſe rei veritatis, cum omnia cum ea conſonãt. Quare ſciendum eſt, quod quæcunque in mundo ſunt, alias cauſas habent, quę præcedunt, alias, quæ comitantur, alias, quæ ab illis conſequuntur, & non nunquam alias, quæ illis extrinſecus eueniunt. Cauſæ præcedunt, accidentia comitantur, & rerum proprietates effectus ſequuntur: extrinſecus veniunt, quod dictum, aut tractatum, aut teſtatum de illis rebus ſit. Inquit hic Philoſophus, quod alicuius ſententiæ veritatis ſignum eſt, cum hæc omnia cum illa dicant, & concordent, quod ſi quid, vel quæ, ei contradicunt, aut repugnant minime verum eſſe poteſt; ſed mendacium eſt.

Hoc autem congruentiæ, & conſonantiæ genus in onnibus noſtræ fidei, & chriſtianæ religionis myſterijs perfectiſſimum cernitur.

Prophetiarum conſonantiam, & veteris teſtamenti figuras cum nouo omniumque Chriſti actionum, omniumque concordantiarum noſtræ redemptionis fidei, (de qua alio loco agitur) prætermitto, & ad hanc venio, quæ ad omnium dictarum præſtantiarum cum fidei, & chriſtianæ religionis veritate conſonantia. Hic autẽ has omnes, & ſingulæ in ſuo genere cũ illius veritate dicunt, & concordant. Nam (vt omnia paucis verbis complectar) quæ vmquam in mundo fuit religio, quæ altius, & magnificẽtiùs, de Deo ſenſerit? quæ meliores leges proponat? quæ magis ſalutaria conſilia donet? huiuſmodi ſacramenta, & ſpiritales medicinas habeat? quæ tantopere virtuti faueat, tanta bona ei polliceatur, & vitia damnet. & tam magna ſupplicia ei minetur, & quæ huiuſmodi doctrinam contineat, vt ſcripturarum doctrina eſt, tam multis myſterijs plenam, & ſententiis tam ſalutiferis, & præceptis, & ſtimulis tam efficacibus, vt homines ad Dei amorem, & timorem excitet, & a peccato eos alienet, & mundum negligere faciat?

Quod ſi ab effectuum dignitate, & excellentia cauſarum dignitas, & præſtantia cognoſcitur, quæ religio vmquam fuit in terris, a qua tam multi martyres, confeſſores, ſanctiſſimi Pontifices, & Doctores, Virgines, & innumerabiles monachi, qui ſolitudines ſanctuaria fecerunt, & magis angelicam, quàm humanam vitam degerunt? In qua religione, quo tempore, quo loco fuit tanta fortitudo, vt noſtrorum martyrum eſt, huiuſmodi puritas, huiuſmodi abſtinentia, huiuſmo-

di miſericordiæ viſcera, huiuſmodi mundi deſpicientia, huiuſmodi oratio nis, & contẽplationis ſtudium, ut in omnibus noſtris ſanctis fuit? conſo lationes autem omnes, & ſpiritales lætitias, quibus Dei amici fruuntur, vel etiam in hac uita pacem, quietem, ſpem, qua viuunt, quòd Deo hæret, & ſub illius cuſtodia ſunt, quis enarrabit? Hi præcipui huius ſanctiſſimæ legis effectus ſunt. Generales, quos in mundo efficit, quis pro dignitate celebrabit?

Quis malorum omniũ maximum, quod idolatria eſt, in exiliũ eiecit? quis tanta conſtancia Imperatoribus, & Regibus, qui eam defendebant reſtitit? Quis idolorum templa Chriſtianorum oratoria fecit? quis homines ad veri Dei cognitionem perduxit? Quis ſuperborum hominũ feritatẽ in agnorũ manſuetudinẽ, & ſerpentũ aſtutiã in colũbarum ſimplicitatẽ commutauit? cuinam hæc tanta beneficia, niſi huic ſanctiſſimę religioni accepta referenda ſunt?

Non.n.conſentaneũ erat, tantã lucẽ, & legẽ tã ſanctã, ab eodẽ Deo datã, tãquã in aliquo angulo abſconditam eſſe ita, vt ſuos radios non emittẽret vſq; ad extremos mũdi terminos, & eos illuminaret, qui in tenebris, & vmbra mortis degebant.

Sed, quoniã ad veritatẽ confirmandã teſtes fide digni, maximè conducunt, quæ religio vmquam in terris fuit, quæ huiuſmodi teſtes habuerit? Teſtes enim primum innumerabiles doctores, ſanctiſſimi, doctiſſimi, eloquentiſſimi, & in omnibus philoſophorum ſcientijs, & in ſacris litteris, periti ſſimi ſunt, qui profeſſi ſunt, prædicarunt, teſtati ſunt, & defenderunt hanc ſanctiſſimam religionem, contra hæreticorum calũnias, & falſitates, qui aduerſus illam inſurrexerunt.

Teſtes ſunt etiam innumerabiles martyres, quos neque carceres, neque ferrei pectines, neque ferarum dentes, neque craticulæ accenſæ ab huius fidei confeſſione auocare potuerunt, & eam ita teſtatã, & cõprobatã non atramento, ſed ſanguinis fluminibus reliquerunt: quod teſtimoniũ non vt humanum, ſed vt diuinum celebratur.

Cum enim humanum corpus ſit omnium delicatius, (quod vix acus punctionem ferre poteſt) fieri non poterat, vt tam multa, tamque crudelia tormenta ferret, totque cruciatus, totieſque repetitos (præſertim in puellarum corporibus delicatis, & teneris, & adoleſcentulorum) niſi diuina potentia roborati, & adiuti eſſent.

Quid de tã multis, & apertis miraculis dicã, quorum teſtimonio fides noſtra (vt antea diximus) confirmata eſt? quod teſtimonium infallibilẽ ueritatẽ continet: naturæ.n.creatoris, & auctoris eſt, qui ſolus ſuas leges diſpenſare, & abrogare potuit.

Ad hæc autẽ quid dicam de Prophetijs futurorum, quæ unius Dei pariter miracula, & opera ſunt?

Vt autem redeam ad rem, cum anima pia omnia, quæ dicta ſunt, compertiſſima habet, & quaſi vno intuitu, has præſtantias, & veritatis teſtimonia conſiderat, & omnia concordare cernit, & cũ ea dicunt, & omnia hanc veritatem prædicant, & teſtantur, hoc modo in fide maximè confirmatur, & a ſe omnes nubes eijcit, quæ ſibi offundi poſſent, & in pace, & maxima animi quiete permanet, ex qua maxima lætitia conſequitur, cum in tam magna re, tam bene ſitam ſe eſſe, & confirmatam cernat: cum fidei veritas ſit omnium altior, & præſtantior, magis affectat ſalutem, & vtilitatẽ (cum nobis Dei cognitionẽ afferat, nobiſque iter ad fęlicitatem (vt diximus, & vitam æternam adaperiat, & oſtendat) inde fit, vt illa anima gaudeat mirum in modum, tam precioſum theſaurũſe ſortitam eſſe. Et iam in credendo nullam difficultatem experitur, quod videt animalis rationis expertis eſſe ea non credere, quæ tam multis teſtibus, & apertis confirmantur.

Si quis autem hanc pacem, & lætitiam in anima ſua creſcere velit, humilitate, & attentione has præſtantias conſideret, & animaduertat, quomodo omnes hanc veritatem teſtentur, & approbent, & omnes cum ea concordent: Vera enim fides, & religio omnes has præſtantias, & conditiones tenere debet, & hac congruentia, & conſonantia rerum omnium illius anima mira quadam ratione roborata, conſolatione affecta, & recreata erit.

Quare ſciendum eſt, quòd cum corporalis muſica, & melodia adeſt, ita & ſpiritalis adeſt, & eo ſuauior, quo ſpiritalia, quam corporalia pręſtantiora ſunt. Muſica, & melodia corporalis eſt, cum diuerſæ voces ita ordinantur, vt altera alteri reſpondeat, & concordet, & ab hoc ordine, vel proportione melodia proficiſcitur, & ab hac auditus ſuauitas, vel (vt verius dicam) animæ perauditum. Cum enim rationalis creatura ſit, natura ex ijs uoluptatem percipit, quæ ſibi ſimilia ſunt, ab ijs ſcilicet, quæ ſibi in uicem proportione reſpondent, & multa ratione collocata ſunt. Et ita à perfectiori muſica voluptatem percipit, & à perfecta pictura, ab ædificijs, & pulchris veſtimentis, & ab eo omni, quod propter rationem, & perfectionem dignum eſt, quod perſpiciatur: Ita igitur quemadmodum muſica corporalis adeſt, atque melodia, quæ ex diuerſis vocibus in vnum concentum redactis, ſic & ſpiritalis adeſt, quæ ex diuerſis rebus congruentia, & conuenientia cum aliquo myſterio fit, quæ melodia, atque concentus, eò eſt corporali præſtantior, atque ſuauior, quo res diuinæ ſunt humanis præſtantiores.

Huius rei exemplum apud S. Aug. habemus, qui de ſe ipſo ſcribit, quod vbi ſanctum baptiſmum, & omnibus curis præteritæ uitæ omiſſis, nullũ finem ijs diebus cogitandæ faciebat mira quadam ſuauitate altitudinis conſilij, quod diuina ſapientia, vt hominum genus ſaluaret, ceperat.

Hæc

Hæc mirabilis huius ſancti viri ſuauitas ex mirabilium conuenientiarum contemplatione,quæ in hoc diuino myſterio ſunt, tum ad Dei gloriam,tum ad hominis redemptionem,& ſanctificationem, & illius miſeriarum remedium,proficiſcitur. Quæ quidē ſanctæ crucis arboris fructibus,de quibus poſtea dicemus,curabuntur.

Harum igitur rerum omniū conuenientia, eſt ſuauiſſimus concentus, & ſpiritalis muſica,quæ tantam ſuauitatem,& quietem in anima dicti ſancti efficiebat.

Nam hæ conuenientiæ,& concordantiæ quidnam aliud erant,niſi ſuauiſsimæ uoces,quibus ſuauiter illius animæ aures circumſonabant, & in ea hanc melodiam,& ſuauitatem efficiebāt? qua quidē magis in fidei myſterio confirmabatur, & ſe ipſum in admirationem huius diuini conſilij rapiebat,& in eo ſe diutiùs penè extra ſe continebat.

Hoc autem,vt in noſtram rem conuertamus,illud affirmo, quod quēadmodum in redemptionis noſtræ myſterio hæ conuenientiæ,& concordantiæ reperiuntur,quæ tam perfectæ cum eo concordant,ita etiam omnes hæ præſtantiæ, quas hic narrauimus cum noſtræ religionis veritate concordāt: & quemadmodum ex ijs conuenientijs fit concentus quidā, & melodia,a qua mira ſuauitas conſequitur, & cum ea noſtræ fidei magna confirmatio, ſic ab harum præſtantiarum concordia,& conuenientia,vnà cum fidei veritate,alia quædam fit ſpiritualis melodia, & concentus,a qua alia ſimilis ſuauitas ſpiritalis, & gaudium, & noua fide confirmatio.

Et hinc intelligitur,quod initio Apoſtoli citauimus, qui à Deo poſtulabat, vt hanc pacem, & gaudium in fidei myſterijs credendis nobis daret.

Et omiſsis omnibus præſtantis dictis, quarum ſingulæ ſunt huius veritatis magna confirmatio,illius teſtimonium maius, & euidentius in fine recitare volo, quod in quatuor veteris teſtamenti præcipuis propheꝛiis conſiſtit.

Prima quarum mundi conuerſionem prænunciat, vt æternus pater per Iſaiam c.49.teſtatur, cum ſuo filio loquens quatenus homo eſt, hic apertiſsimis uerbis. *Parum eſt,vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob,& feces Iſrael conuertendas.Dedi te in lucem gentium,vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ.* Huiuſmodi prophetiarum plenus eſt hic propheta. Secunda verò prophetia locum declarat,ex quo futurum erat, vt exirent illi,qui in hoc opere Dei miniſtri futuri erant, qui Hieruſalem erat,vt apertè idem Iſaias teſtatur capite 2.Et Michęas 4. & Dauid Pſalm. 109.Hi enim tres prophetæ vna voce teſtantur,fore vt ex Hieruſalē huius mundi conuerſionis miniſtri proficiſcerentur.

Tertia prophetia tempus docet,quo Saluator pateretur,poſt qđ tēpus

hæc

hæc conuerſio incipienda erat, quod erat poſt ſeptuaginta Danielis hebdomadas.

Quarta eſt eiuſdē Prophetę, qui apertisſimis verbis teſtatur, quod poſt Chriſti mortē ciuitas Hieruſalē, vnà cum ſanctuario, hoc eſt cū ſancto tēplo, euertenda eſſet.

Nunc reliquum eſt, vt videamus, quot annos hæ ſeptuaginta hebdomadæ comprehendant. Hebręorum enim magiſtri, cum hoc tam aperto huius Prophetæ teſtimonio ſe vrgeri ſentiant, has hebdomadas, vt volunt interpretantur, quibus reſpondeamus, quod in tota ſacra ſcriptura duo tantummodo hebdomadarum genera reperiuntur, aliud dierū, aliud annorum; Septuaginta hebdomadæ annorū quadringentos, & nonaginta annos complectuntur.

Quod ſi quis aliter hoc interpretari voluerit, id eſt ſuo Marte ſine ſcripturæ fundamento effingere.

Id autem alia ratione tam euidenti probatur, vt omnes humanos intellectus conuincat. Duo enim ſimul hic propheta prædicit, quæ has ſeptuaginta hebdomadas conſequutura erant. Chriſti mors, & ciuitatis cū ſanctuario euerſio.

Iam igitur videmus, quod his quadringentis, & nonaginta annis elapſis illa ciuitas, & templum ſolo æquata fuit. Hic igitur erat annorum numerus, qui per illas ſeptuaginta hebdomadas ſignificabatur. Vt tempus, quo adimpletum illud eſt, quod prophetatum erat nobis oſtendit, quot annos illæ hebdomadæ complecterentur; cum ijs annis elapſis perfectū ſit, quod hæc prophetia prædixerat. Quid huic rationi reſponderi poteſt?

Vt autem ſuper hoc philoſophemur, nobis omnibus comperium eſt, has quatuor prophetias multis annis ante eſſe prædictas, & hoc tempore perfectè adimpletas eſſe cernimus.

Primum enim illam Iudęę Rempu. paulò poſt Chriſti pasſionem eſſe funditus euerſam ſine templo, ſine ſacerdotio, ſine ſacrificio, ſine Rege, ſine Reipublicæ forma, & per totum terrarum orbē eſſe diſperſam cernimus.

Conuerſionem mundi deinde idolatria in exilium eiecta, & in illius loco veri Dei cognitione collocata, perſpicimus. Præterea ex Hieruſalem ciuitate Chriſti diſcipulos profectos eſſe cernimus, qui conſtantiſſimè cōtra idolatriam, vſque ad mortem, & ad ſuum ſanguinem perfundendum pugnarunt.

Ad hæc videmus, id omne cœptum eſſe perfici eo tempore, quod iam prophetatum erat.

Nunc igitur quæro, quis tot annis ante hæc duo tam notabilia opera, cum his duobus præcipuis relationibus loci, & temporis, quo id fieri debuerat præter Deum prædicere potuit?

Fuit

Fuit enim hoc intellectus omnes conuincere, omnibus dubijs, quæ in eo poterant oriri, oſtium claudere.

Duo enim tanta prophetare, quæ ſolus Deus facere poteſt, & addere præterea, fore, vt id inde tot annis adimpleretur, & ita factum eſſe, & præterea prophetare fore, vt ex Hieruſalem ciuitate illi egrederentur, qui hoc tantum opus aggrederentur, & perficerent, inuitis omnibus mundi monarchis, & id ita perfici (vt in omnibus ſacris, & prophanis hiſtorijs conſtat) ſatis eſt, quod omnes humanos intellectus ſtupefactos reddere poteſt, cum in eo ſapientiæ Dei, & potentiæ magnitudinem conſiderat, qui talia, & facere, & prophetare potuit. Neque minus ſtupefacti fiũt, cum videant, quod licet hæc ueritas tam aperta, incredulitas tamen, & cęcitas eorum inſit, qui Chriſtum adorare, & cognoſcere noluerunt.

A firmitudine autem fidei, quæ ab his prophetijs, & ab ijs omnibus, quæ hactenùs dicta ſunt, conficitur, ſingularis fructus conſequitur, ad quem omnia referuntur, quæ in hoc ſecundo libro continentur. Ex quo ſciendum eſt, quòd quemadmodum charitatis habitus, & cæterarum virtutum vſu, & exercitatione augetur, & diuinæ gratiæ auxilio, & in dies perfectiores fiunt, & in anima radices altiùs agunt, ſic etiam fidei, lumẽ, & habitus creſcit, & in intellectu illius præſtantiarum, & donorum Spiritus ſancti intellectualium conſideratione fit firmius, & apertius, iuxta illud Salomonis: Prou. c. 4. *Iuſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit, vſque ad perfectam diem.* Quod eſt æternitatis dies clarus, in quo ceſſabunt vmbræ, & gloriæ lumine Deum uidebimus, & illius datorem.

Hæc autem fides ad eam perfectionem peruenire ſolet, per ea, quæ diximus media, quæ multis figurantur, qui fidem ampliùs non habent, ſed aliud lumen, quàm fidei maius. Falluntur tamen, quòd non aliã ab ea, quã habebãt priùs fidem habẽt, ſed hæc ita roboratur in anima, & ita augetur, vt alia videatur, licet non ſit.

Huiuſmodi erat ſanctorum martyrũ fides, pro qua tanta patiebantur tormenta, tã cõſtanter, & eorũ præſertim, qui ſine accuſatione ipſi a Deo afflati pro illius veritate ſe ſupplicijs offerebant.

Hoc igitur iacto fundamento ſciendum eſt, quod cum anima religioſa has fidei præſtantias cum humilitate, & pietate conſiderat (quæ omnes vna voce cantant, & teſtantur apertisſimis conuenientijs, & teſtimoniis illius veritatem, & ſinceritatem) tantam fidei firmitatem concipit, & cum ea tantam pacem, & gaudium (cum ſibi denuo hunc incomparabilẽ theſaurũ cõparaſſe uideatur) vt vix verba reperiantur, quibus id explicari poſſit, vt ei accidit, qui noua induitur ueſte, ſic illius anima noua luce, & noua fide induta eſſe uidetur.

Et cùm ad ſingulorum noſtræ fidei myſteriorũ conſideratiõe deſcen dit

dit alijs oculis,alijs affectibus,& ſenſibus, ac ſolebat ante ea conſiderant cum in illorum contemplationem venit, cumque illum fidei articulum conſiderat,qui bonis gloriam,& improbis pœnam proponit,iterum propter pęnarum inferni æternitatem,& futuri iudicij terrorem, in quo hoc tormentum dandum eſt,ſtupefacta redditur. ita quotieſcunq; noſtræ redemptionis myſterium in animo euoluit pene attonita fit,cum videat illam altiſſimam.& incomprehenſibilē maeſtarem voluiſſe noſtrã ſibi induere carnem,& in terris cum hominibus conuerſari, & deinde (quod omnem admirationem facilè vincit) in Cruce mori voluiſſe, vt hoc beneficio nos ad amandum Deum obligaret, & ad peccati odium, cuius remedium tanti conſtitit:in qua animi agitatione maximo terrore perterritur cum cernat, quàm facile homines plerunque in mortale peccatum incurrant.

Cum autem vlterius proficiſcitur,& ad ſanctiſſimum altaris ſacramentum oculos conuertit,extra ſe penè fit,cum videat,quemadmodũ ille Dominus,ad quem tam difficilè ſuperioribus temporibus adiri poterat cum non permitteret,quemquam in ſanctuarium ingredi, vbi fœderis arca erat,niſi ſummum ſacerdotem ſolum,idque ſemel in anno,& cum arca in itinere erat,populum ad eam accedere non permittebat, ſed inter illum, & illam duo millia paſſuum intereſſe volebat,neque ad montis ardua, vbi legem ille dabat vllum neque hominem,neque belluam accedere,qui non moreretur,permittebat,cum igitur hæc omnia conſiderat,ſtupet,cum cernat,eundem Dominum, qui per illam arcam figurabatur,tantam ſui copiam hominibus facere voluiſſe, vt hic in terris in omnibus eccleſiis cum hominibus commorari, quodque magis eſt, ex illorum animis viuũ templum efficere,& in illas recipi velit.

Ex quo poſſumus quidem illis Salomonis verbis,quæ protulit vbi magnificum templum perfecit,exclamare.Fieri poteſt,vt Deus in terra verſari velit? ſi cœlum, & cœlorum cœli non ſatis ſunt, qui illam contineant maeſtatem, qui fieri poteſt, vt hæc domus ſit ſatis, quam tibi ædificaui? Cum igitur quælibet harum rerum ſit tanta, tamquàm admirabilis, cum eam intuetur homo hac noua luce, & firmitate, quam ab illis conſecutus eſt,hanc tantam admirationem in animo ſuo concipit.

Cum autem diaboli tentationes ſibi offeruntur, ad fidei ſcutum (vt S. Petrus hortatur) perfugiunt,cumque recordetur,Deum,vt peccatum deſtrueret,mortuum eſſe,quodque pro peccato infernum adeſt, & quo maiori certitudine id credit,eò facilius illud a ſe depellit. Quod ſi morbis, & calamitatibus afflictatus eſt, moleſtias, & contradictiones patitur, vt ea perficiat,quæ ſibi a Deo mandata ſunt,iterum ſe ad hoc perfugium confert,illud inquiens, quod quidam ſanctus in calamitatibus dicere ſolebat, cum affligeretur,tantum expecto bonum, vt pœna voluptatem mihi afferat.

rat.& ad id quod inquit Apoſtolus.Non ſunt condignæ paſſiones huius ſeculi ad futuram gloriam. Hac ratione Dei ſeruus fidem in ſuam vtilitatem conuertit, ex illius fonte aquam hauriens, vt omnes virtutis plantas irriget: omnes enim quodammodo de fide pendent, tanquam ex eorum omnium prima radice. Quamobrem quemadmodum Holitor qui ſuum hortum bene inſtructum habere vult, operam dat, vt arborum radices colat,& irriget (quo enim melius cultæ erunt,& adauctæ eo arbores erunt formoſiores,& vberiores fructus ferent) ita Chriſtianus debet in hoc maximè inuigilare,vt in fide augeatur. Quò enim hæc huius virtutis radix erit perfectior,& robuſtior,eò maiores fauores, & auxilia per eam in bona vita conſequetur.Ad quod ſpectant hæc, quæ in hoc 2. lib. dicta ſunt,& quæcunque in ſequentibus dicturus ſum.

Illud tamen animaduertat lector,huius conſiderationis genus non ſatis eſſe,vt hanc tam præſtantē fidē ingeneret,ſed cordis ſinceritatē,& vitæ puritatē,& humilitatis ſtudiū, & in oratione conſtantiā addere oportet.Nam cum fides Dei donum ſit (vt Apoſtolus inquit) multò magis tā potens fides, ab eo ſemper,tamquam a luminum patre, & fonte petendā, & ſperanda eſt. Nulla enim maior fidei confirmatio eſſe poteſt, quā miracula videre: & Pharaonem multa vidiſſe ſumus (& præſertim cum aperta maria vidit) & multo plura phariſei viderunt: quod præter cætera miracula Lazari reſurrectionem cognouerunt: in Chriſtum tamen non crediderunt, imo inde occaſionem arripuerunt, vt illi mortem molirentur.

Mala.n.illorum vita non meruerunt, quibus Deus intellectum efficaciter moueret ad ea credenda,quæ illa miracula teſtabantur. Quamobrem nemo debet quidē tantopere his noſtræ fidei efficacibus fundamentis hęrere, quæ hic ſcribimus, vt non intelligat illorum confirmationem, & notitiam ab alto venturam, & potius humilibus orationibus, quàm curioſis ſpeculationibus comparatam, cum ſine hac diuina luce omnis humana lux ſit imperfecta, & obſcura, & omnis lingua muta ſit eum intrinſicus non loquatur de eo, quod nobis doctrina reuelauit. Neq, quiſquam ſibi perſuadeat hunc ſecūdum librum ſolum de noſtræ fidei præſtātia tractare,quod in hoc volumine alias mirabiles præſtantias cum aliis rebus permixtas videbit,ex quibus chriſtianus lector maximā conſolationē percipiet,& in illius veritate confirmabitur.

Illud pręterea lectorem admonitum volo,quòd cum animum ſuum voluerit amplius in hac virtute confirmari, & propter hanc cauſam ad has præſtantias confugere (quæ poſt fidei lumen,& habitum ſunt præcipua fundamenta) non vnam, vel duas, ſed omnes vnà reſpicere debet, nam quemadmodum multæ voces, ſi ad conſonantiam perducuntur ſuauiorem muſicam,& melodiam efficiūt,quàm vnica vox: ſic omnes

antedictæ

ante dictæ præſtantiæ (quæ ſunt, vt dixi, tanquam dulces veritatis conſonantiæ, quæ cum illa concordant) illius cognitionem ſuauiorum reddit.

Illud tamen verum eſt, quod ex his conſonantijs (quæ apertiſſima veritatis, & noſtræ religionis præſtantiæ teſtimonia ſunt) quatuor tantum primũ locũ tenent, quarũ ſingulæ per ſe ſolæ omnem intellectũ bene affectũ, quietum, & ſatisfactum reddit, quæ hic breuiter attingam, contentum eo, quod ſupra dictum eſt.

Primum eſt Prophetarum adimpletio, & præſertim harum quatuor, quæ tam apertæ, & manifeſtæ, ſunt quas iam declarare deſinimus, quas noſtris temporibus perfectè adimpletas cernimus.

Secundum eſt miraculorum, ex quibus nonnulla ſunt tum præteriti temporis, tum præſentis, quæ nemo ſanæ mentis negare poterit. Quòd ſi vnum miraculum ad huius veritatis confirmationem ſatis eſt, quanto magis tam multa, atque tanta?

Tertium eſt mundi mutatio poſt crucis myſterium, cum in omnibus illius actionibus (vbi ante maiores abhominationes, & turpitudines, quam quis ſuſpicari poſſit erãt) innumerabiles ſancti, & ſanctæ ſurrexerunt, qui angelicam vitã in terris degebant, vt ſuperiùs dictum eſt, & poſtea fuſius dicturi ſumus.

Quartum eſt de illius reipub. & regni Iſraelis euerſione, quod quidem erat antiquius, quàm Romanorũ regnũ, quòd Dauidis tẽpore ita erat auctũ, vt illud ſcriptura cum maris arena comparet.

Ex quo illius filius Salomon ſuo tẽpore illud in duodecim partes diſtribuit, ſub duodecim gubernatoribus, quorũ vnus ſexaginta magnas ciuitates muribus, portis, & ſeris circundatas ſub ſua ditione continebat. Hinc facilè colligitur, quæ ſint ea, quæ ſub cæteris vndecim gubernatoribus erant.

Poſt quàm verò ſe decẽ tribus ſegregauerunt, & ſolũ tribus Iudæ cũ, & Beniamin tribu permanſit, hæc ſola tribus tã potens fuit tẽpore Regis Ioſaphat, vt (quemadmodũ ſcriptũ eſt cap. 17. lib. ſecundi Paralipomenon) heberet hic rex ſub ſuis duibus 1160000. militũ, & his ſatis periti, & fortes erant. Præter cæteras copias, quæ in præſidiis erant, quęq; in omnibus regni propugnaculis collocati erant.

Hoc autẽ tantũ, & tã illuſtre regnũ cũ illa tã celebri, tã formoſa, & tã forti ciuitate Hieruſalẽ, cũque illo nobiliſſimo tẽplo in vniuerſo terrarũ orbe celebri funditus ſublatũ fuit, & ad nihilũ redactũ, & illius habitatores per omnes mundi nationes ſnnt diſperſi, & illis priuati, & malè tractati.

Hæc autẽ diſperſio, & hoc exiliũ iã mille, & quingentis annis elapſis perdurat ita, vt Deus, neque eos liberet, nec opem ferat, nec vllum fauorem mittat,

mittat,vt antiquis temporibus ſemper facere ſolebat, cum hodierno tempore idolatriæ peccato minime ſe obſtringant, propter quod aliàs in Babiloniam captiui perducti fuerunt.

Quod autem peccatum ab illis commiſſum eſſe poteſt tam diuturno ſupplicio, & graui dignum niſi filij Dei mors; vt idem Saluator multas lacrymas fundens ſuper ciuitatem Hieruſalem (vti diximus) prophetauit? Quis autem intellectus tam cęcus erit, tamque obſtinatus, qui hoc tam horribili ſupplicio non conuincatur?

In huius tractatus fine multis ſimplicibus hominibus maximam conſolationem,& optimum remedium parare volo, quod hi in rebus ad fidẽ pertinentibus maximè tentantur, a quibus tentationibus maxima pœna afficiuntur. Cumque huiuſmodi homines hæc tam firma noſtræ fidei fundamenta ignorent, quaſi manibus, & pedibus ligatis in obſcuris tenebris verſantur, quod illis maximã moleſtiam affert. His igitur velim ego hũc refugii locum parare, quò hoc tempore ſe recipiant, atque confugiant. Hoc autẽ velim oratoriũ eſſet ſuper firmiſſimis columnis fabricatũ, quæ ſunt quatuor veritates tã certæ, vt nullus intellectus eos negare poſſit. In cuius medio aderit crucifixus, quo ſe recipiat homo hoc tempore. Veritates ſunt hæ: prima eſt, quod Deus eſt, quem hæc tã pulchra, tamquã formoſa mundi fabrica oſtendit, ac prædicat, vnà cum omnibus ſuis nationibus, licèt barbaræ ſint, quæ licet verũ Deũ ignorent, adeſſe tamen fatentur. Secũda eſt, quòd Deus res eſt perfectiſſima, nobiliſſima, præſtantiſſima,& altiſſima omniũ, quæ in mundo ſunt, quæque ab humano intellectu cõprehendi poſſunt, quodque eſt naturæ beneficiorũ, & fructuũ auctor,& dator,& ille eſt, per quẽ viuimus, mouemur,& ſumus. Tertia, quæ ab hac conſequitur, eſt, quòd nihil eſt in mundo iuſtius, nihil magis debitũ, magiſque obligatũ, neque formoſius, quã ſeruire, amare,& honorare hunc Dominũ, magis, quã omnes mundi patres reges, atque benefactores, qui magis benefactor eſt, quã oẽs benefactores, qui excogitari nedũ reperiri poſſunt.

Quarta eſt, quòd ex omnibus generibus colendi, & adorandi illius in terris excogitatis, nullũ eſt, quod magis Deũ honoret, melius de eo ſentiat, nullũ, quod leges,& conſilia meliora habeat, nullũ, quod magis virtuti faueat,& a vitio abhorreat, nullũ, qđ magis huiuſmodi effectus operatũ ſit tũ in præcipuis perſonis, tum in vniuerſo mundo, nullũ, quod ſcripturas ſanctiores habeat, nullũ, quod tã multis teſtibus ſit cõprobatũ, tũ ſanctiſſimorũ,& doctiſſimorũ virorũ, tũ glorioſiſſimorũ Martyrũ,& clariſſimorũ miraculorum, & euidentiſſimarum prophetiarum, vt chriſtianum genus eſt.

Quod omne in hac ſecunda parte probatum eſt. Hoc igitur cum ita ſe habeat, claudatur in hoc oratorio ille, qui tentatus erit,& has quatuor co-

lumnas

lumnas complectatur, & omnis diaboli potentia illum amouere minimè poterit.

Nam propter hanc cauſam (inquit Richardus) Chriſtianus Deo dicere poterit.

Domine ſi decepti ſumus tu nos decepiſti, cum permiſeris tu, vt hæc eam fidem haberent, & religionem, vt fieri non poſſent, quin crederentur.

Homo autem ſuper hac catholica doctrina confirmatus, cum dæmonium eum tentare inceperit in fide, cum eo ne diſputet (eſt enim magnus Sophiſta, & Logicus, & eum maximè vrgeret, ſed ſtatim tentationem, quàm citisſimè a ſe depellat, & in hoc oratorium confugiat, & cum ſpiritu ad Chriſti crucifixi pedes ſe proijciat, illi proteſtans ſe in ſancta illius catholica fidè victurum, & moriturum eſſe.

Quo facto dictas quatuor columnas complectatur, intrinſecus dicat. Scio Deum eſſe, ſcio vniuerſi orbis eſſe patrem, regem, & Dominum; nihilque eſſe, quod magis obliget, nihil iuſtius, nihil neceſſarius, neque quod magis ſit debitum, quàm ei ſeruire, & eum honorare: illud quoque ſcio, nullum genus ſeruitutis perfectius, quàm quod Chriſtiana religio docet excogitari poſſe.

Hoc ſum contentus, hoc me conſolatur, certoque ſcio, quòd ſi ad id vixero, quod ſanctisſima Chriſtiana religio docet, per iter deambulo certiùs, tutiùs, & religioſiùs, quàm quæcunque humani intellectus excogitare poſſunt.

His autem veritatibus munitus, & certus has firmas columnas complexus omnis diaboli potentia aduerſus eum non præualebit.

Ad apertiorem primæ veritatis cognitionem primus liber conducit, in quo de mundi creatione, deque diuinis perfectionibus agitur: quæ quantus ſit hic Dominus, quàm perfecta illius prouidentia, & cura, quam de omnibus creaturis gerit, quamque dignus ſit, cui omnes pro vtraque re ſeruiant, quemque omnes honorent, apertisſimè declarant.

Hoc remedium omnibus utilisſimum eſt, ſed ijs multò magis, qui ſic ſincerum Dei amorem posſident, vt non ſolum ament propter ea, quę ab illo ſperant (licet id bonus ſit, atque ſanctus) ſed ſolum propter id, quod ipſe ſit, ideſt propter illius infinitam bonitatem.

De quo amore inquit Sanctus Bernardus, quòd per ſpem uires non ſuſcipit, neque diffidentiæ damnum ſentit; Illud ſignificans ſuum ſeruitiū Deo non præſtare, propter ea, quæ ab illo ſperat, neque non ei ſeruire, licet nihil ab eo ſperaret.

Qui autem hunc amorem ab omni ſui ratione abiunctum posſidet, his veritatibus tam firmis facilè omnia hoſtis tela reijcit, cum cernat nul-

lum

lum vitæ genus eſſe,quàm,quod dictum eſt,quod huic Domino gratũ,& acceptum ſit.

Vtriſque tamen ſuperiorem doctrinam non ſemel legendam eſſe cenſeant,vt in ea magis periti ſint,& ita firmiores, & cõſtantiores in ſui creatoris cognitione,amore,& ſeruitio ſint,cui ſit laus, & gloria in ſęcula ſæculorum.Amen,

Hic etiam breui ei perturbationi reſpondere mihi videtur, qua nonnulli afficiuntur,cum vniuerſum terratum orbem circunſpiciunt, & infidelium infinitatem perſpiciunt,qui per illum diſſeminati ſunt. Huic primũ reſpondeo,quod tum in dictis rebus,tum in dicendis noſtræ fidei veritatis clariſſima,& ſufficientiſſima argumenta habemus. Et quo licet (vt diximus) noſtræ fidei myſteria non ſint euidentia, (cum ſint rerum,quæ ſub ſenſum non cadunt) euidens tamen eſt,quod credenda ſunt propter miracula, prophetias tam apertas, & alia teſtimonia, quibus confirmata ſunt.

Hoc autem cum tam apertum ſit, nullam turbationem mihi afferre debet,quod multi homines,qui cęci ſunt ſuis peccatis, & ſceleribus eam credere noluerint.

Nam ſi apertè conſpicio, quod in manu quinque digitos habeo, cur huius cognitionis veritas mihi tollenda eſt, licet omnes homines contradicerent? ſolum Noe inquit Deus, ſe iuſtum inueniſſe in tota illa mũdi prima ætate,neq; ideo ille ſanctus homo eſſe talis deſtitit,& ſuã fidem integram ſeruare, licet omnes homines aliud iter ingreſſi eſſent, Et Abrahæ tempore paulo iuſtiores erant, neque hoc ſatis fuit, quod in tanto infidelium numero tam mirabilem fidem,quam Apoſtolus celebrat,obſcurare poſſet.

Quamobrem debet homo eo contentus eſſe, ſeque ipſe conſolari huius tam certæ fidei cognitione: & vnà ſe humiliare, ſui intellectus abiectionem, & ruditatem conſiderans, & quæſtiones de ſecretis, & iudicijs Dei, quæ ſunt (vt inquit Dauid) abyſſus ſine fundo, prætermittens. Propter hanc cauſam cum Propheta exclamare debet. O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia illius, & inueſtigabiles viæ eius.

Scimus tamen,quòd Deus & Dominus noſter paratus eſt ad eos recipiendos,& adiuuandos,qui conuertuntur ad illum, quodque nemini negat ea, quæ ad hanc conuerſionem ſatis ſunt: illudque ſcimus, quòd in omnibus humanis intellectibus naturalem legem impreſſit, quæ boni, & mali notitia eſt, nobiſque liberum arbitrium dedit, vt vtrumque deligere poſſimus, & (vt inquit Eccleſiaſticus) nobis ignem,& aquam propoſuit, nobiſque facultatem dedit,qua,quod nobis ex his duobus videretur deligeremus.

Et propter hanc cauſam quando peccamus noſtra ſola malitia peccamus,nulla re nos ad id cogente.

Ex quo ſi terrarum iudices habent poteſtatem necis,& punitionis eorum,qui ſontes ſunt,æquum quidem eſt,vt & ille ſummus iudex hanc poteſtatem quoque habeat. At dices ;illius ſupplicium æterna pœna eſt. Verum eſt.At illud certum,quod hæc punitio tribuitur,& ponderatur,ab illo Domino,qui non ſolum iuſtus,ſed eadē rectitudo, & iuſtitia eſt, qui vt bonis operibus maiorem mercedem,quàm meretur tribuit, ſic de peccatis minorem pœnam ſumit,quàm merentur.

Quod ſi hæc pœna æterna eſt,eius rei cauſa eſt, quòd diuina ſapientia ita humana omnia diſpoſuit,vt præſens vita ad merendum eſſet,& futura,vt meriti vel præmium,vel ſupplicum reciperet.Sed cum rei tam diuturnum ſpacium,longamque moram a Deo habuerint, vt ſuam uitam corrigerent,noluerunt hunc terminum ſibi datum in ſuum vſum conuertere; inde fit,vt ingrati animi,ſuæque deſpicientiæ pœnam luant.

Ad quod S Gregorius addit,quòd,iam homines ſine anima (qui ſunt, qui in primis ſe damnant) numquam ſuis ſceleribus finem impoſuerunt, ita ſi ſemper viuerent,ſemper ſe in peccatis inuoluerent.

Propter hanc cauſam vult diuina iuſtitia,vt illorum pęnæ nunquam finem conſequantur : cum ipſi ſuis culpis nullum vmquam finē impoſuerint,neque impoſituri eſſent. Quid de illis dixeris, ad quorum notitiam fidei prædicatio minimè peruenit? illud quidem affirmo eos non paſſuros infidelitatis pœnam,quod quidem peccatum illis non imputabitur, cum illis fidem nemo prædicarit : ſed pœnis afficientur, quod contra naturalem legem,quam Deus in illorum cordibus impreſſit, peccarunt; & propter malas actiones,quæ ipſi ſua malitia, & mala voluntate fecerunt. Neque illud nos mouere debet,quòd maior ſit illorū numerus, qui damnantur,quàm qui ſaluantur,licet innumerabiles illi ſint (vt inquit S.Ioannes)qui ſaluantur,in quorum cœtum ibunt ij, qui illorum innocentiam imitabuntur,vel quos dignè pęnitebit : vbi eò erit eorum gloria maior, qui ſaluabuntur,quo damnatorum numerus erit maior. Cum ita præclarè cū illis actū ſit,qui inter tā multos improbos, ipſi in electorū numerū conſtituti ſint.

Hæc autem reorum hominum damnatio in diuinæ iuſtitiæ gloriam redundat, apud quam nullum peccatum impunitum eſt , & in maiorem bonorum conſolationem, & lætitiam, cum a tanto periculo ſubterfugerint.

Hoc igitur cor humile conquieſcere debet,neque curioſè diuina ſecreta inueſtigare.

Nam (vt inquit Lactantius) quid inter Deum, & hominem intereſſet, ſi vellet ipſe ſuo ingenio illius incomprehenſibilis maieſtatis conſilia,

lia, & ordines intelligere? Et illius humilitatis merito, quo Deo gloriam dat homo, ſeque ſua menſura metitur, ſui intellectus abiectionem, & ruditatem cognoſcens merebitur, cui Deus illam pacem, quietem, & lætitiam donet, quam ſuis fidelibus amicis in fidei myſteriorum cognitione dare ſolet. Qui viuit, & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

Secundi Libri Finis.

EDVXIT VOS IN MANV FORTI, ET REDEMIT DE DOMO SERVITVTIS.

Deuterono. V I I.

QVIA APVD DOMINVM MISERICORDIA, ET COPIOSA APVD EVM REDEMPTIO.

Pſalm. C X X I X.

CATECHISMI IN FIDEI SYMBOLVM, LIBER TERTIVS.

A Ioanne Paulo Gallucio Saloenſi latinitate donatus.

In quo rationis lumine declaratur, quàm fuerit conueniens illud, quod diuina bonitas, & ſapientia ad humani generis ſalutem, delegit.

PRAEFATIO,

In qua fructus, & vtilitates, quos illi conſequuntur, qui noſtræ redemptionis myſterium conſiderant.

DIXI ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius: *Hæc verba ſponſæ ſunt in Canticorum libro: quæ mihi tamquam fundamentum huius tertij libri ſumpſi: in quo diuino auxilio de noſtræ redemptionis myſterio, & præſertim de huius palmæ fructu, quæ crucis arbor eſt, tractare decreui. Huius materiei dignitas, & vtilitas, longè cæterarum rerum omnium dignitates, & vtilitates antecedit: illud enim compertum eſt, ex omnibus admirabilibus Dei operibus, hoc admirabilius, & ex altis altius, & ex*

vtilibus vtilius, & ex ſuauibus hoc eſſe ſuauius. Præterea nobis manifeſtum eſt: ex operibus gratiæ hoc eſſe maius, ex diuinis beneficijs, hoc eſſe ſummum, & ex ſacris myſterijs hoc eſſe intimius. Et propter hanc cauſam illud Apoſtolus ſacramentum à ſeculis abſconditum vocat: ſic ille inquit: Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc, in gentibus euangelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti, & illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſeculis in Deo, qui omnia creauit. *Et quoniã hoc erat tam abſconditum myſterium mundus conſecutus non eſt: imò dementiam, & nugas exiſtimauit. Neque dæmonia intellexerunt, quod ſi intellexiſſent, qui fuiſſent Chriſti mortis auctores? neque dæmonia ſolum, ſed ne angeli quidem, niſi fuerunt illi, quos ad hoc myſterium adhibuit Deus, tamquàm inſtrumenta) illud cognouerunt, quoad illis (vt inquit Sanctus Thomas) reuelatum fuit. De hoc myſterio tractat Apoſtolus, cùm inquit.* Sapientiam loquimur inter perfectos, ſapientiam verò non huius ſeculi, neque principium huius ſeculi, ſed ſequimur Dei ſapientiam, in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinauit Deus ante ſecula in gloriam noſtram, quam nemo principum huius ſeculi *(qui illius ſapientes, & potentes fuerunt:)* cognouit, ſi enim cognouiſſent: numquam dominum gloriæ crucifixiſſent.

Et hæc cauſa fuit, cur toties Saluator in ſancto Euangelio de ſpiritus Sancti aduentu verba facit, inquiens poſt ſuum aduentum eſſe neceſſarium: vt Apoſtolorum ore, tamquam ſummus magiſter hoc ſanctum myſterium declararet, quod doctrina purè humana intelligi non potuerũt. Ex omnibus enim creaturis, quæ poterat intelligere fore, vt Deus pro hominum redemptione (cum id multis alijs modis facere poſſet) mundo vnigenitum filium ſuum daret, noſtra infirmitate veſtitum? Quis ſub illa ſacratiſſima humilitate debili, & infirma poſſet intelligere illum gigantem, qui (vt inquit David Pſa. 18.) *à ſummo cælo deſcendens ad currendam viam, vt in huius mundi campo cum forti armato pugnaret, & de huius mundi principe (qui diabolus erat) triumpharet, & illius principatus, & potentias per ſe, & ſua morte ſpoliaret? Quis intellectus licet præſtans eſſet, intelligere poſſet ſub illo eius ſacratiſſimo carnis cibo fore durum,*

& ma-

& magnum diuinitatis hamum,vt expiſcaretur, & de mundo eÿceretur Leuiathan antiquus ſerpens, & tortus draco, qui humanum genus deuorauerat? Quis mortem principium vitæ,vituperium gloriæ, carceres libertatis crucem cœleſtis regni exiſtimare poſſet? Quare præclarè dixit Apoſtolus: quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus, & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus.

Vt autem ad rem redeam: hæc palma,quæ triumphi ſignum eſt, probè ſanctæ crucis ſignum nobis repreſentat; qua quidem Saluator de omni Dæmonÿ potentia, & mundo triumphauit, vt idem prophetauit, cum inquit. ſi exaltatus fuero omnia ad me ipſum traham. *Hanc autem triumphalem, & glorioſam palmam ſancta ſponſa, (quæ anima deuota,& cæleſtem ſponſum amans eſt) deuota ſanctæ crucis conſideratione aſcendere decreuit,vt illius fructibus inæſtimabilibus frueretur, & hac ratione in illum ſummum Dominum, qui apud illam tanta beneficia,quæ tanti conſtiterunt,collocauit,ſummo amore afficeretur.*

Cum autem tot ſint huius ſacræ palmæ arboris fructus, non ſolum cum palma communi conferemus, quæ in noſtris terris naſcuntur, triumphi ratione, verum etiam cum illa palma, quæ in orientali India naſcitur, quæ tanta fœcunditate eſt, vt illius fructibus, & liquoribus maximum nauigium oneretur. Et (quod magis eſt) idem nauigium cum omnibus rudentibus ſuis, ita ex illa fit, vt nulla alia materia opus ſit.

Non ab re igitur erit ſanctæ crucis arborem cum hac tam fertili palma conferre propter diuitias,& copiam innumerabilium fructuū, qui ex illa naſcuntur.

Miram huius arboris fertilitatem vidit in ſpiritu Ioannes in Apocalypſi, vbi ſe vidiſſe narrat de throno Dei,& agni flumen aquarum, vt chriſtallum eſt, limpidarum fluere, & in media platea huius cœleſtis ciuitatis in vtraque fluminis ripa adeſſe arborem, quæ iuxta duodecim anni menſes, duodecim fructus dabat, & huius arboris folia pro gentium ſalute eſſe, quænam hæc arbor eſt, tam fœcunda, quæ in medio foro ad communem omnium beneficium plantata eſt, cuius folia pro omnium gentium ſalute eſt, niſi Chriſtus

vera vitæ arbor, in medio Eccleſiæ foro plantata puriſſimo, & copioſiſſimo omnium gratiarum, quæ in illum congeſtæ fuerunt, flumine irrigata, cuius folia, ideſt, cuius verba, & doctrina pro mundi remedio ſalus, & lux fuerunt?

Hæc arbor duodecim fert fructus, iuxta duodecim anni menſes, quo duodecim numero, qui bis ſex continet, qui perfectiſſimi numeri ſunt, vt mathematici probant, fructuum, qui ab hac ſacratiſſima arbore proueniunt (qui Chriſtus crucifixus eſt) excellentia, & multitudo intelligitur.

Hæc admirabilia bonorum virtus, & abundantia in virga Moyſi inter cæteras figuras repreſentari voluit: Cum enim is ſuum populum de Aegypti captiuitate liberare vellet huic prophetæ iuſſit, vt lignum in manibus ſumeret, ideſt virgam, qua ipſe operaturus erat omnia miracula, & flagella, & plagas, quæ neceſſaria eſſent, vt Aegyptios cogeret, qui liberum ſuum populum exire permitterent, & in promiſſionis terram eos introduceret: itaque illa virga aquas Aegypti fluuiorum tetigit, & eas in ſanguinem vertit: & terræ puluerem contigit, & ex ea infiniti culices ſurrexerunt, qui malè homines ſuis morſibus afficiebant.

Ea verò cælum verſus eleuata magni tonitrui, & fulgura moti ſunt, quibus grando, & ignis in terram cecidit, quæ omnia in terris viridia conſumpſit, vnà cum hominibus & beſtijs omnibus, quas inuenit. Hac virga terram contingente excitauit Deus ventum, qui adurebat, qui tantam locuſtarum copiam produxit, vt id omne conſumpſerit, & combuſſerit, quod grandini, & ſuperiori tempeſtati reliquum fuit.

Hac virga maria aperuit, vt populus, qui in illius littore erat ſiccis pedibus tranſiret, & hac iterum ea clauſit, vt Pharaonis exercitum, qui illum perſequebatur, demergeret. Quid? hac eadem virga ſaxum tetigit, & inde aqua riuus exit, vt ſitienti populo potum traderet.

Hac montem aſcendit cum idem populus cum Amalech pugnauit, hanc virgam manu tenens, & preces fundens pro ſua in hoſtes victoria. Ad quid autem diuina ſapientia voluit hoc inſtrumento in tam magnis, tamque admirabilibus rebus vti? quis erit tam ignarus, qui

hoc

hoc ſine ratione ſtatutum eſſe, & ſine diuino conſilio credant? Nam quæ proportio inter illud lignum, & illa tanta miracula, quæ ab illo facta fuerunt eſt: cum omnium rerum creator ſola voluntate, & iuſſu hæc omnia miracula facere poſſet? Quare quemadmodum in naturæ operibus, nihil otioſum fecit, ita & multo minus in gratiæ operibus, nihil ſine fine, & myſterio facere voluit. Et quo media, & inſtrumenta, quibus vtitur ſunt inepta ad id quod facere intendit eò magis noſtros ſenſus excitant, vt intelligamus, quòd in ſpiritu, & rerum ſignificatione ineſt ratio, & conuenientia eorum, quæ in rebus non inueniuntur.

Hoc igitur cum ita ſe habeat dicimus, quod, vt illa liberatio Aegypti captiuitatis fuit figura liberationis captiuitatis, in qua propter peccatum mundus erat: ita hæc virga, qua Moyſes omnia operatus eſt, quæ neceſſaria erant ad illam liberationem, & ligni ſanctæ crucis figuram: qua mundo Saluator operatus eſt, & eſt operaturus omnia, quæ ad noſtram liberationem, & ſalutem neceſſaria ſunt. In ea enim ineſt pax, ſalus, & vera libertas, vita, gratia, ſapientia, iuſtitia, humani generis ſanctificatio, & tandem omnium malorum omnium ſeculorum præteritorum, & futurorum vniuerſale remedium, cor deuotum in illa medicinam inueniet ſuis vulneribus, ſuis doloribus conſolationem, ſuis laboribus vires, & ſuis tentationibus ſcutū, & in ſuos hoſtes arma, & omnibus virtutibus exemplū, & omnibus morbis commune remedium.

Precioſi lapilli, & vniones ſinguli ſingulis morbis opportuni ſunt: at hic precioſiſſima petra, qui Chriſtus eſt, cum vna ſit omnibus vtilis eſt ſua firmitate ſaltem firmos reddit illos, qui in illa fundantur. Hic enim illa petra eſt, in cuius foraminibus morabatur ſponſa, vt in Canticorum libro ſcribitur: in quæ verba, inquit S. Bernardus: quid aliud ſunt Petræ foramina niſi Chriſti vulnera? Quæ enim bona ſunt, quæ in hac petra non reperiantur? In hac enim petra ſum ego ſuſpenſus, & in hac tutus, in hac firmus, & fortis. Vbi enim infirmorū quies firma, & tuta eſt, niſi in Saluatoris vulneribus? eò enim tutius in eo commoror, quò is magis me ſaluū facere poteſt. Mūdus rugit, caro me premit, Dæmoniū me perſequitur: non cadā tamen, quòd ſuper hanc firmam petram fundatus ſum. Maxima commiſi peccata, turbatur

con-

conſcientia, at non confunditur, quod illud in remediũ adhibendo Domini noſtri plagas reminiſci. S. Bernardi dictum eſt.

Huius ſacri arboris fructus ſuauitatem quis exprimere potuit? Hoc quotidie deuoti ſacræ paſſionis contemplatores experiuntur: vbi in ſele, & in illis doloribus maximas conſolationes reperiunt: & in foraminibus illius precioſorum vulnerum ſuauiſſimum ſuarũ animarum domicilium: perſpiciunt enim omnia eſſe oſtia, per quæ illius charitatis viſcera cernunt: illius bonitatis argumenta, amoris teſtimonia, animarum theſauros, & diuitias, & beatitudinis pignora: qua conſideratione illæ animæ voluptate perfunduntur, & mira lætitia afficiuntur, paſcuntur, & delectantur.

His omnibus fructibus, & cibis vtetur, qui oculos ſortitus erit, qui in cruce illum innocentiſſimum agnum intueri poterit. Hos habebat oculos beatus S. Auguſt. de quo ſcribitur, quod ſuæ conuerſionis initio cum quadam mira ſuauitate, numquam defatigabatur in diuinæ ſapientiæ, diuiniq; conſilij conſideratione, quo vſus ſalutem generis humani per vnigeniti ſui filij incarnationem, & paſſionem operatus eſt.

Eoſdem oculos, & clariores Apoſt. 1. Cor. 2. ſe habuiſſe oſtendit, cũ inquit. Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum, qui ex Deo eſt, vt ſciemus, quæ à Deo donata ſunt nobis. *His autem tam acutis oculis S. Apoſtolus pulchritudinem, quæ in humilitate crucis incluſa eſt, cernebat. Quare dicebat: Nos Chriſtum crucifixum prædicamus, qui Iudæis ſcandalum erat, & gentilibus ſtultitia. Iis autem, qui ex his duabus nationibus ad fidem Chriſti vocantur eſt Dei omnipotentiæ, & ſapientiæ argumentum, & inditium, itaque quod infideles ſtultitiam vocant ſumma ſapientia eſt, & quod infirmitatem exiſtimant, mira Dei potentia eſt. Hos autem S. Pauli oculos qui haberet, & Chriſtum crucifixum, & extrinſecus tam malè affectum, & fœdatum, & ſpecie tam debilem, & derelictum intueri ſciret, ſub illa fœditate adeſſe omnem pulchritudinem, ſub illa debilitate omnem gloriam, ſub illa nuditate, & paupertate omnes gratiæ, & gloriæ diuitias, ſub illa morte vitam, & de ipſa morte victoriam videret: Sub eo, quod mundi oculis ſtultitia videtur, altiſſima omnium philoſophia, quam Deus hominibus tradidit, Continetur: ſub illa verò infirmitate, quæ carnis infirmitas hominibus videtur*

detur Dei magna potentia, & fortitudo, ineſt: licet enim magna eſt potentia, quã in mundi creatione oſtendit, maior tamen illa fuit, quã in illius conuerſione declarauit ſanctorum martyrum teſtimonio, atq; conſtantia, inter quos infirmæ fœminæ, & teneræ puellæ omnes mundi principes, & monarchas, omnes inferni vires, atque potentias deuicerunt, qui omnes hanc tantam fortitudinem ex crucis infirmitate conſecuti ſunt.

Hac autem in re à Domino poſtulandi ſunt illi oculi, quos illi ſancti habebant, vt mirabilia, quæ ſub humili crucis figura ſunt tecta penetrare poſſimus. Iam enim nobis manifeſtum eſt, quòd ex omnibus operibus, quæ fecit Dominus noſter in terris ad hoc vſque tempus fecit & facturus eſt, maius fuit noſtræ redemptionis opus.

Cum autem Deus incomprehenſibilis ſit, non ſolum in ſua eſſentia, verum etiam in ſuis operibus, multò magis in hoc eſſe debet, quod omnium eſt altius, & admirabilius.

Nam (vt Philoſophi inquiunt) quæ Dei ſunt, alta ſunt, & intellectus noſter tam infirmus eſt, & non magis ad illa intelligenda accommodatus ſit, quàm noctuæ ad ſolem aduerſum intuendum: quid noſter intellectus diuina luce facere poterit, vt hoc maximum opus, vt decet, intueatur?

Hoc Chriſti diſcipuli nos docent, qui vbi tam diu illius ſcholam frequentarunt, & eius doctrinam audiuerunt, miris illius humilitatis exemplis cognitis, patientiæ, paupertatis, & uitæ tam à mundi commodis, & apparatu alieni crucis philoſophiam non intelligebant, licet Dominus illud ſatis apertis verbis annunciaret, tamen quid ipſe diceret, ignorabant.

Huiuſmodi enim perſona crucis humilitas illis indigna videbatur. Ita etiam cum Dominum mortuum viderunt, quàm ſpem habebant fore, vt Iſrael redemptor eſſet, abiecerunt. Ex homine enim crucifixo, & mortuo talia ſperanda non eſſe arbitrabantur.

Qui vellet igitur cum vtilitate hoc myſterium contemplari, vt ſe ipſe ſpoliaret, ideſt omnibus carnis, & ſanguinis ſenſibus, & uoluptatibus, & fidei ſpiritu humilitatis, charitatis, & ſanctæ ſimplicitatis hoc ſanctum ſanctuarium ingrederetur neceſſe eſſet.

Cum Moyſes ſua armenta in deſerto circuibat, & illum rubum ardentem uidit incombuſtum ſibi ipſe dixit. Vadam & videbo viſionem hanc magnam, quare non comburatur rubus. *Sed ſtatim illi apparuit Deus, & dixit:* Solue calceamentum de pedibus tuis: locus enim in quo ſtas terra ſancta eſt. *Hanc autem tantam uiſionem, qui uidere cupit, ut eſt Dei filium contemplari, cum ad ſuum populum redimendum ex hoſtis captiuitate. uenit humili noſtræ carnis rubo ueſtitus, inter ſuarum moleſtiarum ſpinas, & flammas poſitus, ſoluat calciamenta, quæ ſunt mortuorum animalium coria, ideſt ſe omni caduca re, & fragili ſpoliet, & Dei ſpiritu ſe ueſtiat, ut hoc tantum opus ponderet, & tractet, non humanæ prudentiæ, & paruitatis menſura, ſed incomprehenſibilis diuinæ bonitatis menſura, quæ omnes creatos intellectus facilè uincit. Hac autem ratione pro ſuo gradu, fide, & deuotione, quod & Apoſtolus, uidere poterit.*

Et licet alijs locis aliquid de hoc noſtræ redemptionis myſterio, & beneficio tractauerimus: tamen tantum abeſt, tot mirabilia amplectitur, vt mille non ſatis eſſent liberi, ut pro dignitate tractaretur.

Apoſtolus enim Sanctus Paulus, diuinæ ſapientiæ theſauris armatus, quam de tertio cœlo Chriſti magiſterio, & doctrina deportauit, fatetur, ſe nihil niſi Chriſtum ſcire crucifixum, in quo ſciebat omnia.

Ita etiam Sanctus Thomas inquit, quòd dum pius uir hoc myſterium contemplatur plures conuenientias, & mirabilia in illo inueniet, quibus magis ſe in fide confirmabit, in charitate accendet, & in omni uirtute, & deuotione augebitur.

Ad id enim omne hoc myſterium conducit, quod idem Apoſtolus his uerbis celebrat. Et manifeſtè magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu apparuit angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria.

Ex his autem omnibus, quæ dicta ſunt, quid aliud conſequitur, niſi quòd anima pia in ſui cordis medio, ita hoc myſterium collocet, ut in omnibus ſuis actionibus ſemper in oculis crucis memoriam

riam ferat: ſi comederis(inquit quidam Doctor) omnes buceas corde in Chriſtum intinge. ſi biberis inter bibendum illud in animo euolue, quod Chriſtus ſuo precioſo ſanguine tibi dedit: ſi dormieris ſuper ſpineam coronam tuum caput, & ſuper ſancta crucis lignũ tuum corpus colloca, & vt omnia vno verbo complectar, in tuam memoriam congere omnes dolores, & moleſtias, quas hic Dominus in vita, & morte paſſus eſt, cum ſponſa in Canticis, cap. 1. *inquiens.* Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea, *ideſt in intimo cordis mei* commorabitur.

Hoc ſatis ſit pro huius libri introductione, vt pius lector quem fructum ex hoc libro percepturus ſit, & quomodo illum percipere debeat, intelligat.

TRA-

TRACTATVS PRIMVS:

In quo naturali lumine myſterij noſtræ redemptionis conuenientiæ declarantur, & arboris ſanctæ Crucis viginti præcipui fructus explicantur.

De ratione procedendi in hoc tertio libro. Caput I.

IN Chriſtiano homine duo eſſe lumina initio libri docuimus, alterũ fidei, quod ad eũ quatenus Chriſtianũ pertinet, alterũ rõnis, quod ei quatenus homini cõuenit. Hoc rõnis lumẽ eſt quidã lucis radius, qui in animas noſtras ab illius infinitæ lucis fonte cadit, cuius cã hoĩem ad Dei imaginẽ & ſimilitudinẽ factũ eſſe, cõfitemur. Quod lumẽ cò eſt perfectius, quò vita, & cõſciẽtia purior eſt. Inter aũt cæteras differẽtias, quas inter hæc lumina eſſe diximus, illa vnà fuit, quòd veritas, quæ fide acquiritur firma, certa, & infallibilis eſt, quod in Dei auctoritate fundatur, quæ fallere nõ põt, licet hæc cognitio obſcuritate nõ careat. Fides.n.eſt credere, qđ nõ videmus. At veritas, quæ rõnis lumine acquiritur nõ tã certa eſt, neq; infallibilis maiorẽ euidẽtiã ſecũ trahit tũc cũ hac cognitione intelligitur, quòd quidquid creditur, a bona ratione alienum non eſt. Vt cum fides iubet, vt animas immortales eſſe, credamus, & quòd Deus humana curat, & pęna pro im-

probis,& gloria pro bonis reperitur. Hæc noſtra fides prædicat & docet, quæ tamen ita in rõnis lumine aperta ſunt,vt ea multi philoſophi,& pręſertim Socrates,& Plato,& Plutarcus, hoc ſolo lumine cognouerint. Cũ autẽ hoc modo rationis cũ fide copulatur(ideſt cũ ratio illud idẽ teſtatur, quod, & fides nos docet)ex hac re maximã lætitiã,& conſolationẽ anima noſtra percipit: qua quidẽ multo magis in fide confirmatur;duo.n.lumina ſimul iunctam magis illuminant.

Hoc igitur cum ita ſe habeat; in hoc tertio libro de noſtræ redẽptionis myſterio tractare decreuimus, illud exponens,quod fides noſtra de hoc diuino myſterio prædicat, quod non ſolum a ratione non abhorret, ſed maximè ei conſentaneum eſt.Quare tria præcipua declaraturus ſum,primum quàm ſit cum ratione congruum,quod de originali peccato,in quo nati ſumus,fides noſtra teſtatur; alterum,quàm fuerit conueniens,vt illa infinita Dei bonitas,& miſericordia homini lapſo remedium pararet, & præſertim quod reliquum hnmani generis illius cauſa ſine vllo ſuo actuali peccato patiebatur: tertium,quod nullum aliud conuenientius remedium tum ad Dei gloriam, tum ad hominis remediũ reperiri poterat, quàm Domini noſtri incarnationis,& paſſionis myſterium,& in hac tertia parte exponenda maior libri pars futura eſt.

In fine vero præcipuis quæſtionibus reſpondetur, quæ de hoc myſterio fieri poſſunt.

Vt autem noſtræ redemptionis myſterium tractare incipiamus, quo modo diximus ſupponendũ eſt,quod initio ſequentis libri ſupponimus, ſcilicet,quod Deus infinita ſua bonitate hominem creauit, vt eũ ſuæ glorię participẽ faceret,quodq; ei omnia dona,& dotes ſupernaturales dedit, q̃ ſunt originalis iuſtitia & gratia,vt ijs ad hunc tantum finem,tamq; altum ſe diſponeret,quodq; is ſua contumacia hæc dona perdidit, quæ pro ſe,ſuiſque poſteris acceperat,& in eo omnes amiſerunt: qualis enim ipſe remanſit, & tales genuit, peccator peccatores, mortalis mortales,nudus nudos,infirmus infirmos, debiles & male affectos. Horum omnium malorum radix originale peccatum eſt, in quo concepti ſumus omnes, quod noſtræ fidei unum ex primis dogma eſt. Hoc igitur lapſu, & morbo ſuppoſito, de illius remedio nunc tractaturi ſumus.

Quàm

Quàm ſit cum rationis lumine conſentaneum, quòd religio Chriſtiana de originali peccato tradit. *Cap. II.*

NVNC æquum eſt, vt de originali peccato agere incipiamus, vt pius lector ex hac re maiorem fructum percipiat & maiori attentione eam legat, prius declarabimus, quæ ad illius cognitionem conducunt. Primum igitur ad noſtræ redemptionis myſterium facit intelligere, quàm nobis redemptore, & medico ad hunc morbum ſanandum, opus eſſet. Deinde prodeſt plurimum, vt hinc illam veterum tam celebrē philoſophiam intelligamus, quæ in ſui ipſius cognitione verſatur, quod non ſolum humilitatis verum etiam virtutum omnium principium, & fundamentum eſt. Cum enim ægrotus ſui morbi periculum cognoſcit remedium quærit, quòd qui non cognoſcit, illud minimè quærit, & ita in eo periclitatur.

Huius autem morbi rimedium illud eſt, quo ſancti vſi ſunt, qui cum venenum in ſe incluſum eſſe cognoſcerent, inde quærendæ medicinæ occaſionem ſumpſerunt, qui ſunt ieiunia, orationes, eleemoſinas, ſacramentorum frequentia, quæ ſunt medicinæ ab illo medico exhibitæ, qui de cœlo vt hanc infirmitatem curaret deſcendit, & vnà omnes peccandi occaſiones effugere, ne extrinſicus vires adiungamus illis propenſionibus, quas intrinſicus patimur.

Quamobrem illud tempus non fruſtra conſumpſiſſe exiſtimare debemus, quod in hac re explananda conteremus, ex qua tam multi fructus percipiuntur.

Vt doctrina originalis peccati intelligatur illud, quòd ad ipſam fidem pertinet ſupponendum eſt, Deum non creaſſe hominem, illis imperfectionibus, & incommodis, quæ nunc tam in corpore, quàm in anima patitur.

Quod præterquam, quòd id fidei eſt apertiùs oſtendemus, & quaſi ſub oculos ponemus. In quo duo ſupponimus alterum, quod ille ſummus Dominus, licet potuerit hominem (vt inquiunt) in puris naturalibus creare, (& ita iiſdem pœnis, quibus nunc eſt obnoxius eſſet) tamen illius bonitatis magnificentiæ non erat conueniens, vt eum huiuſmodi crearet.

Propter hanc cauſam noluit in humana natura pœnam eſſe, in qua culpa non erat.

Alterum eſt quod omnia opera, quæ ille facit (omnia in ſuo genere) ſunt ita perfecta, & abſoluta, vt in illis nihil inordinatum, aut imperfectum ſit, nihil illi deſit, nihil ſuperſit, quod Salomon his verbis teſtatur.

Nihil

Nihil eſt, quòd Dei operibus vel addi, vel auferri poſſit, quæ tanta ſapientia, & prouidentia creauit, vt per ea cognoſceretur, & coeretur. in hanc ſententiam ſcribitur in ſapientiæ libro, quòd Deus omnia numero, pondere, & menſura creauit, in his tribus verbis omnium operum illius ſapientiſſimi artificis, qui omnia formauit, perfectionem ſignificat. Corporearum enim rerum aliæ numero, aliæ ponderæ, aliæ menſura adminiſtrantur.

Vt autem ſapiens diuinorum operum ſummam perfectionem oſtenderet hæc tria in vnum collegit, quæ ſunt numerus, pondus, & menſura. Non minus autem apertum teſtimonium illud eſt, quod in libro Geneſis legitur, vbi perfecta mundi creatione ſcribitur, quòd vidit Deus cunctaque fecerat illis tribus diebus eſſe valde bona. Vbi non ſolum dixit, bona, ſed illud addidit, valde bona ideſt perfecta omnia in ſua ſpecie.

Hoc idem ſecularis philoſophia paſſim teſtatur, quòd naturæ auctor ſemper quod melius, & perfectius eſt, facit, quòd idem ratio confirmat: operum enim imperfectio opificis imperfectionis argumentum eſt, & blaſphemia eſſet hoc illi ſapientiſſimo factori tribuere.

His duobus fundamentis iactis, quæ tam aperta ſunt nunc oſtendemus, Dei non fuiſſe hominem tam multis imperfectionibus, incommodis, & defectis creare, quib. cũ nũc de vtero matris egreditur homo. Quare, quæ magis in humana vita inordinata ſunt videamus, deinde narrabimus, quomodo hæc a mala peccati radice, & ſemine in quo conceptus fuit homo, naſcantur.

Illud primum compertum eſt, hominem rationalem creaturam eſſe, quæ natura illius propria eſt, qua a cæteris animalibus differimus, quod cum ita ſit, magis naturale, & proprium hominis eſſe deberet ſecundum rationem viuere, ideſt ſecundum virtutem, quòd virtus ſic eſt cum ratione cóniuncta, & tam illis affinis eſt, vt eadem ratio ſit illius (vt inquit Ariſtoteles) ſoror. Nos autem re ipſa cernimus tantum abeſſe homines a vita; quæ ratione, & virtute regatur, vt in illis appetitus tantummodo dominentur: nobis igitur fatendum eſt, aliquem naturæ morbum adeſſe, cum illud non faciat, quod ita ſuæ naturæ proprium eſt. cum equum currere non poſſe cernimus, nec nare piſcem, nec auem volare aliquem in illis morbum ineſſe intelligimus, qui illis impedimento eſt, quo minus, quòd illorum animalium proprium, & naturale eſt, efficere poſſint.

Rationalis autem creaturæ magis naturale eſt ſecundum rationem, & virtutem viuere, quàm quiuis horum motuum ſit illorum animalium proprium: ſtatuendum igitur eſt, in humana natura aliquem communem morbum ineſſe, qui actionem tam propriam, tamque naturalem, vt hæc eſt, impedit.

Illa quoque eſt communis philoſophorum ſententia, quod omnes na turales actiones cum voluptate fiant, quod hac illecebra natura nos ad ea excitat, & inuitat, ſic oculi cum vident delectantur cum audiunt aures, palatus cum guſtat, & ita reliqui: cum autem ſit rationalis creaturæ tam proprium ſecũdum rationis, & virtutis leges viuere (vt dictum eſt) virtutis opera maxima cum voluptate, & vitij maxima cum moleſtia eſſe debebant, ſed reipſa rem aliter ſe habere cernimus, virtutes ſcilicet pleriſque duras, & difficiles, & vitia contra facilia, & ſuauia eſſe, natura igitur vbi hoc incommodum eſt, morbo affecta eſt.

Hoc idem probatur noſtrorum appetituum a via recta declinatione hoc modo. Homo duabus partibus conſtat, quæ ſunt corpus, & anima, quæ tam inter ſe differunt, vt alterum mortale, & altera immortalis ſit, alterum terrenum altera cœleſtis, alterum belluarum, altera ſit angelorum ſimilis.

Hæ duæ partes ſua propria bona in ſe habent, corporis bona ſunt valetudo, vires, velocitas, diuitiæ, pulchritudo. animæ eadem ſunt, ſed ſpiri taliter ſumpta, bona valetudo, & bona animæ affectio, vires, vt vitio re ſiſtat, velocitas, vt per virtutis viam poſſit currere, & omnium, ſpiritalium bonorum diuitiæ. cum autem animæ bona tanto bonis corporis præſtent, quanto eſt illa corpore præſtantior noſtræ voluntatis, & appeti tus natura rectus poſtulat, vt quod maiori, eſt valoris, & magis amatur pluris etiam fiat, & maioai diligentia curetur.

Quod plerunque inter homines fieri contra conſpicitur, qui corporis bona tanti faciunt, tam amant tanto ardore, & diligẽtia quærunt, vt diu, noctuque nihil aliud cogitent nihil curent, nihil tractent, nihilque ſomnient. Omnia maris pericula, terræ, ignis, aquæ, haſtarum, & gladiorum, adeunt, vt hæc bona conſequantur. Pro bonis vero ſpiritalibus, quæ illis longe præſtant, quis tantopere excitatur? Quis in tam mul tis laboribus verſatur? quis tam multa pro his vitæ pericula adit? Quis autem hinc non intelliget noſtri appetitus palatum eſſe corruptum, qui horum bonorum ſpiritalium dignitatem reſpuit, & tanta moleſtia afficitur, & tantopere elaborat, vt illa corporalia conſequatur? Quod apertius hoc exemplo dignoſcitur.

Quemadmodum ſe habet noſtri palati guſtus ad dulce, & ad amarum, & ad magis, & minus dulce; ſic noſtræ voluntatis appetitus ſe ad bonum, & malum habet, quod noſtræ voluntatis obiectum eſt, vt dulce & amarum noſtri palati, cum autem palatus de ſaporibus non recte iudicat, dulce amarum exiſtimans, & amarum dulce, inſulſum ſapidum, & ſapidum inſulſum) vt fœmina facit, quæ vel terram comedit, vel teſtas male coctas) in illius corpore morbum adeſſe intelligimus, palatumque corruptum eſſe: ita cum videmus noſtram voluntatem in bonorum amo-

re

re inordinatã eſſe; cumque bonis ſpiritalibus, & diuinis minime delecta ri, & ex viliſſimis carnis bonis tantam percipere voluptatem, quis illam voluntatem corruptam eſſe non intelliget; & minime fieri poſſe, vt ille ſummus artifex hominem tam inordinatum creauerit?

Vlterius autem progrediamur, & eo pro fundamento vtamur, quod iam diximus de noſtræ animæ præſtantia, & noſtri corporis vilitate. illud animaduertatur, quod ſecundum diuinam, & humanam philoſophiam, natura facta fuit anima domina, vt imperaret, & corpus, vt ſeruiret, & obediret, vt in optimis Reipublicæ ſtatibus fieri ſolet, vbi patricii adminiſtrant, & dominantur, & populus obedit.

Cum autem hic orde tam naturalis ſit hoc corpus animæ facilè, & cũ voluptate obedire, & ſeruire debebat, vt in ipſius corporis membris cernitur, quæ licet hæc inter ea præemiuentia non ſit, tamen cum opus eſt alia alijs ſeruiunt.

At omnes quotidie carnis rebellionem, & contumaciam in ſpiritum cernimus. Quam declarauit Apoſtolus cum inquit, Roma. 7. *Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis.*

Cum id iam extra ordinem ſit, tamque repugnantia adſit, & quaſi quoddam ſchiſma inter ipſius hominis partes, qui fieri poterat, vt ille ſapientiſſimus artifex hominem hac diuiſione, & contrarietate crearet, quod omnibus virtutibus, omnique honeſtati impedimento eſt?

Ad hæc omnia accedit mira obliuio vltimi finis; ad quem homines creati fuerunt. illud enim cernimus animalia rationis expertia nulla alia in re verſari, quàm in eo inquirendo, quod ad vitam neceſſe eſt, & ad ſui corporis conſeruationem, qui eſt finis illis a creatore propoſitus tam quam creaturis rationis expertibus, quæ maioris boni capaces non erant.

Hominis autem finis (qui in ſe diuinæ lucis radium continet, quæ ratio eſt, qua dicitur homo ad imaginem Dei fuiſſe creatum, & per eam ſu per omnes cœlos euolare poſſe, & vſque ad illius creatorem peruenire, alium habet finem præſtantiorem, & ſuæ nobilitati magis congruentem qui & ſummi boni, qui Deus eſt contemplatio, & amor, vt Ariſtoteles, & Plato omnium philoſophorum præſtantiſſimi ſtatuetunt. Medium autem, & iter ad hoc genus contemplationis conſequendum eſt moralium virtutum poſſeſſio, quibus noſtrarum perturbationum, quæ quidem nos in terras deijciunt, & a cœlo ſegregant, tumultus comprimitur, & animæ oculos purificant, & acuunt, vt illá infinitam lucem, & pulchritudinem contemplari valeat.

Ad hæc duo munera intellectus nobis datus fuit, qui duas dotes habet, alteram ad virtutem comparandam, & vitam ſuam prudenter diſpo-

nendam,alteram vt ad rerum ſpiritalium,& diuinarum ſtudium, & conſi derationem ſe erigeret. Quas duas dotes Philoſophi, & Theologi intellectum practicum,& ſpeculatiuum dicunt non quod hi duo intellectus ſint inter ſe diſtincti,quod minime ſunt,ſed vnus tantũ,qui has duas facultates habet,quas his nominibus vocamus.

Hoc autem cum ita ſe habeat naturalis ordo poſtulat,vt quemadmodũ animalia rationis expertia nulla in re inſiſtunt niſi in parandis illis rebus quæ ad ſuam perfectionem,& conſeruationem faciunt,qui illorum finis eſt,quod vtinam,& homo in ſuo genere faceret.Quod plerumque in hominibus longe aliter cernimus,cum nulla alia in re minus inuigilent,quã in hac,in qua vna perpetuo ſe occupare deberet. imo ita a ſua natura degenerant,vt quemadmodum belluæ ad nihil aliud properant,quàm in cõquirendis bonis ſuo corpori,ſic illi(vt vniuerſi loquar) nulla in re alia verſantur,quàm in iiſdem rebus,in quibus, & illæ. Quo autem maior obiectio,quod maius vulnus,qui morbus grauior eſſe poteſt,quàm tam nobilem creaturam Dei fęlicitatis & gloriæ capacem ſe belluarum ſimilem efficere,nullumque alium finem reſpicere,nulloque alia in re inſiſtere, niſi in ijſdem rebus,in quibus, & ipſę inuigilant? cur homo illum diuinæ lucis radium accepiſti,quod rationis lumen eſt, quod te hominem facit, & quo procul abes a belluis, & te Dei capacem efficit? Hic etiam aliud eſt, quo maxime dolendum eſt,quodq; nobis maiorem admirationem afferre debet,quòd non ſolum bona pars hominum ad hæc ſtudia ſe non conferunt,quæ diximus in virtute comparanda, & rerum diuinarum contemplatione verſari:ſed intellectus,qui ita miniſter omniũ virtutũ eſſe debebat apoſtata (ſi hac voce vti licet) factus eſt, vt omnium vitiorum miniſter,& inuentor ſit effectus. Quis enim tot genera tantorum ciborum,& condimentorum,quæ gulæ irritamenta ſunt,& luxuriarum, quis tot genera veſtimentorum,& ſuperborum domorum inuenit? Quis talari um omnium ludos?

Quis cætera ludendi genera? Quis, quod peius eſt, tot belli machinas inuenit,tot armorum genera, & æneorum tormentorum, quibus eò peruenit, vt illud imitaretur, quod ad vnum Deum pertinet, quod eſt tonare, fulgurare, & de nubibus fulmina detorquere, & id omne ad humani generis ruinam, vt neque mare, neque terra, neque vllus reperiretur locus, qui humano ſanguine non eſſet fędatus? Videtur enim non ſolum belluarum ſimilis eſſe factus, ſed longè peior: malitia enim viribus rationis munita in multo maiora mala valet.

Quamobrem quidam philoſophus inquit. Nihil eſſe hominum generi mala voluntate peſtilentius cum rationis ingenio, & acie iuuatur.

Quis autem tantam calamitatem non deplorauerit? Quis hac peruerſitate, & apoſtaſia huius diuinæ partis, quam in homine poſuit Deus,

Deus,non ſtupeſcet? Quis hoc argumento humanæ naturæ grauem morbum non uidebit? & fieri non poſſe,vt ex illius ſummi artificis manu opus tam inordinatum,vt hoc eſt,egrederetur?

Hæc peruerſitas tanta eſt, & tam naturæ rectitudini, & ordini contraria,& ita philoſophiæ profeſſores commouit, vt multas nugas effutirent. Alij enim cum animalium rationis expertium ordinem,quem in vita ſeruant,animaduerterent,& humanarum rerum confuſionem, dicere ſunt auſi Deum cętera animalia,non autem hominem curare. Hoc autem quid magis ab ipſa ratione abhorrens dici poterat? Alij dementiores etiam fuerunt, qui rationibus antea adductis, & alijs huius generis dixerunt, minimè fieri poſſe, vt Deus hominem his peruerſis propenſionibus,& incommodis creauerit,& cum originalis peccati ſecretum ignorarent,quod horum malorum in cauſa eſt, dæmonium, non autem Deum creaſſe hominem, vnà cum omnibus hiſce inferioribus dixerint: & ita duos createrum rerum principes,& auctores poſuerunt, alterum inuiſibilium,qui Deus erat: alterum viſibilium,qui dæmonium erat. In quo errore,qui Manichæorum fuit,vſque ad trigeſimum ſuæ ætatis annum Sanctus Auguſtinus verſatus eſt,quo tempore(cum adhuc originalis peccati ſecretum ignoraret) non poterat non admirari,cur omnia in homine ita inordinata eſſent, ſibi perſuadens minimè fieri poſſe, vt id à Deo proficiſceretur,cum auctor ſanctiſsimus,& ſapientiſsimus ſit. Quæ ſi quis illius confeſsionum libros legerit,intelliget, vbi anguſtias, & calamitates narrat, quas patiebatur, dum horum malorum cauſam inquireret, & ita cap. quinto ſuarum confeſsionum inquit. Bonus Deus eſt,& omnia bona fecit. Vnde autem malum profectum eſt, qua huc ingreſſum eſt? Quæ fuit radix? quód illius ſemen? At fortaſſe id non eſt; Cur autem timemus,quod non eſt? etſi fruſtra timemus,hic timor malus eſt.

Vnde igitur ortum eſt,cum Deus bonus omnia bona fecerit? Vnde igitur hoc malum emanauit? Adeſtne aliqua mala materia, ex qua illum formauit, & quid reliquit, quod in bonum non conuertit? cur ita reliquit? aut cur ex ea illud malum non abſtulit,vel illam materiam non perdidit, vel in bonum non conuertit,cum totus potens eſſet.

Huiuſmodi meo in animo euoluebam timore mortis grauiſsimis curis anxius, veritate tamen non inuenta: & paulò infra, quænam erant inquit ille animæ meæ tormenta? qui parientis dolores in corde meo? Tu ſolus id non ignorabas,quod patiebatur,non autem homo. Nullum enim tempus,nulla verba ſatis erant,quibus tormenta, quæ patiebar declarare valerem. Hæc Sanctus Auguſtinus in quo declarat, quod anima ſua patiebatur, cum originalis peccati ſecretum nondum eſſet aſſecutus.

Chriſtianæ verò religionis lumen,veritatis magiſtra, nos ex hiſce er-

roribus,& dubijs extrahit. Fatetur enim nihil horum malorũ à Deo perfectum eſſe, vt apertè ex ijs, quæ initio adduximus colligitur, ſed horum morborum originem,& fontem fuiſſe peccatum.

Vt autem huic noſtræ longę orationi finem imponamus, illud colligimus omnium horum malorum originem,& principium peccatum originale fuiſſe,in quo omnes concepti ſumus. Quis fortaſſe dixerit; quomodo id probas? in tenera enim puerorum ætate, antequam peccare poſſint horum malorum ſemina videmus: tunc ira, inuidia, odium, rabies, vindictæ appetitus, & aliæ huiuſmodi animi perturbationes appatere incipiunt, quæ non à proprijs proficiſcuntur peccatis, quæ non cõmiſerunt, ex quo fatendum eſt, quòd omnes homines his malis propenſionibus naſcuntur, non ſuis proprijs actualibus peccatis, quodque in aliquo homine aliquod fuit peccatum, qui totius humani generis principium fuit, qui ſua culpa hac pęna damnatus fuit,& qualis ipſe remanſit,& tales nos omnes genuit.

Hic non loquor de morte, cui quidem omnes propter peccatum obnoxij fuimus, neque de multis morbis,& calamitatibus, quæ hominũ corporibus accidunt: quod illud maximè ſpectaui, vt de animæ morbis agerẽ, ad cuius curam noſtræ redemptionis myſterium, de quo hoc loco agimus, maximè conducit. Id omne tam diffusè dictum eſt, vt apertè hominum naturæ morbum, & remedij neceſsitatẽ intelligeremus, vt quò apertiùs morbum cognoſceremus, eò meliùs quantum præſtantisſimo medico deberemus, nobis innoteſceret, qui à tam multis malis tanto pretio nos liberauit. Eò etiam, quod dictum eſt, conducet (licet non ſit huius loci proprium) vt Chriſtianus vir, qui ſalutem cupit, ſuarum propenſionum, quas in ſe habet, venenum intelligat, vt hac ratione cognoſcat, quàm cautè viuere debeat, quamque illi utendum ſit illis remedijs, quæ antea diximus, & præſertim quod illi omnes peccandi occaſiones fugiendæ ſunt, ne malæ noſtræ carnis propenſioni ſuffragetur, ijs occaſionibus, quæ nobis extrinſecus offeruntur. Communi igitur humani generis morbo expoſito, de illius remedio tractare nunc incipiendum eſt.

Quòd immenſæ Dei bonitati placuit, homini remedium mittere, dæmonio in ſua obſtinatione relicto.

Cap. III.

IAM in ſuperiori capite vidimus, cuiuſmodi poſt peccatũ homo relictus ſit; qui (vt S. Trident. concilium inquit) intrinſecus, & extrinſecus mutatus eſt, corpus morti ſub iectum, & ſexcentis morbis & calamitatibus obnoxium, & anima vnà cum ſuis potentijs omnibus in ſuis appetitibus, & affectibus inordinata, vt antea dictum eſt. hoc modo mutatus remanſit homo poſt peccatum, & ita nos omnes remanemus.

Nam (vt inquit S. Aug.) totum humanum genus perijt, cũ ille perijt, in quo illud totum conſiſtebat.

Cum igitur homo in hoc ſtatu remanſerit, tam infęlici: poſſet quidem creator ſuam adhibere iuſtitiam, & ita derelictum eum relinquere, vt dęmonium reliquit. Neminem enim habebat, cui rationem redderet, neque qui eum Imperio priuaret, aut reprehenderet: vt inquit Sapiens, quis te reprehendet, aut accuſabit, ſi omnes orbis terrarum nationes perirent? Neque quòd hominis ſeruitio indigeret, vt id faceret, adduci poterat; nã, vt ab æterno ſine homine fuit, ſic poterat in æternum glorioſus, & beatus permanere, vt nunc quidem eſt. Nam vt à nullo pendet, quatenus eſt, ita quatenus beatus eſt. Vt neq; quemadmodũ ex ſe ſuũ eſſe habet, ſic ex ſe ipſe beatus eſt: cum in eo eſſe, & beatè eſſe minimè ſeiungantur. Neq; à parte hominis habebat merita, quæ ad id illum impellerent.

Cum enim remanſiſſet Dei inimicus, nihil facere poterat per ſe, quod illi gratum eſſet: itaque creator, neque quod homine indigeret, neque noſtris meritis nobis auxilium ferre debuit; ſed ſolis ſuæ bonitatis, & miſericordiæ viſceribus.

Ex quo S. Auguſt. inquit, quòd non noſtra merita, ſed peccata noſtra illum de cœlo in terram traxerũt. Idẽ dominus id declarat per Iſaiã c. 43. inquiens. *Non me inuocaſti Iacob nec laboraſti in me Iſrael. Non obtuliſti mihi arietem holocauſti tui, & victimis tuis non glorificaſti me. Veruntamen ſeruire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborẽ in iniquitatibus tuis: Ego ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Reduc me in memoriam, & iudicemur ſimul: narra, ſi quid habes, vt iuſtificeris.* Hæc ſunt Domini verba per Iſaiam: Hoc idem Apo. ad Tit. 3. his verbis apertè, inquit. *Cum autem benignitas, & humanitas apparuit Saluatoris noſtri Dei; non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiam ſaluos nos fecit.*

Hic aliquis fortaſſe dicet, Angelus peccauit, & homo peccauit, cur angelo remedium non parauit, homini verò ſic? Chriſtianæ religioni, & humilitati, vt ſatisfiat, ſatis eſt diuinum decretum, diuinaque voluntas: nam (vt Saluianus inquit) quemadmodum maioris ponderis Deus eſt, quàm omnis ratio, ſic illius volũtatis decretum magis, quàm omnis ratio ſatisfacit.

Non tamen huic rei conuenientiæ deſunt. Nam (vt S. Thomas ait) omnibus creaturis diuina prouidentia remedium parauit illarum naturam ſeruans, neque quod creauit mutans. Illud autem ſciendum eſt, quòd angeli natura (iuxta eiuſdem Doctoris ſententiam) eſt, vt inuariabilis ſit, in eo, quod ſemel decreuit, & ſtatuit.

Nam quemadmodum ſtatim, & primo inſtanti intelligit, quidquid intelligere poteſt, ſic etiam in prima uoluntate permanet, & perſeuerat, in qua initio fuit. Homo verò non ita ſe habet, ſed natura mobilis, & variabilis eſt.

Nam quemadmodũ nunc aliquid intelligit, & cras aliud, ſic nunc aliud aliud cras decernit: hodie aliquid ſibi proponit, & cras propoſiti pęnitet, & aliud ſibi proponit; itaque hominem natura pęnitet, quod angelo minime contingit.

Propter hanc cauſam remedij, & medicinæ fuit hominis morbus capax, non autem angeli. Ad hæc ſi cecidit angelus, fuit ſua ipſius voluntate ſolum, nullo eum incitante, aut ſuadente, homo verò cum peccauit; laceſſitus, & perſuaſus ſuo aduerſario fuit. Ex quo æquum eſſe videtur, vt is ad bonum ſubleuetur, qui ad malum impulſus fuit: & habeat amicos, qui ad bonum adhortentur, qui habuit tentatores, qui ad malum impulerunt; cum autem habuerit, qui illi pedes obiecit, quò caderet, habeat etiam qui manũ porrigat, vt ſubleuetur, cum non ſit conſentaneum, ut Dei creatura magis mali, quàm boni capax ſit: & vt in altero adiuuari potuit, ſic & in altero adiuuari poſſit.

Aliud quoque hic maximè conſiderandum eſt, quod ſi cecidit Angelus, cecidit ſuo proprio peccato, quod ille cõmiſit, non autẽ aliorũ peccatum illum reum fecit; in filijs verò Adæ non ſic res ſe habet, qui naſcũtur in peccato originali, & iræ filij propter aliùs peccatum, quod etiã illius proprium eſt.

Quod cum ita ſit æquũ fuit, vt quemadmodum alterius culpa nos dãnauit, ſit alterius valetudo nobis auxiliaretur. Quod ſi aliter eſſet videretur Deus hominem magis mali, quàm boni capacem creaſſe cum alterius culpa eum damnare potuit, & alterius virtus liberare nequiuerit.

Hinc etiam illud conſequeretur, iuſtitiæ Dei regnum maius eſſe, quàm illius miſericordię; cũ iuſtitia ad homines puniendos propter alterius pec-

peccata penderet,miſericordia verò non ſatis eſſet, quæ illis alterius meritis opem ferret.

Quare conſentaneum quidem erat, vt eò miſericordia ſuo regno perueniret, quò & iuſtitia ſuo perueniebat. Quo tollitur quidem hominis querela,qui dicere poſſet: Quid ego Domine in ventre matris meæ feci, quòd in peccato naſcerer? Huic enim reſponderi poteſt. Quid feciſti tu cum baptizatus fuiſti,vt ab hoc peccato iuſtificareris.

Quare ſi dicis, ſine tua cauſa te hoſti traditum eſſe, hoc ne graueris: quòd ſine tua cauſa ab illo liberatus es: & ita in te illud adimpletur, quod Deus per Iſaiam cap.52.inquit. *Gratis venundati eſtis,& ſine argento redimemini*. Alia etiã adeſt cauſa conſideratione digna,quæ illa eſt. Quod ſi Diabolus hominem tentauit, non eò fuit ſolum, vt hominem damnaret,ſed etiam vt Deo in ſua creatura bellum inferret: ne finem, propter quem illum creauerat,conſequeretur;& ita Deus non eſſet voti compos. Et nulla ratione Dei gloriæ conueniebat, poſſe Dęmonium gloriari aduerſus illum præualuiſſe: & illius conſilia,& decreta impedijſſe. Aequum enim erat,vt Deum rem ita tractaret,& moliretur,vt non ſolum,quod ſibi propoſuit ad optatum finem perduceret (quod erat ſecum hominem coniungere) imò perfectum reddere,vt profecto perfecit. Cũ enim antea hominem vnum ſecum efficere per gratiam decreuiſſet, nunc ſecum in vna perſona coniungere ſtatuit,quod vinculum eſt omnium arctiſſimum.

Hac ratione ſolet Deus de ſuis inimicis triumphare, cum ex iiſdem rebus,quibus ipſi inimici Deum impedire tentant,occaſionem ſumat, qua præſtantiora ipſe tribuat.

Quomodo neque homo,neque angelus, neq; alia pura creatura in iuſtitiæ rigore communi hominum generi ſatisfacere poterat.

Cap. IIII.

Eo ſupposito fuiſſe diuinæ bonitati conueniens, vt lapſo homini remedium pararet,ſequitur,vt de remedio,quod ad id delegit agamus.

In quo primum ſupponendum eſt,Deum ſuam potentiam abſolutè non adhibere in his rebus, quas efficere ſtatuit.

Cum enim ille ſummè perfectus ſit, ſic & omnia eius opera ſummè perfecta ſunt: & ita in illis omnem ordinem, & rectitudinem ſeruat, quæ illius ſapientiæ, & iuſtitiæ conuenit. Hoc ſignificauit Sap. cap.7. cum inquit,eum omnia ſuauiter diſpenſare,cum ſuis medijs ad debitos fines procedat.

Cum

Cum autem hunc ordinem in omnibus ſuis actionibus ſeruet, multò magis eum in redemptionis opere leuari voluit, quod quidem omnium præſtantiſſimum eſt,& illud,quod Dei opus dicitur (vt Saluator vocauit) & ita per media omnium præſtantiſſima perfici voluit.

Hoc idem in naturæ operibus obſeruauit Deus,quæ ſi cum hac compa rentur, abiectiſſima ſunt. Ex quo illa communis philoſophorum ſententia eſt, qui dixerunt, naturam (ideſt naturæ auctorem) ſemper in me lius,& perfectius tendere, & ex hac conſequi affirmant, quòd in hominis generatione ſemper natura maſculum facere contendit, tamquam quod perfectius eſt: ſed aliquo accidente, quod vel in materia ſit, vel in formatiua virtute, fœmina generatur.

Quod ſi hic ordo in naturæ operibus ab illo ſummo artifice ſeruatur, (quæ quidem nullum alium finem habent, quàm eſſe naturale, & corruptibile) quanto magis in gratiæ operibus,quorum finis ſupernaturalis,& diuinus eſt, ordinem ſeruabit? cum homines aliquod opus efficere volunt laboris, & impenſæ rationem habere ſolent, quæ ſi ſuas vires ſuperant,ſuaſque facultates,vt poſſunt,opera efficere ſolent,licet minus perfecta,quàm vellent efficianr.Nam (vt hic dici ſolet) Rex, quò poteſt nō quò vult,vadit.

At in Deum, qui infinitè diues, & potens eſt, hoc cadere non poteſt. Propter hanc cauſam ita perfecta opera facit, vt illius infinite bonitati, & ſapientiæ conuenit, vt in hoc noſtræ redemptionis opere cernitur. Quod tanta perfectione deſcripſit, & ordinauit, vt nihil melius excogitari poſſit,tum ad illius gloriam,tum ad noſtrarum miſeriarum remedium quæ duo in omnibus ſuis actionibus reſpicit,vt infra dicturi ſumus. Vt ſi omnia hominum, & angelorum ingenia in vnum redigerentur,nullam rationem nec inuenire,nec excogitare poſſent,ad id,quàm hæc eſt, præſtantiorem.

Hoc autem firmiſſimo fundamento reſponſum eſt omnibus quæſtionibus,quæ ab ignaris hominibus fiunt,dicentes.

Nonne poſſet Deus alia ratione humano generi remedium afferre abſque tanta ſua moleſtia, & precio? quibus reſponſum velimus, potuiſſet quidem ſi voluiſſet ſexcentis alijs rationibus:ſed (vt antea diximus) nunquam reſpicit illud, quod ſua potentia abſoluta poteſt (quòd hac ratione poſſet quidem temporis puncto ad cœlum quicunque in inferno ſunt, perferre) ſed quod dignitati, ſapientiæ, bonitati, & iuſtitiæ, & miſericordiæ conuenit. cuius rei cum rationem haberet minime fieri poterat, vt congruentior ratio excogitaretur.

Quod probè Euſebius Emiſſenus declarat his verbis. Peccauerat primus homo ſua culpa, & contumacia, ſua ipſius voluntate a dæmonio adductus non autem coactus.

Quamobrem

Quamobrem poterat quidem miſericordia redimi,ſed non decebat,vt a diuino patre tamquam innocens liberaretur. Cum autem Deus in hoc opere non potentia,ſed ſua iuſtitia vteretur,opus erat ad ſuæ culpæ ſatiſfactionem vir purus,& ſanctus,& ab omni peccato mundus;ille enim peccatis remedium conſequi non poterat, qui alteri ſubiectum eſſet, neque pro ſeruis ille poterat ſe offerre,qui ſeruitutis legibus eſſet obſtrictus. At noſtra regio hominem,vt hic eſt purum,& liberum non habebat. Quare ex altera parte venire debebat,vt debitam ſatisfactionem offerre poſſet, liber pro debitoribus,iuſtus per iniuſtis,innocēs pro peccatoribus, agnus pro ædis, qui extrinſecus ex eodem genere, quo & peccator eſſet, ſed non ex eadē conditione:illius ſimilis in ſubſtantiæ qualitate, ſed vitæ puritate diſſimilis,vt ex nobis ſumeret,quo pro nobis ſolueret,& a ſe illud ſuſciperet,quo nihil deberet.

Quare de nobis ſacrificium obtulit,ſed de ſe nobis veniæ gratiā dedit.

Et paulo infra in ſequenti homelia materiam ſequens eiuſdem myſterij,ſic inquit.Peccatum originale non habuit Saluator,quod in eo noſtræ generationis vilitate locus non fuit,quare mortem, quæ debebatur omnibus,deſtruere potuit, quòd eam paſſus eſt,quàm non debebat:itaque indigniſſima paſſione alienis peccatis ſatisfecit, quòd ipſe peccata propria non habebat.

Et hac ratione humani generis hoſtis iure deuictus eſt. Nam cum homo ſeipſum illi tradidiſſet, & propter peccatum illius factus cum ſit,dæmonium deceptū more ſuo, quod alios homines peccatores interficere ſolebat,innocentem aggreſſum eſt, & liberum interfecit,& captiuum perdidit,& ita ſuum ius amiſit, cum hominem ſit aggreſſum, qui ſuus non erat id omne dixit hic doctor, qui paucis verbis huius myſterij ſummam complexus eſt.

Sed ad huius doctrinæ maiorem cognitionem de ea fuſius in præſenti tractaturi ſumus,in quo declarandum eſt, quòd (vt hic ſanctus inquit) nulla creatura non ſolum humana, ſed ne angelica quidem iure huic culpæ naturæ humanæ communi ſatis facere poterat.

Notum enim eſt,quòd quo perſona eſt maioris dignitatis,cò maior eſt iniuria,quæ illata illi eſt. & quot ſunt perſonæ læſæ dignitatis gradus, tot etiam ſunt gradus iniuriæ, quæ illata illi eſt: cum autem illud manifeſtū ſit,quòd Dei maeſtas infinita eſt, manifeſtum eſt etiam, quòd & iniuria qua ille affectus fuit,infinita eſt,& propter hanc cauſam in legibus, & iuſtitiæ rigore nulla pura creatura pro ea ſatisfacere poterat, cum ſumma omnium creaturarum ſit limitibus inclusa,atque finita, cum quo aliud infinitatis genus coniungitur,quod eſt,quæ eſt hominum numerus, qui in hoc peccato includitur,in quo naſcimur omnes, qui licet infinitus nō ſit infinitati tamen ex humanæ ſpeciei parte, quæ in infinitum multiplicari

poteſt,

poteſt,non repugnat.Cum autem omnes hi homines in peccato naſcantur,quis ex illis pro tam multis peccatoribus, & peccatis ſatisfacere poterat,quot ſunt peccata eorum, qui nati, & naſcituri ſunt non ſolum originalia,ſed etiam actualia,quæ longe plura ſunt;cum hoc debitum vniuerſale ſit,& homo particularis.

Præterea omnes creaturæ tam angeli, quam homines quidquid habēt a Deo acceperunt iuxta illud Apoſtoli. *Quid habes, quod non acceperis?* Quare quidquid habent ex iure debitum eſt ei,qui dedit. Quare non poteſt creatura debitum ſoluere opera,quam alio nomine debet, vt non poteſt ſeruus,qui ſuo Domino cētum aureos numos furatus ſit ei, omnibus ſuis operis ſatisfacere,quæ omnia illi nomine ſeruitutis debet.

Præterea homo propter peccatum Dei inimicus factus erat,in quo ſtatu nihil facere poterat,quod Deo gratum eſſet:non enim ab inimicis ſeruitium Deus recipit,ſed ab amicis,nequé operas ſolum naturæ viribus effectas,ſed ſuæ gratiæ.

Ex quo dici non poteſt,quòd vt homo illud efficere potuit, quo Deo ingratus,& inimicus efficeretur, facere etiam poſſet aliquid,quo illi gratus,& amicus fieret,cum alteri natura ſit ſatis,alteri gratia opus ſit: præſertim, quòd homo plus valet ad damnationem, quàm ad damnum,quo ipſe ſe afficit,reſarciendum.

Potuit enim ſibi mortem conciſcere,ſed ſe ipſe a mortuis excitare non poteſt:potuit per ſe in peccatum incidere,ſed peccati laqueum euadere,niſi a Deo fuerit adiutus,minimè poterit.

Aliud quoque maximum impedimentum in homine ineſt, quòd quo eſt abiectiori, & viliori conditione (ſi illum cum angelis conferimus) eo maior iniuria eſt,quā cum peccat, facit,& ſatisfactio minor,quam ſua pœnitentia offert.

Perſonæ enim vilitas facit,vt iniuria ſit maior,& ſatisfactio minor.Inde ſit, vt ſi quis obſcuro loco natus colaphum infringit honorato alicui viro, maior iniuria habeatur,quàm ſi alius honeſtus uir illi infregiſſet:ſic etiam huiuſmodi perſonæ ſatisfactio eò minoris habetur valoris,quò perſonam inferioris ordinis eſt.

Quid ego de illius hominis ſatisfactione dicam, qui in culpa eſt: cum quid quod creatum eſt eccepta ſacra Chriſti humanitate in iuſtitia rigore non ſatis ſit,quod offenſæ diuinæ maeſtati factæ ſatisfaciat. Huius rei rationem adducit S. Anſelmus, inquiens, quod peccatum eſt Deum non æſtimare (quatenus ad peccati contumaciam ſpectat) quod facere non debebat homo, licet quidquid extra Deum eſt,amitteretur, cum infinitè præ omnibus aliis rebus valeat.

Ex quo rationis, & iuſtitiæ æquitas poſtulat, vt homo peccator in ſatisfactionem aliquid eo maius offerat,quo illum lædere nō debebat, quod

omne

omne creatum eſt, quod homo non poterat offerre, cum illius totius pat ua quædam particula ſit: itaque nihil habebat, quo tam magno debito, vt hoc erat, ſatisfaceret.

Vt autem ad angelorum tractationem præcipuè deſcendamus, non erat æquum, vt Deus hoc ſatis factionis munus cuiquam illorum committeret, licet altisſimus eſſet; nam præter philoſophicas rationes, impropriũ erat, vt, cum humanæ naturæ culpa eſſet, alterius naturæ, vt angelica eſt, ſatisfactio, eſſet.

Ad hæc (vt inquit Euſebius Emiſſenus) eſſet quidem maximum inconueniens, vt creatura illud repararet, quod formauerat creator. Et vt ex iure negocium iudicemus (vt æquum eſt) angeli perſona non tanti erat, quanti totius mundi ſalus, & fieri non poterat, vt Dei ſeruus, munere Dei fungeretur: quod omnibus ſeculis præteritis, præſentibus, & futuris prodeſſe ad vnum vniuerſalem omnium ſeculorum Dominum ſpectabat.

Præterea neque ad Dei gloriam, neque ad hominis dignitatem decebat, vt ab angelo redimeretur.

Quid enim eſſet creationis beneficio hominem debere Deo, & redemptionis angelo, cum hoc beneficium ſit illo tanto maius, quanto maius eſt diuinum eſſe, quàm humanum? Quod ſi fęlicitatis perfectio in eo eſt, vt illa beata immortalitate fruamur, quanto maius beneficium homini facit ille, qui illum in illam vitam introducit, quàm qui illum in hac lacrymarum valle creauit? Quod ſi Deus per ſe nos in hac vita creaſſet, & angelus altera nos dignos efficeret, angelo, quod precioſius eſt, & Deo, quod minus eſt, deberemus.

Quod quàm magnum inconueniens ſit, hoc S. Auguſt. his verbis, cum Deo loquens declarauit; Domine ſi mihi dediſti, vt eſſem, quis mihi dare potuit, vt bonus eſſem, niſi tu? Quod ſi tu mihi dediſſes, vt eſſem, & alius, vt bene eſſem, melior ille eſſet, qui vt bene eſſem, mihi dediſſet, quàm ille, qui vt eſſem mihi dedit. Quæ licet inter ſe differant, hæc tamen ambo nobis hic Deus dedit: Cum enim hominem creauit ipſe per ſe illũ creare voluit, & ita inquit: Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram; Qui igitur per ſe hominem creare voluit, debebat ab eo abhorrere, vt per ſe illum redimeret? minimè quidem, imò illius magna gloria fuit hominem creare, multò maior illum redimere.

Non autem æquum erat, vt communis Dominus hac ſe gloria priuaret, & ſuæ creaturæ tribueret, cum ille per ſuum Prophetam dicat, quòd ipſe Deus eſt, quodque nemini ſuum honorem dare debet. Quare qui noſter creator fuit, noſter quoque redemptor eſſe voluit, vt hæc gloria omnis ſua eſſet, & ita totus noſter amor eſſet.

Quod præclarè S. Anſelmus paucis verbis inquit, ne inter creatorem, & re-

& redemptorem tuum diuideret amorem, idem Dominus tuus creator, & redemptor eſſe voluit.

Quòd vnus Dei filius in iuſtitiæ rigore commune debitum generis humani ſoluere poterat: quamque fuerit id ad hanc ſolutionem conueniens. *Cap. V.*

EX ijs rationibus, quæ nobis in hoc capite adductæ ſunt apertè colligitur, quòd neque homo, neque angelus, neque alia pura creatura, tantum habebat, neque virtutis, neque gratiæ, quod ad humani generis redemptionem ſatis eſſet, ſed quòd ad illum Dominum ſolum, cui eum creare placuit, eum quoque redimere pertinebat. Vt autem hoc myſterium magis particulatim tractemus, ordinem, & mirum Dei conſilium, quo diuina ſapientia uſus hoc perfecit negocium declarare neceſſe eſt.

Voluit igitur primum, vt via, & ratio noſtræ ſalutis, rationi noſtræ perditionis eſſet contraria: & quòd, quemadmodum homo peccator mundũ perdidit, ſic alius homo iuſtus, eum recuperaret, & vt peccatum, & mors per illum intrauit, ſic vita, & iuſtitia per hunc intraret: & vt peccatum vnius hominis, in omnes homines deriuauit, ſic vnius hominis valetudo (quod ad eum ſpectat) deriuaret.

Hoc lex, & naturæ ordo, quem generaliter in omnibus rebus Deus ſeruat, poſtulabat, qui cum omnes mundi creaturas in genera, & ſpecies diſtribueret, in quolibet genere vnum tamquam caput poſuit, quæ illius generis creatura nobiliſſima eſt, quæ nobilitatis cęterarum creaturarũ, quæ ſub illa continentur, cauſa eſſet. Rem exemplis illuſtramus, in corporum genere, quæ mouentur, primum cœlum præcipuum eſt: hoc autem omnium corporum motuum, qui in terris fiunt generalis cauſa eſt: ſic in genere corporum ſplendentium, vt ſtellæ ſunt, vnã omnium ſplendidiſſimam creauit, qui ſol eſt, qui luminis, & ſplendoris cæterarum omnium cauſa eſt: quod omnem ab illis lumen accipiunt.

Hac igitur ratione cum vellet Deus cœlum, & terram iuſtorũ, & ſanctorum virorum animis implere, & exornare voluit, vt vnus adeſſet ſummus ſanctus, & in omni ſanctitate præſtantiſſimus: a quo ſanctitatis ſplendor in illos omnes deriuaret, & ita Sanctus Sanctorum diceretur, non ſolum, quòd eſt omnium maximus, verum etiam quòd omnium ſanctificator eſt.

Propter hanc cauſam hic Dominus iuſtitiæ ſol etiam dicitur, quòd ab illo omnes iuſti iuſtitiam, & gratiam accipiunt. Et ſic inquit Sanctus Ioannes c. 1. quod de plenitudine eius, & gratiæ abundantia omnes gratiam

tiam accipimus. Quamobrem quicunque aliqua pia coniectura, aliquã gratiæ partem, vel deuotionis, vel ſanctitatis ſe habere exiſtimant, intelligant, à quo acceperunt, & cui acceptam referre debent.

Nam quod membra capiti, & arboris rami ſuæ radici, & ſtellæ ſoli, & vniuerſim omnes effectus ſuis cauſis: id omnes iuſti huic iuſtificatori debent.

Hoc idem erat ad noſtrarum neceſsitatum, & morborum curã accommodatisſimum. Prima enim & maior eorum neceſsitas erat in priſtinam creatoris gratiam reſtitui, quam quidem illo cõmuni peccato amiſerunt, propter quod hic Dominus hominibus inimicus factus erat, qui (vt inquit S. Paulus) iræ filij naſcebantur.

Cum autem Dei gratia, & amicitia cum hominibus ſit illorum bonorum omnium cauſa hac deficiente beneficia quoque deficiebant, quę ab hac gratia emanabant. Quod Deus per Iſaiam cap. 59. declarat inquiens: *Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos, & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret.*

Cum igitur homines in ſuum regem, & Dominum ſic eſſent affecti, illud neceſſe fuit, quod fieri ſolet inter partes, quæ à ſe inuicem differunt, aliquem tertium, qui illas ad amorem, & concordiam perducant, deligere.

Nihil fuit accommodatius, quàm idem Dei filius. Huiuſmodi enim mediator, vt potens eſſet cum ambabus partibus neceſſe fuit, & in nulla ſuſpicione apud illas, vt in negotio, quod tractabat, fidelis eſſet. In hoc autem quid accommodatius ordinari poterat, quàm Deum fieri hominem, vt inter Deum, & hominem mediator eſſet? Quid fidelius in homines, quàm ille, qui Deus erat? Quid fidelius in homines, quàm ille, qui homo erat? quid vtriſque naturis amicius, quam ille, qui vtraſque haberet? vt vtrumque negocium ſuum eſſe arbitraretur; quod Dei eſt, quod Deus verax eſt, & hominis, quod verus homo erat.

Ad id autem nihil non ſolum ordinari, ſed ne excogitari, aut deſiderari poterat accommodatius.

Sic etiam ille mediator, præter ea, quæ dicta ſunt, vt Deo eſſet gratisſimus, & amicisſimus opus eſſet; quis enim tantas amicitias, tamque vniuerſales conciliare debebat, quis huius odij flammas extinguere? quis amicos ex tam multis inimicis efficere, vt omnia ſunt ſecula præſentia, pręterita, & futura, vt eſſet Deo gratisſimus, neceſſe erat: vt ſuæ gratiæ abundantia, omnia odia diſſoluerentur, & illius propinquitatis magnitudine omnes inimicitiæ deponeretur. Sal, quod cibos omnes ſapidos efficere debet, vt maximè ſit ſalſum neceſſe eſt: & Sol, qui lumen omnibus ſtellis afferre debet in ſe, vt ſit lucidisſimus neceſſe eſt: ſic ille, qui omnes homines gratos Deo efficere, & amicos illi conciliare debet, cum antea inimici

fuerint,

fuerint, vt illi gratisſimus, & amicisſimus ſit, neceſſe eſt. Vnigenito autẽ Dei filio quis ad id aptior eſſe poterat, cum infinitè ab æterno ſuo patre ametur?

Immenſa igitur Dei bonitas nobis hunc dedit mediatorem, & reconciliatorem, vt teſtatur Apoſtolus his verbis, quorum ſumma hæc eſt.

Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi non reputans illis delicta ipſorum, & poſuit in nobis verbum reconciliationis, & legationis: Quare vt fideles legati, obſecro vos reconciliamini Deo; præſertim cum ille ſit offenſus, non ſolum vos inuitat, ſed præteritæ offenſionis ſatisfactionem pro filij ſui ſacrificium vobis offert.

Hac autem ratione (vt idem Apoſtolus inquit) ad regnum ſui amantisſimi filij nos tranſtulit, & dedit nobis poteſtatem & vires, vt hoc mediatore ad eum perueniremus, & miſericordiam ab eo peteremus. Quod & idem filius confirmauit cum ſuis diſcipulis dixit: *In illo die in nomine meo petetis, & non dico vobis quia rogabo patrem de vobis: ipſe enim pater amat vos, quare vos me amaſtis, & credidiſtis, quare à Deo exiui:* vt ſi apertiùs dixiſſet, ita tractabo hanc reconciliationem inter patrem meum, & uos, vt non ſolum pater mea intercesſione, ſed etiam veſtra, vobis ignoſcat.

Hoc pacto inquit Apoſtolus. Patrem nos ſibi per gratisſimũ, & amantisſimum ſuum filium gratos feciſſe, per quem redẽptionẽ, & omniũ peccatorum veniam conſecuti ſumus.

In hac autem reconciliatione animaduertendum eſt, quod cum in omnibus Dei operibus miſericordia, & iuſtitia ſint coniunctæ, ſic æquum erat, vt & in hac repeniretur, quod omnium maximum eſt, vt ita Deus culpam condonaret, vt & iniuriæ ſatisfieret: Quod præclarè Apoſtolus declarauit poſt ea verba, quæ adduximus. *Deus erit in Chriſto reconcilians mundum, non reputans illis delicta ipſorum*: ſtatim ſubdit. Eum, qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit: vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo: vt ſi diceret: ille innocentisſimus agnus, qui peccatum neſciebat, peccatum fecit, ideſt pro peccatis ſacrificium, vt huius ſacrificij meritis Deũ placaretur, & offenſæ in illius diuinam maieſtatem, ſatisfieret: & ita in hoc opere ille duæ ſorores miſericordia, & iuſtitia reperirentur.

Miſericordia enim fuit, Deũ homini peccata condonare, iuſtitia fuit propter ſui filij ſatisfactionem ignoſcere, qui cum mortem non deberet (quod non peccauit) obtulit mortẽ, quam non debebat pro eo, quod homines debebant. Et hac ratione homo veniam conſecutus eſt, & peccatũ punitum etiam eſt; & ita adimpletum eſt, quod Pſalmographus dixerat: *Miſericordia & veritas obiauerunt ſibi, iuſtitia, & pax oſculatæ ſunt;* ideſt amicitiã inierunt, quæ ad illud vſq; tẽpus inuicẽ aduerſabantur, hoc fuit

vnum ex mirabilibus, quæ in eo myſterio Deus operatus eſt, quòd iuſtitia, & miſericordia contrarium poſtulabant. Miſericordia, vt Deus homini ignoſceret, poſtulabat, iuſtitia verò, vt illum pœnis afficeret. Inter quas duas petitiones, huiuſmodi medium inuenit diuina ſapientia, quod perfectiſsimè illud perficeret, quod vtræq; partes poſtularent. Miſericordia enim maior eſſe non poterat, quàm Dei filium pro homine vitã offerre, neque maior iuſtitia, quàm hominis culpã Dei hominis facti ſanguine ſoluere.

Et præterea, quoniam hæ duæ virtutes ita hic coniunctæ erant (cum videantur contrariæ) vt quo plus alterius eſt, alterius quoque plus ſit: quòd quò maior eſt iuſtitia, quo Deus cum filio ſuo innocente vſus eſt, eò miſericordia maior eſt, qua in hominem ſontem vſus fuit.

Ea enim nulla maior iuſtitia, & hac nulla maior miſericordia eſſe poteſt.

Vt autem in hoc opere hæ duæ omnium diuinarum actionum comites inueniuntur, ſic etiam aliæ duæ reperiuntur, quæ illas quoque comitantur, quæ ſunt Dei gloria, & hominũ vtilitas. Quod in hoc opere Deus precioſiſsimo filij ſui ſacrificio ſummè glorificatus eſt, & homo cumulatè redemptus, & honeſtatus, vt poſtea dicetur.

Quis fortaſſe inquiet iuſtitiæ ordo poſtulat, vt innocens pro ſontibus ſatisfaciat, cum non minus illi iuſto, & ſummo iudici placeat, qui nõ peccauit, quàm ſontem impune relinquere? Huic reſpondetur, Deo innocentis pœnam non eſſe gratam, ſed innocentis charitatem, & miſericordiam illi ſummopere eſſe gratam: cum ſua ſponte pro reo, vt ſatisfaciat offertur, vt vir ſtudioſus facere poſſet, qui cũ uideret hominem ære alieno obſtrictũ in carcerẽ detrudi miſericordia motus pro captiuo æs alienũ ſoluere promitteret, in quo eſſet quidẽ æquũ debitorẽ liberare pij prædis ſatisfactione: quod ſi hoc inter homines in vſu eſt: æquius in operibus illius magnificẽtiſsimi Domini in uſu eſſe debet, qui ſemper quidem, vt ſua naturali bonitate vtatur occaſionem quærit. Itaque uidimus, quas gratias multis non illorum meritis, ſed aliorum fecerit: itaque in Iſmaele propter illius patris Abrahã, & in Eſau propter Iacob, & in filios Loth, licet idolorũ ſerui eſſent propter illorũ patrẽ clemẽtia vſus eſt, minime permittens, vt neq; illis, neq; Eſau nepotibus vlla terræ particula eriperetur, quã illis dederat. Quoties ꝑ Dauid patrẽ regibus Iudæ ignouit. Et, quod magis eſt, idẽ Dominus fatetur, qđ cũ ſuus populus ꝑ grauiſſima peccata mereretur, vt ſupplicijs afficeretur, aliquẽ ſanctũ uirum quærebat, qui ſuis meritis, & precibus ipſius irã leniret, & pœnã, quã merebatur, retineret, qđ hac rõne Moyſes Dñũ leniuit, cũ quadraginta dies ieiunaſſet, & preces pro populi peccato fudiſſet: Hæc igitur cũ illius ſũmę bonitatis cõditio, & natura ſit, quid magis illi cõgruẽtius eſſe poterat, q̃

hominibus ſpontaneo vnigeniti filij ſui ſacrificio ignoſcere, viſceribus ardentiſſimæ caritatis pro peccatis, & noſtrorum morborum miſericordia oblato? Hoc etiam remedij genus hominum generis culpæ conuenit, qui vt alterius culpa damnatus fuit, ſic alterius iuſtitia liberaretur, vt ſupra dictum eſt.

Quàm ſatisfactionis genus Redemptoris noſtri fuerit proportionatum, quamque iuſtitiæ legibus eſſet conueniens. Cap. VI.

DIVINA autem iuſtitia non eo contenta fuit, vt ijs, qui infinitæ culpæ ſatisfacturus eſſet, virtute, & infinito merito eſſet, ſed voluit, etiam, vt inter culpam, & ſatisfactionem proportionem, & conuenientiam haberet. Quod vt intelligatur duo ſupponēda ſunt, alterū eſt, quod vt in medicina contraria contrarijs curatur, (vt frigidum calido, & calidum frigido) ſic culpæ ſatisfactio virtute illi contraria ſit.i. ſuperbia humilitate, auaritia liberalitate, gulæ illecebræ abſtinentiæ rigore, & cætera eodem modo curantur. Nunc autem ſciendum eſt, duo maxima inconuenientia in illo primo peccato contigiſſe. Primum enim ibi ſuperbia fuit, & tam magna, vt qui pure homo erat Dei ſimilitudinem vſurpare voluerit. Fęmina ſaltem dæmonio decepta id deſiderauit. Tantæ autem ſuperbiæ curationi, quod aliud rimedium aderat magis accommodatum, quam tanta humilitas, quanta in illius malitia ſuperbia fuit?

Quod ſi fuit ſuperbia hominem, ſe ad Dei ſimilitudinem extollere: humilitas autem futura erat, vt ille, qui verus Deus erat ſe humiliaret ita, vt hominis ſimilitudinem, & formam ſumeret. Quod ille Dominus ſolus facere poterat, & fecit, de quo inquit Apoſtolus, quòd cum in forma Dei eſſet, quæ illius naturalis dignitas eſt, ita ſe humiliauit, vt veram hominis eſſentiam, & formam acceperit.

Sic etiam in illa primi hominis ſuperbia inuenitur, quòd qui penitus naturæ, & iuſtitiæ legibus ſeruus erat, & ſuo creatori ſubiectus, ſe hoc iure ſubduxit, & ſe liberum, & ſui ipſius Dominum conſtituit, vt ſuam contra ſui legitimi, & veri Domini voluntatem, perficeret. Ex hoc igitur huius culpæ emendatio ea eſſe debebat, vt qui abſolutè Dominus erat, ita ſe humiliaret, vt ſerui formam acciperet, & officij munus exerceret: hæc enim vna humilitas illi ſuperbiæ aduerſatur. cum hæc tantum ſe dimittat, quantum illa ſe extulit. Quod ille ſolus facere potuit, qui cum eſſet vniuerſalis omnium rerum dominus formam ſerui accepit, vt illius Apoſtolus inquit, & vt idem Dominus teſtatur inquiens. Matt.20. *Filius hominis non uenit miniſtrari, ſed miniſtrare.* Et alio loco cum ſuis diſcipulis loquēs ſic inquit. Luc.22. ***Ego autem in medio ueſtrum non ut Dominus, qui men-***

ſæ.

ſe decumbit ac ſum, ſicut, qui miniſtrat.

In eo etiam primo peccato fuit manifeſta contumacia illius hominis, qui penitus ſuo creatori, & Domino obedire debebat, Quæ contumacia nihil magis contrarium habet, quàm illius Domini obedientiã, qui cum omni ſeruitio liber eſſet, ſua ſponte voluit vſque ad mortem obedire. Et vt illius inobedientia eò peruenit, vt arborem interdictum contingere auderet, ſic huius obedientia eò peruenit, vt in crucis arborem manus extenderet. Vt æternus Pater ſtatuit, vt quod per vnam arborem amiſſum fuit, per aliam reſarciretur, & dæmon . quod per arborem vicit, per arborem quoque vinceretur.

Ex huius autem ſatisfactionis obedientia conſecutum eſt id, quod Apoſtolus inquit. Rom. 5. *Sicut per unius delictum in omnes homines in condẽnatiõnẽ; ſic & per unius iuſtitiã in omnes homines in iuſtificationem vitæ.*

Præterea, quæ de his conuenientijs diximus aliam S. Auguſti. adducit in illo libro, quem *cur Deus homo* inſcripſit, quæ ab illo miro artificio ſcripta eſt, quam huc transferre ad fidelium conſolationem, operæ preciũ eſſe duximus. Quærit igitur hic ſanctus cur voluit Deus, vt Chriſti ſatiſfactio per ſuã mortem cum reliquis omnibus, quæ in illa paſſus eſt, tam aſpera eſſet. Ad quod reſpondet inquiens, quòd, vt primus homo illius fructus ſuauitate, quem comedit peccauit, ſic huius peccati ſatisfactio aſperitate; & guſtus offenſione eſſe debebat, vt homo, qui dæmonio victus, tam facilè in Dei contemptum incidit, cum peccauit, tantis doloribus a Chriſto redimeretur, quantum propter patris ſui gloriam, & obedientiam paſſus eſt. Et nihil durius potuit homo pati propter Dei honorem, quàm voluntariam, & non debitam mortem pati, neque aliam maiorem, quàm hanc mortis ſpeciem offerre potuiſſe.

Quanti verò ſit illud, quod Dei filius ſuo patri obtulit tunc, cum ſeipſe obtulit quis non videt? cum autem verum ſit, quòd tanta oblatio, vt hæc eſt ſuo præmio carere non debet, neceſſe eſt, vt æternus pater ſuo filio remuneretur. Quòd ſi contra iniuſtus eſſet, niſi ei remunerari vellet, vel impotens, & tenuis, ſi non poſſet, & horum neutrum in Deum cadere poteſt. cui enim aliquid acceptum refertur, vel quod non habet, illi dandum eſt, vel condonandum, quòd debet, at in Chriſti perſonam nihil horum cadit, ſui enim corporis gloria omiſſa: ſanctique illius nominis nihil illi traditum fuit amplius, quàm quod habuit. Neque quidquam erat, quod illi condonari poſſet, qui numquam peccauit. Quòd igitur præmium illi tribui poterat, qui tam diues erat, & ei, qui in nulla culpa eſt, quod illi condonari poſſit? Vt ex altera parte præmij debitum, ex altera vero impotentia ſit: Quod ſi præmium tam debitum filio non datur, neq; alteri pro eo, cur fruſtra filius ſuo patri tantã oblationẽ obtulit? Quãobrẽ neceſſe fuit, at cum filio debitum præmium dari minime poſſit, alteri pro eo

 tribuatur.

tribuatur. Quod ſi filius alteri illud donare vellet, quod ſibi debetur poterit ne pater, quod filius petit, negare? illud igitur conſequitur, vt pater huius operis præmium ei tribuat, cui filius, vt tribuatur, vult. cui igitur cõgruentius ſuæ mortis fructum, & præmium tribuere poterit, quàm ei propter quem homo factus eſt, & cui ſuo exemplo moriendi propter iuſtitiã exemplum dedit? Quare fruſtra illius exempli imitatores erunt, qui illius meriti participes non erunt. Quos autem alios ille iuſtius præmij, quod ſibi debetur, hæredes faciet, quàm ſuos patres, ſuoſque fratres, & quos tanto æro alieno oppreſſos, & in lacrymis, & ſordibus verſantes cernit, vt eis illud condonetur, quod propter peccatum debent? Nihil profecto poteſt populo nunciari rationi congruentius, nihil dulcius, nihil, quod deſideretur, dignius. Ex quo quidem poteſt homo maximam fidem cõcipere, cũ ſperet fore, vt ęternus Pater neminem a ſe depellat, ſi ad illum hoc glorioſo nomine confugerit, modo ea diſpoſitione, & præparatione accedat, quæ in eo, qui illius gratiæ particeps futurus ſit, requiritur. Nos igitur omnes Deo gratias agamus, quòd ſi grauiter cadimus mira ratione erigimur, cum per mediatoris mortem tantam conſequamur miſericordiam, quæ omni debito præſtet. Quænam miſericordia maior eſt, quàm peccatori æternis ſupplicijs addicto Deũ dicere meũ filium accipias, & pro te offeras, & eundem filium dicere, me ſuſcipias, & pro te offeras? Hæc S. Aug. quæ vt cernitur nos ad Dei miſericordiã ſperãdã excitant: ſed quoniã ſpes cũ timore ſemper cõiũcta eſſe debet, animaduertamus verba, q̃ hic ſanctus in fine dixit, nos admonet, qua rõne nos p̃parare dẽmus, quę pęnitẽtia eſt, vitę emẽdatio, vt gratię participes fiamus.

Hoc autem ſacrificio hominum generis culpæ ita ſatisfactum eſt, vt æterno Patri multò fuerit gratior hæc filij obediẽtia, quàm primi hominis & cæterorum inobedientia diſplicuit, & multò maiorem gloriã ex crucis obedientia conſecutus eſt, quàm oſtenſionem ex omnium hominum peccatis, & huius ſummi ſacrificij odor in Crucis ara ardentiſſimæ caritatis igne oblati ſuauior illi fuit, quàm omnium hominum peccatorũ fętor diſplicuit. Hoc ſummum ſacrificiũ in ſacrificijs antiquę legis figuratum fuit de quibus ſcribitur in illius conſpectum ſuauiſſimum odorẽ mittere. Manifeſtum autem eſt, quod vitulorum, aut arietũ fumus non ſatis, erat, qui hunc ſuauiſſimum odorem Deo daret, ſed hic odor Chriſti ſacrificio dabatur, qui vt omnibus virtutibus ornatus fuit ſic coram omnium virtutum Domino ſuauiſſimus fuit.

Ex dictis facilè colligitur, quàm hoc ſacrificij medium, & noſtri redemptoris paſſio fuerit proportionatũ, ad hanc priorem culpam tollendam, quæ omnium noſtrorum malorum cauſa eſt, cum multò plura fuerint illa, quæ clementiſſimus noſter Saluator ſuo æterno patri obtulit, quàm quæ ille primus homo illi ſua ſuperbia, & contumacia abſtulit.

Ex quo factum eſt, vt pro ea culpa ſibi cumulatiſſimè ſatisfactum ſit. Et ita pro hac re Propheta Iſaias ei gratias agit redempti mundi nomine his verbis. Cap. 12. *Confitebor tibi Domine quoniam iratus es mihi, conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me. Ecce Deus Saluator meus fiducialiter agam, & non timebo, quare fortitudo mea, & Laus mea Dominus Deus, & factus eſt mihi in ſalutem.* Eodẽ modo Dauid gratias agit, & canit inquiẽs. Pſal. 84. *Benedixiſti Domine terram, & conuertiſti captiuitatem Iacob. Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ operuiſti omnia peccata eorum. Mitigaſti omnem iram tuam auertiſti ab ira indignationis tuæ.*

Hoc vt ita ſe haberet, æquum erat, quòd fas erat, vt ira, quam homines propter peccata meriti erant, in miſericordiam mutaretur, cum huiuſmodi ſacrificium pro illis oblatum ſit.

Quàm autem gratum fuerit æterno Patri hoc ſacrificium, quibus verbis explicari poteſt? Quod vt intelligatur neceſſe eſt ſupponere, nihil eſſe vel in cœlo, vel in terris, quod diuinis oculis æquè ſit formoſum, & præcioſum, atque virtus, & ſanctitas ſola eſt, vt nihil eſt in illius conſpectu æquè turrpe, aut abominandum, niſi vitium, & ſcelera.

Ex quo quàm gratum, quamque formoſum vnigeniti filij ſui mortis ſacrificium, in quo tot fuerunt virtutes collectæ in ſummo perfectionis gradu eſſe debuit?

Hic enim primum fuit illa perfectiſſima filij Dei obedientia, qui vſque ad mortem, & crucis mortem obediens fuit, de quo iam tractamus. Hic acerrimus æterni patris gloriæ Zelus adfuit, cum filius ſuo ſanguine vehementer in diuinam maieſtatem offenſioni, & contemptioni ſatisfacere cuperet.

Quid de illa ſumma humilitate dicam, per quam, vt reus voluit damnari, & mori, & minoris, quàm Barrabas fieri? Quid de illa perfectiſſima omnium dolorum maximorũ patientia, & tolerantia? Ex quo Chriſtus figuratus, & aſſimilatus eſt (vt inquit Apoſtolus 1. Cor. 10.) illi petræ, quæ in deſerto aquã dedit. Quibus verbis illius agni ſine macula mãſuetudo laudari poterit, qui in illos obmutuit, qui tã crudeliter eum mordebãt male afficiebant, imo dum illum blaſphemabant, & capita mouebant, & irridebant, magis illorum peccatis, quàm ſuo ſupplicio commouebatur. Quid autem de illa admirabili fortitudine dicam, qua tam promptè ſe morti obtulit? quam in agni paſchalis ſacrificio Deus figurari voluit, cum iuſſerit, vt illum ita ſacrificarent, & comederent, vt nullum illus os frangerent. Hoc autem quid aliud fuit, niſi inuictam huius Domini fortitudinem repreſentare, quæ in tot generibus tormentorum defuit nunquam, neque timuit. Quid autem de euangelica paupertate dicam, quæ ibi ſic reſplenduit, cum hic Dominus in Cruce mortuus ſit nudus, & gratis in alterius ſepulchro conditus?

Ad has mirabiles virtutes perſeuerantia accedit, qua hic Dominus, vt gigas hoc negocium de præſepio vſque ad crucem perducere conatus eſt, de qua noluit deſcendere, licet illius aduerſarij dicerent clamãtes. Mat. 75. *Si Rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce*. Sed inde ad terræ profunditatem, ideſt ad limbum deſcendit, vnde ſuos electos eduxit, & ſecum perduxit, neque conquieuit vmquam, quoad illis cœli portas adaperuit, & eos æterno patri obtulit, & in illis ſedibus collocauit, quæ illis ab æterno paratæ erant.

Vbi illud adimpleuit, quod ſuis fidelibus ſeruis pollicitus erat, nempe ſe curaturum, vt ederent, & biberent ſuper menſam ſuam, ſeque illis æternæ fœlicitatis cibum adminiſtraturum.

Et ita adimpletum eſt, quod Zacharias Propheta multo ante prophetauit inquiens, *Tu in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua.*

In quo verbo limbum intelligit, vbi antiqui patres libertatem expectabant, & inquit in ſanguine teſtamenti, vt & idem Dominus dixit: ſuo enim ſanguine, & morte, & legata, & promiſſiones, quas nobis fecit rata, & irreuocabilia nobis fuerunt. De his autem virtutibus, quæ in ſacra paſſione ſplenduerunt, ſuo loco fuſiùs tractabimus.

Ex his autem omnibus caritas maximè reſplenduit, quæ hominum ſalutis amor fuit, & ſui patris gloria, qui illo nobiliſſimo ſacrificio magnopere honore, & gloria affici debuit.

Ex eo enim tanta ſanctorum multitudo, Cõfeſſorum, Monachorum, Virginum, & in primis innumerabilium Martyrum profecturi erant, qui ſanctæ Crucis exemplo, & virtute ſua morte Deum glorificaturi erant, & id omne hic Dominus in ſua ſacra paſſione videbat, & ſpectabat. Quod ſignificauit Apoſtolus, cum inquit, quòd Dominus cum illud ſibi gaudiũ ante oculos proponeret illorum omnium ſanctorum crucem ſuſtinuit cõfuſione contempta.

Ex dictis igitur quid aliud hoc ſacrificium fuit niſi quoddam regium conuiuium, quod mundi Saluator coram ſanctiſſima Trinitate poſuit, vbi tam multa ciborum genera præcioſiſſima obtulit, quot virtutum genera hic ſplendent? ſed maior huius conuiuii gratia fuit architriclini dignitas, qui hæc miniſtrabat, qui idem Dei filius ſuo æterno patri æqualis erat.

Nam licet diuina perſona quatenus diuina pati non poſſit: tamen cum tantopere cum ſacra humanitate coniuncta ſit, quidquid humanitas pateretur id omne, illi tribuitur. Hoc ſpirituale conuiuium in alio figuratum fuit, quod Patriarcha Abraham illis tribus viris obtulit, in quibus ſanctiſſima Trinitas repreſentabatur, quibus vbi eos adorauit humi proſtratus, ab ijs petijt, vt apud ſe comederent, qui ſe id facturum polliciti ſunt. Is autem.

tem ſtatim ad Sarram properauit,& ei iuſſit,vt tria ſata ex ſimila cõmiſce ret,& panes ſubcinericios faceret,ipſe vero ad armentum cucurrit, & inde vitulum tenerrimum,& optimum tulit,deditque puero,qui feſtinauit & coxit illum.Tulit quoque butyrum,& lac,& vitulum, quem coxerat, & poſuit coram eis,qui prandi Iſaac filium ſancto Patriarchæ polliciti ſunt, qui deinde illi natus eſt.Hoc autem quid eſt? corporeos cibos comedunt illi tres diuini viri,vel angeli, qui eos repreſentabant? minime quidem, cur igitur,quod illis tradebatur,acceperũt,& id omne comederunt, quod illis appoſitum fuit,niſi gaudium ſignificare,quo beatiſſima Trinitas fuit affecta in conuiuio illius tenerrimi vituli, qui amoris igne in Cruce aſſus fuit,ideſt morte,quam in ea Dei filius paſſus eſt, ſui patris obedientia, & gloria.

At hic multæ circunſtantiæ conſiderandæ ſunt, quibus Saluator hanc mortem proſecutus eſt. ſolent qui Regibus aliquem præcioſiſſimum cibum offerunt,roſis,& odoratis floribus illum exornare, vt muneris gratiam magis adaugeant. Hac ratione Dei filius æterno patri huius vituli ſacrificium,& mortem offerens,non contentus mortem pati, quæ illi fuit impoſita,voluit eandem roſis,& floribus exornare,qui colaphi fuerunt,& verbera,& ſputa, & contumeliæ,& ludibria,& multa alia iniuriarum genera pati,quibus deuotionem,& gaudium,quibus mortem crucis ſuſtinuit, declarauit,cum tam multis alijs iniuriis eam exornauerit, vt æterni patris oculis gratior eſſet. In illo autem Abrahæ conuiuio filius Iſaac promiſſus fuit,a quo tam multi filii naſcituri erant.Hoc autem ſacrificio alius magis ſpiritualis filius Saluatori promiſſus fuit,qui eſt Chriſtianus populus,qui per totum terrarum orbem diſſeminari debebat.

Cum his autem cibis in hoc conuiuio alicuius aderat ſuauior, & præcioſior cibus,qui fuit filii Dei prompta voluntas, qua ſe ad Crucis infamiam ſui æterni patris gloria, & mundi ſalute obtulit.

Quæ tanta fuit, vt nulli, vel hominum, vel angelorum intellectus eã capere poſſit. Quare illud notum eſt, quòd non ſolum illa mors, quam paſſus eſt, ſed mille mortes, & martyria (ſi in hoc neceſſaria fuiſſent) eadem voluntate. & promptitudine, qua vnam, paſſus fuiſſet. Cum in eo gratia, & caritas ad id, & ad multò plura eſſet. Ex quo in Chriſti voluntate aliud præſtantius conuiuium intelligimus: multo enim plura amauit, quàm paſſus eſt.Et ad multò plura patienda paratus erat, ſi nobis neceſſe fuiſſet. Quare apud illum ſummum Dominum, qui maxime hominum voluntates,& corda reſpicit, Chriſti interioris voluntatis ſacrificiũ multo gratius fuit, q̃ ſacræ paſſionis ſacrificiũ.ſi quod in corpore paſſus eſt cum eo cõferemus, quod ſua ſanctiſſima anima deſiderauit, quod,vt diximus,ſine controuerſia multo plus fuit. Itaque in hoc ſummo ſacrificio duo fuerunt gratiſſima ſacrificia alterũ viſibile,alterũ inuiſibile

ideſt alterum, quod partim videtur, alterum, quod penitus non videtur (quæ fuit hæc prompta uoluntas patiendi multo plura ſi opus fuiſſet,) his autem duobus huic agno ſummum amorem debemus.

De magno beneficio, quod hac Chriſti noſtri redemptoris ſatisfactione mundus conſecutus eſt. *Cap. VII.*

PECCATIS autem huius ſacrificij meritis ſublatis, quę diuiſionis murus erat, & inimicitiarum inter Deum, & homines cauſa (vt ſupra diximus) iamque Deo illis amico facto, quid hinc conſequi poterat, niſi vt ſuorum theſaurorum ſtatim aperiret arcam, & eos hominibus impertiretur, quos ut filios, & amicos tractaret, cum vt inimicos ſuperioribus temporibus habuiſſet. Itaque primum, ab illo factũ, fuit illis cœli portas aperire; quæ vſque a mundi initio clauſæ fuerunt, vt vel latrones per illas introire, permitteret. Et ſtatim ſanctum ſpiritũ ignis, & linguarum ſpecie mittere, vt charitatis igne diſcipulorum corda purificaret, inflammaret, & roboraret, & linguarum dono facultatem prædicandi, Euangelij in vniuerſas mundi gentes, daret; idque illis mandauit Saluator apud S. Marcum inquiens. *Ite in vniuerſum mundum, & prædicate euangelium omni creaturæ.* Vt Dominus, qui in ſolo Iudeæ angulo cognoſcebatur, in toto terrarum orbe prædicari voluerit, nullaque creatura reperiretur, quæ exciperetur, & ſine hac gratia permaneret. Apud verò S. Matthæum idem pluribus verbis mandat, quòd antequam hoc mandatũ diſcipulis daret, inquit, quòd ſibi quatenus homini data erat omnis poteſtas in cœlo, & in terra, ſuadens illis his verbis, ne mundi incurſum timerent, neque negocij difficultatem, aut nouitatem; cum per ſe omnes cœli vires, & terræ in ſua poteſtate haberent. Et ne hoc ad paruum tempus fore arbitrarentur illa verba maximę conſolationis, & fidentiæ adiunxit. *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi.* Diſcipulis autem ad hoc negocium hac promiſſione affectis, & roboratis iubet, vt in vniuerſum mundum eant, & omnibus gentibus prædicent, illas baptizantes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, quæ gratia Domini noſtri, atque miſericordia omnium maxima eſt; quod his ſolis uerbis (ſi peccata præterita ſibi diſpliceant.) ſine alia pœnitentia, omnia peccata culpæ, & pœnæ condonantur, licet grauiſſima, & turpiſſima ſint, quæcunque in uita cõmiſerint. Et ibi Deus eum pro filio accipit, & filij ſpiritum communicat, & ſui regni hæredem efficit.

Hæc autẽ tãta, tãq; alta gratia offertur omnibus merito Chriſti ſatisfactionis, qui ſoluit (vt inquit Propheta) pro eo, quod furatus non erat, Neque eo contentus nullo tempore intermiſſo eodem die, quo reſurre-

xit veſperi ſuis diſcipulis apparuit, & illis auctoritatem, & poteſtatē dedit vniuerſalem,& omnibus ſacerdotibus in illis remittendi peccata, inquiens. *Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata remittentur eis,& quorum retinueritis retenta ſunt.* Et ad hæc Petro Apoſtolorū principi ter ſuam eccleſiam commendauit, cui claues dedit, quas ante paſſionem pollicitus erat, inquiens. *Dabo tibi claues regni cœlorum,& quodcum ligaueris ſuper terram erit ligatum & in cœlis, & quodcunque ſolueris ſuper terram erit ſolutum,& in cœlis.* Hac autem poteſtate, quæ maior homini dari potuit? Hoc quid aliud eſt, quàm hominem in ſuo genere cœlorum regni Dominum conſtituere? Hic autem valde cōſiderandum eſt, quòd cum Dominus ante ſuam paſſionem ſuos diſcipulos ad prædicandum mitteret, illis mādauit, nè ad gentilium ciuitates irent, ſed ad oues, quæ de domo Iſrael perierunt; ſed hoc ſacrificio oblato illis iubet, vt in vniuerſum mundum eant, & ad omnes gentes nulla ratione habita, neque Iudæorum, neque gentilium, neque barbarorum, neque Scitarum, vt omnibus hanc gratiam offerent, & hoc bonum Euangelij nuncium prædicarent, cuius rei rationem affert Apoſtolus, inquiens. *An Iudæorum Deus tantum? Nonne & gentium? Imò,& gentium, quoniam quidem vnus eſt Deus, qui iuſtificat circuncisionem ex fide,& præputium per fidem.* Et licet gentes eſſent in multis generibus, & horribilibus vitiorum, & crudelitatum inuoluti, & turpiſſimarum voluptatum ſenſuū penitus immerſi; non tamen ſpiritus diuinus ab eo abhorruit, quo minus in huiuſmodi monſtris inhabitaret: gratia enim Chriſti ſacrificio acquiſita, hæc monſtra angelos efficere poterat, &: (vt inquit S. Chryſoſtomus) per illā publicæ meretrices cœli ſtellis puriores fiunt.

Hoc autem mira figura Deus Apoſtolo ſancto Petro repræſentauit. Cum vellet enim illum domum cuiuſdam gentilis ad prædicandum mittere,& intelligeret, quòd cum tā abominando gentili tractare recuſaret illi in quiete oſtēdit *Linteum de cœlo deſcendentem, in quo erant omnia quadrupedia,& ſerpentia terræ,& volatilia cœli,& ad eum facta fuit vox Surge Petre, occide, & manduca. Ait autem Petrus abſit Domine, quare numquam manducaui omne commune,& immundum. Et vox iterum ſecundò ad eum. Quod Deus ſanctificauit, tu ne commune dixeris.* Illi ſignificabat, quod poterat quidem diuina gratia lupos in agnos, & ſerpentes in columbas, magnos ſcilicet peccatores in magnos ſanctos conuertere, quibus verbis dictis linteum ſtatim in cœlum receptum eſt, vnde deſcenderat. Et hanc, ſcriptura inquit, viſionem ter illi contigiſſe, cum eo tempore eſuriret.

Ex quo intellexit Apoſtolus magnam Dei gratiam, & magnificentiam; quæ CHRISTI meritis ad omnes mundi gentes ſe extendebat, licet barbaræ, feræ, & abominandæ eſſent: quòd precioſiſſimus

agni

agni ſanguis poterat feras belluas in agnos conuertere. Hæ verò gratiæ numquam antea in terris viſæ, qua de cauſa conceſſæ fuerunt, niſi illius diuiniſſimi, & ſummi Chriſti ſacrificij? quod perſonę dignitatis ratione, quæ illud offerebat, & ex omnibus circunſtantijs, quæ in illo fuerunt, infinitè æterno Patri gratum, & acceptum fuit, & potens non ad vnũ ſolum mundum, ſed ad mille mundos redimendos.

Hic autem fuit primus, & maior omnium arboris ſanctæ crucis fructus, quod fuit mundi peccato, a quo cætera conſecuta ſunt, ſatiſfacere.

De ſecundo arboris ſanctæ crucis fructu, qui eſt dignitas, & gloria, quam per eam conſequimur. Cap. VIII.

HIc igitur eſt primus ſanctæ crucis arboris fructus, quo primæ, & maiori noſtrarum neceſsitatum Deus ſubuenit, quod erat in gratiã æterni patris pro vnigeniti eius filij ſatisfactionem redire. Ex hoc primo fructu aliud oritur, quod eſt hominem in priſtinam dignitatẽ, & honorem, in quibus eos Deus creauerat, reſtitui. Quæ dignitas, & honor ad nos venit, quòd ſanctiſsimus Dei filius noſtram naturam ſe induere voluerit, qua gloria, vel angelis ipſis præſtamus, quibus hæc gratia (vt idem Apoſtolus inquit) minimè conceſſa fuit: cum aliquis magnus Rex puellam in vxorem ducit illius propinqui hoc matrimonio honorantur, & nobilitatem conſequuntur? Cum autem Rex Regum, & Dominus dominantium naturam humanam in vxorem conduxerit, tam ſtricto nodo, vt neque in vita, neque in morte ſolui poſsit (cũ in vtriſque naturis, vnà tantum perſona adſit,) illud quidem notum eſt, quòd tota natura humana hac filij Dei dignitate, & affinitate maximo honore affecta eſt.

Ex quo iam homo cum Dauid dicere poteſt. *Tu Domine mea gloria, & exaltans caput meum*. Quod propter peccatum demerſus fui in abyſſo, ſed hoc myſterio me tecum coniunxiſti, meque tuum amicum, & fratrem, & hæredem tuum feciſti, & (vt dixit Miphiboſeth Dauidi) inter tuæ menſæ conuiuas me ſedere feciſti (qui angeli ſunt) me in hac re illis æqualem faciens.

Inde factum eſt, vt cum hic Dominus in terris naſceretur, & Angeli cum huius natiuitatis Deo gratias agerent, ſtatim homines ſalutarunt, quippe qui huius gloriæ participes eſſent, dicentes Pax hominibus bonæ voluntatis, eos, vt fratres, & ſuæ gloriæ ſocios, & eiuſdem regni ciues, & eiuſdem patris filios, eiuſdemque Reipublicæ præcipuas partes agnoſcentes.

Neque

Neque ſolum humana natura, qua ſe induit Chriſtus, hominem honorauit, ſed etiam precij valor, quo fuit redemptus, & ſua vana conuerſatione liberatus, quod (vt inquit Sanctus Petrus Apoſtolus) non fuit aurũ, aut argentum, ſed illius innocentisſimi agni precioſus, & puriſsimus ſanguis, a Deo ante mundi creationem cognitus, & in fine mundi manifeſtatus.

Ex quo Sanctus Bernardus inquit. Mirum fuit Deum dignatum eſſe, qui ita vellet hominem quærere, & mira hominis dignitas, qui ſic à Deo quæreretur, in quo quidem poterit quodammodo iuſtè homo gloriari non propter illud, quod in ſe ipſo eſt, ſed propter multũ, cuius Redẽptor illum fecit, cum illum ſuo ſanguine emerit. Quam dignitatẽ expresſit S. Petrus Apoſtolus, cum inquit, quòd fideles eramus vocati Chriſti ſanguinis aſperſione, quæ eſt dignitatis, & mirabilium fructuum cõmunio, quæ ad nos ex hoc precioſo ſanguine venerunt.

Ex hoc autem quid conſequitur, niſi quòd cum homo hanc nouam nobilitatem, & dignitatem videat ad res viles, & limoſas, & ſua nobilitate indignas non ſe abijcit, cum huiuſmodi pretio ſe redemptum, & Chriſto vt fratrem coniunctum eſſe videat.

Quamobrem dixit S. Aug. cognoſce homo quãti ſis, & quantũ debeas: & pretium, quo emptus fuiſti, conſiderans paruo, ne te æſtimes, neque ad huius mundi abiecta deſcendas. Quod ſi aliter feceris debitor, & reus, nõ parui pretij eris, ſed ſanguinis Chriſti, ſi tuam animam illius ſanguine depuratam fędes, atque commaculas, ad carnis uitia, ſi illam demiſeris, & cũ guſtu appetituum illum commutaueris. Quare ſi tuam dignitatem non cognoſcis, diſce, quò modo illam hoc pretio æſtimes, neq; illam tã vili facias. Quòd ſi ille tam ſapiens mercator, qui de cœlo deſcendit, qui tam perfectè noſtrarum animarum valorẽ cognoſcebat, tanti eas fecit, vt ſuo ſanguine eas emere non dubitauerit, quomodo audebit homo illas vendere, & iterum in hoſtis manibus ponere pro aliqua corporis commoditate, aut alicuius belluinæ voluptatis appetitu? Hæc autem conſideratio fecit ita, vt omnes ſancti ſe non abijcerent, atque ad peccati vilitatem ſe non proſternerent: ne huius gloriæ dignitatem commacularent, quæ ad ſe hoc myſterio venit, cum ſibi turpisſimum exiſtimarent, cum ſe ad filiorum Dei dignitatem perductos cernant ex Chriſti membris Dęmonij captiuos ſe iterum efficere, & Sathanæ membra, & vanæ voluptatis ſpecie amittere, quod tam magno pretio fuerit emptum.

Tertius crucis arboris fructus, qui fuit per illam ſummum ſacerdotem obtinere, qui apud æternum patrem pro noſtris neceſſitatibus intercederet. Cap. I X.

PRAETER ea, quæ dicta ſunt, fidelis et patronus, & ſummus ſacerdos nobis opus erat, qui pro nobis apud æternum patrem intercederet, & remedium multarum neceſſitatum pararet, quibus tam corporis, quàm animæ in hac vita ſumus oppresſi. Corporis enim morbi, necesſitates, calamitates, & paupertates innumerabiles ſunt, quibus nemo in hac lacrymarum valle immunis eſt; Et multo minus, qui in matrimonii ſtatu viuunt: qui (vt inquit Apoſtolus) pluribus angoribus expoſiti ſunt.

Non enim ſolum ſua incommoda, ſed ſuorum filiorum, vxorum, virorum ſentiunt, quæ ſæpe maiorem moleſtiam afferunt.

Hæ ſunt corporum calamitates; at quò ſunt animæ offenſiones maiores, ideſt noſtrarum perturbationum, & inordinatorum appetituũ delitium? quæ quidem noſtra lacerant corda, vitam conturbant, humi proſternunt, noſtras voluntates captiuas reddunt; & nos in ſexcentis curis implicãt, noſtri cordis pacem conturbant, vera libertate ſpoliant, & noſtræ carnis captiuos faciunt, & ſæpe nos a noſtro vero, & legitimo Domino ſeparant.

His autem rebus miſer homo ſui peccati hic pœnam luit. Nam (vt inquit S. Aug. cum Deo loquens:) Iusſiſti Domine & ita quidem eſt, vt inordinatus animus ſui ipſius pœna ſit. Quid autẽ de laqueis dicam noſtri aduerſarij, deq; illius tentationibus, quæ infinitæ ſunt? Qui tãquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.

Vt autem ad rem redeam; cum tam multa ſint huius uitæ calamitates perpetuo indigemus aduocato, & ſacerdote apud æterni patris maieſtatem, vt ad tam multarum necesſitatum remedium intercedat, qui tam illi gratus ſit, & acceptus, vt licet perpetuò apud illum pro nobis intercedat, numquam tamen illi moleſtus ſit. Huiuſmodi autem aduocatus, nullus alius, niſi idem æterni patris filius infinitè amatus eſſe potuit. Hic ſemper in illius conſpectu eſt, illa precioſa vulnera, illamque ſacram humanitatem, quam pro nobis ſuſcepit oſtendit. Hæc enim perpetua repreſentatio, perpetua intercesſio eſt, quæ pro nobis intercedit.

Neque patri ſatis eſt nobis hunc perpetuum interceſſorem, vt noſtrã confidentiam roboraret, paraſſe, ſed ſolemni iuſiurando (vt Dauid his verbis teſtatur) nobis pollicitus eſt. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech.* Quod negocium

cium hoc eſt tantum,quod tanta ſolemnitate fit? Mitto hic myſterium, quod in hoc nouo ſacerdotio Melchiſedech incluſum eſt, quod Apoſtolus tanti facit,& tam diffuſè declarat: illud tantum ſcire velim: cur dixit Apoſtolus iuraſſe Deum,cum ſatis eſſet dicere,eum dixiſſe,non autem iuraſſe,cum ille ipſa veritas ſit; cumque eſſet ſuperuacaneum dicere, eum iuraſſe: Ad quod & illud addit; *& non pœnitebit eum.* Cum in Deum pœnitentiam non cadat,neque eius,quod dicit, neque eius,quod facit: id omne neceſſe erat,vt declararet,hunc ſacerdotem infinitè eſſe acceptũ, vt noſtræ confidentiæ infirmitatem roboraret.

Nam qui tot millias in vita peccatorum peccatis cumulatorum per Chriſtum, qui toties neceſſitatum alijs calamitatibus cumulatarum, & miſeriarum miſerijs veniam petit, poſſet quidem maximè perturbari inquiens. Toties ego hunc hominem allegaui, toties diuinam patientiam defatigaui,iram laceſſiui, illam miſericordiam importunè poſtulaui,vt nulla merita tanta eſſe poſſint.quæ iam non ſint exhauſta, cum inde quotidie exhauriantur, & tã multis precibus, quæ quotidie per hoc nomen funduntur.

Quicunque enim omniũ altarium,& omnium diuinorum officiorum vocibus aures adhiberet, videret omnes eccleſiæ preces his verbis finiri. *Per Dominum Ieſum Chriſtum filium tuum,&c.* Hoc eſt à Deo gratia,præmia,& remedia per vnigeniti eius filij merita poſtulare. Hoc igitur cum ita ſe habeat,quis infirmus poſſet quidem (cum diuina humano modulo metiretur)ſuſpicari iam Deum perpetuo harum vocum ſono,& huius nominis toties allegati,& repetiti eſſe moleſtatum,& defatigatum? At diuina bonitas, & ſapientia noſtræ ruditati aliquid condonans, illud addit; *Et non pœnitebit eum*; quod non ſolum ſuperuacaneum non eſt,ſed maximè ſignificatiuum.

Tacitè enim nobis declarat, quod quantæcunque importunitates, & petitiones in hoc nomine ſint,licet plures,quàm maris arena eſſent, nũquam tamen æternus pater has voces audire defatigabitur. Omnes enim tandem finitæ,& huius ſummi ſacerdotis merita infinita ſunt. Præterea homines pœnitere ſolet eius,quod promittunt cum poſt illud tempus plura ſe promiſiſſe,quàm præſtare poſſint,ſentiunt.In illã verò ſummã ſapientiã huiuſmodi ignorantia cadere non poteſt; ob id nũquã eius pœnitebit,quod pollicitus eſt.Probè enim ſciebat, quod promittebat, & pro quo promittebat.

Benedictus igitur ſit huiuſmodi donator,benedictus huiuſmodi ſacerdos,& benedicta huiuſmodi prouidentia, quæ ita miſerijs noſtris prouidit: & maledicta ſit noſtra diffidentia,nec minus noſtra negligentia, qui cum habeamus vnũ,qui tanti nos valere facit,huiuſmodi interceſſorẽ, & aduocatum tã multa bona perire permittimus, quàm multa obtinere

poſſe-

Hæc autē cognitio illa erat, quæ ad efficiendū hominē religioſum, & Dei cultorem maximè conducebat. Dei enim bonitatis, & charitatis cognitio efficit, vt nos illum amemus, iuſtitiæ, vt timeamus, miſericordiæ, vt in eo ſperemus, prouidentiæ, vt illi pareamus, & ſentiamus tā vniuerſalem Dominnm, qui omnia creata adminiſtrat; Ex quo facilè apparet hanc cognitionē omnis religionis, & iuſtitiæ eſſe fontem. De quo philoſophi tā pauca intellexerunt, & propter hanc cauſam ita parū Deum coluerunt. Quare inquit Apoſtolus: *Nam quia in Dei ſapientia non cognouit mundus: placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes*. Hoc autem incarnationis opus eſt, per quod tantā nobis diuinarū perfectionū cognitionū tribuit, & harū præſertim, quæ ad nos maximè pertinebat, vt nulla alia ratione maiorem dare potuerit. Quod ſi reipſa omnes homines in vnū reducerentur, & tractarent, qua ratione, aut quo genere operū poſſet Deus apertiùs harum quatuor perfectionum magnitudinē declarare, minimè quidē aliud, quàm hanc ſacrā paſsionē efficacius excogitare, aut deſiderare poſſent.

Quod ſi Dei bonitati cōuenit, ſe ſuis creaturis cōmunicare, quæ maior cōmunicatio, quàm Deū ſuū perſonale eſſe, ita homini cōmunicare, vt verè dici poſsit, quòd Deus homo factus eſt, & vnà illi omnes ſuæ paſsionis labores, & merita impertiri, & cū illis gloriā, & vitā æternā, quā per illa conſequimur.

Quæ verò bonorū cōmunicatio maior hac deſiderari poteſt? ſi ad miſericordiā pertinet aliarū calamitatū miſereri, quæ maior miſericordia, quàm Dei filiū omnia humani generis debita ſibi ſumere, ſeque prędem, & præcipuum illorū nomen, conſtituere? ſic prophetauit Iſaias c. 53. de hoc Domino cū loqueretur, inquiēs *Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in uiam ſuam declinauit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum*. Diuina verò iuſtitia non minus in eo reſplenduit, licet altera alteri contraria videatur. Quòd ſi ad iuſtitiæ integritatē pertinet culparum ſatisfactionē ſumere, quæ maior ſatisfactio eſſe poteſt, quàm ea, quam Saluator ſponte ſua in altari crucis obtulit? multò enim plus eſt Deum mori, quàm omnes homines perpetuò mori, & multo plus fuit in ſatisfactionē Dei vitā, quàm omniū hominū vitam, offerri. Et ſi ad prouidentiam pertinet in eo uerſari, vt homines per mdia ad ſuum finē accōmodata dirigantur, quæ maior prouidentia, quàm, vbi hoc negocium per Patriarchas, & Prophetas, & per ipſos angelos cępit exequi, ita ſe humiliare, vt de cęlo in terras deſcenderet, & humana carne indutus tres, & triginta annos per hunc mundū amiſſam ouē quærere, nec vnquā quieſcere, quoad illā, ſuper humeris ſuis ad gregem deportauerit, & ex proprio ſanguine medicinam, qua illam curaret, effecerit?

Hinc autē hæc alta cognitio non ſolū cōparatur, verū etiā ex alijs, quæ ad

ad noſtrã ſalutẽ ſpectant. Vis quanta ſit gloria bonis parata cognoſcere? Reſpice hunc Dominum in omni vita ſua, & præſertim in cruce, vbi totũ ſanguinem effudit.

Id autẽ tibi ſignificabit, quanti ſit illud bonũ, quod tanto pretio fuit emptũ, vt ille ſanguis fuit, cuius vna gutta pluris, quàm mille mundi valebat. Quare ad cœlũ aditus nemini ex iuſtis patuit, quoad hoc pretium ſolutũ fuit, quo ſoluto portæ, quæ & iuſtis clauſæ fuerunt, vel ipſis latronibus patruerunt.

Vis quoque ſcire quanta ſit damnatorum pœna? ad id ſatis eſt crucẽ reſpicere & animaduertere, quod ille Dominus, qui id ſciebat, ita fuit miſericordia affectus, cum nos hac pœna damnatos videret, vt cum nos tã illius inimici eſſemus, & tam miſericordia indigni voluit ipſe potius paſſionis calicẽ bibere, & eã diuinæ iuſtitiæ legi ſatisfacere, quàm nos illa tanta pœna affectos videre.

Qnanta igitur illa pęna fuit, pro cuius abſolutione Dei filius maiorem corporis, & animi pęnã patitur, quàm quis vmquam paſſus, aut paſſurus ſit?

Hac ratione igitur philoſophari poterimus, & omniũ rerũ ſpiritalium pretiũ, & valorẽ intelligere, quæ ſcientia illa eſt, quã magnifaciebat Seneca, cũ dicebat. Quod magis neceſſariũ eſt, quàm rebus pretiũ imponere, & illarũ valorẽ cognoſcere, ne precioſum pro uili demus? In crucis autẽ ſtatera poteſt quidẽ homo animæ ſuæ valorẽ ponderare, vnà cũ gratiæ excellentia, virtutis pulchritudine, peccati turpitudine, & cæteris huiuſmodi rebus, de quibus fuſiùs alio loco tractauimus. Omnes igitur Deo gratias agamus, quod in vnico opere, & in vnico verbo ſimplicibus tot, & tã profunda myſteria declarare uoluerit.

Quare non fruſtra dixit Apoſtolus: Chriſtũ noſtrã eſſe ſapientiã, cũ in illo, & per illũ omnia ſciret. Et propter hanc eandẽ cauſam hic glorioſus Apoſtolus, cũ lux mundi eſſet, gentium doctor, vas electionis, a ſecretis diuinitatis, & tertij cęli mirabiliũ (vbi Euangelio ſtuduerat) tamen ſe nihil niſi Chriſtum, & hunc crucifixum ſcire fatetur, quod in eô ſolo ſciebat omnia, & propter hoc tã excellens mediũ, quod nobis ad Deũ cognoſcendum datum fuit, inquit Iſaias Propheta, quod cũ hic Dominus in mũdum veniret, terra ita ſapientia plena eſſet, vt aquæ maris creſcunt, & in terram refluunt.

Hoc modo hic Dominus ſe contexit mira ratione, vt ſe ipſe oſtenderet. Cum enim ſuæ diuinitatis gloriam noſtiæ humanitatis pallio contegeret ſuæ bonitatis, ſuarumque perfectionum apertisſimã notitiam dedit. Vt qui inacceſſibilem illius diuinitatis lucẽ contẽplari non poterant, noſtræ humanitatis velo tectum videre poſſent.

Hanc figuram nobis repreſentauit Moyſes in ſua ipſius perſona, qui

vbi

vbi quadraginta dies cum Deo conuerſatus fuit, tanto cum ſplendore de monte deſcendit, vt Iſrael oculi illius faciem intueri nequirent.

Ex quo ille ſanctus vir ſibi faciem velo contexit, & hoc pacto populus illum uidere, & cum illo verſari poterat, ſimili autem conſilio in nos altiſſimus Dei filius vſus eſt, vt oculi turbidi, qui ad eum ſua acie, vt in ſua forma viderent, peruenire nō poterunt, in alterius forma hoc velo tectū illum viderent.

Quintus crucis arboris fructus, quæ diuina gratia eſt, qua nobis per illam datur. *Cap. XI.*

AD virtutē cōparandam, non ſatis eſt illius cognitio, & cæterarum rerum, quæ ad illum pertinent, niſi efficitur, vt voluntas, quod decreuit intellectus, exequatur; pręſertim cū verū ſit, quòd homines magis volūtatis corruptione, quàm intellectus ignoratione peccant. Quare ad perfectam hominis ſanitatem, neceſſe erat, ita voluntatem affici, vt intellectus decretis facile obtemperaret. Hoc autem gratiæ proprium eſt, per uirtutes, quæ ab illa emanant, quam nobis Saluator per ſuę paſſionis ſacrificium meritus eſt: & ita inquit Ioann. c. 1. quòd lex per Moyſē data fuit, ſed gratia, & veritas per Chriſtum.

Quàobrē noua lex, gratiæ lex dicitur, quod ſumma, quæ in ea eſt, gratia eſt, quæ nobis per Chriſtū datur. Nam (vt inquit S. Thomas) rerū denominatio, & titulus a præpolenti qualitate, quæ in illis ſit, deſumitur? Vt Moyſes nobis tradiderit, quid nobis faciendum eſſet, at Chriſtus virtutem nobis dedit, qua eā facere poſſemus. Nam (vt inquit S. Aug.) lex data fuit, vt gratia quæreretur, & gratia data fuit, vt lex adimpleretur. Et alio loco inquit ille: Lex iubet, fides impetrat, ſed gratia, quòd lex iubet perficit. Hæc autem omnis noſtri remedij ſumma eſt (quòd vt diximus) homines non tantum intellectus ignoratione peccāt, quā noſtri appetitus corruptione, quod vt Poeta inquit:

Video meliora proboque, ſed deteriora ſequor.

Hunc morbum inquit S. Aug. lex declarauit, & gratia curauit.

Huius autem gratiæ fructus, quis enumerabit? ſed primi, & cæterorum tamquam fontes tres ſunt: quorum primus eſt peccatorum venia: Nam, vt cum lux mane apparet, noctis tenebræ effugiunt, ſic cum lux gratiæ in animam ingreditur ab ea omnium peccatorum tenebræ fugantur. Secundus, & magis proprius effectus gratiæ, eſt Dei oculis animā gratā, & pulchram reddere.

Peccatorū enim maculis ſublatis, quæ illā fędabant diuinis oculis pura, & formoſa efficitur.

Quamobrem ſpiritus Sanctus eam pro domicilio ſuſcipit, æternus Pater pro filia,& filiæ nomine ſuæ gloriæ hæredem conſtituit.

Tertius gratiæ effectus (quo loco gratiam intelligimus non ſolum infuſas virtutes, quæ ab illa proficiſcuntur, ſed etiàm ſubſidia omnia, & fauores,qui nobis per Chriſtum dantur)eſt animas ſanctificare, & illi vires tribuere nouas,vt omnes difficultates ſuperet,quæ nobis in virtutum curriculo impedimento ſunt, & præſertim in noſtris perturbationibus domandis,maliſque propenſionibus, quæ noſtræ conſcientiæ pacem, & ſerenitatem perturbant,& nobis ad virtutem comparandam maximo impedimento ſunt.

Quantum autem hoc beneficium ſit,minimè intelligi poteſt,niſi calamitates intelligantur,quas animi perturbationes fecerunt in terris, cum rebelles,& contumaces ſunt. Has autem quis enumerabit? Et, quonam alio principio bella emanarunt,& ſanguinis effuſiones,quæ in terris fuerunt, vnde ſingularium & bella,& violentæ mortes? vnde adulteria,inceſtus, ſacrilegia, furta,& maleficia? Vnde ambitio,ſuperbia,auaritia, inuidia, & magna facinora,& comedendi, & bibendi impenſæ, cum cæteris omnibus peccatis? tandem vnde difficultas, quæ nos à virtute ſeiungit,niſi ab hoc omnium malorum peſtifero ſeminario, quæ ſunt noſtri affectus cum Dei timoris iugum,& rationis frenum excutiunt? Angores autem, quibus homines intrinſecus afficiuntur, cum infinitarum rerum deſiderijs,quas nequeunt aſſequi, interiùs bellum noſtrarum affectionũ, tunc cũ aliæ alijs pugnant contraria appetentes,curas,moleſtias,timores, triſtitias magnas,quas ſecũ ipſæ perturbationes trahunt,cũ effrenes ſunt, quis enumerabit?

Quare minimè mirandũ eſt, quod Apoſtolus harũ perturbationum rebellione, & furia declarata ſibi hominis peccatoris perſonam ſumens, exclamat inquiens. *Infœlix ego quis me liberauit de corpore mortis huius?* Huic reſpondit ſtatim ipſe inquiens. *Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Qui ſuæ paſſionis ſacrificio non ſolum nobis noſtrorũ peccatorũ veniam conſecutus eſt;verũ etiã fortitudinẽ,& gratiã,vt ea vitemus,& has feras beſtias,quæ nos ſolicitant,& præcipites ferunt, vincamus,& domitas reddamus.

Huius rei figura præceſſit in illo Gedeonis ſacrificio, cui angelus apparuit,& victoriam de Madianitis illi promiſit; Gedeon autem cũ crederet illum angelum aliquem ſanctum virum eſſe, hædum coctũ illi obtulit: at angelus noluit comedere,ſed ei iuſſit,vt illum ſuper lapidem poneret, & ius ſuper illum funderet.

Quo facto angelus lapidem virga,quam manu geſtabat contigit,& ſtatim de lapide ignis exiuit, & iam hædum,quàm ius ſuper illum fuſum,abſumpſit.

Hic

Hic autẽ lapis, vnde hic ignis exiuit, qui illud ſacrificium abſumpſit; quidnam aliud eſt, niſi Chriſtus Saluator noſter, qui angularis lapis eſt, & eccleſiæ fundamentũ) qui ſuæ paſſionis ſacrificio, omnia conſumpſit peccata nõn ſolũ per hædũ ſignificata, ſed etiã illius radices, qui noſtræ carnis appetitus ſunt, figuratę (vt ait S. Ambroſius) in illo iure, quod ſuper illum fuſum eſt.

Quod ſignificauit S. Paulus cũ dixit: *Quòd vetus homo noſter*, ideſt noſtræ carnis appetitus. *Simul crucifixus eſt cum Chriſto.* Quod crucis meritò fidelibus gratia datur, qua non ſolũ peccata vitemus, verũ etiã, illius radices interimantur, quæ noſter vetus homo eſt. Cũ.n. illud ius partem, hœdi ſubſtantiæ teneret, ſic hæ perturbationes quoddã vinculũ, & cognationẽ quandã cũ peccatis habent, cũ à peccato emanauerint, & illius cauſæ ſint.

Ignis autẽ, qui omnia hæc mala conſumit, ex illo lapide, vt primũ angeli virga tactus fuit, emanauit. Virgæ autẽ tactus, vt ex lapide ignis excuderetur, quid aliud ſignificat, niſi tactus virgæ diuinæ iuſtitiæ, quæ cũ in myſtico lapide, qui Chriſtus eſt, adhibita fuerit omnes noſtras culpas, & peccata conſumpſit? Hic ille tactus fuit, de quo æternus Pater cũ ſuo vnigenito filio loquens per Iſa. c. 53. inquit; *Propter peccata populi ſui illum percuſſit*, ideſt ad mortem tradidit.

Hæc figura licet alia contineat ſuper quæ philoſophandũ ſit, non tamen eã hic adduxi niſi, vt oſtenderẽ per Chriſti merita (vt diximus) non ſolũ nobis peccatorũ ueniã tribui, verũ etiã gratiã, qua illorũ radices euellamus, & cauſas remoueamus, quibus euulſis, & a noſtra depulſis anima, mira in illis quies efficitur, & tranquillitas, & illa interior pax, quæ (vt inquit Apoſtolus) facilè quidquid intelligi poteſt, vincit: & (vt inquit Iſaias) eſt tãquã limpidiſſimus fluuius, qui oẽs animæ noſtræ potentias refrigerat tanta ſerenitate, & gaudio, vt id nemo, niſi, qui experitur, cognoſcere poſſit.

Qui eò peruenit, qui in anima ſua hanc pacẽ ſentit, qui his feris liberũ ſe ſentit, quæ humana corda lacerant, qui nuquã in ſe vehementiora deſideria, voluptatũ, honorũ, diuitiarũ, dignitatũ, procedendi vlterius gratia, & in ſuperiorẽ gradũ aſcendendi, & cæterarũ huiuſmodi rerũ nõ patitur, imò hæc omnia ſuppeditauit, illorũ cupiditates exiſtimans innumerabiliũ curarũ, & angorũ materiẽ, animarũ retia, & laqueos, & tandẽ pacis, & veræ fęlicitatis impedimenta.

Hic cognoſcet quidem melius Chriſti redemptionis beneficium: Hic cognoſcet quidem Chriſtum eſſe humani generis redemptorem, ſi ſe redemptum, & liberatum horum tam crudeliũ tyrannorũ iugo, & ſeruitute viderit.

Et licet huius redẽptionis virtus perfectè in alia vita intelligenda ſit, cũ

per ea electi pœnis inferni liberi, & ciues, & incolæ cœli facti videbũtur: tamen in ſuo genere, aliquid illius cognoſcitur, cum homo his tyrannis liberum ſe cernit. Hic autem ſuo redemptori huius beneficij gratias agere ſciet; vt S. Aug. faciebat, cum ſe ſuis veteribus animi perturbationibus liberum ſentiebat, quarũ ad illud vſque tẽpus captiuus fuit, & ſeruus; itaque nonum ſuarũ confeſsionũ librũ incipit, inquiens; Dirupiſti Domine vincula mea, tibi ſacrificabo ſacrificium laudis, & nomen Domini inuocabo.

Hoc autẽ maximũ beneficiũ cũ multis alijs per gratiæ virtutẽ, quã noſter redẽptor illo diuiniſsimo paſsionis ſacrificio meruit hoĩb. datũ eſt, quã quidẽ gratiã nobis multis rationibus cõmunicat. Primũ enim nos prima gratia dignos fecit, quæ conuerſio, & iuſtificatio eſt, qua ſumus iuſtificati, ideſt ex peccatoribus iuſti effecti, & ita pro filijs Dei accipimur, & illius regni hæredibus. Dũ enim homo in peccatis verſatur, & Dei inimicitijs, nihil facere poteſt, quod illi gratũ ſit, & per quod mereatur, vt eum Deus ex illo infelici ſtatu eruat.

Quod autẽ peccator per ſe mereri non poterat, Dei filius per obedientiã ad crucis mortẽ meritus eſt, qua æternus pater ſuæ vocationis gratia eos præuenit, quos ei de peccato educere placet. Poſt autẽ hanc primam gratiã, nos quoque alijs omnibus dignos fecit, quæ ad noſtrã ſalutẽ conducunt; Quãobrẽ nũquã ad hoc vſque tẽpus nobis dedit quidquam gratiæ, aut daturus eſt æternus Pater, quod per merita ſui vnigeniti filij paſſionis id non fecerit, aut facturus non ſit. His autẽ cõmunibus rationibus per ſeptẽ ſacramenta nouæ legis diuerſa gratiarũ genera cõmunicantur; quæ licet diuerſos habeant effectus ad diuerſa noſtrarũ animarũ remedia, omnia tamen in vnico cõmuni effectu conueniunt, quod eſt illis gratiã tribuere, qui gratiæ non obſiſtunt. De hac autẽ re aliquid in ſequenti capite dicturi ſumus.

Neque eo contentus eſt Dominus, quod nos per ſuã paſſionẽ gratia dignos effecerit, ſed ſua interceſſione in cœlo perpetuò nobis illã procurat. Omnibus his rationibus tam affluenter nobis gratiam communicat; vt propter hanc cauſam Iſa. c. 33. eccleſiam nomine fluuiorum copioſorum, & omnibus apertorum vocet. Cum igitur tam multæ ſint huius gratiæ diuitiæ nemo iure queri poteſt, quòd ſibi diuinæ gratiæ auxilium deſit, imò (vt S. Bernardus inquit) magis iure gratia poſſet queri de nobis, quod ab illa deficiamus, quàm quòd illa nobis deſit.

Sextus

Sextus crucis fructus, qui ſunt legis gratiæ ſacramenta.
Cap. XII.

SEQVITVR alius mirabilis ſanctæ crucis arboris fructus; qui (vt diximus) ſeptem legis gratiæ ſacramenta ſunt quę tãquã canales ſũt, per quos fructus ſanctiſsimę paſsionis in animas noſtras deriuantur. Quamobrẽ ſupponendum eſt, quòd cauſæ vniuerſales, niſi per alias particulares, ſuos effectus operantur; Sol nobis ſit in exemplum, qui horum omnium inferiorum creator eſt, per ſe frumentum producere non põt, niſi illud ab agricola fuerit ſeminatum; idem dico de plã tis, & cæteris ſeminibus. Cũ autem Redemptoris noſtri paſsio fuerit omnium ſpiritualium bonorum vniuerſalis cauſa; vt adeſſent Sacramenta, quæ ſunt tamquam particulares cauſæ, per quas vniuerſalis cauſa diuerſos effectus in animabus noſtris, quæ illa dignè ſuſciperent, operaretur, neceſſe erat.

De his ſacramentis fuſiùs alio loco tractaturi ſumus. Quod autem ad præſens locum attinet; ſcire ſatis eſt, quod hæc ſeptem ſacramenta ſunt illi aquæ viuæ fontes in uitam æternam ſalientes, de quibus dicebat Iſaias c.12. *Haurietis aquas cum gaudio de fontibus Saluatoris.* Vbi non dicit de fonte, ſed de fontibus, quæ ſeptem ſacramenta ſunt, vnde ſeptem gratiæ aquarum ſpecies emanant ad omnia omnium infirmitatum, & ſpiritualiũ morborum animæ remedia.

Hæc ſunt tãquã ſeptem planetæ, quæ hunc nouum eccleſiæ mundum ſuarum influentiarum virtute adminiſtrant, & canales, per quos gratiæ aquæ deriuantur, quæ ex noſtri Saluatoris lateris fonte, promanat.

Ex his autem ſacramentis maius eſt corporis, & ſanguinis noſtri Redẽptoris ſacramentum, in quo totus ille integer ineſt corpus, & anima, & diuinitas; ſed primus in ordine, qui tãquam cæterorum ianua eſt, ſanctus baptiſmus eſt; & in horum duorum ſacramentorum myſterio nobis repreſentatur, quòd gratia, quæ nobis in illis datur, à Chriſti paſsione proficiſcitur; in altaris.n. ſacramento eadem Chriſti caro, & ſanguis offertur; vt inde intelligamus, quòd gratia, quæ nobis per illum datur, ſacrificij precioſæ carnis, & ſanguinis virtute nobis datur; ſic, & in baptiſmi ſacramento ſacra paſsio nobis repreſentatur.

Cum enim infans ſumitur, & in aqua mergitur nobis repræſentatur (vt inquit Apoſtolus) Chriſti mors, atque ſepultura: & huius mortis meritis ibi penitus omnia peccata vitæ actæ ita moriuntur, vt nihil culpæ, aut pęnę ibi reliquum ſit.

Idem Aegyptij quoque nobis ſignificant, qui in exitu de Aegypto fi-

lios Iſrael perſequebantur, qui in rubro mari demerſi fuerunt; quod nobis ſignificat, crudeles animæ inimicos, quæ peccata ſunt, in ſancti baptiſmi aqua mori. Ex quo factum eſt, vt filij Iſrael, qui hos inimicos antea timebant, & fugiebant, vbi eos ad maris litora mortuos viderunt, non amplius illis timorem incutiebant, ſed gaudium afferebant, & eos admonebant, vt gratias Deo agerent, quod ab illis liberi eſſent, & ita cœperunt Deum laudare dicentes; *Cantemus Domino, glorioſè mirificatus eſt.* & quę ſequuntur. Hanc autem virtutem ſanctus baptiſmus habet, qui peccata demergens occidit, quæ antequam nobis condonarentur, nos timore afficiebant, vbi verò in hoc mari demerſa ſunt, nobis gaudium, & laudandi occaſionem præbent. Hoc eſt huius ſacramenti virtutis proprium: licet ne hac ratione quidem fidei certitudinem, quæ in gratiæ ſtatu eſt, ſed huius rei magnas coniecturas habere poteſt.

Idem quoque aqua, quæ ex noſtri Redemptoris latere lancea percuſſo manauit, nobis ſignificat, vt nobis oſtenderet, quod ex illo precioſo vulnere, cum alijs, quæ accepit, ſancti baptiſmi aquæ virtus egreſſa eſt, qua noſtræ animæ lauantur, & purificantur, & aquarum gratiæ, quæ in cæteris ſacramentis dátur, vt illæ curentur, exierunt. Hoc nobis ſignificauit Deus in prioris fœminæ formatione, quam ex coſta, quam de Adam ſuſtulit, cum dormiret, fecit. In quo figuratum eſt, quod ex latere ſecundi Adæ, cũ mortis ſomnum dormiebat, ſuam ſponſam Deus extraxit, quæ eccleſia eſt: vt inde tamquam, ex magno fonte ſacramentorum gratia emanet, per quam eſſe ſpirituale eccleſia ſuſcipit, quod vt Chriſti ſponſa habet. Et propter hanc cauſam dicitur de ſuo latere ſponſam duxiſſe, quod ex eo ſacramentorum gratia emanauit, quæ illi hoc nouum eſſe, & dignitatem tribuit.

Hoc autem Sacramentum cum alijs eſt vnus ex primis ſanctæ crucis arboris fructibus, quibus animæ medicantur, lauantur, & recreantur, & roborantur, & ſuſtentantur in ſpiritali vita, de cuius fructu, inquit ſponſa in Canticis, cap. ſecundo.

Sub vmbra illius, quem deſideraueram ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.

Septi-

Septimus crucis fructus, qui eſt a peccato abhorrere, & virtutem amare.
Cap. XIII.

IAm igitur ad munerum, & iuſtitiæ partium tractationem deſcendamus. Hæc iuſtitia in duas præcipuas partes diſtribuitur, quæ ſunt ſe a malo ſeparare, & bonum complecti, ideſt a peccato abhorrere, & virtutem amare. Quod autem ad primum attinet, quod eſt a peccato abhorrere, ſic myſterium crucis adiuuat, vt ſi omnes humani intellectus in eo verſarentur, vt excogitarent quidnam facere poſſet Deus, vt peccati turpitudinem, & odium, quo in illum affectus eſt, declararet, nihil melius quidem, nihil efficacius inuenire poſſent, quàm hoc opus eſt.

Quo enim magis hic Dominus poterat hoc odium ſignificare, quàm ſui vnigeniti filij morte, cuius noſtra peccata in cauſa fuerunt: cum illud cōpertum ſit, qđ nihil tam potens fuiſſet, quod illum ad tam multa tormētà patienda impuliſſet, niſi id noſtra peccata feciſſent? Quare qui probe hoc negocium conſiderat, noſtra peccata tantorum malorum auctores fuerunt, & (quod multa conſideratione dignum eſt) ſemel hic Dominus à ſuis inimicis malè affectus fuit, ſed ſingulis horis à nobis, & leuioribus de cauſis male afficitur.

Quamobrem nos illum vendidimus, & ſæpius minoris, quam eum Iudas vendiderit. Nos quoque eum deſerimus, & negamus, non timore mortis; vt Apoſtoli, & Sanctus Petrus, ſed paruo quodam vtili, & belluina voluptate, vt ieiuni moleſtiam effugiamus, nonnumquam ſine vlla occaſione, ſed ſola male viuendi conſuetudine. Nos illum illudimus, cum illius mandata, & doctrinam negligimus; nos illum crucifigimus, cum illius mandatis aduerſamur, quæ ille ſuo ſanguine, & morte confirmauit. Nos illum iniuria afficimus, cum honeſtis verbis noſtra ſcelera contegimus, cumque illos irridemus, & negligimus, qui illius nomine in eo elaborant, vt nos à peccatis ſeparent.

Et tandem nos in nobis ipſi eum occidimus, & ſepelimus, cum de noſtro corde timorem, & reuerentiam, qua in illum affecti eſſe debemus, depellimus. Hi fuerunt carnifices, qui hunc Dominum malè affecerunt, & crucifixerunt.

Quamobrem, vt illos perderet æternus Pater vnigenitum ſuum filium crucis tormentis tradidit. In quo apertè odij ſui in peccatum magnitudinem oſtendit, cum filium ſuum cariſſimum, ne peccatum videret, morti tradiderit.

Cum enim ſciret nullum aliud remedium, quàm hoc, magis accómo-

datum, vt de peccato vindictam ſumeret, & de mundo in exilium eijceret, filij morti aſſenſus eſt, vt hũc aduerſarium de medio tolleret. Hic autem peto, vt mihi dicas, quid faciet Deus de homine, quem in peccatis inuolutum, & implicatum inueniet, cum hoc cum ſuo proprio filio egerit, cum peccatorum pondus ſibi contraxit.

Et idem Dei filius ab hoc monſtro abhorruit, qui, vt nobis vires adiungeret, quibus illud ſuperare poſſemus, omnes calamitates, & hominũ, & dæmoniorum incurſus, & omnia diuinæ iræ ſupplicia, quæ peccata meruerunt, pati voluit. Neque ſolum quod in ſacra paſſione paſſus eſt, ſed quidquid in terris fecit, & dixit ad hunc finem inter cæteros ordinauit, itaque inquit Iſaias, c 27. omnium Chriſti calamitatum fructus erat peccatum in exilium eijcere, & de medio tollere.

Vt licet innumerabiles ſint filij Dei aduentus, & paſſionis fructus, ita proprium eſt hęc peccati perditio, & remiſſio, vt de eo magis præcipuè omnes ſanctæ ſcripturæ mentionem faciant, tamquam de radice, & fonte cæterorum malorum omnium: ſic idem Dominus in vltima cœna cum ſuum precioſum ſanguinem conſecraret, inquit. *Hic eſt calix ſanguinis mei, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Et idem Dominus apud S. Lucam vbi diſcipulis intellectum aperuit, vt ſcripturas intelligerent, quæ de eo loquebantur, illis dixit; ſic ſcriptum eſt, nonne hæc oportuit Chriſtum pati, & reſurgi, vt ſtatim pœnitentia prædicaretur, & peccatorum remiſſio in omnibus gentibus incipiendo a Hieruſalem. Et S. Petrus Apoſtolus in actis Apoſtolorum, cum euangelium Cornelio Centurioni, & illius familiæ prædicaret, dixit. *Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credent in eum.* Sic & Michæas Propheta cum de illo loqueretur, inquit, eum noſtras iniquitates ablaturum, & in maris profundum omnia noſtra peccata proiecturum. Et tandem Sanctus Chriſti præcurſor, cum illum ante ſe tranſeuntem uideret dixit. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Ex dictis facilè apparet, quod princeps cauſa ſacrificij crucis, fuit peccati victoria, cum illud ſolueret tã multis doloribus, quod pro eo nos debebamus, noſque gratia, & fortitudine dignos efficeret, qua illa vinceremus.

In quo cernitur, quantus ſit huius monſtri morbus, cum tam multis ſit opus, vt de mundo in exilium eijceretur.

Multa, & magna ſupplicia ab initio mundi fuerunt, quibus ſummus iudex magnum in peccatum odium oſtendit: quorum ſanctæ ſcripturæ plenæ ſunt, & ad id æterna inferni pœna, quæ illius propria punitio eſt, ſatis erat: ſed hæc omnia ſupplicia, licet tanta ſint, non tam aperte huius odij magnitudinem declarant, vt vindicta, quam de eo æternus Pater in vnigeniti ſui filij morte ſumpſit, quod ſibi peccatorum debita ſuſcepit.

Quam-

Quamobrem iure optimo hic Dominus de peccatore cõqueritur, qui poſt hanc ſatisfactionem peccare auderet, per S. Bernardum inquiens. Nonne fortaſſe ſatis propter tua peccata afflictus fui? cur afflicto afflictiones adiungis? cum multò magis tuorum peccatorum vulnera me affligant, quàm mei corporis plagæ.

Hoc igitur cum ita ſe habeat, quis peccatum ne vnum quidem committere audet? Qui illius nomine ſolum non tremat? Quis in tam peruerſo mundo viuere non abhorret, & in tam infirmo corpore, in quo tam multi peccandi ſtimuli, & occaſiones ſunt? Ad hæc quis eorum, qui hæc intelligit, & credit, non ſtupet, cum videat homines tam facilè peccare, cum Deus vniuerſum mundum diluuio perdiderit, & angelus dæmones effecerit, & (quod magis eſt) vnigenitum filium ſuum propter peccata morti tradiderit? iam vide quanta nobis oboriatur lux ex hoc myſterio ad peccati malitiam intelligendam, & ad nos capitali odio in illud afficiendos.

Neque minorem hinc conſequimur opportunitatem, vt nos in virtutem, & iuſtitiam amore afficiamur, a qua quidem noſtra ſalus pendet. Et ita ad hæc duo tanta Daniel Propheta cap. ſeptimo, inquit, Saluatoris aduentum fuiſſe ordinatum, quæ ſunt peccato finem imponere, & in mundum iuſtitiam, & ſanctitate intro ducere.

Quanti autem iuſtitia faciendæ ſit, ex eo cernitur, quod in hoc negocio Deus fecerit, cum ipſe ſua ipſius perſona ad nos legatus, & aduocatus venire voluerit.

Quo quidem nobis ſatis oſtendit, quàm magna fuerit cauſa, qua hic legatus, & orator, & patronus adductus fuit. Cumque ſit hic Dominus ille, cui, vt mundum crearet nulla res illi præter voluntem ſuam opus fuit, cum de hominis ſalute agere voluit, quàm multa verba fecit? Quàm multa operatus eſt? quàm multa paſſus? Quis non plurimi faciet illud, in quod Deus tam multa erogauit? Quod ſi homines minimi faciebãt ſe eſſe virtute præditos, & huic negocio cætera omnia antepo nere, hinc videant, quàm hoc cæteris omnibus anteferendum ſit. Cum tanti myſterij cauſa, & quidquid in terris Dei filius operatus eſt, eo ſpectaret, vt hominem virtutis ſtudioſum efficeret. Id fatetur S. Aug. his verbis:

Deſcendiſti in hunc mundum vita mea, & tua vita meam mortem perdidiſti, & tua vox in mundo, vt tonitrus ſonuit, verbis, & operibus morte, & vita deſcendendo, & aſcendendo in cœlum, nos vocans, vt ad te conuertamur, hæc autẽ reuerſio propter aliã eſſe non potuit viam, niſi propter virtutis viam.

Quid autem carius eſſe potuit hac re, quæ tam multis rationibus nobis commendatur.

Cum

Cum aliquis vir prudens alicuius litis cauſa, quam tractet, ſæpe Romam it, redijtque, intelligimus negocium maximi momenti eſſe, quod in cauſa eſt, vt tanta multa tâque, longa itinera ſuſcipiat. Cum autẽ hic ſapiẽs Dei filius in tam multa itinera ſe dederit ad id, vt fuit ſe vſque in terram demittere, vſque ad præſepium, vſque ad Crucem, vſque ad ſepulchrum, vſque ad inferni partem, eſt argumentum, negocium maximum eſſe, cum tantis itineribus, & impenſis illud emerit.

Quare ſi hic Dominus, cum negocium ſuum non eſſet, ſola ſua bonitate, tu cuius negocium eſt, cuius cauſa eſt, & cuius omnis illius vtilitas, quãti, vt facias, æquum eſt?

Vide igitur quàm apertè ex hoc myſterio virtutis valor, & pretium cognoſcatur, quanti propter hanc cauſam homo illam æſtimare, & emere debeat?

Octauus arboris ſanctæ Crucis fructus, quæ caritas eſt.

Cap. XIIII.

VI vniuerſim de virtutis amore, & vitij odio egimus, ſequitur, vt ſtatim de nonnullis particulatim virtutibus tractemus, ad quas magna exempla, & inuitamenta in Crucis myſterio inueniemus.

Nam (vt dicitur) moralis doctrina ſi generalis eſt parum, ſin particulatim multum prodeſt. Quare cum hic de his virtutibus mihi agendum ſit, ab illarum maxima incipiemus, quæ caritas eſt, de cuius præſtantia in duobus libris de diuino amore aliquid tractauimus, quos legat chriſtianus lector velim.

Hic tantummodo dicemus, quòd cæterarum virtutum caritas Domina & regina eſt, ipſa vita eſt, illarum forma, & anima, & pulchritudo eſt: ſine qua (vt inquit Apoſtolus) neque fides, neque ſpes, neque prophetia, neque martyrium, neque hominum, aut angelorum linguis loqui, neque vlla alia virtus coram Deo vllius valoris, aut momenti eſt, & in primis illa eſt quæ in omnibus ſtudioſis actionibus nobis vires, & robur tribuit.

Hæc enim eſt vniuerſalis amoris conditio, vt homini in omnibus laboribus, quos pro re amata ſuſcipiat, vires adiungat. Nam amor in cauſa eſt, vt homo ad mundi extremum proficiſcatur, nihil omnino vel maris, vel terræ pericula timens. Amor in cauſa eſt, vt parentes omnes pro filijs ſuis moleſtias, & onera patiantur, ſeque vt omnibus ſuis bonis priuent, vt illis ſubueniant, vt cum ambulare opus ſit pedibus, cum dare manibus, cum pondera tollere, humeris, cum pericula adire animo, & corde vtatur.

Ad

Ad hanc igitur virtutem acquirendam impedimentũ,tũ noſtræ naturæ humilitate,tum diuinæ naturæ altitudine aderat.cum enim hominis ſpiritus ibi ligatus,tamquam in hoc corpore materiali demerſus, & nihil niſi per ſenſibilium imagines intelligere poſſit, non facilè accommodatur ad amandum,niſi quæ ſub ſenſum cadunt.

Quod in ſpiritalibus nihil inuenit,quod tamquam per anſam accipiat, licet nobiliora ſint.Cum autem Deus altiſſimus,& puriſſimus ſpiritus ſit & infinitè ſuper omnes creaturas collocatus ſit, & habeat ille aliam rationem,qua differat a creatis rebus,neceſſe eſt,vt ignaro homini videatur inter hominem,& Deum nullam eſſe proportionem,vt illum ſummo amore proſequatur (vt ille meretur) cum illum neque videre, neque cogitatione aſſequi poſſit,vt ea,quæ in terris ſunt, ſic de quodam hæremita ſcribitur,qui cum in illorum hæreticorum errore verſaretur,qui in Deo humana membra ponebant,hoc errore liberatus tam bene nequibat,& ſolebat Deum contemplari, & conquerebatur inquiens. Heu quis mihi Deũ meum eripuit.

Quod autem huic humanæ ruditati remedium eſt? Hoc diuina ſapientia ſatis accommodatum incarnationis myſterio inuenit,per quod idem Deus carne indutus eſt, & in hoc mundo cum hominibus conuerſatus eſt.Et hac ratione homo iam ex carne,quæ nihil, niſi quod eſſet carne inuolutum amare neſciebat,Deum hoc palio indutum habet, quod ita ad illius naturam accommodatum eſt.

Hac autem ratione ille puriſſimus ſpiritus ſe hominibus amabilem fecit,qui nihil,niſi quod ex carne eſſet, amare ſciebat. Quod (vt poſtea dicemus) nobis illum calorem ſignificat, quem illius infantis mortui caro accepit,qui hoſpitę Eliſei fuit, cum Propheta ſe ſuper illum extendit.

Hic etiam illud conſideratione dignum eſt,quòd illud in amando Deo ſibi difficile erat, cum ſpiritus altiſſimus eſſet, proprietates, & conditiones ignorare,quas cum hominibus habet, cum illa ſubſtantia infinitè noſtræ ſubſtantiæ antecedat, & ita exiſtimaret, nullam noſtro amori proprietatem accommodatam eſſe.

Vt autem nos de hoc errore extraheret, & hoc impedimentum tolleret,de ſui patris ſinu Dei filius in hunc mundum deſcendit,& tanta caritate,tanta manſuetudine,& humilitate,tanta pietate,& facilitate, & cum viſceribus miſericordia,& humanarum miſeriarum dolore, tanto noſtrarum animarum ſalutis zelo conuerſatus eſt,vt omnes illius vitæ ſanctiſſimæ greſſus in eo fuerint, vt corporum morbos curaret, & animarum ſalutem procuraret.

Quid autem de miſericordiæ viſceribus dicam, quam oſtendit,cum ciuitatem Hieruſalem vidit,illius euerſionem deplorans? Quare prima verba,quæ in Cruce dixit illa fuerunt,quibus Patrem pro ijs rogabat,quibus

non

non ſatis erat tunc videre eum pati, quod & eum illudebant. Quid de illa profunda humilitate dicam, quam eodem die oſtēdit, cum reſurrexit Magdalenam cum his mandatis mittens. *Vade ad fratres meos, & dic eis. Aſcendo ad Patrem meum, & patrem ueſtrum Dominum meum, & Deum veſtrum.*

Quæ autem maior humilitas, & facilitas, quàm Dominum creati omnis rudes piſcatores ſuos fratres vocare, cum præſertim duobus ante diebus ei tam infideles fuerint, vt paſſionis tempore terga verterint, & in medio ſuorum inimicorum eum relinquerint, tandem tanta fuit illius pietatis, & miſericordiæ in infirmos facilitas: præſertim in primo eius aduentu, qui propter hanc cauſam in ſacris litteris iam noui, quàm veteris teſtamēti agnus dicitur. ſic enim eum vocat Iſa 32. Sic & Sanctus Ioannes Baptiſta, & ſanctus Ioannes Euangeliſta in Apocalypſi.

Adeſt etiā illa huius infinitæ bonitatis notabilis conditio, magno amore bonos proſequi, & in improbos quatenus improbos maximo odio affectū eſſe. Harū duarum rerum primam nobis tunc oſtendit, cū quidam ei dixit, quòd illius mater, & fratres eum quærebant, reſondit. *quæ mea mater eſt? qui mei fratres? & extendens manum ſuam in diſcipulos inquit hi ſunt mea mater, & mei fratres. Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei hic meus frater, & mea ſoror, & mea mater eſt.*

Quibus autem verbis bonorum dignitates, & amoris Dei in illos magnitudo celebrari poterat? cum improborum odium in liberis hippocriſiæ reprehenſionibus, auaritiæ, ambitionis, & Sacerdotum, & Phariſeorū ſuperſtitionis declarauerit, propter quæ iam multis artibus, & vijs eū perſecuti fuerunt, vt nunquam conquieuerint, quoad illum cruci affixerunt into, & ibi ſuis linguis crucifixerunt. Idem odium præ ſe tulit in templū ingrediens. cum enim cerneret argentarias menſas, numos, beſtias, quæ in illo venales erant, ſcuticam confecit ex funibus, qui ibi erant, & magna ſeueritate, verberumque vi mercatores de templo eiecit, illorum menſas, & ſedes euertit, & pecuniam profudit, quæ ſuper menſas erat. Quia autem ex hac tanta punitione non cernit, quàm hic Dominus ab improbis abhorreret?

Ex altera autem parte quanta fuerit illius caritas, & benignitas in bonos, & malos illis ſuauiſſimis verbis declarauit, quibus vtroſque ad ſe allicit, & vocat. *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam uos.*

Nullum finem inueniremus, ſi virtutes, & nobilitates huius clementiſſimi Domini, quas in vita ſua oſtendit, enumerare vellemus. Quare ſi quis proprietates, & conditiones ſcire vellet, quas habuit ille altiſſimus, & ſummus Dominus erga homines, hanc patris imaginem intueatur, & in eo tamquam in perfectiſſimo ſpeculo huius Domini, qui vult amare intimos

animi

animi ſenſus, & conditionem videbit. Nam reipſa talis eſt pater, qualis filius, qui de ſinu patris venit. Et ſic ille S. Philippo, inquit; Philippe. *Qui videt me, videt & patrem meum*. Cum autem tam amabilem ſe nobis hic Dei filius carne induiũ oſtendit, ſcito talem, & patrem eſſe, licet ab omni carne ſit ſeiunctus, atque ſeparatus.

In quo cernitur iure optimo Apoſtolum ad Timo. 3. dixiſſe magnum eſſe ſacramentum, quod ſe in carne oſtendit, pro quibus verbis alij verterunt. *Deus ſe in carne manifeſtauit.*

Ex omnibus enim Dei operibus nulla eſt, in qua ſic Deus ſe mundo manifeſtauerit, & patefecerit, quis nam eſſet, & ſuas proprietates, vt cum miſit vnigenitum filium ſuum, qui de ſinu ſuo in mundum venit noſtra carne indutus, vt cum nos hac viſibili forma Deum cognoſceremus, noſtra corda ad inuiſibilium rerum amorem aſcenderent.

Hic tantus ſtimulus amoris Dei a myſterio incarnationis ducitur. cum hoc autem alios maiores ex paſſionis myſterio ducimus. Tria enim maximè ad aliquem diligendum noſtram voluntatem mouent. Primum eſt bonitas, alterum beneficia, tertium amor, ideſt ab illo amari. Bonitas enim primum ita eſt voluntatis obiectum, vt viſus color eſt, & ita noſtra voluntas nihil niſi, quod bonum eſt amare non poteſt, vel quod ſpeciẽ boni habet.

Beneficia etiam tantam vim habent, ad amorem ingenerandum, vt vel feræ ipſæ ſuos benefactores cognoſcant, & diligant, quarum rerum exemplis hiſtoriæ plenæ ſunt. Amari quoque multo magis ad mutuum amorem impellit. Cuius rei illa cauſa eſt, quòd amor primum eſt, & maius, & tanquam radix beneficiorum omnium.

Quòd homo propter eũ dat ſe ipſum, & ſua omnia, cum omnia (vt dicitur) ſint amicorum communia. Hæ tres amoris cauſæ ita in crucis myſterio reperiuntur, vt nec ſpecies quidem Dei bonitatis, & caritatis maior eſſe poſſe videatur, nec beneficium vtilius. De his tribus in præſentia agemus, licet poſtea de bonitate ſuo loco tractaturi ſimus. Nunc de beneficio accepto agere incipiamus.

Huius beneficij magnitudo, ex eo cognoſcitur, quod nobis in eo datũ fuit, & multo magis in dandi modo, & maximè in cauſa, propter quam illud nobis dedit. Quod nobis dedit (vt inquit Apoſtolus) bona incomprehenſibilia ſunt, ſic ille inquit. Eph. 3. *Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc in gentibus euangelizare ineſtigabiles diuitias Chriſti, & illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi a ſeculis in Deo, qui omnia creauit.*

Apertius autem Apoſtolus harum diuitiarum magnitudinem declarans, paulo ante inquit.

Deus, qui diues eſt in miſericordia, propter nimiã caritatẽ ſuã, qua dilexit.

nos

nos,& cum eſſemus mortui peccatis conuiuificauit nos Chriſto,cuius gratia ſalui ſumus,& conſurreſuſcitauit, conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu,vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ in bonitate ſuper nos in Chriſto Ieſu,

Hæc ſunt Apoſtoli verba,quæ lapſum hominem ſic erigit, vt ex Satanæ ſeruo Chriſti panem efficiat, & ei ſimilem reddat,cum accipiat cum illo vitam, & cum eo reſurgit & cum eo ad cęlos aſcendit, & in illis ſedẽ accipit,quod his omnibus bonis Crucis myſterio fruentur electi. Et vt omnia vno verbo complectar,hoc myſterio gratiæ, & gloriæ bona nobis traduntur, quæ duo ſunt maiora,quæ Dei omnipotẽtia puræ creaturæ dare poſſit.

Hæc autem gratia,quæ vt dicunt ſancti, eſt inchoata gloria nobis per Chriſtum tam copioſe datur,vt quemadmodum idem Dominus,qui eam nobis meritus eſt in Euangelio inquit. Ioan. 10. *Ego ſum hoſtium per me ſi quis introierit,ſaluabitur,& ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet.Fur non uenit, niſi ut fruetur, & mactet, & perdat. Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant.*

Hæc autem abundantia eſt,eſt multitudo, & diuitiæ gratiarum,& ſpiritus ſancti donorum,quæ nobis per Chriſtum data fuerunt, quæ magnis diuitijs, quæ in Salomonis templo erant ſignificata fuit, in quo tanta fuit argenti vis,& lapidum, & cedrorum multitudo, & ficulnearũ, quæ per campos naſcuntur, & hac copia, quæ ad tempus eſt, voluit ſpiritus ſanctus nobis ſpiritualium diuinarum gratiæ, quem nobis vero Salomone regnante, qui Chriſtus eſt daturus erat; copiam nobis ob oculos ponere. Quod partim in ſacramentorum virtute cernitur, quæ ei gratiam tribuit,qui diuinè illa ſuſcipiunt: & præſertim in illorum maximo, quod diuiniſſimum altaris ſacramentum eſt.

Iam igitur videamus,per quæ media,ideſt per quas moleſtias Dei filius hanc bonorum copiam nobis comparauit,quæ animaduerſio omniũ maximè ſanctornm corda mouet. itaque inquit ſanctus Bonauentura. Vide in præſenti homo, & diligenter contempla mirabilia, quæ Deus in terris operatus eſt Deus irridetur, vt honore afficiaris: innocens flagellatur, vt conſolatione afficiaris: iuſtus crucifigitur, vt tu abſolueris: agnus ſine macula occiditur, vt tibi cibum præbeat: illius latus aperitur, vt tibi ſ[illegible]cum det. Et in hanc ſententiam S.Bernardus ait.

Hæc ſingularis maeſtas mori voluit, vt nos viueremus, & ſeruire, vt nos dominaremur: in exilium eijci,vt nobis noſtra patriam reſtitueret. Seque ad abiectiſſima deſcendere, vt omnium rerum dominos nos efficeret. Diuus autem Auguſtinus cum ſub perſona Chriſti ſermonem haberet, eandem pene ſententiam his verbis repetit. Tu cum ſis patris mei inimicus in gratiam cum illo vt redires,perfeci, cum ab eo eſſes ſeparatus

tus cum illo te coniunxi, cumque per montes, & ſiluas errares, te quæſiui, & ſuper humeris meis te reduxi, & Patri meo te obtuli. Per te elaboraui, ſudaui, meum caput ſpinis obtuli, meas manus clauis, mea tergora verberibus, meum latus lanceæ, tandem totum meum ſanguinem per te effudi: ſed heu, quod peccando a me te ſeiungis.

Quid ego Domine pro tali remedio tribuã, & pro eo modo, quo vſus es, vt hoc tribueres remediũ? Iure quidem inquit S. Bernardus, nos ei totã debere vitã, qui pro nobis ſuã poſuit, & qui tã magna pertulit tormenta, ne tu æterna tormenta patereris.

Quid igitur homini durũ uidere poterat, cũ videret filiorũ hominum formoſiſſimũ velle pro eo crucifigi? O miſericordiã non debitã, ò gratioſum beneficium, ò amorẽ nũquam cogitatum, ò mirã ſuauitatẽ, Regẽ gloriæ mori, & crucifigi pro vili homunculo voluiſſe? Quàm ſuauis amicus, quàm potens auxiliũ, quàm prudens conſiliarius, quàm magnus amator, qui cũ tã magnũ ſe oſtenderit cũ te creauit ita ſe abiecit, cũ te redemit? ibi tam altus, & hic tam infimus, non tamen minus hic, quàm illic amabilis? ibi potens magnas res tibi dedit, miſericordia affectus, dura nimis per te paſſus eſt; & vt te ad illum locũ extolleret, vnde cecidiſti, te humi iacentẽ deſcendendo inuenit: & vt tibi daretur illud, quod iuſte perdidiſti, piè quod tu meritus eras, ille ſufferre, ac perpeti voluit, idque mors fuit, qua tu damnatus eras.

Vt autem quanti ſit hoc beneficium, ſciamus, Chriſti ſacratiſſimã humanitatis dignitatẽ intueamur, quæ in hoc beneficio interfuit, quæ ab illo amabatur, & omniũ rerũ creatarũ maximi æſtimabatur. Hoc autẽ quiſque facile intelligere poterit ex amore, quo anima in corpus affecta eſt, cũ in libro Iob ſcribatur. *Pellem pro pelle*, ideſt fruſtum, pro fuſto, *& cuncta, quæ habet homo dabit pro anima ſua:* huius amoris ratio eſt: Anima enim corpori ſuũ eſſe, quod habet tribuit, & ita illud, vt ſuã rẽ amat, & ſui ipſius partẽ: Ex quo fit, vt cũ ſeparatur corpus ab anima ſtatim corpus ſuũ eſſe perdit, & vitam, quam habebat.

Nunc autẽ animaduertendũ eſt, quod vt anima dat eſſe corpori, quod habet, ſic diuinũ verbũ illam ſacratiſſimam humanitatem, cũ humano eſſe ſpoliat, quod habere debebat, nobis ſuum diuinum eſſe tribuit, licet illius forma non ſit, vt corpori anima; propter hanc cauſam ſuper omnia creata incõprehenſibili amore diligit: iuxta autẽ hanc ſacrã humanitatem eo amore dilectã, quis exprimere poterit, quàm magnũ beneficiũ fuerit Dei filiũ rei tã amatæ uitã, vt noſtrã redimeret, ponere. Hoc ita breui dici poteſt, ſed nullus eſt humanus intellectus, a quo intelligi poſſit.

Quãobrẽ hic exemplũ effingã ſenſibus accõmodatum, vt ruditas noſtra aliquid de huius beneficij magnitudine, & de huius amoris ſpecie aſſequatur.

In vita S. Catherinæ Senenſis ſcribitur, eam poſt patris mortem à Deo petijſſe, vt eũ de purgatorij pœnis educeret, ſed quoniam mortuus non ita ſe ſuis culpis liber erat, vt eſſet neceſſe ſecundum diuinæ iuſtitiæ leges, vt illæ prius purgarentur, illi reſponſum fuit, hæc minime fieri poſſe niſi ipſa illud ſibi ſumeret, vt per eo ſatisfaceret, per totam ſuam vitam laterum doloribus patiendis.

Quod virgo libenter ſuſcepit, ita illa hoc morbo patiendo patrem ab illo debito liberauit. Nunc autem fingamus intellectu aliquem nobilem, & virtutibus munitum cubare, & magnis doloribus, ex lapide, podagra, capitis, ventriculi, & huiuſmodi, & dolorum vi clamantem, medicis illi fruſtra multa remedia adhibentibus, ſic igitur ille ex his doloribus laborãte illius familia maxime commota valde angeretur, quòd ſuum Dominũ tantis doloribus affectum videret, hæc virgo ingrederetur, & illo animã agente ſuis charitatis viſceribus commoueretur, & ſupplex a Deo poſtularet, vt illum ægrotantem tantis doloribus liberaret, ſeque offeret, illos dolores pro eo pati, quam oblationem accipiens Deus, ægrotum liberaret tanto virginis dolore, quid ille nobilis vir, & gratus faceret cum hac ratione ſtatim ſe ſanum cerneret? quas ageret gratias? quibus verbis tantam caritatem celebraret? quibus laboribus, itineribus, & impenſis ſe non obligaret, vt huic virgini gratum faceret? quæ bona apud ſe teneret, quæ non virgini pateremi?

Quanta veneratione eam per totam vitam proſequeretur? Quàm dulces lacrymas effunderet, cum huius beneficium, & ſummæ caritatis recordaretur?

Ad hæc omnia quanta miſericordia in illam virginem affectus, cum illã ex omnibus illis doloribus, quos ille patiebatur laborantem videret. Tu igitur ingrati animi homo neſcis ſaltem his exẽplis in animo perpendere, quantum tuo redemptori debeas? Quid.n. hoc beneficium eſt, ſi cum noſtræ redemptionis beneficio comparatur, niſi pauca quædam boni ombra? ſumma.n. illius, quod in illi datum fuit, corporis ſalus fuit; at hic anima datur, quæ ſine controuerſia maior eſt, illic ſalus ad tempus; hic æterna data eſt. illic ille ęgrotus doloribus liberatus fuit, qui cum vita definunt, hic homo liberatur tormentis quorũ nullus finis eſt, ibi pauper cula mulier cuiuſdam infectoris filia id pati voluit, quod ille nobilis vir patiebatur, (quod ſæpe accidit in terris, vt fidelis ſubditus, vt ſuum regem liberaret, ſe morti offerret, & hic contra altiſſimus Dei filius, Rex regum, & creati omnis Dominus ſe omnibus pœnis expoſuit, quas ſuus vilis ſeruus, & ingratus, merebatur, vt illum liberaret.

Hic alia adeſt circunſtantia, quæ omnes ſtupefactos reddere poteſt, quod illud eſt, quod tertio loco propoſuimus, quod quidem (vt ante diximus) hoc beneficium maximè adauget, cauſa ſcilicet, cur hic Dominus

tam

tam duris rebus ſe obijcere voluit. Quæ quidem neque neceſſitas fuit neque obligatio, neque humana merita, neque vtilitas, neq; gloria, quam meritus iá non eſſet, ſed ſola bonitas, ſola charitas, ſola pietas, ſola miſericordia, ſola benignitas, ſolus noſtrarum miſeriarum dolor, & noſtræ ſalutis cupiditas, & tandem (vt inquit Zacharias) ſolis ſuæ miſericordiæ viſcerib. ab alto nos viſitauit, vt illos illuminaret, qui in tenebris, & vmbra mortis ſedebāt, & noſtros dirigeret greſſus in viā pacis. Hic viſcera miſericordiæ inquit; quod in hac re ſua aperuit viſcera Deus, & ita fecit vt ille, qui cū nihil amplius haberet, quod ei tribueret, quē diligeret, ei (vt dicitur) viſcera daret. Hoc eſt illud, quod toties in fidei ſymbolo canimus, cum dicimus, hūc Dominū propter nos homines de cęlis deſcēdiſſe, & pp noſtrā ſalutē (.i. nō propter ſuā ſalutē, neq; propter id, quod ad ſe vlla rōne pertineret) & incarnatus eſt, & paſſus, & ſepultus. Quæ autē pietas, quæ bonitas, quæ liberalitas, quæ nobilitas maior excogitari poteſt?

Et quod magis eſt, cū hic Dominus multis alijs rōnibus, ſi voluiſſet, nobis ſubuenire poſſet, hanc eligere voluit, quæ ſibi plurimi cōſtabat, quòd nobis ſine controuerſia eſſet vtilior. Neq; homo exiſtimare debet ſe illi minus hoc beneficio debere, quod accipit, quod multi alij ſint, qui hoc beneficio fruantur. Nam (vt inquit Sanctus Chriſoſtomus) ſic fidelis Dei ſeruus affectus eſſe debet, vt tam ſibi grata ſint beneficia in omnes collata, vt ſi ſibi ſoli tributa eſſent, & pro omnibus ſe debere, ſibi perſuadeat: cum ex illis non minorem percipiat vtilitatem, licet multi illo fruantur, quàm ſi ſolus illo frueretur.

Non minorē enim vtilitatē percipit ille, qui per ſuā lucē cernit, vt oēs cernunt, quàm ſi ſolus cerneret. Hæc Chriſoſt.

Hoc igitur cum ita ſe habeat, cur huiuſmodi Domini cauſa nō languemus? cur vt cera ad ignem non liqueſcimus, huius amoris cauſa? cur mille martyria pati pro eo non cupimus, qui tam multa pro nobis paſſus eſt? Qui fieri poteſt, vt huius beneficij memoriam vlla obliuio debeat; & noſtrū os in huius Domini laudibus ceſſet? Qui fieri poteſt, quin illa Moyſis verba emittamus, cum huius myſterij in monte figuram vidit, magna voce magnitudinem miſericordiæ exclamans, quæ illic ſibi patefacta fuit? Qui cū hoc Domino non petimur, cum hunc Dominū oppreſſum, & circūuentū tā multis anguſtijs, & dolorib. cauſa noſtra videmus, cūq; noſtrā cauſam ſuſceperit, vt pro eo, quod Dominus patiebatur ſuus ſeruus liberaretur. Oēs igitur cū S. Aug. dicamus: Admiremur, gaudeamus, amemus, laudemus, & adoremus hūc Dominū, cū illius morte, a morte ad vitam perducti ſimus, à tenebris ad lucem, ab exilio, ad patriā, a corruptione ad incorruptionē, à lacrymis ad lętitiā, ab æterna miſeriat ad perpetuā gloriā. Quod erat tā lapideū cor, qđ huius beneficij magnitudine nō molle fiat, & huius amoris igne non delectetur? Nunc Domine mi Ieſu Chriſte,

qui tibi mea cauſa ignoſcere noluiſti, te rogo, vt ita meum cor tuis vulneribus afficere velis,& tuo ſanguine ita me inebriare, vt quocunq; oculos conuertam,te crucifixum videam,& quidquid ego videam tuo ſanguine tinctum mihi videatur, vt totus in te conuerſus nihil extra te videam, nihil niſi vulnera tua cernam.

Hæc Domine ſit mea conſolatio,tecum crucifigi,& hæc intima ſit mihi afflictio,quid,quod extra te ſit, cogitare. Id quodammodo ſatis ſit ad huius beneficij magnitudinẽ intelligendã,& illius donatorẽ diligendum.

Nunc autem aliam amoris cauſam videamus,qui eſt incomprehenſibilis amor,quo hic Dominus nos proſecutus eſt: cũ autẽ multa media ſint, per quæ hic amor dignoſcitur,potius tamen eſt moleſtias perſequi pro re amata,& præſertim vitam perfundere.Ex quo dixit Dominus. Ioann. 15. *Nemo maiorem charitatem habet, quàm qui animam ſuam pro amicis ſuis ponit*.Vt autem id melius declaretur,ſciendum eſt,quod philoſophi in rerum cognitione duplici via vtuntur: nonnumquam enim ab effectuum cognitione ad cauſarum cognitionem, nonnũquam à cauſis ad effectus procedunt,quæ ratiocinandi via nobilior eſt.

Hic autem duabus rationibus vtemur, vt ad huius amoris magnitudinis cognitionem perueniamus: qui tantus eſt, vt teſte Apoſtolo, omnẽ non ſolum hominum, ſed etiam angelorum cognitionem facilè vincat, qui angeli licet magnum intellectum habeant, huius tamen charitatis magnitudinem non penetrant.

Quòd ſi angelicus intellectus non poteſt ad hanc cognitionem peruenire multo minus homo,qui tam terreſtris eſt, & tam debilis in humanis rebus cognoſcendis id aſſequi poterit.

At ne penitus hac cognitione careamus,ad quam tam multa neceſſaria ſunt,hic tres maximas coniecturas apponam, quibus huius charitatis magnitudinem, & animi propenſionem, quo hic Dominus ſe pro nobis omnibus moleſtijs obtulit cognoſcamus.

Prima eſt gratiæ,& charitatis magnitudo, quæ illi data fuit, quæ tanto interuallo ſanctorum charitatem, & gratiam antecedit, quanto ſolis lumen ſtellarum lumini excellit. Quod ſi multi ſancti martyres parua huius charitatis,quam habebant parte tam læto animo,tantoq; robore omnibus omnium crudeliſsimis tormẽtis ſe offerebant; qua animi promptitudine,& cordis fortitudine hic Dominus crucis martyrio propter ſui patris gloriam,& mundi ſalutem ſe obtulit,cũ tanto maiorẽ charitatẽ, & gratiam,quàm illi haberet? id quidem coniectura poſſumus proſequi,ſed neque aſſequi,neque verbis exprimere poſſumus. Anima quidam pia in hoc tanto abyſſo ſe immergere poteſt, vt inde promptitudinem cernat,& deuotionem,qua hic magnus amator omnibus incurſibus, & telis membrorum Satanæ pro noſtra ſalute,ſe offerebat.

Secun-

Secunda ſatis notabilis coniectura eſt beneficiorum magnitudo, & multitudo, quã hæc ſanctiſſima anima primo ſuæ conceptionis inſtanti accepit, quã copioſius alio loco tractauimus. Hic autem breui dicemus, quod omnes theſauros, diuitias, & amplitudines, quas Deus habebat in illa ſacra humanitate ante omne meritum collocauit. Poſt enim omnium gratiarum maximam, quam Dei omnipotentia, dare potuit (quæ fuit cum diuino verbo vnio in eadem perſona) erat compertum, illi ſanctisſimæ animæ omnia ornamenta gratiæ, & diuitiæ, quæ animæ cum huiuſmodi Domino in vnitate perſonæ, & deſponſatæ dandæ erant: cum autẽ hæc ſanctiſſima anima, tã multis priuilegijs, & donis præ omnibus meritis, ſe auctã videret, quo amore tantorũ bonorũ datorẽ proſequi deberet, quo ardore expeteret ſe gratã tãto benefactori gratũ eſſe, cũq; gloria afficere? Cũ autẽ intelligeret, nullã maiorẽ gloriã dare poſſe, maiorẽq; vtilitatẽ afferre, erat animas ſanctificare, & ad ſui culturã, & obedientiã perducere, idq; omne ſuæ paſsionis ſacrificio faciendũ eſſe: qua voluntate, qua deuotione, quo animi ardore ſe hic paſsioni offerret, qua æternus pater, gloriã conſequeretur, & homo tam copioſè redimeretur? Quis autẽ intellectus id pro rei dignitate æſtimare poterit.

Tertia huius amoris coniectura eſt perfectiſſima Chriſti, quatenus homo eſt, obedientia. Ex omnibus enim virtutibus, quæ in ſanctorum vitis ſplendet perfecta obedientia fuit, vt illa myſterioſa Ezechielis Prophetæ c. 1. animalia nobis ſignificant, de quibus dicit; *Et vnumquodque eorum coram facie ſua ambulabat: vbi erat impetus ſpiritus: illuc gradiebantur: nec reuertebantur, cum ambularent.* Hoc quoq; prõpta illa obedientia Abrahæ, qui cũ Dei vocẽ audiret, qui ei iubebat, vt ſuũ peramatũ filiũ ſacrificaret in poſterũ diẽ negociũ nõ diſtulit, ſed ſtatim diluculo ſurrexit, & cũ filio ad montẽ profectus eſt, vbi illũ ſacrificaturus erat. Quod ſi talis erat Sanctorũ in Deũ obediẽtia, quænam erit ſancti ſanctorum, qui tãto maiorẽ charitatẽ, & gratiã habebat? Huic autẽ tã obedienti filio iuſſit illius æternus pater; vt homines diligeret, & ita diligeret, vt in ſe omnia illorũ debita reciperet, atq; peccata, & pro illius mortis ſacrificio ſe offeret. Sic ille apud S. Ioan. c. 10. *Poteſtatem habeo ponendi vitam meam, & iterum ſumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo.* Cũ igitur tanta ſit Chriſti obedientia in patrẽ ſuũ, quo amore nos diligeret filius tã obediens, qua voluntate ſe morti, quæ ſibi mandata fuit, offerret.

Sed quò hæc charitas magis incõprehenſibilis eſt, ita nobis hunc Dominũ amabiliorẽ reddũt. Quãobrẽ ſimplicis mortis ſacrificio nõ cõtẽtus, illi tam multas iniurias addere voluit, & dolores, vt nulla pars in ſuo corpore ſine tormento remaneret, neq; in illa Republica vllus hominum ordo, quin vt ille affligeretur, conſpiraſſet. Herodes Rex illum illuſit, Præſes iudicauit, Diſcipulus vendidit, Apoſtoli eum deſeruerunt, Pontifices, &

Phariſæi accuſauerunt, gentiles flagellarunt, furioſi populi voces cōdēna runt. Quid de totius ſacratisſimi corporis tormentis dicam? Illud corpus (vt inquit S. Bernardus) quo cęli poteſtates tremunt, crudelibus ſpinis pū gitur: illa facies omnium filiorum hominū formoſior, ſputis illorum infernalium orum fędatur, oculi ſole ſplendidiores mortis præſentia obſcu rantur: aures, quæ angelorum cantus audiunt, irriſiones audiunt, & peccatorum blaſphemias; Os, quod ſupremos ſpiritus docet, fele, & aceto amara facta eſt; quæ manus tot ægrotos curauit duris clauibus affixæ ſunt; pedes cuius ſcabellum adoratur, quod ſanctum eſt, vtrinque perforati ligno affixi ſunt: Sacrum latus lancea percuſſum, ſpiritu Sancto corpus conceptum nudum eſt, & aeri, & omnium vilui expoſitum eſt; omnia illius membra, & oſſa ita diſtenta ſunt, vt (quemadmodum Propheta Pſal. 21. inquit) ſingula enumerari poſſent. O amor, qui omnia vincis, cur tantopere ſæuis in eundem fontem, ex quo manas? Quouſque innocentem perſecuturus es? quouſque cum ſis iam dulcis, & ſuauis omnibus, tibi, a quo proficiſceris, tam crudelis es? Dulcis autem Ieſus tantæ dolorum vi non aduerſatur, neque tanta pœnarum, & afflictionum pluuia ab incępto deterritur: imò incomprehenſibili noſtræ ſalutis deſiderio, pro ea, omnia perpeſſus eſt. Nemo enim huius uitæ amator tamdiu viuere cupit, quàm hic Dominus mori deſiderauit, vt noſtris animabus vitam, & ſalutem afferret.

Qui his ſui corporis ſacratisſimi doloribus non contentus animum moleſtijs liberum habere noluit, quem quidem tribus clauis infinitæ miſericordię affectum habebat. Primus erat innocentiſſimæ matris, quæ aderat: quam æterno Patre excepto præ omnibus alijs creaturis amabat: & ita ab illa amabatur, & ad normam huius amoris erat vtriuſque dolor. Itaque inquit Sanctus Chryſoſtomus, nos debemus in hoc myſterio duo altaria contemplari, in quorum altero filij caro ſacrificatur, in altero matris anima.

Alter clauus erat miſericordia, qua in illos erat affectus, quos huius beneficij ingratos futuros certò ſciebat, & hoc tantū, tamque copioſum remediū in ſuā vtilitatē conuerſuri non erant; Tertius erat dolor ex cęcitate illius infelicis populi, cū videret fore, vt paucis poſt diebus propter illud tantum peccatū, penitus deleretur: Ex cuius perditione tanto dolore afficiebatur, vt primum verbū in cruce prolatū fuerit, vt pro illo oraret, tamquam pro re, qua maximè doleret.

Sed quia nos lædimus Deum omnibus noſtris ſenſibus, & membris, ex illis arma (vt inquit Apoſtolus) facientes, vt peccato ſeruiamus, ſuorū membrorum tormentis his omnibus offenſionibus ſatisfacere voluit: vt veri corporis tormenta pro corporis myſtici, quod totum humanum genus eſt, peccatis ſatisfaceret.

Hoc

Hoc modo fixis manibus clauis pro malis actionibus,quas noſtræ cõmiſerunt,ſatisfecit.Pedibus in ligno affixis pro malis noſtrorũ vijs. Lancea ſui ſacrati pectoris pro noſtrarũ cogitationũ turpitudine,tergoribus verberibus laniatis ꝑ noſtræ carnis ſenſualibus delectationibus:lacrymoſis oculis pro noſtrorũ cupiditate,& curioſitate; ſui oris fele,& aceto,pro illectamentis noſtræ gulæ,& appetitibus: irriſionis purpura, pro noſtrorũ ornamentorũ vanitate; ſui diuini vultus ſputis, & ſpinea corona. pro omni muliebri mundo, quo vtuntur, vt inimico mulieres formoſus laqueus ſint.

Illius ardentiſſima charitas(vt diximus)harũ omniũ moleſtiarũ in cauſa fuit,quæ in illo vento cõburente figurata fuit,quẽ Deus precibus Moyſis miſit,qui locuſtarũ multitudinẽ,quæ Ægypti terrã deuaſtabant,cępit, & in mare rubrum demerſit.

Quid autẽ hoc conſilio indigebat Deus,vt terrã illi plaga liberaret, cũ tã facilè poſſet omnes illas locuſtas perdere,vt facilè omnes producere potuit? Voluit autem ſic fieri, vt Chriſti charitatis ardor ſic nobis ſignificaretur,quæ quidẽ in cauſa fuit, vt ſibi omnia peccata ſuſciperet, quæ longè magis quã locuſtæ animarũ pulchritudinẽ deuaſtant, quæ quidem peccata in mari rubro demerſa fuerunt,quod illius precioſo ſanguine deleta fuerunt.

Hoc apertioribus verbis docuit Apoſtolus, Heb.c.9. cum inquit: *Si ſanguis hircorum,& taurorum,& cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quantò magis ſanguis Chriſti: qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo,emundauit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti?* Illud quidem compertum eſt,quod quantum inter ſanguinem,& ſanguinem intereſt, tantundẽ inter ſacrificium, & ſacrificium, quòd omnes hominum intellectus facilè vincit.

Hoc autẽ cũ ita ſe habeat,quis huiuſmodi amatorẽ non amabit, quis huiuſmodi redẽptorẽ? Quis tã lapideũ cor habebit,qui huius ignis calore illud non molle reddat, cũ per eũ lapides molles fiant? quis pro ſui Domini gloria pati non procurabit,quid Dominus pro ſuo vili ſeruo paſſus eſt? quis illa ſacratiſſima vulnera non complectetur, atque oſculabitur,& illum precioſiſſimũ ſanguinẽ,quo leuatus,& redẽptus fuit, nõ adorabit? Quis tutò eum non amabit,& ſine vtilitatis ſpe,qui pura gratia ſic nos amauit,ſic nobis opem tulit, ſic nos liberauit, ſic honorauit, ſic nos ſibi coniunxit,ſic cum ſuo patre reconciliauit, & ſic nos in noſtram patriam reduxit?

Quis tam cœcus erit, quin ex omnibus dictis non videat, quàm magnos ſtimulos, & inuitamenta nobis crucis myſterium ad Deũ diligendum præbeat?

Quis non videt iure hunc Dominum dixiſſe,ſe venire,vt in terris amoris ignem poneret,velleque,vt arderet ? id tandem quod alio loco dixit. *Si fuero exaltatus omnia ad me ipſum traham*. Quibus viribus ? quibus catenis ? charitatis vi,& amore,qui omnia vincit.

Quare iure optimo Sanctus Bernardus exclamat inquiens ; O bone Ieſu, quàm ſuauiter cum hominibus conuerſatus es, quàm benignè illis tam largas,& copioſas gratias feciſti ? quàm fortiter tam multa calamitatum genera pro illis paſſus es, dura verba, & duriora verbera, & durius mortis tormentum ? O duri filij Adæ, quorum corda tanta benignitas, tanta flamma, & tantus amoris ignis, & tantus amator molleſcere non poteſt, qui pro tam vilibus ſuppellectilibus, tam precioſas merces dederit. O bone Ieſu, quid tibi cum morte eſt ? quid cum verberibus ? Nos debemus,& tu ſoluis; nos peccemus,& tu pateris. Opus ſine exemplo,gratia ſine merito,charitas ſine modo.

Quare tu homo ingratus,ſi te amas,cum te ipſe perdideris, cur non eũ amas,qui te reſtituit ? Quod ſi ille Dominus tantum nos amauit,qui nihil ſumus (& quòd ſumus improbis minus etiam, quàm nihil) cur illum non amabimus,qui ſummè bonus eſt,cum illud,quod hoc tanto beneficio ſpectauit fuit nos ſuo amore inflãmare, & perpetuò nos ſecum coniungere, & tandem nos eiuſdem ſuæ gloriæ, & beatitudinis participes facere.

Quidquid hactenus dictũ eſt,eò ſpectat ,vt noſtra corda in eũ Dominũ inflãmemus,qui ita de nobis benemeritus eſt, & tantopere nos dilexit;& vt ita nos roboret,& animet ad omnes labores perpetiendos pro eo,qui noſtra cauſa tam multos paſſus eſt: cum (vt inquit S.Gregorius) Dei amor numquam otioſus ſit, imò magna operatur, ſi amor eſt: quod ſi non operatur, amor non eſt. Quid autem hic de humana malitia, & peruerſitate dicam ? Quæ quid inde ſe oblectandi, & conquieſcendi occaſionem accipit, vnde elaborandi maximè ſumere deberet ? ſed quoniam hæc peruerſitas eſt omnium, quæ nunc in mundo ſunt, malorum maximum,ex profeſſo in ſequenti capite diſputabimus.

Nonus

Nonus crucis arboris fructus, quæ ſpes eſt. *Cap. XV.*

PRAETER charitatem, ſpe quoque illius ſorore nobis opus eſt. Cum enim propter peccatum tam nudi, & pauperes ſimus relicti, nullum aliud profugium nobis reliquum erat, niſi oculos ad cœlum extollere, & ab eo ad hæc omnia auxilium ſperare, quorum multa ab eo tantum curari poſſunt. Vt in hac lacrymarum valle ubi peregrinamur, & in hoc tempeſtoſo ſinu, vbi nouæ tempeſtates quotidie oriuntur, hic anchora eſt (vt vocat Apoſtolus. Heb.6.) qua nos tutos reddere debemus, ſic omnes teſtantur ſanctæ ſcripturæ, in quam ſententiam, inquit Deus per Iſaiam c. 30. cum verba faceret cũ populo ſuo, quod in ſpei virtute erit fortitudo; Et Dauid Pſal. 4. inquit. *In pace in idipſum dormiam & requieſcam: quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.*

Huiuſmodi autem auctoritates multas in Pſalmis inueniemus; vix enim vllus reperitur, qui de hac virtute mentionem non faciat.

Hic autem animaduertendũ eſt, quatuor eſſe præcipuas huius virtutis materias; Prima eſt de futura beatitudine; Secunda de peccatorum venia, quæ fructus huius ſpei impedimenta ſunt; Tertia noſtras petitiones audiri; Quarta in noſtris tentationibus, & calamitatib. Deũ nos tueri, & nobis auxiliũ ferre: ad hæc omnia, & alia huiuſmodi hæc virtus ſe extendit, & ad omnia in crucis arbore multa habemus, quibus nos ſuſtentemus, & excitemus.

Inter autem has ſpes præcipua, quæ vitæ æternæ, & beatificę Dei viſionis ſpes eſt, ad quam cæteræ hæ ſpes ordinantur, hæc tã neceſſaria eſt, vt ſpe præmij remota, nullus futurus ſit, qui bene agat. Hoc autẽ premium eſſentialiter in diuinæ ſubſtantiæ viſione conſiſtit.

Ex quo neceſſe eſt, vt ipſe Deus intellectũ humanũ lumine, quod gloriæ dicunt, erigat, & roboret; quòdque eadem diuina ſubſtantia ſine vllo medio noſtro intellectui iungatur, qua deificatus, & Deus effectus, poſſit eo modo Deum videre, vt in ſua gloria, & pulchritudine eſt, vt eum angeli vident.

Hæc vnio eſt omniũ rerũ admirabilior, & ineffabilior, & hominũ opinioni incredibilior: tũ propter infinitã inter diuinã, & humanã naturã diſtantiã, qua inter ſe copulari debent; tũ etiã propter noſtri intellectus conditiones, & humilitatẽ, qui ſpiritaliũ rerũ eſſentiã ſine figuris, & imaginibus corporeis penetrare, & intelligere nequit.

Nam (vt inquit S. Thomas) difficile fieri poterat, vt homo tam altam,

tamque admirabilem vnionem, crederet, & ſperaret, alia vſus eſt Deus ad mirabiliori, quę diuini verbi vnio cum humana natura fuit, ne deſperet homo, quò cum Deo fieri poſſe per gratiam, cum Deum per naturam hominem eſſe factum cernat. Nam (vt ait S. Chriſoſtomus) multo magis eſt Deum hominem fieri per naturam, quam hominem per gratiam Deũ fieri.

Cum autem alterum factum eſſe cernamus, æquum eſt, vt alterum ſperemus, cum præſertim alterum alterius cauſa fit, Myſterio enim huius vnionis Dei cum homine homini ſui intellectus vnio cum Deo datur.

Neque minor eſt ſpei difficultas in cæteris, quas diximus materias. Nã vt homo debet ſuo intellectui vim afferre, vt quod non videt, credat, ſic & voluntati, vt ſperet, quod non poſſidet: præſertim cum nobis omnia humana ſubſidia, & auxilia deficiant, & nullibi vllum lucis radium, aut remedium appareat.

Hoc enim tempore difficile eſt facere, quod fecit Abraam, quod eſt ſpem contra ſpem habere: ideſt cum nulla ratione rimedium appareat, nullaque humana prudentia, id a diuina miſericordia tantum ſperare. In hac autem re quæuam auxilia maiora dari potuerunt, quàm quæ in crucis myſterio nobis data ſunt? omnes enim ſtimuli, & omnia inuitamenta, de quibus antea mentionem fecimus, quæ nos ad diligendum Deum excitant, eadem ad ſperandum in eo nos impellunt.

In quo enim magis confidenter ſperabo, quàm in tam bono Deo? In tã largo benefactore? in tanto amatore? in Patre æterno diuiti, tamque pio, & potenti? Quod ſi in nullo alio filius maiorem ſpem habere poteſt, quã in ſuo patre, cur ego in illo non ſperabo, qui tanto magis pater eſt, & tantò magis me amat, & tantò melior eſt, & tantò maiora beneficia in me cõtulit? Hoc argumentum eſt, quod idem Dei filius in Euangelio vſus eſt, cum dixit. Luc. 11. *Si nos, cum ſitis mali, noſtis bona dare filijs ueſtris: quanto magis pater veſter cęleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe?*

Quid autem a patre tam, pio, qui nobis proprium filium dedit ſperari non poterat? Quo argumento S. Paulus vſus eſt, cum inquit. Roma. 8. *Proprio filio ſuo non pepercit Deus, ſed pro nobis morti tradidit, cur nobis omnia cum illo non tradidit.*

Quaſi diceret, qui plus, & tantò plus dedit, cur minus, ex tanto minus, non dabit? Quidquid enim aliud dari poteſt, licet multum ſit, parum eſt ſi cum eo comparetur, quod nobis datum fuit, cum Dei filius nobis datus eſt. Tandem ſi hic Dominus tanto ſuo precio nobis tam multas gratias fecit, qui fieri poteſt, vt nunc tam ſtrictus ſit, cum iam impenſam fecerit: Hoc eſt noſtræ ſpei præcipuum fundamentum, & noſtræ facultatis præcipua ſors.

Quis autem tam afflictus erit, tantaque moleſtia in ſuis tribulationibus

nibus, & petitionibus affectus, quin his Dei miſericordiæ, & paternæ pro uidentiæ pignoribus, & obſidibus gaudeat, & animetur? Qui hoc modo non erigatur, quis erit?

Hoc autem loco materia maxima miſericordia digna nobis offertur, quæ eſt humani cordis abuſus, atque peruerſitas, de qua in fine ſuperioris capitis mentionem fecimus, quod in huius beneficij magnitudine fiſus, inde occaſionem perſeuerandi in peccatis ſumit.

Nam ſi ab omnibus latronibus, & homicidijs petieris, cur per totam vitam ſuam in ſuis ſceleribus perſeuerant, & quo pacto ſe ſaluos fieri male viuendo, putant, ſtatim ad Chriſti fidem, & illius ſacræ paſſionis ſpem te conuertunt.

Vt cum illa maiur virtutis ſtimulus, & incitamentum ſit Dei timor, ita Dei conſilium, & beneficium peruertunt, & detorquent, vt medicinam in toſſicum conuertant, & in peccandi incitamenta, quæ vt ei ſeruiremus, illumque amaremus, eſſe deberent.

Hoc fuit, & nunc quidem eſt noſtri aduerſarij omnium maximum bellicum tormentum, & ſtratagema, qui ſua improbitate cum diuinæ bonitatis magnitudine competere vult.

Nam vt huius munus eſt ex malis bona percipere, ſic contra inimici malitia a bonis mala capere ſolet. Hac ratione facit, vt ex ſanctis ſcripturis, quæ nobis ad noſtræ vitæ lumen, & vſum datæ fuerunt hæretici errorum tenebras collegerint; & noſtræ vitæ peruerſitatem, diuina verba corrupentes, & frangentes, vt in illis ſuas deceptiones fundarent.

Eadem quoque aſtutia fecit, vt ex diuiniſſimo crucis myſterio, (quæ tam multa virtutis incitamenta nobis dedit) improbi rationes, & argumenta percipiant, quibus in ſuis vitijs perſeuerent. Cum enim omnes homines quãuis improbi ex altera parte ſe ſaluos eſſe deſiderent, & ex altera virtutis iter renuentes, quod ſuis appetitibus contrarii ſunt, ad id profugierunt, vt ibi conſolationem, & ſecuritatem in ſuis ſceleribus inuenirent, dicentes iam Chriſtum pro ſe ſoluiſſe, vt ſi ob id Chriſtus in mundum veniſſet, & tam multa paſſus eſſet, vt homines vitioſos, diſcepulos, inertes, & omnis ſtudioſi laboris inimicos redderet.

Omnes autem ſanctæ ſcripturæ in hanc deceptionem contendunt, quæ toties nos ad bonas actiones hortantur, & Dei timorem cum ſpe coniungunt, vt alterum tamquam alterius correctiuum ſit, ſic inquit Dauid. Pſal. 47. *Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Domino.*

Et probè dicit ſacrificate, vt ſanguinem ſignificet, & moleſtiam, quam hoc ſacrificii genus habiturus eſt.

Et alio loco lętantur inquit Deus, qui timent eum, & in miſericordia ſua ſperant. Et Dominus in Euangelio iuſſit ne ſoliciti eſſemus dicentes, quid manducabimus aut bibemus, & ita concludit. Matt. 6.

Primum

Primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Quare vt confidentia tuta ſit, vt cũ iuſtitia ſit coniuncta neceſſe eſt. Alio verò loco cum de illis ageret, qui in nouiſſimo die miracula, quæ in fidei virtute, quã habebant, faciebant, adducturi ſunt, tunc ſe illis reſponſurum eſſe inquit; *Nunquam noui vos: diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.* In malorum autem damnationis ſententia, & bonorum ſalutis, quid aliud eo die referendum eſt, niſi miſericordiæ opera, vel facta, vel omiſſa? Et cum idem Dominus dicebat; *Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* Hortabaturne nos ad quietem, an ad laborem? Et ne quis putaretur id ſolum diſcipulis dici, ſcriptum eſt populum, qui tũ aderat, uocaſſe, quando id dicere voluit, idque omnibus dixiſſe.

In veteri autem teſtamento malorum ſacrificia, & preces, & cantus, & dies feſtos, quos Sabbathis celebrabat; & primis menſium diebus, & cætera huiuſmodi officia negligebat. Si quis autem petit, quid illi placeat. Per Iſaiam reſpondit; lauamini, & conſcientias veſtras emundate, & tollite ſcelera à veſtris cogitationibus à meis oculis malefacere deſinite, & benefacere diſcite; Iuſtitiam facite, oppreſſo ſuccurrite, orphani cauſam indicate, & viduam defendite, quo facto, arguite, ideſt in lite, & termino, vos ipſi ponite, niſi vobis veſtra peccata ignouero. Et Propheta Mich. c 6. docens, quonammodo homines forent ſuo creatori grati, vbi multa ſacrificiorum genera declarauit, omnia colligens inquit. *Indicabo tibi ò homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te, vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitũ ambulare cum Deo tuo.* In illo autem verbo, *facere iudicium*, ſignificat nobis non viuendum eſſe ſecundum noſtræ carnis appetitum, ſed ſecundum rationis, & diuinę legis iudicium.

Cum omnes igitur ſcripturæ, exclament, & doceant, quòd noſtræ ſalutis remedium, & in bonis operibus conſiſtit, contra verò in malis noſtra perditio, vt potuit dęmonium ita hominum intellectus cęcos reddere, vt ſola Chriſti paſſionis confidentia aratro manibus non admotis, imò ab omni opere remotis, & in ſuis vitijs perſeuerantes, ſe fore ſaluos exiſtimarent? Quis potuit ita humanos intellectus diſtorquere, vt in illos huiuſmodi deceptio caderet omnibus ſanctis ſcripturis, Dei bonitati, rationis lumini, communi hominum conſenſui, omnibus ſanctorum excẽplis, & tandem omnibus diuinis, & humanis legibus, quæ nos ad virtutis amorem, & ad vitiorum odium hortantur, contraria?

Hac de cauſa Sanctus Bernardus intelligens duos Chriſti pedes miſericordiam, & iuſtitiam (vt alio loco diximus) nos hortatur, ne alterum ſine altero adoremus, aut oſculemur, ideſt ne tantum pedis iudicium complectamur, ne deſperemus, neque miſericordiæ tantum pedem, ne in præſum-

ſumptionem incidamus. Vult, vt hæ duæ ſorores ſemper ſint, & ſimul ſemper erit; quod ex illis tota vitæ Chriſtianæ adminiſtratio pendet. Pœnæ enim timor, & præmij ſpes ſunt tamquã duo horologij pondera, quæ efficiunt, vt ordine moueatur, & tãquã duo calcaria, quæ nos per viã dirigunt, quæ in vita deſinit.

Et quemadmodum crucis myſterium magnos habet ſtimulos ad ſpẽ, ad timorem quoque magnos habet. Nam ſi ſummum diuinæ iuſtitiæ ius timendum eſt, quod maius fuit ius, quàm illud, quod Deus in humetis filij ſui aduerſus peccata fecit? Quod maius fuit ius, quàm cum filius ſuus eſſet in horto tanto angore affectus ante mortis horam, & ſudaret ita, vt ſanguinis guttæ deciderent in terram, cumque illam ſuam naturalem benedictæ ſuæ carnis propenſionem, quæ natura mortem refugiebat afferret, & cum peteret, vt ille amaritudinis calix a ſe tranſiret; tamen ſummum ius ſuum ita conſeruaret, vt homini ignoſcere nollet, niſi ſui vnigeniti filij morte ſibi ſatisfactum eſſet? Præterea in crucis myſterio facilè cernitur, quanta ſit peccati malitia, & quanto odio Deus illum proſequatur (vt antea dictum eſt) quis erit ita ſine ſenſibus, qui ſolo peccati nomine non tremat? Quòd ſi tam ſeuerè æternus pater vnigenitum ſuũ filium punit, qui numquam peccatum fecit (quòd ſe pro prædo noſtrorum peccatorum obtuleiat) quo modo improbum ſeruum afficiet, cum illum ſuis proprijs peccatis onuſtum videbit? Propter enim hanc cãm mulieribus, q̃ illũ flentes ſequebãtur, dixit: *Filiæ Hieruſalem nolite flete ſuper me, ſed ſuper vos, & ſuper filios veſtros flete: quoniam venient dies, in quibus dicent: Beatæ ſteriles, & ventres, qui non genuerunt, & vbera, quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus. Cadite ſuper nos, & collibus, operite nos. Quia ſi in viridi ligno hæc fiunt, in arido quid fiet?* Quod ſi in Deo omnes virtutes pares ſunt; cum in illo omnes eiuſdem eſſentiæ ſint, illud ſequitur tantam illius iuſtitiam fore, quanta, & miſericordia eſt.

Quod ſi illius miſericordia fuit, & tã admirabilis, vt ſanctæ crucis myſterium nobis declarat, quanta illius iuſtitia futura eſt? Nã vt ab vnius brachij quantitate, quanta ſit alterius quantitas cognoſcitur, cum vtraque æqualia ſint, ſic à miſericordiæ magnitudine iuſtitiæ magnitudo dignoſcitur, cum vtræque eiuſdem magnitudinis ſint, niſi quod alteriusdies iam elapſus eſt, & alterius nondum venit, qui dies vltionis erit.

Quòd ſi quo die hic Dominus ſuæ miſericordiæ magnitudine declarare voluit, tam multa horribilia fecit, vt omnes creatos intellectus ſtupefactos redderet, cum ſecundi aduentus dies venerit, in quo ſuæ iuſtitiæ magnitudinem declaraturus eſt illis, qui miſericordiam renuunt,

quæ-

quænam futura ſunt? licet id non remoueat maiorem propenſionem ad ignoſcendum, quàm ad puniendū: imò quod duriorē tunc iuſtitiā efficiet erit huius miſericordiæ magnitudo.

Nam cum ille in homines, tam magnum beneficium contulerit, illos ad ſe diligendum laceſſiuerit, tantamque benignitatem, & miſericordiam in illos adhibuerit, tam multa remedia ad ſalutem illis tribuerit, tantamque lucem tam multa exempla, tam multa ſacramenta, tantam gratiam, tantam doctrinam dederit; tamen tam beneficiorum immemores ſint, & huiuſmodi exemplorum, & remediorum contemptores, id illorum cauſam grauiorem efficiet, vt quæ minus excuſationis habeant: vt inquit Dominus. Ioann. 15. Si non veniſſem, & locutus fuiſſem eis; peccatū non haberent; nunc autem excuſationē non habent de peccato ſuo.

Hoc vult Apoſtolus, vt diligenter animaduertamus, cū declarata gratia, quæ ad nos per Chriſtū venit, nobis ſuadet, vt elaboremus, ne ab illa cadamus.

Quòd ſi Deus voluit, vt antiqua lex integrè ſeruetur, quodque illum non ſeruantas iuſtè punirentur, quanto magis nos ſi hanc tantam ſalutē neglexerimus.

Hanc eandem ſententiam repetit paulo infra, alijs verbis inquiens; *Irritam quis faciens legem Moyſi: ſine vlla miſeratione duobus, vel tribus teſtibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Huius rei illa ratio eſt, quòd (vt inquit Saluator) cui multum datum eſt, ab eo multarum rerum ratio poſtulanda eſt.

Hoc autem cum ita ſit, quàm rationem reddent mali Chriſtiani eius, quod acceperunt, cum illis mors, & ſanguis filij Dei datus fuit? Hoc eò fuſiùs tractatum eſt, vt deceptio, & dolus, & vana confidentia, quam homines in Chriſti fide, & paſſione habent, & ob id in ſuis peccatis perſeuerant tollatur. Cum hæc ſacra paſſio ſit maximus ſtimulus, & incitamentum ad illorum odium, atque timorem.

Deci-

Decimus arboris crucis fructus, qui humilitatis virtus eſt. Cap. XII.

ALIA quoque virtute nobis opus eſt, quæ licet non ſit ex Theologicis altiſſima tamē & maximè neceſſaria eſt, quæ humilitas eſt cæterarum virtutum cuſtos, atque fundamentum. Nam quemadmodum hominis caſus a ſuperbia profectus eſt, ſic remedium & medicina ab humilitate proficiſci debet. Quæ virtus cum ſit altiſſima maxima cũ difficultate illam conſequimur, non ſolum noſtræ naturæ corruptione, (quæ ſuperbia cũ ceciderit, illius antiquæ malitiæ reliquiæ in eo remãſerũt) verũ etiã quadam vehementiſſima animi perturbatione, quæ in nomis eſt, noſtræ ſcilicet præſtantiæ amor, qui directim humilitati aduerſatur: & quò hæc affectio vehementior eſt, eò difficilius humilitatem conſequimur.

Inde fit, vt tam pauci reperiantur, qui verè humiles ſint: hinc etiam fit maior pars diſſenſionum, & turbarum, quæ in mundo fiunt, quod homines ferre non poſſunt, vt multi antecedant, & ipſi ſequantur, cuius cauſa Dei filius iit hunc mundum veniens, in ſuperbiam omnia ſua conuertit arma, & ita humilitatem commendauit, vt totum incarnationis myſterium, & paſſionis ad hũc finem ordinatum eſſe videretur, tamquam ſi ad id ſolum veniſſet.

Itaque (inquit Sanctus Gregorius) propter hanc cauſam vnigenitus Dei filius noſtræ mortalitatis habitum induere voluit: ob id qui inuiſibilis erat, non ſolum viſibilis factus fuit, ſed etiam paſſibilis, & ob id dedecorum confuſionem, & iniuriarum vituperia, & flagellorum opprobria paſſus eſt vt Deus humiliatus doceret, hominem non debere eſſe ſuperbũ & ita eccleſia ramorum oratione inquit (Deum miſiſſe filium ſuum in mundum, vt humanam carnem ſumeret, & in cruce moreretur, vt ſuæ humilitatis exemplum omnibus daret) hanc vnam cauſam cæteris amiſſis narrans nobis ſignificauit, ita ad hanc plagam curandam veniſſe, tamquam ſi ad id ſolum veniſſet: ab illius enim conceptionis momento, vſq; ad illud, quo in cruce ſpiritum emiſit, id omne fuit, vt nobis ſummæ humilitatis exemplum daret. De cœlo in terram deſcendere, & in viſceribus vnius mulierculæ nouem menſes commorari, humilitas fuit. Pro mortis ignominia Hieruſalem deligere, & pro ſuæ natiuitatis gloria Bethlehem, humilitas fuit. Matrem humilem deligere, & ſtabulum humile, & humile præſepium, & paſtores, qui illum conuenerunt, & adorarunt, humiles, & deinde apoſtolos, qui eum comitaturi erant humiles piſcatores eſſe, humilitas fuit. Vt peccatorem circuncidi, vt

vt imbecillis in Aegyptum fugere,& inter peccatores , & publicanos, vt vnus ex illis baptizari, humilitas fuit. Vt tota illius vita,& multo magis mors humilis fuit.

Quicunque enim quemlibet partem hiſtoriæ illius ſacræ paſſionis animaduerterit,in illis nihil niſi opprobria, vituperia nunquam antea viſa,colaphos infringi tamquã ſeruo videbit in illius faciem ſpuebant tãquã blaſphemãtis, albo illum tamquã ſtultũ induerunt,purpura tamquam fictum regem,& inter cætera flagella paſſus eſt,quæ ſunt furum,& ſceleratorum hominum ſupplicium,& crucis tormentum cum latronibus,quod eo tempore erat mortis genus omnium ignominioſius,& turpius,vt nunc furca eſt. Ad hæc quid de Barrabæ competentia dicam, vbi illud innocentiæ ſpeculum illo peius,& vita indignius iudicatum fuit? hic autem illud adimpletum fuit deſiderium,quo antiqui illi patres huius ſummæ humilitatis afficiebantur,tamquam illius antiquæ ſuperbiæ, quæ mundum perdidit,remedij atque medicinę.

Quod deſiderium Iſaias Propheta nobis ob oculos poſuit, cum dixit. *Et uidimus eum, & non erat aſpectus, & deſiderauimus eum, & nouiſſimum uirorum.*

Hæc autem prophetia adimpleta fuit,cum tam deſpectus venit, vt minoris,quàm Barrabas æſtimaretur , qui omnium, qui tunc erãt peſſimus, homo erat,cum eſſet & latro,& ſeditioſus,& ſanguinis effuſor.Tu autem Rex gloriæ, quàm deſideraſti Domine noſtram ſuperbiam cõterere, & nos humilitatis ſtudioſos efficere,cum tam multos ſtimulos, & tam multa exempla huius præſtantis virtutis nobis dederis.

Tu autem vanus,& ſuperbus, ſi vel vanagloria,vel ambitione, vel ſuperbia tentaris,ad hunc Dominum oculos conuerte, & intuere, quomodo ſe in cruce habeat,non pulchris veſtibus ornatũ,ſed nudum, & tota illius caro vulneribus affectã:non illius manus annulis, & precioſis capillis ſplendebant,ſed acutis clauis perforatæ erant,illius caput non erat corona floribus contexta,ſed perforatum,& duriſſimis ſpinis circundatum,non aurea torque collum adornatum,ſed ſatellitibus, qui & nodis funibus, quo ligatus fuit,lacerabant.Illius mollia membra non ſuauibus vnguentis delibuta,ſed fętidis,atque liuidis ſputis.intuere etiam illius vultum obſcuratum,lacrymantes oculos cruentam frontem;malas conſumptas, caput inclinatum,brachia diſtenta,pectus apertum,& laceratos pedes,vndique ſuperbus mortalis tibi humilitatem prædicant,ſi hoc ſpectaculo humilis nõ euadis,es quidem lapidibus durior,cum hoc die vel ipſi lapides fracti ſint, & niſi hac viſione reſurgis,magis mortuus es, quàm ipſi mortui, quo eo tempore de ſepulchris exierunt.

Et niſi hoc exemplo tuum cor tremit es terra immobilior,quæ tum cõtremuit,magis ſine ſenſu,quàm populus,qui circunſtabat, qui cum videret

ret ſigna, quæ in illius morte fiebant cum dolore, & timore ſibi pectus percuſſit. cum autem Dei filius ita humilis factus ſit, quid? tu homo uis eſſe tam ſuperbus? deprime miſer tuam animi elationem, & illius exemplo vltimum delige locum, & illum pro competto habeas, fieri non poſſe, vt tātum te abijcias, atque proſternas, vt tui vilitas poſtulat: confundaris viliſſima creatura cum nobis Chriſtum pro te crucifixum imitari.

Ad hanc virtutem imitandam nos inuitat Apoſtolus, cum inquit. Ph. 2. *Fratres hoc ſentite in uobis, quod & in Chriſto Ieſu, qui cum in forma Dei eſſet non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualē Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens in ſimilitudinem hominum factus, & habitus, & inuentus, vt homo. Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem.*

Et ſi tibi parum videtur, quod ipſe cum ſit Deus, & patri æqualis pro te ſeruiret patri ſuo, vide quàm vlterius progreſſus ſit cū ſuo proprio ſeruo pro te etiam ſeruiuerit. conditus fuit homo, vt ſuo creatori ſeruiret, quid iuſtius, quàm illi ſeruire, qui te creauit, & ſine quo nihil penitus eſſes? quid glorioſius, quàm illi ſeruire, cui dum ſeruis regnas? ſuperbus autem homo dixit creatori ſeruire nolo: at ego (inquit creator) tibi ſeruire volo, tu mēſę accumbe, & ego miniſtrabo, & pedes tibi lauabo. Tu quieſce, & ego omnia tua onera, & debita ſuſcipiā, me adhibe in omnibus tuis neceſſitatibus, vt tibi lubet, vel vt ſeruum, vel vt tuum præcipuum amicū ſi defeſſus, vel onuſtus es pro te feram pondera, vt ego ptior meam legem adimpleam. O cordis durities, quæ huiuſmodi exemplo non fit mollis. O ſuperbia hominis abominanda, quæ ſuo Domino ſeruire dedignatur.

Hoc igitur cum ita ſit, iure quidem hic Dominus dicere potuit omnibus hominibus tamquam perfectus magiſter. *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde.*

Id omne fecit hic Dominus, vt noſtræ ſuperbiæ veneno mederetur. quod huiuſmodi eſt, vt hac perfecta Theriaca tam multis ſalutiferis rebus compoſita vix in pauciſſimis ſanari potuit.

Hac autem quæ maior cordis durities? Vos rogo fratres (inquit Sanctus Bernardus) ne patiamini, vt tam præcioſum exemplar vobis fruſtra datum ſit, ſed vos cum illo conformate, & reformate in ſpiritu veſtro, elaborate, vt humilitatem conſequamini, quæ omnium virtutum cuſtos, & fundamentum eſt.

Quid enim magis abhominandum eſt, quàm cœli Deum paruum factum eſſe cernere, & vilem hominem ſe in terris magnum facere velle? ſe ipſum demiſit, & eò peruenit, vt ſe pene nihil fecerit, cum ille ſit, qui ex nihilo fecit omnia. intollerabilis quidem ſuperbia eſt, cum ita diuina maieſtas ſe abiecerit, vermiculum putrefactum ita ſe velle extollere animo, & ſuperbum fieri.

Hic autem maximè aduertendum eſt, quod hæc humilitatis uirtus fortitudinis

titudinis ſocietate maxime indiget:ſine illa enim humilitas eſſet remiſſa, & imperfecta quatenus homo ſuis viribus diffiſus, & omnia Deo relinquens, nihil magnum aggredi auderet.

Propter hanc cauſam, vt ſit fortitudini iuncta, neceſſe eſt, vt altera ſe dimittendo diuinam gratiam mereatur, altera ad Deum contendens prouinciam aggrediatur, tum ne fortitudo præſumat, ſi humilitate careret tum ne humilitas remiſſa, ſi fortitudo deficeret.

Vndecimus Crucis arboris fructus, quæ obedientia uirtus eſt.
Cap. XVII.

POST humilitatis virtutem recte ſequitur obedientia legitima filia, & humilitatis fidelis ancilla, cum nemo ſit vere humilis, qui ſe ſubiectum non reddat, & (vt inquit S. Petrus) omni humanę creaturę Dei cauſa obediat. Et propter hanc cauſam Apoſtolus in ſuperiori auctoritate adducta has duas virtutea ſimul iungit, cum inquit filium Dei ſe humiliaſſe, & ſe obedientem vſque ad mortem, & crucis mortem feciſſe.

Hæc igitur virtus nobis maximè opus eſt, & nullum exemplum, aut ſubſidium per illam, quàm crucis myſterium, efficatius afferre poterat. Quod vt intelligatur ſciendum eſt, quòd nulla creata linguam ſatis eſt, quæ exprimere valeat, quantopere homo ſuum creatorem amare, ei ſeruire, & obedire debeat.

Nam præter multas alias rationes in hoc ſeptem principes tituli ſunt quos hic breui narraturus ſunt. Primus eſt, mundi monarcham, & vniuerſalem Dominum, & Imperatotem eſſe: Imperatorem inquam non ſucceſſione, ſed electione, non hæreditate, aut vi, ſed natura, id eſt quòd vt angelus natura homine ſuperior, & maior, & homo bellua, ſic Deus ſua uatura eſt infinitè omni creato maior, & omnium rerum Rex, & Dominus, & tamquam regi ſummam reuerentiam, & obedientiam ei debemus.

Secundus titulus eſt, quòd ille omnium rerum principium, & finis eſt, quòd ab illo tamquam a primo principio perfectę ſunt, & omnia ad illius gloriam, tamquam ad vltimum finem referuntur. cũ autem hominis eſſe ab illo præcipuè ſit, ſic huius eſſe perfectio, & abſolutio, ab eo oriri debet, quod in eo ſolo tamquam in proprio centro perfectam quietem habiturus eſt.

Tertius titulus eſt; illum vniuerſalem omnium bonorum tam naturæ, quàm gratiæ, ſic eorum, quæ fortunæ dicunt, eſſe datorem, vt nulla ſit in mundo creatura, quæ quidquam habeat, quod ab eo non acceperit, vt Apoſtolus dixerit.

Quid

Quid habes, quod non acceperis? Quartus titulus eſt, eum eſſe omniũ amplitudinum, & perfectionum pelagus, & abyſſum bonitatis, ſapientiæ omnipotentiæ, pulchritudinis gloriæ benignitatis, miſericordiæ, & multarum aliarum perfectionum. Quibus ſolis (licet ab illo nihil accepiſſemus nihilque ſperaremus) dignus tamen eſſet, quem amaremus, cui infinito amore (ſi id per nos fieri poſſet) atque reuerentia ſeruiremus. Quintus titulus eſt noſtrum eſſe redemptorem. Sextus noſtrum eſſe ſanctificatorẽ Septimus noſtrum eſſe glorificatorem, qui tres tituli ſe inuicem conſequũtur. Ille enim eſt, qui nobis ſuo ſanguine remedium tulit, ſua gratia ſanctificauit, quique nos poſt hanc vitam in ſua gloria glorificaturus eſt. Hæc tria poſtrema beneficia licet verbis ſimplicia videantur in actionibus tamen ſatis compoſita ſunt. Primum enim (quod nos redimere fuit) omnes moleſtias, quas Dei filius propter hanc cauſam paſſus eſt, includit.

Secundum autem (quod eſt nos ſanctificare, & in ea ſanctitate cõſeruare) infinitas includit diuinas inſpirationes, & a malis præſeruationes, quæ ad id requiruntur. Per tertium autem (quod eſt nos glorificare) innumerabiles miſericordiæ, & gratiæ requiruntur, quæ hoc tantum bonum præcedere debent, vel quod in campum illud perducant. Vt hæc tam magna flumina, multos bibant riuulos, qui in illa ingrediuntur.

In ſingulis autem his titulis ita homo Deo ſubijcitur, vt ſi plures haberet vitas, quàm in cœlo ſtellę ſunt eas omnes pro huius Domini honore in ſacrificium offerre debebat. Quod ſi tantum pro ſingulis his titulis debet, quid pro omnibus debebit? cum autem vnam tantum vitam habeat, eam, cum omnibus, quæ cum illa coniuncta ſunt, vt quies, honor, cum reliquis omnibus debet in illius ſeruitiũm conferre.

Hucuſque vera, & perfecta obedientia peruenire debet, & quæ eò non peruenit vera obedientia non eſt, neque eo digna, quod hic Dominus mereretur. Hoc homini ſciendum erat. Quod nulla alia ratione melius intelligi poterat, quàm per crucis myſterium. cum enim Dei filius ſuo ęterno patri pareret, illo mortis tam ignominioſæ genere patiendo nos apertè docuit, quouſque perfectam obedientiam peruenire debeat. Vt illa crux ſit pulpitum cęli, ſuggeſtus, de quo Dei filius hominibus obedienriam, quam ipſi ſuo creatori debeat, prædicat. Vbi docet, quod ſolum odoratis thuribus, & reuerentijs, & ceremonijs externis, quod facilè fieri poteſt, & vili conſtat, ſed vita cum omnibus vitæ adiunctis ei ſeruire debemus.

Hæc autem virrus, & obedientia in crucis myſterio maxime lucet. Et hæc vna eſt ex quatuor virtutibus, quibus quaſi quatuor precioſis capillis (inquit Sanctus Bernardus) quatuor crucis capita ornare voluit.

Inter quas caritas ſuper omnes collocata eſt, & humilitas tamquam radix, & fundamentum cæterarum virtutum in radice, in ſiniſtra patientia

in dextera obedientia eſt. Vbi conſiderandum eſt, quòd cum huius virtutis multi gradus ſint, ille perfectior eſt, qui eò peruenit, vt in rebus arduis, & difficilibus, & noſtræ carni repugnantibus pareat. Quod enim magis operæ meritum, & valorem adauget, eſt difficultas, quæ non a noſtro habitu, ſeu ab ipſius operis conditionibus oritur.

Quàm autem difficilia fuerint, & laborioſa, quæ hic Dominus paſſus eſt antea declarauimus in capite, vbi diximus de ſtimulis, & incitamentis, quibus nos excitat ad hunc Dominum diligendum ratione amoris, quo nos proſequutus eſt, & magnitudinis beneficij, quod tam mirabilibus rebus, & tanto ſuo ſumptu apud nos collocauit.

Hic igitur fideles perfectiſſimum obedientiæ exemplum habent: vt qui natura ſerui ſunt, animentur ita, vt ſuo Domino in minoribus obediant pro ſalute ſua, cum omnis creati Dominus multo maiora pro illorum ſalute paſſus ſit.

Qui autem vere obedit, ſciat velim, quòd cum ſuam voluntatem pro diuina negat ſuo creatori altiſſimum ſacrificium offert. Cum autem ex omnibus animæ noſtræ potentijs intimior ſit voluntas, ſitque ea tamquam cæterarum Regina, & Domina, qui hanc pro Dei amore negat, melius, & altius negat, ex omnibus, quæ in ſui ipſius regno ſit. In quo videtur quidem illa celebris Abraæ obedientia, & illud ſacrificium, ad quod ſe accinxit, vt tam amatum filium, vt Iſaac erat, ſacrificaret.

Quod enim magis amant homines, magiſque appetunt, ſuam perficere voluntatem eſt. Et ita dicere ſolent, quòd voluntas vita eſt, quam ſacrificat homo, cum illam negat.

In quo illud animaduertendum cenſeo, quod in aliis ſcriptis ſignificat, quod qui Deo grati eſſe cupiunt, caueant, ne quæ deuotionis ſunt, ijs anteponant, quæ ad obedientiam, & obligationem pertinent. Inter enim acutiſſimos noſtri aduerſarii deceptiones, hæc eſt acutior, & communior, quibus homines ſpiritales potiſſimum virtutis nomine decipit, quo minus ſe ipſi reſpiciant. Hoc enim modo efficit, vt quæ de præcepto ſunt, ab illis deſerantur, pro iis, quæ conſilij ſunt, ad quæ ipſi procliuiores ſunt, quod ſuis opinionibus magis conueniũt. Illud.n. vitium late patet, vt magis ſint in ea propenſi, quæ ſuæ, quàm quæ alienæ voluntatis ſunt. Quod cum dæmonium cognoſcat, hoc virtutis cibo illos armat, vt ab ijs, quæ debent, declinent, vt quæ illorum deuotionis ſunt, ſequantur.

Quod vt homines intelligant quonam modo ſe habeat, illis ſit ſatis miſeri Saulis Regis exemplum, qui cum ſacrificium Dei obedientiæ antepoſuerit repente in omnium malorum abyſſum cecidit, & regnum cum vita, honore, & anima perdidit, & vnà omnem ſuam poſteritatem euertit. Hac enim ratione diuina iuſtitia contumaciæ peccatum punit.

Duo-

Duodecimus arboris crucis fructus, quæ virtus patientiæ eſt. Cap. XVIII.

QVAM ſit patientiæ virtus neceſſaria innumerabiles occaſiones illius, qui hac virtute non eſt munitus, quæ quotidie in hac vita ſe offerunt, quam totam S. Iob militiam vocat, apertiſſimè declarant.

Nam (vt in ſapientiæ libro ſcribitur) omnes creaturæ ſunt ignorantium compedes, & omnes in nos coniuraſſe videntur.

Homines ſaltem, Dæmonia, & noſtra caro cum toto illius appetituum, & perturbationum exercitu ſemper nobis moleſtias, & perturbationes afferunt, quarum remedium magna ex parte patientia eſt.

Quare dixit quidam ſapiens, quod vitę oculus prudentia, & patientia baculus erat.

Hæc patientia nonnumquam eſt iniurias ferre, nonnunquam moleſtias, calamitates, morbos, uarias neceſſitates, in vtroque tot exempla, & conatus in ſanctæ Crucis arbore ſunt, vt qui ad illam oculos conuerteret, videret profectò omnes illius ramos patientiæ fructus ferre, & ita vt in nullam partem magis valeat hæc ſacra arbor, quàm in hâc virtutem. Quã Iſaias maximè in noſtro redemptore his verbis laudat. Cap. 53. *Sicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tendente obmuteſcet, & non aperiet os ſuum.*

Quibus verbis propheta his duabus comparationibus ouis, & agni huius Domini ſummam manſuetudinem, & patientiam, & ſilentium in omnibus calamitatibus ſuæ paſſionis, & moleſtijs nobis ſignificat.

Mirum enim eſt, quàm fuerit ſui ipſius Dominus in accuſatione, & dãnatione, quamque illius ſanctiſſima anima illi ſummæ diuinitati, quæ in eo erat, fuerit obediens, & ſubiecta. In quo cernitur, non eum ad mortem vi perductum eſſe, ſed ſeipſum ſponte obtuliſſe.

Cumque falſiſſimis calumnijs accuſaretur apud iniuſtiſſimos iudices, & ſibi inimicos, inter tot clamores, eorum, qui illum accuſabant, & illius mortem poſtulabant, cumque caperetur, & ſponte ad mortem perductus, & percuſſus, & irriſus quanta grauitate, & modeſtia in omnibus his tormentis regeſſit?

Non quæſtus eſt, nullam vocem emiſit: nullas lacrymas fudit, neque moleſtijs commotus eſt, nec iudicibus ſupplex fuit, neque pœnarum leuationem petijt.

Non iratus eſt propter tam multas iniurias, & iniuſtitias, neque in accuſatores maledictiones protulit, vel in huius crudelitatis iudices, & miniſtros: nullũ tandẽ verbũ ex illo ſacro ore, aut durum, aut quod iniuriã præſeferet profectum eſt.

Neque oſtentandi cauſa, quod erat, dixit, quidquam magnum, aut vllum miraculum fecit, præſertim in Herodis conſpectu, qui id ſummopere cupiebat. In ſuæ innocentiæ defenſione non multis verbis vſus eſt. Non ſuam dignitatem dimiſit, neque de iudicũ dignitatẽ detraxit. Summã ſemper tẽperantiã in tantis difficultatibus, & anguſtijs ſeruans: cum id nihil profuturum eſſe vidit, conticuit, cũ reſpondere opus fuit interrogatus breui, & maxima cũ modeſtia reſpondit, ne illius ſilentiũ contumaciæ tribueretur.

Et ne mali ignorantiã prætendere poſſent, quod tum faciebant: ſine alicuius iniuria, quiſnam ipſe eſſet ſignificauit. Cum autem ad crucis tormentum perductus fuit non multa verba per viã dixit, neq; de cruce ad populum locutus eſt, qui aderat ſuã declarans innocentiã, accuſatores teſtes, & iudices accuſans.

Hæc fuit ſapientia, hæc temperantia, hæc conſtantia, & modeſtia, quam in tanto tumultu habuit; & omniũ rerum confuſione, & turbamento: illud maximum opus diuino conſilio fuiſſe adminiſtratum cernitur: huncque Dominum ab æterno patre ſuo mandata habuiſſe, quibus tanta humilitate parebat, omni contradictione, & repugnantia remota.

Hic autem alia mira circunſtantia taceri minimè poteſt, quæ ad hanc patientiam pertinet, quæ fuit ſummum ſilentium, quod Saluator tenuit in tanta cauſa inter tot accuſationes, & teſtimonia falſa, quod inquit Euangeliſta, præſidem maximè admiratum eſſe, vt dixerit. *Nonne vides in quantis te accuſant.*

Ad quod ne verbum quidem protulit Saluator. Aliàs ab eo petijt præſes vndenam eſſet; cui nihil pariter reſpondit.

Quamobrem iudex tanto ſilentio commotus dixit. *Nihil reſpondit: neſcis quia habeo poteſtatem crucifigere, & dimittere te?* Nunc in hoc Saluatoris ſilentio philoſophari volo.

Iam hunc Dominum non eum eſſe, qui erat, ſed innocentem virum, & ſine culpa in animo fingamus.

Hic autẽ cũ ſe falsò accuſatũ videret, quid feciſſet? Nihil per ſe reſpondidiſſet? Non negaſſet falſa teſtimonia? Mille iuſiurandis non affirmaſſet ſe innocentem eſſe? Non obieciſſet teſtibus cum eidem iudici notum eſſet, quanta inuidia, & odio illius accuſatores eum proſequerentur? Spacium ad defendendum ſe non poſtulauiſſet? Cum nũquam dimidij diei ſpacio, quis & accuſatus, & capite damnatus ſit? Non Cæſarem,

vt S. Paulus appellaſſet. Non a cœlo, & terra iuſtitiam aduerſus hanc iniuſtiã poſtulaſſet? Hæc omnia, & multo plura feciſſet, & quis falſis criminibus accuſatus facit. Quod cum ſenſiſſet iudex, quod tam facilè intelligi poterat, quippe qui ſenſatus homo eſſet tantum ſilentium magnopere admiratus eſt, quid ſibi ſecum dicere poterat? quid noui hoc eſt? Quã do poſt hominum memoriam, auditum eſt vmquam, quem falſis criminibus accuſatum in mortis cauſa, & huiuſmodi mortis clauſiſſe os, & nullum verbum pro ſe dixiſſe? Quiſnam prudens homo fuiſſet, qui hoc in animo euoluens, non præuidiſſet ibi aliqnid magis, quàm humanum ineſſe?

Quòd ſi hoc ſilentium tam admirabile fuit, non minus illud fuit, quod apud Herodem ſeruauit, vbi ſæpe interrogatus ne vllum quidem verbũ dixit. Quòd qui ſponte ſe ad mortem offerebat, nihil dicere debebat, quod ſuæ paſſioni impedimento eſſet. Hic igitur iterum mihi philoſophandum cenſeo, vt in ſuperiori ſilentio feci. Hic Dominus niſi fuiſſet ille, qui erat, ſed (vt diximus, abſque culpa homo, quid faciendum illi eſſet cum apud ſuum naturalem regem eſſet deductus, & accuſatus, niſi dicere, Domine ſum tibi ſubditus, & tu meus rex, & vt huiuſmodi ęquum eſt, vt me ab ijs inimicis, & illorum falſis criminibus protegas, atque defendas.

Qui capitali odio, & inuidia, quibus me proſequuntur, quòd illorum vitia, & ſcelera reprehendo, mihi ſanguinem ſugere deſiderant. Fecerunt quidquid potuerunt paulo ante, vt Pilatus me condemnaret, qui cum meam innocentiam videret, nihil iniuſtum facere voluit, & lauans ſibi manus ab hoc negocio ſe ſubtraxit, & propter hanc cauſam me ad te tamquam ad huius regni naturalem regem amiſit. A te peto, vt mihi iuſtitiam adminiſtres, neque permittas, vt malitia aduerſus innocentiam præualeat.

Quis negare poſſet, quemque hominem innocentem hæc, & plura ad duxiſſe, vt ſe a morte, & tam infami morte liberaret? At nihil horum aut dixit, aut fecit Saluator, cum apud hæc duo tribunalia, deductus, & accuſatus eſſet, immo tantam modeſtiam, & grauitatem ſeruauit, tantumque ſilentiũ tenuit, quantũ nemo umquã ante poſt mundi creationem. Quamobrem fateamur neceſſe eſt aliquid in eo homine magius, quàm humanum fuiſſe, cum in illo eſſet illud, quod in nullo hominum vmquã viſum eſt. (cum notum ſit diuerſos effectus a diuerſis cauſis procedere) & neceſſariò conſequitur nobis fatendum eſſe hanc non fuiſſe humanã patientiam, ſed diuinam.

Vere enim vt dicere ſolemus, ſi Deus naſciturus erat, de virgine naſci debebat, ſic etiam dicere poſſumus, ſi Deus paſſurus erat, hoc pacto illi patiendum erat, & ſi in iudicio tractandus erat, ita in eo ſe gerere debebat.

Oo 3 Hanc

Hanc autē tā perfectā manſuetudinē, & patientiā, vult S. Petrus Apoſtolus, vt ſemper ante oculos habeamus: vt tantarum rerū conſideratione, in paruis rebus patientiam habeamus: ſic ille inquit. *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius, qui cū maledicer etur non maledicebat: cum pateretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti ſe iniuſtè: qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, vt peccatis mortui iuſtitiæ viuamus.*

Eodem exemplo Apoſtolus S. Paulus nos hortatur, inquiens. *Recogitate eum, qui talē ſuſtinuit a peccatoribus aduerſum ſemetipſum contradictionem: vt ne fatigemini animis veſtris deficientes. Nondum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis, aduerſus peccatum repugnantes.* Et iuxta hoc Apoſtoli conſilium, qui in virtutis itinere aberrat, quod aliud exēplar ſibi ob oculos ponere, in quo alio baculo inniti debet, ne cadat, niſi in crucis arbore? Hic enim inueniet, quem imitetur, qui ſibi vires adiungat, & in quo in omnibus ſuis moleſtijs, & afflictionibus conſolationē reperiat. Qui de natura animalium ſcribunt, teſtantur, quod vnicornis, vbi ad nonnullas peruenit peſtiferas aquas, vbi eas cornu contingit, quod in naribus gerit, omne uenenum ab illis remouet, & ita omnia animalia ad illas accedūt, vt bibant. Quod autem huius animalis cornu operatur in ſuo gradu, ſanctæ crucis arbor operatur, quæ facit, vt tribulationum aquæ, & anguſtiarum, quas ſine ea deglutire nequiremus, per eam Dei ſerui, illas ſuauiter bibere poſſunt.

Aegroti igitur, tribulati, pauperes, afflicti, quod aliud in ſuis anguſtijs ſolatium hac ſacra arbore efficacius habent? In hoc enim Domino ſalutaris medicina omnibus anguſtijs parata eſt, & omnibus huius vitæ tribulationibus efficaciſſimum ſolatium. Hic pius Dominus in ſe frigus, calorem, defatigationem, famem, ſitim, paupertatem, neceſſitatem, perſecutiones, dedecora, deſpicientias, iniurias, fraudes, inſidias, proditiones ſui familiaris diſcipuli, ſuorum defectiones, carceres, calumnias, flagella, irriſiones, colaphos, nuditatem, tormenta, cruces, mortem, & alienum ſepulchrum in ſe ipſe expertus eſt. Id autem omne, quanta patientia, quanta animi tranquillitate, quanta modeſtia, & ſilentio paſſus eſt? Quantam conſolationem ex eo percipiunt afflicti, quantum frenum diuites, & potentes, quantam doctrinam, & ſapientiam vtrique?

Deti-

Decimus tertius arboris crucis fructus, quæ ſunt magna exempla, & ſtimuli ad omnes virtutes. *Cap. X I X.*

NON ſolũ ad ſuperius dictas virtutes (quæ tã præcipuæ sũt) verũ etiã ad omnia alia magna habemus exempla, & ſtimulos tã in Saluatoris vita, quàm morte, quæ nos ad illũ imitandũ excitant, & vt nos illius ſimiles euadere uelimus. Quare ſciendum eſt, quod ſumma totius hominis perfectionis in hac imitatione, & Dei ſimilitudine cõſiſtit (qui omnis perfectionis regula, & mẽſura eſt) itaque quò magis homo erit illi ſimilis, ita erit perfectior, & ab illo magis amatus, cum ſimilitudo ſit amoris cauſa.

Ad hanc ſimilitudinem, & imitationẽ ille nos uocat cũ toties in ſacris litteris illa verba repetat: *Sed ſanctos:* vt ego ſum: & Saluator in Euangelio: *Sed perfectos:* vt pater veſter cœleſtis eſt, & alibi: *Sed miſericordes:* vt pater veſter cœleſtis eſt.

Hoc idẽ inter alios philoſophos nos docent Plato, & Plutarcus, nos ad hanc imitationem Dei, & ſimilitudiuem adhortantes.

Ab ijs autẽ petere poſſemus, in quonã homines debeant Deum imitari? Poſſuntne ipſi alium nouũ mundum creare, & adminiſtrare? Reſpondebunt minimè; ſed nos debere illius virtutẽ, & ſanctitatẽ imitari. Hanc virtutẽ (dicet rudis homo) vellẽ ego videre apertius, vt illã imitari poſſim. In Deo enim inuiſibilis eſt, vt & ipſe eſt.

Ne igitur homines in hoc excuſationẽ haberent, hic Dominus humanã carnẽ ſibi ſumpſit, & ex inuiſibili viſibilis factus eſt, vt hoc pacto illius virtutem videre, & imitari poſſemus, quam in hac mortali carne nobis oſtendit.

Hic igitur cœleſtis doctor in mundũ venit, & cũ hominibus conuerſatus eſt, & tanta manſuetudine, tanta benignitate, tanta facilitate, de ciuitate in ciuitatẽ, & de loco in locũ ſe tranſtulit, tã multis beneficijs hominibus afficiendis, tam mira doctrina illis prædicanda, tã multis uirtutũ exẽplis tradendis, tam multis miraculis faciendis, tam multis ſacramentis ſtatuendis, tã multis myſterijs operandis, tanta patientia malis perpetiẽdis, tanta ſeueritate uitijs reprehendendis, bonis tanta ſuauitate tractandis, tantis pietatis operibus in homines conferendis, quã multa in terris, nũquam facta, neque facienda ſunt.

Neque eo contentus, vt magis ſuã bonitatẽ oſtenderet, atque miſericordiã in vitæ fine vbi diſcipulorũ pedes lauit, & illud mirabile ſui ſacratiſſimi corporis, & ſanguinis ſacramentũ ordinauit, ad noſtrã vitã ſuſten

tandã,atque reparandam,pro noſtra ſalute eò peruenit, vt crucis lignum aſcenderet,in qua vt manſuetiſſimus, & innocentiſſimus agnus pro nobis ſe ipſe in ſacrificium obtulit,non ſolum,vt nos à captiuitate liberaret, verum etiam,vt noſtram ſuperbiam minueret,vt humilitatis exempla nobis traderet,vt ſui amoris pignus nobis daret, vt haberemus, in quo noſtra confidentia inniteretur, in calamitatibus conſolationem, & ſtimulos, quibus ad honeſtos labores excitaremur, & noſtra pietas accenderetur.

Ad hanc autẽ imitationẽ,& ſimilitudinem, quid accommodatius eſt, quàm Deũ hominẽ fieri,& tam ſanctè cũ hominibus conuerſari? Et,quoniã non poterat homo tantũ ſe erigere, vt illius ſummæ maieſtatis opera imitaretur,neceſſe fuit,vt maieſtas,ita ſe demitteret,vt ea opera in ſua humanitate faceret,ne homini dura,quod diuina eſſent,viderentur, neque quæ fieri non poſſent,cum humana eſſent.

Hoc igitur humanitate Dei filius fecit,quam ſibi ſumpſit, in qua horum omniũ virtutũ exẽpla,quæ diximus,non defuerunt: vt,cũ non poſſemus illum in ſapientiæ,& omnipotentiæ operibus imitari, in ſuæ bonitatis,& iuſtitiæ operibus illum imitaremur.

Huius autẽ Domini exẽpla ad hominem permouendũ efficaciora ſunt, quàm quæuis alia: Humilitatis enim exẽpla eò ſunt efficaciora,quo præſtantioris perſonæ ſunt: & Dei filio nulla perſona præſtantior eſſe poterat: Cuius exempla præter quod ſunt exempla, ſunt etiam beneficia, & myſteria,& remedia,& ſacramenta,& ſacrificia, & noſtrorũ morborũ medicinæ,& noſtræ pietatis excitatores,& noſtri amoris ſtimuli,& altiſſimæ contemplationis materies.

Quid autẽ reliquũ eſt, niſi cum beato ſancto Bernardo exclamare, & dicere.Quid ego faciam Domine,aut quid dicam,cum tibi placuerit ſpeculum extra carne conficere, in quo me ipſe cernerem? Et probè ſpeculum inquit,quod ex vitio,& plumbo fit,non ex vno tantum, quod vitrũ perlucidum eſt,& plumbum nimis obſcurũ, & ita neutrum ſatis erat, ex quo ſpeculum conficeretur, ſed cum vtrũque coniungeretur ſpeculum perfectum fit,

Hoc diuinum conſilium fuiſſe videtur, cum ſuæ diuinitatis ſplendorem cum noſtræ humanitatis obſcuritatẽ coniungere decreuit; vt qui noſtræ uitæ diuinitatis virtutem ſpeculum habere non poterãt, quòd tam altè eſſent,ſacræ humanitatis haberent,quòd noſtræ naturæ eſſent accõmodatiores.

Fuit hoc remedium noſtri caſus curæ accommodatum,quòd fuit deſiderare hominem,vt & Angelus deſiderauit,Dei ſimilitudinem, quam fœminæ ſerpens promiſit,cum illi inquit,quòd ſi ex illa arbore comederet,

eſſet

eſſet illa, & ſuus vir, vt Deus. Dixit autem Deus (vt Sanctus Bernardus ſcribit) Hæc gens ſe perdit, vt me imitetur, & mihi ſimilis fiat, nunc volo, eo me talem facere, vt ſi me imitata fuerit, ſe ipſa non perdat, ſed ſalua fiat.

Expetebat igitur homo eſſe Deo ſimilis (quod hæc gloria maior eſt, quæ cum recedit à Deo eſſe poſſit) Ecce Deus in ea figura, quem ſine periculo imitari potes, & hanc, quam appetis ſimilitudinem, aſſequi.

Hic autem vnus ex primis crucis arboris fructus eſt, vt Sanctus Leo Papa his verbia declarat; Duo remediorum genera nobis in noſtri Saluatoris paſſione proponuntur, in qua ex altera parte ſacrificium habemus, ex altera exemplum. Altero enim nobis diuina grasia datur, & altero natura roboratur. Nam, vt Deus noſtræ iuſtificationis auctor eſt, ſic homo ſuæ pietatis debitor. Idem ſanctus ſubdit. Hoc noſtræ reparationis ineffabili opere nihil loci, neque ſuperbiæ, neque negligentiæ nobis reliquum eſt; quod nihil ex nobis, niſi quod accepimus, habemus, & ſimul admonemur, ne in vſu donorum gratiæ, quæ accepimus, negligentes ſimus. Iuſtè enim nos debitores facit, qui illius mandata ſeruemus, qui nos ſuis auxilijs præuenit, & opem fert; & nos ad ſuã obedientjã, quæ nos ad ſuam gloriam perducit, benignè inuitat.

In quibus verbis inquit ille ſanctus, quòd nos ad obedientiæ labores inuitat, quòd cum hic talia interſint exempla, pati nobis dulce eſſe, faciet pro noſtra ſalute, quod maieſtatis Dominus pro aliorum ſalute paſſus eſt.

Nullum enim opus bonum eſt, quod ſtudioſus homo aggredi velit, ad quod non maximas vires conſequatur, ſi oculos ad Chriſtum crucifixum conuerterit.

Hoc apertius declaremus. Vult quidã pius pœnitens pro ſurũ culparũ ſatisfactione diſciplinam ſumere: caro repugnat verbera. Quid agit hic? oculos ad illum Dominum conuertit, qui in cruce eſt, humeris verberibus laceratus, aliorum furtis, atque ſceleribus, tunc eum ſuos non lacerare ſuis furtis, & ſceleribus pudet.

Idem vult per totam Quadrageſimam, vel hebdomadam ſanctam, vel per totum annum qualiber nocte diei Veneris ſuper aliquem aſſerem dormire, vt ſibi in memoriam redigat illud, quod mundi Dominus pro eo paſſus eſt. Caro id renuit, quæ mollitiem, & commoditates appetit: tum oculos in illum durum lectum conuertit, quem hic Dominus in cruce habuit, tam ſtrictum, vt pedem ſuper alium pedem tenere illi opus fuerit: Vbi nullum aliud habuit ceruical, quam ſpineam coronam, quæ illi caput circundabat, neque alium lectum, quàm illud durum lignum.

Vult alius pro ſuorum peccatorũ pœnitentia ieiunare aliquo die panẽ tantummodo comedens, & aquam bibens propter eandem cauſam: vt ad id vires ſumat, oculos ad menſam conuertit, quam habuit hic Dominus in cruce, de qua ipſe in Pſal. 68. mentionem facit, qui dicit. *Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.* Vult idẽ cilicium ſibi induere, vt carnem mortificet, vt ſancta vidua Iudith induebatur, vel ferrea catena vult cingi, vt ſe cingebat S. Catherina Senenſis, & multi alij ſancti homines. Propter hanc cauſam oculos cõuertit ad funes, quibus gloriæ Rex ad columnã ligatus fuit, vt latro captiuus ductus per publicas vias ab altero ad alterum Pontificem, & ab altero, ad alterum tribunal.

Hæ meditationes ad pœnitentialia opera conducunt, quibus diuinæ iuſtitiæ pro noſtris culpis ſatisfacere volumus, & ad noſtræ carnis malas propenſiones infirmandas, & ad carnem noſtram, quæ illius radix eſt defatigandam, & illius vires minuendas.

Nunc autẽ ad aliud virtutis genus deſcendamus, quod quidem difficultate minimè caret. Offertur alicui occaſio, qua ſibi debet panẽ tollere, vt alterius neceſſitati ſubueniat.

Ad id oculos in immenſam illius Domini benignitatem conuertit, qui ſe ipſo pro nobis dedit, qui (vt ait S. Bernardus) ſuã nobis carnẽ in cibum, & ſuũ ſanguinem in potum dedit, & vitam ſuam in noſtrã redemptionẽ erogauit, & aquam de ſuo latere, vt noſtra peccata lauaret. Falſus teſtis excitatur, quo de noſtra exiſtimatione detrahitur, & nobis aliquod ſcelus tribuitur, quæ maior conſolatio reperiri poteſt in hoc, quàm falſos teſtes in animo euoluere, & falſa crimina, quibus de hoc Domino detrahebant, illum vocantes Heluonem, bibacem peccatorum, & publicanorum amicum, Samaritanum, Dęmoniacum, ſtultum, negromantem, deceptorẽ, ſceleratum, & populi ſeductorem? Quod autem cor erit tàm molle, tam iniuriarum impatiens, cum videat quanto maiores fuerint illæ, quas innocentiæ ſpeculum paſſum eſt? tibi infringit quis colaphum: quod maius ſolatium in eo potes habere, quam colaphos in animo euoluere, quos accepit. Dei filius paſſionis die, & nocte in eo vultu, quem angeli videre deſiderant?

Diſplicet homini ad alium confugere, & illi ſupplicem eſſe, quæ medicina ill. offerri poteſt melior, qua hæc animi elatio, & ſuperbia curetur, quàm in animo euoluere angelorum Dominum in ſtabulo natũ, in præſepio collocatum, humi ante piſcatorum pedes proiectum, & tanta humilitate illis pedes lauantem, & ſublatis oculis angelorum Dominum videre inter latrones collocatum? Alius perturbatione, & odio in inimicos tentatur.

Vt autem hæc affectio cohibeatur, quod remedium melius eſt, quàm

oculos ad illum Dominum cleuare, qui in cruce affixus, ſpinis coronatus, irriſus, neglectus, vt horum omnium dolorum oblitus, primum verbum, quod protulit, vel antequam afflictam matrē conſolaretur, antequā ſpiritu ſuū patri cōmendaret, fuit veniā petere pro ijs, qui ſe crucifigebāt, excuſationem afferens, quod neſciret, quod facerent.

Igitur qui hæc omnia conſiderant diligenter, videbunt quidem quantam gratiam, & auxilium in Domini cruce, ad omnia bona habeant. Non ſolum enim exempla, quæ in illa vidimus ad patiendū nobis vires addūt, (huiuſmodi præſertim exēpla, vt antea declarauimus) ſed etiā gratiæ ſpiritus, quæ illis datur, qui humilibus oculis, & pijs hunc Dominum in cruce intuentur, & ſe ad illius vulnera recipiunt.

Decimus quartus arboris crucis fructus, quæ eſt Euangelicæ vitæ aſperitatis, & paupertatis profeſſio. Cap. XX.

HVIVS capitis doctrina non pro omnibus eſt, ſed pro ijs ſolis, qui ad paupertatem, & vitæ euangelicæ aſperitatē, & perfectionem aſpirant. Ad quod tantum crucis myſterium prodeſt, vt ad id ſolum inſtitutum eſſe videatur. Nam vt illud genus vitæ tueare, quod totum crux eſt, nihil aliud accommodatius reperiri poterat, nihil magis cōſentaneum, quàm crucis myſterium.

Hæc autē ſacra arbor ramos altos, & imos habet: omnes enim ſummi, & infimi, fortes, & debiles ibi inuenient, quidquid omnibus hominū conditionibus accōmodatur, licet perfectioribus magis conducat, vt arbor, quæ ſummæ perfectionis eſt, cuiuſmodi illa eſt, quā in hoc fructu declarare volumus.

Quamobrem in quonam vitæ Chriſtianæ genere perfectio conſiſtat, declarare oportet. Quod vt intelligatur, quid inter duas præcipuas partes, ex quibus homo conſtat, interſit declarandum eſt: hæ autem corpus, & anima ſunt: inter quas maximè intereſt, quod alteram cum belluis cōmunem habemus, & ita comedit, & bibit, & dormit, ægrotat, & moritur, vt ipſæ faciunt: alteram verò qui ſpiritus eſt, cum Angelis, & ita iuxta ſuam naturam, nihil corporeum appetit, nec ſibi congruit, ſed ſpiritualia tantū, vt ſunt virtutes, ſapientiā, & cognitionē, & ſui creatoris amorem: quod hæc ſuæ naturæ conueniunt, vt corpori ſua.

Quælibet enim res ſuis ſimilibus delectatur, & eo, quod ſuæ naturæ accōmodatum eſt. Cū autē in homine hæc duo tā diſſimilia ſint, in eo eſt deligere, cui maximè adhæreſcere velit, quod in ſe ad vtrūque principium habet.

Quod ſi delegerit in vitæ genere corpus ſequi belluarum ſimilis eua-

dat neceſſe eſt,quæ nihil aliud appetunt,nihil curant, niſi quod ſuis corporibus,vel ad viuendum,vel ad voluptates perfruendas conducit. Quod ſi vitæ genus delegerit, quod ſpiritus conditiones reſpiciat Angelorũ ſimilis euadat,neceſſe eſt,qui omne ſuum ſtudium ad ſui creatoris contemplationem,amorem,& cultum conferat. Hinc fit,vt S.Auguſtinus dicat in Sanctum Ioannem, quod hominum vita eſt inter angelos, & belluas media.

Quare ſi ſecundum ſuæ carnis appetitum vixerit, erit beſtiarum ſimilis: ſi ſecundum ſpiritus leges cum angelis conſociationem habebit. Vt autem reuertar ad rem,dico,quòd vitæ Chriſtianæ perfectio in eo conſiſtit,vt omnibus carnis voluptatibus, & delectationibus, & illecebris,& omnibus peruerſis cupiditatibus neglectis ſpiritus leges, & conditiones ſequamur,ſpiritalia,quæ diximus complectentes,& curantes, & Angelorũ puritatem imitantes,illud in terris exercentes,quod illi in cęlis faciũt, quod eſt ſuũ creatorẽ amare,& laudare,& illius amplitudines,& mirabilia mente agitare.

Hoc eſt vitæ genus,quod omnes Sancti agebant, & præſertim illi, qui ſe in ſolitudines receperunt, vbi omnibus caducis rebus renunciatis, herbarum radicibus contenti,vel alio tenui cibo, ab hominũ ſocietate ſegregati dies,noctesq; cum Deo loquebantur,& conuerſabantur.

Hic autẽ animaduertendũ eſt,quòd caro ſpiritui inimica fortiter illi vitæ generi reſiſtit,quæ illam voluptatibus priuat,& commodis,quorũ ipſa tanta ſiti,& fame laborat,vt nihil vehementius appetat. Ad quod & omnes corporis ſenſus adiuuant,qui natura omnia appetunt, quæ illis voluptatẽ afferunt. Guſtus enim ſapida vult, tactus mollia, viſus grata videre vult,nares ſuauia vult odorari. Rerum quoque,quas appetunt,præſentia adiuuat, quæ corda valde mouere ſolent, & vna beneficium, & fructus, quos ab illis percipiunt; & ad hæc omnia cõmunis noſter aduerſarius, qui noſtros appetitus excitat & inflammat, quo hominibus perſuadet, quòd ſuperuacaneum,& nimium neceſſarium eſt.

His autẽ armis,& auxilijs ita caro aduerſus ſpiritũ pugnat, vt penè totum terrarum orbem ſecum trahat: contra verò quorum ſpiritus ad vitę Chriſtianæ perfectionem aſpirant,gratiæ fauoribus,& auxilijs adiutus,& ſpiritus Sancti præſentia,qui in illis eſt maioribus armis, aduerſus carnis tyrannidem, & malas propenſiones pugnant illam domans, & in ſeruitutem redigens,cogenſque,vt ſpiritus legibus pareat,cum ei, quod ſpiritus iubet, repugnat, & aduerſatur. Neque hac re contenti ſunt,ſed hac quoque occaſione remota,& neceſſitate illa in continuis laboribus continent,maleq; afficiunt,vt in eo aſſueſcant illã,vt libenter obediat,& cum opus eſt illa,vt lubet,vti poſſint.

Nam vt qui ad militiam educantur, in armis exerceri ſolent, & haſtis

inter

inter ſe concurrere, & belli ſimulacra ciere, & pacis tēpore diſcere, nullo inimico viſo, quod belli tempore facturi ſunt: Vt hi acres equites cōmodius carni reſiſtere poſſint, cum ſpiritui aduerſatur, vlterius progrediuntur, & nulla occaſione vrgente illā ſuppeditant, & ita afficiunt, vt hac exercitatione illud ſanctū odiū educet, quod Dominus in illā nos habere iubet, & ne rudes, & non aſſueti reperiamur, tunc cū illi reſiſtendum eſt. Et ita ſcribit Theodoretus in religioſa hiſtoria, de nonnullis ſanctis, tam hominibus, quàm mulieribus, qui in ſuis corporib. magna ferri pondera ferebant, & alia huiuſmodi onera: alij cilicijs vtuntur diuerſi generis, alij quotidie ſe verberibus afficiunt. Vt non ſolū cū opus eſt, quod tentatio vrgeat: ſed etiā cū non vrget neceſſitas, ita duriter ſuū corpus afficiunt, vt cū opus eſt Dei legibus, & rationi parere, non lędātur, licet illi reſiſtatur. In hac igitur exercitatione perſeuerātibus, & magis gratiæ auxilio ſenſim caro fit ad arma accommodatior, & quodam modo ſpiritualior, & magis voluntati ſpiritus fit idonea, & ſine labore, aut moleſtia fit obediens.

Ad hanc vitæ perfectionē nos hortatur Saluator, cū inquit: *Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem, & ſequatur me.* Hāc ſententiā licet Dominus tā perfectis, quàm imperfectis proponeret (vt S.Marc.c.8.refert) tamen diuerſa ratione vtriſq; cōuenit, pro ſtatuum hominū differentia. Quæ tā cōpēdioſa eſt, vt quidā vir religioſus, qui ſemper in eo ſtudio verſabatur, vt illā obſeruaret, dicere ſolebat, quod librum ipſe cōpoſiturus erat, & in omnib. illius paginis, nihil aliud ſcripturus erat, quàm hanc ſententiā, ſciens eā omnia cōplecti. Se ipſum negare multū eſt: contradictionē enim, & repugnantiā perpetuā ſignificat, quam in noſtram carnem habere debemus.

Hæc enim negatio non debet eſſe contra ſpiritus intentionē, & deſideriū: is.n. ſecundū naturā ſuā nihil carnale appetit, ſed ſpiritualia, quæ ſuæ naturæ congruentia ſunt.

Quamobrem hæc negatio ſui ipſius intelligitur vnius noſtri partis, quæ caro eſt.

Hæc autem negatio tam generalis eſſe debet (ſi de vitæ euangelicæ perfectione agimus,) vt ablato eo, quod ſpiritaliter vitæ neceſſarium eſt (ſine quo ipſa durare minimè poſſet) Reliqua omnia renunciant: itaque ſeipſum abnegare, eſt ſuam carnem, ſuas voluptates, ſuas commoditates, & delectationes, & proprias voluntates abnegare, & eam omnib. ſenſuū oblectationibus inordinatis priuare.

Id omne ſuo corpori negare debet: & id ſeipſum abnegare intelligo, & quotidie crucem ferre, & ęquo animo omnes morbi, paupertatis, perſecutionum, tentationum, quæ nobis diuina voluntate contingerent, moleſtias ferre eſt, nos ipſi Deo totos commendantes, & tradentes firma fidu-

fiducia: eum id omne permittere,atque diſponere,vt nobis conſulat,licet in pręſenti id minimè cernamus; ſequi Chriſtū pariter crux eſt, quod id illum imitari eſt,& illius ſequi veſtigia, quod moleſtiarū, obedientiæ, & patientiæ iter eſt.

Hæc igitur cum ſit euangelicæ vitæ perfectio, quid nobis commodius ad eam ſuadere, & vires addere poteſt, quàm ſanctæ crucis arbor? Quid efficaciùs ad crucem efficiendam,quàm ipſa crux,cum philoſophorum ſententia ſit,quod ſimile à ſimili generatur? Quis tam ruſticus erit, aut tam cęcus, aut tam ingratus, qui cum Dominum creati omnis, & cum, qui patris ſplendor eſt,& imago, cum, qui ſua omnipotentia omnia creauit,& ſapientia diſpoſuit, & ſua prouidentia adminiſtrat, cuius diuitiæ,& beatitudo tanta eſt,vt ne hoc mundo creato toto, neque mille mundis,ſi tot creaſſet,augeri poteſt,qui omnibus his amplitudinibus ſua tantum bonitate, & miſericordia,& vt nos virtutis amatores, & omnium honeſtorum laborum efficeret: tam multa tormenta pati videat in morte, tam multa moleſtiarum genera in vita, famem, ſitim, frigus, calorem vigilias, itineris labores, tantam paupertatem, vt ex eleemoſynis viueret, quas illæ ſanctæ mulieres, quæ illum ſequebantur, tribuebant.

Quo autem modo ſeruus ita ſine menſura erit,vt ditior,& melius tractatus eſſe velit,quàm Dominus? Quo pacto ſuis proprijs culpis non patietur illud,quod Dominus pro alienis paſſus eſt? Qua ratione poteſt ſuam carnem allicere malè propenſam, cum videat, quomodo hic Dominus ſuam innocentiſſimam tractarit.

Quomodo ſibi peruadebit fieri poſſe, vt in alterius gloriam ingrediatur ſine labore, cum videat, quàm multis moleſtijs, & calamitatibus hic Dominus in ſuam ſit ingreſſus? Ex hac igitur re quis non videt, quot ſtimulos, & vires ad labores, & quot conſolationum genera in crucis arbore habeant omnes, qui euangelicæ vitæ aſperitatem,& paupertatem ſequuntur in omnibus moleſtijs, quæ ſibi offeruntur, dum in vita ſunt.

Decimus quintus crucis arboris fructus, qui eſt nobis altisſimæ meditationis, & contemplationis materiam dare. *Cap. XXI.*

INTER hominis iuſti laudes in Pſalmorum lib. 1. ſcribitur, quòd *In lege Domini die, ac nocte meditabitur*. Et deinde ſubdit ſtatim fructum, qui ex hac exercitatione percipitur, inquiens. *Et erit tamquam lignum, quod plantatum eſt, ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet, proſperabuntur*. Tā paucis verbis magnificentiora promiſſa explicari non poterant. Vbi nomine legis Dei, non ſolum ſcriptam legem intelligimus, ſed multò magis gratiæ legem, & illius fundamentū, quod crucis myſterium eſt.

Sed antequam de hoc meditandi genere ſermonem habeā, breui quidnam id ſit exponam. Meditari eſt intellectu conſiderare ea, quæ ad Dei amorem, & timorem, & peccati odium nos impellere poſſunt, & voluntatē accōmodare ad ea ſentienda, & guſtanda, quæ illi intellectus offert, vt illa ſi bona ſunt ſequamur, ſin mala fugiamus.

Hoc ita dico, quòd diuina conſiderare ſine hac voluntatis applicatione, magis ſtudere eſt, & ſpeculari, quàm meditari: imò in hac exercitatione maior pars voluntas eſt, & minor intellectus, qui eum vſum præſtat, vt voluntati, (quæ potentia cęca eſt) id omne afferat, & proponat, quod illū ad hos effectus mouere, & impellere poſſit: vt voluntatis ardor, & ſenſus ſit, tamquam huius exercitationis finis, & meditatio, tamquam medium per quod ad illum ardorem peruenire posſimus. Sed quoniam de hac re, in libro de Oratione agitur in præſenti nihil amplius dicemus.

Nunc autem dicamus, quod licet multa ſint, quæ meditari poſſimus (ad id enim omnis ſancta ſcriptura conducit, & mūdi fabricatio, qui creaturarum liber eſt) præſtantior tamen materies, vtilior, ſuauior, & magis deuota, & tandem efficacior ad impellendos nos ad Dei amorem, & timorem, & ad omnium virtutum ſtudium, & peccati odiū, hæc eſt. Quod ex ijs omnibus, quæ hactenus à nobis ſcripta ſunt, intelligetur, & ex eo præſertim, quod in capite 19. tractauimus, vbi declarauimus, quod omnes virtutes in crucis arbore in ſummo perfectionis gradu elucent: quas ille præcipuè intuetur, qui illas deuotè contemplatur.

In hac meditatione ſancti viri acutiſſimos ſtimulos ad oēs virtutes inueniunt, hic ardentiſſima incitamenta ad amandū, hic profundiſſimum Dei timorē, & peccati abominationē, hic vehementiſſima paupertatis deſi

deria

deria,aſperitatis,famis,ſitis,nuditatis,patiendi moleſtias,& effundēdi ſanguinis pro eo Domino,qui pro hominibus ſuū effudit.Hæc efficit,vt pōpas negligant,& vanitates,& mundanā mollitiē,& vt crucis pęnitentiā,& vitæ aſperitatem complectantur.

Hac ſæpe in admirationē, & ſtuporē illius immenſæ bonitatis, quam Dei filius in crucis myſterio nobis oſtendit rapiuntur, & vnà altitudinis diuini conſilij,quod tā accōmodatū mediū ad mundi lapſi reparationem excogitauit.

Et in hoc diuinæ bonitatis profundiſſimo abyſſo ſæpe demerſi reperiū tur,& nihil in circuitu cernunt, cum foras eminent,cū rē ſupra humanā virtutem,& facultatem cognoſcant,ament,guſtent,& ſentiant.

Hic piū cor cōpunctionis materiē inuenit, cū recordetur, ſua peccata cum totius mundi peccatis fuiſſe carnifices,qui ſic malè hunc Dominum affecerunt,atque crucifixerunt. Hic contra gaudij materiam inueniet,cū ſe tam dilectum cernat,& tanto pretio redemptum, & tantis meritis cumulatum.

Hic etiā laudis ſtimulos inueniet,cū huic clementisſimo redēptori pro tanto beneficio gratias agat.Hic eſt materies maximę miſericordiæ cū videat,quòd illud delicatiſſimū,& innocentiſſimū corpus patitur, & ſilentium,& manſuetudinem,qua patitur.

Nā præter verbera,& ſpinas,& cætera omnis pasſionis vituperia, mortis genus,quæ in cruce fuit,eſt omnium crudeliſſimū,quod non breui finitur,vt eius hominis,qui iugulatus interijt,qui eſt (vt nonnulli dicunt) calybis ventus: ſed longa mors eſt,& clauorum vulnera in pedibus, & in manibus ſunt,vbi plures nerui reperiuntur,quæ ſenſus inſtrumēta ſunt: & præſertim in ſumma parte pedum, quæ cum valde ſenſibilis ſit, illius anima dicitur.

Clauum autem craſſum in altero pede vi ictuum figere, & ijſdē ictibus alterum quoque figere, neque conquieſcere, quoad in ſigno illos affixerunt,& matrem innocentiſſimā intereſſe,& ictus videre,& ſentire, quàm vehementi dolore vtrūque affecit: præſertim cum illius corpus omnium corporum delicatiſſimum, & maximè ſenſibile eſſet? Cum autem crucē ſuſtulerunt,& in ſcrobem demiſerunt,in qua figenda erat, deinde corporis pondus,cum deorſum premeret,& ob id pedum, & manuū vulnera magis dilatarentur, idque non breui temporis ſpacio, ſed per tres horas, quæ inter ſextā horā, qua Dominus crucifixus fuit, & horam nonam interſunt quo tempore expirauit quantos dolores paſſus ſit verbis explicari non poteſt.

In hac autē pia conſideratione ſæpe in piorum hominum oculis maxima lacrymarum vis excitatur, quæ maximam miſericordiam,& amorem producunt.

Hic

Hic enim anima pia dulci amoris, & miſericordię ſagitta ſauciata, illa ſuauia ſponſæ verba in canticis inquit. Cap. 2. ***Fulcite me floribus ſtipate me malis quare amore langueo*** . In quæ verba inquit S.Bernardus. Anima amore affecta verũ Regem Salomonem cum corona intuetur, quem ſua mater coronauit, videt vnigenitum Patris filium ſuper ſuis humeris crucem tollere, Dominum maieſtatis percuſum,& ſputis fędatum, vitæ,& gloriæ auctorem clauis perfoſſum,& lancea percuſſum, & tam multis opprobrijs affectum videt. Eum tandem illam amatam vitam pro ſuis inimicis dare videt.Hæc omnia videt,& cum hoc amoris vulnere illius anima ſit affecta,cum ſponſa illa verba inquit. ***Fulcite me floribus , ſtipate me malis, quia amore langueo.*** Hæc S.Bernardus hi flores,& hi fructus ex crucis arbore colliguntur,quæ virtutes ſunt,quæ per illam nobis dantur, quibus anima pia contendit,vt in huius Domini virtutes, & paſſiones transformetur.

Suauitatem autem, & conſolationem, quam viri diuini ſpiritus in hac meditatione experiuntur,quis narrare poterit? S. Bonauentura initio ſui ſtimuli amoris , de ſe loquens ſic inquit:

Cum olim per hæc vulnera ingrederer apertis oculis, ſanguis, qui ab illis manabat mihi viſum abſtulit, & vbi nihil aliud niſi ſanguinem videre poteram ſenſim ad huius Domini viſcera perueni in illis hoſpitor,& illorum dulciſſimis cibis me ſuſtento, & nollem ex hoc amęniſſimo loco vmquam diſcedere,& illam iucunditatem,quã hic percipio amittere.Cum tamen ſemper pateant,ſpero fore,vt per eadem iterum ingrediar, cũ ex illis egreſſus ero.idem ſanctus ibi inquit,quòd deſiderabat eſſe lanceæ ferrum,quo Dominus percuſſus fuit,vt ſemper in illius ſacrato pectore eſſet, quodque deſiderabat eſſe crucẽ,vt in ſe crucifixus eſſet,& cum illo ſepeliretur. Et tandem inquit,quòd tanta eſt ſuauitas, qua ſolent affici animæ in huius myſterij conſideratione, vt non ſolum ſpiritus , verum etiam eadẽ caro carnalibus rebus amica , & ſpiritalibus inimica huius conſolationis partem accipiat, propter ingentem conſolationis ſpiritus copiam, quod in eo gradu verum eſſe teſtatur, vt ſi quando obedientiæ occaſio ſe obtulit, aut alicuius operis, quod caritatis dicunt, quod cũ faciendum ſit (vbi rem arbitratur, deuotionis exercitationem ommittendam pro debita exercitatione) caro moleſte, ferebat ab eo ſeparari propter nimiam conſolationem,quam ex eo percipiebat.

In quo quidem debemus illi immortales gratias agere, qui cum ſuorum tormentorum fele,& amaritudine, nobis huiuſmodi conuiuium parauit. Quod ſi quis videre vellet,quantus theſaurus ſit noſtrarum animarum hæc ſancta exercitatio,huius ſancti doctoris orationem legat, quam in additamentis ad noſtrum memoriale de vita Chriſti, quæ initio ſacræ paſſionis eſt,& ibi,quod dixi,videbit.

Inde ſit, vt omnes ſpiritalis vitæ præceptores tam in cœnobijs, quàm foris hanc primam exercitationem illis tradunt, qui genus vitæ mutant poſt confeſſiones generales, & compunctionis, & penitentiæ exercitationes, vt ſcilicet ſe in hac ſacra meditatione contineant (iuſta ilud, quod Sanctus Bernardus ad religioſos montis Dei ſcribit) quòd hinc copioſam lacrymarum materiem, & ſuorum peccatorum compunctionis, inuenient conſiderantes, ſe fuiſſe carnifices, qui ſuum Dominum ita crudeliter affecerunt.

Hac ratione igitur incipientes ſuæ vitæ initium ſumunt. At qui iam in hac re ſunt aſſueti, hinc alios habent ſtimulos ad ſuum ſtatum, & vtilitatem accommodatiores, vt ſunt huius beneficij gratiarum actiones, Chriſti virtutum imitationes (quæ in ſacræ paſſionis myſterio magis, quàm alibi elucent) amoris incrementa propter magna incitamenta, quæ in illa ad id ſunt, & huius immenſæ Dei bonitatis, & caritatis admiratio, qui hac ratione homini remedium afferre voluit; & ſapientiæ, & diuini conſilij, quod tam idonea, & accommodata ratione id fecerit: quod tū ad hæc, tum ad alia multa, & argumenta, & ſtimulos magnos, in ſacra paſſione habemus.

Neque id mirum videri debet eum Manna, quod miſit Deus in deſerto omnes haberet ſapores, quoſcunque ille appeteret, qui illud comederet: minime igitur mirandum has omnes virtutes, & facultates habere illum Dominum, qui in illo manna figuratus eſt. In quo præclare cernitur, quod tam magni, quàm parui, ſummi, & infimi, perfecti, & imperfecti, quilibet in ſuo genere ſuum cibum in hac ſacra arbore habet.

Sapientiores philoſophi fœlicitatem in diuinarum perfectionum contemplatione poſuerunt, idque ex creaturarum cognitione, & ordine colligebant, ſed vt huius ordinis perfectam notitiam aſſequerentur, totius philoſophiæ ſtudium opus erat, multorumque annorum, tamen vix de creatore cognitum fuit aliud, quàm ſapientia, & omnipotentia: cum multi fuerint, qui prouidentiam, & patriam curam negarunt, quàm de humanis rebus habet, quod nobis potiſſimum ſciendum eſt, vt ſuperius declarauimus.

Quamobrem diuinæ bonitati placuit pro creaturarum libro, (in quo magni tantum philoſophi legere poſſunt) in ſui filij morte nobis ſapientiæ librum dare voluit tam copioſum, & tam apertum, vt anicula, & agricola ſine litteris maximam diuinarum perfectionum partem bonitatis, caritatis, miſericordiæ, iuſtitiæ, prouidentiæ, & amoris, quo hic Dominus proſequitur bonos, & odium quo malos, & illorum ſcelera, quod Chriſtianæ philoſophiæ fundamentum eſt, cognoſcere poſſint. In quo non litteræ, non ingenij acumen, non multorum annorum ſtudium, imo ſimpliciores homines, qui minus diſcurſu valent, nonnumquam ad hanc ſanctam

exercitationem ſunt accommodatiores; quæ quidem potius, pium affe-ctum, & voluntatis ſenſum poſtulat, quàm acutos intellectus diſcurſus, qui nonnunquam voluntatem exhauriunt: quo enim magis in aliquam partem vis animæ diſtribuitur, eò minus ſibi reſtat, quod alteri tribuat.

Sæpe igitur illi ſummo Domino gratias agamus, qui hac ratione nobis huius myſterij philoſophiam parauit, in qua præter alios fructus, quos hic narrauimus tantam facilitatem, & apertiſſima argumenta inuénimus ad illas diuinas perfectiones cognoſcendas, quas ſupra diximus, ſed multo plures ſtimulos compunctionis, amoris, admirationis, deuotionis, & miſericordiæ inuenimus. Cum enim in ſacræ paſſionis, tot ſint loca dolorum plena vix tam durum reperietur cor, quod non fiat molle, & miſericordia afficiatur, cum illum innocentiſſimum agnum tantopere noſtra cauſa pati videat. Tot enim & tanta fuerunt tormentorum genera, & iniuriarum, quas ille paſſus eſt, vt non ſolum, cum eſſet; qui ipſe erat, verum etiam ſi publicum reum, & multis ſceleribus obſtrictum ea pati videremus, miſericordia profectò afficeremur. Et vnà cum hac affectione, & ſenſu aliæ ſequuntur non minus ſalutiferæ, & vtiles, quorum id fundamentum, & ſtimulus eſt.

Decimus ſextus fructus arboris crucis, quod eſt habere, quod in noſtris precibus per eam quid offeramus, & allegamas coram Domino. Cap. XXII.

ORATIO (vt inquit S. Bernardus) eſt meditationis ſoror, atq; comes. Quod vt altera ſine altera reperiatur minimè æquũ eſt. Quàm autem hæc virtus nobis ſit neceſſaria, quamque ſit Chriſtiani hominis propria alio loco ſcripſimus. Quàm autem diuturna eſſe debeat, docet Saluator inquiens. Luc. 18. *Oportet ſemper orare ſine intermiſſione:* & Apoſtolus docet, cum habeat, vt ſine intermiſſione oretur. Dauid cum inquit. Pſal. 24. *Oculi mei ſemper ad dominum: quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos.*

Quæ verba non continuationem punctalem nobis poſtulant, ſed moralem, quod eſt nobis conſulere, vt oratio quam longiſſima ſit.

Ad hãc cõtinuationẽ nos duo potiſſimũ impellũt, quæ ſunt ex altera neceſſitas ex altera diuinæ bonitatis benignitas. Neceſſitas eſt ſexcẽtis moleſtiarũ generibus ſemper laborare, & perturbationibus, & tentationibus innumerabilibus affici: diuinæ tamen bonitatis benignitas nos ad orandũ

ſtituat nunquam enim ad illum oculos extolimus, quin aliquam illius gratiæ conſolationem accipiamus, cum nemo gratiam ab eo petat, quin illius miſericordiæ auxilium conſequatur.

Vt autem petitiones noſtræ efficaces ſint, vt cum alijs virtutibus ſint iunctæ neceſſe eſt, præſertim cum ea ſpe, fore, vt quod petimus conſequamur. Quare Saluator dixit. Mar. 11. *Omnia quæcunque orantes petitis, credite, quare accipietis, & euenient vobis.*

Hanc autem fidem, & ſpem quis tam firmam habebit, vt hic requiritur, cum homines præſertim verè humiles, ſe ſine meritis ſentiant, & peccatis onuſtos, quæ tanquam venenum ſunt, quod ſtatim cor petit, atque conturbat? Ad id reſpondemus, nos non agere hic cum eo homine, qui in peccatis inuolutus, in illis perſeuerare vult, ſed cum illo, qui ab eis abhorret, & pœnitentiæ ſacramento illa expiat.

Hic autem pro meritis, quæ ſibi deſunt, ad noſtri Saluatoris merita ſe recipiat, qui in teſtamento ſua morte, & ſanguine confirmato, omnium ſuorum meritorum, & moleſtiarum in eo, quod ad ſe ſpectat, nos hæredes fecit. Nam, quemadmodum pro nobis de cœlo in terram venit, ſic quæcũque in terris paſſus eſt, pro nobis paſſus eſt: ab inſtanti enim eius conceptionis tam diues fuit gratiæ, & gloriæ bonis, vt nunc in cœlis eſt. Quare cum ſibi merita opus non ſint, neque ſit conſentaneum, vt fruſtra laboraret, & mereretur has omnes ſuorum meritorum diuitias ad humani generis ſalutem conſtituit. In hoc fides, & ſpes, quæ ad orationem pertinet cõſiſtit id omne noſtram eſſe facultatem, vt noſtro creatori offerre poſſimus gratias ab æterno patre per ſuum filium petentes, qui noſter pater, noſter aduocatus, noſter ſacerdos, & noſter Rex eſt.

Quamobrem, vt alicuius patris filius, qui alicui regi multum ſeruiuerit nulla mercede vnquam habita petit, vt ſibi ſatisfiat, & præbeatur, quod ſuo patri debeatur: ſic homo ab æterno patre per merita Chriſti petere poteſt, cum noſter ſit pater, vt illum Iſaias vocat, & noſter ſecundus Adam noſtri ſpiritus regenerator, vt illum S. Paulus vocat. & quemadmodum ille filius in ſua petitione omnes dies ſeruitutis numerat, & omnes operas vt regem magis obliget, ſic debet ille, qui erat omnia filij Dei itinera, labores, moleſtias, vigilias, orationes, perſecutiones, famem, ſitim, frigus, calorem, pauperiatem calumnias, accuſationes, & tandem omnia tormenta enumerare, & paſſionis ſuæ ſacratiſſimæ iniurias initium ſumens ab illo doloroſo ſanguinis ſudore per cæteros angores, & dolores, vſque ad expirationem in cruce progredi debet.

Hoc autem pro diſcurſu non poterit homo timere, cum videat, quàm multa, & copioſa quæ per ſe offerat, habeat, quàm iuſtaſque rationes habeat, quibus miſericordiam, & veniam petat. Et hoc modo (vt dicitur) vno itinere duo negocia expediet: cum meditationis exercitatione

cum

cum oratione coniungat; piæ omnes paſſionis partes enumerans, & per illas a communi Domino miſericordiam petens.

Hac ratione aliud quoque perficiemus, quod Deus in lege iubebat Exo. 23. & 34. ideſt. *Non apparebis in conſpectu meo vacuus*.

Nam oblatis omnibus ſui amantiſſimi filij, & patris noſtri meritis, & moleſtijs, cuius quidem nos hæredes fecit (vt diximus) dici non poterit nos in illius conſpectu vacuos apparere. Vbi admonendum eſt vt cũ omnib. huius Domini moleſtijs illud addamus, quidquid vel fecimus pro eo, vel paſſi ſumus, quod cum illius magnis meritus, & illorum virtute noſtra precium, & valorem habebunt.

In quo cernitur quanto plura noſtræ preces nunc habeant auxilia, quã olim patrum preces habebant. illi enim vt Deum placarent, & ab eo miſericordiam conſequerentur animalium ſanguinem offerebant: nos vero filij Dei ſanguinem offerimus.

Vt ipſi vmbram, & figuram haberent, nos verò eandem veritatem habeamus. Quantum autem inter ſanguinem, & ſanguinem, inter ſacrificium, & ſacrificium intereſt tantum inter noſtram, & illorum oblationem interſit, neceſſe eſt. Spiritu præterea in ſuis precibus, & neceſſitatibus horum trium ſanctorum Patriarcharum Abraham, Iſaac, & Iacob, merita allegabant; (eos enim Moyſes allegauit, vt Deum placaret propter vituli peccatum) nos vero, quæ offeramus filij Dei merita habemus, quæ infiniti valoris ſunt.

Quàm autem melior eſt noſtra, quàm illorum conditio? illi enim homines tantũmmodo erãt, hic homo, & Deus erat. illi licet ſancti tamen peccatores erant: at hic innocens, & ſine peccato fuit; illi ſi ſuo cultu merebantur, ſibi merebantur, non autem nobis: at hic Dominus, cui nihil opus erat, quod operatus, paſſus, & meritus eſt, Eccleſiæ ſuæ ſponſæ id omne donauit.

His igitur pignoribus hoc duce, & hoc prede magna confidentia affecti ante thronum diuinæ miſericordiæ ſupplices imus. Patriarcha Ioſephus ſuis fratribus dixit. Gen. 43. *Non videbitis faciem meam abſque fratre ueſtro minimo.*

Secum adduxerunt, & ita ab illo cum gaudio accepti fuerunt, maximoque cum honore fratris cauſa, quem ſumopere diligebat. illud autem fingamus nobis æternum patrem nobis dicere, ne ad illum accedamus ſine illius amato filio, & fratre noſtro, & ſperemus fore, vt ſi illum nobiſcum adduxerimus, maximo apparatu ab illo erimus accepti, & illud nobis ſit ſemper in animo, ne vmquam ab illo miſericordiam petamus, quin illi filium offeramus, & per eum poſtulemus, vt eccleſiam in fine ſingularum precũ facere cernimus.

Quòd id eſt Christi nomine petere, vt ipſe nobis iubet. Cum

autem noſtra oratio (vt ſupra diximus) perpetua eſſe debeat, illud ſequitur, quod ſemper in ore, & in animo illā nos habere debemus. Neque quiſquam exiſtimet fore, vt patri ſimus importuni, & illius gratiarum fontem exhauriamus, cum toties per illius filium miſericordiam petamus, imo ſi noua lætitia in illum cadere poſſet, afficeretur quotieſcunque perillum gratias ab eo peteremus, ſed licet non ſit noua lętitia, non tamen in eum non cadit, ſed eſt, & fuit, & ſemper æterna erit.

Decimus ſeptimus arboris crucis fructus, qui eſt gratia, & auxilium in tentationibus. Cap. XXIII.

DVM in hac vita verſamur nunquam nobis deſunt tentationes, cum tota vita tentatio dicatur. Quamobrem, vt ſcribitur, filij Iſrael armati ad oppugnandam promiſſionis terram ibant, ſic & illi debent ire, qui veram promiſſionis terram expugnare deſiderant, quę beatitudo, & gloria eſt.

Huius autem militiæ arma, non corporalia, ſed ſpiritalia ſunt. Ad hanc enim pugnam magis oculi, quàm manus proſunt. Neque id mirandum eſt cum ſerpentes reperiantur, qui reſpicientes occidunt. nos autem reſpicientes infernales ſerpentes occidimus, non autem ipſos, ſed illam ſerpentis imaginē, quàm Moyſes Dei iuſſu in deſerto, & in ſublimi loco collocauit, vt cum filij Iſrael a ſerpentis morderentur, qui ibi eos feriebant, & occidebāt, oculos in illam ſerpentis imaginem conuerterent, & ſtatim ſanarentur. Cum igitur ab illo antiquo ſerpente lęſi erimus, in hunc pictum ſerpentem, qui Chriſtus crucifixus eſt, oculos conuertamus, cum extrinſecus reus videatur, cum tam procul ſit a peccatis: quod ſi eum reſpexerimus, ſani erimus.

Huius rei vſus eſt, vt dum homo aliqua mala cogitatione erit affectus ſtatim ſine vlla mora oculos ad illius figuræ tantis vulneribus affectæ, quam Saluator in cruce habebat, conſiderationem conuertat. fingamus nos ante oculos illum habere, & reſpicientes illud innocentiſſimum corpus, vt in illa ſe habet cruentum, ſuo naturali ſitu omnia membra mota, ſua propria figura mutata, vultum ſputo fędatum, capite ſpinis circundatum, humeros verberibus laniatos, & laceratos, oculos mortis præſentia obſcuratos: vbi vero illum hoc modo meditatus fuerit, mente agitet, id omne illum Dominum pati, vt peccatis ſatisfaciat, & de mundo illos in exilium eijciat, & hoc conſiderans dicat. Domine, qui tam dura tormenta paſſus es, vt pro meis peccatis ſatisfaceres,

faceres, & illorum turpitudinem mihi oſtenderes; & ego tamen peccare audeã, & illud facere, cuius remedium tanti emiſti? Tuæ infinitæ bonitati minimè placeat Domine id permittere, ſed potius ima terra dehiſcat, & me abſorbeat, quàm ego quidquam huiuſmodi committere audeam.

Adiuua me Domine, & Redemptor, & ne permittas, vt hic precioſus ſanguis fruſtra per me ſit effuſus, & id amittatur, quod tanto precio emiſti.

Hoc autem eſt remediũ communius, & efficacius, quod Dei ſerui habeant in tentationibus, quod nobis Dauid Pſ. 103. declarauit cũ inquit. *Petram eſſe refugium herinaceis*. at alia verſio pro herinaceis lepores ponit, qui ſuum cubile in petra ponit, quò quàm celerrimè ſe recipiunt, cũ eos canes perſequuntur. Qua aſtutia illos numerat Salomon inter quatuor animalia, quæ aſtutiora eſſe dicit. Itaque poſt formicam, quæ vna eſt ex quatuor, (ſcit enim probè prouidere omnia tempore ſuo ſibi neceſſaria) ſtatim leporem ponit, qui ſua cubilia in petræ foraminibus ponit. Hæc autem petra quænam eſt, niſi Chriſtus Saluator noſter in cruce omnium petrarum in perferendis tormentis fortior? Hæc autem foramina quænã ſunt, niſi ſuorũ vulnerũ ſacratisſimarũ foramina, quo lepores currunt, & ſe recipiunt, quæ ſunt animæ Deũ timentes, cũ hi canes infernales illam perſequuntur, & aggrediuntur, vt deuorent?

Hoc eſt vniuerſale remedium pro ijs omnibus, quos aduerſarius noſter aggreditur. Neque minus particularia remedia in hoc arbore ad oẽs alias ſingulorum vitiorum tentationes reperiuntur.

Nam ſi ambitione tentatus fueris, & ſuperbia extolle oculos, & cœlorum creatorem reſpice, & angelorum Dominũ, qui beatorum gloria eſt inter latrones crucifixum cum Propheta Pſal. 21. inquiens. *Ego ſum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Si te auaritia aggreditur, & te continet, quominus pauperibus ſubuenire poſſis, illius Domini liberalitatem intuere, qui totum ſuũ ſanguinem effundit, vt noſtris necesſitatibus ſubueniat. Si turpis luxuria tuum cor falſa ſuatũ voluptatũ, & illecebrarũ ſpecie allicere voluerit, immenſos dolores contemplare, quos ille innocentiſſimus agnus in omnibus ſuis membris patitur, vt pro ſuorum voluptatibus ſatisfaciat: ſi de tuo corde tabificam inuidiam vis euellere, maximã illius Domini charitatẽ animaduerte, qui illã vitam pro omnibus amicis, & inimicis offert, quæ omnibus creatis vitis longè valore antecedit: ſi gulæ delitiæ te ad edendi, & bibendi guſtũ innitauerit, electuarium reſpice, quod mundus ſuo Domino adminiſtrauit in tanta neceſſitate, quod nulli hominũ vmquam, licet ſceleratiſſimus eſſet exhibitum fuit, quod fuit fel, & acetum, fel ante crucem, & in ipſa cruce acetum.

Quod ſi iræ furioſę,& imprudentis perturbatio ad vindictæ cupiditatem te impulerit, animaduerte quanto ſilentio, quanta manſuetudine, quàm mira patientia ille innocentiſſimus agnus tot iniuriarũ genera paſſus eſt,& ita, vt numquam os aperuerit,niſi vt pro ijs ſuum patrem rogaret,qui tam crudeliter eum afficiebant.

Quod ſi àccędia(quæ virtutum, & ſpiritualium exercitationũ faſtidiũ eſt) te frigidum,& pigrum reddit in ijs rebus,quæ ad tuam ſalutem pertinent animaduerte quanta animi propenſione, & deuotione ſuis ſe offert inimicis ille Dominus,cũ illis ipſe occurrerit,vt de tua ſalute tractaret. Vide igitur, quã efficacia remedia in crucis arbore nos habeamus aduerſus omnes inimici tentationes.

Decimus octauus arboris crucis fructus, qui ſanctorum Martyrum victoria & triumphi fuerunt. *Cap.* XXIIII.

EX omnibus rebus quibus Chriſtiana religio gloriari poteſt illa maxima eſt, tam multorum martyrum ſanguine fundatam,& teſtatam eſſe: neque verendum eſt,quin ipſi ſanctæ crucis exemplo,& virtute ſibi maximas vires adiungerent.

Nam licet ſancti, qui vmquam fuerunt (vt ſupra diximus) ſunt huius arboris fructus (quod propter hanc cauſam ſcribitur, quod cœleſtis agnus ab initio mundi ſacrificatus fuit: quod ab illo tẽpore illius meritum in omnibus iuſtis operari cœpit) tamen ſancti martyres præcipuè maximè proprius fructus fuit, & omnium perfectiſſimus; ipſi enim non ſolum carnis mortificatione Chriſti crucem cõplexi ſunt, ſed etiam ſui corporis morte,& ſanguine, quem pro illius Domini gloria effuderunt,qui pro illis ſuam vitam profudit. Cum autem certũ ſit,quòd maior vis,quàm ſancti martyres in ſuis certaminibus habuerunt,fuit oculos in altiſſimum Dei filium cruci affixum,conuertere, qui omnium maximos dolores in ſuo delicatiſſimo corpore,& anima non pro ſe, ſed pro alijs patiebatur.

Hac enim conſideratione,hoc exemplo,huius myſterij viua fide, hilari vultu,& fortiter omnibus tormentis ſe offerebant,quæcunque tyrannorum callida crudelitas, & dæmonum furor, & rabies inuenire poterant.

Hoc autem auxilio ex his omnibus victoriã deportabant. Propter hanc cauſam hic fortiſſimus aquilifer voluit,vt in ſacra paſſione tot genera irriſionum,vituperiorum,flagellorũ,colaphorum,nuditatis,defectionis diſcipulorum,ab altero, ad alterum indicẽ, & ab altero ad alterum tribunal deductionis,adeſſent. Vt in omni tormentorũ genere,quod martyres paterentur,

rentur, in eo ſibi patientiæ exempla reperirent; Illud enim certū eſt, quod vt maior eccleſiæ gloria ſunt ſuorum martyrum victoriæ, qui ſuo ſanguine illā defenderunt, ſi ex omnibus, quæ noſtræ ſalutis auctor in ſua paſſione reſpexit, fuit martyribus patiendi exempla relinquere, & eos efficere, qui patiendi fortitudine, mererentur.

Illud etiam ſciebat, quod nullam maiorem gloriam Deo dare poterat, quam illi ita fideles eſſe, vt potius omnibus martyrijs vellet lacerari, raptari, & torqueri, quàm ne minimam quidem ſuæ obedientiæ, quam illi debebant, minui. In omnibus.n. humanæ naturæ rebus (licet omnibus gratiæ auxilijs ſit munita, & adiuta) nullū aliud maius ſacrificiū inuenitur, quod Deo poſſit offerri, quàm hoc.

Quamobrem non iniuria huiuſmodi tormentis ſe obtulit Saluator, vt illis ſanctorum martyrum tormenta leuaret. Huius rei figura in illo ligno præceſſit, quod amaras in dulces aquas conuertit. Vbi enim Iſrael populus mare rubrum tranſiuit per tres dies aquam dulcem non inuenit, amarā tantū modo reperiebat, ex qua nullo modo bibere poterant. Siti verò laborantes in Moyſen exclamarunt dicentes, quid bibemus? Tunc Moyſes Deum orauit; qui illi quoddam lignum oſtendit, & iuſſit, vt illud in aquā iaceret, quo facto ſtatim ex amara dulcis facta eſt, ex qua vniuerſus populus bibit.

Quis in eo ſanctæ crucis virtutem ſignificatam non videt? Lignū autem ſiccum, quid habuit ad id, vt hanc mutationem faceret, cum ſolū diuinum verbum ſatis eſſet? Cum autem omnia diuina opera ab illius diuinæ ſapientiæ fonte proficiſcantur (quæ nihil ſine ſummo conſilio facit) quid aliud hic commodiùs figurare potuit, quàm ligni crucis virtus, quam operatus eſt, vt amariſſimæ Martyrum tribulationum aquæ, & cæterorum ſanctorum, quas nullæ humanæ vires bibere poterant, biberentur maxima cum ſuauitate, & quod natura erat abominandum, id diuinæ gratiæ vis efficeret expetendum? Nonne id præclarè cernimus, non ſolum in multis hominibus, & in multis teneris virginibus, quæ ſpontè, & maximo cum gaudio ad martyrij aquas amaras bibendas ſe offerebant, cum ſibi ſatis ſuaues viderentur propter illam cauſam, propter quam illas bibebant?

Vt autem apertiùs cernatur quanta gloria inde ad Deum venerit his declarare volo, quibus præcipuè modis poſſit homo Deum gloria afficere.

Primus eſt, & communior, qui laudis uocibus fit, cum Pſalmis, & hymnis laudum noſtri creatoris laudes celebramus; vt Sanctus Rex Dauid ordinauit ſua tempeſtate, & ex eo tempore omnes illum hac ratione ſecuti ſunt.

Quod honoris genus petit Deus in Pſalmo 49. vbi miſſa faciens vete-

veterum animaliũ ſacrificia hoc laudis ſacrificium petit,inquiens. *Immola Deo ſacrificium laudis: & redde altisſimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis : eruam te,& honorificabis me.* In fine autẽ eiuſdem Pſalmi huius ſacrificij fructus declarat,inquiens. *Sacrificium laudis,honorificabit me,& illic iter, quò oſtendam illi ſalutare Dei.*

Hic eſt primus modus honorandi Dei verbis, quæ ſanctè de corde exeunt. Alius modus eſt,& præſtantior,qui non verbis,ſed operibus virtutis,& religionis eſt: quibus quidem,& idem Dauid Pſ.118. Deum honorabat,inquiens. *Tibi confitebor in directione cordis in eo,quod didici iudicia iuſtitiæ tuæ.* In quo quidem bona vita conſiſtit, qua quidẽ Deus melius honoratur,& glorificatur.

Hoc modo iusſit,Saluator ſuis diſcipulis,vt æternum patrem glorificarent inquiens.Matth.5. *Sic luceat lux veſtra coram hominibus,vt videant opera veſtra bona,& glorificent patrem veſtrum,qui in cœlis eſt.* Idem ſuadebat S.Petrus Apoſtolus ſui temporis fidelibus, illis hanc piam vitã cõmendans,vt qui de illorũ vita detrahebant, vt impiorũ illorũ bona opera conſiderantes,Deum glorificarent.

Hic eſt ſecundus honorandi Dei modus, bona ſcilicet vita: Cũ enim hoc ſit Dei opus,vt qui picturam laudat,& illius artificem laudat, ſic qui ſuã vitã perficere tentat,illius primũ auctorẽ laudat,& glorificat. In hanc ſententiam Iſa.Propheta c.61.Iure optimo homines plantas vocat, quas Deus plantauit,vt ab illis glorificaretur.

Tertius glorificandi Dei modus idem eſt, cum motis contradictionibus,& perſecutionibus in illum perſeuerat;tamẽ homo in ſententia ita cõſtanter,vt ab ea (vt dicitur) ne latũ quidem vnguem diſcedat. Hi enim ut optimus enſis ſunt,qui licet illius mucro ad capulum detorqueatur, tamẽ in priſtinam rectitudinem reuertitur.

Eſt præterea vt purũ aurũ, quò ab igne nullam mutationem ſuſcipit. Hoc pacto perſeuerabat S.Tobias in pietatis operibus, quæ faciebat quidem,licet multi ab illis illius voluntatem alienare conarentur, cum ante illius oculos proponerent,quę pericula inde imminerent.

Sed quoniam ex omnibus vitæ periculis,& ex omnibus terribilibus,vltima mors eſt,vt (Ariſtoteles inquit) inde fit alius præſtantior glorificandi Dei modus,qui eſt illorum, qui ſuo Domino fideles ſunt, & ita in illius ſeruitiò perſeuerant conſtantes, vt potius mortem oppetere velint, quàm quidquam facere,quod ſit contra fidem,quam illi promiſerant. In quo numero ſancti martyres erant,qui maluerunt vitam amittere, quàm fidem ſuo Domino datam fallere.

Quod autem hic modus glorificandi Dei ſit valde pręſtans amatus euãgeliſta declarauit tunc,cum Chriſtus S.Petro dixit. *Cum ſenueris extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet, quò non uis.* Quibus verbis ſignifi-

gnifi-

gnificauit eum crucifixum moriturum: ſubdit ſtatim Euangeliſta. *Hoc autem dixit ſignificans, qua morte glorificaturus eſſet Deum*. quibus verbis prudenti conſilio Euangeliſta vocauit mori in cruce Deum glorificare.

Qua enim re magis humana natura potuit hunc Deum glorificare, quàm operibus oſtendere ſe illum æſtimare, colere, & venerari omnium maximè. Cū vitam profundere vellet, vt cætera omnia bona caduca, quib. cum illa vtimur, ne fidem illi datam falleret? Qui autem eò peruenit, quid ſeruo fideli reliquum eſt, quod pro ſui Domini gloria faciat? Nam vt inquit Saluator. Ioan. 18. *Nemo maiorem charitatem habet, quàm qui ponit anima ſua pro amicis ſuis*. Saltē nullū eſt hoc ſigno maius. Quamobrem iure optimo Euangeliſta inquit mori pro Deo eſſe Deum glorificare.

Nulla videtur profectò alia ratio maior glorificandi Dei, quàm hæc eſt. Cum autem multa ſint mortis genera: illud tamen genus illum magis glorificat, in qua tormentorum generibus crudelioribus afficiuntur, qui torquentur.

Hoc enim non eſt ſemel mori (vt is, cui caput abſcinditur, moritur) ſed millies, idque diuturno tempore. Non enim tyranni eò ſpectabant, vt homines occiderent, ſed vt ſanctorum martyrum fidem tormentorum vi frangerent, & ad nihilum redigerent: vt hac ratione martyres viui, & victi, & tyranni victores remanerent.

Quis autē crudelitatū, & tormentorū inuentiones, nūquam antea viſas, quib. conabātur hi Satanæ miniſtri illos glorioſos equites a fide remouere, & alienos facere, verbis explicare poterit? De quibus Beatus Martyr Cyprianus in quendam de noſtra fide detractorē ſcribit, ſic inquiens. Innocentes Dei amicos, & ſeruos de ſuis domicilijs detruditis ſuis patrimonijs ſpoliatis, defaticatis, & catenis opprimitis, in carceribus clauditis igne, & ferro torquetis, feriſque beſtijs illorum corpora laniatis, idque diuturnis tormentis illorū viſcerum vulnera multiplicatis, neque veſtra crudelitas ſolitis tormentis contenta eſt: ſed ingenioſa crudelitas noua pœnarum genera exquirit.

In hanc ſententiā inter cæteras tormentorum inuentiones ſcribit Euſebius, quod in Diocletiani perſecutione multis inter digitorum vngues acutas arundines infigebant, alij ſuper humeros plumbum fuſum effundebant. Fœminis verua lignea toſta per naturales illorū partes infigebāt, & ita illorum ſecreta inteſtina perforabant.

Quid autē mihi faciendum eſt, cū mihi uerba deſint, quibus tam abominanda ſcelera narrem? Non tamen fortitudo fortiſſimorum, & piorum martyrum deeſt, qua ſuppliciorum inuenta, quæ calidiſſimi iudices excogitabant, vt aſtutā ſuā ſapientiā admiratione dignā efficerent apud illos, qui aderant, & timorem futuris incuterent.

Sed

Sed quoniā de hac re alias egimus, nunc partē tantummodo referā cuiuſdam diuinæ epiſtolæ, quam ſuæ eccleſiæ fidelibus ſcripſit, ſanctiſſimus Epiſcopus ciuitatis Thumis, nomine Phileas dum eſſet in carcere catenis onuſtus: vt eos ſanctorum martyrū exēplo, qui ſecū patiebantur, ad martyrium animaret.

Sed antequā illius epiſtolæ verba referam, aliquid de illius virtute, & nobilitate dicam. Hic autem religioſiſſimus paſtor (vt Euſebius narrat) animæ virtutis præclaram originem de cœlo trahebat, & mundanam nobilitatem antiquis Romanis acceptam referebat, & in ſua Republica primaris magiſtratibus perfunctus erat, quod maxima ſapientia in omnibus artibus, & ſcientijs coniunxit, & in primis Chriſtianā philoſophiā penitus hauſerat, vt facilè in ea cæteris omnibus antecederet.

Et licet in eadem ciuitate multos propinquos, & affines haberet, & nobiles amicos ſæpe coram iudice conſtitutus fuit, antequàm damnaretur: eum adhortans, vt importunos ſuorum propinquorum preces audiret, & ſuæ nobilitatis rationē haberet, & ſuos filios reſpiceret, neque in ſententia perſiſteret.

At ille nihil penitus mouebatur, & illorum admonitiones reijciebat, vt magnū flumen paruuli riuuli undas reijcit, inquiens ſe ſuam ſpem in cęlo habere, ſibique ante oculos Deum repreſentare, & propter hanc cauſam nullos cognoſcere propinquos niſi ſanctos Apoſtolos, & martyres ſuos anteceſſores Philoronomus.

Eo tempore fuit quidam Romani exercitus præfectus, qui cum uideret Phileā hoc modo à callido iudice oppugnatū, & ſuorū propinquorū lacrymis, qui nullum damnum illi afferebant, nec ille accipiebat plena vcce inquit. Cur fruſtra huius viri conſtantiam tentatis? Qui fieri poteſt, vt illum infidum reddatis, qui Deo ſuam fidem dedit? Qui fieri poteſt, vt illum ad negandum Deum inducatis, vt hominibus aſſentiatur? Nonne animaduertitis illius aures veſtris uerbis minimè patere? illius oculos veſtras lacrymas non videre? Qui fieri poteſt, ut ille hominum lacrymis moueatur, cuius oculi in cœlo fixi ſunt? Populus aūt infidelis cū huiuſmodi verba audiret à iudice poſtulauit, vt Philoronomus, vnà cū Philea damnaretur. Quod cum iudici placeret, vtrumque capite damnauit.

Hic autem tam dignius vir in epiſtola, quam eccleſiæ Thumis ſuæ amatæ ſponſæ ſcripſit, poſt initium ſic inquit.

Beati martyres qui apud nos occubuerunt, præclara illa exempla, monita ſalutaria, & inſignes præceptiones in diuinis, & ſacris litteris nobis ad imitandum propoſitas, nulla ex parte contemnentes, oculos animi in Deum omnium effectorem exquiſitè intendebant: & mortem proprietate oppetere ſecum ſtatuentes, mordicus ſuæ uocationi adhæreſcebant. Ac quoniam iſti ſancti martyres Chriſti inſignibus decorati Dominum no-

noſtrum Ieſum nobis hominis naturam induiſſe pro certo cognouerant, vt omne peccatum radicitus extirparet, & viatica noſtri itineris ad vitã æternã ſuſcepti nobis ſuppeditaret: (non.n.rapinã arbitratus eſt, ſe eſſe æqualẽ Deo: ſed ſeipſum exinaniuit formã ſerui accipiens, & habitu inuentus, vt homo humiliauit ſe ipſum vſque ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis) iſti inquã idcirco meliora dona emulantes omnẽ cruciatũ, omnia ſupplicioru genera, quæ poterant excogitari; non ſemel, ſed iterũ atq; iterũ ſuſtinuerunt. Atque præ omnibus ſatelitũ terroribus, quos laborabãt nõ verbis ſolũ, ſed rebus ipſis obnixè eis inijcere, non demiſerunt amicos, neque ſuccubuerunt, propterea, quòd perfecta in illis charitas timorẽ foras miſerat.

Quorũ eximiã fortitudinẽ, & excelſam in ſingulis tormentis animi magnitudinẽ, quæ tandẽ oratio poterit explanare? Et cũ libera poteſtas omnibus permiſiſſet contumelias illis, & pœnas pro arbitratu inferendi; hi fuſtibus, illi virgis, alij flagellis, nõnulli loris, multi funibus eos percuerunt. Atq; ſpectaculũ nouis viciſſim plagarũ, & ſupplicij generibus erat variatum, & multum probri habuit, & ignominiæ.

Quidã enim primũ manibus colligatis ligno appenſi, & machinis quibuſdã mẽbra eorũ vniuerſa diſtenta, diſtractaq;, deinde a tortorib. ex mãdato magiſtratuũ per totũ corpus grauiter diuexati, & non queadmodũ cum homicidis agi ſolet, latera ſolum, ſed venter, tibiæ, & genæ flagris ferreis cęſę.

Alij pependerunt ad porticũ vna manu affixi, & articulorum membrorumq; diſtentione, quæ omnẽ doloris ſuperabat acerbitatẽ pertulerunt. Alij vultu alterius in alterum obuerſo ligati, & columnis pedibus non ad terrã demiſſis appenſi, ſic vti cum funes acrius retraheretur, & cõtentius corporis grauitate, ac pondere acerbius pręmerentur. Neque tantiſper ſolũ dũ præſes, cũ illis quæſtione diſceptabat, illiſq; examinãdis vacabat, ſed per totũ ferè diem iſtud ſupplicij genus ſuſtinuerunt. Quando enim ab illis ad alios profectus eſt, miniſtros ipſius auctoritati obſequentes reliquit, qui priores accuratè obſeruarent, ſi fortè quiſquã tormentis euictus cedere videretur: mandauitq;, vt acerbè, & ſine remisſione vlla funibus diſtorquerentur, & deinceps, cum iam iam eſſent animam acturi, rurſum in terram demisſi paſſim miſerè raptarentur: & nonnulli poſt verbera in cõpedibus ligneis poſiti erant, & pedes alter ab altero ad quartum foramen diſtenti, diſtrictiq;, adeo vt neceſſariò ſupini iacerent, nec poſſent propter plagarum vulnera recens toti corpori inflicta, ſe vllo modo commouere.

Alij in ſolũ proiecti præ crebris tormentorũ ictib. quos pertulerant, ſemineces iacuerunt: & propter varia, ac diuerſa cruciamentorum ſtigmata, quæ in corporibus habeant, miſerabilius ſpectaculum, quàm cum

tor-

torquebantur oculis contemplantium ſubiecerunt. Ex ijs autem qui ita ſe habebant nonnulli in cruciatu mortui ſunt, & ſingulari animi toleran-tiam aduerſarium prorſus confuderunt, alij ſemineces in carcerem conclu ſi non multis diebus poſt dolorum grauitate oppreſſi excedunt, è vita. Reliqui valetudine, & viribus curatione recuperati temporis, iterũ ſpon-tè ſe tormentis offerebant, & cruciamẽtorũ miniſtrum inuitabant: at ip-ſi deluſi, & perterriti cum illorum fortitudinem viderent, illis capita ob-truncantes pugnã finiebant. Hæc ſacri Pontificis verba ſunt, & eius, qui inter illos martyres fuit martyr: quorũ chronicã ſcribebat, quod inter il-los iugulatus fuit.

Quis autem ex altera parte non ſtupeſcet ſanctorum martyrũ fortitu-dine; & ex altera tormentorũ inuentione, quæ homines dæmonib. afflati in ſanctos viros inuenerunt?

Quod ſi dæmonia illorum animarum domini non fuiſſent, mini-mè fieri poterat, vt in humana corda huiuſmodi immanitas, & crudeli-tas caderet. Diuina autem gratia tam potens eſt, vt huic ſanctorum forti-tudini, quod præterea adderet, non ſolum in ipſa paſſione, ſed in omnib. eius circunſtantijs, habuerit.

Multi enim martyres tanta fortitudine fuerunt, vt ipſi nullo accuſante ſpontè tormentis ſe offerent, vt alios ſuo exemplo ad patiendum anima-rent. Alij iam forti, tamque hilari vultu in illis perſeuerabant, vt in me-dio crudeliſſimorum tormentorum nullum laborem præſeferrent. Alij (quos ego magis admiror) tanta libertate, tantoque animi ardore cum ty rannis loquebantur illorũ crudelitatẽ reprehendentes, vt hac ratione eos excitarent, & laceſſerent ita, vt noua tormentorũ genera excogitarent, & multiplicarent, tum vt illorum iniurias vindicarent, tum ne ab illis vi-cti eſſent.

Hac libertate inter innumerabiles alios cũ Imperatore Decio Sanctus Laurentius locutus eſt, illũ tyrannũ appellans, & Sanctus Vincentius Martyr cũ Daciano, illũ laceſſens, & inquiens, vt inciperet diſrumpi eum omni inimici furore, qui in illius pectore verſabatur, foreque, vt hoc cer-tamine re ipſa cerneret, ſe maiorem vim habere, qui torquebatur, quàm tyrannum, qui illum torquebat. Neque illa glorioſa promiſsio vana fuit, quod cum tortoribus vires deeſſent, dixit tyrannus iam ſumus victi, iá vi-deamus, quò natura humana gratiæ copia adiuta peruenire poteſt, vt ſuo creatori ſeruiat.

Qua ratione creatura ex carne conſtans, & ſanguine magis ſuã fidem, & fidelitatem, & reuerentiam, & obedientiam, & amorem, quo debet ſuũ creatorem proſequi, quàm hac horribili fortitudine? quod aliud ſacrifi-cium gratius? Quæ alia oblatio magis accepta offerri poteſt? Qua opera magis ille glorificari potuit, quàm ſeruos tam fideles habere, vt omnes

mundi

mundi vires, tanta tormentorũ immanitate armata, nihil de illorũ fidelitate detrahere poſſent? quid aliud hoc eſt, quàm adamantis fortitudinẽ imitari? qui licet malleo percutiatur, potius illud malleũ, quàm malleus adamãtem, ingreditur.

Multi enim ſanctorũ martyrũ non ſolũ tormentorum ictus perferebant æquo animo, ſed ea procurabant, & hilari vultu complectebantur. Quid autem in mundo eſt, quo poſſint homines magis ſuum creatorem glorificare? Taceant cœli, & terra, taceat Solis, & Lunæ, & ſtellarum ſplendor: Taceat inquam prærerea gloria, quam Deo Angeli, & Cherubin, & Seraphin orant, ſi cum hac cõferatur. Quid enim aliud ij fecerunt, umquàm illi, quàm ſe ad Deum conuertere: & cum ſuum creatorem, & omnium ſuorum bonorũ largitorẽ cognoſcere, quibus rebellis caro mini mę aduerſabatur?

Hac vna ratione perpetuam gloriæ coronam conſecuti ſunt: & licet in illis magis bonitas ſplendeat pulchritudo, & creatoris omnipotentia, quæ huiuſmodi creaturas formare potuit: At hoc ſola Dei gratia, & dono ſine vlla illorũ moleſtia, aut precio fuit: in martyribus aũt vnà cum gratia tanta fuit fortitudo, atque patientia.

Sanctus autem Martyr Cyprianus huiuſmodi animarũ pulchritudinẽ amans iure optimo in epiſtola, quã nonnullis ſanctis martyribus ſcribit, exclamat inquiens. Quibus verbis incliti Chriſti equites laudabo, quib: publicis clamoribus, & vocibus animi veſtri fortitudinem magnificabo? Vſque ad vltimam gloriæ magnas pertuliſtis quæſtiones, neq; tormẽtis victi fuiſtis, ſed victores.

Eorum multitudo, qui aderant hanc cęleſtem pugnam viderunt, vidit Chriſti ſeruos in ea libera voce, anima ſincera, & uirtute diuina verſari, ſecularibus armis nudos, ſed fidei armis munitos. Fortiores fuerunt, qui torquebantur, quàm ipſi tortores, & laniata membra ferreos pectines, qui illa lacerabant, deuicerunt: illorum precioſus ſanguis currebat, qui non ſolum ſuæ perſecutionis, quàm inferni flãmas extinguebat. Quàm formoſum ſpectaculum hoc Deo fuit, quàm magnum, quàm altũ, quàm precioſum, quàm gratum.

Quàm gaudens aderat ibi Chriſtus, quàm libenter, vnà cũ illis pugnauit, & vicit, quàm fortiter illos fortes milites, & illius nomen confitentes roborauit, & animauit? Qui enim ſemel pro nobis mortẽ vicit ſemper in nobis vincit.

Hoc eſt noſtræ fidei certamen, in quo pugnamus, & contendimus, & coronamur, a prophetis nunciatũ, ab Apoſtolis, & ſanctis martyrib. exercitatum: hæc Cyprianus.

Idem Sanctus in alia epiſtola ad alios ſanctos ſcripta, qui capti erant, vt torquerentur, ſic inquit.

Saluto

Saluto vos amantiſſimi fratres,quorum præſentia frui velim , niſi loci diſtantia,mihi impedimento eſſet. Quid enim gratius,quid optatius mihi contingere poſſet,quam vobiſcum eſſe,& illos puras,& innocentes manus complecti,quæ debitam fidem Domino ſeruantes idolorum ſacrilegum cultum abiecerunt , quid lætius , quid altius , quàm illa ora habere, quæ glorioſis vocibus Dominum confitentur ? Quid dulcius , quàm me veſtris oculis,qui ſeculum neglexerunt , & Deum videre meruerunt , intereſſe? O fęlix carcer,qui veſtra præſentia fuit honoratus. O beatus carcer,qui Dei viros ad Deum mittit.O tenebræ Sole ſplendidiores, vbi viua Dei templa ſunt,& membra diuina confeſſione ſanctificata.

Saluto pariter beatas mulieres , quæ vobiſcum ſunt ſuæ confeſſionis gloria illuſtres,quæ ſuo Domino fidem ſeruantes,cum ſint fortiores, quá fœminarum conditio patitur,non ſolum ſunt coronæ vicinæ,ſed cæteris omnibus fortitudinis exempla præbent : & nequid huius ſocietatis gloriæ deeſſet,vt omnes hominum ſtatus,& ætates ſuum creatorem honorarent diuina miſericordia , veſtræ confeſſionis gloriæ adoleſcentulos adiunxit illud nobis repreſentans,quod illi tres clari pueri Anania , Azaria, & Miſael fecerunt,quos in Babyloniæ camino flammæ veneratæ ſunt, & refrigerationem attulerunt.Hæc Cyprianus.

Hoc autem quis ſine lacrymis legere poteſt ? Quæ pietas tam mortua, quæ non reſurgat,& excitetur & admiretur,cum tantam fidem,& fidelitatem,& reuerentiam creaturarum in ſuum creatorem conſiderat ? Hæc autem vera gloria,& honor eſt,quæ in terris illi dari poteſt, cũ hi equites incliti tam læto animo, & tanto conatu permiſerunt, vt lacerarentur , ne dæmonio Dei inimico honorem Deo debitum darent.

Quis autẽ hominũ omniũ ſtatuũ, ætatũ, & conditionũ,multitudinem enumerare poſſet,qui propter hanc cauſam paſſi ſunt? cum enim Romanũ Imperatores eſſent huius ſceleris auctores,ipſiq; Monarchiã cũ tenerent,in omnibus mundi ciuitatibus,& prouincijs illorũ edicta crudeliſſima publicabantur, & ita in illis omnibus infideliũ furor ardebat , & ſanctorum virorum ſanguis effundebatur.

Quid enim minus à dæmonio expectari poterat,cũ bellũ videret, quod illi Chriſti euangeliũ faciebat,cũ illius tẽpla,& altaria euerteret? vnũ Apollinis tẽplũ,quod Beatus S.Benedictus Chriſto ſacrauit , finitimas gẽtes ad fidẽ conuertens,tantã rabiẽ in dæmonio excitauit, quod ibi adorabatur, vt in glorioſum ſanctũ exclamaret inquiens: Benedicte ? Benedicte ? cui cũ glorioſus ſanctus nihil reſponderet, iterũ dicebat, non Benedicte : ſed maledicte,cur me perſequeris ? Quare hic malignus , & furioſus draco in hominũ cordibus inſertus hanc tantã tẽpeſtatẽ mouebat,quã Deus in maiorẽ ſui inimici confuſionẽ conuertebat,& maiorẽ Martyrũ coronã,& maiorem ſui ſancti nominis gloriam.

Quod omne illi Domino debetur,qui in cruce paſſus eſt , cuius virtus , & exēplũ fuit maior vis,& ſolamen, quod ſancti martyres in ſuis tormentis haberent,vt in epiſtola ſancti Epiſcopi Phileas apparet, quã ſupra narrauimus,vbi inquit,quòd ſui Domini crucifixi exēplũ vires adminiſtrabat, quibus ſuorum cruciatuum crucem conſtanter paterentur.

Vt iã hanc materiã concludamus dico,quòd ſi maius ſacrificium,quod homines poſſint Deo offerre,erat , ſua corpora, vt illi parerent , offerre , quòd ſi hæc erat maior virtutis,& fidelitatis experientia , quæ Deo debetur ; quod ſi hoc erat maioris meriti opus, quàm quodcũq; aliud homo facere poteſt,quòd ſi hoc opere Deus magis honorabatur, & glorificabatur,quàm cæteris omnibus operibus,quę à pura creatura ſperari poſſunt, ſi hoc erat thus ſuauis,& holocauſtũ,& oblatio,gratior omnibus , quæ illi offerri poſſunt,& ſi martyres,qui hoc modo Deũ honorant, innumerabiles erant(vti diximus)quid dignius Dei filio,quàm fuiſſe in cauſa ſuo exēplo,& ſuæ paſsionis merito , huius tantæ, iãq; vniuerſalis ſummi patris gloriæ ? Quid expetibilius,quàm vt vnicus illius paſsionis dies tot, tãtasque glorioſas paſsiones,& vnicus tormentorũ dies, tã æterna gaudia pareret,& vnicus de morte triũphus , tã multos triũphos viris , mulieribus , pueris,& puellis, afferret, qui glorioſè de mundo triumphauit ? Quàm bene collocata mors,quæ tam multas vitas attulit, quàm fortunata ignominia, quæ tantam gloriam attulit , quàm precioſum frumenti granum , quod in terram cadens mortuũ eſt , & tam miros fructus tulit.Et vt dicã, quod ſentio,fateor quidem,quòd hæc Martyrũ fides, & conſtantia, tanta admiratione digna eſt,tãq; glorioſa Deo, vt licet Saluatoris aduentus , & paſsio nullum alium fructum attuliſſet,niſi hunc, id omne bene collocatum fuiſſet,quod ſuper hanc petitionẽ ipſe fecerit,& paſſus eſt , ex qua tã magna gloria ad Dei maieſtatẽ , & tanta corona ipſis martyribus venit. Verũ eſt quidẽ,quod Dauid inquit: *Cœli enarrant gloriam Dei*: ſed neque cœli,neque terra,neque mare, neque quidquid in illis eſt, ita hanc gloriã magnificat,vt Martyrum fides,fidelitas,& fortitudo,quod apertiùs intelligetur,vbi ad id perueniemus,vt de tormentorum magnitudine agamus, quibus ſancti martyres affecti fuerunt,& de admiranda fide , & conſtantia,quæ in illis fuit.

Quòd ſi hic ſolus admirabilis fructus ſatis erat, vt Saluatoris paſsio bene collocata eſſet,quanto magis cũ illud addatur,vt per eam idolatria ſublata ſit,vt gentes ſint vocatæ,tot animarum millia ſint ſanctificata, vt illius meritis, ſanctificata fuerunt, vnà cum omnibus his crucis fructibus , de quibus hic egimus.

Decimus nonus fructus arboris crucis, qui eſt per eam mundum vniuerſum ad ſui legitimi regis, & Domini obedientiam, & fidem ſe recepiſſe. Cap. XXV.

RESTAT alius ſingularis fructus arboris crucis, ad quẽ omnes ordinantur, quos hactenus retulimus, qui eſt mundum ad ſui legitimi Regis, & Domini fidem, & obedientiam confugiſſe, in quem inſurrexerat, & a quo defeceratſe recepiſſe.

Vt autem id melius intelligatur in memoria reuocandum eſt, quod maxima cõſideratione, & deuotione dignum, quodq; alio loco tractaui, quod eſt totam hanc tantam, & admirabilem mundi fabricã cum cœlorum, & ſtellarum magnitudine, & multitudine, quorum magnitudinem homines admirantur, ad hominis vſum, & cibum creatam fuiſſe. Non enim conſentaneum erat, vt pro belluis, cum nullam ſui creatoris cognitionem haberẽt, neque pro angelis, qui puri ſpiritus ſunt, & ita corporeo loco non indigent, vbi verſentur, neque corporis cibis, quibus ſuſtententur: & multo minus pro ſuo Domino, qui ab æterno per infinita ſecula fuit, ſine huius mundi vſu, & blaſphemia eſſet, ſi quis diceret ad gloriam illi tunc defuiſſe quidquam ex ijs, quæ nunc habet. Reliquum eſt igitur, vt ad humani corporis vſum, & nutrimentum hæc tanta, tanquam realis domus fuerit creata, & pro illo adminiſtretur. Vt mundus propter hominem, & homo propter Deum fuerit creatus, vt creaturarum beneficio, & ordine, quæ propter illius paſtum, & vſum creatæ fuerunt, ſuum creatorem cognoſceret, ſeruiret, & vt huiuſmodi diligeret. Vbi illud digrediendo quodammodo a propoſito dicam, quòd cum Deus tanti humanũ corpus fecerit, vt ad illius vſum hoc tantum tanque admirabile theatrum fecerit, totque millibus annis ante adminiſtrauerit, non eſſe mirum, ſi pro bono animæ (quæ ſine controuerſia eſt corpore longe nobilior) de cœlo in terram deſcenderit, & vt illam redimeret, triginta tres annos contriuerit.

Sed vt ad rem redeamus, cum hic mũdus ſit creatus ad hominis vſum, & homo ad ſui creatoris cultum, ſi homo id feciſſet totus mundus bene diſpoſitus erat: in ſtatu enim, & ordine permanſiſſet, in quo illum creauerat Deus, cum homo quaſi arma in Deum tuliſſet, & Demonio illius inimico ſe ſubieciſſet, totus mundus ſine ordine permanſit, cum creaturæ, quæ Dei amico, & filio ſeruire deberent, illius inimico ſeruirent. Quo ita exiſtente, mundo nihil opus erat, eum ad illum finem non expediret, ad quem Deus illum creauerat. Propter hanc cauſam dico, quòd cum homo contra Deum ſteterit, & ab eo defecerit, non ille ſolus, ſed vniuerſus mundus

dus in ea defectione fuit. Rem exemplis illuſtremus. illud compertum eſt quòd ſi alicuius prouinciæ procurator in ea procreatione ab aliquo rege collocatus in regē inſurgit, & ſubditi illi ſeruiunt, & parent tanquam vero Domino, & illum armis comitantur iure dicimus, quòd tota prouincia in illum regem inſurrexit, cum tyranno obediat, & ſeruiat, qui inſurrexit. Illud quoque manifeſtum eſt, quòd homo harum creaturarum a Deo dominus conſtitutus fuit, vt teſtatur Dauid. Pſal. 8. *Omnia ſubiecisti ſub pedibus hominis oues, & boues vniuerſas, & peccora campi, aues cęli, & piſces maris.*

Hic autem adminiſtrator ſi Deo fidelis eſt, & omnes creaturæ huiuſmodi ſunt, cum illi ſeruiant, cui eas ſeruire Deus voluit: contra verò, ſi homo deficit, & in commune Dominum proditor eſt, indigniſſimum quidem eſt, vt Dei creaturæ proditori, & inimico Dei ſeruiant, & quod ad eum ſpectat omnes illas proditrices, & inimicas Dei facit cum ſub illius capitalis inimici ſigno militent. Præterea mundo in hoc ſtatu perſeuerāte Deus illum finem non conſequebatur, quem ſibi propoſuit, cum illum creauit, quæ ſua gloria per hominem erat, & mundi creatio, & adminiſtratio fruſtra erat, cum ſuum finem non conſequeretur. Ad quid. n. cęli tanto ordine moueri debebant, & terra fructus ferre, & aquæ currere, & terræ animalia, & maris piſces, & aeris aues, & Sol, Luna, Stellæ, & pluuiæ, & ros cęli homini obedire, ſi id omne nihil aliud erat, quàm Dei inimico qui cum dæmonio illius aduerſario coniurauit victum, & arma parare? Propter hāc cauſam bonitatis, & ſapientiæ Dei gloriæ minime conueniebat, mundum nutrire, & adminiſtrare, homine in hoc ſtatu perſeuerante, cum id eſſet ſuum minimum tueri, & ſibi ipſi bellum inferre. Ex quo illud colligitur, quod homo ad ſui Regis, & Domini obedientiam perducto (vt diximus) in ordine a Deo ſibi conſtituto a ſuo creatore, relinquitur. Ad quod & illud addo, quod licet in mundo vnus tantum homo bonus eſſet, ſatis bene conſtitutum erat, vt tota mundi moles in ſuo curſu perſeueraret, ne bono viro illud deeſſet, quod ad victum, cultumque vitæ opus eſſet, licet illius nomine improbi his omnibus beneficijs vterentur. Id enim omne, & amplius boni dignitati debetur, cum tam multis bonis filios Loth, & Eſau affeciſſe cernamus, licet Idolatræ eſſent ſuorum maiorum cauſa. Apoſtolus autem cum nauigaret quadam gentilium naui; & magna tempeſtas moueretur, vbi omnes ſuam vitam deſperabant, per angelum Deus illi nunciauit fore, vt in tutum illius cauſa portum omnes peruenirent. Vt ne vnus bonus perire, voluerit Deus, vt improbi illo beneficio fruerentur, quod apud illum collocabat. Vt autem tam omnia dicta colligamus cum per Chriſti redemptionem non vnus, ſed multa millia fuerit bonorum (vt in ſuperiori libro docuimus) iure dicimus, quod illius aduentus fuit mundi redemptio, licet non vniuerſus ſuo creatori ſeruiat, ſatis

enim ſunt boni, qui fuerunt, & ſunt in illo, vt dicatur mundus ab eo fuiſſe reformatus, quòd homine ad ſui Domini ſeruitium conuerſo, vniuerſus mundus ad illum conuerſus fuit.

Ex quo illud præclare cernitur illa immenſa bonitate non fuiſſe indignum, id omne facere, quod fecit, vt hunc tantum, tamque formoſum mundum, quem creauit, reſarciret, ideſt propter omnium ſeculorum præſentium, præteritorum, & futurorum ſalutem. omnes enim huius remedij partem ſortiti ſunt.

Quod apertius apparebit, ſi hominis dignitatem conſiderabimus, qui licet ratione corporis ſit tam abiecta creatura, ratione tamen dignitatis finis, ad quem illius anima creata fuit, non eſt angelis minor, vt poſtea dicemus.

Vigeſimus fructus crucis arboris, qui gloriæ beatitudo eſt. Cap. XXVI.

RELIQVVM eſt nunc, vt vltimum arboris crucis fructum declaremus, qui gloriæ beatitudo eſt, ad quam vt ad vltimum finem omnes virtutum fructus, quos hactenus recenſuimus ordinantur. Omnes enim tanquam gradus ſunt, per quos ad illam cęleſtem Hieruſalem aſcendimus. In quam ſententiam inquit Dauid, cum de iuſtis loqueretur, quod ibunt de virtute in virtutem vſque ad Deorum Deum in ſyon. Hoc tantum bonum eſt arboris crucis fructus, cum nobis manifeſtum ſit, quòd tum hoc tantum bonum, tum reliqua omnia, quæ ad hoc ordinantur, nobis Chriſti Saluatoris noſtri merito per ſuæ paſſionis ſacrificium conceſſa fuerunt.

Quod Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios teſtatur his memorabilibus verbis. Cap. 1. *Benedictus Deus, & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus in Chriſto, ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti, & immaculati in conſpectu eius in caritate, qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum in ipſum ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo, in quo habemus redemptionem per ſanguinem eius, & remiſſionem peccatorum.*

In quibus verbis apparet per hoc medium, nos hæc omnia beneficia cõſecutos eſſe, quæ quidem æterno patri nobis dare placuit. Vt per eum redemptionem, per eum cum patre reconciliationem, per eum noſtrorum debitorũ ſatisfactionẽ, & per eũ noſtrorũ peccatorũ remiſſionẽ ſimus cõſecuti, ille nobis cęli portas adaperuit, ille gladiũ remouit, q nobis impedimẽto erat, quo minus in paradiſũ ingrederemur: ille noſtrorũ peccatorũ

quem

quem proceſſum dicunt, diſtringit, per illum antequam creati fuimus electi, vt eſſemus beati, per illum hæc prædeſtinatio, & hoc Dei decretum ſuũ finem conſequitur, cum nobis cœli poſſeſſionẽ concedat. Hoc declarauit Saluator Nicodemo cum ei dixit. Ioan. 3. *Vt Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto ſic oportet exaltari filium hominis, vt omnis, qui in illum credit, & credendo amat, non pereat, ſed uitam æternam conſequatur.*

Et pro hac exaltatione hic intelligit in cruce affixum eſſe, & in ea immolatum; huius enim ſacrificij merito paradiſi ianuæ apertæ ſunt, & nobis æterna vita datur.

Quamobrem diuina iuſtitia noluit, vt ſuperioribus temporibus hæ portæ aperirentur, ne fidelibus quidem, & amicis ſuis, tum quod hoc tantum ſacrificium nondum oblatum erat, quo hominum generis debito nondum ſatisfactum erat, tum vt æternus pater nobis ſignificaret, hoc tantum beneficium ſui filij meritis nobis cõceſſum eſſe. Par.n.erat, vt qui prior, pro omnibus gloriã lucratus eſt, is prior etiam illa frueretur. Propter hanc cauſam S. Ioannes vocauit hunc Dominum primogenitum mortuorũ, quod fuerit mortalium primus, qui reſurrectionis fructu frueretur. Poſt quem multi ex illis patribus, qui illum diem expectabant, reſurrexerunt. Et ita inquit idem Dominus in pſal. cum ſuo patre loquens; me expectant iuſti, vt illis meritum præmium tribuam.

Ex quo fit, vt ibi ſint futura membra, vbi, & caput erit, & vbi erit corpus, ibi & aquilæ coniungentur, & ita adimplebitur illa petitio Saluatoris qui loquens cum ſuo æterno patre per S. Ioannem inquit. cap. 17. *Pater quos dediſti mihi volo, vt vbi ſum ego & illi ſint mecum, vt videant claritatem meam, quam dediſti mihi.*

Quantus autem ſit hic fructus arboris crucis, per quem beatitudo datur æternæ gloriæ, quis exprimere poterit? præſertim cum dicat Apoſtolus. 1. Cor. 2 *Quod oculi non viderunt, nec aures audierunt, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ Deus præparauit diligentibus ſe.*

Illud ſolum dici poteſt, hoc eſſe bonum vniuerſale, quod omnia bona complectitur, quæ humana corda repetere poſſunt, propter hanc cauſam pluribus verbis non vtar, vt illius magnitudinem exponam: cum præſertim id alio loco fecerimus: illud tantum dicã, quod magnitudo beneficij redemptionis noſtræ in hac vita perfectè intelligi non poteſt, quoad in aliam peruenerimus, in qua per infinita ſecula immenſis bonis fruentes, apertè videbimus, quid huic Domino debeamus, qui tam multis ſuis doloribus nos emit, & hac quiete nos dignos effecit.

Ad quam cognitionem illa precioſiſſima ſtigmata, quæ in pedibus, & manibus, & in latere ſaluatoris remanſerunt, nobis opem ferent, vt intelligamus, illa preciosiſſima vulnera fuiſſe regias portas, per quas in cœlorũ regnum ingrediamur.

Interea verò dũ hic fęlix dies accedit ſemper Redẽptori pro hoc ſummo beneficio gratias agere debemus. Quamobrẽ tria nobis conſideranda ſunt, quod dedit, per quod, & propter quid nobis id dederit. Quod nobis dedit ſummũ bonũ fuit, quod diximus omnia bona cõplecti; per quod, fuit merendo, & inæſtimabili ſui ſanguinis pretio, & alijs infinitis moleſtijs, quas in hoc mundo paſſus eſt illud emendo; vtriuſq; vero cauſa fuerunt illius miſericordiæ viſcera, quibus de alto veniens nos viſitare voluit. Cum (vt inquit S. Auguſt.) non noſtra merita eum vocauerit de cęlo in terram, ſed peccata noſtra. Quod illa Danielis myſtica petra nobis ſignificauit, quæ de monte ſine manibus abſciſa fuit, quod de cęlo in terrã propter noſtra merita non venit.

Hi ſunt Chriſtiane lector crucis arboris fructus, & illius formoſæ palmæ, in quã ſancta ſponſa, quã initio propoſuimus, aſcendere cupiebat, vt hos fructus colligeret. Verũ cũ his alij innumerabiles ſunt, qui verbis explicari non poſſunt. Omnia. n. ſpiritualia bona, omnia remedia, & auxilia, & medicinæ, quas animæ recipiunt, ab hoc glorioſo arbore proficiſcũtur. Quãobrẽ iure optimo S. Io. Chriſoſt. exclamat in quodã ſermone, quẽ de cruce facit, ſic inquiens. Crux eſt Chriſtianorũ ſpes, mortuorum reſurrectio, cęcorũ dux, bacculũ claudorũ, pauperum conſolatio, diuitũ frenum, ſuperborũ euerſio, reorũ tormentũ, contra dæmones triũphus, iuuenum moderatrix, nauigantiũ regimen, eorũ portus, qui periclitantur, & murus eorũ, qui in obſidione ſunt. Crux eſt orphanorũ pater, viduarũ defenſio, iuſtorũ conſiliũ, tribulatorũ quies, paruulorũ cuſtodia, illorũ lumen, qui in tenebris verſantur, regũ magnificentia, pauperum ſcutum, ſimplicium ſapientia, ſeruorum libertas, & imperatorum philoſophia: Crux eſt publicum Prophetarum edictum, Apoſtolorum prædicatio, Martyrum gloria, Monachorũ abſtinentia, Virginũ caſtitas, Sacerdotũ gaudiũ. Crux eſt eccleſiæ fundamentũ, Iudæorũ ſcandalũ, improborũ perditio, debiliũ fortitudo, infirmorũ medicina, exurientiũ panis, & ſitientiũ fons, & nudorũ tegumentum.

Hos tã glorioſos titulos hic ſanctus crucis arbori tribuit, vt illius virtutis efficientiã nobis ſignificet. Quamobrẽ itaque idẽ ſponſa eam cũ Nardi arbore, quæ a ſe amittit balſamũ, cõparat. *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engadi.* Pro botro S. Ambr. Nardũ legit, quæ arbuſcula eſt, quæ inter has vites oritur, & (vt idẽ Sanctus in ea verba inquit) huiuſmodi eſt, vt ſi pungatur gutas odorati balſami à ſe emittit. Quod accõmodatiſſimè hic ſanctus Chriſto crucifixo tribuit, qui ibi clauis, uerberibus, & ſpinis vulneratus manens, nobis ſuauiſſimum balſamum, & odoratiſſimum gratiæ, & redẽptionis, & peccatorũ veniæ, & cæterorũ vitæ fructuum; quos hic recitauimus, dedit. Quamobrẽ idẽ ſanctus in Pſa. 36. illud. S. Ioannis exponens. *Quod factum fuit, in illo vita erat.* inquit: in Chriſto unũ eſſe,

quod factum non fuit, quæ illius glorioſa diuinitas eſt, & alterū, quod factū fuit, quod illius ſancta humanitas eſt. De hac autē inquit, quòd factū fuit, in illo vita erat. Quod caro, quæ in illo facta fuit, vita eſt, & vulnera, quæ in illo facta fuerunt, vita eſt; & irriſiones, quæ in illo facta fuerunt vita eſt: & uenditio, quæ in illo facta fuit, vita eſt. Cum. n. a Iuda venderetur, & propter mortē à Iudęis emptus, nos propter vitam empti fuimus. Hæc aūt vita eſt, quæ facta fuit, hæc vita eſt, quæ in mundo apparuit. Hoc enim illud eſt, quod ante omne principium fuit: poſtea natū eſt, vt mortalibus vita eſſet. Hoc illud granum eſt, de quo idē Dominus dixit. Ioan. 12. *Niſi granum frumenti cadens in terram mortuus fuerit ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert*, non vnicum, ſed omnes, quos hactenus narrauimus, vnà cum alijs, quos humana lingua minimè explicare poteſt. In hanc ſententiā ſcribit Sozomenus vnus ex tribus hiſtoricis tripartitæ hiſtoriæ, quod quidā homo nomine Probianus crudeli podagræ morbo laborauit, cuius remediū medici ignorant, cumq; iret ad S. Michalis, vbi multa miracula fiebant, liberatus fuit, illi hic glorioſus Archangelus apparens. Fuit autem ita, vt cū prius gentilis eſſet, cōuerſus eſt, ſed non penitus, idem Archangelus illi apparuit, & crucis ſignū illi oſtendit, quod nunc in altari eccleſiæ templi ipſius S. Michaelis, illi teſtās, quòd vbi Chriſtus in illa crucifixus fuit, quidquid Deus pro ſalute humani generis fecit, id omne fuit huius crucis virtute, dignæ quidem, quæ ab omnibus adoretur.

Quid autē in præſenti nobis reliquū eſt, niſi vt ex altera parte hos admirabiles fructus conſiderantes, qui ex ſanctæ crucis arbore colliguntur, & ex altera ineſtabilē Saluatoris clementiā, quæ per tantā humilitatē, & tā multas moleſtias, tā multa bona nobis communicare voluit, totam noſtrā vitā ad id conferamus, vt illi gratias agamus pro eo, quod nobis dedit, & multo magis pro medio, quo nobis id dedit, quod fuit, illam tantā maieſtatē tantis, tamq; multis iniurijs ſe ſubijcere, quas S. Auguſt. his verbis declarat. Hominū factor, ſe hominē fecit, & nutritus fuit lacte ille, qui ſtellas regit, vt hoc modo panis exuriret, & fons ſitim pateretur, & lumen dormiret, & qui erat via defatigaretur, & veritas falſis criminibus accuſaretur, & viuorum, & mortuorum iudex iniuſtè iudicaretur, & innocentia flagellis caſtigaretur, & botrus ſpinis coronaretur, & qui mundi erat fundamentum de ligno penderet, & Dei potentia debilitaretur, & ſalus ſauciata, & vita interfecta. Hæc S. Augu. Verum Euſebius Emiſſenus huius beneficij magnitudinem declarat, hoc redemptionis beneficium cum beneficio creationis comparans; ſic inquit: Dei filius de alto throno cœli deſcendit, vt viſitaret nos, qui in terris verſabamur. Noſtra recepit mala, vt ſua nobis bona impertiretur: Ex quo licet quidem cognoſcere, quàm amauerit ſuum ſeruum ante culpam, cum ita illum poſt caſum glorificauerit,

uerit,vt multo plura nobis illius gratia reſtituerit, quàm natura nobis dederit. Magnũ quidẽ amoris ſignum,quo Deus hominem proſequebatur, fuit,cum ſeruus ſui Domini imaginem accepit,verum multò maius,poſterioribus temporibus,Dominum ſerui imaginem recipere.

Magnum fuit beneficium,pium Dominum de ſe in ſuæ creaturæ corpore vitæ ſpiritum infudiſſe: at maior fuit miſericordia, in redemptionis beneficio non ſua tantùm,ſed ſeipſum dediſſe. Magnum fuit hunc Dominum voluiſſe,me illius opus eſſe,ſed multo maius fuit,Maieſtatis Dominũ ſe precium conſtituiſſe, cũ iã copioſè hominẽ redimeret, qui Deus ſe pro illo dedit.Multum fuit illud,quod nobis dæmonij malitia abſtulit,ſed multo plus illud fuit,quod Chriſti gratia nobis reſtituit. Magna tandem fuit creatoris benignitas,cum hominẽ nuper de limo terræ natus in Paradiſi delectationibus collocauit: & maior gratia fuit de profundo inferni illum eruere,& in cœli regnum transferre.Hæc Euſebius.

Sed,quoniã huius ſummi beneficij cognitio ad Ieſu Chriſti amorẽ,eſt maximum incitamentum,& ſtimulus(in quo omne noſtrum bonũ conſiſtit) mihi viſum eſt,vbi de crucis arboris fructib. egimus;eſſe conueniens, hic de nonnullis præcipuis figuris agere, quibus a mundi initio,Spiritus ſanctus in omnibus præteritis ſeculis,& in omnibus Patriarchis, & ſacrificijs mira quadam ratione Chriſti myſterij quaſi formam nobis deſcribere voluit. Nam hæ figuræ ad id maximè conducunt, vt nobis huius beneficij, & charitatis magnitudinem, qua nos hic Dominus dilexit, declaret.Ex quibus nonnullæ ita figuræ ſunt, & ita ad vnguem hoc myſterium nobis declarant, vt magis prophetiæ, quàm figuræ, vel rerum præteritarum hiſtoriæ, vt in illarum expoſitione facilè apparebit, videantur.

TRACTATVS SECVNDVS:

In quo de Chriſti figuris agitur.

De figuris, quæ antiquis temporibus Chriſti aduentum, & myſterium nobis ſignificabant.

Cap. XXVII.

NON contentus fuit Spiritus ſanctus tam multis prophetijs, & ſignis, quæ Chriſti myſterium antecesſerunt, ſed voluit etiam id nobis ab initio mundi in omnibus Patriarchis, & ſacrificijs, & in omnibus rebus veteris teſtamenti ſignificare, quæ (vt inquit Apoſtolus) noui myſteriorũ figura erant. Hæc ſatis copioſa eſt, cum in illa multæ figuræ ſint, & illarum quælibet habeat multa, quæ conſideratione, & cognitione digna ſunt: vt multi pij homines noſtri Saluatoris vitam, & mortem meditentur in his figuris, mel ſuauiſſimæ deuotionis in harum figurarum incluſum extrahentes.

In hoc exercitio (vt ſcribit Philon nobiliſſimus Platonicus ſcriptor) fideles in Alexandria cõmorantes ſe continebant, qui ſanctiſſimã quidẽ vitã agebant, de quibus ſcribit, quod ſanctas ſcripturas non ſolũ intelligebant ad litteram, ſed etiam ſpiritualem illorum ſenſum animaduertentes, quod de lege, tamquam de animali corpus, & animam habenti iudicabat.

Et ita dicebãt, quòd ſanctæ ſcripturæ littera erat, vt corpus, quod viſui

apparet,

appar:t, ſed hoc corpus ſuam animam habere, qui ſenſus ſpiritualis eſt, quem autem ſpeculantes tanquam per virium mira ſanctæ ſcripturæ ſecreta inueniunt.

Quare ſciendum eſt, quòd ſancta ſcriptura ſola hanc præſtantiam habet,& excellentiam præ omnibus alijs ſcripturis.In cæteris enim verba illius,qui ſcripſit,aut locutus eſt,ſenſum declarant: at in ſanctis ſcripturis non verba ſolum, ſed eędem res verbis expreſſæ ſuum habent ſignificatũ ab eo differentem,quem verba ſonant.

Deus enim (in cuius manibus eſt rerum omnium proceſſus,& caſus) ita diſponit,& deſcribit,vt ſuum ſignificatum proprium habeant,vt in ſequentibus figuris apparebit,& quidquid hoc modo ſignificatur ſpiritualis dicitur ſenſus.

Illud præterea animaduertendum eſt,quòd in his Chriſti figuris, quæ ad ſenſum ſpiritualem ſpectant, quem allegoricum dicimus,vniuerſim beneficium,& remedium, quod ad nos per illum venit ſignificatur; in alijs ve ò præter hoc,nobis illud declaratur,quod nobis faciendum ſit,vt huius remedii virtutem nobis applicetur.

Opus autem eſt,vt prudens lector vtrunque animaduertat. Nam ſi ad remedij conſiderationem ſolum conferat, negligens, & iners fiat, cum totam ſuam ſalutem in Chriſti humeris tantum,& laboribus relinquat,& illam moleſtiarum partem negligens, quæ ad ſe ſpectat, quod eſt illorum omnium deceptio,qui in cogitationibus ſuis euanuerunt,& perditi ſunt. Etſi hæ figuræ ſint rationes, & argumenta potiſſima ad Chriſti myſteriũ demonſtrandum:eò tamen conducunt, vt nobis inęſtimabilis beneficij noſtræ redemptionis apertiorem cognitionem nobis afferat.Quæ cognitio,quò maior eſt,eò maiores nobis ſtimulos affert ad virtutes omnes,& ad duas præcipuas ſpem,& amorem.

Quis enim mihi amandus eſt?in quo mihi potiſſimum mea ſpes collocanda eſt,quàm in eo Domino, qui tanta in me beneficia collocauit, qui tantopere me dilexit?& ea bonitatis,& miſericordiæ viſcera multi adaperuit,vt fuit pro me mori?

Ad id autem ſpiritus ſanctus voluit,vt in omnibus his figuris hoc beneficium nobis ob oculos poneretur, & ad id eas hic narrabimus.

Hoc autem paruo procœmio ſuppoſito hic nos de omnibus Chriſti figuris agemus (id enim infinitum eſſet, cum totum vetus teſtamentum ſit noui figura) ſed de nonnullis præcipuis:idque quàm breuiſſime:ſcribere enim quidquid in qualibet figura poteſt animaduerti,nimis longum eſſet.

Hic igitur nihil aliud faciam,quàm breuiter res notare pio lectori amplificationem, & iudicium relinquens. Etſi harum figurarum nonnullæ in noſtris concionibus,& ſermonibus ſint declaratæ:hic tamen nonnullæ repe-

læ repetendæ ſunt,ne hoc argumentum imperfectum eſſet,& mancum,ſi in eo non adeſſent figuræ, quæ ad hoc myſterium conducunt. Quarum nonnullæ ita illud nobis ante oculos ponunt,vt magis apertæ prophetię, quàm figuræ videantur.

Figura de Euæ formatione.

EX quibus prior,& antiquior eſt Euæ formatio, in quo ille ſupremus Dominus,cui præſentia omnia ſunt, ante peccatum etiam remedium ſignificauit,quod per Chriſtum ad nos venturũ erat. Nam vt ſcriptura refert, cum hanc fęminam formare vellet, Adam ſomno affecit,& ipſe dormiuit: & coſtam ab eo extraxit, in cuius loco carnẽ poſuit,& ex hac coſta fœminam formauit, & eam ad Adam perduxit,cui ipſe dixit. *Hoc eſt os ex oſſibus meis,& caro ex carne mea. Quamobrem relinquet homo patrem ſuum,& matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ,& erunt duo in carne vna.*

Quis autem erit tam rudis,quin intelligat,in huius fęminæ formatione adeſſe myſterium? Nam ſi Deus creauit hominem de terra,cur fęminam de eodem elemento non creauit? cũ autem id nollet, cur ex Adæ coſta formauit? Cum autem ab illo coſtam extraxerit,cur alia coſtam nõ repoſuit,ſed illud vacuum carne repleuit? Cùm autem Deus infinita ſapientia ſit, illud quidẽ cõpertum eſt,nihil horũ ab eo ſine fine, & ſine myſterio feciſſe.

Hic igitur primũ nobis eccleſiæ formationẽ ſignificauit, quæ ex Chriſti latere deſumpta fuit: Illi enim in crucis lecto mortis ſomno dormienti latus lãcea aperuerunt,de quo exiuit ſanguis,& aqua, ſanguis pro noſtræ captiuitatis redemptione,& aqua pro noſtrarum animarum purificatione,quod per virtutem ſacramentorũ fit,quæ inde orta ſunt, quæ eccleſiæ ſpirituale eſſe præbent, quod habent per quod Chriſti amantiſſima ſponſa ſit, cuius amoris cauſa eſt, ſe ipſum in illa uidere, quod eſt eundem ſuum ſpiritum, & gratiam uidere, quæ ex ſuo latere emanauit.

Vt enim ille primus homo maximo amore vxorem ſuã dilexit cũ Dei reuelatione intellexerit de ſua ſubſtantia exiuiſſe: ſic Chriſtus eccleſiam ſummo amore dilexit,cũ videat illã à ſe profectã eſſe: non enim illã amat, vt alienam,ſed vt quæ de ſuis viſceribus profecta ſit.

Ex quo intelligemus, quidẽ huius amoris magnitudinem, quo Chriſtus eccleſiam proſecutus eſt, & omnes animas, quæ in gratia ſunt. Propter hanc cauſam Apoſtolus hanc figuram exponens,inquit.*Magnum hoc ſacramentum eſt.* hoc de Chriſto,& de eccleſia illius ſponſa intelligens.

Neque illud minus conſiderandum eſt, quod in fœminæ formatione du-

durum os poſitum fuit,& in homine carnem mollẽ,vt ſignificaret, quod fortitudo, quam eccleſia habet, a Chriſto venit, & infirmitas, quam in Chriſto videmus ad illum ab eccleſia, ideſt a noſtra infirma valetudine venit.

Et propter hanc cauſam martyres fortes ad paſſionẽ ibant,propter illud quod de Chriſto habebant,& Chriſtus ante ſuã paſſionẽ timuit,vt infirmitatem oſtenderet,quam à nobis habebat.

De Abel morte.

POST hanc figuram ſequitur, ſtatim figura de innocentiſſimi Abel morte,qui a fratre ſuo Caim interfectus fuit.Huius autem necis cauſa fuit (vt S.Ioannes inquit) quod illius opera mala erant, & illius fratris bona, vt inuidia huius tanti ſceleris in cauſa fuerit.

Hac autem ratione Iudæus populus, qui ſecundum carnẽ Chriſti frater erat,illi mortem procurauit, quod illius doctrina, & vitæ ſanctitas ſuorum inimicorum improbam vitã dãnabat.Verum vt innocentis Abel ſanguis ad Deum voces emittebat iuſtitiam poſtulans, ſic Chriſti ſanguis,licet pro veris pœnitentibus, & humilibus miſericordiam poſtulet, pro ijs etiam iuſtitiam poſtulat, qui non credunt, & rebelles ſunt. At quænam Dei iuſtitia,& ſententia fuerit,videamus: ſententia fuit Cain dicere. *Maledictus eris ſuper terram,quæ aperuit os ſuum,& ſuſcepit ſanguinem fratris tui de manu tua.*

Hanc Dei ſententiam his temporibus in illa Iudæorum parte, qui in ſua incredulitate perſeuerat, adimpletam cernimus, qui diſperſi per omnes regiones terræ, & inter Turcas, & Mauros, & Gentiles, & Chriſtianos ſine Rege, ſine ſacerdote, ſine templo, aut Republica, aut terra, quæ ſua ſit maledicti ſunt.

In quo illius maledictionis adimpletio cernitur, quàm ipſi ſibi ſumpſerunt Saluatoris paſſionis tempore, dicentes: *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Quæ maledictio quoddam miraculum eſt, & prophetia quæ per omnes ætates,& ſecula cucurrit, atq; currit. Cæteræ enim prophetiæ ſemel ſuis temporibus adimpletæ ſunt: ſed hæc continuo adimpletur.

Figura de Noe.

ALIA figura fuit Noe,qui poſt diluuium uitē plantauit, & illius vinum bibens inebriatus eſt, & ita in terrā cecidit, vt detectus remanſerit: quod illius trium filiorum minor videns ſuis fratribus nunciauit non ſine riſu, & irriſione, quod ita Senē lapſum videret. Tunc duo filij maiores palium impoſuerunt humeris ſuis,& accedentes retrorſum verenda patris ſui honeſtiſſimè operuerunt. Noe verò ex vino euigilans, cum intellexiſſet, quæ fecerat ei ſuus filius minor, ei maledixit,& duobus,qui cō contexerunt, & honorarunt,benedixit. Hic S. Patriarcha (qui mundum in Arca conſeruauit) quam de ligno fabricauerat,nobis Dei filium ſignificat,qui in crucis lignum mundum ſaluum fecit,& redemit. De hoc Noe cum natus eſt,illius parentes dixerunt, quæ maledicta fuit à Domino, hic nobis in terræ labore conſolationem afferret: quod multo magis ad Chriſtū Saluatorem noſtrū pertinebit,qui moleſtiarū,& miſeriarū huius exilij,quo dānati fuimus vnicū remedium, & ſolamen eſt.

Hic autē ſpiritualis Noe vnam plantauit vitem. Hæc vitis(vt inquit Iſaias) Iſrael domus fuit, quæ cum vuas ferre deberet, lambruſcā tulit amaros ſcilicet fructus,& inſipidos,itaque hæc vitis Dominum,eū qui plantauit,paſſionis ſuæ vino inebriauit. Qui cum cruce mortis ſomno dormiret nudus relictus eſt: quòd tunc ſua morte humanæ naturæ humilitas detecta eſt,quam pro nobis ſumpſit.

Eo tēpore infęlix Chan minor filius, (qui Hebręum populū referebat) ſuum patrem illuſit,vt Phariſęi, & Pontifices fecerunt, qui cum Saluator nudus in cruce eſſet,mouentes capita ſua dixerunt. *Alios ſaluos fecit ſeipſum ſaluum facere non poteſt,deſcendat de cruce, & credamus ei.* Alij autem duo filij huius Patriarchæ,qui duo populi ſunt Iudæorum,& Gentilium,qui fidem ſuſceperunt,& hunc Dominum cognouerunt ſui patris nuditatē operuerunt credentes, & confitentes, illam paſſionem non eſſe defectum,ſed ſacramentum, & hominum generis remedium. Maledixit Noe minori filio (qui Iudæorum perſonam refert) eum perpetua ſeruitute damnans, quod hac tempeſtate adimpletum vidimus in illa populi parte, quæ in ſua incredulitate perſeuerat, quæ per terrarum orbem uagatur,& in miſeria,& dura ſeruitute viuit; Contra verò alij, qui eū honorarunt,qui fidelem populum referunt vtriuſque nationis,qui Iudæi:& gentiles ſunt,& benedictio,quam illis dat, & in hac vita prouidentiæ, & gratiæ illos participes facere,& in altera fęlicitatis,& gloriæ.

De Abrahæ ſacrificio.

ALIA mira figura fuit Abrahæ ſacrificium, qui Dei iuſſu montem aſcendebat, vt ſuum filium immolaret: Sacrificij vero tempore iuſſit Deus, vt gladium contineret; quod hac ratione declarauerat ille ſuæ virtutis, & obedientiæ perfectionem. Hoc autem nobiliſſimo ſacrificio Deus ſolemni iuſiurando ſancto Patriarchę permiſit tot filios: quot ſunt cęli ſtellæ, & maris arena. hoc enim modo ſolet Deus illos remunerari, qui illi ſeruiunt.

Quod exemplum eſt, hoc tam formoſum, in quo ille cœli pictor noſtrę redemptionis myſterium deſcripſit. Primũ enim hic nobis ſignificatur, quòd, vt illius nobiliſſimi ſacrificij meritis promiſit Deus Patriarchæ Abrahæ tantum filiorum numerum, ſic illo diuiniſſimo Chriſti ſacrificio in ara crucis oblato propter patris æterni obedientiã innumerabiles illi filij, non ſecundũ carnẽ, ſed ſecundũ ſpiritũ promiſſi fuerunt, qui ſui ſpiritus virtute participes ſuæ vitæ puritatem imitarentur.

Hoc ſignificauit Iſaias c. 53. cum dixit, quòd ſi hic Dominus ſuam vitam pro peccatorum remiſſione offerret, filios multorum annorum videret (id eſt ſpirituales filios in omnibus mundi ætatibus) & Dei voluntates ſua ſponte procederet.

Hic autẽ eſt dies Chriſti, quem (vt ipſe in Euangelio inquit) vidit Abrahã, & gauiſus eſt, dũ illũ videret, quòd inæſtimabilẽ fructũ, qui ex illo profecturus eſſet, videret. Neque minus dulce eſt hic conſiderare quonãmodo, ad montem pater, & filius irent. Pater enim ignẽ portabat, & gladiũ, vt filiũ immolaret; filius vero ligna, in quibus ſacrificandus erat.

Hoc autẽ quidnã aliud eſt, niſi hic nobis paſſionis Saluatoris imaginẽ, & cauſas nobis ob oculos ponere? gladius, & ignis quidnã aliud eſt niſi iuſtitia, & amor? Hæ duæ virtutes in æterni patris pectore contendebãt, quælibet pro ſe. Iuſtitia enim vt peccatorem puniret, poſtulabat, & amor, vt illi ignoſceret.

Has autẽ duas virtutes Dei filius inter ſe conciliauit, ſuã non debitam morte pro ea, quã totus mundus debebat, offerens: & hac ratione peccatũ punitũ fuit, & peccator liberatus. Vbi deuotum quidẽ eſt, illum puerũ videre illũ montẽ aſcendere, ſuper ſuis humeris ligna portantẽ, in quibus immolandus erat, & oculis animæ in hac figura innocentiſſimũ, & clemẽtiſſimum Iſaac ad montem Caluarium ambulantem, & ſuper ſuis ſacratiſſimis humeris verberibus laniatis, crucis lignum, in quo crucifigendus erat, in quo quidẽ noſtrorũ peccatorũ pondera collocanda erant (vt S. Petrus inquit) ferentem.

Figura de Iacob.

QVEMADMODVM hic S. Patriarcha Iſaac Chriſti figura fuit, ſic illius filius Iacob fuit duodecim tribuũ pater. Qui veſtimentis ſatis diuitibus, & odoratis indutus, & hædi pelliculis collo, & manibus tectis patri ſuo ſapidũ cibũ offerens, vnaq; cũ vino copioſisſimã benedictionẽ ab eo conſecutus eſt. Ille enim ſanctus ſenex veſtimentorũ odorẽ percipiens naribus, & illorũ odorẽ recreatus, cœpit, à Deo pro filio cœli & terræ bona poſtulare, quæ petitiones non ſolũ petitiones, ſed etiã prophetiæ erant, nunciantes, quod futurũ erat. Hæc autẽ benedictio tã larga, tãque copioſa fuit, vt non ſolũ filiũ, verum etiam oẽs, qui cum illo coniuncti eſſent, iuuaret, itaque in fine dixit: *Qui tibi benedixerit, benedictionibus impleatur, qui maledixerit tibi, ſit ille maledictus.* Hæc eſt benedictionis hiſtoria. Cur autẽ ſpiritus Sanctus, hæc minuta Moyſi reuelabat, & illius ſcripti partẽ eſſe volebat, niſi hic benedictionis Chriſti, ad quã omnis ſcriptura dirigebatur, myſterium nobis ſignificare noluiſſet? Quis autem eſt hic tam ſapidus cibus, niſi illud regium conuiuium, quod Dei filius ſuo æterno patri in crucis menſa omniũ virtutum plenum obtulit?

Hoc autẽ tam generoſum vinum, quid fuit, niſi noſtri clementisſimi Redemptoris charitas, qua ſe obtulit crucis ſacrificio omnibus humani generis debitis ſatisfacturum? Quid autem ſuauisſimus odor diuitum veſtimentorũ, quibus Iacob indutus erat nobis ſignificat, niſi delectationem, quam æternus pater ex ſuauisſimo virtutum ſui filij odore, percepit, de quo ille dixit. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui? Neque hædorum pelliculæ myſterio carent, quibus Iacob indutus erat. Ipſæ enim nobis peccatoris imaginem, qua Dei filius operuit perſonam, quam habebat, cum videretur peccator, qui erat iuſtus, & purus homo, qui verus Deus erat.

Huius autẽ tantæ humilitatis meritũ, vt fuit illud innocentiæ ſpeculũ peccatoris imaginẽ ſuſcipere pro omnibus peccatoribus abſolutionem, & veniam, meritus eſt, ſi illi, quod ad ſe ſpectat, ita ſe afficerent, vt illud accipere vellent.

Hic enim Dominus non pro ſe ſolum benedictionem conſecutus eſt, ſed pro ijs omnibus (vt inquit Apoſtolus) qui illius mandatis parerent. Quod ſumma huius benedictionis nobis declarat, inquiens. *Qui benedixerit tibi, & ille benedictus ſit; & qui maledixerit tibi maledictionibus impleatur.*

Quæ verba, manifeſtum eſt, minimè Iacob, cui dicta fuerunt, conuenire: ſed vni Dei filio, qui ex illo naſciturus erat: quicunque enim hunc

Domi-

Dominū amauerit benedictionē,& qui non amabit illū maledictionē (vt inquit Apoſtolus) à Deo conſequetur.

Lucta etiā huius Patriarchæ cū angelo eſt ex primis figuris, quæ myſticæ noſtræ redemptionis opus ſignificant. De quo in Geneſi ſcribitur, quod vbi Iordanum flumen cum tota familia trāſiuiſſet, illi Angelus apparuit,& totā noctem cū illo, vſque ad mane luctatus eſt. Cūq; videret hic vir, quod eum ſuperare non poſſet tetigit neruum femoris eius, vel (vt alij vertunt) in latitudine tetigit, vel femoris ſummitate, qui locus aruit, & ei dixit. *Dimitte me: iam enim aſcendit aurora.* Iacob verò reſpondit: *Non dimittam te, niſi benedixeris mihi*. Et ſtatim ei benedixit, quem cum Iacob de ſuo nomine interrogaſſet, reſpondit. *Cur quæris nomen meum, quod admirabile eſt?* Vocauitque Iacob nomen loci illius Phanuel, inquiens. *Vidi Deum facie ad faciem,& ſalua facta eſt anima mea.* Quis autē erit tam rudis, quin hanc hiſtoriā myſteriorū plenā videat? in qua nullū eſt verbum, cui ſua ſententia ſubiecta non ſit, quā Euſebius Emiſſenus hoc modo declarat.

Quod myſterium hoc eſt (inquit ille) vt ille, qui victus eſt, benedicat, & qui ſe victorem eſſe exiſtimabat, claudus remaneat? Per Iacob autem Iudæorum populū intelligimus, qui ab illo ortus eſt,& per Angelum, qui Iacob apparuit noſtri redēptoris perſonam intelligimus. Hic igitur Angelum victum videmus, qui Chriſtum ſignificat,& Iacob, qui Iudæorum populum ſignificat, qui aduerſus Chriſtum præualuerunt, cum eum crucifixerunt.

Cū tamen hic ſpiritualis Iacob victor eſſet, à victo, quærit, vt ſibi benedicat, inquiens. *Non dimittam te, niſi benedixeris mihi*. Quod autē myſterium hoc eſt, vt in lucta victus benedicere poſſit? aperiè hic Chriſti præſtantia demonſtratur, qui crucifixus eos redemit, qui eum crucifixerunt: vt victus benediceret,& liberaret, cum paſſus eſſet, & pro nobis intercedebat, qui reus videbatur,& nos abſoluit, qui damnatus erat.

Numquid eſt, quod poſt luctā Iacob benedictionem accipiens, vno pede claudus eſſet, altero ſano, id ſignificat) quòd Iacob (qui populum Hebræum ſignificat, pars credere debebat, pars verò minimè: Et quod dixit Angelus: *Dimitte me, quòd iam aurora ſurgit:* ſignificat, quod Saluator a morte vinci, non tamen ab ea retineri potuit. Propter hanc cauſam nocte elapſa illius paſſione laborioſa pollicetur fore, vt ſtatim mane illius reſurrectionis clarum ſurgat.

Figura de Ioſepho Iacob filio.

HIC ſanctus Patriarcha duodecim filios habuit, inter quos vnus ſibi dilectus valde, qui Ioſephus fuit, in quo ſatis probe ſpiritus ſanctus Chriſti myſteriū nobis repreſentat. Ioſephi.n. fratres inuidia, & odio, quo illū perſequebantur, quod magis ab illo diligi videret, cū puer eos in agros inuiſeret, eū interficere decreuerūt. Propter hāc cauſam eū primo veſte ſpoliarūt, quā illi pater fecerat diuerſis coloribus, & eū Iſmaelitis vendiderunt, qui eo tempore illac tranſibant, viginti argēteis, quos illis pro eo tradiderunt: tunicā verò in ſanguinē hædi intinxerunt, illius patri miſerunt, num il.a tunica illius filij eſſet: id omne cū reliquis, quæ ſequuntur mira quadam ratione ad Chriſti noſtri Saluatoris myſterium pertinet.

Primū fratres ſuū Ioſephū viginti argenteis vendiderūt, & Chriſtus ab vno ex fratribus ſuis triginta venditus fuit. Ioſephi fratres eū tunica multis coloribus ſpoliarunt, quam illi ſuus pater fecerat: & Iudęi (qui ſecūdū carnē Chriſti fratres erant) illa formoſiſſima ſuæ humanitatis veſte illum ſpoliarunt, quam æternus pater omnium virtutum pulchritudine, & coloribus exornauerat. Illi hanc Ioſephi tunicā hædi ſanguine tinxerūt, quē ipſi occiderunt, & hi tunicā humanitatis Chriſti tinxerunt ſanguine, quē ille propter mundi peccata in hædo ſignificata, effudit. Ioſephus in carcere vnà cū duobus alijs, alterum ad vitā, alterū ad mortem iudicauit. Idem fecit Chriſtus cum duob. latronibus, qui cū illo crucifixi fuerunt: illi Ioſephum in puteum miſerunt, & hi in ſepulchrum Chriſtum poſuerūt, vbi eum crucifixerunt. Ioſephus de puteo viuus exijt, & Chriſtus de eodem ſepulcro viuus, & glorioſus reſurrexit. Ioſephus ab Iſmaelitis fuit emptus, qui eum in Aegyptum perduxerunt: & Apoſtoli, qui pro Chriſto omnia reliquerunt, per omnem terrarum orbem, eum prædicarunt. Ioſephus in Aegypto exaltatus fuit. Hic in vniuerſo terrarum orbe creditus fuit. Ioſephus curauit, vt in Aegypto magna frumenti copia eſſet, & Chriſtus ſua doctrina, quæ verus panis eſt, & animæ cibus vniuerſum mundum repleuit.

Vndique omnes in Aegyptum ad emendum panem, vt ſuam vitam ſuſtentarent, concurrebant. Sic ad CHRISTI eccleſiam diuerſi populi, & nationes veniebant, vt illius doctrinam, & viuendi rationem ſuſciperent.

Tandem Ioſephi fratres, qui prius illum male affecerunt, & vendiderunt, tandem eò peruenerunt, vt illum adorarent, & ſuſciperent. Sic magna pars populi Hebræorum eò peruenerunt, vt poſt mundi conuerſionem Chriſtum confiterentur, & adorarent.

Rr Poſtre-

Poſtremum Ioſephi fratres eum vendere decreuerunt, vt in ſuo dominatu tuti eſſent: idem diuina ſapientia ordinauit, vt eum illorum dominum conſtituerent: ſic & ſacerdotum principes, vt Chriſtus damnaretur curarunt, vt in ſuo regno tuti eſſent. Hoc quoque adhibuit Deus, vt illud regnum euerteret. Nam paucis poſt diebus idem a Romanis propter hoc peccatum radicitus ſublatum fuit. Ad huius figuræ perfectionem nihil aliud deerat, niſi Ioſephi nominis cum Chriſto conuenientia, at neq; hoc illi defuit. Rex enim Pharao cum videret ab illius prouidentia mundo adhibitum eſſe remedium, quo gens fame minimè periret, illius lingua illi nomen Saluatoris mundi impoſitum fuit. Quod quàm bene Chriſto Domino noſtro conueniat vnico Saluatori, & redemptori, qui iuſtorum animas nutrit, & ſuſtentat in ſpirituali vita ſuæ doctrinæ pane, & maxime illo ſuauiſſimo pane, qui de cœlo deſcendit, qui nobis in altaris ſacrificio adminiſtratur facilè cernitur.

Figura de Iona.

IONAS quoq; inter prophetas noua ratione Saluatoris mortē, & reſurrectionem ſignificauit, vt idem dixit his verbis. Vt Ionas tres diebus in ventre cęti fuit, & tribus noctibus: ſic trib. diebus & tribus noctib. hominis filius in terræ viſceribus erit. Vt autem hanc figuram particulatim declaremus illud animaduertendum eſt, Ionā à Deo in magnam Niniuitarum ciuitatem miſſum eſſe ad prædicandum, fore, vt ab eo tempore quadraginta dies euertenda eſſet; & Chriſtus ab æterno Patre ad magnam huius mundi ciuitatem miſſus fuit, vt diem ſalutis, & iudicii prædicaret. Quod euangelium (vt Apoſtolus ait) vtrumque prædicat. Ionas à nautis petijt, vt ſe in mare proijcerent, vt eo mortuo, alij ſalui eſſent: Et Chriſtus ſponte ſe morti obtulit, vt illius merito omnes morte liberi eſſemus, & vita æterna frueremur. Dixit Ionas in ventre cęti. *Proiecisti me in profundum in corde maris, et flumen circundedit me: omnes gurgites tui, et fluctus tui ſuper me tranſierunt. Ego dixi abiectus ſum a conſpectu oculorum tuorum.* In Chriſtum autem ita omnes vndę irruerunt, & indignationis fortunæ, quam Deus propter mundi peccata conceperat, vt illi hæc verba in cruce Ionæ verbis ſimilia dixerit. *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me?* Iona in mari proiecto, ſtatim illa tempeſtas ceſſauit; & Chriſto morti propter mundi peccata oblato omnis diuinæ iuſtitiæ furor in peccata conceptus lenitus fuit.

Hæc enim vna mors ratione dignitatis perſonæ, quæ patiebatur, ad ſatisfaciendum huic debito fuit efficacior, quàm omnes omnium hominū mortes.

Ionas in ſuis precibus dicebat: *Domine tolle quæſo animam meam, quia me-*

melior eſt mihi mors, quàm uita. Hoc idem potuit dicere Saluator; dum enim viueret, neque vnam gentem ſaluam fecit, ſed moriens hominũ genus redemit. Piſcis Ionam ſuſcepit; non comedit tamen illum, & cum ventrem cibi plenum haberet, fame laborat, & ſtupet, quod prædam, quã haber, contingere non poteſt.

Hic aũt quis eſt, qui per os belluæ fame laborãtis recipi potuit, & nõ deuorari? Quis eſt hic, qui in tã multis periculis tutus manet, & in aquæ abyſſo aere fruitur, & efficit, vt crudelis mors (bellua, quæ nũquã ſatiatur) prædam timeat, quam tenet? Timet inquam, quòd licet illum crucifixũ vidiſſet, illum non eſſe reum certò ſciebat. Pęna enim hominem reum nõ efficit, ſed cauſa.

Hic autem noſter clementiſſimus Saluator eſt, quem mors occidere, non tamen in ſuo regno continere potuit, imò moriens mortẽ, quæ nemini parcit, interfecit. Et hoc modo ex iiſdem mortis viſceribus vita victrix egreſſa eſt.

Reſurrectionis quoque Saluatoris illud figura eſt, quòd in Iordanis aqua operatum eſt: dum enim ad huius fluminis ripam vnus ex filijs Prophetarum lignum quoddam incideret de manubrio ferrum, quo incidebat, egreſſum eſt, & in flumen decidit.

Tunc ille puer exclamauit in Eliſęum, qui aderat inquiens, ſe illud inſtrumentum, quo lignum cędebat accepiſſe vtendum, ſtatim iuſſit Eliſęus, vt in aqua manubrium proijceret, quo facto ferrum in aqua demerſum ad aquæ ſumitatem venit, & ſe in ſuo manubrio inſeruit, vt antea erat. Hic quoque ſanctæ reſurrectionis myſterium nobis ſignificatur.

Hoc enim modo ille in cruce moriens ab illo defeſſo corpore ſanctiſſima anima ſe abiunxit, & illud in ſepulcro permanens anima cum diuino verbo coniuncta, vt durum ferrum deſcendit ad inferos, & illas portas diſiungit, & omnes inferi vires, & inde ſanctorum Patrum animas extraxit, qui illic illum expectabant. Hac autem actione, tam glorioſa perfecta illa potens anima, vt prophetæ ferrum, ad ſuum ſacrum corpus redijt, ſeque cum illo coniunxit, quod die glorioſæ, & triumphantis reſurrectionis fuit.

Figura de Sampſone.

INTER Iudæos Sampſon, quoque noſtri redemptoris figura fuit. Primum enim Sampſon contra leges vxorem duxit alienigenam. Ex Philiſtęis enim erat. Chriſtus verò eccleſiã de gentilium genere congregatam in vxorem duxit.

Sampſon leonem occidit, & Chriſtus principis huius mundi vires fre-

git, qui in vniuerſo terrarum orbe colebatur, qui tamquam leo rugiens circuit, quæres quem deuoret. Sampſon in huius leonis ore mellis factū inuenit, ex quo ille ſuauiter comedit.

Et Chriſtus ex inimici faucibus illum ſanctorum Patrum cętum extraxit, qui in illius regno detinebantur, quorum liberatio fuit illi ſuauior, quàm mellis fauum. Sampſon intempeſta nocte ſurgens ciuitatis Gazæ fores ſumens in montis iugum pertulit: Et Chriſtus intempeſta nocte de ſepulchro ſurgens inferorum portas fregit, & quadraginta dies poſt cū anima & corpore glorioſè ad altiùs cęli aſcendit. Sampſon tandē plures moriens inimicos occidit, quàm viuens. Et Chriſtus Saluator noſter ſua morte huius mundi principum, qui veri noſtri inimici ſunt, potentiā penitus deleuit.

Gedeon quoque (qui alter iudex fuit) Chriſti victoriam nobis ſignificauit. Vt enim hic debili exercitu de Madianitarū fortiſſimo exercitu victoriā deportauit. Sic Chriſtus nonnullis pauperrimis piſcatoribus mundi imperio potitus eſt. Quā figuram, quę valde myſtica eſt, ſuo loco fuſiùs declarabimus.

Dauid autem de cuius ſtirpe Chriſtus eſt, multis in rebus illum nobis ob oculos ponit, & præſertim in illa glorioſa victoria, qua de quodam magno gigante deportauit, qui vndique armis circumſeptus erat, nihil ille aliud ſecum ferens: niſi baculum, & quinque lapides, quibus illum deuicit, & illius enſem eripuit, quo illi caput detruncauit: ſic & Chriſtus crucis baculo, & quinque vulneribus, quæ in ea accepit, vicit, & deiecit huius mundi principem, atque mundo eiecit, & vt Dauid eodem enſe inimici caput obtruncauit. Sic Chriſtus morte, quæ ad nos propter peccatum venit, idem peccatum ſuſtulit.

Præterea, vt Dauid poſt multas perſecutiones, quas regis Saul odio, & inuidia paſſus eſt, tandem ſecundis rebus regnauit, ſic Chriſtus poſt magnas perſecutiones, quas in primitiua eccleſia tam multorum martyrum morte paſſus eſt, tandem adoratus fuit, cognitus, & Deus verus habitus ab ijs, qui antea illum perſecuti erant. Vt qui primum ſuorum idolorum cauſa Chriſtum perſequebantur, paulo poſt Chriſti cauſa ſua idola perſecuti ſunt.

Ad Dauid confugiunt, qui ære alieno præmebantur, & in ſordibus, & lacrymis verſabantur. Et Chriſtus eos omnes vocat, qui ſuis debitis, & peccatis laborant, & onerati ſunt: vt illorum animabus veniam, & quietē tribuat. Dauid fidibus moleſtiam leuabat, quam patiebatur Saul, cum improbus ſpiritus eum torquebat. Chriſtus vero in crucis ſigno diſtentus, vt in cithara fides leuamen, & conſolationem, & remedium ijs omnibus affert, qui ab inimico tentantur: Luxit vehementer Dauid Saul ſui inimici mortem, & Saluator tam fuit affectus peccato illorum, qui

eum crucifigebant, vt primum verbum ab eo prolatum pro ijs veniam petere, fuerit.

De Paſchali Agno figura.

CVM noſtrę legis fundamentum Saluatoris noſtris cognitio, & amor ſit, omnis lex, omnes Prophetæ, & ſanctæ ſcripturæ omnes ſemper illum reſpiciunt; propter hanc cauſam illorum autor non fuit contentus, qui ſpiritus Sanctus eſt, vt multi ſancti Patriarchæ in ſuis perſonis illum repreſentarent; ſed voluit etiam, vt omnia ſacrificia imagines eſſent, & figuræ illius ſummi ſacrificij, quod in cruce offerendum erat: inter quæ illud primum, & maximè celebratum eſt, & magis myſteriorum eſt paſchalis agni, cuius hiſtoria hæc eſt. Cum aũt Deus conſtitueret ſuum populum de Aegypti captiuitate liberare, vbi illam terram multis plagis affecerat, decreuit poſtremam, & omnium maximã adhibere omnibus Aegyptiorum primogenitis occidendis, qua plaga ita timore perterriti fuerunt, vt ipſi celeriter de ſua terra Iſrael filios eijcerent. Ante verò hanc plagam Moyſi iuſſit Deus, vt populo ſignificaret, quod decima Luna illius menſis, qui Martius erat, quælibet domus agnũ duceret, & decima quarta, illum immolarent, his ceremonijs, quarum partim ad agni ſacrificium pertinent, partim ad rationẽ, qua illum comedere debebant. Quod ad primas attinet, inquit. *Agnus ſit maſculus, anniculus, abſque macula, cumque illum immolabitis nullum illi os frangetis & de ſanguine eius ponetis ſuper vtrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum, in quibus comedetis, & edetis nocte illa carnes agni aſſas, & azimos panes, cum latucis agreſtibus.* Iubebat præterea ita, *ne comedetis ex eo quidquam crudum, nec coctum aqua, ſed aſſum tantum igni, & caput cum pedibus, & inteſtinis vorabitis, nec quidquam remaneat ex eo vſque mane, & ſi quid reſiduum erit, igne comburetis.* Quod autem attinet ad comedendi rationem, ſic inquit. *Renes veſtros accingetis, & calceamenta veſtra habebitis in pedibus tenentes bacculos in manibus, & comedetis feſtinantes. Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in quibus eritis, & videbo ſanguinem, & tranſibo vos, nec erit in vobis plaga diſperdens, quando percuſſero terram Aegypti.*

Hæ ſunt cęremoniæ quas tam diligenter enumerat, quas tanta prouidentia in huius agni ſacrificio Spiritus ſanctus ordinauit.

Quis autem intellectus tam rudis erit, qui cum hunc ordinem, & inſtitutum infinitæ illius ſapientiæ eſſe intelligat. (licet myſteria ignoret, quæ in illis tecta ſunt) non ſaltem in illis adeſſe ſuſpicetur, atque diuinet? eadem rerum conditio, quæ hic imperantur (vt quod agnus anniculus ſit, ne illi oſſa frangant, ne illum aqua coctum, nec crudum, ſed igni tantum aſſum, nec remaneat quidquam ex eo, vſque

mane,& ſiquid reſiduum fuerit, igne comburant, & in ſuper liminaribus de ſanguine illius ponant) hæc omnia inquam,niſi aliquod myſteriũ cõplectantur,quid religionis,aut ſanctitatis, aut legis Dei ,maieſtate, & ſapientia dignum? Harum autem cęremoniarum ſignificatus ante Saluatoris aduentum cœcus, & obſcurus erat poſt illum autem, eſt ipſa luce clarior.

Hac enim ratione ſpiritus Sanctus illud nobis oſtendere voluit, quòd vt poſt illum naturalis agni ſacrificium Dei populus Pharaonis captiuitate, & duriſſima ſeruitute liberatus fuit: ſic hominum genus a dæmonij poteſtate,& peccati ſeruitute huius myſtici agni ſummi ſacrificij virtute, quòd ſponte ſe in ara crucis offerre debebat,liberũ fore debere. Hoc modo veteris teſtamenti myſteria per nouũ declarãtur. Quod nobis illi duo Seraphin declarant,qui in duobus arcæ teſtamenti lateribus oppoſiti inuicem facie,ad faciem ſe reſpiciebant,vt vtriuſq; teſtamenti mirã conuenientiam,atque concordiam oſtenderent.

Vt autem iam huius figuræ explanationem aggrediar pro agno primũ illum Dominum intelligimus,quem omnes ſanctæ ſcripturæ propter mãſuetudinem,& innocentiam agnum vocant. Vult autem lex,vt hic agnus ſit maſculus: non autem fœmina,vt doceat nihil in eo fuiſſe molle,aut effęminatum,ſed virtutẽ,atq; conſtantiã magis,quàm virilem. Iubere verò vt ſit anniculus omnium virtutum abſolutionem,quæ in illo perfectæ,& abſolutæ erant oſtendit.

Iubere autem,vt ille agnus abſque macula eſſet,nil aliud eſt, quàm dicere in vero Agno,qui Chriſtus eſt nulla peccati macula fuit, cum cõmune omnium peccatorum remediũ veniret. Et iubere,ne in illius oſſa frangeret,eſt nobis ob oculos ponere illius inuictam fortitudinem, qua ille ſanctus agnus omnium dolorum,quæ in hominum corporibus fieri poſſint,maximos paſſus eſt: illius enim ſanctiſſimi corporis habitus omniũ molliſſimus erat,quippe qui ſpiritus Sancti virtute formatus erat, illius caro tota erat virginalis de puriſſimis Virginis Mariæ viſceribus deſumpta fuit.

Præterea dolores, quos in anima propter mundi peccata patiebatur, pro quibus illud ſacrificium offerebat, erant quidem omnium maximi. His omnibus doloribus tàm corporis, quàm animæ:nulla tamen in eò defatigationis vmbra,in moleſtiarum medio fuit.Voluit autem ſpiritus Sanctus,vt in illius agni ſacrificio repreſentaretur,cum iuberet, illum occidere ita vt nullũ illius os frangerent.Cur autẽ voluit, vt ſuperliminaria agni ſanguine linirentur?

Huius rerum ratio in lege eſt,cum dicat, quòd media nocte tranſiret per illam terram,& percuteret omne primogenitum Ægypti, cũq; perueniſſet ad Hebræorum domus, & videret illum ſanguinem tranſiret, nec

eſſet

eſſet in illis plaga diſperdens. Nunc autem ſcire velim, quid Deo opus erat, cui omnia nuda, & aperta ſunt, illud ſignum, ne ignoraret, quanã in domo ſuus populus habitaret? Quis non videt hic veri agni Chriſti ſanguinis efficaciam ſignificatam eſſe.

Hic enim maximè illa verba animaduertenda ſunt. *Videbo ſanguinem, & tranſibo vos, & non erit in vobis plaga diſperdens.* Quidnam aliud hoc eſt, quàm æternum Patrem videre, quòd ſui vnigeniti filij precioſus ſanguis iram noſtris peccatis debitam placat? Nam (vt Apoſtolus inquit) ſi ſanguis taurorũ, aut hircorũ, & rubeæ vaccę cineres immolatæ valent ad emundandos homines, quanto magis Chriſti ſanguis, qui ſpiritus Sancti plenus ſe ipſum Patri purũ, & immaculatũ obtulit, vt nos ab omnib. peccatis emundaret? Hoc de veris pęnitentibus intelligitur.

Neque illud ſine myſterio eſt, iubere ne hunc agnum crudũ neq; aqua coctum, ſed aſſum tantũ comederent. Vanũ eſſet iubere, ne illum crudũ comederent: (quis enim crudã carnem comedit?) niſi hoc aliquẽ ſenſum ſubiectum haberet.

Ex quo S. Gregorius inquit, quod eadem legis verba (cum otioſa eſſe non debeant) nos à littera ad ſpiritum extollunt. Illi autem hunc agnum crudum comedunt, qui Chriſtum intuentur crucifixum, vt extrinſecus ſe habet: & ita illum a ſe depellunt, & renuunt. In aqua frigida coctum illum comedunt, qui curioſi ſine charitate, ſine humilitate, ſine fide hoc myſterium ſola ſua ratione penetrare volunt, vt nonnulli philoſophi, & multi hæretici, qui ſuo captu, & humana virtute illius amplitudinem, non autem diuinæ bonitatis magnitudine metiri voluerunt: Illi autem aſſum comedunt, qui charitatis, & pietatis igne illud in animo euoluunt, quod pro noſtra ſalute, idem Dominus eodem igne inflammatus paſſus eſt. Sola enim charitas ad illud contemplandũ, quod ſola charitate factũ, conueniens diſpoſitio eſt.

Præterea iubere, vt totus agnus comederetur ita, vt nihil ex eo reliquũ eſſet, nihil aliud eſt, quam dicere, nihil eſſe in hoc myſtico agno, quod proijciendum ſit, nihil quod non maximè animabus proſit, vita, mors, doctrina, exempla, beneficia, miracula, & tandem glorioſa Reſurrectio, & Aſcenſio: id omne pro noſtra vtilitate, & omne pro noſtra ædificatione eſt.

Sequitur deinde vt particulatim declaremus, quomodo hic agnus comedendus ſit. Et quoniã per hunc agnum Chriſtũ in cruce ſacrificatũ intelligimus, ſic & ſanctiſſimum altaris ſacrificium, vbi idem Chriſtus eſt, & idem ſacrificium offertur.

Quamobrem omnes cęrimoniæ, quibus iubebat Deus, vt hũc agnum comederemus, eò nobis conducunt, vt quo apparatu nos debeamus affi-

cere, vt dignè hoc ſacramentum, in quo idem agnus eſt, recipere poſſimus.

Dicit deinde nos debere comedere illum cum azimo pane, quod eſt cōſcientia pura ab omnibus ſcelere, & improbitate aliena.

Huic pani lactucas agreſtes addit, vt ſi quid in anima non ſincerum eſſet, amaritudine, & veræ pœnitentiæ lacrymis illud purgaremus. Iubet præterea, vt cinctis renibus illud comedamus, in quo caſtitatis puritatē iubet, qui ex omnibus apparatibus potiſſimus eſt, vt hunc Dominum hoſpitio recipiamus, qui cum puritatis fons ſit, in ſordida domo verſari non poteſt.

Addit ſtatim calceamenta habebitis in pedibus veſtris tenentes bacculos in manibus, (qui viatorum apparatus, & habitus eſt) vt nobis ſignificaret, quòd qui dignè huic menſæ accūbere volunt, nō indigenas huius mundi, ſed hoſpites, & aduenæ ſe arbitrari debent, quippe qui non habēt hic ciuitatem permanentem, ſed futuram inquirunt, neque hic, vt in propria domo, ſed vt in aliena, & in diuerſorio commorentur. Et ita non inuigilent, vt in hac terra altius radicés agant, vnde citò diſcedendum eſt, ſed in alia vbi perpetuò permanere ſperent: id faciunt illi, qui Apoſtoli conſilium ſequuntur, qui inquit. Hoc eſt illud, quod dico fratres, vt qui vxorem habent, ſic illam teneant tamquam non habentes, & qui lugent, tāquam ſi non lugerent, & qui gaudent, tamquam ſi non gauderent, & qui emunt, tamquam ſi non poſſiderent, & qui hoc mundo vtuntur, tāquam ſi non vterentur: iam videtur quomodo huiusmodi figura ſe habeat: id omne nobis ſignificat, nos ita in hæc omnia huius mundi affectus eſſe debere, vt ea vtenda ad tempus nos accepiſſe exiſtimemus, non vt ea, quæ hæreditatis iure perpetuo tenentur.

Addit præterea lex, & comedetis feſtinātes, quod (myſterij ſignificato ablato) magis vitandum, quàm imperandum erat: ſic enim comedere eſt contra temperantiæ præcepta. Verum illius legis auctor ſpiritus, & deuotionis, qua ille agnus comedendus eſt, feruorem reſpiciebat.

Hic enim diuinus cibus fame comedendus eſt, ſummo ſcilicet deſiderio, quo velit anima pia ſe cum ſuo redemptore coniungere, qui eſurientibus veram ſatietatem tribuit, & bonis replet, ſed tepidos, & faſtidientes dimiſit inanes.

Iubet præterea nequid ex eo remaneat, vſque mane, & ſiquid reſiduū fuerit, igne comburatur. Quidnam aliud hoc eſt, niſi nobis ſignificare, q̄d ſi in myſterio Chriſti ſacrificij, uel paſſionis, vel ſanctiſſimi ſacramenti eſſet aliquid, quod noſtri intellectus captū ſuperet, nos debemus illud voluntatis amore complecti, & intelligamus, quòd quo res eſt incomprehenſibilior, hoc eſt illo Domino dignior, quodque non ſolum in ſe ipſo,

ſed

ſed in operibus ſuis eſt incomprehenſibilis, qui tanto amore nos proſecutus eſt, & ita noſtram ſalutem deſiderauit, vt pro ea multa fecerit, quæ noſtri intellectus facultatem longè ſuperet: quibus, multò magis me retur, vt illum diligamus, quàm ijs, quæ nullo modo noſtro intellectu aſſequi poſſumus.

Ad hæc omnia illud maxima conſideratione dignum addo, quod nequid huius myſterij picturæ deeſſet, voluit diuina ſapientia, vt non ſolum hæ ceremoniæ, ſed etiam tempus illius perfectionis Chriſtum uerum agnum nobis ob oculos poneret; illum enim agnum naturalē Iudæi decima Luna in ciuitatem deferebant legis iuſſu, & decima quarta illū ſacrificabant, & comedebant; quo die ipſi de Aegypti captiuitate egresſi ſunt; pro cuius rei memoria hunc diem feſtum celebrabant.

Eodem vero die, quo naturalis agnus in ciuitatem ingrediebatur, verus agnus in Hieruſalem ingreſſus eſt (qui dies Dominicus palmarum eſt) & quinque dies deinde (qui dies veneris crucis fuit) ſacrificatus eſt.

Hac ratione voluit Spiritus Sanctus, vt eodem tempore figura, & veritas ſe inuicem a facie ad faciem intuerētur. Hic autem veteris teſtamenti myſteria deſierunt, & noui inceperunt; nihil enim erat, quod futurum remedium nobis figuris repreſentaret, cum illud iam aduenisset. Hactenus de figura agni.

Figura de vitula ruffa.

CVM hoc agni ſacrificio cætera omnia legis ſacrificia erant ſummi ſacrificij Chriſti figura; & hæc maior dignitas erat, quæ in illis eſſet; Sed, quoniam de ſingulis tractare nimis longum eſſet, de vno tantum adhuc tractabo, quod ſuperioris ſimile eſt, quod alijs verbis, & ceremonijs idem, quod & ſuperius ſignificat: Spiritus autem ſanctus minimè ſatiari poſſe videbatur in hoc myſterio nobis diuerſis rationibus ſignificando, vt qui eundem cibum multis modis conditum in menſa apponunt, ne comedentibus faſtidium pariat; iam figuram videamus.

Præcipe filijs Iſrael vt adducant ad te vaccam ruffam ætatis integræ, in qua nulla ſit macula, neq; portauerit iugum, tradetisque ea Eleazaro ſacerdoti, qui eductam extra caſtra immolabit in conſpectu omnium, & tingens digitum in ſanguine eius aſperget contra fores tabernaculi ſeptem vicibus, comburetque eam cunctis uidentibus, tam pelle, & carnibus eius, quàm ſanguine, & fimo flammæ traditis, lignum quoque cedrinum, & hyſſopum cocumque bis tinctum ſacerdos mittet in flammam, quæ vaccam uorat.

Et tunc demum lotis ueſtibus, & corpore ſuo ingredietur in caſtra com-

commaculatusque erit uſque ad veſperum, ſed & ille, qui combuſſerit eam, lauabit veſtimenta ſua, & corpus, & immundus erit uſque ad ueſperum, colliget autem vir mundus cineres uaccæ, & eſſundet eos extra caſtra in loco puriſſimo, vt ſint multitudini filiorum Iſrael in cuſtodiam, & in aquam aſperſionis, quia pro peccato vacca combuſta eſt.

Hæc eſt huius ſacrificij lex a Deo ſancita, in qua quo res abiectiores ſunt, & minus legiſlatoris maieſtate dignę, eò magis nobis ſignificant in omnibus myſteria eo digna contineri, & ita litteræ velo remoto, hic Chriſti myſterium nobis propriè repreſentari cernemus. Cum hæc vacca cũ ſuis conditionibua, quæ hic illi tribuuntur ſacræ humanitatis figura ſint. Quæ hoc loco fœminæ nomine ſignificata eſt, vt carnis infirmitas, quam hic Dominus ſuſcepit ſignificaretur.

Iubet ſtatim, vt rubra ſit, vt hoc colore nobis caritatis inflammatus ardor ſignificaretur, qui hunc Dominum ad noſtram humanitatem ſuſcipiendam impullit; hæc enim vna, non autem merita noſtra, ſatis fuit, quæ illum de cœlo in terra traheret.

Dicit præterea hanc vaccam integræ ætatis eſſe debere, vt Chriſti virtutum, & operum præſtantiam ſignificaret, quæ omnes perfectæ, & abſolutæ fuerunt. Addit præterea, in qua nulla ſit macula, nec portauerit iugũ vt illius humanitatis ſanctiſſimæ puritatem intelligamus, in qua nulla vmquam, aut culpæ umbra, aut peccati, vel ſubiectio, vel ſeruitus fuit. Hæc autem vacca non in templo, vt alia ſacrificia immolatur, ſed extra caſtra, vt inde intelligamus, Chriſtum Saluatorem noſtrum non in Hieruſalem ciuitate, ſed extra in agris fuiſſe ſacrificatum: non enim pro illo populo ſolum patiebatur, ſed pro vniuerſo mundo: ſacerdos tingit digitum in ſanguine eius, & aſperget contra fores tabernaculi ſeptem vicibus. Vt ſignificaret, quod qui ſuorum peccatorum veniam conſequi deſiderabant, & vnà gratiam, & ſpiritus ſancti dona, quæ omnia hoc numero ſeptem comprehenduntur, quæ vniuerſalitatem ſignificant, in primis Patri ſui vnigeniti filii ſanguinem effuſum, & oblatum pro noſtra ſalute offerre debent.

Id enim noſtræ ſpei præcipuum fundamentum eſt. Et vnà cum illo noſtros labores, lacrymas, & pœnitentiam offeramus: vt hæc omnia cum illo ſanguine iuncta per eum aliquid valeat, & mereatur. Hoc nobis in miſſa ſacerdos repreſentat, cum calicem eleuat (vbi Chriſti ſanguis eſt) non ſolum, vt a populo cernatur, & adoretur, verum etiam, vt in Dei cõſpectu offeratur.

Iubet etiam, vt illam totam cõburet cum pelle, & oſſibus, & quidquid in ea ſit, vt indi cognoſcamus illam perfectiſſimam conſecrationem, & oblationem, qua Dei filius ita ſe ipſi æterno Patri obtulit, vt nihil ſibi reſeruauerit, quin in ſua manu poſuerit, & in illius ſeruitium

tium conferret, vt ipſe declarauit, tunc in horti oratione cum Patre alloquens, dixit: *Non mea, ſed tua voluntas fiat*: & aliàs dixit ille. *De cælo in terram veni, non vt facerem voluntatem meam, ſed eius qui miſit me*. Huius vaccæ cineres in puriſsimo loco ſeruabantur, vt aquæ, quæ illos contingerent virtutem ſuſciperet, qua corporis legis ſordes purificantur: in quo declaratur, quod Chriſti paſsionis merita in eccleſia catholica poſita ſunt, vt aquæ ſancti baptiſmi vim dent, & cæteris ſacramentibus omnibus, quibus peccatorum veræ ſordes mundantur, & purificantur.

Illud autem quid ſibi vult, quod qui tum huius vaccæ ſacrificij miniſtri fuerunt, tum illius combuſtionis, cum reliquis omnibus, qui in eo ſuã operam præſtiterunt, debebant ſua veſtimenta, & corpora lauare, & vſque ad veſperum immundi eſſe? cur miniſtri ex munditia, vſque ad veſperum immundi, & contaminati eſſe debent tam munda re? Hoc (inquit S. Thomas) nobis Pontificum, & Sacerdotum peccatum ſignificat, qui Chriſti mortem procurarunt, qua ſibi mortem pepererunt, & fidelibus vitam dederunt: ipſi peccatum commiſerunt, & pro nobis remedium adminiſtrarunt: ipſi ſuæ damnationis, & nobis ſalutis noſtræ miniſtri fuerunt.

Ad id quouſque? inquit lex vſque ad veſperum, tunc cum gentiũ plenitudo in eccleſiam ingreſſa, cum illa & populus Iſrael ingredietur, & ita fit purificatus, & ſaluus.

Figura de Moyſis virga.

NEQVE ijs Prophetarum, & ſacrificiorũ formis contentus fuit, ſed alias multis alijs rationibus deſcripſit, quæ nobis hoc Chriſti myſterium ob oculos ponunt: in quas eſt illa Moyſis virga tantopere in ſacris litteris celebrata. Cum enim Deus illum Pharaoni legatum mitteret, vt ſuum populum liberaret, cumque ipſe ſe excuſaret, quod ſibi minimè crederet: nonnulla illi dedit ſigna, vt illa faceret. Inter quæ fuit, *vt in terram proijceret virgam, quam manu gerebat, quæ in terram cadens verſa eſt in colubrum, ita vt fugeret Moyſes: Dixitque Dominus. Extende manum tuam, & apprehende caudam eius: Extendit, & tenuit, verſaque eſt in virgam*. Per virgam autem (quæ iuriſdictionis, & imperij ſignum eſt) reale ſceptrum Chriſti gloriæ intelligimus: per ſerpentem vero, quod animal veuenoſum eſt, peccator, & peccatum intelligitur.

Cum igitur hæc realis virga in terram caderet ſerpentis figura ſuſcepit, quod Dei filius in terram deſcendens, & humanam naturam induens pœnis, quæ ad nos propter peccatum venerunt obnoxiã: & in cruce mo-

riens ſerpentis,ideſt peccatoris,& ſontis imaginē ſuſcepit. Quod aūt Moyſes fugeret ab hoc ſerpente, nobis offenſionē, & ſcandalū, quod Iudæi à crucis humilitate ſuſceperūt, quo minus Chriſtum reciperent oſtēdit. Vt autem Moyſes vbi ſerpētem iterum tenuit, in primam figuram verſus eſt, vt ſignificaret, futuris temporibus, qui de Chriſti cruce ſcandalum ſuſciperent, fore, vt virgam, & ſceptrum illius regiæ dignitatis cognoſcerent, vt ſuum legitimum Regem, & Dominum adorarent.

Vbi animaduertendum eſt, quòd cum Moyſes hoc ſignum in conſpectu Pharaonis faceret, & Magi alios ſerpentes huic ſimiles facerent, ſuas in terram virgas proijciētes Moyſis ſerpens illos omnes deuorauit. Quod nobis ſignificat, quòd Chriſtus ſerpentis imaginem ſuſcipiens, ideſt peccatoris, omnes deuorauit ſerpentes; quod omnia noſtra peccata deſtruxit, & de medio ſuſtulit.

Quod Apoſtolus ſignificauit, cū dixit, quòd Chriſtus peccatū cū peccato euertit, nobis oſtēdens, quod cum in ſe pœnas noſtris peccatis debitas ſumpſiſſet, eadem peccata pro illis ſatisfaciendo deſtruxit.

Figura de æneo ſerpente.

POST has figuras ſatis nota, & celebris eſt figura ænei ſerpentis, de qua Saluator in Euangelio mentionem facit, quæ ita hoc myſterium nobis ſignificat, vt magis hiſtoria, aut prophetia, quàm figura videatur. Hiſtoria hæc eſt: cum Deus ignitos ſerpentes in deſertum mitteret, Deus in filios Iſrael, quòd de ſuis maioribus detraherent, cumque ex illis multi morerentur, Moyſes pro huius plagæ remedium ad Deum preces fudit: ſed quod remedium illis tribuerit maxime conſiderandum eſt. Dixit illi. *Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno, qui percuſſus aſpexerit eum viuat.* Quod fecit, & pro populo nunciauit, vt quando morſi eſſent, oculos in eum conuerterent, & ita ſanarentur. Quam autē accōmodatē, & apertē nobis hoc Chriſti crucis virtutem ſignificat?

Nam ſi Spiritus ſanctus id nobis ſignificare nolebat, ad quid tā inaudito remedio vtebatur? Quid enim habet pictus ſerpens, quod vulnera verorum ſerpentum ſanare poſſit? Præterea qui habet illud ſolum reſpicere cum ſalute? Quàm facilius, & accommodatius remedium erat ſerpentes occidere, vel illis iubere, vt diſcederent, qui illis iubere poteſt, vt venirent? ſed hoc remedij genere nobis ante oculos perfectiſſimā Saluatoris crucis imaginem ante oculos ponere voluit.

Quid enim aliud Chriſtus inter latrones crucifixus, quàm pictus ſerpens, aut peccator pictus, qui peccator videtur, & non eſt? hic autem Dominus cum ſit iuſtus, vt peccatoris imago, cum mortem non deberet,

pro

pro nobis mortem paſſus eſt, & pro huius tantæ humilitatis, & charitatis meritum nobis omnium noſtrorum peccatorum veniam, & remediũ impetrauit.

Quid autem in peccatore opus eſt, vt huius remedij beneficiũ conſequatur? Vt oculos eleuet, & in hunc Dominũ crucifixũ illos conuertat, vbi ſerpentis imago eſt, licet ſerpens minimè ſit, at quomodo illum intueri debemus? idem myſterium nobis id ſignificat. Oculis tanti beneficij gratis, oculis humilibus, & deuotis, oculis fidei, amoris, miſericordiæ, & compunctionis, cum recordatur peccata noſtra carnifices fuiſſe, qui Chriſtum crucifixerunt: vbi (vt ille dixit) quod non debebat, perſoluit. Hoc igitur ſatis apertè huius ſerpentis figura nobis oſtendit.

Figura de Eliſeo.

NEQVE minus perfectè Eliſeus Propheta idem myſterium nobis ſignificat, cum puerũ reſuſcitauit. Huius miraculi hiſtoria ea eſt: cũ Eliſei hoſpitis vnicus filius, quẽ habebat, moreretur, quẽq; eiuſdem Prophetæ precibus obtinuerat, ad prophetã maxima celeritate, perexit ſibi perſuadens fore, vt qui illud bonũ ei dare potuit, idemq; ei poſt mortem reſtitueret: cũ propheta igitur videret illã mulierẽ ad ſuos pedes proſtratam, & illius dolore miſericordia motus ſuo ſeruo Giezi baculum ſuum dedit, & iuſſit, vt magna celeritate pergeret, & ſuper faciem pueri mortui illum poneret. Quo facto Giezi reuerſus eſt, inquiens puerũ non eſſe reſuſcitatum. Tunc propheta domum, vbi puer mortuus erat perexit: quid autem fecit? eſt quidem admiratione dignum. clauſit oſtium vbi puer mortuus erat, & orauit ad Dominum: & aſcendit ſuper puerũ poſuitque os ſuum, & oculos ſuos ſuper oculos eius, & tandem ſe totum ſuper totum puerum: cũque propheta maior eſſet, & puer minor, inquit ſcriptura, quod ſuum contraxit Propheta corpus, vt corpori pueri demortui reſponderet. Quo facto pueri corpus calefactum eſt. Quid præterea fecit? ille reuerſus deambulauit in domo, ſemel huc, atq; illuc, & aſcendit, & incubuit ſuper eũ, & oſcitauit puer ſepties, aperuitq; oculos, & reſurrexit. Nos profecto ſi illam lucẽ haberemus, & illũ ſpiritum, quẽ habebant ſancti, hãc hiſtoriã partim maxima cũ admirantione, tam nouas ceremonias partim tanta myſteria, quæ hic contecta ſunt, venerantes, quæ ſui ipſius teſtimonium perhibent, legeremus.

Quid.n. hæc omnia habent, vt mortuo vitã dare poſſint? Cũ aũt illud verũ ſit ad Deũ ſolũ ſpectare mortuos reſuſcitare, vt illius omnipotentia hoc opus factũ eſt, ſic illius ſapientia illius ratio deſcripta eſt. Cum autẽ æternus Pater ſemper ante oculos redemptionis mundi opus haberet, quod ab vnigenito eius filio fieri debebat, ſemper opportunita tes quærebat,

rebat, qua illam repręſentaret. Quod quidem hoc loco fit. Hic enim puer mortuus humani generis morte damnati figura eſt; quippe qui in omni peccatorum genere mortuus erat; pro cuius ſalute miſit Deus ſeruum ſuum Moyſen, tamquam alium Gezi cum ſuæ iuſtitiæ virga in manu ante hominum oculos ſuæ iuſtitiæ ſeueritatem, & minas proponens, vt hac ratione eos à peccatis deterreret.

Quod idem Moyſes illis in monte Synai declarauit inquiẽs, quòd Deus illuc tanto ſtrepitu, & terrore deſcenderat, vt hoc terrore illos à peccatis reuocaret. Præterea in maiori legis parte, quam illis dabat contra illam delinquentibus mortem proponebat, vt hic timor in cauſa eſſet, vt illam obſeruarent.

Nihil tamen horum ad illorum oculos aperiendos, & Deum cognoſcendum, & illius mandata ſeruanda ſatis fuit. Quod autem remediũ fuit? Quod ſeruus ſuo tremore perficere non potuit, id Dominus ſui amoris magnitudine perfecit. Quod iuſtitiæ rigor non perfecit, miſericordiæ facilitas perfecit.

Quod plagæ non perfecerunt, id à beneficijs profectum eſt, & ab illo præſertim beneficio, quod fuit Deum hominem fieri, & magnum fieri paruum, & qui Deus erat in omnibus hominibus remoto peccato, ſimilis fieri. Quod nobis ſignificat Propheta cum ſe contraxit, & ſuper puerum mortuum extendit, & ſuum corpus pueri corpori reſpondentem fecit, ex quo mortui caro calefacta eſt.

Quid autem eſt mortui carnẽ calefieri, niſi cum homo incomprehenſibilẽ bonitatẽ, & charitatẽ cõſiderat, quã hic Dominus totius creati in hoc opere declarauit, facere non poteſt, quin eius amore flagret, qui tantopere eum dilexit, ſic eum quæſiuit, ſic ei remedium attulit, ſic à morte ad vitam reuocauit.

Quid autem ſibi vult illud deambulare in domo mortui ſemel huc, atque illuc, & iterum ſuper illum incumbere, vt antea? duabus in rebus noſtri ſimilitudinem ſumpſit Saluator, altera eſt ſe hominem hominũ cauſa facere in opere incarnationis, altera eſt cum imaginem peccati in paſſionis opere ſibi ſumpſit; & vtrumque hanc geminatam Prophetæ actionem cum ſuum corpus pueri mortui corpori magnitudine reſpondentẽ fecit. Huc autem & illuc deambulare inter hæc duo illud temporis ſpaciũ ſignificat, quod Saluator poſt ſanctam incarnationem, & ad ſacrã paſſionem per terras prædicando peregrinatus eſt.

Prophetam autem ſuum os, oculos, & manus, ſuper os, oculos, & manus pueri ponere, ex quo illius caro calefacta eſt, nobis ſignificat, quòd, quoniam Chriſti gratiæ, & meritorum participes ſimus; ſanctificati, & a morte ad vitam reuocati ſumus.

Puerum autem ſepties oſcitare, peccatorum confeſsionem ſignificat,

ad

ad quam quidem homines, virtutis ratione, quæ huic ſacramento communicatur Chriſti paſsionis merito à morte ad vitam excitare pertinet. Quibus omnibus in rebus cernimus, quàm propriè, quàmque ſuauiter, nulla ſcripturæ detorſione Chriſti myſterio hæc ſcriptura accommodatur, quòd (vt inquit S. Paulus) legis, & prophetarum finis eſt. In quo quidē facile cernitur, quàm vellet æternus pater, nos ſemper huius clementisſimi Domini præſentiam in oculis ferre.

De alijs diuerſis figuris.

NEQVE hoc contentus fuit, ſed voluit, vt omnes ſanctuarij apparatus hunc Dominum nobis ſignificarent, ideſt arca fœderis, māna, quod intus erat, propitiatorium, quod ſupererat, menſæ panis, quem propoſitionis dicimus, thuris altare, candelabrum ex auro, & templi velum. Ad quem enim magis pertinet arcam fęderis vocari, quam ad illam ſacram humanitatem, cuius meritis cum illo reconciliati fuimus? Quod aliud manna ſuauius fuit, quodque plures ſapores haberet, quàm totus vitæ, & mortis Saluatoris curriculus? Quod magis verum propitiatorium, quàm ille Dominus, qui ſuæ paſsionis ſacrificio Patris iram placauit, atque leniuit, & quotidie, hominum peccatis fit propitius? quod ſplendidius candelabrum, quàm illud, quod mundo lucem attulit, qui in tenebris, & vmbra mortis verſabatur? Quod altare magis propitium ad offerendum Deo in noſtris orationibus thus, q'uàm ſacra huius Domini humanitas, per quam noſtris peccatis veniam, & noſtris neceſsitatibus auxilium petimus? Qui panis maiorem habet vim ad animas noſtras in ſpirituali vita ſuſtentandas eo Domino, qui dicit; *Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi, & qui comedit ex hoc pane uiuit in æternum.* Velū quoque templi, quo ſanctuarium operiebatur, ſacram Chriſti humanitatē nobis ſignificat, qua illius gloriæ diuinitas contecta erat. Quare cum Saluator in cruce expirauit, hoc velum ſciſſum fuit à ſummo vſque deorſum, vt quod in figurato contingebat, id quoque in figura cerneretur. Hæc hactenus de figuris, quæ Chriſtum ſignificant.

Fructus autem, quem ex illorum cognitione percipimus, ſunt illæ nobilisſimæ virtutes inter Theologales ſpes, atque charitas. Dum enim conſideramus in his figuris magna bona, quæ hic Dominus nobis pura gratia fecit, tantoque ſuo precio, cum nos illis, tam indigni ſimus, ſtatim in ſpē erigimur, fore, vt in omnibus noſtris neceſsitatibus, & petitionibus remedium conſequamur ab eo, qui tantopere nos dilexit, & ſic nobis tantā bonitatem, & miſericordiam oſtendit, tantaque beneficia in nos contulit. Neque minus accenditur in illius incomprehenſibilis bonitatis, & charitatis amorem, quæ ferrea corda emollire poteſt.

Quare

Quare idem Dominus dixit, quod veniebat, vt poneret ignẽ in terris, quod veniebat ad ea beneficia conferenda in homines, quæ ad illos ſuo amore inflammandos, ſatis eſſent.

Spero quidem fore multos, qui hac doctrina gaudeant: Nam hæ præcipuæ virtutes, quæ ſunt ſpes, & amor maximã conſolationẽ ſecũ trahũt, & quilibet ſe illas habere exiſtimabit, ſeq; in Deo ſperare, illumq; amare dicet. Vt autem quiſnam Deum amet coniectura aſſequi poſſit, opus eſt, vt inueſtiget verum in ſe ſint omnia, quæ cum hoc amore natura coniuncta ſint. Ex quibus primum eſt diuina præcepta ſeruare, vt apertè ſignificauit Saluator, cum inquit, qui mea mandata habet, & ſeruat ea, is me diligit, & alio loco; ſi quis me amat, is mea mandata ſeruabit: & S. Ioann. in ſua canonica inquit, ſi quis dixerit Deum amare, & illius mandata nõ ſeruare, mendax eſt. Nota eſt illa S. Gregorij ſententia. Numquam otioſus eſt Dei amor; magna enim operatur, ſi verus amor eſt, quòd ſi ea non facit verus amor non eſt. Quòd ſi quis ſcire vellet, quænam ſint opera, & virtutes, quæ hunc amorẽ comitantur S. Paulum legat, qui charitati, quæ idem eſt, cum hoc ſancto amore, has proprietates tribuit. *Charitas* (ille inquit) *eſt patiens, eſt benigna, non æmulatur, non agit perperam non inflatur, non eſt ambitioſa, non ſua quærit, non irritatur, non malum cogitat, non ſuper iniquitate gaudet, congaudet ueritati, omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet*. Hæc S. Paulus. Hæ huius virtutis proprietates, & comites ſunt. Quare vt naturalia per ſuas proprietates, quas habent cognoſcuntur (vt per calorem cognoſcitur ignis, & per frigus aqua) ſic per has proprietates homo num Dei amorem habeat necne, non quidem ſolis verbis inquirere debet. Quare inquit S. Gregorius, quod lingua, anima, & vita interroganda eſt, & examinanda, an Deum amemus necne. Hæc autem a dolo liberatio hic omnibus Chriſtianis datur. His enim ſignis poterit quidem conijcere num hanc virtutem conſecutus ſit. Hac autem tanta recordatione expoſita, ſecundo tractatui de figuris Chriſti finem imponemus.

INCI-

INCIPIT TERTIVS HVIVS TERTII LIBRI TRACTATVS.

In quo per Dialogum inter Diſcipulum, & Magiſtrum omnibus reſpondetur quæſtionibus, quę de incarnationis, & paſsionis Saluatoris myſterio ab humana prudentia fieri poſſunt.

Dialogus primus, qui de cauſa aduentus filij Dei in mundum tractat.

DISCIPVLVS.

LEGI Magiſter diligenter, quidquid hactenus de noſtræ redemptionis myſterio ſcripſiſti: quantam autem cõſolationem, & ædificationẽ ex ea noua luce perceperit anima mea, verbis aſſequi non poſſum: neq; ſatis admirari poſſum magnos fructus, quos hæc ſacra tulit arbor, cũ nullum reperiatur opus à virtute profectũ, ad quod adhortatio, & cuius exemplum in ea non reperiatur. Ego tamen, vt magis hanc lucẽ aſſequar, magisq; ad tantæ philoſophiæ cognitionẽ perueniã nonnulla à te petere velim: ne vlla de hac re dubitatio in animo meo relinquatur. Fateor tamen ex ijs, quæ dicta ſunt, reſponſum eſſe nonnullis, quæ de hoc myſterio fieri poſſent. Initio enim mihi accõmodatis exẽplis expoſuiſti, cur culpa, & pœna illius primi peccati a patre in filios peruenerat; & ita totum hominum genus infectum erat.

Potiſſimas etiam cauſas, & rationes adduxiſti, cur cum Angelus, & homo lapſi ſint, diuina prouidentia in ſua obſtinatione angelum deſeruerit, & homini auxilium ferre decreuerit.

Quare ex dictis his duabus quæſtionibus ſatisfactum eſſe arbitror.

Nunc autem (tamquam ſi nunc ad Dei cognitionem venirem, omnes) omnium partium huius myſterij conuenientias, & circunſtantias petere volo ſingulas ſeorſim proponendo, vt veritatis cognitio diſtinctius aperiatur.

Itaque primum aduentus filij Dei in terram, cauſam ſcire velim; cum myſteria illi minimè deeſſent, vt id omne perficeret, quod vellet, licet ille hoc modo minimè veniſſet.

Mag. Mihi quidem valde placet, vt ſingulas ſeorſim huius myſterij partes tractemus; ne inter ſe confundantur. Vt igitur huic quæſtioni ſatisfaciam, illud prius ſupponendum eſt, illum ſummum Dominum, & Imperatorē cauſam huius mundi efficientem, & finalem eſſe; illū eū creaſſe, & ſibi creaſſe. Nam vt nullus alius eum facere potuit, niſi ille, ſic nulli alij fieri potuit, niſi ſibi; vt ſcilicet totus hic mundus omnium diuinarum petfectionum liber eſſet; per quem omnes intellectuales creaturæ, qui homines, & angeli ſunt, illum ſummum Dominum, & omnium rerū factorem cognoſcerent, amarent, & glorificarent. Vt hic mundus totus eſſet templum, chorus regius, in quo omnes creaturæ, vna voce ſui Domini gloriam prædicarent. Hic finis eſt, propter quem hic mundus creatus fuit, vt fides, & naturalis philoſophia docet. Quod cum ita eſſet, princeps tenebrarum, & ſuperbus Dei inimicus huic rei ſe oppoſuit, & ſe accinxit, vt huius mundi imperio potiretur, & Dei gloriam vſurparet, & in eo omnes tamquam Deum colerent, & venerarentur: itaque in omnibus illius partibus ſignis colatis, & armis, & vexillis, & templis, & altaribus, & ſacrificijs ſtatutis, pene vbique effecit, vt ſibi obedientia, & cultus præſtaretur. Rebus ita exiſtentibus ſuppoſita diuina prouidentia, quid verò, & legitimo huius mundi Domino faciendum erat? illud quidem ei faciendum eſſe exiſtimo, quod Reges terræ faciunt, cum aliquod regnum a ſe deficit: legationes mittere, duces, & ſeruos, qui regnum ad ſuum Dominum conuertant, iubere, vt ſeductores, & infidi pœnis afficiantur. Cum autem negocium huiuſmodi eſt, vt hæc omnis prouiſio ſatis non ſit, idem Rex eò ſe recepit, vel filium ſuum mittit maxima cum poteſtate, & auctoritate, vt hoc negocium exequatur, rebellibus pœnis, & fidelibus præmijs afficiendis, vt tam rigore, quàm clementia, vt perſonæ poſtulant, illud regnum patri ſuo reſtituat.

Hæc eſt in hoc genere ratio, qua in terris homines vtuntur, eandemq; rationem ſummus Imperator ſecutus eſt. Cū autem videret mundū, quem ipſe creauerat ab hoc tyranno vſurpatum, ſuos miſit legatos, qui Patriarchæ, Prophetæ, & angeli fuerunt, qui maximis plagis affecit mundum, vt ad Dei cultum illum conuerterent, vt fuerunt diluuia, ſtrages, fames, peſtes, captiuitates, ignis de cœlo, & alia huiuſmodi ſupplicia. Tantus tandem fuit illis temporibus diuinæ iuſtitiæ rigor, & præſertim in ſuū populum

lum (qui eo magis ſuo Domino cultum præſtare debebat, quo plura bona ab eo acceperat) vt per Iſaiam dicat. Quouſque vos caſtigabo, cum in dies peiores ſitis, & ſcelera ſceleribus cumulatis; à planta pedis, vſque ad caput nulla pars ſana eſt, nulla non vulneribus affecta, & propterea meis verberibus vibicibus plena, & abſque medicina, qua curetur. Et per Ezechielem hanc duritiē in tam multis plagis celebrat, inquiens; laborauimus, & ſudauimus: tamen caligo malitiæ huius gentis abſterſa non eſt; neque multis cauterijs, quæ illis inuſſimus. Quid? tantum abfuerunt homines ab emendatione Prophetarum minis, & admonitionibus, vt non ſolum ſe non emendarent, ſed vt furioſi, & frenetici in eoſdem prophetas inſurrexerint, qui eos curare ſtudebant, & multis rationibus interfecerint: alios lapidabant, alios ſecabant, alios ferreis virgis vtrinque perforabant.

Hic fructus ex medicina, qua Deus ſui populi morbos ſanare volebat, perceptus eſt. Quid in hac re Deo faciendum erat? conquieſcendum? cedendum? Victus debebat negocium deſerere, & dæmonium uictorem relinquere, quod gloriaretur, non potuiſſe Deum ſe vincere, & aduerſus præualere, & de throno ſuo deijcere? Non conſentaneum quidem erat. Quid igitur? Quod nuncij non potuerunt, poterit Dominus: quod ſeueritas non potuit, miſericordia quidem poterit, & quod timor perficere non potuit, amor quidem perfecit, vt idem Dominus pollicitus erat per Prophetam inquiens; fore, vt homines amoris vinculis, & catenis trahat.

Hac autem tam iuſta cauſa ſummus Imperator ſuum filium in terram mittere decreuit, vt quod primi legati perficere non potuerunt, ipſe Dominus perficeret.

Hoc autem conſilio Apoſtolus ſuam epiſtolam ad Hebręos incępit, inquiens. *Multifariam multiſque modis olim Deus loquens patribus in prophetis: nouiſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis in filio, quem conſtituit hæredem vniuerſorum per quem fecit, & ſæcula.*

Videamus iam quomodo hunc nouum legatum miſit: eo perfecto modo eum miſit, quo huiuſmodi perſonæ dignitatem maximè decebat: cuiuſmodi erat Dei filius potentiæ, & gratiæ plenus, potentiæ, vt dæmonia vinceret, gratiæ, vt hominum corda in ſe beneuolos redderet, futura ignoſcens, & præſentia condonans, vt quod pœnis perfici non potuit, beneficijs perficeretur: & quod verberibus minimè ſancitum fuit, illecebris ſanciretur.

Quare idem Dei filius per Iſaiam inquit, ſe venire, vt mundo Iubilæi annum, & vnum iræ diem prædicaret: Iubilęum pro ſontibus, veniam, & vindictam, pro dæmonum punitione; alio etiam loco, inquit idem Propheta ad vendicandos, & ſaluos nos faciendos, quod eſt ad miſericor-

diam,& iuſtitiam adminiſtrandam miſericordiam in homines, & iuſtitiā in dæmonia: miſericordiā in deceptos,& iuſtitiam in deceptores, miſericordiam pro regno,& iuſtitiam in tyrannum,qui in ſe inſurrexerat. Hoc dixit apertè Saluator ante ſuam ſacram paſsionem. *Iam mundus iudicatus eſt, & princeps huius mundi eijcietur foras*. Et dæmoniū huius mundi principem vocat,non quod iure ad eum pertineret; tyrannide enim eū occupauerat,illud in terris vſurpans, quod in cœlis obtinere minimè potuerat.

Hic à Dei filio iudicandus eſt, & ab eo in exilium de mundo eijciēdus, & ijs omnibus expoliandus,quæ ipſe in eo ſurripuerat. Hic enim eſt ille fortis armatus,de quo in Euangelio inquit Saluator, qui ſuam domū fortiter cuſtodiebat,ſed cum alius eo fortior venit,illū eiecit, direpit, & ſuis armis ſpoliauit.

Hic autem fortis armatus (qui dæmonium erat) mundi Imperio potitus,ita ſuos captiuos ſuorū affectuum catenis oppreſſos tenebat, vt nulla eſſet in terris vis,quæ illos liberare poſſet, quoad de cœlo venit potentia,quæ illum vicit, & omnem prædam illi abſtulit. Hæc illa victoria eſt tam celebris,quam Iſaias Propheta canit inquiens fore, vt illo die ſuo forti, & duro gladio ſerpentem Leuiathan viſitet,& cętū interficiat, qui in mari degit.

Hic eſt ille magnus cetus, qui totum mundum deuorat, & ille torus ſerpens, qui caudæ extremitate tertiam partem ſtellarum de cœlo, & quaſi omnes mundi partes ſecum traxit: contra hanc tam magnam belluam venit Dei filius,vt pugnaret, & ſui brachij enſe huic draconi caput detruncauit,prædam abſtulit,& in terram illius templa, atque altaria deiecit.

Vt qui hanc victoriam oculos habent, quibus intueantur, & re ipſa hanc veritatem cognoſcant, quam Dei filius illis conſecutus eſt; cum à peccatorum,& perturbationū captiuitate eos liberauerit,in quibus viuebant; ij hanc victoriam admirati, & huius tyranni cultum, & adorationem humi proiecti cum Propheta, qui ſub perſona Regis Babyloniæ hanc victoriam admirantur, clamant, & inquiunt.

Quomodo ceſſauit exactor, quieuit tributum? contiruit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cædentem populos in indignatione, plaga inſanabili: ſubijcientem in furore gentes, proſequentem crudeliter? Et paulò infra, inquit. *Quomodo occidiſti de cælo Lucifer, qui mane oriebaurr? corripuiſti in terram, qui vulnerabat gentes, qui dicebat in corde tuo conſcendam ſuper aſtra Dei,exaltabo ſilium meum, & ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus aquilonis, aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altisſimo. Veruntamen ad infernum detraheris in profundum lacus.*

Hic

Hic adimpleta eſt illa prophetia, quæ inquit; Perdix oua fouit, quæ non peperit, diuitias congregauit ſine iudicio in medio ſuorum dierum relinquet illas.

Quam prophetiam exponit Sanctus Hieronymus his verbis. Naturalis hiſtoriæ ſcriptores inquiunt, hanc eſſe perdicis naturã, vt alterius perdicis oua furetur, & illis incubat, & excudat, ſed vbi creuerunt, & veræ matris vocem exaudiunt, adulterinam deſerunt, & veram ſequuntur. Quod exemplum ſatis probè hic ſanctus vir ad gentium conuerſionem explicandam accommodat, quæ cum dæmonium, tamquam verũ Deum, quod Dei gloriam ſibi vſurpauerat, ſint ſecutæ, & adorauerint, cum Euangelij prædicationem, & ſui legitimi Dei, & domini vocem audierunt ceptore relicto ſuum creatorem ſecutæ ſunt.

Hæc igitur aduentus Domini in terrã cauſa fuit, ſ. ad comminuendum caput huius ſerpentis, vt mundi initio pollicitus erat, de illo tyrannum extrahens, & efficiens, vt in illo verus, & legitimus Dominus agnoſcatur, & adoretur.

Disc. Huius aduentus cauſa ſatis iuſta mihi videtur, cum idolorum cultus omnium malorum maximum eſſet, ex quo ſui creatoris deſpicientia, & dedecus conſequebatur, & innumerabilium animarum perditio.

Et huiuſmodi negocium, quod in ſe omnes mundi nationes, omnes Reges, & omnes Monarchæ habebant, non erat Dei filio indignum, imo ad eum ſolum, tam difficilis prouincia pertinebat. Ad quem enim magis pertinet pro honore, & regno patris ſui regredi, quam ad filium, & huiuſmodi filium.

Mag. Sic ſe res habet. Sed hæc hactenus. Ex profeſſo enim poſthac de mundi victoria, & de idolatria tractabimus. Nunc autem vide num tibi ſit aliquid, quod ſcire velis.

Disc. Hoc in craſtinum diem differemus: maiorem enim commoditatem poſtulat.

DIALOGVS SECVNDVS in quo quæritur, cur Saluator in mundum venerit, naturam humanam ſuſcipiens.

DISCIPVLVS.

PRIMAE quæſtioni vbi ſatisfactum eſt (quæ eſt cur creator voluerit in terras venire, ad reformandum mundum, quem creaucrat) ad ſummam huius myſterij veniamus, quæ eſt, cur humana carne indutus venire voluerit. Et (vt hanc cum ſuperiori quæſtione coniungamus) cum iam homo fieri voluerit, cur cum poſſet integrę ætatis in mundum venire, voluerit infans naſci, vt alij infantes naſcuntur.

MAG. Primum illud tibi animaduertendum eſt, quòd licet tota diuinitas in illo paruo corpore clauſa eſſet, non ob eam cauſam ſequebatur, quin in toto creato eſſet, tamquam prima cauſa, a qua cæteræ cauſæ pendent, ſine cuius virtute, & præſentia cæteræ omnes ceſſarent. Vt omnes horarij rotæ ceſſarent, ſi põdus, quo mouentur, remoueretur. Et vt Deus in iuſti anima cum hoſpitatur vitam illi ſpiritualem tribuens, ob eã cauſam à toto mundo non abeſt: ſic cum in illa ſacra humanitate incluſus diuinam vitam illi tribuens, in omnibus quoque rebus ineſt illis naturalem vitam adminiſtrans: præſertim cum videamus noſtram intellectiuã animam (quæ ſpiritualis ſubſtantia eſt) licet in ſuo corpore incluſa ſit, per vniuerſum mundum tamen proficiſcitur, & diſcurrit. Quanto magis ille ſimplicisſimus, & purisſimus diuinus ſpiritus id facere poterit? Propter hanc cauſam de illo inquit Propheta, quòd aſcendit ſuper Cherubin, & volauit, & ſuper pennas ventorũ volauit. Quibus verbis nobis ſignificauit Dei præſentiam, & asſiſtentiam, qui omnia videt, omnia penetrat, per omnia proficiſcitur, omnia ſuſtinet, & ſua diuina prudentia regit, atque gubernat.

Quòd ſi ſolis virtus, qui Dei creatura eſt vniuerſum mundum illuminat, & calorem adminiſtrat, quanto magis creatoris virtus, & potentia id facere poterit?

Cum autem hoc manifeſtum ſit, tuæ quæſtioni reſpondebo: cur hic Dominus cum voluerit humanam naturam ſibi induere ab hac tantulla figura non ſolum hominis, ſed infantis, & infantis tãta humilitate, & paupertate

pertate inceperit? In hac autem reſponſionè illud recordare,quod heri di ximus,veniſſe, ſcilicet hūc fortem ducem, vt huic antiquo ſerpenti capuē comminueret,& vt cum illo forti armato pugnaret,diriperet, & de mundi domo,& imperio propelleret,quem ipſe tyrannide occupauerat. Ad id autem vbi ſe accinxit,quibus armis illi vtendum erat, vt cum illo pugnaret? ſi ſua figura veniſſet,& ſuis proprijs armis, quam gloriam cōſecutus eſſet,ſi inimicum ſuperaſſet? Non ea eſt Dei conditio.Culicibus cum ſibi lubet regibus bellum infert,per mulierem Olophernis caput detruncauit,& totum Aſſyriorum exercitum diſſipauit. Et hac ratione debiliora elegit,vt cum fortioribus belligeraret. Hoc ſignificauit Apoſtolus, cum dixit,quod Dei infirmum erat omni totius mundi fortitudine fortius. Qua ratione decebat hunc Dominum venire,vt hæc ſua victoria glorioſior eſſet,cum inimico pugnans non potentia,ſed infirmitate,non ſuæ diuinitatis viribus,ſed ſuæ humanitatis humilitate; non ſui ſpiritus fortitudinis,ſed ſui corporis debilitate: non gigantis corpore, ſed paruuli infantis,de quo ſcriptum eſt,quòd antequam loqui ſciret Damaſci vires ſuperaret,quæ huius mundi principis vires ſunt.

Hac ratione noſter Dauid cū Golia gigante pugnauit, non armis Saulis deauratis: ſed funda,& lapide, id eſt non ſuæ diuinitatis potentia, ſed ſuæ humanitatis infirmitate, & quò debiliora fuerunt arma, eò victoria illuſtrior fuit. Quare hac de cauſa, vt in hac figura veniret, maximè decebat.

Neque propter hanc cauſam ſolum,ſed etiam,quòd hæc eadem figura ad hanc prouinciam erat maximè accommodata. Nam ſi veniſſet, vt homines ſibi conciliaret,& dæmonia confunderet,in ea figura veniret neceſſe erat, in qua ab hominibus magis diligeretur, & a dæmonibus minus cognitus eēt:vt hac rōne in ſe homines beneuolentia afficeret,& arte dæmonia ſuperaret: vt qui aſtu hominem deceperat, atque vicerat, aſtu quoque à Deo vinceretur,& irrideretur. Ad vtrumque nulla figura hac conuenientior erat.

DISCI. Hoc quidem præceptor ſatis probè dictum eſt, & ex his tuis reſponſionibus maximam conſolationem animus meus percipit: maximum enim ſolamen eſt diuinarum operum ſummum artificiū, & conſilium intelligere,& quàm accōmodata media adhibeat ad eos fines conſequendos,quos ſibi proponit.

Neque hæc vna cauſa eſſe debet,quòd noſtra humanitate ſe veſtierit, ſed multa alia, quas ſcire deſidero. Nam ſi hoc negocium carnis oculis intuemur,non videtur conſentaneum eſſe,vt illa altiſſima, puriſſima, & ſimpliciſſima ſubſtantia,quæ(vt Iſaias inquit)terre pondus tribus digitis ſuſtinet,montes,& colles,pondere,& menſura collocauit, tā humili veſte,vt humana caro eſt,indui voluerit.

M A G. Quàm ſpacioſum campum hac petitione aperuiſti, In quo magnum aliquod ingenium ſuæ eloquentiæ flumen effundere poſſet. Quàm multæ diuitiæ ſunt in hoc myſterio incluſæ?

Quis autem illam conſcientiæ puritatem habebit, qua illas tractare audeat, & illam Spiritus ſancti lucem, vt admirabilia intelligat, quæ in illo incluſa ſunt? Illius autem Domini bonitate fretus, quæ ad ea deſcendit noſtra cauſa, nonnulla ex multis dicam, quæ hæc tua quæſtio poſtulat. Vt autem meliore ordine procedamus, illud dicam illo altiſsimo Domino non fuiſſe indignum ſe huiuſmodi hominem facere cuiuſmodi ſe fecit: quo poſito, illud declarabo, quàm fuerit conueniens, vt illa ſumma bonitas hanc noſtram humanitatem ſumeret, quantamque gloriam hinc conſecutus ſit.

Illud igitur contendo, quod infideles indignum diuina maieſtate fieri hominem exiſtimarunt, quòd Chriſtum fuiſſe hominem, vt cæteri ſunt, arbitrabantur, iiſdem ſcilicet proprietatibus, & communibus infirmitatibus cum ijs qui in peccato concepti ſint, omnibus illis peruerſis appetitibus, & perturbationibus, quas ſupra narrauimus, vbi de originali peccato egimus, ex quo intellectus obſcuratus fuit, & liberũ arbitriũ infirmũ, voluntas contumax, imaginatio profuga, & inquieta, appetitus inordinatus, & iners ad omne bonum, & omnium malorum ieiunus, & in primis infirma caro, & in malum procliuis.

Talis homo de ventre matris naſcitur. Quòd ſi homines negant ſe Deum huiuſmodi hominem feciſſe, id iure quidem negant: nihil enim erat Deo indignius, quàm huiuſmodi habitum induere, huiuſmodique naturam.

D I S C. Quem hominem igitur ſe fecit?

M A G. O admiratione, & ſuauitate dignum, in qua pia anima cogitando diu, noctuque verſari non ſatiatur? O Dei ſapientia, quæ ſic abiecta, & proſtrata erigit, parua adauget, & humilia honorat: cum enim ſua immenſa bonitate ſe ita demitteret, vt noſtram humanitatem ſuſciperet, huiuſmodi hominem ſe fecit, vt ſibi dedecori non eſſet, ſed maximæ gloriæ, ſe huiuſmodi feciſſe, vt in illius poteſtate eſſet, quem vellet ſe facere nullo alio ſumptu, niſi ſola voluntate, id faceret.

Primum enim in communi hominũ natura aderat aliud, quod Deus fecerat, aliud, quod dæmonium contulit, quod peccatum eſt. Hic autem Chriſtus Dominus ſibi illud ſuſcepit, quod Deus fecit, & reliquit illud, quod dæmonium conſtruxerat; noſtram naturam ſine peccato ſuſcepit.

Neque communi hominum via conceptus, aut natus eſt, ſed mira quadam ratione, & huiuſmodi maieſtate digna. Spiritus enim ſancti virtute conceptus fuit, & de Maria Virgine natus. Quod ſi Deus naſci tutus erat, ex Virgine naſci debebat: Et ſi virgo parere debebat, hic Deus

eſſe debebat. Hoc conceptionis; & naſcendi genus tam nouum fuit, tam glorioſum,& filij Dei dignum, vt licet multi ſtulti Imperatores,tam quam dij vocati,& coli voluerint,nullus tamen illorum ſibi hanc tantam gloriam vindicauit.

Quid autem de diuitijs,& gratijs dicam, quæ huic ſacratisſimæ humanitati conceſſæ fuerunt? Prima fuit,& ſumma illius cum diuino verbo coniunctio,quod maius eſt,quàm omnis Dei omnipotentia dare posſit. Qua dignitate illa ſancta humanitas ſuper omnia, quæ Deus creauerat, & creare potuit exaltata fuit. Et cum hac dignitate omnes gratiæ conceſſæ fuerunt, ideſt, vt vniuerſale totius humani generis caput eſſet: vt per eum omnibus ex ſtirpe Adæ gratiæ fieri poſſent.

Et cum hac omnes gratiæ illi datæ fuerunt, quas dicunt gratis datas, gratiam prophetiæ,ſapientiæ,faciendorum miraculorum, curandi ægrotos, dominandi in improbos ſpiritus, & omnium diuitiarum, & donorum ſancti ſpiritus, quæ in illa ſanctisſima anima domicilium habuerũt, vt Propheta Iſaias ſignificat,cum inquit. *Egredictur uirga de radice Ieſſe, et ex ea flos, ſuper quem ſpiritus Domini conquieſcet, ſpiritus ſapientiæ, et intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ,& pietatis, & illius animam ſpiritus timoris Domini replebit.* Hæc,& innumerabilia alia dona Sancti ſpiritus in illa ſanctisſima anima incluſa fuerunt: in illa enim omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, vt animæ perſonaliter cum Deo vnitæ dignitas poſtulat,poſita fuerunt. Hoc igitur cum ſic ſe habeat, non erat à diuina maieſtate alienum, tam pulchrum, tamq; diues palium ſe induere.

Nam licet natura humana ſit angelica inferior: tamen gratia ita adaucta fuit,vt longè angelorum naturæ præſtet. Ex uili pãno fieri poteſt veſtis,tam multis precioſis lapillis exornata,tantaque opera, & fimbrijs, vt longè ſit precioſior,quàm ſi ex tela aurea tota confecta eſſet. Quod enim dignitati deeſt materiei,id formæ,& operæ pulchritudo ſuppeditat. Templi velum,quod ante fęderis arcam, & ex diuerſis coloribus, & acu pictũ Dei iuſſu erat:quod ſacræ humanitatis velum ſignificat, quo diuinitatis gloria tecta erat; & illius colorum varietas multitudinẽ,& differentiã illius virtutum, & acum fuiſſe pictum,ſpiritus Sancti exquiſitisſimum artificium, quo illa ſancta humanitas ornata, & pulchra reddita fuit, nobis ſignificat.Propter hanc cauſam dixit Dauid: *Dominus induit ſe pulchritudine, & fortitudine præcinxit ſe.* Et propter hanc cauſſam in ſua pulchritudine,dicitur formoſus præ filijs hominum,quod eſt præ omnibus ſanctis,qui fuerunt vmquàm,aut futuri ſunt. Quod ſponſa in Canticis nobis ante oculos ponit,cum inquit. *Sicut malus inter ligna ſiluarum,ſic dilectus meus,inter filios hominum*, ideſt (vt diximus)inter omnes ſanctos.

Quare Dauid inquit, quod hic Dominus vnctus fuit Spiritus ſancti gratia præ omnibus illis, qui illius participes fuerũt, qui omnes electi fuerunt. Propter hanc cauſam Daniel illum ſanctum ſanctorum vocat.

Præterea naturales animi perturbationes, quæ vniuerſim rationi in hominibus tam rebelles, tamque contumaces ſunt propter peccatum, in quo omnes concepti ſumus, in eo tã obſequentes erant, quàm ante peccatum originalis iuſtitiæ virtute erant: cum enim eſſet ſpiritus Sancti virtute conceptus, ab Adam naturam tantum non autem culpam deſumpſit: propter hanc cauſam hæc mala radix in illo non erat, quæ in nobis quidem eſt.

Non enim æquum erat illum veſtigium vllum peccati habere, qui ad mortalia noſtrorum peccatorum vulnera ſananda veniret. Tanta fuit tandem illius ſanctæ humanitatis perfectio, & pulchritudo, & tantum abeſt, vt doctores exiſtiment, in mundum venire in hac forma diuina maieſtate indignum fuiſſe, vt peccatis ſatisfaceret, vt dicant, quòd licet nullum eſſet peccatum, nec peccatores, quas redimeret, tamen incarnatus eſſet, hac ratione illud confirmans: non eſſe conſentaneum, vt illud tam præſtans opus ſacræ humanitatis (quæ pluris eſt, quàm omne creatum) ex tã fragili re, & caſu facta, vt peccatum eſt, penderet: illud adducunt inter cętera, quòd ad ſummum bonum hæc ſumma cõmunicatio conueniebat, vt per eam illius bonitatis, & charitatis magnitudinem declararet, & pro mundi, quem creauerat, honore: coniunctus enim cũ homine, qui minor mundus eſt, totus maior mundus honore afficiebatur, & coniungebatur cũ principio, a quo profectus erat, vt poſtea expoſituri ſumus.

Huius autem ſacræ humanitatis præſtantia, & gloria hic non conquieſcit: quidquid enim in eo ſucceſsit illi primæ dignitati vnionis cũ diuino verbo conueniens fuit. Huiuſmodi enim ſunt conſequentia, & conuenientiæ corũ operum, quæ diuino conſilio ordinata ſunt. Itaque præter ea, quæ dicta ſunt (neque dignitas, aut gloria in hoc myſterio deeſſet) antequam hic Dominus naſceretur, ſtatim mundi initio, & omnibus ætatibus, quæ poſtea ſucceſſerunt a Patriarchis promiſſus, à Prophetis nunciatus, a Sybillis prædicatus, & in omnibus legis ceremonijs, ſacrificijs, & ſacramentis figuratus fuit.

Quando autem in mundo venturus erat, & quo modo venit? venit, vt tantam maieſtatem decebat. Ab angelo nunciatus, ſpiritus Sancti virtute conceptus, de matre Virgine natus, multis millibus angelorum illius natiuitas celebrata, à paſtoribus ſalutata, à ſtellis ſignificatus, à Regibus adoratus, a iuſtis cognitus Simeone, Anna, Zacharia, Eliſabeth, & in primis à Sancto Ioanne infantulo, qui in ſuæ matris viſceribus incluſus illum cognouit, & adorauit: quod venerationis genus omnium præſtantiſſimum fuit.

Sic

Sic enim Domini gloriæ,& honori maximè conueniebat,qui primum in mũdũ veniebat.cũ illo autẽ adoleſcẽte gloria quoq; adoleuit.In illius enim baptiſmo cœli aperti ſunt,& ſuper illũ in uiſibili colũbæ ſpẽ ſpũs ſãtus deſcẽdit,& illa magnifica pr̃is vox inſonuit.*Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui.* Deinde cum iret ille per terras, & cũ hominibus verſaretur, ea faciebat opera, quæ illius dignitatem maximè decebant.Cum enim Deus in humana forma de cœlo in terram deſcenderet, quænam opera illi facienda erant,niſi Dei opera? Huiuſmodi igitur opera hic Dominus fecit, languentes ſanabat,cęcos illuminabat,leproſos mũdabat,dæmonia eijciebat,paraliticos curabat,mortuos reſuſcitabat, rerũ naturas mutabat, panes multiplicabat, ſuper maris aquas deambulabat, ventis imperabat,tempeſtates tollebat,cordium ſecreta reuelabat, futura nunciabat,ſanctiſſimã vitam viuebat,miram doctrinam prædicabat,peccatis ignoſcebat,homines illuminabat,& ſanctificabat.Quodque magis eſt, non ſolum ipſe hæc miracula faciebat,ſed alia huiuſmodi, & maiora faciebant illi, qui in illum credebant,vt idem dixit.

Neque ſolũ id illius verbi virtute operabatur, ſed tactu ſolũ illius veſtis,quæ in terris ſalutẽ omnibus afferebat,qui illũ contingeret. Quid autem eſt Deo dignius, quàm hoc vitæ genus? Nulla quidem alia ratione æquum erat, vt cum hominibus, quàm huiuſmodi amplitudinibus verſaretur.

Sequitur deinde mors,quæ licet mors turpis videretur, non tamen minus,quàm vita glorioſa fuit. Nam ſi à mundi initio in Abel iuſti morte improborũ bellũ cum bonis incœptum fuit, & in omnibus ætatibus perſeuerauit cum Prophetarum morte, quo modo cum peruerſo mundo ſe gerere debebat cum eo,qui ſic viuebat,& huiuſmodi doctrinam prædicabat,& huiuſmodi teſtimonium ſuorum malorum operum afferebat, niſi eum perſequi,qui ſe ſic perſequebatur,& eum perdere, à quo ſic euertebatur, & mortale bellum illi inferre, à quo in ſe huiuſmodi inferebatur? Quid illi faciendũ erat,qui totus carneus erat, in eũ, qui totus ſpiritus erat? Quid frenetico niſi in medicum inſanire? Quid lippo niſi lucis ſplendore offendi? quid latroni, niſi in illos ſęuire, qui ſua furta retegeret?

Quid autem de modeſtia,& grauitate dicam, quam in morte præſe tulit? ipſe per ſe ad mortis locum venit; ante illius mortis diem veſperi ſuis diſcipulis prædicauit,eos conſolabatur, illi pedes lauit, illud altiſſimum, & diuiniſſimum ſui corporis, & ſanguinis ſacramentum ordinauit; illis ouiam proceſſit,qui vt illum caperent,veniebant, & vbi illi in terram ceciderunt,bis eos erexit. Sanctum Petrum reprehendit, quod vnum ex ſuis inimicis percuſſerat; & ſua benedicta manu illius vulnus ſanauit. Et ſam in medio ſuorum inimicorum conſtitutus,qua patientia in tã multis tor

mentis

mentis vſus eſt? Quod ſilentium in tam multis accuſationibus? Quam manſuetudinem inter tot iniurias? Quam grauitatem in reſponſionibus? Quam modeſtiam ante iudices, & tribunalia tam iniuſta? Neque minus animaduertenda ſunt verba, quæ in cruce protulit tam perſona, à qua dicta fuerunt, digna pro ijs orando, qui illum crucifigebant, & ipſa blaſphemabant, bono latroni paradiſum offerendo, & amato diſcipulo piam matrem commendãdo, & ſpiritum in manus patris ſui, illius tantæ obedientiæ opus ad finem perducens.

Hæc omnia apertè illius innocentiam teſtabantur, & perſonæ diuinitatem oſtendebant: ſed multo magis paſſionis tempore mundi motus idem teſtatus eſt. Elementorum mutatio, cœlorum obſcuratio, terræ motus, lapidum fractio, ſepulchrorum apertio, mortuorum reſurrectio, & veli templi ſciſſio, quod illius ſanctæ humanitatis figura erat: ita decebat, vt diſcindiretur, cum illa pateretur: conſentaneum enim erat, vt ita mundus commoueretur, cum mundi creator in cruce moreretur. Vt omnia ab initio ad finem pari concordia proficiſcerentur, vt tanti Domini dignitate decebat, conceptio, natiuitas, vita, mors cum reliquis omnibus; neque in hac re illius gloria deſijt; quòd ſi mortuus eſt tertio die ſtatim, vt mortis Dominus, & victor reſurrexit, & cum illo multi alij mortui, & infernum diripit, & huius mundi principem cepit, quo facto, illa tam magna præda ſua ipſius virtute ad cœlum per aerem cum anima, & corpore aſcendit, præſentibus diſcipulis maxima admiratione affectis; & inde miſit ſpiritum Sanctum cuius virtute per nonnullos piſcatores mũdum reformauit, idolorum altaria deiecit, Imperatores deuicit, Martyres conſolatus eſt, fecit vt deſerta loca à Monachis habitarentur, & multa loca à virginibus, & mundum ſapientia, & religione, & Dei cognitione repleuit, de ſuis inimicis, & de omni mundi potentia, & (quod magis eſt) peccati triumphauit, & qui illius mortem procurarunt, meritam pęnam luerunt.

Vt autem redeamus ad rem, quis diuina maieſtate indignum arbitrabitur, ſe hominem facere, cum totius illius vitæ reliquum, tam multis mirabilibus, tanto ordine, & rerum conſequentijs adornatum, atque illuſtratum ſit? qui hanc deſcriptionem, hanc mirabilem rerum congruentiam, & rerum myſteriorum condecentiam conſiderabit, quin mirum Dei conſilium, & ſapientiam non agnoſcat? Quomodo nonnulli pauperes, & rudes piſcatores hanc telam texere ſcierunt, hoc opus deſcribere, tantaq; concordia, niſi eadem veritas eos rexiſſet? Quamobrem vt Philoſophi in huius mundi fabrica tantum ordinem, & rationem videntes, illum intellexerunt caſu, & fortuito minime eſſe conſtructum, ſed ſapientiſſimum habere artificem, & rectorem, qui illum adminiſtraret; ſic etiam hunc mirabilem Chriſti vitæ proceſſum, & quidquid ante præceſſit, & paulo poſt

conſe-

conſecutum eſt videntes,& hinc miram horum myſteriorum conuenientiam,& congruentiam,& multò magis magnum fructum,quem inde totus mundus percepit, minime facere potuerunt homines, quin tantum opus reciperent, & approbarent, & cognoſcerent, quod hoc conſilium erat Deo dignum,non humanum inuentum; licet hoc vnum non ſit noſtræ fidei fundamentum: alia enim innumerabilia ſunt, quæ hãc cęleſtem veritatem confirmant,atque teſtantur.

Quare iure quidem Propheta dixit, quod teſtimonia, & myſteria noſtræ fidei credibilia facta erant nimis,propter multas rationes,quib.mundus adductus illa recepit.

Disc. Non poſſum præceptor mi verbis tibi explicare, quantam conſolationem anima mea ex tam copioſo, & ſuaui ſermone perceperit. Homini enim Chriſtiano, qui duo lumina in ſuo intellectu habet, aliud naturale rationis,aliud fidei,nihil ſuauius eſt,quàm videre, hæc duo lumina concordare.

Nunc autem cum iam demonſtraueris illius Domini altitudine non fuiſſe indignum,ſe huiuſmodi hominem feciſſe, qualem hic demonſtrauiſti,nunc mihi tradas velim,quod initio propoſuiſti,ideſt quantæ gloriæ huic Domino fuerit, noſtram carnem ſumere, quamque fuerit diuinæ naturæ conueniens. Nam quæ conuenientia, aut quæ ratio eſt, qua in vna perſona duæ naturæ tam inter ſe diuerſæ, vt diuina, & humana eſt coniungeretur.

Quàm fuerit conueniens diuinam naturam, cum humana coniungi declaratur,quàm multique fructus ex hac mirabili coniunctione conſecuti ſint.

MAG. Vt huic petitioni reſpondeam illa ratione vtar, qua Angelicus Doctor Sanctus Thomas vtitur,tam efficaci, tamque potenti, vt nullus futurus ſit mentis,& rationis particeps,quin ab illa cõuincatur. Quæ vt intelligatur,illud tãquam notum,& manifeſtũ ſupponendũ eſt,illud cuilibet rei conuenire,quod ei ſecundũ ſuã naturã conuenit. Sic.n.dicimus ſtudere,legere, philoſophari, doctrinæ eſſe capacem homini conuenire: quòd illius naturæ competunt, quod eſt,creaturam rationis participem eſſe. Iam quæ Dei natura ſit, videamus; omnes quidem fatentur eandem eſſe eſſentialem bonitatem,qua creauit omnia, regit, ac gubernat. Hæc eſt illa perfectio, qua ille gloriatur, quæ omnium, quæ in illo ſunt,glorioſiſsima eſt,vt ſupra dictum eſt. Nunc autem peto,quid ſit bonitatis proprium?

Disc. Illud in ſcholis tritum eſſe audio,quod a S. Dionyſio dictum eſt,bonũ eſſe ſui ipſius cõmunicatiuũ,vt in omniũ creaturarum præſtantiſsima

tiſsima

tisſima cernitur, qui Sol eſt, qui tã liberaliter omnibus corporeis creaturis ſuum ſplendorem, calorem, & virtutem impertitur.

MAG. Satis probè reſpondiſti: idem exẽplũ eſt in hominibus, qui reipſa boni ſunt, qui vellent quidem (ſi fieri poſſet) in omnes homines illã bonitatẽ infundere, & ſui ſimiles reddere. Quãobrem ille magnus ſapiẽs dicere ſolebat, ſe ſine liuore omnibus ſuam ſapientiam cõmunicare, neminiq; honeſtatẽ, & pulchritudinẽ abſcondere. Hæc autẽ cũ ſit bonitatis naturalis proprietas illud ſequitur, quòd quò maior erit bonitas, ita etiam magis ſui ipſius cõmunicatiua erit; vt in igne cernitur, cuius cũ ſit natura propriũ cõburere, & inflãmare, quò maior erit ignis, eò valentius etiã comburet, & inflammabit.

DISC. Quis hoc negare poterit?

MAG. Neque quod hinc conſequitur negare poterit: ideſt, quòd cũ Deus non ſolũ bonus ſit, ſed ſummè bonus, & eadem bonitas, illud ſequitur ſui ipſius ſummè cõmunicatiuũ eſſe: neque alia erat ratio, qua ſe homini ſummè cõmunicaret, quàm ſua ipſius eſſentia communicanda: qua communicatione non ſolum homini, verũ etiam omnibus creaturis pro ratione illius ſpeciei ſe communicauit: cum in hominẽ concurrant, & in vnum congregatæ ſint tã ſpirituales, quàm corporales, quod ex vtraq; natura conſtet.

Hæc ratio tam potens eſt, vt quid ei reſponderi poſſit, non videã. Nã ſi quis diceret, iam Deum homini huius mundi omnes diuitias communicaſſe, cum ſuo ſeruitio omnes creaturas conſtituiſſet: id tamen omne ſi cum Deo conferatur, tamquam punctus eſt in medio mũdi conſtitutus, cum altiori cœli circulo comparatus. Nam (vt inquit Sapiens) hic mũdus totus in conſpectu Dei eſt tamquam gutta matutini roris, vel tamquam granum, quod in aurificis lance ad ponderandum imponitur. At Iſaias vlterius progreditur cum dicat omnes mundi nationes in illius conſpectu eſſe, tamquam ſi non eſſent, & corã illo pro nihilo habentur. Id igitur cũ ita ſit, quì fieri poterit, vt ſumma cõmunicatio dicatur, nobis illa tribuere, quæ Propheta ſpiritus Sancti penitus, nihil eſſe dixit? Quare hæc diui Thomę ratio potisſima eſt.

DISCIP. Maximè quidem miror cum videam, quàm breui ratione meæ quæſtioni ſatisfacias, ex quod factum eſt, vt quo prima fronte à diuina maieſtate alienum videretur, apertisſimis rationibus oſtendis, id Deũ maximè decere. Quid tamen illis reſpondere debemus, qui dicunt magis Dei filiũ dignitatẽ decuiſſe corpus luce formatũ ſuſcepiſſe (quæ creatura formoſisſima eſt, quàm ex carne conſtans, quod ab Adæ carne originẽ trahebat, & aliorũ magnorum peccatorum, qui in huius Domini genealogia numerantur, licet illius caro innocentisſima, & abſque vllo peccato eſſet?

MAG.

MAG. Breui huic quæſtioni ſatisfaciam, vt Euſebius Emiſſenus illi reſpondit inquiens; id noſtræ redemptioni iuſtitiæ minimè conuenire. Nũ lux (inquit ille) peccauit, vt in ſuo corpore aliorum peccata lueret? Quare huius creaturæ corpore illius mortis pretium dari non potuit, neque illius reſurrectionis exemplum.

Præterea nullã mihi ſpem attuliſſet fore, vt inimicum meũ vincerẽ, niſi in meo corpore ille triumphaſſet. Ad quid debebat ille lucis corpus ſumere, qui ad redimendum hominem veniebat; inanis eſſet profectò ille medicus, qui ſanũ hominẽ ſuſciperet, & infirmũ relinqueret. Aegroto enim corpori medicina adhibenda eſt.

DISC. Satis huic factum eſt. Nunc vero aliud mihi ſuboritur dubium, videri, ſcilicet hominibus illa ſumma maieſtate fuiſſe indignũ ſibi carnem induere.

MAG. Ad id breuiter reſpondeo: quod licet homò ratione ſuarũ humilitatum, infirmitatum, & ſuæ carnis vilitatis ſit ex omnibus creaturis miſerior, & vilior: tamen ſi illius animæ præſtantiam reſpexeris, & finẽ, ad quem creatus fuit, nihil profectò (inquit S. Thomas) ex Seraphin altiori cedit: cum Seraph nullus alius finis ſit, nullaque beatitudo, quàm ipſius hominis finis, & beatitudo, cum vtrique ad eandem gloriã creati fuerint: quam ſancti ſemper in oculis ferunt, ne quid tanta dignitate indignum faciant. Sic de quodam ex priſcis patribus, qui Iſidorus dicebatur: ſcriptum eſt; quod olim cum menſæ accuberet, cępit vehementer flere, qui interrogatus cur tantam vim lacrymarum effunderet, reſpondit, fleo, quòd beſtiarum cibum comedam, cum deceret, vt pro animæ meæ dignitate in paradiſo diuino cibo fruerer.

Si quis autẽ hãc tantã hominis dignitatẽ animaduerteret, videret profectò non fuiſſe illa immenſa bonitate indignũ, tã nobili creaturæ remedium parare.

DISC. Non poſſum non maximè hac reſponſione gaudere, cũ tantopere ad finẽ meũ conducat. Sed, quoniã tanta res, vt Deũ fieri hominem ſecum magnos fructus, magnaſq; vtilitates hominũ vitæ ferre debet, id mihi in præſenti declaret velim.

MAG. Id tibi compertum erit, ſi illud memoria tenueris, quod hactenus tractauimus, vnà cum ijs omnibus, quæ in hoc libro legiſſe mihi ſignificaſti. Primũ enim hac ratione nos ille Dominus ad ſe amandũ laceſſiuit, nobis ſuæ bonitatis immenſitatẽ aperiens, quo nihil eſt, quod magis alliciat ad amandum.

Nam quemadmodum (vti diximus) diuinæ bonitatis proprium eſt, ſe ſummè communicatè, ita hæc ſumma communicatio apertiſſimum argumentum eſt, illam eſſe ſummam bonitatem, quæ ſe ipſa hac ratione communicauit.

Hinc

Hinc etiam nobis ſuæ charitatis immenſitatem declarauit, cum ſe noſtrum fratrem, noſtram carnem, noſtrum ſanguinem effecerit, quod pariter nos ad illum amandum allicit, atque trahit. Hac ratione noſtram quoque ſpem adauxit, & fieri poſſe nobis oſtendit, quòd, ut Deus deſcenderat, vt ſe hominẽ faceret, fieri quoque poſſe, vt homo per gratiã aſcenderet, vt ſe Deo ſimilẽ redderet: cũ illud ſit multò maius, quàm hoc, vt in ſuperiori libro docuimus.

Quòd ſi illos admirabiles fructus arboris crucis memoria tenes, quos narrauimus, intelliges profectò, quòd illorum fundamentum eſt, Deum ſe hominem feciſſe; minimè enim fieri poterat, vt in cruce moretur, niſi homo extitiſſet, itaque omnibus his fructibus caruiſſemus, in quibus omnis noſtra ſalus, atque redemptio conſiſtat. Præterea cum hic Dominus ſe hominem feciſſet, & cum hominibus tanta ſanctitate verſatus eſſet, beatitudinis iter ſuæ doctrinæ luce nobis adaperuit, & faciliorem reddidit, nobiſque ſpem dedit ſui ipſius exempli virtute fore, vt & nos cum illo proficiſcamur: altera enim noſtra ignorantia, altera noſtra infirmitas indigebat; & vtræque vt cum carnali ſapientia, & mundi potentia pugnaremus, opus erant.

Cum enim euangelij philoſophia ex altera parte inordinatæ cupiditatis, honorum, diuitiarum, & ſenſuum voluptatum damnatio ſit; & ex altera, nihil magis curent (vt vniuerſim loquar) omnes homines, & omnes mundi magni, & prudentes viri (qui per mare, & per terras, per ferrum, & ignem, hæc omnia conquirunt, in quibus ſuã fœlicitatẽ, & vltimum finẽ poſitum eſſe decreuerunt) quo modo debilis homunculus poſſet huic torrenti reſiſtere, & totius mundi opiniones reprobare, niſi Chriſti ſibi exempla, & teſtimonia haberet? ſtatim in promptu eſt illud S. Bernardi argumentum, vbi de humilitate, aſperitate, & paupertate veſtimentorum, quibus puer Ieſus natus inuolutus fuit; ſic inquiens. Vel hic puer, qui hoc genus aſperitatis delegit fallitur, vel mundus, qui contraria perſequitur, aberrat; & fieri non poteſt, vt ſumma ſapientia fallatur: illud igitur ſequitur mundum penitus falli. Hoc argumento boni mundi prudentiã, & potentiam irrident.

Hic autem eſt vnus ex fructibus, quem Dei filius in mundum tulit, vt S. Aug. his verbis, inquit. Vt homines fidentius ad primam, & ſummam veritatem, qui Deus eſt, pergerent eadem veritas humana carne induta fidem, ideſt fidei veritatem, atque doctrinam ſtatuit, atque fundauit. Neceſsitatem autem, quæ aderat huius myſterij tantæ auctoritatis, neſcio, quo lumine conſecutus ſit ille magnus philoſophus Plato, qui inquit, hac conditione ſuos diſcipulos debere præcepta ſeruare, quæ illis dedit, quoad veniſſet alius homo magis ſacer, qui aliam præſtantiorẽ doctrinam illis traderet.

Disc. Iure quidem præceptor dixit Dauid. *Quàm dulcia ſunt faucibus meis eloquia tua Domine ſuper mel ori meo*. Hoc inquam propter iucunditatem, quàm ex tuis ſermonibus percepi: præſertim cum in animo euoluo, quàm multis rationibus, & vijs infinita bonitas ſuæ incarnationis myſterio noſtram infirmitatem adiuuet. Qui enim tam multis infirmitatibus circunuentus erat, & tam multis malis propenſionibus oppreſſus, illius communis peccati ratione vniuerſali medicina indigebat, qua curaretur. Quæ quidem in crucis myſterio ſatis potens reperitur, vt ex dictis facile colligitur vnà cum ijs, quæ in ſuperiori tractatu continentur, ſed quoniam huius myſterij materies, ex altera parte tam alta eſt, ex altera tã copioſa, alia qdẽ habeo, q̃ a te ſcire velim, quę in aliũ ſermonẽ differemus.

Mag. Album quidem figis: noſtri enim intellectus imbecillitas melius diſtincta, & paulatim declarata percipit, quàm ſi omnia vnà tractentur. Recordor quidem apud Quintilianum legiſſe, quod, vt vaſa ſtrictiori ore liquorem recipere non poſſunt, ſi totus vnà infundatur, ſed recipiunt ſi ſenſim infunditur, ſic etiam melius quæcunque difficilia ſunt, percipiuntur cum paulatim, & diſtinctè id nobis traditur.

TRACTATVS TERTIVS,

in quo quæritur, cur Saluator noſter, cum illi placuerit ſe hominem fieri, ſuam vitam humilem, pauperem, & laborioſam eſſe voluerit.

DISCIPVLVS.

QVAM tractamus materiem tantam ſuauitatem ex altera parte, & tantam maieſtatem ex altera habet, vt ſemper mihi aliqua inquirẽda ſi occaſio, qua de illa aliquid quæram; propter hanc cauſam ſuperiori aliam quæſtionem adiungam. ſcire enim velim, cur altiſſimus Deus, cũ pro nobis fieri hominem ſibi placuerit, in terris tam pauper, tam humilis, tam multiſque moleſtijs eſſe voluerit; quàm multas in ſua ſanctiſſima uita, & morte paſſus eſt. Vniuerſalis. n. mundi iudicium paupertatem & vitam humilem, & laborioſam rem abiectam, & uilem eſſe exiſtimat, & omnibus rationibus tam quæ fieri, quàm quæ fieri non poſſunt, contendit, vt ab illa effugiat.

Mag. Huic quæſtioni ſi res apud homines ſapientes, & Philoſophos tractaretur, nihil perfecto loci eſſet. Ex quibus multi ſine fidei hu-

mine ſola naturali ratione hæc omnia bona, quæ mundus adorat a ſe longe remouerunt, exiſtimantes ea quidem hominibus onera eſſe, curas afferre, & ad philoſophiæ ſtudium, quod ipſi ſectantur, maxima impedimenta eſſe, & fœlicitatem, quam ipſi proſequebantur, ſumopere perturbare, quod ita verum eſt, vt vel Epicuri diſcipuli (qui felicitatem in voluptatibus ponebant) hoc vitæ genus effugerent dicentes, quòd hæc onera, hæ curæ, & moleſtiæ, quas ſecum trahebant, voluptates, & iucunditates illius vitæ, quam ipſi expetebant, perturbabant, minuſque gratas, & ſuaues reddebant Philoſophi autem ſtoici hæc bona, nullo modo appellari bona volebant, quod qui illa haberent, minime bonos facerent, imo nonnunquã in cauſa eſſent, vt inaniores, impudentiores, molliores fierent, & in calamitatibus oppreſſos inhumaniores (calamitates. n. non ſunt experti) & in primis magis voluptatibus, & turpitudinibus dediti eſſet, quòd diuitiæ ad id, & ad alia multa illos impellunt.

Cum autem mundus tam cęcus ſit, vt vera bona non cognoſcat, & Iudæi Meſſiam omnium ditiſſimum, & potentiſſimum expectent, vtriſque huius doli vanitatem aperiam. Et quoniam, quæ ad aliquem finem ordinantur ab eodem fine cum illorum ordo, tum ratio deſumatur, illud mihi dicas velim, cur Dei filius in mundum venire debuit?

Disc. Hoc quidem tantum negotium, vt eſt mundi Dominum in hunc mundum venire humana carne veſtitum niſi pro magnis rebus eſſe non potuiſſe, ideſt vt mundum renouaret, & maximis bonis homines afficeret.

Mag. Hunc a te peto, cum duo genera bonorum ſint alterum corporis, animi alterum, quænam tibi maiora videantur.

Disc. Huic rei quiſque vel rudis agricola reſpondere poſſet; cum illud compertum ſit, quod quanto anima corpori præſtat tanto animæ bona, quæ nos ad vitam æternam diſponunt, corporis bonis, quæ deſinunt cum vita profecto præſtant. Vt autem hæc tam præſtantia bona nobis daret, vt in mundum veniret conſentaneum fuit. Et ne quid amplius a me requiras, vlterius progrediar, & ex dictis colligam, quod vt animi bona bonis corporis præſtantiora ſunt, ſic animi mala (quæ peccata ſunt) quã corporis mala peiora ſunt: hæc quæ eo gradu (vt apud S. Auguſtinum legiſſe memini) vt minus malum eſſet, omnes mundi creaturas perdi, quàm Deum vnico mortali peccato lędere.

Mag. Satis probè philoſophatus es. Et hinc colligere poſſumus, quòd cum mundi Dominus veniret, vt mundum reformaret, quem ipſe creauerat, æquum erat, vt duplici de cauſa veniret; altera eſt peccata in exilium eijcere, quæ vera mala ſunt, altera eſt nos veris bonis, quæ animi bona ſunt, diuites efficere.

Quod ſi ad hunc finem veniebat nullum aliud vitæ genus illi conueniebat,

aiebat, niſi huius, quæ vita pauper, aſpera, & humilis erat.

DISC. Hoc ſcire peruelim.

MAG. Me ſi attente audiuetis profectò cognoſces. Medici, vt aliquem morbum curent, in eo maximè inuigilant, vt illius merbis cauſas remoueant, qui putridi humores ſunt, a quibus efficitur morbus.

Hoc autem curandi genus ab illo medico ſeruatum eſt, qui de cœlo deſcendit: ſtatim enim ut venit primis peccati radicibus applicuit. Quæ res, vt intelligatur ſciendum eſt, quòd omnium malorum vniuerſale principium, & fons eſt nimius ſui ipſius amor, originalis peccati primo genitus filius omnis corruptionis principium, & ante Chriſti præcurſor. Ad cuius aduentum inquit Apoſtolus, homines ſui nimios futuros eſſe amatores.

Ab hoc amore tres oriuntur filij, qui tres improbi filii ſunt, ideſt honoris, diuitiarum, & voluptatum inordinatus amor. Ex his autem tribus ramis, qui ab hoc peſtifero trunco naſcuntur, omnis mortis fructus, & vitæ noſtræ corruptionis oritur. Et hoc modo dicere poſſumus, quod vt omne hominum genus poſt diluuium a Noe profectum eſt per illos tres filios Sem, Cham, & Iaphet, ſic omnia vitia humani generis ab hoc vniuerſali patre illorum omnium, qui ſui ipſius amor eſt, per hos tres filios, quos habuit, qui tres improbi amores ſunt, quos diximus naſcuntur. Ex illis enim primus honoris peruerſus amor eſt, ad multa peccatorum genera oritur.

Huius rei cauſa eſt, Quod homines non in virtutem honórem ponunt, (quæ ſola honorem meretur) ſed in multis inanibus rebus, quas mundus cęcus honore dignas exiſtimauit, licet non ſint, honorem ſitum eſſe vult. Et vt horum ſingula conſequaris multæ malæ artes, & rationes reperiuntur, & his omnibus vtuntur ij, qui hanc vanitatem expetunt, vt illud ſibi conſequantur, quod tantopere deſiderant: & ita in multos peccatorum abyſſus incidunt, & quæ ſuis animabus neceſſaria ſunt, cum non tantopere ſibi honeſta videntur omittunt. Hoc in cauſa fuit, vt cum Phariſei mira Chriſti opera viderunt, illum ſequi noluerunt, neque illi credere: quod (vt inquit S. Ioannes) potius mundi, quàm Dei gloriam amarunt. idem Dominus eandem ſententiam repetit, inquiens. Quomodo poteſtis credere vos cum alter alterius honorem quærat, & Dei honorem negligat, qui a Deo proficiſcitur? Adſunt etiam multa facultatum genera, & multæ malæ artes, quibus illos adipiſcamur, ita etiam his ſunt multa incitamenta ad multa peccatorum genera. Quare inquit Apoſtolus, omnium malorum cupiditatem eſſe radicem. Cupiditas etiam voluptatum inordinata eſt, tamquam multorum malorum ſemen. Mundani enim homines veris voluptatibus bonæ conſcientiæ neglectis (quæ, vt inquit ſapiens perpetuum conuiuium eſt) ſuas voluptates, ponebant in cibo. & po-

tu.in ſomno,& in carnis voluptatibus,in curioſis veſtibus, in mollibus lectis,in magnificis domibus,in feſtis,in ludis,& in alijs delitijs, quas caro appetit,ponunt,quarũ ſingulæ ſæpe multis malis artibus cõparantur, & ita multorũ peccatorum in cauſa ſunt: præterea homines effęminatos, & molles immanes,viles,infames Epicuri diſcipulos, & Macometi, qui illius voluptates ſequebatur,& in primis(vt inquit Apoſtolus)Chriſti crucis inimicos efficit,& magis ſuarũ voluptatũ,quã Dei amatores, & idolatriæ,& ſui ventris miniſtros.

Neque ſolũ multorũ peccatorũ hic amor in cauſa eſt, ſed etiã eſt omniũ virtutũ gladius: cũ enim voluptatis amator, laborum inimicus, cũq; omnes virtutes ſint cũ laboribus coniunctæ,eadẽ ratione, qua quis eſt laboris inimicus,omniũ quoque virtutũ inimicus eſt. Quamobrem inquit Seneca in voluptatis regno virtutẽ nullã partẽ habere: & alio loco,inquit vili omnino illã virtutẽ æſtimare,quę nimis ſuũ corpus diligit; ita quoq; cõmunis philoſophorũ ſententia eſt,quòd voluptatis amor omniũ malorũ eſca,atque cibus ſit. Et multo magis hi tres amores erunt, de quib. hic agimus; cũ autẽ quiſque illorũ in ſuo genere tã potentes ſint, maximè ad peccandũ homines impellit; cũ illud nobis cõpertisſimũ ſit, quòd qui hac affectione tenentur,neque paradiſum, neque infernum, neque iudicium,neque mortẽ,neque promisſiones,neque minas,neque Dei beneficia æſtimant; imò id omne,vt ſint voti cõpotes, tã facilè quàm aranei telas diſcindunt.

Hæ vero cũ ſint tres primæ humani generis plagæ: æquisſimũ erat, vt ille Dominus,qui de cœlo venit,vt mundi medicus eſſet, his cataplaſmata,& remedia pararet. Quãobrẽ præter gratiæ remediũ,& ſacramentorũ, (quod ad id maximè conducit)voluit ſuã vitã eſſe pauperẽ, humilẽ,& laborioſam,& multò magis mortẽ; Quòd ſi ad id veniebat, quanã alia ratione illi veniendũ erat? fęlicitatene,& pompa, cũ ad noſtrã ſuperbiã ſanandã veniret? locupleſne cum ad illorũ inordinatã cupiditatẽ ſanandã veniret? commodiſne omnibus,& delitijs,vt alter Salomon, cũ ad illorũ nimiũ luxum damnandum veniret? Quòd ſi contraria contrarijs curantur,quonã modo horũ morborũ medico veniendũ erat, niſi illis medicinis,quæ his contrariæ eſſent?

Hoc autem exemplum ſanctis ad mundi deſpicientiam, & huius generis vitæ amorem maximus ſtimulus fuit, cum illud in Chriſto Domino viderint. Quis enim tam ingrati animi futurus eſt, qui cum cęli creatorem,& angelorum dominum,& beatorũ gloriã in hoc habitu, & figura tã humili uideat,ta multa tormentorũ genera patientem, non aliquam partem illius imitari conetur,quod in eo uidet, uel ſaltẽ nõ permittat, vt medicina,quæ tanti conſtitit,fruſtra facta ſit. O medicinã,inquit Sanctus Auguſtinus,quæ rebus omnibus remediũ affert, quæ oĩa diſper-

ſa

ſa colligit,quæ debilibus ſubſidium præbet, quæ omnia ſuperuacanea detruncat,& corrupta corrigit. Quæ ſuperbia ſanari poteſt,niſi hac Saluatoris humilitate ſanatur? Neque minus hanc cœleſtem philoſophiam naſcendo,quàm moriendo docuit,cum eodem die,quo natus eſt, nulla ratione habita temporis anni in ſtabulo hoſpitari,& in præſepio collocari voluerit,& ſtatim re ipſa huius vitæ iniuriarum,& miſerias experiri voluit. Nã (vt inquit S.Bernardus) illius natiuitatis tempus hyemis fuit, & nox frigida,locus apertus, lectus durus,panni pauperes,comitatus Ioſephus tantum,& Maria. Quæ paupertas igitur, quæ humilitas cum hac conferri poteſt?

Quo magis hic Dominus deſcendere debebat, quàm in ſtabulo naſci, & in præſepio dormire,quod eſt cum belluis lectum, & domum communem habere: O Rex angelorum,o cœlorum Dominus,quiſnam locus hic eſt,quem delegeris? ſi cœlum tua ſedes eſt,& terra ſcabellum pedũm tuorũ ſi ſedes ſuper cherubin,& inde reſpicis abyſſos, cur tuam ſedem in tantæ humilitatis abyſſo ponere voluiſti? Nulla alia ineſt cauſa, niſi noſtræ vitæ remedium:inde enim ſtatim exemplo docere vis,quod deinde verbis prædicaturus eras. Hoc autem præſepium eſt ſuggeſtus, ex quo magna efficatia mundi deſpicientiam,& euangelij philoſophiam doces.

DISCIP. Satis mihi factum eſt,atque perſuaſum, quòd nullum vitę genus erat, quod Saluatorem ſequi magis conueniret, quàm hoc ab eo delectum,eo poſito,eum veniſſe,vt de mundo peccata in exilium eijceret illorum radicibus euellendis. Quòd ſi,vt cum his tribus gigantibus pugnaret,qui tam potentes ſunt,ſi vt idola deijceret,quæ a gentibus colebantur ſi vt bellum inferret pompis, & vanitatibus,ſuperbiæ, auaritiæ,delitijs, quæ mundum vſurpauerunt,& ſecum omnes homines trahebãt, & a Deo alienabant, & illorũ ſtudia ad idolorum cultum conferebant,quibus alijs armis cum illi certare debebat? quo alio habitu illi veniendum erat? ſed quoniam mihi dixiſti hunc Dominum non ſolum venire, vt de mundo in exilium eijceret mala,quæ peccata ſunt, ſed etiam, vt nos omnibus bonis cumularet, ſcire velim, quo hic humilitatis,& paupertatis habitus ad id etiam conducat.

MAG. Hoc etiam tibi eadem facilitate exponam. Quare illud tibi ſupponendum eſt, nullum maius bonum poſſe a rationali creatura comparari,quàm Deo ſimilem fieri, illam ſummam ſanctitatem, & puritatem imitando.

Neque quiſquam exiſtimet præſumptionem eſſe ad hanc ſimilitudinẽ aſpirare:cum idem hominus toties nos ad illa excitet inquiens. Eſtote ſancti,vt & ego ſanctus ſum. ſic & Apoſtolus nos adhortatur inquiens. Prior homo a terra terrenus fuit, ſed ſecundus a cęlo cęleſtis fuit, qualis terrenus fuit,tales & terreni ſũt,& qualis cęleſtis fuit,tales & cęleſtes ſũt.

Quare ſi hactenus terreni imaginem geſſimus, nunc cęleſtis imaginē geramus.

Hanc vitæ altitudinem Dominus pulchra ſimilitudine nobis ſignificauit inquiens per Ezechielem prophetā: ſummam ego (inquit Dominus) medullam cedri, ſummitatem frōdium eius auellam, & tranſportabo eam in altum montem, ibi naſcentur, & ſuum fructum ferent. Quanā cedrus hæc eſt, quæ medulla, quæ ſummitates? alta cedrus Pater omnipotēs eſt, huius cedri medulla filius eſt, qui in patris ſinu eſt, & ramorum ſummitas ſpiritus Sanctus eſt, qui ab vtroque procedit: hæc autem ſummitas in alto eccleſiæ monte plantata fuit, & ibi hic diuinus radices egit, & cęleſtē fructū tulit, cū in terra homines cęleſtes, & diuini nutrirentur, vt plantæ natura eſt, quæ in illa plantata fuit.

Ad id maximè Deus in terras venit; & hoc nos dignos fecit, & ſpiritū Sanctum miſit, vt ſui ſpiritus virtute, ita homines ſpirituales efficeret, & ædificaret, vt ab omni carne eos ſeparans hanc cœleſtem vitam viuere poſſent. Et cœleſtis vita dicitur propter ſimilitudinem, quam in ſuo genere habet cum eorum ſpirituum beatorum vita, qui cum liberi, & ſoluti ſint terrenis rebus ſemper ſe continent in eo, vt ſuos oculos diuina bonitate paſcantur, infinita luce fruentes illius vniuerſalis, & ſummi boni, in quo omnia bona ſunt.

Hoc idem in ſuo genere illi faciunt, qui hoc cœleſti ſpiritu ducti eò peruenerunt, vt hanc vitam viuerent, vt ſancti fecerunt, qui a mundo ſegregati in Deum omnem operam, & curam contulerunt, & ità vt corpore in terris, & animo cogitatione, & deſiderijs in illa cœleſti patria verſarentur.

Huius autem generis vitæ primus auctor Deus eſt, vt ipſe inquit cum ſancto Iob loquens his verbis; ſciſne tu ordinem, qui in cęlis eſt, & hunc eundem ordinem in terram ponere poteris? Deus ſolus hanc mutationē facere poteſt, vt eſt homines in terris cęli puritatem, ordinem, & exercitū imitari, vt Apoſtolus ſe feciſſe oſtendit, cum inquit; omnis mea conuerſatio in cœlis eſt; non enim in caducis rebus oculos animæ ſuæ poſuerat, quæ cernuntur, ſed in æternis, quæ cerni minimè poſſunt. In hac autem tam difficili prouincia opus eſt, vt homo penitus inordinatis affectibus terga det, & moleſtiſsimis huius mundi curis. Nam (vt S. Climacus inquit) vt minimè fieri poteſt, vnicum oculum cęlum, & terrā intueri, qui duo termini contrarij ſunt, ſic fieri non poteſt, vt homo in cęleſtiū rerū & caducarum amore, mentē & cogitationē habeat: Vt enim in alteris viuas, in alteris tibi moriendum eſt. Hic illud abnegare, & Euangelij crux eſt, & illa mortificatio, ad quam nos ſæpe Apoſtolus hortatur, ſuadens, vt hoc mortis genus in huius mundi rebus complectamur, vt in diuinis viuamus.

Hæc

Hæc autem tam precioſa buccea magno precio emitur. Nam(vt diximus)ab anima noſtra rerum omnium terrenarum cupiditas penitus eijcienda eſt,vt omnibus affectionibus,& viribus in vnum collectis, maris aqua, quæ in terram verſus per hoc omnes canales currebat, ad cœlum ſe conuertat,& ad ſummi boni,qui Deus, eſt amorem conuertitur; & licet multi ſint euangelicæ vitæ gradus, in quibus homines ſalui eſſe poſſint: tamen quod hic maior eſt,hunc illum eſſe dicamus, quem potiſsimũ Dei filius in terris plantare voluit,illius aduentus cauſam ab illius poſtremo termino,& fine denominas.

Si igitur per hanc cauſam ille cœleſtis,& nouus homo veniebat, quomodo illi veniendum erat ad hoc genus vitæ prædicandum, & celebrandum,niſi illo in ſua ipſius perſona celebrando, & exercendo? Quomodo debebat hanc medicinam probare, niſi prior eadem vſus erit? Quomodo illi faciendum erat,vt alijs perſuaderet hoc melius eſſe ſi contrarium ſibi ſumpſiſſet? Quomodo hominibus ſuaderet, vt hunc habitum noui hominis ſibi induerent,ſi ipſe veteri indutus, & in terris ſolito veniſſet? Quomodo illi credidiſſent,qui nimiam diuitiarum,honorum,& voluptatum amorem damnabat,ſi huiuſmodi rebus circumfluens veniſſet, quas ipſe vituperabat? huiuſmodi igitur ille venire debebat omnibus corporis bonis deſtitutus, omnibus bonis animæ diues, extrinſecus humilis, intrinſecus glorioſus; in hominum oculis abiectus coram Deo glorioſus. Huiuſmodi tandem illi veniendum, cuiuſmodi nos facere volebas: tale illius vitæ genus, qualis doctrina erat. Nam aliter ſi veniſſet ipſe ſibi contrarius eſſet, & actionibus illud demolitus eſſet, quod doctrina ædificaſſet.

DISC. Magnopere quidem recreatur anima mea his, quæ hactenus a te dicta ſunt. Et nullus intellectus futurus eſſe arbitror licet cæcus, qui ſi eas conuenientias, quas propoſuiſti,animaduerterit, non conuincatur,& præclarè cernat: nullo alio accommodatiore habitu, neque alio viuendi genere illi veniendum eſſe,qui ad id veniebat,vt mundum emendaret, & vt homines terrenos, & voluptatibus deditos cœleſtes, & diuinos efficeret, cum minimè fieri poſsit, vt alterum ſequatur, qui alterum penitus non deſerat, & omittat. Quòd ſi igitur hæc eſt maior perfectio, quam homo in hac vita conſequi poſsit, non conſentaneum fuit,vt qui ad id veniebat, vt illam alijs traderet, illa careret.

Declaratur, quàm fuerit conſentaneum, Chriſtum in hoc vitæ genere pauperum, & humilem viuere ratione finis, ad quem homo conditus fuit.

MAG. Tam diues, tamque copioſa hæc materies eſt, vt licet multa dicamus: plura tamen ſemper, quæ dici poſſent, nobis reliqua ſunt. Nam quæ lingua, quod diuina ſapientia in tanto negocio reſpexit, & ordinauit exprimere poſſet? Cum autem ex dictis tantam perceperis conſolationem, vlteriùs progredi volo, & quæ dicta ſunt explanare, licet ratione diuerſa.

Quamobrem illud tibi ſciendum eſt, quòd vt in omnibus rerum generibus, aliæ veræ, aliæ falſæ ſunt, quæ veræ videntur, ſic etiam in hominis felicitate, alia vera, alia apparens eſt, quæ ſcilicet videtur, & non eſt, & hac ratione fucata maiorem mundi partem decepit.

Hæc illa fœlicitas eſt, quæ in diuitiarum, honorum, & corporis voluptatum copia verſatur. Quæ fœlicitas fucata doloſa, breuis, fragilis, & innumeris curis, & angoribus obnoxia eſt. Alia verax eſt, quæ non in bonis corporis, ſed animæ, quæ bona ſpiritalia ſunt, & præſertim in contemplatione, & amore ſummi boni, qui Deus eſt, in quo hominis vera, & conſumata quies, conſiſtit.

Quid tamen dæmonium molitur? nos veræ fœlicitatis ſpecie decipit, quæ exterior, & ſenſibilis eſt, & fęlicitas videtur, & non eſt, nos verò, vt rudes, & ignari illius fęlicitatis ſplendore capti, vel vt veriùs dicam ſapore huius fęlicitatis, & ſpecie huius exterioris cibi allecti, ſic trahimur ab illo, vt penitùs nos captiuos, & ſeruos noſtrarum cupiditatum efficiat. Ex hac autem deceptione cęteri errores, huius vitæ, & mala proficiſcuntur; peruerſo enim vitæ fine, & ipſa peruertatur neceſſe eſt. Hac autem ratione exiſtimans homo omnem fęlicitatem in hoc bonorũ genere conſiſtere, ſe illorum inquiſitioni tradit, & omnibus ſuis ſtudijs, & peccatis illa quærit, quibus homines illa conquirere ſolent.

Hic autem dolus cum tam vniuerſalis ſit, decebat quidem, vt hic Dominus, qui de cęlo venerat, vt veritatis præceptor eſſet; nos ab illo liberaret, noſque doceret quibuſnam in rebus vera fęlicitas conſiſteret, vnà cũ medijs, per quæ illa comparetur.

Nos autem ille docuit in ſummi boni contemplatione, & amore (quod ex ſpiritus Sancti donis maius eſt) quæ ſapientia dicitur, noſtram fęlicitatem conſiſtere: quodque præcipua media, quibus illa comparatur, & rerum omnium, quæ in mundo ſunt deſpicientia, & omnium noſtrarum affectionum oppreſſio, & noſtræ carnis commodorum ſublatio. Quæ doctrina non ſolum fidei lumine, ſed etiam rationis lumine naturali

rali confirmatur. Nonnulli enim fuerunt magni philoſophi, qui hoc conſecuti ſunt, & in hoc ſapientiæ genere ſummum hominis bonum eſſe ſtatuerunt: licet illorum ſapientia à noſtra valde differat; noſtra enim à ſpiritu Sancto infuſa eſt, ſed illorum humano ſtudio acquiſita eſt. In hac ſentētia inter magnos philoſophos fuit Plato: qui in Dialogo, qui Phędon inſcribitur ſub perſona Socratis loquens, inquit in hoc ſapientiæ genere noſtram fęlicitatem conſiſtere.

Hac autem auri fodina detecta (in qua primi philoſophi foderunt ita, vt nihil inde extraherent) Socratis amici ab eo petierunt, quanam ratione homines tantum bonum ſibi comparare poſſent. His reſpondit ille, hoc ſapientiæ genus in hac vita minimè comparari poſſe, ſed in futura. Inter autem cæteras huius rei cauſas, quas ille adducit, & ex præcipuis vna illa eſt, quod homo dum viuit innumerabilibus neceſsitatibus morbis, curis, negocijs, moleſtijs, periculis, accidentium, infortuniorum, & aliorum huiuſmodi, quæ illi in vita contingunt, obnoxius eſt, tam in ſua perſona, quam ſuorum parentum, & amicorum, & familiarium, quorum curæ, & moleſtiæ non minus nos afficiunt, & perturbant, quàm quæ nobis ipſis contingere ſolent. Cum autem anima tam corporis amica, & ſoror ſit, his oneribus oppreſſa, & omnibus his telis ſauciata, ad contemplationem huius altisſimæ ſubſtantiæ libere ſe erigere non poteſt, quod illa in luce inacceſsibili verſatur, neque ſe intelligi, vt conuenit, niſi ab animabus puris, & nimijs mundi negocijs liberis, permittit.

Quòd ſi alia ratione caput attollere vellet carnis onus, & curarū ſpinæ deorſum trahunt, & illi impedimento ſunt, quo minus aſcendere poſſit. Propter hanc cauſam iure optimo ille magnus philoſophus dicebat hominem minimè poſſe hanc ſibi ſapientiam comparare, & ſe totum illius ſtudijs tradere, quoad anima huius corporis ſeruitio per mortē, quæ hoc vinculum, & hanc ſocietatem ſoluit, libera non eſſet.

Quod eo tempore liberè in ſublime, abſque vllo corporis impedimento, uolare poterit.

Hic tamen philoſophus hanc ſententiam temperauit inquiens: quòd ſiquis reperiretur, qui in terris ita viueret; tamquam ſi in terris non eſſet, & ita a ſe omnes corporis curas, & voluptates depelleret: tamquam ſi in hac vita non eſſet, hic in numero mortuorum haberi poſſet, & quo magis huiuſmodi eſſet, eò eſſet ad rerum diuinarum contemplationem accommodatior.

Quod eſt (vt diximus) proprium illius ſapientiæ officium. In hoc autem genere mortis intelligit hic philoſophus omnium noſtræ corporis appetituum ſeparatio, quæ nullo accommodatiore vocabulo ſignificari poteſt, quàm hoc mortis nomine. Nihil enim aliud mors eſt, quàm animæ à corpore ſeparatio.

Sapien-

Sapientis autem eſt, quantum in ſe ſitum eſt, animam à nimia cura, & ab omnibus corporis appetitibus, & commoditatibus ſeparare, & eo contentum eſſe, quod ad vitam ſuſtentandam neceſſaria penitùs ſunt. Quam ſententiam (vt S. Hieronymus in epitaphio Nepotiani refert) magni philoſophi celebrarunt, & vſque ad ſidera laudibus extulerunt. Id autem iure optimo quidem, quod præterquam quòd argumentum certisſimum eſt, eſt etiam potisſimum, quo euangelicæ perfectionis veritas probatur, & confirmatur: quam propheta duobus verbis ſignificauit, cum inquit: vacate, & videte, quoniam ego ſum Deus; Vbi rerum caducarum ſeparatione vtitur, vt animam ad ſummi boni agnitionē, & contēplationē cōferat. Quæ ſeparatio tam generalis eſſe debet, vt hoc nomen mortis mereatur, quod ei philoſophi impoſuerunt: cum nihil aliud ſit mors (vti diximus) quàm animæ à corpore ſeparatio?

Philoſophi autem vbi eò peruenerunt cognitionis, ſatis in ſublime volaſſe ſibi videbantur, & iam eſſe conſecuti, quod multi philoſophi, vt ſcirent multum, ac diù elaborarunt: quod fuit ſtatuere quibuſnam in rebus fœlicitas conſiſteret, & quibus rebus comparari poſſet. Nos quidem multa excitant, vt ei Domino gratias agamus, qui de cęlo venit, quique hanc philoſophiam (quàm magna ingenia diuturno ſtudio vix attigerūt, ſed numquam exercitatione confirmarunt) ita docuit, vt eam innumerabiles homines, & litterarum rudes, non ſolum aſſecuti ſunt; ſed perfectiſſime in ſe ipſi exercitatione confirmarunt. Id enim fecerunt initio eccleſiæ omnes illi ſancti Patres, qui in Aegypti ſolitudinibus verſabantur: qui (ſi hoc dici poteſt) magis, quàm mortui mundo, & ſuæ carni erant: cum ex illis multi leguminibus tantum, & agreſtium herbarum radicibus ſe ſuſtentarent. Quod ad virginem Euſtochium in quadam epiſtola S. Hieronymus narrat; in qua loquens de pęnitentia, quam ipſe inquit: De cibo, & potu non loquor, cum monachi licet infirmi ſint aquam bibant, & quidquam coctum comedere inter illos luxuria habetur.

Hac igitur ratione illi ſancti viri ſuorum corporum ſeruitio liberi in huius diuinæ philoſophiæ ſtudio, & exercitatione dies, noctesq; cum incredibili ſpiritus Sancti ſuauitate, & conſolatione conterebant; quòd ſi aliter vixiſſent, quomodo homines ex carne, & oſſibus conſtantes ſolitudinem, & vitam tam intollerabilem ferre poſſent; cum homo natura ſit animal politicum, & ſocietatis amicus? De his inquit Sanctus Hieronymus in eadem epiſtola, quòd ita in carne viuebant, ac ſi extra carnē fuiſſent.

Hoc mortis genus, & hanc ſtudij, & exercitationis rationē ſcribit Philon, omnium philoſophorum eloquentisſimus, & grauisſimus, quam primi fideles circa Alexandriam exercebant, quod poſtea ſuo loco ad vnguē referemus; illud vnum in præſenti dicam, quod ad rem facit, & eſt quod hi

hi ſancti viri extra ciuitates in humilibus caſis habitabant, quas iuxta lacũ Mariam ſibi ædificabant; illud maximè de illis confirmat, quod oẽs ſuas poſſeſſiones, & facultates à ſe remouebant, & hac ratione de ſuo corde il larum amoris radices euellebant, & rerum huius mundi curas à ſe depellebant. Nemo inquit ille ante Solis occaſum, aut comedebat, aut bibebat, ita tempus diuidebant, vt diem in ſacræ ſapientiæ ſtudijs, & noctis partẽ in corporis neceſſitatibus ſatisfaciendis contererent. Alij ſunt, qui tertio quoque die comedunt, quos verbi Dei fames magis affligit. Et qui magis hanc altam ſapientiam conſequuntur, & diuinæ ſcripturæ magis profun diora ſecreta ſpiritalia deguſtant: ita ſunt in illos ſuaues cibos propenſos, vt vſque ad ſextum diem corporeos cibos obliuiſcantur; tunc autem comedunt, non voluptatis deſiderio, ſed vt corpus ſuſtentent. Hæc Philon.

DISC. Quod mihi retuliſti teſtimonio tanti viri, vt Philon eſt, & fide digni maximè admiror. Non enim adduci poſſem, vt crederem, fieri poſſe, vt tam multos dies ſine cibo corpora viuerent, & id omne tempus in rerum diuinarum contemplatione contereretur. Quare quò noſtra philoſophia eſt altior, & admirabilior, quàm philoſophia tantorum philoſophorum, quos nominaſti, & quantò longiùs noſtri philoſophi profecti ſunt, quàm ipſi, ne ſuſpicari quidem potuerunt? Quæ maior mors, quæ maior animi, & corporis ſeparatio reperiri poteſt; vbi ſine nutrimẽto ſex dies corpus in vita manet? Quã magna gaudia, conſolationes, & vires ſpiritus Sancti erant eorũ, qui tã diuturnũ ieiunũ ferre poterant? illud mihi dicas quæſo, num hac tempeſtate vllæ illorum ſanctorũ patrum reliquiæ reperiantur.

MAG. Fidei articulus eſt, fore, vt vſque ad diem nouiſſimum ſpiritus in eccleſia commoretur, qui huius cæleſtis vitæ primus auctor, & magiſter eſt. Saluator autem cum vellet a ſuis diſcipulis ſuam diſceſſionem ſignificare dixit. *Ecce vobiſcum ero uſque ad conſummationem ſæculi*. Quamobrem ſemper in eccleſia erunt homines, qui huius mundi rebus neglectis in Deo omnem ſuam fælicitatem, amorem, & ſpem habebunt. illud tamen verum eſt, quòd (vt inquit Caſſianus) hæ tam diuturnæ abſtinentiæ ſeptem dierum ſine vllo cibo in hac noſtra aeris temperie, & in his Occidentalibus regionibus eſſe minimè poſſunt. In reliquis vero (quæ eſt paupertas, vitæ aſperitas, continuum orationis ſtudium, & tandem illud mortis genus, quod hactenus expoſuimus) in multis noſtræ religionis locis reperitur.

Multa enim cænobia, & multæ prouinciæ inter Chriſtianos ſunt, vbi hæc philoſophia intelligitur, & exercetur melius, quam vel Socrates, vel Plato intellexit, neque id a philoſophis magnis, & in humanis ſcientijs peritis, vt ipſi fuerũt, ſed à multis, vt diximus hominibus litterarũ rudibus,

& ſine

& ſine harum ſcientiarum ſtudio. Qui philoſophi ſi hac tempeſtate a mortuis reſurgerent, & illam tám altam philoſophiam viderent, quam ipſi tanto ſtudio conſecuti ſunt intellecta, & exercitata, tam multis in locis ab hac gente facere quidem non poſſent, quin admirarentur, & cognoſcerent, hic Dei digitum adeſſe, illamque fidem eſſe veram, & religionem, quæ illam tam altam, & veram philoſophiam aſſecuta erat.

Vt autem reuertamur ad rem; ſi nobis non ſolum fidei lumine, ſed etiam apertisſima ratione, & magnorum philoſophorum teſtimonio nobis compertisſimum eſt, quòd veræ ſapientis vita in hoc mortis genere conſtat, (quod eſt ſeparatio bonorum mundi, & corporis commodorum) vt liberiùs ſpiritum noſtrum ad rerum diuinarum contemplationem conferre poſſimus: quæ vita illius philoſophi, qui de cęlo deſcendit, eſſe debebat, ad hanc cęleſtem philoſophiam tradendã, niſi pauperem, humilem, & laborioſam?

Quod ſi adſunt (vt iam diximus) duo genera fęlicitatis, alteram falſam, quæ in bonorum corporis abundantia conſiſtit, alteram veram, quæ in animi bonis neglectis corporeis verſatur. Quonam alio habitu illi veniendum erat, qui veniebat in mundum, vt falſam fęlicitatem damnaret, & veram traderet?

In quo facilè cernitur, quantopere fallantur mortales, qui bonis caducis, & fragilibus ſectandis ſe veram fęlicitatem conſecuturos eſſe ſperant. Qui non aliter in errore verſantur, ac illi, qui cum ſibi Orientem verſus nauigare velle proponant, ad Occidentem verſus nauem dirigunt; in eo enim fœlicitatem quærerent, quod è regione veræ fęlicitati poſitum eſt. Quare vt veritas cum mendacio eſſe non poteſt, quod altera ab altera eijcitur, ſic etiam in eodem ſubiecto falſa, & vera fęlicitas eſſe non poſſunt: Cum non aliter inter ſe contrariæ ſint, ac veritas, & mendacium ſibi inuicem aduerſantur.

DIALOGVS QVARTVS, In quo de Saluatoris paſsionis, & mortis cauſis, & conuenientijs agitur.

DISCIPVLVS.

IAM tempus eſt Præceptor, quo de præſtantiori huius articuli myſterio noſtræ redemptionis agere incipiamus, quæ filij Dei crux, & mors eſt, quæ, vt inquit Apoſtolus iudæis ſcandalum fuit, & Gentilibus ſtultitiæ materies. Nam (vt S. Gregorius inquit) hominibus, dementis eſſe, viſum eſt, vitæ auctorem pro illis mori; & inde homines infidelitatis ſcandalum ſuſceperunt, ex quo illius amandi occaſionem, & incitamentum accipere deberent. Vt autem Deus nos à tanto periculo liberet; præter fidem, quam Dei miſericordia de hoc myſterio habemus, conuenientias ſcire cupio & fructus, quos humana ratio eadem fide illuminata, in illo reperiat; humana enim prudentia maximè ſtupet, cũ Deũ mortuum eſſe audit.

MAG. Huius ſtuporis cauſa illa eſt, quòd homines ita ſunt in carne inuoluti, & ita ſpiritum negligunt, vt nulla alia vel bona, vel mala cognoſcant, niſi quæ ad corpus pertinent; itaque altera omnibus ſuis ſtudijs porſequuntur, & altera quantũ in ſe ſitum eſt effugiunt. Et, quoniam ex corporis malis (vt ait Ariſtoteles) horribilior mors eſt; ob id ita illam timent, & ab ea ſic abhorrent, vt multi eam ne in animum quidem ſibi veni re patiantur; ſed vt iam tuæ quæſtioni reſpondere incipiam, illud te monitum volo; quòd cum in fidei articulis confitemur, Deum mortuum, & paſſum eſſe, non intelligimus Deũ ſecundum ſuam naturam pati, ſed ſecundum humanam, quam pro nobis ſuſcepit.

Nam tanta eſt illius altisſimæ ſubſtantiæ ſimplicitas, puritas, & immutabilitas, vt nullum qualitatis, aut alterius accidentis genus in illum cadere posſit. Nam in Deo nihil aliud eſt amplius, quàm ipſe Deus. Et in hãc ſententiam (inquit S. Auguſtinus) quòd. vt cum martyr moriebatur, corpus ſolum moriebatur, non autem anima, ſic cum Dei filius, ſacra humanitas patiebatur, ſed diuinitas omni paſſione libera, & immunis erat. Hoc nobis ſignificauit illud memorabile Abrahæ ſacrificium, in quo iubebat Deus, vt ſuum filium Iſaac ſacrificaret, & cum S. Patriarcha brachium ele uabat, vt illum ſacrificaret, affuit angelus, cui iusſit, ne illum contingeret, cum ſuæ fidei, & obedientiæ integritatem præſe tuliſſet: eodem tempore

re

re Patriarcha arietem cornibus vebribus adhærentes, quem ipſe ſacrificauit, vt filius ſuperſtes, & aries ſolum fuerit occiſus. Qui (vt inquit S. Ambroſius, noſtri Redemptoris ſacrificij nobis conditiones declarat, in quo duas naturas adoramus, & confitemur diuinam, atque humanam, quarum humana tantum patiebatur, ſed diuina, vt Iſaac omni paſsione libera fuit.

DISC. Satis compertum eſt, quod dicis, & omnes homines intelligunt. Quod cum verum ſit, cur Deum mortuum eſſe paſſum, & ſepultum fatemur: cum nihil horum ad diuinitatem pertineat, ſed ad humanitatem ſolum?

MAG. Ad id reſpondeo, Dei filium tam arcto vinculo, ſecũ noſtram humanitatem coniunxiſſe, vt, licet ibi duas naturas perfectas, & diſtinctas, non tamen plures, quàm vnam perſonam, qui vnus Chriſtus eſt, quæ illas duas ſuſtinet, cognoſcimus; cum autem hæc vnio tam ſtricta ſit alia alij ſuas proprietates communicat, & ita quod Dei proprium eſt ſacræ humanitati tribuitur, & quod humanitatis eſt Deo tribuitur. Quod in matrimonijs fieri cernitur; in quibus quod matrimonio iuncti vnum fiunt, omnes tituli, & bona alterius alteri communicatur; vt ſi quis Rex inferioris conditionis vxorẽ duceret (vt Rex Aſſuerus, qui Heſter duxit) ipſa vt ille æqualiter, & pariter Regina vocabitur.

Idem in hoc ſpirituali matrimonio diuini verbi cum humana natura confitemur. Id quidem iure, quod hæc vnio, & coniunctio arctior ſit, & admirabilior, & diuinior, cæteris omnibus, quæ in creatis rebus exiſtant.

Hoc autem fundamento iacto iam tuæ quæſtioni reſpondebo: licet huius profundi pelagi ingreſſum timere inceperim, vbi tot admiranda, & amplitudines ſunt, vt ne angelorum quidem linguis explicari poſsint. ſed cum verum ſit, quod Ariſtoteles inquit, quod illud parum, quod de altisſimis rebus ſcire poſſumus, plus valet, & ſuauius eſt, quàm de infimis multum: ita licet parum ſit, quod de hoc myſterio conſequemur; ſi cum multò comparatur, quod in illo contemplatione dignum eſt: hoc tamen parum incredibili nobis animi iucunditati, & vſui futurum eſt.

Dico igitur, quod violenta mors conditionem habet vnam, quæ in paucis rebus reperitur, & eſt, poſſe omnium turpisſimã, & omnium glorioſisſimam, & honeſtiſſimam eſſe. Publicè enim quem per magiſtratus, tamquam ſceleſtem hominem interfici, eſt omnium peſsimum, cũ in eo duo tanta mala ſint pęna, atque culpa, quod ſi quis violenter fuerit interfectus pro patria ſua, pro rege, vel pro fide, pro caſtitate, vel pro alia virtute, notum eſt, quod quo mors eſſet crudelior doloribus cumulatior & turpior, hoc glorioſior, & honeſtior eſſet.

Quare vt de morte iudices, non dolores ſpectamus, ſed cauſam, & ſecũ dum

dum cauſam, mortem vel laudamus, vel vituperamus. Quamobrem, vt de amore dicimus eum eſſe talem, qualis res amata eſt, ſi bona bonus, ſi mala malus, ſic in ſuo genere dicimus, talem mortem eſſe, qualis illius cauſa eſt; & ita bona vel mala, honeſta vel turpis ratione cauſæ dicitur. Quos honores Decij Romæ conſecuti ſunt, quòd ſe pro patria deuouerunt? Quantopere celebrata, & prædicata eſt Attilij Reguli mors? qui timore mortis non adductus fuit, vt ſuaderet, quod patriæ minimè præſtaret, & ne fidem datam falleret, Chartaginem reuerſus eſt, vbi pro eo, quod ſuaſerat patriæ contra illam multis tormentorum generibus interſectus fuit? At gentilium exempla miſſa faciamus. Quàm fuerit glorioſa Agnetis, Margheritæ, Dorotheæ, Agathæ, & aliorum innumerabilium mors, quis non videt? quæ vt ſuam caſtitatem conſeruarent ex altera parte, omnes minas neglerunt, & ex altera magnas promiſſiones, quas illis tyranni faciebant.

Ex his autem (quod exemplum non ſatis notum eſt) Virginis Potamianæ puritatem non prætermittam, quã partim Palladius, partim Euſebius lib. 6. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcribit. Quæ propter pulchritudinẽ cũ à quodã illuſtri viro deſideraretur, qui ſeruiebat, nec promiſſionibus, nec minis adduci potuit, vt illi nuberet.

Tunc ille crudelis amans Alexandriæ præſidi eam tradidit, illi iubens, vt niſi ſui domini voluntati morem gerere vellet crudeliter eam torqueret. Præſes autem cum virgini minatus eſſet, eam in æneo bulientis picis, niſi ſui domini voluntati obſequeretur, impoſiturum; tamẽ virgo hilati vultu mortem delegit, ne in peccatum laberetur. Præſidẽ ꝓ Imperatoris vita orãs, ne in æneo nuda, ſed ita, vt tunc ſe habebat imponeretur. Quod factum fuit, in qua ſatis magnum temporis ſpacium commorata eſt: cum autem pix ad collum peruenit, ſuum ſpiritum ad thorũ cęleſtis ſponſi emiſit glorioſe de carne, & de omni mundi, & diaboli, qui id vrgebat, potentia triumphans.

Quanto fuit hæc quàm Lucretiæ mors tantopere celebrata honeſtior? quæ pluris honorem, quàm caſtitatẽ fecit, cũ magnã culpã in adulterio, & maiorem in homicidio commiſerit. Etſi hoc exemplum, cum cæteris, quæ narraturus ſum, ſatis ſint ad comprobandum, quod dictum eſt, aliud tamen ſimile adducere volo, quod idem Euſebius lib. 8. eiuſdem hiſtoriæ refert, quippe quod omnium cognitione digniſſimum ſit. Inquit igitur, quòd in eadem ciuitate Alexandriæ quædã præſtans virgo nomine Dorothea erat, nobili loco nata, multiſque propinquis & diuitibus cumulata; ſed multo illius virtutis gloria, & prudẽtia, & omnium bonorũ artium exercitus, & Ingenij acumen in illa elucebat; illius autem pulchritudo, & gratia tanta erat, vt Deus illam ex omnibus illius ſeculi mulieribus exornare voluiſſe videretur.

Illa verò cum pluris faceret animæ pulchritudinem (quæ in virtute,& religione vera conſiſtit) Deo præter ſuum ſpiritum illud,quod tantopere hominibus placet conſacrare decreuit: itaque perpetuam virginitatẽ delegit.

Maximinus autem (qui tam diuina, quàm humana ſua luxuria, & ita polluere tentabat) virginis pulchritudinem cognoſcens, non autẽ voluntatis virtutem,& fortitudinem,ſecum ipſe decreuit, illius caſtitatis conſilium frangere.Deinde cum reſciiſſet,eam Chriſtianam eſſe, & videret potius illam eſſe torquendam,quàm alliciendam,cępit vereri, ad quamnam partem potius inclinaret; in qua contentione,luxuria, qua ipſe maximè detinebatur,vicit. Virgo autem cum expectaret, vt propter martyriũ detineretur,nũcij ſecreti à tyranno ad illam iuerunt, qui illius virginitatem tentarent; quibus ingenuè, & ſapienter reſpondit his verbis. Dicatis tyranno velim,me non minus mei corporis templum, quàm animæ impolutum cuſtodire velle,meque eandem infidelitatem exiſtimare,permittere,vt cogantur violentia,quàm ad idolorum cultus blaſphemiã; neq; minus propter hanc cauſam,quàm propter fidem ad mortem paratam eſſe; dicatiſque velim, non decere tam barbarum tyrannum, tam mites nuncios mittere,neque illud cor voluptatibus frangatur,quod tam multæ hominum ſanguinis vndæ molle reddere non potuit.

Hac reſponſione accepta illius ignis flammæ magis exarſerunt, & ſtatuit(niſi morem ſibi gereret)illi vim inferre.Quod cum caſtisſima virgo ſciret,domo cum familia,& diuitijs ſuis relicta noctu,cum nonnullis ſuis fideliſſimis ancillis, & ſua tantopere dilecta caſtitate comitata ciuitatẽ egreſſa eſt,& tyrannum deceptum,& ſtupefactum reliquit. Eodem modo alias nobiles mulieres,& virgines tentauit, & eadem voluntate (ſuperioris exemplo) illum irriſerunt, & morti ſe potius, quàm luxuriæ ſeruituti deuouebant. Quas diuerſis pęnis torquendas iubebat, quas illæ libenter ferebant,quod a Domino duplicem coronam alteram pro fide, alteram pro caſtitate,expectabant.Hæc Euſebius.Quis autẽ non videt hic quanta ſit huiuſmodi mortuorũ gloria? quæ verba,quod ingeniũ, quæ eloquẽtia ſatis erit,vt hanc admirabilẽ virtutẽ,& conſtantiã celebremus, & præſertim in debili fęmineo ſexu?

Quamobrem his exemplis apertè conſpicitur, quod mortis violentæ qualitas à mortis cauſa denominatur, & ita honeſta, & turpis dicitur.

Mortis igitur martyrũ gloriã, qui incredibili conſtantia, tã multis tormentorũ generibus ſe tradiderunt,ne fidelitatẽ amitterent,& fidẽ,quam cęleſti Imperatori debebant, quæ lingua ſatis erit, quæ exornare poſſit? Hæc omnia eò ſpectãt,vt id apertè uideas,quod hactenus dictũ eſt, quod talis eſt mors,qualis cauſa eſt.

Disc. Cui hoc dubium eſt? ad quidnam aliud omnem ſuæ eloquentiæ vim contulerunt Homerus, Virgilius, Lucianus, & multi alij poetæ, & hiſtorici, quam ad illorum fortitudinem celebrandam, qui vel pro patria, vel pro virtute omnia pericula adibant? Plato quidem volebat, vt qui pro patria vitam profunderent pro heroibus, idest diuinis hominibus haberentur.

Mag. Hoc autem cum ita ſe habeat, a te quæſo, vt mihi dicas, cur hic Dominus paſſus eſt? Quod ſi id tu ignoras hæc ab Iſaia propheta poſtules, qui tibi reſpondebit, quod cum ipſe ſolus ex omnibus Adæ filijs ſit innocens, & ab omni peccato immunis propter noſtra ſcelera paſſus eſt, vt pater æternus decreuerat.

Quare non ſolum pro patria paſſus eſt, ſed pro omnibus mundi nationibus, & omnium ſeculorum præteritorum, præſentium, & futurorum. Paſſus eſt pro ſui æterni patris gloria, & obedientia. Paſſus eſt, vt veritas ſuæ doctrinæ prædicaretur, & ſacerdotum, & Pontificum vitia reprehenderentur. Paſſus eſt, vt mundum renouaret. Paſſus eſt, vt nos a tyrannide, & ſeruitute diaboli, & peccati liberaret. Paſſus eſt, vt nos puros, & immundos coram Deo efficeret, vt Paradiſi portas nobis aperiret, & a pœnis inferni nos liberaret. Et (vt id paucis verbis complectar) vt nobis omnes fructus arboris crucis, quos in ſuperiori tractatu expoſuimus, communicaret: quod fuit ea nobis omnia parare, quæ nobis ad hoc vitæ genus ſanctum in terris viuendum, & ad merendam præterea æternam vitam, neceſſaria erant.

Nam ſi recte conſideras, omnes hi fructus ſunt ad id potiſſima auxilia: vt ſi dicta collegeris per crucis myſterium æterno patri reconciliati ſumus, illic non ſolum amici, verum etiam filij facti ſumus. Per crucem aperſiſſimam nobis Dei bonitatis, caritatis, & iuſtitiæ cogniſionem dedit, & virtutis præſtantiæ, & peccati turpitudinis, & reliquorum omnium, quæ ad noſtram philoſophiam pertinent. Per crucem Dei filius nos prima gratia dignos fecit, vnà cum reliquis omnibus, quæ ad noſtram ſalutem pertinent.

Ex crucis virtute ſeptem ſacramenta perfecta ſunt, quæ noſtrarũ omnium neceſſitatum, & morborum remedia ſunt. Quid plura? in crucis myſterio illos maximos ſtimulos reperimus, & illa incitamenta, quæ ad amãdum Deum, ad ſperandum in illius miſericordia, ad illius iuſtitiam timendam, ad peccati abominationem conducere legiſti, quæ quatuor ex omnibus, quæ in chriſtiana vita reperiuntur, maximè neceſſaria ſunt. In cruce ad omnes virtutes, & præſertim ad humilitatem, ad obedientiam, ad vitæ aſperitatem, ad euangelicam paupertatem, & mundi deſpicientiam, & omnium corporis commodorum fugam efficaciſſima exempla reperimus. Crux copioſiſſimam, & ſuauiſſimam materiam meditandi, & inflamandi

Vu dis

dis noſtri ad pietatem,& illius Domini amorem,qui huiuſmodi moleſtias pro nobis paſſus eſt,nobis præbet.Crux nobis dat, quod Deo offeramus, ne tunc inanes videamur,cum ad illum accedimus,vt aliquid ab eo precibus petimus. Quid dicam præterea? Fateor quidem me maxima moleſtia affici,quod tam pauca de hoc myſterio dicam,vbi tam multa ſunt, quæ dicenda eſſent.Hinc aliqua ratione intelligere poteris quot genera gratiarũ, & auxiliorum ad virtutem proſequendam in nos,a cruce profecta ſint. Ex quo hæc animaduertens S.Aug.iure exclamat inquiens. O crucis nomen, ô myſterium tectum,ô gratia ineffabilis,ô crux, quæ hominẽ cũ Deo coniunxiſti,& a dæmonij nominatu,qui eum cœperat,ſegregaſti.O crux,quę quotidie angeli abſque macula laudes fidelibus repreſentas, & crudele venenum antiqui ſerpentis Chriſti ſanguinis liquore depellis, & ignem accenſi enſis,qui paradiſi portam defendit,extinguis.O crux, quæ quotidie terrena cum cœleſtibus pacifica,& concordia reddis, & æterno patri mediatoris mortem pro eccleſia filij repreſentas. Magnum, & profundũ eſt crucis myſterium,ineffabile eſt caritatis vinculum,quo nos cum Deo coniunxit.

Per crucem Deus ad ſe omnia traxit:Hæc.n.eſt uitæ arbor,qua mortis dominatio deiecta fuit,quàm nobis alia arbor attulit. Alio quoque ſermone de cruce ſic loquitur.Hæc crux nobis multa bona attulit,Hæc ab erroribus nos liberauit,& in tenebris,& umbra mortis verſantes illuminauit. Hæc ex aduenis domeſticos fecit,& ex longinquis vicinos, & ex peregrinis ciues effecit.Hæc fuit inimicitiarum mors, & pacis firmitudo, & omnium bonorum theſaurus.Per hanc non erramus ꝑ deſertos, cum per eã veritatis iter inueniamus,neque Regni ſumus exules, cum per oſtium ingreſſi ſumus.Nihil eſt amplius,quod dæmonij accẽſas ſagittas timeamus, cum vitæ fontem inuenerimus, quo illas extinguemus. Per illam animæ, uiduæ amplius dici non poſſunt,cum illarum ſponſus de cœlo venerit, nõ amplius rapacem lupum timebimus,cum bonum paſtorem inuenerimus. Per eam tyrannum non veremur, cum verum regem ſequamur. Hæc S. Auguſtinus?

DISC. Mirum in modum lętata eſt anima mea hoc crucis fructuũ catalogo, qui omnes cauſæ fuerunt, quibus in cruce Saluator paſſus eſt, cum autem tam glorioſæ ſint paſſionis cauſæ eadem quoque cauſa fuit. Nunc autem denuo Dei ſapientiam admiror,quod in re,quæ corporis oculis abiecta videtur (vt crucis mors eſt) tam multæ diuitiæ, & theſauri incluſi ſunt.Velim ego,vt illi ſatisfacias, quod nobis ab infidelibus obijcitur,qui tanta maieſtate indignum arbitrantur, vt generibus contumeliarum,& iniuriarum,& tam turpi morti ſe obnoxium fecerit.

MAG. Quam ſpacioſum philoſophandi campum anima pia in eo, quod hactenus expoſuimus profecto vides, quod ne nimis longa oratione

ne vtar, cuiuſque pietati, & deuotioni contemplandum relinquo. illud ſcias, quòd tam hoc, quàm quod in ſuperiori tractatu legiſti eò conducit, vt huic oppoſitioni reſpondeatur.

Vt autem apertiſſime demonſtrem, quod non ſolum mors, ſed etiam reliquæ iniuriæ omnes, quæ cum ea fuerunt non ſolum non ſunt illa ſumma maieſtate indigna, verum illud contendo, quod ex omnibus, quæ hactenus fecit, & in omnibus ſeculis facturus eſt, nihil tanta maieſtate glorioſius, honeſtius, & dignius eſt.

DISC. Quod dicis mihi perfecto maximè mirum eſt, & ſcire velim quomodo id ex dictis colligas.

MAG. In hoc vtor eo fundamento, quod initio ſuperioris tractatus de Dei immenſa bonitate propoſuimus, quæ vt eo loco cerni poteſt, eſt vniuerſale omnium illius actionum tam naturæ, quàm gratiæ principium eſt.

Quod mira quadam ratione ſpiritus ſanctus ſacrarum litterarum auctor. Pſal. 35. qui incipit. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius* declarat. Hic enim pſalmus ex viginti ſeptem verſibus conſtat, in quibus Propheta diuinarum operum magnitudinem tã naturæ, quàm gratiæ declarat. in cuiuſcunque autem verſus fine Dei miſericordiam horum omnium cauſam ponit, quã, qui illius bonitatis effectus eſt, & ita repetit viginti ſeptem vicibus. *Quoniam in æternum miſericordiam eius.*

Quod ſic a ſpiritu ſancto dictum fuit, vt intelligeremus, quòd diuinarum operum illius bonitas, & miſericordia eſt, quæ ſapientiam, & omnipotentiam ſuas ſorores vocat, vt illud exequatur, quod diuina bonitas facere decernit. Ita res omnes creatæ hanc bonitatem prædicant, & omnes ſcripturæ ſacræ puncti, & tituli a capite ad calcem hoc idem canunt, & teſtantur.

Hæc tandem illa perfectio eſt, qua gloriatur maximè Deus, quaque maximè glorificari deſiderat. Pſalmographũ enim dicere, quod illius miſericordiæ ſunt ſuper omnia opera ſua, eſt dicere, quod illius bonitas a qua miſericordia proficiſcitur, omnia illius opera præcedit. Nunc autem ſcire velim, prætermiſſa diuinarum perſonarum proceſſione, quænam ſit huius bonitatis magis propria magiſque naturalis operatio?

DISC. Hoc iam declaratum eſt, cum dicebamus, quòd boni natura eſt, vt ſe ipſum diffundat, atque communicet.

MAGIS. Iam deſcendamus ad id vt ſigillatim de hac veritate tractemus.

Inde ſequitur, quod probi hominis magis naturale, & magis propriũ eſt cæteros homines bonos facere, atque bene facere.

Et quando maius bonum, quod homini fieri poſſit, eſt illum bonum reddere (quoniam quidquid eſt præterea, quaſi nihil eſt) illud ſequitur, quòd magis hominis proprium ſit velle alios homines probos efficere. hoc.n.eſt ſui ipſius communicaturum eſſe. Id autem eo modo eſt, vt quò magis bonus eſt, hoc etiam magis eo deſiderio inflammatus eſt. Et quò eſt maius hoc deſiderium, eo maiores difficultates aggreditur, maiora pericula adijt, & longiora itinera ingreditur, licet vſque ad extremas mundi partes ſint, vt illud deſiderium expleant, vt Apoſtoli, & omnes illorum ſucceſſores fecerunt, qui (vt in hiſtorijs eccleſiaſticis patet) ad id in omnes terrarum orbis partes iuerunt, licet ſibi compertum eſſet, ſe pro eo mortem cum vita eſſe commutaturos. Quæ itinera, quas moleſtias propter hanc cauſam S. Paulus paſſus eſt?

Quot perſecutiones pertulit? quoties verberatus, quoties in carcerem coniectus. captus tamen dicebat linguam ſibi non eſſe captam, cùm inde illas diuinas litteras ad omnes eccleſias ſcriberet, & ibi animos conuerteret: ibi enim inquit ille Philemonis ſeruum conuertit.

Quod ſi quis ab Apoſtolo ſciſcitaretur, quibus rebus adducebatur, vt tot mortes pateretur, reſponderet quidem ille, ſe hæc omnia pro electis pati, vt ſua doctrina æternam ſalutem conſequerentur. Quid autem de glorioſo noſtro patre S. Dominico dicam? De quo ſcriptum eſt tanquam funale in igne fieri dolore illarum animarũ, quæ peribant. Neq; hic exẽplũ ſancti Diaconi Beniamin ſilentio prætermittam, quod Nicephorus refert, qui cum Perſiæ regis iuſſu caperetur Romani legati precibus liberatus, hac tamen conditione, ne in poſterum Chriſtũ amplius prædicaret. Quod quidem cum ille renuerit, neq; ſeruare voluerit crudeliter ſupplicijs affectus fuit, in illo enim corpore ferreas virgas, quæ in extremitatibus hamatæ erant fixerunt, & hac ratione permanſit multis doloribus affectus quoad ſtudioſum ſpiritum ad cęlum amandauit. Huiuſmodi exemplis multos libros implere poſſem: at hæc ſufficiant, vt intelligatur, quàm bonorum proprium ſit alios bonos facere, & benefacere, licet illud carius emat. Ex quo illud colligitur, quod quo quis eſt bonitate perfectior, eò duriorem prouinciam aggredietur, modo, quod cupit conſequatur; ſic etiam, quo plures, & grauiores dolores propter hanc cauſam patitur, ſic etiam magis ſuæ bonitatis perfectionem aperiet, & maiori gloria dignior erit, cum hæc bonitati debeantur. Hoccene credis?

DISC. Quis hoc negare poſſet, niſi, qui mentis eſſet inops?

MAG. Hoc tam firmo fundamento iacto illud concluſum eſt, quòd initio propoſui, quòd crucis mors non ſolum non fuit turpis, ſed maior gloria fuit, quàm quæcunque ab humano intellectu ſaluatori tribui poſſint. Nã ſi ex oĩbus pfectionibus, quæ in Deo ſunt bonitas, ſit pſtãtior (vt ſupius expoſuimus) ſi pfectæ bonitatis maximè ꝓpriũ eſt ꝑcuľare, vt omnes

omnes boni euadant, ſeque propter hanc cauſam ad multos labores, & difficultates perpetiendas offerre, cum hic Dominus tã multa paſſus ſit propter hanc tam glorioſam cauſam, quàm multa nemo vnquam paſſus eſt, quæ gloria ob id, quæ laus ei tribuenda eſt? Nihil eſt, quod quis dubitet, niſi quòd, quò pœnæ magnitudo creuit, hoc huius quoque gloriæ magnitudo aucta eſt, & eò magis hominem huius debiti magnitudine illius amori obligauit.

Quod Sanctus Bernardus in deuoto quidem ſermone declarauit, vbi inquit; quòd hic Dominus venit, vt ignem in terra poneret, & huius beneficij magnitudine accenderet; in quo tam pro nobis ſe abiecit, atque proſtrauit. Humiliauit enim inquit ſanctus, vſque ad carnem, vſque ad mortem, & vſque ad crucem. Quis autem dignè cogitare poterit, quanta humilitas, & manſuetudo fuerit, Maieſtatis Dominum carnem induiſſe & morte damnatum eſſe, & crucis vituperio affectum? Quis forte dicet; nonne poſſet creator hominem abſque tot difficultatibus redimere? fieri quidem poſſet, verum hac tanta iniuria voluit, potius illum redimere, vt magis nos ad ſe diligendum incitaret, vt redemptionis difficultas eum magis hac noua gratitudine obligaret, quæ creationis facilitas parũ pium effecerat. Nã ingrati animi homo dicebat: Video quidẽ gratia fuiſſe creatum, ſed ſine creatoris moleſtia, & labore: id enim illi tantum conſtitit dicere, fiat, quidquid factum eſt. Hac ratione humana malitia creationis beneficium imminuebat, & illud ingrati animi materiam efficiebat, quidquid maioris amoris in cauſa eſſe debebat. At Deus illorum ora obturauit, qui hæc dicebant, cum luce clariùs cernatur, quã multa Dominus noſter pro noſtra ſalute paſſus ſit, atq; erogauerit. Ex Domino ſeruus, ex diuite pauper, ex verbo caro, ex Dei filio factus eſt homo. Quamobrem recordare ingrate homo, quòd licet ex nihilo te fecerit Deus; te tamen nihilo non redemit: ſex diebus omnia, & te cum illis creauit; ſed triginta annis in medio terræ tuam ſalutem operatus eſt. Hæc Sanctus Bernardus. Ex quibus cernitur, quàm magnos ſtimulos in hoc myſterio ad ſui Redẽptoris amorem, & ad omnem virtutem habeat.

Neque hoc ſolum auxilium in hoc affectu habemus. Recordare illos omnes fructus arboris crucis, quos in ſuperiori tractatu legiſti, quæ efficaciſſima remedia ad bonitatem, & ſanctitatem ſunt.

Nam hoc intellectu ſtatim probatum cognoſcitur, quàm glorioſum, quamque dignum fuerit illa infinita bonitate, effeciſſe tantam rem, vt tanta beneficia apud nos collocaret.

Disc. Iã conſiliũ, & ordinẽ, quo hanc rem tractaſti intelligo, cũ tã ſtudioſe arboris crucis fructus declaraueris. Hoc enim probato, & cognito, illud cognoſcitur apertè nihil eſſe glorioſius, nihilque dignius illa bonitate, quàm tam multa operari, vt nos bonos redderet.

Mag. Sic ſe res habet. Hoc enim huius diuinæ philoſophiæ præcipuū fundamentū eſt. Sed mihi dicas velim: ſi tibi diceretur illum celeberrimum Apellem perfectiſſimam imaginem feciſſe, vel Demoſthenem elegantiſſimam orationem, vel Hippocratem efficaciſſimam medicinam, vt aliquem morbum curaret, idne crederes?

Disc. Nihil eſt, quod dubites. Hi enim tres viri, quos nominaueris præſtantiſſimi fuerunt quiſque in ſua facultate, quam profiterentur, ob id nihil de illis æquius credi poteſt.

Mag. Quod ſi quodlibet horum operum tam credibile ſit in his viris, quod in illis artibus peritiſſimi fuerunt; quo præſtantior bonitas in illa nobiliſſima, & præſtantiſſima ſubſtantia eſt?

Humanusne intellectus reperitur, qui id complecti ſuis viribus poſſit. Ex hoc igitur, quò magis erit talis bonitatis proprium tantum opus perfeciſſe, vt nos bonos efficeret, & medicinam tam efficacem paraſſe, vt noſtrarum animarum morbos curaret, quæ potiora huius bonitatis impedimenta ſunt?

Quod tam verum eſt, quod in Deo glorioſius eſt, hanc medicinam ſui ſanguinis liquore condijſſe, quàm cœlos, & terram creaſſe: in creationis enim operæ primum ſuæ ſapientiæ, & omnipotentiæ magnitudinem aperuit, & ita ſapientis, & potentis gloriam conſecutus eſt: hinc verò boni gloria (vt probatum eſt) & perfectionis, quò ipſe dèſe prædicat, ſibi comparauit. Ex quo inter diuinas perſonas ſpiritui ſancto, tribuitur, cuius bonitas propria eſt, quòd hoc ſummæ bonitatis opus eſt.

Disc. Medicinæ virtus non ex eo tantum cognoſcitur, quòd laudetur, ſed ex effectibus, qui ex illa conſequuntur. illud igitur mihi exponas velim, quod in terris hæc medicina perfecerit.

Mag. ſatis probè. cum ex hoc videas mundi mutationem, vbi hæc medicina de cœlo venit (vt antea animaduertimus, & fuſius poſtea dicturi ſumus) & hinc illius virtutem, & efficientiam videbis: quod ante crucis vituperium in paruo tantum iudeæ angulo cognoſcebatur, vbi nō ſatis probe colebatur, ſed deinde in vniuerſo terrarum orbe prædicatus, & cognitus fuit. Vt quod hic Dominus non perfecit cum hominibus ſolis, lunæ, & ſtellarum pulchritudine, & creaturum omnium rerum, id verberibus, ſpinis, colaphis, & crucis vituperio perfecerit. Quod vno verbo ſaluator expoſuit cum loquens cum iudæis inquit. *Cum exaltaueritis filiū hominis*, id de cruce intelligit. *Tunc cognoſcetis quis ego ſim.* Vt qui humano iudicio, & prudentiæ ſcandalum videretur, & impedimentum, ad non credendum huric Dominum, eo diuina prouidentia, & potentia ad illum adorandum vſus eſt.

Parum eſt, quod dixi, aliud addam, quod non poterit, & in te, & in cæteris, qui attentè hæc conſiderauerit, admirationem non parere: ea recor

dere velim admiranda, quæ Deus, cum de Aegypto ſuum populum eduxit, operatus eſt. Omnes illius regni primogenitos interfecit: mare aperuit, quà tranſirent, carros, & Pharaonis exercitus in mare perdidit: de cœlo manna demiſit, de Petra aquam eduxit, dies, noctes que nubis columna duxit, Iordanis fluenta continuit, Hierici muros corruere fecit, lapidibus ſuper ſuos inimicos de cœlo pluit; quodque omnem admirationem vincit, per tres horas in cęli medio ſolem continuit, vt illos perſequi poſſent, ea tandem admirabilia fecit, vt idem Moyſes dixerit, huiuſmodi ſigna fuiſſe, quæ numquam antea in terris viſa fuerunt.

Quod omne eò ſpectat, vt hic populus Dei magnitudinem cognoſceret, & vt Deum coleret, veneraretur, amaret, & ei ſeruiret. At mihi dicas velim, quo modo hic populus his admirabilibus, & Dei conſilio reſponderunt?

DISC. Tu quidem melius, quàm ego, quòd in ſacrarum ſcripturarum lectione magis verſatus es.

MAG. Illud autem in illis ſcribitur, quòd Ioſue duce, & viuentibus illis, qui Dei magnalia, & admirabilia, quæ pro illis Deus fecerat, hic populus Deo ſeruiuit, illis vero mortuis (quod breui fuit) ſtatim a ſuo liberatore, & Domino defecerunt, & ad idolorum cultum ita ſe contulerunt, vt ſuos filios illis immolarent, & cum hoc ſcelere, ſe omnibus vitiorum abominationibus obſtrinxerunt, quæ cum idolatris eſſe ſolent. cui tam dediti erant, vt neque omnia hæc admirabilia, neque omnia diuina beneficia, neque præſentia verbera ſatis erant, quæ eos ab hoc peccato deſererent.

Quam propęſionem Deus cum onagri, qui agreſtis aſinus eſt, appetitu ſenſitiuo comparat: quòd, vt hoc animal cum Aſinæ odorem ſentit, ſic cęcus currit in illam & effrenatus, vt quo tempore amore hoc animal affectum eſt a venatoribus facilè capiatur, ſic & hic populus eodem furore cęco, & temeritate ad hoc maximum peccatum ruebat.

Et licet nonnunquā magnis Deo plagis a peccato ſe remoueret, ſtatim tamē reſtitutus, ad illud reuertebatur. Quod tādiu perſeuerauit, vt diuina patientia defeſſa, & victa manum ſuſtulit, & decem tribus in Aſſyriorum manus tradidit, vt perpetuò captiui eſſent, & tribus Iuda, quæ reliqua fuit in Babiloniam captiua ducta fuit, vbi ſeptuaginta annos ſeruiuit, nullo templo in Hieruſalem, neque altari, neque ſacerdote, qui Deo ſacrificaret relicto.

Hic igitur fructus fuit, quem percepit Deus ex illis miraculis, quibus tam apertè ſuæ diuinitatis omnipotentiam, & gloriam præ ſe tulit. Quibus autem verbis, quod mihi reliquum eſt, declaraturus ſum, quod quidē non homines ſolet, ſed angelos ſtupidos reddere poteſt?

Hic tantus Dominus, qui tot miraculis ſuæ diuinitatis omnipoten-

tiam declarauit, & illum populum in ſuo cultu continere volebat, nihil niſi quod dictum perfecit. Hic autem tamquam ſcelêſtus homo captus verberibus, ſputis, & colaphis affectis, & dementis veſtibus irriſus, & vt fictus rex ſpinis coronatus, minoris, quàm Barrabas æſtimatus, morte damnatus, & crucis morte nudus inter latrones coram omnibus, ſic cum eodem mundo fecit, vt in omnibus illius nationibus innumerabiles gentes eũ adorarent, & vt verum Deum, & cœli, ſolis, lunæ, & ſtellarum, & temporum, & omnium rerum creatorem agnoſcerent, idque fecit illorum idola deijciens, atque peſſudans: tantaque fide, vt omnia tormenta, quæ tyrannorum immanitas reperire potuit, vt ne latum quidem vnguem ab illa confeſſione remouere poſſent.

Hac igitur re quid maiore admiratione, & timore excogitari poteſt? Quòd tot Dei miracula, tot beneficia, tot flagella non ſatis eſſent, quæ illum populum ab idolorum cultu deterrerent: quòdque tot genera vituperiorum, & dedecorum ſatis eſſent, vt omnes gentes ſuos Deos raptarent, & comburerent, quos antea colebant, & illorum loco hominem tamquam rerum a iudicibus damnatum, & crucifixum adorarent?

Hoc ſatis erat, vt crederetur, hoc Dei opus eſſe: adauget hanc fidem animaduertere, quòd idem Saluator prophetauit id eſſe futurum, cum inquit. *Si exaltatus fuero a terra omnia trahàm ad me ipſum.*

Hoc fuit maius miraculum, quàm quæcumque Deus fecerat vmquam quod fuit eo ad mundi conuerſionem vti, quòd ipſi mundo ſcandalum eſſet, & a quo maximè abhorreret.

D ɪ s c. Neſcio quas tibi gratias agam præceptor mi pro tanto theſauro, quantum mihi retexiſti, & pro luce, qua hoc profundum myſterium illuminaſti, qua magnitudinem potentiæ cerno, quæ ſub hoc iacet, quod imbecillitas videtur.

M ᴀ ɢ. Satis probe huius myſterij philoſophiam intellexiſti. Quam quidem his verbis S. Auguſt. declarat.

Magnum quidem ſpectaculum eſt videre Dei filium crucem in humeris portare. Hoc ſi infidelium oculi intuĕãtur magnum vituperium videtur, quod ſi fidelium contemplantur magnum myſterium eſt: illis oculis magnæ iniuriæ inditium eſt, his magnæ fortitudinis opus eſt. illorum oculi vident hunc pro ſceptro ſui tormenti lignum ferre: at hi lignum ferre vident, in quo figendus erat, quod deinde in frontibus Imperatorum terrarum orbis affigendus erat.

In illo ligno improborum oculis vilipendendus erat, & in eodem ligno in bonorum cordibus glorificandus erat.

Hæc Sanctus Auguſtinus. Vt ſi hunc Dominum fidei oculis reſpexeris, inueniemus quidem, quòd quò magis ibi negligitur, eò glorioſior eſt, quo abiectior, eò potentior, quò magis nudus, eò ditior.

quò

quò magis ab improbis vituperatur, eò magis a bonis laudatur, & glorificatur: tandem quò magis eſt extrinſecus in ſuo corpore fędatur eſt, eò intrinſicus in anima formoſior eſt, & magis ab illis animabus amatus, qui illum his oculis intuentur.

Hoc illud miraculum eſt, quod Dauid cantat, cum inquit. *Lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.*

Hoc eſt in altiori ædificio. Huius operis hic Dominus auctor fuit, quæ noſtris oculis magnam admirationem affert. Quid enim in terris dignum maiori admiratione fuit, quàm hominem cum duobus latronibus per iudices cruci affixum pro vero Deo, & omnium gentium Domino adorari, & coli?

O potentia admirabilis, o potentia tecta hominem de ligno pendentem, mortem, quæ humanum genus occidebat, interficere? hominem cum ſceleratis damnatum, homines cum dæmonibus damnatos ſaluos facere? hominem in ligno clauis affixum omnia ad ſe trahere? animam ſe tormentis oblatam ſponte innumerabiles animas ab inferis eripere? & vnius corporis morte omnium animarum, & corporum mortem interficere?

Vt autem apertiùs ſuperiora intelligantur, aliud addam, quod maximè conducit: Recordare, quod in ſuperiori tractatu legiſti, vbi dictum eſt, quòd Deus in ſuis operibus ſuam gloriam, & hominis vtilitatem reſpicit.

Quare, vt per regium ſigillum, ſcriptum, vbi inuenitur, regium eſſe cognoſcimus, eodem modo cum in aliquo opere Dei gloriam videbimus, & hominis vtilitatem, illud opus Dei eſſe ſtatuere poſſumus. Quare illud mihi dicas velim in quonam alio opere hæc duo perfectius, quàm in Chriſti cruce reperiri poſſunt? Vtilitas enim quam hinc homo percipit, vel cęci ipſi vident, & quidquid hactenus dictum eſt apertè declarat. Non autē minus hic Dei gloria apparet.

Nam ſi memoria tenes quæ dicta ſunt, hac potiùs, quàm alia actione ſuæ potentiæ magnitudinem magis declarauit Deus, vt hactenus demonſtrauimus, quod eſt mundum ſibi per crucis vituperia, & infirmitatem ſubijcere.

Hinc illius bonitatis magnitudo cernitur, cum tam multis ſe tradiderit moleſtijs, vt nos bonos, atque ſanctos efficerent. Hinc illius miſericordiæ magnitudo cum ſibi omnes miſerias, & naturæ noſtræ debita ſuſciperet. Hinc illius iuſtitiæ magnitudo, cum culpam ſine iuſta vindicta non permiſerit adeſſe. Hic diuinæ ſapientiæ conſilium declaratur, in hoc opere quæ (vt S. Paulus inquit) dementiæ eſſe arbitrabantur. Sapientis enim proprium eſt fine ſtatuto ea deligere, quæ ad finem accommodata ſunt.

Cum

Cum autem hominis finis illius ſalus ſit, & virtutes, & Dei propinquitas, & gratia ſint, ea, per quæ ſalutem conſequi valeamus, videas iam num aliud quid accommodatius reperiri poterat, quàm crucis myſterium?

In quo illud inuenit, quod mihi maximam admirationem, & conſolationem affert: & eſt, quod, ſi attentè decimum octauum fructum arboris crucis, conſideraueris, quem expoſuimus (in quem potisſimæ virtutes Chriſtianæ vitæ ingrediuntur) inuenies quidem, tam perfectè ſingulis hoc myſterium conducere, ac ſi pro vna tantum, non autem pro alijs effectum eſſet.

Quod ſi de ſatisfactione pro peccatis mundi tractat, ſi de ijs, quæ cor noſtrum in Dei amore propenſum facere poſſunt, vel ad virtutem ſpei, humilitatis, obedientiæ, patientiæ, vitæ aſperitatis, euangelicæ paupertatis, & cæteiarum virtutum, inuenies profectò huius rei veritatem; tam propriè, & tam perfectè hoc myſterium illarum ſingulis conducit non aliter, ac ſi vni tantum ordinatum eſſet. in quo diuinæ ſapientiæ conſilium mirum in modum elucet, quæ tam vniuerſalem medicinam inuenire non ignorauit, & omnibus morbis, & neceſſitatibns noſtrarũ animarum accommodatã.

Hoc eò ſpectat, vt videas apertè, quàm benè hæ duæ res, quas diximus Dei gloria, & hominis vtilitas ad noſtræ redemptionis opus concurrant.

Videbis præterea vnà, quod paulo ante diximus; quòd non ſolum hic ineſt hominis vtilitas ſine Dei iniuria, imò maxima cum illius gloria, vt ſuperiùs declaratum eſt. Videtur igiturne tibi opus huiuſmodi, in quo ex altera parte tanta inſit hominis vtilitas, & ex altera tanta Dei gloria dignum eſſe, quod recipiatur, & adoretur?

DISCIP. Conuinctus quidem ſum hoc reſponſo, & tamquam manibus, & pedibus obſtrictus: & fateor nihil ſub cęlo eſſe, quod æquius credendum ſit.

Quid autẽ mihi dicas Præceptor de cõmuni terrore, in quo impudentes homines verſantur, cũ audiunt, qui dicunt, Deũ hominẽ eſſe factũ, & in cruce mortuũ eſſe? Hæc. n. conſideratio infidelibus, infidelitatis cauſa eſt, & fidelibus maximam admirationem affert.

MAG. Si diligenter attenderes primi libri illud caput, in quo de naturæ operibus egimus, quàmque admirabilis, & incõprehenſibilis Deus in plerisque illorum ſit oſtendimus, huic quæſtioni ſatisfactum eſſe iudicares.

Videres enim quàm admirabilis, & incomprehenſibilis ſit Deus in creationis opere, in cęlorum magnitudine infinita, qui in illorum motuũ velocitate in ordine tam firmo, qui in illis ſeruatur; præterea in omnium

ſemi-

ſeminum virtute, à quibus omnia proficiſcuntur, in fabrica omniũ corporum animalium, in illorum dotibus ad nutritionem, ad defenſionem, ad filiorum educationem, videres quidem quàm admirabilis ſit Deus in omnibus operibus ſuis.

Neque minus in paruis, quam in magnis rebus, vt formica, aranea, culex, apes, bombix eſt: nullum enim tam abiectum eſt, vt ait Ariſtoteles, quod quibuſuis admirationem non afferat, modo id, vt decet animaduertat. Quòd ſi in omnibus naturæ operibus tam mirabilis eſt (ideſt in ſuę omnipotentiæ, & ſapientiæ operibus) multò erit admirabilior in ſuis bonitatis operibus, quæ in illo glorioſior erit, & qua ipſe gloriatur, & a nobis cognoſci deſiderat, cũ maioris amoris, & illius nominis venerationis in cauſa ſit.

Quòd ſi omnia magna ingenia ſtupent, & omnes intellectus defatigãtur, cũ diuinæ potentiæ, & ſapientiæ magnitudinẽ intuentur, quæ in hoc opere ſplendet, qui non ſtupeſcent diuinã bonitatẽ, & miſericordiã, quã Dauid præ omnibus illius operibus eſſe teſtatur? Quæ autẽ opera facere poterat, quæ tantã admirationẽ afferrent, niſi eo patiendo, quod paſſus eſt, & quæ extrema fecit faciendo, ſi ita dici poſſunt, vt mundum redimeret, & homines bonos, & beatos efficeret? quod vt melius intelligatur, illud te ſcire oportet, quód non minus, quàm ſuperiora, tibi placebit.

Quamobrẽ illud ſuppono, quod terrarũ reges diuerſis rationibus ſuę bonitatis, & potentiæ magnitudinẽ præſeferunt. Rẽ exẽplis illuſtremus S. Ludouicũ Galliæ Regẽ in illa magna claſſe, quã ad terrã ſanctam oppugnandã parauit, ſuã potentiã oſtendit: illius autẽ bonitatẽ, & ſanctitatem tunc manifeſtauit (vt in illius vita ſcribitur) cũ ad Chriſti imitationẽ, ſingulis Sabbatis in abditũ locũ ſe referebat, vbi pauperũ pedes, lauabat, abſtergebat, & oſculabatur; eodẽ modo, & manus. Cũ etiã certis diebus ducentis pauperibus cibum præbebat, antequam ille comederet illis accumbentibus cibum, & potum adminiſtrabat.

His enim actionibus, quàm bonus eſſet ille Rex declarabatur, qui vt ſummũ regẽ imitaretur, qui in hunc mundũ, vt miniſtraret, non vt miniſtraretur venit, ſic ſe abijciebat, atque proſternebat. Eandem quoque bonitatem Helenã Conſtantini Imperaroris mater oſtendit, cum in Hieruſalem cuidã collegio virginũ Deo dicatarũ ſeruiebat, vt Ruffinus ſcriptũ reliquit. Idẽ quoque de Pacilla Theodoſij Imperatoris vxore, & multo magis, quàm de hoc. Nã ad imperij ſedem eleuata multo maiori amore in Deum, qui ſic illã dignitãtẽ auxerat affecta erat; itaque cum primũ imperiale paliũ induit, ægrotos maxima diligentia curare, & calamitate oppreſſos leuare cępit: neq; in hac re ſuorũ familiarium, aut miniſtrorũ opera vtebatur, ſed ipſa ſe illis præbebat ancillam: ad ægrotos proficiſcens, & ne-

ceſſaria parans, & ad Xenodochia pergens ſuis ipſa manibus ægrotis miniſtrabat, vngues curabat, ius guſtabat eorum omnium, quæ illis coquebatur, chodlearia illis præbebat, vt comederent; panem incidebat, cibum in menſa apponebat, ciatos abluebat, omnia tandē munera exequebatur, quæ ſerui præſtare ſolent. Et ſi quis ab illa ſciſcitaretur, cur ita faceret reſpondebat, quòd magna facere Imperatoris erat: ſed ſe hæc omnia Deo offerre, vt imperium, quod ſibi datum erat, cuſtodiretur. Et imperatori dicebat. Animaduertas Imperator oportet, quid paucis ante diebus eras, quidque nunc es. Quod ſi feceris beneſactoris minimē igratus eris, & ita prouincias ab illo acceptas legitimè adminiſtrabis. Hæc omnia Ruffinus ſcribit.

Quam autem ſit huius benigniſſimæ Dominæ bonitas, & ſanctitas in his tantis humilitatis, & bonitatis operibus expreſſa, quis non videt? Ex quo cognoſcimus quidem, quòd imperatorum maieſtas, & magnificētia nobis in magnis donis largiendis, & magnis rebus perficiendis, ſed bonitas his abiectis, & ſanctis muneribus, oſtenditur.

DISCIP. Satis probè intelligo, quòd mihi dicis, ſed ad quid profecto me latet.

MAG. Nunc intelliges quidem; illud tibi ſciendum eſt, quòd cum in Deo multæ perfectiones ſint, omnes tandem ad duo genera reducuntur; alteræ enim ad maieſtatem, alteræ ad bonitatem pertinent, (licet quæ ad maieſtatem pertinent ad bonitatem etiam ſpectent) & quælibet harum perfectionum ſua opera habet ſibi proportione reſpondentia, quibus ſe ipſæ manifeſtant. Nam ſi perfectiones, quæ ad maieſtatem pertinent (vt ſapientia, & omnipotentia, & cæteræ huiuſmodi ſunt,) nobis magnis operibus faciendis declarantur; quæ verò ad bonitatem pertinent contra in humilibus rebus declarentur; illæ magnificentiæ magnis operibus efficiendis, hæ pietate magnis; illæ ad altiora aſcendendo, hæ deſcendendo, & humanis neceſſitatibus accurrendo. Et ita illæ, quòd ſint altiores cerni minimè poſſunt, & hæ quod nimis abiectę, & humiles ſunt.

Vt illæ quò ſunt altiores, eò magis maieſtatis nobis magnitudinē adaperiunt: ſic hæ, quò ſunt humiliores, eò magis bonitatis magnitudinem nobis ſignificant; vt ſuperiora exempla patefaciunt. Cum autem bonitatis gloria (vt toties oſtendimus) ſit maior, & qua Dominus Deus noſter maximè gloriatur, & qua maximè in cęlis ab illis ſpiritibus beatis laudatur, illud ſequitur, quod quò magis fuit humanior, & magis ad noſtram miſeriam, & paupertatem deſcendit, vt illi opem ferret, eò magis immenſę ſuę bonitatis gloriam, & diuitias nobis aperuerit. Et quemadmodum illius ſapientiæ, & omnipotentiæ opera ſtupeſcimus, ita multò æquius erat, vt illius bonitatis opera admiraremur: & quò magis vna opera noſtros intellectus ſuſpenſos reddit, eò ſunt digniora, & magis Dei propria, qui

in

in omnibus operibus ſuis admirabilis eſt. Quonam modo illius immenſæ bonitatis opera nos attonitos reddere poterant, niſi cum videremus creatorem pro ſuis creaturis captum, colaphis, & ſputis affectum, verberatum, ſpinis coronatum, minoris, quàm Barrabas æſtimatum tandem morte, & crucis morte damnatum, & inter duos latrones crucifixum?

MAG. Quàm verũ eſt, quod dicis præceptor. Hoc enim illud eſt, quod omnia corda illius bonitatis contemplatione ſtupida reddit, vt ſtupent cum diuinæ ſapientiæ, & omnipotentiæ opera conſiderant: & præterea non video, quomodo huius bonitatis opera tam admirabilia eſſe poſſent, niſi eo patiendo, quod paſſus eſt. Omnes enim creaturas vniuerſi orbis creare, & omnia illis neceſſaria ad vſus vitæ neceſſarios parare bonitatis opus eſt; at hæc nos ſtupidos minime reddunt. Nihili enim pluris creatori conſtant, quàm velle, & hoc ſolum nos ſtupore non afficit; ſed cum beneficium, quod cõfertur a benefactore cariùs emitur, vt noſtræ redemptionis beneficium fuit. Neque minus diſtinctio, quam feciſti, arridet cum omnes diuinas perfectiones ad hæc duo capita reduxeris, quod mihi cariſsimum fuit. Hæc enim vna ſatis eſt, quæ infidelium tenebras, atque nubes ob oculis diſijciat; vt apertè videant in ijs, quæ infidelium oculis videntur humilia, immenſam gloriam, & pulchritudinem eſſe incluſam.

Hominum tamen, qui mundani dicuntur, perſonam in me repreſentare volo, & cauſam petere, cur, cum hæc crucis philoſophia tam ſit diuinæ bonitati conueniens, vt expoſuiſti, hominibus rudibus, & voluptatibus deditis dura videatur, & nonnumquam quærant, quid opus eſſe, vt tam multas moleſtias ſubiret, cum minori impenſa poſſet quidem hominem redimere, ſi voluiſſet?

MAG. Ad id in ijs omnibus, quæ hactenus dicta ſunt de hoc myſterio, reſpondi: propter hanc cauſam nihil ex ijs, quæ dicta ſunt, repetitus ſum, vt hanc rem confirmem. Volo tamen vt hanc quæſtionem intelligas illius hominis eſſe, qui nondum aratro manum admouit, vel, vt melius dicam, qui nondum brachio ſcutum aptauit, & arma ſumpſit, vt cum dæmonio decertaret, & tum prauis carnis propenſionibus pugnaret, qui inimicus maior, & familiarior, omnibus qui nobis aduerſantur, cùm ex altera parte ſit nobis amicior, & qui maiori cum difficultate ſuperetur. Homo ruſticus, qui numquam mare vidit, nec in nauẽ aſcendit, cum primũ in illam aſcendit, admiratur, cum tot rudentes vidit, tot funium genera, quibus malus circundatus eſt, & à natura ſciſcitatur: cur hoc? cur illud? Nauta verò reſpondit: Videris quidem frater numquam nauigaſſe; quod ſi aliter eſſet, intelligeres quidem nihil horum eſſe, quod ad nauigandum non conducat.

Hoc quoque carnalis homo, & infidelis, qui numquam virtutis mare nauigauit, cum audit, cum quis dicit Dei filium hominem eſſe factum, & tam multas moleſtias paſſum, vt homini ſalutem afferret, ſecum ipſe ea ait, quæ repræſentaſti. At qui ſtrictum virtutis callē ingreditur, vita cōmuni minimè contentus, contendit, vt ad perfectionem perueniat, & ne veſtigium quidem in hac via figit, quin in Chriſtum crucifixum oculos conuertat, ſi ieiunare debet, ſi ſuam carnem malè tractare, ſi ſuos appetitus, & improba deſideria reprimere, ſi ſuæ voluntati aduerſari. ſi facilè inimicis ignoſcere, ſi in moleſtijs æquo animo ferre, ſi ſtatim carnis cōmoditatibus, & mollitiei reſiſtere, ſi pœnitentiæ, & virtutis crucem complecti, quod aliud remedium ad id omne habet, niſi in Chriſtum crucifixum oculos conuertere, & eo vires reficere, quod ſuum creatorem pati pro ſe cernit: hic enim exempla cernit, hic uires, hic rerum omnium ſolatium, cum animaduertit quanto maiora ſint illa, quæ omnium rerum Dominus non pro ſe quidem, ſed pro illo paſſus ſit? vt nullum quidem greſſum moueat, niſi ante oculos ſemper hoc ſpeculū, & hoc exemplum habeat.

Quod autem virtutis ſtudium ſit omnium maximum incitamentum ad noſtræ religionis ſinceritatem, & excellentiam cognoſcendam illis verbis Dominus declarauit, quibus ſuæ doctrinæ veritatem confirmabat, inquiens, quod ſi quis fecerit voluntatem Dei, & illius mandata ſeruauerit, apertè ſuæ doctrinæ veritatem, & excellentiam cognoſcet: quibus verbis ſignificauit, quod vitæ puritas primum, erat medium ad noſtræ philoſophiæ puritatem, & veritatem cognoſcendam: quibus enim hæc ſeruatur puritas, ijs diuinæ lucis radij copioſius communicantur, quibus apertius noſtrorum myſteriorum veritatem, & conuenientiam cernunt: & vnà cum his videt, quomodo hæc omnia mirum in modum bonæ vitæ exercitationes; & bona opera adiuuent: & hoc auxilio, ita illa delectantur, vt cum Propheta. *In uia mandatorum tuorum Domine delectatus ſunt, vt in omnibus diuitijs*; & alio loco, Dilexi mandata tua Domine, ſuper aurum, & topazion.

D I S C I P. Voluptate, & conſolatione, quam ex omnibus ſuperioribus ſermonibus, & tam iuſtis, & accommodatis reſponſis, quæ in eis quæſtionibus dediſti, perceperim, illud intelligo, quod in his ſcriptis legi, ſcilicet, quod cū adſit muſica, & uocū cōcentus corporis auribus, ſic etiā animæ auribus adeſt quā quidā vidi ſuauiſſimo, & admirabili concentu, quē omnia noſtræ redēptionis myſterij cū veritate, & diuinæ bonitatis magnitudine habent.

Hæc autem vtriuſque rei conuenientia inter ſe dulciſſima armonia, & noſtri intellectus concentus eſt, cuius perfectio eſt veritatis cognitio, & ita natura delectatur illa, & aures muſica, & ita cæteri ſenſus,

& ani-

& animæ vires ſuis perfectionibus delectantur. Cum autem hæc concordia ſit firmiſſimum veritatis argumentum (vt philoſophi docent) neſcio, quid reſpondere poterunt infideles, qui huius myſterij fidem accipere noluerunt, in quo tam mira omnium rerum concordantia, & congruentia eſt.

Cum enim ille ſummus iudex, cum illis in iudicio intrabit, & ab eis quæret, cur non crediderunt veritatem tot miraculis, tot prophetijs, & diuinarum ſcripturarum teſtimonijs comprobatam, in qua diuinæ bonitatis iā propriū opus eſt, (cuius propriū munus eſt benefacere, & bonos efficere) quid poterunt ad id reſpondere, niſi vt quidā doctor inquit, Domine te tā bonū non putabā, vt te tā multis moleſtijs traderes, vt homines bonos efficeres. Hoc reſponſuri infideles videntur q Dei bonitatē ſua metiuntur, non exiſtimantes Deū facturū, quod ipſi minimè facerent, ſi dij eſſent. Quod reſponſum tāquā blaſphemia illis in maius ſupplicium futurum eſt.

Huius tractatus concluſio.

MAG. Ex omnibus igitur hactenus à nobis dictis colligitur, quod Chriſti paſſio, quod noſtræ fidei myſteriū magis arduū eſt (quod Iudæis ſcandalū fuit, & Gentilibus ſtultitia, vt inquit Apoſtolus) ſit opus, maioris ſapientiæ, & prouidentiæ, quàm quæcūque fecerunt, vmquam in terris Deus; ſitq; magis Dei gloriæ conueniens, ideſt illius bonitatis, charitatis, miſericordiæ, iuſtitiæ, & ſapientiæ, gloriæ, quàm hoc ſic etiam nulla medicina ſit magis noſtræ miſeriæ conueniens, ideſt ad noſtrorū debitorū ſatisfactionē, vt nobis Dei cognitionē, & maxima exēpla, & ad omnis virtutis ſtimulos daret, & præſertim ad charitatē, ad humilitatem, ad Dei timorē, & ſpē, ad obedientiā, ad manſuetudinē, ad patientiā, & ad peccati odiū, quā hæc; ſed quid opus eſt verbis, vt mirā huius medicinæ conuenientiā declarē? Quæ enim in cœlo, vel in terris perſona eſſe poterat, huic rei accōmodatior, quàm filij Dei perſona? Nā nullus erat in vniuerſo terrarū orbe illo maior, vel melior, ſic nemo, nec maiori auctoritate docere, nec maiori efficacia impetrare, nec maiori iuſtitia ſatisfacere, nec maiori gratia mereri, ne maioribus beneficijs obligare; nec meliora exēpla dare, quàm ipſe nobis dederit. Quis alius ſecundus Adam? Quis alius pater? quis alius paſtor? Quis alius Saluator? Quis alius aduocatus? Quis alius Rex? Quis alius mediator illo melior nobis dari poterat? Hoc tam notum eſt, vt quicunque non a Deo derelictus, id apertè videret.

Quod

Quod autem hic humanos intellectos ſuſpenſos reddit, eſt videre, quòd hoc remediũ,(vt antea demonſtratũ eſt) iã ſingulis his rebus accõmodatũ venit,quæ vel ad Dei gloriã pertinent, vel ad hominis ſalutem, quàm ſi ad hanc,non autem ad cæteras paratũ eſſet. Quod quidem maximã admirationẽ parit. Quodque diuinæ ſapientiæ, & conſilij altitudinẽ in hoc opere declarat.

DISC. Non poſſum præceptor non tibi eas gratias agere pro iſta doctrina, quas verbis aſſequi minimè poſſem. Nunc enim primum ad fidem venire videor, & mihi oculos aperiri, quibus huius myſterij pulchritudinem cernam, & maiori lumine credam, quàm hactenus crediderim.

Neque id mirum eſt. Nam vt duo cerei iuncti magis, quàm vnus illuminant, ſic fidei lumen vnã cũ ratione, quã creauit Deus noſtros intellectus magis illuminant, & in hac eadẽ fide magis confirmant, quæ cũ ex ſe celſitudinẽ, & firmitatẽ habeat ex rationis lumine claritatẽ, quæ in hac vita illi deeſt, accipit.

MAG. Gaudeo quidem cum video hanc praxim non ſine fructu fuiſſe, cum ex ea tanta percipiatur vtilitas, vt eſt fidei augmentum. Cum enim illa ſit omnium virtutum fundamentum, & radix, notum quidem eſt, quod ſi ex altera parte hæc radix erit doctrina culta, & ex altera ſpiritus Sancti gratia, illius beneficium in virtutum fructum, quæ ab illa proficiſcuntur, redundabit. Sed illud te ſcire velim, quod in hoc negocio maximum eſt, ſcilicet ne hoc nouum lumen, & firmitatem ſpeculationibus, & rationibus, quas hic adduximus tribuas, neque alijs, licet præſtantiſſimæ ſint.

Fidei enim Chriſtianorum virtus non in humanis rationibus conſiſtit, quæ tandem humanæ ſunt, ſed in lumine, quod ſpiritus Sanctus in intellectum baptizatum infundit.

Quod facit, vt maiori certitudine, & firmitate noſtræ fidei myſteria credamus, quàm omnes omnium hominum rationes, atque demonſtrationes. Multò enim plus Dei virtus poteſt, quàm quæcunque creata ſunt; præterea fides (vt inquit Apoſtolus ad Epheſios) eſt Dei donum, ſine quo non, inquam, humanæ rationes, ſed ne opera quidem diuina (vt miracula ſunt) ſatis ſunt, quæ hoc fidei genus in hominũ intellectibus efficiant.

Quænã maiora miracula ſunt, quã quæ Phariſæi, & Pontifices viderũt? ipſi tamẽ Saluatori mortẽ moliti ſunt; Quod maius miraculũ, q̃ Lazari reſurrectio? nullus tamẽ eorũ, qui aderãt credideru nt. Ad hæc quod maius miraculũ umquã quàm Saluatoris tertio die reſurrectio? Quando vmquã ab initio mundi, vel viſum, vel lectũ eſt, hominẽ mortuum ſe ipſum reſuſcitaſſe? Phariſæi tamẽ, & Pontifices, licet hoc tã nouum non ignorarent mira-

miraculum, & tam apertum vigiliarum teſtimonio, quas ipſi ad ſepulchrum appoſuerunt, non ſolum non crediderunt, ſed multos numos cuſtodibus dederunt, vt dicerent, quòd ſe dormientibus, illius diſcipuli venerunt, & corpus furati ſunt.

Vt ſua ipſorum cæcitate non contenti, populo lucis portam clauſerunt, vt ſecum in inferni tenebras illos pertraherent. Quibus exemplis apertè cernes, quod ſine Dei præcipua aſſiſtentia, nec miracula (quæ vt Sāctus Thomas, inquit ſunt fidei myſteriorū ſatis firma argumenta) ſatis ſunt, quæ in noſtris intellectibus fidem efficiant.

Quare ſi nunc in anima nouam firmitatem, & certitudinem fidei ſentire vis luminum patri, a quo hæc omnia beneficia proficiſcuntur, & hæc omnia cœleſtia dona immortales gratias agere debes. Vt credendo vnà cum beneficij gratia grati animi memoria augeatur.

De fructu, qui ex omnibus hactenus dictis, percipiendus eſt.

NEQVE ſatis eſt, vt intelligas, quæ dixi, ſed aliud maximum addere volo, quòd ad id conducit, vt ex omnibus dictis ſuperius fructum percipias. Nam (ſi rectè exiſtimas) maior pars eorum, quæ dicta ſunt, eò conducit, vt noſtrum intellectum veritatis lumine, & cognitione informemus, & perficiamus.

Vitæ autem Chriſtianæ perfectio non in ſola intellectus luce, ſed multò magis in charitatis ardore, quæ in voluntate eſt, conſiſtit. Cum enim multi philoſophi fuerint, qui Deum cognouerunt (vt Apoſtolus inquit) ſed quoniam illum non glorificarunt, neque voluntate amarunt, euanuerunt in cogitationibus ſuis, & in cordibus ſuis obſcurati ſunt: quod cognitione non benè vſi ſunt, quam illi Deus per ſuas creaturas donauit.

Propter hanc cauſam igitur nunc cognitione vti incipiamus, quam ex ſuperioribus omnibus conſecuti ſumus, vt noſtram voluntatem ad Dei amorem excitemus, vnà cū alijs affectibus, & motibus, quos huius myſterij magnitudo poſtulat.

Quare illud in memoriam tibi reuocare volo, quod Sanctus Auguſtinus in libro ſuarum confeſsionum, inquit, Aquam ſancti baptiſmi ſuſcepi, & ſtatim præteritæ vitæ curæ ab anima mea remotæ fuerunt, illis primis diebus ſatiari non poteram ea conſideratione, & mira quadam cum ſuauitate illius altitudinis, quam pro ſalute humani generis diuinum conſilium delegit.

Quare hic ſanctus vir tum ex diuina luce, quam acceperat, tum ex ſui ingenij magnitudine, quam accommodatum medium fuerit Dei filij incarnatio,& paſsio, tam ad Dei gloriam, quàm ad omnium neceſsitatum hominum remedium, num ſatiebatur illius anima conſideratione illius ſuauiſsimæ armoniæ,& concentus,& illius miræ proportionis,quam hæc medicina habebat a Deo ad noſtrorum morborum curam inuēta. Si quis ſpiritum,lucem,& intellectū huius ſancti haberet in huius myſterij contemplatione,quàm multas conſolationes inueniret?

Et ne nos,vt ſe res habet,alicuius ſolatij parte careamus, hic aliquam tibi formulam tradam,qua,hoc beneficium perpendere poſsis. Quare primum illud ab animo tuo remouere debes, quod extrinſecus oculis carneis indignum videtur, quod Deus ſibi carnem ſumpſerit, & in cruce mortuus ſit.

Quare ſatis eſt, quod in ſuperioribus dialogis dictum eſt, in quibus apertè demonſtrauimus,quod Deum talem ſe feciſſe hominem, qualem ſe fecit, non ſolum illius amplitudine indignum non fuit, ſed maximam gloriam illi fuiſſe, idem de ſacra paſsione dictum eſt, cauſam perpendentes,cur paſſus ſit Saluator,& modum, quo paſſus eſt, quæ duæ res cò glorioſiorem ſacram paſsionem efficiunt, quo vituperijs, & doloribus fuit plenior.

His duabus rebus cognitis,tertia quoque tibi cognoſcenda eſt; quam diximus eſſe huius myſterij noſtræ redēptionis fundamentū,i.quod Deus in rebus,quas facit nō reſpicit, quod potentia abſoluta poteſt, ſed quod ad illorum perfectionem ſpectat,ex quo dicimus nullum aliud magis accommodatum medium ad noſtram ſalutem,quàm illius filij incarnationem,atque paſsionem reperiri potuiſſe.

Hoc iacto fundamento: conſideres velim miſerrimum ſtatum,in quo verſabatur homo propter peccatum, & inuenies à Dei gratia longè abeſſe, & cum illo inimicitias exercere, quod omnium malorum maximum eſt.

In creatoris cognitione cęcus erat, ad illius amore erat niue frigidior, ad illius cultum impotentior, de paradiſo in exilium eiectus erat, diabolo captiuus,& ſubiectus ſuarum affectionum catenis erat captus, infirmus erat,& ad omnes Chriſtianas virtutes ineptus, & ad eas non ſolū infirmus,ſed etiam mortuus,cum non ſolū eſſet ſuis appetitibus viuus,verum etiam magis,quam viuus.

Poſt hanc conſiderationem velim, vt tibi in memoriam reuoces admirabiles ſanctæ crucis fructus,quos legiſti, & inuenies quidem per eos, ita Saluatorem ſua paſsione ſingula hæc mala curaſſe tam efficaci, & accommodata medicina,vt ſi pro vno tantū bono,non autem pro alijs eſſet

parata,vt ſuperius diximus.

Medici ſingulis morbis ſingulas medicinas inuenerunt: at hic medicus,qui nobis de cęlo venit hac vna medicina omnes noſtræ animæ morbos,curat.

Hac autem conſideratione aliquid ſenties ex illis,quæ Diuus Auguſtinus de hac noua inuentione ſentiebat, quam Dei ſapientia excogitauit, cū filiū ſuū in mundū miſit,vt noſtris morbis remediū afferret, quæ tantam vim habuit,vt ex hominibus angelos, & ex dæmonij,ſuoiūq; appetitum captiuis,Dei filios effecerit.

Poſt hanc diuinæ ſapientiæ conſiderationem, velim,vt ad Dei bonitatis,& charitatis,& miſericordiæ,quas in hoc opere præſe tulit Deus,meditationem aſcendas.

Quamobrem nunc te oportet mecum ad magnam ſpeculam aſcendere,ideſt,nunc maxima cum humilitate,& reuerentia animæ tuæ oculi tibi eleuandi ſunt ſuper nubes,& ſuper cęlos, & ſuper omnes Cherubin, & Seraphin euolare debes, & ſupra hos omnes, ad tam excelſum locum peruenire, vt illum locum quaſi minime uidere poſſis, & ibi in throno maieſtatis illam altisſimam ſubſtantiam contemplare, illam tam ſplendentem lucem,quæ intuentium oculos perſtringit,illum Dominum, qui in luce inacceſſibili inhabitat,quam nemo mortalis vidit vmquam, eum in quo omnes omnium creaturarum corporalium, & ſpiritualium pulchritudines,eaſque nulla proportione illis reſpondentes:eum qui ſimplici ſuæ voluntatis ſpecie cœlos, & terram cum omnibus, quæ in eis ſunt creauit,eum cuius ſapientia infinita eſt,potentia infinita,pulchritudo infinita,maieſtas,& magnitudo infinita, eum,qui ſolus ineffabilis eſt, incomprehenſibilis, inacceſſibilis, qui manēs omnia mouet, omnia regit, licet ad nullas ſe conferat,omnibus vtitur,& non defatigatur, quem ſtellæ matutinæ laudant,cui Dei filij laudes canunt, cuius præſentia cęli columnæ tremunt,qui, vt inquit Iſaias, tribus digitis terræ pondera ſuſtinet,in cuius conſpectu(vt idem inquit) omnes gentes ſunt tamquam ſi non eſſent,illum tandem,cuius fœlicitas,& beatitudo tanta eſt,vt nec vniuerſo hoc mundo creato, nec mille mundis, quos crearet, neque augeri, neque maior eſſe poteſt, neque quod homines ſalui fiant, vel eum laudent magis glorioſior eſt,neque quod omnes damnentur minori gloria eſt.

Vbi autem hac ratione ad ſummum perueneris, & oculos animæ tuæ in illa altiſſima ſubſtantia cibaueris, inde ima petas velim, tamquam aquilæ alis, & ad paruam Bethlehem caſam deſcendas, & inde velim proficiſcaris ad cęnę locum montis Syon, ad Pontificum domum, ad Pilati prætorium,ad montem Caluarium,ad ſanctum ſepulchrum,ibi intelli-

ges quidem quanta ratione homines ſtupeſcunt, quæcunque in ſingulis ijs locis vident.

Videbis profectò hunc tantum Dominum, quem contemplatus es, ſtabulum pro domo habere, pro lecto præſepium pauperrimis linteis inuolutum, fœminæ vbera lactantem, inde eas ad cœnaculum, & mundi creatorem videbis ibi palio depoſito, ſe linteo præcingi, tãquam ſeruum, ad pedes nonnullorum pauperum piſcatorũ proſtratum, & ſui ipſius proditoris, & maxima humilitate, & pietate illis pedes lauare.

Inde cum eodem domino diſcedas ſtatim, & meditere, quàm turpiter captus ſit, quod ipſe Dominus celebrauit, inquiens. *Tanquam ad latronem veniſtis cum fuſtibus, & lanternis comprehendere me.* Cum illo deambules velim ad omnia tribunalia, quò deductus fuit, & animaduertas iniuriarum genera, quibus apud Annam, apud Caipham, apud Herodem, & in Pilati prætorio affectus fuit.

Conſideres etiam illud nouum irriſionis genus, cum ſpinea corona illi impoſita fuit, & operam des, vt omnibus ijs locis interſis, & meditere noua vituperiorum genera, quibus in illis fuerit affectus: (omnibus enim artubus contremiſcere fateor, cum ea mihi referenda eſſe cenſeo.) animaduertas, quid ſentires ſi ex altera parte ſpiritus oculis huius Domini altitudinem contemplareris, quem his tibi ante oculos pono; & carnis oculis depreſsiones videres, & iniurias, quibus illis locis affectus fuit.

Non cor carneum, ſed marmoreum illum habere, qui tam multas iniurias videns, & vituperia, non attonitus, & penitus extra ſe poſitus fiat, cum uideat vnà maiorem cœli altitudinem cum maiore terræ humilitate eſſe coniunctam.

Quid igitur maiorem terrorem, aut maiorem admirationem afferre poteſt?

Quod ſi tanta reperterritus illius cauſam inquirere velles nullã aliam profectò inuenies, niſi Dei bonitatem, charitatem, & miſericordiam, qui cum multis alijs rationibus poſſet mundũ reformare, & ſaluum facere, hoc tamen voluit, quod erat (vt dictum eſt) Dei gloriæ, & hominum ſanctificationi conuenientior.

Vt tanto eſſet in deſiderio noſtræ ſanctificationis, & beatitudinis, ideſt efficiendi nos Dei amatores, & ſeruos, humiles, & manſuetos, carnis, & mundi vanitatum contemptores, & crucis amantes: denique in omni virtute ſummos, qui cum cognoſceret, quanto maiorem vim hoc haberet, quàm cætera omnia, ad hanc virtutem comparandam, propter hanc cauſam his omnibus ſe tradere voluit.

Vt autem hoc magnum Saluatoris deſiderium apertiùs declaremus,

id alio

id alio exemplo mihi faciendum exiſtimo, ex quo id aliquà ratione intelligatur, licet nullum reperiri poſſit exemplum, quod quodammodo ne vmbram quidem huius rei referre poſſit. Hiſtorici Gentiles ſcribũt, ꝙ Agrippina Neronis mater, quæ tãtopere filiũ ſuũ imperatorẽ videre optabat, quòd vbi propter hanc cauſam virum ſuum Claudium ueneno interfecit, vt ſuum filium Imperatorem faceret, tractauit. Cum autem quidam Aſtrologus ei diceret, futurum eſſe, vt ille Imperator eſſet, ſed fore etiam vt ſuam matrem interficeret; illa reſpondit me interficiat, modo imperator ſit.

Hoc autem exemplum aliqua ratione Saluatori accommodare poſſumus; qui tantopere nos non terræ Imperatores, ſed cœli, & Dei filios efficere deſiderauit.

Tantopere expetiuit, vt homines ſpiritales, & diuini eſſent, tantopere animas noſtras Spiritus ſancti gratijs, & donis exornare cupiuit (vt ex illis in homine Dei imago eluceret) præterea ſanctos martyres tantopere roborare deſiderauit (vt ſuorum certaminum victorijs, & triumphis Deum glorificarent) qui cum ſciret nullum aliud medium accõmodatius, neque potentius ad hæc omnia his omnibus iniurijs, irriſionibus, & vituperijs ſe tradere non dubitauit, vt vel verberibus afficeretur, crucifigeretur, & minoris, quàm Barrabas æſtimaretur. Qui autem ſpiritus non deficit hic in tantarum rerum conſideratione; Deum ſputis, vt blaſphematorem fędatum? Deum colaphis affectum, ſpinis coronatum, & pro irriſione modo albo, modo coccineo colore indutum? O pietatem, ò bonitatem, ò charitatem, ò miſericordiã tanto Domino dignam? Hoc qui facere poteſt niſi Deus? Quæ bonitas eò peruenire poteſt niſi Dei bonitas? Quid facitis cœlorum angeli? Quid vos omnes creaturæ, cum cernatis, quid veſter creator patiatur? Quin tremis præ timore terra? Quin dolore vos lapides frangimini? cur vos cœli tetram, vbi Dominus veſter crucifixus eſt, illuminatis? Domine audiui vocem tuam, & timui. conſideraui opera tua, & ſtupefactus ſum, cum te non inter duo animalia, ſed inter duos latrones crucifixum cernam. In hac re deficiunt animæ piæ, hic pauent, hic non ſolum ore mutæ fiunt, ſed interioribus ſenſibus, quætanta bonitate ſuſpenſi, & in admirationem tracti, quod ad talia deſcenderit Deus; quodam ſancto ſilentio eum laudant, & glorificant, & tacentes hanc Dei miſericordiam ineffabilem eſſe prædicant, incomprehenſibilem, & quæ facilè omne laudis & cognitionis genus ſuperet.

Quid mirum omnes intellectus tantæ bonitatis conſideratione ſuſpenſos, & ſtupefactos eſſe? Nam ſi Dei ſapientię, & prouidentię magnitudo, quæ nonnullis creaturis elucet, tam humanos intelle-

tellectus in ſui admirationem trahit, & tamquam attonitos, & extra ſe poſitos relinquit, quantò magis conſentaneum eſt, vt Dei bonitatis magnitudo hoc efficiat, quæ in hoc opere elucet, cum hæc bonitas illa ſit illa perfectio, qua ille magis glorietur?

Quid autem aliud erat, quod homines ſic ſtupefactos redderet, & extra ſe raperet, niſi illius incomprehenſibilis maieſtatis magnitudinis cõſideratio, quæ ſe maioribus doloribus, & vituperijs ſubiecit, quàm qui vnquam paſſi ſunt, vt hac ratione nobis maiora exempla, & acutiores ſtimulos ad omnem virtutem relinqueret? Quàm deſiderauit hic Dominus nos ſanctos efficere, cum propter hanc cauſam tam difficilibus rebus ſe tradiderit?

Cur igitur cor pium, quod hæc animaduertit, non elaborabit, vt omnes virtutes, omnemque ſanctitatem contempletur; ſaltem vt ei morem gerat, qui hoc tantopere expetuit, & tanto precio emit? Quis non inſudauerit, vt eum amet, qui tantum in nos amorẽ præ ſe tulit? Quis in eo non inuigilabit, vt huius Domini virtutem imitetur, quam nobis in ſua vita, & morte impreſſam reliquit?

Hanc autem partem concludẽs inquam, quòd huius myſterij pia meditatio hos quinque effectus parit, quos hic tibi breui proponã: primum enim animos ſuſpenſos reddit, & in reuerentem, & profundam admirationem huius Redemptoris bonitatis trahit.

Deinde eas eiuſdem bonitatis, & ardentiſſimæ caritatis maximo amore inflammat. Poſtea eas huius ſummi beneficij quàm gratiſſimas reddit. præterea in illis maximum excitat deſiderium, quo impelluntur, vt aliquid tantarum virtutum, & admirabilium exemplorum, quæ hic Dominus nobis repræſentauit, imitentur.

Poſtremum maximo deſiderio eos afficit, vt moleſtiarum, & iniuriarum pro eo, qui tam multa pro nobis paſſus eſt. Hi ſunt primi fructus, qui ex huius myſterij conſideratione nobis percipiendi ſunt, ad quos (vt dixi) ordinantur quæcunque in hac materia dicta ſunt.

DISC. Iam præceptor extremam manum huic tam longę narrationi impoſuiſti. Hunc habeo fructum, qui ex tam glorioſa crucis palma, quàm initio propoſuiſti colligitur, qui omnia ad crucifixi amorem, & illius virtutum imitationem, & præſertim illius moleſtiarum pertinet. Hinc facilè intelligo, quàm male ſciant philoſophari homines animam negligentes, & hæretici, cum ita Dei intentiones, & conſilia peruertãt, vt quod nobis pro tam magnis incitamentis, & ſtimulis dedit ad omnes virtutes, ex eo argumenta petant, quibus in ſuis peccatis fidenter perſeuerent.

Et quod diuina ſapientia ordinauit, vt honeſtorum laborum nos amatores

tores efficeret, hi crucifixi ſumptu ad perſeuerandum, & indormiendũ, in vtramque haurem in ſuis vitijs diſponunt.

Quis igitur hic hoc opus inimici noſtræ ſalutis eſſe non videt? Quemadmodum enim Dei bonitas ſolet ex malis bonum percipere: ſic huius aduerſarij malitia ex bonis malum percipit: cum ex hoc tanto myſterio, quod in terris Deus operatus eſt, vt nos bonos efficeret, ex eo ille argumenta petit, & ſtimulos, quibus nos improbos efficiat.

Huius tertij libri peroratio.

HVIVS tertij libri finem cum principio coniungamus, & quod initio propoſuimus colligamus. ſumma igitur eorum, quæ dicta ſunt, ad tria capita refertur, quorum primum eſt, quòd homo remedio indigebat, quod propter peccatum corruptus, malis propenſionibus affectus & ineptus ad Dei gratiam remanſerat.

Hoc omnibus hominis morbis, & defectibus facile cernitur, quæ ex aliqua parte expoſuimus, cum de originali peccato tractaremus, vbi de humanæ naturæ morbis, & incommodis plerumque locuti ſumus, & ſchiſmam, & defectione ſenſitiuæ partis animæ noſtræ, a ſpirituali, & nobiliore explicauimus.

Quod ſi quis apertiùs intelligere vellet, hominem in puris naturalibus conſideret ſine lege, & ſine huius peccati remedio. Nam qui, qualis ſit æquus videre vult, quem velit emere, phaleras amouet, & illum nudum circunſpicit, vt qualis ſit facilius, cognoſcat.

Hac ratione humana quoque natura conſideranda eſt ſine legis, & gratiæ medicina. Hoc ex primo cap. epiſtolæ ad Romanos intelligetur vbi Apoſtolus Gentilium idolatrias, abominationes, & nefanda peccata refert.

Quod omne in quarto horum librorum declaramus, cum primum ex quatuor actionibus declaremus, quas, in terris Chriſtus fecit, quod fuit Idolatriam de medio tollere, in qua homines lapides, ligna, dracones, Serpentes, & Aues, & Beſtias immanes adorabant, illorum quoque ſacrificia declaramus, ex quibus nonnulla crudeliſſima erant, cũ ſuos filios immolarent, alia turpiſſima, vt Bacco, & Floræ cum gentilium vitiis, & abominationibus, in quibus hos ſuos deos adulteros, & homicidas imitabantur.

Quid autem de duodecim tribubus dicam, quæ legem a Deo acceperant, decem defecerunt, & ita a Deo derelictæ fuerunt, & in captiuitatem

in alienas terras perductæ fuerũt & vna, quæ remanſit talis quoque fuit, itaque in Babiloniæ captiuitatem meritam pœnam luerunt. Vbi ita malitia dominabatur, & virtus in exilium eiecta, vt Deus per Hieremiam dixerit. Circuite omnes vias Hieruſalem, quod ſi fidelem hominem, & qui faciat, quod debet inueneritis illius miſerebor.

Quod autem maius argumentum inopiæ virtutis, & religionis hoc reperiri poteſt? Illud quoque reperitur, quod a lama chriſtianorum vita ducitur, qui poſt gratiæ legem etiam cum veram fidem haberent, ſic peruersè viuũt, vt ſi illam non haberent, cum non minus pro omnibus vitijs, & cupiditatibus ſe perdant, quod credunt credentes, tamquam ſi nihil crederent.

Quis autem dubitare poterit, huiuſmodi creaturam, vt hæc eſt medicinæ remedio, & gratia non egere, cum alijs ſupernaturalibus auxilijs, quæ tam infirmam naturam curarent?

Hoc igitur primum caput, & primum huius materiæ fundamentum eſt. Alterum eſt, immenſæ Dei bonitati conuenientiſſimum eſſe, licet id minime deberet, huic tantæ neceſſitati auxilium ferre, & infęlici homini remedium parare, vt cum in hæc omnia mala alterius culpa fuerit lapſus, alterius etiam iuſtitia redimeretur: & vt habuit patrem, qui eum perdidit, ita alium haberet, qui opem illi ferret.

Præterea non erat conſentaneum, vt dæmonium finem optatum aſſequeretur, ſeque Dei voluntatem, & conſilium impedire potuiſſe gloriaretur. Hoc ſecundum caput eſt.

Tertium autem illud eſt: quod licet diuina bonitas, & prouidentia homini remedium multis alijs rationibus afferre poſſet, ſi voluiſſet, nulla tamen ratio efficatior, nulla præſtantior, nulla Dei gloriæ, & hominis ſaluti accommodatior reperiri poterat, quàm Dei filius incarnatio, atq; paſſio. quod per maximos intelligitur fructus, quos de Sanctæ Crucis arbore retulimus, & alijs modi, qui verbis explicari non poſſunt.

Ad duas obiectiones præcipuas, quæ in hac materia proponuntur, quod eſt Saluatorem tam humili palio indutum eſſe, vt noſtra humanitas fuit, & in cruce mortuum eſſe, reſponſum eſt.

Ad primam enim dicimus, quòd cum Deo viſum ſit, fuiſſe commodum, hoc palum indui, & noſtram humanitatem ſecum coniungi, tam multis gratijs, & diuitijs, & donis ſupernaturalibus eam adornauit, vt ſibi non ſolum non eſſet vituperio, ſed ſummæ gloriæ illam ſibi ſumpſiſſe, cum penes illum eſſet poteſtas efficiendæ illius eiuſmodi, qualem eam eſſe, ipſe voluiſſet.

Ad ſecundam obiectionem de crucis morte, dicimus, quod in omnibus

nibus paſſionibus, & in omni morte pœnam non reſpicimus, ſed cauſam, vt cum cauſa iuſta ſit & pro communi bono, non ſolum illa pœna non turpis ſit, ſed quò magis eſt doloribus, & contumelijs referta, eò maiorem gloriam affert. Hæc eſt huius ſummi myſterij ſumma, quam in vnum collectam pius lector habere poteſt vbi hunc librum attentè legerit, & ſibi familiarem reddiderit. Et hinc inæſtimabilis utilitatis, & ſuauitatis fructus colliget,

Tertij Libri Finis.

AD CHRISTIANVM Lectorem.

PRAEFATIO.

TANTO Zelo erat affectus: Apoſtolus. hominum ſalutis, & præſertim eorum, qui ſecundum carnem erant ſui fratres, vt ſolemne iuſiurandum faciat; & ſpiritum Sanctum teſtetur, in quo doloris, & mœroris continui magnitudinem declarat, quam pro illorum cæcitate patiebatur: vt vellet eſſe anathema Chriſti, vt ipſi ſaluarentur. Et cum eum tam crudeliter perſecuti eſſent, & quinquies eum verberibus ita affeciſſent, vt ne ab vnica verberatione ſe abſtinuiſſent, ipſe pro illis ſe ad id offerebat, quod dictum eſt, & perpetuò pro illis Deo preces fundebat. Ad cuius imitationem non deſuerunt graues auctores tam antiqui, quàm recentes, qui eodem ſpiritu afflati, & harum animarum ſalutem expetentes, libros conſcripſerunt, in quibus ex profeſſo illud ſibi probandum ſtatuunt, Chriſtũ noſtrum Saluatorem, & Dominum eſſe Meſſiam, & iam veniſſe, & figuras iam ceſſaſſe, & legis vmbram, & veritatis lucem adueniſſe. Et vt id probent argumenta, & illorum doctorum oppoſitiones in formam redigunt, vt illis reſpondeant, & cum interpretationibus violentis, & detortis pugnent, quibus ipſi à lucis veritate fugiant, illorum falſitatem apertè demonſtrantes. Et quoniam hoc argumentum alijs à clariſſimis ingenijs pertractata ſunt, hoc miſſum facere volui, hic

planius agere volui, Prophetias allegando, quæ de ijs tractant, quæ à creatore agenda erant, cum in mundum veniret, & cætera illius ſtirpis inditia, & eius conceptionis, & natiuitatis, & vitæ, & mortis cum cæteris, quæ vnà acciderũt omnia abſq; reſpõſione ad falſitates, quibus Rabini has prophetias corrumpunt: ſolum in Iſaiæ Prophetia cap. 53. quæ de noſtri Saluatoris paſſione agit commoror. Quam ipſi laboribus, & moleſtijs, quas ſuus populus in tam longa captiuitate patitur, adſcribunt: Tam enim falſa eſt, vt vel puer facilè cerneret, quod omnes penè illius periodi illi expoſitioni apertiſſimè contradicunt, vt hic facile quiſque non cæcus cernat, quod ipſi ad meridianam lucem oculos claudunt.

Quamobrem in hac, & in alijs duabus, vel tribus, quæ breues ſunt, & facilè confutari poſſunt, aliquid temporis conſumpſi. Reliquas verò ijs doctoribus reliqui, (vt dixi) qui hoc argumentum ex profeſſo pertractant. Oppoſitiones etiam, quas ipſi faciunt, vt in ſuo errore perſeuerent ſimpliciter per quendam cathecumenum propoſui, quas ipſe interrogationis more proponit, potius erudiendi, quàm argumẽtandi, cauſa vt veritatẽ oppugnet. Hac facili ratione, & plana hanc materiem tractare volui: veritas enim per ſe ſimpliciter narrata ſæpe maiorem vim habet, quàm ſi multis argumentis explicetur. Et etiam quod ſunt tam multæ, & ſic apertæ actiones, & ſigna, quæ ſpiritus Sanctus nobis in ſancta ſcriptura reliquit, ad Saluatorem cognoſcendum, cum veniret in mundum, vt vna illorum pars ad eum cnogoſcendum ſit ſatis: niſi homo penitus obſtinatus, & cæcus fuerit.

Quod ſi alijs non erunt ſatis, ſufficiens illis erunt, qui ad diſcendum erunt aptiores, & ad doctrinam accommodatiores, qui non erunt quidem pauciores, cum velit Deus omnes ſalnos fieri, & ad veritatis cognitionem peruenire, vt Apoſtolus teſtatur. Propter hanc cauſam ad multos errorum genera confutanda, in quibus verſantur ij, qui cæci ſunt, non me accinxi, ſed ea tantum attigi, quæ omnibus hominibus compertiſſima ſunt. Nemò enim tã rudis eſt, qui neſciat, Hebræos ſuum Meſſiam expectare, & credere fore, vt ſit Rex valde potens, qui mundum ſub ſuam ditionẽ armis perducat: quodq; Sabbatum feſtum diẽ habent, & alias legis cæremonias, & cætera huiuſmodi ſeruant.

hic

Cum enim hæc omnia in omnibus ſancti officij actis, quibus omnes interſunt, publicentur; nemo eſt, qui hæc ignoret. Quamobrem nihil hic cuiquam proponimus, ex his erroribus, quod ipſe ignoret, cum omnibus tam aperta ſint.

Sanctiſsimæ Trinitatis myſterium, quam obſtinati negant, rationibus tractare nolui (vt Richardus de Sancto Victore) ſed quod omnis Chriſtianus hoc myſterium explicitè credere debet; vt & cæteri articuli fidei, declarandum erat, quod rredere debemus: quod, cum audiamus dicere & Patrem, & filium, & generare, nequid tanta maieſtate indignum conciperemus.

Reliquum huius capitis in illud conſumitur, vt humanum intellectum abiectum, & demiſſum reddamus, ne putet id minimè fieri poſſe, quod intelligere nequit. cum certò ſcias, vt Philoſophus inquit, quod intellectus noſter, tam ineptus, & tam cæcus eſt ad Dei altisſima intelligenda, vt noctuæ oculi ad Solis aduerſi lumen intuendum: cum autem ſuæ animæ, quam intrinſecus habet ſubſtantiam non cognoſcat, qui fieri poteſt, vt ſecretorum omnium maximum, quod ſuper cælos eſt, cognoſcat? Et propter hanc cauſam nobis non iubet, vt id intelligamus, ſed vt credamus; & eo noſtra fides plura mereatur, quò magis ſuper omnem humanam rationem extollitur.

Ad hanc materiam me accinxi ad omnium fidelium noſtræ fidei confirmationem, & conſolationem, quæ fides eſt præcipuus huius libri finis, & præcipuè illorum, quos Deus ab alia religione ad noſtram perduxit, omnium inquam fidelium: quod Prophetiæ, quæ de Chriſto Domino loquuntur, & adimpletio, & verificatio illorum non ſolum illos conuertebant, qui fidem ſanctis ſcripturis præſtabant, verum etiam gentiles, vt in cap. 7. Actuum Apoſtolorum apparet, vbi ſcriptum eſt, quod cum Sanctus Paulus in ciuitate Theſſalonicæ diſputaret, probaretq́; per ſcripturam illud, quod ad Chriſti myſterium ſpectat, magnus numerus gentilium, & nobiliũ fœminarum ei crediderunt. Ex altera n. parte antiquas prophetias conſiderãtes, & ex altera cũ videãt ex illis multas eſſe adimpletas ſuo tempore, id niſi Dei virtute eſſe non poſſe cognoſcebãt, qui ſolus futura ſcit, quæ à ſtellis non pẽdet, ſed à libero hoĩs arbitrio. Quòd ſi hoc illis tẽporibus ſatis erat ad gẽtiliũ intellectus conuincendos, quantò magis ſatis erit nunc, quo cæteras prophetias

vniuer-

vniuerſaliores, & rerum multò maiorum adimpletas cernimus? De hoc enim Domino prophetatum erat, quod ei Idolatria de mundo in exilium eijcienda erat, quæ in omnibus illius partibus dominabatur, quodq́ ſuturum erat, ut homines ad ueri Dei cognitionem traheret, quodque miniſtri, qui hæc duo ad finem perducturi erant de ciuitate Hieruſalem egreſſuri erant: & præterea, quod illa ciuitas unà cũ illo nobiliſſimo templo, & illa Iudeæ republica euertenda erat in Saluatoris mortis punitionẽ, ut Daniel c. 9. prophetauit apertioribus uerbis, quàm meridiana lux eſt. Quod ad unguem cernimus in exilio, & totius gentis vniuerſali captiuitate huius regni, quæ per totum terrarum orbem diſperſa eſt ſine Rege, ſine templo, ſine ſacerdote, ſine ſacrificio, ſine forma Reipublicæ, aut ordine, ſine vlla pinna, quæ ſua ſit, cum ſuerit regnum omnium nobiliſſimum, & quàm Romanorum regnum vetuſtius.

Qui hæc tanta ante mille annis prædicta videt, & nunc tam perfectè adimpleta cernit, qui dubitare poteſt, num ille Deus ſit, qui tam magnas res perficere, & tot ante annis, quàm acciderunt, prædicere potuit? Quamobrem iure optimo dicimus, quòd hæc doctrina vniuerſim iuuat ad omnes fideles in fide confirmandos, quod quàm ſit neceſſe temporibus aduerſis, calamitates, quas noſtris temporibus fides patitura, pertiſſimè declarant.

Illis autem in primis vtile erit, qui ab antiqua lege ad Euangelij fidem ſe receperunt, qui quidem multi ſunt. Nam (vt Sanctus Hieronymus inquit in Nepotiani Epitaphio) Dominus noſter crucis regio titulo (qui litteris Græcis, Latinis, & Hebræis ſcriptum erat) harum trium linguarum nationes ſibi dedicauit, & aſcripſit. & inter maximos Chriſti triumphos eſt, illius euangelium receptum eſſe non ſolum a barbaris nationibus, verum ab his tribus totius mundi præcipuis partibus, Roma, vbi Imperij ſedes erat, a Græcia, vbi ſapientiæ ſchola, a Iudæa, vbi veri Dei cognitio erat, quod ſtatim primis eccleſiæ temporibus vidimus, quibus in ciuitate Hieruſalem vna Sancti Petri prædicatione tria millia animarum ſe conuerterunt, altera quinque millia, & in dies fidelium numerus augebatur, non ſolum in illa ciuitate, verum etiam in omnibus vicinis locis.

Propter hanc cauſam Sanctus Paulus ante ſuam conuerſionem ad

Dama-

Damaſci ciuitatem ibat cum ſummi Pontificis mandatis, vt eos fideles comprehenderet, & in carcerem detruderet, quoſcunque in ea reperiret homines, & mulieres: & horum fidelium nouorum erat (vt Sanctus Lucas ſcribit) vita perfectisſima: quod omnes, inquit ille, vnam animam, & vnum cor in Deo habebant, & omnes ſe ſuorum bonorum poſſesſione priuabant, & ante diſcipulorum pedes proijciebant, vt ab illis diſtribuerentur ijs, qui maximè indigerent, & illorum ſanctitas huiuſmodi fuit, vt, cum uellet Apoſtolum Theſſalonicenſium vitam laudare illis dixit, quod Dei eccleſiarum, quæ in Iudæa erant, imitatores fuerunt, quod eaſdem perſecutiones pasſi erant à ſuis, quas & illi à ſuis. Et in Epiſtola ad eoſdem Hebræos, eos laudat inquiens eos ſua bona diripi, ſeque illis ſpoliari paſſos eſſe non ſolum æquo animo, ſed maximo gaudio recordantes, ſe in cœlo alia tutiora bona habere.

In hac autem fidei ſinceritate, & religione fideles illius nationis poſt magnam Hieruſalem cædem, & euerſionem perſeuerarunt vſque ad Imperatorem Adrianum, qui poſt Traianum imperauit, quo tempore quindecim ſanctisſimorum eiuſdem nationis Epiſcoporum ſucceſsiones numerantur, vt refert Euſebius libro 4. Eccleſiaſt. Hiſto. cap. 1. id illis temporibus cernimus. Neque benigna Dei manus, qui non eſt perſonarum acceptator, defuit: qui (vt inquit Sanctus Auguſtinus) multis modis ad ſe homines trahit: ita ſtatuit ille, vt catholicorum Regum Ferdinandi, & Iſabellæ induſtria, & Zelo in S. Petri rete, maximus eorum piſcium numerus ingrederetur noſtris Redemptoris fide confitenda, & tot iam annis in ea perſeuerando: Inter quos homines fide, & litteris, & virtutibus ornatisſimos uidimus. Idem cernimus in hoc Luſitaniæ regno, licet ſeriùs: fuit enim ſub tempus Regis Emanuellis, qui eodem Zelo adductus, & maxima benignitate, & magnificentia aduerſus homines huius nationis uſus fuit, qui ex ulteriori Hiſpania huc ſe contulerunt, ita eos tractauit, ut Chriſti fidem ſuſciperent, atque baptiſmum ſperans fore, ut & tēpus, & doctrina, & ueritatis uis perficeret tandem, ut ipſi ſua ſponte, & libenter id ſuſciperent, quod tunc illius precibus ſuſcipiebant.

Quod ex Regis ſententia ceſſit, cum cernamus, quantum in hoc regno fides proceſſerit, atque aucta ſit. Nam illi, qui Zizania erant

terram

terram deſeruerunt, & aliò ſe contulerent: & triticum in area, id eſt in fidelium terra, relictum eſt.

Nunc autem, ut hanc partem concludamus, dico, quòd horum librorum doctrina ad omnes fideles generatim in fide confirmandos conducit, & particulatim ad illos, qui ex alia religione in noſtram ſe receperunt. Quiquidem non dubito, quin hinc maximam, & perpetuam uoluptatem percipiant: eam ſi humiliter, & ſimpliciter perlegerint: ita enim firma fidei, quam profitentur fundamenta ſcripturarum teſtimonio uidebunt, ut iure optimo debebunt Deo immenſas gratias hoc tanto beneficio agere, quod non ſolum ad animarum ſuarum ſalutem, uerum etiam ſuarum rerum, uitæ, & honoris, & eorum poſteritatis conſeruationem maximè conducet: quòd ijs, qui fidem, & amorem in Deo habent, omnia cooperantur in bonum.

CATECHISMI IN FIDEI SYMBOLVM, LIBER QVARTVS.

A Ioanne Paulo Gallucio Saloenſi latinitate donatus.

In quo, fidei lumine procedendo, de noſtræ redemptionis myſterio agitur.

Hic liber in duas diuiditur partes: In prima ante dictæ prophetiæ ponuntur,& ſigna quibus Saluator cognoſceretur: In ſecunda per dialogum petitionibus,& oppoſitionibus, quæ huic myſterio fieri poſſunt, reſpondetur.

De modo procedendi in hac parte. Cap. I.

DVo lumina Deus omnibus Chriſtianis cõmunicat,vt eũ cognoſcamus,alterũ rationis,alterũ fidei eſt,alterum naturale,ſupernaturale alterũ, humanum alterum, alterum diuinum eſt: ſed vtrunque Dei filius eſt: quod vtrunque ab eodem principio,qui idem Deus eſt, ſed alterum naturæ,alterum gratiæ via,proficiſcitur. Fidei enim lumen in intellectũ, quo temporis momento baptizatur homo,infunditur, & nullo peccato, niſi ſit ei contrarium,amittitur. Huius luminis cognitio ita certa,ita firma, ita infallibis eſt,vt idem Deus ſit,quòd in illius veritate,& verbo nititur; quod quidem fieri non poteſt,vt deficiat, hac,tamen firmitate, in hac vita obſcurum eſt; illius enim euidentia in alia vita tantummodo habetur.

Cognitio verò naturalis luminis rationis, licet non tam euidens ſit,

ñeque certa, vt eſt fidei cognitio, euidentiam habere poteſt, cum illud, quod alicuius veritatis fides prædicat, lumen rationis quoque idem teſtatur, & hoc modo animæ immortalitas, & Dei prouidentia in omnibus rebus probatur. Nunc autem ſciendum eſt, quòd in ſuperiori libro ſuppoſitis nonnullis fidei principijs, nos rationis lumine vtimur, declarãtes, quomodo omnia, quæ fides de noſtræ redẽptionis myſterio prædicauit, non ſolum non eſſe rationi contraria, ſed etiã illi aſſentiri. At nunc fidei lumine tantummodo utamur, quod quidẽ perfectior eſt, omnia ſanctæ ſcripturæ teſtimonia referentes, & præcipuę Prophetarum, vt noſtræ redemptionis, & aduentus Chriſti in mundũ, qui ſanctis ſcripturis apertisſimè probatur, myſterium declaremus, atque confirmemus.

De primo principio, & cauſa noſtræ redemptionis, quæ noſtri clementiſſimi creatoris, & Domini immenſa bonitas fuit, & de fine, d quem Deus hominem creauit. Cap. II.

QVOD Deus ſit abyſſus, & mare Oceanũ infinitarũ magnitudinum, & perfectionum, non fides ſolum catholica; ſed etiam humana philoſophia, & omnium gentium conſenſus intelligit. Omnes enim Deum tã magnũ eſſe fatẽtur, vt nihil maius excogitari poſſit. Ex his omnibus perfectionibus alia non eſt, alia maior; quælibet enim illarum illius diuinitatis ſimpliciſſimã naturã cõprehendit, atque complectitur. Tamen ſecundum noſtrum intelligendi modum bonitas laudatior, & glorioſior eſt: ſecundũ noſtrũ inquã modũ, quod ſi quis eſſet ſummus in multis præſtantijs, & artibus, ñeque eſſet virtute præditus bonũ minimè dicimus, qui ſi ſolùm eſſet virtutibus munitus, licet cetera ei deeſſent, pleno ore eum bonum vocamus.

Propter hanc cauſam ad ſecundũ noſtrũ intelligendi modũ, dicimus, quòd bonitas in Deo glorioſior eſt a qua miſericordia proficiſcitur. Hæc illa eſt, quã magis in ſe laudat, & magis in ſuis operibus declarat, quorum ſemper illius bonitas cauſa eſt, quæ reliquas virtutes, & magnitudines eius vocat, vt illius infinita potentia, & ſapientia eſt, ad huius operis executionẽ. Hac bonitate mundũ creauit, hac eũ adminiſtrat, hac tã multas iniurias, quæ in ſuũ ſanctiſſimũ nomen inferuntur, patitur. Hac ſine mora ſua beneficia in mundũ diſtribuit: cũ faciat oriri ſolẽ ſupra bonos, & malos, & pluat ſuper iuſtos, & peccatores. Hac tandẽ præcipuè omnib. creaturis prouidet, eas per accõmodata media ad ſuos fines perducit, qui illis ab eadẽ bonitate aſcripti fuerunt. Hæc omnia principiũ, & cauſam ab hac immenſa bonitate habuerunt. Et ita hæc omnia illa mirabili ſuorũ corporum fabrica, & ſuorum operum conuenientia teſtantur.

Cum

Cum autem (vt S. Dionyſius teſtatur) boni natura ſit ſui ipſius cõmunicatiua, vt eſt Sol luminis, & virtutis ſuæ, illud ſequitur, vt ſummum bonum ſit ſummè ſui ipſius communicatiuum: ad hanc autẽ communicationem pertinet facere omnia in ſuo genere ſuæ bonitatis, & fœlicitatis participantia.

Hoc igitur in cauſa fuit, vt hic Dominus tã multa bona ſuis creaturis communicauerit, neque vlla neceſsitas, aut gloria præcipua, quæ ad illius gloriã addi poſſet. Hic enim Dominus antequã mundũ creaſſet, fuit multis millibus ſeculorũ milliũ ſine hac tanta domo, & mundi familia, & licet ſolus, & tã diues, & tã glorioſus, & tã beatus ſecũ, & cũ vnigenito ſuo filio, ſuæ gloriæ, & pulchritudinis imagine, & cũ ſpiritu Sancto, vinculo, & amore vtriuſque, vt nunc eſt, cũ omnibus creatis rebus ita, vt nihil ei addiderit, quod priùs non habuerat. Nam vt vel ipſi philoſophi probant, & præſertim Ariſtoteles ipſe purus actus eſt; quo ſignificant, tã altam ſubſtantiam eſſe, tam purã, tamque perfectam, vt nihil ei poſsit addi, neq; poſſit eſſe amplius, quàm eſt, neque accipere amplius, quàm habet, quòd omnia habet, quòd perfectus, diues, potens, infinitè ſit, & omnium bonorũ plenus.

Cũ igitur in hoc ditiſſimo, & fęliciſſimo ſtatu ſit, nullus rei indigens, ſola ſua bonitate, & nobilitate noluit ſolus eſſe beatus, ſed nonnullas creaturas, tam nobiles creare, vt illius gloriæ eſſent participes, & conſortes: ideſt quemadmodum ille ſuam ipſius eſſentiam, & pulchritudinem cernit, & ea fruitur, ſic ipſi eam viderent, amarent, & fruerentur, & ita eſſent, vt ille, beati, & quibus eum ille eſt, licet non tantopere, vt ille eſt: non enim illum comprehendunt, vt ipſe ſeipſum comprehendit. Hic eſt finis tam altus, & dignitas tanta, vt nullus homo ſit, nec tam altus ereari potuit, cui naturali ratione tanta gloria conueniret.

Hæc fęlicitas, & gloria illa eſt, quæ totum ſinum, & ampliſſimam capacitatem noſtrarum animarum compleat, & ita beatas efficit.

Ad hunc autẽ finẽ tã altũ illi infinitæ bonitati placuit, non ſolũ angelos ęreare, ſed etiã homines, non dedignans, neq; faſtidiens, quod tã abiecta creatura (quæ ex altera parte eſt belluis proxima) ſuæ accũberet menſę, & ex eiſdem comederet, quæ & ipſę, & iiſdem quibus, & ipſa frueretur. Benedicta ſit huiuſmodi miſericordia, huiuſmodi nobilitas, & bonitas, & magnificentia huiuſmodi, quæ tam copioſe ſe creaturis tam humilibus cõmunicare vult.

Sed quod Dei opera ſunt ſatis probè ordinata, & prouiſa, vt hominẽ ad tam altum creauit finem, ſic eum muniuit facultatibus, & ſupernaturalibus gratijs, quibus ſe ad hanc dignitatem accommodatum redderet. Hic enim eſt generalis huius Domini mos, quòd cum aliquam creaturam ad aliquem finem ordinat, ei ſatis copioſè omnem facultatem, &

omnes dotes tribuit,quæ ad illum conſequendum neceſſariæ ſunt.

Hæ ſupernaturales dotes duæ potiſsimum fuerunt, iuſtitia originalis, & gratia. Gratia hominẽ formoſum,& Deo gratũ,& amicũ reddebat, titulũ quoq;,& ius ad gloriã,tãquam filio tribuebat;qui ea ratione,qua talis eſt,titulũ,& ius ad paterna bona habet. Gratia itẽ charitas ei dabatur, qua Deũ magis,quàm ſe ipſum,ſuaq; omnia amabat,cũ ea quoq; reliquæ virtutes,& Spiritus ſancti dona dabantur,vt facilè, & ſuauiter opera gloriæ meritoria facere poſſet. Vt hac ratione illud obtineret per iuſtitiam, quod Deus illi prædeſtinauit per gratiã. Secundũ autẽ donũ iuſtitiæ originalis erat,quæ eſt rectitudo quædã,& ordo,quo pacificè tũ cũ Deo,tum ſecum degebat,,& per hanc rectitudinẽ, & ordinem ſibi ipſe dominabatur,ſuiſq: omnibus affectibus naturalibus imperabat: ideſt,quòd cum homo duabus partibus conſtet,altera animali,altera rationali,bene diuina ſapientia diſpoſuit,vt animalis pars ſubiecta rationi eſſet,quod ſi contra ſe haberet,maximũ incõueniens eſſet. Præterea omnibus animalibus dominabatur(quibus omnibus ſua nomina impoſuit)ita morti quoque,& omnibus morbis,qui ad mortem aditum patefaciunt.

Hoc autem totum cum hac conditione dedit, vt ſi eſſet Deo fidelis,& obediens,his omnibus priuilegijs frueretur, tam ille, quàm omnes illius poſteri,quòd ſi huiuſmodi non eſſet, tum ſibi, tum illis amitteret. Hoc non aliter ſe habet,ac ſi Rex alicui patritio,aliquod oppidũ cũ hac conditione concederet,vt ſi fideles eſſet,ſuũ officiũ præſtaret,omnibus ſuis poſteris,etiam illud idem concederet. Hæc conditio omnibus in rebus iuſta eſt,at multò magis in gratiæ bonis. Nam quemadmodum nullo iure ea debet,ſic cum tribuũtur, illius Dominus dare poteſt cũ ijs cõditionibus, & limitationibus quaſcunque vult. Quamobrem quemadmodũ poterat Deus hominẽ ſine his dotibus,& gratijs creare ſine vllius querela, ſic vbi eas dedit,cum ea cautione, quæ illi placuit, dare potuit: conditio autem ea eſt,quam diximus.

Vt autem hanc fidelitatem, & obedientiã experiretur, & exerceret hominem,in terreſtri paradiſo collocauit,facultatemq; tribuit, vt ex omnib. omniũ arborum fructibus comederet,præterquam vnius,qua illi interdixerat mortis,& omnium bonorum,quæ acceperat,amisſionis pęna.

Cum igitur homo in hoc fęliciſſimo ſtatu verſaretur diabolus, qui nõ dormiebat,ſed inuidia ardebat,quòd tam abiecta creatura, illud ſibi cõpararet,quod ille amiſerat,in ſerpentis figura venit,& hominem in infirmiori parte aggreſſus eſt,quæ mulier fuit,& eam decipiendo fecit, vt Dei mandatum excederet,& ipſa peruerſa effecta,ſuum quoque maritum peruerſum effecit, & ita vtrique Dei mandatum exceſſerunt. Et ſtatim illis oculi adaperti ſunt,& ſe nudos eſſe cognouerunt, & ſuã ipſorum turpitudinẽ viderunt:quòd ſtatim innocentiã amiſerunt, & concupiſcentia

in il-

in illis regnare cępit. In hoc igitur miſerabili ſtatu cum permanſiſſent, eo amiſſo, quod acceperant, vt erant ipſi, & nos genuerunt nudi nudos, pauperes pauperes, cœci cœcos, miſerabiles miſerabiles, & mortales mortales.

Filius enim patris conditiones ſequitur, vt nobiles nobiles, ruſticus ruſticos generet, & ita, vt remanſerunt ipſi, ſic nos generauerũt. Quos enim filios nunc generat homo, non ſunt tales, qualis ipſe ante peccatum erat, ſed tales, qualis ipſe remanſit, cum illos generauit. Quamobrem vt ille ſine donis, quæ acceperat, remanſit, ſic nos omnes eadem priuatione naſcimur. Vt primus homo, propter peccatum, quod commiſerat in ſe naturã corrupit, quam habebat, & eandem in filios ſuos naturali generatione tranſtulit.

Hoc autem cernimus, quòd ſecundum ciuiles leges cum pater nobilis aliqua defectione iure primi gẽiti, & dignitatis, q̃ habebat priuatur id omnes illius poſteri amittunt, quod illius filij ſint. Hac igitur ratione quid mirum filios Adæ amiſiſſe primogenituram, & præſtantiam, quam ille defectione, & infidelitate amiſit? At hoc ſupplicium dum ipſe viuebat ad ſuos peruenit filios, qui ita multiplicati ſunt. vt totum terrarum orbem implerent, ita & iactura, quæ ad illos paucos pertinebat eadem ratione in reliquos deriuata eſt.

Qualis homo propter peccatum remanſerit. Cap. III.

NVNC declarandum eſt, qualis remanſerit homo, & totũ humanum genus, quod ab illo proficiſcitur, ut illius caſu apertè cognito, & morbo, neceſſitatem intelligamus, qua illis remedia & medicinæ opus erant; intelligamus etiam medicinę cum morbo proportionem, & congruentiam, vt inde apertius intelligatur, quàm excellens, quàmque idoneum medium, diuina ſapientia elegerit, vt hunc morbum curaret. Cũ autem non hunc fructum ſolum, ſed multos alios etiam ex cognitione ſtatus & miſeriarum, in quibus propter peccatum remanſerit homo, ſimus cõſecuturi, pp hanc cauſam hanc materiã fuſiùs tractaturi ſumus.

Ex dictis igitur, cum homo propter peccatum diuinam gratiam amiſerit, qui cuius officium eſt hominem gratum, & formoſum Dei oculis, & illius animum reddere, ſtatim illis oculis deformis, illius inimicus, irę filius remanſit. & tales omnes naſcimur, vt apoſtolus inquit. ad Epheſ. 2. ſic etiam gratia amiſſa per quã ius ad gloriam habebamus, hanc rectitudinem amiſimus, & ab ea excluſi fuimus; Ex quo fit, vt pueri, qui ſine ſancti baptiſmi aqua moriuntur, ad limbum vadant, quod cum gratiam non habeant, illis gloria minime datur.

Eodē modo gratia amiſſa,& charitas amittitur, quo magis homo Deũ amabat,quã ſe ipſum,& omnia ſua: nunc res contra ſe habet, quod charitate amiſſa,& cũ illa originalis iuſtitia, quæ ſenſus cohibet, magis homo ſe ipſe amat,quàm Deum,& reliqua omnia: ſeq; pro Deo habet, & ſibi amorē vendicat,quem vni Deo debebat. Eodē modo gratia amiſſa omnes dotes,& dona,quæ ad bene agendũ habebat,amittit: & ita mancus,& inutilis ad omne meritum redditur,licet neque fides, neque ſpes vllo crimine amittatur. Nunc autē animaduertite vos,quonã modo triremis ſe haberet,ſi eã remis,& remigijs,& velis,& gubernaculo cũ omnibus rudentibus ſpoliares,quo modo nauigaret? ſic homo remanſit, cũ has omnes rudentes ſpiritales donorum,& gratiarum amiſit, quibus munitũ hominē creauit,vt vitã omni gloria dignã degeret; inde difficultas oritur, quã ad opera ſummi boni meritoria,habemus, cũ tã multis prædicatorũ vocibus,& exclamationibus,tã multis promisſionibus,& minis,& beneficijs, & Dei verberibus,tam pauci ſunt,qui integre ſe Dei ſeruitio offerant.

Iuſtitia quoque originali amiſſa, quæ noſtræ carnis appetituum frenũ erat,hæc fera bellua ita effrenis,& inordinata remanſit, vt præter dæmonium nihil in mundo furioſius,nihil effrenatius,nihil damnoſius reperiri poſſit,quàm ipſa eſt.

Inde appetituum turba,& animi perturbationum, tam potens oritur, vt nonnullis videatur, illis minimè reſiſtere poſſe, & ad peccandum neceſſariò impelli,cum res aliter ſe habeat; cum Deus hominem cum libero arbitrio creauerit,dixeritque, illum ſuo appetitui dominaturum, licet id illius fauore,& gratia. Et ad hæc omnia mala accedit, vt quædam habitualis propenſio illi ſit relicta,qua magis ſe ipſe,quàm Deum diligat, quæ maior inconueniens eſt,& maior miſeria humanæ vitæ, & fons, & ſeminarium omniũ peccatorũ,quæ in terris fiunt Hoc Dauid in Pſal. 50. ſuæ pœnitentiæ allegabat,vt aliqua ex parte ſuo crimine leuaret, inquiens. *Ecce in iniquitatibus conceptus ſum,& in peccatis concepit me mater mea.*

His verbis infirmitatem,& malas propenſiones, quæ nobis originali peccato euenerunt,ſignificat. Quod peccatorum nomine ſignificauit, nam (vt Theologi docent) originale peccatum vnum eſt,ſed potentia omnia peccata eſt,quod omnium principium,& cauſa eſt. Hoc igitur eſt fundamentum, quo noſtræ redemptionis myſterium intelligamus, & eſt præcipuus noſtræ fidei articulus, quæ omnes Adæ filios cum hoc morbo,& hoc vero peccato naſci fatetur.

De prima noſtræ ſalutis ſpe, quæ nobis poſt peccatum data fuit.
Cap. *IIII.*

QVAMQVAM noſtræ conceptionis,& natiuitatis huiuſmodi miſeria,& infęlicitas eſt: creatoris tamen noſtri immenſæ bonitatis,& clementiæ placuit, ne multum temporis elaberetur, antequam iucundiſſimum nuncium nobis afferret, quidnam de nobis ſtatuiſſet: ſed ſtatim,& eodem peccati tempore homini lapſo remedij ſpem attulit, cum ſerpenti; vel vt veriùs dicam Dęmonio, quod ſub illa figura venit; dixerit. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, inter ſemen tuum & ſemen illius, & ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius:* Ideſt laqueos omnibus illius paſſibus,& itineribus pones. Hæc Dei ſententia contra dęmonium prolata maxima conſideratione digna eſt: Dæmonium enim hac victoria ſatis elatus erat, cum uideret, ſe viciſſe illum, in quo uniuerſus mundus erat,& ob id ſe mundi principem, & victorem eſſe. Sua quoque potentia gloriabatur, cum ſibi videretur plus potuiſſe, quàm ipſe Deus, cũ ſe diuinis voluntatibus,& conſilijs impedimento fuiſſe ſibi perſuaderet.

Gloriabatur item cum videret, quàm ſapienter negocium ad finem perduxiſſet, cum fortem per infirmiorem deuiciſſet, ideſt homine per mulierem peruertendo, & per eam quomodo vtriuſque dominus factus eſſet. Deus his verbis illi ſignificauit fore, vt omnibus his animi elationibus priuaretur, caput illi conterendo, ideſt illius potentia tollenda, & homine ab illius tyrannide liberando,& eo in ſuã dignitatẽ,& gratiã reſtituendo; ad quæ & illud addit, ſe hanc victoriã de illo conſecuturũ nõ per angelos, & Archangelos, per quos antea deuictus fuit, & de cęlo deturbatus, ſed per aliam mulierem,& per alium hominem. Tamquam ſi dixiſſet. Gloriaris, quòd per infirmam fęminam de mundo triumphas, at ego hac te gloria priuabo; alius enim debilis fęminæ fructus de te triumphabit; ex quo omnem hanc ſuperbiam amittes. Tibi enim maius erit dedecus, quòd fructus debilis fęminæ de ſpiritu triumphat, quàm ſpiritus de muliere imbecilla.

Quare Deus in his verbis tũ iuſtitia, tũ miſericordia vtens (vt in omnibus ſuis actionibus ſolet) hominẽ iuſtè puniuit,& remediũ miſericordia pollicitus eſt.

Hac ratione homo liber,& dæmoniũ confuſum, Deus victor, & Dominus eius quod decreuerat, remanſit.

Hæc fuit prima miſericordia poſt illũ generale lucis caſum, prima gratia, primum ſpei pignus, quod Deus hominibus dedit, ijs præſertim, qui

prius ſuos filios occiderunt,quàm parentes eſſent. Ex hac priori promiſſione,nihil aliud habemus,niſi quod futurus erat homo, non autem angelus,qui nobis remedium allaturus erat, cum & ille fuerit homo, qui noſtræ ruinæ in cauſa fuit, at ſequentibus temporibus apertius, & magis particulatim huius noui hominis qualitates, & quas dicunt circunſtãtias declarauit.

Propter hanc cauſam ſibi præcipuum populum, ex omnibus deligere ſtatuit,de quo hic reparator oriretur, & quo prædicarentur prophetię,& ſigna,quibus cognoſceretur,cum veniſſet; Vt autem id tractemus tria animaduertenda ſunt.Prima eſt,fuiſſe morem antiquis tẽporibus ante legẽ, & poſt legẽ,homines ſigna à Deo ſupernaturalia petere, vt illius promiſſionis maiorẽ certitudinẽ haberent, ita Patriarcha Abrahã a Deo ſignum petijt eius promisſionis,quã illi fecit de Cananęorũ terra.Ita etiã Gedeon & Ezechias,& Zacharias Pater San.Ioannis Baptiſtæ vt promiſſionis certitudinẽ haberent.Idẽ Dominus nonnũquã eadẽ illis offerebat,licet id ab illo minimè peterent,vt Moyſi,cũ eũ legatũ ad Pharaonẽ miſit. Hoc modo quoq; Samuel Sauli ſigna dedit,vt eũ certiorẽ faceret, quòd Deus eũ in Regẽ ſui populi delegerat,quod illi maximè mirũ videbatur, quod ex minori Iſraelis tribu erat, & tã tenuis,vt tũ ſui parentis aſinas inquireret. Vt igitur propheta hanc incredulitatẽ vinceret,non vnũ,ſed tria ſigna illi dedit his verbis. *Et hoc tibi ſignum,quia vnxit te Dominus in principẽ: cum abieris hodie a me, inuenies duos viros iuxta ſepulturam Rachel in ſignibus Beniamin in meridie,dicentq; tibi: inuentæ ſunt aſinæ,ad quas ieras perquirendas: & intermiſſis pater tuus aſinis ſolicitus eſt pro vobis,& dicit. Quid faciam de filio meo? cumque abieris inde, & vltra tranſieris, & veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri aſcendentes ad Deum in Bethel, vnus portans tres hædos,& alius tres tortas panis, & alius portans lagenã vini: cumque te ſalutauerint, dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum.Poſt hæc venies in collem Dei,ibi eſt ſtatio Philiſthinorum, & cum ingreſſus fueris ibi vrbem,obuiam habebis gregem, prophetarum deſcendentium de excelſo,& ante eos Pſalterium,& tympanum,& tibiam, & citharã ipſoſq; prophetantes,& inſiliet in te ſpiritus Domini, & prophetabis cũ eis, & mutaberis in alium virum. Quando ergo euenerint ſigna hæc omnia tibi, fac quæcunque inuenerit,manus tua,quia Dominus tecum eſt. Hæc enim ſigna tibi dare non potuiſſem ſine ſpeciali Dei lumine*. 1. Reg. 10.

Quemadmodũ igitur Deus prouidit,hæc tam aperta ſigna, vt hic homo cognoſceret,ſe a Deo in Regẽ ſui populi delectum eſſe; ſic idẽ Dominus prouidit nõ tria,ſed plura ſigna,& efficaciora vt verus Rex Meſſias cognoſceretur; cũ in mundũ veniret,& eo apertiora,& efficaciora, quò negociũ maius eſſet; poſt quæ hunc Dominũ nõ cognoſcere, eò maior incredulitas eſt,quò ſigna,& plura,& apertiora ſunt.

Hæc

Hæc ſigna nobis prophetæ dederunt (qui homines ſanctiſſimi fuerũt, ad hominũ peccata reprehendenda à Deo miſſi) qui ſpiritus Dei pleni, quæcunq; ad Saluatoris aduentus myſterium pertinebant, prophetarunt. Quòd aũt hũc propheticũ ſpiritũ habuerint, ex eo cernitur, quod adimpleta ſunt, quæcum multo ante ipſi prophetarunt, tã in ijs, quæ ad ſuam gentẽ pertinent, quàm ad alias gentes, vt in hiſtorijs tã ſacris, quàm prophanis ſcriptũ legitur. Vt in prophetia de regno Cyri, quæ multis annis ante, quàm naſceretur fuit, & in alijs huiuſmodi. Idẽ etiã cernitur in illorũ genere vitæ, quæ pauperrima, & humilis fuit, & a cupiditate tã aliena, vt nihil huius mundi voluerint. Ex quo apparet, quàm longe abeſſent ab illis decipiendis, qui nihil aliud à ſuo expectarent officio, quàm exilia, perſecutiones, & mortes, quorum calamitates, & angores refert Apoſtolus, inquiens. *Quod ludibria, & verbera experti, inſuper & vincula, & carceres, lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt in occiſione gladij mortui ſunt, circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes anguſtati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* Hæc Apoſtoli uerba ſunt, quæ apertè declarant, quàm ab omni cupiditate, hi ſancti abhorrerent. Huius autem perſecutionis in cauſa erat, quòd publica peccata reprehendebant; & virtutem docebant, quod non minus vitioſis hominibus, quàm infirmis oculis lumen clarum moleſtum eſt.

Antiquitas quoq; illorum eſt veneratione digna; quò (vt inquit S. Auguſtinus) multò ante philoſophos fuerunt, quod per Iudęi populi antiquitatẽ perſpicitur. A Sen. n. Noe filio, vſq; ad Abrahã nouẽ generationes fuerunt: Poſt quẽ Aegypti captiuitas cõſecuta eſt, quæ quadringentos annos perdurauit. Quibus elapſis vniuerſus populus egreſſus eſt, & promiſſionis terræ potitus eſt, quod ſeptingentis annis cũ decẽ, & octo ante Romã conditã fuit; & omni eo tẽpore ſemper Dei prophetæ in illo populo fuerunt; ex quibus ſexdecim hoc tẽpore tantũ habemus, quatuor maiores, & duodecim minores, & oẽs, vt eodẽ ſpiritu prophetarunt, ſic etiã in prophetijs concordes ſunt, quas nobis de Chriſto reliquerunt, vt poſtea dicemus, vbi illorum teſtimonia allegabimus.

Secundũ autẽ, quod nobis animaduertendũ eſt, quòd cũ oĩa Dei opera perfectiſſima ſint, ea ſigna nobis danda erant, vt hunc Dominũ cognoſceremus, quibus eũ apertiſſimè cognoſceremus, niſi noſtra malitia, & obſtinatio nobis impedimento eſſet, cũ hæc cognitio eſſet principiũ, & fundamẽtũ noſtri remedij, ſine quo fieri nõ poterat, vt ſalui eſſemus. Niſi inq̃ noſtra malitia ĩpedimẽto eſt. Nã cũ hæc regnat nulla eſt rõ, nullũ miraculũ, nihilque, quod ſatis ſit, vt in Pharaone cernitur, qui poſt multas alias plagas, & miracula, cũ maria aperiri uideret, vt Iſraelis populo viã daret, in ſua tamen obſtinatione perſeuerauit.

Horũ ſignorũ certitudinẽ declarauit Dominus ijs duob. diſcipulis, q̃ ad caſtel-

caſtellum Emmaus ibant, iam remedium deſperantibus, quod expectabāt: quos ipſe his verbis reprehendit. Luc. 24. *O ſtulti, & tardi corde in omnibus, quæ locuti ſunt prophetæ? Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in regnum ſuum? Et incipiens a Moyſe, & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturis, quæ de ipſo erant.*

Hic Saluatoris loquendi modus cum hac vehementia declarat, quàm apertè Prophetæ hoc myſterium annunciaſſent. Et ita deinde diſcipuli faſſi ſunt, quod ſua corda præcipuo calore, & deuotione ardebāt, cū Chriſtus Dominus eis has prophetias declarabat, cum ſuam efficaciam cognoſceret eoſdem aduerſarius ſuæ cauſę indices ſtatuit inquiens. Ioan. 5. *Scrutamini ſcripturas, illæ enim ſunt, quæ teſtimoniū perhibent de me, cūq; idē Dominus.*

Propter hanc cauſam Apoſtoli hoc teſtimonio vtebantur, vt fidē Chriſti perſuaderēt, & fundarent. Et ita S. Lucas in Apoſt. Act. 17. ſcribit, quod cum S. Paulus Theſſaloniam veniſſet, & intraſſet iudeorum ſynagogam tribus ſabbathis hoc myſterium prædicauit, ſcripturis probans, quod oportebat Chriſtum pati, & a mortuis reſurgi, quodque is erat Ieſus, quem ipſe prædicabat.

Præterea ſcribit S. Lucas, quòd multi iudæi crediderunt, & ſe cum Apoſtolo coniunxerunt, & magna gentilium multitudo, & multæ nobiles mulieres.

Et paulopoſt ſcribit, quòd nonnulli huius ciuitatis nobiles viri Dei verbum ſuſceperunt cum feruore, & deuotione quotidie in ſcripturas incumbentes, vt illarū concordiā cum Chriſti myſterio viderent. In ſequenti autem capite de iudęo nomine Apollo Alexandrino genere viro eloquenti, & in ſcripturis ſatis perito (de quo mentionem facit S. Paulus in epiſtola ad Corinthius inquiēs *Ego plantaui, & Apollo rigauit*) ſcribitur, quòd is ſpiritus magno feruore Epheſi noſtri Saluatoris fidem docebat, qui cum veniſſet Corinthum multū in illis, qui crediderant, perfecit: Iudęos enim publicè vehementer vincebat, per ſcripturas oſtendens, quòd Ieſus Chriſtus erat, & Rex Meſſias in lege promiſſus.

Hæc S. Lucas, quæ cò cōducunt vt intelligatur, quòd p ſcripturas Chriſti myſterium apertiſſimè probatur.

Quod ſi hoc ſatis erat, vt eo tempore id crederetur, nunc longe plures ad id cauſas habemus: Tunc enim nondum actiones, quæ a Chriſto fieri debebant in terris declaratæ erant (quod erat idolorum euerſio, veri Dei cognitio, multarum animarum ſanctificatio, & magna peccati eorū punitio, qui eum crucifixerunt) quod omne his temporibus adimpletum eſſe cernimus. Itaque his ſignis eum veniſſe intelligimus, qui ſecundum Prophetarum teſtimonia, hęc tam magna, & aperta facere debebat. In quo cernitur ſcripturarum vis in Chriſti myſterio probando: cum & ante hæc tanta opera ſatis erant, vt crederetur.

Et quod magis eſt non ſolum a iudæis crederetur,qui ſcripturis fidem præſtabant,ſed etiam gentilibus,qui eum non acceperunt. Nam cum viderent multa alia in perſona,vita, & morte Chriſti adimpleta (vt multis ante annis prophetatum erat) Dei virtutem hic intereſſe ſciebant, cum nemo,quid futurum eſſet, præter illum ſcire poſſet.

Omnes tandem prophetiæ tam manifeſtę,tamque certæ ſunt,& ſigna, quæ nobis ad cognoſcendum Saluatorem data ſunt, vt noſtræ religionis aduerſarij dicere poſſent,quòd hæ prophetiæ fuerint chriſtianorum commenta,vt ſuæ religionis fidem confirmarent:ſed ne id dici poſſet, vt ijdē fidei noſtræ aduerſarij, harum ſcripturarum veritatem faterentur, quæ ſunt eędem,quas & nos Chriſtiani fatemur,ſtatuit. Et ita ipſi ſecum ſuæ damnationis teſtimonium ferunt, & noſtræ veritatis, & iuſtificationis. Et in hunc ſenſum S.Aug.verba Dauid declarat,qui in Pſal. a Deo poſtulat,ne huius veritatis teſtimonia interficiat (qui Hebræi ſunt) ne vnà cū illis ſanctarum ſcripturarum teſtimonia pereant.

Dominus autem Prophetarum teſtimonio non contentus,voluit,vt cū illis & Sybillarum teſtimonium adeſſet,quæ idem teſtantur(vt paulopoſt videbimus) cum omnium creator ad communem ſalutem, & remedium tum Iudæorum tum Gentilium in vtriſque gentibus adeſſent Prophetæ, qui illius opera,& mirabilia prophetarent. Sybilla (vt nonnulli volunt,) vel propheti ſſa,vel diuinorum conſiliorum interpres exponitur.

Tertium animaduertendum illud eſt, quòd cum Deus quædam ſigna ad hunc reparatorem cognoſcendum nobis daret,non debebat promittere,vt alius reperiretur homo, in quem hæc omnia ſigna caderent. Quod aliter dicere,eſſet in Dei infinita ſapientia defectum ponere,quæ nobis ſigna dediſſet manca,quæ in alium quoque hominem cadere poſſent,quod magna blaſphęmia eſſet,erat etiam hominem culpa liberare,quod eum Saluatorem cognoſceret, qui non erat, cum in illum ſigna omnia caderent.

His igitur omnibus rebus cognitis dicamus, quòd cum Deus populū creare vellet,vbi hic naſceretur Imperator,& vbi prophetaretur,caput,& communem omnium patrem illius delegit, qui Patriarcha Abraam fuit, iuſſitque ei,vt de ſua terra egrederetur, & in promiſſionis terram, quàm illius poſteris daturus erat, veniret vbi commoraretur, & hæc illi dixit. Gen.12. *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & ueni in terram, quàm monſtrauero tibi. Faciamque te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, eriſque benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi,atque in te benedictus vniuerſæ cognationes terræ.*

Quam promiſſionem apertiùs declarauit Deus tunc, cum poſt illud celebre ſacrificium, cui ſanctus ille Propheta præſto fuit, vt ſuum filium immolaret,Deus tum ſolemni iuſiurando promiſſionem iiſdem verbis cō

firmauit

firmauit, illud addens, fore, vt omnes terræ gentes, per filium, qui ex eo naſcetur, benedicantur, & ita benedictos eſſe, eſt, ſaluos, & ſanctificatos, & Deo reconciliatos eſſe.

Hæc enim vera benedictio eſt, ſine qua nihil eſt, quod hoc nomine dignum ſit.

Hanc conditionem in ſua cantica S. Ioann. Baptiſtæ pater Zacharias declarauit cum de redẽptionis beneficio ageret, inquiens, quod tunc Deus iuſiurandum Abrahæ factum adimpleuit, quod erat nos ab inimicorum timore liberare, vt ita ei in ſanctitate, & iuſtitia omnibus diebus noſtris ſeruiremus.

Hæc enim vera benedictio eſt, quæ ab huiuſmodi Saluatore expectanda erat, quod per ſanctitatis, & iuſtitiæ meritum gloriæ beatitudinem, qui vltimus finis eſt, ad quem homo creatus fuit, nobis tribuit. Hic etiam ſciẽdum eſt, quòd non inquit fore, vt ab hoc Domino vnica gens benedictionem conſequeretur, ſed omnes terræ cognationes, vt tum per hoc, tum per multa alia teſtimonia, quæ poſtea citabimus, cognoſcatur non veniſſe hunc Dominum, vt vnam ſaluaret gentem, ſed omnes gentes, quas ad ſuã imaginem, & ſimilitudinem creauerat, & ſuæ gloriæ capacem effecerat. Fruſtra enim eas cum tanti boni capacitate creaſſet, ſi eas ab hoc remedio excluſiſſet.

Hoc idem promiſſum Patriarchæ Iacob totidem verbis renouauit, cum in quiete illas ei ſcalas oſtendit, quæ a terra ad cœlum pertingebant, inquiens illi, fore, vt ex eo filius naſceretur, in quo omnes gentes benedicerentur.

Hic Patriarcha Iacob Abrahæ nepos duodecim maſculos habuit, & tũc cœpit Deus ad magis præcipua deſcendere, & docere ex quonam ex ijs duodecim Saluator naſciturus eſſet, qui Iudas erat. S. enim Patriarcha cum iam expiraturus eſſet ſingulis ſuis filijs nuncians, quid illis vſu venturum eſſet, cum ad hunc peruenit inquit. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius: donec ueniat, qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium*, qui rex Meſſias eſt, vt caldea interpretatio eſt.

In huius capitis fine chriſtianum lectorem admonitum volo, ne in prophetijs, quas hic adducemus, verborum elegantiam quærat: veritatis enim ſinceritas non permittit quidquam illis addere, quæ nunciantur, niſi aliquod verbum eſſet, quod ad ſententiæ expoſitionem faceret. cæteras verò auctoritates maiori libertate allegare poterimus, vt meliùs intelligantur.

Illud etiam ſciat lector, quod in ſingulis verbis cõmoraturus non ſum niſi cum paulo obſcura ſunt, quod ſi aliter nimis prolixum eſſet. Satis eſt, in illam ſententiam conducat, ad quam allegatæ ſunt.

De alijs præcipuis ſignis, & prophetijs de Saluatore. Cap. V.

NVNC ad magis præcipuam prophetiarum, quæ ante Saluatoris aduentum fuerunt, tractationem deſcendemus: quæ & ſigna ſunt, quibus Saluator cognoſcendus erat; Hæc autem ſigna alia ſunt de domo, a qua Saluator naſciturus erat, alia de natiuitate, alia de vita, alia de morte, alia de ijs, quæ poſt mortem conſecuturus erant, & alia, & apertiora, de ijs, quæ ab illo in terris poſt illius mortem facienda erãt; alia tandem non minus euidentia de tempore, quo hæc omnia fieri debebant. De his igitur ſignis, & Prophetijs hic breuiter tractaturi ſumus.

Quod autem ad primum attinet, (quod de ſtirpe eſt) nihil eſt, quod auctoritates allegemus, quod omnes confitentur, quod de tribu Iuda, & de ſtirpe Dauidis, qui ex hac tribu originem ducebat naſciturus erat. Propter hanc cauſam in Prophetarum ſcriptis nomine Dauidis promittitur, & vocatur, filius patris nomine ſignificatur. Hæc ſtirpis conditio cum Saluator natus eſt, verificari potuit, cum ſtirpes, & familiæ ſeparatim deſcriptæ erant: & cognitæ, quod nunc accidere non poſſet, quod confuſæ, & per omnium terrarum orbem diſperſæ ſunt: & præſertim cũ Veſpaſianus Imperator iuſſerit, vt omnes conquirerentur, & interficerẽtur, qui ex ſemine Dauidis eſſent; ne inde Iudæi occaſionem coniurandi, & ab imperio Romano deficiendi (vt ſcribit Ioſephus) ſumerent.

Quod autem ad natiuitatem attinet: primum illud compertum eſt in Bethlehẽ naſciturũ eſſe, vt apertiſſimè Mich. prophetia cap. 5. his verbis teſtatur. *Tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael.* Aliud quoque ſignum eſt tali Domino dignũ, id eſt, quod de Virgine ſpiritus Sancti virtute naſceretur; quod Iſa. c. 7. prophetauit hominibus incredulis inquiens, quòd Deus ſuarum promiſſionum ſignum daret, quod ſignum eſſet. *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel.* Quod Deus nobiſcum interpretatur. Neque hæc prophetia aliter interpretari poteſt, quòd tãta verborũ maieſtate data eſt (vt Iſaias ſcribit) pro Dei ſigno: quod niſi ita eſſet, quod ſignũ erat virginem parere filiũ, comuni cæterarũ fœminarum via? Nãq; in ſcriptura nouum eſt futurarũ rerũ ſigna dare, vt præſentia certiora reddantur. Sic enim Deus cum Moyſe fecit, cũ eum ſuum nuncium ad Pharaonem miſit pro ſui populi liberatione, inquiens. *Vade, & ego ero tecum, & hoc habebis ſignum, quod miſerim te, cum eduxeris populum meũ de Aegypto immolabis Deo ſuper montem iſtum.*

Hanc

Hanc eandem conceptionem, & virginalem partum Hieremias prophetauit, cum dixit. *Creauit Dominus nouum ſuper terram, fœmina circundabit virum.*

Quæ autem nouitas hæc eſt numquam viſa, quod benedicta mulier ſola Dei virtute in ſuis viſceribus clauderet, qui ille Dominus eſt, de quo hic agimus?

Hoc idem Propheta Ezechiel in ſuis figuris declarauit, cum huius myſtici, & mirabilis templi, quod Deus illi oſtendit formam deſcriberet, vbi inter cætera dixit. cap. 44. *Et conuenit me ad viam portæ ſanctuarij exterioris, quæ reſpiciebat ad Orientem, & erat clauſa. Et dixit Dominus ad me: Porta hæc clauſa erit, non aperietur, & vir non tranſiet per eam: quoniam Dominus Iſrael ingreſſus eſt per eam.*

Quiſnam alius Deus per hanc portam ingreſſus eſt, niſi Chriſtus Deus, & verus homo. Quod Deus in illam ſuam veram eſſentiam, & naturã nõ ingreditur, & non egreditur, nec mouetur, cum cœlos, & terram impleat.

Hanc eandem Virginis conceptionem nobis ille lapis de monte reciſus ſine manibus, de quo dixit Daniel, quòd Nabuchodonoſor ſtatuam fregit, & deinde ita creuit, vt vniuerſum mundum impleret.

Pro quo lapide omnes catholici, & hebræi doctores Chriſti regnum intelligunt (vt poſtea videbimus,) & dicere ſine manibus de monte fuiſſe reciſum, quid magis proprium repreſentare potuit, quàm huius noui regis conceptionem, quæ ſine maſculi opera ſpiritus ſancti virtute fuit?

Hoc eſt illud magnum ſecretum, quod Salomon cum omni ſua ſapientia ſe nullo modo conſequi dicebat. Nam cum ſic fateretur, Prou. 30. *Tria ſunt difficilia mihi quartum penitus ignoro, uiam Aquilæ in cœlo, viam colubri ſuper petram uiam, nauis in medio mari.* Addit quartam rem, quam penitus ignorabat, quæ eſt. *Viam viri in adoleſcentula*, vel (vt Pagninus) vertit *in Virgine.*

Neſciebat enim quomodo hic vir, de quo loquebatur in virginem ingrederetur, neque quomodo de illa egrederetur. His comparationibus hic magnus ſapiens, quàm incomprehenſibile huius virginalis partus myſterium eſſet, declarare vult. Illud enim compertum eſt, neminem Aquilæ itineris veſtigia, qua volat cognoſcere poſſe, nec per aquam nauigij nec ſerpentis ſuper petram.

Cum igitur hic ſapiens dicat, quòd hæ viæ ſibi difficiles erant, cum minime cognoſci non poſſint, quodque quartam penitus ignoraret: illud nobis ſignificat, quàm ſit hæc via magis incomprehenſibilis, quàm cæteræ, ideſt Saluatoris conceptionis, & natiuitatis myſterium: vbi fatemur Virginem Dominam noſtram tam poſt partum, quàm ante partum puriſſimam virginem fuiſſe.

Nam qui veniebat ad ſananda, & reſarcienda fracta omnia ſuæ ſanctiſ-

ſimæ matris integritatem minuere non debebat. Et propter hanc cauſam qui de ſepulchro clauſo, & obſignato cũ lapide, qui ſuper illud erat, egreſſus eſt, potuit, & de matris viſceribus egredi virginalis illius integritatis puritate ſalua.

Cum autem Salomon neque ingreſſum, neque regreſſum huius viæ ſe cognoſcere fatebatur, quid mirũ noſtri ingenij ruditate nos id aſſequi nõ poſſe? Nam (vt inquit Euſebius Emiſſenus) multa Deus facere poteſt, quæ nos intelligere nequimus.

Vt autem id credamus ſatis accommodatum exemplũ habemus, quod S. Aug. lib. 22. de ciuitate Dei refert, quod ſuis temporibus accidit, quod ſic ab illo narratur.

In Carthaginis ciuitate, quædam nobiliſſima fœmina nomine Petronia commorabatur, quæ maximum morbum patiebatur, cui medici nullum remedium afferre ſciebant, huic quidam Iudæus remedium attulit, vt ex ſuis capillis faſciculum faceret, in cuius medio eſſet annulus, & ita cinctum ferret, vt carnem contingeret, ipſa ſalutem expetens illi credidit, itaque fecit.

Cum autem Cartagine diſcederet olim vt S. Stephani reliquias viſitaret ad flumen peruenit, quod apud quoddam ſuum vicum perfluebat, vbi illa nocte conquieuit. Cum autem poſteriori die ſurgeret, vt ſuum iter perficeret, annulum, quem cinctum ferebat, ad pedes ſuos vidit, & id admirata faſciculum contigit, quem cinctura geſtabat, & ſatis probe ligatum cum ſuis nodis, ut ſe antea cinxerat, inuenit.

Tunc credidit annulum fractum eſſe, & ita delabi potuiſſe, quem manu cœpit & integrum, & ſaluum inuenit, hoc videns miraculum pro ſalutis, quàm expectabat, pigno interpretata eſt, & ſtatim annulum, & capillorum faſciculum, in quo ligatus erat in flumen proiecit.

Hoc miraculum adducit Sanctus Auguſtinus, vt eos conuincat, qui Saluatorem reſurrexiſſe non credebant, cum in ſancto ſepulchro clauſus, & obſignaths eſſet, neque de Virginis viſceribus egreſſum, ſalua virginali integritate, & puritate. Iam inquirãt increduli (inquit hic Sanctus) quod huic fœminæ accidit, nobili loco natæ, nobili viro nuptæ, quæ in ſe magna erat, magna in ſua ciuitate, vbi morabatur, & per hoc miraculum tam dictis ſimile, credant, eum pro ſua gloria facere poſſe, quod pro ſui ſerui Stephani gloria fecit.

Qui enim annulum de faſciculo, ſine faſciculi fractura extrahere potuit, is ſuum glorioſum corpus etiam ſepulchri porta clauſa, & ſine virginis integritatis imminuitione extrahere poterit.

Nunc autem prudens lector in animo euoluat, quàm eſſet conſentaneum, vt Dei filius, cum humanam carnem ſuſcepturus eſſet, non communi cæterorum hominum lege naſceretur, quæ neque ſorde, neq; pec-

cato

cato vacat,ſed alio præſtantiore modo conciperetur,& nouo, ideſt ex ma tre Virgine,virgine puriſſima,ſola ſpiritus ſancti virtute. Quare iure optimo dixit,quòd ſi Deus de muliere naſciturus erat, id de virgine eſſe debebat, & ſi virgo parere debebat, Deum parere debebat, neque qui omnia poteſt,ei hoc miraculum impoſſibile erat.

Nam,qui mundi initio de homine fœmina creauit, ipſe in mundi fine hominem de fœmina formauit.

Nunc Saluatoris natiuitatis ſigna ſequuntur. Alia inquit Prophetia: quod Hieruſalem magna infantium copia periret propter huius noui regis natiuitatem, quod his verbis Ieremias prophetauit. & 31. Matth.2. *Vox in Rama audita eſt,ploratus, & vlulatus multus Rachel plorans filios ſuos,& noluit conſolari,quia non ſunt.*

Intelligit hic Propheta per Rachel Bethlehem terram vbi ipſa Beniamin peperit,& vbi ſepulta fuit.Hæc cędes, & crudelitas nunquam antea viſa fuit,quòd illi ſancti Magi Hieruſalem interrogãtes de nouo Iudæorũ rege,qui natus erat.

Ex quo Herodes,qui alienigena erat de Idumeorum genere timens ne Iudæi in ſe inſurgerent pro ſuo naturali rege,hoc adhibuit remedium, vt inter hos infantes Bethlehem natos, & locis finitimis, hunc quoque interficeret,qui in eadem terra natus erat, quàm cędem in Gentilium libris ſcriptam legimus.Macrobius enim in ſaturnalium lib.2.narrat,quòd cum Cæſar Auguſtus Imperator reſciſſet,quod Herodes inter alios pueros occiſos ſuum quoque filium occiderat, inquit. In Herodis domo melius eſt eſſem ſuem,quàm filium,ſignificans,quòd cum Iudæi ſues non occiderẽt, melius puer liber fuiſſet,ſi eſſet ſus,quàm ſi filius.

Hoc Imperatoris dictum eò conducit, vt infideles, qui Euangeliſtis fidem non præſtant ſuis hiſtoricis credant, licet ſine hoc teſtimonio ratio ſatis ſit:nam cũ hæc cędes tam publica eſſet, & tam per omnem terrarũ orbem vulgata, non auſus eſſet Euangeliſta hanc Hiſtoriam referre. Nam ſi vera non eſſet,omnes in ſe homines commouiſſet, quo ſui euangelij fidem penitus reſignaſſet, itaque feciſſet, vt omnes fabulam eſſe exiſtimaſſent.

Quamobrem illud etiam notandum, quod fama dicebatur per totum terrarum orbem, quòd ex diuinis oraculis hauriebatur,fore,vt eo tempore nouus rex in terris naſceretur,quem adorare debebant homines,qui ſalui eſſe vellent.

Et Ioſephus celebris hiſtoricus genere, & profeſſione iudæus ſcribit, quòd illa ætate in ſacris libris prophetia inuenta fuit, quæ prædicebat, quòd de iudæorum ſtirpe naſciturus erat rex, qui toti terrarum orbi dominaturus erat.

Suetonius autem in Titi,& Veſpaſiani Imperatorum vita inquit,quod

hæc

hæc eadem ſama per totum Orientem peruagabatur. Et M. Tullius lib. 2. de Diuinatione, inquit, quòd Sybilinarum verſuum interpres idem teſtabatur, licet Tullius, vt Reip. amicus a Regis nomine abhorreret.

Præterea alia prophetia eſt de vniuerſali pace, quæ in terris futura erat, cum Saluator veniret, & ita Iſaias c. 2. cum gentium conuerſionem prophetaret, & diceret, quod venturæ erant ſic ad veram religionem, & Dei cultum pararent, inquit. *Et conflabant gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces, non leuabit gens contra gentes, nec exercebantur vltra ad prælium.* Hoc in Cæſaris Auguſti Imperio contigiſſe ſcimus, qui Romæ bellis ciuilibus completis, & M. Antonio ſuo cõpetitore, & Cleopatra deuictis 46. annis imperium tenuit maiori pace, maiori ocio, quàm ad illud vſque tempus fuerit vnquam vel viſum, vel auditum. Quod diuina prouidentia ſapientisſimè ſtatutum fuit, vt Euangelij prædicatio liberè per vniuerſum terrarum orbem percurreret: cum omnes homines ſub vno capite eſſent & omnes, tamquam vnus populus facti eſſent. Quòd ſi vt nunc ſub diuerſis dominis, & contrarijs fuiſſent, quomodo poſſet per totum terrarum orbem fidem percurrere? Hæ ſunt igitur Saluatoris natiuitatis Prophetiæ, & ſigna.

De Chriſti Domini noſtri vita Prophetiæ. Cap. VI.

SEQVVNTVR Prophetiæ de Saluatoris vita: de quo primum omnes Prophetæ vna voce fatetur, quod ſanctiſſima futura erat, & ita per excellentiam in ſacris litteris dicitur iuſtus. Et Dauid id Pſal. 44. fatetur. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Et Daniel eum ſanctorum ſanctum vocat, & ſanctorum ſanctificatorem; ſed quod vna voce ſcriptura Saluatoris ſanctitatem, & virtutem prædicat, nunc nihil aliud dicam, niſi quòd ex omnibus his virtutibus potisſimum illius mãſuetudo laudatur, quæ virtus homines amabiliores reddit, vt Saluatorẽ eſſe, æquũ erat. De hac inquit, idẽ Iſa. c. 42. *Ecce ſeruus meus ſuſcipiam eum, electus meus complacuit ſibi in illo anima mea. Non clamabit, neque accipiet perſonam, nec audietur vox eius foris, calamum quaſſatum non conteret, & linum fumigans non extinguet.*

His verbis Domini manſuetudinem Propheta declarat, qui (vt inquit Sanctus Petrus) cum ei malediceretur, non maledicebat, & cum patiebatur, non minabatur, imo ſe tradebat illis, qui eum iniuſtè iudicabant.

De eadem manſuetudine Iſaias cap. 53. verba facit, vt poſtea dicemus. Huius autem virtutis ratione ſanctæ ſcripturæ eum agnum vocant, & eum hoc nomine figurant. ſic Sanctus Ioannes Baptiſta,

& Euangeliſta quoque, & ante illos Iſaias cum dixit. *ca. 46. Emitte agnum dominatorem terræ.*

Tandem idem Dominus hanc virtutem cum humilitate cõiunxit, quæ illius ſoror, & ſocia eſt, vultque, vt in hac virtute ſe imitemur, cum inquit. Matth.11. *Diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde.* Quamobrem quicunque vult, vt in ſuis moribus, & vita huius Domini imago eluceat dent opera, vt cum in hac virtute pro viribus maximè imitentur.

Alia prophetia teſtatur, quòd hic Dominus futurus erat magnus verbi Dei prædicator. Quod his verbis inquit Iſaias. *Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient vocem poſt tergum monentis. Hæc eſt uia ambulate in ea, & non declinatis neque ad dexteram, neque ad ſiniſtrã.*

Idem Ioel Propheta confirmat, cum dicit: *Filij Syon exultate, & lætamini in Domino Deo veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ.* Et idẽ Dominus Pſalm.39. cum loqueretur cum patre multis verbis declarat quanta diligentia ſe in hoc officio continuerit. cum inquit. *Annunciaui iuſtitiam tuam in eccleſia magna: ecce labia mea non prohibebo, Domine tu ſciſti. Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde meo veritatem tuam, & ſalutare tuam dixi. Non abſcondi miſericordiam tuam, & veritatem tuam a concilio multo.*

Alia Propbetia de mirabilibus illius operibus, quæ hic Dominus facturus erat inter homines, tractat, quæ erant illius dignitati, cuius erant, congruentia. Idque refert Iſaias, qui cùm gentium conuerſionem Propheta re deſineret ſtatim ſubiungit. *Dicite puſillanimis, confortamini, nolite timere, ecce Deus veſter vltionem adducet retributionis: Deus ipſe veniet, & ſaluabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt, tũc ſaliet, ſicut ceruus, claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Quæ ſigna ſancti Euangeliſtæ ſcribunt, de quorum auctoritate ſuo loco dicemus. Alia prophetia Zachariæ fatetur; quòd hic Dominus futurus erat pauper, & vt pauper Hieruſalem ingrederetur, his verbis. c. 9. & Matth. 21. *Exulta ſatis filia ſion, & iubila filia Hieruſalem, ecce rex tuus veniet tibi iuſtus, & Saluator, & ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.*

Idem Propheta Ieremias his verbis cum loqueretur cum eodem Domino. c. 14. inq̃t *Spectatio Iſrael Saluator eius in tempore tribulationis: quare quaſi colonus futurus es in terra, & quaſi viator declinans ad manendum? quare futurus es velut ſi vir vagus, & fortis, qui non poteſt ſaluare.*

Hæc verba non ſunt diuitis, neque potentis, ſed pauperis, & debilis. Et hoc modo veniendus erat Saluator, cum illius aduentus veram fęlicitatis, & ſanctitatis viam docturus eſſet, quæ non in bonorum huius mundi poſ ſeſſione, ſed in deſpicientia, & in cęleſtium bonorum theſauro, & voluptate conſiſtit. Hæc igitur ſunt illius vitæ præcipua ſigna.

De Saluatoris morte Prophetiæ, & de ijs omnibus, quæ in illius ſacratiſſima paſſione acciderunt. Cap. VII.

CVM Spiritus ſanctus optimè ſciret ſcandala, & impedimenta, quæ mundus in Christi paſſione inuenturus erat, præcipuam adhibuit curam, vt ſigillatim tum mortis rationem, tum quæ vnà concurrerunt, ſcriberet, quorum vndecim, hic narraturi ſumus. Nam primam, quod violentia interficiendus eſſet, quod infideles negant, Daniel Propheta in illa mira viſione, quam omnes noſtri doctores, & Hebræi fatentur de Christo eſſe apertiſſimè teſtatur, cum inquit. Quod in dimidio hebdomadis, quam ibi ſcribit, occidendus erat Chriſtus, quodque non erit eius populus, qui eum negaturus eſt. Idem dicit Iſaias cap. 53. vbi penè totam narrat paſſionis hiſtoriam cum circunſtãtijs inter quas inquit, quòd hic Dominus *tradidit in mortem animam ſuam*. idem dicit Hieremias in ſuis lamentationibus his verbis. *Spiritus ori noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: in vmbra tua viuemus in gentibus*.

Dauid autem mortis qualitatem in Pſalm. 21. deſcribit, qui totus de ſacra paſſione apertiſſime tractat. Vbi filius cum ſuo æterno patre loquens inquit. *Foderunt pedes meos, & manus meas, & dinumerauerunt omnia oſſa mea*.

Quo poſtremo verbo docet quantopere illud ſacratiſſimum corpus diſtractum fuerit, cum omnia illius oſſa dinumerari poſſent. idem fatetur Zacharias Propheta his verbis. *Et dicetur ei. Qui ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum, & dicet. His plagatus ſum in domo eorum, qui diligebant me*. Neque idem propheta ſacræ vulnera ſilentio prætermiſit. nam ſub Dei perſona loquens ſic inquit. Cap. 12. *Et effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ, & precum, & aſpicient ad me, quem confixerunt, & plangent eum quaſi ſuper vnigenitum*.

Aliud quoque circa Domini paſſionem fuit illum nudum crucifigere, & ſortes ſuper veſtimenta illius iacere, quod idem Saluator in antedicto Pſalmo refert, (qui totus de hoc myſterio tractat) his verbis. *Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea*, qui ſcilicet me crucifixerunt; *& ſuper veſtem meam miſerunt ſortem*. In eodẽ Pſalm narrat contumelias, & opprobria, quæ in illum conferebant his verbis. *Omnes videntes me deriſerunt me, locuti ſunt labijs, & mouerunt caput. ſperauit in Domino, eripiat eum ſaluum faciet eum, quoniam vult eum*. in eodem Pſalm. idem propheta declarauit, quàm abiectus, & vilipenſus futurus eſſet hic Dominus. Et ita ſub ſua perſona loquẽs inquit. Ego ſum vermis, & non homo opprobrium hominũ, & abiectio plebis. Alia Prophetia inquit, quòd inter cæteras crudelitates

quibus homines vſuri erant in illam, illa erat. *Dederunt[que] in eſcam meam fel & in ſiti mea potauerunt me aceto.* Quod prophetauit Dauid, pſalmo 68.

Iſaias autem propheta cap. 50. in ſua ipſius perſona iniuriarum, & colaphorum, quaſi imaginem repreſentat, quas ipſe perpeſſurus erat, his verbis. *Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorſum non alij corpus meum dedi percutientibus, & genas meas velantibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conſpuentibus Dominus Deus auxiliator meus, ideo non ſum confuſus.*

Hæc verba ad Iſaiam non pertinent, cum ipſe talia in ſua perſona nõ ſit paſſus, imo ſatis honoratus fuit, & plurimi fiebat ab omnibus, ſed ad Chriſti perſonam, quam ipſe gerebat.

Inter has anguſtias non prætermiſit ſilentio Propheta illius diſcipulorum fugam, qui ſic ſub Dei perſona inquit. *Phramea ſuſcita te ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohærentem mihi dicit Dominus exercituum percute paſtorem, & diſpergentur oues gregis.* Sed quoniam ex his ouibus vna in lupum ſe mutare debebat, & agnum lupis, vt ſe ipſa traditura erat, id quoque attigit Dauid cum eiuſdem Dei nomine dixit. *Tu vero homo vnanimis dux meus, & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos.* hic ſcilicet contra me ſurrexit. Quo verò pretio vendendus eſſet prophetauit Zacharias, qui ſub perſona eiuſdem Domini inquit. *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me. Proijce illud ad ſtatuarium decorum pretium, quo appretiatus ſum ab eis.* Sed quoniam tam multis moleſtijs conflictatus is futurus erat, qui non cognoſceretur, id apertiſſime Iſaias prophetauit inquiens. *Et quaſi abſconditus vultus eius, & deſpectus, vnde, nec reputauimus eum. Et reputauimus eum, quaſi leproſum, & percuſſum a Deo, & humiliatum.* Quod illorum cęcitatis in cauſa fuit, qui eum non ſuſceperunt, propter ſcandalũ, quod de illius perſona ceperunt.

Alia etiam ſacræ paſſionis magis præcipua ſunt, quæ prophetauit Iſaias ita planè, vt magis hiſtoriam præteritarum rerum, quam futurarum prophetiam ſcribere videatur, ex quo ſit, vt eum multi meritò quintum euangeliſtam vocent. æquum igitur erit huc totidem verbis transferre, quod dicit, non ſolum vt ſit veritatis teſtimonium, verum etiam, vt pium lectorem deuotiſſimis illius verbis, ad deuotionem, & miſericordiam excitemus.

De Chriſti paſſione Iſaiæ Prophetia.

SIc Propheta Iſa.c.53. incipit. *Quis credidit auditui noſtro? Et brachiũ Domini cui reuelatum eſt?* Et ſtatim Saluatoris figurã miſericordia dignam, & angores, deſcribere cœpit; ſic inquiens. *Non eſt ſpecies ei, neque decor, & vidimus eum, & non erat aſpectus, & deſiderauimus eum deſpectum, & nouiſſimum virorum, virum dolorum, & ſcientem infirmitatem, & abſconditus vultus eius, & deſpectus, vnde nec reputauimus eum. Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, & nos reputauimus eum quaſi leproſum, & percuſſum a Deo, & humiliatum. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras: attritus eſt propter ſcelera noſtra. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & liuore eius ſanati ſumus. Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum, oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum.*

Et ſtatim paulo inferiùs inquit iterum Propheta. *Propter ſcelus populi mei percuſſi eum, quòd iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius.* Et tandem Propheta hoc concludit caput ſub Dei perſona loquens his verbis. *In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruos meos multos, & iniquitates eorum ipſe portabit. Ideo diſpartiam ei plurimos, & fortium diuidet ſpolia pro eo, quod tradidit in animam ſuam, & cum ſceleratis reputatus eſt.* Et tandem in fine inquit. *Pro transgreſſoribus rogauit.* Ne perirent.

Tota hæc prophetia tam apertè de Chriſti paſſione, & eius perſonæ dignitate, & præſentia tractat, (vt quemadmodum diximus) præteriti magis hiſtoria, quàm futuri prophetia videatur. Hæc enim omnia a ſanctis Euangeliſtis relata cernimus.

Quod autem illorum teſtimonium verum ſit, præter fidem, hac apertiſſima ratione cognoſcitur. Illud ſcimus oratorum, & eorum omniũ, qui ad alicuius rei perſuaſionem ſpectant, eſſe præceptum oportere diſſimulare, & tacere, quidquid ſuæ cauſæ aliquem incommodum afferre poteſt, quódque illam iuuare poteſt illud ſolum dicere. ſancti autem euangeliſtæ cum ſcirent maxime homines mundanos ſcandelizare, & a fide Chriſti retrahere contumelias, & obbrobria paſſionis, & mortis Chriſti in Cruce (quæ illis temporibus, vilior, & turpior habebatur, quàm nunc furca eſt.)

Si humano ſpiritu, & decipiendi conſilio ſcripſiſſent paſſionis contumelias tacuiſſent (quæ fidei impedimento erant) vel illius ſummam breuiter attigiſſent, & ea miracula ſolum attigiſſent, quæ ad eam conducebant.

At non ita fecerunt, maiorē enim diligentiam in paſſionis obrobrijs deſcribendis, quàm in miraculorum gloria narranda adhibuerunt: multa enim miracula ſilentio prætermiſerunt, vel breuiter attigerunt, & paſſionis iniurias particulatim narrarunt: in quo cernitur (vt diximus) nō humano, ſed diuino conſilio ſcripſiſſe, neque eo ſpectabant, vt mundum deciperent, ſed vt veritatis teſtimonium darent.

Nam licet hæc hiſtoria infidelibus ſcandalum eſſet: erat tamen maximus amoris ſtimulus, & viuus ignis, qui hominum corda in eum inflammaret, qui tam multa pro illis pertulit.

In huius prophetiæ comprobatione, ex ijs, quæ contigerunt, cum tam multis annis fuerit prædicta tam magnum noſtræ fidei argumentū eſt, atque confirmatio, vt per eam maxime ille Reginæ Aethiopiæ theſaurarius ſe conuerterit, cum huius prophetiæ myſterium ſanctus Philippus diaconus declararet. Quod licet ita ſe habeat, illi, cuius oculos tenebrarum princeps perſtrinxit, cum viderent, quod hæc tam aperta prophetia eos cōuincebat, eam illius interpretationem excogitarunt, vt nemo ſit tam rudis, quin illius falſitatem apertè cognoſcat: inquiunt enim liuores, & contumeliæ, & oppugnationes, quas hic propheta refert non de Chriſto intelligi, ſed de Iſraelis populo, qui poſt Hieruſalem euerſionem diſperſus, abiectus, demiſſus, atque proſtratus per vniuerſum terrarum orbem peregrinatur: contra quam interpretationem ſingula huius prophetiæ verba, & puncta ſunt: omnis enim ordine declarat, vt eſt innocens, qui patitur, vt populus ille eſt, propter cuius ſcelera patitur, vt apertè illa Domini verba indicant *Propter ſcelus populi mei percuſſi eum*. Et ea vbi propheta tum ſuo, tum ſui populi nomine inquit. *Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum.*

In quo cernitur nō eſſe hic populum, qui patitur, ſed alius, qui propter illius ſcelera patitur. Dicit item Propheta. *Et liuore eius, qui patitur, ſanati ſumus.* Quomodo fieri poteſt, vt propter ea, quæ hic populus patitur, omnes ſanati ſimus? De hoc etiam Domino dicitur. *Quòd iniquitatem nō fecerit, nec inuentus eſt dolus in ore eius.*

Quomodo de hoc populo id dici poteſt, in quo peccata, & deceptiones, & non liciti contractus, vt in cæteris peccatoribus ſunt? Præterea de hoc Domino, qui patitur dicitur. *Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum, ſicut ouis ad occiſionem ducetur.* Quod quomodo verum fieri poſſit de hoc populo, qui tantum abeſt ab hac patiendi voluntate, ſeque ad mortem offerendi? Dicit ad hæc Propheta. *Deſiderauimus deſpectum, & nouiſſimum virorum virum dolorum, & ſcientem infirmitatem.*

Quod nullo modo huic populo conuenit, cum nihil illi magis in optatis ſit, quàm ſe honoratum, & ſuper omnes homines collocatum videre.

Inquit

Inquit tandem, quod qui patitur *pro tranſgreſſoribus rogauit*. Quod multo minus huic populo cõuenit, qui ſolet multas execrationes quotidie in ſuis ſynagogis proferre in eos, qui ex ſua ſecta non ſunt.

Hoc igitur cum ita ſe habeat, cumque omnia huius prophetiæ verba, illi interpretationi contradicant: quantopere dæmonium eos cęcos reddat qui in ſua infidelitate perſeuerant, quis non videt? Quomodo ipſi ſuæ cõſcientiæ ſtimulum non timent? Qui non eos pudet tam apertum mendacium dicere, tamque turpem falſitatem proferre? At cum animus orbus, & obſtinatus ſit, non ſolum verba, & rationes, ſed ne miracula quidem eum ſanare poſſunt.

Poſt hanc prophetiam declarat propheta fructum, qui magnus ex his omnibus moleſtijs conſecuturus erat, & gratiæ copia, quæ per Chriſtum mundo danda erat, & ſic inquit. *Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longęuum, & uoluntas Domini in manu eius dirigetur. Pro eo, quod laborauit anima eius videbit, & ſaturabitur:* ſignificare vult fore, vt eius rei exitum videat, quàm tantopere deſiderauit, ideſt hominum ſalutẽ quodque illorum filijs gratiæ copiam daturus eſt ille, quibus tantam moleſtiarum abondantiam obligauit. Cum autem tanta hominum ſalutis fame fuerit affectus ille, qui per hæc media eam procurauit, danda eſt illi eius ſatietas, quod tantopere expetiuit. Addit præterea Propheta, non hoc ſolum futurum eſſe illius moleſtiarum præmium, ſed & crucis contumeliæ, & ſepultura, quæ illi data fuit, vbi ſceleſti homines ſepeliebantur in terris honorata, & glorificata futura erat. Quod Propheta ſignificauit cũ inquit, quod illius ſepultura futura erat glorioſa, per quam non ſolum ſepulturam intelligit, ſed mortem etiam, & crucis mortem, quæ in terris glorificata, & adorata eſt, cum a ſceleſtium hominum humeris ad imperatorum frontes, & coronas traducta ſit.

De prophetijs, quæ poſt Saluatoris mortem, & ſepulturam adimpletæ fuerunt. Cap. VIII.

NEQVE ſilentio prætermiſerunt Prophetę, quod poſt Saluatoris mortem, & ſepulturam accidere debebat. Primum enim Dauid Pſal. 15. illius reſurrectionem prophetauit vbi ſub perſona Chriſti loquens cum Deo inquit. *Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper: quoniam à dextris eſt mihi ne commouear. Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea, inſuper, & caro mea requieſcet in ſpe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum, tuum videre corruptionem.* Quæ verba (vt S. Petrus Apoſtolus declarat. Act. 2.) nullo modo Dauid cõueniũt: cum illius corpus, vbi ſepultum fuit, corruptioni ſubie-

ctũ fuerit,& in puluerẽ cõuerſum,queadmodũ & Patriarcharũ. Neq; ſolũ reſurrectionẽ, verũ ẽt Aſcenſionis gloriã Dauid maximę lętitiæ verbis prophetauit, inquiens. *Lætentur & exultent gentes*. Cauſa aũt cur id petat, eſt gentium conuerſio,& huius triũphatoris in cœlũ aſcenſio, quã ſignificauit inquiẽs. *Aſcendit Deus in altum, voce lætitiæ, & tubæ ſono*.& Pſ. 67. de eodẽ argumento tractat;& de Chriſti triũpho, vnà cũ Aſcenſionis myſterio, gratiã & ſpiritus Sancti dona, quæ hic Dominus miſſurus erat in mundum, vbi in cęlum aſcendiſſet; coniungit, ſic cũ illo loquens, inquit. *Aſcendiſti in altum, cępiſti captiuitatẽ, eos à captiuitate, in qua erat liberãs accepiſti dona in hominibus*. Vbi verò ad cœlũ aſcendit Chriſti dignitas,& gloria,& ad dexterã patris ſedere conſequitur, quod idẽ Dauid apertẽ his verbis prophetauit. Pſal. 109. *Dixit Dominus Domino meo ſede à dextris meis, donec ponã inimicos tuos ſcabellũ pedũ tuorũ*. Quæ verba nulli purę creaturæ conuenire poſſunt, niſi Dei filio, vt poſtea dicemus. Vbi ad cęlũ aſcendit Ioel ſpiritus Sancti aduentũ prophetauit, qui vbi dixit. *Filij Syon exultate, & lætamini in Domino Deo veſtro: quia dedit nobis doctorẽ iuſtitiæ*, ſub Dei perſona loquens, ſic inquit. *Poſt hæc effundam ſpiritum meũ ſuper oẽm carnẽ, & prophetabũt filij veſtri, & filiæ veſtræ, ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt: ſed & ſuper ſeruos meos, & ancillas meas in diebus illis effundã ſpiritũ meũ*. Quod feſto die Pentecoſtes accidit, cũ ſpiritus Sanctus viſibili forma linguarũ ignis venit, vt diſcipulos charitatis igne inflãmaret, eiſq; omniũ linguarũ totius terrarũ orbis dona tribueret, vt vbiq; terrarũ euãgelij gratiã prędicarẽt. Quod ſi aliter, cũ penẽ tot linguæ eſſent, quot nationes,& prouinciæ, qui poſſent in oĩbus mundi nationib. fidẽ prædicare, qui ſuæ terræ linguã tantũmodo ſcirent?

Quod aũt hęc hiſtoria ſpiritus Sancti aductus hac rõne vera ſit pręter fidẽ, hæc apertisſima rõ confirmat. Sanctus. n. Lucas, eã qui ſcribit, inquit, ꝙ cũ id accidit Hieruſalẽ Iudæi morabãtur religioſi,& Dei cultores oĩum nationũ, qui ſub cœlo ſunt: inquit ẽt, quòd hoc miraculo tam veniendi ſpiritus Sancti modo, quàm linguarũ varietate ſtupefacti fuerunt. Quod ſi non ita ſe habuiſſet reipſa, qui fieri poſſet, vt Euangeliſta adduceretur, vt eã rẽ ſcriberet, quæ ſi vera nõ fuiſſet, multa in ſe teſtimonia, q̃ mẽtiri cũ dicerent, habuiſſet, ex quo omnem ſuæ ſcripturæ fidem reſignaſſet.

Quod aũt futurũ eſſet, vt hic ſpiritus in fideliũ corda infunderetur, apertisſimis verbis prophetauit Iere. 31. qui cũ Deo loquẽs, ſic inquit. *Ecce dies venient dicit Dominus: & feriã domini Iſrael, & domini Iuda fœdus nouum nõ ſecundũ pactũ, quod pepigi cũ patribus veſtris in die, qua apprehendi manũ eorũ, vt educerẽ eos de terra Aegypti: pactũ quod irritũ fecerũt, et ego dominatus ſum eorũ: ſed hoc erit pactũ, quod feriã cũ domo Iſrael poſt dies illos, illud erit. Dabo legẽ meã in viſceribus eorũ, & in corde eorũ ſcribã eã, & ero eis in Deũ, & ipſi erunt mihi in populũ*. Deũ aũt ſcribere ſuas leges in ta-

bulis

bulis lapideis, vt ſuperioribus tẽporibus, ſed in hominũ cordib. nihil aliud eſt, q̃ dicere fore, vt ſpiritus Sanctus in ijs cõmoretur, neq; ſolũ, vt ijs diuinã legẽ tradant: ſed (qđ maius eſt) eos excitet, & propẽſiores ad legẽ ſeruãdã reddat. Quod nobis repreſentauit cũ in uẽti forma venire voluerit, cuius proprietas, eſt oĩa mouere, cũ nauigia ab eo vſq; ad vltimas terras moueãtur. Hic aũt diuinus motus nobis magis opus erat, q̃ cognitio; nõ.n. tãtũ hoĩes intellectus ignoratione, q̃ volũtatis errore, & moleſtia peccant. Idẽ pollicetur Deus in propheta Eze. 36. his diuinis verbis. Effundã ſuper vos aquã mundã, & mũdabimini ab oĩbus inquinamẽtis veſtris, & ab vniuerſis idolis veſtris mũdabo vos: Et dabo vobis cor nouũ, & ſpiritũ nouũ ponã in medio veſtri, & auferã cor lapideũ de carne veſtra, & dabo vobis cor carneũ, & ſpiritũ meũ ponã in medio veſtri, & faciã, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis (quæ ſunt leges meæ) & operemini, & vos meus populus eritis, & ego veſter Deus; illud nobis ſignificat, vos fideliũ ſeruorũ officio fungemini, & ego fideliſſimi, & liberaliſſimi Dei, & Domini munere fungar. Apertioribus verbis, quã his ſpiritus ſancti virtus, & officiũ prophetizare poſſe minimè videtur. Hæc aũt tãta gratiæ affluẽtia, quo tẽpore, & quibus medijs hominib. danda erat, niſi cum Saluator hoĩbus promiſſus, ad eos veniret, & nos ſuæ paſſionis ſacrificio illa dignos faceret? Neq; ſine myſterio eſt, quod quẽadmodũ verus agnus, qui Chriſtus eſt, eodẽ die ſacrificatus fuit, quo Paſchalis agnus (qui illius figura erat, immolabatur) *vt* eodẽ die figura cũ figurato cõcurreret; ſic ſpiritus Sanctus, qui legis gratiæ auctor eſt, eodẽ die veniret, quo lex data fuit, quod die Pentecoſtes erat; vt eodẽ die, quo data fuit altera lex, & altera daretur. Vt hoc modo gratia ei ſuppleret, in quo lex deficiebat! In quo mira veteris cum nouo teſtamento concordantia cernitur, non ſolum in promiſſorum adimpletione; verum etiam in tempore, quo hæc omnia conficienda erant.

De magnis, & mirabilibus actionibus, quæ Saluatori poſt aduentum in mundum faciendæ erant. Cap. IX.

OMNES ante dictæ prophetiæ, & ſigna ad Chriſtum cognoſcẽdum ſunt illius perſonæ præcipua, ideſt ſtirpis, natiuitatis, mortis, Reſurrectionis, Aſcenſionis ad cœlum, ſpiritus Sancti aduentus. Alia ſunt non minus, quâm ſuperiora certa, ſed ad illius aduentus cognitionem, quod vniuerſaliores, & mundo notiores ſunt, & hæc ſunt actiones, & mirabilia opera, quæ illi in terris facienda erant.

Et antequã harum prophetiarũ teſtimoniã referre incipiamus; neceſſe erit lectorẽ ſtudioſũ animaduertere, qđ Prophetæ, & pſertim Iſaias (q omnium

nium

nium prior,& elegantior eſt,is eſt, qui de his verba fecit) nonnumquam proprijs verbis ea deſcribit,& apertis, nonnumquam comparationibus, & ſilueſtrium arborum,& frugiferarum,ferarum beſtiarum, & cicurum, & ſolitudinum, & terrarum cultarum metaphoris nobis ob oculos ponit.Proprijs verbis,& apertis ſcribit,cum æternum patrem cum ſuo filio quatenus homine loquentem inducit,qui ſic inquit. *Parum eſt, vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob,& feces Iſrael conuertendas. Dedi te in lucem gentium,vt ſis ſalus mea,vſque ad extremum terræ.* Nullis apertioribus verbis,nec magis proprijs mundi conuerſio, quàm his explicari poterat.

Metaphoris verò, & ſimilitudinibus elegantiſſimis, idem ſignificat: his loquendi rationibus duplici de cauſa vtitur; altera ne ſæpius ijſdem verbis eandem ſententiam replicet, quod id legentibus ſacietatem pareret; altera,& magis præcipua,vt res amplificet,quæ prophetizat,cum eas magnarum rerum nominibus veſtiat, & exponat: cum enim per Iſaiam inquit Deus,quod eum agri beſtiæ, & dracones, & ſtruthiones glorificabunt,diuinæ gratiæ virtutem glorificat,quæ,vt homines feri, & ſuperbi, & peſtilentes(qui gentiles erant)Dei gloriæ prædicatores, & angelorum puritatis imitatores eſſent,efficere potuit.

Præterea vt Prophetæ hæc opera amplificarent eo lumine,quod habebant illorum magnificentiam intelligentes,in ſpiritū rapti eo modo ante hominum oculos ea ponebant, vt homines hoc beneficio ad laudandum Deū excitarent,& omnes creaturas,vel quæ ſine ſenſu ſunt in vnum ad id conuocant,vt in Pſ.97.quem infra allegabimus.

Vt autem iam de mirabilibus operibus agere incipiamus, quæ poſt Saluatoris mortem peragenda erant,hæc quinque futura eſſe contendimus. Primum eſt idolatriæ euerſio. Secundum eſt in mundum veri Dei cognitionem inducere,qui de Abraam,& Iacob Deus erat. Tertia eſt vitia radicitus euellere,quæ quidem ex eadem idolatria conſequebantur,& hominum mores ad bonam frugem perducere. Quarta eſt Romanorum Imperium fidei ſubiugare,& ad veri Dei cognitionem perducere (quod ſignificatum fuit in illa ſtatua,quam Nabuchodonoſor) quod Conſtantini Imperatoris tempore adimpletum fuit; Quinta eſt illorum punitio, qui Saluatoris mortem procurarunt,vnà cum Hieruſalem, & ſancti templi euerſione.

Ex his tam magnis operibus, prima tria vnico verbo doctores ſignificant,quod mundi vel vocatio,vel conuerſio eſt. Quod Dei opus cū ſit omnium maximum,& ampliſſimum ab omnibus prophetis nunciatum fuit, & præſertim ab Iſaia,vt Sanctus Ambroſius,& Sanctus Auguſtinus teſtātur. Cum autem hoc opus Dei bonitatis,& omnipotentiæ,ſit ex omnibus admirabilius, & præcipuus Saluatoris aduentus in mundum effectus,

quodque magis apertius noſtræ fidei veritatem confirmat, & alacriores pias animas reddit, cum illorum exitum prædictionibus reſpondere cernant; Ex multis prophetijs hic nonnullas referemus, quas tum hic propheta, tum alij de hac vocatione prophetarunt. Et capite 42. æternum patrem his verbis cum filio humanato loquentem his magnificis verbis inducit. *Hæc dicit Dominus Deus creans cælos, & extendens eos, fundans terram, & quæ germinant ex ea: Ego Dominus vocaui te in iuſtitia:* dicere vult, vt per te cernatur, quod iuſtus ſum, & in promiſſis verax; *& apprehendi manum tuam,* meum auxilium, & fauorem tibi præſtans. *Et ſeruaui te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, vt aperires oculos cęcorum, & educeres de concluſione vinctum, de domo carceris ſedentes in tenebris. Ego Dominus hoc eſt nomen meum: gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam ſculptilibus. Quę prima fuerunt, ecce venerunt, noua quoque ego annuncio antequam oriantur, audita vobis faciam: cantate Domino canticum nouum, laus eius ab extremis terrę.* Et paulo infra penē eandem ſententiam his verbis. *Et educam cęcos in viam, quam neſciunt, & in ſemitis, quas ignorauerunt, ambulare eos faciam. Ponam tenebras coram in lucem, & praua in recta.* In omnis his verbis, tam magnificis promittit Deus gentilibus, qui in tenebris, & in obſcura ſuæ infidelitatis nocte viuebant, euangelij lucē, & gratię virtutē, vt eos ſibi conciliaret, & virtutis viā planā, & ſuauem, & carnis aſperam, & difficilem redderet.

Et idem Dominus numquam ſatis repetiuiſſe hoc tam glorioſum promiſſum ſibi videtur, illud, vt meretur multis illuſtribus verbis, & methaphoris amplificans, & ita in capite ſequenti inquit. *Ne memineris priorum, & antiqua ne intueamini, ecce ego facio noua, & nunc orientur, vtique cognoſcetis ea. Ponam in deſerto viam, & in inuio flumina. Glorificabit me beſtia agri, dracones, & ſtruthiones, quia dedi in deſerto aquas, & flumina in inuio, & darem potum populo meo, electo meo. Populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit.* Quid autem Propheta per dracones, & feras beſtias intelligat, iam declaratum eſt. Per flumina verò, & aquæ fontes ſemper gratiæ virtutem intelligit. Nam vt pura aqua, & refrigerat, & ſitim extinguit, & terram fertilem reddit: ſic gratia hos eoſdem effectus in anima ſpiritaliter operatur. De his autem aquis locutus eſt ille cum dixit. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris, & dicetis in die illa: confitemini Domino, & inuocate nomen eius.* Vt autem Dominus hoc gratiæ beneficium cariorem reddat (per quam omnes, qui tamquam feri dracones ſibilabant, hunc ſibilum in diuinas laudes commutaturi erant.) inquit ne homines meminerint, neque in præterita beneficia intueantur (vt eſt liberatio de Aegypti captiuitate, & promiſſionis terræ acquiſitio, & alia huiuſmodi) quod licet hæc beneficia per ſe ſint perpetua memoria digna; parua tamen ſunt, ſi cum euangelij gratia, & Chriſti

ſti

ſti ſacrificio, per quòd illam nos meriti ſumus, conferantur.

Superiora Iſaiæ ſunt, qui paulo infra in ſequenti capite, eandem vocationem apertioribus verbis, & ſuis metaphoris repetit, ſic inquiens. *Effundam aquas ſuper ſitientem terram, & fluenta ſuper aridam.* Et ne eum hic de terra, & aqua propriè dicta loqui cenſeremus, ſe ipſum interpretatur inquiens. *Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpem tuam, & germinabunt inter herbas quaſi ſalices iuxta præterfluentes aquas: iſte dicet. Domini ego ſum, & ille vocabit in nomine Iacob. Et hic ſcribet manu ſua Domino, & in nomine Iſrael aſſimilabitur.* Illud nobis ſignificat, gloriabitur, quod veri Dei ſit ſeruus, & ab eo ſuſcipiet verè fidelis nomen, & inuocandi illius nomine Dei Iacob: ideſt, quod non amplius Iouis nomine inuocaturus eſt, ne aliorum Deorum, qui falſi ſunt, ſed veri Dei, qui Iacob fuit, & eſt Deus. Et vt Propheta nobis ſignificaret in hac gentium vocatione plures gentiles futuros, qui ſe conuerterent, ſuis ſolitis metaphoris in cap. 54. vtens, ſic inquit. *Lauda Deum ſterilis, quæ non paris, decanta laudem, & hynni, quæ non pariebas, quoniam multi filij deſertæ magis, quàm eius, quæ habebat virum, dicit Dominus.*

His verbis Propheta in fœminarum metaphoris alterius ſterilis, & deſertæ, alterius nuptæ ſuo viro duas Reſpub. alteram gentilium, alteram Iudæorum proponit, de priore autem, quę derelicta eſt, fore, vt plures filij naſcantur, quàm de altera; maior enim fuit fidelium numerus, gentilium Repub. (quæ per totum terrarum orbem diffuſa erat) quàm ex Iudęorum Republi. quæ parua erat mundi pars, qui Chriſtum ſuſceperunt.

At fortaſſe erit defeſſus lector cum hanc eandem promiſſionē toties audiat; at Deus in ea repetenda, numquam defatigabatur; quod accidiſſe, vt prædictum fuit (quod omnes cernimus) noſtræ fidei grauiſſimum argumentum, & confirmatio eſt; & ita per Iſaiam loquens, & illos ad bibendum inuitans, qui in ſuis animabus gratiæ aquam ſitiunt, ſtatim Chriſtum illius auctorem, primum cum hominibus, deinde cum illo verba faciens promittit. Hominibus inquit. *Ecce teſtem populis dedi eum, ducē, ac præceptorem gentibus.* Filio verò inquit. *Ecce gentem, quam neſciebas, vocabis, & gentes, quæ te non cognouerunt ad te current propter Dominum Deum tuum, & ſanctum Iſrael, quia glorificauit te.* Nobis ſignificat, quod te fecit quatenus hominem mundi reparatorem, & ſaluatorem. Et eum teſtem vocauit (vt eum S. Ioannes in Apocalypſi vocat) quod nobis teſtatus eſt, & ſignificauit fideliter patris voluntatē nobis perfectè tradēs qua ratione eū vbſequi deberemus.

In cap. verò 60. idem repetit promiſſum maxima verborum magnificentia, cuum enim ſermonem ad Hieruſalem ciuitatem conuertens, ſic

inquit, *Surge illuminare Hieruſalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populum: ſuper te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur.* Et ne putaremus ſolum pro hoc populo hunc Dominum venire ſtatim ſubdit. *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui, vide omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi. Tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.*

Vt autem apertiùs intelligeremus, omnes has prophetias ſub ſuis metaphoris gentium conuerſionem prophetizare, in horum autẽ fine, quod in vltimo capite eſt, cognitionis eorum, quæ prophetauerat in hanc vocationem, clauem poſuit, ſic inquiens. *Mittam ex eis, qui ſaluati fuerint ad gentes in mare, in Aphricam, & Lydiam, tenentes ſagittam in Italiam, & Græciam ad inſulas longe ad eos, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, & annunciabunt gloriam meã gentibus.* Quibus verbis ſine metaphora hanc gentilitatis vocationem ad ueri Dei vocationẽ, & cultum, de quo hic egimus, declarat, cumque hæc vocatio ſit ſæpe promiſſa, & ſæpe tũ in hoc propheta, tũ in alijs repetita vix fieri poterat, vt ab infidelibus Apoſtolorũ tẽpibus circũciſis crederetur. Sanctus .n. Petrus cum Cornelij centurionis toti familiæ prædicaret (qui gentilis erat) ſtatim ſpiritus Sanctus ſuper illos deſcendit, & Sanctus Lucas inquit, quòd fideles circunciſionis, qui cum S. Petro venerunt, ſtupefacti ſunt, cum viderent ſpiritus ſancti gratiam, & gentilium nationibus communicari: Quod eos varijs linguis loquentes, & Deum collaudantes, vt eoſdẽ Apoſtolos audiebant. Neque Iſaias ſolũ hanc vocationem prophetauit, quod & alij prophetæ prophetarunt, & Dauid præſertim, qui in Pſ. 2. æternum patrem inducit cum ſuo filio loquentẽ his verbis. *Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Et in Pſal. 109. idẽ Pater cũ loqueretur cũ ſuo filio, inquit. *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Hic aũt oẽs homines, tam Iudæos, q̃ gentiles, qui ſuo regno, & imperio contradicerent, inimicos vocat. In Pſalm. 98. in magnum ſpiritus feruorem raptus, huius generalis beneficij magnitudinem conſiderans omnes creaturas, tam ſenſu præditas, quàm ſine ſenſu ad gratiarum actiones, ad gratulationes, & ad plauſus propter hanc miſericordiam inuitat. Nam vbi finiuit illa verba dicere. *Viderunt termini terræ ſalutare Dei noſtri*, ſua verba ad creaturas conuertit ita, vt neque terram, neque maria, aut montes, aut arbores, aut flumina prætermittat, quæ ad canendas Deo laudes non inuitet. Huius lætitiæ cauſa eſt, *quòd venit Dominus iudicare terram*, ideſt ad eam regendam, & gubernandam. Hoc enim ſignificat illud verbum iudicare, vt & in alijs ſcripturæ locis.

Huius autem Pſalmi initio nos inuitat, vt Deo canticum nouum cantemus nobis ſignificans, quod huius beneficij nouitas tam ab alijs differens hoc nouum canticum, ideſt nouas laudes, nouã deuotionẽ, nouum amorem, & nouam animi grati memoriam hac tanta, tãq; generali miſericordia poſtulat.

Oſeas autem Propheta inducit Deum hanc eandem gratiam promittentem his uerbis. *Miſerebor eius, qui fuit abſque miſericordia, & dicã non populo meo. Populus meus es tu, & ipſe dicet Deus meus es tu;* cuinam hæc verba conueniunt, niſi gentilitati, quæ cum Dei populus non fuerit Chriſti gratia, & euangelij prædicatione Dei populus effectus eſt? neque minus apertum eſt, Mich. 4. teſtimonium, cuius verba hæc ſunt. *Et erit in nouiſſimo dierum mons domus Domini præparatus in vertice montium, & ſublimis ſuper colles, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, & dicent. Venite aſcendamus ad montem Domini Dei Iacob, & nos docebit de vijs ſuis, & ibimus in ſemitis eius: quia de Syon egredietur lex, & verbum Domini de Hieruſalem.* In quibus verbis Propheta non ſolum gentium conuerſionem prædicit, verum etiam vnde Dei verbum egreſſurũ erat, & doctrina, quæ gentes conuertere debebat, quæ ciuitas Hieruſalem eſt, cum nobis compertum ſit ex ea Chriſti diſcipulos egreſſos eſſe, qui idolatriam eradicarunt, & veri Dei Iacob cognitionem ſeruerunt.

Hanc eandem Micheæ prophetiam totidem verbis. cap. 2. Iſaiæ ſcriptã legimus, vnà cum loci additione, vnde Euangelij prædicatio egreſſura erat, quæ de Sion futura erat.

Et quemadmodum hi duo prophetæ eodem ſpiritu prophetarunt, ſic eandem prophetiam totidem verbis ſcripſerunt. Hæc hactenus de prophetijs, quæ gentium conuerſionem prædixerunt.

De prima actione per Saluatoris in mundum aduentum facta, quod fuit Idolatriæ blaſphemiam in exilium eijcere, quæ pene in toto terrarum orbe ſuſcipiebatur. Cap. X.

DIXIMVS in ſuperiori capite, quòd gentium vocatio tria mirabilia opera continet, quæ Saluator in mundum facturus erat, quod erat idolatriam euertere, & veri Dei cognitionem, & cultum in terris ſerere, & multorum hominum mores, & vitam renouare. Nunc conſentaneum erit ſigillatim, hæc omnia tractare, & in ſingula Prophetias adducere, quæ multis ante annis eadem prædixerunt, & vnà magnitudinẽ, & difficultatẽ exponere, quæ in illorũ quolibet fuit, vt in ſingulis cernatur, diuinæ omnipotentiæ brachium interfuiſſe.

Vt igitur ab idolatria incipiamus, hoc omnium facinorum, quæ in ter

ris à Saluatore facta fuerunt, maximum fuit. Quod apertè per Zachariam Prophetam cap. 13. prædixit Deus, inquiens: *Diſperdam nomina idolorũ de terra, & non commemorabuntur vltra.* Sophonias quoque c. 2. inquit. *Horribilis Dominus ſuper eos, & attenuabit omnes deos terræ, & adorabunt eum viri de loco ſuo, omnes inſulæ gentium.* Et propheta Nahum cum ſub perſona Dei loqueretur, inquit. *Interficiam ſculptile, & conflatile, ecce ſuper montes pedes euangelizatis, & annunciantis pacem.* Iſa. quoque c. 31. inquit. *In die illa abijciet vir idola argenti ſui, & idola auri ſui, quæ fecerunt vobis manus veſtræ in peccatum:* & alio loco, *& contaminabis (inquit ille) laminas ſculptilium argenti tui, & veſtimentum conflatilis auri tui, & diſperges ea, ſicut immunditiem menſtruatæ.* Et Tobias Sanctus cum moriturus eſſet prophetico ſpiritu, inquit. *Relinquent gentes idola ſua, & adorabunt Deum Iſrael.*

Hoc tam glorioſum facinus, manifeſtum eſt, ad Meſſiæ aduentum reſeruari. Nam cum omnes gentes per illum (vt antiquis patribus promiſſum fuit) benedictæ futuræ eſſent, quam benedictionem idolatria in toto terrarum orbe regnante, & vnà cum ea, quæcunque abominationes, & peccata ab illa manabant: conſequi poterant? Quod per idem opus compertum eſt, cum ex huius ſummi Imperatoris exercitu exierũt duces (qui Apoſtoli fuerunt) qui ſuo ſanguine, miraculis, & doctrina, hanc glorioſiſſimam prouinciam aggreſſi ſunt.

Nunc autem neceſſe eſt, vt quàm magnum beneficium fuerit hãc grauiſſimam peſtem de mundo eijcere, declaremus, vt hoc modo videamus quantum huic Domino debeamus, qui hoc tanto malo nos liberauit. Nobis enim conſtat & manifeſtum eſt, quòd poſt primi hominis lapſum, omnium malorum maximum in terris idolatria fuit. Quòd ab ea tã multa mala, tam abominanda peccata, turpitudines, crudelitates emanarũt, vt nullis verbis explicari poſſint.

Et quoniam non bene medicinæ excellentia, & efficacia cognoſci poteſt, niſi priùs morbi grauitas cognoſcatur, hoc neceſſe erit huius peſtis magna mala explicare, vt videamus (vt dixi) illud, quod cœleſti medico, qui eam ſanauit, debemus. Confiteor autem, hæc tam incredibilia videri, quæ in hac re fuerunt, vt niſi innumerabilium auctorum libri, illorum pleni extarent, nemo reperiretur mentis, & rationis particeps, qui hæc vel ſcribere auderet, vel credere poſſet. Et præterea tam fera hæc, & tam turpia ſunt, vt à caſtis auribus veniam petere, vt ea narrem, mihi neceſſe ſit. At dicenda ſunt, hoc enim illud eſt, quod veſtra corda ad Chriſtianæ religionis amorem (quæ tam magnis malis libera eſt) & ad potentiſſimi noſtri Saluatoris, qui ea de mundo in exilium eiecit, ſeruitium: quidquid tamen dicturus ſum credibile futurum eſt, ſuppohendo, eo tẽpore homines penitus fuiſſe dæmonio deditos, quod eos gubernabat, & cum talis gu-

bernator fuerit(qui omnis ſceleris fons eſt) facilè intelligi poſſe, qui futuri ſint illi, qui ab illo gubernantur.

Sciendum igitur eſt, quòd homines natura in hoc mundo aliquam inesse ſupremam diuinitatem credunt; & hac naturali propenſione ad eam venerandam, & colendam naſcuntur. Hoc autem in omnibus mundi nationibus, quamuis barbaris cernitur, in quibus ſemper aliquis diuinus honor, & cultus reperitur. Ipſi autem cum exiſtimarent propter illorum ingenij ruditatem, nihil aliud præterea reperiri, niſi quod ipſi corporis ſenſibus cognoſcerent, pulchrioribus creaturis diuinitatem tribuerunt, & ijs, a quibus plura commoda ad vſum vitæ conſequebantur. Vt eſt Sol, Luna, Planetæ, & cœli ſtellæ, & hæc venerabantur, & pro ſuo Deo colebant.

Cum autem hinc ad creatoris pulchritudinem, & prouidentiā cognoſcendam rationem capere deberent, eique pro huiuſmodi creaturarum miniſterio gratias agere, vt eum negarent, & potius creaturæ, quàm creatori ſeruirent, rationem inde ſumpſerunt. Quàm autem magnum fuerit hoc peccatum hoc exemplo cernatur. Quod ſcelus eſſet alicuius Reginæ, quæ ſuum maritum Regem intueri nollet, & tantummodo aliquem ex nobilibus viris, qui Regem comitarentur, qui formoſus eſſet, reſpiceret? Huiuſmodi fuit mundi adulterium & infidelitas, cum à ſuo creatore ad creaturam deſciuerit.

Quod ſi in hac re creaturarum pulchritudine decepti fuerunt: per eas (vt Sapiens inquit) quanto ſit formoſior Dominus, qui eas creauit, coniectura aſſequi potuiſſent.

Quod autem turpius eſt: inter illorum deos, & maſculos, & fęminas, & matrimonia, & incęſtus cum fratribus, & diſſenſiones, & partes, & zelum, & adulteria, vt hic inter homines, eſſe cenſebant; & ſic ſcribūt, quod Deus Vulcanus Deæ Veneris maritus ſubtiliſſimum rete cōfecit, in quo Deum Martem permixtum cum ſua Venere cœpit: & hoc modo indecorē per totum cœlum perduxit, Deos muneribus hoc tam pulchro ſpectaculo afficiens.

Et ſuorum deorum principi has omnes turpitudines, quas diximus aſcribebant, illud addentes, quod vt puellas deciperet, & violaret nonnumquam tauri, nonnumquam aquilæ, nonnumquam cygni, nonnūquā auri ſibi formā induebat: quinā Deus hic eſſet, videte, & quomodo fieri poſſet, vt homines non hæc vitia probarent, cūſe in his ſuorū deorū maiorē imitari viderent?

Dęmonij deceptio hic non quieuit, neque hominum cęcitas; quod ingenti in ſe ipſos amore, eos omnes in Deorum numerum referebant, qui aliquid ad communem hominum vitæ vſum excogitabant: & ita Eſculapium Deum fecerunt, quod medicinam inuenit; Baccū, quod vini vſum;

Cere-

Cererem pro panis vſu: quendam puerum, quòd aratrum; Regem nomine Eſtercem, quod agrorum ſtercorationē tradidit, quo plures ex agris fructus caperent; quod S. Aug. tradit: Herculem, quod ſua virtute terrarũ orbem monſtris, quæ terras infeſtabant, liberauit.

Hæc autem blaſphemia cum diu perduraſſet, eò imperatores etiã peruenerunt, vt deorum nomina, & cultum ſibi vendicarent. Quod fecit Domitianus, & Cōmodus, & crudeliſſimus, & turpiſsimus Nero, & Diocletianus magnus eccleſiæ hoſtis, qui manum, vt cæteri imperatores ad oſculandum non porrigebat, ſed pedem. Idem fecit illa horribilis bellua C. Caligula: ad id natus, vt in illius viuendi ratione cerneretur, quò tũ hominũ prodigalitas, tum gula peruenire poſſet, quantum vitium, cum poteſtate, & auctoritate coniunctum poſſet.

Hic autem (vt Euſebius Cæſarienſis refert) nouus Iupiter nobiliſſimus Deus Caius vocari voluit: In omnibus autem imperij Romani terris inerãt imagines, & aræ illi dedicatæ, præterquã in Hebræorũ ſynagogis, qui hoc minimè permiſerunt.

Quid autem de Alexandro illo magno dicam, qui vbi de Dario victoriam deportauit eò elationis animi peruenit, vt ſe Deum nominari, & coli iuſſerit? Et quoniam grauiſſimus philoſophus, quem ſecum ſemper habebat nomine Cliſtenes, & Ariſtotelis ſectator, huic tantæ dementiæ reſtitit, eum coniuraſſe finxit, & ei aures, & naſum, & labra abſcindi iuſſit, & in cauea ferrea, vnà cum cane concludi, & poſt hæc tam immania eum tandem interfecit, quo quidem ſcelere omnium ſuarum rerum geſtarum gloriam obſcurauit, vt refert Seneca, qui tanti philoſophi mortem deplorat.

At ſcelus, & dementia Adriani Imperatoris vlterius proficiſcitur, qui cuiuſdam pueri, quo abutebatur nomine Antiochi, mortem ita ægrè tulit, vt ad huius doloris conſolationem, eum tamquam Deum coli voluerit, & templum ei ædificauerit, & ſacerdotes addiderit, & ſacrificia, & feſtos dies conſtituerit, qui in illius honorem celebrarentur. Et hoc diſpoſuit quidam homo (vt S. Hieronymus refert) in ſtudijs, & philoſophiæ doctrinis educatus.

Nunc autem iudicemus, num cum hac blaſphemia ſe æquet Senatus Romani blaſphemia, qui publicam fœminam nomine Floram Deam conſecrauit, quod cum mortua eſt, magnas eis diuitias, quas ſibi tam honeſto miniſterio compararat, legauit? Cuius rei teſtimonia extant Plutarci, Ouidij, & ex noſtris Lactantij Firmiani in primo ſuarum inſtitutionum libro, & Sancti Auguſtini in ſecundo de ciuitate Dei.

Neque eo contentus Senatus, quotannis tertio Calend. Quinctilis illius feſtum diem celebrabant. At qui dies feſtus? ſcorta, (vt & illa fuit (eſt quidem turpe dictu coram populo nudabantur, & tur-

piſſima verba effutiebant, & ante ſuam deam hoc modo ſaliebant, quis hos turpius excogitare poſſet? quiſnam id crederet ni tam graues autores id conſcriberent?

Quis futurus eſt, quin intelligat huiuſmodi fuiſſe mundum, qui talia permittebat, & probabat, & celebrabat? Quis autem hæc legens poplitibus flexis non Chriſtum laudat, qui per ſuos diſcipulos, tam horribilem peſtem de mundo in exilium eiecit? At hic Satanæ inuenta non deſinunt, alia reſtant, & peiora quidem. Venerem enim & cupidinem, qui mater, & filius erunt turpitudinis Deos faciebant, vt quod munus, nos Chriſtiani dæmonio aſcribimus, quem ſpiritum fornicationis dicimus, his duobus tam præſtantibus dijs tribuerent, & ita ſuum Deum cupidinem manu ſagittas & arcum tenentem pingebant, vt munus ſignificarent, quo fungebatur, cum profanis amoribus hominum corda feriebat. Quid autem de Deo dicam, quem ipſi Priapum dicunt? cuius hiſtoria propter verecundiam ſcribere non auderem, niſi eam diuina ſcriptura narraret. 3. Reg. 15. In qua ſcribitur, quod Rex Aſſa quippe qui catholicus eſſet, & virtute ornatus fecit, vt illius mater vidua, & honeſta fœmina, ne eſſet illius Dei tam turpis ſocietatis princeps, neque cum alijs fœminis longis uittis in huius abominandi Dei feſtis ſaltaret, & ille ſanctus Rex, hoc idolum confregit, (cuius imago turpiſſima erat, & in torrentem cedron demergendum iuſſit. Quidquã ne huic æquale reperiri poteſt? nihil amplifico, nihil exorno, ſed ſimpliciter narro, quod ſcriptum legi.

Illud autem peto in quonam genere eos eſſe dicemus, qui animalia rõnis expertia Capras, Boues, Cocodrilos, Ciconias, Dracones (de quo mẽtionem facit Daniel) & ſerpentes, quos S Paulus refert; adorabant? Ex his autem omnibus (vt Theodoretus refert) maxime caprum, quippe qui ex omnibus petulantior, & viridior eſſet, adorabant: ſed maiorem terrorem incutit, quod dicturus ſum, & ne mendax habear, Mar. Antonium Sabellicum in medium adducam in ſuo de exemplis libro, qui inquit Aegyptios eò dementiæ veniſſe, vt allia, & cepas, vt deos adorarent. Ex quo per iocum quidam poeta dixit: eos eſſe beatos, in quorum hortis dij naſcerentur.

De abominandis ſacrificijs, quæ ſuis dijs offerebant.

NOLO amplius Chriſtianum lectorem defatigare, neque tam turpibus hiſtorijs aerem fœdare: non tamen poſſum, nec debeo ſacrificiorum genera tacere, quæ his dijs offerebantur, & feſta, quæ in illius honorem celebrabantur, licet ex deorum genere quænam eſſent illorum ſacrificia fuerint, facilè intelligi poſſit. Alia enim deorum conditioni cõgruẽtia, alia hominũ appetitibus accõmodata

erant. Ob id duo ſacrificiorum genera erant, altera crudeliſſima, in quibus homines ſacrificabantur: alia turpiſſima, in quibus maximę turpitudines fiebant.

De primis ſacræ litteræ mentionem faciunt. Quod vel Iudæi ipſi (vt prophetæ, Pſalmi, & ſacræ hiſtoriæ teſtatur dæmonibus filios, & filias immolabant, & ſanguinem innocentem effundebant, vt idolis ſeruirent.

Hanc crudeliſſimam cęremoniam a Gentilibus ſumpſerunt iudæi, inter quos hoc ſacrificij genus maxime vigebant. Rhodienſes enim idus octobris Saturno hominem immolabant. Et Heliopolis, (quæ ciuitas in egypto erat, quotidie tres homines ſacrificabant, ſic & Lacedemones Marti Deo hominem ſacrificabant, & idem Laodiceæ faciebant, & Carthagini, Et Græci licet maioris ingenij eſſent cum ad bellum ſe conferebant humanum ſanguinem ſacrificabant. Philon quoque Hiſtoricus ſcribit, quòd Rex Ariſtomenes vno die trecẽtos homines Ioui immolauit. Quid autem inhumanius, quid crudelius, quid furioſius huiuſmodi ſacrificio eſſe poteſt? Vt autem apertè conſpiciatur Deos capitalis odio hominum genus proſequi, qui huiuſmodi ſacrificia poſtulabant, ad hoc vſque tempus in in dijs orientalibus ſuis improbis dijs homines immolantur, & in occidentalibus (antequam ad eos euangelij lux perueniret) hoc idem carnariũ in vſu erat, quod ei curæ erat, de quo Saluator inquit, quòd ab initio mundi fuit homicida, & ſanguis effuſor. Quòd nonnullis feſtis diebus, quos ipſi indi celebrabant, ſolebant puerum ex formoſiſſimis in pectore aperire, & ex eo cor extrahere, & eo ſui idoli faciem vngere.

Hæc erant crudelitatis ſacrificia: De turpibus autem ſacrificijs diximus aliquid ſuperiùs, cum de Dea Flora loqueremur, neque minus turpia erãt ea, quæ turpiſſimæ Dei Veneri offerebant.

Hæc enim cum improbæ mulieris ſtudia magni faceret, multos habebat (pro nefas) qui vt eam propitiam haberent in huiuſmodi negoçijs ei rem gratiſſimam faciebant, quod erat virgines proſtituere, Quis hoc crederet, niſi ab hominibus maxima auctoritate ſcriptum eſſet? Hæc Dea formoſiſſimum iuuenem nomine Adonin amabat, cuius mortem maxime deplorauit,

Inter cæteras autem abominationes, quas Deus Prophetæ Ezechiel oſtendit, quæ in ſuo templo committebantur, ex illis vna erat, quòd in eo aderat mulierum cœtus hebrearum, quæ huius iuuenis mortem lugebant in Deam miſericordia motæ, quod tam pulchrum amantem amiſiſſet. Quòd autem reliquum eſt, huiuſmodi eſt, vt naturalis verecundia mihi dicendi veniam non concedat, ne caſtas aures tam turpibus rebus offendã. At qui ea ſcire deſiderat, in Theodoretũ legat libro contra Græcos tertio, & ſeptimo, ſi quis autem turpitudines abominãdas eorum, qui illos deos honorabant, & imitabantur ſextam iuuenalis ſatyram legat.

Hæc erant ſacrificia,hi erant dij,quibus mare,& terra ſeruiebant,quos Reges,quos Imperatores adorabant,& penè omnes mundi nationes. Et Imperator Romanus, qui cum triumpho Romam ingrediebatur, tam multis captiuis, multæque diuitiæ comitatus, primum diem conſumebat ad ſui Dei templum,quem adorabat,eique pro victorijs deportatis gratias agebat: eorum autem vita,& mores,qui tales colebant deos,cuiuſmodi eẽ debebant? tales profectò,quales,& deorum,quos adorabant: quam enim pœnam de illo reo ſumere poterant,qui ſuum peccatum ſuorum deorum exemplo protegebant,cũ illorũ auctoritate vitia deificata,vt ita dicã, & canonizata eſſent? Inde fit,vt Sapiens dicat, quod hæc improba ſuperſtitio omniũ mundi peccatorũ erat cauſa principium,& finis. Nã cũ verum ſit, quòd religio,& Dei timor ſit omnium peccatorum frænum,& gladius,cũ illa religio eſſet talis,quæ non modo peccata non recideret, nec fœdaret, ſed exornaret,& ſuorum deorum exemplo auctoritatẽ tribueret,quę remedia malis eſſe poterant?

Hinc cernitur, quid mundus Saluatori, qui eum tam graui peſte liberauit,debeat: & huius morbi magnitudine neminem in terris fuiſſe, qui tantum beneficium in eum contulerit,quantum hoc fuit, facilè cernetur. Nos igitur hac crudeliſſima tyrannide nos liberauit, hanc tantã flammã extinxit: hoc tantum vulnus curauit,& ita curauit,vt vix vlla cicatrix reliqua fuerit. Quod ſi non extarent, vt nunc gentilium libri extant, in quibus hæc ſcripta ſunt,quiſnam eſſet,vel Iuppiter,vel Iuno, aut Venus, vel alia huiuſmodi monſtra, & dæmonia, quæ ab hominibus adorabantur profectò neſciremus. Quamobrem cum Propheta admirari poſſumus, & dicere, *Quomodo facti ſunt in deſolationem,ſubito defecerunt, & perierunt, & propter iniquitatem ſuam. Velut ſomnium ſurgentium Domine,in ciuitate tua imaginem ipſorum ad nihilum rediges.*

Quid autem aliud nunc nobis reliquum eſt, niſi huic tanto Domino gratias agere, qui nos tam multis malis liberauit? & dicere; Benedictus ſit illius aduentus benedictus, qui miſit eum, & illius crucis vexillum ſit benedictum,ſub quo illi fortes milites,qui Apoſtoli fuerunt, & martyres pugnarunt cum omnibus tam horribilibus monſtris,& moriendo ea occiderunt, & cadendo deiecerunt,& exules in exilium eiecerunt,& iudicati damnarunt,& victi vicerunt.

Quonã modo nobiſcum actũ eſſet,ſi adhuc mundus in eo errore verſaretur,in quo verſabatur tunc,niſi Chriſtus ſanctæ crucis ligno antiqui ſerpentis caput fregiſſet? Et niſi huius mundi principem de ſuo ſolio deturbaſſet? Quomodo inquam nobiſcum ageretur, quid nobis faciendum eſſet,niſi pro vero Deo,& creatarũ rerũ omniũ creatorẽ lapides,& ligna, & dracones,& ſerpentes adorare; & in omnium vitiorũ, & ſcelerũ fimo inuolutos permanere? Iterum igitur,& millies benedicta ſit crux, benedicti

dicti claui,& verbera,& ſpinę,& cetera Saluatoris tormenta; cuius exempla,& merita hos milites ad hanc prouinciam animarunt, noſque a tanto malo liberarunt.

De ſecunda actione, quam Saluator in terris facturus erat, quod erat homines ad veri Dei cognitionem perducere.
Cap. XI.

SECVNDA actio is non minus admirabilis, quam Saluator in terris facturus erat,eſt, vt falſorum deorum peſtiferis plantis radicitus conuulſis,veri Dei cognitionem in terra plantaret, qui quidem Iudæorum Deus erat. Quod omnes Prophetæ paſsim teſtantur. & idem Prophetarum Dominus iuſiurando confirmat,ſic inquiens. Iſa.45.*In memetipſo iuraui egredietur de ore meo iuſtitiæ verbum, & non reuertetur: quia mihi curuabitur omne genu,& iurabit omnis lingua: Ergo in Domino dicet,meæ ſunt iuſtitiæ,& imperium: Ad eum venient, & confundentur omnes,qui repugnant ei*. Et Propheta Dauid cum. Deo loquens Pſ. 85.ſic inquit.*Omnes gentes quaſcunque feciſti venient & adorabunt coram te Domine,& glorificabunt nomen tuum: Quoniam magnus es tu,& faciens mirabilia: tu es Deus ſolus*. Idem propheta id ſignificauit.Pſa.45.cum inquit. *Populorum principes cum Deo Abraam coniuncti ſunt*. At pluribus verbis,idem in Pſal.21.prophetauit inquiens.*Reminiſcentur,& conuertentur,ad Dominum vniuerſi fines terræ: Et adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ familiæ gentium,quoniam Dominus eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium*, idem Dominus per Iſaiam ait. *Quæſierunt me, qui ante non interrogabant,inuenerunt,qui non quęſierunt me. Dixi: Ecce ego, Ecce ego,ad gentem, quæ non inuocabant nomen meum*. Quænam gens hæc eſt, quæ Deũ non petebat,non quærebat,non inuocabat, niſi gentilitas? quæ Deũ non quærens Deum inuenit; quod ipſe benignitate, & miſericordia eam quæſiuit,ſeque illi obtulit. Quod præterea ille omnes prophetiæ,quas allegauimus,teſtantur,cum de gentium conuerſione tractent.

Nunc autem æquum eſt, quàm magnum fuerit beneficium, quod in hac re in homines collatum fuit, quamque difficile fuerit illud perficere,declarare.

Nullus eſt homo tam barbarus, quin Deo cognitionem omnium bonorum principijs, & cauſam eſſe non intelligat, ſine quo in beluis homo magis,quàm in hominibus numerari poteſt.

Et licet hæc cognitio Dei timorem, & timorem ſecum trahat, tamen oĩum bonorum non ſolum eſt principium,& fundamentum, ſed & oĩum bonorũ ſumma. De hoc aũt Dei cognitionis gñe p Ieremiã Deus inquit.

Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua,& non glorietur fortis in fortitudine ſua,& non glorietur diues in diuitijs ſuis: ſed in hoc glorietur, qui gloriatur ſcire, & noſce me. In hãc ſententiam, inquit Sanctus Auguſt. cum Deo loquens. Beatus es Domine,qui te cognoſcit,licet nihil aliud cognoſcat,quàm te: & ille miſer eſt,qui omnia ſcit, niſi te ſciat, &ſi cætera omnia ſcit,& te ſimul cum illis,non eſt beatus,quod illa ſciat, ſed pro eo, quod a te ſcit,& cognoſcit.

Idolatria autem de mundo in exilium eiectâ poſſent quidem homines philoſophorum ſectas,& opiniones de Dei cognitione, & cultu ſectari, & ita vnà cum illis diſperdi,& illorum cor obtenebrari, vt Apoſtolus inquit.At cum hæc cognitio tantum bonum ſit, quàm magnum fuit beneficium hanc nouam lucem mundo dari, vt per eam ſuum creatorem cognoſcerent,& venerarentur? At non minus difficile fuit hoc opus,quod perficeretur,quàm fuerit magnum: quod ad id neceſſe erat, vt homines ſuis antiquis Dijs peſſundatis Iudęorum Deum adorarent,& venerarentur, qui quidem Hebręi gens omnium ſuperſtitioſior habebatur, & ita gentiles omnes ab illis abhorrebant, eoſque aſpernabantur. Sed multo maiori odio ipſi Iudæi gentiles perſequebantur, cum in illorum domos ingredi maximum ſcelus exiſtimarent,& multò maius cũ illis edere. Vt illi oſtendebant,qui de circunciſione cum crediderint contra Sanctũ Petrum,quod incircunciſorum domos ingreſſus eſſet,& cum illis comediſſet,atque bibiſſet.

Hoc mutuum odium vtriuſque nationis vocat S. Paulus diuiſionis murum,qui inter has duas gentes erat, & maximum impedimentũ erat, quominus in vna fide iungerentur. Et hunc murum inquit ille Chriſtus proſtrauit, qui has inimicitias ſuæ paſsionis merito diremit, legis ceremonias tollens,quæ gentilibus dura videbantur, vt in eo apparet, quod M. Tullius in oratione, quam pro Flacco ad Senatum habuit, refert; in qua ſic inquit: *ſemper fuit alienum a noſtri imperij ſplendore,& noſtrorum maiorum inſtitutis,& nominis Romani grauitate iudęorũ barbarã ſuperſtitionem admittere.*

Hæc Tullius,cum ex altera parte compertiſſimum ſit Romanos, & aliarum nationum Deos,& abominanda ſacrificia accepiſſe: Et Numa Põpilius ſecundus Romanorum Imperator, quotquot Deos potuit ſuis addidit,exiſtimans cò Romam tutiorem futuram, quò eſſet horũ deorum plenior.

Quintilianus autem cum de eo genere hominum ageret, à quibus abhorrendum eſt,inquit. Malorum auctores odio proſequamur,& ciuitatũ fundatores infames ſunt,qui aliquam pernicioſam gentem inſtituerunt, vt primus iudęorum ſuperſtitionis auctor fuit.Quibus verbis Moyſen ſignificauit,qui populo legem dedit.

Hoc

Hoc igitur cum ita ſe habeat, quàm magnum facinus fuit perficere, vt hæc gens ſuis antiquis dijs neglectis, & abiectis, ab omnibus gentibus cultis, vt verum Deum acciperent, & adorarent eum, quem gens tam barbara, & ſuperſtitioſa habita, vt ipſi eos exiſtimabant, adorarent, & venerarentur?

Cum autem permagni noſtra interſit huius actionis difficultatem cognoſcere, vt per ea Deum glorificemus, & gratiæ virtutem intelligamus, mihi neceſſe erit exemplum adhibere, quo id melius intelligatur. Illud compertum eſt, quòd fidei lumen, quod a ſpiritu Sancto proficiſcitur, nos certos reddit, quod in hoſtia conſecrata Chriſtus Dominus eſt, ſic malus ſpiritus, licet differenti ratione gentibus perſuadebat, quòd Iouis idolum, vel Baal, illorum Deus erat.

Et ſæpe dæmonium in nonnullarum rerum idolo loquebatur, vt gentes in ea falſitate confirmaret. Hoc quia, cum ita ſe habeat, tantum diuina gratia, & euangelij prædicatio potuit, vt homines hos falſos deos peſſundarent, quod ante tot millibus annis adorabant, & illorum loco crucem, in qua Chriſtus mortuus eſt, collocarent, & adorarent. Vt igitur huius operis difficultas appareat, nunc peto, quis poſſet Chriſtianum adducere, vt hoſtiam ita tractaret, vt gentilis conuerſus ſuos tractauit Deos, quod fuit illos peſſundare, & calcibus terere? Hoc exemplo intelliget pius lector, quàm difficile fuerit hoc negocium cum gentilibus perficere?

Sine hoc exemplo etiam ſatis fuit ad hanc difficultatem comprobandam innumerabilis martyrum multitudo, qui amplius, quàm ducentos annos propter hanc cauſam trucidati fuerunt combuſti, & tam multis tormentorum generibus, numquam antea viſis, nec lectis, nec excogitatis, affectis, quibus pro ſuis dijs vtebantur, exiſtimantes minimè fieri poſſe, vt eos placatos, & propitios, tum ſuo imperio, tum bonis temporalibus redderent, niſi martyrum ſanguine. Et licet hoc ita ſe habeat Dei virtus, quam in ſuis martyribus operabatur; tantum potuit cum Imperatoribus, vt hos deos tam cultos, & defenſos raptarent, & peſſundarent, & illorum loco, vt verum Deum, iudæorum Deum, a quo tantopere abhorrebant adorarent. Quid igitur admirabilius eſt? At de hac re ſatis ſuperiùs egimus, ob id hæc hactenus.

De alia actione in Chriſti aduentum dilata, quæ fuit ſuæ religioni, & Imperio totius mundi caput, quod ciuitas Romæ erat ſimul cum illius Imperio ſubijcere.

IN hac ſecunda Chriſti actione aliud quoque includitur, quod ad illius aduentus cognitionem maximè conducit, quod eſt mundi caput Romam ſcilicet cum ſuo Imperatore ſub ſuam religionem, & Imperium perduxiſſe. Quod quidem illius Nabuchodonoſor ſtatuam, quã in quiete (vt Daniel refert) vidit, nobis ob oculos ponit, cuius caput ex auro erat, pectus, & brachia ex argento, venter, & coxæ, ex calibe, & crura ex ferro, pedes autem partim ex ferro partim ex terra erant. Addit præterea, quòd rex in hoc ſomnio vidit lapidem de monte reciſum ſine manibus, qui in ſtatuæ pedes ex terra, & ferro incidit, & eos fregit, ex quo tota ſtatua penitus diſſoluta fuit, & ille lapis in montem euadit, qui vniuerſum mundum implebat.

Hæc fuit viſio: per quam omnes doctores tam catholici, quàm Hebræi quatuor regnorum, & monarchiarum mundi ſucceſſionem, & Chriſti regni fœlicitatem intelligunt. Primum enim regnum per caput ex auro intellectum, Aſſiriorum fuit.

Secundum fuit Perſarum, per pectus, & brachia ex argento intellectum qui Aſyrios debellarunt. Tertium græcorum fuit Alexandro Imperante illo magno, per coxas ex calybe ſignificatũ, qui deuicto Dario Perſas ſubiugauit. Quartum Romanorum fuit per crura ex ferro ſignificatum, quod Græcos, & alios mundi reges debellauit, quod ritè, per ferrum, quod cætera mètalla domat, ſignificatur, quod huius regni proprium fuit, qui pene ſuo imperio totum terrarum orbem adiunxit, licet dicatur, quod aliqua ex parte de creta pedes haberet propter maximas diſcordias, & diſſenſiones, & ciuilia bella, quæ in eo fuerunt, lapis autem de monte ſine manibus reciſus, qui in ſtatuæ pedes ruit, & eam fregit, & tantum creuit, vt mundũ impleret Chriſti regnum ſignificat, cui Romanorum Imperium ſubijciendum erat.

Ex hac autem prophetia Chriſtum iam veniſſe apertè colligitur. Nam (vt illa ſignificat) Chriſtus ille erat, qui Romanorum regnum ſubiugaturus erat. Hoc Conſtantino imperante adimpletum fuit, qui cum Romanorum Imperator eſſet, ſe Chriſto ſubiecit, cognouit, & pro vero Deo adorauit, & vt huiuſmodi ſeruiuit, illius eccleſias ædificando, augendo, & illius miniſtros honore proſequendo. Qui glorioſo ſanctæ crucis ſigno in omnibus illius vexillis collocato de tribus imperatoribus tyrannis, & de omnibus ſuis inimicis glorioſè triumphauit.

De

De tertia mirabili actione, quæ faciendum erat in terris poſt Saluatoris aduentum, quod erat hominum mores ad bonam frugem perducere. Cap. XII.

TERTIVM mirabile opus, quod in terris Saluator facturus erat, eſt multorum hominum voluptatibus deditorũ ſanctificatio, qui cũ in oĩbus abominationibus, & peccatis, quę idolatrię blaſphemia ſecũ trahit uolutarẽtur, futurũ erat, vt in cęleſtes, & diuinos homines gratiæ virtute, quæ huius Domini meritis illis danda erat, mutarentur. Hoc prophetauit Dauid Pſal. 72. qui totus de Redemptore eſt, vbi dicit. *Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis.* qui iuſtitiæ fructus eſt, *donec auferatur Luna*, ideſt ſemper; idem dicit Iſaias cap. 10. his paucis verbis. *Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam.* Et per eam abbreuiatam conſummationẽ, intelligitur eorum omnium perfectio, quæcunque multò ante prophetizata fuerunt, quæ omnia adimpleuit Chriſtus in aduentu ſuo; & hoc in cauſa fuit, vt in terris ſanctitas, & iuſtitia gratiæ virtute multiplicaretur. Quod idem Propheta ſuis ſolitis metaphoris nobis ſignificauit, ſic inquiens. *Sciſſæ ſunt in deſerto aquæ, & torrentes in ſolitudine, & quæ erat arida in ſtagnum, & ſitiens in fontes aquarum. In cubilibus, in quibus priùs dracones habitabant, orietur viror calami, & iunci, & erit ibi ſemita, & via ſancta vocabitur. Non erit ibi leo, & mala beſtia non aſcendat per eam, nec inuenietur ibi.* Quibus verbis ſub his metaphoris per aquas gratiæ abundantiam (vt ſuperiùs diximus) & per feras beſtias, feros homines, & difficiles, per calamos, & iuncos, viriditatem, & frigiditatem huius ſpiritalis eccleſiæ horti ſignificat. In ea, inquit, tutum iter inueniet, & à malis beſtijs liberum (qui dæmones, & peccata ſunt) vt ad vitam æternam proficiſcatur. capite verò 55. eandem ſententiam repetit, lætitiam, & deuotionem explicans, quam fideles ſuſcepetũt, & gratias, quas Domino pro hac mira mutatione agebant, & ita inquit. *Montes, & colles cantabunt coram vobis, & omnia ligna regionis plaudent manu. Pro ſaliunca aſcendet abies*, quæ arbor formoſiſsima eſt, *& pro vrtica creſcet myrtus: Et erit Dominus nominatus in ſignum æternum, quod non auferetur.* Nobis ſignificare vult, quod Dominus hac ſingulari mutatione in æternum laudabitur, quod eſt ex improbis bonos facere, quod hæc mutatio ſterilium fruticum, & vilium in magnas, & formoſiſsimas arbores nobis ſignificat.

Hæc vitæ mutatio, quam nobis Propheta in allegatis auctoritatibus proponit per has metaphoras, & ſimilitudines fontium, aquarum ariditatis, & ſterilium, & ſylueſtrium fruticum in frugiferas, & formoſas arbores,

arbores,idem per alias non minus pulchras metaphoras ferorum, & peſti ferorum animaliũ,in manſueta, & facilia,ſignificat. itaque vbi de ſaluatoris ſanctitate,& gratia egit ſtatim mirabilem mutationem, quæ in hominibus facienda erat poſt illius aduentum his perpulchris,& ſuauisſimis metaphoris declarat. Iſ.11. *Habitabit lupus cũ agno,et pardus cũ hędo accubabit,vitulus, & leo, & ouis ſimul, morabũtur, & puer paruulus minabit eos; vitulus,& vrſus paſcentur ſimul requieſcent catuli eorum; et leo quaſi bos comedet paleas.& delectabitur infans ab vbere ſuper foramine aſpidis:& in cauernam reguli,qui ablactatus fuerit manum ſuam mittit.Non nocebũt(inquit Dominus)& non occident in vniuerſo monte ſancto meo,quia repleta eſt terra ſcietia Domini,ſicut aqua maris operientis.* Quod autem per hæc verba, & per hæc fera,& domeſtica animalia boni, & mali homines intelligendi ſint ratio,& finis ad quem ſaluator venturus erat, ſignificat, & huius mutationis cauſam,quam Propheta allegat,id declarat,quod eſt ſcientia Domini terram eſſe plenam,quod horum animalium mutationi in domeſtica, non accommodatur, ſed mutationi multorum hominum, qui gratiæ Chriſti virtute,ex feris,ſuperbis,& crudelibus,vti leones,& lupi, in manſuetos homines, vt oues,& agni redditi ſunt, & qui elati animi, & ſuperbi erant,nõ ſolum a demiſſorũ, & humiliũ ſocietate nõ abhorrebant, ſed nonnullis piſcatoribus obedierunt,ſeque ſubiecerunt.Quod apertius Dominus ſignificauit,inquiens, *quod non nocebũt, & non occident in vniuerſo monte ſancto ſuo*. Quæ illius eccleſia eſt ; quæ mons dicitur propter vitæ, quam profitetur altitudinem.

Hanc eandem mutationem belluarum ferarũ in manſuetas, per quam ſuperborum cordium in humilia(& manſueta intelligimus)Sybilla quoq; Cumea prophetauit,vt poſtea dicemus,illud præterea addit, qđ in Saluatoris aduentu aurea ętas renaſcetur.quod in mundo gens aurea ideſt, puriſſimæ & ſanctisſimæ viæ reſurget.

Quàm autem magnum fuerit hoc opus, & hæc hominum mutatio, ſi mores hominum perditos, in quibus verſabantur ante Euangelij prædicationem,inſpexerimus,& apertisſime intelligemus.Quod licet ex ſimilitudinibus:& metaphoris Prophetę,quas antea adduximus intelligi posſit & ex eo,quod de peccatis diximus, qui cum idolatria erant, intelligi posſit.apertius tamen id proſpicitur ex eo,quod ſine figuris, & ſimilitudinibus Apoſtolus in epiſtola ad Romanos ſcribit, vbi inquit,quod in pœnã peccati idolatriæ Deus hominem omnium appetituum ex voluptatum tyranide reliquerit,vt ſine vllo freno, aut impedimento, omnibus ſe vitijs implicarent. Quod autem tam male homines propenſionibus ſibi in animabus impresſis vtebãtur(quæ nos ad verum Deũ colendũ,& venerandũ impellebãt, illis vtẽtes ad falſos Deos adorãdos) vt & ceteras naturæ dotes,& beneficia amitterent,& ita in illis neque veritas, neq; fides, neque

in

in parentes amor, neque in amicos, aut benefactores, nec inopum miſericordia, neque aliud humanitatis officium, quæ, tam eſt hominis propria reperiretur, ita etiam (vt inquit Apoſtolus) permiſit, vt tam homines, quàm mulieres naturali vſu miſſo, quem Deus ad ſpeciei, hominum conſeruationem ordinauit, alijs inuentis vterentur communi legi, & naturæ officio contrarijs, hac ratione in ſe ipſos præmium recipientes, quod illorum ſcelera, & idolatria merebantur.

Et quòd eam, quam debebant Dei cognitionem non habuerunt, permiſit ille, vt in intellectus cecitatem caderent, vt tamquam cæci, & ad cadendum procliues in omnia peccata malitiæ, fornicationis, auaritiæ, aſtutiæ, inuidiæ, homicidiorum, contentionum, deceptionum, & odij ſe præcipites darent.

Et ita etiam eſſent aliorum vitæ irriſores, & detractores, a Deo abhorrentes, iniuriarum illatores, ſuperbi, arrogantes, malorum inuentores, in parentes contumaces, ab omni ratione alieni, ſine amore, ſine fidelitate, ſine miſericordia. Hæc Apoſtolus, Hæc igitur, & talia peccata idolatriam cōſecuta ſunt.

Hi ſunt fructus, quos illa mortis arbor produxit. Hoc illud eſt, quod antiquus ſerpens operatus eſt, qui, vt inquit S. Ioann. in Apocal. vniuerſum mundum in his ſceleribus deceptum, & inuolutum continebat.

Ad hæc autem confirmanda hic addam, quod refert Iſiodorus clarius cum de mundi corruptione ageret, ante Chriſti aduentum, & illud Euāgalij exponens, quod incipit vos eſtis ſal terræ, in quod inquit, quod in hiſtorijs antiquis, de quadam natione, quàm illic nominat, ſcriptum legiſſe quod publice inter maſculos matrimonia celebrabantur, Neronem autem Suetonius quendam iuuenem in vxorem publicè duxiſſe ſcribit. Quare illius ſceleribus, & crudelitatibus viſis multi dicebant. Vtinam illius pater huiuſmodi vxorem habuiſſet. Hieronymus etiam in commentarijs in Iſaiam in illud cap. 2. verbum, quod inquit, ad aliorum pueros acceſſerunt. ſic inquit.

Ita nefando vitio dediti erant eo tempore Græci, & Romani, vt clariſſimi Philoſophi in Græcia publicè ſuos concubitores tenerent, & in publicis lupanarijs, & pueri etiam adeſſent, qui vt meretrices, meritorij erant. Hæc autem abominatio vſque ad Conſtantinum Imperatorem perdurauit, quo quidem tempore euangelij lux eluceſcens, vnà cum infidelitate, & gentium abominanda turpitudine eradicata fuit.

Hæc S. Hieronymus, quæ licet vlterius non progrediantur, illorum infelicium temporum corruptionem ſatis apertè declarant, vt intelligatur, quàm magnum, & mirabile factum fuerit, ex tam turpibus hominibus angelos in vitæ puritate facere: idem nobis ſignificat ille linteus, quem S. Petrus vidit in quiete ſerpentum, & omnis generis animalium ferarum plenum,

num,cumque Apoſtolo diceret Deus,vt illa animalia interficeret,&, occideret, ei reſpondit, quod nihil vnquam immundum commederat, & legibus interdictũ,dixit Dominus,quod Deus ſanctificauit,tu immundũ ne dixeris,quo dicto linteus ad cælum,vnde deſcenderet,aſcendit. Et hoc inquit ſcriptura terra in eadem viſione accidiſſe,qua quidem voluit Spiritus ſanctus mores, & conditiones hominum, qui idola adorabant nobis, ob oculos ponere, qui Chriſti gratia ita mutati fuerunt, vt his horribilibus figuris deſtructis,in ſua vita creatoris ſui puritatem, & imaginem repreſentarent,& ita cum illo in cœlum aſcendere, mererentur.

Vt autem quàm magnũ fuerit hoc opus intelligeremus quàmq; per illud Deus cognoſci velit, & glorificari Iſaias his verbis nobis ſignificat. Cap.41. *Aperiam in ſupremis collibus flumina,& in medio cãporum fontes. Ponam deſertum in ſtagna aquarum, & terram inuiam in riuos aquarum. Dabo in ſolitudinem cedrum,& ſpinam, & mirtum*. Et per ſpinam hic intelligitur quędam incorruptibilis arbor, quæ alio nomine dicitur Sethin, de quo fęderis arca fabricata erat, & ſtatim ſubdit. *Ponam in deſerto abietem,vlmum, & buxum ſimul,vt videant,& ſciant,& recogitent,& intelligant pariter quia manus Domini fecit hæc,& ſanctus Iſrael creauit illud.* Hic quęſo pie lector illa verba repetita animaduerte, videant, & ſciant, & recogitent,& intelligant,quæ idem ſignificant, quod multa conſideratione dignum eſt.Quo dicendi genere, vult Deus huius operis magnitudinem amplificare, & voluit,vt homines cogitarent, vt recogitarent, non ſemel, ſed ſępe ſępius illius excellentiam. in quo apertiſsime docet, quod hic de arboribus propriè dictis ſermonem non habet, ſed de ſpiritualibus iuxta profluentem gratiæ ſatis.

Et huiuſmodi opus Dei bonitate ex omnipotentia dignum erat. quod eſt ex ſylueſtribus arboribus,quæ ſuibus tantum paſtum ferebant,frugiferas facere,quæ vitæ æternæ fructum ferreut. vel,vt apertius,loquar, ex hominibus dęmonum moribus ſimilibus, homines Dei vitę puritate,& ſanctis angelis illius ſimiles efficere.

Vt autem hoc opus intelligatur, quod nobis tantopere Deus commendat, vt cogitemus,& recogitemus, operæ pretium erit, quàm magnum animarũ ſanctificatio, & quàm multi fuerint illi,qui hoc modo ſanctificati fuerunt per noſtri Saluatoris myſterium declarare.

Quod ad primum attinet, ad animam, oculos conuertamus,quæ omnes appetitus,& perturbationes omnes domuerit & mondana omnia neglexerit,& in Deo omnes curas,cogitationes :& deſideria fixerit,& locauerit. Seque tota Dei ſeruituti tradiderit,quæ in terris, cum corpore viuens ſpiritu in cœlo verſatur, & licet in carne ita tum viuit,ac ſi extra illã eſſet. Quid autem hac re formoſius pingi poteſt? Plato dicere ſolebat, quod ſi animæ virtute præditæ pulchritudo corporis oculis cerneretur in omnium

nium hominibus mirabiles ſuò amores excitaret. Quod ſi huius virtutis tam imperfectę pulchritudo, tantum vim habet, vt ad ſe hominum corda alliciat, atque trahat, quid illa anima, quæ veris, & chriſtianis virtutibus eſſet munita, & gratiæ diuitijs ornata vnà cum ſpiritus Sancti gratia faceret?

Videturne hæc pulchritudo cum illa comparari poſſe? minime verò. cum enim creator creaturæ tanto interuallo antecedat, & Deus homini, quæ cõparatio eſſe poteſt inter illud, quod Deus ſua manu facit, & illud, quod homines ſua? Tanta eſt illius animæ pulchritudo, vt neque pulchritudo, & frigiditas agrorum, nec auri ſplendor, & præcioſorum lapillorum nec ſolis, aut lunæ, & ſtellarũ claritas, cum illa comparari posſit. S. Catherinæ ſeneñſi Deus animæ, quæ in gratia eſſet, pulchritudinem oſtendit: cũque virgo illa tam pulchram rem admiraretur, ei Dominus dixit, Vide nũ bene erogauerim, quod ego paſſus ſum, vt animas tantopere ornarem? ſic profecto fecit, & ſic teſtatur Apoſtolus inquiens. Ephe. 5. *Viri diligite vxores veſtras ſicut Chriſtus dilexit eccleſiam*. pro qua ſe morti obtulit, vt huius ſacrificij merito ſic pulchrum eam redderet, vt nulla in ea peccati macula, vel ruga ineſſet.

Vt igitur hac pulchritudine animas exornaret, non dubitauit ſe omnibus paſsionis tormentis offerre, vt fęditatum ſui ſacratiſſimi corporis pretio, hac tanta gratia animas formoſas redderet. Hoc nobis ſignificat ille magnus amor, quo Iacob illam ſuam amatam Rachel proſequebatur, qua ab eo ſeptem ſeruitutis annos periјt. Et ſcriptura inquit, quod id omne illi parum amoris magnitudine viſum eſt. Ad quid autem ſpiritus Sanctus qui ſcripturæ auctor eſt, voluit vt hi deſcriberentur amores, niſi per illos voluiſſet nobis alios puriores, & diuiniores repreſentare, amorem ſcilicet ineſtimabilem, quo verus Iacob in eccleſiam ſuam ſponſam, & in omnes animas, quæ in gratia ſunt affectus eſt? qui tantus eſt, vt (quemadmodum S. Chriſoſt. ait) nullus huius ſeculi amator, licèt ſit ex illis, qui tamquam dementes degunt, propter eas, quas amant, ſic in eo amore ardent, vt hic cęleſtis ſponſus in eo amore, quo huiuſmodi animas proſequitur. pro qua pulchritudine, vt alter Iacob parum videbatur illud, quod pateretur.

Cognita animæ pulchritudine, & magno cæleſtis ſponſi amore in illa, iam videamus, quo millia animarũ hac ratione pulchræ redditæ fuerũt, ex paſſionis Chriſti meritis ſanctificatæ. Hos autem quis enumerare poterit, niſi qui cęli ſtellas enumerat, qui Deus ſolus eſt. ſic ſe res habet profecto, & ſic fideliſſimus teſtis ſanct. Ioannes, qui eas vidit, teſtetur, qui cum dixiſſet ex duodecim tribubus Iſrael in fronte centum quadraginta millia fuiſſę ſignata ſubdit. *Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis ſtantes ante*

te thronum, & in conſpectu agni amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna dicentes, ſalus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & agno. Ideſt, ſit Deus vnà cum ſuo amatiſſimo agno glorificatus per quos hanc conſequimur ſalutem, cuius nunquam erit finis. ſic euágeliſta in hac reuelatione electorum numerum tãtum eſſe, confirmat omnium hominum numerum, & ratiocinationem facile vincat. Quicunque enim iuſti vnquam in terris fuerunt, ab innocente Abel, vſque ad poſtremum qui naſciturus ſit, ſuam prædeſtinationem, & ſanctificationem agni Dei meritis, qui in cruce oblatus fuit, acceptam referre debent. qui quidem per eam, & antequam pateretur ab æterno electi, & prædeſtinati, & ſanctificati fuerunt.

Qui vero vellet hoc apertius intelligere ſciat; quod in lucem octo libri prodierunt de ſanctorum vitis ex diuerſis libris collecti ab illuſtri prælato Ludouico Lippomano, in quibus innumerabiles martyres, ſanctiſſimi Pontifices, Confeſſores, Virgines, & magni monachorum cœtusſ, qui in terris degentes illorum conuerſatio in cœlis erat, & ſub mortalium hominum figura immortalium ſubſtantiarum puritatem, & ſanctitaté imitabantur, & in eo inuigilabant, vt moribus, & vitæ genere ſic Chriſti imago eluceret, vt cum Apoſtolo dicere poſſent. *Viuo ego, non iam ego; ſed Chriſtus in me viuit.* Ego quidem illud nunc verè fateor, quod ex omnibus rebus, illud mihi maximè Chriſti redemptionis beneficium declarauit, nempe animaduertere, quod omnes hæ tantæ diuitiæ virtutis, & gratiæ, & hæc omnia mirabilia, quæ in ſanctorum vitis legimus, quæ in admirationem homines adducunt, qui ea legunt; ſunt crucis arboris fructus, ſunt huius diuini ſacrificij effectus, ſunt formoſiſſimæ propagines, quæ à radice Ieſſe profectæ ſunt.

De præſtanti monachorum Aegypti, & aliorum locorum ſanctitate, & vita.

Singularis ſanctorum monachorum vita, qui in Aegypto degebant, maximè ad id conducit, vt redemptionis, & ſanguinis Chriſti efficaciam declaremus, neque minus ad fidelium ædificationem, & admirationem expedit. Quamobrem hic referemus, quod in hac re ſcriptum inuenimus in ſanctorum Patrum libris. Primum S. Aug. in libro de Eccleſiæ moribus, vbi aduerſus Manichæos diſputat, ſic inquit. Nunc animaduertite Manichæi perfectorum Chriſtianorum altitudinem, illorum puritatem, & ordinatos mores, & ſingularẽ continentiã. At quod vobis narraturus ſum vos ſcitis

Quem enim Chriſtianorum multitudo latet, quæ ſummæ religionis per vniuerſum terrarum orbẽ diſperſa eſt, & præſertim in Oriente, & in Aegy-

Aegypto? Taceo nunc eos, qui in ſolitudinibus verſantur, ſed de illis liquor, qui admiratione, & laudibus digni, qui neglectis mundi illecebris in ſanctas exercitationes, & orationes ſe contulerunt, &c. hæc S. Auguſt. Hoc tam præſtans vitæ genus in Aegypto maximè floruit, in quo cernitur id, quod Apoſtolus inquit. Rom. 1. Vbi abundauit peccatum, ibi ſuper abundauit & gratia: quod vti diximus hiſtorici hanc terrã idolatriç matrẽ vocant, cũ ad tantã cæcitatẽ peruenerit, vt allia, & cepas adorarent, vt antea declarauimus.

Neque minus illic vanitas regnauit, quod in Aegypto illæ piramides incredibili magnitudine fabricatæ fuerunt, quæ inter ſeptem mundi miracula numerantur. Ex his vero vnam, quæ apud Memphim ciuitatem conſtituta fuit, ſcribit Plinius trecenta millia operariorum operam eſſe, & ædificationem viginti annis tantum fuiſſe confectam. Cumque auctorum nomina colligeret, qui de his Piramidibus mentionem faciunt, inquit, non eſſe inter illos compertum, quinam reges fuerint, qui hæc opera facienda curarunt, & hoc recte contigiſſe inquit, ne in terris ſciretur, quinã tantæ vanitatis fuerint auctores. Hæc Plinij ſunt, ad quod ego illud addo fuiſſe id Dei punitio, & prouidentia, vt hi reges obliuioni traderentur, vt intelligeretur, quàm parum hæc inuenta illis profuerint, quæ, vt illorum nomina æternitati commendarent excogitarunt.

Vt autem redeam ad rem, in terra tantæ vanitatis, & ſuperſtitionis ſic religio, & ſanctitas floruit, vt (quemadmodum S. Hieronymus inquit) tanta eſſet religioſorum multitudo, & præſertim in Syria, & in Aegypto, vt quemadmodum ex aluearibus magna apum multitudo, quas examina vocamus, & vt hominum exercitus progreditur, qui ſuum ducem perſequantur, vel vt populi, qui nouas ſedes quærant, ſic inde monachorum ſocietates egrediebantur, quos examina vocabant propter maximam multitudinem, cœtum, & ordinem, dum ſuos duces ſequebantur. Et tam multi erant, vt hoc ſancto teſtante, quaſi quinque millia in Nitria morarentur, vnico loco cellulis ſeparati, multiſque alijs locis eodem modo. Qua de cauſa non ſolum Iulianus apoſtata, ſed etiam Imperator Valens. licet Chriſtianus (ſed vt apparet non ſatis catholicus) adductus fuit, vt imperaret, omnes monachos cogendos eſſe, vt ad bellum irent, & propter hanc cauſam ex illis multi flagellati fuerunt: at citò imperator tam magni ſceleris meritas pœnas dedit.

Horum autem monachorum ſanctitatem, & vitam idem S. Hieronymus ſcribit in epiſtola, quam ad virginem Euſtochium dedit de virginitatis cõſeruatione: his verbis. inter monachorũ diuerſitates probatiores illi ſunt, qui in cænobbijs verſantur, quorũ maior numerus illorum eſt, quibus & domus cõmunis eſt, quorum præcipuũ propoſitũ eſt ſuperioribus obedire, & quid iubent facere. quidlibet centeni diuiſi ſunt, & quilibet

decem,

decem, vt decimus nouem monachos gubernet, & quibuſlibet decem ex his prælatis vnus ſuperior præeſt; alij ab alijs ſegregati ſunt, at cellæ contiguæ ſunt. Cautam eſt inter ſe legibus, ne quis vſque ad horam nonam alterum viſitet, præter ſuperiores, vt ſi quis mentis agitatione ſit defeſſus communicatione recreetur; poſt horam nonam omnes in vnum conueniunt, Pſalmos canunt ſcripturam de more legunt, oratione verò cõfecta omnes ſedent, & qui Pater dicitur in medio ſedens incipit loqui, & eo loquente cæteri ſe in tanto ſilentio, & tranquillitate continent, vt nemo, neque tuſſire, neque ſe inuicem reſpicere audeat.

His autem confectis dimittuntur, & quælibet ex decem ſocietas apud ſuum patrem comedit. Menſæ viciſſim per hebdomadam ſeruiunt, illis comedentibus nihil ſtrepitus fit, nemo dum accubit loquitur, illorum cibus eſt panis, & legumina, & herbæ hortenſes coctæ ſale tantummodo conditæ. Senes tantummodo vinum bibunt, quibus, & pueris cœnam ſæpe condonant, vt aliorum ætas defatigata recreetur, & aliorum recẽs non frangatur.

Hinc vnà ſurgunt, & gratijs Deo actis, in ſuas cellulas ſe recipiunt; vbi vſque ad veſperam, quiſque cum illis ſermonem habet, qui ex ſua ſocietate ſunt. & inquit; vidiſtiſne illum, aut illum quantam religionem ſeruat? quantum ſilentium? quàm bene accommodatus, & compoſitus eat? ſi quis inter illos animo iacens eſt, eum erigunt, quæcunque in Dei amore feruentem vident, ei animum addunt, vt amplius elaborent: quòdque noctu poſt communes orationes, quiſque in ſuo ſecreto loco vigilat, prælati ſingulorum cellulas exquirunt, & diligenter quidquid ſinguli faciunt auſcultant, quem inueniunt ocioſum, eum non ſtatim reprehendunt, ſed diſſimulant, quod ſciunt, exquiſitius eum viſitant, & initio admonent nouos, vt in oratione ſe contineant, at eos non cogunt; habent omnes præſcriptum opus: quod ſibi quotidie faciendum eſt, quod finitũ ſuo prælato deferunt, ille procuratori, qui quolibet menſe maximo omniũ patri, omnium operum rationem maxima cum reuerentia refert.

Huius onus eſt videre, quæcunque ad cibum parata ſunt: Et quoniam nemini licet dicere, vel tunica mihi deeſt, vel palium, vel ſæpes, vel ſtorea, ſuper quam dormiam, hic ea ratione omnia illis parat, vt nihil illis deſit, neque petere illos oporteat, cum autem quis ægrotat, in ampliorem cubiculum ſe confert, & ſeniores tanta cura eum recreant, vt neque matris cõmoditates, neque ciuitatis delectationes illis deſint.

Diebus autem Dominicis ſolum orationibus, & lectionib. operã dant; cæteris vero diebus confectis operibus diurnis in eadem exercitatione ſe continent, quotidie aliquid ex ſacra ſcriptura diſcunt. Ieiunum per totũ annum eſt omnibus æquum: præter Quadrageſimam, quo tempore maiori tenuitate vtendum eſt.

Ad

Ad feſtum Sancti ſpiritus cœnæ veſpertinæ in horam prandij transferūt vt eccleſiæ ordinibus ſatisfaciant,& ne ventriculum bis in die ſumendo cibo grauarēt. Horū ſimiles, Eſſeni fuerunt, vt Philonis teſtimonio, qui Platonis eloquentiæ imitator fuit, apparet, & Ioſephi in hiſtoria de ſecunda iudæorum captiuitate. Hactenus S. Hieron.

Audiamus iam, quæ S. Baſilius inquit, qui ſtatum, & vitam ſanctorum monachorum celebrans ſic inquit. Quid cum hoc tanto bono cōparari poteſt, vbi vnus pater ad imitationem ſummi patris eſt, & multi filij, ſancta emulatione alij alios ſuperare amore, & concordia contendunt, quā virtutem non hominum quidem, ſed angelorum imitantur? Aduerſus huiuſmodi milites, qui tam fortiter pugnant, nihil poteſt diabolus; illorum enim nullus ſuis tentationibus neque cauſam, neque occaſionem præbent. De his inquit Dauid. *Quam bonum, & quam iucundum eſt habitare fratres in vnum.* Bonum quidem, & ſatis probatum, quod vitam ſuam perfectā facit, quod concordia, & conſenſus eſt omnibus lætitiæ cauſa. Hæc Baſilius.

Neque æquum eſt, vt inter teſtimonia horum auctorum Sancti Chryſoſtomi taceamus teſtimonium, qui multis ſuorum ſcriptorum locis, & maximè Homilia 59. quinti voluminis, vbi laicos cum monachis comparans inquit, quòd hic viuunt in tranquillitate, & magna ſeueritate, & inde tamquam de cœlo intuentur illos, qui tranſuerſo feruntur; quod ſibi cœleſtem conuerſationem delegerunt, quibus angelorum ſimiles redduntur, illorum vitam in terris imitantes, vbi nemo rubore afficitur paupertate, nemo diuitijs magis honoratur: ex eo enim loco in exilium illud eiectum eſt, quod omnia peruertit meum, ſcilicet atque tuum; illis omnia communia ſunt, domus, menſa, veſtitus, & quod maximè mirum eſt, omnibus idem cor eſt, omnes eadem nobilitate ſunt nobiles, & eadem ſeruitute ſerui, & eadem libertate liberi. Eædem diuitiæ ſunt omnibus, ideſt, veræ: eadem gloria, vera: quæ enim bona poſſident non ſolum talia ſunt nomine, ſed reipſa bona ſunt: omnibus eadem delectatio, idem negociū, eadem iucunditas, idem deſiderium, & eadē ſpes eſt. ibi omnia in proportione ſunt, tāquā pondere, & menſura, vbi mira eſt conſonantia, nulla inæqualitas, ſed prudens gubernatio, & tēperamentū inter illos perpetuā cōcordiā conſeruat: quæ illis æternū gaudiū parit, quod oēs idem faciūt, & patiuntur; ex quo fit, vt omnes ſimul gaudeāt, & triſtentur: & præſentiā negligentes, beatitudine fruuntur, cœleſtia bona expectantes; quęcūq; ſinguli vel ſecunda, vel aduerſa oēs ſua ducunt, & hoc modo aduerſa minus ſentiunt, quod omnes ſimul, & ſinguli ſuis viribus onus ferunt, & cauſæ illorum gaudij enumerari non poſſunt, quòd non ſolum ex ſuis, verum ex alienis iucunditatem percipiunt. Quod ſi nos, qui hic moramur illorum vitam imitaremur, melius humana, quæ in dies cor-

rumpuntur, cederent. Hæc S. Chriſoſtomus. Neque minus apertum eſt Sozomeni teſtimonium, in hiſtoria tripartita, qui vbi nonnullorum ſanctorum patrum illuſtrium ſanctitatem, qui Conſtantino Imperatore illo magno fuerunt, retulit; ad perpulchram, & deuotiſſimam deſcriptionem vitæ, & morum horum ſanctorum Monachorum deſcendit his verbis.

At dicti prælati, & ſacerdotes, & alij multi, quos ſilentio prætermittimus, illo tempore eccleſiam nobilitabant, & catholicam doctrinam dilatabant homines vita, & virtute clari, qui illis temporibus in ſolitudinibus per deſerta loca viuebant. illorum enim vitæ genus profecto de cœlo, in hominum remedium, & exemplum deſcendit, ex quibus mentionē facere operæ pretium eſt, nonnullorum, quos animaduertimus, & ſpectatiſſimos vidimus.

Hæc ſacra philoſophia humanam negligebat, gloriam fortiter animi perturbationibus reſiſtendo, neque neceſſitatibus corporis inſeruiebant, neque corporis infirmitate, aut morbo perturbabantur, ſuum intellectum ſemper in Deo habentes, diu, noctuque contemplabantur, & in ſuis ſpiritibus ſuum creatorem laudabant, orationibus, & deuotis cantibus cum lenibant, & animarum puritate, & bonorum operum exercitatione ad diuina officia, & ſacras cerimonias ſe diſponebant.

Ex quo antiquæ legis lauacra, & munditias negligunt, ſed in eo tantū inuigilant, vt animas ſuas a peccatis lauent, quam ſolam labem exiſtimant, ſua virtute omnia aduerſa ſuſtinent, quæcunque ſibi extrinſicus eueniunt & de omni temporali re glorioſe triumphant: nulla perturbatione, nullo mutabili caſu intentio defatigatur, neque quod afflictiones patiantur, neque iniurias vlciſcuntur, neque inopia neceſſarij victus debilitantur, imo hæc ſunt facinora, quæ aggrediuntur, & quibus gloriantur. Totum vitæ tempus in patientia manſuetudine, & humilitate conterunt, & in eo elaborant, vt ſe diuinæ maieſtati (quoad fieri poteſt a ſpiritibus carne indutis) contemplatione ſe ſimiles reddant, præſentibus rebus tamquam per diuerſorium tranſeuntes vtuntur, neque ibi commorantes, neque cibum in illorum poſſeſſione ſumentes, neque in eo inuigilant, vt in poſterum parent amplius, quàm quæ ad vitæ ſuſtentationem neceſſaria ſunt, & ſine quibus viuere nequirent.

Poſt has autem moleſtas exercitationes æternæ beatitudinis guſtu recreantur, ad quam maxima cum diligentia, & ſpiritus viuacitate properant.

Diuinum iudicium ſemper cum dolore deplorant. ſermones vanos, & inutiles fugiunt, cum nolint labijs vocabula rerum, & actionum pronūciare, ſuæ intentioni contrariarum, & generaliter ſuorum ſenſuum vſum, & naturales neceſſitates ſtrictè colligunt, & ſua corpora ad id aſſueſcūt

vt paruo ſint contenta,& ita caſtitati improbos motus ſubijciunt, & iuſtitiæ improbas in proximos propenſiones, & veritati ſimulata, & mēdacia ſtudia.

Ordine in omnibus ſuis rebus,& conuenientia, tanquam pondere, & menſura viuunt,in rebus vtilibus,in inutilibus,in voluptatibus,in moleſtijs inuicem cōmunicant. Vt illorum facultas patitur incolis, & aduenis prouident; & quæ ſibi in ſuum vſum conceduntur,qui in miſerijs conſtituti ſunt,ijs communicant. ſemper communem vtilitatem curant. Triſtibus,& afflictis ſolamen afferunt,& ſanctè tegunt. Cum lætis, & cū ſecundis rebus. vtentibus grauiorē menſurā obſeruant,ſed ſine importunitate, & offenſione.

Neque ſolū ad aliorū hominū formulā ſuis ſtudioſis actionibus ſunt collocati: ſed qui ex illis magis profecerunt, & perfectionis iter ſecuti ſunt,multos docent,qui ad illos audiendos ſe recipiunt, ſanctis prædicationibus,ſapientibus conſiliis, remotis omnibus exornationibus, & rhetoricis orationis floribus; ſed vt prudentes medici medicamenta morbis illorum conſcientię accōmodata præbent. Ipſi inter ſe verſantur, & ſuam ſapientiam omni manſuetudine,& mutua reuerentia tractant, omnes animi impetus,& pertinaces contentiones omittunt; quòd ratio, quæ liberè in illorum anima dominatur, omnes motus, & animi perturbationes cohibet,qui tam in animæ ſenſibus, quàm carnis exoriuntur. Huius ſacræ philoſophiæ inuentores,& duces fuerunt(vt nonnulli teſtantur)Helias Propheta,& S.Ioannes Baptiſta. Philon philoſophus Pitagoricus refert,quòd ſuo tempore multi primarij Iudæi in vitam ſolitariam ſe recipiebant,iuſta ſtagnum,quod Mariam dicebatur quorum conſuetudo, & mores,erant illorum ſimiles, quos nunc obſeruant illi, de quibus nunc ſermonem habemus,vt ſuperiùs fuſiùs narrauimus. Quare ex illorum hominum ſtatu noſtrorum hominum vitæ genus originem duxiſſe arbitror.

Alij autem exiſtimant, quòd huius vitæ abhorrentis ab vſu communi hominum in cauſa fuerint perſecutiones,quas diuerſis temporib. pro fidei defenſione Chriſtiani hominis paſſi ſunt: illorum enim multi fugientes ſe in montibus abdebant,& in vallibus,ibique diù commorantes paulatim ad hoc viuendi genus,ſe aſſuefaciebant: ſed vel Iudæi huius cōſuedinis inuentores fuerint,vel alij antiquiores,illud quidem verum omnes eſſe teſtantur,quòd Antonius præſtantiſſimus Monachus eā in ſuæ perfectionis flore ſua mirabili doctrina, & ſanctiſſimis exēplis diſpoſuit, & ordinauit. Hæc Sozomenus in tripartita hiſtoria.

Summa hiſtoriæ peregrinationis ſeptem hominum religioſorum de Paleſtina qui de Cœnobijs, & ſanctiſſimis patribus Aegypti, quos ipſi in ſuo itinere viderunt, teſtimonium dederunt.

VT melius hoc hominum renouationis, & ſanctificationis per Chriſti myſterium ſummum beneficium intelligatur, hic mihi viſum eſt, peregrinationis ſummam recitare ſeptem religioſorum de Paleſtina, qui nudis pedibus euntes cœnobia, & ſanctos homines in Aegypto de gentes viſerunt.

Ex quibus vnus erat Palladius (q deinde Cappadociæ Epiſcopus fuit) qui litteris græcis, quidquid in hac peregrinatione vidit, mandauit, & alius ex eadem ſocietate, qui ſuum nomen manifeſtare noluit, latine conſcripſit.

Hæc autem hiſtoria maximæ auctoritatis eſt: Hi enim duo hiſtorici inter ſe conſentiunt, & præterea minimè fieri poterat, vt huiuſmodi viri, quod verum non eſſet, conſcriberent, præſertim cum ſeptem fuerint teſtes, qui interfuerunt his omnibus, quæ narrantur.

At ego ſummatim referam aliquid ex multis, quæ ipſi conſcribunt. Et prius hiſtoriam exponam miram quidem ex his, quæ in quadam ciuitate apud Thebem viderunt: his verbis. Venimus ad quandam ciuitatem Thebaidis nomine exirinum, in qua tantam inuenimus religionem, & ſanctitatem, quantam nemo pro dignitate exprimere poterit. Intus enim, & extra illa monachis circundata erat, & gentilitatis tempore publicæ domus, & idolorum templa erant monachorum domicilia, & in ciuitate cœnobia plures videbantur, quàm domus, & in hac ciuitate, quæ ſatis magna eſt, & populi plena (præter cœnobia, quæ ſunt præcipuæ orationis domus) extabant duodecim eccleſiæ, quo populus conueniebat. Et neque in ciuitatis portis, neque in turribus, & illius augulis deerant monachorum domicilia, qui dies, noctesque hymnos, & laudes Deo canentes ex tota ciuitate vnicam eccleſiam faciunt. In hac ciuitate nullus eſt hæreticus, nullus gentilis, vt nihil interſit, vtrum iubeat epiſcopus in eccleſia, vel in foro orare.

Ad hæc ciuitatis magiſtratus, & gubernatores in omnibus illius ciuitatis portis vigilias conſtituerunt, vt ſi forte aliquem pauperem, aut ad uenam venientem viderent, ad eos perducerent, is nempe, qui priùs eum inueniret, & neceſſaria illi prouideret. At quis explicare poſſet, quæ officia hic populus in nos cōtulit, cū nos ꝑ ſuā ciuitatē trāſire viderūt, nos vt angelos honorātes? qs exponet quātis nos exceperint officijs monachi, & innumerabiles huius loci virgines? Nobis.n.S. epiſcopus, qui tū regebat

vigiati

viginti millia virginum, & decem millia monachorum in illa eſſe, narrauit.

Quòd ſi vellemus affectionem, honorem, & charitatis viſcera, quib. nos acceperunt explicare, & vt nobis veſtes præcidebant. quiſque pro ſe cupiens nos domum ſuam perducere, neque id explicari poſſet, neque pudor id dicere permittit.

Vidimus in hac ciuitate multos primarios viros diuerſis gratijs ornatos, alios in faciendis verbis de Deo, alios in ſingulari abſtinentia, alios in miraculis faciendis.

Hoc illud eſt, quod de illa christianiſſima, & nobiliſſima ciuitate narratur. Quis hoc legens Deum non laudat? quis non ſtupeſcit, cum intelligit in vnica ciuitate cum ſuburbijs præter ea, quæ dicta ſunt, viginti millia virginum Deo deditorum verſari? quid magis nouum hominibus narrari poteſt? quid ad religionis christianæ gloria potius eſt? Quænam benedictionis terra hæc eſt, quæ tales fructus producit?

Quis hanc mutationem in hominibus ex carne. & ſanguine moliri potuit præter Deum, præſertim in Aegypto, quam hiſtorici prodigioſæ idolatriæ matrē vocant. In quo illud adimpletū cernitur, quod Apoſtolus inquit, vbi abundauit peccatū, ibi ſuperabundauit & gratia, communis eſt Theologorum ſententia, quod furioſior, & immenſior animi perturbatio, quæ nobis ex originali peccato contingit, ea eſt, per quam hoc idem peccatum ab alio in aliud deriuatur.

Quis autem tantum erat fortis, qui tam effrenem belluam frenare potuerit, præter diuinam gratiam? cum ſapiens dicat neminem, niſi præcipuo Dei dono poſſe vel continentem, vel caſtum eſſe. Quòd autem hæc virtus eſt tamquam magna Domina, quæ ſola eſſe non poteſt, ſed multis alis virtutibus comitata, quæ vel inuita naturæ corruptione eam ſuſtentant, & conſeruant, nos fateri neceſſe eſt, vbi virginalis puritas vigebat, ibi, & illius pediſequas ſimul eſſe, quæ ſunt abſtinentia, oratio, lectio, ſacræ vigiliæ, in ſuam cellulam ſe abdere, ſe circunſpicere, ſilentio vti, ſegregari, ſibique omnibus occaſionibus, quibus hic pulcherrimus flos langueſcere, & arere, poteſt interdicere. Quid ſi verum eſt in cœlo non eſſe connubia (quod ſancti, vt Dei angeli viuerent) quid de huiuſmodi vita dicere poſſumus, niſi cœleſtis vitæ imaginem eſſe? Quòd ſi Sybila Cumea prophetauit, quod Saluatoris in aduentu aurea ætas exoriretur, hac autem quæ magis aurea eſſe poteſt, vbi huiuſmodi puritas vigebat? Quantum interer at inter hoc tempus, & illud, in quo ita homines erant dediti voluptatibus, vt quo Deam Venerem ſuis turpitudinibus propitiam haberent, ei in hoc ſeruiebant, vt filias virgines proſtitueret, vt ſuperiùs diximus?

Quis igitur hanc tantam mutationem facere poſſet ab alio extremo,

ad aliud extremum,tam diuerſum,& longe diſtans,niſi ille ſpiritus omnis ſanctitatis , & puritatis amator?

Hic horum ſanctorum virorum hiſtoria minime deſinit, ſed vlterius progreditur , & alia non minus admirabilia refert. Nam ſtatim cap. ſequēti ſic inquit.Vidimus ſanctum ſacerdotem Serapionem in Religione aſmoite dicta,multorum cœnobiorũ patrem,ſub cuius diſciplina pene duodecim millia monachorum militabant , qui omnes ex ſuarum manuum labore viuebant,quem tunc maximè exercebant, quando meſſis tempus erat,& bonam partem eorum,quæ ſibi dabantur,dicto patri portabant,vt cum pauperibus communicaret.

Hoc erat mos non ſolum horum monachorum , ſed omnium , qui in Aegypto viuebant , & tempore meſſis in ea elaborabant , & quiſque pro ſuo labore certam frumenti menſuram obtinebant , & bonam illius partem pauperibus non ſolum illius religionis,vbi morabantur:impertiebant verum nauigia onuſta Alexandriam mittebant,vt in carcere detentis, & peregrinis,& alijs inopia afflictis impertirentur:in Aegypto enim tanta pauperum copia non erat,qui horum ſanctorum virorum eleemoſinas, & beneficia exhaurire poſſint.

Neque hinc quiſque detrahendi de religioſis noſtrorum temporum occaſionem ſumat,quòd hac ratione nõ laborent:illis enim nullum aliud propoſitum erat,nullumque aliud munus,niſi Deo inſeruire , & ſui ordinis inſtituto cautum erat,vt corpore laborarent: at qui hac noſtra tempeſtate degunt,præter diuina officia,quibus populi deuotionibus inſeruiendum eſt,eum docere,ei prædicare,illorum confeſſiones audire, ad quæ literarum ſtudium illis opus eſt , cum quo ſuarum manuum laboribus ſibi victum quærere non conſentit.

Vt autem ad hiſtoriam reuertamur,vidimus, inquiunt , ibi in ciuitatis Memphis,& Babiloniæ regione innumerabilem monachorum multitudinem,qui diuerſis gratijs,& ſpiritus ſancti donis elucebant . Hic ille locus, eſt vbi Patriarcham Ioſeph, per ſeptem inopiæ annis triticum collegiſſe, confirmant. In eadem hiſtoria procedentes aliud notabile his verbis addunt:venimus ad nobiliſſimum totius Aegypti cœnobium , quod Nitriā dicunt,quod ab Alexandria quadraginta millia paſſuum diſtat. Hoc loco vidimus pene quingentos monachos inter ſe vicinos . Ex quibus in locis multi inter ſe verſantur,in alijs pauci, in alijs ſolitarij monachi habitant, in quindecim paruos vicos diſtributi,ſed vnà caritatis nodis coniuncti,& inter ſe vna anima,& vnum cor effecti. Cum igitur ad hunc locum peruenimus vbi peregrinos religioſos venire ſenſerunt , tunc omnes , vt apum examen de ſuis cellulis currebant maxima cum celleritate,& lætitia, nobis panem, & aquæ vaſa deferentes.

Quid autem de illorum humanitate, & ſuauitate dicam ? quid de offi-

cijs

eijs in nos colatis? de caritate, qua inflammati nos ad ſuas cellas perduce re conabantur, & nobis non ſolum ea prouidere, quæ ad hoſpitium perti nebant, verum etiam nobis eas impertiri diuitias, quas ipſi poſſidebant, quæ illorum erant humanitas, & manſuetudo, & aliæ huiuſmodi virtutes, quæ in illis elucent, tamque in gentibus ab ipſo mundo ſegregatis, & quæ ab eodem doctrinæ fonte diuerſas gratias colligebant? Nullo pro fecto loco tantopere caritatem, in piis oneribus, ſic eſſe frequentes, neque honeſtatis exercitatione florere vidimus.

Poſt hunc locum alius adeſt interiùs in deſerto, qui ab hoc decem millibus paſſuum diſtat, & Cellia cellarum multitudine, quæ ibi ſunt vocatur.

Ad hunc autem locum monachi minime ſe recipiunt, niſi vbi in monaſticha vita aſſueti ſunt, & ſolitariam vitam viuere volunt.

Hic eremus ſatis magnus eſt, & cellæ tantum inter ſe diſtant, vt neque audiri voces inter ſe, neque videri poſſint, quiſque in ſua cella ſeparatim verſatur, inter illos maxima quies, & ſilentium adeſt.

Diebus tantummodo Sabbathis, & Dominicis, in vnam eccleſiam conueniunt, ibique ſe inuicem vident tamquam gentes, quæ de cœlo conuenerint.

Quod ſi quis deeſt, id morbo contigiſſe ſciunt, & ſtatim ad eum vadunt non omnes vnà, ſed quiſque ſolus diuerſis temporibus, ſecum quiſque portans, quod habet ad infirmi valetudinem recuperandam accommodatum.

Hac occaſione, nemo ſuorum proximorum ſilentium interpellare audet, niſi forte quis eos tamquam milites in media acie conſtitutos adhortari, & animare poteſt.

Ex illis multi in cellis inhabitant ab eccleſia, quæ veniunt tria, & quatuor millia paſſuum diſtantibus, & licet tam longè cellæ diſtantes ſint: ea eſt tamen caritatis vnio inter illos, & cum proximis ſuis, vt omnibus admirationi, & exemplo ſint. inde fit, vt ſi quis inter illos verſari velit, ſponte ei ſuam cellam offerant.

Poſt hæc autem ipſi religioſi narrant, ſe vidiſſe apud Thebem nobiliſſimum cœnobium, quod ſatis magnum terræ ſpacium occupabat, & muro circundatum, in quo mille religioſi inhabitabant, vbi multi putei, & irrigui horti, & multa genera frugiferarum arborum, & rerum neceſſariarū magna prouiſio, ne quis ex illis monachis inde egredi cogeretur.

Huius Cœnobij hoſtiarius erat quidam ſenex illius loci primarius, qui hac conditione ingredientes admittebat, ne inde amplius egrederentur, ſed, quod mirum eſt, non legis obligatio, ſed perfectionis amor, & illius beatæ vitæ ibi clauſos continebat.

Hic Pater apud portam domicilium habebat, quò accipiebat hoſpites, & omni humanitate accipiebat: Ad quem nos vbi peruenimus ingrediendi facultatem non dedit, ſed de vitæ genere, quæ ibi ſeruabatur, nos certiores reddidit.

Dixit patres tantummodo ſenes egrediendi facultatem habere ad neceſſaria procuranda, ſed reliqui omnes in ſilentio, & quiete, & religionis exercitationibus ſe continere, tantaque ſanctitate eſſe omnes, vt miracula facerent; & quod omnium maximè admirabile eſt, nemo illorũ ægrotabat vmquã, ſed ad vitæ terminũ vbi perueniebant Dei reuelatione ſui diſceſſus diẽ cognoſcebant, & id ſuis fratribus nunciantes, eiſq; vale dicẽtes ſuum ſpiritum ad creatorem emittebant.

Referunt præterea, ſe apud ante dictam Thebem vidiſſe hominẽ ſanctiſſimum nomine Amonem illorum trium millium monachorum, qui Tabennenſes dicebantur, maxima abſtinentia homines, qui eum menſæ accumbunt, ita de more ſibi caput cucullo contegunt, vt nemo alterius abſtinentiam videat. ſummum hoc loco ſilentium ſeruant, & licet tam multi ſint, ita in ſocietate ſecum ipſi immorantur ſeparatim, ac ſi in ſolitudine eſſent.

Menſæ accũbunt, potius cibũ contingentes, quàm comedentes, vt neque menſæ deſint, neque ventri inſeruiunt: ſcientes maiorẽ eſſe virtutẽ cibos ante oculos habere, & ſe ab illis abſtinere. Quidquid hactenus dictũ eſt, ex ſuperiùs dicta peregrinatione illorũ ſeptẽ religioſorũ, excerptũ eſt, & multa prætermiſimus. quæ ipſi de ſanctiſſimis patribus, quos in illo itinere viderunt, narrant.

Neque ſolum in hac regione, verum etiam in alijs mundi regionibus, præſertim in Græcia hæc diſciplina florebat, & hoc cœleſte viuendi genus, neque in hominibus ſolum, ſed & fęminis, vt refert Theodoretus (qui poſt Saluatoris aduentum quingentis, & quinquaginta annis fuit Imperatore Martiano) qui vbi vitam nonnullorum ſanctiſſimorum monachorum deſcripſiſſet, qui extra cæterorum hominum ſocietatem vitã agebant, ſine domo, aut eremo, aut alio tecto ſolis ardores, & pluuias, & niues, & hyemis frigora patientes (vt fuit Iacob, Iulianus, Euſebius Macedonius, Petrus, Zenon, Romanus, Simon, qui in columna viuebat, & alij, quorum vita ille ſcribit, quorum multos cognouit ille, & familiariter vſus eſt,) in huius hiſtoriæ fine nonnullarum ſanctiſſimarum virginum vitas deſcribit, & in fine ſic inquit.

Has ſanctas multæ virgines imitantur, quarum nonnullæ ſolitariam vitam ſectantur, aliæ in ſocietate degunt, & nonnumquam ducentæ, & quinquaginta vnà degunt; aliàs plures, aliàs pauciores, quas ſuper ſtoreas dormire ſtatutum eſt, & eundem cibum edere: manus in lana, & lin-

linguas in diuinis laudibus occupare: & harum innumerabiles cœnobij ſunt, non ſolum in noſtra regione, verũ etiá in omnibus Orientis regionibus, & illorum Palleſtina plena eſt, Aegyptus, Aſia, Pontus, Cilicia, Syria, & terra, quæ inter duo flumina ſita eſt, & illa Orientis pars, quæ Europa dicitur.

Nam poſtquam de Virgine Saluator natus eſt: ſtatim læta virginitatis prata multiplicata ſunt, quæ hos formoſiſſimos flores, qui numquã languent, ferunt. Hæc omnia Theodoretus.

Qui præter illius ſanctitatem, & auctoritatem in tam manifeſta re mentiri non poterat; omnes enim in eum tamquam mendacem ſtatim inſurrexiſſent.

Neque in Italia multi ſancti viri defuerunt, quorum vitas, & miracula Sanctus Gregorius ſcribit in ſuorum Dialogorum quatuor libris, qui multos annos poſt Theodoretum fuit; in quo quàm ſanctitas in omnibus mundi regionibus floruerit facilè cernitur; cum fuerit mundus ante Chriſti aduentum, fędiſſimi fimi mons, & omnium vitiorum, & turpiſſimarum voluptatum, quæ excogitari poſſint, vorago.

Vt igitur hanc rem peragamus illud affirmo, quod cum animæ iuſtificatæ pulchritudo, ita admirabilis ſit, vt declarauimus, & cum tam multæ ſint animæ, quæ propter agni ſanguinem formoſæ factæ ſunt, cumque tam admirabilis ſit mutatio, ex fera, & immani vita, in hanc cęleſtem, & diuinam; facilè cernitur, quàm fuerit mirum hanc tantam mutationẽ in terris fieri, quamque benè collocatum ſit, quod Dei filius propter hãc cauſam paſſus eſt.

Quod facilè apparet, eum paſſum eſſe, vt tam multas animas pulchras redderet, vt eccleſiam ſanctificaret; vt hoc virtutis regnum fundaret: vt hanc nouam rempublicam crearet: vt hunc cantatorum, & cantatricium ordinaret chorum, qui perpetuò ſuum creatorem laudaret, vt ſedes cœli deſertæ habitarentur, & vna angelorum, & hominum angelicorum chorus coniungeretur, qui vna & eadem omnium voce communem Dominum laudarent: tandem, vt hac ratione ſuæ gratię omnipotentiam declarer, quæ ex terra cęlum, ex carne ſpiritum, ex ſerpentibus angelos efficere potuit.

Quis igitur non cenſuerit bene collocatam eſſe illius grani tritici mortem, qui in terram cecidit, a quo tam multa ſanctorum, & ſanctarũ germina pullularunt, quàm multi in mundo fuerunt. Et vnicus dies, quo paſſus eſt Saluator fuerit in cauſa, vt infinitus ſanctorũ numerus æternitatẽ habitaret.

Nullam quidem maiorem gloriam immenſæ Dei bonitati dare poſſumus, quã n quod ipſe tot, tantorumq; bono ũ in cauſa fuerit. Et licet electorũ numerus maior eſſet illius immenſæ bonitati ſatis conſentaneum

erat pro paucis id facere,quod pro multis perfecit.Res enim non numero, ſed pretio,& illorum dignitate æſtimantur: Cum cernamus quanto pluris parum auri puri, & puri valeat, quàm cæterorum metallorum multo pluris,eſt lapillus precioſus,quàm communium lapidum multi.

Neque quiſquam exiſtimet hoc modo ſanctitatem in ante dictis terris tantummodo floruiſſe: in omnibus enim terris, & nationibus mundi, Chriſti ſanguinis virtus idem operabatur,licet ratione diuerſa; huius rei multitudo martyrum apertiſſimum argumentum eſt. cum in omnibus Romani Imperij regionibus; quod penè totum mundum occupabat martyres paterentur; qui quidem tanta mirabili conſtantia,tantam crudelitatem, & tormentorum genera ferre non poſſent,in fide,charitate,& cæteris virtutibus omnibus,vt antea diximus,muniti non eſſent.

Ex hac igitur hiſtoria,& alijs ſimilibus intelligemus iure optimo Apoſto.Ephe.3. dixiſſe: Se venire, vt mundo inæſtimabiles Chriſti diuitias prædicaret,vt Dei magnificentiam,& ſuperabundantem gratiam,quæ hominibus data eſt illius ſummi ſacrificij meritis,qui ſe in cruce obtulit,nobis ſignificaret; quo quidem Apoſtolorum temporibus fidelibus ſpiritus Sanctus tam facili ratione dabatur,vt cum illis ſolum manus imponerentur,varijs linguis loquerentur,& prophetarent.

Hac autem tanta mutatione facta poſt Saluatoris aduentum in vniuerſo terrarum orbe,illa Iſaiæ verba, quæ ſuperius allegauimus intelligũtur: quibus inquit hoc tempore aſperos montes, & aridas terras in amœnos hortos,& ſilueſtres arbores,in frugiferos,& feras beſtias in manſuetas cõmutatum iri; dracones,& ſtruthiones Deum glorificaturos eſſe, & in locis aridis flumina,& fontes aquarum naſcituros, qui feracia, & frugifera ea redderent; his metaphoris gratiæ abundantiam,& mutationem,quam mundus Chriſti aduentu(vt ſupra diximus)fecit ſignificat.

Aliquod veſtigium,& memoria huius antiquæ religionis in barbarorum terris hac tempeſtate reperitur. Ex quo hic non prætermittam, quod Carpij Comes pro religionibus ſcribit contra eos, qui illas oppugnant.

Inquit igitur ille,quod cum Luſitaniæ Regis claſsis ad fauces Arabici ſinus perueniret,quidam monachus ſenex amplius,quàm trium millium monachorum pater,qui eo tempore in illa regione erant, cum crucis ſignum in nauium Carcheſijs viderent, & illam eſſe Chriſtianorũ claſſem intelligerent,nutu illis ſe velle loqui ſignificauit, multiſque verbis habitis,& multis lacrymis fuſis, cum Chriſtianam gentem videret illis librum orationibus plenum quem ſecum deferebat ſummo paſtori, & Chriſti vicario perferendum dedit: qui liber Romam miſſus fuit,& Luſitaniæ oratori traditũ,qui tũ Michael de Silua erat,vt eũ ſummo Pontifici traderet; quem librum meis manibus contrectaui,& illius folia euolui.

Hanc

Hanc ille auctor hiſtoriam refert, ex quo apparet hac noſtra etiã tempeſtate inter gentes barbaras veſtigia illius antiquæ religionis reperiri, quæ in multis mundi regionibus, & in Aegypto præſertim, & Paleſtina, & Græcia, & alijs huiuſmodi locis, quorum libri grauiſsimorum auctorũ pleni ſunt, floruit. S. quoq; Gregorij Papæ memoria, quæ noſtræ propior eſt, multi ſancti viri hoc genere vitæ florebant: quorum virtutes, & miracula idẽ S. Greg. in quatuor dialogorum libris ſcribit, quos ipſe de ſanctis Italiæ viris conſcripſit.

Et noſtris temporibus, quibus (vt Saluator prophetauit, ita charitas refrixit) nullo Chriſtianæ religionis loco tam in religionibus, quàm foris, tam in coniugatorum ſtatu, quàm aliorum ab hoc vinculo ſolutorum, minimè deſunt, qui maxima cum puritate, & ſimplicitate viuunt omnes curas, cogitationes, mentes, & voluntates in ſui creatoris amore, & timore, & illius ſanctorum mandatorum obſeruatione fixerunt, & locarunt.

Hæc ſatis, vt tertia actio, quæ Saluator in mundo facturus erat, declaretur, quem cũ nemo ante cognoſceret, neq; coleret præter illũ Iudeæ angulũ, hanc cognitionẽ propagauit, & barbaros mores, & immanes in omnibus mundi partibus reformauit.

De quarta actione, quæ poſt Saluatoris mortem conſecutura erat, quæ fuit illorum pœna, qui illi mortem procurarunt. Cap. XIII.

QVARTA actio ſatis in mundo notum, quod poſt Saluatoris mortẽ conſecutura erat, eſt punitio, & vltio illorũ, qui mortẽ illi moliti ſunt; quæ vt fuit pro maximo omnium peccato, ſic maior, & vniuerſalior pœna, quàm vlla vmquam poſt hominum memoriam; fuit enim funditus tollere, & penitus delere rempublicam tam nobilem, & illud tã antiquum regnum, quod ante Romam conditam ſeptingentos, & decẽ, & octo annos cœpit, vt S. Auguſt. ſcribit. Quæ Reſpublica cũ ſuo nobiliſsimo templo, & ita inter gentes celebrato, & cũ ſuo regno, & ſacerdotio hactenus a nemine reſtituta eſt.

Hoc prophetauit Daniel c. 9. apertiſsimis verbis, qui cũ deſineret dicere poſt ſexaginta duas hebdomadas, quæ annorum hebdomadæ ſunt (vt poſtea dicemus) fore, vt Chriſtus occideretur, ſtatim huius peccati pœnã ſubdit inquiẽs, & ciuitatẽ, & ſanctuariũ dux euertet, qui ſuper illã veniet, & poſt prælij exitũ ciuitas deſtrueretur, & ſolo æquabitur, & hæc euerſio perdurabit vſque in finem, id eſt in perpetuum.

Eandẽ euerſionẽ eadẽ culpa Iſaias c. 6. prophetauit, & in ſpiritu vidit

(qui

(qui poſt illá magnificá viſionem, in qua vidit Deum in throno ſatis alto ſedentem a Seraphinis comitatus, & laudatus) inquit, quod Deus eú miſit ad annunciandum populo ſuo, futurum eſſe, vt illorum cor obcęcaretur, & aures clauderentur, & oculi obſcurarentur, neque fore, vt ad Deú conuerterentur, neque ab illo exaudirentur. Et miſericordia deductus propheta hoc triſto nuncio Deo inquit, quouſque hæc cęcitas duratura eſt?

Ei reſpondit Deus, quoad ciuitates deleantur, & ſine ſuis habitatoribus permaneant, & domus ſine hominibus, & terra deſerta relinquatur. Hæc Propheta. Quod autem hæc euerſio futura eſſet perpetua, vt nunc eſt antea, cap. 25. declarauit, vbi cum Deo verba faciens, ſic inquit. *Domine Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam feciſti mirabilia, cogitationes antiquas fideles amen: Quia poſuiſti ciuitatem in tumulum, vrbem fortem in ruinam, domum alienorum: & non ſit ciuitas, & in ſempiternum non ædificetur, ſuper hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robuſtarum timebit te.* Eandem euerſionem prophetauit paucis verbis Dauid Pſal. 108. vbi inter alias aduerſitates, quæ huic populo contingere debebant, inquit. *Fiat habitatio eorum deſerta, & non ſit qui habitet in ea.*

Etſi hæ prophetiæ huius euerſionis teſtimoniú apertú reddant, noſtri tamen Saluatoris teſtimoniú apertius eſt, qui vt verus Deus (ad quē vnú futura ſcire ſpectat) pijs lacrymis extremam ciuitatis Hieruſalē euerſionē prophetauit.

Cognitis prophetijs, quæ vltionē eorum indicant, qui Saluatorem morte affecerunt, reliquum eſt, vt de vindictæ qualitate, & magnitudine agamus.

Ad quatuor vtilis erit hæc tractatio; primum ad Chriſti gloriam; tanto enim maior eſt illius gloria, quo contumeliæ, & vilipenſiones in ſuam maieſtatem maiori ſupplicio punitæ fuerunt; Alterum eſt, vt qui adhuc cœci ſunt (niſi pęnitus obſtinati ſint) oculos adaperiant, & in pęnæ magnitudine culpæ grauitatem agnoſcant. Tertium; vt ij, quos voluit Chriſtus Dominus ad veri cognitionem perducere, & in ſua eccleſia inſerere, & Euangelij gratiá impertiri, amplius in fide confirmentur, & omniú bonorum datori hoc beneficium acceptum referant.

Et quo erit hæc hiſtoria triſtior, eò maiori lætitia eos afficiet. In illa enim habebunt (præter ea, quæ dicta ſunt) aliam nouam noſtræ fidei cōfirmationem, & veritatis teſtimonium. Quæ quidem quo magis creſcit, eò magis pacem, & bonæ conſcientiæ lætitia, quæ viuæ, atque perfectæ fidei comites ſunt. Quartum autem; hinc candidus lector cognoſcet quidē quanta ſit diuinæ iuſtitiæ ſeueritas, & quá recte dicat Apoſtolus terribile eſſe in manus Dei viuentis cadere.

Vt

Vt autem huius hiſtoriæ lectio ſit chriſtiano lectori vtilior, eum admonitum volo, vt cum tantis, tamque multis, & acerbis calamitatibus, quas hic viderit, obſtupuerit, diuinæ etiam iuſtitiæ ſeueritate in peccata obſtupeſcat, neque ſolum in illud, quod in morte Saluatoris commiſſum fuit, ſed etiam in eos, qui (vt inquit Apoſtolus) quotidie eum ſuis peccatis crucifigunt, cum ſciant, in quo ipſi peccent. Illi.n. miſeri, & cęci, qui Saluatorem crucifixerunt, non eum cognoſcebant. Nam (vt Apoſtolus inquit) ſi eum agnouiſſent, gloriæ Dominum non crucifixiſſent. Nos vero cum illum cognoſcamus, & adoremus, & illius triumphorũ gloriam videamus cumque illi tantæ curæ fuerit inęſtimabile noſtræ redemptionis beneficium, nunquam eum noſtris beneficijs crucifigere deſinimus. Quamobrem nos quoque huius iuſtitiæ merito timere debemus. Nam licet eum cruci non affigamus clauis, noſtris tamen prauis actionibus crucifigimus, & illius redemptionis fructum noſtræ malæ vitæ exemplo impedimus.

Hi ſunt fructus, qui ex hac lectione percipiendi ſunt, ſed noſtræ fidei cõfirmatio eſt potior.

Nam reipſa poſt prophetiarum teſtimonium, & miraculorum, maius huius veritatis argumentum eſt, hæc tanta, tamque horribilis pœna præſertim in populo a Deo electo, adiuto, & amato, & in primis huius pœnæ reliquias ad hoc vſque tempus perdurare. Cum tanta igitur ſit huius lectionis vtilitas, nemini mirum videri debet, ſi hanc rem fuſius pertractaui, quod hæc vna res me (ſcit Deus) ad ſcribendum impullit.

Vt hoc argumentũ tractemus, a quo hæc tria bona manant, primum illud ſtatuendum eſt, quòd omnia aduerſa, quæ hominibus in terris eueniunt, non caſu, aut fortuito eueniunt, ſed a diuina prouidentia, qui omnia creata ſumma æquitate, & iuſtitia gubernat, diriguntur, & ita per Iſaiã inquit. *Ego dominus formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum. Ego Dominus faciens omnia hæc.* Et Propheta Amos ſic inquit. *Si erit malum in ciuitate, quod Deus non fecit.*

Malum pœnæ intelligitur, non culpæ: huius Deus auctor non eſt. Et inquit, *in ciuitate*, vt mala ciuitatum communia, & regnorum complectatur, quod hæc ſemper a peccatis proficiſcuntur.

At particularia, vt Tobiæ cęcitas, Iob calamitates, non propter peccata contigerunt, ſed vt illorum virtus exerceretur, & alijs exemplo eſſet.

In hanc ſententiam in libro Iob legimus. Nihil in terris ſine cauſa fieri, neque dolorem ex terra oriri, ideſt ab humanis rebus ſolis: quòd prima cauſa omnium rerum principium eſt, ſi quis multas ex his plagis propter peccata immiſſas videre cupit, legat cap. vigeſimũ octauũ Deuteronomij, & ibi videbit ſupplicia, quæ illi admirationem afferent. Hoc ſit primum, quod ſtatuendum eſt.

Secundum

Secundum autem eſt, quod iam Deus ſit eadẽ æquitas, & iuſtitia ſemper facit, vt pęna pro rata portione peccato commiſſo reſpondeat. Vt pro magnis peccatis magnas, & pro paruis paruas pęnas ſumat, illam legem, quam hominibus tulit ſeruans, cum iuſſerit pęnam pro ratione peccati eſſe.

Huius autem rei ex multis exemplis duo habemus, cùm duo reges armata manu Hieruſalem ingreſſi ſunt. Alter fuit Seſach Aegypti Rex, cui non permiſit Deus, vt ciuitatem valde deuaſtarent. Nam (vt inquit textus) multi in illo regno boni aderant, neque religio multum corrupta erat. Alter fuit Nabuchodonoſor Babyloniæ Rex, tunc cũ diuinus cultus penitus ſublatus erat, & cum omnes abominationes, quæ cum idolatria ſunt, dominabantur.

Eo enim tempore diuina iuſtitia, vt hic Rex aduerſus illam ciuitatem veniret, ordinauit, & vt in illa nihil ſanũ erat, ita nihil integri in illa relinqueret, ſed vt omnia excinderentur, & ſolo æquarentur, & hac ratione pęna culpæ æqualis fuit.

His duobus principijs ſtatutis. Iam agere incipiamus de magnis calamitatibus, quas ciuitas Hieruſalem cum tota illius prouincia, & gẽte poſt Saluatoris mortẽ paſſa eſt. Et vt melius hæc hiſtoria intelligatur, eã in tres diuidemus partes. In prima de calamitatibus, quæ Hieruſalẽ euerſionem præceſſerunt, agemus: in ſecunda de illius euerſione. in tertia de ijs, quæ poſtea conſecuta ſunt.

At calamitates, quæ tũ ante Hieruſalẽ euerſionẽ, tũ in ea delenda, tum poſt eam huiuſmodi fuerunt, & ita incredibiles, vt niſi tantæ auctoritatis hiſtoricus eſſet, & qui his omnib. interfuit, minimè fieri poſſet, vt crederentur.

Hic hiſtoricus fuit Ioſephus natione, & profeſſione Iudęus, & omniũ ſuæ ætatis eloquentiſſimus, et prudentiſſimus, et ſcripturarum peritiſſimus fuit, et in primis dux acerrimus: quippe qui cum Galilææ gubernator eſſet, ciuitatem Gropatatam contra omnes Romanorum vires ſpacio dierum 47. defendit, poſt cuius exciſione omnes alicuius momenti homines mortui ſunt; is ſolus mira Dei prouidentia conſeruatus fuit, vt hanc hiſtoriam conſcriberet, quòd nemo maiori veritate, neque maiori eloquentia, neque minori ſuſpitione, quàm ipſe id facere poſſet. Quòd ſi auctor Chriſtianus extitiſſet facilè nonnulli ſuſpicati eſſent, vt pro Chriſti morte, et vindicta, vel nonnulla amplificaſſet, vel nonnulla effinxiſſet. ex ijs, quæ ab illo conſcripta eſſent.

At is non erat. initio.n.ſuæ ſcripturæ ſe ipſe patefacit his verbis. Ego Ioſephus Matathiæ filius Hebræus genere, ſacerdos ex Hieroſolymis; qui et initio cum Romanis conflixi, poſteaque geſtis, quia neceſſitas exegit, interfui.

Repe-

Reperitur prætereà hunc virum fuiſſe non ſolū inter ſuos celebrem, verum etiam inter Romanos ſatis ſpectatum, quòd pro illius litterarum cognitione illi Romæ ſtatuā conſecrarunt, iuſſeruntque, vt illius ſcripturæ in publica bibliotheca ponerentur: quæ quidē tū multæ, tū magnæ auctoritatis fuerunt.

Sed initio lectorem admonere opus erit, quòd ſi quis ab radice totam hanc rem ſcire voluerit ſeptem huius auctoris libros legat.

Hic enim nihil aliud faciam, quàm breuiter attingere, quod ille ſatis fusè pertractat nullis verbis additis, vt ex fonte, de quo hæc manarunt, videre licet.

De calamitatibus, quæ ante Hieruſalem euerſionem contigerunt. *Cap.* XIIII.

CALAMITATES, quæ Hieruſalem euerſionē præceſſerunt Pilati tempore, qui in Redemptoris mortē iudex fuit: cęperunt. Noluit enim diuina iuſtitia, vt huius peccati pœna multum retatdaretur, ſed ſtatim inciperet, & paulatim illa Reſpublica in deteriora procederet. Hic autem Pilatus cum inducturus eſſet aquas Hieruſalem ex ſacro ærario à ducenteſimo ſtadio id ęgerrime populus, iulit, & congregati per cętus numeroſos, uſque ad multa hominum millia vociferationibus conabantur eum deterrere propoſito.

Iudex cū præuideret, quod futurū erat milites ſub populari habitu clā armatos fuſtibus iuſſit reliquā multitudinē corona cingere, cūq; illis ſignū daret, quotquot poſſent fuſtibus cęderent, ibiq; milites occiderunt multos fuſtib. alij fugientes ſeipſos, ita offendebant, vt conciderent multi, & hac ratione multi ſe ſuffocarent, & occiderent.

Poſt hanc calamitatem alia non minor conſecuta eſt. Tiberio enim Imperatore mortuo, Caius ſucceſſit, qui eò ſecundis nouæ dignitatis rebus inſaniæ venit, vt Deus appellari voluerit, & ſuam ſtatuàm in omnibus Romani Imperij templis erigi iuſſit: cumque ſciret à ſolis Iudæis non permiſſum fuiſſe, vt in eorum templo erigeretur, id ægrè ferens, Petronium miſit, iuſſitque, vt cum valido exercitu inuaderet Iudæam, & ſi id admitterent, ſtatuam eius in templo Dei collocarent, quod ſi recuſarent, imperata facere cogeret; is aſſumpta adminiſtratione rerum Syriæ dedit operā, vt Cæſaris mandata exequeretur, auxilijs quantum poterat, & cum tribus Romanis legionibus, elapſi ſunt quinquaginta dies in huius ducis petitione, & populi reſiſtentia, cumque tempus ferendi eſſet, nihil tamen ef fectum eſt, niſi quàm inſtare, & illi blaſphemæ petitioni obſiſtere.

Tandem poſt multas conclamationes, & contentiones dixerunt Iudæi,

ſe quotidie pro ſalute Cæſaris ſacrificia offerre, quod ſi ſuam ſtatuam vellet in ſuo templo collocare ipſas prius & vxores,& filios interficeret, quã id illi per miſſuri eſſent. Petronius cognita Iudæorum voluntate misericordia motus nullo timore mortis, vt alios incolumes præſtaret, cum exercitu reuerſus eſt.

At Deus huic rei Caij morte remedium tulit, qui antequam rei euentum intelligeret, è vita diſceſsit: cum hic nouus Deus tres tantummodo annos imperaſſet.

Alia paulò poſt calamitas conſecuta eſt; Imperatore Claudio, qui poſt Caium imperauit, quæ quidem ita ſe habuit, cum magnus gentium numerus Hieruſalem veniſſet, vt Paſcha celebraret, cumque de more ibi milites permanerent, ne quis tumultus inter gentes fieret, impudens miles populo terga vertens turpiter ſuſtulit veſtes, & verba huic rei conformia dixit.

Quod cum nonnulli iuuenes è populo vidiſſent, conſpirare cęperunt, & in milites lapides iacere: Præſes autem nomine Cumanus veritus, ne omnis ille populi impetus,& furor in ſuæ ipſius perſonæ damnum redundaret, in militum auxilium multos homines armatos miſit, quod cum populus videret, cęperunt eo impetu in diuerſas partes fugere, vt alij alios opprimentes, alijque ſuper alios cadentes decem millia mortui ſint: quorum nece dies feſtus in luctum conuerſus eſt: in qualibet.n. domo ſuis mortuis lacrymæ, & ſuſpiria erant. Hanc eandem calamitatem Euſebius in Eccleſiaſtica hiſtoria narrat.

Alia quoque calamitatum genera non defuerunt callidorum hominũ malitia excitata, qui religionis nomine noua tentabant, & vulgus leue cũ illis coniunctum, eum ad arma perduxerũt, illi perſuadendo fore, vt Deus libertatis ſignum daret.

Et quoniam hoc erat tamquam defectionis ſeminarium Iudęę Præſes nomine fęlix, contra eos pedites,& equites miſit, quibus eos penitus diſſipauit. At maior fuit cuiuſdam Aegypti Necromantis deceptio, qui ſe Prophetam dicebat; qui triginta millib. ſecum hominum collectis, & in arma pariter perductis, eo conſilio, vt in ciuitatem ingrederetur, & eam occuparet, a Romanis diſſipatus fuit,& qui eum ſequebantur, partim capti, partim profugerunt.

Neque hac tempeſtate defuerunt latrones,& fures, qui libertatis nomine per omnia loca irruebant,& diuitum,& potentiũ virorũ domos diripiebant,& multis locis ignem admouebant,& totam Iudęę terram, ad defectionem excitabant.

Poſt hæc autem alia defectio Cęſareę excitata eſt, cuiuſnam, ſcilicet illa ciuitas eſſe deberet. Olim enim gentilium fuit, ſed Herodes reædificauerat.

Hæc

Hæc autem quæſtio eò proceſſit, vt ad arma tandem peruenirent: in quo multi fuerunt concurſus, & ex vtriſque multi occiſi fuerunt. At antea dictus præſes de ciuitate eiecit defectores, & multos occidit, qui parere noluerunt.

Et nequod genus ſupplicij huic miſeræ genti deeſſet: diuina iuſtitia permiſit, vt præſides, qui Reipublicæ gubernacula tenere debebant, & in pace, & iuſtitia eam conſeruare, omnium crudeliſsimi tyranni, & maximi latrones eſſent. Ex quibus vnus Albinus fuit: in quo nullum ſceleris genus defuit; omne enim ſuum ſtudium ad rapinas, ad deceptiones, ad tributorum impoſitiones conferebat, & iuſtitiam venalem habebat. Vt is ſolus eſſet innocens, qui diues erat, & qui tenuis eſſet is ſolus eſſet reus.

Nonnulli autem ex potentioribus ex Hieruſalem, qui Reipub. ſtatum dimouere, & res nouas tentare ſtudebant, cum cognoſcerent hunc iudicem habere omnia venalia, eum pecunia corruperunt, vt ſi quando ipſi Reipublicæ ſtatum dimouerent, diſſimularet ipſe, & quidquid vellent ipſi id facere permitteret. Qui hac opinione cum ijs, qui ſecum conſpirarunt, per ciuitatem ibant, & eorum res diripiebant, qui minus poſſent. Illi autem, quorum bona direpta erant, tacebant, quod nihil poſſent: Qui vero huiuſmodi mala non paſſi eſſent, illis numos dabant, qui maximo ſupplicio digni erant.

Hæc omnia Præſes diſſimulabat, quòd numi nebulas ob oculos offuderant, linguam mutam reddiderant, manus ligauerãt, ne vel videret, vel loqueretur, vel quod debebat faceret.

Huic autem præſidi Geſtius Florus ſucceſſit, qui tantas congeſſit diuitias ex tyrannide, & ſceleribus, vt qui illum anteceſſit longè illo melior videretur, ſi quando cum illo conferebatur: ille enim clam, & deceptione furabatur: at hic palam, & id ſe facere gloriabatur: qui nullum genus latrocinij, aut crudelitatis in illam miſeram gentem prætermiſit.

Cum pauperibus, & afflictis crudeliſſimus, cum turpibus, & omnium turpitudinum plenis turpiſsimus erat. Nemo enim umquam fuit, qui magis veritatem falſitatibus impugnaret, neque qui plures artes ad multandum excogitaret; neque ſatis illi videbatur oſtiorum, & capitum latrocinium, & deceptio, niſi ciuitatẽ, & prouincias popularetur. Nihil profectò deeſſe videbatur, niſi omnibus licentiã furandi concedere hac cõditione, vt ſibi furtũ impertirentur. Ea tandẽ fuit illius auaritia, vt incolæ ſuis terris relictis aliò commigrauerit.

Sed quoniam nimis longum eſſet ſigillatim omnes tyrannides, iniuſtitias, deceptiones, furta, crudelitates, & cędes huius crudeliſsimi lanij enumerare, quem diuina iuſtitiã in illa prouincia dominari permiſit; il-

Ccc lud

lud vnum narrabo; cum hic tyrannus intelligeret, quod ſi apud Imperatorem furti eſſet accuſatus, grauiſſimas pœnas daret, ad hoc perfugit, vt tot, ac tanta ſcelera perpetraret, tot iniurias populo inferret, tantum ſanguinis innocentorum hominum effunderet, & patriciorum, nulla præcedente culpa, vt populus tam multis iniurijs iratus ad defectionē a Romano imperio deſcenderet, exiſtimans fore, vt hac ratione a ſe ſuæ culpæ inuidā, & odiū remoueret, ſuadens illius defectionis iniurias à ſe illatas fuiſſe pęnas.

Hac ratione diuina prouidentia, cui omnia ſeruiunt, licet neſciant, qui illi ſeruiunt; permiſit, vt defectio Iudęorum à Romanis inciperet, quod in cauſa fuit, vt totum illud regnum excinderetur pro Saluatoris morte, vt prophetatum fuit.

Ad has omnes iniurias, & crudelitates bis in ciuitatem Hieruſalem, quæ illius adminiſtrationi commiſſa erat, non vt paſtor, ſed vt lupus rapax cum militibus armatis ingreſſus eſt, vt quidquid in foro inuenirent, diriperent, licentiam dedit, & omnes interficerent, quibus obuiarent.

Hac licentia habita non contenti fuerunt milites eo, quod ſibi conceſſum fuit: ſed vlteriùs proceſſerunt in diuitum, & potentium domos irruentes, illorum bona diripientes, & multos nobiles, qui priuilegio ciues Romani erant, captiuos facientes, eos ad Florum deduxerunt, qui neglecto priuilegio non ſolum eos cędendos, ſed beſtiæ furore crucifigendos iuſſit.

Et qui illo die cum vxoribus, & pueris (nam vel infantibus non parcebant) interfecti ſunt, ſexcenti, & triginta fuerunt.

Alias ingreſſus eſt non minus crudeliter, quàm hoc tempore maxima calliditate vtens eo conſilio, vt ciues ad tumultum excitaret, vt hoc nomine illius milites in illos irruerent: in hoc multi mortui ſunt, alij cū vellent hoc periculum effugere, tam celeriter per nonnullas anguſtas portas fugiebant, vt alij alios ſuffocarent, & interficerent, & ita diſſiparentur, vt eorū parentes, cum eos ſepelire vellent, minimè dignoſcerent.

Hæc ſtrages, & crudelitates defectionis a Romanis initium fuerunt, neque huius ſolum rei, ſed etiam ciuilis belli, longe teterrimi, quàm Romanorum ciuilia bella fuerunt. Iuuenes enim audaces, qui facilè rixas excitabant, fuerunt illi, qui primi arma contra Romanos cœperunt. Populus autem, & nobiles viri, cum cernerent periculum, in quo verſaretur Reſpublica: quibuſcunque rebus poſſent his conſpiratoribus reſiſtebant, & ita inter vtroſque ciuilis conflictus excitatus eſt, qui per ſeptem dies perdurauit: in quo ex vtraque parte multi mortui ſunt, quorū numerus minimè narratur.

Nonnulli autem milites Romani, qui populi partem tuebantur, cum à ſedi-

ſeditioſis peterent,vt ſe ſine læſione ire permitterent, hoc ſolemni ſacramento conceſſerunt,at cum egredi vellent, promiſſis non ſteterunt, & crudeliter eos interfecerunt,idque Sabbatho,quo die,vel à bonis actionibus abſtinere conſueuerunt.

Propter quod peccatum peccatum (inquit Ioſephus) magis timendã eſſe diuinam vindictam,quàm Romanorum bellum.

Conſpiratione iam cœpta deinde crudelitates crudelitatibus, latrocinia latrocinijs, mortes mortibus, incendia incendijs cumulata ſunt, & tam multa calamitatum genera, vt hiſtoricus niſi tanta eſſet auctoritate, qui hæc ſcribit,minime fide digna viderentur. At non huiuſmodi erunt ijs,qui illorum cauſas cognouerit, quæ indigniſſimæ Saluatoris mortis vindicta fuit.

Propter enim tam magnum,tamque extra ordinem peccatum minimè fieri poterat, quin extra ordinem etiam pœnis, & numquam antea viſis coerceretur. Eodem enim die(inquit Ioſephus)& eadem horá,qua defectores fidem datam militibus Romanis fregerunt die Sabbathi Cęſareæ tanta tempeſtas coorta eſt,tamque crudelis in Iudæos, qui in illa ciuitate morabantur,vt ab illius vrbis ciuibus amplius,quàm viginti millia hominum ferro occiſa fuerint,vt ciuitas Iudæis,qui in illa habitabant, vacua relicta fuerit.

Cum autem huius cędis ad Iudęę ciuitatem fama peruaſerit,magna hominum prouincialium multitudo conſpirauit,& per totam Syriæ prouinciam currens homines interficiebat,vicos incendebat,& terras omnes,& loca,quæcunque poterat. Ex quo Syriæ incolæ in exercitum collecti fortiter graſſatoribus reſiſtebant,interficientes,& illorum multos trucidantes,non ſolum propter antiquum odium, quo Iudæorum nationem proſequebantur,verum etiam, vt periculum,quod ſibi ab illis imminebat,effugerent.

Nullum enim aliud remediũ ſuæ ſaluti reperiebant,quàm ſe inuicẽ ſuperare,& interficere,ne in illorũ manus peruenirent, vt dies in ſanguinis effuſione conſumeretur, & ſequentis diei timor noctes occupabat. Poſt hanc cladẽ ciuitatis Cæſareę alia ciuitatis Scithopolitarũ conſecuta eſt, qui artificio,& fraude fidẽ ſuã Iudæis dabant,& huius fidei ſecuritate eos noctu dormientes aggrediebantur,ex quo tredecim millia hominũ interfecerunt,& omnia illorum bona diripuerunt.

Poſt illud tẽpus cũ aliæ ciuitates Iudæos a Romanis defeciſſe viderẽt, quotquot in illis habitarent,interficiebant.Aſcàlonitę duo millia,& quingentos interfecit, & Ptolemaidis ciues duo millia, & Tyri habitatores multos trucidarunt,& plures cęperunt, & in carcerẽ detruſerunt, quorũ numerus ſcriptus non eſt:& hoc modo omnes gentiliũ ciuitates,vbi mul

ti Iudæi habitarent partim timore, partim odio in illos inſurgebant, & quoquo modo poterant, damno afficiebant.

Horum omnium calamitatum, maior fuit Alexandriæ calamitas, vbi multi Iudæi commorabantur in quadam ciuitatis parte a gentilibus ſeparata,

Quodam die ita diuina iuſtitia permittente quidam Alexandrinus ſurrexit exclamans, & inquiens Iudæos eſſe hoſtes, qui ad ſe conuerſos contra Alexandrinos irruerunt, ad quos acceſſit ciuitatis præſes, vt illorum tumultum comprimeret, & conciliaret, cum nullam reperiret rationem, qua id facere poſſet, miſit duas Romanorum militum legiones, cum alijs quinque millibus, qui de Lybia venerant illis iubens, vt pro virili interficerent, diriperent, & incenderent Iudæorum domos, qui ita eos trucidarunt, & tantā ex illis ſtragē fecerunt, vt quinque millia ex illis mortui inuenti ſint, vt neque pueris, neq; ſenibus parcerent, & omnes ferro trucidarentur, & ciuitas mortuorum ſanguine redundaret.

Quid plura? Damaſci quoque incolæ cum Iudæorum ſeditiones viderent, & a Romanis defectionem, inter ſe omnes interficere decreuerunt, qui in illa ciuitate habitarent, idque ſecretò, ne id mulieres, quæ iudaiſmo deditæ erant, reſcirent: & eos cum inermes aggrederentur, & improuiſo impetu, & ſine vllo ſuſpitionis periculo vna hora decem illorum millia iugularunt.

Hæc erant ſigna, quæ præcedebant, & tamquā maximorū malorum vigilia, quæ illis contingere debebant. Nam vt inquit Iſaias. *In his omnibus non eſt auerſus furor eius; Sed adbuc manus eius extenta.*

Ad has calamitates alia acceſſit. Geſtius enim Gallus Syriæ prouinciæ gubernator (vbi Iudæa cecidit) Iudæorum tumultibus intellectis maximum parauit exercitum, atque ſatis inſtructum, & ciuitatem Zabulon cępit, & eam direptionibus, & omnes domos, quæ ſatis pulchæ erant, incendijs dedit.

Inde vero exercitus Giaſam, miſit & ea tam a parte terræ, quàm maris obſidendo facilè cęperunt.

In qua milites omnes in illa habitantes trucidarunt, domos diripuerunt, & totam ciuitatem incendijs tradiderunt, mortuorum numerus fuit octo millium, & quadringentorum: Et eodem modo interfecerunt, diripuerunt, & incenderunt omnes alius ciuitatis Iudęę apud Samariam habitatores.

Hanc cędē in illis locis fecit Geſtius Syriæ Procurator: & aliā non minorē fecit alius Romanus dux nomine Antonius, qui magnis præſidijs in ciuitate Aſcalonæ morabatur, quem Iudæi ſemper antiquo odio proſecuti ſunt.

Propter

Propter hanc cauſam tumultuoſi,qui iam hoſtiles terras percurrebant, & populabantur,magnum pararunt exercitum, vt hanc ciuitatem aggrederentur. At dux Antonius ita euigilauit, & ad defenſionem ita peditibus,& equitibus ſe inſtruxit, vt ex illis decem millia interficeret, & reliquas in fugam conuerteret.

Neque tamen hoc vulnere Iudæorum animi fracti ſunt. Iterum enim maiori exercitu reuerſi ſunt, & iterum ab eodem duce victi, & diſſipati fuerunt,vt ex illis octo millia interfecerit, licet pauci numero Romani eſſent. Miniſtros enim iuſtitiæ Deus illos adhibebat, & illius populi vltores.

Hæ ſunt calamitates, & infortunia, quæ ordine ſtatim poſt Saluatoris mortem conſecutæ ſunt,ita cum diuina iuſtitia ſtatueret, vt ſtatim poſt peccatum pœna conſequeretur; ſequuntur hę maiores poſt Veſpaſiani Imperatoris cum eius filio Tito aduentum,qui populi defectioni reſiſtebat; ſuperiores enim fuerunt ſingularum ciuitatū præcipua dāna, at quę conſecuta ſunt totius regni fuerunt,omniū illius ciuitatū, & illius præcipuæ,quæ nobiliſſima ciuitas Hieruſalem fuit.

De magnis calamitatibus,quæ poſt Veſpaſiani aduentum in Galilææ, & Iudeæ prouincijs ſubiugandis conſecutæ ſunt.

Cap. X V.

SI moleſtias,& afflictiones ſigillatim,quas Iudæi poſt Romani exercitus aduentū in illā prouinciā paſſi ſunt narrare vellem,eſſet, quod confici minimè poſſet, aggredi;cū id humanam eloquentiam, & omnium tragędiarū, quæ vnquam in terris fuerint; exempla facilè vincat. Hic enim Imperator, antequam Hieruſalem obſidere cœperit, omnium illius prouinciæ ciuitatum potiri decreuit: & horum quælibet fuit per ſe calamitas ſatis magna; quò enim magis incolæ reſiſtebant, eò maior erāt deinde cędes,direptiones,captiuitates, & incendia: Cum autē meum propoſitum non ſit hiſtoriam contexere, ſed huius ſupplicij magnitudinem declarare,vt per illud (vti dixi) diuinæ iuſtitiæ ſeueritas cognoſcatur,& peccati grauitas propter quod inflictum fuit,nihil aliud nōnullis in locis faciam,quàm mortuorū numerum attingere, & nonnulla præcipua infortunia,quæ in illis contigerunt.

Hic igitur Imperator cum ſatis magno,& forti exercitu venit,& priùs Galilęę prouinciam aggredi voluit, cuius Ioſephus huius hiſtoriæ ſcriptor procurator erat:prima autem ciuitas,quam cępit fuit Gadara,de qua ablatis pueris reliquos omnes interfecit nulla miſericordia, nulliuſq; rōne habita,& ciuitatem cum omnibus vicis vicinis, incendijs dedit.

Inde Giotapam ciuitatem ſatis munitam obſeſſit, quã idem Ioſephus defendebat, poſt autem multos congreſſus, & aggreſſus, qui per 47. dies perdurarunt tandem armorũ vi ingreſſi ſunt, vbi præter fœminas, & pueros nulli ætati pepercerunt; captiui tunc in ingreſſu mille, & ducenti fuerunt, at mortui tum obſidionis tẽpore, tũ cũ in ciuitatẽ ingreſſi ſunt ad quadraginta millia aſcenderunt;

Dum hæc ciuitas obſideretur, Giaſam quoque obſeſſit, in quam vbi vi ingreſſus fuit nulli ætati, vel ſenum, vel iuuenum præter fœminas, & pueros pepercit, quos captiuos perduxit; & mortui quindecim millia fuerunt, & captiui mille, & octingenti: quod paulo poſt hanc cædem multi ex ſeditioſis ad hanc ciuitatem profugerunt, ſeque in illa munierunt, iterum Romanus exercitus eam obſeſſit a maris, & terræ partibus, cum illiſque vtrinque pugnauit, & ita eos diſſipauit, vt non terra ſolum, verũ etiã mare tum ſanguine, tum cadaueribus redundaret, & multi fuerunt, qui ne in manus Romanorũ peruenirent, ſibi mortẽ conſciuerũt, & hic mortuorum numerus non ſcribitur.

Inde autem ad aliam ciuitatem nomine Tarocheam ſe tranſtulit, quam poſt multos conflictus, & pericula, quæ in obſidione adierunt, tandem vi cępit; & omnes ſenes, & debiles, qui in illa erant occidendos iuſſit; ſex millia iuuenum robuſtorum ſeruauit, quos Neroni Imperatori mitteret; reliquos vero omnes, qui triginta millia, & quadringenti fuerũt vendidit, & alios multos Regi Agrippa (a quo defecerit ciuitas) dono dedit, vt quo quomodo vellet vteretur, at ille eos quoque vendidit.

Neque hic nouum calamitatis genus prætermittendum eſt, quod alijs accidit ex illorum numero, qui defecerunt, qui in quoddã munitiſſimum oppidum ſe receperant; at loci munitio illis nihil profuit. Quãobrem vbi viderunt, omni adhibita diligentia, vt ſe defenderent, nullam ſalutis ſpem ſibi reliquã eſſe, cumq; cognoſcerent, nullis Romanos parcere, decreuerũt in ſe hoſtis officio perfungi, & illorum armis tempus præripere, quo decreto parentes filios complectebantur, & viri ſuas vxores, & in hoc poſtremo diſceſſu multam lacrymarum vim effundebant in illorum corpora enſes figebant, & eos interficiebant, & ad hanc cędem decẽ ex robuſtiſſimis delegerunt, qui vbi cęteros occiderunt, ſibi quoque mortem conſciuerunt, & poſtremus, qui fuit, idem fecit & ſe ipſe ſuper aliorum ſtruẽ proiecit. Duæ tantum mulieres ex hac gente ſuperſtites fuerunt, quæ quadam fœlicitate profugerunt. Quæ Romanos de huius rei euentu certiores reddiderunt.

Quis fortaſſe ſciſcitabitur cur Imperatores Veſpaſianus, & illius filius Titus, cum ambo optimi Imperatores eſſent, atque Clementes poſt victoriam tam crudeles in victos eſſent, vt eos trucidandos vellent; præſertim cum Romani in victorijs crudeles eſſe non ſoliti eſſent, vt cæteræ na-

tiones barbaræ, & immanes eſſe ſolent. Ad quod reſpondemus; quod quemadmodum Deus Nabuchodonoſor inſtrumento vſus eſt, quo ſuũ populum illorum grauibus peccatis puniret,& præſertim idolatriæ peccato: ſic his imperatoribus vſus eſt,vt aliud maius peccatum Saluatoris,ſcilicet mortem vindicaret.

In quo mirã quandã rem pro argumento adducam, quæ his Imperatoribus,in cuiuſdam ciuitatis nomine Guiſcalæ expugnatione contigit, in cuius expugnatione tum Romanus exercitus,tum Veſpaſianus Imperator in maximo periculo verſatus eſt.

Nam vbi in ciuitatem ingreſſi fuerunt, illius defenſores, in quoddam oppidũ ſe receperunt munitiſſimum, quod in alto monte multis rupibus ſeptum ſitum erat,quod Romani,vt caperent,cũ valde inſtarent,tam multos lapides,& ſagittas demittebantur in illos, vt maximum ex illa re detrimentum caperent,autem contra Romani nullũ illis loci altitudine damnũ in ferre poterant.

In hoc obſtinato conflictu(inquit Ioſephus) repente diuina prouidentia,tam validus ventus,& turbo ortus fuit in obſeſſos, vt ſagittas,quas iaciebant,ita in latus deportabat,vt Romanos minimè ferire poſſent,at Romanorum ſagittas recta in hoſtes,& maiori impetu deferebat. Hoc quoque miraculum fecit Deus pro religioſiſſimo Imperatore Theodoſio, cũ tyranni exercitu confligente. Ex quo iure optimo exclamauit Claudianus Poeta,inquiens.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui militat ether,
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

Hoc igitur miraculo declarauit Deus ſe primũ fuiſſe Romanorũ ducẽ, cũ ipſe ſuorũ vẽtorũ opera bellum gereret. Huius victoriæ concluſio fuit, quòd obſeſſi in ſeipſos crudeliores fuerunt, quàm obſidentes: hi enim quatuor millia hominum interfecerunt,at qui ſuperſtites fuerunt, ex illis rupibus ſe præcipitarunt(ne in Romanorum manus peruenirent)qui fuerunt quinque millia.

Poſt hanc calamitatẽ Gadaræ ciuitatis cõſecuta eſt, quæ ſe Veſpaſiano dedit: at omnes iuuenes,& viri robuſti de ciuitate profugerunt, qui caſu incidentes alio loco in aliorũ,qui ſecũ eiuſdẽ generis erant,magnã manũ, ex vtriſque vnicũ exercitũ confecerunt, aduerſus quos exercitus Romanus iuit per illã terrã totã trucidando,depopulando,atque cõburendo, & eos vſq; ad Iordanum flumen proſecuti ſunt,quod quidem aquarũ copia vadari nequibat. Quamobrẽ fugitiuos confligere cũ hoſtib. neceſſe fuit: in quo conflictu tredecim millia hominum interfecta fuerunt ex ijs, qui fugiebant:& duo millia,& ducenti capti, alij multi ſe in flumen proiecerunt,& mortui ſunt,& ita mortuorum numerus infinitus erat.

Hæc calamitas ſuperioribus maior fuit, non ſolum propter magnā ſtragem, & cędem, quam in toto itinere, quà tranſibat exercitus, fecit, verum etiam quod fluminis aqua profluens cadauerum multitudine impediebatur, quominus currere poſſet; ſic quoque ſe habebat Aſphalites lacus, qui cum illo finitimus eſt, quà cadauera præcurrebant, & per alia flumina etiam deferebantur.

Quis igitur hæc legens, & id omne diuina prouidentia fieri intelligēs, non ſtupeſcat, non exclamet: O Dei iuſtitia? ò Dei vindicta? ò Dei animaduerſio? Quis vnquā flumina detenta, & capta vidit, flumina inquā magna, cadaueribus? Quàm iure dixit Apoſto. Heb. 10. horribile eſſe in manū Dei viuentis cadere, & Dauid Pſ. 93. eum vltionis Deum vocaſſe propter ſeueritatem, qua in peccatores animaduertit.

Vt autem redeam ad rem parta hac victoria exercitus vlterius progreſſus eſt: omnia loca, & oppida quotquot inueniebat ſuperans, vt omnis terra, quæ iuxta flumen Iordanem in Romanorum poteſtate redacta fuerit.

De Hieruſalem obſidione, & de aduerſitatibus, & diſcordijs, & fame, quæ in illa contigerunt. Cap. XVI.

CALAMITATIBVS, & cædibus expoſitis, quæ Hieruſalem obſidionem præceſſerunt, quæ eſt prima noſtræ diuiſionis pars, nunc ſecundam proſequemur, quæ de alijs multò maioribus eſt: quæ in eiuſdem ciuitatis obſidione, & expugnatione contigerunt.

Imperator igitur Titus, cui huius belli negocium commiſſum fuit, quòd illius pater longè aberat, potitus iam omnium Galilęæ ciuitatum, vnà cum nonnullis alijs in Hieruſalem arma conuertere decreuit, & hoc opus conficere, & illud obſidere, quod regni caput eſſet.

Primum omnibus incolis pacem, & veniam obtulit, vt & cæteris ciuitatibus, ſi vellent arma deponere. At cum diuina iuſtitia, iuſti ſanguinem vindicare, & aliorum ſuorum ſeruorum, qui Hieruſalem occiſi fuerunt (vt fuit Sanctus Stephanus, Sanctus Iacobus maior, & minor, & Sanctus Mathias) permiſit, vt ita obcęcarentur, vt neque pacem illis fideliter oblatam acciperent, neque exercitus magnitudinem animaduerterent, quo erant obſeſſi, neque Romanorum proſperam fortunam, neque in armis præſtantiam, qui iam vniuerſum terrarum orbem debellarunt, & numeroſiſſimas nationes deuicerunt, neque animaduerterent iam omnes illius regni ciuitates eſſe expugnatas, direptas, atque incenſas, & mortuorū ſepulturas effectas eſſe.

Nihil huiuſmodi conſiderarunt, malluerunt bellum, quàm pacē, periculum, quàm ſecuritatē, angores, & amiſſiones, quàm quietē, & ſuorum bonorum poſſeſſionem.

Quæ calamitates in hac obſidione contigerunt, ſcribit Ioſephus in quatuor poſtremis de hoc bello libris. At ego hic nihil aliud faciam, quàm aliquam partem illarum attingere, & docere, quonam modo Deus fuerit illius belli primus dux, vti diximus.

Illud primum ſciendum eſt: Hieruſalem eo tempore omnium totius orbis terrarum fuiſſe ciuitatem maximam, ditiſſimam, nobiliſſimam, & munitiſſimam, & pulcherrimis ædificijs ornatiſſimam. Penè quatuor millium paſſuum cum quingentis in circuitu erat; non vnico, ſed tribus munitiſſimis muris circundata, cum propugnaculis, & turribus altiſſimis, & ſolidis; tertius verò murus, qui interius erat, noningentas turres habebat, in antiquiore muro ædificauit Herodes tres turres in memoriam trium perſonarum, quas ipſe ſummopere dilexit, cuiuſdam magni illius amici, qui Hippicus dicebatur, & eius fratris, qui Phaſelon dicebatur, & eius vxoris Mariamnes. Sic & illæ turres vocabantur. Mira erat illarū altitudo: illarum enim vna nonaginta cubitis alta erat, at lapidum magnitudo, & pulchritudo, quibus erant conſtructæ admirabilior erat, qui de candidisſimo marmore erant, & quilibet erat longus viginti cubitis, & latus decem, & altus quinque, & eo artificio ſimul erant lapides coniuncti, vt commiſſuræ minime apparerent: & ijſdem lapidibus perpolitè elaboratis templum quoque conſtructum erat.

Quamobrem diſcipuli Domino dixerunt, cum in templo eſſet. *Magiſter aſpice quales lapides, & quales ſtructuræ*, quod templum ita munitum erat, vt omnium ciuitatis arcium eſſet munitiſſimum: at ita diuina prouidentia omnia diſpoſuit, vt hoc templū latronum caſtellum fieret, qui populabantur diu, noctuque, & ciuitatis improbos habitatores interficiebāt, & in illud ſe recipiebant, & tutos reddebant.

Alia quidem multa de munitionibus, & prouiſionibus, & ciſternarum copia, ne illis belli tempore aqua deeſſet, huius ciuitatis referre poſſem. At hæc omiſi, vt quàm vanæ ſint tum vires, tum ſpes hominum, cum omnibus ſuis armis, & præſidijs, cum ex altera parte peccata adſunt, oſtenderem.

Omnes enim hæ arces, & munimenta, quæ illi habebant Dei brachio araneæ erant. Vt Babylonia teſtatur, Roma, Carthago, & infœlix Hieruſalem.

Tandem idem Imperator Titus iam ciuitate deuicta, illius munimenta vidit, inquit, Deus Romanis auxilio fuit, quod ſi aliter: quæ tormenta tam munitiſſima loca demoliri poſſent?

Modus euerſionis huius ciuitatis non fuit minus Deo dignus,

quàm cætera omnia illius opera. Potiorem enim belli partem per ſuos ciues confecit.

Ex quo Imperator Veſpaſianus in multos dies bellum diſtulit, cum videret, quod incolæ in tres partes diuiſi ſacerent, & ſe inuicem quotidie diſſiparent maioribuſque damnis ſe afficiendo, quàm ipſi hoſtes poſtulaiſſent, licet crudeliſſimi eſſent.

Quamobrem Imperator dixit, Deum pro Romanis bellum gerere, cum locorum incolæ id omne perficerent in ſe ipſos, quod ipſi aduerſarij facere debebant.

Huius rei principium ſic ſe habuit, nonnulli ſceleſtes homines, ſeditioſi, & cupidi cum ſibi viderentur fieri poſſe, vt hoc modo meliori cõditione eſſent, pro patria pugnam ſibi ſumpſerunt dicentes, ſe patriæ libertatis & eius honoris eſſe Zelátes, & ob id Zelotes dicebantur, tamquam ſi dicerentur homines, qui commune bonum Zelantur.

Hi per totam ciuitatem armati cateruatim percurrebant, & in nobiles, & diuites viros falſa teſtimonia conferebant, dicentes eos cum Romanis clam locutos eſſe, vt eis ciuitatem traderent, & indicta cauſa eos occidebant, & eorum bona diripiebant, populo rudi ſuadentes, ſe id facere, vt patriæ libertatis Zelotes, cum illius eſſent euerſores.

Eo tempore Ananus ęuo maximus, pontificum, & ciuium amator horum ſceleratorum hominum ſtrages, & crudelitates vbi vidit, ſibi populum adiunxit, & contra Zelotas armauit, & eos in anguſtum locum perduxit, quidam nomine Ioannes, clam ſe cum illis coniunxerat homo quidem callidiſſimus, & perditiſſimis moribus, qui Zelotis ſuaſit, vt Idumęos ſuos finitimos in auxilium ſibi aduocarent, docerentque Amanum Pontificem velle Metropolim Romanis perdere, & ſe in anguſtum perduxiſſe, quòd pro libertate pugnarent.

Quod per duos callidiſſimos legatos nunciatum fuit, quos ad id Idumæi, delegerunt, nulla cauſæ examinatione facta facilè credentes viginti millia hominum collegerunt, & in ſuæ Metropolis auxilium venerũt. At diuina iuſtitia, quæ aduerſus illum pupulum pugnabat, fecit, vt qua nocte Idumæi ad ciuitatem venerunt, maxima tempeſtas venti, aquæ, & frigoris excitaretur, quæ miſero populo maximam calamitatem inferret. Ananus enim Pontifex cum Zelotorum perditionem intelligeret, iuſſit, vt ciuitatis portæ clauderentur, quod eo moleſtiùs tulerunt Idumæi, quò maiori moleſtia propter omnium tempeſtatem illam noctem tranſigerunt, & quod ſibi ciuitatis portæ claudi viderent, quæ ſibi tamquam fratribus ſemper patebant.

Nocte intempeſta cuſtodes, qui in portis diſpoſiti erant, ſomno oppreſſi ſunt. Tunc Zelotes, qui minimè dormiebant ad portas accurrerunt & limis, & ſerris, quas de templo deportarunt illorum ſeras limarunt, ne

mine

mine ſentiente, cuius rei tempeſtatis rumor in cauſa fuit. Hac ratione portis apertis Idumei vnà cum Zelotis ingreſſi ſunt, & tamquam canes rabidi in quoſcunque incidebant, eos trucidabant clamores, vlulatus, gemitus, & voces huius noctis tum fœminarum, tum hominum, quis enarrabit? cum templum, quod eſſe ſolebat miſerorum profugium, ſanguine redundaret? Vt cum illuxit per vias mille, & quingenti homines mortui reperti fuerint deinde omnium bonorum direptio conſecuta eſt. At in Pontificem Ananum, qui illis ciuitatis portas clauſerat, & in alios ſacerdotes maxime excandeſcebant, quos quidem interfecerunt, & inſepultos eſſe voluerunt, vt a ſuibus ederentur, cum præſertim iudæis tanta ſepulturæ cura ſit, vt etiam iudicio cruci ſuffixi, ad occaſum ſolis ſepeliant. Horum autem tam nobilium virorum mortem, & præſertim huius venerandi Pontificis (inquit Ioſephus) eandem virtutem deploraſſe, & luxiſſe, cũ vidiſſet quantum in ſe vitia potuiſſent.

Hac tanta cędeilla crudelia corda minime contenta fuerunt imo cum ſuperioris noctis ſtrages ſibi parum videretur, ſequenti die, ad maiorem ſe accinxerunt. Omnem enim plebis gentem interficiebant, & nobiles in carcerem detrudebant, ſi forte dum illis mortem different, ſibi coniungi, & ſociari vellent.

Quòd ſi facere nollent, eos obtruncabant, vbi priùs crudeliter cecidiſſent, tantum ex hac re timorem, & metum conceperat populus, vt ſuorum parentum morte, non modo non lugere, ſed ne ſuſpirare quidem auderent. Nam cum hoſtes id præſenturent; ita viuos afficiebant, vt & mortuos affecerunt.

Aderant nonnulli, qui noctu ſuorum cadauera aliquantulo terræ contegebant, alij audaciores id interdiu faciebant. Hæc calamitas tanta fuit, & ita ſanguine redundauit, vt duodecim millia hominum interfecta fuerint. Hoc modo Idumęi iam cęde, & latrociniis ſuæ terræ ſatiati reuerſi ſunt.

At hic Ioannes, de quo paulo ante mentionem fecimus non eo contentus erat, vt in Zelotis eſſet: ad maiora enim aſpirabat, & ſibi manum comparare ſtudebat. Ex quo tum artificio, tum dexterita omnes, quos potuit, perditos homines, & ſceleſtes ſibi ſociauit, quorum auxilio reipub. tyrãnidem ſibi comparare, quòd ſine rege erat, ſperabat. Nonnunquam cum Zelotis pugnabat, belli verò præmium erat infelix populus, & diuitum domus, quorum bona diripiebãt dicentes eos pro Romanis eſſe, qui ſuã non tuerentur partem.

Eodem tempore extra ciuitatem alius tyrannus nomine Simon exortus eſt, qui congregatis profugis omnibus, ſeditioſis, quoſcunque potuit ſeruis libertatem pollicens, ſatis magnum exercitum ſibi comparauit, quo extra vrbẽ latrocinabatur interficiebat, & depopulabatur, quidquid

2 poterat.

poterat. Hoc modo, neque intus in ciuitate, neque foris, quidquam tutum erat: foris enim Simon depopulabatur, & interficiebat: & intus Zelotes, & ante dictus Ioannes.

Et nequod calamitatis genus miseræ ciuitati deeſſet, illius habitatores cum ſtragem, & latrocinia viderent, quæ Ioannes faciebat, & ſe illi minimè reſiſtere poſſe, aliud maius malum adinuenerunt, vt minori remediũ afferrent.

Nam, vt alterum tyrannum ſuperarent, alterum ſuſceperunt, ciuitatis portas Simoni aperientes, & eum ducem in Ioannem deligentes. Hoc modo ciuitas in tres tyrannos diuiſa erat: Quòd Zelotes Eleazarum ſibi ducem ſuſcipientes templi petiti, & omnium cibariorum, & armorũ, quæcunque inuenerant effecti ſunt, & templo pro arce munitiſſima vtebantur: Simon ſuorum opera vtebatur, & populi, qui eum ducem acciuerat, & delegerat.

Ioannes quoque ſuas habebat cohortes, & pro viribus cum Zelotis pugnabat, qui (vt dixi) templum occupauerant, & in illos maximum ſagittarum numerum, & haſtarum iaciebantq́; qui feriebant multos ſacerdotes, qui ibi habitabant, & qui ad ſacrificandum ſe illuc conferebant. Tam multi hoc modo è vita diſcedebant, vt ſacratiſſimum templum, ab omnibus totius terrarum nationibus cultum violatum, & prophanatum eſſet, & ſanguinis ſtagnum ſuorum ciuium effectum. Licet minus eſſet (inquit Ioſephus) quod ô infęlix ciuitas à Romanis paſſa eſſes, quàm quod à tuis paſſa es? qui profectò venient nunc ignis flammis ad tua ſcelera purganda. Non enim amplius es religionis locus, ſed tuorum ſepultura, & latronum oppidum.

Poſt hoc bellum aliud ſequitur inter Simonem, & Ioannem, in quo ſi Ioannes uiciſſet, in eorum domos irruiſſent, qui Simonis partem ſequebantur, & omnia peruertiſſent (quarum domorum multæ frumenti, & aliarum rerum plenæ erant, quæ illis etiam dediſſent, quod eſſent illis famis, quam ipſi in illa obſidione patiebantur optimum remedium) quod illorum perditionis maximè in cauſa fuit. Contra uerò ſi viciſſet Simon eodem modo in domos eorum, qui Ioannem ſequebantur irruiſſent, hoc modo belli neruum incidiſſent, & id omne feciſſent, quod Romanus exercitus vix deſideraſſet.

Hoc modo hi duo tyranni inter ſe digladiabantur, & quiſque cupiditate regnandi adductus, qui cum in omnibus rebus eſſent ſibi inuicem capitali odio affecti in una tantum concordes erant, vt ſcilicet eos uita priuarent, qui vita indigni eſſent. Cumque tam multæ eſſent in populo gemituum, & lacrymarũ cauſæ; nemo tamen palã, uel gemere, vel lacrymas demittere audebat.

Adeo magnus erat timor horũ tyrannorũ crudelitate conceptus, vt ſilentes

lentes in ſe, & lacrymas;& queſtus comprimerent. Eo. n. res perducta erat, vt neque viuorum ratio haberetur, neque ſepeliendorum mortuorum cura. Quicunque vero cum illis non erat viuendi ſpem penitus abijciebāt ſcientes ſe ſtatim eſſe morituros: ſeditioſi verò pedibus ſuper cadauerorū quaſi lignorum ſtrue fixis inuicem pugnabant, & ex illis, quæ peſſundabant nouas vires ſuſcipiebant. & ſe per maiora mala moliebantur, & nunquam ceſſabant omne genus ſcelerum in miſeros exercere. Hactenus crudeliſſimum bellum inter eoſdem ciues perdurauit.

Cum in hoc ſtatu ciuitas eſſet Imperator Titus cum ſuo exercitu aduenit, vt id perficeret, quod cęperant ciues. Iam enim diuina iuſtitia poſtulabat, vt quo loco iniuſtiſſima Saluatoris mors perpetrata erat, eodem illius præcipua vindicta perficeretur, vtque cum loco, & tempus cōcordaret, quod erat agni paſcha. Ad hoc. n. feſtum, quod extra Hieruſalem celebrari minime poterat, omnes vbique in Iudea habitantes conuenerunt, tamquam mortis manu inuiſibiliter tracti, quæ eos congregabat, vt vnà ſuæ pœnæ ſententiam acciperent, quorum numerus inquit Ioſephus fuiſſe tricies decies centena millia.

Et iuſto Dei iudicio hoc tempus delectum fuit, vt cum his Paſchæ diebus manibus ſanguine perfuſis, & blaſphemantibus vocibus ſuum Saluatorem damnaſſent, iiſdem tanta illorum multitudo eſſet tanquam in naſſa congregata, vt ibi dignam ſuis peccatis pœnam darent. Hic eos prætermitto, qui gladio, & alijs tormentorum generibus interfecti fuerunt (nimis enim longum eſſet.) terribilem tantummodo famem, quam paſſi ſunt, vt idem hiſtorius refert, narraturus ſum.

Ex quo legentes hæc facilè cernent, quàm ſit hominibus abhorrendū contra Chriſti gloriam inſurgere: & quàm grauibus penis crimen diuinæ maieſtatis læſæ coerceatur crudelis fames (inquit Ioſephus) diuitimus maximo angori, & ſolicitudini erat, qui æqualem exiſtimant eſſe calamitatem, vel in ciuitati permanere, vel mori.

Qui enim in ciuitate permanebant ſuarum rerum cupiditate adducti, accuſabantur ij, quòd fugere vellent, & propter hanc cauſam capite damnabantur, famis autem neceſſitas ſceleratorum hominum rabiem accendebat, & famem, & crudelitatem adaugebat. Neque in tabernis, neque aliis publicis locis frumentum cernebatur, ſed latrones in domos irruebant, & ſi quid tritici reperirebant ſatis magno pretio ſuo Domino conſtabat, qui capite damnabatur, quod illud celaſſet. Quod ſi non inueniebāt, illos torquebant, quod illud ſatis probe abſcōdiſſent. Nihil enim aliud ad probandum eos aliquid cibariorum abſcondi tum habere volebant, niſi videre, quod adhuc viuerent, quod ſi nihil cibi habuiſſent, minime fieri poſſet quin euita ceſſiſſent. Quibus verò per vias fame confectos obuiam perdibant prætermittebant, ſatis multos ſe habere exiſtimantes, in quos ſuo vterentur

terentur

terentur enſe, qui paulo poſt famæ perituri eſſent. Multi fuerunt, qui ſua omnia pro frumenti quadam menſura clam dederunt, ſi multum id eſſet, quòd ſi parum, ordei, & in domorũ penetralibus clauſi illud comedebãt.

Nõnulli nõ expectãtes, vt ex tritico panis fieret, illius grana comedebãt Alij quatenus tum neceſſitas, tum timor permitterent, illud coquebãt. Nemo tamen expectabat dum menſa ſterneretur, ſed dum buliret cibus de igne remouebant, & ſum ipſorum panem ſibi ſubripiebant non aliter ac ſi illum furati eſſent.

Dignum quidem miſericordia erat videre, quod qui potentiores erant quidquid inueniebant, id omne comedebant: pauperibus autem, & miſeris nihil aliud reſtabat, quàm ſuſpirare, & lacrymas effundere. Et licet fames per ſe facile omnes calamitates vincat, maius tamen malum, quod per ducat eſt, quod homines penitus impudentes facit.

Quidquid enim annonæ vilitate turpe habetur, famis tempore turpe non habetur. Inde fiebat, vt mulieres ſibi turpe non eſſe ducerent, de manibus ſuorum virorum cibum extorquere, neque filij de parentum mani bus. Et (quod maiori miſericordia dignum erat) matres ex ore ſuorum infantium eripiebant. cumque ſuos filios in ſuo complexu mori viderent ab illorum dentibus tamen rapiebant, quidquid cibi reliquum eſſet. Neq; tamen, quod tam miſeris rationibus conſequebantur, eo tuto fieri poterant, ſtatim enim aliquis latronum ingrediebatur, qui cum aliquod oſtiũ clauſum viderent exiſtimabat ibi aliquem cibum adeſſe.

Et portis fractis maximo cum furore irruebat, & cibum (vt ita dicam) comeſum ex illorum faucibus eripiebant. Senes cędebant, ſi quid cibi con ditum habere exiſtimarent mulieres per capillos raptabant, ſi quid in gre mio habere viderent, quod celare vellent.

Nemo ſenum rationem ducebat, nemo in pueros miſericordia afficiebatur. Imo pueros, quos a ſuo pane extrahebant, ita ex illo pendentes in murum illidebant.

Quod ſi quis citius cibum comederet, quàm latrones illis eriperent crudelius torquebant, quòd in illos crudeles pœnas excogitarent. Orificia enim egeſtionis naturalia alijs obturabant, alijs palos per eadem loca infigebant (tremo quidem dum huiuſmodi tormentum narro,) vt vel pa nem, vel aliquam paruam farinæ menſuram extorquerent.

Hoc quidem eſſet tolerabilius, ſi ipſi ſcelerati feciſſent id fame adducti, ſed ſatiati id faciebant, & nihil aliud quærebant, quàm vel cibum conditũ habere in poſterum, vel vt ex ſuæ crudelitatis exercitatione illorum imma nitas creſceret, quòd ſi qui forte per domos perſecutorum tranſirent, vt herbas carperent in illos irruebant, & quidquid ſecum ferrent, eripiebãt. Et ſi illos rogarẽt, atque orarent, & Dei terribile nomen illis proponeret, vt ſaltem eius, quod ſuæ vitæ periculo inuenerãt, partem relinquerent, nõ exaudie-

exaudiebãtur:ſed ſatis magnum beneficium in illos conferre exiſtimabãt, ſi illos viuos reliquiſſent.

Et cum minimè fieri poſſet, vt ciuitatem deſererent, & nulla ſpes ſalutis illis reliqua eſſet, ſic fames creſcebat, vt integras domos, viros, & tandem totam ciuitatem perderet,

Vt & in domibus, & vijs innumera cadauera videres, & virorum, & fęminarum, & puerorum, & infelicium ſenum magis fame, quàm ſenio confectorum. Iuuenes robuſtiores pet vias vagabantur, atque per ciuitatis portas, vt animæ, quæ torquerentur, & potius ſtatuis, quàm hominibus ſimiles erant. & ſingulo quoque greſſu, vbi eos fames præmeret, cadere videres.

Mortuorum multitudo, & eorum infirmitas amicorum, & propinquorum corpora ſepultura afficere minime permittebat: eum cuique ſatis eſſet ſua ipſorum mala lugere: nonnulli fuerunt, qui cum quoddam cadauer ſepelirent vnà cum illo in ſepultura ceciderunt, alii cum alia ad ſepeliendum corpora efferent, antequàm ad ſepulturam venirent, animam eſflarunt, neminẽ deplorabãt mortuũ, neq; funera, vt ſolebant, efferebãtur.

Quod omne tempus, & omnem curam in fame conſumebant: neq; illis vires rdiquæ erant ad lugendum: ſiccitas enim fame contracta oculorum humorum exſiccauerat. Altum ſilentium ciuitatem plenãque mortuis nox comprehenderat.

Omnibus autem calamitatibus præſtabat latronum immanitas, qui ſibi fas eſſe arbitrabantur, ſepulturas aperire, & cadauera ſpoliare non ſolum cupiditate furandi, quod inuenirent, quàm animi cauſa, & mortuorũ irriſione, & vt gladiorum aciem in cadauera experirentur. Nonnunquam in eos, qui iamiam expiraturi eſſent, enſes experiebantur, quod nonnulli, qui eò peruenerant, ſatis ſibi magnum beneficium eſſe putabant, & id ſupplices petebant, vt famis rabie liberarentur. ipſi verò maxima crudelitate adducti, animi cauſa alijs mortẽ inferebãt, alijs poſtulãtibus negabant.

Multi ingentibus ſuſpirijs, cum morituri eſſent, ad templum oculos conuertebant, non tam ſuorum ipſorum dolore, quàm quod ſuos perſecutores impune viuentes viderent. Initio decreuerunt, vt ciuitatis impenſis mortui ſepelirentur, ne peſtifero fętore lęderetur ciuitas: at vbi cadauera vincebãt illos, qui in ciuitate erant, eos de muris in valles præcipitabãt. Imperator autem Titus circa ciuitatem cum deambularet, valles cadauerum plenas vidit, quæ fętore vicina loca peſtifera reddebant, oculis ad cœlum eleuatis plena voce inquit: Teſtor Deum, me non eſſe in cauſa, vt tanta clades fiat.

Quare illud mihi compertiſſimum eſt, quod licet in ciues Romanorũ arma ceſſaſſent, non tamen ciuitas incolumis permanſiſſet. Vel enim terra dehiſcente demerſa eſſet, aut alterum diluuium eam ſuſtuliſſet, vel

de cœlo ignis ſagittæ deſcendiſſet, & eam, vt Sodomam abſumpſiſſet. Hæc Ioſephus in li. 5. ſuæ hiſtoriæ, & in ſexto penè idem repetit, & quod ſequitur adiungit.

Fame quidem impellebantur, vt ea comederent, quæ vel animalia rationis expertia negant. Vt vel equorum lora, & ſuos balteos, & ſuos calceos, & coria, quibus oſtia intus contegebant, comedere fas eſſe ducerent: aderunt & qui ſiccas paleas, & boum ſtercora comederent, & quodcunque ſtercus reperiebatur illius paruũ põdus, quatuor numis vendebatur. Cur autem in hac re moror, vt ſigillatim huius oppreſsionis grauitatẽ enarrẽ, cum vnum ſit ſolum, quod eam ſatis aperte demonſtrare poſſit? Eo.n.tẽpore illud accidit, quod nũquã inter barbaras nationes auditũ eſt, horribile quidẽ dictu, & auditu incredibile. Et libenter quidẽ, tam horribile hiſtoriam tacuiſſem, ne exiſtimarer homo, qui rex monſtruoſas enarret, niſi ad noſtrã vſq; ætatẽ perueniſſent, qui huic rei interfuerunt, & viri fide digni, neque meæ patriæ vtile eſſe exiſtimo calamitates tacere, quas re ipſa paſſa eſt.

De quodam caſu cognitione digno cuiuſdam fœminæ, quæ proprium filium comedit, deque vltima omnium calamitatum Iudæorum, & vt Chriſtum id prophetauerat.

MVLIER quædam ex numero trans Iordanem habitantium incolarum Maria nomine Eleazari filia de viro Zelezobra genere, ac diuitijs nobilis, cum alia multitudine fugiens in Hieroſolymã recepta, cum cæteris obſidebatur. Huius alia quidem bona Tyranni diripuerunt, quæ ex tranſamariis locis in oppidum comportauerat. Reliquias verò conditorum, & ſi alimenta reperiſſent, irrũpentes domũ eius ſatelites, quotidie auferebant.

Grauiter autẽ mulier indignabatur: proptereaque ſępiſſimè raptoribus maledicens, & imprecans, eos contra ſe vehementius irritabat: Cum neque iratus, neque miſerans, eam quiſque vellet interficere; ſed victum quidem parando alijs parabat: vndique autem adempta iam erat ei etiam rapiendi facultas, fameſque viſceribus, & medullis irrepſerat. Plus verò quàm fames, iracundia ſuccendebat.

Igitur vi animi, ac neceſſitate impulſa, rebus aduerſis contra naturã excitatur: raptoque filio, quẽ lactẽtẽ habebat, miſerũ te, ait, infans, in bello, & fame, & ſeditione cui te ſeruauero? Apud Romanos etiam ſi vixeris ſeruiturus es: fames autem præuenit ſeruitutem; hi vero ſeditioſi ſeniores ſunt.

Eſto igitur mihi cibus, & ſeditioſis furia, & humanæ vitæ fabula, quæ ſola deeſt calamitatibus Iudæorum. Et hoc ſimul dicens, occidit filiũ, co-

ctumque medium comedit, adopertum vero reliquũ ſeruauit. Ecce aũt aderant,ſeditioſi, & cõtaminatisſimi nidoris odore capti mortẽ ei ſtatim, niſi quod paraſſet,oſtenderet,minabantur. Illa verò bonã partẽ ſe reſeruaſſe reſpondens,aperit filij reliquias; illos autem confeſtim horror cępit atq; dementia,viſuque ipſo diriguerunt. At mulier: & hic(inquit)eſt verè filius,& facinus meum,comedite: nam & ego comedi. Nolo vt ſitis, aut fœmina molliores,aut matre miſericordiores. Quòd ſi vos pietatem colitis,& mea ſacrificia repudiatis,ego quidem comedi, reliquũ eius me manebit. Poſt hoc illi quidem trementes exierunt, ad hoc ſolum timidi, vixque hoc cibi matri ceſſere. Mox autem repleta eſt eo ſcelere tota ciuitas,& vnuſquiſque ante oculos ſibi cladem illam proponens, tamquam hoc ipſe admiſiſſet,horrebat: Ab omnibus autẽ,quos fames vrgebat, properabatur ad mortẽ,& beati appellabantur,qui prius, quàm id paterẽtur, interijſſent. Hæc Ioſephus.

Ad hoc facinus a nobis relatũ antea Saluatoris dictũ refertur, qui cum Iudęis mala minaretur,quæ illis impenderent,ſic illis inquit. Mar. 13. *Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus: orate uero,vt hyeme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationes tales,quales non fuerũt ab initio creaturæ,quam condidit nunc Deus uſque nunc,neque fient.* Cum autem dictus hiſtoricus eorũ ſummam,qui in illa calamitate perierunt tum ferro, tum fame,inquit fuiſſe 1100000. latrones deinde,& homicidæ, qui per ciuitatẽ diripiebant,& interficiebãt,ſe ipſi tandẽ interfecerunt. Nõnulli verò formoſi iuuenes,ac ſatis agiles conſeruati ſunt,ut in vinculis Romam pro gloria triumphi,atque pompa ducerentur: cæteri verò qui plures, quàm ſeptem,& decem annos nati erant, ad Latomias in Aegypto perducti fuerunt. Alij verò in diuerſas prouincias diſperſi ſunt, alij vt ferro trucidarentur,alij vt feris crudelibus feſtis, & ludis, qui ſuis dijs celebrabantur, exponerentur pauciores,quã ſeptem,& decẽ annos nati,venditi fuerunt, vt diuerſis mundi regionibus perpetuo ſeruitio eſſent obligati, qui numero fuerunt ad 90000. Hæc quidem calamitas (licet nullũ aliud argumentum adeſſet) ſatis erat,vt corda,quàm ſaxa duriora,redderet molliora. Mihi enim dicatur,num quis ex ijs,qui nati ſunt, vel poſtquam Deus mundum creauit ad hoc vſque tempus audiuerit vmquã, aut legerit in vnius ciuitatis obſidione,aut prælio tantum mortuorum numerum eſſe,quãtus in hac fuit? Neque inquã tantus, ſed nõ aliquod præliorum ex omnibus, quæ in terris fuerunt ad huius numeri dimidium perueniret? euoluant ſæpe,& ſæpius quęcunq; hiſtoriæ fidelium,& infidelium tum latinorum, tum barbarorum conſcriptæ ſunt,& mihi dicant num aliquis fuerit conflictus,cuius mortuorum numerum ad dimidium eorum aſcenderit, qui in obſidione ſolum Hieruſalem mortui ſunt.

Neque hic captiuorum numerum referam, neque mortuos, & captos

in alijs regni ciuitatibus,neque miſerabilem huius tam antiquæ,& nobilis Reipub.exitum,quæ quidem nondum reſtituta eſt.

Quod ſi mente,& ratione præditis notum eſt, hanc horribilem calamitatem illius ſummi iudicis præcipua diſpenſatione,quid aliud credendum eſt,niſi quòd omnium calamitatum maxima pro maximo quoque peccato contigerit ? Quod autem aliud peccatum eſſe poterat,niſi filij Dei, & totius terrarum orbis Domini indigniſſima mors ? Quis autem ſic incredulus erit,qui huic rationi non cedat ? id omne ſecundo Imperij Veſpaſiani anno contigit,vt Saluator,cui omnia præſentia erant, prophetauit, cum(vt Euangeliſta Luc.c.19.refert)vidit ciuitatem Hieruſalem, & flens ſuper illam prophetauit.

Ad has calamitates aliam idem hiſtoricus refert, quæ illi iure optimo omnium,quæ in illa obſidione contigerunt,maxima videtur: nonnulli enim ex obſeſſis cum decernerent ad Romanos propter ingentem ciuitatis famem ſe recipere,aurum,quod habebant,deglutiebant,vt deinde,ventrem exonerando illud recuperarent,& eo ad viuendum vterentur.Id cũ reſciſſent milites Arabes,& Syrij,& nonnulli Romani vnica nocte uētres duorum millium horum miſerabilium aperuerunt,vt in inteſtinis aurum perquirerent,quod abſconditum ferebant.

Hoc autem cum durũ Imperatori videretur,& maximas proponeret illis pęnas,qui hoc agerent, neque tamen ob hanc cauſam ceſſabant à tāto ſcelere,licet id ſecreto facerent,& ſæpe nihil in illorum infęlicium viſceribus inueniebant,tantum potuit humana malitia,& pecuniæ cupiditas. Iā videatur,quàm vere dixerit Dominus huius temporis calamitates,omnes præteritas,& futuras facilè vincere. Quando enim vmquam tales crudelitates viſæ ſunt vnà cum ijs,quæ narratæ ſunt ?

De prodigijs,& horribilibus uiſionibus, quæ Hieruſalem euerſionem nunciarunt, antequam euenerit.

NON erit quidem a propoſito noſtro alienum ad ea, quæ dicta ſunt addere ea,in quibus diuina pietas,atque clementia,vel in ipſos ingratos ſe oſtendere voluit.Primum poſt commiſſum peccatum quadraginta annos eos expectauit,quibus omnes Apoſtoli, & in primis Sanctus Iacobus propinquus Domini(qui Hieruſalē Epiſcopus conſtitutus fuit)quotidie eos admonebat,vt eos ad pęnitentiā impelleret, ſi forte tantam vim lacrymarum effundere poſſent, vt iræ potentis iudicis flammā extinguere poſſent. Qui tanta mora,illi apertè ſignificabat, quòd illorum ſalutem expetebat.

Non enim Deus tantum peccatoris mortem amat,quantum vt cōuertatur,& viuat.Ad hæc diuina clementia in eo inſiſtebat,vt illorũ cordium

duri-

duritiem emolliret prodigia illis, & nonnullarum rerum ſpecies in cœlo oſtendendo, & dextera manu enſem tenens digladiabatur, minando illis, atque ignoſcendo: cuius rei habemus relationem eiuſdem hiſtorici li. 7. vbi ſic ſcribit. Denique miſerabilis populus illis quidē fallacibus, Deumq; calumniantibus, erat credulus. Certis verò prodigijs, & futuram ſolitudinem præuunciantibus, neque attendebant animo, neque credebant, ſed velut attoniti, nec aut oculos habentes, aut animas, edicta Dei diſſimulauere: modo cum ſupra ciuitatem ſidus ſtetit ſimile gladio, & per annum perſeuerauit cometes: Præterea vigeſimo primo die mēſis Artemiſij, qui maius eſt, viſio quædam apparuit fidem excedēs. Pro fabula fortaſſe, quod dicturus ſum haberetur, niſi, qui viderunt, ſupereſſent, & clades dignæ præſagijs ſecutæ fuiſſent. Namque ante Solis occaſum viſi ſunt permanę ferrei currus totis regionibus, & armatæ acies tranantes nubila, & ciuitati circumfuſæ. Feſto autem die, quam Pentecoſten vocant, nocte ſacerdotes intimum templum more ſuo ad diuinas res celebrandas ingreſſi primum quidem motum, quendamq; ſtrepitum ſenſerunt: poſtea vero ſubitā vocē audiere, quæ diceret. Migremus hinc. Quod autem his horribilius fuit, Ieſus quidam filius Anani, Plebeius, & ruſticus quadriennio priùs, quam bellum gereretur, in ſumma ciuitatis pace, atque opulentia, cum ad feſtum diem veniſſet, quo ategias in honorem Dei componi in tēplo ab hominibus mos eſt, repente exclamare cępit: Vox ab Oriente: Vox ab Occidente: Vox a quatuor ventis: Vox in Hieroſolymam, & templum; Vox in maritos nouos, nouaſq; nuptias: Vox in omnem hunc populum. Atq; hæc interdiu, nocturq; clamitans omnes ciuitatis vicos circuibat. Nonnulli autem virorum inſignium, aduerſum omne indignè ferentes corripiũt hominem, multiſq; verberibus afficiunt. Ille autem neque per ſe, neq; ad eos, qui ſe multabant: ſecretò quidquam loquutus, eadem, quæ priùs vociferans perſeuerabat. Magiſtratus autem rati, quod erat verum magis diuinum eſſe hominis motum, ducunt eum ad Romanorum præfectum: vbi plagis vſque ad oſſa laceratus, neque ſupplex cuiquam fuit, neque lacrymauit.

Vt autem reuertamur ad rem, tribus muris, quos diximus funditus euerſis ciuitatis bonis direptis, captis, & interfectis omnibus, quos inuenerunt iuſſit Imperator, vt omnes muri, & omnia ædificia illius, quæ quidē ſatis pulchra erant, ſolo æquarentur, vt (quemadmodum prophetauit Saluator) in ea lapis ſupra lapidem non remanſerit. Hic fuit infęlix finis illius tam antiquæ, & nobilis ciuitatis in toto terrarum orbe cognitæ, & celebratæ: qui illi accidit poſt annum 2700. eius primæ ædificationis, qđ per Regem Melchiſedech factum fuit: & 1679. anno poſtquã iterum Rex Dauid eam fabricauit, atque nobilitauit.

At neque illius antiquitas, neque amplitudo, & munitio, neque am-

plæ diuitiæ, neque religionis gloria, ſatis fuerunt, quæ hoſtibus impedimento eſſent, quo minus eo modo excinderetur, quo iam diximus.

Hoc fuit illorum præmium, qui Chriſti regnum recuſantes, dixerunt: *Non habemus Regem, niſi Cæſarem*. Cum hic Rex, quem ſibi cooptarunt hanc illis retulerit gratiam.

De alijs calamitatibus, quas paſſa, & hactenus patitur illa Iudæorum pars quæ in ſua incredulitate perſeuerat.

EXPOSITIS calamitatibus, quas in obſidione Hieruſalem paſſa eſt reliquum eſt, vt eas perſequamur, quas poſt excidium paſſa eſt, & adhuc patitur illa populi pars, quæ in ſuæ infidelitatis tenebris his quoque temporibus perſeuerat, quæ eſt noſtræ diuiſionis, quam ſuperimus fecimus, tertia pars: Vt cum dicat Deus per Iſaiam, quòd tribulationum moleſtiæ intellectum aperiunt fieri poterit, vt hac ratione, qui oculis clauſis eos adaperiant, cum calamitatum quaſi diluuiũ videant, quæ alijs calamitatibus etiam cumulabantur, & ordine illas conſequebantur, quæ numquam antea viſæ fuerunt in ſe irrumpere.

Præterea nobis ſciendum eſt, Deum in omnibus ſuis rebus Deum eſſe, in omnibus inquam magnum, in omnibus admirabilẽ, magnum in pręmijs, cum pro filio, quẽ illi Patriarcha Abraam offerre voluit, tot illi filios pollicitus eſt, quot cœli ſtellæ ſunt, & magnum in pęnis, cum pro peccato vnico mortali æternis peccantem coerceat pęnis, vt in angelorum ſupplicio apparet, qui defecerunt.

Altero ſuæ bonitatis amplitudinem, altero ſuæ iuſtitiæ ſeueritatem declarat, altero nos ad ſui amorẽ impellit, altero ad timorẽ inducit, quæ omnium precioſiſſimæ gemmæ ſunt. Hic ego hortor omnes, qui in anima ſua hos nobiliſſimos affectus excitare volet, vt Leuitici cap. 26. & Deuteronomij cap. 28. legat & videbit, quàm benignus, & magnificus ſit Deus in præmijs, quamque terribilis, & horribilis in pęnis, ex quo hos duos affectus magis cognoſcere poterit: ibi etiam Dei morem cognouerit, quo in illos vtitur, qui illius diuinæ iuſtitiæ verberibus, non emendatur, id eſt nouas illis plagas cumulando, vt ſaltem poſtremis oculos adaperiant, quos primis aperire noluerunt. Quod ſi in ſua obſtinatione perſeuerarent, is quoque in ſupplicijs obſtinatus perſeueraret. Et ne quis exiſtimet hoc meum eſſe inuentum hic uerba ipſius Dei adſcribam, quæ in ſuperius dicto cap. Leuitici ſcripta leguntur, vbi poſt primas minas in contumaces, quæ ſunt morborũ, famis, & perſecutionũ inimicorũ, ſic inquit. *Sin aũt nec ſic obedieritis mihi, addã correptiones ueſtras ſeptuplũ pp peccata ueſtra, & cõterã ſuperbiã duritiæ ueſtræ*, & ad has alias pęnas addẽdo ſtatim iterũ dicit. *Si ambulaueritis ex aduerſo mihi nec uolueritis audire me, ad*

dam-

dam plagas veſtras vſque ſeptuplum propter peccata veſtra inducamque ſuper vos gladium vltorem fœderis mei.

Et poſt hæc verba alias nouas calamitates, in eandē ſententiam repetit inquiens. *Sin autem nec per hæc audieritis me, ſed ambulaueritis contra me, & ego incedam aduerſus vos in furore contrario, & corripiam vos ſeptem plagis propter peccata veſtra ita, vt comedatis carnes filiorum veſtrorum, & filiarum veſtrarum. Deſtruam excelſa veſtra, & ſimulacra confringam, cadetis inter ruinas idolorum veſtrorum, & abominabitur vos anima mea in tantum, vt vrbes veſtras redigam in ſolitudinem, & deſerta faciam ſanctuaria ueſtra, nec recipiam ultra odorem ſuauiſſimum. Diſpergam terram veſtram, & ſtupebunt ſuper ea inimici veſtri, cum habitatores illius fuerint. Vos autem diſpergam in gentes, & euaginabo poſt vos gladium, eritque terra veſtra deſerta, & ciuitates veſtræ dirutæ.*

Hæc omnia ſunt Dei verba in dicto capite, quæ cum dicta fuerint iam ante amplius, quàm tria millia annorum ab illo Domino, cui omnia futura præſentia ſunt; nunc ad vnguem adimpleta cernimus, quod ſatis eſſe debebat, ad illorum oculos aperiendos, qui etiamnum in ſua cæcitate perſeuerant. De quibus poſtea fuſius dicemus.

Hæc autem adduxi, vt hæc Dei obſtinatio intelligatur, in qua Deus verſatur, cum eos ſupplicijs afficit, quos hoc medicinæ genere curare volebat, idem ſignificauit, cum ſuo populo his verbis loquens. Viuo ego dicit Dominus, qui manu forti, & extentó brachio, & furore effuſo ſuper vos regnabo. Secundum autem conſuetudinem in hoc capite expoſitam, quemadmodum maxima vſus eſt miſericordia, cum ijs, qui ex hoc populo ſe conuerterunt, tantam illis gratiæ abundantiā tribuens, (vt quemadmodum in tripartita hiſtoria inquit Sozomenus,) vitæ illorum ſanctiſſimorum Aegypti patrum auctores, & inuentores fuerint. ſic in eos, qui ſuum Saluatorem cognoſcere noluerunt, neque Prophetarum teſtimonijs, neque illa Hieruſalem horribili ruina illius iuſtitiam excitat, vulnera vulneribus, & calamitates calamitatibus cumulādo. Quod nūc ſummatim expoſiturus ſum, ne in his triſtibus tragœdijs nimium temporis conterā.

Cum vellet igitur Deus alia calamitate eos viſitare, qui adhuc in ſua incredulitate perſeuerabant, permiſit, vt Iudæi, qui in Aegypto Cirene, & Alexandria morabantur a Romano Imperio Traiano Imperatore deficerent, ex quo iterum diſſipati, & ex illis innumerabiles interfecti fuerunt. Et quoniam neque hac calamitate ſe ad Deum conuerterunt, aliam maiorem illis inflixit. Nam cum iterum ab iiſdem Romanis deficerent Imperatore Adriano, a quodam magno ſedutore decepti, qui ſe magnam mundi lampadam eſſe dicebat, iterum ab hoc Imperatore deuicti fuerunt, & omnis illorum natio de Hieruſalem in exilium eiecta fuerit, & de tota illius ditione, & deinde in ea ciuitate nouus populus habitauit, & antiquū Hie-

ruſalem nomen emiſit, & Elia Adria vocata fuit nomen ab Elio Adriano ſumptum, vt nominis mutatione mores quoque antiquos mutaret. In hoc bello inquit Dion coccius, quinquaginta millia hominum interfecta ſunt, ſine reliqua mulcitudine inermi, & quinquaginta oppida ſatis munita, & noningenta & octuaginta quinque loca, & villæ, quæ habitabantur. Vt poſt vindemiam, quam Veſpaſianus fecit, Dei verbera reuerſa ſunt, vt Traiano, & Adriano Imperatoribus in vineis exquirerent, núquid reliquum eſſet, qui cũ adhuc in ſua cęcitate perſeuerarent horũ calamitatum nulla ratione habita, Dei quoque flagellum in illos perſeuerauit, vt illis minatus erat. Imperatore Valente Arriano hæretico de ciuitate Diocęſarea egreſſi maximum exercitum pararunt: & cum eo bellum geſſerunt, & omnes finitimos depopulabantur: contra quos venit Gallus Cæſar, qui tunc Antiochiæ verſabatur, & eos deuicit, diſperdit, & illam ciuitatem deleuit. Deinde ſeditio per Alexãdrinos excitata eſt: vbi multos ex illis habitabãt.

Quo tempore de ciuitate eiecti fuerunt, & illorũ ſynagogæ euerſæ, & domus direptæ, & hac ratione in illa magna ciuitate ſolitudo facta eſt. Ex quo cernitur nullis ex his temporibus vllam aggreſſos eſſe prouinciã, quæ illis benè ceſſerit, cum illis Deus pollicitus ſit, quòd ſi illius legẽ ſeruaſſent, omnia, quæ tentaſſent, illis proſperè euentura. Ad hanc calamitatẽ alia hoc modo accedit. Quidã Iudæus Cretenſis deceptor, ſe Moyſẽ eſſe finxit de cœlo miſſus, vt per mare omnes Iudæos illius inſulæ abduceret, vt alias eos perduxit per mare rubrum ſicco pede cum Aegypto egreſſi ſunt, qui illius verbis fidem pręſtans, & illius promiſſis adducti, ſuos negligebãt exercitus, & ſua bona deſerebãt, vt illũ ſequerẽtur. Tãdẽ vbi dies ſtatus venit, deceptor præibat, & alij eũ cũ vxoribus, & filijs cõſequebãt.

Quos perduxit ad quoddam altum, & præceps ſaxum, quod mari imminebat, & illis iuſſit, vt tamquam piſces ſe in mare demergerent, & abſque dubio fore, vt ſine iactura traijcerent, quod ita factum eſt ab ijs, qui præcedebant, qui omnes ſe præcipites dederunt, & demerſi mortui ſunt: ſed horum periculo alij cautiores effecti ſunt, & vitam conſeruarunt, & omnes ſuam reprehendebant ſtultitiam, quod tam leuiter credidiſſent. Qui cum vellent ſuum deceptorem interficere, eum apprehendere nequiuerunt, quod ſtatim euanuit.

Quapropter multi ſuſpicati ſunt, aliquod falſum fuiſſe dæmonium humana figura indutum. Hoc fuit iuſtum Dei iudicium, vt prophetauit Saluator, cum inquit. *Ego veni in nomine patris mei, & mihi non crediderunt alij ſuo nomine venient, & credent eis.*

Neque exiſtimet quiſquam ſuperioribus tantummodo temporib. eos viſitaſſe, qui in ſua incredulitate perſeuerarunt, vt infortunium, & calamitates (vt diximus) illis intellectum aperiret. Quod noſtris quoque téporibus alias vidimus calamitates, quæ illis contigerunt.

Non

Non enim fuit leue vulnus illud, quod acceperunt, cum Catholicis noſtris regibus Ferdinando, & Iſabella noſtram fidem ſuſcipere noluerunt, & de Hiſpania ab illis in exilium eiecti fuerunt.

In quo exilio multas paſſi ſunt calamitates, tum in nauigatione ad alias nouas terras, tum dum in barbarorum terris fuerunt ab ijs barbaris nationibus, inter quas verſarentur, cum hoc exilium vſque ad Orientem Solem perueniret.

Hoc autem loco christiana caritas, & ſalutis animarum zelus, me admonet, vt multos falſo fidei noſtræ Zelotes admoneam, qui cum ijs malefaciunt, aut aliquo damno afficiunt, qui extra noſtram fidem ſunt, vt Macometani ſunt, vel Iudæi, vel Hæretici, vel Gentiles, ſe peccare non exiſtimant.

Maxime quidem falluntur ij, ſunt enim, vt fideles, proximi iſti quoque; vt ex illa Saluatoris parabola colligitur, quæ de pietate, & auxilio Samaritani in vulneratum tractat. Et licet ſupponamus Deum velle infidelem propter ſua peccata pœnis afficere, & deligat miniſtros, per quos ſuam exequatur iram: tamen non minus ij diuinæ iuſtitiæ executores peccant, ac ſi tales non eſſent. Rex in Babiloniæ Dei miniſter fuit in ſuo populo puniendo, & in ſuo templo propter gentis peccata delendo (ſic enim eum vocat per Iſaiam Deus virgam ſui furoris, & ſuæ indignationis baculum) at quod ipſe id non faciebat, vt Dei offenſiones vindicarent, ſed vt tyrannidem in terris exerceret, maximis calamitatibus, & verberibus, vitæ, & illis tanti regni amiſſione punitus fuit.

Quòd Hieremias fuſiùs in capite 50 & 51 narrat. Quæ capita ſuæ prophetiæ maiora ſunt, narrans omnem illam tam magnam calamitatem illi contingere, quòd Dei hæreditatem, & illius templum ſanctum deſtruxiſſet Iſaias quoque prophetauit hoc tantum Babiloniæ flagellum his verbis. *Omnis, qui inuentus fuerit in Babilonia occidetur, & omnis, qui ſuperuenerit cadet in gladio. Infantes eorum allidentur, in oculis eorum diripietur domus eorum, & vxores eorum violabitur. Ecce ego ſuſcitabo ſuper eos medos, qui argentum non querant, nec aurum velint, ſed ſagittis paruulos interficient, & lactentibus vberis non miſerebuntur, & ſuper filios non parcet oculus eorum. Et erit Babylon illa glorioſa in regnis inclyta in ſuperbia Chaldæorum, ſicut ſubuertit Dominus Sodomam, & Gomorrham.*

Tandem fuerunt Babyloniæ plagæ, vt cum illas vidit propheta Iſaias in ſpiritu dixit. *Propter hoc omnes manus diſſoluentur, & omne cor hominis contabeſcet, & contereretur torſiones, & dolores tenebunt, quaſi parturientes dolebunt.*

Huiuſmodi igitur ſunt illorum pœnæ qui proximis iniuriam inferunt licet diuina iuſtitia illis vtatur, vt aliorum peccata caſtiget. Vt nonnunquam ad id, & dæmones adhibeat.

reuertar ad rē, hæc omnia calamitatū genera, quæ patitur illa huius gētis pars, quæ etiamnum in hac cęcitate perſeuerat, permittit Deus, vt hoc ſupplicium illis adaperiat intellectum, & illis oſtendat à Deo eſſe deſertos, & ita ad illum, & ad vnigenitum eius filium, & Dominū noſtrū ſe conuertāt.

De vniuerſali exilio, quod adhuc patitur illa pars huius populi, quæ in ſua infidelitate perſeuerat. *Cap.* X V I I I.

OMISSIS autē ijs calamitatibus, quæ ſingularū terrarū, & ciuitatū fuerunt, operę pretiū erit de generali exilio, & effuſione illis populi, quā hactenus illa populi pars, quæ in ſua incredulitate etiānū perſeuerat agere. Et primū illud in omnibus ſcripturis compertiſſimum eſt, quòd oēs publicæ, & generales terrarum orbis calamitates propter peccata contingunt, vt initio a nobis propoſitum fuit, & quo maiora peccata ſunt, eo etiā maiora ſunt verbera, & ſupplicia, quæ Deus pro illis mittit: & quo hæc ſupplicia ſunt maiora, eò maiorū peccatorū argumenta, & indicia ſunt, cū diuina iuſtitia æquiſſima ſit, & peccatis ſupplicij quantitatē adæquet. Iā igitur prudenter animaduertamus, quodnā ſit hoc exilium, de quo loquimur: ſi tempus ſpectamus iā mille, & quingenti anni elapſi ſunt, ex quo incępit, ſi locum nullus locus certus eſt, vbi vniuerſa gēs verſetur, & ex ſe reipublicæ ſtatum efficiant, ſed per totum terrarum orbem diſperſi ſunt, modo in Aethyopum terris, modo Turcarum, modo Paganorum, modo Chriſtianorum commorantur: ſi exilij qualitatem reſpicimus, videbimus quidem eſſe omnium laborioſiſſimos, oppreſſiſſimos, & infimos, cum in illis adimpleatur illa Pſ. 68. prophetia, quæ de illis verba faciens, inquit. *Obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua.* Illud quidē mirū eſt, quòd cū tā multæ ſint genera nationū, & ſectarū in terris, & tā inter ſe inimicæ ſint, & in tā multis reb. diſcordes, tā in ijs, quæ ad religionē, quàm ad Reipu. adminiſtrationē in vna ſola conueniunt, i. in negligenda, male tractanda, & affligenda hac miſera gente. Vt iudæi nomen, quod clariſſimū, & illuſtriſſimū in terris fuit, cū in illo populo religio florebat, nunc contumeliarū nomen factum ſit, vt nihil iniurioſius habeatur, quàm hominem hoc nomine appellari.

Cū autem hoc exilium, & populi diſſeminatio, ſit tam contumelioſa, tamq; antiqua, cūq; omnib. ſuperiorib. calamitatib. narratis ſit adiuncta, nōne æquum erit inueſtigare, cur ille iuſtiſſimus iudex, qui ſuperioribus diebus tantæ ſibi hic populus curæ fuit, nunc eū ita delirare permittat, & in omnib. totius terrarū orbis nationib. affligi, idque nō centum annos, vel ducentos, ſed mille, & quingentos? Quòd ſi antiqua tēpora reſpexerimus, inueniemus qdē, qd hic populus nunq̄ ſe ex aīo ad Deū conuertit,

neque

neque vmquam in ſuis calamitatibus eum inuocauiſſe, quin illi auxilium tulerit,& liberauerit: ſæpe propter diuerſa peccata & præſertim, propter idolatriæ peccatum, diuina potentia à Madianitis, Moabitis, Amonitis,& Philiſteis oppreſſus, & ſubiugatus fuit, & illud pro comperto habebitur, numquam in omnibus ijs calamitatibus ſe penitus ad Deum conuertiſſe, neque ex animo auxilium ab illo petijſſe, quin captiuitate liberati fuerint: cum illis Deus vel duces, vel Prophetas, vel angelos dederit, qui illis opitularentur: itaque cum ab Aſſyriorum Rege eſſent obſeſſi Regis Ezechiæ precibus angelum miſit, qui vna nocte centum, & octuaginta millia hominum interfecit,& ita liberati ſunt. Mitto quę mirabilia auxilia Deus per illas nobiles,& ſanctas mulieres Eſther, Iudith, & Delbona, & alias multas, quas enumerare longum eſſet, miſerit.

Cum huiuſmodi ſit igitur antiquus Dei mos in hunc populum, nunc ſcire velim, qui fieri poteſt, quin, cum tam multas preces quotidie fundāt, & legis cærimonias ſeruent, tam multos poſt annos non exaudiantur, & auxilium impetrent? An mutauit Deus tempore, & multis annis conditionem, aut naturam, quam habebat, cum numquam illis temporibus fuerit inuocatus, quin exoraretur? nunc autem toties vocatus non reſpondit? quis hanc blaſphemiam effutiet? *Non eſt Deus* (inquit Balaam, Nu. 23.) *quaſi homo*, vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur. Imo tā eſt Dei proprium, vt immutabilis ſit, vt ex ijs, quæ inter Deum, & illius creaturas interſunt, vnum hoc ſit, nullam eſſe creaturam, neque in cœlo, neque in terra, quin alicui mutationi, vel corporis, vel ſpiritus obnoxia ſit: at in vno Deo ęternitatis ratione eſſe non poteſt, quæ ita illius propria eſt, vt hæc vna ratio ſuaſerit Ariſtoteli, mundum ab æterno fuiſſe, ne in Deo mutationem poneret, cum illud alio tempore velit, quod noluerit alio.

De quo errore nihil eſt, quòd hoc loco ex profeſſo agamus. Cum igitur hæc immutabilitas ſit tam propria illius ſummæ æternitatis, mihi dicant cur: cum in tota ſacra ſcriptura, ne ſemel quidem reperiatur, quin Deus cum ex animo inuocaretur, inuocantibus auxiliū ferret: nunc, cum toties inuocetur, nullū conſolationis genus, nullū auxiliū illis mittit, qui eū inuocant præſertim cū ſuā legē, vt ipſi arbitrantur, obſeruent? Quis huic petitioni reſponderit?

Multò minus reſpōdebunt ſequenti. Poſtquā Moyſes populo magnas expoſuit calamitates, quæ illis contingere debebant, niſi legem obſeruarent, hæc verba addidit. Deu. c. 30. *Cum venerit ſuper te hæc maledictio, quam propoſui tibi, & ductus pœnitudine cordis tui, in vniuerſis gentibus, in quas diſperſerit te Dominus Deus tuus, & reuerſus fueris ad eum, & obedieris eius imperijs, ſicut ego hodie præcipio tibi cum filijs tuis in toto corde tuo, & tota anima tua, reducet te Dominus Deus tuus de captiuitate tua de cun-*

ctis

ctis populis in quos te ante diſperſerit.

Idem Azarias quoque prophetauit, qui cum Rex Aſa ex magna victoria reuerteretur per Dei manum contra Regem Aethiopiæ parta ſpiritus Dei plenus, ſic inquit. 2. Par. 15. *Audite me Aſa, & omnis Iuda, & Beniamin. Dominus uobiſcum, quia fuiſtis eum eo, ſi quæſieritis eum inuenietis: ſi autem dereliqueritis, derelinquet vos. Tranſibunt autem multi dies in Iſrael abſque Deo vero, & abſque ſacerdote doctore, & abſque lege: cumque reuerſi fuerint in anguſtia ſua ad Dominum Deum Iſrael, & quæſierint eum, reperient eum*. Hæc eſt Dei promiſſio in omnibus ſanctis ſcripturis pro ijs confirmata, qui ex animo pęnitentiam agunt. Quid autem hic reſponderi poteſt? Nonne Deus eadem veritas eſt. Nonne tam longe abeſt, vt Dei verbum deficiat, quantum ab ipſa veritate abeſt fieri poſſe, vt aliquando ipſe Deus non ſit? Nonne certum eſt cœlum, & terram deficere poſſe, at Dei verbum numquã defuturum? Quid aliud magis amplificant Pſalmi oēs, quàm Dei veritatem? Propter hanc cauſam eum Dauid Pſ. 30. *veritatis Deum*, vocat, & vt illius certitudinē, & conſtantiā ſignificaret, inquit, quod eã habet in cęlis fixã, & ſcriptã, qui incorruptibiles ſunt, vt nobis ſignificet, hanc veritatem numquam defuturam.

Hæc igitur veritas diuinæ promiſſionis me defendat. Quod ſi hæc gens inquit, ſe verè ad Deum eſſe conuerſas, & illius legis fideliter obſeruare, qui fieri poteſt, quin illa infallibilis veritas, huius promiſſionis verba nō adimpleat? quis huic petitioni reſpondere poterit?

Ad hæc illud addo, quod ſequitur: qui ſanctas legerit ſcripturas, inueniet, quod illud Dei maximè proprium eſt, legis obſeruatoribus innumerabilia bona permittere.

Hoc nobis ſignificat illa Pſalmi verba c. 33. *Oculi Domini ſuper iuſtos: & aures eius in preces eorum. Vultus autem Domini ſuper facientes mala: vt perdat de terra memoriã eorum. Clamauerunt iuſti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. Iuxta eſt Dominus ijs, qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit. Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus, cuſtodit Dominus omnia oſſa eorum: vnum ex eis non conteretur*. Hæc omnia ſunt Dei verba per hunc Prophetam prolata. Et in hanc ſententiam inquit Pſ. 36. inter cætera bona, quæ iuſto pollicetur addit, & hoc boni genus. *Cum ceciderit non collidetur: quia Dominus ſupponet manum ſuam*. Quid autem mollius, quid ſuauius hoc promitti poteſt? Et quoniam amicorum fidelium maximè proprium eſt ſuis amicis aduerſis rebus auxilium ferre in his verbis Propheta concludit Pſalmum. *Salus autem iuſtorum a Domino, & protector eorum in tempore tribulationis, & adiuuabit eos Dominus, & eruet eos à peccatoribus, & ſaluabit eos: quia ſperauerunt in eo*. Quid autem aliud continet Pſal. 90. qui incipit. *Qui habitat*, niſi bona iuſtorum ſuis tēporibus

gnauit, Illos terræ promiſſionis Dominos effecit. tandem ſi ſe habuit cum illis in toto illo itinere, vt Moyſes dixerit, quòd Deus illos per illud iter perduxerit eadem cura, ac diligentia, qua pater paruulum filium perducit. Et idem Dominus illis dixit. Exo. 19. *Vos ipſi vidiſtis, quæ fecerim Aegyptijs, quomodo portauerim uos ſuper alas Aquilarum, & aſſumpſerim mihi.* Ex eo die quando vmquam Deus illis in ſuis calamitatibus defuit. Quàm multos prophetas ſæpe illis mittebat, vt ſupplicij eos admoneret, quo illos affecturus erat, niſi ad melius vitæ genus ſe transferrent?

Ad videamus iam quid de hac paterna Dei prouidentia, atque cura factum ſit. Vbi illius miſericordiæ ſunt? quomodo illius populi, quem ſibi ex omnibus orbis terrarum nationibus delegerat, oblitus eſt, quid de miris victorijs, quas toties illis largiebatur aduerſus hoſtes, a quibus opprimebantur, factum eſt? Quid de prophetis, per quos ſuam voluntatem admonebat, atque declarabat?

Quomodo illius ſui teſtamenti oblitus eſt, toties repetiti, vbi inquit, quod ſi ipſe eſſet ſuus populus, & ipſe foret illius Deus? & eum eſſe illius Deum, eſt eſſe illis omnia, quæ ad illius ſalutem, & conſolationem ſpectarent, præſtare.

Quid eſt hoc? Quænam mutatio hæc eſt? Quæ deſtitutio tam multorum annorum, in quibus nihil ſuperiorum fuit, ſed calamitates calamitatibus cumulatæ, perſecutiones perſecutionibus: iniuriæ iniurijs, oppreſſiones oppreſſionibus, licet hæc gens (vt arbitratur ipſa) in tam multis calamitatibus, in fide & legis obſeruatione perſeueret? vbi prouidentia, & paterna cura, quæ Deo eorum eſt, qui illi ſeruiunt? vbi illius fidelitas? vbi bonitas? vbi veritas? vbi miſericordia? vbi iuſtitia? fides in ſuum populum, qui tam multa patitur, quòd tantopere illi fidelis ſit? ſi nulla hic alia culpa eſt grauior omnibus antiquis, neceſſe erit omnem diuinitatem cum omnibus his perfectionibus negare. Omnes enim deficiunt, ſi cum non adſint maiora peccata, tanto rigore vtitur.

Hæc fauorum, & diuinorum auxiliorum promiſſa omnibus bonis cõmunia ſunt. Alia ſunt, quæ magis præcipuè cum hoc populo verba faciunt ſi diuina mandata ſeruauerint, quę eidem populo declarauit Moyſes, c. 28. Deuteronomij his verbis. *Si mandata Dei cuſtodieris faciet te Dominus Deus tuus excelſiorem cunctis gentibus, quæ verſantur in terra. Venientque ſuper te vniuerſæ benedictiones iſtæ, & apprehendent te. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. Benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, fructuſque iumentorum tuorum, greges armentorum tuorum, & caulæ ouium tuarum. Benedicta horrea tua, & benedictæ reliquiæ tuæ. Benedictus eris ingrediens, & egrediens, ideſt in omnibus operibus, & vijs tuis. Dabit Dominus inimicos tuos, qui conſurgunt aduerſum te corruentes in conſpectu tuo. Per vnam viam venient contra te, & per ſeptem fugient a facie*

tua conſtituet te Dominus in caput, & non in caudam, & eris ſemper ſuper,
& non ſubter.

Ad hæc verba addamus ea, quæ idem Dei a ſecretis cap. 26. Leuitici
inquit, vbi inter cætera bona, quæ multa ſunt, ſic ait. *Perſequemini inimi-*
cos veſtros, & corruent coram vobis, perſequentur quinque de veſtris cen-
tum alienos, & centum de vobis decem millia: cadent inimici veſtri gladio
in conſpectu veſtro. Reſpiciam vos, & creſcere faciam: multiplicabimini,
& firmabo peccatum meum vobiſcum. Ponam tabernaculum meum in me
dio veſtri, & non abijciat vos anima mea. Ambulabo inter vos, & ero
Deus veſter, voſque eritis populus meus.

Hæc Dei verba, & promiſſa de quorum veritare ſuperiùs tractauimus
neque erat, quod de ea tractaremus, cum tam certa ſint, tamque infallibi-
bilis, vt idem Deus eſt. Quod cum ita ſe habeat, fateor me ſtupeſcere,
& ſummopere admirari, cum videam, hæc verba non ſatis eſſe ad illam
gentē illuminādā, qui adhuc firma, & obſtinata in ſuis teuebris pſeuerat.

Quod enim verba ſunt in his diuinis promiſſis, tot in illorum cæcita-
tē teſtimonia, & argumēta ſunt. Nā ſi gloriantur diuinæ legis obſeruatio
ne qūo horū bonorū nullū huius legis obſeruatoribus promiſſorū nō prę
ſtat Deus? Omnia ſigillatim enumerēt, & intelligēt non ſolū multū ho-
rum ad illos pertinere, ſed penitus contrarium, vt res ipſa demonſtrat.

Hic inter cætera bona pollicetur Deus fore, hanc gentem omnibus,
quæ in terris verſantur, excelſiorem, & in ſublimi ſemper, & numquam in
imo, & fore caput, & nunquam pedes.

Iam videamus quantum abſit, vt hæc gens huiuſmodi ſit, cum nulla
ſit gens in omnibus totius terrarum orbis, nationibus afflictior, vt om-
nibus compertiſſimum eſt. Nonne hæc vna animaduerſio ſatis eſſe debe
ret, quæ huic genti ſuum errorem oſtenderet? Credo equidem illud ex
omnibus cauſis, fuiſſe in cauſa vt Deus tam diſtinctè ſuæ legis obſeruato
ribus hæc tanta bona polliceretur, vt cum viderent, hæc ſibi deeſſe bona
ſe legem non ſeruare certo ſcirent, ex quo, & illud ſequitur non eſſe in
Dei amore, & gratia, ne ſua ſe ignorātia in tam aperta re excuſare poſſent.

Quod ſi vlterius proceſſerimus, videbimus profecto, quòd vt Deus
hæc bona ijs pollicetur, qui legem cuſtodiunt ita in antedictis capitibus
maxima ſupplicia illis minatur, qui eam non ſeruauerint. At videamus
num hæc ſupplicia illis conueniant, cum iam viderimus ad eos bona ni-
hil pertinere. Inter ſupplicia, quæ illis Deus minatur, vnum eſt illius po
puli per omnes gentes diſperſio, & exilium, & ſic enim idem Prophe-
ta inquit.

Diſperget te Dominus in oēs populos a ſumitate terræ vſq̄ ad terminos eius: in
gētibus quoq; illis non quieſces, neque erit requies veſtigio pedes tui Dabit n.
tibi Dominus ibi cor pauidum, & deficientes oculos, & aīam cōſumptā mæ-

rore

rore,& erit vita tua,quaſi pendens ante te. Hæc eadem plaga, & Prophetia eſt in eodem cap. 26. Leuitici penè totidem verbis: vbi idem Dominus cum iiſdem loquens, ſic inquit. *Vos autem diſpergam in gentes, & vaginabo poſt vos gladium. Et qui de vobis remanſerint, dabo pauorem in cordibus eorum, in regionibus hoſtium terrebit eos ſonitus folij volantis, & ita fugient quaſi gladium, nemo veſtrum audebit reſiſtere.* Hæc ſunt Dei verba per ſuum Prophetam,quæ quidem mihi maximam admirationem afferunt,cum videam iam tria millia annorum elapſa eſſe, ex quo hic magnus Propheta,& diuinorum conſiliorum particeps huius populi exilium,& hanc diſſeminationem,quam nunc cernimus,prophetauit,idque tam apertis verbis,quàm ſi id ſuis oculis cerneret.

Hoc igitur modo argumentemur, ſi nulla bona, quæ Deus ſuæ legis obſeruatorib.pollicet̃ hic populus hẽt,& ſi verbera,& calamitates,quibus minatur in illo ad vnguem eſſe cernimus, cui dubium eſſe poterit,eos legem non cuſtodire: cum nullum bonum in illis videatur, quæ Deus pollicitus eſt,ſed contra exilia timores,& afflictiones, quæ illis minatur, qui illam non cuſtodiunt? & eam non cuſtodire compertum eſt, cum illum non recipiant Dominum,neque ei ſeruiant, cui iuſſit Deus per Moyſen,vt ſeruirent,cum veniſſet hac conditione, vt ipſe ſibi ſumeret vindictam eorum,qui illi non parerent.

Quid huic argumento reſponderi poteſt? Quam excuſationem apud illum iuſtiſſimum iudicem afferrent, qui huiuſmodi promiſſa ex altera parte legentes,& huiuſmodi minas ex altera, & his duabus rebus cum ſe coniuncti cernant,& tamen in ſua obſtinatione perſeuerent? cum tantã cęcitatem admirari incipio, nullam aliam inuenio rationem, qua me ex ea liberare poſſim,quàm animaduertere,quò illa perueniat anima,quæ ſit à Deo derelicta: vt in Pharaone cernitur,qui cum tot miracula cerneret, totque plagas in ſe; tamen in ſua obſtinatione perſeuerauit: & huiuſmodi videntur illi, qui hæc omnia cernentes: tamen in ſua incredulitate perſiſtunt.

Vt hæc omnia confirmemus,quæ diximus,hic adducam hiſtoriam,quę vna per ſe diligenter conſiderata ſine dubio ſatis erit, quæ illorum oculos aperiat,qui hactenus in cæcitate degunt: cum Holophernes generalis Nabuchodonoſor præfectus obſeſſit Betuliam (vbi illa nobiliſſima Iudith morabatur) cum videret,ipſam ciuitatem ſe ad reſiſtendũ parare (cum cæteræ quodammodo cum lætitia,illi propter ingentem timorem,quo illorum corda obſeſſa erant,obuiam prodirent) hac reſiſtentia admiratus,& iratus primos ex filijs Amon,& Moab acceſiuit (qui illius gentis vicini, & finitimi erant) vt ab illis illius populi conditionem diſceret, & vires, quibus fidebant,cum ille ſolus placide accipere nollet.

Tum Achior filiorum Amon princeps habita facultate loquendi pro-

teſtans

teſtans ſe veritatem dictorum eſſe in ijs, quæ diceret, omnem hiſtoriam, & originem illius populi narrauit, & omnia miracula, quæ Deus pro illo populo operatus erat, tam in plagis Aegypti, quàm cum mare apertum eſt, cum ſicco pede tranſierunt, & omnis Pharaonis exercitus ſubmerſus eſt, qui illum ſequebatur.

Et narrauit præterea, vt illius Deus eum quadraginta annos in deſerto cœleſti prouiſione, & cibo ſuſtentauit, quodque ſui Dei fauore ſine arcu, ſine ſagittis, ſine armis totius Cananæorum terræ potitus erat, quod illorum Deus pro illis pugnabat, & dum in cultu Dòmini Dei ſui perſeuerarunt rebus ſecundis, & omnium rerum copia vſi ſunt.

Quotieſcunque autem præter ipſum Deum ſuum alterũ coluerunt dati ſunt in prædam, & in gladium, & in opprobrium, quotieſcunque autem eos a Dei ſui cultu receſſiſſe, pœnituiſſet, ſeque ad Deum cõuertiſſent, ipſe illum liberabat, & ſuæ patriæ reſtituebat. Nam & ante hos annos cũ receſſiſſent a via, quam dederat illis Deus, vt ambularet in ea exterminati ſunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti ſunt in terram non ſuam, ſed reuerſi ad Dominum Deum ſuum ex diſperſione, qua diſperſi fuerant, adunati ſunt, & iterum hæc loca poſſident.

Nunc ergo mi Domine dicebat ille, vt quidem ſentio perquiras, ſi eſt iniquitas eorum in conſpectu Dei eorum, & aſcendemus ad illos, quòd illos nobis Deus tradet, ſi verò non eſt offenſio populi huius coram Deo ſuo non poterimus reſiſtere illis, quoniam Deus eorum defendet illos, & erimus in opprobrium vniuerſæ terræ. Quàm autem vera fuerint hæc ab Achiore dicta, non ſolum huius negocij euentus ſignificauit, ſed omnes, qui ſacras legerunt hiſtorias, id omne verum eſſe compertiſſimum eſt.

Sic & Dauide, & Salomone Regibus cum populus nullum aliũ Deum præter ſuum cognoſceret, tam ſecundis rebus vſus eſt, & ita multiplicatus, vt eum arena maris cum ſcriptura comparet, & tanta fruebatur pace, vt quiſque ſub ſuo vmbraculo, & ficu pacificè, & tuto degeret, eadem proſpera fortuna, & pace Aſa Ioſaphat, & Ezechia regibus vſus eſt, pro quo Deus contra Aſſyriorum Regem mirum in modum pugnauit, Angelum mittens, qui vna nocte centum, & octuaginta millia militum interfecit, vt paulò ante diximus, & ad hæc Rex ille paganus paucis poſt diebus ſuorum filiorum manibus occiſus fuit.

His, & alijs huiuſmodi rebus ſecundis vſus eſt hic populus quotieſcunque in ſui Dei fidelitate perſeuerauit, ſed cùm ab eo deficiebat, ſtatim a diuina Iuſtitia in manus ſuorum inimicorum tradebatur, quorum nonnulli tantam in illos crudelitatẽ adhibebant, vt illorum infantes in muros alliderent, & fœminas in vtero habentes ferro aperirẽt, & vt quæ dicta ſunt

melius

melius confirmentur multis aliis exemplis omiſſis, ſolam Gioam Regem Iudæorum in exemplum adducam, cui cum regni optimates adularētur. licentiam illis dedit, vt idola adorarent, & illis immolarent. Ex quo nondū anno confecto Deus propter hoc peccatum in poteſtatem exercitus Syriȩ eos tradidit, qui omnes regni primates interfecit, & multam predam Damaſcum ad ſuum regem miſit.

Et ſcriptura inquit, quòd cum exiguæ eſſent Syriæ copiæ infinitam multitudinem illius populi Deus illis tradidit. Regi verò Gioæ multas intulerunt iniurias, & contumeliis affecerunt & ſic in ſuam terram reuerſi sūt, & eum in multis angoribus, & morbis reliquerunt. Ad hæc in eum ſui inſurrexerunt, & in ſuo lecto pugionibus interfecerunt & in Hieruſalem illius corpus ſepelierūt, non autē in ſuorum Regum ſepulchris, quòd vel in hac re de illo, iuſtam vindictam Deus ſumere voluit. His autem, & aliis exemplis intelligemus, quàm propitius, & bonus eſſet Deus huic populo quin fidelis erat: contra verò quàm ſeuerè, & duriter in illos animaduerteret, cū ab illo recedebant, & ad Idola ſe conferebant. Quare illud colligere poſſumus, quod vt umbra corpus natura ſequitur, ſic res ſecundæ hunc populum ſequebantur fidelem, & infidelem res aduerſæ: vt ex ſecundis rebus populi bonam vitam, & ex aduerſis malam colligere poſſimus. nunc autem cum huius populi calamitates cernamus, quas patitur, & tam multis ante annis exiliū, & ab infidelibus in quorum terris verſantur, afflictiones, & extra ordinem tributa, quæ illis imponunt, & (quod magis eſt) illud ditiſſimum Iudeæ regnum, & illam antiquam rempub. deletam, & ad nihilum redactam, & ciuitatem cum ſuo templo ſolo æquatam, quis tam cæcus erit, tamque animi perturbationibus motus, quin Deum illis iratum eſſe non cernat?

Quid autem aliud huius irȩ cauſa eſſe poteſt, quàm peccata? quod autem peccatum, niſi Saluatoris paſſione, & morte, quod longe grauius eſt (vt poſtea dicemus) quàm totius mundi omnia peccata?

Cum enim Deus iuſtiſſimus ſit iudex peccatis ſupplicia æquat. cum autem hoc ſit maximum omnium, & maxime diuturnum, quod hic populus paſſus ſit; neceſſario ſequitur nullam eſſe, neque fuiſſe in illis quod cum illo quod dictum eſt comparari poſſit.

Cum hoc igitur ſit huius veritatis certiſſimum argumentum, aliud quoque addam, quod maiorem vim habebit. illud cum verum ſit, quod legis obſeruatores Deo præcipua cura eſt, multo maior illorum eſt, qui legis obſeruationis cauſa iniurias perſecutiones, & exilia patiuntur.

Cum enim hæc ſit maior virtutis experientia, atque perfectio, quemadmodum hic homo in Deum fidelis eſt, ſic Deus in hominem præcipuam adhibens miſericordiam & prouidentiam in illos, qui ſic afflictos ſua cauſa cernit huius rei in Daniele exemplū habemus, qui in leonum la-

eum expoſitum fuit, quod Babyloniæ idola deſtruebat, qui in eodem loco a Deo mira ratione adiutus, & liberatus fuit, nobis quoque in exemplum ſunt tres iuuenes, qui cum in caminū ignis proiecti eſſent, quod Nabucodonoſor ſtatuam nollent adorare, ibi Angelus eos comitabatur, & in medijs flammis Deo hymnos canebant, Suſanna quoque teſtis eſt, quæ ne in peccatum incurreret, quod ipſa poſtulabatur, manifeſto periculo vitam, & famam obtulit, quæ pariter mirificè ab eo Domino defenſa eſt, cui vt pareret, patiebatur.

Vt (quemadmodum in his exemplis patet) nunquam eſt tam ſuis præſens, quàm cum illos afflictos ſua cauſa cernit. Hic enim mira quædam æmulatio inter Deum, & illius ſeruos intercedit, illi vt tribulationis tempore Deo fideles ſint, Deus, vt multo magis eodem tempore ſit fidelis conatur.

Nam vt illa regalia, & nobiliſſima viſcera patiebantur, hominem videre, qui ita propenſus eſt natura ad ſuas res diligendas, ſuam vitam, & quietem, hæc omnia negligere, ideſt naturæ vires ſuperare, ne ſuum creatorem læderent; Creator verò cum hanc fidelitatem cernat, otioſus maneat & auxilium extra ordinem illi, qui tam multa illius cauſa patitur, non ferat?

Cum igitur hæc veritas, tam certa ſit, cumque hic fideliſſimus Dominus exilia, oppreſſiones, & curas, & perſecutiones, quas hic ſuus populus patitur in omnibus totius terrarum orbis nationibus vt ſuæ legi obediat ſi hæc obedientia illi grata eſſet, qui fieri poſſet, vt tam multis annis, nullum fauoris genus, aut leuaminis, aut ſubſidij illis, quos ſic ſua cauſa afflictos cernit, attuliſſet? Debentne homines Deo in illius mandatis ſeruandis eſſe fideles, ſi in calamitatibus ſuis illis auxilium non miſſit fideliter, atque conſolationem? non cohæret id cum illa eccleſiaſtici ſententia, quæ inquit. *Homo ſenſatus credit legi Dei, & lex illi fidelis*. Vt ſi diceret. Fidelis eſt in ijs omnibus faciendis, quæ lex præcipit, & lex illi fidelis in ijs præſtandis, quæ pollicetur. Quid huic rationi reſponderi poteſt?

Ad ea, quæ dicta ſunt, aliud quoque conſideratione dignum addam, & eſt tempus animaduertere, quo hæc gens calamitates pati cœperit, huius rei initium fuit (vt in ſuperioribus capitibus apertè demonſtrauimus) ſtatim poſt Saluatoris paſſionem, & mortem, vt competiſſimum eſt.

Quòd ſi ille erat, quem eſſe pharisei exiſtimabant, atque pontifices, non ſolum illius morte non afflictiones, & ſupplicia, ſed ſummam laudem merebantur.

Deus enim in lege iuſſerat, vt ſi quis propheta ſurgeret in populo, qui vera in ijs, quæ prophetabat diceret, ſed tamen populum ad Deos alienos colendos impelleret, eum ſtatim interficerent. Pontifex autem, & pharisei iudicio damnarunt hominem, non qui ſe prophetam faceret, ſed hominem

minem, quem ipſi dicebant, ſe Deum dicere, & hoc nomine illi morte̅ po- ſtulabant, dice̅tes. *Legem habemus, & ſecundum legem debet mori.* Quòd ſi hæc accuſatio vera eſſet, nullum ſacrificium Deo hoc ſupplicio gratius offerre poterant, cum nulla blaſphemia maior eſſe poſſit, quàm homunculum D.i diuinitatem vſurpare, quæ nulli communicari poſſit. Quod ne que Lucifer damnatorum princeps facere tentauit.

Hoc igitur opus non ſolum ſupplicium non merebatur, ſed maximu̅ premium. Nam quæ comparatio id habere poteſt cum eo, quod fecit. Phi nees tunc cum Dei Zelo motus vnum ex filijs Iſrael pugione interfecit, quòd eum peccare viderat cum quadam Madianitaru̅ fœmina. ille enim turpis homo perturbatione ſolum motus hoc ſcelere ſe obſtrinxit. Chriſtus autem (vt ipſi inquiunt) conſilio, & voluntate determinata ad diuinitatem ſe erexerat, & ſe Dei filium vocauerat.

Quòd ſi hic Phineæ zelus Deo gratus fuit, vt propter hanc cauſam ſacerdotii perpetuitatem illi conceſſerit, & (quod magis eſt) populo pepercit, qui publice eum læſerat, Phagor idolo adorando, quo maius premium merita erat hæc gens, cum illius vindictam ſumpſiſſet, qui cum non eſſet, ſe tamen Deum eſſe dicebat?

Hoc profecto zelo (vt ipſi inquiunt) merebantur, vt licet multa pecca ta commiſiſſent, vt hoc officio omnia illi condonarentur, & Deus nouis bonis eos cumularet. At videamus, quàm hoc negocium contra ſeſe habeat. Ex quo enim tempore ſe hoc peccato contaminarunt, ſtatim illi per ſecutionibus, angoribus, cędibus, direptionibus, incendijs, oppreſſionibus, vituperijs (vt antea diximus) cumulati ſunt, vt tandem ad peiora ſemper declinando ad ſuæ reipub. & regni amiſſione̅ peruenerint. Quod quidem regnum tam magnum erat primi Herodis temporibus, vt poſt il lius mortem in quatuor magna diſtributum fuerit. Vt qui erat illis temporibus tam multarum ciuitatum, & regnorum Domini, nunc ne primam quidem in toto terrarum orbe poſſideant. & illa gens, quæ (vt in quit Moyſes omnium erat illuſtrior, & nobilior (propter Dei cognitionem, & lege ab eo datam) nunc (vbicunque ſit) eſt omnium ſubiectiſſi ma. cœci oculi, & miſeri hæc non videbunt? huius tantæ mutationis cau ſam non inquirent? Qui non vident, quàm multi anni elapſi ſunt, ex quo Deus ita illorum oblitus eſt?

Hæc autem obliuio quomodo conuenit cum illa Dei promiſſione per Iſaiam. *Nunquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſuo. Et ſi illa oblita fuerit ego.* inquit Deus, *non obliuiſcar tui. Ecce in manibus meis deſcripſi te.* Quonammodo ſe habuit hæc veritas? vbi huius verbi adimpletio eſt? vbi Dei memoria exemplo omniu̅ amore amplificata, qui matris in paruulum infantem eſt? Quid de eiuſdem Domini memoria dicam, qui non minus tenerioribus verbis inquit. Ieremi. 31.

ſi filius honorabilis mihi Ephraim, ſi puer delicatus: quia ex quo locutus ſum de eo adhuc recordabor eius. idcirco conturbata ſunt viſcera mea ſuper eum miſerans miſerebor eius. Hæc autem memoria, vbi eſt? Hæc pietas vbi? Vbi hic Dei amor, vt patris in filium, & primogenitum filium (vt ipſe per Oſeam inquit) & iuuenem delicatum? quid? vbi illa paterna prouidentia, quæ dicebat Zach. 2. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei*. O cęci, ò tenebrarum principe decepti, ò illi maledictioni obſtricti, quæ inquit. *Obſcurentur oculi eorum, ne videant*. & illa, Percutiet te Deus amentia, & cęcitate, ac furore mentis, & palpes in meridice. ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas?

Quiſnam huius prophetiæ affectionem non cernit? quæ meridiana lux eſt tam clara, vt hæc veritas his Dei verbis teſtata? Hoc tamen ita claro meridie lucis ſplendorem non cernunt.

Hæc conſideratio tantam vim habet ad noſtram fidem confirmandam, vt licet cetetæ omnes de eſſent, quas hactenus narrauimus, hæc una ſatis eſſet, quæ omnem intellectum non obſtinatum conuinceret.

In quam ſententiam hic narraturus ſum, quod paucis ante diebus accidit cum huius regni legatus ad tridentinum concilium eſſet, & illinc cum Venetias ſe conferret in itinere quendam inuenit iuuenē genere hebreum, qui ad noſtram fidem ſe conuerterat, quem ſecum duxit. Vbi vero in hoc luſitaniæ regnum peruenit ab eo ſcitanti, quid ad illam mutationem illū impulliſſet mihi reſpondit, calamitates, & oppreſiones quas poſt Saluatoris mortem illius populus paſſus erat. Nam dicebat ille, ſic argumentatus ſum.

Hic Dominus crucifixus vel erat Deo filius, vel non: ſi Dei filius erat æquum erat illum adorare, eique credere. ſint contra ſe Dei filium eſſe dicebat non ſolum non peccarunt, qui eum occiderunt imo Deo omnium gratisſimam rem fecerunt, cum illum morte afficerent, qui Deo diuinitatem & gloriam arriperet.

Hoc igitur cum ita ſe habeat, tam multa genera angorum, & calamitatum conſecuta ſunt, vt in omnibus præteritis generationibus ad hoc uſq; tempus perduret, & in primis paucis poſt diebus illam tam antiquam rempublicam ita fuiſſe derelictam, & ad nihilum redactam, vt nondum reſtituta ſit.

Cum igitur tum Idolatriæ peccatum in illis non eſſet, quid peccatum eſſe poterat tam lōgo, tamque graui ſupplicio dignum, niſi Chriſti mors? Hæc una ratio tantum potuit, vt hic homo cæcitatem, in qua verſabatur, cognoſceret, & oculos ad lucem aperiret. Quid autem feciſſet, ſi omnis prophetias, quas hactenus adduximus, collegiſſet?

Ad hos omnes animaduerſiones poſtremam adiungam, cui multò minus reſponderi poterit, quàm ſuperioribus omnibus.

In

In quo operę pretium erit, vt tempus exilij Babyloniæ cum tempore huius, quod adhuc durat comparemus, & peccata, quæ hoc exilium merita ſunt. Primum autem nobis compertiſſimum eſt omnium ſcripturarū teſtimonio, quod præcipuum peccatum, propter quod illud primum exilium euenit fuit idolatria, cui tam propenſus ille populus fuit, vt Hieremias eum comparet, cum onagri ardore (quod animal luxurioſiſſimū eſt) quo fęminam quærit, quo tempore amore laborat: ex quo venatores, cū tam auidè currat, & extra ſe, & ſui appetitus furore tam cęcus, ei laqueos intendere, atque capere ſolent. Hoc autem peccatum tam frequens in illo populo eſſe ſolebat, vt (quemadmodum idem Propheta teſtatur) in omni angulo, in omni alto monte, & ſub qualibet opaca arbore ſua ædificaſſent altaria, vt idolis immolarent. Illud quoq; huius peccati malitiam adauget, quod cum Deus a ſe decem tribus Iſrael eieciſſet, & illis libellum repudij dediſſet propter hoc idem peccatum ex alijs periculum non fecit Iudę tribus, imò in eodem ſcelere perſeuerauit.

Secundum autem peccatum, quod huius tāquam frater erat; fuit (horribile dictu) quod his idolis abominandis ſuos filios, & filias immolarūt. Hac aūt re quid inhumanius, quid crudelius, quid abominandum magis, magiſq; extra naturæ legem fieri poterat, cum vel ipſe beſtiæ feræ pro filiorum vita, ſuam vitam omnibus periculis obiiciant?

Vbi igitur hæc duo tam grauia peccata erāt, quod ſceleris genus ibi deeſſe poterat? Hæc refert Oſea Propheta c. 4. his verbis. *Audite verbum Domini filij Iſrael, quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ: non eſt enim veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra. Maledictū, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit*. Hæc per Oſeam: At per Amos c. 9. ſic inquit. *Auaritia in capite omnium, & a primo ad vltimū omnes illi ſe tradiderunt, & a propheta, vſq; ad ſacerdotem omnes deceptiones parabāt*. Tanta erat eo tempore bonorū inopia, vt Deus per Hieremiam dixerit cap. 5. *Circumite vias Hieruſalem, & aſpicite, & conſiderate, & quærite in plateis eius, an inuenietis virum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius ero ei.* Idē Propheta cōſulit, ne frater fratri, nec propinquus propinquo fidat, q̄ oēs infideles erāt, & oēs inſidias inuicē moliebātur. Quòd cū Propheta tāta videret mala, dicebat. Quis me hinc aliò trāsferat in deſertū locū, atque ſolitudinē, vt ab hoc populo fugiā? oēs.n. adulteri ſunt, & peruerſorū hominū exercitus. Per Ezech. c. 5. eos accuſat Dn̄s inquiens eò vitæ corruptionis perueniſſe, vt oēs gentilium nationes, quæ apud illos erant facilè ſuperarent: & hanc ſententiam ſæpius eodem loco repetit.

Sed breuitatis cauſa enumerabo hic illius populi vitia, ut hic Propheta cap. vigeſimoſecundo iuſſu Dei his verbis fecit. *Fili hominis nonne iudicas ciuitatem ſanguinum, & oſtendens ei omnes abominatio-*

nes ſuas? ciuitas effundens ſanguinem in medio ſui, vt veniat tempus eius, & quæ fecit idola contra ſemetipſum, vt pollueretur. In ſanguine tuo qui a te effuſus eſt, deliquiſti, & in idolis tuis, quæ feciſti polluta es. Ecce, principes Iſrael ſinguli in brachio ſuo fuerunt in te ad effundendum ſanguinē. Patrem, & matrem contumelijs affecerunt in te aduenam calumniati ſunt in medio tui pupillum, & viduam contriſtauerunt apud te: ſanctuaria mea ſpreuiſtis, & ſabbatha mea polluiſtis, viri detractores fuerunt in te ad effundendum ſanguinem, & ſuper montes comederunt in te ſcelus operati ſunt in medio tui verecundiora patris diſcooperuerunt in te immunditiam menſtruatę humiliauerunt in te. Et vnuſquiſque in vxorem proximi ſui operatus eſt abominationem, & ſocer nuram ſuam polluit, nefariè frater ſororem ſuā filiam patris ſui oppreſſit in te. Munera acceperunt in te ad effundendum ſanguinem: vſuram: & ſuperabundantiam accepiſti, & auare proximos tuos calumniaberis.

Hactenus ſunt Prophetæ verba. Quænam ſcelera in his non comprehēduntur? Poteratne vlterius humanæ vitæ corruptio? Vlterius tamen progreditur. Idem enim Propheta cap. 16. teſtatur Deum inquiens, quòd neque iñ Sodoma, neque in illius finitis tam multa ſcelera inuenta ſunt, quàm multa in ſuo populo fuerunt,

Quibus verbis idem teſtimonium confirmat, quod idem Dominus inquit per Ieremiam his verbis. Maius fuit mei populi ſcelus, quàm Sodomæ, quæ temporis momento deleta fuit. Neque enim illud nefandum vitium defuit, quo hæc ſcelerata ciuitas euulſa, & ſolo æquata fuit. Propter hanc cauſam Rex Aſa laudatur, quod de ſuo regno hoc ſcelus in exilium eiecit: & multò magis ſanctiſſimus Rex Ioſias, qui paulo ante Babiloniæ captiuitatem fuit. Qui cum regnare inciperet, hoc vitium tam frequens inter homines peruerſos inuenit, vt cum ſancto templo effęminatorum luſtra eſſent coniuncta, quæ quidem ſanctus ille Rex euertit, & hoc ſcelere ciuitatem depurgauit.

Ex dictis facile apparet, eo tempore peccata ad ſummum perueniſſe, & non eſſe æquum, vt diuina iuſtitia (vbi eos toties admonuerit, & minatus erit per ſuos Prophetas eos ad pœnitentiam vocando, & nollent ſe a peccatis abſtinere) meritum ſupplicium diſſimularet, ob id in illos ſuū flagellum miſit, qui fuit Nabucodonoſor Babiloniæ Rex, qui illud regnum deſtruxit, & populum captiuum in Babiloniam perduxit, & hæc captiuitas ſeptuaginta perdurauit annos, quo tempore elapſo in patriam reſtituti ſunt.

Quo quidem tempore exules prophetæ illi non defuerunt, qui eos admonerent, & in captiuitate docerent, vt fuit Ezechiel, & Daniel, & illi tres ſancti adoleſcentes, quos in camino ignis ponendos iuſſit Nabucodonoſor,

Cum

Cum autē hæc captiuitas, & exilium non amplius, quam ſeptuaginta annos perdurauerit, cum tanta, & tam multa fuerint peccata, quæ illud merita ſunt, hoc autem, in quo nunc ſunt amplius, quàm mille, & quin gentos perdurat annos, neceſſariò fatendum eſt (ſuppoſita æquitate, & diuina iuſtitia) huius exilij cauſam cò maiorem, quàm illius exilij cauſa quo eſt hoc ſupplicium illo grauius.

Quæ enim peccata illa fuerunt? Idolatria, quod peccatum illo tempore fuit maius? minimè verò, Poſt enim illam captiuitatem tantum aberūt ab hoc peccato, vt non ſolum nollent Imperatoris ſtatuam in templo collocare, ſe ne in publicis vrbis locis Tiberij imaginem. In quam rem omnes ſe mortem obire potius profitebantur, quàm, quod diximus, admittere.

Quod autem aliud peccatum faciunt, ſuos filios, vt antea Dijs ſacrificant? neque hoc quidem. Dei leges, & illarum cœremonias frangunt? imo ſic ſe Deo fideles eſſe arbitrantur, vt per totum terrarum orbem ire diſperſi patiantur, & omnium perſecutionibus affici, vt illam cuſtodiāt. An in ea negligentia verſantur, vt Deum non inuocent, & ab eo auxiliū non petant? imo ſatis multum temporis in ſuis ſynagogis ad preces conterunt, hactenus tamen non exaudiuntur.

Quid igitur hic dicendum eſt? Alterutrum affirmandum eſt, aut aliqua nota Dei iuſtitiæ, bonitati, veritati, & fidelitati (vt diximus) inurenda eſt, (cum illam gentem miſericordiam non adhibeat, quæ illius cauſa tam afflicta ſit: quod quidem dicere maxima blaſphemia eſt:) vel fatendum eſt, quòd, cum hic nullum ex illis antiquis peccatis adſit, & grauiſſimis, aliud maius eſſe tantò illis maius, quantò huius pęna eſt illius pœna maior.

Quod autem hoc eſſe poteſt peccatum, niſi illud, quod in morte iniuſtiſſima filij Dei commiſſa fuit? In hoc enim peccato omnia turpia, & ſcelera coucurrerunt, quæ humanus intellectus capere poteſt, & hæc omnis in ſupremo malitiæ gradu. In hoc enim primum incredulitatis peccatum adfuit: noluerunt enim ei Domino fidem præſtare, vt tam multæ prophetiæ, & miracula, qualia antea nunquam facta fuerunt, cuiuſnam eſſent tam apertum teſtimonium afferebant.

Hoc fuit omnium maximum ſacrilegium: non enim fuit vaſa ſacra polluere, vel Dei templum ex materia violare, ſed illud viuum templum ſacræ humanitatis, ſpiritus ſancti virtute formatū (vbi non umbris, & figuris, ſed re ipſa, & veritate tota diuinitas verſabatur, in vnica perſona cum humanitate coniuncta) quod ipſi crudeliſſime tractarūnt, & ſanguine polluerunt.

Fuit præterea quoddam parricidii genus, cum patrem communem vita priuaſſent, & omnium rerum creatorem, per quem viuimus, mouemur, &

ſumus. fuit etiam ingrati animi peccatum maius, quàm quis cogitatiōne aſſequi poteſt, cum maius omnium diuinorum beneficiorum depulerint, quæ fuit filij Dei viſitatio, & aduentus, vt illis remedium afferret: fuit etiam contumacia, & rebellio ab ipſo Dei imperio, & mandato, qui iuſſerat per Moyſem, vt cum hic Dominus in mundum veniſſet, ei obtemperaretur, quod ſi quis id non faceret, ſe fore illius vltorem. Fuit etiam malitiæ peccatum, quod cum id ſcirent ſe obcęcare voluerunt, miracula, quę Saluator faciebat, fatentes cum dixerunt.

Quid faciemus, quod hic homo multa ſigna facit? Et cum ſepulchri cuſtodibus pecuniam dederunt, vt reſurrectionis miraculum negarent. fuit maior vilipenſio, & vituperium in diuinam maeſtatem, quàm quis ſuſpicari poſſit. cum in morte innocentis, tam multa coniunxerint genera ignominię, infamiæ, colaphorum, verberum, ſpinarum, veſtium irriſionis latronum ſocietatē, & in primis Barrabam fuiſſe cū illo comparatū. Tandē ſi omnia odij, inuidiæ, crudelitatis, & inhumanitatis peccata, quæ in terris commiſſa ſunt, (non ſolum in homines, verum etiam in eūdem Deū) ſi vnâ iuncta eſſent, non huius facti ſceleri ſe æquare poſſet, quod fuit vero Dei filio, & omnium rerum creatarum Domino cruentas manus afferre.

Quòd autem aliud peccatum committi poterat, quod huiuſmodi ſupplicium, & exilium, & tam multorum annorum mereretur, niſi hoc, cum omnia antiqua, quæ grauiſſima erant ſolum ſeptuaginta captiuitatis annis expiata fuerint? Quid huic petitioni reſponderi poteſt?

Si forte reſponderetur, quod & iuſti, ſæpe tribulati ſunt, dum in vita manent, ego id confitebor: at illorum tribulatio breui finitur, & poſt illā multa bona conſequuntur, vt in Iob calamitatibus, Tobiæ, Ioſeph, Dauidis, & multorum aliorum apparet, quod in hoc exilio non videmus.

Quòd ſi dicerent Deum permiſiſſe, vt & noſtri martyres innumerabilia tormentorum genera, & exilia paterentur, ex quo mirum non eſſe, & eos eadem pati. Reſpondemus, martyres innumerabiles gratias in medijs tormentis accepiſſe. Feras beſtias ſæpe manſuetas reddebat, ignis flamas extinguebat, per angelos ſuos in carceribus eos viſitabat, illorum vulnera curabat, & ſanabat, & per illorum manus multa miracula operabatur. Et quod magis eſt, hæ perſecutiones paulo plus, quàm ducentos annos perdurarunt. quibus elapſis mira fide perſeuerantes, atque conſtantia de omnibus mundi, & inferni viribus victoriam deportarunt, & apud hominum omnium maximum beneficium collocarunt, quod fuit, idolorum templa, & altaria radicitus conuellere, idolatriæ blaſphemiam de mundo in exilium eijcere, & veri Dei, & omnium creatarum rerum Domini cognitionem plantare.

At hi iam ante mille, & quingentos annos, hoc exilium patiuntur, ſine

vlla

vlla conſolatione, ſine miraculis, ſine prophetijs ſine Repub. ſine ſacrificij loco, & ſine manifeſtis de cęlo gratijs. Quæ igitur erit huius calamitatis cum martyris calamitate comparatio?

Quod ſi dicerent propter peccata, quibus quotidie inuoluatur cũ ſuã legem ad vnguem nõu ſeruent, neque illius cæremonias, Deum permitte re, vt ab alijs nationibus ſic male tractenturad id reſpondetur, quòd ſine controuerſia maiora erant peccata, quæ ante Babyloniç captiuitatem cõmittebantur: (vt compertisſimum eſt;) qui fieri igitur poteſt, ut iuſtisſimus iudex multo miora peccata longe grauioribus pęnis coerceat?

Iam igitur ipſe mihi dicant quodnam peccatum hoc tantum eſt, quod tam magno ſupplicio dignum ſit?

Ad omnes has petitiones reſpondeant, omnibus his rationibus ſatisfaciant, nobiſque dicant, quodnam hoc peccatum ſit?

Non deſunt nonnulli, qui cum ſe his rationibus conuinctos intelligant, & calamitatum, quas patiuntur, multitudine, ad id deſcendunt, vt dicant, id contingere propter peccatum, quod ab ijs in exitu de Aegypto perpetrarunt, cum vitulum adorarunt. Quàm iure optimo dixit ſapiens. Occaſionem quærit, qui deſciſcere vult.

Quæ abſurdior reſponſio hac dari poteſt? Primum enim Moyſes multos concitauit tumultos in populo propter illud peccatum.

Deinde ſcriptura inquit, quod Deus in populum propter illud peccatũ animaduertit. Quòd ſi dicerent Deum minatum eſſe die vltionis quoq; hoc peccatum eſſet puniendum, non dicitur in ſcriptura dies vltionis, niſi dies vniuerſalis iudicij, quo illi propter hanc culpam punientur, qui illius tunc pænitentia non egerint.

Præterea quoddam genus nugationis eſt, dicere propter illud peccatũ nunc in tantis calamitatibus verſari. Quoties Iudæ tribus, non vitulos ſed dæmones capitales Dei inimicos, qui in idolis verſabantur adorauit? neque adoratione contenti, illis immolabant ſuos filios, & filias, & comburebant? cur igitur eo peccato nunc patiuntur hoc exilium, cum alia ſimilia, & cum idolatria coniuncta, filiorum cędes commiſerint? Omnes hæ rationes apertè declarant, quod illi, qui hoc inquiunt hos ramuſculos corripiunt, non alia de cauſa, niſi vt aliquid, quod dicant, habeant iis, qui eos tam aperto argumento cõuincere volunt. Qui die ratiocinationis cauſa laborabunt quod ipſi tam leuibus rationibus ſe decipi permiſerunt. Quam obrem omnes peruoluitent ſcripturas, & omnes angulos, & latebras perquirant, quas poſſunt, & inuenient perfecto nullum peccatum dignum tali exilio, & omnibus calamitatibus, quas hactenus recitauimus, niſi illud ſolum, quod dictum eſt, quod longe omnibus totius terrarum orbis idolatriis maius eſt.

De

De tempore Saluatoris aduentus, quo hac mira opera incipienda erant, qua antea narrauimus. *Cap.* X I X.

CVM verum ſit totius noſtræ ſalutis principium, & fundamentum eſſe Chriſti cognitionem, omnibus his prophetijs diuina prouidentia non contenta, neque ſignis, quæ hactenus narrauimus, vt eum cognoſceremus, cum veniſſet, ſed tempus quoque tamquam digito demonſtrare voluit, quo venturus eſſet, ne cui ignorantiæ velum reliquum eſſet, vel aliqua excuſatio, ſi eum non cognoſceret. Quare maximè animaduertendum eſt, quòd licet omnes prophetiæ, ſint tamquam duces, quæ nos ad Chriſti cognitionem perducunt: clariores tamen, & expreſſiores, & quæ nullam admittunt excuſationem illæ ſunt, quæ prædicunt certum tempus, & annos, quibus id fieri debet.

Hac ratione Deus Patriarchæ Abraam declarauit. Gen. 15. *Quod illius ſemen in Aegypto afflictum erit quadringentis annis; quodque egredientur cum magna ſubſtantia*, & per Iſaiam cap. 7. annunciari voluit, *quod inde ad ſexaginta, & quinque annos populus decem tribubum Iſrael finiretur:* & ita eo tempore ille populus deſtructus, & captiuus in alienas terras per Aſſyriorum regem perductus fuit. At cum Saluatoris cognitio, cum multò pluris eſſet, apertiora etiam ſigna temporis nobis tradere voluit: inter quæ primum, & notiſſimum eſt antiquiſſima Patriarchæ Iacob Prophetia, qui cum moriturus eſſet, & Iudæ ſuo filio benediceret; inquit. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat, qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium*, ideſt Meſſias, vt Chaldea interpretatio vertit.

Hoc ſceptrum, & imperium ſcimus per Ioſephum, & per omnes antiquas hiſtorias defuiſſe, quo tempore Saluator natus eſt, cum Herodes regnabat (qui Idumęus genere erat) qui huius noui regis, fama audita timēs ne ob hanc cauſam regnum amitteret innocentes interfecit, vt vnà illum (quemadmodum antea dictum eſt) inter illos occideret. Ex eo autē tempore nullus amplius fuit Rex, neque de tribu Iudæ, neq; de ſtirpe Dauid: imo Imperator Veſpaſianus omnes, qui erant ex illa tribu interficiendos curauit, vt vel defectionis, vel conſpirationis, omnem occaſionem tolleret. Hoc cum ita ſe habeat, & hoc Dei verbum infallibile ſit, atque veritas, quis num Saluator venerit dubitare poteſt, cum illud Dauid ſceptrū iam ſublatum penitus ſit, niſi qui id blaſphemando dixerit, & Dei verbi veritatem negauerit?

Secundum huius temporis ſignum eſt Aggęi c.2. Prophetia, qui vbi diligenter annum, menſem, & diē ſcripſit, quo hāc pronunciauit Prophetiā

hæc

hæc addidit verba. *Quis in vobis eſt derelictus, qui vidit domum ſuam iſtã in gloria ſua prima? & quid vos videtis hanc nunc? nunquid nõ ita eſt, quaſi non ſit in oculis veſtris? Et nunc confortate Zorobolem, dicit Dominus: & confortate Ieſu fili Ioſodec. Adhuc enim modicum eſt, & ego commouebo cęlum, & terram, & mare, & aridam, & mouebo omnes gentes, & veniet deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria. Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ plus, quàm primæ.* Hæc ſunt Dei verba per Prophetam, in quibus rationem adducit, cur hoc templum primo eſt glorioſius non ratione operum ædificationis: (nulla enim erat inter hæc comparatio,) ſed quod mundi Saluator in illud ingrederetur, & ſua præſentia multò illuſtrius redderet, quàm illud fuit vnà cum omnibus Salomonis diuitijs: vt & Bethleem ſua natiuitate præ omnibus alijs innumerabilibus locis totius Iudęę regni illuſtriorem reddidit.

Neceſſariò igitur concludendum eſt, quòd cum illud templum eſſet erectum, ad illud Saluator venit, quòd ſua præſentia, quàm Salomonis templum glorioſius efficere debebat. Nunc autem cum illud templum iam dirutum, & radicitus euulſum ſit, tã multis millibus annis ante iam Saluatorem veniſſe, neceſſariò ſequitur. Vbi maximè animaduertendum eſt, Dei voluntatem eſſe, vt illa Reſpub. integra eſſet, cum Saluator veniſſet, & manifeſtum eſt, quòd perfectus Reipub. ſtatus eſt ille, in quo regnum, & Sacerdotium ineſt, illud, vt populus gubernetur, hoc, vt Deus colatur, & placetur: Itaque Iacob prophetia de regno, Aggęi de ſacerdotio loquitur.

At vtrumque apertiſſimis verbis Hierem. cap. 33. coniunxit: quibus Deus ſic noui regni Chriſti perpetuitatem prædicit, vt ſacerdotij, poſt illius aduentum, ſic inquiens. *Non deerit homo ex ſtirpe Dauid, qui regnet in throno eius, neque Leuitæ, neque ſacerdotes miniſtri mei.* Et paulò poſt. *Hæc dicit Dominus. Si pactum meum inter diem, & noctem, & leges cęli, & terræ non poſui: ne illius filius ſedat in throno eius, & Sacerdotes, & Leuitæ miniſtri mei.* Hæc propheta, in quibus verbis Deus perpetuitatem regni, & ſacerdotij Dauid firmiori comparatione, quàm fieri poſſit, pollicetur. inquit enim quòd vt mundo dies, & nox deeſſe non poteſt, ſic neque fieri poteſt, vt Rex de ſtirpe Dauid, aut ſacerdotium deſit. Sed omnes Hebręorum Rabini mihi ad hanc prophetiam reſpondeant. Cur ſi regnum Chriſti filij Dauid, qui in Chriſtiano populo regnat, & ſemper regnabit, & nouæ legis ſacerdotium, quod eſt ſecundum ordinem Melchiſedech, qui Leuitico ſucceſſit: negant, quomodo hoc Dei promiſſum, tam firmum ſaluare poterunt: cum hoc nouum regnum emittunt, & ſacerdotium, cum in illis, neque veſtigium, neque fumum, vel huius, vel illius tot millibus ante annis non videamus: præſertim cum templum extra quod ſacrificia offerere non licebat, iam ſolo æquatum, & conuulſum ſit? Quis

autem

autem intellectus tam cęcus erit, quin hac prophetia illuminetur, atque conuincatur?

Addo ad id illam clariſſimam,& ſolemnem prophetiam, in qua Regni perpetuitatē ſemini Dauid firmiſſimis verbis,vt ſuperiora ſunt pollicetur. Nā vbi initio Pſal. 88. Dei omnipotentis promiſſi veritatem, cui quidem nihil fieri non poteſt,celebrauit; illud pollicetur, quod vnus Deus pollice ri, & præſtare poterat.

Cum enim iam omnia terrarum regna, & monarchiæ ad ſuum finem perueniſſent,nouum pollicetur regnum,& perpetuam ſucceſſionem,nouamque monarchiam, quæ vſque ad nouiſſimum diem perduratura eſt: cui neque peccata,neque potentiæ,neque humanæ vires impedimento eſſe poterunt,& ſic hæc verba in eo Pſalmo protulit. *Inueni Dauid ſeruum meum: oleo ſancto meo vnxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei:& brachium meum confortabit eum. Nihil inimicus proficiet in eo, & filius iniquitatis non apponat nocere ei.* Et paulò infra. *Et ego primogenitum ponam illum excelſum præ regibus terræ. In æternum ſeruabo illi miſericordiam mea; & teſtamentum meum fidele ipſi: & ponam in ſeculum ſeculi ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cęli. Si autem dereliquerint filij eius legem meam,in iudicijs meis non ambulauerint: ſi iuſtitias meas prophanauerint,& mandata mea non cuſtodierint: Viſitabo in virga iniquitates eorum,& in verberibus peccata eorum: Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo,neque nocebo in veritate mea. Neque prophanabo teſtamentum meum; & quæ procedunt de labijs meis,non faciam irrita. Semel iuraui in ſancto meo. Si Dauid mentiar: ſemen eius in æternum manebit, & thronus eius,ſicut Sol in conſpectu meo,& ſicut Luna perfecta ſunt in æternum: & teſtis in cęlo fidelis.* Hæc ſunt Pſalmi verba. Nunc ab omnibus humanis intellectibus peto: ſi Tullius,& Demoſtenes, qui dicendi præceptores fuerunt,vellent perpetuum regnum polliceri,quod cum mundo duraret, quibus alijs verbis ſæpius repetitis, quibus ſimilitudinibus firmioribus id polliceri poſſent, cum præterea ad id Deus addiderit iuſiurandum ſolo teſtimonio ſui verbi non contentus? cum autem hoc promiſſum tam certum ſit,tam in caritate,& ſic fundatum,nunc ab ijs quęro qui in ſua incredulitate tam obſtinati ſunt,huius promiſſi effectum,quod regni perpetuitas ſeminis Dauid eſt? Nam ſi Chriſti filij Dauid regnum negant,qui in domo veri Iacob,& Iſrael regnat, ideſt fideliū populo quibus rationibus huius promiſſi veritatem tueri poterunt?

Cum autem his firmis rationibus ſe vrgeri ſentiant, quæ in ſancta ſcriptura ſuam vim habent,ad nugas ſe conferunt,quas in huiuſmodi anguſtijs allegare ſolent: & reſpondent, ſe ad montes caſpios ſuum regem habere,qui ex ſemine Dauid eſt.Hoc eſt eos imitare, qui cauſa laborant, qui mortuos teſtes producunt.

Quis

Quis enim ſcit ea, quæ ad montes Caſpios fiunt? Quis hoc vidit? quis ſcripſit? Quam habent auctoritatem hæc verba? Quid aliud illis faciendū eſt, qui lucem fugiunt, niſi in tenebras ſe recipere? & huiuſmodi fabulas, & hiſtorias ſine vllo fundamento, aut veritatis ratione fingere, vt hoc pacto eos decipiat, qui decipi volunt. itaque in quaſcunque figuras volunt ſe transforment, & omnes effugiendi rationes exquirant, quaſcunque poſſunt, quod niſi ſpiritalis Chriſti regnas admittant, eis fatendum eſt, hoc Deo verbis & promiſſum toties repetitum, & celebratum fallere. Quæ intolerabilis blaſphemia eſt.

De Danielis prophetia, quæ apertius Saluatoris aduentus tempus edocet.

INTER omnes Prophetarum prophetias, quæ copioſius & diſtinctius illud exponit, quod ad Chriſti myſterium ſpectat eſt Danielis Prophetia Cap. 9. illius prophetiarum. Vbi Saluator de hac re præcipuam mentionem facit, vt per eam Saluatoris aduentus tempus intelligetur: & ita per S. Matthæum inquit: Cap. 24. *Cum videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt a Daniele propheta ſtante in loco ſancto (qui legit intelligat.)* Hic Propheta maximam præparationem adhibuit, vt hanc reuelationem acciperet.

Vbi enim intellexit ſeptuaginta annorum tempus elapſum eſſe, quod Hieremias prophetauit, poſt quos Hieruſalem ciuitas reſtauranda erat, & populi captiuitas reſtituēda ieiunis, cinere & ſacco pro ſe ad præces ſe diſpoſuit. Ideſt ſaccum induit, in capite cinerem poſuit humilitatis cauſa cum profiteretur hominem puluerem, atque cinerem eſſe.

Cum autem ſe ipſe ieiunio, & abſtinentię pararet deuotiſſimam, & ſatis lungam orationem confecit, quam breuitatis cauſa hic non aſcribo, in qua ſua, & populi peccata confitetur, & vnà confitetur iuſtiſſimo Dei iudicio in exilium fuiſſe eiectum, afflictum, & captiuum in terras infidelium perductum: ſed quòd nunc illius miſericordiam allegans, petit, vt populus ſuæ patriæ reſtituatur, templum reparetur, in quo illius maieſtas coli deberet.

Cumque hic propheta in hac oratione perſeueraret. *Ecce vir*, inquit ille, *Gabriel, quem videram in viſione à principio, citò volans tetigit me in tempore ſacrificij veſpertini. Et docuit me, & locutus eſt mihi, dixitque Daniel, nunc egreſſus ſum, vt docerem te, & intelligeres. Ab exordio precum tuarum egreſſus eſt ſermo: ego autem veni, vt indicarem tibi, quia vir deſideriorum es: tu ergo animaduerte ſermonem, & intellige viſionem, ſeptuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam, vt conſumetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur,*

leatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleatur viſio, & prophetia: & vngatur ſanctus ſanctorum, ſcito ergo, & animaduerte: ab exitu ſermonis, vt iterum ædificetur Hieruſalem, vſque ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſeptuaginta duæ erunt, & rurſum ædificabitur platea, & muri in anguſtia temporum. Et poſt hebdomadas ſeptuaginta duas occidetur Chriſtus, & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt. Et ciuitatem, & ſanctuarium diſſipauit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio. Hæc ſunt prophetię verba, quarum interpretatio infra eſt.

In qua primum illud animaduertendum eſt, quòd Propheta verba facit de tempore Saluatoris aduentus non ſolùm quod expreſſe eum nominat ſanctorum ſanctum (qui illius proprius titulus eſt.) ſed etiam, quòd de operibus mentionem facit, quæ in terris facturus erat, quod erat peccatum euertere, & iuſtitiam reſtituere, viſiones, & prophetias adimplere, quæ de illo tractabant, & inquit, quod poſt ſeptuaginta hebdomadas futurum erat, vt illius aduentus myſterium concluderetur, ex quo ſciendum eſt, quòd hoc nomine hebdomadum in ſancta ſcriptura nonnunquã dierum, nonnunquam annorum, qui ſeptem annos continent, intelliguntur vt in cap. 25. Leuitici apparet, neque in tota ſcriptura ſacra aliud hebdomadum genus reperitur, niſi hæc duo dierum, atque annorum, & ſeptuaginta annorum hebdomades, ad quadringentos, & nonaginta annos aſcendunt, poſt quos inquit, paſſurum eſſe Chriſtum.

Cum autem ſe conuinctos eſſe cernant, qui cœci ſunt, hac prophetia, quæ Saluatorem iam veniſſe, & paſſum eſſe teſtatur, eò confugiunt, vt per has hebdòmadas, non illum annorum numerum, ſed alium, quem ſibi fingunt, ſine rationibus, & ſine ſcripturæ auctoritate, intelligi dicunt. Quod autem per has hebdomadas dictus annorum numerus intelligatur ea ratione probatur, quæ quidem eſt luce clarior, quam & in prima huius ſcripturæ parte adduximus.

Duo enim hic ſignificat Propheta, quæ poſt hos annos facienda erant peccatum Chriſti mortis, & ſupplicium, quod pro illo dabitur. quod eſt ciuitatis, & ſanctuarij euerſio, quam vſque ad finem duraturam inquit. Nobis autem manifeſta eſt hæc punitio, quæ paulo poſt hunc annorum numerum fuit: neceſſario igitur ſequitur, quod intra hunc annorum numerum peccatum commiſſum eſt, per quod illa punitio conſecuta eſt, cũ ante conſequi minime deberet.

Hæc veritatis demonſtratio ita aperta eſt, vt intellectus conuincat, linguas mutas reddat, cum quid reſpondeant, non inueniant. Nam ſi propheta Chriſti mortem tantum tractaſſet, hinc humana malitia, & incredulitas anſam arripuiſſet interpretandarum harum hebdomadum, vt ſibi videretur.

At cum Propheta hoc tempore, & culpam, & pęnam ſignificet, & cũ apertè cernatur hoc tempore pęna, conſequitur, iam culpam eſſe commiſſam, qua hæc pęna data fuerit, iamque Chriſti aduenius, ſacræ paſſionis, & mortis myſterium eſſe adimpletum. Iam omnes in vnum conueniant intellectus, quid huic tam apertæ demonſtrationi reſponderi poteſt?

Nam licet nulla alia, niſi hæc reperiretur prophetia, vt tam multas citauimus, hæc vna ſatis eſſet, quæ omnes conuinceret intellectus, & ad huius veritatis cognitionem eos adduceret, quæ quidem veritas omniũ potiſſima eſt, cum ex illa noſtra ſalus omnino pendeat.

Neque prophetæ ſatis viſum eſt hoc tempus nobis ſignificare, niſi præcipua declararet, quæ Saluator, (vt ſcriptum in prophetiis erat) in terris operaturus erat.

Primum enim dicit, quòd illius aduentu peccatum finem conſequi debebat, quod ſuo paſſionis ſacrificio pro peccatis omnibus ipſe ſatisfacturus erat, & maximè pro originali peccato, in quo concepti ſumus omnes: inquit præterea æternam iuſtitiam, (quæ vera ſanctitas eſt) in terras ducendam eſſe, quam per gratiam conſequimur, quam hic Dominus nobis meritus eſt, quæ noſtræ ſanctitatis, & iuſtitiæ cauſa meritoria eſt, de qua in Pſal. 71, ſcribitur, qui totus de Chriſto tractat. *Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis donec auferatur luna.* Ideſt ſemper, quod illud eſt, quod ſuperiùs iuſtitiam æternam appellauit. Tertio autem loco inquit fore, vt in illius aduentu viſiones, & prophetiæ adimpleantur.

Quòd omnes Prophetiæ de hoc myſterio maximè tractant, & illæ omnes in illius aduentu adimpletæ ſunt.

Statim ſubdit, quod poſt has ſeptuaginta hebdomadas occidetur Chriſtus, quod contra illorum opinionem eſt, qui in ſuo errore obſtinati Chriſtum moriturum eſſe negant. Quod huic Danielis loco cap. 55 qui de Saluatoris paſſione tractat, vti vidimus, apertè repugnat.

Et Daniel ſtatim ſubdit inquiens, non fore illius populum, qui eum negaturus eſt, & tum eum negauit, cum Pilato dixit. Ioan. 19. *Non habemus regem niſi Cæſarem.*

Addit deinde peccati horribilem pœnam, inquiens, fore, vt exercitus, & dux, qui venturus eſt, ciuitatem, & ſanctuarium deſtruat, cuius finis erit euerſio, & ruina, quæ vſque ad finem perdurauit.

Cum autem multa in hac prophetia ſint, quæ ad Chriſti myſterium pertinent, præcipuè eò conducit, vt tempus declaretur, quo hæ ſeptuaginta hebdomades, quæ quadringentos, & nonaginta annos continent adimpletæ fuerunt.

Quos

Quos nonnulli numerare incipiunt ſtatim poſt prophetiam, qua Hieremias hanc reſtitutionem prophetauit. Alii quo tempore Cyrus perſarum rex eos dimiſit.

At hoc parum ad rem conducit: quod quomodocunque hoc tempus elapſum ſit, iam ter hic annorum numerus adimpletus eſt.

In quo mirus ſpiritus ſancti prouidentia cernitur, & deſiderium, quo tenebatur, vt Saluatorem cum veniſſent cognoſceremus, quod non contentus his duobus ſignis, quæ antea poſuimus huius aduentus temporis particulatim ad annos peruenit, & enumerauit, poſt quos paſſionis erat. Quod autem ſic ſe habeat aperte cernitur: quod hoc tempore Saluator paſſus eſt, poſt cuius mortem iudæorum populi calamitas conſecuta eſt, ciuitatis, & templo euerſio, & ſacrificiorum ſublatio, quòd templo deleto, vbi tantummodo ſacrificare licebat, vnà cum illo ſacrificia ſublata fuerunt.

Vt autem quæcunque in hoc quarto libro dictum eſt colligamus tria hic reperiuntur, quæ ita Saluatoris aduentus veritatem teſtantur, vt illorum quodlibet intellectum conuincit; & homines attonitos reddit, cum vident, homines tam cęcos reperiri, qui in tam clara luce, hanc veritatem non cernant.

Prima, & potiſſima eſt illorum quinque facinorum, quæ declarauimus perfectio idolatriæ ſublatio, veri Dei cognitio, & imperij Romani fidei Chriſti ſubiugatio, innumerabilium ſanctorum, qui poſt Saluatoris aduẽtum fuerunt, vitæ puritas, eorum pœna, & exilium, qui illi mortem procurarunt.

Quæ facinora (vt Prophetæ teſtantur in Chriſti aduentum dilata erãt cum autem hæc iam apertè perfecta cernamus illorum auctorum iam veniſſe neceſſariò conſequitur, neque omnia ſimul alleta verum etiam quodlibet per ſe id apertiſſime probat.

Cum autem ad id, quod ſecundum eſt, additur, quod eſt temporis circunſtãtia, quo myſterium hoc perficiendum erat, vt Danielis prophetia docet vnà cum reliquis, hoc ſi rectè animaduertatur, tantam habet vim, vt humanos intellectus ſtupidos reddat.

Proprium enim eſt miraculorum eam perturbationem in animum inducere, quæ ſtupor dicitur, quæ eſt quædam animi defectio, & ſenſuum ſuſpenſio, cum pene in miraculi magnitudinem rapti ſint homines, cum rem ſupernaturalem qualia miracula ſunt, cernant.

Hoc igitur cum ita ſe habeat: cur animaduerſio prophetiæ Danielis eundem affectum in animis noſtris non parit? cæteris enim præcipuis omiſſis, quæ hic prædicit, quod maius miraculum, quàm mortalem hominẽ vt nos ſumus, dicere fore, vt elapſis 490. annis illa nobiliſſima Hieruſalẽ ciuitas, & illud ſolemniſſimum, & omnium nobiliſſimum templum; crue-

retur

tetur, & ſolitudo fieret? Et præterea addere, hanc euerſionem vſque in finem perduraturam,idque ad unguem , vt prophetauit,perfectum videre? Nam vbi nunc illa celebris ciuitas eſt ? vbi illud magnificentiſsimum templum eſt ? Adeſt ne ullum illius veſtigium, vel fumus ? Præterito autem relicto , quod per omnes hiſtorias nobis patet , quid de eo dicemus , quod oculis notum eſt, quod eſt etiamnum hanc euerſionem, & ruinam perdurare ? cetera enim miracula cum tempore labuntur; at hoc perpetuum eſt , & hac tempeſtate cernitur , & ſemper , & ita iniqui iudices, & rerum æſtimatores ſumus, vt ſtupidi non fiamus,cum tam euidens miraculum videmus , & conſideramus diuinitatis radium, qui in illius Prophetæ pectore erat tunc, cum tam multis ante annis pro phetauit , quod nunc prædicto tempore perfectum cernimus .

Cum idem Propheta Nabucodonoſor Regi Babiloniæ ſomnium reuelauit, quod ipſe oblitus erat, ita hoc miraculo ſtupefactus eſt, vt licet tantus monarcha eſſet, ſe ad Prophetæ pedes abiecerit, diuinum ſpi ritum adorans , atque venerans , quem in eo eſſe cognoſcebat , & ita ei tamquam Deo thus, & ſacrificium offerendum iuſsit.

Hęc autē Daniel Prophetia eſt ne minor, quā Regij ſomnij reuelatio? Equidem fateor, quòd ſi Daniel nunc viueret, & hanc profetiam ego legerem, vt ille Rex ad illius pedes me abijcerem , neque minus hoc miraculo ſtupeſco, ac ſi præſens ea uiderem.

Quòd ſi obſcuris verbis id Propheta diceret, aut metaphoricis , quæ aliquam explanationem poſtularent, non tantam admirationē parerēt, ſed verbis tam proprijs, tam apertis, & manifeſtis, ut nullam dubitationem ſui ſenſus relinquat.

Quamobrem fateor etiam , quòd ſi ego gentilis eſſem , & huius prophetię perfectionem uiderem, id ſatis eſſet, quod me ad fidem conuereret. Quod cum ita ſe habeat,quid illis faciendū eſſet , qui huius ſcripturæ veritatem confitentur, & perfectum eſſe, quod illa prædixit, cernūt? Quàm potens eſt ille malignus ſpiritus, qui in tanta luce nubes , & tenebras offundere potuit.

Ad hanc autem ſecundam, & miram rem, (quæ temporis circūſtantia eſt) aliam maiorem addere volo, quæ eſt loci circūſtantia,unde illi egrediendi erant,qui mundi idolatriam ſubuertere,& homines ad Dei Iacob cognitionem perducere debebant.Apertiſsimis autem Prophetarum pro phetijs (quas ſupra allegauimus , & hic repetiuimus) nobis compertum eſt, quod ex Syon , & Hieruſalem illi egredi debebant , qui hoc miraculū perfecturi erant. Et ita Iſaias inquit.

Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium , & eleuabitur ſuper colles . Et fluent od eum omnes gentes , & ibunt populi multi , & dicent. Venite , & aſcendamus

Fff *ad*

ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis eius: quare de Syon exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem. Hæc ſunt Iſaiæ verba, quæ apertè hæc duo,quę hic traduntur, declarant, ideſt gentium conuerſionem, & locum vnde hæc noua mundi lux exire debebat. Idem prophetauit Micheas, cap.4. quodque magis eſt, iiſdem Iſaiæ verbis, quippe qui eiuſdem ſpiritus particeps erat. Dauid autem Pſal. 109. Patrem inducit æternum, ſic cum filio ſuo loquentem. *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ, ideſt illius regni ſceptrum emittet Dominus ex ſyon dominare in medio inimicorum ſuorum*.

Hi inimici erant gentes,qui igne, & ſanguine Chriſti nomen, & ſcholam perſecuti ſunt, vt ſua idola tuerentur: qui tamen deinde eadem idola euerterunt, & incenderunt, & Chriſtum adorarunt.

Et hac ratione in illis dominatus eſt, qui capitales illius inimici erant, & iam fideles ſerui, & amici facti erant. Vt autem reuertar ad rem:

Quis ignorat poſt Saluatoris paſsionem illius diſcipulos de ciuitate Hieruſalem egreſſos eſſe,qui primi huius operis, operatores, & artifices fuerunt? Quod ſi huius operis miraculum, vt te conuincat ſatis non eſt, o cor incredulum, quì non ſatis erit quaſi digito tibi demonſtrare, vnde illius artifices egreſsuri erant, & hoc ita perfectum eſſe videre?

Quòd ſi ęquum eſt (vt diximus) vt Danielis prophetiæ adimpletio nos ſtupefactos reddat,quantò magis idem hæc facere debes?Illud enim erat prædicere tempus, quo illa nobilis ciuitas,& regnum excindendum erat: at hoc fuit locum ſignificare, vnde nouæ legis prædicatores, & idolatriæ euerſores, quæ tunc in terris dominabatur, & a ſuis principibus igni, & ſanguine defendebantur, egreſſuri erant. Et bellum, quo Hieruſalem cum ſua prouincia euerſa fuit,vix per annum perducauit, at hæc amplius, quàm ducentos perdurauit annos.

Cum hoc igitur ita ſe habeat, ſi illa Danielis prophetia ita potens erat ad omnes humanos intellectus conuincendos,quid de hac dicemus,quę abſque controuerſia longè maior eſt?

Quæ a tam infirmis prædicatoribus,& cũ aduerſarijs tã potẽtibus minime fieri poterat, ut ſine potente Dei brachio adimplerentur? Quid autem hic deeſt niſi cœlum, & terram Dei gloriæ in teſtes uocare,& incredulorum obſtinationis, cum tot ſigna eis dederit ad hanc veritatẽ cognoſcendam: illi autem quaſi ex profeſſo videntur oculos claudere, ne lucem meridie clariorem videant. Nunc autem animaduertentes, quod non vna prophetia, ſed tam multæ vnà Saluatoris aduentum teſtantur, cõfiteor, quòd ſæpe ingemiſco, cum magnam cęcitatem cerno,in qua hęc gens verſatur, quæ quidem in ſuo errore in tam clari luminis medio,tã obſtinate perſeuerat. Affectionis tam obſurã nubẽ, quæ

illorum

illorum oculis obducta eſt, diſijciant, & illũ Dominum, qui luminũ pater eſt: & neque perſonarum, neque generis acceptatorem cum humilitate inuocent, & ille oculos eis adaperiet, vt aliorum multorum aperuit, qui ei fideliter ſeruiunt, adorant, & confitentur.

Peroratio, & ſumma eorum omnium, quæ dicta ſunt. Cap. XX.

IN huius diſputationis fine operæ precium erit in oĩa, prædicta philoſophari. Et primum eos, qui huius doctrinæ luce indigent, animaduertant volo, vt in primis mente agitent, quanti ſit ſalutis negocium, quæ vel in cęlis ſempiterna gloria, vel in inferno ſempiterna pęna eſt, cum quo negocio ſi cætera tam quæ in cœlis, quàm quæ in terris ſunt comparaueris, pro nihilo hæc omnino habenda ſunt. Deinde, quòd qui, vt ad veritatis portum perueniat, contendit, ab anima omnes inimicos, & illius impedimenta remouere, & procul extrudere debet: quæ ſunt odia, iræ, inuidiæ, & aliæ animi perturbationes, quæ tamquam denſiſſimæ tenebræ intellectus lucem obſcurant. cum videamus omnes, quàm ſibi inuicem rationes, & animi perturbationes aduerſentur, & fieri non poſſe, vt vnà in eodem ſubiecto reperiantur.

Eodem modo ſuperbiam, & præſumptionem a ſe amouere debēt, & humilitatem induere. cum illud verum ſit, (vt Eccleſiaſticus inquit) quòd vbi eſt humilitas, ibi & patientia ſit, & diuus Auguſtinus inquit, quod ſi ſemel bis, aut millies quis ab eo ſciſcitaretur, quænam eſſet conſequendæ ſapientiæ recta via, reſponderet humilitas.

Debet prætetea homo a ſe illam peruerſiſſimam Alcorani Macometanorum ſententiam, ne ſuam legem argumentis, ſed armis examinen', depellere, quod eſt hominem belluarum ſimilem reddere (quæ quidem omnia vi faciunt) & hominem precioſiore dono, quàm cæteris, quæ ſibi a Deo data ſunt, rationis lumine priuare, quæ quidem ratio nihil aliud eſt, qu-m diuinæ lucis radius in noſtras animas deriuatus ad vitam noſtram regendam, atque gubernandam. Et qui hac luce nititur, ei vanum eſt dicere Macometanus, aut iudæus pater meus, & meus auus fuit: talis igitur, & ego eſſe volo.

Quod ſi hæc eſſet certa veritatis formula, omnes ſectæ, & omnes hæreſiæ, quæ in terris ſunt veræ eſſent, & ſinguli illas ſequentes idem dicerēt: ſed id fieri non poteſt. Recta enim ad veritatem via vna eſt, & vt ab ea declinemus, infinitæ ſunt.

Hac ratione quicunque dicunt in qua ſecta meus pater mortuus, & ego mori uolo illi quidem fallũtur. cum in mundo vnus ſit Deus, vna fides vna religio, qua homines eum venerentur.

Vt autem hanc veritatē tractare incipiamus,hic ſummatim colligemus omnia, quæ hactenus a nobis expoſita ſunt. Et omiſſis prophetijs, quæ particulatim Chriſti perſonæ conditiones, & qualitates complectuntur(quæ initio propoſuimus,vt ſemē,ex quo naſciturus erat, vitæ genus, doctrina,& mors,quam perpeſſurus erat,& miracula,quæ facere debebat & cætera huiuſmodi,) actiones reſpiciamus hominibus nouas, quas (vt Prophetæ inquiunt,) hic Dominus cum veniſſet facere debebat. Primum igitur opus, quod illi ſeruabatur, fuit,idolatriam, quæ in mundo regnabat,in exilium eijcere.

Hoc fuit brachio Dei facinus dignum, beneficiumque omnium maximum,cum illum (vti diximus) a tanta, & tam vniuerſali peſte liberauerit.Hoc opus multis iam ante annis perfectum cernimus.

Eum qui id facere deberet,non veniſſe cui dubium eſſe poterit?Secundum facinus erat,perficere, vt Gentiles Iudæi populi hoſtes ſuis falſis idolis relictis verum Abraæ Deum adorarent.

Hoc autem non ſolum inter chriſtianos adimpletum cernimus,ſed etiam inter Barbaros,& turcas, (vt ipſi fatentur, & proteſtantur) quis igitur dubitare poterit quin is, qui operaturus erat id,venerit,cum id perfectum iam eſſe apertè cernamus?

Ad hæc accedit Romam,& Romanum Imperium fidei ſubiugaſſe.(Vt in Daniele illa ſtatua,quam vidit Nabucodonoſor,nobis ante oculos ponit) quod Conſtantino Imperatore adimpletum cernimus, (vti ſuperiùs expoſitum eſt.)

Sequitur igitur eum veniſſe, qui hanc gloriam, & tantum triumphum conſecuturus erat. Cum autem hoc Romanum Imperium, quodammodo deſijt,vel mutatum ſit,illud ſequitur, vt qui hunc Chriſti triumphum confitetur,ei fatendum ſit,minime fieri poſſe, vt adimpleatur.Quæ magna blaſphemia eſt cum Deum promiſſis non ſtare dicat.

Aliud facinus in huius Domini aduentum dilatum erat, quòd ex gentibus,qui tamquam leones erant,& lupi,& ſerpentes, & feræ beſtiæ multi ſurrecturi erant,qui,vt fieri poteſt, vitæ angelorum puritatem imitaturi erant.

Quod non ſolum in multis monachorum millibus adimpletum cernimus,qui & in ſolitudinibus,& alibi vitam ſanctiſſimam viuebāt, & in multis puriſſimarum virginum Choris, & Cœnobiis, quæ vbique florebant, ſed etiam in multis Martyrum millibus millium, qui vbique terrarū omnibus tormentorum generibus afflicti,& interfecti fuerunt,qui niſi (vti diximus) ſupra firmam virtutis & veritatis petram fundati eſſent,qui fracti non eſſent animo,& victi cum tantam tormentorum tempeſtatem in ſe irruere cernerent?cur autē his temporibus ſantitas neq; ita dilatata ſit, neque ita diſeminata, neque ita floreat, vt illa ætas aurea, (idelt in primitiua

tiua eccleſia cum Chriſti ſanguis erat recens, & Apoſtolorum doctrina, & miracula, & illi ſummi apoſtolici viri infra in vltimo noſtrorum dialogorum tractabimus.

Ad hoc adimpletum eſſe conſtat illa glorioſiſſima ætate, quam dicimus vt omnes eccleſiaſticæ hiſtoriæ per grauiſſimos, & ſanctiſſimos viros conſcriptæ, teſtantur, & eadem gentilium ſcripta de chriſtianorum innocentia illius temporis, & de illorum mira conſtantia in fidei cōfeſſione, & de infinita martyrum multitudine, qui per illam patiebantur, tractant, vt in litteris apparet, quas Plinius ille minor ad Imperatorem Traianum dedit, & in alijs gentilium ſcriptis.

Hoc igitur cum ita ſe habeat, illum veniſſe certiſſimum eſt, qui in gentilium cordibus tantam mutationem operaturus erat, qui in vitiorum fimo, quæ idolatria ſecum trahit, inuoluti, & penitus intricati erant.

Ad hoc opus additur illud admirandum adiunctum, quod antea declarauimus, locus ſcilicet vnde egreſſuri erant miniſtri, per quos idolatriam de mundo tollere debebat, & hanc noſtram fidem, & religionem plantare, ideſt de ciuitate Hieruſalem, vt prophetiæ a nobis allegatæ teſtantur.

Hoc iam adimpletum cernimus, cum ex illa ciuitate profecti ſint Chriſti Apoſtoli, & ita tum illi, tum diſcipuli, & illorum ſucceſſores fidei armis muniti, & eiuſdem ſpiritus ſancti, cum omni hominum genere, & cū omnibus mundi, & inferni viribus pugnarunt, & tandem his tantis rebus geſtis victoriam deportarunt.

Hæc loci circunſtantia tantam habet vim ad huius myſterij veritatem comprobandam, vt nullum humanis intellectibus dubitandi locum relinquat: tam multis enim ante annis hæc tria tanta facinora prophetare, & quaſi digito, ciuitatem mōſtrare, vnde profecturi erant illi, qui ea perficere debebant, & id perfectum, vt in littera eſt, videre, qui niſi Deus id perficere potuit?

Tanta facinora perfecta, & tam multis ante annis prædicta, eos veniſſe, qui ea perficere debebant, apertiſſimè teſtantur.

Ad hæc omnia alia ſigna addo, quæ nobis ſpiritus ſanctus dare voluit vt facere non poſſemus, quin Saluatoris aduentum cognoſceremus. Primum enim nobis per Aggæi prophetiam compertiſſimum eſt quòd cum Saluator veniſſet.

Secundum templum ingreſſurus erat, cuius fabricatio tum perficiebatur, quodque hoc templum propter hanc cauſam futurum eſſet longe glorioſius, quàm primum templum a Salomone ædificatum.

Hoc autem templum iam ante amplius, quàm 1500. annos dirutum, & ſolo æquatum eſt: hoc igitur cum ita ſe habeat, vel neceſſariò concedendum eſt, Saluatorem veniſſe antequā hoc templum excinderetur, vel om-

nium maxima blaſphemia confitenda eſt, verbis ſcilicet Dei feſelliſſe, vel falſum ſui aduentus ſigna dediſſe.

Nobis pręterea notum eſt per illam antiquam Patriarchę Iacob Gen. 49. prophetiam, Meſsiam uenturum eſſe antequam ſceptrum de ſtirpe Iudæ finiretur. Hoc iam penitus perfectum cernimus ex quo tempore Herodes de Idumeorum ſtirpe regnauit; ſequitur igitur iam veniſſe Saluatorem.

Prætera illud ſcimus Deum Pſ.88. Danidi ſolemni iuſiurando pollicitum eſſe, illius regnũ futurũ, vt Solẽ, & Lunã in cęlo. Per Hieremiam autẽ pollicetur, quod quemadmodum minime fieri poteſt, vt in cęlo dierum, & noctium ordo deſit, ſic minime fieri poteſt, vt in terris deſint ſacerdotes, qui eum honorent, & Reges de ſemine Dauid. Sed ſi res ita ſe habet, & ſpiritale Chriſti filij Dauid Regnum, & illius nouum ſacerdotium admittimus, ſecundum ordinem Melchiſedech, qua ratione harũ apertiſſimarum prophetiarum veritatem tueri poterimus, tam multis Solis Lunæ, dierum, & noctium amplificationibus, & ſimilitudinibus teſtatam? cum autem hanc veritatem tueri nequeamus, niſi Chriſti noſtri Saluatoris Regnum, & ſacerdotium defendendo, illud ſequitur, eum noſtrum eſſe regem, noſtrumq; ſacerdotem, eumq; veniſſe.

Ad hæc ſigna, & Prophetias aliam addo horribiliorem, & certiorem de Saluatoris aduentu, & illorum punitione, qui mortẽ illi procurarunt, quæ eſt Hieruſalem, & ſancti templi euerſio, quæ vſque in finem perduratura erat, vt apertè proprijs verbis, & diſtinctè Daniel prophetauit, ut ſupra recitauimus. Hoc ab Imperatore Tito, & Veſpaſiano perfectũ cernimus, qui Hieruſalem exciderunt, & hæc tempeſtate cernimus, cum neque illa ciuitas, neque illud templum, neque illa Reſpublica adhuc reſtituta ſit, & ita illa euerſio (vt Daniel inquit) vſque in finem perdurat. cum autem tam aperte adimpletum cernamus, non ſolum veniſſe Saluatorem, ſed etiam paſſum eſſe, ſequitur. Huius tantę pęnę hiſtoriam in tres diuiſimus partes.

In prima tractatum eſt de calamitate, quàm populus a Pilato vſque ad Hieruſalem obſidionẽ paſſus eſt, præſertim in expugnatione Galilęę prouinciæ, & aliarum multarum ciuitatum, quæ Galilęę finitimę ſunt; ubi tantus fuit mortuorum, & captiuorũ numerus, quantum antea diximus, & ipſe ciuitates direptę, & dirutę, & ſolo ęquatę fuerunt.

In ſecunda parte immẽſos retulimus angores tumultus, & calamitates, q̃ in Hieruſalẽ obſidione cõtigerunt, vbi tãta fuerunt ſcelera, tantus mortuorũ numerus, vt nè a mundi creatione quidem vſque ad diluuium, neque poſt diluuium vſque ad tempora noſtra fuit hominum cędes non ſolum, quæ huic æqualis fuerit, ſe ne quę ad illius dimidium perueniret. Nã vt refert Ioſephus fame, & ferro. 1100000. perierunt. Sed ſi de illis loquimur,

mur, qui captiui fuerunt, quando tantus captiuorum numerus repertus eſt vmquam, & tam crudeliter tractati cum eos ducerent, vt feris eos exponerent, & lacerarentur, & inter ſe pugnãtes in Romanis ludis occiderentur. Quando poſt hominem memoriam miſeri captiui ita ad hominum iucunditatem adhibiti ſunt. Quando huiuſmodi fames audita eſt, ut quæ in illa obſidione fuit, cum homines baltheos, & equorũ lora, & calceos, & palleas, & boum ſtercora comederent? Quando tanta crudelitas audita fuit, quanta tunc cum homines aperiebantur, vt in illorum inteſtinis aurum abditum perquirerent? Quando Romani victores ciuitates, & prouincias, quas ut tributarias efficerent, capiebat, quarum tributis vti uolebant; magis diſsiparunt? Nam ſi dirutę, & ſine habitatorib. reliquebantur, quę fructum ex illis capere poterant, propter hanc cauſam Pompeius, qui paulo ante Iudæ prouinciã ceperat, victoria contentus, & eam imperio Romano adiuxiſſe, habitatam, & integram, vt ante, eã reliquit. Ex dictis igitur reliquum eſt, nullam ex omnibus calamitatibus, quæ umquam in terris fuerunt, vel multas ſimul cum hac conferri poſſe.

Hoc autem ſupplicium, cum omnium maximum, & horribiliſsimum fuerit, cui dubium erit, id pro maximo omnium peccato contigiſſe, quod Saluatoris mors fuit: cum præſertim idem Saluator quadraginta annis ante id multis lacrymis prophetaſſet, uti ſuperius diximus?

In tertia huius animaduerſionis parte calamitatẽ poſuimus, quæ poſt illud excidium conſecutum eſt, & poſt vniuerſalem exilium, quod illa huius populi pars, quę in ſuo errore perſeuerat, patitur. Vbi clariſsima illorum deteſtationis argumenta inueniemus. Nequibunt enim petitionibus, & rationibus, quas hic adduximus, reſpondere. ſi aliter mihi dicãt cur Deus, qui ſuperioribus tẽporibus tã multa illis tribuit bona, nũc eos ita dereliquerit? cur tunc quoties ſe ad illum conuertebant eis auxilium afferebat, & liberabat, & nunc licet continuo eum inuocent, eia non opitulatur? Si (vt inquit Propheta, Pſal. 114. Deus apud illos eſt, qui eum inuocant, ſi eum excorde inuocant, & ſi ſemper illorum uoluntatem fecerit, qui eum timent, cur iſtorum voluntati non ſatisfacit, neque illorum clariores, aut preces non exaudit? Quod ſi idem Prohetá inquit, Pſal. 145. quòd Deus illis iuſtitiam facit, qui perſecutiones, & iniurias patiuntur, cur hic eam non facit propter tam multas iniurias, quas hæc gens patitur? Quòd ſi (vt illa ſancta Iudith inquit, Cap. 13. Deus domus Iſrael ſuam miſericordiam pollicitus eſt, cur nunc hanc miſericordiam oblitus eſt? Deut. 30. Si dixit, quòd cum ſe oppreſſos, & ab hominibus afflictos propter ſua peccata viderint, & ad eum ſe conuerterent, fore, vt eos liberet, cur eos non liberat, cum ſint ad illum cõuerſi. Deu. 29. Quòd ſi huic populo pollicetur, quòd ſi illius manda-

ta ſeruauerint, ſe omnium gentium illam excelſiorem eſſe facturam, & illam ſemper fore caput, non autem pedes, cur hanc gentem tam multis ante annis omnium ſubiectiſsimam eſſe patitur? vbi illæ tam magnæ gratiæ, & tanta bona, quæ Deus omnibus ſuis fidelibus tribuit? Vbi illa miſericordia, vbi illa bona, quæ illis tribulationis tempore promittit? Cur illis non auxiliatur, quos tam multas iniurias opprobria, & exilia pati, vt illius legem ſeruent, & illi fideles ſint, parum cernit? Quenam eſt hæc obliuio? quæ deſtitutio? cur dormit ille Dominus, de quo ſcriptum eſt: Pſal.120. non dormiet, aut dormitabit, qui cuſtodit Iſrael? cur huic Domino clauſi ſunt oculi, ne tam multas calamitates cernat, & aures obturatæ, ne tantos clamores exaudiat? clauſa viſcera, ne tantarum afflictionum miſericordia moueatur?

Ad hæc omnia ab illis peto, ut oculos ad aperiant, & afflictionum, quas nunc patiuntur, quas nemo negare poteſt, Prophetias animaduertant.

Vnum adeſt flagellum, vt antea allegauimus, quo propter peccata, Deus ab initio vſque ad vltimos terminos per omnes nationes eos diſperderet, atque diſſeminaret.

Quis autem tam cæcus erit, quin id in illis perfectum eſſe non cernat? Aliane reperitur gens, quæ magis diſperſa ſit, magiſque omnes permanet gentes vagetur, quàm hęc? Id autem quis negabit?

In ijſdem capitibus Deus minatur, fore, vt illis det cor ita timidum, ut arboris folium, quod mouetur, timeant.

Id tam uerum eſt, vt iudæi nomen, quod aliàs clariſsimum fuit in terris, nunc abiecti, & timidi nomen effectum ſit. quem huiuſmodi eſſe cernunt, cum hoc nomine uocant.

Neque id euenit, quòd homines ſanctas ſcripturas legerent, quæ hoc minantur, ſed quod ipſa experientia ſic ſe rem habere, eos docuit.

Illam quoque maledictionem animaduertant, quam ipſi ſibi contraxerunt tunc, cum Pilatus ſibi manus lauans dixit, ſe ab illius ſanguine innocentem eſſe; reſponderunt: ſanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros: Matth.27. & videbunt, quod ex hac ſententia, quem in ſe pronunciarunt, ad hoc uſque tempus incipientes ab ipſius Pilati calamitatibus, ſemper multa aduerſa aduerſis cumulata, & exilia exilijs, & miſerias miſerijs paſsi ſunt.

In quo credetur Deus hanc ſententiam, quàm ipſi in ſe protulerunt, confirmaſſe: hancque non ſolum executionem fuiſſe, ſed Prophetiam, quàm noſtris oculis adimpletam cernimus.

Ad hoc aliam addo Prophetiam, quæ ſtatum, in quo nunc verſatur, huius gentis pars declarat, tam apertis, & euidentibus verbis, vt hæc vna, ſine aliarum auctoritatum multitudine, & ſanctarum ſcri-

pturarum

peraratum teſtimonijs ſatis eſt, quæ omnes humanos intellectus conuinceret.

Ex quo illud animaduertendum eſt, quod cum vellet Deus ſtatum, in quo ſuus populus futurus erat, niſi Saluatorem reciperet (ideſt neque Deo, neque Idolis, vt antea fecerat, ſeruiret) Prophetæ Oſeæ iuſſit, vt fęminam amaret a quodam amico ſatis amatam: attamen adulteram, vt hoc matrimonij genere ante fillios Iſrael ponat amorem, quo in illos affectus ſum, ipſi tamen, vt adultera fęmina in alienos Deos oculos ſuo conuertunt.

Ego inquit Propheta. *Illud feci, quod mihi iuſſit Dominus, & fodi eã mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & dixi ad eam Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris viro, ſed & ego expectabo te. hoc eſt illius ſimilitudo, quod Deus repreſentare volebat.*

Paulo poſt ſubdit Propheta matrimonij genus, quod ſignificabat inquiens. *Quare dies multos ſedebunt filij Iſrael ſine rege, ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine ephod, & ſine theraphim, & poſt hæc reuertentur filij Iſrael, & quærent Dominum Deum ſuum, & Dauid regem ſuum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius in nouiſſimo dierum.*

Hęc ſunt Dei verba per prophetam, quæ non poſſent non afferre admirationem conſiderantibus, quo modo hic propheta duo millia annos ante ſtatum deſcripſit, in quo nunc cernimus hunc populum; tam apertis verbis, vt ſi nunc illum ſuis oculis cerneret. Quis autem non vidit poſt Hieruſalem, & illius regni euerſionem, vt in littera eſt, euenire cum neque regem, neque principem, neque ſacrificia, nec ſacerdotales veſtes, neque idola habent?

Et hic maxime animaduertendum eſt, quod Propheta de illa fœmina inquit. *Non fornicaberis, neque eris viro.* Toto enim illo tempore is populus fornicatus non eſt idolis adorandis (vt antea faciebat) neque cũ ſuo marito eſt, qui Deus eſt, cum in illis neque amore, neque gratia ſit, in qua non eſt, quod ſuum regem Dauid, ideſt noſtrum Saluatorem accipere noluit, quem iuſſit ille, vt reciperent, & ei parerent, ne in ſuam iram, & ſupplicium inciderent.

Huius igitur tam lungi tractatus per oratio ea ſit, quòd ſi perfectio huius tam apertæ, & antiquæ prophetiæ omnes intellectus non conuincit, licet gentiles ſint, & non ſatis eſt ad illorum oculos aperiendos, qui hactenus cęci ſunt, neſcio quid ſatis eſſe poſſit, quidque dici, niſi quod principis tenebrarum magna potentia eſt, magna eſt corruptæ voluntatis malitia, magna eſt huius cęcitatis calamitas.

Quod (vti diximus) non prætermiſit ſilẽtio Propheta, cum inquit. Pſal. 68. *Oculis eorum obſcurentur, ne videant.* Illud qnidem compertiſſimum eſt, quòd cum oportebit rationem reddere apud illũ iuſtiſſimũ iudicem

cem hæc incredulitas nullam habebit excuſationem:ibi enim excuſatio eſ ſe nonpoteſt vbi iuſta ignorationis cauſa non eſt.

Neque velim quis exiſtiment his ſolis prophetijs, noſtræ fidei veritatem,& Saluatoris aduentum probari,& illorum errorem conuinci,qui illi aduerſarij ſunt,& præſertim Sybillarum teſtimonium, & Talmuth falſitates,& dementiæ, de quibus poſtea dicemus.

De ijs,quæ Sybillæ de Chriſti Saluatoris noſtri myſterio prophetarunt. Cap. XXI.

QVAM perfecta ſit prouidentia, quam Deus de omnibus rebus habet,quaſcunque creauit,non ſolum aperrè cernitur in cura,quæ illi magnarum rerum eſt,ſed etiam minimarum,vt ſunr formicæ,culices, aranei, apes, & cætera huiuſmodi parua animalia, quibus omnia inſtrumenta, & propenſiones ad ſui conſeruationem tribuit.Quòd ſi illi ſummo patrì tantæ curæ tam parua ſunt animalia,quantæ homines erunt, propter quem hunc vniuerſum mundum ereauit, moderatur,ac regit?

Cum autem multa illa ſint,quibus indiget homo,omnium maxima religio,& diuinus cultus eſt,cuius fundamentum, & initium (vt inquit Apoſtolus) Chriſti Saluatoris noſtri cognitio eſt.

At ne homines in huius tam neceſſariæ veritatis cognitione deciperentur numquam diuina prouidentia ab;initio mundi ceſſauit, quin Prophetas ſanctiſſimos homines mitteret, qui huius Domini aduentum nunciarent, nobiſque apertiſſima ſigna, quibus illum cognoſceremus cum veniſſet,traderent,vt in hoc toto libro tractauimus.Sed quoniam hãc veritatem adimpleri ex altera parte neceſſarium eſt,ex altera tam arduum, atque difficile(cum ineffabile incarnationis filij Dei myſterium credendum ſit) non contentus eo fuit hic Dominus,vt iudæorum populus (in quo ipſe naſciturus erat) tam multos haberet Prophetas, qui illius aduentum nunciarent;ſed etiam voluit,vt inter gentiles,adeſſent Vates,quę idem prædicerent, quod & ipſi, cum propter vtriuſque populi ſalutem veniret.

Hæ Sybillæ fuerunt,virgines omnes,& (vt S.Hieronymus aduerſus Iouinianum ſcribit) in præmium virginitatis illarum hic idem ſpiritus illis traditus fuit.

De his Sybillis, quæ ante Saluatoris aduentum fuerunt penè omnes auctores,qui inter gentiles ſunt tum Græci, tum Latini ſcribunt,& omnes

vna

vna voce illis maximam auctoritatem tribuunt, & propheticum ſpiritum habuiſſe fatentur,& maximè Plato in Dialogo,qui Me nō inſcribitur,qui ad id credendum adductus fuit, quòd multa eſſe perfecta vidit, vt ipſæ prophetarunt.

Has Sybillas inquit Mar. Varro in rerum diuinarum libris,fuiſſe decē: Sybillam Cumeam , Cumanam, Perſicam,Heleſpontiacam, Libicam,Samiam,Delphicam,Tiburtinam,& Eritream,quæ vt Lactantius inquit,omnium maxime celebris fuit , & hæc nomina a ciuitatibus,in quibus vel natæ ſunt,vel vixerunt,vel prophetarunt appellatæ fuerunt,& eas,inquit hic auctor,ſuis græcis verſibus vnum Deum prædicant,& tanti illorum auctoritas a Romanis fiebat, vt (quemadmodum ille refert) Senatus auctoritate tres ex primarijs legati ad Eritræ ciuitatem (ex qua Sybilla Eritrea dicta fuit) miſſi fuerunt, qui inde mille huius Sybillæ verſus deportarunt,& hi verſus cum alijs diligenter,& ſecretò in ipſius ſenatus poteſtate aſſeruabantur.

Hæ Sybillæ cum multis ante Saluatoris aduentum annis fuerint apertiſſimis verbis illius natiuitatem,miracula,ſacramenta paſſionem,& reſurrectionem,& illius aduentum ad iudicium , prophetarunt,quòd quidem legentibus maximam admirationem affert.

Et nequis diceret hoc eſſe Chriſtianorum inuentum , ad ſuam religionem confirmandam diuina prouidentia voluit,et Vergilius Poeta gentilis qui ſuas eglogas ſcripſit antequam Chriſtiani in terris eſſent , in illarum vna Sybillæ Cumeæ prophetię ſcriptæ ſunt,in quibus ſummatim continetur quæcunque Iſaias,& alij Prophetæ de Chriſto prædixerunt: ibi enim inquit fore,vt de cœlo nouus deſcederet Dominus noua ratione generatus,quique ex virgine naſceretur,& mundum renouaret , & ei auream ætatem referret,quodque per eum in mundo gens aurea ſurgeret,ideſt noui homines virtutis,& honeſtatis amatores,atque ſectatores.

Vbi etiam inquit fore,vt ſerpentes occidant,Leones,& belluæ ita manſuefiant,vt cum ouibus,& vaccis ſine timore verſentur,hoc idem eſt cum illo,quod iiſdem ferarum animalium , & domeſticorum nominibus prophetauit Iſaias,nobis ſignificant,quod per huius Domini gratiam , & doctrinam,qui de cęlo deſcendebat,homines feri,& ſuperbi,crudeles, & venenoſi,vt ſerpentes,feritatem ſuam in ouium innocentiam,& manſuetudinem, & cum humilibus,& manſuetis hominibus ſe iungerentur , & vnum corpus efficerent.

Et hæc eſt ſumma eorum omnium,quæ vna voce Prophetæ cantant,atque prædicant,quod omne in his Sybillæ verſibus continetur.

Vbi animaduertendū eſt, qđ Conſtantinus ille magnus Imperator cū hos verſus legit ſtupefactus effectus eſt,cum videret puellam tam apertè Chriſti myſterium propheta ſſe,quo quidem magis in fidei veritate confirmatus

firmatus eſt,illud præterea addens. minime fieri poſſe, vt quis diceret, chriſtianos has Sybillæ prophetias cõmentos eſſe, vt ſuam fidem confirmarent,cum Vergilius hæc verba ſcripſerit ante, quàm vlli reperirentur Chriſtiani.Chriſtiani enim eſſe cęperunt poſt Saluatoris paſſionem, qui Tiberio Imperatore paſſus eſt,qui Octauiano ſucceſſit, & Octauiano Imperatore Vergilius ſcripſit,& veritas eius,quod hæc Sybilla prophetauit, aliarum teſtimonia,& prophetias veras reddit.

Eædem propherarunt quoque quidquid Saluator in ſua paſſione paſſus eſt,vt Lactantius Firmianus diuerſis in locis ſuarum inſtitutionum refert,quæ omnia S. Aug.lib. 18.de Dei vita cap.23..collegit,vbi Sybilla(quę nam eſſet minime declarans,ſic inquit.ſuis ſceleratis manibus colaphos illi infringent,ſuo ſordido ore in illum venenoſam ſaliuam conſpuent, ille ſimpliciter ſuum tergum verberibus dabit,colaphos accipiens tacebit, ne quis illum cognoſcat,& ſpineis coronis coronabitur,& pro cibo dabitur ei fel,& in ſiti acetum ei datum eſt,huiuſmodi menſam parabunt ei, cùm eum hoſpitio acceperint: & tu gens inanis,tuum Deum non cognouiſti, & templi velum diſcindetur, in medio die fiet tenebroſa nox, quæ per tres durabit horas,& morte morietur, & tres dies ſomnũ ſuum dormiet, & tunc reſurget a mortuis,& ad lucem redibit, reſuſcitatis ille primus reſurrectionis initium oſtendens.

Hæc omnia myſteria ſpiritus ſanctus prophetare voluit per harum virginum ora tam multos ante annos,vt ille Dominus, qui pro Iudæorum, & Gentilium ſalute veniebat, in vtriſque populis vberrima teſtimonia ſuorum operum haberet.

Huiuſmodi enim nouitates,& miracula nullam fidem in terris inueniſſent, niſi tam apertiſſimorum teſtimoniorum, & antiquorum multitudine confirmata eſſent.

Neque Sybillæ ſecundum filij Dei ad iudicandum mundum aduentũ tacuerunt. Quod Sybilla Eritrea prophetauit in ſequentibus verſibus cuius ſumma hæc eſt.

Futuri iudicij vnum ſignum erit,terram ſanguinem ſudare, & de cęlo regem in carne adiudicandum mundum venire, qui in omnia ſecula regnabit,& tam increduli,quàm fideles in mundi fine Deum in ſublimi videbunt a ſanctis comitatus,& animæ vnà cum ſuis corporibus intererunt vt iudicentur.

Homines a ſe idola detrudent,omneque ſuas diuitias abijcient. Ignis inflammabit terras,mare,cęlum, & obſcuri inferni portas, & ſanctorum corpora ad huius vitæ lucem reuertentur, & æternus ignis improborum corpora torquebit.

Quiſque peccata,quæ clam commiſit,palam confitebitur,& Deus cordium ſecreta reuelabit. ibi erit fletus,& ſtridor dentium. ſol obſcurabitur,&

tur,& ſtellæ,atque luna. Tunc montes plani fient, a valles exaltabuntur, & tota terra plana erit.

Nihil inter homines magnum, nihil altum erit. Omnia ceſſabunt.Terra de cœlo fulminibus peribit, fontes, & flumina igni areſcent, & tuba triſtem tonitrum de cœlo emittit,hominum peccata, & illorum moleſtiarum miſerias deplorans.Terra dehiſcet,& inferni regiones aperientur,& omnes mundi reges ad hoc iudicium adducentur,& de cęlo ſuper fontes ignis,& magnum ſulphuris flumen cadet.

Id omne ſuis verſibus illa Sybilla inquit. Vbi maximè animaduertendũ eſt,quod Marcus Tullius,qui etiam ante Chriſtum Saluatorem noſtrum fuit) in eo libro,quem de diuinatione conſcripſit,de his Sybillis verba facit, & de illis inquit, quod ſi primæ illarum verſuum litteræ colligantur quo ordine ſcriptæ ſunt,aliquid ſignificant.Quam diligentiam ſi in verſibus græcis huius prophetiæ adhibebimus inueniemus quidem ex illis hæc verba conſtare IESVS CHRISTVS FILIVS DEI SALVATOR. Non conueniebat quidem,vt neque minori apparatu,neq; paucioribus teſtimonijs,& demonſtrationibus tam mira res eſſet teſtata, atque celebrata, vt erat rerum creatarum omnium Dominum in terras deſcendere, & in cruce mortem pati. Quòd ſi ſtatim hæc lux in mundum veniſſet illius ſplendoris magnitudine obcęcati eſſent. Propter hanc cauſam voluit hic Dominus, vt paulatim homines ad illam accipiendam ſe præpararent, cum veniſſet, cum viderent tam multis ante annis, eſſe nunciatam: cum autem has virgines,quæ tam antiquæ, & omnibus ſuperioribus ætatibus celebres fuerunt,cum noſtris ſanctis ſcripturis concordare cernimus,noſtræ Religionis veritas confirmatur, vt tam hoc,quàm reliquum omne ad noſtræ fidei tam multis modis confirmatæ confeſſionem conducit.

Quamobrem poſt Prophetarum teſtimonia,eas hic addere,& hoc loco primo huius libri tractatui finem imponere volui.

Et quoniam aduerſæ partis teſtimonium ſatis potens eſt, non erit a noſtro propoſito alienum ad Sybillarum teſtimonium & Ioſephi teſtimonium addere,qui fuit quidem clariſſimus hiſtoricus natione,& profeſſione Hebræus,qui lib. 18.antiquitatum,cum de ijs tractaret, quę Tiberio Cæſare Imperatori contigerunt quo quidem tempore Saluator noſter paſſus eſt,hæc verba inquit. Eodem tempore fuit Ieſus vir ſapiens, ſi tamen virum eum fas eſt dicere.Erat enim mirabilium operum patiator, & doctor eorum,qui libenter vera ſuſcipiunt,plurimoſque tàm de Iudęis quàm de gentibus ſectatores habuit. Chriſtus hic erat, quem accuſatum a noſtræ gentis principibus Pilatus eum addixiſſet cruci, nihilominus nõ deſtiterunt eum diligere,qui ab initio cęperant.Apparuit.n.eis tertia die viuus,ita vt diuinitus de eo vates hoc,& alia multa miranda prædixerunt:

& vſq;

& vſq; in hodiernum chriſtianorũ genus ab hoc denominatũ nõ deficit.
Hæc ſunt Ioſephi verba,quæ quidem legentibus maximam admirationem afferunt.Non eſt quidem nouum diuinam prouidentiam diſpoſuiſſe, vt idem auctor,qui Hieruſalem,& illius regni euerſionem narrauit, tã illuſtre teſtimonium de Chriſti perſona perhiberet, ad id adductus mirãdis illius actionibus,& tam publicis miraculis,quàm priuatis,& notis,quę Saluator fecit dum cum hominibus conuerſatus eſt.

Primi tractatus finis.

TRACTATVS SECVNDVS huius quartæ partis, in quo per modum dialogi omnibus obiectionibus reſpondetur, quæ de Meſſiæ myſterio fieri poſſunt.

Dialogus primus, in quo per mundi conuerſionem a Prophetis teſtatam Saluatoris aduentus probatur.

VT HOC noſtræ redemptionis myſterium, de quo hactenus locuti ſumus apertè declaretur, atque demonſtretur, operæ precium erit nonnullis quæſtionibus, quæ de illo fieri poſſunt. ſatisfacere. Quare viſum eſt mihi maxime conducere,vt hic catechumenum nuper a Moyſis lege ad euangelij gratiam conuerſum inducamus qui proponat quæſtiones,quæ de hac re fieri ſolent, & vnà cum eo ſacræ Theologiæ Magiſtrũ illis quæſtionibus reſpondentem. Sic autem Catechumenus incipit.

CAT. Legi præceptor eos tractatus, quos de CHRISTI myſterio ſcripſiſti,in quibus quidquid ad hoc myſterium pertinet tam aperte exponis, vt nullum dubitandi locum reliqueris. Et quoniam ille Dominus,qui omnes ſaluos eſſe, & ad veri cognitionem peruenire cupit,mille habet vias,quibus eos ad ſe alliciat,atque trahat, voluit ipſe his libris meũ

contingere

contingere cor,& meos aperire oculos,vt quàm cœcus,& deceptus hacte nus fuerim,intelligam.

Quamobrem ei immortales gratias ago,agamque ſemper infinitas. Et quoniam ſpero breui fore , vt ſanctum baptiſmum ſuſcipiam , de huius myſterij fide adhuc certior fieri velim.

MAG. Rectè facis mi frater: ſic enim Saluator ſuis diſcipulis mandauit,cum eos in vniuerſum mundum ad prædicandum miſit, vt prius gẽtes docerent,deinde baptizarent.Velim autem ſcire,quænam illa ſint,quę melius intelligere cupis.

CAT. Sunt hęc communia in quę offendunt illi,& ut cęci,vt ego vixi, vitam degunt,mors Chriſti,eius diuinitas,atque humanitas , ſanctiſſimæ Trinitatis,& ſanctiſſimi ſacramenti myſterium,ritus,& cæremonias legis ceſſaſſe,& ſacrificia,quæ lex iubet.

MAG. Vt his quæſtionibus penitus ſatisfaciã, longa tractatione opus eſſet;hoc enim argumentum ſatis copioſum eſt : tamen vt huius ſcripturæ breuitas fert Dei auxilio fore ſpero, vt ita omnibus his quæſtionibus reſpondeam,vt tu,cui Deus fidei lumen impertiuit, facilè aquieſcas, credere enim magna ex parte eo ſpectat,vt intelligas, ſed antequam ſingulis tuis quæſtionibus reſpondeam omnibus vniuerſim reſpondebo. Quamobrem tibi ſciendum eſt , quòd tam hæ quæſtione , quàm cæteræ omnes ab vna veritate pendent,ab ea ſcilicet, vt noſtrum Saluatorem eſſe Regem Meſſiam in lege promiſſum certo ſciatur.

Nam ſi eſt ille,nobis a Deo mandatum eſt,maximis cum minis, & pœnis,vt credamus quidquid ille dixerit.Sin enim inquit per Moyſem.Deutero.18. *Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ pracepero illi, qui autem verba eius,quæ loquetur in nomine meo,audire noluerit , ego ultor exiſtam inquit Deus.*

Cum igitur hoc ita ſe habeat omnes petitiones,omnia dubia remouentur,cum ipſius Domini ore declaratum ſit,quidquid de ijs omnibus,quæ propoſuiſti,tenendum ſit.Quamobrem in hoc articulo nobis maximè inſiſtendum eſt,cum hic ſit cæterorum ſumma confirmatio.

Et licet ad id ſit ſatis,ſuperque,quod in hoc tractatu adduximus eandẽ materiam iterum repetere decreui,& exemplo illuſtrare , quod quidem ſit omnium,quæ hactenus diximus ſumma,in qua Chriſtum noſtrum Saluatorem eſſe Meſſiam in lege promiſſum apertiſſimè intelligas:cum ex hac veritate (vti diximus) omnium tuarum quæſtionum ſolutio pendeat.

Ad id autem recordare illud promiſſum , cum Deus Patriarchæ Abrahæ Cananæorum terram , in qua verſabatur pollicitus eſt. cum autem ab eo peteret, quonam modo ſcire poſſet,quod Deus pollicebatur,iuſſit,vt non nullorum animalium ſacrificium offeret, & tandem ei dixit. *Scito prano-*

ſcens,

ſciens, quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubijcient eos ſeruituti, & affligent quadringentis annis. Veruntamen gentem, cui ſeruituri ſunt, ego iudicabo, & poſt hæc egredientur cum magna ſubſtantia. Ideſt valde multiplicati, & ſecundis rebus vtentes. Hæc fuit Dei prophetia quadringentis annis ante exitum de Aegypto prolata, in qua hæc omnia particularia prædicta ſunt, illius populi peregrinatio, oppreſſio, exitus de Aegypto, promiſſionis terræ acquiſitio, & in primis annorum numerus, quibus hæc peregrinatio duratura erat. Nunc autem ſcire velim, ſi quis ex illis, qui viuebant cum hic populus de Aegypto profectus cananęorum terram expugnauit, hanc prophetiam legeret, & illam adimpletam cerneret, quid diceret? quid ſentiret?

CA. Facere non poſſet, quin maxime admiraretur, & cognoſceret, quod idem Deus illic aderat, cum nemo præter illum id prædicere poſſet tam multis ante annis, quod futurum erat: nec tantum perficere facinus, vt erat, gentem captiuam ſubditam, & inermem Pharaonis arma, & potentiam euadere, & cananęorum terram expugnare, vbi gens ſatis fortis erat, multique gigantes erant, & ciuitates altiſſimis nubis circundatę, vt vtraque res hic concurrere deberet Dei ſapientia, atque potentia, altera ad prophetandum, altera ad perficiendum.

Id autem, vt ad rem noſtram accommodemus, hæc duo in mundi conuerſione acciderunt. Quare ſi illis Dei potentiam, & ſapientiam interfuiſſe confitemur, multo magis in hoc operæ fatendum eſt: Et quoniam res nouæ multo magis corda mouent, quàm quæ quotidie cernuntur, licet magnæ ſint, hic exemplum effingere volo huic rei ſatis accommodatum, vt ex alterius conditionibus & alterius conditiones intelligamus: Quare ſummopere peto, vt id me explicantem æquo animo audire velis. Nam licet nunc ab ipſa re alienum eſſe videatur, tandem tamen ex eo non paruam vtilitatem percipies.

Illud igitur nunc fingamus, cum Deus quadringentis ante annis Patriarchæ Abraæ reuelauerit quidquid ſuo ſemini contingere debebat, Prophetæ etiam reuelauerit fore, vt in terra Setubal naſceretur homo de Mirandæ genere, quod ibi eſt, eumque futurum ſanctiſſimum, & maximum prædicatorem, qui in omnia luſitaniæ loca ad prædicandum iturus eſſet, & præſertim in Olyſippi ciuitatem, cumque eum vt Prophetam, & ſanctiſſimum virum maxima gentium copia, quocunque iret, & prædicaret, ſequerentur, qui multos diſcipulos delecturus erat, qui eum comitaturi eſſent, & illius doctrinam audituri, ſed quoniam ipſe vitia acriter reprehenſurus erat, & præſertim eorum, qui rebus ſacris inſeruirent, ij partim inuidia illius gloria, partim illius doctrinæ odio, quæ illorum vulnera detegebat, adducti falſis criminibus ei mortem molirentur, & tandem ita debebant cum iudicibus ſecularibus facere, vt eum morte, & crucis morte damnarent.

damnarent. Et addit præterea, hæc prophetia, quòd propter hoc peccatum Luſitaniæ regnũ delendum erat, & Luſitani per totum terrarum orbem diſperſi ituri erat, & malè tractati, & omnibus nationibus ſubditi. Poſt hoc autem diceret futurum eſſe, vt huius Domini diſcipuli paulo poſt illius mortem de ciuitate Opyſippi egrederentur, & in Africã, & Conſtantinopolim, & in omnes & Turcæ, & Perſarum regis ciuitates, ſe recipient ad prædicandũ Euangeliũ, quodq; paucis poſt annis poſt multas perſecutiones, & contradictiones tum Barbarorum, tum Turcarum tandem tantum ipſi poſſent, vt illis Chriſti fidem ita perſuaderent, vt idem ſuo errore cognito ſua templa eruerent, & Alcorani libros comburerent, & cognoſcerent ſuum Macometum falſum fuiſſe prophetam; & deceptorem, & illius oſſa perciperent, & illius omnis os in puluerem conuerterent, & infimi tumulos proijcerent, & in illorum templorum locis Eccleſias ſolemniſsimas ædificarent, & in illis figurã ſanctæ Crucis collocarent, & in ſacrarijs ſacrum altaris ſacramentum, quod vnà cum ſantiſsimæ trinitatis myſterio ſumma veneratione colerent: quodque ex his barbaris nationibus (qui antequam fidem acciperent erant voluptatibus dediſsimi) multi homines ſurgerent perpetuæ virginitatis obſeruatores, & vitę puritate Angelis ſimiles, & multa Cęnobia abijs habitarentur religioſiſsima.

Ex ijs etiam fore alios, qui in eremo & ſolitudine ſanctiſsimam vitã degerent, vel herbarum radices, vel ſolum panem, & ſalem edentes, ſic etiam multas fœminas ex Macometana ſecta, vbi fidem ſuſciperent perpetuæ virginitatis votum facerent, & vbique terrarum ex illis multa cęnobiã fore. Et adderet pręterea eadem prophetia id eſſe futurum quadringentis annis, vbi hæc prophetia conſcripta eſſet.

Nunc autem peto frater mi, ſi hoc ad unguem perfectum eſſe ſcires, quod antea prædictũ non ignorares, videresq; ex altera parte totũ Luſitaniæ regnum eſſe euerſum, & olyſippum ſolo æquatam, & Luſitani omnes diſperſi, & malè in omnibus nationibus affecti, & ita, vt ne pinnam quidem ciuitatis poſsideant, ex altera verò totam Macometanorum ſectam ad noſtram fidem eſſe conuerſam, videreſque illios Domini crucifixi diſcipulos hac ciuitate egreſſos, qui pauperes piſcatores erant, & rudes, hoc opus perfeciſſe, quid diceres? quid iudicares? qui ſentires?

CA. Qui hoc adimpletum videret, facere quidem minime poſſet, quin ſtupeſceret, & quaſi a ſe ipſo digrederetur, cum rem tam admirandam cerneret, & fateretur, hic potens Dei brachium interfuiſſe.

Nemo enim preter illũ tam admirabile opus tam debilibus inſtrumẽtis perficere poſſet: neque prophetare his præcipuis omnibus rebus, & circunſtantijs tam multis ante annis: cum ſit compertiſsimum ad

Deum vnum ſpectare futurororum prædictionem.

MAG. Huiuſmodi exemplo huius veritatis myſterium profecto intelliges. Omnia enim præcipua, omneſque circunſtantiæ, quas hic collegimus diuerſis in locis dicuntur a prophetis, vbi de Saluatore verba faciunt: id eſt, de loco vbi naſciturus erat, de illius genere, de doctrina, de morte de Cruce, & de omnibus, quæ in paſsione contigerunt, de gentiũ conuerſione, quæ per ſuos diſcipulos facienda erat, de loco, vnde diſcipuli profecturi erant, de tempore, quo id conficiendum erat, vnà cum reliquis omnibus quæ in hoc libro narrauimus.

Quod ſi in ſuperiori exemplo, apertiſsime Deum operatum eſſe fateris tam facinoris magnitudine, quàm propter illius prophetiam, quanto magis in hoc facinore id nobis fatendum eſt? ibi enim vna tantum aderat prophetia, ſed hic ſummus ineſt omnium prophetarum conſenſus, unà, cum ſybillarum cõſenſu: ad hec opus erat factu difficillius, quàm barbarorum conuerſio, atque Turcarum, qui omnes ſũt quędam mundi pars at hoc erat de toto terrarum orbe idola, quæ tunc in illo dominabatur, in exilium eijcere. Prętere non tam difficile erat macometanos, vt gentiles conuertere: Macometani, enim nobis in eo aſſentiuntur, vt Christo, & eius ſanctiſsimæ matri, & S. Ioanni Baptiſtæ, & ſanctis magnas laudes demus, & ipſi vnum Deum colunt, illius prouidentiam vnà cum animæ immortalitate, & bonorum, & malorum gloria, licet non recte, fatentur. Gentiles verò nulla in re nobis aſſentiuntur, imò Chriſti nomen deteſtabantur, ac perſequebantur, cum amentis eſſe arbitrarentur Deum mortuũ, & crucifixum prædicare. Ad hæc omnia, quod hoc opus eſſe præſtantius, & Deo dignius eſſe declarat, eſt quod Macometani non perſequebantur Chriſtianos, qui in ſuis terris inhabitabant, ſolo Chriſtiani nomine, imo illi in ſua lege, vt viuant, concedunt Gentiles (o ſancte Deus) quibus modis, quibus tormentorum generibus, & crudelitatũ numquam antea vis, ne excogitatis quidem Chriſtianos ſolo Chriſtiani nomine perſequebantur, licet nullum crimen in illis cerneret. Trucidabant, aſſabant, membra loco ſuo dimouebant, præcipitabant, comburebant, arabant, illarum carnem ferreis inſtrumentis ſcalpebant inter vngues manuũ, & pedum, & carnem arundines infigebant, ęquorũ caudas alligati raptabant, Leonibus, & alijs feris beſtijs exponebant. Quid? nullo numero poſſunt complecti crudelitates ab illis excogitatæ, vt eos a ſua fide dimouerent, attamen tam glorioſi victores in hoc tam duro certamine extiterunt, vt propter hanc cauſam innumerabiles homines ita fidem, quàm ante oppugnabant, complecterentur, vt quibus tormentis alios afficerent, iiſdem & ipſi pro fide affici uellent.

Quid autem potenti Dei brachio dignius? quid admirabilius? Quod ſi te mouet illa conuerſio, quàm fingimus barbarorum, & Turcarum.

Turcarum,& fatebare minime fieri poſſe,vt illud opus ſine Deo perficeretur. Quanto magis hoc vos mouere debet,& efficere , vt hic Dei virtutem,& potentiam cognoſcas,in quo multo maiora concurrerunt ? Cum autem omnes Prophetæ teſtati ſint, hoc opus in Meſſiæ tempus dilatum eſſe , hocque ab illius diſcipulis perfectum eſſe,cum quo cætera ſigna, & prophetiæ,quas allegauimus cõſentiunt,eum verum Meſſiam a Deo pro miſſum eſſe,neque alium expectandum conſequitur.

Ad id addas velim, & perſecutiones , quas ille populus poſt Saluatoris mortem paſſus eſt , vt fuſiùs antea narrauimus, vbi & calamitates vidiſti, quæ a Pilato,& ab omnibus Iudææ præſidibus, qui ei ſucceſſerunt, paulo poſt illi contigerunt.

Euerſionem, & cędem , & captiuitatem omnium terrarum prouinciæ Galilææ, & omnium finitimarum vidiſti.Hieruſalem præterea obſidionẽ, & horribilem famem,quam in illa paſſi ſunt , mortuorum, & captiuorum incredibilem multitudinem vidiſti,ciuitatem ſolo ęquatam , vt propheta uit Saluator,atque deplorauit.

Reſpice illum potentiſſimum , & antiquiſſimum regnum dirutum, & ad nihilum redactum,& ita,vt neque pinna ex illo reliqua ſit.Vides præterea exilium,(quod illi Deus minatus erat) per omnes totius orbis terrarum nationes.Vide illam prophetiam Oſeæ iam eſſe adimpletam fore ſcilicet,vt ſine regẽ,ſine principe,ſine altari,ſine ſacrificio, ſine veſtimentis ſacerdotalibus,& ſine idolis filij Iſrael permanerent.

Et ad hæc omnia mala vides hanc gentem tam laborioſam , tam afflictum,& omnibus mundi nationibus ſubditam. At vbi nunc ſunt illa magnifica Dei promiſſa(quæ antea adduximus) ijs , qui Dei legem ſeruauerint? *Benedictus in omnibus vijs tuis.Benedictus ingrediens , & egrediens.* Cum reliquis omnibus ubi illa,quæ inquit. *Conſtituet te Dominus in caput & non in caudam, & eris ſemper ſupra,& non ſubter.*

O pauperrima gens,atque miſerabilis,quis tibi oculos claudere , & intellectum obtenebrare potuit , & voluntatem indurare ne tam aperta exandias,atque cernas? cum autem dicat Deus afflictiones intellectus oculos aperire,quænam eſt illa cordis durities,quod omnibus his iniurijs cir cunuentum,atque tam multis calamitatibus non manſueſit,neque ſuum errorem ſentit,aut intelligit? ſin contra mihi dicant.cur ille iuſtiſſimus iu dex permiſit,tam horribilem tamque diuturnam punitionem in hoc populo olim ita a Deo dilecto,cuique tantæ curæ erat, præſertim cum in tã multis afflictionibus,adhuc in legis obſeruantia perſeueret?

Hæc autem animaduerſio cum tanta tamque extra ordinem ſit, & ſit multo ante prædicta,vnà cum reliquarum omnium ſuperiorum prophetiarum perfectione,ſic apertè Saluatoris dignitatem, & aduentum teſtantur,vt neque meridiana lux ſit hac re illuſtrior.

Ex quo tibi licet videre frater mi, quantum debeas Deo, qui te ex tam denſiſſimis tenebris eripuit, & oculos adaperuit, vt hanc tantam veritatẽ cognoſceres, a qua omnis noſtra ſalus pendet.

C a t. Huic Domino tantas, quantas poſſum, gratias ago, quod mihi eam tribuerit lucem, quæ ita omnes animæ meæ ſenſus penetrauit, vt nullum dubiũ, nullus ſcrupulus in hoc myſterio, mihi reliquus ſit, ex quo meus ſpiritus huiuſmodi pace, & gaudio fruitur, vt verbis explicare non poſſim.

De mendacijs falſitatibus, & ineptijs Talmud. Cap. XXII.

MAGISTER

EX ijs, quæ hactenus tractauimus vidiſti, quàm incredulorum cœcitas ſacrarum ſcripturarum teſtimonijs ſit conuincta. Quid autem ſi præter ſacras ſcripturas, alia inueniemus argumenta tam aperta, quàm quæ ex illis petuntur.

C a t. Qui fieri poteſt? Eſtne quid Dei verbo certius & fidei lumine, quod in illa nititur?

M a g. Sic ſe res habet: velim tamen recorderis, quòd, quemadmodũ fidei lumen, Dei eſt, ſic eſt rationis lumen, quod in animabus noſtris impreſſio, qua dicitur homo ad imaginem, & ſimilitudinem Dei fuiſſe creatus, & licet hoc naturale lumen certitudine earum rerum, quas teſtantur, non ſit æquale lumini ſupernaturali: in eo tamen, quod intelligit euidentiam habet, quæ fidei minimè competit. Fides enim eſt tamquam ædificij fundamentum, quod minime cernitur: hæc autem euidentia noſtros intellectus ſatis lętos, & quietos reddit.

Hoc igitur naturali lumine, quis mentis, & rationis compos illorum cęcitatem cernet, qui ſui Talmud mendacijs, & ineptijs tamquam ſacræ ſcripturæ fidem præſtant.

Quamobrem tibi ſciendum eſt, quòd Benedicto 13. Papa quidam eiuſdem Papæ celeberrimus medicus, & in omni hebræornm doctrina peritiſſimus ad noſtram ſanctam fidem conuerſus eſt, & illi Hieronymus de ſancta fide nomen impoſitum fuit. cum autem ſanctiſſimus Pontifex animas illuminare deſideraret, & de tenebris errorum eruere, huic ſuo medico iuſſit, vt librum conſcriberet, in quo ſuarum ſcripturarum teſtimonio Meſſiam veniſſe, & eum noſtrum eſſe Saluatorem oſtenderet. id fecit medicus maxima cum diligentia, neque id ſolum, ſed alium conſcripſit librum ſummi pontificis iuſſu, in quo multas falſitates, vanitates, & fabulas Talmud librorũ refert. Quos libros Reuerẽd. Archiepiſcopus Goę felici recorda-

tione

rione & lingua latina in linguam luſitanam paucis ante annis vertit, vt animæ illius prouinciæ, qui in errore, & cęcitate verſabantur, illorum lumine, & doctrina ſanarentur & hi duo libri, hac lingua impreſſi in hominum manibus extant. Ex hoc autem ſecundo libro, qui Talmud falſitates refert, excipere decreui aliquid, vt illorum cęcitas, qui illis fidem præſtant facilè cernatur. Talmud autem, quod doctrina interpretatur Hebræorum Rabini quadringentis annis poſt Redemptoris paſſionem compoſuerunt hanc inquiunt ipſi eſſe aliam legem, quæ verbis a Moyſi tradita fuit, cumque alia ſine rationibus confingant, ſic & has fingunt, quas neque auctoritatè, neque ratione confirmant.

Hæc ſcriptura noſtra Biblia decem partibus ſuperantur, præter gloſſas antiquas, & recentes in illam conſcriptas, quæ multæ ſunt. Et illius Talmud inuentores, vt melius fundarent, & affirmarent ſuos ordines, & errores, diuerſis in locis iuſſerunt, vt quæcunque ipſi decreuerint tantam vim haberẽt, quàm quæ a Deo in lege Moyſi mandata ſunt, præterea pœna capitis, eos damnant, qui aliquam negaret rem ex eis, quæ ab illis conſcriptæ ſunt, quam pœnam illis non imponunt, qui verbis legis contradicũt.

Sed antequam huius libri falſitates narrare incipiam, Chriſtianum lectorem admonitum volo, nullum eſſe in mundo ſcelus, quod ab anima a Deo derelicta credi nõ poſſit, præſertim ſi eſt aduerſaria, & inimica Chriſto noſtro ſaluatori, qui eſt lux, & porta, & ad veritatem via ſine qua ſine via eſt homo ſine luce, & ſine veritate, & ita in multa vitæ diſcrimina incurrat neceſſe eſt. illud præterea addam, quòd ex omnibus perturbationibus, & appetitibus cum ille ſit furioſior, qui generationi inſeruit, qui ſine diuinæ gratiæ auxilio ſuperari minime poteſt, inde fit vt homines huius gratiæ vacui in turpiſſimas, & abominandas turpitudines delabantur.

Hæc eò dixi, quòd ille Talmud liber, vt ab hominibus a Dei ſpiritu, & eius gratia longe abſentib. tam turpia continet, vt ea narrare non audeã, ne caſtas aures tam turpibus rebus offendam, licet maxime eò conducãt, vt huius libri falſitas, & abominatio dignoſcatur.

Et ne videatur incredibile, quod hic dicitur, qualibet in re hic auctor, & librum, & caput, & illius principium allegat, ne quid ipſe fingere videatur, & licet hic legat res quidem inaniſſimas, & ridiculas, ab eo peto, vt riſum contineat, & lacrymas paret, vt illius gentis cęcitatem deploret, quæ huiuſmodi rebus tamquam a Deo dictis credat.

Vt autem ab eo incipiamus, quod ad Dei cognitionem pertinet, qui Talmud conſcripſerunt, & ſequuntur, tanto in errore verſantur, vt a Deo nonnunquam potentiam, nonnunquam ſapientiam aliàs veritatem, aliàs ſanctitatem, & iuſtitiam detrahent.

Et ita in illius libro, qui Berachot dicitur cap. primo noctẽ in tres diuidiũ partes & in illarũ qualibet dicũt Deũ tanq̃ Leonẽ rugere, inquiẽs: Heu

qui meam domum deleui, & meum templum combuſsi, & filios meos in gentibus captiuos feci. Et in eodem capite inquit Ioſephus Rabi Aliàs in quandã domum euerſam ad adorandum ingreſſus ſum, & egrediẽs in Eliam incidi. Qui me ſalutauit inquiens, Pax tibi Rabi, ei reſpondi Pax ſit tibi Rabi Domine. Et ille inquit: Fili, quem vocem in hac diruta domo audiuiſti? ego reſpondi: audiui vocem clamantem tamquam columbæ, & dicentem: Heu, qui meam domum euerti, & meum templum cõbuſsi. Elia mihi reſpondit: Fili mi non ſolum id dicit per horam, ſed per totum diem. Et hora Iſrael in Synagogam ingreditur, & orationi reſpondent Deus ſuum caput depilat, & inquit: Beatus ille Rex eſt. qui ſic a ſuis filijs in ſuis domibus gloria afficitur. Sed veh patri, qui ſuos filios captiuos facit, & Veh filijs, qui captiui, & a ſuis patris menſa remoti fuerunt. Hęc ſunt dicti capitis verba. Videant nunc omnes, quàm magna blaſphemia hęc ſit, cui Deo manus ligant ei, potẽtiam detrahunt, & cum fato ſubijciunt.

Sic etiam quemadmodum ei potentiam detrahunt, & ſapientia ſpoliant, & inaniſsima tribuunt: & ita in libro, quem dicunt Hauoda Saxa, & cap. I. petunt quibuſnam in rebus Deus ſit occupatus, reſpondent, quod primis tribus diei horis legibus ſtudet, & tribus ſequentibus, ſedet, ut pueros doceat, qui tenera ętate mortui ſunt, alijs tribus in eo ſe continent, vt vniuerſum mundum iudicet: tribus vero vltimis ludit, animum laxat, & ridet cum ſerpente, qui Leuiatan dicitur. Hæc in die, interrogati; Quid in nocte? reſpondent: ſedens ſuper Cherub, maximè velocem, 18. millia mundos, quos creauit, viſitat. Hoc poſt mundi creationem, ante vero mundi creationem mundorum creationi, & euerſioni operam dabat. Iam quam multę ineptiæ, & nugæ ſint in his verbis animaduertatur. Inquiunt etiam in capite I. lib. Berac, quod poſt tẽpli euerſionem, in toto terrarum orbe quatuor tantum cubitorum ſpacium Deo reliquum fuit, in quo Halac ſtuderet, quæ Talmud lectio eſt. & ita inquiunt, quòd primis tribus diei horis ſedet, vt Talmud ſtudeat. Iam quantæ dementiæ ſint, hæc quiſque facile videre poteſt.

Sic illum veritate priuant, quod in Bacta Meciha, cap. quod incipit Meca Haboet: inquit Rabi Iſmael. Magnum eſt pax cum mendacia dixerit Deus, vt Abraam Sarræ reconciliaret.

Hic nihil deerat niſi in Deo peccatum ponere, neque per eos prætermittitur, quin illi peccatum tribuatur, vt inquiunt in Hulin capite quod incipit Elloc terofot, in illa Gen. verba, quæ inquiunt duo magna luminaria Deum creaſſe: in hæc .n. verba maiores inquiunt ineptias, quam quis excogitare poſſet. Inquit enim Rabi Simeon, quod creationis hora Luna, & Sol æquales erant, & Luna coram Deo ſteuit, eique dixit, Domine bonum eſt, vt duo reges vna corona vtantur? Propter hanc cauſam.

iuſsit

iuſsit Deus, vt Lunæ lumen imminueretur. Tunc illa hac iniuria mota inquit: Domine quoniam dixi, quod æquum erat, me imminuiſti. Tūc Deus, vt eam leniret, & ei ſatisfaceret inquit. Id ne moleſtè feras, quòd Sol niſi interdiu apparebit, & tu interdiu, & noctu. At hæc neque hac re contenta fuit, imo dixit, candela ante Solem, quid prodeſt? Tunc dixit Deus. Faciam, vt meus populus Iſrael ſuas rationes in tuis menſibus efficiant. Neque hoc fuit Luna contenta, quoad Deus ſe erraſſe dixit, & Moyſi dixit, vt cuiuſcunque Lunæ fine bouem, vel caprum ſacrificaret, vt hoc peccatum Deo condonaretur. Et hoc probat per cap. 28 Num vbi Deus iuſsit, vt hoc animal propter peccata immoletur.

Nunc autem qui rationis particeps ſunt, num ſit fletu dignum videre adeſſe gentes, quæ capitis pœna hac ineptias credere tenentur.

Sic etiam in Baua Batia cap. quod incipit Hamor inquiunt, quòd Raba filius Rabhanæ, per quandam uiam proficiſcebatur, & quidam agaſo ei dixit, oſtende mihi Montem Synai. Ego cum illo iui, & ibi uocem audiui dicentem. O me perditum heu, qui iuraui, quis me abſoluet? ubi verò ad ſuam ſcholam reuerſus fuit, id ſuis præceptoribus narrauit, qui eum reprehenderunt dicentes. Qua hora hanc vocem audiuiſti tibi dicendum erat. Domine ego te ab hoc iuſiurando abſoluò. Et gloſſa Rabi Salomon inquit, quod hoc iuſiurandum erat, cuius abſolutionem Deus petebat, erat Iſrael captiuitas. Hacne dementia, quid maius reperiri poteſt.

Sunt præterea Talmutiſti tam dementes, vt gloſſas legi Dei contrarias inuenire audent. canhedrin, enim cap. quod Abramitor incipit in illa Leuitici verba cap. 20. quæ dicunt: *Ne dederis de ſemine tuo Idolo Molicb:* Exponunt ipſi, quod ille textus in hoc inquit. Ne dederis de Semine tuo, intelligitur, quod homo non peccat, niſi cum vnum filium huic idolo dat, quod ſi omnes non peccat. filios conſacrare erat idoli ſacerdotibus eos tradere, & ipſi ante idolum eos igni tradebant, quod autem textus inquit: *Ne dederis*, intelligitur non eſſe peccatum, niſi cum pater ſuum Sacerdoti Molich tradit, vt illum ſacrificet: quod ſi idem pater eum ſacrificat non peccat. Quòd verò inquit, *de ſemine tuo:* ſic ipſi interpretantur, quòd ſi homo eidem idolo, vel ſuum patrem, uel fratrē, vel ſe ipſum immolat, non peccat.

In eodem etiam libro, & cap. inquiunt, qui idola, vel amore, vel timore colit, non peccat, & Rabi Salomon exponit, quòd amore, intelligitur, cum quis Dominus eos rogat, vt illud adoret: & timore, cum illi minatur, niſi illud adoret. Quis autem non uidet, hoc eſſe omni ſanctæ ſcripturæ contradicere? Filij enim Iſrael Madianitarum fœminarum amore Idolum Phogor adorarunt, & propter hoc peccatum vigintiquatuor millia hominum interficienda iuſsit Moyſes. Et Deus eum miſit, vt omnes populi Principes ſuſpendio necaret, quòd huic peccato non aduer-

ſati fuerunt. Et ad hæc omnia, niſi ſummus Sacerdos Phinees Deum placaſſet, dixit idem Deus, quòd hunc populum propter hoc peccatum penitus de medio ſuſtuliſſet, & licet hoc in libro Num. capitulo 25. ſcriptum ſit: hi tamen homines blaſphemi elata fronte contraria dicunt, atque ipſe Deus iudicauit.

Sic etiam non verentur ſacrę ſcripturæ contradicere, quæ caſti Ioſephi caſtam fidelitatem laudat, cum ſuæ Dominę improbitati aſſentiri noluerit. At ipſi in Halin capitulo, quod incipit colhabacar, inquiunt, quod Ioſephus in ſuæ Dominæ cubiculum ingreſſus fuit eo conſilio, vt cum illa peccaret, ſed Angelum Gabrielem veniſſe, qui eum caſtrauit, & ita ad illud peccatum ineptus factus fuit. Hæc gloſſa præter quod fabuloſa eſt, & inepta manifeſtè ſanctæ ſcripturæ contradicit.

Præter has ineptias Talmutiſti in eo quoque errore verſantur, vt ſe ipſi glorientur. Et ita in libro cora cap. 3. ſcriptum eſt, quod quidem doctor Rabi Simeon dictus filius Gioę dicebat. Ego tam dignus, & iam iuſtus ſum, vt ſi ego vellem mea bonitate omnes homines in nouiſsimo die, qui ex quo tempore natus ſum ego uſque in hodiernum diem nati ſunt in terris, ſalui eſſent.

Quòd ſi Aſſar filius meus mecum eſſet, a iuditio liberare poſſemus omnes, qui ab initio mundi hactenus nati ſunt.

Quòd ſi Gionaiam filius Huſiel nobiſcum eſſet vniuerſum hominum genus a mũdi creatione vſque in finẽ liberare poſſemus: cõſideretur iam nũ is q hæc dicebat, ſi hæc credebat, plura vnus, & ijs, q ligatus in xenodochio, & domo amentiũ ſunt, dixiſſet? Talmutiſti autẽ volunt, vt miſerabilis gens has ineptias credere teneatur, cum dicant, quòd quicunque aliquem Talmud ſapientem irridet, vel de illorum fama detrahit in infernũ damnetur. Hæ minæ rudem gentem, & ſuperſtitioſam perterre faciũt, vt tam monſtruoſa mendacia credat, & quæ ne pueri quidem dicerent, cũ apud fucum aniles fabulas narrant.

Neque ſolum hac re contenti ſunt, vt ita Deũ blaſphement, leges quoque ferunt peruerſas, & humanitati iuſtitiæ aduerſantes. Et ſic inquit Rabi Moyſes Aegyptius in libro Sopu cap. 5. quòd ille, qui ſuo patri, aut matri maledixerit nullius peccati reus eſt, niſi cum maledictione aliquod proprium Dei nomen nominauerit. Neque ſolum licentiam dat, vt carnalibus patribus maledicatur contra mandatum Dei in lege, quæ inquit, qui maledixerit, vel patri, vel matri, morte moriatur: verumetiam licentiam concedit, ut Deo maledicatur iuſta illud, quod in Canhedrin dicitur capite, quod incipit Arba miot vbi inquit, quod qui Deo maledixerit, non in culpa eſt, niſi cum proprium Dei nomen exponit, quod eſt ſemha, mephoras. Quod ſi cum maledicit, aliud ex ſuis nominibus nominaret, quæ ſunt Adonai, Eloin, Sabaoth, quæ interpretantur Deus,

iuſtus

iuſtus, Deus exercituum, culpa obſtrictus non eſt. Hoc autem quid magis iuſtitiæ, & ſanctæ ſcripturæ, & omni rationi aduerſatur?

Præterea vt impune occidant homines licentiam concedunt, & ita in Canhedrin legitur, cap. quod incipit Ellu, quod ſi quis ſui ſocij manus, & pedes ligaret, & propter hanc cauſam fame periret, qui eum ligauerit à morte liber erit.

Quòd ſi eum ad Solem, vel ad frigus ligauerit, & mortuus fuerit, mortis reus erit. Quòd ſi eum ligauerit, & Leoni expoſuerit, à morte liber erit. Quòd ſi eum muſcis expoſuerit, mortis reus erit. Quod ſi eum in puteum demittit, qui ſcalas habeat, & aliàs eas remoueat, qui eum deiecit in puteum, liber erit.

Item ſi homines decem homines aduerſus vnum cum decem fuſtibus eſſent, & eum occiderent, omnes liberi ſunt.

Item dicit Rabi Moyſes Aegyptius in libro Suprin, in lectionibus Canhedrin cap. 9. quòd ſi quis reus apud iudices accuſatus fuerit, & omnes vna voce capite damnarent, eum a morte fore liberum: quòd neceſſe eſt, vt iudices inter ſe diſcordent, & illorum pars damnent, & pars abſoluant, & id exequendum eſſe, quod maior pars faciunt.

In libro etiam Hulin inquiunt: quòd ſi Petrus aduerſus Martinum falſum dixerit teſtimoniũ. quo Martinus capite damnetur, ſi antequam moriatur, illius falſitas probatur, moriatur accuſator, quòd ſi poſt mortem fuerit probatum, accuſator ſit liber.

Hæc eſſe inſtituta legibus diuinis, & humanis repugnantia, quis non videt?

Quis igitur erit tam ab humanitate alienus, qui hoc legens ex altera parte non ſtupeſcat, ex altera non fleat, cum tot animas pœna capitis obligatas videat, niſi hæc omnia crediderint, quæ penitus iniuſta fabuloſa, & abominanda ſunt?

O diuina iuſtitia, o Dei flagellum, qui tantam cęcitatem propter peccata permittit.

Vt autem reuertar ad rem. Quid tibi videtur frater mi. Quì fieri poteſt, vt tam horribilibus rebus, tamq; nõ ſolum ſanctæ ſcripturæ, verum etiam omni rationis lumini contrarijs, qua præditos nos creauit Deus, fidem præſtares? At forte quis verecundia affectus, quod hæc crediderit, dicturus eſt, nihil tale in Talmud eſſe. Hoc minime dici poteſt, quòd auctor, qui ſcripſit hæc ſatis diligens fuit, cum librum, capitulũ, & illius initium allegauerit, idque ſuæ linguę verbis. Præterea Romæ ſcripſit, & Papæ iuſſu (ubi Synagogæ ſunt, & illius ſectæ Rabini) neque fieri poteſt, vt quis ita demens ſit, tamq; impudens, quæ coram Papa, & purpuratis patribus apertè reprehendi poſſent. Itaque in illarum rerum veritate, quæ expoſitę ſunt nullus eſt dubitandi locus.

CAT.

CAT. Nunc quidem, cum Deus mihi oculos aperuerit, vt veritatis lucem cernam apertius falſitatem, & deceptionem, in qua vixi cognoſco, Nam quemadmodum illi, qui in obſcuro, & ſordido carcere diutius commorati ſunt, illius fętorem non percipiunt, quod in illo aſſueti ſint, ſed qui ab aere puro, & ſincero veniunt, ſtatim illum fętorem ſentiunt, ſic ego in his fabulis, & nugis credendis aſſuetus, illarum falſitatem minime cernebam.

Nunc autem veritatis luce nugarum falſitatem apertiùs cerno verecundiam afficior, & mei ipſius hæc crediſſe me pęnitet. Accedit ad hæc in illis natum, & altum eſſe, & hæc cum lacte ſuxiſſe, & ab omnibus meis maioribus per manus vſque in hodiernum diem mihi tradita, & id captiuũ, & cęcum in hac deceptione me continebat.

Ad hæc acceſſit auctoritas, & excellentia ſacratum ſcripturarum, quas nos accepimus, & vnà cum hac tam certa veritate noſtri Rabini harũ nugarum venenum nobis bibendum tradiderunt. Vt ſceleratus Macometus fecit, qui cum dignitatem, & gloriam Chriſti celebret magnum chriſtianorum numerum ſuæ ſectæ adiunxit.

Nobis etiam maximum detrimentum afferunt nonnulli chriſtiani, qui nos aſpernantur, & male tractant, qui ad veri cognitionem beneficijs bonisque exemplis nos perducere deberent. Propter hanc cauſam efficiunt, vt alia iactura iacturam ſaricamus. & quod ab hominibus abhorremur, inde ſit, vt & a religione, quam ipſi profitentur, ſimus alieni.

Quamobrem, ſi nunc ille reſurgeret, qui cupiebat fieri a Chriſto anathema, vt ſuos fratres ſaluos faceret, quàm diceret iure, quod ſcripſit. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandelizatur, & ego non uror?

Sanctus Apoſtolus non ita homines conuertebat, ſed ſe ipſum mille modis præbens, & omnia omnibus hominibus ſe faciebat, vt omnes ſaluos faceret, peccatores non negligens, ſed illorum peccata deplorans.

Dialogus ſecundus, in quo de Chriſti diuinitate agitur.

CATECHVMENVS.

QVAMQVAM Dei bonitate in fide ſim valde firmus, atque conſtans, & pro illa paratus (ſi Deus id mihi mandaret) ad mortẽ, tamen quòd hæc fidei lux ſatis formoſa eſt, & maximam pacem, & gaudium parit, hic proponam omnia, in quæ hæc cœca gens offendit, quod veritatis lumen non accipiant, vt eſt filij Dei mors, diuinitas, ſanctiſſimæ

ctiſſimæ Trinitatis myſterium ſanctiſſimum altaris ſacramentum cæremoniarum,& ſacrificiorum legis Moyſis ablatio,iudæi populi neglectio, & gentilium delectus,& alia huiuſmodi.

MAG. Hæc omnia,quæ attigiſti maximam noſtræ Theologiæ partem (vti dixi) complectuntur,& plurima verba poſtulant, at egi ea breuitate,quam hic liber poſtulat,vt omnibus oppoſitionibus reſpondeam, conabor licet his omnibus,(vt dictum eſt antea) ſatis eſt iudicium, & doctrina Saluatoris,cui,vt crederemus,nobis Deus iuſſit.

Vt autem ad primam tuarum petitionum deſcendam,quæ eſt de Chriſti diuinitate,illud compertum eſt,quòd in nouo teſtamento illud ſatis apertum eſt,& in veteri quoque manifeſtum eſt. Sed Hebræorum Rabini ſibi ante oculos velum obtenderunt,quod Apoſtolus inquit,ne rem tam illuſtrem cernant.

Ad id allego primum illam petitionem, quam Saluator Phariſeis propoſuit, cum ab ijs petijt, cuius filius eſſet Meſſias. Reſponderunt Dauid. Ad id ſubiunxit Saluator. Quomodo igitur Dauid in ſpiritu (ideſt à ſpiritu ſancto motus,& edoctus) eum Dominum vocat in Pſal. 109. inquiens, *Dixit Dominus Domino meo ſede a dextris meis donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*. Cum igitur ſit illius filius,quomodo eum Dominum vocat.

Ad id reſpondere neſcierunt, ſed ita confuſi fuerunt, vt ex eo tempore nemo petitionibus illum tentare auſus eſt. Illud autem in cauſa fuit, vt ei reſpondere neſcierunt, quòd Chriſti diuinitatis myſterium non intelligebant,qui ſecundum humanam naturam eſt Dauid filius, & ſecundum diuinitatem eſt illius Dominus.

Quod etiam confirmatur verbo, quod illi dixit. *Sede a dextris meis.* Quæ enim creatura creata eſt,vel creanda in cęlo,vel in terra, cui hęc tanta dignitas conueniat,vt eſt ad dexteram Dei ſedere,niſi quis Deo æqualis eſſet? quis inquit Dauid,in nubibus,ei æquiparare poterit? & quis inter Dei filios (qui ſunt angeli, & ſancti) illi ſimilis erit? ſi ex Seraphin præſtantiorem cum Deo comparauerimus infinitis gradibus erit illo inferior. Quod ſi idem Deus creaturam millies,quam ſummam ex Seraphin præſtantiorem creaſſet,eſſet pariter in eodem loco. Quòd creaturæ perfectio licet altiſſima ſit,terminata tamen eſt,ſed creatoris perfectio eſt infinita,& inter finitum, & infinitum nulla proportio eſt. Ex quo illud ſequitur,vt illi par eſſe non poſſit,ideſt ad dexteram Dei patris, vt eſſet aſſumptus minimè fieri poſſe,niſi qui Deus eſt. id etiam præterea declaratur in eo,quòd ſubiungitur a patre cum filio loquente, & dicente. *Ex utero ante Luciferum genui te*.

Vbi duas terminatas perſonas cernimus aliam generantem, aliam generatam,quod autem inquit ante Luciferum ſignificat ante mundi creationem

tionem totũ eum ex parte intelligitur. Cum autem dicat eum ex vtero generaſſe, ſignificat ex eadem patris ſubſtantia fuiſſe generatum, & illud verbum de meo ventre ſignificat, non per adoptionem eſſe filium, neque quòd illius gratiæ ſit particeps, ſed quòd illi ſuam ſubſtantiam communicauit.

Cum enim diuina natura ſimpliciſſima ſit, nec partitionem, nec diuiſionem patitur, propter hanc cauſam ſe totam filio communicat, in quo eſt eadem eſſentia, quæ in patre eſt. Quamobrem hæc duo verba. *Sedere ad dexteram Dei Patris, eſt de illius vtero fuiſſe generatum.* Nullo Dei filio adoptiuo, ſed ſoli naturali conueniunt.

Cum hoc teſtimonio aliud non minus illuſtre adeſt, in quo Dauid in ſecundo Pſalmo cœpit admirari perſecutiones, quas in Deum, & Chriſtũ ſuum molituri erant: addens fore, vt cęlorum Dominus eos irrideret, oſtendens reipſa, quam inania ſint illorum conſilia, qui Chriſti regnum euertere conarentur.

Hac autem ſententia perfecta, contra peruerſam horum opinionem ſuæ regiæ dignitatis gloriã, vnà cum diuinitatis gloria his verbis proponit. *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper ſyon montem ſanctum eius prædicans præceptum eius. Dominus dixit ad me filius meus es tu ego hodie genui te. Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.*

In hac autem prophetia duæ Chriſti naturæ apertiſſimè declarantur, cum enim dicit, eum regem conſtituere in monte ſancto ſuo, & iubet, vt petat, humana natura declaratur, quæ in tempore creata fuit, quod petere & regnare in monte ſyon Chriſto conuenit, quatenus homini, cum autẽ dicat *Tu es filius meus, ego hodie genui te* diuinam naturã declarat, quæ ab æterno fuit his verbis ſignificata. *Ego hodie genui te.* In æternitate enim nihil aliud eſt, quàm hodie, cum ei ſint omnia præſentia ſine præterito, atque futuro.

Quare illud verbum. *Ego hodie genui te.* Ad nullum angelorũ pertinet, quod neque ipſi a Deo generati fuerunt, ſed creati, neque in hoc *Hodie* creati fuerunt, quod in æternitate eſt, ſed in tempore determinato idest cum mundus creatus fuit.

Quamobrem hæc verba vnigenito filio ſolum ab æterno generato, nõ alij conueniunt.

Legas etiam diligenter. Pſal. 44. qui totus de Meſſia tractat, & de illius regno, de pulchritudine, de potẽtia, de illius virtutibus, & de Regina, quæ eſt eccleſia illius ſponſa, & de ſpiritualibus filijs, qui ex illa naſcituri erant, & inuenies quod eum bis in illo Pſalmo Dominum vocat. Quod primum cum rege Meſſia loquens de illius regni excellẽtia, & perpetuitate inquit. *Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi virga directionis, virga regni tui.*

Et

Et ſtatim paulo infra cum de regina huius ſummi regis ſponſa inquit. *Aſtitit regina a dextris tuis in veſtitu deaurato, circundata varietate.* Deinde ſermonem ſuum ad reginam conuertens inquit. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. Et concupiſcet rex decorem tuum, quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.* Quibus verbis apertè illius diuinitatem fatetur.

Iſaias etiam cap.9. cum de hoc Domino loqueretur, illius humanitatē, & diuinitatem his verbis declarat. *Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis.*

Hæc ſunt Iſaiæ verba. Quod autem teſtimonium de diuinitate, & humanitate Saluatoris apertiùs afferri poteſt? cum enim eum paruulum vocat illius humanitatem oſtendit: cum in Deum paruuli nomen minime cadere poſſit: ſed ne hoc nomine deciperemur ſtatim illius magnitudinis nomina ſubdit, quorum vnus eſt Deus, quo apertè ſine tropis, aut figuris illius diuinitatem teſtatur. Quare illud maximè animaduertendum eſt, quòd ſeptuaginta interpretes, qui Biblia ex hebræa lingua Ptolomæi Aegypti regis rogatu in græcam verterunt (qui quidem licet gentilis eſſet vnum tamen Deum adorabat) cum viderent fore, vt rex hoc loco offenderetur, cum videret alium Deum adeſſe præter eum, quem ipſe adorabat, hoc myſterium contegerunt, & pro illis tribus nominibus vnum tantummodo poſuerunt, quod conſiliarius eſt, eum angelum magni conſilij vocantes, quod eſt, ac ſi dixiſſent, Dei nuncius ad nos miſſus, vt nobis magnum conſilium daret, ideſt vt nos ſalutis viam doceret. Quod non feciſſent, niſi intellexiſſent, qđ hic apertè huius Domini diuinitas declarat.

Idem Propheta hoc pariter nomen Χi tribuit in illa illuſtri prophetia, in qua dicit, quòd virgo concipiet, & pariet filium, & Emanuel vocabitur (quod Deus nobiſcum interpretatur) & illi ſubdens, quòd his filius, butyrum, & mel comedet, vt pueri faciunt, illius humanitatem declarat: cum autm eum vocet Emanuel (ideſt nobiſcum Deus) illius diuinitatē declarat. Et hoc nomen ſatis concordat, vt nonnulli interpretantur, cum alia eiuſdem Prophetæ prophetia, vbi loquens de Saluatore inquit, quòd illi nomen nouum imponent, quod Deus nominaturus eſt. Quod autem erit hoc nomen nouum? nomen enim Ieſus, quod Saluatori impoſitum fuit in circunciſione, non eſt nomen nouum, cum multi ante illum hoc nomen habuerint. Quo modo igitur hoc Dei verbum, & promiſſum adimplebitur? Quòd nouum nomen futurum eſt nunquam antea viſum, nunquam in terris auditum? Nullum aliud quidem eſſe poteſt, quàm Deum, & hominem vnà vocari: quod hactenus in terris viſum non eſt. Hoc autem loco lectorē admonitū volo, multū inter ſe differre Rabinos

Hebræos,

Hebræos qui ſcripturam ante Saluatoris aduentum interpretati ſunt, & qui poſt illam conſecuti ſunt.

Hi enim cum ante oculos paſſionis velum habeant, quod rationem cęcam reddit, ſcripturas adulterant, vt illorum damnata intentio poſtulat. At illi hac animi perturbatione liberi, cum non habeant, hanc detorquendarum illarum occaſionem, ſic ſanctas ſcripturas interpretantur, vt quidem ſignificant.

Eò hæc dicuntur, quòd vnus ex his antiquis cum hoc nomen exponeret Emanuel, quod hic allegauimus, ſic inquit. Quod Meſſias futurus erat Deus, & homo propter hanc cauſam Emanuel vocatus fuit, quod Nobiſcum Deus, interpretatur, ideſt in noſtro corpore, & in noſtra carne, vt Iob teſtatus eſt cum inquit.

In carne mea uidebo Deum. Addit præterea, quòd Deus ſe vocat admirabilem conſiliarium, quòd mirabilem excogitabit conſilium, vt animas ſaluas faceret, quæ Adæ peccato damnatæ fuerunt, quæ nullo modo ſaluæ eſſe poterant, niſi Rex Meſſias mortem pateretur, multis doloribus refertam, multiſque tormentis.

Hic doctor Hebræus eſt, qui cum in oculis ſuis glaucoma, aut lipitudinem non habeat, quæ ipſi nunc habēt In ſanctarum ſcripturarum fronte nudam veritatem perſpiciebat.

Hieremias etiam capit. 23. eandem diuinitatem teſtatur his verbis. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & ſuſcitabo Dauid germem iuſtum, & regnabit Rex, & ſapiens erit, & faciet iudicium, & iuſtitiam in terra.* Et paulo iufra addit. *Et hoc eſt nomen, quod vocabunt eum Dominus iuſtus noſter.*

Vbi pro illo nomine, Dominus, in hebræo eſt tetagrammaton, quod Deo ſolo tribuitur. Idem teſtatur Propheta Baruc cap. 3. in quo vbi declarauit, Deum eſſe creatorem, & rerum omnium Dominum ſtatim hęc verba ſubdit. *Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius aduerſus eum. Hic adinuenit omnem uiam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo, et Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt.* Quibus autem apertioribus verbis duæ naturæ diuina, & humana, quã his explicari poterant?

Quàm bene in his dictum antea nomen Emanuel, quod eſt Nobiſcũ Deus declaratur? Neque Michææ teſtimonium minus illuſtre eſt, quod ante allegauimus, quod ita inquit. Cap. 5. *Tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda. ex te enim exiet dux, qui reget populũ meum Iſrael.* Pro quibus verbis Chaldea verſio apertior eſt cum habeat. *Ex te exiet Meſſias.* Addit præterea Propheta. *Et egreſſus eius ab initio, a diebus æternitatis.*

In quibus verbis apertè huius Domini duas natiuitates oſtendit alterã

in

in tempore in Bethlehem, aliam ante omne tempus, quod eſt vſque a diebus æternitatis, quod vnius Dei proprium eſt.

Alia ſunt loca in ſancta ſcriptura, quibus noſtri Saluatoris diuinitas, & gloria, alia magis noua ratione nobis oſtenditur, inter quæ numeratur illud iuiurandum, quod Patriarcha Abraam exegit a famulo, qui illius filio Iſaac vxorem, vt quæreret, proficiſcebatur. Cui dixit, pone manum tuā ſub meam coxam, vt te per Dominum cęli, & terræ adiurem ne pro filio meo Iſaac vxorem ex mulieribus cauanæis ſuſcipias, in qua terra ego moror &c.

Quòd iuſiurandi genus hoc eſt? Homines cum iurant ſolemnè in iudicio per ſancta euangelia, vel per crucem ſuper illā manum ponunt, & ſuper illam ita iurant: at cum ſanctus Patriarcha iubeat, vt manum ſub coxam ponat, & ſuſcipere iuſiurandum per Dominum cœli, & terræ ſignificabatur, qđ cęli & terræ Dominus ex illa coxa naſciturus erat, quòd aperte ſibi reuelatum fuit, cum Deus ei iurauit, fore, vt ex illo filius naſceretur, a quo omnes gentes benedicerentur.

Quòd ſi vir ſanctus hoc ſibi in animo non eſſet, cur iuſſit ſub coxam manum ponere, vt per Dominum cęli, & terræ iuraret, niſi quòd ex ſe illum Dominum naſciturum certo ſciebat. Hoc igitur cum omnibus dictis Saluatoris diuinitatem, qui verus cęli, & terræ Dominus eſt nobis teſtatur.

Neque Salomon ignorauit hoc myſterium, quod in nobis expoſuit: cū in cap. 30. ſuorum prouerbiorum de ſapiētia loquitur, quæ vnà cum Deo omnia creauit, maxima verborum magnificentia, qua & idem declarauit cum vbi dixit, quòd Deus cum illo morabatur, & per eo loquebatur, hæc verba ſubdit. *Quis aſcendit in cœlum, atque deſcendit? Quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? quis colligauit aquas quaſi in veſtimento? & quis ſuſcitauit omnes terminos terræ, quod nomen eſt eius, & quod nomen filij eius, ſi noſtri?*

Vide quo verborum ſplendore, atque maieſtate hanc veritatem manifeſtauit, quod eſt filium habere, qui omnia creauit, qui vnus cum eſſet in cęlo in terram deſcendit propter noſtram ſalutem: addendo autem illud verbum, *ſi noſti*, nobis ſignificauit, quàm eſſet illud myſterium profundum, atque ſecretum.

Neque hoc myſterium Eccleſiaſticum fugit cum in ſua oratione inquit *Innocaui Dominum patrem Domini mei, vt non derelinquat me in die tribulationis meæ.* Quibus in verbis aperte nomen patris, & filii Dei ponit cum inquit. *Innocatum Dominum patrem Domini mei.*

Illud quidem mihi compertiſſimum eſt, quod Hebræorum Rabini his auctoritatibus conuincti multas inquirunt auctoritates, vt hanc tam apertam auctoritatem effugiant.

Quamobrem

Quamobrem nonnunquam ſcripturam detorquent,ex alia re in aliam rem ſenſum transferentes,vt cap.53.Iſaiæ faciunt, quod de paſſione tractat, ea ad calamitates,quas populus Iſrael in ſua captiuitate patitur accommodantes.

Nonnunquam ſuorum Bibliorum textum adulterant, atque corrumpunt non animaduertentes,quod 70.interpretum verſio, & Chaldea (cui ipſi multam fidem præſtant) illis aduerſatur. Nonnunquam cum ſe vrgeri ſentiunt nugas,& fabulas confingunt,vt ſe ipſi defendant. Quamobrem illarum vnam hic referam.

Quod in illa auctoritate Micheæ Prophetæ, cap. 5. quam ſupra adduximus (in qua inquit,quod Chriſtus Bethlehem natus eſt, & egreſſus eius erit vſque a diebus æternitatis, quibus in verbis vidimus præter Chriſti temporalem natiuitatem in Bethlehem, alia quoque natiuitas ſignificatur,in quo ab æterno ab æterno patre naſcitur) cum ſe hoc teſtimonio tam aperto de Saluatoris diuinitate vrgeri ſentiunt. fabulam quandam confingunt dicentes,quòd ſeptem creata fuerunt ante mundi creationē, ideſt lex,pœnitentia,infernus,ſantuarij domus, gloriæ Thronum, æternus paradiſus, & Meſſiæ nomen: hac fabulæ Micheæ auctoritati reſpondent dicentes:quod illæ egreſſus in æternitaris diebus, de Meſſiæ nomē intelligitur,quod eſt vnâ ex illis ſeptem rebus, quæ ante mundi creationē creatæ fuerunt.

Quod autem hoc dictum fabuloſum ſit,& inane,ratio ipſa demonſtrat Tunc enim lex eſſe non poterat,niſi in aliquo intellectu,hic autem Dei intellectus eſſe non poterat.Quod in eo res creata eſſe non poteſt,neque in intellectu hominis aut angeli, quòd ante mundi creationem neque homo,neque angelus aderat.

Eadem ratio valet etiam de nomine Meſſiæ. In quo præter infidelitatem, illorum doctorum ruditas,& ignorantia cernitur, cum minimè perſpiciant ſe verba rationi contraria dicere. Quamobrem tempus in eo cōſumere nolo,vt illorum nugas infirmem: præſertim cum tecum verba faciam,qui luce,quam Deus tibi dedit,nudam veritatem proſpicias.

Quod ſi præter Prophetarum dicta vis, & gentilium teſtimonia legas lib.primum Auguſtini Eugubini, in eo inuenies, multos grauiſſimos philoſophos.vt fuit Mercurius Triſmegiſtus,Plato,Plotinus, Macrobius, Porphyrius,& Proclus,qui vel per traditionem, vel per reuelationem, vt Sybillæ,eandem filij Dei æternam generationem teſtantur,idque tam apertis verbis,vt legentibus admirationem afferat,& ita iiſdem nominibus eum vocant,quibus & nos,quæ ſunt Dei filius,æterna ſapiētia, Patris verbum,& mens, quod ſignificat intellectum, vel rationem, vel ſapientiam. Porphyrius autem noſtræ religioni inimicus Platonis ſententiam de hoc myſterio refert noſtræ fidei ſatis congruentem.

Primum

Primum enim inquit, quòd a ſummo bono mens naſcitur, qui filius Dei eſt, idque ea ratione, vt nullus mortalis eam intelligere poſſit. Quodque hæc mens a ſe ipſa eſſentiam habet, vt Deus omnipotens, quodque hæc eadem eſt ſedes, origo, fons, principium, & omnium rerum regnum. Itemque, quòd eſt prima pulchritudo, & omnium pulchritudinum origo illorum typus, & ſpeculum, quodque per eam omnia, quæ fecit pulchra, & bona ſunt.

Addit præterea, quòd hæc mens ante omnia ſecula ab æterno generata fuit. Id omne, ex Platonis ſententia ab eodem philoſopho relata colligitur, ſed inter omnes philoſophos, antiquior, qui Mercurius Triſmegiſtus fuit, tam apertè loquitur de hac diuina generatione, vt legentibus terrorem incutiat.

Qui cum ſuum filium doceret ſic inquit. Fili verbum æterni creatoris per ſe mouet, augmentum, neque diminutionem patitur, immutabilis eſt, incorruptibilis, concors, ſtabilis, vnus in ſeipſo: quænam maiores laudes his diuino verbo dari poſſunt? In quæ verba inquit Eugubinus, quòd nunquam ſatis admirabatur, & ſtupebat, cum videret, quòd antiqua philoſophia de Dei fillio teſtaretur, quodque magna cum lętitia mundi redemptori gratias agebat, quod per euangelij prædicationem diuinitatis cognitione mundum repleuit, quam tam pauci antiquis temporibus cognoſcebant, illud perficiens, quod ante per Iſaiam prædictum fuit qui inquit fore, vt terra Dei cognitione repleatur, vt cum mare creſcit, & littora præterfluit.

Quòd ſi cum his teſtimonijs rationes etiam velis, illa verba recordare, quæ inquit Deus per Iſaiam. Cap. 66. *Nunquid ego, qui alios parere facio ipſe non pariam dicit Dominus?* Si quæcunque in hoc inferiori mũdo ſunt animaduerteris, quæ aliquo modo viuunt, inuenies profectò, ea, cum ad ſuæ naturæ perfectionem perueniunt, ſibi ſimilia generare. Omnes arbores, omnes herbæ, & vniuerſim plantæ omnes vbi creuerunt, & ad perfectionem peruenerunt ſtatim ſemina ferunt, ex quibus alia ſibi ſimilia naſcuntur, tamquam patris filiæ, quod generationis genus eſt. ſic & omnia animalia in terris degentia, omnes maris piſces, omnes aeris volucres ſibi ſimiles generat. Leo Leonem, equus equum generat, & eodem modo cętera omnia. Deo homine vero nihil eſt, quod dubitemus.

Hoc autem tam eſt omnium creaturarum proprium, vt Ariſtoteles dixerit, naturaliſſimum eſſe in omnibus vitam habentibus ſibi ſimilia generare.

Cum igitur ſit hæc perfectio naturalis omnium vitam habentium, illis a ſuo auctore, & naturæ creatore tradita, non erat conſentaneum, vt qui infinitè perfectus eſt perfectione careret, quam ſuis creaturis dederit.

Itaque eum ſuum vnigenitum filium Saluatorem noſtrum, generaſse confitemur, & credimus.

Ad hanc aliam diuinam addimus rationem, quam in ſuperiori tractatu allegauimus, quæ tum ad incarnationis myſterium, de quo ibi tractauimus, tum ſanctiſsimę Trinitatis, de quo myſterio nunc tractaturi ſumus, maxime conducit.

Quamobrem illam celeberrimam S. Dionyſij Sententiam ſupponere debes, quam toties in his libris allegauimus, quod boni natura eſt, eſſe ſui communicatiuum, vt in Sole cernitur, qui tam benignè ſuam lucem omnibus huius mundi creaturis communicat: & vt in multis pijs, & ſanctis hominibus perſpicitur, qui vſque ad extremas mundi partes proficiſcuntur, maris, & terrę pericula adeunt, vt fidelibus, eam lucem & bonitatem, quæ ſibi a Deo tradita eſt, communicent.

Vnde exiſtimas proficiſci tantam librorum infinitatem a pijs, & ſanctis hominibus conſcriptorum, niſi ab hoc principio, quod deſiderium communicandæ doctrinæ, & ſanctitatis, quæ in illis erat, non præſentibus ſolum, ſed etiam futuris ſeculis? cum autem hæc ſit boni natura, & proprium, illud ſequitur, vt quò res ad præſtantius genus bonitatis accedit, eò magis ſui ipſius communicatiua ſit.

Cum autem verum ſit, quòd noſter immenſus Deus ſit infinitè, & ſummè bonus, illud ſequitur, vt ſui ipſius ſummè communicatiuus ſit diuitiarum, ſcilicet bonitatis, & diuinitatis, quàm in te habet: hæc enim eſt ſumma, & perfecta communicatio qualis ſummæ bonitati conuenit.

Et licet ſuis creaturis omnia bona communicauerit, & præſertim hominibus, & Angelis, quæ ipſi habent: tamen quidquid communicauit, & quidquid communicare poteſt, pene nihil eſt, ſi cum ſuæ diuinitatis cõmunicatione conferatur.

Quęcunque enim communicauit, bona ſunt ad tempus, finita, & limitibus contenta. At illa diuina ſubſtantia bonum infinitum eſt, & a finito, ad infinitum nulla proportio eſt.

Hæc ratio ſatis potens eſt, vt Chriſti noſtri Saluatoris diuinitatis myſterium, & ſanctiſsimæ Trinitatis, intelligatur.

Ab hac re ſummi boni proprietate, & natura emanat, vt pater ſuam eſſentiam filio communicet: & Pater, & Filius, qui eandem habent voluntatem, cum ſe inuicem infinitè ament, tertiam producunt perſonam, quæ Spiritus ſanctus eſt, cui quidem ſuam diuinitatem, & eſſentiam (vt infra dicemus) communicant.

CAT. Satis probè Saluatoris diuinitatem expoſuiſti, atque cõfirmaſti, tam multos Prophetarum teſtimonijs philoſophorum, Sibillarum, & tandem hac poſtrema ratione in boni natura, & conditione fundata, vt nihil amplius, quod dubitem, mihi reliquum ſit.

Dialogus.

Dialogus tertius, de ſanctiſsimæ Trinitatis myſterio.

CATECHVMENVS.

CVM hactenus me docueris, quidquid multis credendum ſit, atque intelligendum de Saluatoris diuinitatis articulo, reliquum eſt, vt de ſanctiſsimę Trinitatis ineffabili myſterio tractes, in cuius fidē infideles offendere ſolent, tamquam in rem, quæ humanę rationis facultatem ſuperat. Quare tum vt mihi magis ſatisfacias, tum eis, eos in in viam deducas, qui aberrant, illud mihi tradas velim, quod de hoc myſterio credendum eſt.

MAB. Vt hanc materiam tractem, neceſſe eſt priùs veniam a Deo petere, vt in hoc ſanctuarium ingredi poſsim, & lumen, vt illud cernam, quod ſuper omnes creatas res collocatum eſt, & præterea debita reuerentiam, & moderatione, vt de tanto myſterio verba faciam, quod potius adorandum, quàm inueſtigandum eſt.

Quamobrem inquit Tullius, periculorum eſſe de Deo loqui, licet verum dicamus, niſi id dixerimus eo timore, & reuerentia, quæ tãtam maeſtatem decet.

Et idem alio loco inquit, quod de hac re pauca dicenda ſunt, & ea timore, & reuerentia: quod congruit cũ eo, quod Apoſt. ad Ro. 12. nos docet, cum inquit ne velimus altum ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & in hoc nos debere modum, & temperamentum ſeruare.

Et Salomon periculum nobis declarat, quod in eo eſt, qui temperamento non vtitur, cum inquit. Pro. 25. ***Sicut, qui mel multum comedit***, non eſt ei bonum, ſic qui ſcurtator eſt maieſtatis, opprimetur a gloria.

Nihil eſt dulcius ei, cui animæ palatum purum eſt, quàm infinitam illam pulchritudinem contemplari, at qui huius cognitionis terminos excedere vult, & ſua ratione inueſtigare, quod nequit conſequi, illius diuini ſplendoris magnitudine, ne fiat cęcus verendum eſt, vt ille cęcus fieret, qui obſtinate Solem aduerſum intueretur.

Quamobrem quemadmodum cum Deus uellet cum Moyſe in monte Synai ſermonem habere, ei iuſsit, vt quoſdam terminos figeret, ad quos uſque populus peruenire, neque excederet capitis pœna, ſic homo ſcire debet, ad quam uſque partem cognitionis Dei peruenire poſsit, neque ulteriùs inueſtigare, quem terminum nobis Eccleſiaſticus declarat his verbis.

Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: Sed quæ præcipit tibi Deus illa cogita, & pluribus in operibus eius ne fueris curioſus. Plurima enim ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi. Quod nobis S. Chriſoſtomus ſuadet, cum Chriſti temporalem generationem, cum æterna comparat, hoc modo, ſi nequimus intelligere (inquit ille) quomodo humanum corpus in vtero matris formetur, quomodo intelligemus, qua ratione Spiritus ſanctus Saluatoris corpus in vrginis viſceribus formauit? eos igitur pudeat, & confundentur, qui impudenti curioſiate illam ęternam filij Dei generationem inueſtigare volũt. Quòd ſi noſtrũ ingenium id intelligere non poteſt, quæ dementia erit exiſtimare fieri poſſe, vt illam æternam generationem quis intellectum aſſequatur, & verbis explicet?

Quare neceſſe eſt, vt homo fidei ſimplicitate ſit contentus, neque inquirat, quod Deus abditum & ſecretum eſſe voluit.

Hæc igitur frater mi illa modeſtia eſt, qua nobis hanc viam ingrediendum eſt.

Sed quoniam tenemur credere explicitè, & diſtinctè omnes fidei articulos (quorum hic primus eſt) hoc loco de eo nobis tractandum eſt, ſed id ea modeſtia, & reuerentia, qua diximus, agemus.

Quare (huius myſterij ſubtilitatibus Theologis relictis) de tribus ſermonem habere mihi viſum eſt.

Primum eſt loca colligere ſacræ ſcripturæ, quæ de eo loquuntur. Secundum uiam tradere, qua hoc myſterium nobis diſcendum eſt, ne quid materiale, & diuina Maieſtate indignum diſcamus.

Tertium eſt (omiſsis rationibus, quibus nonnulli doctores vtuntur, tamquam huius myſterij fidei fundamentis) oſtendere, quod contra hãc veritatem non eſt ſufficiens, id noſtra ratio aſſequi non poſſe: quod myſterium nimis altum eſt, & humana ratio nimis terreſtris, & demiſſa, ut argumentum res tam altas aſſequi poſsit.

Quod autem ad primum attinet, illud ſciendum eſt, quòd hic articulus fidei de ſanctiſsima Trinitate fuit neceſſe fuſiùs in nouo teſtamento declarari, quàm in ueteri propter incarnationis myſterium, in quo confitemur Dei filium eſſe incarnatum in virginis viſceribus, & Spiritus ſancti virtute eſſe conceptum.

Quod quidem minime intellige poterat niſi hoc trium diuinarum perſonarum ſacramentum intelligitur.

In veteri verò id opus non erat, & iminebat periculum, ne illa gens rudis, cũ huius myſterij altitudinẽ ignoraret, crederet multos adeſſe Deos & ita idolatriæ occaſionem inde ſumeret, cui quidem ille populus propenſiſsimus erat. In nouo autem teſtamento hic noſtræ fidei articulus multis declaratur locis. Et ita S. Ioannes inquit: *Tres ſunt, qui teſtimoniũ perhibent in cœlo Pater, verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt.*

Saluator

Saluator autem in vniuerſum mundum cũ mitteret diſcipulos ad prædicandum Euangelium,ſic illis inquit. *Ite, & docete omnes gentes baptizantes in nomine Patris, & filij, & Spiritus ſancti*. omitto multas alias auctoritates ; & hæ ſufficiunt.

Et quoniam (vt ſuperiùs allegauimus) nobis mandatum eſt, id omne credere, quod nobis Meſsias diceret, & ille hoc ſacramentum nobis reuelauit, id ſatis eſt, vt illud credamus.

Sed ne in veteri quidem teſtamento deſunt auctoritates, quæ ita hoc myſterium nobis declarant, vt veri ſapientes, & ſancti illius tempora, illud intelligerent, at gens rudis, & inanis id non intelligit.

Ex præcipuis autem locis, quæ in eo reperiuntur eſt cap. 48. Iſaiæ: ubi idem Deus, qui in toto hoc capite loquitur ſic inquit. *Accedite ad me & audite hæc: non a principio in abſcondito locutus ſum: ex tempore antequam fieret, ibi eam, & nunc Domine Deus miſit me, & ſpiritus eius*.

Quibus in verbis primum animaduertenda eſt, attentio quam ad id petit, quod dicturus eſt, tamquã ad rem magna attentione digna inquiẽs: *Accedite ad me, & audite hæc*. Sequitur ſtatim. *Non a principio in abſcondito locutus ſum*. Omnes tam Hebræi, quàm Catholici interpretes in hoc primo Dei ſermone legẽ, quam Deus in monte Syon populo dedit; dum illum de Aegypto educebat, intelligunt.

Hic enim fuit primus ſermo, quę Deus cum populo habuit omnibus filijs Iſrael Dei vocem audientibus.

Quamobrem ualde perteriti huius vocis ſono Moyſi dixerunt: *Loqueretur nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur*.

Poſt hæc autem verba ſtatim ſubdit. *Ex tempore antequam fieret, ibi eram*.

Hæc ſunt verba Dei, quæ ſubdit, vt declaret fuiſſe ante hoc tempus quoque ibi erat, cum hæc lex data fuit.

Et ſtatim ſubiungit. *Et nunc Dominus Deus miſit me cum ſpiritu ſuo*. At quis miſit ? ille ſcilicet, qui præſens fuit cum legem dedit, qui filius Dei erat, qui ante omne tempus, qui cum patre diſponit, & ordinat omnia, & hunc inquit miſſum in mundum a Domino, & ſpiritu ſuo. vbi illa lex ſcripturæ data fuit, vt nouam legem gratiæ daret.

Vbi tres diuinas perſonas cernimus expreſſas, duas Patrem, & Spiritum ſanctum, tertiam, qui filius Dei eſt, qui vnà cum Patre, & Spiritu ſancto illam primam legem dedit, in quibus verbis, vt dico ſanctiſsimæ Trinitatis myſterium expreſſum habemus. Cum autem Hebræorum rabini hoc textu ſe conuinctos cernant ad ſua ſolita artificia perfugiunt, vt veritatem fugiant. Itaque Rabi Salomon (qui inter illos celeberrimus eſt, & magis in ſcripturis detorquendis eſt audax, atque in fabulis cõfingendis

vt hunc locum effugiat more ſolito nugas annectit, inquiens, quod illa ver ba. *Ibi eram, & Dominus Deus miſit me cum ſpiritu ſuo*, non ſunt filij Dei verba, ſed eiuſdem Prophetæ Iſaiæ, qui ad prophetandum a Deo miſ ſus fuit. Et interogatus quomodo ibi affuerit Iſaias, qui annos, 676. na tus eſt poſtquam lex in illo monte data fuit; Reſpondit, quòd tam Iſaias, quàm omnes alij Prophetæ eo tempore interfuerunt, cum lex data fuit quodque ibi ſuas prophetias acceperunt, vt tandem eas populo prædicarent, quo tempore Deus illis iuberet.

Vt iuxta hanc Gloſſam tunc Prophetæ viuebant, & ſtatim mortui ſunt, & deinde reſurrexerunt, cum ſuas prophetias prædicarunt. Hoc aut quid magis abſurdum, magiſque a ratione alienum? Hi ſunt exitus, quos exquirunt, vt lucem effugiant. Quod ſi dicerent, Prophetarum animas tum creatas eſſe, & ita interfuerunt cum lex data fuit, quodque eas multis poſt annis in illorum corpora Deus infudit, poſtquam organizata fuerunt, vt fides noſtra teſtatur, in concilijs declarata, hoc omni repugnat rationi, & Philoſophiæ, quæ docet, quòd primum corpus formatur, & organizatur in vtero matris corpus, deinde Deus creat animam, & in cor pus infundit, & ſic ille fecit cum hominem creauit: quòd primum de ter ra corpus formauit, deinde in eum ſpiritum vitę infudit. Et præter hæc omnia debebat Deus cum legem dedit ſpiritum prophetiæ infundere, cũ magis conſentaneum ſit, & ordinatum tunc illum infundere cum peccatorum occaſione oblata eos ad prædicandum miſerit. Quare hæc gloſſa cum nulla ratione nitatur, ipſa per ſe corruit: quod enim ſine fundamen to eſt, corruat neceſſe eſt.

Ad hanc auctoritatem aliæ accedunt, vt eſt illa, quæ inquit. Pſal. 32. *Verbo Domini cęli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Et idem diuinus ſpiritus dicitur initio mundi ferri ſuper aquas, vt creationi rerum virtus, & actio ſignificetur. In hanc ſententiam, magiſter ſen tentiarum illud primum verbum Gen. allegat vbi inquit. *In principio crea uit Deus cælum & terram*: Quod pro hoc verbo, Deus, in lingua Hebræa eſt, ELOIN, quod DEI, pluralis numeri eſt, cum in ſingulari dicatur ELOA. Quod quidem admiratione dignum eſt.

Cum autem totius noſtræ fide fundamentum ſit ſanctiſsimæ Trinitatis cognitio, voluit Diuina ſapientia, vt primum ſanctæ ſcripturæ uerbũ tacitè ſignificaret, in illa ſimpliciſsima, & altiſsima ſubſtantia perſonatũ diſtinctionem adeſſe: & ita intelligeretur creationis opus his omnibus eſſe commune.

Quod & in illa præſtantiſsima formationis hominis opera perſpicitur cum dicatur. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram.* Vbi in illo verbo: *Faciamus, & noſtram*, ſignificatur plures perſonas eſſe, quæ hanc nobilem creaturam: cui quidem omnium primus

gradus

gradus dabatur; fabricant. Hæc teſtimonia ex veteri teſtamento ſatis ſint.

Sequitur, vt nunc ſecundam tractemus rem, quam perpoſuimus, rationem ſcilicer, qua hoc diuinum myſterium nobis intelligendum ſit. Sciendum igitur eſt, quòd in Deo Domino noſtro multa ſunt, cum ſimpliciſſima ſubſtantia ſit, quæ nos ſcire minime poſſumus.

Nam quemadmodum hic per ſe ipſum minime cognoſcere poſſumus, dum in terris moramur. Nam vt hìc illum per ſeipſum non cognoſcimus, ſed in illius operibus, ex quibus vna eſt huius mundi fabricatio, per hoc opus nequimus plura de illo cognoſcere, quàm quòd illud nobis ob oculos ponit, quòd eſt ſapientiæ magnitudo, qua illud deſcripſit, potentiæ, qua illud creauit, bonitas, qua omnibus creaturis ea parauit, quæ ad illorum conſeruationem, & multiplicationem eſſent neceſſaria. Quòd autē hæc opera creata omnem illius magnitudinem non declarant, inde fit, vt ex illis plura neſciamus, quàm quæ illa nobis declarant, quemadmodum ſi quædam imago nobis perfectè elaborata oſtenderetur, per illam quidē illius ingenium, & artificium, qui eam pinxit cognoſceremus, ſed illius conditiones, & ceteras artes, quas tenet, cum reliquis, quæ in eo ſunt, quòd illa pictura id non declarat; minime cognoſceremus.

Ex ijs igitur, quæ de Deo neſcimus, vnum eſt ſanctiſsimæ Trinitatis myſterium, ideſt quod in illa ſimpliciſsima ſubſtantia perſonarum diſtinctio eſt, quæ ſunt Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, quæ perſonæ ſint tres ſini, vnus tamen Deus eſt, quòd una in illis omnibus natura, & eſſentia eſt. Hoc eſt Dei proprium, & naturale, in quo ab omnibus rationalibus creaturis, & intellectualibus, quæ ſunt homines, & Angeli; differt. In illis enim vbi eſt ſubſtantia, una etiam perſona eſt, ſed in illa altiſsima natura hoc præcipuum eſt, & præſtans, quòd cum vna ſit eſsentia, perſonæ tres ſunt.

Hæc autem perſonarum diſtinctio, cum vnitate eſsentiæ (quod ſanctiſsimæ Trinitatis myſterium eſt) rerum creatarum myſterio minimè intelligitur: ſed Dei miſericordiæ placuit hoc magnum ſecretum nobis in gratiæ lege reuelare, (in qua illius gratiæ mercedes, & beneficia benigniora, & copioſiora ſunt), vt incarnationis myſterium (vti iam diximus) apertius intelligeremus.

Fundamentum autem, quo ſancta Eccleſia vtitur, ut tres confiteatur perſonas, cum in his tribus una tantum ſit eſſentia, & ſubſtantia eſt in ſacris ſcripturis inuenire, quod Pater Deus eſt, Filius eſt Deus, & Spiritus ſanctus eſt Deus, non tamen tres Deos, ſed vnum Deum eſſe.

Tres enim Deos eſſe minimè poteſt. Nam ſi tres Dij ſunt, id aliqua differentia, quæ in illis ſit, eueniat, neceſse eſt: at id minime fieri poteſt, niſi in alio ſit alia perfectio, quæ in alio non ſit, & is, cui hæc perfe-

ctio deeſſet, Deus eſſe non poteſt, cum Deus infinitè perfectus ſit, & omnes perfectiones in eo eſſe debeât, quæ excogitari poſſint. Deus enim (vt omnes cōfitentur eſt ens tam magnum, tanque perfectum, vt nihil maius, aut melius excogitari poſſit.

Ex quo illud colligitur, minime fieri poſſe, vt multi reperiãtur Dij, ſed vnus Deus.

Et licet tres ſint diuinæ perſonæ, & illarum quælibet ſit verus Deus: nō tamen tres Dij ſunt, ſed vnus Deus, quòd vnà in illis tribus (vt diximus) diuinitas ſit.

Et licet nonnulli doctores, & præſertim Ricardus de ſancto Victore, in libro, quem de hoc myſterio ſcripſit, multas adducat rationes, & conuenientias, vt rationes cum fide copulet: ego tamen hic non eò tendit conſilium meum, vt intellectum rationibus conuincam, ſed vt illum ſua ruditate humilem reddam, ne ſperet, fieri poſſe, vt ſui intellectus infirmitate tam profundum abyſſum tutò ingrediatur, quod nobis quidem illud Ezechielis Prophetæ myſterioſum flumem oſtendit, cuius vna pars ita profunda erat, vt quis eam tranſnare non poſſit. Vt tamen hic aliquam conſolationem capias, breui tibi declarare volo illud, quod maiorē habet vim, vt hoc myſterium, credamus.

Quare illud tibi in memoriam reuocandum eſt, quod ſępius tractauimus, Deum, ſcilicet infinitè bonum eſſe, cumque ſit infinite bonum, debet etiam eſſe infinitè communicatius: quod cum ſit (iuxta Sancti Dionyſii doctrinam, ab omnibus tantopere celebratam) boni natura aliis communicatiua, vbi infinitam ponimus bonitatem, ibi infinitã communicationem ponere debemus hoc ſtare non poteſt, niſi Deus ſuã diuinitatē, & eſſentiam communicet. Quidquid enim cęli angelis, & omnibus huius mundi creaturis, id omne limitibus continetur, & finitũ eſt, & pene nihil eſt, ſi cum illius diuinitate, & eſſentia compararetur, & ita infinitæ Dei bonitati perfectè non reſpondit. Ex hoc autem tam firmo fundamento diuinarum perſonarum proceſſionem concludimus. Pater enim æternus ſuo amantiſſimo filio ſuam ipſius diuinitatem communicat, & eſſentiam, Pater, & Filius eam Spiritu ſancto communicant, & hoc modo non facimus Deum ſolitarium, nec auarum, nec ſterilem, quod a Deo alieniſſimum eſt, vt ipſe per Iſaiam dixit. *Ego qui alios parere facio, ipſe non pariam?* itaque hoc modo Dei bonitatem celebramus, ſterilitatem, & ſolitudinem excludimus.

Cum enim nulli alij eſſent niſi homines, & angeli cum cæteris inferioribus creaturis, ita ſolus ipſe eſſet, vt Adam cum omnibus beſtiis niſi creaſſet Euam, quæ cum illo eiuſdem ſpeciei erat, atque naturæ: nam quod ad perfectionem ſpectat magis angeli, & homines a Deo diſtant, quàm beſtiæ, ab Adam.

Vt autem ad hoc myſterium reuertamur, illud primum te admonitũ volo, quod cum hæc verba audimus Filium, Patrem, generationem, ne quid materiale intelligamus: erit conſentaneum, in omni hac diuinarum perſonarum proceſsione nihil corporale eſſe.

Cum enim Deus ſpiritus ſit puriſſimus ſine alterius rei compoſitione, aut mixtura, (Deus enim nihil aliud eſt, quàm Deus) in hoc ſpiritu nihil aliud eſt, quàm intellectus, & voluntas.

Et ita id omne, quod in hoc mundo operatus eſt, intellectu, & voluntate fecit: & ſuo diuino intellectu hunc tantum, tamque formoſum mundum deſcripſit, & ſua voluntate eum creare voluit, & eodem temporis puncto creatus fuit.

Et hoc illud eſt, quod Regius Propheta Pſal. 135. his verbis celebrat cum inquit. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius. Qui facit mirabilia magna ſolus. Qui fecit cælos in intellectu. Qui firmauit terram ſuper aquas, qui fecit luminaria magna, Solem in poteſtatem diei, Lunam, & Stellas in poteſtatem noctis.*

Hæc omnia operatus eſt ille ſolum ſuo intellectu, & voluntate, intellectu enim mirabilem ordinem cœlorum diſpoſuit, & ordinauit, quem cęli in ſuis motibus ſeruant, vt temporum diuerſitatem efficiant, & terra ſuos fructus ferat, omnipotentia verò, & ſuæ voluntatis Imperio ex non eſſe ad eſſe hæc omnia egreſſa ſunt. Cum autem cęli tam magna corpora ſint, non ea tamen pluris emit creator, quàm intelligendo, & volendo. Idem de omnibus alijs creaturis dicimus. Voluit hunc mundum ab animalibus, piſcibus, & volucribus habitari, & infinitis arborum ſpeciebus, & herbarum, & plantarum, & in tota hac fabrica nihil aliud fuit, quam illud, quod Pſalmus 148. inquit. *Ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandauit, & creata ſunt.*

Quemadmodum autem credimus, Deum ſolum intellectum, & voluntate facere, ſic etiam in hac proceſſione diuinarum perſonarum intellectũ ſolum, & voluntatem operari credendum eſt. itaque Pater æternus ſuo diuino intellectu filij perſonam generat, & producit, cui quidem ſuam ipſius naturam, & ſubſtantiam communicat. Pater verò, & Filius cum ſe inuicem voluntate infinitè ament Spiritus ſancti perſonam producunt, qui eſſentialiter amor eſt, iuxta illud S. Ioannis, quod inquit: Deus caritas eſt & amor, & qui manet in caritate in Deo manet, itaque in hoc myſterio duas tantum emanationes ponimus: alteram rationem intellectus, a qua filius procedit, alteram ratione voluntatis, a qua Spiritus ſanctus procedit.

Hac ratione confitemur, & adoramur tres perſonas, & vnam naturam & ſubſtantiam, quæ his tribus communis eſt. In quo videbit, quid interſit inter hoc diuiniſſimũ myſteriũ, & ſanctæ filij Dei incarnationis myſteriũ.

Hic

Hic enim diſtinctionem trium ſubſtantiarum in vna ſola Chriſti perſona vnitarum cernimus, carnem, animam, & diuinum verbum, at ibi cõtra in vna ſubſtantia tres diuinas perſonas adoramus Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum.

Ibi ſubſtantiæ tres ſunt, & vna perſona, hic ſubſtantia vna eſt, & perſonæ tres, & in vtroque illius ſummæ maieſtatis altitudo ſplendet, quæ omnium hominum intellectuum capacitatem facilè ſuperat.

CAT. Cum hæc tam alta ſint, velim quidem aliquam ſimilitudinem ex corporeis rebus deſumptam, videre, quod hæc cum ſub ſenſum cadat, melius fortaſſe illa intelligam. ſunt enim homines tam rudes, tam corporis ſenſibus alligati, vt (quemadmodum dicunt) niſi noſtræ villæ librum legere ſciamus.

MAG. Fieri non poteſt, vt in omnibus creatis rebus quidquam inueniamus, quod nobis ante oculos ponat, quidquid in creatore eſt. cum enim creaturæ a creatore infinitæ diſtent, in his ſimilitudo reperiri non poteſt, quæ penitus, quod in eo eſt nobis repreſentet. Doctores tamen vt ex aliqua parte noſtram infirmitatem adiuuarent, huius myſterii nonnullas ſimilitudines licet imperfectas excogitarunt.

Ex quibus vna de homine eſt, cum ſeipſe intelligit, & amat. In quo pro exemplo ſumatur homo ſapientia cœteris hominibus antecedens (vt Salamon fuit) cui Deus tantam donauit ſapientiam, & prudentiam, & ſic animatum fecit, vt eum ſcriptura cum arena maris comparet. Hic autem homo ſe ipſe conſideret vnà cum his præſtantijs, quas a Deo accepit, hæc dum in animo ſuo eucluit, ipſe in ſuo intellectu alium intelligibilem Salomonem producit, qui eſt conceptus, & quædam quaſi imago, quę id omne, quod in Salomone eſt, repreſentat.

Cum autem hęc perfectio ita repreſentata ſit tam excellens, ſtatim rei tam dignę, quę ametur, amor conſequitur. In hac autem intelligentia tria ſunt, vnum Salomon eſt, qui ſuam perfectionem intelligit, ſecundum eſt conceptus, quem in ſuo intellectu ex illo format: tertium amor eſt, qui ab hac cognitione proficiſcitur.

Idem confitemur in hac altiſſima diuinarum perſonarum emanatione. Nulla tamen inter hęc duo interſunt, illud pręſertim, quod in homine hic conceptus accidens eſt, at in Deo non ſunt accidentia, ſed ſubſtantia, neque alia, ſed quę eiuſdem Dei ſubſtantia eſt. Neque quiſque moueatur pro eo, quod hic dicimus, id eſt quod ęternus pater ſe ipſe intelligens filij perſonam generet, & producat, cum id quotidie aliquid, huic ſimile in ſingulis rebus cernamus, quod illud eſt, ſi quis ſe ipſe in aliquo ſpeculo intuetur, illam producit imaginem, quę perfectę ſuam ipſius figuram refert. Quid mirum eſt igitur, ſi ille ſummus Pater, cuius virtus, & potentia infinita eſt, cum ſe ipſe intuetur in ſe ipſo ſui filij imaginem producit? Niſi

quod

quod differentia in eo conſiſtit, quòd illa ſpeculi imago accidens eſt, hęc perſona ſubſiſtens eſt, quę ex ſe ſuam eſſentiam habet: in eo etiam comparatio bona eſt, quod ſi ſemper aliquis intueretur ſe in ſpeculo, ſemper illam figuram produceret: itaque quoniam ſemper pater ſuam diuinam eſſentiam intuetur, ſemper filij perſonam producit.

Et ita Dei proprium eſt, ſuam ſemper eſſentiam, & pulchritudinem contemplari, vt Ariſt. dicat nihil eſſe proportionatum, & adęquatum diuino intellectui, niſi ſuę diuinatis gloria, & eſſentia, quodque contra illius altiſſimę ſubſtantię dignitatem faceret, ſi ad aliud intelligendum deſcenderet, quàm ſeipſum.

Quod S. Thomas interpretatur ſic inquiens, quòd non ob id, non intelligit, & cognoſcit omnia inferiora, quòd in ſua ipſius eſſentia tamquam in vniuerſali ſpeculo, & puriſſimo eas omnes cernit.

Aliam ſimilitudinem noſtræ, & illius potentię, quæ ſunt memoria intellectus, & voluntas, ponunt: memoria, in qua omnium ſcientiarum repoſitorium eſt, patrem referunt, in quo ſunt omnes diuinitatis diuitię, intellectu filium, qui vti diximus a Patris intellectu producitur, & voluntate, quę potentia eſt, qua diligimus, ſpiritum ſanctum, qui a Patris, & Filij voluntate procedit, hę vero tres animę potentię non tres animę, ſed vna eſt.

Hic etiam aliud commune exemptum a ſole deſumptum adducitur, qui ex corporeis creaturis præſtantiſſimus eſt. Et ita multis in rebus ſui creatoris ſimilis eſt, vt ſuperiùs diximus. In ſole autem tria videmus, eundem ſolem, & lucem, qui ab illo naſcitur, & calor, qui ab vtroque procedit. Quare Apoſtolus Dei filium Patris ſplendorem vocat: ſapiens autem illum vocat ęternæ lucis albedinem, & maieſtatis Dei ſpeculum ſine macula. Vbi etiam animaduertendum eſt, quòd vt ſol ſemper lucem producit, & vtrumque calorem, ſic æternus Pater lucem æternam Filij producit, & ambo vnà Spiritum ſanctum producunt.

Et quemadmodum ſi ſol æternus eſſet, lux etiam, quæ ab illo emanaret, & calor, ab vtroque eſſet æternus: ſic quoniam Pater ab æterno eſt, ſic filius, & Spiritus ſanctus ab æterno ſunt. Vt hic neque primus, neque vltimus ſit, ſed omnes diuinæ perſonæ omnem æternitatem complectuntur. Hæc comparatio deſumpta eſt ab hac præſtantiſſima creatura, in veritate tamen deficit: quod tam lux, quã calor accidentia ſunt, quæ per ſe ſuum eſſe non habent, ſed diuinæ perſonæ ſuum eſſe proprium, & perfectum habent.

CAT. Huius diuini myſterij explanatione mihi ſatisfactum eſſe fateor. cum enim expreſſe id credere debeam, quod mihi credendum eſt, intelligo; ne illius ignoratione alium in anima conceptum mihi formarẽ ab eo diuerſum, quem in me eſſe oportet: tamen vt magis hanc rẽ intelli-

gam,

gam, hæc obijcere volo, quæ gens incredula obijcere ſolet, quæ cum non ſoleat credere, niſi ea, quæ his ſimilia ſunt, quæ quotidie contrectant, nihil, niſi quod in illis cernit, admittere vult.

Et quoniam in rationalibus creaturis vbi vna eſt ſubſtantia, ibi vna tātum perſona eſt, durum illis videtur, quod in hoc myſterio confitemur; tres ſcilicet eſſe perſonas, & vnam tantum eſſe ſubſtantiam.

MAG. Satis probe Tullius hanc hominum intellectuum conditionem intellexit. Propter hanc cauſam cum de Dei præſtantia tractaret, videretque homines velle Deum per ea, quæ cernebant ſenſibus metiri, cumque intelligeret, quanto in errore verſarentur, inquit, difficile eſſe hominem a ſenſuum conſuetudine ſeparare (vt ſuperiùs diximus) cum neceſſe ſit, vt Deum cognoſcamus hic in terris quidquid cernitur relinquere, & intellectum ad altiſſimam ſubſtantiam contemplandam erigere, quæ ab illo infinitè diſtat.

Quare vt ad id reſpondeam, quod dicis non ſolum ratio huius myſterij veritati non aduerſatur, ſed pro illa eſt. Nam (vt dictum eſt) cum creator a creaturis infinitè diſtet, in eo res longe diuerſas eſſe, neceſſe eſt ex ijs autem hæc vna eſt. Illud ſit in exemplum, ſit aliquis Rex, in quo multas cernimus præcipuas, & proprias præſtantias, quæ in ſuis ſubditis non ſunt, vt eſt regia corona, ſceptrum, ſumma iuriſdictio, & imperium in toto ſuo regno, & alia, quæ ad illum, præterea ad nullum alium pertinent, Quòd ſi in rege propria, & præcipua reperiuntur, quæ in ſuis ſubditis nō ſunt, cum & illi homines ſint, vt ille quanto conuenientius erit in Deo præcipua eſſe, quæ in creaturis non ſint, cum ille creator ſit, & ipſæ res creatæ, & inter ſe infinitè diſtent?

Quod cum ita ſe habeat, quæ dementia eſt, velle diuina cum humanis, vel cum alia re creata comparare? Cur autem in hoc vbi vna ſubſtantia eſt, ibi quoque vna eſt perſona, velle, vt idem in illa altiſſima ſubſtātia ſit. O intollerabile eorum delirationem, qui ex ſeipſis Deum metiri volunt? Si illius eſſe, eſt infinitum, immenſum, incomprehenſibile, quod (vt diximus) infinitè diſtat ab omni creata re, quid mirum in eo quid reperiri, quod in nulla creata re cernatur? illius gloriæ ſingularitas, & infinita diſtantia a noſtra natura, id poſtulat. cum illi placuerit nobis ſui vnigeniti filij verbis ſuam præſtantiam reuelare, hoc contradictionem non implicat, conſentaneum quidem eſt, vt noſtrum intellectum captiuemus, & ante hanc ſupremam maieſtatem illum humilem reddamus, & hoc diuinum ſacramentum veneremur, & adoremus, gloriemurque Deum habere tā altum, qui infinito interuallo noſtræ eſſentiæ, & intelligentiæ facultatem antecedat.

Hoc igitur cum ita ſe habeat, qui tam vaſtum mare nauigare vult, & hæreticorum periculis ſe liberare, ad duo oculos conuertere debet, ad ſu

mum

mum illius altiſſimæ ſubſtantiæ,& ad noſtri intellectus infirmitatem. Talis ille eſt, qui a nullo hominum intellectu comprehendi poteſt: & is eſt,quem Dauid in Pſal.17.ſignificauit,cum inquit, quod Deus tabernaculum,in quo morabatur,nubibus circundedit. In quibus verbis ſignificat illam diuinam ſubſtantiam tam altam eſſe,& tam ſuper omnes intellectus creatos eſſe,vt fieri non poſſit,vt quis ſuaipſius virtute ad illam intelligendam perueniat.

Propter hanc cauſam Iſaias illos duos Saraphin, quos vidit ad Dei latus ſtare illius laudes celebrantes,vultum,& pedes Dei contegere dixit,vt nobis ſignificaret,eos non eam habere vim,qua illius æternitatis immenſitatem, quæ neque principium neque finem habet, comprehendere poſſint.

Quare minime mirandum homini eſt, ſi ad tam altam rem intelligendam peruenire non poteſt,quòd tam alta eſt, vt qui viſum terminis concluſum,& curtum habet,eum amittit, ſi illam ſuſpicere vult. Præclarè S. Gregorius inquit,quòd qui in diuinis rebus rationem non inuenit, is in ſua ipſius paruitate, & ruditate rationes inueniet, cur in eo non rationes inueniat.

Quare Salomon nobis conſulit,ſic inquiens. Eccl.5. *Ne temere quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendū ſermonem coram Deo: Deus enim in cœlo, & tu ſuper terram.* Quibus in verbis ſignificare vult Dei altitudinem,& hominis humilitatem, qui tantum a rerum diuinarum cognitione abeſt, quantum cœli a terra diſtant,imo multo plus. Quamobrem non debet tam inanis creatura,quæque toties decipitur temere de diuinis rebus ſtatuere. Hominis cognitio tam curta eſt, tamque anguſtis finibus concluſa, vt philoſophi dixerint, quod eorum,quæ ſcimus maior pars, eſt minorum eorum,quæ neſcimus.

Ideſt quòd quidquid illud eſt, ad quod humani intellectus acies peruenire poteſt,ſatis parua pars eſt,ſi cum eo conferatur,quod ignorat. Et ratio in promptu eſt: quòd intellectus noſter in huius corporis carcere incluſus,nihil intelligere poteſt, quod a ſenſibus corporeis ſibi non ſit relatum,& per illud,quod ab ijs percipi poteſt,

Quamobrem ad ſpiritalium rerum cognitionem, quæ longe præſtantiores ſunt,peruenire non poteſt, niſi quibuſdam coniecturis, & ratiocinationibus.

Et hic nata eſt illa tam celebris Ariſt. ſententia, quæ inquit, quod ita noſter intellectus ſe habet ad res naturæ altiſſimas, & clariſſimas, vt noctuæ oculi ad ſolem.

Inde ſit, quòd cum ſit Deus omnium rerum maximè intelligibilis propter ſuæ eſſentiæ perfectionem, & ſtabilitatem, ſic ille eſt,quem minus intelligimus.

Quamobrem

Quamobrem ſatis probè quidam philoſophus dixit, quòd quemadmodum nihil eſt magis, quàm ſol, viſibile, & nihil quod minus cerni poſſit, quod illius radiorum ſplendor noſtrum viſum obſtringit, ſic nihil eſt, quòp ex Deo ſit magis intelligibile, & nihil, quod minus intelligatur propter ſuæ eſſentiæ altitudinem.

In hanc ſententiam facit illud, quod inquit Tullius in libris de natura Deorum: vbi ſcribit, quod interrogatus quidam philoſophus nomine Simonides a Hierone Siciliæ rege, quid eſſet Deus ſpaciũ vnius diei poſtulauit Simonides ad reſpondendum.

Hoc elapſo tempore reſponſum petijt, qui iterum duorum dierum ſpacium poſtulauit, & ſemper ſpacium temporis ad cogitandum duplicabat, hoc Rex admiratus eſt, & interrogatus ab eo philoſophus, cur id faceret, reſpondit, quòd quo magis de Deo cogitabat, eo de illo cognitionem difficiliorem inueniebat.

Huius autem difficultatis ratio ea eſt, quòd (vt diximus) noſter intellectus cognoſcere non poteſt, niſi ea, quæ per ſenſuum corporis portam ingrediuntur, ob id non poteſt intelligere, niſi per rerum corporearum imagines, quæ in animam noſtram ingrediuntur. Cum autẽ Deus, vt Deus corpus non habeat, quòd puriſſimus ſpiritus eſt, nulla imago eſt, quæ illius eſſentiam nobis referre poſſit, ob id intelligi minime poteſt. Propter hanc cauſam neque Angeli eſſentia intelligi poteſt, quòd & is ſpiritus eſt, & ita nulla eſt imago, quæ eam noſtro intellectui referre poſſit.

Quid præterea dicam? Quòd hactenus nullus philoſophus noſtrarum animarum eſſentiam intelligere potuit, cuius virtute viuimus, mouemur, & ſenſibus vtimur, & omnia diſponimus, & ordinamus, & omnes illius perturbationes experimur, illius eſſentiam, & ſubſtantiam non intelligimus, quod & ipſa, vt angelus, ſpiritus eſt. Quòd ſi hoc, quòd manibus contractemus, non aſſequimur, quæ dementia eſt, ſperare fieri poſſe, vt aſſequamur altiſſimam illius ſpiritaliſſimæ ſubſtantiæ rationẽ, & credamus in illa nõ eſſe, quę infirmitas noſtra cõprehẽdere nõ pòt.

Quid ego dicam Deum intellectu comprehendere, cum verum ſit, quod maiorem partem operum illius perfectè non intelligimus. Quamobrem Salomon, cap. 2. Eccleſiaſt. inquit. *Quo modo ignoras, quæ ſit via ſpiritus, & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis, ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium.*

Quis enim ſcire poterit, quomodo ex tam ſimplici materia tanta membrorum varietas proficiſcatur, & oſſium tam perfectè inuicem commiſſorum, & tanta membrorum differentia, & ſenſuum ſuis functionibus accommodatorum? Quodque eiuſdem materia pars indureſcat in oſſa, & neruos, & pars mollis in carnem, & venas? cum autem hic ſapiens

non

non eſſet hoc exemplo contentus, hæc verba ſubdit.

Intellexi ego, quòd homo omnium operum Dei rationem, quæ in hoc mundo fiunt intelligere non poteſt, & quo magis laboraret, vt com prehenderet, eo minus aſſequeretur, & licet ſapiens dicat, quòd eas intelligeret, non tamen præſtabit, quod pollicetur.

Hoc inquit Salomon propter noſtri intellectus imperfectionem, qui perfectus eſſe non poteſt. cum (vt inquiunt philoſophi) rerum ſpecies, & eſſentiæ a nobis minime intelligantur. Quòd ſi hæc, quæ ſub ſenſum cadunt, & quotidie præ manibus habemus, non intelligimus quomodo ſperamus illorum creatorem comprehendere poſſe, cuius eſſe infinitè eſt ſuper omnia eleuatus.

Quid autem inquam Dei opera, qui vix hominum opera intelligimus ſi pannum ſericum alicui oſtenderetur, qui nunquam illud vidiſſet, & ab eo peteretur, quomodo illud tam pulchrum opus ex ſpuma tantulli vermis confici poſſit, quid reſponderet? quod ſi pulchrum aliquod vitreũ vas operæ vermiculato elaboratum, & ab eo peteretur quomodo illud opus, ex herba, & arena confici poſſit, idque ſolo ſuflatu, niſi fornacẽ vbi hæc fiunt vidiſſet, quid diceret?

Quòd ſi omniũ ſapientiſſimum hominum interrogares, quomodo apes mel conficiunt, & ceram, & vaſa, vbi mel conſeruant, quid mihi reſpondeat, ignorabit. Quomodo igitur homunculus tam ignorans, qui non poteſt aſſequi rationem, qua tam paruũ animal operatur, poterit omnes aſcendere cœlos, & ſua ratione illud altiſſimum, & ſupremum eſſe aſſequi poterit?

Quid autem hic aliud reliquum eſt, niſi cum illo ſapiente dicere. *Et difficile æſtimamus, quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt inuenimus cũ labore. Quæ in cælis ſunt autem quis inueſtigabit?* Quidquid hactenus dictum eſt, eò ſpectat, vt noſtrum cor humile reddamus, & ne dicamus id fieri non poſſe, quod non intelligimus, cum tam multa ſint, multo minora, quæ in manibus ferimus, quæ non intelligimus. imo illud cõtendo, quod quidquid difficile infideles habent, ad hanc veritatem credẽdam eſt potiſſima cauſa, cur credatur.

Nam quid magis eſt rationi conſentaneum, quàm altiſſimè de eo ſentire, qui altiſſimus eſt, & altius, & meliùs eſſe ei tribuere, quàm noſter intellectus capere poſſit? Vbi de illo altiſſima conſecuti erimus, credamus infinita alia eſſe, quæ nequimus intelligere. Paruus enim ille Deus eſſet, quem debilis noſter intellectus complecti poſſet. itaque Deus non eſſet, quòd Deus eſſe non poteſt niſi infinitus ſit, & quod infinitum eſt, incomprehenſibile eſſe, compertiſſimum eſt. Quare non poſſe nos huius myſterij altitudinem comprehendere, ſignum eſt illud Dei eſſe, quòd cũ ſit infinitus (vt diximus) neceſſariò incõprehẽſibiles eſſe dẽt.

Hæc

Hęc dixi frater mi ita fuſius, quòd in hac ſanctiſſimæ Trinitatis materia mihi videtur (vt antea dictum eſt) quòd illud qđ præcipuè tractandũ eſt, fuiſſet hominem humiliare, & illi ſuam ignorantiam aperire: ne ipſe ſuis lippis oculi ſolem aduerſum intueretur, ideſt ne ſuo terreſtri intellectu, hoc myſterium inueſtigaret: cum nobis non iuſſerit, vt eum intelligeremus, ſed vt crederemus.

C A T. Maximam quidem cępi voluptatem ex ijs, quæ dicta ſunt, & nunc video iure quidem optimo S. Gregorium dixiſſe (vt allegaſti) quòd qui in diuinis rebus rationes non inuenit, in ſua ipſius paruitate, & humilitate eas inueniet, ſed iam tempus, quo ab altiſſimo ſanctiſſimæ Trinitatis, & filij Dei diuinitatis myſterio, ad ſacratiſſimæ eiuſdem humanitatis myſterium deſcendamus. Cum enim hactenus illud tractauerimus, quod ad interiorem ſanctuarium (quod diuinitas eſt, quæ in illa ſancta humanitate incluſum eſt) pertinet, tractandum eſt illud, quod ad exterius ſanctuarium, quæ ſacra illius humanitas eſt, quæ extrinſecus apparet, ſpectat. infideles enim (cuius oculos tenebrarum princeps cęcos effecit, ne Chriſti gloriæ ſplendorem viderent) in illius ſacra humanitate, & paupertate, & vitæ aſperitate, & mortis vituperio aberrarunt.

Et quoniam iam cępi intelligere quanta gloria ſub ea ſit, quæ turpitudo videtur, velim, vt tuo commodo mihi oſtenderes, quanta conuenientia, & gloria in his tribus rebus ſit.

M A G. Hoc cum a me petas, maximum mihi onus imponis, quòd hoc myſterio tam profundum eſt, & tantæ maieſtatis, vt neque angelorum linguis pro dignitate explicari poſſit. & niſi adeſſet illa obligatio, qua tenentur homines redempti, vt huius beneficii memoriam ſemper conſeruent ſumma quidem eſſet temeritas mortali lingua de ea verba facere velle.

Nunc autem breui verba facturus ſum de ijs rebus, quæ ad informandum te ad ea, quæ ſcire vis, pertinent, & licet de hac re fuſius agatur in quarta huius libri parte: ita tamen res copioſa eſt, & locuplex, vt licet de ea pluries ſermo habeatur: ſemper tamen aliquid nouum adeſt, quod dicatur, & eadem melius alio, quàm alio loco dicuntur, ſed quoniam habes, quod mente agitas ex iis, quæ dicta ſũt, reliqua in craſtinũ diẽ differemus.

Dialogus

Dialogus quartus de Chriſti Saluatoris noſtri humanitate.

CATECHVMENVS.

VERBO Præceptor mi ab ea re primum incipere, quæ naturæ ordine priùs tractanda eſt, quo modo fieri poteſt, vt Chriſtus Saluator noſter Deus, & homo vnà ſit.

MAG. Illud quidem optime ſcis, omnia fieri poſſe à Deo præter ea, quæ contraditionem implicant, vt eſt eſſe & non eſſe: id autem cum non implicet contradictionem minime nobis de Dei potentia verendum eſt. Quod ſi confitemur duo tam interſe diſtantia copulaſſe, vt eſt anima, quę ſpiritalis ſubſtantia eſt, vt & Angeli ſunt, cum re tam materiali, vt eſt humanum corpus minimè mirandum eſt, quòd duas coniunxerit naturas in uno ſuppoſito diuinā, & humanam, & quemadmodum anima, & corpus non duo ſunt homines: ſic diuina natura, & humana in vna perſona, vnus Chriſtus eſt.

Huius rei ſatis accommodatū exemplum habemus in arbore inſerto, vbi alter ramus alterius generis eſt, & licet ſint hi rami diuerſi generis non tamen duas arbores eſſe dicimus, ſed vna, quod vnam radicem habet & vnum troncum, quo ſuſtentatur. Sic etiam licet Chriſtus Saluator noſter duas naturas habeat diuinā, & humanam: non tamen duo Chriſti ſunt, ſed vnus, quod diuina perſona vna eſt, quæ vtraque ſuſtentat.

CAT. Hæc ratio de Dei omnipotentia, & hoc exemplum, quod licet ex materiali re ſit deſumptum, nobis tamen rudibus huius myſterij rationem declarat, mihi penitus ſatisfecit.

Nunc autem uelim inciperes agere de gloria, quæ in hac tam humili figura humanitatis Chriſti ineſt.

MAG. In hac re volo tibi in memoriam illa Saluatoris verba reducere, quæ S. Ioannis Baptiſtæ diſcipulis dixit: Matth. 11. *Beatus eſt, qui in me ſcandelizatus non fuerit.* Beatus, ſcilicet ille qui meæ humanitatis humilitatem videns, & paupertatem, & vitę aſperitatem, & mortis vituperium, diuinitatis tamen gloriam, quæ hac humanitate contegitur, non ignorat. Hæc fuerunt infidelibus ſcandalo, & impedimento, quo minus Saluatorem cognoſcerent, & acciperent: cum hæc infima, & illa ſupre ma maieſtate indigna viderentur, & ne quę illorū te commoueāt tibi exponam quomodo in illorum ſingulis, non ſolum nullum vituperium, ſed maxima gloria ſit, & vbi intellectus noſter in huius veritatis cognitione ſatis confirmatus erit, ſtatim de eo agemus, quod noſtram

voluntatem, ad huius Domini amorem, & huius myſterij admirationem impellit.

Vt autem ab harum trium rerum prima incipiamus, illud ſcias velim, quòd Dei filium noſtræ humanitati coniungi, non ſolum non fuit illius maieſtate indignum, ſed illi maximæ gloriæ fuit.

Vt autem id intelligatur, recordare, quòd ſuperioribus noſtris ſermonibus ſanctarum ſcripturarum auctoritate Chriſti noſtri Saluatoris humanitatem probaui, illud oſtendes, duas in eo natiuitates Prophetas ponere, alteram ab æterno, in qua naſcitur a patre, alteram temporalem in qua naſcitur a matre: & propter hanc cauſam illum Deum, & hominem eſſe confitemur, Deum ab æterno, & hominem in tempore.

Nunc autem a te peto, cum placuerit Dei, ſecum in vnà, & eadem perſona ſacram humanitatẽ tam ſtricto vinculo, & nodo coniungere; vt Deus homo ſit, & homo Deus quæ diuitiæ, & gratiæ illi dandæ eſſent, cum ad ſublimiorem, & maiorem dignitatem, & gloriam ſit eleuata ex ijs, quas Dei omnipotentia dare poteſt?

CAT. Conſentaneum quidem erat, vt omnes gratiæ, & præſtantiæ, quæ in illius diuinis theſauris erant, & omnis gloria, quam hominum, & angelorum intellectus capere poteſt, humanitati ad hunc altiſsimum gradum perductæ communicandæ erant.

MAG. Satis probe dicis. Dei enim conſuetudo eſt, vt cum aliquem ad aliquam dignitatem, & munus aſſumit, ei tribuere omnia, quibus illud perfectè adminiſtrare poſsit. Contra enim qui dicit, in Dei actionibus defectum ponit.

Hoc modo cum Prophetas delegerit, vt ſui populi peccata coarguerẽt, eos ſanctiſsimos fecit, & a peccatis liberos.

Propter hanc cauſam Hieremiam in vtero matris nondum natum ſanctificauit. Et ad Eſaiam Seraphinum miſit, qui ei labra pruna de Dei altari deſumpta depurgauit.

Illis fortitudinem tribuit, ne mortem timerent, neque illorum offenſionem, quorum vitia reprehendebant. Et ita ex illis vnus dixit: Plenus ſum ſpiritus Domini fortitudine, iuditio, & virtute, vt domus Iacob ſua ſcelera, & peccata nunciem. In nouo autem teſtamento, quas Apoſtolis tribuit gratias, vt Euangelium prædicarent, & fidem in mundo fundarent? Quid admirabilius, quàm viſibili forma Spiritum ſanctum deſcendere, & illis linguas dare, vt omni orbis terrarum lingua illud prædicaret? Quare hic eſt vniuerſalis Dei mos, cuius opera perfecta ſunt, vt ille inbuit.

Vt autem reuertar ad rem: Cum Deus hanc ſacram humanitatem delegerit, vt dictum eſt, manifeſtum eſt, quòd ei tribuere debebat omnia, quæ ad tantam dignitatem decebant. Si quis Rex puellam obſcuro loco

natam duceret in vxorem, (vt Aſſuerus Rex cum Heſter fecit) illud cõpertum eſt, quòd vnà cum regio titulo, cetera ei tribueret, quæ ad regiã dignitatem pertineret. Cum autem Dei filius illam ſanctam humanitatẽ vxorem duxerit, & arctiori vinculo, & nodo, quàm homines coniugio copulati, ei conueniebat, vt eam maximẽ extolleret, & omnibus diuitijs, & gratijs, quæ ad id neceſſariæ ſunt, cumularet. Quare dicimus tam multas fuiſſe diuitias, & theſauros, & potentias, tam multa dona, gratias, & tantam pulchritudinem, quæ a ſummo Rege huic ſponſæ data fuit, vt ſi ex altera parte omnem, Angelorum, Cherubin, & Seraphin, & tandem omnium rerum a Deo in cœlo, & terra creatarum pulchritudinem, & ex altera hanc ſolam ſacram humanitatem, huic ſine cõtrouerſia plures diuitias, plures gratias, plures dignitates, & præſtantiorem pulchritudinem, quàm in reliquis omnibus inueniemus, imo contendo, quod omnes hę gratiæ, & pulchritudines coram hac ſacra humanitate nõ magis elucerent, quàm ſtellæ præſente Sole lucere ſolent. Quod cum ita ſe habeat, non ſolũ nõ fuit illi dedecus, ſed maxima gloria cum noſtra humanitate coniungi, licet ſua natura tam infima eſſet.

In hoc enim ſuæ potentiæ magnitudinem oſtendit, cum id gratia tantum extolleret, quod natura tam infimum eſſet. Quod in ſpiritu ille ſanctus Rex, & Propheta vidit, cum inquit?

Dominus regnauit, & decorem indutus, & præcinxit ſe virtute.

Et id omne neceſſariò conſequitur, vbi Regis Meſſiæ diuinitas fondata, & probata eſt, vt ante fecimus.

Ad hæc illud addendum eſt, quod ſi hic Dominus ſuam ipſius eſſentia amiſiſſet, aut aliquid noui adeptus eſſet, quod ipſe non haberet, dum ſibi noſtram humanitatem induit, vel aliqua ratione id facere cogeretur, quod fecit, huic aliquam vituperij notam inurere poſſemus, at nihil horum dici poteſt: quod cum ſe fecit, quod non erat, non deſijt eſſe, quòd erat, cum minime fieri poſsit, vt Deus deſinat eſſe Deus.

Neque quidquam noui adeptus eſt, cum in illam altiſsimam, & ſimplicisſimam ſubſtantiam accidens cadere non poſsit: neque fecit vi, quod fecit, cũ ille ſummus Dominus nõ habeat, quod illi vim inferre poſsit. Sed ille ſolis ſuæ miſericordiæ viſceribus, & bonitate hunc noſtrum habitũ induere voluit propter inæſtimabiles fructus, & vtilitatse, quæ nobis ex hoc myſterio contigerunt, ut ſuperiùs expoſitum eſt.

Hoc breuiter dictum ſit: ſed antea hãc materiem fuſiùs tractauimus, per totam Saluatoris vitam procedentes, in illa tota declarauimus, quàm illa humilitas, & humanitas, quam ſibi propter nos homines aſſumpſit, fuerit gloria plena, & vndique circundata.

CAT. Nullus quidem intellectus eſt, quin tam aperta huius veritatis ratione conuincatur. Hebrorum Rabini, qui olim me docuerunt, vel vt

verius dicam deceperunt,licet Meſſiæ diuinitatem negarent, tamen illius dignitatem magnam,& admirabilem eſſe confitebantur. Et ita illa verba, quæ Deus per Iſaiam dixit. *Ecce intelliget ſeruus meus exaltabitur,& ele uabitur,& ſublimis erit valde.*

Sic interpretantur hæc verba exaltabitur magis, quam Salomon exaltabitur, quàm Moyſes eleuabitur, & magis, quàm angeli erit ſublimis. Quòd ſi illi miſeri oculos aperirent, & Saluatoris diuinitatem cognoſcerent,tam apertè in ſcripturis confirmatã facilè quæcunque hic narraſti,crederent.

Illud autem ſcire cupio,quinam fructus ex hoc tanto opere conſecuti ſunt: quod Deũ fieri hominẽ,non leuibus de rebus,ſed magnis eſſe debat,

MAG. Qui cęli ſtellas enumeraret, is fructus narraret, qui ex hac re profecti ſunt,de quibus ſuperius aliquid diximus. Vnum tamen hic ſolum expoſiturus ſum.Ex quo ſciẽdum eſt,quòd noſtræ chriſtianæ religionis, noſtræque fęlicitatis ſumma in caritate conſiſtit. quod eſt noſtrum ſpiritum cum Deo amore coniungere,& idem cum illo fieri.Hoc duas maximas habebat difficultates,alterum erat illius puriſſimæ,& altiſſimæ ſubſtantiæ altitudo ſuper omne creatum infinitè eleuata,alterum noſtræ naturæ ruditas, tam his exterioribus ſenſibus ſubiecta, vt nihil intelligere poſſit,niſi quod per illos ingreditur, & vix quid amare poteſt, niſi illud quod per illos cognoſcit.Cum igitur tanta ſit plerunque hominum ruditas,vt difficile ad ſpiritum tam altum, tamque a ſuo diſtantem diligendũ ſe accommodare poſſet,(amor enim ſic animos coniungit, vt ex duobus vnus fiat,) illa infinita bonitas,& ſapientia huic remedium parauit hominum captui inſeruiens,& illius naturam induit,ſuæ gloriæ ſplendorem noſtræ carnis velo contexit:quo (vt inquit S.Bernardus) homo craſſo,& rudi ingenio,qui niſi carnem amare non poteſt,in illa ſacretiſſima humanitate humanitatem, & carnem inueniret, & in omnibus illius operibus maximos amoris ſtimulos,& incitamenta reperiret. Hoc illud remedium eſt,quo medici vti ſolent,in illos ęgrotos,qui ſalubres cibos faſtidiunt.

Tunc enim vtiles cibos cum gratioribus guſtui miſceri ſolent. Hoc autem inuento efficiunt,vt ægrotus id,quod ei opus eſt,comedat. Cum autem exiſtimem,te intelligere,quid faciat hoc exemplum ad id, quod tractamus,propter hanc cauſam tu ipſe id iudices velim.

Aliud quoque exemplum tibi adducere volo, quod mihi magnam conſolationem affert,quotieſcunque illud in animo euoluo.Suetonius Tranquillus, & Cornelius Tacitus inter alias Neronis crudelitates vnam horribilem narrant,inquiunt, quod in publicis ludis iubebant, vt in ſanctos martyres canes excitarentur,vt eos laniarent.

Quid ſi canes eos non contingerent, eo conſilio vtebatur crudeliſſimus tyrannus, vt ſanctorum corpora belluarum coriis inducerentur,

ducerentur, vt canibus ad venandum aſſuetis excitaretur animus, & maiori impetu eos aggrederentur. Quid dicemus hic frater? Quid iure ſentiemus? longe magis pius creator noſter, quàm Nero crudelis fuit, magis ſapiens in excogitando conſilio, quo nobis benefaciat, quam ille tyrãnus, vt malefaciat.

Quòd ſi ille huiuſmodi inuenta excogitabat, vt canum furorem, & rabiem in homines excitaret, multo magis illi immenſæ bonitati conueniebat excogitare aliud, vt ad Dei amorem hominus excitaret. Et quoniam illi ſua magna ruditate nequibant Deum purum, & carne ſpoliatum amare neſcirent, tanta in illo amoris inuitamenta reperiret, quot greſſus in terris fecit pro illis hac eadem carne indutus.

Huius autem rei fructum in pijs animabus cernimus, quæ cum tanquã apes in omnibus floribus myſteriorum vitæ, & mortis Saluatoris, a præſepio vſque ad crucis mortem inſidentes, inde ſuauiſſimæ deuotionis mel colligunt, a quo vitæ paſtum accipiunt, & in dies magis in illius Domini amore augentur, qui talia pro illis operatus eſt.

Hæc ſunt illa inuenta, quæ iubet Iſaias, vt mundo prædicentur, cum inquit. Prædicate populo inuenta, quæ Deus pro veſtra ſalute excogitauit, & recordamini, quòd illius nomen valde altum eſt. Vt ſi diceret: Huiuſmodi bonitati, & miſericordiæ qualis illius eſt, huiuſmodi opera, & inuenta conueniebant. Quare frater mi cum hoc nomen IESVM audieris, (quod hominis nomen eſt) non hominem ſolum mente, & cogitatione debes complecti, ſed Deum infinitè amabilẽ noſtra humanitate indutum, cum illaque coniunctum, vt ita eum facilius cognoſceremus, amaremus, & imitaremur, quæ tria ſunt, in quibus noſtræ fœlicitatis ſumma conſiſtit. Propter hanc cauſam cum hoc glorioſum nomen exaudis cum caput, tum magis animam, & cor deuotè inclinabis.

Ex multis autem fructibus ex ſanctæ incarnationis myſterio hic vnus eſt.

CAT. Deus tibi tribuat Præceptor mi huius inuentionis meritum præmium, quam & tu excogitaſti, vt filii Dei incarnationis beneficiũ mihi explanares. Cum ea enim dediſti mihi amantes oculos, quibus in poſterum hunc Dominum proſpicere ſciam: ſed quoniam dignitatem, & gloriam ſacræ humanitatis declaraſti, nunc declares velim, quomodo in huius domini paupertate, vitæ aſperitate, & homilitate alia magna gloria incluſa ſit, ſed quoniam hodie mihi mente illud agitandum eſt, quod dixeris ob id hanc rem in craſtinum diem differemus.

Dialogus quintus, in quo de paupertate, & humilitate, in qua Saluator noſter in terris vixit agitur.

CATECHVMENVS.

TIBI quidem compertiſsimum eſt, Præcetor mi, quàm animabus bene affectis cibus verbi Dei ſuauis ſit.

Quod ſatis probe ſanctus ille Rex experiebatur, cum diceba: Pſal. 118. *Quam dulcia ſunt faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo.* Propter hanc cauſam ſpero fore, vt meæ importunę petitiones tibi moleſtæ non ſint, vt tanta myſteria penitus intelligam. Et vt fur domeſticus, quod ex his rebus, quibus hæc cęca gens offenditur, eſt paupertas, & humilitas, in quam mundi Saluator venit.

Ipſi enim Meſsiam Salomone ditiorem, Iulio Cæſare, vel ipſo Alexandro Magno potentiorem, & victorijs ornatiorem, quique eos pariter magnos Dominos, & potentes efficeret, expectabant.

Cum autem omnia contra ſe habere in Saluatoris vita viderent, quæ tam aſpera tam pauper, & humilis fuit, oſtenduntur, & ſcandalum quem non ignoras, patiuntur.

MAG. Quantum intereſt pater mi, inter iudicium eorum hominum, qui voluptatibus dediti ſunt, & illorum, qui ſpiritus, quàm iure dixit Apoſtolus, quòd homo animal non intelligebat, quæ ſpiritus ſunt.

Hoc inquam, quod licet Chriſtus formoſiſsimus ſit in omnibus ſuis actionibus, nō minus talis in hac eſt, quod corporeis oculis obſcurum, & & difforme videtur.

Formoſum inquam, quòd vera pulchritudo in ſpiritalibus rebus eſt proportio, & conuenientia, quam inter ſe habeat, & inter fines, & quæ faciunt ad fines, ad quos ordinata ſunt, quòd ex ijs, quæ dicturus ſum, facilè cernes.

Illud autem in hac re tibi ſciendum eſt, quod prima radix, & primus omnium peccatorum fons, eſt ſui ipſius inordinatus amor. Hic enim ille eſt, (vt inquit, S. Aug.) qui Babiloniæ ciuitatem ædificat, quæ eſt filiorū confuſionis, & perditionis cętus. Ex hoc enim improbo amore alij tres oriuntur amores, qui omniū malorū, quæ in terris fiunt, in cauſa ſunt, honoris, diuitiarum, & voluptatū inordinatus amor. Quàm multa genera malorū, quanta bella, quàm multa exilia, diſcordias, odia inuidia in terris genuit.

genuit hic honoris amor, cum a recta via declinat? Quid autẽ de extrema diuitiarũcupiditate dicã, quã Apoſtolus inquit oĩum malorũ eſſe radicẽ?

Quàm multas iniurias, & adulteria, & commoda, & immenſas impenſas efficit? Cur ſigillatim hæc enumero mala, cum omnem vitiorũ turbam, omnia peccatorum, & ſcelerum peruerſorum hominum inuenta ab his tribus peſtiferis radicibus oriri ſcias?

Quod igitur cum ita ſit, cum ad illud maximè Saluatoris conſiliũ ſpectaret, vt de mundo peccata in exilium eijceret (vt omnis ſcriptura teſtatur,) quid illi faciendum erat, niſi horum omniũ malorum radicem ſuæ ipſius perſonæ exemplo, & auctoritate conuellere?

Propter hanc igitur cauſam paupertatem delegit, vt de mundo cupiditatem depelleret, humanitatem, vt noſtram ſuperbiam confunderet, vitã aſperã, & laborioſam, vt noſtrorum commodorum, & voluptatum importunitatem damnaret. Quod aliud conſilium, quod vitæ genus ad hunc finem melius excogitari poterat?

At vlterius res progreditur, quòd non ſolum id ad hos tres improbos amores extinguendos, & ad omnium peccatorum radices extirpandas, cõducit, ſed vt ad omnium virtutum ſummam peruenire poſsimus, & hac ratione fęlicitatem, & beatitudinem aſſequamur, quę in hac vita obtineri minimè poteſt. Illud enim manifeſtum eſt: quòd noſtræ fęlicitatis centrum, vbi perfectè anima noſtra conquieſcit, Deus eſt: illud etiam compertum eſt, quòd ea, quæ ſunt illi impedimento, quo minus ad illum peruenire poſsit, ſunt affectuum huius vitæ catenæ, ideſt hi tres improbi amores, quos dicemus, qui eã captiuam detinent, neque ad altum aſcendere permittunt, vbi illius fœlicitas eſt. Quod illi ſemper detrahunt, & in terram deprimunt.

Quæ ſi liberam ab hiſce perturbationibus, ſe videret, nihil eſſet, qđ ea detineret, & illi impedimento eſſet, quò minus aſcenderet.

Quemadmodũ enim lapidi ſuſpenſæ ſi ea remoueres, quæ ibi illum cõtinent ſtatim prr ſe caderet, & ad imum deſcenderet, qui illius naturalis locus eſt, ſic etiam (cũ Deus ſit, vt diximus) noſtrarũ animarum centrũ, & vltimus finis, quæ affectuũ, & rerũ terreſtriũ curarũ captiuæ ſunt, his remotis, ſtatim anima vt ſpiritalis ſubſtantia, ad Dei imaginem facta, ad illum tamquã ad ſuum centrum, & vltimum finem properaret, in quo perfecta, & vera quies, & integraque pax reperitur: licet nemo id ſine diuinæ gratiæ auxilio facere poſsit. Hoc igitur ita ſe habente, quod aliud vitæ genus ille dominus eligere debebat, qui ad homines ſanctificandos, & beatus efficiendos veniebat, niſi hoc, quod diximus pauperẽ vitam, humilem, & laborioſam, vt in illa perfectionis, & veræ fęlicitatis amatores videremus, qui per hanc anguſtam viam ambulaturi ſunt, per quam Saluator ambulauit, humilitatem amans, paupertatem deſiderans, & moleſtias

cōplectēs, ſine quibus ad perfectionis ſummū nemo peruenire poteſt. Vt hæ tres virtutes, præter quod ſunt vitiorū eradicatio, ſunt etiam tres firmiſsimæ columnæ, ſuper quas tota virtutū fabricatio collocatur: in miſerorum, qui Meſsiam expectant, diuitiarū plenum, & voluptatum, vt Salomon fuit, error cernitur. Propter hanc cauſam in Chriſtū pauperē, & humilem, & laborioſum credere nolunt. Ego vero contra contendo, quod ſi non veniſſet ita illi non crederem, quòd non eo modo veniſſet, quo decebat, vt ad finem conduceret, quem ſibi propoſuit; quod erat, cū ſua doctrina ſanctitatis, & fęlicitatis viam, tum magis exemplo tradere: quæ fęlicitas eſt, quā prædiximus. In quo cernitur, quem illi cęci ſint, qui contraria credunt, cum dignitatem, & præſtantiā ſpiritalium bonorum ignorēt, & bonorum temporalium ſpecie nutriri ſperent.

Hic de Chriſti Domini noſtri paupertate precipuè agitur.

CVM ſuperiùs de Saluatoris humilitate egerimus, hìc de eiuſdem paupertate, & ſantiſsimæ vitæ aſperitate aliquātulum loqui conſtitui. Et quod hic dicere poſſum, eſt confiteris, quod mihi lacrymæ mouentur, cū tantā video ruditatē in ijs, qui corporum Saluatorē expectant, & datorem bonorū temporalium, cū hęc tam vilia ſint, vt bonorū nomine uix digna ſint: & Spiritalia bona negligere, quæ diuina bona ſunt, & eo corporis bonis præſtantiora, quo eſt anima corpore nobilior. In hoc autem illud video, quod Philoſophi inquiunt, omnes ſuā fęlicitatem, ſuo deſiderio metiri. Et ita infirmus bonam valetudinem fęlicitatem exiſtimat, ambitioſus honorem, Dux victoriā, auarus pecuniā. Ex hoc autem affectu tam inordinato efficitur, vt is nullum alium Deum eſſe exiſtimet niſi pecuniam, neque Saluatorē expetat, niſi, vt illi hanc ſitim extinguat, & mumis impleat. Quid aliud eſt aurum, vel argentum (niſi in bonorū manus perueniat) niſi venenum, & multorum peccatorum materies?

Nonne id poeta gentilis, & valde profanus intellexit? Cum dixerit iam que nocens ferrum, ferroq; Inocentius aurum Prodierat.

Et addit præterea, quod metalli cupiditate, ad penetralia terræ peruenerunt diuitias quærentes, quas natura occultauit, vt inferorum umbras, quæ (ipſe inquit) ſunt omnium malorum cibus, & nutrimentum. Quod autem id uerum ſit, cernitur in detrimentis, quæ omnes reſpub. cęperunt, ad quos ipſę peruerūt. Lacedemoniorū reſpub. ſatis celebris fuit, cū qua Ionatas ſūmus ſacerdos ſe ſociauit, vt cū a republica (vt in Macabeorū libro ſcribitur) ſe tueretur, quæ cū diu in Grætia floruerit, tā pacis, quàm belli artibus, tandem cecidit, ubi eò peruenerunt ciues, vt diuitias magni facerent. Quid autē de Romana repub. dicā, quæ iā diu toti terrarū orbi dominata eſt? Nonne omnes hiſtoriæ ſcribunt, quòd ſecundæ res, & diuitiarum copia Romam omnia uitia attulit?

Nonne

Nonne inquit Titus Liuius eò ſcelerum Romanos perueniſſe,vt neq; ipſi ſua ipſorum vitia ferre poſſent,neque illorum remedium?Nonne ſcribit Saluſtius idem in proœmio ſuæ hiſtoriæ de catelinę coniuratione? Satyrius autem Poeta vbi in ſatyra ſexta abominandas turpitudines vitiorũ Romanorum retulit , vnde tam monſtruoſa vitia emanarunt , concludit tandem,nullum vitiorum genus Romæ defuiſſe , vbi priſtina paupertas deſijt.Quod maius argumentum quærimus,vt diuitiarum periculum cernamus,quàm hoc? Vt nos horum bonorum , quæ bellum hominibus faciat,debebat in mundum Meſſias venire? Ad fęlicitatem autem , quæ hic in terris haberi poteſt inquit Ariſtoteles mediocris horum bonorum poſſeſsio magis conducit, quàm ingens copia. Quod & Salomon confirmat cum Deo his verbis loquens. Duo a te petij Domine neque ea mihi neges antequam moriar.Nec mihi diuitias dederis,neque paupertatem, ſed qnod mihi ſatis ſit ad viuendum.Hoc igitur cum ita ſe habeat, debebatne venire Chriſtus,vt illud daret,quod ſpiritus ſanctus huius tam magni ſapientis ore,tanquam periculoſum repellit?confiteor diuitias ad bonum, & malum eſſe indifferentes: ſed cum homines plerunque ſint ad malum propenſiores,quàm ad bonum inde fit , vt diuitiæ ſint multorum malorũ cauſæ præſertim ſuperbiæ,impudentiæ,ambitionis , ſui ipſius æſtimationis,alterius vilipenſionis,Dei obliuionis,fidẽdi magis ſibi,quàm Deo,maiorum delitiarum, & commoditatum ſui corporis,inhumanitatis in miſeros,cum calamitates non ſint experti,vt illi, de quibus inquit propheta , *qui bibebant in phialis,& optimo vnguento deliluti,& nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph.* Quis autem verba inueniret, quibus crudelitates, proditiones,furta,& fratrum,& parentum offenſiones, & mortes , quæ a pecuniæ cupiditate proficiſcũtur,enumerari poſſent? Ex quo celebris poeta Vergilius iure optimo dixit.Auri ſacra fames , quid non mortalia pectora cogis?Et hanc famem ſacram vocat, vt doceat, hominibus ab ea penitus declinandum eſſe,vt ſacra contingere vereantur.Eccleſiaſticus autem quibus in periculis verſentur diutijs affluẽtes his verbis declarat. Ecc.31. *Beatus homo,qui poſt aurum non abijt,nec ſperauit in pecunia,& Theſauris, Quis eſt hic, & laudabimus eum.Fecit enim mirabilia in vita ſua. Qui probatus eſt in illo,& profectus inuentus,eſt.Qui potuit tranſgredi,& non eſt trãſgreſſus,& facere mala,& non fecit.*Hæc verba docent, quæ pericula ſecum diuitiæ trahant . Ex quo multi philoſophi ſine fidei lumine,damna,& impedimenta,quæ cum diuitijs coniuncta ſunt,intellexerunt , & ob id eas , aſpernati ſunt.Noſtrorum autem philoſophorum nullum exemplum adduco,quòd manifeſtum eſt,quòd ſancti viri omnes mundi diuitias prius renunciabant vnà cum omnibus illarum curis,quæ illas neceſſariò conſequuntur,vt hoc onere liberi facilius omnes ſuas curas, & cogitationes in Deum conferrent.

Quod

Quod ita eſt illis neceſſarium,qui ad perfectionem aſpirant, vt dixerit Saluatot.Luc.14. *Omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quæ poſſidet non poteſt eſſe meus diſcipulus.* Quod ita verum eſt, vt (quemadmodum ſcribit Philon nobiliſſimua Hebræorum auctor,de quo hic ſæpe mẽtionem fecimus) illius nationis fideles, qui crediderunt, & ſanctiſſimã vitam agebant apud Alexandriam, primum omnes diuitias a ſe remouebant, & bona, quæ ad tempus ſunr, vt vnà ſolicitudines, & curas illorũ procul amouerent, vt his laqueis, & compedibus liberi liberius ſuis cogitationibus, & deſiderijs in ſublime euolare poſſent.

Idem fecerunt fideles eiuſdem gentis, qui in Hieruſalem crediderunt, qui omnes ſuas poſſeſſiones vendebant,& illorum precium ad diſcipulorum pedes ponebant, vt pauperibus diſtribuerent.

Quamobrem, quàm alieni erant hi homines a Meſſiæ deſiderio,vt eos diuites faceret,cum ipſi ſe ſua ſponte omñium diuitiarum poſſeſſione ſpoliarent, vt penitus ad perfectiouis ſtudium ſe conferrent.

Quis igitur non videbit hoc ſaltem exemplo, quanta ſit illorum cæcitas, qui Meſſiam terreſtrem, & temporalem ſperant? Quænam bona illa ſunt, quæ tanquã impedimenta & onera quo minus vitæ perfectionẽ aſſequi poſſimus negligenda ſunt?

Quòd autem eſt illorum hominum iudicium, qui Meſſiæ aduentum expectant, & expetunt, vt huiuſmodi bonis, & impedimentis eos impleat? Quomodo Deus a mundi initio, & per omnes ſequentes ætates per tam multos prophetas cępit hunc Saluatorem promittere, idque tanto verborum ſplendore, tanta gratiarum, & mercedum celebratione, quas mundo is tributurus erat montes, colles, arbores, & flumina,& maria, & tandem omnes creaturas inuocando (vt in Pſal. 97. videre licet) vt omnes gauderent, & Deo laudes canerent, & huius noui regis aduentu plauderent, ſi illius aduentus ad id ſolum erat, vt nos illis bonis impleret, quæ cum vita deſinunt, & ſæpe eandem vitam corrumpunt? Quid opus erat tam multis verbis, & promiſſis, in ram parua re? Quòd ſi confitemur Meſſiam fuiſſe verum Dei filium, cur tam alta perſona de cęlo in terras, humana carne indutus propter rem tam parui momenti deſcendere debent?

O gens cęca, & miſerabilis, qui nulla alia bona æſtimat, niſi illa,quę digito monſtrari poſſunt. Quod ſi hic tantus Dominus ad efficiendum mundum diuitem, & illius terminos producendos, quæ diuitiæ gratiæ bonis,& gloriæ maiores ſunt, vr altera nos bonos efficiat in vita præſenti, altera in futura beatos?

Hæc igitur ſunt huiuſmodi Saluatore digna bona, & huiuſmodi ſponſionis liberalitate digna, & illis magnificis verbis,& promiſſionibus,quibus prædicata, & prædicta fuerunt.

Quare

Quare non in minori verſantur errore illi, qui temporalem Meſſiam expectant, quàm Macometani, qui ad paradiſum voluptatibus corporis refertum aſpirant. Propter hanc cauſam non minus Hebræorum Meſſiam, quam Macometanorum paradiſum cum vtrunque tam vile ſit negligere debemus.

Præter ea, quæ dicta ſunt, qui temporalem Meſſiam expectant, qui magna potentia, & armorum viribus mundum expugnaturus ſit, ſic illum offendunt, vt ſine multo timore, & verecundiam id referre non poſſim. Hi enim (quòd ad ſe) hunc maximum Dominum falſi prophetæ Macometi ſimilem faciunt.

Hic enim peruerſus homo in ſuo Alcorano cap. enſis, inquit, miſſum eſſe a Deo ad illam legem promulgandam per totum terrarum orbem, nõ miraculis, & rationibus, ſed armis. Vbi apparet, quòd qui Meſſiam temporalem expectant, & belligerantem, hunc Dominum huius ſcelerati hominis, & humani ſanguinis effuſoris ſimilem faciunt. Et hoc modo vltimum verſum Pſal. 109. exponunt, qui inquit. *De torrente in via bibit propterea exaltauit caput.*

Quod ſcilicet tanta erit hominum cedes, qui in illius prælijs cadent, vt riui humano current ſanguine, & ex his torrentibus bibent, ſignificantes quantam animi voluptatem percipient, cum tam multum ſanguinem effuſum viderint.

O Meſſias ſanguinolentus, & lanius, ô homo omni humanitate, quæ tam humanæ naturæ propria eſt deſtitutus. Gentilium hiſtorici duo magna prodigia narrat, quæ in terris fuerunt, alterum fuit Annibal, qui cum foſſam humani ſanguinis plenam videret, quæ ipſe in prælio effuderat tãtam inde cępit voluptatem, vt diceret. O pulchrum ſpectaculum. Alterum fuit Valeſius Aſiæ Proconſul. qui cum vno die quadringentos iugulandos iuſſiſſet dixit: O regiam Domum.

Nunc autem ſcire velim non modo ab hominibus, verum etiam ab inſenſibilibus rebus, quid turpius, quid crudelius illi Domino tribui poſſit, quem Iſaias agnum vocat, & Daniel ſanctorum ſanctum? quid magis a vera ſanctitate alienum, quàm tanta crudelitas, cum ſcriptura dicat ſanctorum proprium eſſe, vel belluarum miſereri?

Quàm eſt veri Meſſię maior gloria, plenum miſericordiæ potius, ad ſalutem, quàm iræ ad hominum perniciem venire? Quare credimus, & confitemur, primum huius Domini aduentum miſericordiæ plenum, vt peccatores redimeret, vt ſecũdus erit iuſtitię plenus, vt rebelles puniat. Quod declarauit Dominus non ſolum tam multis miſericordiæ operibus, quæ fecit, dum in terris verſatus eſt curandis omnibus infirmis, dæmoniacis ſanandis, & præſertim cum per Samariam tranſiret, vbi neque illum accipere, neque neceſſaria ad victum præbere voluerunt.

Quare

Quare diſcipuli ęgre ferentes dixerunt. Domino vis iubeamus, vt de cę loignis deſcendat, & hos tam inhumanos conſumat? Quibus manſuetiſſimus agnus reſpondit. Luc.9. *Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſoluere.*

C A T. Huius veritatis rationibus, ſic ſum adductus, ad ea, quæ dixiſti credenda, vt mirarer quomodo fieri potuerit, vt eo tempore crediderim res tam illius Regis bonitati, & ſanctitati contrarias: ſcire peruelim vnde ſit ille tam manifeſtus error, quòd cum ſpiritualia bona ſint longe omnibus slijs præſtantiora, & diuiniora, qui Meſſiam bellicoſum expectant, & qui eos his bonis ad tempus, quæ & bonis, & malis communia diuites redderet, quæque plerunque ſunt in cauſa illorum malorum, quæ hic numeraſti. Quod & Eccleſiaſticus ienſit, qui inquit. *Filine in multis ſint actus tui, & ſi diues fueris non eris immunis a peccato.*

Et id dicit, non quòd diuitiæ natura ſecum peccatum coniunctum habeant, ſed quod ſæpe quidem ille peccati materies, & occaſiones ſunt. Quamobrem inquit Apoſtolus, quod qui cupiebant diuites euadere in tentationes cadebant, inq; inimici laqueos, qui homines ad mortẽ, & perditionem perduceret, cum omnium malorum cupiditas radix ſit.

M A G. Iam initio dixi, quòd cum homines, ſint ſatis propenſi bonis (ſi bona dici poſſunt) ſenſibus ſubiectis, & præſtantiora cum non ſint experti ſpiritalia, & diuina, quæ longẽ præſtantiora ſunt, tanti hæc faciunt.

Et quoniam, numi ſunt medij, vt hæc bona conſequamur (quoniam vt ſapiens inquit) omnia numis obediunt, inde fit, vt homines ita numis dediti ſint, vt eos tanquam Deos colant. Et auaritiam dixit Apoſtolus ſimulachrorum eſſe ſeruiturem.

Hic error etiam ex eo proficiſcitur, quòd ſanctæ ſcripturæ peruersè intelliguntur, quòd in illis duo Saluatoris aduentus nunciantur in mundũ alter magna cum gloria, cum ad iudicandum mundum venerit, alter magna cum humilitate, qui fuit, cum ad illum redimendum venit, ſed homines voluptatibus dedidi, ita ſcriptura detorquent, vt quod ad ſecundum pertinet aduentum, primo tribuant, propter hanc cauſam tanquam terrarum Monarcham, Meſſiam expectant. Errandi etiam occaſionem ex prophetarum ſermonibus capiũt, qui, vt plurimum ex rebus corporeis ſpiritalium rerum præſtantiam exponunt, vt rerum, quas videmus dignitate, & præſtantia, eorum dignitatem, & præſtantiam, quæ non videmus, cognoſcere poſſimus.

Quod in Prophetardm ſcriptis paſſim cernitur. Propter hanc cauſam cum velint ipſi gratiæ diuitias, & inæſtimabiles theſauros oſtendere quos hominibus Dominus daturus erat, & illius eccleſiæ altitudinem, & pulchritudinem, & illius ducum, & militum fortitudinem (qui ſancti

Martyres

Martyres fuerunt,qui eam defenderunt.) & gloriam,(qua de mundi prin cipibus,& Monarchis triumphaturus erat,idolis deijciendis, & ſuppeditandis,núquam quieſcendo,quoad regium ſanctæ Crucis vexillum ſuper illorum altaria collocarent, & ad hæc omnia tenebrarũ principis depulſionem,qui in toto terrarum orbe dominabatur:cum hæc omnia prophetizant ſimilitudinibus magnarum rerum,ea veſtiunt,vt hac ratione, harũ rerum maieſtatem,& amplitudinem cognoſcamus.

Hoc pacto Dauid cum hoc Domino loquens inquit.Pſal.44.*Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime.* Vbi pro gladio ſui ſpiritus virtus,& fortitudo intelligitur,qua hic rex mundum expugnauit. De eodem gladio loquitur Iſaias inquiens.Cap. 27. *In die illa viſitabit Dominus in gladio ſuo duro, & grandi,& forti ſuper Leuiathan Serpentem vectē, & tortuoſum, & occidet cetum,qui in mari eſt.*

His autem tam illuſtribus methaphoris Chriſti victoriam aduerſus diabolum huius mundi principem Propheta declarat,qui ab illo foras eiectus fuit.Et vt amplius huius potentiæ magnitudinem declararet ad eundem regem Propheta ſuum ſermonem conuertit inquiens. *Surge, ſurge induere fortitudine brachium Domini, ſurge vt in diebus antiquis, & in generationibus ſeculorum. Nonne ille es,qui ſuperbum deieciſti, & draconē percuſſiſti?*

Quàm magnnm fuerit hoc prælium, & quam hæc victoria admirabilis, non reperiuntur verba,quibus id explicari poſſit. Manifeſtum enim eſt,quòd ab initio mundi vſque adhuc nullum vmquam fuit præliũ magis cruentum,maiori contentione,maiori obſtinatione, & vbi plus martyrũ ſanguis,eſt fuſus,quàm in hoc: quodlicet Antechriſti perſecutio ſit futura magna:tamen (vt Saluator inquit.) parum duratura eſt, & vnus ſolus Antechriſtus futurus eſt, at hi decem fuerunt Antechriſti(ideſt decem Imperatores Romani Chriſti inimici, & perſecutores per decem cornua ſignificati, quæ S.Ioannes vidit in illius cruenti ſerpentis capite,)qui tum igne,tum ſanguine, & ſexcentis tormentorum generibus amplius, quàm 200.annos eccleſiam parſecuti ſunt, & tandem Rex noſter, & dux ex omnibus iis præliis victoriam depotauit.omnia templa dæmoniorum & altaria, deiiciens, & ſibi Romanum Imperium ſubiiciens Conſtantino illo magno Imperatore, qui ſumma veneratione Chriſtum adorauit, & verum Deum,& Dominum confeſſus eſt, & illius tēpla, & ſacerdotes maxima humilitate,& deuotione honorauit.

Cum autem Prophetæ Spiritus ſancti pleni horum præliorum magnitudinē viderent,& huius tanti triumphi gloriã, & potentiã his metaphoris belli, ducũ,victoriarũ,de Chriſti,et illius euangelii inimicis, et perſecutionibus loquebantur,

Nulla enim alia inuenerunt illuſtriora verba, quibus dignè tantas res

ſignificarent

ſignificarent licet ſatis probe ſcirent, hæc verba non ſatis eſſe, quibus tantæ res exponerentur, omniaque mundi certamina tamquã culicum morſus erat, ſi cum his conferantur.

Ex his igitur verbis, & alijs huiuſmodi (quibus prophetæ noui regis potentiam, & victoriam aduerſus omnem inferni, & mundi potentiam, qui Euangelio aduerſati ſunt, celebrant.) homines occaſionem ſum pſerunt credendi, fore, vt Rex Meſſias eſſet, Rex potentiſſimus, vt illi Imperatores, de quibus antea diximus. ſed his omnibus rationibus præſtat Zachariæ prophetia, qui cap. 9. apertè inquit fore, vt hic nouus Rex non ſit, vt alij reges prophani huius mundi, neque triumphalibus curris ducendus ſit, ſed fore, vt ſit pauper, ex in ſuum regnum ſuper aſina cum ſuo pullo imgrediatur.

Et ne exiſtimaremus, eũ fore non potentem, quod pauper eſſet, ſubdit præterea, illius potentiam fore a mari ad mare, & a fluminibus vſque ad terminos terræ. Quare cum tam apertum huius prophetæ teſtimoniũ habeamus, nullus eſt diſputandi locus, ſed illorum cæcitatis deplorandæ, quæ a tam aperto teſtimonio non conuincitur.

Hoc Zachariæ teſtimonium lumen eſt, quod nobis Spiritus ſanctus parauit, vt omnes metaphoras, & ſimilitudines corporalium rerum, intelligamus, quibus Prophetæ nobis declarant magnitudinum horum operum, quæ in terris Saluator facturus erat.

Nam poſito hoc, quod futurus eſſet pauper, vt apertè hic Propheta teſtatur, nulla ratio eſt, qua illius regnum corporaliter, ſed ſpiritualiter intelligamus. Quod ſi aliter, videamus quando in Pſal. 44 (qui totus de nouo rege loquitur inquit. *Aſtitit regina a dextris tuis in ueſtitu de aurato, circundata varietate*.

Quis dixerit hoc ad litteram intelligi, vt ſcilicet verba ſonant? ſed ex hoc ornatu corporali virtutum ſpiritalium ornamenta intelligit, quibus eccleſia (quam hic reginam vocat) huius ſummi regis, & Domini oculis grata eſt. Quod explicare nõ deſinit Spiritus ſanctus cum paulò inferius ſe ipſe explicet, inquiens.

Omnis gloria eius filiæ regis ab intus in fimbrijs aureis circum amicta varietatibus quibus in verbis apertè ſignificat, quod hic de corporis ornatu non loquitur, ſed de ſpiritali, quibus anima interiùs adornata eſt, & caritate munita, quæ per aurum intelligitur.) & varijs coloribus, ideſt omnium virtutum varietate. Hæc ſatis, vt veri Meſſiæ conditiones intelligantur.

CAT. Nihil eſt amplius, quod in hoc articulo dubitem, ſed quoniam ſui ipſius & corporis ſui commodata amatores non minus offendun tur vitæ Chriſti aſperitate, quàm paupertate, de hac quoque tractes velim, nequid mundi prudentiæ ſit reliquum, in quo offendatur.

Dialogus

Dialogus ſextus, in quo de Chriſti Saluatoris vitæ aſperitate, & laboribus agitur.

MAGISTER.

IN tertia huius ſcripturæ parte de hac re fuſius tractatur ſed vt tibi morem geram, & quod cupis tibij tradam hic etiam aliquid de hac re dicturus ſum. Materia enim tam fœcunda eſt, vt licet ſæpe tractetur, aliquid tamen noui quod dicatur ſemper reliquum eſt: vt autem hoc intelligatur, tanquam fundamento illa regula, & communi philoſophorum ſententia vtemur: quod mediorum conuenientia, ex pro portione, quam cum fine, ad quem ordinantur, habent, intelligitur. Finium autem, ad quos Saluator in mundum venit, præcipuus fuit, vt homines ſanctificaret, & vt in mundo plantaret (vt inquit Apoſtolus) po pulum Deo acceptum, qui bona opera ſequeretur, ideſt omnium virtutũ & ſanctitatis amatorem eſſet.

Hæc autem virtus, quæ in ſtatu innocentiæ (in quo humana natura munda, & pura fuit, facilior fuit, & ſuauior? vbi verò corrupta fuit, & acetoſa propter peccatum, & multis difficultatibus obnoxia facta eſt. Hoc illis compertum erit, qui communem humani generis morbũ, qui nobis propter peccatum obtigit, intellexerint. Qui ita ad omnes tam car nis, quàm animæ partes peruaſit, vt nihil ſanum in illa reliquerit. Id autem ſatis apertè nobis oſtendit ille ſanctus Iob in fimi tumulo ſedens, quem diabolus ita a pedis planta vſque ad caput vulnerauit, vt nihil ſanũ in illo eſſet. ſic autem remanſit ille infelix vir propter peccatum, in quo nihil a corruptione liberum fuit.

Vis hoc videre ſingulos hominis ſenſus conſideremus, & ſingulas illius partes, & in appetitibus, & propenſionibus, quos habent, & morbos videbis, quibus laborant. Oculi ea videre cupiunt, quæ ſæpe illis mortem afferunt, aures res voluptuoſas, & inanes, & hiſtoria de aliorum geſtis audire expetunt, ſed cum honeſtas, & graues audiunt moleſtia afficiuntur, lingua vult loqui, & extrahere quidquid in corde abundat, & diſrumperetur nonnunquam niſi quidquid ſcit effutiret. contra vero illi moleſtiſſimum eſt ſilentium & verba habenis continere.

Quid de palato dicam? quàm eſt ſuauibus, & precioſis cibis amicum? carò vero veſtem mollem, pulchrã, & præcioſam tantummodo vult, huiuſmodi vult lectum, & domum, & cætera omnia.

Iam corpus miſſum faciemus, & ad animam accedamus. Imaginatio, (quæ

(quæ eſt vna ex illius potentiis,) eſt vt terra, quæ coli poteſt. hanc enim dicunt ſumma voluptate affici, cum ei quidquid vult ferre, permittitur, carduos ſcilicet, & ſpinas, & labore opprimi dicitur, cum ferre cogitur triticum, aut aliud huiuſmodi.

Idem etiam in ſuo genere in noſtra phantaſia eſt. Hic morbus eſt in inferiori noſtræ animæ parte. Pars verò ſuperior, quæ tota ſpiritalior eſt, in qua intellectus eſt, & voluntas, quid tibi eſſe videtur? animaduerte mortalium deceptiones, hęreſiarum infinitatem, & ſectarum Philoſophorum diuerſitatem, quæ inter ſe contrariæ ſunt, & videbis, quàm cęcus intellectus noſter remanſerit, in veritatis cognitione, vt Philoſophorum ſectæ fuerint, qui dixerint veritatem in puteo eſſe demerſam, & neminem eam inde extrahere poſſe licet, & in hoc fallerentur, vt in reliquis, cuiuſmodi autem erit voluntas, quæ talem ducem ſequitur? Quid a cęco alium cęcum ducente ſperatur.

Appetitus autem ſenſitiuus, qui reſidet in corde magis, quàm cætere animæ partes percuſſus eſt, & male affectus. Ibi enim ſui ipſius amor ineſt qui cum a recta via declinat eſt omnium malorum initium. Ex eo inordinatus honoris, & diuitiarum, & voluptatum amor vnà cum cæteris animi perturbationibus, quæ cum eo ſunt, vt eſt ira, odium, inuidia, timor, audacia, diffidentia, & cætera huiuſmodi fiunt, quæ cum inordinata ſunt crudeles tyranni, qui nos opprimunt, catenæ, quæ nos ligant carnifices, qui nos torquent, fiunt.

Noſtrarum animarum pacem perturbant, noſtras conſcientias affligunt, nos de cœlo in terram deturbant, ſpiritales exercitationes inſuaues reddunt, noſtram cogitationem a Deo alienant, noſtræ ſalutis curæ impedimento ſunt, & ſæpe efficiunt, vt tamquam Deum, honorem, pecuniam, ventrem colamus, cum inordinato harum rerum amore noſtrum Saluatorem offendere non dubitamus.

Cum igitur ſint tam multi animæ noſtrę morbi, tanta contradictio, & repulſa, quàm in nobis virtus habet quænam erit vita perfecta, quæ contra omnem hunc inimicorum exercitum pugnare debet acriter, neq; pro mittere, vt cum ſuis voluptatibus, & appetitibus victoriam deportent. Quid erit niſi perpetua militia (vt inquit Iob) bellum magis, quàm ciuile, perpetua ſpiritus cum carne pugna, crux, & generalis omnium appetituum, & ſenſuum mortificatio, cuiuſmodi illorum eſt, de quibus Apoſtolus inquit. Qui Chriſti ſunt cum vitijs, & conpiſcentijs ſuis carnem crucifixerunt.

Quod, inquit S. Bernardus, eſt martyrij genus mollius, quàm quod enſe noſtra memebra ferit, moleſtius autem, quòd per totam vitam durat.

Cum igitur tam multæ ſint contradictiones, quas virtutis perfectio in nobis habet, & carnis propenſiones tantum poſſunt, & ſui ipſius amor

vnà

vnà cum omnibus perturbationibus, quæ ab illo proficiſcuntur quanta induſtria, quanta diligentia, quanta fortitudo opus erit, vt his inimicis repugnemus, & hos tam furioſos affectus & effrenos domare poſsimus? Hæc cura, eſt in qua ſancti uiri inuigilabat, & inſudabant.

Quod non tacuit Eccl. cum dixit. *Vigilia honeſtatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet ſomnum.* Propter hanc cauſam ſancti viriliter a ſe omnem negligentiam, & inertiam depellebant, & ſe fortitudine, & diligentia muniebant, ut his familiaribus, & domeſticis inimicis aduerſarentur.

Hoc Salomon perfectiſsimè intellexit, & vidit, quòd quemadmodum in humanis rebus negocia pereunt negligentia, & labore, & diligentia cõſeruantur, ſic & in perfectionis via fieri ſolet, inertia, & deſidia omnia concidunt, contra vero vigilantia, & labore improbo omnia parantur.

Sic autem ille inquit. *Egeſtatem operatus eſt manus remiſſa, manus autem fortium diuitias parat.*

Quam ſententiam penè in omnibus ſuorum prouerbiorum capitibus repetit, licet diuerſis verbis: quippe quæ ad noſtram vitam vtiliſsima ſit.

Et quoniam non ſolum tanti ſapientis auctoritas, ſed etiam ratio idem declarat, illud recordare, propriũ eſſe virtutis in difficilibus rebus uerſari.

Ex quo qui ſibi virtutem comparandam cenſet, (præſertim ſi vult ea ſatis munitus eſſe) debet ſe quadam generali fortitudine roborare, vt has difficultates ſuperet, qua qui caret, (vt deſides, & molles carent, ij virtutem deſperent neceſſe eſt.

Hoc enim muro circundata eſt, & qui ea aſſequi vult, murum priùs diruàt opus eſt. Satis probè Philoſophi intellexerunt, & ita dixerunt.

Virtutem poſuere Dei ſudore parandam.

Vera enim, & Chriſtiana virtus re ipſa Dei donum eſt, ſed vult Deus, vt de ſuo labore, & fortitudinem ad illam comparandam tribuat.

Hoc autem fortitudinis genus vbi inuenitur? Quis illam adipiſcetur?

Idem Salomon, qui toties nos ad illam hortatur inquit. *Mulierem fortem quis inueniet? Procul, & de vltimis finibus pretium eius.*

Quod autem pretium hoc eſt? Hic eſt Dei amor, & propter eundem Deum laboris amor.

Qui enim eò prouenit laboris timore a virtute non abhorrent. Hoc pretium Chriſtus Dominus noſter illi declarauit, qui euangelicam perfectionem tantopere preſecutus eſt, ideſt S. Franciſcus, inquiens Franciſce amara ſuauia exiſtima, te neglige, ſi me cognoſcere vis.

Hoc autem pretium vbi inuenietur? quis in fele mel inueniet? ſuauitatem in amaritudine? quietem in labore? Solamen in afflictione. Cum noſtræ carnis natura huic rei aduerſetur, &

omnis ſuipſius amor vis, quæ plenis velis laborem fugit, & otium ſectaretur?

Qui huc peruenit poſt ſe naturam relinquit, iam eam peſſundat, iam ſupra ſe eleuatus eſt iam magis, quàm homo eſt, cum in ſe Deum habeat, cuius virtute aduerſus hominem præualet.

Vt autem quæ dicta ſunt ad noſtrum propoſitum conuertamus, illud affirmo, quòd ſi Dei filius in mundum ueniebat, vt virtutis, & vitæ Euangelicæ perfectionem in eo plantaret, & hæc eſt (vt inquit S. Bernardus) diuturnum martyrium, & (vt idem Saluator inquit) vniuerſalis ſui ipſius abnegatio, & omnibus carnis appetitibus repugnantia, & ſenſibus omnibus (vt hic expoſitum eſt) quo modo ſe gerere debebat ille, qui in terras veniebat, vt ſui ipſius exemplo, & doctrina hoc vitæ genus plantaret, niſi laboribus comitatus, & tam multis perſecutionibus, & doloribus, quàm multos in vita, & morte paſſus eſt, obnoxius?

Ei viuendum erat, vt alter Salomon cantoribus, & cantricibus circundatus, qui ad id veniebat, vt doceret, negligendas eſſe diuitias, delitias, inanes honores, & vt honeſtorum laborum nos ſtudioſos efficeret?

Quare ſi veniebat, vt eſſet Dux, præfectus, & exemplum ſanctorum omnium, ſpeculum, & archetypus omnium virtutum ex quo homines ſuas extraherent, qua ratione, alia illi veniendum erat, quàm venit? Propter hanc cauſam duobus diſcipulis Emmaus petentibus ſic ille inquit.

O ſtulti, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt Prophetæ: nonne ita hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam.

Tamquam ſi diceret, pati, & ſtudioſorum laborum amor eſt ad ſuam gloriam aditus, quo modo ei viuendum, & moriendum erat, qui ueniebat, vt nobis in hoc itinere opem ferret, niſi laboribus perpetiendis, & cõplectendis? Sin aliter huius Domini mandatum, quam in me vim habuiſſet, ſi in delicijs, & gaudijs, vt ego in laboribus verſarer, mihi iuſsiſſet? De Iulio Cęſare omnium Imperatorum præſtantiſsimo ſcribitur, nunquam ſuis militibus dixiſſe, ite; ſed eamus, neque laborate, ſed laboramus.

Quod ſi boni ducis id proprium eſt, quanto magis illius ſummi ducis eſſe debet, qui nobis de cœlo venit, vt cum carne, & Demonio pugnaret?

C A T. Quanta eſt Præceptor mi veritatis vis, quis nulla perturbatione impeditus erit mentis, & rationis compos, quin cernat, quàm deceat id, quamque idoneum ſit ad id, quod ſibi propoſuit Saluator?

Huiuſmodi enim exemplo, huiuſmodi Duce, & Imperatore, vt fuit vnigenitus Dei filius, qui præcedit, quis non eum ſequetur? quis deſidia capietur?

capietur? qui non conabitur id pro ſuæ animæ ſalute, qu æ hic Dominus non pro ſua, ſed pro aliorum ſalute fecit?

Dialogus ſeptimus, in quo declaratur, in Saluatoris morte non ſolum non vituperium, ſed maximam gloriam fuiſſe.

MAGISTER.

CVM in Saluatoris humilitate, paupertate, & uitæ aſperitate non ſolum non vituperium, ſed maximan gloriam, & ad ſuum finem conuenientiam fuiſſe, oſtenderimus, nũc idem in illius ſacra paſſione videamus, quod illud eſt, in quo maximè infideles offendebantur.

Quo ego fundamento utar? quod omnes confitentur quodque infra fuſiùs declaratum eſt: ideſt non dignitatem, aut indignitatem violentæ mortis ex pœna, ſed ex cauſa iudicemus. Quò d ſi cauſa in culpa eſt (vt ſcelus eſt, propter quod punitur reus) illius uituperium duplex eſt tum pœna, tum cauſa: ſin cauſa laudabilis eſt, vt eius, qui pro fide, pro caſtitate, pro fidelitate, aut pro alia huiuſmodi cauſa mortem oppetit in hoc mortis genere, non ſolum nullum dedecus eſt, ſed quò mors crudelior, & turpior eſt, eò maiori laude, & gloria digna eſt.

Sic inquit Plato, quòd qui pro patria ſuam vitam profundunt, non homines, ſed heroes, ideſt diuini homines habendi ſunt. Hoc igitur cum ita ſe habeat ab Iſaia Propheta quid fuerit Saluatoris mortis in cauſa, petamus, qui & multis uerbis unam ſententiam reſpondet, inquiens. Cap. 53. *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, & nos reputauimus eum quaſi leproſum, & percuſſum a Deo, & humiliatum, ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus propter ſcelera noſtra. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & liuore eius ſanati ſumus. Omnes nos quaſi oues errauimus, poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrorum.* Hic tam multis verbis Chriſti mortis cauſam expreſſam cernis, non illius peccata ſed noſtra ſcelera fuiſſe, qui tanquam oues errabamus. ſed de illo ſtatim ſubdit. *Eò quòd iniquitatem non fecit, neque dolus in ore eius inuentus fuit.* Ex hac autem tam aperta prophetia huius Domini mortis cauſa colligitur. Mortuus eſt non pro ſua patria ſolum, ſed per uniuerſo mundo ideſt pro omni hominum genere, de paradiſo in exilium ciectus, & morte damnatus eſt. Mortuus eſt pro ſalute, & redẽptione omniũ filiorũ Adæ, ſi ipſi in ſuã vtilitatẽ remediũ cõuertere voluerint, qđ iã ipſe illis parauit.

Mortuus eſt, vt ſuæ mortis ſacrificio pro omnibus omnium peccatis ſatisfaceret. Quare ſciendum eſt, quòd omnia capitalia peccata, quatenus Dei vilipendium ſecum coniunctum habent, & ſanctorum illius mandatorum in ſuo genere rationem peccati illius maieſtatis imminutionis habent.

Propter hanc cauſam capitis, & ſanguinis pœna coercendi ſunt. Hac enim ratione capitalia dicuntur, quòd capitis pœna digni ſunt. Cum autem ille innocentiſſimus, & clementiſſimus agnus tam multorum peccatorum, & cędum miſertus, quàm multæ propterea debebantur, is immenſa ſua bonitate huic pœnæ ſe offerre voluit, & hoc ſanguinis debitum ſoluere ſuo ſanguine effundendo, qui cum infinito precio eſſet ſatis fuit, qui pro multis ſatisfaceret: quod ipſe declarauit cum ſuum ſanguinem cõſacrans dixit. Luc. 22. *Hic eſt ſanguis noui teſtamenti, qui effundetur in remiſſionem peccatorum.* Vt ſi diceret vos ſanguinis pęna damnati eratis diuinæ iuſtitiæ legibus, at hoc onus ego ſuſcipere volo, vt pro vobis ſatisfaciam (ne iuſtitiæ legibus derogetur) & meum ſanguinem offerre pro eo, quem vos debebatis, & non debitam mortem pati pro ea, quã vos debebatis.

Hoc modo igitur morte liberati fuimus, neque ſolum æterna, verum etiam quodammodo temporali. Nam (quatenus ad iuſtos attinet) ab ea maiorem amaritudinem remouit, quam habebat. Quare non ſolum ab illis non timetur, ſed deſideratur. Cum illis ſit pons, & ſcalæ, per quas ad veram vitam aſcendant. Propter hanc cauſam ſancti mortem in optatis, & vitam in patientia habere dicuntur, itaque illorũ mors in ſcripturis dicitur ſomnis, vnde ſit illud, quod inquit Apoſtolus. 2. Cor. 5. *Pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt & qui viuunt, iam non ſibi viuant, ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt.*

Hoc pacto vidimus, quòd ſi multi homines ęs alienum habent (vt illi, qui quandam domum furati ſunt,) ſi quis illorum illud ęs alienum diſſoluunt, cęteri debent huic, qui pro omnibus ſoluit. Quis autem verbis aſſequi poterit illud, quod homines huic Domino debent, qui ſua ſolum bonitate, illam mortem, quam debebant omnes, pati voluit? Hoc exemplo illuſtremus, vt huius debiti magnitudo melius intelligatur. Sit aliquis in vinculis capite damnatus, & aliquis illius ſummus amicus, qui tantum ex amici dãnatione doleret, vt carcerẽ ingrederetur, & amici captiui debitũ ſibi indueret, & brachiorũ ui illum foras eijceret, & is in carcere, vt mortis pęna ſubiret, qua damnatus erat amicus, permaneret: nunc ſcire vellim, quid amicus faceret, qui ſic ſolutum ſe videret, & ab illo periculo liberum?

Quas illi gratias ageret? quis nouus amor illi in corde excitaretur, cum hoc opus tantæ neceſſitudinis, tantæ fidelitatis, tantæ

caritatis, & tantæ bonitatis in animo euolueret? Quid pro filijs, & vxor tanti amici faceret, qui tanto pretio illum liberauit?

Hoc autem, quod nullus umquam amicus pro amico fecit, ille altiſsimus Dei filius, vt hominem a morte liberaret, quam debebat pati, fecit.

Ab alto enim cęli in huius mundi carceres deſcendit, & noſtræ humanitatis veſtem induit, & in hominis rei loco, ſe colocauit, vt mortem pateretur, & cuius ille damnatus erat.

Hic deſunt verba, vt hoc opus tantæ bonitatis, & caritatis celebrem, & vt amoris, & gratiæ magnitudinem declarem, quam huic Redemptori debent homines propter modum, quo morbis noſtris remedium adhibuit.

Cum autem hic ingenium deficiat, & verba deſint, id pij lectoris deuotæ conſiderationi relinquatur.

Vt autem ad rem reuertamur, quòd argumentum eſt maioris bonitatis, & caritatis, & miſericordiæ? Et, quoniam in ſpiritalibus rebus bonũ eſt altũ, & glorioſum, & formoſum, illud hanc ſequitur mortem, q̃ ignominioſa videtur, cognita cauſa, altiorem eſſe glorioſiorem, formoſiorem, quam cetera omnia, quæ humanus intellectus capere poteſt: id igitur cum ita ſit, quod vituperij genus videtur eſſe in morte, quam quis hac de cauſa patitur?

CAT. Manifeſtum eſt, quòd quo fuit hoc beneficium maius, & vniuerſalius, eo eſt huius paſsionis gloria maior: quodque omnes Adæ filij, tenentur huic Domino benedicere eum glorificare, & amore confici, cum tanto ſui ipſius pretio tantum bonum comparauerit.

MAG. ſatis mihi compertum eſt, hoc ſatis eſſe, vt intelligatur in Chriſti morte non ſolum vituperium non fuiſſe, ſed ad maximam gloriam: ad ſuperiora autem ad huius myſterij maiorem gloriam, addere volo aliam paſsionis Saluatoris cauſam, quæ eſt, quòd non ſolum paſſus eſt, vt debitis comiſſorum peccatorum ſatisfaceret, verumetiam, vt gratiam ſuæ paſſionis merito, & ſacrificio compararet, vt iam illis liberi in iuſtitiæ ſanctitate, vt inquit Zacharias, coram Deo viueremus.

Idem ſignificauit Apoſtolus, cum inquit: quòd cum Chriſtus crucifixus eſſet: noſter vetus homo, ideſt noſtra caro, & appetitus noſter ſenſualis, vnà cum illo Crucifixus fuit: ne in poſterum peccato ſeruiamus, neque illi ſubiecti ſimus.

Hic aliam cauſam Saluatoris paſsionis videre licet, non minus quàm ſuperiorẽ glorioſam: illa enim fuit, vt peccatis cõmiſſis ſatisfieret, & hæc fuit, vt gratiam acquireremus, ne amplius committerentur, illa præteriti rationi habuit, hæc in poſterum prouident, illa noſtra debita ſoluit, hæc nouis meritis nos diuites reddit, illa peccatorum turpitudinem ab anima noſtra abſtergit, hæc virtutis gratia pulchram reddit.

Hoc autem vt melius intelligatur viginti infra præcipui fructus arboris ſanctæ Crucis exponuntur, quos nunc non declaro, quod in alium locum illos diſtuli, vbi fuſius tractantur. Tu velim hos tamquam expreſſos habeas.

Tibi ſciendum eſt, quod hi viginti fructus ſunt totidem beneficia, quæ ex hoc ſummo beneficio emerſerunt, & vt apertius loquar ſunt viginti diuinæ gratiæ ſubſidia, & auxilia efficaciſſima, vt humanæ naturæ morbi curentur, & vt homines perfecti, & conſumati in virtute reddantur. At id argumentis comprobemus, quod exemplo illuſtrare volo ſatis accommodato, licet humili, ſi cum tanta re conferatur.

Cum quis oſtendere vult Theriacam, quam ipſe confecit eſſe perfectã non verbis vtitur, ſed ad experientiam ſe confert. Ob id vipera morderi, & tumidum fieri permittit, quo facto medicinã ſumit, & ea priſtinam valetudinem recuperat, & hoc modo ſuæ medicinæ vim magis laudat, quã ſi quæcunque verba adhiberi poſſunt, adhibuiſſet. Alia autem ſimili experientia, quàm fuerit paſſionis Saluatoris medicina efficax in communibus humani generis morbis curandis, quo ab illo antiquo ſerpente morſum, & infectum fuit, vt inquiunt Theologi, illius ſaliua, intelligimus. Videamus jam quomodo ſe haberet mundus ante hanc cœleſtem medicinã. ſimus omnes, quòd in vno Iudeæ angulo verus Deus adorabatur, & cognoſcebatur, licet illic malè ei ſeruiretur.

Cum enim Sacerdotes, & Phariſei, qui populi duces erant ambitionis, inuidiæ, & auaritiæ perturbationibus cęci eſſent tã ipſi, quã qui ab illis ducebantur in foueam ceciderunt. Reliquum autem totius terrarum orbis quonammodo ſe habebat?

Quis autem id explicare poterit? in limo, & abyſſo turpitudinum omnium, omniumque concupiſcentiarum, malitiarum, carniſque voluptatum, quas humanus intellectus excogitare poteſt, & ſenſuum appetitus expetere, immerſus erat, qui ſine freno per omnia vitia currebat. huiuſmodi enim erant dii ab hominibus culti, & huiuſmodi virtutes ab illis percipiebant.

Vbi mundum in hoc infeliciſſimo ſtatu conſideraueris ad mutationem factam poſt Chriſti paſſionem oculos conuertas velim. Quàm multi fortiſſimi martyres? Quàm multi ſanctiſſimi Pontifices? quàm multi glorioſiſſimi Confeſſores? quàm multa monachorum examina, qui per ſolitudines a cæteris hominibus ſegregati viuebant? nonnulli ſolitarii, alii in cœtibus?

Quid de virginum choris, & ſocietatibus dicam, cum in vnã vrbe apud Thebem decem millia monachorum fuerint, & viginti millia Virginum, vt in hoc libro legiſti? Vt autem id melius intelligatur tibi memoria repetendum eſt, quod in hoc libro in tertia Chriſti actione ſcripſimus,

mus, & de miro opere, quod fuit in reformatione,& ſanctificatione multorum hominum, & ſanctiſsimarum fœminarum, quæ in mundo illius gratiæ virtute ſurrecturę erant, in hoc numero illorum monachorum vitam, qui in Aegypti ſolitudinibus viuebant, & aliorum, qui in ſocietatibus, & cœnobijs religioſiſsimam vitam agebant, ponimus vbi,& ſanctorum hominũ, qui fuerunt in Italia, mentionem fecimus, quorum vitas S. Gregorius in quatuor ſuorum dialogorum libris ſcripſit, ſic etiam aliorum mentionẽ fecimus ſanctorum, qui in Græcia vitam degebant magis, quàm humanam, multorumque cęnobiorum caſtiſsimarum virginum, quæ adducentas, & trecentas, aliàs plures, alias a fauciores vnà viuebant.

Quæ vt diximus ſolebant ſuper ſtoreas dormire, & eundẽ cibum comedere, manus in lana,& linguas in diuinis laudibus occupantes. Et ſunt inquit Theodoretus, innumerabilia cęnobia non ſolum in noſtra regione, verumetiam in omnibus orientis locis Paleſtina illorum plena eſt, Aegyptus, Perſia, Pontus, & Cilitia, & Syria, & terra, quæ inter duo flumina poſita eſt, & illa mundi pars, quæ Europa dicitur, quod omne ſatis nobis morum reformatio, & mutatio declarat, quæ in illis mundi partibus poſt Saluatoris aduentum fuit, non ſolum in Iudææ angulo, ſed in omnibus illis partibus, quas audiuiſti. In quo uidebis non ſolum Crucis gloriam, ſed etiam efficatiam, & vim: cum Deus, qui ante illam non cognoſcebatur, niſi in vno Iſraelis populo, poſt Crucis myſterium, adoretus fuit,& in omnibus mundi nationibus cognitus, vt in eccleſiaſticis hiſtorijs ſcribitur. Quod autem maius argumentum, quod maius teſtimonium Crucis efficatiæ, & gloriæ, quam tantorum bonorum in cauſa fuiſſe, & huius tam magnæ mundi mutationis?

Dictorum confirmatio quodam ſingulari exemplo, & diſcurſu.

AD maiorem igitur tuam conſolationem exemplum hic proponere volo, quod ſatis accommodatum eſt, ad id intelligendum, quod tractamus, licet tale ſit, & tam multa dicenda ſint, vt plus temporis, & meliorem linguam, quàm meam ad illud tractandum poſtularet. Huius rei ſummam breuiter attingam, & tu habebis quidem quid in animo euoluas, & ex quo conſolationem percipias. Recordare igitur mirabilia, quæ Deus, vt patres veſtros de terra Aegypti educeret, operatus eſt, quæ tã multa,& talia fuerunt, vt idem Deus, qui illorũ auctor fuerit, dixerit Moyſi. Exo. 34. *Signa faciam, quæ nũquam viſa ſunt ſuper terrã, nec in illis gentibus, vt cernat populus iſte in cuius es medio opus Domini terribile, quod facturus ſum.* Quod autem ita factum ſit videndum eſt, primum illas horribiles plagas, quibus Deus tyrannidem, & defectionem Pharaonis puniuit, miſſas facere volo denſiſsimas tenebras, aquas in ſan-

guinem verſas, grandinis tempeſtatem, locuſtas, quæ omnia conſumpſerunt, & in primis Aegypti primogenitorum omnium mortem a maiori, vſque ad minorem. Hæc omnia omitto, vt maiora perſequar.

Quod miraculum fuit mare aperiri, & tamquam muri vtrinque aquas ſtare, vt ſex centi homines inde ſicco pede tranſirent, qui in illa ſocietate erant, deinde claudi, & in medio Pharaonē cum omnibus ſuis curris opprimi, vt demerſi morirentur illi, qui Hebręorum filios innocentes demergebant? neque minor miraculum fuit Iordanis aqua aperiri, ſeque in aere ad eundem finem continere. Ita vtrumque Propheta admiratus inquit. Pſal. 119. *Quid eſt mare, quod fugiſti? & tu Iordanis, quia conuerſus es retrorſum?* Præterea quod miraculum fuit, hunc exercitum quadraginta annis ſuſtentare illo ſuauiſsimo manna, & de petra efficere, vt aquæ emanarent, vt omnes biberent? Et ne in itinere tam longo, illorum pedes læderentur, neque illorum veſtes attererentur? Et in primis, quod eos duceret Deus nubis columna interdiu, & noctu ignis pariter columna, quoad in promiſsionis terram peruenerint?

Vbi verò in illam ingreſsi ſunt, quod miraculum Hierici muros corruiſſe ſolo Sacerdotum tubarum ſono?

Quod miraculum illis cum hoſtibus pugnantibus, quod Deus pro illis quoque pugnaret, de alto lapides deijciens, quibus illi occidebantur?

Quod ſi parum videtur; Quis vmquam vidit, aut cui in mentem venit tantum miraculum, vt fuit Ioſue ſoli iubere, ne moueretur, vt plus temporis victoribus daretur, quo victoriam proſequerentur, vt per tres horas in eodem loco perſiſteret, & ei pareret? Videtur ne tibi iure dixiſſe Deus ſe daturum eſſe ſigna nunquam antea viſa?

Iam aliud mirabilius videamus, quod fuit Deum deſcendere, ideſt angelum Dei perſonam repreſentantem, vt illis legem daret, & tanta maieſtate, & ſplẽdore deſcendere, i. tam multis tonitribus, & fulgoribus, tantoque igni, vt vel ipſum cœlum arderet, & terribili tubæ ſono; quæ quandoque audientium timore ad augebat. Hoc modo Deus plena voce loqui cępit omnibus audientibus, & illis legem dare ſecundum quam ipſi viuerent. Ex quibus rebus omnibus tantus timor illis incuſſus fuit, tantusq; terror, vt procul Moyſi dixerint loquere tu nobis, & te audiemus, ne loquatur Deus, ne forte moriamur. Quibus ille reſpondit: ne timeatis, q̃d Deus hoc modo venit, vt vos experiretur, & vt tantum illius timorem cõceperetis, vt vos a peccatis amoueret.

Hunc Dei aduentum idem Propheta celebrauit inquiens. Deut. 4. *Interroga de diebus antiquis, qui fuerunt ante te ex die, quo creauit Dominus Deus hominem ſub terram a ſummo cælo vſque ad ſummum eius, ſi facta eſt aliquando huiuſmodi res aut umquam cognitum eſt, vt audiret populus vocem Dei loquentis.*

Hic

Hic uideas frater miraculorum partẽ,quæ ille magnus,& potens Deus operatus eſt,vt ſuum populum liberaret,& ſuis legibus fidelem,& obediẽtẽ redderet.Hic philoſopharis velim,& mihi dicas, quid populus,qui hæc omnia vidit ex his colligere,& ſtatuere debuit.

CAT. Primum illud cenſeo,eum in fide ſatis confirmari debuiſſe, & in veri Dei cognitione,cum tam multa miracula videret: vnũ enim ſi ad id ſatis erat, quanto magis tam multa? æquum deinde erat, vt Dominum,qui tam multa fecit,vt eum ex tam dura ſeruitute eriperet,& ei pro miſſionis terram traderet,toto corde diligeret.

Præterea conſentaneum etiam erat Deum tam magnum, tam potentem,tam terribilem,vt ſe in modo tradendæ legis, & multo magis in punitionibus,quibus eos poſt legem affecit,quotieſcunque peccauerunt, timere,eique obedire.Numquã enim deliquit, quin illum,maximis pœnis, vel morte afficeret. In quo ille terror videtur,qui in tradenda lege fuit,nõ fuiſſe minas ſolum, vt eos per terrefaceret,ſed vt exequeretur ea, vt reipſa patuit in peccati pęna,quo vituli adoratione ſe obſtrinxerunt,& in ſacrificio Idolo Phogor,vbi vigintiquatuor millia hominum interfecta ſunt, & omnes populi primates Dei iuſſu ſuſpenſi fuerunt:Hoc ex omnibus,quæ dicta ſunt,conſequi mihi videntur.

MAG. Satis probè philoſophatus es.Iam videamus num hi homines,qui hæc viderunt,hoc modo philoſophati ſunt.Hic mitto peccata ab illis dũ in deſerto erãt cõmiſſa,illud tantum referam,quod ſcriptura narrat,quod eſt hanc fidem illis perduraſſe,dum illi ſenes vixerunt, qui miracula viderunt,quæ Deus pro illis fecerat, quibus defunctis ſtatim ſuum liberatorem,& verum Deum derelinquerunt,& ſe idolatriæ penitus tradiderunt,& vitijs omnibus.quæ illam comitantur.

Propter qđ peccatũ aliàs in Philiſtęorũ poteſtatẽ aliàs Madianitarũ alias amonitorũ tradidit,&c. Quibus cũ ſe oppreſſos cernerẽt ad Deũ ſe cõuertebatu, & ab eo auxiliũ petebãt,& illa ſua magna miſericordia eos liberabat. At illi cũ ſe liberos cernerẽt,& in pace,ſtatim ad priſtinam idolatriã ſe conuertebant, quoad penitus Deum dereliquerunt, & aureos vitulos adorarunt,quos improbus Rex Hieroboam cõflauit.Et ita eos multos annos Deus tulit, quoad tandem eos a ſe penitus detrudit,& eos terra,quã illis tradidit,priuauit,& in poteſtatem Aſſiriorum Regis tradidit,qui eos per omnes ſuas terras diſſeminauit ita, vt nunquam ſuo antiquo regno reſtituti ſint.Et in eodem peccato & tribus Iudæ perſeuerauit, quo in Babiloniam captiua perducta fuit,& illorum ciuitas, & templum imenſum & ſolo equarum fuit.

CAT. Id omne ita ſe habet,vt dicis,ſed velim ſcire,ad quid has omnis hiſtorias narraueris.

Idem perſequitur.

MAG. Vt hoc exemplo illud, quod paulò ante de Crucis potentia, & virtute dixi aperte videas. In mundum filius Dei venit, non illo quidem maieſtatis ſtrepitu, ſed ſumma humilitate, non metu, ſed facilitate, non terrore, ſed manſuetudine non tubæ ſono, ſed lenibus verbis, non iubendo hominibus ne ad montem accederent, ſed eis inuitandis, vt ad ſe venirent, non Dei omnipotentis apparatu, & ſpecie, ſed filij fabri lignarij exiſtimatione, non ignis flamis in monte ſplendens, ſed in ſtabulo ſumma paupertate naſcens, & quod magis eſt cum populi deceptor, & ſeductor haberetur, & hoc nomine captus verberatus ſputu, & colaphis affectus, & tandem inter latrones crucifixus, & minoris, quàm Barrabas æſtimatus.

Hoc habito, & tam humili apparatu, quid cum hominibus feciſſe cenſes? O rem admirandam, o miram virtutem, o crucis potentiam, id ad finem perduxit, quod ille ſtrepitus omnis perficere non potuit, perfecit illam tantam mutationem in mũdo, quam antea diximus, & paulo poſt dicturi ſumus perfecit, vt tanta reformatio, & ſanctitas in toto terrarum orbe efficeretur, vt innumerabiles hominũ, & fœminarum cuiuſcunq; ſtatus ſocietates, qui ante belluinam vitam agebant ſuis falſis dijs relictis angelicam vitam viuere inciperent, vt antea expoſitum eſt.

Quis autem hic non apertè viderit, hoc tantum opus non ſine Dei brachio, atque potentia perfici potuiſſe? Quod ſi tam manifeſtum eſt in omnibus ſacris ſcripturis, ſine Spiritus ſancti auxilio, & gratia ſanctè viuere poſſe neminem, cum tam perfectam ſanctitatem in omnibus mundi partibus videamus, cur huius ſancti Spiritus virtutem, & aſſiſtentiam nõ cognoſcimus?

Quid ſi ad dicta illud addiderimus, quod hæc mundi mutatio toties a Prophetis prædicta eſt? Quid ſæpius repetit, aut celebrat Iſaias tam magnorum verborum ſplendore? Quam præclare id prophetauit Saluator cum dixit. Io. 12. *Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras? Et ſi ego exaltatus fuero omnia ad me ipſam traham.*

CAT. Non poſſum non adorare, & venerari illum Dominum, qui his diuinis verbis, & hac aperta prophetia, tanta lucem animabus noſtris attulit.

Quis tot annis ante tantam, vt hæc eſt, rem prophetizare potuit, præter Deũ. Quis hoc in omnibus terrarũ orbis partibus perficere potuit præter Deum? Vt mea quidem ſententia hic noſtra fides duas fortiſſimas columnas habeat, altera, eſt huius operis magnitudo, quæ vnius Dei propria eſt: altera eſt tanto tempore ante tam apertè, & toties prædictũ fuiſſe.

MAG.

MAG. Satis probè philoſophatus es; in quo quidem Spiritu ſancti numine afflatus eſſe videris, cum hæc ita intelligas, & licet ſatis ſit ad tuam ædificationem, quod dictum eſt, hac tamen ſimilitudine id confirmatum volo. Sit aliquis præſtans medicus (vt Galenus fuit) qui in alicuius ægroti curatione præſtantioribus vtetur medicinis, quas ipſe ſciret, nullam inde vtilitatem ſperans.

Quod ſi hic infirmum iam derelictum, ac deploratum ſine vlla medicina incolumem videres, quid diceres? Hanc bonam valetudinem miraculo contigiſſe, & ſola Dei virtute partam profectò diceres.

Iam ad rē redeamus. Ex dictis vidiſti profectò ex altera parte, quot miracula, quot beneficia in veſtrum populum contulit Deus, vt illum ad ſe amandum alliceret, atque traheret, quot minis, & pęnis eum affecit vt ad obedientiam, & timorem illum deduceret, & vidiſti, quam parum hoc remedium illis profuerit: ex altera verò mutationem videbis, quàm mundus fecit ſine illis ſtrepitibus, ſine illis punitionibus, atque terroribus.

Quid igitur hinc colligi poteſt, niſi illud, quod iam dictum eſt, ideſt hoc Dei dexteræ opus, nullumque aliud brachium, niſi Dei id perficere potuiſſe?

Quòd ſi remedium aliquod reperiebatur ad id perficiendum, illud erat, quod adhibuit Deus cum mirabilibus, quæ fecit ante legem, cū illam dabat, & poſtquam illam dedit: & poſtquam apertè vidimus, hoc ſatis non fuiſſe, illud ſequitur, ſolam gratiæ virtutem, & potentiam, quæ nobis Crucis myſterio data fuit.) hoc tantum negocium perfecit. Quid aliud illis opus fuit, qui cęci ſunt ad oculos aperiendos, quàm hæc conſideratio?

Vt autem videas rem ita ſe habere, hiſtoriam tibi narrare volo, quæ tibi maximam conſolationem allatura eſt. licet in hac re ſim longior, quàm æquum eſſe videtur. In vita Baſilij illius magni Cæſareæ Epiſcopi legitur in illa ciuitate fuiſſe quendam celebrem medicum natione, & profeſſione hebræū, qui tā verax erat in tēporis prædictione, quo ægrotus moriturus erat, vt ab hoc eo tempore ne latum quidem vnguem diſcederet. Cum autem huic Baſilio mederetur, & omnibus quaſcunque ſciret medicinas adhibuiſſet meliores, abſque vllo illius beneficio, tandem illius ſalutem deſperare cępit. Sanctus Epiſcopus maximo amore proſequebatur hunc medicum, quippe qui ſciret eum Chriſtianum eſſe moriturum. Et quotieſcunque cum illo ſolo erat, ei fidem prædicabat, eumque rogabat, vt baptiſmum ſuſciperet. At ille ei nunquam obtemperare voluit, inquiens, ſe in ſuorum parentum lege eſſe moriturum.

Cum autem Deo placeret ſuum ſeruum Baſilium de hac vita liberare, eique ſuam gloriam dare, cum ſe in hoc diſceſſu eſſe cognoſceret, medicū

acceſſiuit

accerſiuit, qui Ioſephus dicebatur, eique manum porrigens dixit: quid tibi de mea ſalute videtur? ille reſpondit, illud quidem mihi videtur, æquum eſſe, vt tuam eccleſiam antea ordinaſſes, & res tuas omnes, paucis enim poſt horis, ex hac vita migraturus es. quid dicas neſcis inquit Baſilius, illud quidem inquit Ioſephus hodie cum Sole ex hac vita diſcedes.

Dixit ſanctus, quid ſi vſque in craſtinum mane vixero? Hoc fieri minime poteſt, quod dimidium tantummodo horæ vitæ tibi reliquum eſt, neque vſque ad ſolis occaſum victurus es. ſubdit Baſilius. Quid ſi cras vſque ad diei medium vixero?

Reſpondit Ioſephus: Moriar ego: ſanctus inquit. Hoc quidem ſcio te peccato moriturum, & Chriſto victurum: Iudæus reſpondit tuas rationes habeo, & maximo iureiurando confirmauit ſe baptiſmum ſuſcepturum, ſi vſque ad tempus ab eo dictum viueret. Tunc vir ſanctus illius animæ ſalutis cupidus a Deo petijt, vt ſibi vitam ad illud vſque tempus produceret. Poſtridie verò eius diei diluculo medicum accerſiuit. Qui exiſtimans illum iam è vita diſceſſiſſe, neque amplius ſperans fore, vt illum videret ad illum ſe contulit, quem cum viuum vidit plena voce exclamauit. Nullus Deus eſt, niſi Chriſtianorum Deus, & ex hoc tempore renuo legem, in qua hactenus vixi, & Chriſtum pro meo Deo, & Domino mihi ſuſcipio. Et ego verà cum mea familia tota Baptiſmum petimus. Tunc ſanctus vir dixit.

Ego te baptizare volo, & medico ei dicenti, ſatis infirmum eſſe, & hoc ab eo minime fieri poſſe, reſpondit ſanctus Epiſcopus: vitæ dator pro nobis eſt, qui ad id nobis vires ſuppeditabit. Quo dicto e lectulo ſurrexit, & eum baptizauit, ſanctum altaris Sacramentum miniſtrauit, & illam ouē Chriſti gregi adiunxit; Iudęus ſtatim cępit ſua bona magna cum caritate pauperibus diſtribuere, & ſanctus Epiſcopus vſque ad horam diei nonā in eccleſia perſeuerauit, & Deo pro ſuo diſceſſu gratiam agens, & pro illius animæ conuerſione ſuo populo, & omnibus ſacerdotibus, qui illum comitabantur dixit valetè, & ſuo creatori animam ſuam dedit: cum autē nouo chriſtiano dictum fuit, eum ſuum diem obijſſe ad illum venit, & illius pedes oſculans inquit: Tu quidem Baſilij Pater, ſi ne nunc mori voluiſſes, profecto mortuus non eſſes.

CAT. Valde quidem me hęc hiſtoria delectauit, cum per eam videā quàm multis rationibus ille pius Dominus ad ſe animas trahat.

MAG. Hoc autem exemplo iterum illud colligo, quod & ante collectum eſt, ſcilicet quòd vt hic medicus vidit, quod præſtantiores medicinæ, quas ipſe ſciret, non ſatis erant, quæ illi S. Epiſcopo vnius diei vitam darent, deinde cum videret tamen illum viuere illam vitam ſupernaturalem, & miraculoſam eſſe intellexit, & hoc miraculo fidelis factus eſt.

ctus eſt.Nos quoque cum videamus illa præſtanti medicina,quam in tradenda lege adhibuit Deus,vt populi morbum ſanaret, nihil profuit, cum que ex altera parte videret.quomodo ſine his terroribus,tam magnis tantam gentium multitudinem reformauit, & ſanctificauit, quid reſtat, niſi (quemadmodum dictum eſt) vt hoc opus a potenti Deo manu effectum eſſe ſtatuamus?

Quare ſi rectè animaduerteris,plura in homines Deus humilitate fecit quàm maieſtate,plura ſuæ vitæ paupertate, quàm ſuæ gloriæ magnitudine,plura flendo in Bethleem præſepio,quàm iu aere tonando,& fulgurando,& tandem contumelioſa morte,quam in Monte Caluario paſſus eſt, quàm gloriæ ſplendore,quem in monte Sinai oſtendit.

Quis igitur non admirabitur? Quis uon obſtupeſcet magna potentia quam Deus nobis in illa infirmitate declarauit? Sale Propheta Eliſeus ſalſas aquas in dulces conuertit, & Chriſtus Crucis opprobrio,propter qđ homines ſcandalum patiebantur,eoſdem homines ad fidem traxit. Hoc tanto ſtrepitu in danda lege homines Deum dereliquerunt, & idola adorarunt,& hac Chriſti humilitate, & dedecore homines idola peſſundarūt & Chriſtum adorarunt.

Ex hac autem tam lunga oratione colligitur,quod initio propoſuimus ſi tibi in memoria eſt,quòd ſcilicet in Saluatoris Cruce,& morte, non ſolum nihil vituperij fuit , verum etiam maximam gloriam extitit, cum huiuſmodi fructus, & ita miri conſecuti ſint,quòd ex effectuum præſtantia cauſarum præſtantiam cognoſcimus. Cumque verum ſit, quod Saluator dixit,quod ex fructibus arbor cognoſcitur, cuiuſmodi tibi crucis arbor videbitur,a quo huiuſmodi fructus dicti ſunt?

Quamobrem videbis iure optimo Apoſtolum dixiſſe.1.Cor.1.*Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum gentibus autem ſtultitiam.* At quos ex vtriſque Deus vocauit, ij in Cruce Dei potentiam,& ſapientiam ineſſe cognoſcunt.

CAT. Satis probè præceptor tuam ſententiam confirmaſti, vt nihil in eo ſit,quod amplius deſiderem. Quòd ſi quid aliud eſt,quod dicas, id facias velim.Hæc enim res huiuſmodi eſt, vt illa audienda numquam ero defatigatus.

MAG. Ad dictas duas paſſionis Chriſti cauſas tertia accedit, qui alius mirus,& ſingularis,illius fructus eſt ,licet paucioribus verbis,quàm ſuperiorem expoſiturus ſim. Alio enim huius voluminis loco fuſius tractatur.

Quare illud tibi ſupponendum eſt, quod ſæpe in hac materia ſupponitur,ideſt quod præcipuus Saluatoris aduentus finis, & eorum omnium actionum, quas in terris fecit, fuit ſui cęleſtis patris gloria, ad quem finem tanquam medium hominis ſanctificatio ordinatur.Ita nunc tibi ſciē

dum

dum eſt, quod illud, quo Deus in terris magis glorificatus eſt, martyrum ſanguis, & inuicta illorum fortitudo, eſt.

Hoc enim eſt maior verę caritatis ſignum, hoc maius ſacrificium, quod offerri poſſit, hoc ſummum eſt, quod rationalis creatura gratia cdiuta facere poteſt, & licet in cœlo angeli Deum glorificent: non tamen eo modo eum glorificant, quo martyres, & omiſſa ſanctitate ſanctorum Pontificum, & Confeſſorum, & Virginum, & tot millium Monachorum, qui (vt diximus) Crucis arboris fructus fuerunt, tantus eſt Martyrum numerus omnium ordinum, & ætatum tum hominum, tum fœminarum & puellarum, & adoleſcentum, tam admirabili conſtantia, fide, & fidelitate in ſuum creatorem, vel in tormentorum tam terribilium medio, vt licet ex mundi creatione, & illius redemptione ſuo ſanguine, nihil aliud boni conſequetetur, niſi glotiam, quæ inde conſecuta eſt, id omne ſatis probe eſſet erogatum. Sed de huius gloriæ magnitudine alio loco dicemus, quod paucis verbis exprimi non poteſt.

Filius autem Dei ſciebat in ſua eccleſia infinitum Martyrum numerū futurum, tam hominum, quàm fęminarum, ſenum, & puerorum, & mollium puellarum, quæ ſua morte hoc ſummum gloriæ ſacrificium, & laudis ſuo æterno patri oblaturę erant. Illud præterea ſciebat, nihil eſſe, quod ſibi maiorem afferret conſolationem, & magis eos in tormētis animaret, quā eos videre, quòd cum ille ſit Deus, quæ tamen pro illis paſſus ſit. Hoc autem conatu S. Margherira reſpondit tyranno, qui fore ſperabat, vt illa vel promiſſionibus, vel nimis vinceret illi inquiens,

Ne exiſtimes iudex fore, vt his illecebris, & minis meum cor vincas, meque a fide ſepares, quam meo creatori debeo. Sum enim Chriſti ancilla, qui pro me morte, & paſſione affectus fuit.

Cum autem ille mortuus ſit pro me, & ego pro illo mori debeo. Cum autem Saluator (qui tantopere ſui patris gloriam expetebat, ſciret, quàm glorificandus erat tam multorum Martyrum fide, & ſanguine, quantas vires illis adiungeret, ſi ipſe præiret, & vexillum Crucis tanquam aquilifetus, & Martyrum princeps portaret, hoc, inquā, cum ſciret non ſemel, ſed millies ſi opus eſſet propter hanc cauſam paſſus eſſet. Iam tibi compertum eſſe debet, quàm idoneum medium fuerit Chriſti mors ad illum præcipuum finem, quem ſibi propoſuit, quæ fuit illius cęleſtis patris gloria.

CAT. Magnam percepi voluptatem ex horum trium præcipuarum cauſarum declaratione, quibus Saluator paſſus eſt, quæ præclarè illud probant, quod initio propoſui, paſſionem ſcilicet Saluatoris non ſolum non fuiſſe vituperium, ſed maximū honorē, atque gloriā, ſed quoniam hoc myſterium tam altum eſt, vt licet totam vitam in meditando in eo, conſumeretur potius tempus deeſſet, quam materies, de qua tractet (cum Apoſtolus S. Paulus glorietur, ſe nihil niſi Chriſti crucifixum ſcire.)

Quare aliam quæſtionem nunc tibi proponere volo, quæ eſt, quod cũ ſit verum, quod vna ſanguinis Chriſti gutta ſatis eſt ad mundum redimẽdum (propter infinitam Saluatoris perſonæ dignitatem) quid cauſæ eſt, cur totum ipſe ſanguinem effundere, & tam plenam dolorum mortem tã multis iniuriis, & contumelijs refertam pati voluerit?

MAG. Innumerabiles fructus, qui hos dolores, & contumelias conſecuti ſunt ad hanc quæſtionem ſoluendam ſufficiunt. At nunc alias tres cauſas adducere volo, quibus adductus Saluator tã multas moleſtias, quas dicis, complexus eſt.

Quare duas ſuppono cauſas, prima illa eſt, quam nunc expoſui, qui præcipuus finis eſt, quem Saluator in ſacra paſſione ſpectabat. Secunda eſt, quod illud ſuppono, quod omnes ſciunt, & eſt, quod cum quis obſcuro loco natus alicui maximo principi vel Regi iniuriam infert, non eo iuſtitia contenta eſt, vt illum ea pęna coerceat, qua iniuriæ puniri ſolent, quę inter pares ſolent contingere, ſed quo iniuria eſt in præſtantiores, & quò erit maior, & magis extra ordinem, eò magis iniuria eius, qui lęſus fuit erit ex ęquo vindicata: ſupplicii enim magnitudo maiorem illi gloriam affert.

Hoc autem id ad rem noſtram conuertamus: cum Chriſtus Saluator noſter ſui æterni patris gloria inęſtimabili amore dilexerit, quem quidem omnes homines tam grauiter offenderant, & illa immenſa ſua caritate, cum illud ſuſcipiſſet, vt his iniurijs ſatisfaceret, cum ſatis probè intelligeret, quod quò ſatisfactio eſſet cumulatior, eo eſſet offenſioni magis ſatisfactum, & perſona offenſa maiorem honorem conſequeretur, quid illi faciendum erat, qui tantopere patris gloriam dilexerit, niſi moleſtias moleſtiis, dolores doloribus, iniurias iniuriis cumulare, & eò magis perſona iniuria affecta honoratur, quo eſſet ſatisfactio cumulatior. & præterea illud addo, tantum fuiſſe ardorẽ, quo illa anima ſanctiſſima affecta erat, vt ſuis doloribus huic iniuriæ ſatisfaceret, vt id omne parum ſibi videretur. Quod ſi opus fuiſſet vſque ad nouiſſimũ diem pęnis propter hanc cauſam affici, quæ fuit illius caritas, & voluntas, id omne & plura etiam feciſſet.

Propter hanc cauſam voluit ille in hac paſſione derelinqui a patre, & a ſe ipſo, vt cum ſine vlla leuatione pateretur, aut ſine vlla conſolatione hęc ſatisfactio eſſet cumulatior, quo illius dolores eſſent grauiores, & ſine vlla conſolatione.

Qui huiuſmodi fuerunt, vt cum ſolum ſibi illorũ imagò ob oculos adeſſet ſatis fuit, vt illud cõmiſceretur, quod nunquam antea auditum fuit, vt ſanguinis gutis ſudaret, quæ vſque in terram decurrerẽt. Quẽ autẽ dolorem in ſe illam ſanctiſſimam animam ſentire arbitrandum eſt, cum extrinſicus tale ſignum dabat?

Hoc

Hoc autem tanto ſacrificio ab huiuſmodi perſona oblato, igni illis incomprehenſibilis caritatis, quæ in illius ſacratiſſimo pectore ardebat, inflamata illa infinita maieſtas ita placata fuit, ita ſibi ſatisfactum eſſe cenſuit, vt multo gratius fuerit illi hoc ſacrificium, quàm omnes mūdi peccata diſplicuerūnt, & maiorem honorem, ex hoc ſeruitio conſecutus eſt, quā dedecus ab hominibus (quo modo potuerunt) affectus fuit. Quod ſi te mouent iniuriarum intentiones, quibus ſcelerati eum afficiebant, modo albam veſtem, modo cocineam illum induētes modo tanquam ſtultū, modo tanquam regem fictum, reſpice ſcelerum, & peccatorum inuentiones, quas excogitarunt homines, et illam immenſam maieſtatem offenderent, & videbis, quàm conſentaneum fuerit, vt has ſcelerum inuentiones, illius iniuriarum inuentionibus purgarentur, qui pro illis, vt ſatisfaceret, vt hoc modo inuentiones inuentionibus rependerentur:

CAT. Quam altum eſt Præceptor, quamque profundum hoc myſterium, quamque præcipuum Dei lumen opus eſt, vt mirabilia, quæ in eo ſunt penetrare poſſis.

Qui enim carneis oculis hunc Dominum in tantis contumelijs, rem quidem tanta maieſtate indignam videre videtur, quòd ſi hoc lumine id, & huius myſterij cauſas, & conuenientias reſpicit, non ſolum nō lęditur propter hanc cauſam, quòd tantopere redemptorem pati videat, imo admirabitur, quod plura, qui tantopere id deſiderabat, non patiatur.

MAG. Noſtris oculis non plura paſſus eſt, quàm ipſi cernunt, ſed paternis, tam multa paſſus eſt quā multa deſiderabat. Illis.n. diuinis oculis non minoris ſunt illa deſideria, quàm eadē opera, vt in Abrahæ ſacrificio cernitur.

Quòd ſi hoc Chriſti deſiderium tibi admirationē affert, & hic patris zelus reſpice, quòd illa ſacra humanitas, quo momento creata fuit accepe rit, tunc cum diuino verbo coniuncta, fuit cumulata, & exornata omniū præſtantiarum, & gratiarum theſauris (quos ſuperiùs narrauimus,) & qui penitus hoc conſiderat ſtatim illi huius tanti amoris cauſa patebit, & ordo, & huius myſterii rerum conſequentiæ, ex quo illius anima ſuſpenſa fiet maximæ illius bonitatis, & ſapientiæ admiratione, qui hæc omnia tanto ordine deſcripſit, & inter ſe conuenientia fecit.

Hæc eſt frater prima cauſa, cur Saluator mortem tantis doloribus, & iniuriis refertam deligere voluerit, ſecunda fuit, vt hac ratione innumerabiles martyres, qui ſuum creatorem magnopere ſuorum Martyrium paſſione glorificabant (vt antea dictum eſt) vires exemplum, & conſolationē afferret.

Propter hanc cauſam nihil opus eſt hic repetere, quod antea intellexiſti. Tertia verò fuit magni, & innumerabiles fructus, qui hos dolores cōſecuti ſunt, de quibus fuſiùs in tertio libro tractatur, vbi præcipua exempla

pla narrantur, & magni adſunt ſtimuli, quibus ad has virtutes excitamur. & præſertim ad illum Dominum amandum, qui talia, ac tanta paſſus eſt, noſtræ ſanctificationis, & ſalutis ardentiſsimo amore, & deſiderio adductus.

SECVNDA HVIVS DIALOGI PARS,

In qua de eo agitur, quod ad noſtram voluntatem in clementiſsimi noſtri Redemptoris amorem inflammandam conducit.

CATECHVMENVS.

HACTENVS Præceptor de eo tractaſti, quod ad noſtræ fidei confirmationem pertinet, & ad noſtrum intellectum aperiendum ita, vt hoc myſterium intelligere poſsit, quod ad meam doctrinam, & Catechumeni ſtatũ maximè pertinet, ſed quoniam præcipuus doctrinæ fructus caritas eſt, velim, vt doctrinę limites excedas, & ad illud tractaſti, quod ad intellectus lumen ſpectat, illud quoque tractes, quod ad voluntatem huius clementiſsimi Redẽptoris amore inflammandam, conducit.

Tantum enim beneficium magnum etiam amorem poſtulat, ſolo enim amore ei ſatisfieri poteſt, quod a tanto amore profectum eſt.

MAG. Tam multæ ſunt cauſæ, & tam multi ſtimuli, qui nos ad diligendum noſtrum benigniſsimum Redemptorem excitant, quàm multa ipſe in ſuo ſacratiſsimo corpore vulnera acceperit.

Nam quemadmodum ſingula eius amorem teſtantur, & prædicant, ſic a nobis ſingula parem gratiam poſtulant. Sed quoniam tempus non ſufficeret, ſi omnes ſtimulos, & incitamenta declarare vellemus, quæ nos ad noſtrum Saluatoris amorem impellunt, de quo & alijs horum librorum locis agitur, breui hic duo tantumodo attingam, quæ ſunt huius beneficij, tum diuinæ bonitatis magnitudo, quæ in illo magis quàm in alijs omnibus illius actionibus elucet.

Beneficij verò magnitudo in hac vita cognoſci perfectè minime poteſt.

Nam quemadmodum quanta ſit noſtri Creatoris gloria, & pulchritudo intelligere nequimus, quoad eum non vidimus, ſic huius beneficij Redemptoris magnitudidinem cognoſcere nequimus, quoad illius præcipuo fructu, qui vita, ſempiterna eſt non fruimur.

Cum enim iuſtus inter choros angelorum ſe videbit, & illam infinitã Creatoris pulchritudinem perſpiciet, & ea cum inenarrabilibus delectationibus abſque timore amittendi fruetur: hocque intelligit tantum bonum ſibi præcipue ex illis vulneribus veniſſe, cuius ſigna in eodem Saluatoris corpore impreſſa videbit ad æternam huius beneficij memoriam, tunc intelliget quidem quanti ſit illius amore, qui tantum meritus eſt, immenſo affici tunc ſumma veneratione, & animi propenſione illas glorioſas cicatrices adorabit, quæ tanti boni in cauſa ſunt, quas quidem intelliget fuiſſe aditus, per quos ad ſummo bono fruendum ingreſſus eſt.

Quæ vocis laudes ex illius ore proficiſcentur? quanta pietate, quanta animi gratitudine, & amore pro hoc beneficio illi gratias aget.

Et licet in hac vita hoc cognitionis genere careamus ob eam tamen cauſam non debemus gratiarum actionem prætermittere, imo illi immortales gratias agere, qui tam in nos pius fuit, vt pro ira, & punitione quã eramus meriti, ſuam iram in miſericordiam conuertit, & pœnam, quæ nobis debebatur, ut noſtræ culpæ ſatisfaceremus, & nos patri conciliaret, ſibi ſumpſit.

Verba quibus ei gratias agere debes, ſunt illa Iſaiæ, quæ vbi hic peruenit dies, fideles hoc modo, Deo cantabunt. cap. 12.

Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me, Ecce Deus Saluator meus fiducialiter agam, & non timebo, quare fortitudo, & laus mea Dominus Deus, & factus eſt mihi in ſalutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris, & dicetis in die illa. Confiteamini Domino, & inuocate nomen eius, notas facite in populis adinuentiones eius: mementote, quoniam excelſum eſt nomen eius.

Cantate Domino, quoniam magnificè fecit, annunciate hoc in vniuerſa terra. Hæc Iſaias.

CAT. Hæc quidem verba præceptor maximam pietatem excitant, quæ in corde nobis ſemper eſſe deberent, cum diuinus Propheta nobis huius beneficij magnitudinem declaret.

Hoc illud eſt, quod nos huius clementiſsimi Redemptoris amore deberet afficere.

Nunc autem mihi declares velim huius amoris, quam dixiſti ſecundam eſse cauſam:

MAG. Secunda cauſa, quę nos ad huius Domini amore mouere debet, dixi eſse bonitatis magnitudinem, quę in hoc myſterio potiſsimũ elucet: illud enim tibi compertum eſt, quod obiectum, vel (vt melius dicam) meta,

meta, in quam voluntas noſtra ſemper tendit, bonum eſt. Itaque nihil eſt quod bono illam magis moueat. Ad huius ſummæ bonitatis cognitionē illam S. Dionyſii ſententiam toties in his libris repetitam, ſupponere debemus, quòd natura boni eſt, vt ſui ipſius communicatiua ſit, hoc eſt velle, bonum quod in ſe habet omnibus impertiri, & eos ſibi ſimiles reddere.

Ex quo illud conſequitur, vt quo res erit melior, eò magis erit huius conditionis particeps, & eo magis hoc bonum impertiri cupiet.

CAT. Illud quidem ex dictis colligitur, quòd ſi dicere ſolemus, quod album viſum diſgregat, & nigrum congregat, inde fit, vt quò erit color magis albus, eò magis etiam viſum diſgreget, & quò magis niger eo quoque magis colligat. eadem vis argumentandi in boni natura reperitur, vt quo maius erit, bonum, hoc magis ſe communicare deſiderabit.

MAG. Illud quidem verum eſt. Ex quo quidem ſequitur, quòd cum ſit Deus ſummè bonus, vt (niſi illi creaturæ reſiſtant) ſummè etiam ſeipſum illis pro illorum (vt Sanctus Dionyſius inquit) captu cōmunicare velit.

Cum autem loquamur de creaturis, quæ intelligentiam habent, vt angeli, & homines, qui maiorum bonorum capaciores ſunt, hos ſibi ſimiles facere ſummopere optaret, ideſt bonos ſanctos, & beatos, vt ipſe eſt.

Hoc autem ſummum deſiderium communicandæ nobis bonitatis, & ſanctitatis fuit ratio, qua motus hominem lapſum erigere voluit. Cum autem multas haberet rationes, quibus hoc opus efficeret, non id ſpectauit, quod facere poterat, ſed quod magis ad noſtram ſanctificationē, & ſuorum operum perfectionem expediret. Vidit autem, quòd præſtantior, & conuenientior ratio ad hunc finem erat rem nouam, & maiorem omnium, quæ homines aut ſuſpicari, aut deſiderare poſſent, quod erat Deum fieri hominem; vt cum homo ille fuerit, qui mundum perdidit, homo quoque ille eſſet, qui eum recuperaret, vt quatenus homo mereri & ſatisfacere poſſet, & quatenus Deus illi ſanctiſſimæ humanitati ad tantum opus, vt erat humani generis redemptio vires, & virtutem daret. Redemptor autem primum voluit, vt omnia iuſtitiæ iura præter miſericordiam, ſeruarentur, ne duæ hæ ſorores, & comites diuinarum operū quæ miſericordia, & iuſtitia deeſſent. Quamobrē decreuit ſibi omnia omnium noſtrorum peccatorum debita ſuſcipere, & pro illis ſatisfacere, nō agnorum ſanguinem, aut vitulorum offerens (vt antea fieri ſolebat) ſed ſuum ſanguinem, & ſuam puriſſimam, & innocentiſſimam vitam, vt morte, quam minime debebat pro ea ſolueret, quam omnes propter peccatum debebant. Huius autem ſacræ mortis frater hiſtoriam omni humilitate, de

notione quantum in ſe ſitum eſt in animo euoluere debes,neque confuſè,& oculis clauſis,ſed omnibus circunſtantijs,quæ cum illa contigerunt præſertim cum his tribus perſonæ dignitatē,quæ patitur,& multo magis præcipuā cauſam, cur patitur,quod id tibi admirationē afferet , & multò magis te mouebit.

Hoc autem fundamento iacto huius Domini , qui patitur maieſtatem conſideres velim,& illum Dominum, vt inquit Sanctus Ioannes , in ſuo femore,& in ſua veſte depictum habet: *Rex regum , & Dominus dominantium.* Ille,qui (vt idem Euangeliſta inquit *eſt Alpha , & Omega.* ideſt omnium rerum principium , & finis ille,qui (vt inquit S. Iob) *Extendit cælos ſolus,& graditur ſuper fluctus maris,qui præcipit ſoli,& non oritur,& ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo.*

Ille (vt ipſe dicit) magna facit, & admirabilia , & incomprehenſibilia ſine numero:ille,cui,(vt inquit Daniel millia millium angelorum ſeruiūt & cui in circuitu ſunt deices centena millia illorū ſummorū ſpirituum,ille,qui ſimplici ſuæ voluntatis ſpetie totam hanc mundi molem creauit, & in illius conſpectu id omne (vt ait ſapiens) nihil aliud eſt, quàm matutini roris gutta.

Hic autem huiuſmodi Deus,& tam magnus voluit ſua ſponte,tam multa dolorum,& iniuriarum genera pati,vt pro omnibus voluptatum,& ſcelerum generibus,quibus homines ſuum creatorem offenderunt , ſatisfaceret,idque ita ex animo,vt nihil ei in ſacra paſſione obtigerit, quod ipſe nolluerit,non illorū peccatū, qui illa faciebant volebat, ſed illorū malitia pro noſtra ſalute vtebatur. Quare pro nobis,vt reus capi voluit, tanquam blaſphemator ſputo deturpari,& ab Herode tanquam demens irrideri,& ſpinis coronari, vt rex fictus , & vt populi ſeductor accuſari , & morte damnari,& crucis morte . Vt ille Dominus , qui vt inquit Iſaias) tribus digitis terræ pondus ſuſtinet in cruce de tribus clauis pependit. qui angelorum gloria, & pulchritudo eſt,inter latrones crucifixus eſt , ille,quem ſtellæ laudant matutinæ, & cuius gloriam filij Dei prædicant peccatorū contumelias,& blaſphemias audit,ille cuius pulchritudinem Sol, & Luna admiratur vulneribus tanquam leproſus deturpatus,atque tectus eſt, ille, cuius vultum angeli intueri appetunt deformatus eſt, & obſcuratus præſentia mortis,illum,cuius gloriā ſeraphin prædicant in cęlo dicentes ſanctus , ſanctus , ſanctus ſcelerati blaſphemant in terris dicentes crucifige , crucifige,moriatur,moriatur.

Ille in cuius conſpectu,(vt inquit Iſaias) omnes gentes ſunt tanquam ſi non eſſent,& cum Barraba comparatus minoris æſtimatur,illi, qui omnium Paradiſi voluptatum flumen eſt,fel, & acetum ad bibendum traditur. ille, qui agros pulchritudine veſtit in Crucis arbore ſpoliatus , & nudus eſt .

Ille,

Ille, qui omninm diuitiarum,& theſaurorum pelagus eſt,in illo ligno vbi caput ſuum reclinet,non habet, ille in cuius conſpectu cęli columnæ tremant,& intelligentiæ,quæ cęlos mouent ſe proſternunt,illuditur a militibus,qui ſe ad illius pedes proiicientes in illius diuinum vultum ſputabant,& colaphos infringebant.

Quid autem hoc fuit niſi repreſentatio, & tragędia omnium, quas homines improbi excogitare poſſent,crudelior? Ad quam milites omnia præſidis præſidia cogerunt (quæ magna erant) & coram omnibus attrita purpura induerunt,& in capite ſpineam coronam,& in manibus arundinem pro ſceptro impoſuerunt. Quo facto regias cęremonias adhibebant,hos erat poplite flexo dicere: Aue Rex Iudęorum, & in illius vultũ ſputare,& de manu illi arundinem eripere,& ea illum verberare,& ad hęc omnium magnum illi colaphum infringere, & ob id ipſi profuſe ridere.

Idque non vnus fecit miles, ſed cæteri omnes, omnes enim illius ludi miniſtri eſſe volebant, & ſua brachia in Domini vultum experiri,qui ſuis manibus ſe non protegebat, neque aliò ſuum vultum conuertebat, illud edimplens, quod ipſe per Iſaiam prophetauit.

Non auerti faciem meam ab ijs, qui me percutiebant, & in me ſputabant.

Hoc igitur cum ita ſe habeat,quò magis accedere, ad quid ſe magis extendere, quò magis ſe demittere debebat illa incomprehenſibilis maieſtas? quis eſt hic Dominus,quis bonitatis abyſſus? Quæ miſericordia Omnia (inquit ſapiens) numero,pondere,& menſura feciſti. Magnum eſt mare, & terra,ſed certis limitibus continentur,longe maiores ſunt cęli,ad hi ſuos fines habent,& certa menſura continentur, Magnus eſt ſtellarum numerus,at vos illas numeratis, & ſuis nominibus vocatis. At in hoc opere tuæ immenſæ bonitatis, & caritatis in homines neque numerum,neque pondus,neque menſuram eſſe voluiſti, imo omnes terminos excedere, omnia deſideria ſuperare, omnes ſpes vincere, & plura facere, quàm homines ſuſpicari poterant,te tam grauibus doloribus offerendo, tam multas iniurias patiendo,ſi nos vt illam acciperemus, ſinum aperire vellemus.

Cum autem hoc fuerit magis nouum,& admirabile,quàm quæcunque vmquam in terris fuerint,& nemo ad res nouas moueatur peragendas ſine magnis præmijs,& vtilitatibus, quid fuit in cauſa, vt hic Dominus, ad tanta ſupplicia moueretur?

Martyres cum patiebantur de ſpe præmij vires, & conſolationem ſumebant.

S. Paulus ſciebat ſibi iuſtitiæ coronam conſeruari, quam de Dei manu accepturus erat:Dauid ſuum cor ad diuina præcepta ſeruanda in-

clinabit propter retributionem, quam ſperabat.

Tu vero Domine, quod præmium, quam retributionem, ex tantis tam que multis ſupplicijs ſperabas? Manifeſtum eſt nihil horum in te cadere poſſe?

Qua igitur re adductus fuiſti, vt tantum onus tibi ſumeres? Fuitne aliqua noua lętitia, quam ex illis accipiebas? Minime verò: quod es infinite beatus. fuitne aliqua noua potentia, aut ſapientia, aut iuriſdictio, quæ ad tuam accederet? minime: quod in te omnis potentia, omnis ſapientia, & omnium rerum dominatus eſt.

Fuit igitur aliqua noua gloria, quæ ad tuam accederet? nihil loci his rebus in te eſt. Tam enim eſt illa diuina ſubſtantia immutabilis, tam inuariabilis, tam omnium bonorum plena, vt nihil noui, neque alteratio, neque accidens, neque mutatio in ea fieri poſſit, propter illius ſummæ deitatis ſimplicitatem, & puritatem.

Vt licet mille mundos creaſſes, & omnes ſemper ſe in tuis laudibus continerent, nihil tamen tua gloria augeretur, neque quod omnia in nihilum reciderent, diminutionem pateretur.

Hoc igitur cum in te nihil loci habeat, cur hanc tantam crucem complecti voluiſti? Quis ſuis ſtipendis militiæ verſatur? Quis vitem plantat, & illius fructus non colligit, atque fruitur? Quis oues paſcit, & lac non comedit? qui ne greſſus quidem mouit, ex quo præmium ſe non conſecuturum ſperet?

Quod ſi nihil horum in te cadit, precesne? ſeruitia, & merita hominũ te mouerunt?

Hoc non fuiſſe compertum eſt. Nam omiſſo tuæ ſacræ paſſionis fructu omnes homines filii iræ naſcuntur, & tibi inimici, & ita mereri non poſſunt, neque facere quidquã, quod in conſpectu tuo gratum ſit.

Reſtat igitur, vt nihil horum te mouerit, niſi ſola miſericordia, ſola caritas, & ſola bonitas. Et ſi Domine in illa diuina natura eſſes aliquo modo paſſibilis, tua paſſio tantam admirationem nobis non afferret, ſed tan tam patiendi famem, tantamque ſitim propter noſtrum remedium, vt cũ in propria natura pati nequiẽs tantam adhiberes inuentionem, vt naturã mortalem, & paſſibilem tibi coniungeres tam ſtricto nodo, vt cum illa pateretur, & moreretur, verè Deus pati, & mori Deus verè diceretur, licet non ſecundum diuinam naturam, hoc omnem admirationem ſuperat & omnes humanos ſenſus ſuſpendit, & alienat.

Parum tuæ infinitæ bonitati viſum eſt hominem tanta dignitate, & gratia, creaſſe, & tuæ gloriæ capacem effeciſſe, & illi, vt ſeruirent Solem, & Lunam Stellas, cęlos, terram, & mare, & quidquid in elementis eſt creaſſe; quòd licet id omne ſatis multũ eſſet, tibi tamen, quod nihil

conſtabat,

conſtabat, parum videbatur. Quare tuæ bonitatis immenſitas non penitus declarata tibi videbatur, niſi quid, quod plurimi tibi conſtaret, perficeres. Quęnam bonitas præter tuam eò peruenire poterat?

Quænam bonitas tua amplitudine digna excogitati poterat niſi iſta, cum Dominus pro ſeruo, & præſertim huiuſmodi Dominus pro tali & tam ingrato ſeruo, mori viſus eſt? Stupeſcit Propheta Dauid, quòd cum ſit homo tam vana creatura, eſſet illius memor: quanto magis ſtupebit, quòd non ſolum illius memor fueris, ſed quòd pro illo pati, & mori volueris?

Cum autem tua infinita bonitas hoc declaraſſet, poteras quidem breui temporis, & honeſtam tibi mortem deligere: ſed mortem delegiſti ex altera parte tam contumelioſam, ex altera tam diuturnam (cum tres horas in Cruce paſſus ſis ſemper corporis pondere deorſum trahēdo, & vulneribus maioribus efficiendis, idque omne ſine vlla vel diuina, vel humana conſolatione) quis tantam bonitatem, & caritatem non admirabitur?

Quis martyr conſolationibus, quæ ad ſe a Deo veniebant aditum clauſit? Quis in ſuis calamitatibus, ab amicis, diſcipulis, & notis derelinqui vult? Quis innocentiſsimam matrem tantis tormentis intereſſe vult, vt illius præſentia ſuos dolores geminaret?

Quod ſi in huiuſmodi ſatisfactione inſtitiæ iura ſeruari uolebas, quod ius eſt, vt perſona lęſa ſibi onus ſatisfaciendi per reo ſuſcipiat?

Et quoniam velim, vt has egregias diuinæ bonitatis proprietates in animo ſemper habeas (quæ maximè tibi proderunt, cum ad ſacram paſsionē meditandam te acinxeris) hic eas breui repetere volo.

Prima igitur eſt Saluatorem tantā famem, & ſitim pro noſtra ſalute patiendi habuiſſe, vt ſuæ bonitatis magnitudinem declararet, quod in ſua natura pati nequiret, ſecum naturam mortalem, & paſsibilem coniunxit, in qua illud pateretur, quod in ſua nequiret.

Secunda autem eſt Dominum pro ſeruo pati, & regem pro ſubdito, quod numquam antea contigit.

Tertia eſt læſum fuiſſe, & ab offenſore pacem petere, & de ſuo ſatisfacere.

Quarta eſt ſine cauſa quatenus Deus eſt pati, cum in illum, vel nouitas vel alteratio, vel mutatio cadere non poſsit.

Quinta eſt, ſine vlla vel diuina, vel humana conſolatione pati voluiſſe.

Sexta maiores dolores, quàm, quis vmquam vnà cū tanto dedecore, tamque multis iniurijs pati voluiſſe.

Septima nobis hac ratione, quæ tanti conſtat, voluiſſe remedium adhibere, cum alia ratione id facere poſſet, propter multas, & magnas vtilitates, quæ inde in nos proficiſcebantur: in ſingulis hiſce rebus frater mi multa conſideratione digna reperies.

Ex his igitur, quæ hactenus tractauimus, & trataturi ſumus tuæ quęſtioni reſpondetur, quam pro infidelibus initio feciſti, qui Saluatoris paſſionem, & mortem vituperium eſſe exiſtimant: huius autem cæcitatis cauſam eſſe dicit Apoſtolus, quod huius mundi princeps infidelium oculos cęcos reddidit, ne Chriſto gloriæ ſplendorem, qui in eius paſsione incluſus eſt, videant.

Quæ tantum a vituperio abeſt, vt vere affirmare poſsimus, ex omnibus Dei operibus ab initio mundi, nullum, vel omnia ſimul cum gloria comparari poſſunt, quæ illi ex hac paſsione conſecuta eſt.

Huius rei ratio illa eſt, quòd in illis omnibus tam manifeſtum, ſuæ bonitatis inditium nobis non attulit, vt in hoc uno, in quo tam multa operatus, & paſſus eſt, vt nos bonos, & ſanctos efficeret. Si hominem videremus, qui totam ſuam vitã, vt alios bonos efficeret, impenderet, multis laboribus propter hanc cauſam patiendis, vt S. Paulus faciebat, & eandẽ in hoc labore immorans, nullum aliud argumentum hoc maius illius bonitatis exquireremus.

Nicephorus ſcribit, quod Sapore rege cum quidam ſanctus diaconus in vinculis eſſet nomine Beniamin Rex precibus legati Romanorum, qui aderat liberauit, hac tamen conditione, ne in eo verſaretur, vt infideles ad fidem Chriſti conuerteret, vt antea faciebat, quod ſi faceret, eſſet capite damnatus.

Quam conditionem noluit accipere ſanctus ille vir, inquiens, quod licet in hac re moreretur: ſemper tamen de animarum conuerſione, & ſanctificatione tractaturus erat. Itaque fecit, & propter hanc cauſam crudeliſsimus tormentorum generibus interẽptus fuit: per partes enim illius naturales quaſdam virgas quibuſdam acutis vncinulis infigerunt, & ita eum reliquerunt, donec ſuũ beatum ſpiritum ad dominum miſit.

Quis autem non videt quàm magnũ bonitatis argumentum ſit ex improbis bonos efficere?

Quare (quemamodum ſaluator dixit) nullum eſt maius amoris ſignũ, quàm cum quis ponit animam ſuam pro amicis ſuis: ſic etiam nos dicere poſſumus nullum eſſe maius bonitatis ſignum, quàm cum quis animã ſuam ponit, vt alios bonos efficiat.

Hoc cum ita ſit, quàm magnum bonitatis inditium hic rerum omniũ creatarum Dominus nobis oſtendit, cum huiuſmodi mortem proper huiuſmodi cauſam paſſus ſit? Et ſancti, qui propter eandem cauſam patiebantur ſuum quidem præmium, & conſolationem habebant, & homimines pro hominibus patiebantur: at hic Dominus omnium rerum creatarum pro vermiculis ſine vlla neceſsitate, vel conſolatione, aut vtilitate patitur alia, quàm omnibus circunſtantijs, quas iam ſcribere deſinimus, quàm igitur eſt maius hoc bonitatis inditium? Cum autem, noſtro intelligen-

intelligendi modo, bonitas ſit omnium rerum, quæ in Deo ſint, præſtantiſſima, & illa, qua magis gloriatur, & illa, qua ipſe laudatur in cœlo ab illis Seraphin, qui nunquam ceſſant dicere ſanctus, ſanctus, ſanctus.

Illud etiam ſcimus, quòd in ſpiritalibus rebus bonum altum eſt, & glorioſum, & melius altius, & glorioſius eſt. inde fit, tantum abeſſe vt Chriſti paſſio ſit vituperoſa: (quemadmodũ dixi) vt quæcunque opera fecerit Deus, & vſque in finem mundi facturus eſt in vnum collecta tantam illi non afferant gloriam, quantam hæc vna illi affert. in quo facilè cernitur, quantum oculi, & iuditium carnis differant ab oculis, & ſpiritus iudicijs.

Quàm autem ſacræ paſſionis medicina fuerit ad noſtram ſanctificationem efficax ex ſanctitatis fructibus cognoſcitur, qui ex ea in terris conſecuti ſunt, de quibus antea, tractauimus, & infra tractaturi ſumus: cum ante illam nulli, niſi in paruo iudææ angulo Deus cognitus eſſet, & ibi ſatis malè cultus: poſt verò paſſionem in omnibus mundi nationibus cognitus fuit.

Cum in illis omnibus tantus Martyrum numerus Confeſſorum, & Virginum fuerit, tã multæ monachorum ſocietates, & Cœnobia, vt antea diximus, & infra dicturi ſumus.

CAT. Facere non poſſum præceptor mi, quin me ad gratiarum actionem conuertam, & laudis voces effundam, & dicam: Benedicta ſit huiuſmodi caritas, Pietas, & Miſericordia, & huiuſmodi bonitas, quæ tam miro modo ſe nobis voluit oſtendere.

Huius enim bonitatis genus tam ab alijs differens, quæ in creaturis reperitur, ad tantam maieſtatem pertinebat, Quod ſi Dei bonitas infinitè omnes creatas bonitates ſuperat, conſentaneum erat, vt huiuſmodi circunſtantias, & adiuncta haberet, quæ in nullo creaturarum genere reperirentur, vt hac ratione ab illis differret.

Quòd ſi aliter, quid inter Dei, & ſanctorum bonitatem intereſſet?

MAG. Sic ſe res habet, ſed quoniam in prima huius libri parte de hac diuina bonitate huius tractauimus, velim eo loco id legas, ibi enim inuenies rationem, quam millies in hoc volumine repetere vellem. Nam vbi de Dei omnipotentia tractauimus, quæ ex ſuorum operum magnitudine intelligitur, de quibus ibi maximè agitur propter mundi creationem, & vniuerſalem omnium corporum reſurrectionem, quæ ſunt, fuarunt, vel futura ſunt, licet ſit a piſcibus deuorati, vel ab ouibus, vel ab alijs hominibus, & vnà cum illis, qui in diluuij aquis perierunt, (qui reſurrecturi ſunt non alij, ſed iiſdem, qui fuerunt) hoc autem declarato illud cõcludo, quòd omnes intellectus, qui id intensè conſiderant, tanta potentia, & ſapientia attoniti, & ſtupefacti fiunt.

Hinc autem concludo, quod ſi Dei omnipotentiæ, & ſapientiæ opera

omnes intellectus attonitos reddunt,illius bonitatis opera non minus debent huiuſmodi admirationem parere; cum non minus Deus propter bonitatem glorietur, quàm propter potentiam, & ſapientiam, neque minus cupit,vt huiuſmodi cognoſcatur.

At quomodo id fieri poſſet, niſi quomodo factum eſt?Deus enim mille mundos creare, & omnibus creaturis impertiri omnes gratiæ theſauros, & diuitias, quas Seraphin communicauit,pluris illi non conſtabat, quam ſuum velle.

Hoc autem illius bonitatis opus nos ſtupefactos non reddet, vt eiuſdē omnipotentiæ,& ſapientiæ opera? Multum enim illum dare,quod nihili conſtat ei,qui dat, non eſt magnę bonitatis argumentum. Quomodo igitur hæc bonitas glorioſè manifeſtari potuit?

Non alia ratione, quidē quàm Dei filius eam manifeſtauit.cum enim ille multis modis ſuam bonitatem, & ſanctitatem communicare poſſet hanc ſacræ paſſionis rationem delegit. Hac enim carbones ignis amoris accenſis in noſtra corda torquebat. hac nobis admirabiliora exempla acutioris virtutis ſtimulos dabat: hac nos obligabat, & penè cogebat, ad illum amandum, qui nos tam amauit, & propter nos tam multa paſſus eſt.

Et vt has nouas vires augeret, & virtutis gratias ille Dominus rerum omnium creatarum,ille Rex Regum,& Dominus dominantium, & deorum Deus ad ea omnia ſe demiſit, quæ audiuiſti, & hoc ita, vt inde nihil ſibi conſequeretur?

Hoc eſt bonitatis opus,hoc eſt inditium,quod corda ad ſe rapit,quod intellectus ſuſpenſos reddit,qui eis timorem incutit,& attonitos reddit, qui illud attentè conſiderat. Inde fit, vt cum ſancti hoc myſterium cōtemplabantur, & Spiritus ſancti lumine illius magnitudinem aſſequebantur, in ſpiritu rapiebantur. Magnitudo enim huius bonitatis admirationis omnes interiores animæ uires ſecum trahebat, & ita corpus ſine ſenſibus relinquebat.

Vt autem ad id redeamus, quod primum propoſuimus, cum diuinæ bonitatis proprium ſit, ſe omnibus communicare, & ita ſummæ bonitatis ſe ſummè communicare velle, hinc deſiderij magnitudinem intelliges, quod Saluator huius communicationis habebat,quod eſt,vt nos bonos, & ſanctos, vt ipſe eſt,efficeret.

Ideſt,vt illam vitæ puritatem in morum ſimplicitate, in caritate, & amore in proximos,in veneratione, & obedientia in Deum,angelorum innocentiam, & conditiones, imitemur,vt in corruptibili corpore verſantes,munera ſubſtantiarum incorruptibilium exerceamus. Cumque corpora in terris teneamus, cogitationes,& deſideria in cęlo habeamus.

Quod ſi tantus amor, & deſiderium illius cęleſtis ſponſi fuit,vt hanc

tantam puritatem,& pulchritudinem animabus impertiretur, vt cum videret, quàm magni ſtimuli illius dolores, & tormenta nobis eſſent ſe illis propter hanc cauſam offerre non dubitauit.

Et hoc illud eſt, quod Apoſtolus ſignificauit cum inquit, quòd Saluator cum ſibi ob oculos poneret animi voluptatem, crucem complexus eſt nihili faciens imminutionem, & confuſionem, quam ille in ea paſſurus erat. Quænam autem animi voluptas hæc eſt, niſi illud gaudiũ, quod illa ſanctiſſima anima erat perceptura ex tot animarum ſanctificatione,& pulchritudine, quæ illius præcioſi ſanguinis virtute, & merito ſanctificari, & exornari debebant? Hoc autem apertiùs declaremus, vt huius animi voluptas melius intelligatur.

Hic autem Saluator, cui omnia futura præſentia ſunt, ob oculos ſibi ſanctiſſimarum pontificum, & doctorum ſuæ eccleſiæ animarum pulchritudinem poſuit, qui ſunt Auguſtinus, Ambroſius, Gregorius,Baſilius, Chriſoſtomus, & alij innumerabiles Pontifices, & Doctores, qui in illius Eccleſia magis, quàm ſtellæ in cęlo ſplendent,& ſua doctrina, & ſanctitate mundum illuminant.

Ante oculos ſibi poſuit pulchritudinem animarum illorum ſanctiſſimorum monachorum Pauli, Antonij, Hilarionis, Arſenij, Syluani,Macharij, & aliorum innumerabilium, qui vitam magis, quàm humanam viuebant, qui cum in carne eſſent, ita viuebãt, vt ſine carne eſſent,& in terris cum ſuis corporibus verſantes ſpiritu in cęlo verſabantur. Ante oculos ſibi poſuit ſpiritalem pulchritudinem Benedictorum, Bernardorum, Dominicorum, Franciſcorum, & aliorum religioſorum infinitæ multitudinis, qui ſub horum glorioſorum ducum vexillo, & regula militaturi erant, paupertate illorum veſtigia ſequentes, bona huius mundi renunciantes, caſtitatis pulchritudine matrimonij curas, obedientiæ virtute ſuæ voluntatis dominatum, quibus ab omnibus temporalibut negotijs liberi ſe ad ſui creatoris amorem, & cultum collaturi erant. Ante oculos ſibi poſuit illarum ſanctiſſimarum Virginum pulchritudinem, Ceciliæ, Margharitæ, Agathæ, Apolloniæ, Agnetis, Luciæ, Dorotheæ, & Catharinæ, & aliarum innumerabilium Virginum, quæ mundum vnà cum fęminea infirmitate deiecerunt,& in terris angelorum cęli puritatem conſeruarunt, ſuum ſanguinem pro cęleſtis ſui ſponſi gloria effundentes, & ſanguine ſuorum martyriorum ſuam virginitatem, & puritatem exornantes.

Ad hæc omnia, quod maiorem voluptatem illius ſanctiſſimæ animæ afferebat, erat cum fidem conſtantiam, & inuictam fortitudinem contẽplabatur glorioſiſſimorum Martyrum Cipriani, Laurentij, Vincentij, Egnatij, Policarpi, Mauritij, & aliorum innumerabilium militum, qui tam glorioſè decertaturi erant, qui tot certamina ſuperaturi qui tam

glorioſè triumphaturi erant, de omnibus totius terrarum orbis Imperatoribus, & de omnibus inferni viribus, ne quid fidei, aut fidelitatis, quá ſuo legitimo Imperatori, & Domino debebant imminuerent. Horum autem omnium pulchritudinum ſpecies in illius ſanctiſſima anima tantá voluptatem efficiebat, vt (quemadmodum diximus) in cauſa fuerit, vt crucem complecteretur, vt omnes has animas pulchras ſui præcioſi ſanguinis purpura redderet.

Quod Apoſtolus ſignificauit, cum dixit Eph. 5. *Vir diligite vxores veſtras ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam non habentem maculam, aut rugam.* Hoc autem Moyſem, & Eliam tractaſſe credendum eſt ſuæ transfigurationis glorioſo die, qui cum tractarent cum eo de morte, quam ipſe paſſurus erat in Hieruſalem, tractarunt quoque de ineſtimabili fructu, qui ex ea profecturus erat, & de hac magna voluptate, quam inde capturus erat. Hæc eſt illa voluptas, & illa ſacietas, quàm Prophetauit Iſaias cum de huius domini paſſione verba faciens inquit. Cap. 53. *Pro eo quòd laborabit anima eius videbit, & ſaturabitur.* ſignificans, quòd meritis maximorum dolorum, quos in corpore, & anima ſua ſanctiſſima paſſus fuit admirabilem videbit fructum, qui inde conſequetur, qui eſt mundi conuerſio, & renouatio, ex quo tantam lętitiam, & voluptatem percipiet, vt illius voluntas plena, & ſatiata futura ſit, exiſtimans bene collocatum, quod propter hanc cauſam paſſus eſt. Aequum enim erat, vt qui tanta animarum ſalutis fame laborauit, vt pro illis emori non dubitauerit, ei minime negaretur, quod tantopere deſiderabat.

Cum igitur Saluator ſibi ante oculos poneret voluptatem omnium illorum fructuum, non vnam mortem, ſed mille ſi neceſſe fuiſſet propenſa voluntate pati voluiſſet.

Hoc etiam parum ſibi videbatur propter ſui æterni patris obedientiam & gloriam, & propter mundi renouationem, & remedium, cum videret ſe hoc ſummo beneficio vires, & animum illi addere, qui ſtudioſam vitam agerent.

Vt autem reuertar ad rem has ante dictas circunſtantias frater mi debes tibi ante oculos ponere, vt ad huius clementiſſimi Domini amore tè accendas, & vt maiori cum vtilitate in hac exercitatione te contineas illud te amonitum volo, quòd cum in horum Saluatoris dolorum, & contumeliarum contemplatione te contines ſemper tibi ante oculos ponas, quiſnam ſit hic Dominus, qui patitur, (qui eſt ille magnus Deus, quē paulò ante tibi deſcripſi) quodque id paſſus eſt, vt nos redimeret præſtātiore ratione, quàm in hoc eſſe poſſet.

Id enim tuam animam in maximam admirationem, & amorem illius incomprehenſibilis

comprehenſibilis bonitatis, qui propter noſtram cauſam ita ſe demiſit, rapiet.

Quod ſi hinc dęmonium occaſionē tui ſcandalizandi ſumeret, recordare illud, quod hactenus narrauimus, ideſt quod licet verè dicamus, quod Deus paſſus eſt, & mortuus: non tamen vt Deus paſſus eſt, neque mortuus, (hoc enim minimè fieri poterat.) ſed quatenus homo. Nam licet Deus eſſet, erat etiam verus, & perfectus homo, vt quilibet noſtrum eſt, ex corpore, & anima rationali compoſitus, & ab omni peccato liber, & immunis, & omnium hominum ſanctiſſimus, & eorum ſanctificator, & ſecundum hanc naturam in ſcripturis Dei ſeruus dicitur, & ſeruus, quem ex vtero matris propter ſuam gloriam delegit.

Secundum igitur hanc naturam pro mundi redemptione paſſus eſt, & pro ſui æterni patris obedientia, & gloria. Quod ſi maior dignitas, quam Apoſtoli, & Martyres conſecuti ſunt, fuit mortem pro Dei gloria pati, nō erat conſentaneum, vt ſanctorum ſanctus hac dignitate careret, ſed vt illi pateretur pro ſua ipſius gloria.

Propter enim hanc cauſam voluit, vt illius ſanctiſſima mater ad crucis radicem adeſſet in anima ſua maiorem dolorem patiens, quàm vlla pura creatura vnquam paſſa ſit, ſuis auribus malleolorum ictum percipiens, quibus claui in illo delicatiſſimo corpore figebantur, & ſuis oculis ſanguinis riuulos cernens, qui ab illo emanabant.

Quod illa non propter ſua peccata patiebatur, (quæ non habebat) neque propter aliorum (quod filij paſſio ſatis erat) ſed ne ſanctarum omnium Sanctæ illa ſumma dignitas, & excellentia deeſſet, quod eſt, vt Deo obedias, & illi gloriam parias, moleſtias pati.

Tu autem hoc modo Saluatorem conſiderans, vt verum, & perfectum hominem, vt quilibet ſanctus fuit, nullum ſcandalum tua anima patietur cum videat eum pati, vt illi paſſi ſunt.

Ad id autem intelligendum eccleſię cęrimonia tibi opem feret, quæ cum, credo dicitur in miſſa tantum ceſſat, & tanta ſolemnitate, & reuerentia illa verba canit. *Et homo factus eſt.* percurrendo quidquid ſequitur, quod eſt. *Crucifixus etiam pro nobis, &c.*

Non quòd maius ſit Deum hominem fieri, quàm pro homine in Cruce mori. (Hoc enim multo plus eſt) ſed quod eo poſito, quod illi ſummo Domino placuerit hominem verum, & perfectum fieri, non in malam partem accipere debemus quidquid in illa ſacra humanitate paſſus eſt.

Hanc admirabilem vnionem, & coniunctionem Dei cum noſtra humanitate declarat Sanctus Leo Papa inquiens quo dtam ſtricto vinculo ita has duas naturas copulauit, vt neque maioris gloria minoris naturam conſumeret, neque minoris vilitas maioris gloriam imminueret.

Vt harum duarum ſubſtantiarum proprietate, & natura ſalua, & integra, cum in vna perſona ambæ coniunctæ ſint, placuit maieſtati noſtrâ humilitatem induere, & æternitati mortalitatem, fortitudini infirmitatem, vt idem Dominus, vt mediator inter Deum, & hominem, id omne adhiberet, quod ad noſtrum remedium conueniret ex vnius naturæ parte moriens, ex alterius reſurgens

Nam ſi verus Deus non eſſet nullum remedium nobis afferre potuiſſet, & niſi verus homo fuiſſet nobis exemplum non attuliſſet. Tu igitur frater in huius veritatis cognitione confirmatus, non abſurdi tibi videbantur dolores, & moleſtiæ, quas in paſſione ſua pertulit Saluator. Cum igitur ille ſit verus, & perfectus homo, & omnium hominum ſanctiſſimus non debebat carere (vti diximus) maiori honore, & dignitate, quâ illi habuerunt, quod fuit pro Dei gloria mortem pati, & huius veritatis ſide inimici tela, & ictus facile a te reiicies.

Vt autem ad noſtrum primum propoſitum redeam, vt Deus tibi illam impertiatur conſolationem, qua illius intimi familiares fruuntur, hoc myſterio contemplando, debes petere præter fidem alios oculos, vt hunc dominum, in cruce intueri poſſis.

Quos enim ſi haberes ſtatim gratiæ, quæ in illo eſt, theſaurus, & diuitias cerneres ſuauiſſimos ſanctæ crucis arboris fructus videres. Huius remedij, quod diuina ſapientia pro noſtra ſalute delegit admirabiles conuenientias proſpiceres. Ibi videres magnos ſtimulos, qui ad amandum, & glorificandum hunc Dominum nos excitant, & vt millies, pro eo mori deſideremus, multa tandem alia, quæ paucis verbis explicari non poſſunt.

Terminos exceſſi frater, quos mihi propoſui, quod erat te in illis rebus erudire, quæ ad huius myſterij cognitionem pertinent, illud addens, quod noſtram voluntatem ſtimulis grati animi pro hoc ſummo beneficio, & ad amorem huius clementiſſimi Domini excitare poteſt. confirmata enim fide hoc illud eſt, quod maximè conducit.

CAT. Facere non poſſum præceptor, quin confitear quidquid hactenus dictum animæ meæ auribus ſuauiſſimam muſicam fuiſſe, & omnibus vitæ meæ diebus eam audire velle.

Quid enim dulcius eſt homini chriſtiano, quàm ſe a tanto Deo æſtimari, & amari, qui hæc omnia pati voluit, vt illum ab inferni pœnis liberaret, & cum angelis in cœlo perpetua gloria coronaret, & illum hoc tanto beneficio ad ſuum amorem, & obedientiam alliceret, atque traheret?

Dialogus octauus in quo de ſanctiſsimo altaris ſacramento agitur.

CATECHVMENVS.

ALIVD ſanctiſsimum Sacramentum Chriſtianæ religionis magis proprium, atque præcipuum myſterium profecto eſt. Sed cum catechumeni ſtatus in eo ſit, vt myſteria fidei, quam in me Deus ſua bonitate infudit, penitus addiſcat, vehementer illis rebus informari velim, quæ ad huius ſacramenti doctrinam ſpectant.

MAG. Fateor quidem frater mi, nihil eſſe, de quo libentius verba faciam, quàm de tanto myſterio, tantam ex eo percipio voluptatem, cum huius beneficij magnitudinem in animo euoluo.

Neque quidquam eſt, de quo maiori cum timore ſermonem habeam. Illud enim parum, quod de hoc myſterio intelligo, huiuſmodi eſt, vt mihi verba deſint, quibus id explicare valeam.

Hac in re quaſi parturientis dolores patior. Velim enim verbis id explicare, quod animo concepi, & id pro rei dignitate me facere non poſſe certò ſcio.

Quemadmodum enim hoc diuinum beneficium incomprehenſibile eſſe perſpicio, ita quoque ineffabile eſſe, me profectò non latet. Timeo autem iure: cum in me ea non eſſe verba ſciam, quibus plene rem ipſam explicare valeam, vereor ne illius dignitatem, & præſtantiam quaſi iniuria afficiam.

Quare, vt arbitror, tutiùs eſt hoc myſterium ſumma animi pietate, & ſilentio venerari, quàm arroganter illud ſibi ſumere humanis verbis, explicandum, quod angelicis linguis minime explicari poteſt.

Ad id etiam ſpectat illud, quod S. Gregorius his verbis inquit.

Tunc maiori eloquentia de operibus virtutis diuinæ loquimur, cum illorum admiratio noſtram linguam mutam reddit, & melius de illis verba facit homo ſilendo illud, quod non ſatis poteſt exprimere loquendo.

Quamobrem inquit Propheta. Pſal. 150. *Laudate Dominum ſecundum multitudinem magnitudinis eius.* Laudatus hoc modo ab illo, qui ſibi verba deeſſe, quibus eum laudet, fatetur.

Sed cum cupias huius Sacramenti doctrinam tibi tradi, quod priùs expoſiturus ſum illud eſt, multos ita eſſe firmos, ac conſtantes in hoc myſterio, tamque procul ab omni hæſitatione abſunt, vt hoc ceteros noſtræ fidei articulos maiore animi alacritate, atque conſtantia complectantur.

Tam

Tam multa enim bona,tantamque animi alacritatem ex illius frequenti vſu capiunt,tantamque in intellectu claritatem, tantumque amoris ardorem in voluntate,tantaque ad omnes virtutes præſidia,,vt facile intelligant præter Deum rem tantæ efficientiæ ad animarum noſtrarum ſanctificationem,& ſalutem facere poſſe neminem.

Cum autem eos minime lateat,huius myſterij,cæterorum quoq;, quæ credimus myſteria fuiſſe auctorem,inde fit,vt huius myſterij certiſſima fides cæterorum quoque fidem facile adaugeat.

Iam igitur, quod nobis de hoc ſacramento credendum,ſit aggrediamur. Hoc autem primum eſt,quòd virtute verborum, quæ a ſacerdote proferuntur, panis ſubſtantia in ipſum Domini corpus, & vini in eius præcioſiſſimi ſanguinis ſubſtantiam mutari. Cum autem tam corpus, quàm ſanguis non ſint ſine anima,& vtrunque non ſine diuinitate,ob id etſi illorum verborum ſub illis ſpeciebus nihil aliud ſit, quàm corpus, & ſanguis Chriſti:ratione tamen concomitantiæ,& coniunctionis eius quoque ſanctiſſimam animam, & diuinitatem ſubeſſe credendum eſt. Hæc ſunt,quæ de hoc myſterio credere oportet.

Vt autem credamus rem ita ſe habere,nihil aliud opus eſt niſi oſtendere,id Deum facere potuiſſe, neque noluiſſe. Voluntate enim Dei & poteſtate probata omnis ſtatim quæſtio concidit. Hæc duo primum exponã, deinde ad quid fuerit inſtitutum hoc ſacramentum adaperiam.

Quod autem ad primum attinet poſſe ſcilicet Deum ſacerdotis miniſterio hanc in illam ſubſtantiam mutare,diſputatione non eget. Maioris enim negocij eſt ex nihilo aliquid facere, quàm aliquam ſubſtantiam in aliam mutare.Cum autem confiteamur ex nihilo Deum cœlos, qui iã magni ſunt,vnà cum mari,& terra creaſſe, multo magis aliquid ex aliqua re facere poterit. Præterea illud nobis compertiſſimum eſt,quòd panis,quẽ quotidie comedimus, caloris naturalis vi breui temporis ſpatio in noſtrã carnem mutari; non eſt igitur mirum, ſi quod naturalis calor potuit tribus, vel quatuor diebus,efficere,temporis momento idem omnipotentis Dei virtus perficit. Et qui in Euangelij nuptijs tam facilè aquam in vinũ mutauit,panis quoque ſubſtantiam in ſubſtantiam ſui corporis mutare poterit.

CAT. Hæc conuerſio,& mutatio nullam mihi dubitationẽ affert,ſed quod mihi mirandũ videtur, illud eſt, cũ iã multæ in eccleſia Chriſtiana dicantur eodẽ tẽpore miſſæ,quomodo oĩbus ſemper aſſiſtat Deus præſentia vt eo momento,quo ſacerdos conſecrationis verba proferre deſinit, Deus hanc mutationẽ non angelorũ miniſterio, ſed per ſe ipſe perficiat. Hoc.n.ſi carneis oculis intuemur, nihil aliud mihi videtur, quàm in hoc officio,& cura ſemper Deum continere,vt ſemper ei modo huc, modo illuc ita currendum ſit,vt ne latum quidem vnguem aberret.

MAG.

MAG. Quam præclarè Tullius (vt ſuperiùs diximus) qđ difficile eſt,
a ſenſuū vſu intellectū abſtrahere, qui vult quidē diuinas humanis reb. me
tiri, cū illa nobiliſsima natura ſuper oīa creata infinitè eleuata ſit. Inde fit,
vt nihil aliud ſit, quod maius afferat hominibus impedimentū quò minus
Deum cognoſcant, quàm quod per ſe ipſi eū & cognoſcere, & experiri uo
lunt. Vt autē intelligas, ꝙ hæc Dei præſentia nullā ei curā afferat, nec il-
lius fęlicitatē minuit, illud tibi in exēplū ſit. Anima intellectiua, quo prædi
ti ſunt hoīes (vt Ariſt. & oēs boni philoſophi teſtantur) nō ducitur de po
tētia materiæ, de qua humanū corpus formetur: ſit.n.ex corporea materia
corpus, ſed cū aīa ſit ſpiritalis ſubſtantia angelis ſimillima ex re materiali
minime produci potuit, ꝑꝑ hanc cauſſam extrinſicus aduenire dr̄. Præte
rea fides, & Chriſtiana religio illud addit, ꝙ poſteāq̄ fętus eſt organizatus
in materno vtero, rerū conditor ꝑ ſe nouā creat animē, & in illo corpore
infundit eo momento, quo mēbra illius corporis perfecta ſunt. Ex te igi-
tur quęro, quàm eſſet Deus in tot animarum creatione, & infuſione ſolici
us, & occupatus? Reſpice totū terrarū orbem, qui tum noſtro hemyſphę
rio, tum eo, quod huic noſtro oppoſitū eſt, tū oībus inſulis, tandē omnib.
nationibus, & gentibus conſtat, animaduertas quàm multas opportunita
tes tum creandi, tum infundendi animas habebit Dominus?

CAT. Hæc autem quis enumerabit præter illum, qui ſolus cęli ſtellas
enumerare poteſt? ſi Deus debet his omnibus locis præſto eſſe, videtur
profecto debere ſe perpetuò in creandarum animarum officio cōtinere.

MAG. Ita profectò res (vt dicis) ſe habet. Hæc tamē occupatio, & mul
tæ alię, quas hic non enumero illę beatiſsimę fęlicitati, & tranquillitati,
qua ęternè fruitur Deus, non repugnat, ſed cū illa cōmiſcetur. Iam vero ſi
hic Dñs diu, noctuq; aſsiſtit, ut quo momēto ꝑfecta ſunt tā multa corpo-
rū, illis tot millia aīarū nūq̄ deficiēs cret, & infundat, q́d mirū eſt oībus alta
rib. Chriſtianæ religionis ꝑ̄ſto eſſe, & tā, quā diximus cōmutationē, ſtatim
ꝓlatis a ſacerdote cōſecrationis verbis efficere? ſi oībus Etiopibus marib.
& fęminis in Etiopia cōceptis q̄ tā parui fiūt, aſſiſtit, quin aderit in ſui cor
poris cōſecratione, quod ad noſtræ vitæ ſantificationē ꝑmagni intereſt?

CAT. Tantā hēt vim hoc exēplū ad id ꝓbādū, qđ dixiſti, itāq; vrget, ad
oſtēdēdū, ꝙ id fieri pt a diuina oīpotētia, vt ei contradicere nemo poſsit.
Propter hāc cām (qđ attinet ad Dei potētię articulū) mihi penitus ſatisfa-
ctū eē fateor. Iā igit de volūtate, quæ ſecūda & magis ꝑcipua ē, agas velim.

MAG. Vt hanc Dei voluntatē oſtendamus, neceſſe eſt priùs, quę ſint
ea, quæ hic panis angelorum in illis operatur, & efficit, qui animarum gu-
ſtum purgatum & ſanum habent, explicare. Illud eō ſpectat, quod ad ſa
pores diudicandos neceſſe eſt, ut guſtus bene affectus ſit.

Vt igitur vim, & efficiētiā huius cœleſtis cibi dignoſcamus neceſſe eſt,
ut oculos in illam animam conuertamus, quæ hoc modo purgata, & af-
fecta ſit. Ita profectò ſe habent illæ, quæ omnem ſuā mentē operā, & cu-

ram in eo fixerunt,& collocarunt,vt ſe Deo gratos,& acceptos reddant,diuinæque uoluntati obſequantur, & cum Propheta dicant.

Vnam Petij a Domino,& hanc requirã, vt habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, vt videam voluntatem Domini. Illę enim animæ videntur omnes ſuas curas in vnica cura, omnia negocia in vnico negocio, omnes ſuas voluntates in vnica voluntate,vt.ſ.Deo ſint gratæ,collocaſſe. In hoc maximè inuigilant,vt omne peccati genus effugiant, etiam ſi venia digna,& leuiora ſint. Corpus ſuum ieiunis cilicijs,& ſanctis vigilijs caſtigant. Magnam diei partem habent, qua Deo operam nauant, & precibus inſeruiant,quod tum ſæſe aliàs, tum ante tum poſt factæ communionis tempus,faciunt, vt ſe omni animæ pietate, conſcientiæq; puritate,quoad eius fieri poteſt ad eã ſuſcipiendã parẽt, imo ita oẽs ſuæ vitæ partes diſponũt,vt illorũ vita ad ſacrã cõmunionẽ ꝑpetuus apparatus ſit.

Ab huiuſmodi autem hominibus ſciſcitandum eſt. Quoſnã fructus illorum animæ ex frequente huius cibi vſu percipiant. Hi profectò reſpondebunt: ſe tantis cumulari ſpiritalibus gaudijs,vt ſibi verba deſint,quibus id explicari valeant. Reſpondebunt: oẽs hinc animæ vires renouari, hunc eorum intellectum ad Dei bonitatẽ cognoſcendã,& Creatoris miſericordiam informari. Hinc guſtare,guſtandoque, quàm ſuauis ſit Dominus, videre, hinc fidem clariorem, ſpem firmiorẽ, caritatẽ ardentiórẽ fieri.

Sed vt de hoc diuino ſacramento aliquo tractemus ordine, vt id melius intelligas; illud tibi ſciendum eſt, duos præcipuos huius ſacramenti effectus illos eſſe, alterum,cum ceteris ſacramentis legis gratiæ communẽ quod eſt ei gratiam conferre, qui illud dignè ſuſcipit. aqua gratia omnes virtutes infuſę proficiſcuntur, ex quo fit anima fortior, pulchrior, & ad oĩa bona accommodatior. Alter effectus eſt, huius ſacramenti proprius. quo a ceteris ſacramentis hoc differt,quem Theologi refectionẽ ſpiritualem uocant,quo quidẽ cibo renouatur anima,reficitur,& ad omnia bona recreatur. Ex quo florentinũ conciliũ inquit,quod quæcunq; fiũt in corporeo cibo,ea omnia,ab hoc in animo fieri. Hos effectus ad tria reducere poſſumus: reficere,quod elapſum eſt;guſtũ delectare: famem extinguere, cũ qui illud ſuſcipit,cum penitus ſaturet,& expleat. Nunc autem hos tres effectus ad hunc diuinum cibum referamus. Primũ (ut diximus) corporalis cibus,quod de noſtra ſubſtantia deperditũ eſt,reficit,ac reponit.

Huius autem refectionis neceſsitas ex illo proficiſcitur,quod vt lucernæ lumen ſemper oleum, quod continet, conſumit, ita noſtrorum corporum calor innatus eorum ſubſtantiam ſemper conſumit propter hanc cauſam,vt ſemper in illam oleum infundimus dum ardet, ita & corpora quotidiano cibo reficienda ſunt,ut quod ex altera parte deperditur,ex altera reſarciatur. Hac præterea refectione non ſolum, quæ pars ſubſtantiæ deperditur, ea reſarcitur; verumetiam in infantibus, & pueris ad augetur: & hoc modo qui parui ſunt adoleſcant.

Hoc

Hoc eodem cibo corporis vires,vel fame,vel inedia languidiores,& infirmiores reficiuntur,atque firmantur. Quod quidem in conualeſcentibus videre licet. Hæc igitur omnia hic angelorum panis efficit in animis quæ proprio alimento indigent. In illis enim alius ineſt non naturalis calor,ſed vehemens,& ardens(quem ſancti homines concupiſcentiam dixerunt)& a noſtris primis parentibus aceptus,& ab originali peccato genitus. Qui ardor quò magis nos ad caducarum rerum cõcupiſcentiam pro penſiores reddit.hoc in diuinis rebus tardiores, minuſque accommodatos efficit & quo magis carnis illecebras auget, hoc magis ſpiritus,& animi minuit,& quò magis ſuorũ effectuũ põdere aggrauat eò magis(vt ait Sapiens)deprimit. Accedit ad hæc mundus vitiorũ dux armatus,quod eſt conſuetudo,& familiaritas cũ carnalib,hominib.qui noſtris cupiditatibus inſeruiunt. Cũ igitur tam multos ad malũ adhortatores, & ſocios habeamus,& ſi qui nos ad bonũ excitarent non haberemus,quomodo nobiſcũ ageretur? Propter hanc igitur cauſam diuina prouidentia(quæ neq; formicis deeſt, & quo res præſtantiores ſunt eò ſibi maiori curæ ſunt,) vt corporibus accõmodatũ cibũ adminiſtrauit,ita conſentaneũ erat,vt & animis propriũ,& accõmodatũ pararet, qđ cũ hoc inſtituit ſacramentũ effecit,de quo ipſe dixit, *Caro mea vere eſt cibus*:cibũ dixit nõ corporũ,ſed animarũ cuius vis reficitur id,atque reparatur,quod noſtræ cõcupiſcẽtiæ ardor,& mundi ſocietas detraxit. Cuius frequenti vſu in ſpirituali vita augetur homo,& in omnib. virtutibus confirmatur,nouaſq; vires adipiſcitur,& robur,vt in itinere virtutis arduo ꝓficiſcatur cũ Elia vſque ad Dei montem:vires quoque quibus tum tentationibus,communiſq; hoſtis inſidijs,qui tãquã Leo rugiẽs circuit quærẽs quẽ deuoret,facile obſiſtamus inde conſequimur. Hic igitur,eſt huius diuini cibi primus effectus.

Secundã cibi proprietatẽ eſſe diximus guſtui, & palato voluptatẽ afferre.eoq; maiorẽ,quo cibus præcioſior eſt,& illius,qui ſumit, palatũ melius affectũ eſt. Hanc voluptatẽ inſtituit Dominus ad noſtræ vitæ cõſeruationẽ. Cũ.n.neceſſe ad vitã eſſet,vt cõmederemus,hanc voluptatẽ in cibis ineſſe voluit,vt nos ad comedendũ alliceret,atq; traheret,vt ſæpe fieri omnibus cõpertum eſt,cũ multi potius ꝑ voluptatẽ,quã in cibis experiuntur,cõmedant,quã vt vitã ſibi conſeruent. Quod ſi Dominus in corporũ cibis(cuius vita parui fit)voluptatẽ inſeruit.quãta erit voluptas ab eodẽ in animarũ,quæ longę corporib.antecedunt,cibis inſerta,qui eſt hic Angelorũ panis? Cũ igitur tali,& tã magna ſit huius diuini cibi voluptas,vt(quẽadmodũ S.Thomas inquit.)nemo id exprimere valeat,quod hic(inquit illa)in ſuo fonte voluptas guſtatur,quæ in Deo infinitè ſuauis eſt,omnium que ſuauitatum auctore, cogitanti quidem ex altera parte animæ dignitatem, & ex altera huius cibi præſtantiam, hæc ratio notiſſima fit.

Nam cum anima longe corpori antecedat,illud ſequitur,eo præſtātiores

res eſſe illius voluptates,& ſuauiores, quàm corporis voluptates, quo & hæc corpore eſt præſtantior.Quid igitur de cibo,qui Deus eſt, dicere oportet?Quanto maior erit huius cibi ſuauitas, quàm illa, quæ percipitur in corporeis cibis,in iis præſertim,qui(vt diximus) animarum palatum ſatis purgatum,& bene affectum habent? Huiuſmodi enim ſuauitas non ſolum omnes ſpiritus quaſi ſinus, & receſſus, atque vires reficit, & replet. ſed fit in carne tanta ſuauitas,vt in cauſa ſit, vt homo cum propheta illud canat.

Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Inde etiam illud fit, quod Sanctus Bonauentura in quodam libro de perfectione, ad quandam ſuam ſororem ſcripſit,accidere ſcilicet ſolere, vt homo viribus exhauſtus, & penitus infirmus, ad ſacram communionem accedat: ſed deinde tantam ex huius cibi vi, & efficientia voluptatem capiat, vt inde integris viribus non aliter diſcedat, ac ſi penitus robuſtus acceſſiſſet. In quo (hic ſanctus inquit) Deus,ſe alterutrius hominis interioris, & exterioris robur eſſe velle, docet.

Et quis fructus,quos efficit hæc ſuauitas in illo,qui illam ſuſcipit, explicare poterit?

Primum enim huiuſmodi anima,cum ſe a Domino ſic viſitatam, & cõſolatione affectã ſentiat, ſeq; tãta benignitate,& facilitate nõ aliter,ac peramatã filiam eſſe tractatam,ſtatim in ea maximus Dei amoris ignis accencenditur,quòd ſibi tam ſuauem, tam benignum, tamque gratioſum oſtenderit.

Ex hoc autem amore cum hac ſuauitate coniuncto omnis bona voluntas,& appetitus emanat, & hi flores ſunt, ex quibus bonarum actionum fructus conſequuntur.

Hic enim primum omnium mundi voluptatum, & ſuauitatum oritur deſpicientia: nam (vt inquit Sanctus Bernardus) ſtatim ſuauitate ſpiritali percepta, tota caro ideſt quidquid terrenum eſt, ſuum amittit ſaporem, & hac ratione ſpiritualis homo idola,quæ colebat faſtidit, & ab illis abhorret.

Quemadmodum enim homo glandes, quæ ſuum cibus eſt, pane triticeo inuento. reliquit,ſic hæc pia anima omnes appetituum voluptates ſpiritalibus inuẽtis,quæ longe præſtantiores,& ſuauiores ſunt, tum deſpicit,& pro nihilo ducit.Illæ enim creatoris, & hæ creaturarum voluptates ſunt.Ex eo quoque fit,vt homo ei domino, qui ſe tantopere dilexerit, quique tam ſuauẽ,atque gratioſum ſe oſtenderit,obſequi vehementer appetat.Cum autẽ illud cõpertiſſimũ ſit,nihil eſſe,in quo magis ei obſequatur,quam cum eius præcepta ſeruat,eique obtemperat, nihilq; eſſe a quo magis ille abhorreat,quã a peccatis,inde fit, vt quodam ardentiſſimo amore ad Dei mandata ſeruanda excitetur, quædamque vehemens, ac dili-

gens

gens cura, vt non ſolum peccata grauiora, quæ mortalia, ſed etiam leui o-cria, quę venialia dicuntur penitus effugiat, vnà cum omnibus vtriuſque occaſionibus: propter hanc cauſam ſolitudine, atque ſilentio delectatur hac enim ratione, & multas peccandi occaſiones effugiat.

Hinc præterea ardens oritur cupiditas patiendi pro tanto Domino labores, contentiones, vel etiam profundendi ſanguinem.

Nam cum optime ſciat veræ virtutis experientiam in patientia tribulationum (vt Apoſtolus inquit) conſiſtere, quodque idest, quo maxime ille delectatur, qui pro ſe paſſus eſt, inde fit, vt quo magis ei obſequi deſiderat, eo maiori deſiderio patiendi afficiatur: & ita in laboribus, & infirmitatibus lætatur propter hanc cauſam Deo maximas gratias agat.

Cum autem (vt ſcribitur in canticis) amor ſit fortis, vt mors, quæ omnia vincit, ex hoc ſuauiſſimo amore, quem nobis per huius cęleſtis panis virtutem cōmunicat in animabus noſtris tantum efficitur robur, vt illud multis laudibus S. Ioannes Chriſoſtomus proſequatur, inquit enim, quod ex hac menſa homines tamquam Leones robuſtiſsimi egrediūtur, qui ab ore ignem, quo ipſos perterrefacit dæmones, emittunt. Propter hanc cauſam S. Martir Ciprianus cùm Eccleſiam perſequebantur, illud curabat, vt anathematizati abſoluerentur, & illis ſacra communio adminiſtraretur. cùm hæc ſint arma, quibus cum induerentur, robuſtiores aduerſus tyrannorum furorem fierent. Dicebat enim eos in prælio non poſſe fortiter pugnare, qui non his armis induti eſſent. Tertius huius cibi fructus ille eſt, vt diximus, quòd famem depellat, & ſatiet. qui fructus maximè omnium ad hunc Angelorum panem pertinet. Hoc illi experiuntur homines, de quibus iam pridem verba fecimus, qui Domini præſentia, qui in hoc Sacramento continetur, tantam in animabus ſuis ſatietatem, & ſuauitatem, pacem, & quietem omnium appetituum, & cupiditatum accipiunt, vt nihil ſit amplius, quod in hac vita deſiderent. Neque id mirum videri debet: cùm enim ſit Deus animarum noſtrarum ſponſus, & noſtrarum fœlicitatum quaſi centrum, eius Domini præſentia, qui infinitè amabilis eſt, ita lętatur, vt nihil ſit quod pręterea velit: hoc enim pauculo cibo tam fit plena, & ſatiata, vt nihil aliud appetat, cùm illud vniuerſale bonum in ſe habeat, in quo ſunt omnia bona, & eo tempore nunquam deſiſtit dicere illa verba, quæ S. Franciſcus ſæpe repetebat, Deus meus, & omnia: Deus meus, & omnia.

Ex hac ſatietate mira eiuſdem cibi, qui hanc fecit ſatietatem, fames oritur. In quo quidem facilè cernitur, quid interſit, vt ait S. Gregorius, inter corporis, & animæ voluptates: quod in illis faſtidium ſatietas in his verò contra famem, iuxta illa Sapientiæ verba, pariat. *Qui edunt me adhuc eſurient: & qui bibent, adhuc ſitient.* Cum enim anima pia hoc cœleſti conuiuio omnem ſatietatem, omnemq; conſolationem, & quæcunque di

ximus, contineat in ſe vehemens excitatur huius conuiuij cupiditas, vt ite rum eandem percipiat voluptatem, quàm experta eſt, & grauiter, moleſteque fert. Cum in longum tempus differtur.

Quid plura? ex eadē pace, & ſatietate, noſtrarū affectionū mortificatio cō ſequit̄. Cū.n. hæ ex noſtræ carnis cupiditatib. (vt S. Ioan. teſtatur) oriātur, cūq; hoc cibo ſibi penitus ſatisfactū ſentiat. nec irā nec cęteras animi affectiones inordinatæ quidquā habet, quo pturbātur, moleſtiaq; afficiātur. Voluptas.n. earū rerū, quas appetit in cauſa eſt, vt perturbētur. Hæc aūt in his nō reperitur, cū animis nihil expetat, & eo, quod habet, ſit contentus.

Ad hos effectus, vel fructus alium addo admirabiliorem, quem huiuſmodi animæ in ſacra experiuntur communione. Nam cum ex altera parte ſuam cognoſcant abiectionem, & vilitatem, ex altera illius domini immenſitatem, & altitudinem. qui ſuper omnia creata infinitè eſt eleuatus, & animaduertunt, quomodo hic Dominus, qui cęlum, & terram complet, qui ſuper Cherubin ſedet, cuius ſedes cęlum eſt, cuius reale ſolium eſt terra in caſa paleis tecta habitare non moleſtè tulit: hinc in animo maxima illis excitatur admiratio. Cum vix tantam Dei bonitatem animo cōcipiāt. Cum qua tum ſingularis quidam amor eſt coniunctus, tum quædam lætitia, quæ vix verbis explicari poteſt. Et nonnunquam ita penetralia (vt ita dicam) animarum ingreditur hæc admiratio, cum multo antę purgata ſunt, vt ſuperiorem animæ partem ſecum trahat, & inferiorem ſine vllo ſenſu penitus relinquat. quod ſæpe S. Chaterina de Siena experta eſt, quæ ita ab hoc ſpiritu rapiebatur, cum altaris ſacramentum ſumebat, vt (quemadmodum in diploma illius canonizationis ſcriptum eſt) licet feriretur, pungereturque tamquam lapis nullum doloris ſenſum perciperet Idē B. P. S. Frāciſco vſu veniebat. de quo S. ſcribit Bunauen. Eū in eſtaſim rapi, vt plurimū, cū hoſtiā ſumebat, & ſine ſenſib. fieri poſitū. In quo ꝑcla recernit, qđ hæc huius diuini cibi ſuauitas, & voluptas ceteris totius mūdi voluptatibus facile antecedit, cū tantā vim habeat, vt ſpiritū in Deū trahat, & corpus penè mortuū relinquat, quæ autē deliciæ, quæ voluptates reperiuntur in terris in quibus tanta uis reperiatur? Quod in ſuis canticis non prætermiſit ſponſa, quādo cū ſuo ſponſo verba faciens dixit, ſua ubera eſſe vino meliora, pro vberibus autē diuinis lac ſpiritualis ſuauitatis, & pro vino verò mūdi voluptates intelligebat. Ex quo docebat, quāto interuallo diuinę voluptates, ceteris oīb. q̄ extra Deū ſūt, voluptatib. antecedāt.

Hæc & multa alia ab hoc ſacramento proficiſcuntur, quæ nemini incredibilia videri debent. Nā cū tota diuina maieſtas realiter, & vere in eo ſit, non poſſunt eſſe ignobiles effectus, qui ab eo proficiſcuntur. Cū autē (vt ait Apoſtolus) diuinę gratiæ incōprehēſibiles ſint diuitiæ, quas Saluator in mundum ſecum tulit, quæq; præclarè in omnibus ſacramentis conſequuntur, quanto verò præſtantiores eſſe debent illæ, quæ hoc conferuntur

Sacramento, quod omnibus alijs præſtat?

CAT. Hæc quidem omnia, quæ dixiſti vera ſunt. Nã cũ tantus Dominus in alicuius animã ingrediũtur, quæcũq; hactenus dixiſti iure optimo credenda ſunt. Sed alia quidem mira oritur dubitatio, num, ut omnes fructus, quos dixiſti percipiamus, requiratur, vt anima ſit ita purgata, & munda, ut dixiſti: cum tanta ſit animarũ paucitas, quæ ita ſint affectæ, ex quo ſequitur, vt pauci ſint huius beneficij participes.

MAG. Illud quidẽ verum eſt, quòd oẽs cauſæ tã naturales, quàm diuinæ agunt iuxta diſpoſitionẽ materiæ, in qua operantur, & hac ratione ignis citius ſiccũ corripit lignum, & cõburit, quàm viride. Quamobrẽ iuxta ſcciratis gradus, ignis operatur. Idem de hoc ſacramento dicendum eſt, quòd licet in animis bene purgatis hos producat fructus: in alijs tamen licet non tantos, iuxta diſpoſitionis & pietatis gradum operatur. Inde fit, vt multi Sacerdotes, quibus licet non multum temporis detur, quo Deo inſeruiant: tamen cũ paulo ante altaris ſacrificium, quod quotidie efferunt, ſeipſos in aliquam recipiant ſolitudinem, & aliquantulum poſt miſſam, in Dei timore vitam degunt, & vel tota illorũ vita, vel maior pars ſine mortiferi peccati culpa traducitur. Illud præterea addo, quòd fieri poteſt, vt quis ad hoc Sacramentum accedens a morte ad uitam, & a peccato ad gratiam reſuſcitet. Hoc autem accidit cum homini iam ſtatutum eſt peccare nolle, nec memoria peccatum vllum tenet, quod nõ fuerit cõfeſſus. Et fieri põt, ut is nõ in ſtatu gratiæ reperiatur. De hoc autẽ hoĩe inquiunt doctores, quòd huius ſacramenti vi a morte ad vitam, a dãnati ſtat in ſalutis ſtatum penitus ſe recipit. Et S. Aug. inquit, quòd hoc ſacramentum non, ſolũ viuos tuetur, ac ſubſtentat, verumetiã mortuos, excitat.

CAT. Mirum eſt profecto, quod dixiſti, & maximũ nonnullis infirmis, & ſcrupoloſis ſolamen afferre debet, qui omnino timore ad hoc ſacramentum non audent accedere, & ita tum hoc, tum alia beneficia, quæ cũ hoc ſacramento ſibi compararent, vt penitus amittunt.

MAG. operæpretium eſt, vt ad rẽ redeamus, & ex ijs, quæ dicta ſunt iam paucis verbis diuinã voluntatẽ concludamus. Quamobrẽ neceſſe eſt, vt quæcũq; hactenus de boni natura dictũ eſt repetamus: de quo diximus huiuſmodi natura eſſe, vt ſe oĩbus cõmunicet, & impertiatur. Quòd bonitas maior eſt eò magis eſt huius conditionis particeps. Cum autem optima, & perfecta eſt, nullus eſt labor, quẽ non adeat, vt ſeipſa alijs communicet, vt in ſancto Apoſtolo cernitur, qui ſe in ſexcentos cibos conuertebat, ſeque totum omnibus tradebat, vt omnes ſaluos præſtaret, & incolumes, & vt alijs illud impertiret bonũ, quod in ſe habebat, q̃ in eo cupitas tãta erat, vt fieri anathema Chriſto cuperet, vt ſuos fratres ſaluos faceret.

Cum igitur ita res ſe habeat, quid de illa ſumma, & infinita bonitate dicendum eſt? Eſt profecto illud noſtrum, quod quò eſt maior omni creata

bonitate eo magis ſe ipſa cõmunicat,& eo maior eſt voluntas efficiẽdi omnes,vt ipſa eſt,bonos,& ſanctos. Hãc Theologiã nobis tradit ille magnus Theologus Dionyſius,qui in libro de diuinis nominibus ita inquit.

Cum Deus ſit bonũ ſubſtantiale vult omnibus,quæ ſunt,ſuam impertire bonitatẽ,quemadmodum,& ſol ſuam omnibus rebus lucem cõmunicat. Et in lib.de Hierarchia cœleſtiali candẽ repetit ſententiam huiuſmodi verbis. Omnia vult Deus ſibi ſimilia reddere,& illis pro captu,& natura ſingulorum omnia ſua dona communicare. Et in eodẽ libro apertiùs hanc illius ſummæ bonitatis voluntatem declarat his verbis.

Quærit Chriſtus maxima charitate illos, qui ſe ab illo longe amouent, in ea cura inſiſtit, & ab illis petit,ne illum deſerant, qui eos tanto amore quærit: neque eo contentus ſolũ clementiſsimè eos fert, qui in longum tẽpus aduentum ſuum differunt, ſed multis promiſſionibus ad ſe inuitat, multiſq; illecebris, allicit,atq; trahit. Cum igitur ita ſe illa ſumma bonitas habeat quid ea dignius,quid magis conſentaneum, quàm tantũ inſtituiſſe ſacramentum, quo ſuã bonitatem,& ſanctitatẽ nobis cõmunicaret, & vnà omnes fructus,de quibus hactenus locuti ſumus? Etſi expoſitis in ſuperiori libro arboris ſanctę crucis fructibus,quæ ſunt adiumẽta, & præſidia, quibus nos bonos, & ſanctos afficiet, ſtatim concludimus non fuiſſe illa ſumma bonitate indignum, neque ab illa alienum,tam turpẽ mortẽ perpeti, ut apud nos hæc omnia beneficia collocaret. Quin igitur magis poſſumus ſtatuere eum inſtituiſſe hoc ſacramentum, quod tam admirabilem virtutẽ,tantãque ad noſtram ſanctificationẽ habet? Etſi tanta eſt illius ſummæ bonitatis hoc efficiendi voluntas,quæ tam turpẽ mortẽ propter tanta,tamque multa beneficia,quæ ab illa in nos proficiſcebãtur,non moleſtè tulit,quanto minus erit illi moleſtum hoc diuinũ ſacramentũ inſtituere, a quo tam multa in nos emanant beneficia: præſertim cum id ſine ſudore, ſanguine,vel morte efficiat? Illud audeo dicere,neque mẽtior, quòd inſtituiſſe hoc Sacramentũ,eſt tam propriũ Dei,ut ſi ex altera parte hoc opus, & huius mundi creatio, ex altera mihi proponeretur aliquis a me ſciſcitaretur, quod horũ duorum operum magis Dei proprium, magiſq; dignũ exiſtimare, huius ſacramenti inſtitutio reſpondere non dubitarem. Hac.n.ratione adducor,quòd illa actio eſt Deo dignior, quæ maiorem gloriã Deo,& hominibus maiorẽ vtilitatẽ parit. Quam paruũ omnino ſpirituale beneficium illud ſit,quod creaturæ ex mundi creatione perceperunt(licet ipſæ in cauſa fuerint)ex peccatis ex idolatrijs,quibus totus terrarũ orbis præmebatur vſq; ad Euangelij prædicationẽ, quod quidem ex creaturarũ pulchritudine,& præſtantia originẽ duxit,videre licet. Hoc autẽ Sacramentũ maximè omniũ Martirũ,confeſſorũ, virginũ, qui in Eccleſia fuerunt, & vſq; ad nouiſſimũ diem futuri ſunt: ſanctitatis in cauſa fuit. Primum.n.auxiliũ,primaſq; vires, quas ipſi aduerſus mundum carnem

nē,& diabolū quibuſq; eos deuicerunt,ab hoc cęleſti pane ſuſceperūt. Fieri igitur non poteſt,quin hoc opus ſit præſtantius; dignius,& magis Dei propriū,ſumęq; eius bonitatis,& ſanctitatis,quæ tantā habuit vim, vt nos bonos,& ſanctos efficeret,quàm mundi creatio?

Et ſi dixeris magnæ fuiſſe potentiæ mundum ſolo verbo creaſſe illud reſpondeó non minoris eſſe toties quotidie panis, & vini ſubſtantiam in ſubſtantiam corporis,& ſanguinis Chriſti virtute verborum, quæ a ſacerdote proferuntur,conuertere.

CAT. Magnum eſt,quod dicis,ſed huius rei cauſam ſcire cupio.

MAG. Ea ratio eſt, quod (vt toties in ſuperioribus dixi) cum Dei bonitas,& ſanctitas illud in Dei ſit, quòd maximè ſit, & per quod magis vult cognoſci, & laudari (vt perpetuo beati illi ſpiritus in cęlis faciunt.) Hoc autem magis in noſtræ redemptionis,& ſanctificationis myſterijs apparet, quàm in huius viſibilis mundi fabrica,illud ſequitur, quòd licet vtraque ſit Dei actio propria illa maior tamen eſt quæ magis quoque hanc bonitatem patefacit.

CAT. Huic rationi tam apertæ non eſt certum, quid reſpondeam. Illud tamen me maximè mouet,quod videtur tanta bonitate indignum in nonnullorum hominum animos ingredi, qui hoc ſacramentum ſuſcipiunt,vel conficiunt maxima cum indignitate,vt quotidie videre licet.

MAG. Deus, frater mi,eſt tam excellenter bonus, tamque noſtræ ſalutis cupidus,vt nihil,quod ad noſtram ſalutem conducat, ſua maieſtate indignum exiſtimet.

Et quo huiuſmodi homines,quos dicis, ſunt indigniores tanto beneficio,hoc magis illius amoris, & bonitatis,qua in ſuos fideles amicos eſt affectus,magnitudo apparet,cum non moleſte ferat per eas tranſire manus vt cum illis hoſpitetur.

Nam ſi in noſtræ redemptionis miniſterio conficiendo in manibus peccatorum,harumque tenebrarum principibus,qui erant in illis,quomodo grauabitur,nunc id fieri,quod tunc nec graue,nec moleſtum fuit? Præterea illud te non latet, quod licet Solis lumen per terræ fimum, & cloacas tranſeat,nihil tamen fęditatis contrahit.

Quanto igitur minus ille,qui eſt ipſe candor, & ipſa munditiès vllā ſordem ſibi contrahet,licet in huiuſmodi animas ingrediatur?

CAT. Hac ratione mihi ſatisfactū fateor, ſed illud quoque me mouet,quonammodo fieri poſſit,vt totum ſacratiſſimum Chriſti corpus ſit in tantulla hoſtia concluſum.

MAG. Huic autē dubitationi nolo occurrere,niſi illa maximè chriſtiana,& prudenti reſponſione,qua S.Auguſtinus vſus huiuſmodi Dei operibus,& admirabilibus rebus ſatisfacit,cum inquit,Deum aliquid facere poſſe,quod mens noſtra capere non poſſit,concedamus. In huiuſmodi

di

di enim rebus tota ratio eſt Dei omnipotentia,quæ efficit. Hac igitur re humilis chriſtianus ſit contentus,neque præterea, quidquam quærat, in quo fidei meritum conſiſtit: quod eſt credere,quod non videmus,& hac ratione nobiliſſimam partem intellectum ſcilicet,& rationem,quam in anima noſtra creauit,ad ſeruiendum Deo conferimus.

Nam ſi in primo legis præcepto nobis mandatum fuit, vt ad Dei ſeruitium conferamus quidquid in nobis creauit, & præcipua pars intellectus eſt,vt id maximè Deo ſeruiat,ęquum eſt:illius autem potiſſimũ ſeruitiũ eſt,quod intelligere non poteſt,credere.

Credere enim quod per ſe conſequitur,& intelligit,minoris eſt. Propter hanc cauſam quemadmodũ tunc minus ſuũ ſeruitiũ Deo præſtat,cũ Dei amore illud amat,cui eius natura maxime repugnat (vt quando ſuos amat inimicos,& perſecutores,illiſque omnia bona cupit) ita quoque magis intellectus ſeruit,cũ homo eũ deprimit, & cogit ad eã veritatẽ credendã,quàm ipſe aſſequi non poteſt.Tunc enim ſuum Iſaac in ſacrificiũ Deo offert,quæ eſt omnium ſuarum partium nobiliſſima.

CAT. Ita ſe res profectò habet præceptor,vt dicis.Non enim ęquũ erat,vt hæc nobiliſſima pars noſtræ animæ eſſet a Dei ſeruitio immunis, imo ęquum eſt. vt quo eſt nobilior eò magis etiã ſuo creatori ſeruire debeat.

Volo autem hic tua pace cuiuſdam philoſophi perſonã mihi induere, licet gentilis eſſet,& nonnullę ad omnia, quæ hactenus dixiſti obijcere. Tibi profectò concedat hic philoſophus hunc amorem,gaudium,& animi conſolationẽ, & hãc admirationem a pijs animis,cum hoc ſuſcipiunt ſacramentum conceptam,& intenſiſſime quadã imaginatione,& fide,quã habent,quòd ille magnus,& immenſus Deus tantopere eas dilexerit,vt ſibi placeat ſua perſona,& maieſtate ad eas venire, & in illis inhabitare penitus eſſe profectam.

Hoc enim vnum tantam habet vim, vt quam dixiſti admirationem, & conſolationem in animis efficere poſſit. Hoc & infidelis philoſophus dicere poſſet.

MAG. Illud mihi obieciſſe facile patior.Mihi enim quaſi anſam dediſti, vt tibi dicam quid,quod ad fidei noſtræ myſterium maxime conducit. Dicis tu quidem,quòd ſola huius beneficij imaginatio ad hæc omnia efficienda ſatis eſt.

Quòd ſi huius beneficij vna imaginatio id efficere poteſt, quo vehementior id efficiet non vna imaginatio, ſed huius myſterij veritas? Quis enim audebit negare,quòd magis ipſa rei veritas, quàm imaginatio, moueat? Nonne maiorẽ mihi timorẽ incutiet,ſi in me taurũ currentẽ video,quã ſi ſolum fuero imaginatus?.

Si rei igitur veritas magis,quã imaginatio moueat,quanto erit illa in-

finita bonitate dignius, cũ tantopere omnia efficere bona cupiat, tam potens inſtituiſſe ſacramentũ, vt illud imaginatione concipere ſolum tantos in animis hominum fructus efficiat? Intelligis, quã potens ſit hæc ratio?

Neque mireris frater mi, ſi toties tanquam fundamentũ noſtrarũ ratio nũ dicimus eſſe Dei bonitatẽ cũ de diuinis agimus rebus: Nã (vt ſuperius diximus) primũ, & præcipuũ omnium Dei operũ eſt immenſa Dei bonitas. Nã cũ in illo neque neceſſitas, neque fatum, neque debitũ, quo ſit vlli creaturæ obſtrictus (imo omnes ei debent, quod ſunt, & quidquid habent) illud ſequitur nihil eſſe, quod illum ad id, quod facit, niſi vnica eius bonitas mouere poſſit.

Hæc autem philoſophandi in diuinis rebus methodus eſt melior, & certior, omnibus alijs, ſi omnia ad eius bonitatem referas. Hæc igitur in cauſa fuit, vt nobis hanc relinqueret gemmam omnibus alijs precioſiorẽ. Hac eccleſiam exornatam, & locupletem reliquit. Hac eam comitatur in hoc exilio. Hac illam in calamitatibus, & rebus aduerſis conſolatur. Hac in periculis tuetur. Hac illam recreat, vireſque ad benefaciendum addit. Harum ſanctis illam voluntatibus, cupiditatibuſque replet. Hac efficit, vt ardenti deſiderio diuinarum rerum flagret. in eaque omnium mundi vanitatum, faſtidium, atque contemptum efficit. Hac ſecum miſcet, atque coniungit.

Hac illi ſuæ ſacræ paſſionis labores, & dolores impertitur. Hac tandem firmiſſimum vitæ æternæ pignus ei tradit. Quis autem præter Deum, tã vtilem rẽ, tamque ſalutiferam inſtituere poſſet? cuiuſnam hæc inuentio, quæ nos vt bonos efficiat tanti eſt, eſſe debebat, niſi illius ſummæ, & infinitæ bonitatis? Nec quiſquam exiſtimet eſſe tanta maieſtate indignum pectus tam demiſſæ creaturæ ingredi. Illud enim in cuiuſque chriſtiani animo firmum, & fixum eſſe debet. Nihil ab hoc Domino exiſtimare ſua maieſtate indignum, quod ad id conducit, vt ſuis creaturis benefaciat.

CAT. Hoc quidam de immenſitate diuinæ bonitatis credendũ eſt, cum tantópere noſtram capiat ſanctificationem. Sed illud a te, niſi moleſtum eſt, ſcire velim, cur cum ſermonem haberet, de ſacra noſtri redẽptoris paſſione, prius egiſti de eo, quod ad aperiendum noſtrum intellectum firmandumque in fide conducit: deinde de eo quod ad accendendam noſtram voluntatem in illius amore facit, nunc autem in hoc myſterio tractando alia quadam ratione vteris?

Nam cum iam probaueris Dei potentiam, atque voluntatem ſatis firma iecisti noſtræ fidei fundamenta. Nunc autem mihi oſtendas velim, quidnam mihi faciendum ſit, vt huius tanti beneficij largitorem, quo debeo amore proſequar, & quomodo afficienda mihi eſt anima mea, atque præparanda ante quàm illud ſuſcipiam.

MAG.

MAG. Quidquid hactenus a me dictum eſt ſi diligenter animaduertiſti, ad vtrunque conducit, ſed ad tuam doctrinam ad ea, quæ dicta ſunt, aliquid adiungam, quid ſcilicet illud ſit, quod Dominus nos ex tanto opere concipere velit. Nonnunquam enim quod a nobis velit verbis ſignificat, nonnunquam iiſdem operibus, quod ſine verbis facit. Propter hanc cauſam inquit Dauid. Cęlos enarrare gloriam Dei, nullaſque eſſe gẽtes, vel nationes, quæ illum ſermonem intelligerent.

In hanc igitur ſententiam aliquam partem illorum declaraturus ſunt, quæ vult Saluator vt nos in hoc intelligamus opere, quon tam eius proprium eſt, quàm cęlorum creatio.

Hoc igitur opus primum nobis illius amoris magnitudinem in nos optime declarat.

Ea enim eſt amoris conditio, & natura, vt ſemper cum re amata eſſe velit, nec vmquam ab illa longè abeſſe facilę patiatur. Quod S. Dionyſius his verbis inquit.

Tantum vim amor habet ad corda noſtra copulanda, vt, qui amant, ſui ipſorum dominium habere non permittat. Ex quo ille diuinus amator dicebat. *Viuo ego, ſed non ego, ſed in me viuit Chriſtus.* Hoc ait quod diui Apoſtoli anima ſæpius in Chriſto, quàm in ſeipſo erat. Hanc ob cauſam quidam philoſophus inquit amantem in ſuo corpore eſſe mortuum, in alieno viuere. Quod omnes ſuas cogitationes, curas, voluptates, ſolatia, omnia denique ſua in eo fixit, & locauit.

Cum hęc igitur ſit amoris vis, & natura, quod maius argumentum eſſe poteſt amoris, quo in nos affectus eſt Saluator, quàm tam mirabile inſtituiſſe ſacramentum, quo cum nobis copulatur, perpetuoque verſetur? Nonne hoc illud eſt, quod ipſe ſignificauit cum inquit. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem in me manet, & ego in eo.* Et hinc conſequitur, quod quemadmodum ego diuinitatem, & vitam a patre meo cum in me maneat, accipio, ita illius vita qui me dignè ſuſcipiat, cum ego in illius anima maneam, erit meæ vitæ ſimilis.

Quamobrem illud conſiderandum eſt, quòd cum Saluator hoc pane noſtris animabus cibum, & refectionem afferre, & per hoc ſuam gratiam impertire velit; poſſet quidem hoc efficere huic diuino cibo virtutem ſupernaturalem tribuendo, vt nobis ſuam gratiam daret, vt Baptiſmi aquæ, ſacriſque oleis tribuit abſque ſua vera præſentia, vt in hoc ſacramẽto eſt; ſed tantus fuit eius in omnes homines amor, vt præter gratiam, quam nobis per hoc ſacramentum tribuit, voluit, vt in noſtris animabus manendo, eam nobis conferret.

Et quemadmodum ſuum præcurſorem abſens ſanctificare poterat, vt tamen ſuæ gloriæ maiorem afferret honorem voluit ipſe venire, vt coram illum ſanctificaret; ita ipſe poterat nobis in hac reali præſentia nobis ſuã

impertiri

imperciri gratiam: voluit tamen ad maiorem noſtram lœtitiam,& gloriã ipſe ſua præſentia ad nos venire,vt eam nobis communicaret. Magnũ eſt illud regis beneficium,cum ad aliquem ſubditorum ſuorum aliquo morbo laborantem ſalutiferam medicinam mittit,ob id multum illi debet ſubditus,ſed maiori beneficio illi deuinctus eſt cum ipſe Rex ad illum vadit, & ſalutiferum poculum ei ſua manu tradit.

Hoc tantum illi antecedit,quàm quod maximè.Idem hic cœlorum Rex cum hominibus facit,vt eorum morbos curet. Quas igitur gratias debemus illi habere cum tantopere nos dilexerit? quo amore eum proſequemur?

Alterum, quod maximè lucet in hoc ſacramento eſt immenſa creatoris bonitas,qui non dedignatur de cœlo in terras deſcendere,vt in tantulla caſa,vt hominis cor eſt,inhabitet.

Quidnam aliud homo eſt,quà vt in Iob ſcribitur,puluis, cinis, vermis, putredo,& vmbra,quod videtur aliquid,& nihil eſt,arboris folium,quod mouetur, vel minimo vento, & paleæ, quæ mobiliores, & leuiores ſunt.

Dauid quoque cum de homine loqueretur in pſalmis inquit. Pſalm.38. *Vniuerſa vanitas omnis homo viuens*. & alio loco vlterius progreditur, & pro his verbis in pſalmis ſcriptis vani filij hominum mendaces filij hominum in ſtateris,vt decipiant ipſi prę vanitate in idipſum, illud ſignificare vult,ſi homo in altera lance poneretur, in altera veritas, hæc grauior eſſet.

Nihil eſt, quod magis noſtræ vanitatis leuitatem, quàm hæc comparatio poſſet ſignificare.Quod maius opus eſt,quæ maior boni ſpecies, quã illam altiſſimam maieſtatem,quæ cęlos,& terram complet, & infinitè eſt ſuper omnia,quæ Cherubin,& Seraphin cõplectuntur eleuatus, cuius ſolium cęlũ eſt,cuius ſcabellum terra eſt, circa quẽ millia millium angelorũ ſtant, & laudes canunt,cuius præſentia cęlorũ collumnæ tremuut ita ſe abijcere,atque proſternere,vt in domum culmo tectam, ideſt in tam vilis creaturæ,vt homo eſt pectus,& animam ingrediatur, quæ tam paruo cubiculo eum recepturus eſt, quàm parua eſt ſibi Dei amplitudinis cognitio?

Nam cum in animã, vel B.P.S.Franciſci,vel Sanctæ Chaterinæ de Siena, qui ſtatim vbi ſuſcepiſſent ſacram hoſtiam ſine corporeis ſenſibus reſtabant,cum penitus in illius bonitatis admirationem,& amorem rape rentur,deſcendere,non eſſet tanti,ſed in multorum animas, qui infirmi, & imbecilles chriſtiani ſunt, qui ad hoc ſacramentum debili amoris igni riuerentia, ac pietate infirma accedunt,deſcendere, nihil aliud eſt, quàm iterum in præſepio tantum Dominum collocari, & in humili caſa hoſpitari velle,vt quando in ſuis ſanctiſſimis natalijs,hoſpitari voluit.

Cum

Cum populus Iſrael vellet Euphratrem tranſire iuſſit illi Ioſue ne ad arcam teſtamenti accederent,ſed ſemper inter illos,& Arcam intereſſe duo millia cubitorum.

Qui igitur tantam adhibendam in ligneam Arcam reuerentiam iuſſit, quantam aduerſus ſe ipſum adhiberi volet?Et licet hæc reuerentia diuinæ amplitudini omnino debeatur,in multorum tamen pectora nulla pene reuerentiã ſe recipi permittit.

Quanta eſt autem illius Domini bonitas,qui tam ſuam depreſſit altitudinem,vt nobis ſuam gloriam impertiret?

Tertium,quod nobis hoc ſacramentum declarat,eſt creatoris ineffabilis ſuauitas,& dulcedo,quæ huius cibi maximè proprium eſt.Nam quemadmodum eſt corporei cibi proprium non ſolum corpus ſuſtentare, & corpus robuſtum efficere,ſed etiam allicere,& guſtum delectare, ita vtrũque huius cęleſtis cibi proprium eſt. cum autem ſuperius ſatis de huius ſuauitatis magnitudine dictum ſit,nihil aliud hoc loco, dicam, niſi quòd hic cognoſcent homines,quàm ſuauis,quàm manſuetus,quàm amatorius atque benignus ſit ille,qui non ſolum ſuis fidelibus victũ parauit,ſed eos quoque hoc cibo allicit,atque trahit.in quo quidem non vt ſeruos, ſed vt amicos,& amatos filios eos tractare oſtendit.

Hinc igitur,quàm ſuauis,quàm dulcis in ſe ſit ille Dominus, qui tanta ſuauitate,& benignitate ſuos filios tracta intelligere licet. Quamobrem iure optimo eccleſia eſclamat,cum ait.

Quàm ſuauis eſt Domine ſpiritus tuus. cum vt in tuos filios amoris ſuauitatem declarares, hoc illis ſuauiſſimum panem, qui de cęlo deſcẽdit,paraſti,quique exurientes impleuit bonis, & ſuperbos dimiſit inanes.

Quartum,quod nobis hoc diuinum declarat ſacramentum eſt ſpecialis prouidentia,quam in ſuam Eccleſiã hẽt cũ ei hoc pararet ſacramentum tantæ virtutis, tantæque efficientiæ ad animarum ſanctificationem quodque tam miros in illis pariat fructus, vt ſuperiùs diximus. Quid autem dicimus? cuius erit tam perita lingua,qui huius cęleſtis panis vim & præſtantiam pro rei dignitate exprimere poſſit?

Multæ ſunt in Eccleſia piæ,& deuotæ animæ, quæ hoc in ſe experiuntur,nulla tamen erit,quæ quod ſentit verbis conſequi poſſit.Illud quidem vere affirmare poterit,ex omnibus ſpiritalibus exercitationibus vigiliarũ, orationum,meditationum,lectionum, & aliarum huiuſmodi rationum, nullã bene affectã animã tantam ædificationem,tantamque vim, atque cõſolationem,aut caritatis ardorem expertam, quantam cum hoc ſuſcipit ſacramentum.

Nam etſi in his omnibus exercitationibus ſit Deus, hic tamen adeſt maximi omnium ſacramenti vis vnà cum vera, & reali eiuſdem Chriſti præſentia.Quod quidem eò conducit,vt cum homines,vbi ad illud ſacramentum

mentum acceſſerunt in animo euoluunt ibi diuinam intereſſe maieſtatē, cum maiori timore,& tremore,maiorique humilitate,& reuerentia,cum fidei oculis,qui ſunt certiores, quàm corporei, cernant ibi Deum adeſſe omnipotentem.

Inde fit vt & homines parum pietate præditi. cum ad hoc ſacramentū accedunt ſe ipſi recipiunt interiùs,ſe humiliant, & maiori pudore,& vere cundia in illum afficiuntur,non ſolum propter eam, quam poſtulat hoc ſacramentum,reuerentiam,quam propter eius maieſtatis præſentiā, quā in illo eſſe credunt,& fatentur.

In hoc etiam diuina prouidentia maxime elucet, cum ad noſtram ſanctificationem medium tam apertum, tamque accommodatū inſtituerit. Hoc autem maxime cognoſcitur ex conditione finis,ad quē creatus fuit homo,qui fuit ille.vt beatitudinis, & gloriæ eiuſdem Domini eſſemus participes.

Cum autem inter finem, & ea,quæ ad finem faciunt, debeat eſſe ordo & proportio quædā,illud ſequitur,vt qui in gloria vult eſſe Deo ſimilis, in vitæ puritate ei quoque ſimilem eſſe oportet, & cum in altero futurus ſit diuinus,in altero quoque eſſe neceſſe eſt.

Cū igitur ita ſit,quod mediū magis accōmodatū eē poterat,quodq; maiorem habeat vim ad efficiendum hominem dum in terris verſatur, diuinum,quàm in ſuam animam eundem recipere Deum? Quæ enim creatura etat tam potens,quæ ſine Deo hanc diuinitatem in hominibus efficere poſſet.

Nemo.n.quod non habet, id alijs dare non poteſt. cū autem nulla creatura diuinitatem habeat,nulla quoque,niſi Deus, hanc diuinitatem dare poteſt.Hoc ſi Hæretici, & infideles animaduerterent Dei præſentiam in hoc ſacramento eſſe non videretur illis abſurdum.

Ad id etiam confert hoc ſacramentum, vt nobis quendam familiarem amorem,quandāque cum Saluatore confidentiam pariat. Nam ſi hoc inter medium non eſſet,quotieſcunque in animo euolueret homo Dei altitudinem,& cum ſua humilitate,& vtilitate conferret,& quantum interſit inter creatorem,& creaturam poſſetne ſibi perſuadere,fieri poſſe, vt tam ſublimis creatura,& ſuper omnibus creatis intellectibus ſita in terram deſcenderet,vt cum hominibus tam vilibus creaturis eſſet, verſaretur,negociaretur conſuetudinem, & familiaritatem iniret, affinitatemque contraheret?

Hæc autem cogitatio nos multis bonis priuaret. Hoc autem ne nobis accideret,voluit hic benigniſsimus Dominus, ſe ipſe in hoc ſacramento concludere,& hic nobiſcum in terris veſari, qui ſuum tabernaculum,& domicilium in cælis habet:quodque magis eſt in noſtra ingreditur corpora,vt hoc apertiſſimo illius realis præſentiæ argumento intelligeremus,

cum tam noſtris animabus eſſe vicinum, tamque præſentem noſtris neceſſitatibus, quam illis, & hac ſacramentali præſentia. Et intelligeremus, quòd ille Dominus, qui antea, ſe Deum eſſe longè gloriabatur, quod omnia licet multo longe abeſſent, videbat; nunc poſſumus nos gloriari, quod Deus proximus ſit, cum hoc ſacramento tam familiarem, & vicinum ſe ipſe nobis effecerit.

Hoc eodem ſacramento. Illud maxima admiratione, & amore dignum declaratur, quòd eſt noſtrarum animarum ſponſus, & per hoc ad eas impellitur, vt idem cum illis fiat. Nam quemadmodum in corporeis rebus tunc matrimonium conſummatum dicitur, cum ex duabus carnibus fit vna caro, ſic in ſpiritalibus tunc illud ſanctiſſimum matrimonium conſumitur, cum humanus cum diuino ſpiritu copulatur, id autem per hoc ſacramentum fit.

Vt idem Saluator his apertiſſimis, & diuinis verbis ſignificauit. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem in me manet, & ego in eo.* Vt quemadmodum in corporeo matrimonio ex duabus carnibus fit vna caro, ita in ſpiritualibus ex duobus ſpiritibus vnus ſpiritus fit, ita tamen vt diuinus ſpiritus in humanum non mutetur, ſed humanus cum illius virtutis, ſanctitatis, & puritatis particeps fiat, in diuinum commutatur.

Quamobrem quotieſcunque anima pia hoc diuinum ſacramentum ſuſcipit, illud ſibi perſuadeat illa felici hora in animam ſuam cęleſtem ſponſum ingredi, vt cum ea hoc diuinum matrimonium conſumat. Cum igitur ita ſe res habeat, qua pietate animi, & humilitate, qua lętitia, qua reuerentia, qua ſui ipſius collectione, atque pudore Dominum tanta bonitate, tantaque maieſtate, qui non dedignatur in vxorē ducere eam, quæ non eſt digna, quæ vocetur illius ancilla, ſuſcipere debet? Illud quoque te ſcire volo, hoc ſanctiſſimū matrimonium ſterile non eſſe, ſed illius filij ſunt ſanctæ voluntates, atque conſilia, dulces lacrymæ, atque conſolationes, fructus operum, quæ vitam merentur æternam, & tandem omnium virtutum chorus.

CAT. Tantam capio Magiſter mi ex tuis de hac re ſermonibus, voluptatem, vt tuum orationis filum meis ineruditis quæſtiunculis intercidere noluerim. Nam ſi quid habes præterea, quod de hac re dicas, id facias rogo, numquam enim te audiendo defatigabor.

MAG. Alium præter illum fructum, quem capimus, cum illud ſumimus, ex illo habemus, quod eſt in omnibus eccleſiis verſari, vt cum fideles eò conueniunt, vt ſuas preces Deo fundant, & ei ſuas neceſſitates offerant, eum ibi miro, & præcipuo quodammodo ita adeſſe, vt cum illo coram verba faciat, quod quidem illorum, qui preces fundunt reuerentiā confidentiam, & pietatem excitat, cum certo ſciant ſe cum Domino ſermonem

monem habere, & negociari, qui miſericors eſt, & poteſt ei in omnibus opem ferre.

Etſi hoc eſt omnium fidelium commune beneficium: eſt tamen religioſorum hominum, atque fœminarum maximè proprium, eorum inquam, qui in cœnobis verſantur, vbi hoc ſacramentum aſſeruatur: vbi ſuperioribus noctibus, & poſt matutinas preces magnopere ſe ad ſeruiendum Deo coram hoc ſacramento pararent.

Ad id præterea conducit maximè noctis ſilentium, ſolitudo, loci obſcuritas, ut melius noſtros colligamus ſenſus, totumque cor offeramus Deo, qui nobis intereſſe, certò ſcimus.

In hoc igitur diuino myſterio ſuperiores omnes fructus illius Domini prouidentia, qui tam copioſè omnibus noſtris neceſsitatibus prouidit, fidelibus declarat.

Vt autem quęcunque a me dicta ſunt, colligamus, hę quatuor diuinæ perfectiones immenſa caritas, bonitas, ſuauitas, & prouidentia illius, qui hoc ſanctiſsimum Sacramentum inſtituit, nobis ab eodem Sacramento declarantur, atque prædicantur.

Hic autem quòd admonemur, & concitamur amoris in hunc Dominũ ſtimulis.

Nihil enim aliud a nobis poſtulat ingens eius amor, & caritas, niſi ut amando illius amori reſpondeamus.

Illius autem infinita bonitas, quid aliud eſt, quàm amor, cum uoluntatis obiectum nihil aliud ſit, quàm bonum? Illius autem ſuauitatis magnitudo, quid aliud eſt, quàm amor?

Quid aliud tandem eſt illius prouidentia, quæ affluenter hoc ſacramento nobis parauit ſalubre remedium, quo tam multa bona nobis communicat quidnam inquam aliud eſt, quàm amor? Quod eſt igitur tam frigidum cor, quin, cum ſe tot amoris ſtimulis circundatum videat, hoc igne accendatur? Dixi ego frater mi hactenus quęcunque habent vim (ut a me ſcire deſiderabas) inflamandi noſtram eo amore voluntatem, quo debemus tantum proſequi Dominum, qui hoc modo nobis ſe ipſi communicare voluit: dixi breuius, quàm tanta res dici poteſt, habebis tamen ſatis multa, in quibus diutiſsimè tuum cor verſari poſsit.

Sed vlterius, vt ea tibi exponam, quæ ſcire cupis progrediar, ſcilicet nõ minorem nos hic habere ſperandi, quàm amandi cauſam. A quo enim magis remedium noſtrarum infirmitatum nobis ſperandum eſt, quàm ab eo, qui eſt omnipotens, quique tanto nos amore proſequitur? omnis noſtra ſpes, in quo magis ſecura eſſe debet, quem in eo, qui ſolus ſummum bonitatis attingit, præſertim, cum ſit tam bonitatis propriũ, vt ſe ipſam omnibus communicare velit? In Deo tam facili, tam ſuaui, vt in hoc ſacramento ſe oſtendit, non ſperem?

Quid aliud eius prouidentia præter confidentiam petit, cum nobis curam, quam de noſtra ſalute gerit, penitus declaret?

Qui non poſtulanti tantam medicinam parauit, quo modo claudet oſtium ei, qui auxilium petit?

CAT. ſtupeſco præceptor cum in hoc ſacramento tam multa cernā, quæ noſtrum amorē & noſtram confidentiam excitant, vt vndique magna, & amoris, & confidentiæ incitamenta habeamus. Deum noſtri cordis frigiditatem, confidentiæ infirmitatem videre, cum tantum nobis parauit remedium, vt hunc a nobis morbum depelleret, nobis profectò cōpertiſsimum eſt.

Hic igitur habemus ea, quæ ſatis ſunt, vt in nobis has duas accendamus virtutes Theologales ſpem, atque caritatem.

Reſiquum eſt, vt de fide, quæ pariter Theologalis virtus eſt, verba faciamus, ob id aues ſcire, num hic habeamus aliquid ad hanc virtutem, ut ad eius ſorores te habere, ſatis dictum eſt. Hoc enim eſt, quòd ad catechumeni doctrinam maximē ſpectat.

MAG. Multa quidem dixi de hac re: tamen tam pauca ſunt, quæ de tanto myſterio dixi, vt neſciam, de quo a te petam, vt mihi ignoſcas, vel quod pluribus, vel quod paucioribus verbis quàm par eſt, ſim vſus. Illud autem mihi propoſitum fuit, non rem ipſam exornare, ſed narrare, vt inde occaſionem, & materiam cogitandi haberes; eodem modo, & in hac re tuæ obſequar voluntati, vt tu idipſum pro te amplificare, & expolire poſsis. Illud igitur affirmo, quòd licet nemo in hac vita habere poſsit fidei certitudinem, quæ in ſtatu gratiæ eſt, niſi id Dei reuelatione fiat: tamen eo non obſtante, qui animæ guſtum purgatum habent, eas ab hoc ſacramento conſolationes (illud lumen, eam Dei notitiam, illud gaudium) parem, ſatietatem, & ſpiritus quietem, & in primis tantā tum in moribus, tum in priſtinis propenſionibus mutationem (amando illum a quo priùs erant alieni; abhorrendo ab eo, quod priùs diligebant, ſe mortis tum memoria, tum præſentia oblectando, qua prius maxime perterrebatur) vt ita ſe confirment in fide, quam habent in rebus tam a ſuis propenſionibus, alienis, vt licet omnes homines illi dicerent falſam eſſe illius fidem, ei tamen fidenter reſponderet, omnes falli, & ſuā fidem eſſe veram.

Neque tamen id vel rationibus, vel argumentis confirmaret humanis, ſed ijs, quas in ſe ipſe, mutationibus, experiretur. Ex quo intelligunt Prophetam iure optimo dixiſſe, quòd in Deo ſperantes fortitudinem mutabant.

Quicunque enim in ſe niſi humanas vires, carnis efœtæ vires habebat diuinas ſibi comparabant vires, quæ Spiritus ſancti vires ſunt.

Hæc autem mutatio, quàm in ſe experiuntur, cum hoc ſacramentum conſcientiæ puritate frequentant, eos admonet, Deum omnipotentem illum

illum eſſe, qui in illis eſt, cum ipſe ſolus ille ſit, qui mentes, & corda hominum mutare poteſt.

Præterea illud addo, quòd quotieſcunque nobis aliquid arduum, & difficile ad credendum proponit Deus, nobis quoque dat ea, per quæ ad illius cognitionem peruenire poſſimus.

Id autem latè patet in prophetijs, quæ nobis apertiſſimum teſtimoniũ de Saluatoris mundi aduentu præbent. Ex omnibus autem, quæ credimus difficillima eſt huius ſacramenti fides, Deus cum illud inſtituerit, voluit ea fieri ab hoc ſacramento in puris,& pijs animabus, vt ipſe per ſe ſui ipſius teſtimonium afferret.

Non aliter profectò ſe habet,ac ſol,qui non ſolum efficit,vt cætera omnia,ſed vt ſeipſum cum illis videamus. Quamobrem, ſi ab aliqua pia anima ſciſcitaremur, cui noſtræ fidei articulo maiori animi alacritate fidem præſtaret, huic, multis ſignis, & experientijs quotidianis apertè faterentur.

Ex his,quæ dicta ſunt,licet breuiùs, profectò intelliges, quòd hæ tres virtutes,fides, ſpes, & caritas, (quas diximus theologales, quòd tanquã ſcopum in Deum ſemper intuentur) huius diuini ſacramenti frequentia augentur,& perficiuntur.

Vt igitur hanc rem concludamus,illud ſciendum eſt,quòd omnes fructus, omneſque effectus, qui in pijs animabus efficiuntur, hoc diuino ſacramento, illius dignitatem, & efficientiam, quàm in illarum ſanctificationem habent, vnaque illius Domini ſapientiam, & prouidentiam, qui tantum, vt eas curaret, medicamentum inſtituit.

Quamobrem illud verè affirmare poſſumus, quòd omnes ſancti, qui in nouo fuerunt teſtamento, & vſque ad nouiſſimum diem futuri ſunt, huic ſacramento ſuam ſanctitatem accepta referre debent. Inde fit, vt quicunque ſe Dei ſeruitio dederunt, cum aliqua ratione in ſuis animabus aliquem horum fructum experiuntur in perpetua huius cęleſtis cibi fame degunt, & ob id in eo diligentiam adhibent, vt ſæpius dignè illud ſumere queant.

Quod fieri in primitiua Eccleſia legimus, vt & nunc vbi aliquod Chriſtianæ pietatis virtutis, & deuotionis veſtigium reliquum eſt. Quare hoc ſacramentum eſſe cibum, quo vniuerſa eccleſia ſe hactenus ſuſtentauit, & vſque ad conſumationem ſeculi ſuſtentatiora eſt, facile intelligimus,

CAT. Quæcunque hactenus dixiſti præceptor, me profectò confirmarunt, & conſolata ſunt: Propter hanc cauſam immortales tibi gratias ago, ſed libentius Deo agerem, cum per ſuos miniſtros ſua nobis myſteria adaperiat, quemadmodum apibus non gratias agimus licet nobis mel ſuppeditent, ſed omnium rerum creatori,

qui illis ad noſtram vtilitatem eam naturam dederit. Iam igitur huic rei fine impoſito, ad ea, quæ mihi reliqua diſcenda ſunt, pergamus.

Dialogus Nonus, De Sacrificijs, & legis ceremonijs ſublatis.

CATECHVMENVS.

TANTAM nobis afferre voluptatem veritatis cognitio, & fidei lumen, vt fieri non poſſit, quin ſæpe aliquid a te petam proponamque omnia, in quæ ſæpe gēs cæca offendere ſolet. Quare mihi profecto neceſſe eſt, omnes illos agere, qui ſunt infideles, & ea proponere, quibus offendūtur. Ex quibus illud primum eſt, veterem legem quam Deus ſanxit, eſſe abrogatam, atque mutatam, quæ cum a diuina iuſtitia, & ſapientia lata fuerit nullo tempore ceſſare debuiſſe, videtur.

MAG. Antequam huic dubitationi reſpōdeam, illud animaduertas velim, quod in veteri lege ſunt tria genera mandatorum, alia enim moralia ſunt, vt decem præcepta, quæ in legis tabulis ſuo digito conſcripſit Deus, alia ſunt legalia, quæ de ſacrificijs, & ceremonijs, quas lex iubet, alia iudicialia, quibus tum ciuiles, tum criminales cauſæ iudicerentur. Ex his autem tribus mandatorum generibus, quæ moralia dicuntur, & ad bonos pertinent mores, non ceſſarunt, nec ceſſabunt vmquam: ſunt enim leges, quas Deus in cordibus hominum inſeruit, vt ſecundum illos viuerent, quo autem modo cæteræ leges iaceant infra docturi ſumus.

Vt autem hanc rem intelligas, quod ſuperius diximus nunc tibi memoria repetendum eſt, Chriſtum ſcilicet in hunc mundum veniſſe non ſolū, vt Iudæos, ſed Gētiles quoq; ſalutos faceret. Hoc Eſaiæ, Dauidis, & cæterorū prophetarū teſtimonijs ita probauimus, vt nihil ſit amplius, quod deſideres, quod & ratio ipſa teſtatur. Non debuit enim tantus Dominus in mundum venire, vt ſolum iudęę paruam mundi partem, ſed vt totum mundū ſaluū faceret. Cū autē omnes creaturæ ſint ad illius imaginem, & ſimilitudinem factæ, & illius gloriæ capaces, non erat conſentaneum, vt quod hac aptitudine crearet, deſereret, neque vt perſonarum eſſet acceptator, & vnicā gentē ſaluā faciēdo cæteras orbis terrarum deſereret, cum vero omnes homines creaturæ Dei ſint, par erat, vt & omnes illum cognoſcerent, adorarent, & ſeruirent.

Hoc

Hoc illud erat, quod illi ſanti patres veteris legis, vehementer expetebant, per totum orbem terrarum ſinum ſuæ caritatis proferentes, cupientesque, vt omnes gentes glorificarent Deum, & ſalui fierent.

Hoc præclare Dauid in Pſal. 66. in quo nihil, niſi de hoc agitur, cum a Deo petat, vt in omnibus gentibus cognoſcatur, & adoretur.

Huius autem deſiderij magnitudinem illis verbis declarat; *Confiteantur tibi populi Deus, lætentur, & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.*

Neque fuit, Contentus id ſemel dixiſſe, ſed ſtatim idem repetit, *confiteantur tibi populi Deus confiteantur tibi populi omnes*, In fine autem Pſalmi hanc conuerſionem rogat cum inquit.

Benedicat nos Deus Deus noſter, Benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.

Hoc autem timoris nomine in ſacris litteris intelligitur Dei cultus, ac veneratio, quæ ex hoc timore proficiſcitur.

Hoc autem deſiderium, quod in his ſanctis patribus erat ab ipſo Spiritu ſancto emanare notum eſt: in illis enim ſemper verſabatur, ſemper loquebatur, & cum nihil unquam fruſtra faciat, non excitabat in illis hoc deſiderium, vt illis torqueret, ſed vt quod illos erat in votis perficeretur. Sed antequam Saluatoris aduentus in hunc mundum tēpus accederet, voluit in terris populum adeſſe vbi naſceretur, cognoſceretur, promitteretur, & expectaretur, vbi prophetæ adeſſent, qui ſuum aduentum annunciarent, ſigna declararent, quibus, quando veniret, futurus eſſet cognitus, & vnde eum exiret doctrina, quæ totum terrarum orbem eſſet illuminatura.

Quod inuit illud Eſaiæ. De ſyon exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem.

Voluit præterea hunc populum Deo deditum a ceteris, qui idolis ſeruiebant, differe.

Neque ſolum voluit, vt intrinſecus religione, ſcilicet & diuino cultu; ſed extrinſicus etiam vt ueſtitu, cibo, agricultura, & tandem circumciſionis ſigno, vt harum rerum differentiæ, ad alias potiores differentias eos adhortaretur, vt ſcilicet ſe a ſceleribus ſuperſtitione, & præſertim ab Idolatria remouerent.

His igitur fundamentis iactis Iam tibi copertum fiet, multa in lege neceſſario mutanda eſſe. Lex enim prius ad ſacrificandum unicum locum, qui Hieruſalem erat, conſtituebat; & vnicum Sacerdotum genus, Illos ſcilicet, qui ab Arone origenem trahebant, nec quiſquam alius Sacerdos eſſe poterat.

Nunc a te illud peto, ſi Chriſti cognitio, & doctrina propaganda erat per omnes gentes (quod tum ante, tū poſt Conſtantini tēpus factū fuit,

qui fieri poterat, vt vnicum templum, vnica gens ſatis eſſet vniuerſo terrarum orbi illud, in quo omnes homines orarent, & vt omnes pariter homines docerent, cum tam multa templa ſint ad animos fidelium excitandos ad pietatem neceſſaria, tam multique miniſtri in noua præſertim gratiæ lege, qui eam adminiſtrent, & loca, in quibus vtique gratiam aſsiduis orationibus petant. Legis igitur mutationem ad dicta fuiſſe neceſſariam, quis non videt?

Hinc autem ad ſacrificia ex diuerſis animalibus pergam, in quo diuino mandato omiſſo, quo religionis actiones erant, nihil video, quod religionem, & ſanctitatem oleat, niſi quædam macelli ſpecies, in quo vaccæ, capræ, arietes iugulabantur, ſacerdotes verò, cum degluberent, & ſanguinē ſpargerent, Lanij partes agebant, cum Deus ſit non ſolum ſanctus, ſed ipſa ſanctitas, nihil quod non ſit ſanctum, & a ſanctis effectum illi placere non poteſt.

Hoc eſt, quod ſæpe ſcriptura teſtatur. Inquit Dauid. Pſal. 50.

Si voluiſſes Domine ſacrificium dediſſem, vtique holocauſtis non delectaberis. Hæc autem ſacrificia ſunt, in quibus totum animal comburitur. Quod autem ſacrificium Deus expetat ſtatim ſubdit.

Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus cor contritum, & humiliatū Deus non deſpicies. Idem Saluator cum patrē alloqueretur in alio Pſalmo dixit;

Noluiſti Holocauſta, nec ſacrificia pro peccatis, ſed mihi præparaſti, vel ut alij verterunt, *aperuiſti aures,* in quo ſignificabat a nobis magis Deū velle noſtram obedientiam, quàm animalium ſacrificium.

Quemadmodum, & Samuel Sauli Regi declarauit. Cum ei dixit melior eſt obedientia, quàm ſacrificium: & Deo obedire, quàm in ſacrificium arietum pinguedinem offerre.

CAT. ſi res igitur ita eſt, ad quid Deus ſacrificiorum legem promulgauerit?

MAG. Id legiſlator prudenti conſilio ſtatuit, cum gentium, quibus lex ferebatur, rationem haberet.

Eo enim tempore cuncti homines idola adorabant, & illis animalium ſacrificia offerebant, & Iudæorum populus, ad id maximè, quòd omnes faciebant, hoc eſt ad ſacrificia propenſus erat, & ad id ita affectus, vt qui a Hieruſalem longe abeſſent contra Dei mandatum in montibus Deo ſacrificia offerrent. Reges autem, etſi iuſti, & ſancti erant, id fieri ſinebant nè, hac opportunitate ſublata, idolis ſacrificia offerrent.

Cum igitur diuina clementia id cerneret, hominum infirmitati inſeruiens, noluit ſacrificia tolli: ſed ut ea vero Deo offerirentur, ſtatuit.

Præterea cum ille populus non ſatis eſſet ad ſpirituales res, id eſt ad rerum diuinarum conſiderationem, contemplationemque aptus in exterioribus actionibus tum ſacrificiorum, tum aliorum legis ceremoniarū, quæ

facile a quocunque homine, vel rudi fieri poſſunt, voluit Deus illum populum contineri, & occupari, quoad gratiæ tempus veniret; quo Spiritus ſanctus in hominum corda infunderetur, & ita homines ad altiora, & ſpiritualia extollerentur.

Pręterea hæc ſacrificia ſtatuit, vt ijs veri agni ſacrificiũ, cuius morte mũdi peccata ſublaturus erat, noſque a morte liberatuus, quam omnes noſtris peccatis meriti fuimus, repreſentarent: ſacrificium Paſcalis agni, & rubeæ vitulæ, binorumque ædorum, quorum alter moriebatur, alter in ſolitudinem perducebatur; item leproſi ſacrificium, quæ duæ aues erãt, quorũ altera ſacrificabatur, altera verò a morte libera, vt volaret, permittebant; hoc nobis penitus ſignificant, quæ ſacrificia illud ſummum ſacrificium ob oculos ponunt, atque ſignificant, vt potius in prophetiarum numero, quàm figurarum, vt poſtea dicemus, numeranda ſint.

Quamobrem hoc diuino ſacrificio iam oblato, non æquum erat, vt cetera perſeuerarent: nihil enim aliud eſſet, quàm id futurum, ſignificare quod iam aderat, quodque perpetuò noſtrum ſacrificium futurum erat.

Sin autem argumentum, quod magis vrgeat habere cupis, quod ſuo filio pater ęternus in Pſalmo 110. dixit animaduerte.

Iurauit Dominus, & non penitebit eum. tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.

Cui autem hæc verba præſertim tanto iuſiurando prolata timorem non incutiunt? Illud profectò mirum eſt, omnes penè quinque legis libros de cerimonijs, & ſacrificijs Sacerdotij pertractare: nunc autem ſpiritum ſanctum venire, & vnico verbo omnibus illes legibus, & ceremonijs illius antiqui ſacerdotij abrogare.

Mutato enim ſacerdotio (vt Apoſtolus teſtatur) quęcunque leges de eo agunt, vt mutentur neceſſe eſt.

Idem Apoſtolus huius Melchiſedech dignitatem amplificat, cum inquit, quòd magnus Patriarcha Abraam decimam omnium, quæ ſecum aſportabat, ei obtulit, & benedicionem ab illo conſecutus eſt: in quo ſignificabat, maiorem eſſe, qui benediceret, quàm cui benediceretur. Cum in tam nobili rege voluerit Spiritus ſanctus duo millia annorum ante perfectiſſimam Chriſti imaginem nobis proponere.

Hic enim Melchiſedech erat rex, atque Sacerdos, ſic & Chriſtus Redemptor noſter, Rex, quòd nos ſuo regit ſpiritu, & a noſtris inimicis defendit. Sacerdos quòd ſeipſum in ara Crucis pro noſtris peccatis obtulit.

Huius autẽ Melchiſedech ſacrificium ex pane, & vino erãt, huiuſmodi quoque noſtri ſacerdotis ſacrificium fuit.

Non tamen ex hoc pane, & vino materiali, ſed eo, de quo Propheta

dixit. *Quod eſt illius bonum,quæ pulchritudo, niſi electorum panis,quod uir gines generat.*

Quantum autem intereſt inter hoc vinum, & illud,de quo Apoſtolus inquit:Nolite inebriari vino,in quo eſt luxuria,ſed contra, hoc vinum vir tute corporis, & ſanguinis qui in illo eſt caſtos, & mundos homines efficit.

De hoc præterea Melchiſedech agitur ita in ſancta ſcriptura, vt nullā mentionem neque de illius genere,neque de principio,aut fine illius vitæ fiat,in quo filij Dei diuinitas,quæ nec initium habuit,nec finem habitura eſt,ſignificatur Nomen quoque huius regis cum reliquis conſentit.Melchiſedech enim iuſtitiæ rex interpretatur.

Et hæc duo in mundum perduxit hic noſter rex, cum homines iuſtos effectu, & Deo conciliauit,& id omne eò tendit,vt intelligatur,Chriſtum non ſecundum ordinem Aron, ſed Melchiſedech fuiſſe ſacerdotem, qui non ex animalibus,ſed ex pane,& vino ſacrificia obtulit, quod illius diuiniſſimi ſacrificij,quod eccleſia quotidie ſub panis,& vini ſpeciebus offert, figura eſt. Et ille materialis panis, & vinum huius ſacramentalis figura erat.

Hoc mihi videtur ſatis frater mi, vt intelligas,cur ſacrificia legis deſierunt.ſin autem apertius vis intelligere,Deum hæc nolle ſacrificia,animad uertas quomodo promiſit illum locum, quod Hieruſalem templum fuit in quo hæc fierent ſacrificia, & extra quem (vt diximus) ſacrificare non licebat,radicitus euelli.

Nam cum promiſerit illud deeſſe,quod ad huiuſmodi ſacrificia neceſſe erat; illud nobis compertum eſſe voluit,quod oblato illo ſummo ſacrificio, quod in illis ſignificabatur, hæc legis ſacrificia penitus aſpernebatur.

Illud enim certò ſcimus Dei opera, vt ipſe eſt,eſſe perfecta: cum autē ille iuſſiſſet,ne quo loco præter quam in Hieruſalem ſacrificarent, qua ratione melius ſignificare potuit illa ſibi non amplius placere ſacrificia, quā templi euerſione?

Id Diuus Chriſoſtomus hoc exemplo nobis exponit, ſi quis ardenti febre correptus a medico poſtularet,vt ſibi vini poculum bibere permitteret, ipſe autem ei concederet, ſed hac conditione, vt quo ſolum poculo ipſe vellet biberet, quo conceſſo, vt illud poculum frangeretur,iuſſiſſet,nonne tibi videtur ſatis eſſe hoc ad intelligendam medici voluntatem noluiſſe ægrotum illud vinum bibere?

Hoc igitur etiam ille legislator effecit, vt oſtenderet,ſe nolle amplius illa ſacrificia,cum illotum locum euerteret.

Cum autem hoc ſcirent legis obſeruatores imperante Iuliano Apoſtata.

Cum ab eo ſuaderentur, vt ipſi quemadmodum ſolebant ſacrificarent (videbatur enim facile fieri poſſe, vt ab ijs ad ſua ſacrificia eos alliceret atque traheret) ei reſpondere extra Hieruſalem ſacrificare non poſſe. ſin autem permitteret, vt templum renouarent, ſe poſtea ſtatim ſacrificaturos eſſe.

Quòd ipſi maximo animi ardore facere cęperunt. Sed cum Deus hæc amplius nollet ſacrificia hoc propoſitũ, atque conſilium penitus impediuit. Nam cum fundamenta iacere incepiſſent, ex illis exiuit ignis, qui quæcunque ibi erant, quemadmodum alio loco fuſius pertractauimus penitus combuſſit. Quis intellectus hac ratione non reuincetur?

Quid autem opus eſt rationibus vbi verba ipſius Prophetæ Malachiæ ſatis aperta habemus? Ait enim per illum Dominus. *Non eſt mihi voluntas in vobis, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.*

Quibus verbis profectò vides apertè gentium conuerſionem eſſe prædictam (de quo paulo ante dictum eſt) aperteque legis oblationes, & ſacrificia remoueri, atque auferri, quæ (quoad ſe) nullam habebant vim neque efficientiam ad hominum ſanctificationem, ſed pro illis illud puriſſimum veri agni ſacrificium, qui in ſanctiſſimo altaris ſacrificio offertur, quod in omnibus chriſtianorum Eccleſiis nunc offertur.

Ad quod & illud non parui momenti adiungam, quod ex ſuperiori ratione, & auctoritate conſequitur, quòd quemadmodum Deus loco ſacrificiorum vertendo nobis, ſe nolle amplius huiuſmodi ſacrificia, ſignificauit, ita quoque illa iudæorum tam veteri, & nobili, euertenda republica, vt ne veſtigium quidem vllum reliquum ſit, ſe nolle amplius Iudæorum Deum vocari ſolum, ſed omnium gentium, cum pro omnibus veniſſet, vt Abraam prius, deinde omnibus prophetis policitus erat, apertiſſimè ſignificauit.

Ita .n. inquit per Iſaiam. Cap. 54. *Dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus ſanctus Iſrael, Deus omnis terræ uocabitur.*

Quid ſibi vult, non vocabitur amplius vnius populi Deus, ſed omnium populorum vniuerſique terrarum orbis.

Quod cum ſuperiori auctoritate conſentit, vbi Dominus, inquit ſuum nomen eſſe magnum in omnibus gentibus, quodque vbique ei oblatio munda offertur.

Quod & Iſaias reſtatur cum inquit. Rom. 15. *Erit radix Ieſſe, & qui exſurget regere gentes, in eo gentes ſperabunt.*

Itaque hæc noua dominatio, & regnum in omnes Iudæos, omneſque gentes, ſine perſonarum acceptione vniuerſale futurum eſt.

Propter

Propter hanc cauſam Propheta cum vtriſque verba facit cum inquit. Congratulamini gentes populo Dei. Hoc illud eſt, quod facere cogitauit Deus cum illam nobilem rempublicam euertit, vt doceret, non eſſe huius præcipui populi, ſed omnium populorum Deum, vt ſuperiores auctoritates teſtantur.

Ad quid ſuum templũ, & illud regnum excindere, ſi voluiſſet illius populi tantum eſſe Deum, nihilque aliud ſibi propoſuiſſet? Illud memoria teneas, quod initio dixi, quòd cum vellet æternus pater, filium ſuum vnigenitum humana carne indutum mittere, vt mundum redimeret, conſentaneum fuit nouum creare populum, vbi cognoſceretur, prædictus eſſet, & expectaretur, de cuius genere originem duceret, & carnem humanam aſſumeret.

Hoc igitur facto, mundique redemptione conſumata, nihil erat, quod Deus pręcipuum populum haberet, cum omnium redemptor eſſet. Quamobrem, vt cum cęmentator fornicem ædificare vult, formam priùs ſtatuit ſupra quam deinde fornicem conſtructurus ſit, quo conſtructo formam remouet. ita Deus illum præcipuum populum ad id, quod diximus, cũ quæreret eo confecto, nihil erat quod amplius priſtinum nomen, quo diceretur præcipuum eſſe Dei populum retineret: erat enim omnium cõmunis, & vniuerſalis Deus.

C A T. Nihil eſt mea ſententia quod contra ea, quæ antedicta ſunt afferri poſſit, tam aperta eſt hæc ratio, totque ſacræ ſcripturæ teſtimoniis comprobata. Quid tamen dices ad ea, quæ ſæpe ſcriptura repetit, cum has promulgat leges. *Quod hæ leges in perpetuum, vel in æternum ſeruandæ ſunt.*

M A G. Conſuetudo eſt eorum, qui ſacram interpretantur ſcripturam, vt per certa, & nota, incerta, & obſcura exponant. Cum autem tam notis argumentis, legis cęrimonias, & ſacrificia ceſſaſſe probauerimus, hoc quoque modo illud verbum interpretandum eſt, in perpetuum vniuerſum ſcilicet tempus, quo Deus conſtituerat, illas eſſe ſeruandas, quod eſt vſque ad Saluatoris aduentum.

Hoc quoque modo intelligitur id, quod dicit lex de ſeruo, ſi poſtquam elapſi fuerint ſeptem anni ſeruus iuri ſuæ libertatis renunciauerit ſit ſui dñi in æternũ ſeruus. Hęc autẽ æternitas intelligitur dum ſeruus viuit. Cũ Propheta Dauidi minaretur, quod miſerit ad occidendum Vriam dixit, gladio Dei in æternum illius domo non eſſe egreſſurum. cum autem Eliſeus Bezi ſuo familiari dixiſſet eum & totam ſuam domum in æternum perpeſſurum eſſe Naam lepram his duobus locis non intelligitur hic illud verbis in æternum niſi diuturnum aliquod tempus.

Hac quoque ratione intelligitur illud in lege, dum ſcilicet illa lex ſeruãda eſſet, quod erat dum ille veniſſet, qui nouam legem promulgaturus

nouam lucem, nouamque rerum diuinarum cognitionem allaturus erat.

CAT, Hac in re mihi ſatisfactum eſſe fateor, ſed alia mihi ſuboritur dubitatio.

Non enim videtur eſſe conueniens, Deum dediſſe legem quæ ad tempus tantum ſeruanda eſſet, magis conſentaneum videbatur promulgaſſe legem, quæ perpetuo duratura eſſet.

MAG. Non decet humanam prudentiam ſuo modulo, ſuaque ratione metiri, atque examinare, quæcunque ſtatuit, atque iubet Dominus. Qđ neque Ariſtoteles ignorauit, qui (teſte ſancto Thoma) inquit, quod quicunque diuino numine afflati ſunt, non debent ab humana ratione conſilium petere. Cum hi aliam habeant marinam chartam alium magnetem humana prudentia certiorem.

Cum autem Deus ita ſtatuerit (vt pluribus ſuperius probauimus) nō poteſt hic noſtra imbecillis ratio opponi, licet neque hęc in Dei operibus deeſt: tam enim perfectæ diſpoſitæ, & deſcriptæ ſunt, vt ex his, quæ hactenus a nobis dicta ſunt ſi ſcires philoſophari, per te ipſe colligere poſſes. Nam maior, & potior legis pars illa eſt, quæ Deus ſuo conſcripſit digito, hactenus diximus eam non ceſſaſſe, neque ceſſaturam eſſe.

Quod autem attinent ad leges ſacrificiorum, quę ex animalibus fiebāt audiſti hæc omnia illius ſummi ſacrificij, in quo Saluator ſe ipſe obtulit pro totius mundi peccatis fuiſſe figuram. ob id veniente luce, & veritate tum vmbra, tum figura ceſſauit.

Quod non ſolū ratione verum etiā Malachiæ auctoritate & Chriſti ſacerdotio, quod ſecundum ordinem Melchiſedech eſt non Aron, & in primis templi euerſione, qui ſacrificiorum locus erat, probauimus.

Reliquum eſt, vt dicatur de iudicialibus, ideſt de legibus, & inſtitutis, quibus populi iudices, ciuiles cauſas iudicabāt. Ad quod reſpōdemus eas leges ad illum populum, & ad illam iudææ prouinciā, in qua habitabant fuiſſe accommodatas.

Cum autē probatū ſit, Meſſiā ad ſaluandas omnes gentes veniſſe, ſuumque Euangelium in omnibus gentibus prædicari oportere, vt uenit minimè fieri poterat, vt leges ſancirentur, quibus vtiliter omnes orbis terrarum gentes vterentur: quæ quàm ſunt differentes locis, & linguis, tam etiam moribus, cupiditatibus, conditionibus, terræ, & cœli, quod eos tegit, & ſuis influentijs afficit qualitatibus, inter ſe differunt.

Quare conſentaneum fuit, vt tum Eccleſia, tum principes, & reſpublicæ chriſtianæ per ſe quæque ſua inſtituta ſuaſque leges ſancirent, & promulgarent, quæ illius loci, cui imperante fęlicitatē reſpiciant. Verum tamen, & illud eſt, quod ex illis veteribus legibus, illas delegerunt, quę omnibus locis, temporibus, & populis eſſent vtiles. Vt publicam eccleſiæ miniſtris mercedem ſtatuere, neque tamen in eaius habere, qui cogitatò ho

minem

minem occidiſſet,& cætera huiuſmodi.Vt autem ad omnia reſponſum ſit. Iam dictum eſt,Deum nos obligaſſe penitus, vt quæcunque nobis iuſſiſſet Meſſias faceremus,& quæcunque dixiſſet,crederemus.

Et quemadmodum Deus delegit Moyſen,& eum ſpiritu ſuo repleuit,vt ſuas promulgaret leges, ſic & hic Dominus duodecim delegit Apoſtolos, ſuper quos ſpiritus ſanctus deſcendit, vt per illos nobis ſuam declararet voluntatem, nobiſque iuſſit,vt eis tam quam ſibi obediremus. Et ita illis dixit.Luc.10. *Qui vos audit me audit,& qui uos ſpernit,me ſpernit.* Illi deinde in vnum locum congregati,primum celebrarunt concilium,quod in eccleſia fuerit,in quo ſtatuerunt, vt tam circuncisio,quàm cætera legis onera,& cerimoniæ,vnà cum morte Chriſti tollerentur. Hoc autem vnà cum illis,quæ hactenus a me dicta ſunt,ſatis ſint ad illarum rerum,quæ dicta ſunt,veritatem cognoſcendam.

Et quemadmodum ipſi ſpiritu ſancto afflati hæc ſtatuerunt, ita etiam eodem Spiritu ſancto ſabbatum in diem Dominicum commutarunt. Ratio enim,quam legislator adduxit ad illum diem ſanctificandum, illa fuit,quòd illo die mundi fabrica,quem ad hominum vſum,& commoditatem creauerat,confecta fuit.

Quod eo die conſiderari voluit, vt pro eo omnium bonorum datori gratias agerent.Cum autem noſtræ redemptionis beneficium, quod eſt Paſſionis,& Reſurrectionis Chriſti Saluatoris, eò maior eſſet,quo magis preſtat,eſſe homines diuinos, quod hoc beneficio conſequimur,quàm eſſe humanos,quod illo;iure optimo Eccleſia Apoſtolorum traditione, Spiritu ſancto recta ſabbati obſeruationem in diem dominicum commutauit,vt hunc in conſideratione, contemplationeque noſtræ redemptionis beneficij magis, quàm illum creationis conſumeremus. Quod maximè conuenit cum eo,quod idem Dominus dixit per Iſaiam,cum nobis iubet vt præteritorum beneficiorum recordemur,quòd noua multa, & magna facere vult,vt cætera obliuiſcamur.

CAT. Valde humanus intellectus lętetur,cum ratio fidei aſentitur. ſic & ego valde delectatus ſum ratione,quàm adduxiſti licet hæc legis mutatio non in ſola ratione ſita ſit,ſed in ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quæ a te allegata ſunt.

Illud autem vnum mihi reliquum,eſt quod a te ſcire deſidero, cur ſcilicet multa,quæ matrimonio coniunctis permittebantur ab illa lege,& aliis huiuſmodi,nunc autem in noua non permittūtur lege,licet Deus eſſet, qui illud permitteret.

MAG. Ad id accipe.Non eſt inconueniens,leges, & omnia humana pro temporum diuerſitate,& perſonarum mutari.Illud omnibus compertum eſt,aliū cibū pueris,aliū iam adultis naturā paraſſe. Illos enim lacte nonnulliſque micis,hos autē ſolidioribus cibis ſuſtentat.

Propter

Propter hanc cauſam illis teneriores dentes dedit. Illis autem primis ſublatis dentibus, alios firmiores, vt duriores cibos comedant, tribuit.

Quamobrem tibi ſciendum eſt, mundum, & hominem ſuas ſpirituales ętates habere. Suam enim habuit infantiam, & ſuam perfectam ętatem, quam non annorũ, ſed gratiæ gradibus, qui tribuuntur illi, metimur.

Ante enim Saluatoris aduentum perpauca erat gratia, quæ vniuerſim mundo dabatur, & perpauci, qui illã acceperint. Propter hanc cauſam Apoſtolus nonnullos homines infirmos, & imperfectos paruulos vocat, & eis dixit ſe lac tradidiſſe, doctrinam ſcilicet faciliorem, & ab ea differentem, quam tradebat illis, qui iam adulti eſſent.

Hoc quoque modo dicimus ſuam pueritiam, perfectamq; ętatem mũdum habere. Pueritia fuit ante Chriſti aduentũ, qui fons, & auctor fuit gratię, qua nos illud Chriſti paſsionis diuinum ſacrificium dignos effecit.

Cum autem eo tempore gratia pauca eſſet, infirma quoque valetudo erat; & exiguis finibus continebatur, in parua enim Iudęę regione tantũ reperiebatur, quò aurora tantum luminis fidei peruenerat.

Plus tamen cum illa ſuperſtitionis, quàm verę religionis erat: illius enim duces, qui Sacerdotes erant, & Phariſei auaritia, ambitione, ſuperſtitione, hipocriſia, inuidia penitus ieiuni erant: & propter hanc cauſam Saluatori mortem machinabantur.

Aetas autem mundi perfecta, & virilis fuit poſt aduentum Chriſti, quo tempore tam copioſè dabatur gratia, vt impoſitione manuum ſolum Apoſtolorum, illis dabatur Spiritus ſanctus cum omnibus donis ſuis.

Tunc igitur inuitis omnibus Imperatoribus, & Regibus gratia, & Dei cognitio per totum terrarum orbem diffuſa eſt, tunc millia millium martirum ſurrexerunt, qui virili fortitudine, quid dicam virili? diuina fortitudine tam multa, & magna tormenta nuper excogitata perpeſsi ſunt, ut grauiora excogitari, nedum inueniri potuerint. Neque id in vno hominũ genere, ſed in omnibus locis, & terris, quæ Romano Imperio parerent.

Tunc aderant examina, & agmina monachorum, qui in ſolitudinibus verſantes vitam Angelorum agebant.

Tunc ſancti Pontifices, confeſſores, virginum chori, & hi tanta multitudine, vt (quemadmodum ſuperiùs diximus) in vnica Aegipti ciuitate viginti millia virginum adeſſent: legis autem tempore hæc diuina virtus pęne non erat cognita, & multo minus culta, imo dedecori erat. Cum igitur inter has duas mundi ætates tantum interſit, ille prudentiſsimus legiſlator, cum illius infirmę ætatis rationem duceret, multa permiſit, quæ hoc tempore non permittuntur. Diſpenſauit enim ut multæ haberentur vxores, quòd hac tempeſtate non permittitur: naturale enim eſt vni marito vnicam vxorem eſſe; quod quidem in multis tum auibus, tum alijs animalibus cernitur.

Permiſit

Permiſit vxori libellum repudij dari, cum ea non erat vir contentus, ne illam interficeret. Illorum auaritiæ conceſſit, vt alienis populis pecuniam fęnerarentur, quorum nihil in gratiæ lege permittitur: in quo illius perfectio, & præſtantia cernitur.

Mandata præterea eis dedit circa opera exteriora; quod nondum. erāt ſatis accommodati (vt diximus) ad rerum interiorum, & ſpiritualium contemplationem. Vt autem plenius intelligatur, quàm ipſi terreni eſſent, animaduertas, quod maior pars illorum, quæ illis tum leges, tum prophetæ, permittebant & minabantur eo tempore, corporis ſunt tum bona, tū mala, vt genti, quæ penitus ex carne erat, cum illa eſſent, quibus maximè mouerentur. ſunt tamen longe præſtantiora ſpiritualia, & æterna, quàm omnia corporis bona, licet de his nonnumquam mentio fiat, ſed id raro. Deus enim vocabat ad hoſtium, vnde ſibi reſponderetur. Quo firmiori argumento poſſumus vti ad illius populi imperfectionem comprobandam, quam adduci Deum, vt illi populo dicat, ſi mea mandata ſeruaueritis, bonæ terræ poſſidebitis?

Cum igitur tantum interſit inter has duas mundi ętates, quantum inter hominis puetitiam, & perfectam ætatem, quid mirum ordinaſſe diuinam ſapientiam, quę tamquam pia mater noſtræ infirmitatis rationem habet, diuerſas leges, alias mundo iam puero, alias iam adulto, & viro facto, & nonnulla illi ætati promiſiſſe, quæ huic omnino negat?

CAT. Solutis iam omnibus meis quæſtiunculis, alia mihi reliqua eſt, quomodo, ſi res ita ſe habet, illa Saluatoris verba verificantur, & adimplentur.

MAG. Huic quæſtioni illæ præceptor, qui de cęlis deſcendit ſatiſfacit, qui prolatis his verbis declarat ſeipſum illa verba proferentē, quo nam ſcilicet modo eam legem adimplere volebat, atque perficere. Nam incipiens ille ab illa lege, quæ dicit, *Non occides* in qua homicidium prohibebat, vlterius progreditur, & cordis iram prohibet, & oris verba cō tumelioſa, quæ ſæpe ad homicidium aditum patefaciunt, lex prohibet adulterium cum aliena vxore, ſed ille oculorum viſum, & cordis concupiſcentiam prohibet, quæ ad adulterium adhortatur.

Lex permittit vxori libellum repudij, quæ eſſet viro moleſta, dari, ſed ille non permittit hoc, imo qui eam reliquit damnat, & qui eam ducit adulterum vocat.

Lex iubet ne Dei nomen in vanum aſſumamus, ſed ille vult nullo modo neque vere, neque falſo teſtemur, vt hac ratione caueamus, ne eius nomen in re non vera teſtemur. Lex iubet, vt noſtros diligamus amicos, & ipſe vult vt nos inimicos diligamus. hortaturque vt Deum pro illis oremus, illiſque benefaciamus.

Illud quoque iubet, ne illis, qui nobis malefacere vellent obſiſteremu

& vt

& vt ſi quis vellet nobis palium eripere, & tunicā concederemus potius, quàm rixas, & lites excitare, ex quibus odia, & maleuolentiæ proficiſcū tur. Videas igitur quæſo frater mi quo pacto ipſe Saluator, qui ea protu lit verba ſtatim eadem his exemplis interpretatus eſt.

Illud quoque ſcias volo, alia eſſe in lege mandata, quæ iure optimo, pru dentique conſilio illis temporibus, illique populo lata fuerunt. Erat enim vndique ille populus gentibus circundatus, ob id periculum iminebat, ne vicinorum vitijs coinquinarentur.

Propter hanc cauſam diuinus ille legislator, vt in omnibus, quæ ad vſum vitæ pertinent, vt in cibis, veſtimentis, terræ cultura, ſatione, & alijs huiuſmodi rebus, quæ quodammodo indifferentes ſunt, eſſet diuerſus. Vt quemadmodum diximus harum rerum, diuerſitas, quæ ad corpus pertinent, eos excitaret ad ea, quæ potiora ſunt, & efficeret, vt ab illorum vitijs, & moribus abhorrent, quorum cibos ſordidos, & abominandos arbitrarentur.

Has autem leges de illis rebus, quæ per ſe indifferentes ſunt, ſed ei tempori, & ad id, quod diximus neceſſariæ, noſter quoque Saluator adimpleuit. cum nobis iubeat, vt eaſdem, in ſenſu ſpirituali, qui in illis incluſus eſt, & præſtantior, & illius ſanctitate ſummique legiſlatoris ſapientia dignior, ſeruemus: illud nobis ſit in exemplum.

Cum lex iubet, vt taurum, vel hædum ſacrificemus, in altero iubet, vt ſuperbiæ vitium deprimamus, in altero carnis luxum cohibeamus. Cum autem iubet, ne ei animal ſine cauda, & ſine aure offeramus. illud nobis innuit, ſibi non placere ſeruitium, cum eſt contra obedientiam, & ſine perſeuerantia.

Cum autem prohibet, ne ſibi aues ex rapina viuentes offeramus, docet ſacrificium ex re aliena non eſſe ſibi gratum. Cum vero iubet, vt ſibi columbas offeramus, ſimplicitatem a nobis poſtulat, cum verò turtutes, caſtitatem, cum agnos, manſuetudinem.

Quæ virtutes Deo gratiores, quàm hæc animalia, ſunt. Adſunt præterea alia mandata, quæ in cortice, non videntur religioſa, nec tanto legis latorē digna. Quapropter gentes Hebræorum legem quandam ſuperſti tionem (vt ſuperius diximus) exiſtimabant.

Quæ præter verborum ſenſum, ſpirituales ſententias, quæ præcepta, & mandata ſalutifera ſunt, continent. Huc quoque afferamus exempla. cū lex ait ſues commedas præter verborum ſenſum illud indicat, ne ſordidus, & turpis eſto. cum ait nihil cum ſanguine comedas illud ait, tuo pro ximo, neque mortem deſiderabis, neque illum odio proſequeris. cum ait auem ex rapina viuentem ne comedas, illud ſignificat, ne imbecilles op primas, neque aliena ſurripias.

Cum ait, non alligabis os boui triituranti, illud indicat mercede operarium

rarium ne fraudabis, cum ait Hædum in lacte matris ſuæ ne coquas nobis illud ſignificat calamitoſo calamitatem ne inferas. Cum ait ne terram diuerſo ſemine ſeminabis. illud ſignificat: cum verbi Dei ſemine vanam doctrinam,& periculoſam ne commiſceas.

Cum inquit. Non arabis terram cum boue, & aſino. illud admonet, ne infirmo ſarcinam robuſtioris imponas, neque in laboribus cum parem reedas.

Cum iubet ne homines veſtibus induantur ex lino, & lana, iubet, ne ſimus obſcuri, ſed aperti, & ſimplices: ex lino enim interior, & ex lana exterior veſtis fit. Dicere autem, ne induas veſtem ex lino, & lana nihil aliud eſt, quàm dicere in interiori parte aliud non habeas, aliud in exteriori, ideſt ne ſis ſimulator, atque diſſimulator neque falſus, neque deceptor. neque duos vultus habebis, quod & Eccleſiaſticus ait. *Non accipies faciem aduerſus faciem.* ideſt ne quid habeas in corde, & aliud diuerſum verbis falsò oſtendas.

His igitur, & alijs exemplis intelliges frater, quam probè dixerit Saluator, ſe non ad ſoluendam legem, ſed ad eam adimplendã veniſſe. Hoc enim melius apimpletur, quàm ſi fieret illud, quod verba ſonant. Sin autem aliter ſe haberet, quid religionis, quid ſanctitatis erat non induere linum, & lanam? vel potius hoc quàm illo modo terram arare, vel ſerere vt lex iubebat.

Illud fideles ſtatim intellexerunt vbi venit Saluator. Vt Philo nobiliſſimus inter Hebreos Hiſtoricus teſtatur, qui narrat, quòd fideles Hebræi, qui apud Alexandriam vitam agebant ſanctiſſimam, hoc modo quo ſuperiùs dictum eſt philoſophabantur.

CAT. Hac ratione philoſophandi ſacramque ſcripturam intelligendi. Præceptor ſum magnopere delectatus. Hæc enim interpretatio eſt illo Domino digna, qui cum ſit ipſa ſanctitas,& bonitas, illud tantummodo approbat, quod virtuti, & ſanctitati congruit.

DIALOGVS DECIMVS,

In quo de cœcitate, & miſeria, in qua viuunt Habrei, qui Saluatoris fidem non ſuſceperunt, agitur.

CATECHVMENVS.

HIS petitionibus miſsis, reliquum eſt, vt aliud a te petam, quod fortaſſe in hac re primum locum tenet, ſcis. n. Hæbreum populũ, fuiſſe ex omnibus totius terrarum orbis populis a Deo delectum, eique præcipuè Chriſti diuitias eſſe promiſſas, non temporales (vt optimè probaſti) ſed ſpirituales, quæ ſunt (vt dixiſti) gratiæ, & gloriæ bona. Quod autem ita ſe habeat, per ſpicitur ex eorum nominibus, quibus hæc bona promiſsa ſunt, quæ ſunt Domus Iacob, populus Iſrael, Mons Syon: Hieruſalem, Domus Dauid, & alia huiuſmodi. Et ita ait Deus per Zachariam.

Effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Hieruſalem Spiritũ gratiæ, & preciũ. In quibus verbis noĩe Hieruſalẽ totũ intelligitur regnũ, totũ. q̃ pro parte præcipua, quæ figura ſæpe in ſacra ſcriptura adhibetur. Idẽ Deus c. 43. Iſaiæ cũ loqueret̃ cũ ſuo populo ſub pſona Iacob, ſic inqt.

Hæc dicit Dominus creans te, Iacob, & formans te Iſrael. Noli timere; quia redemi te, & vocaui nomine tuo. meus es tu, cum tranſieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te, cum ambulaueris in igne non combureris, & flama non ardebit. In capite autem ſequenti, cum eodem Iacob verba faciens inquit. *Noli timere ſerue meus Iacob. Effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam.* E ne intelligerent, id vt litiera ſonat ſtatim huius aquę interpretationẽ ſubdit, cũ inquit. *Effundam ſpiritum meũ ſuper ſemen tuũ, & benedictionẽ meã ſuper ſtirpẽ tuã, & germinabunt inter herbas quaſi ſalices iuxta præterfluẽtes aquas* Multæ aliæ huiuſmodi auctoritates reperiuntur. Nã gratiæ, & diuitiæ, q̃ in terris promittũtur ſub his nominib. ꝓmitti ſolẽt. Id igitur cũ ita ſit, oẽs filij Iacob videtur huiuſmodi gratiarũ futuri participes. Qđ in ea gentium parte, q ſua incredulitate cęci ſunt adimpletum non vr. Ad id pręceptor mihi reſponderes velim.

MAG. Multa mihi in mẽtẽ veniũt, qb. ad id tibi reſpõdeã. Et ne ibi ſit confuſio vbi eſt multitudo, in hoc elaborabo, vt omnia ordine exponam;

Et antequam ipſam rem aggrediar tibi exponam,quonam modo egerit Saluator cum illo populo, quanti eum fecerit, quamque mercede ei tribuerit eo tempore, cum memoria eius peccati, quod in eum omnium ſententijs comiſit,erat adhuc recens, & penè ſanguine perfuſa.

Primum enim ipſe Dominus cum ſe in terris manifeſtauit, prædicareque cœpit, cum illis ſemper verſatus eſt, ſuæ doctrinæ lumen illis tradens, exemplis ſuæ ſanctiſsimæ vitæ docens,morbos curans,ſuorum miraculorum multitudine illos ad ſe trahens.

Cum autem ad prædicandum ſuos diſcipulos miſit,illis iuſſit, ne ad gẽtium terras irent, ſed ad oues, quæ domus Iſrael perierant. Vbi autem ad cęlum aſcendit, omnes ijſdem fungebatur muneribus In Hieruſalem, quoad ſeipſos in totum terrarum orbem diſtribuerunt:qui autem ſancto Stephano martire necato Hieruſalem dereliquerunt, ij (vt teſtatur S.Lucas, ibant per omnes Iudęę ciuitates ſolis Iudęis, non autem gentibus prædicantes. De Sancto autem Petro, & Ioanne, qui Eccleſiæ columnæ erant,inquit idem S.Lucas,quod conuenerunt,cum S. Paulo, & S.Barnaba ita, vt prædicationem inter ſe diſpertirentur, ob id S.Paulus,& S. Barnaba gentibus Sãctus Petrus, & S.Ioannes Iudęis prædicarunt: de ſanctitate autem illius temporis in omnibus Iudęorum Eccleſijs,& in primis in ciuitate Hieruſalem, quid dicam? De omnibus autem illius ciuitatis fidelibus, Idem S. Lucas inquit, quòd licet tam multi eſſent, tamen vnicum cor, vnicamque animam in Deum habebãt, omnes quoque ſuas vendidiſte poſſeſsiones, & precium illorum ad pedes diſcipulorum poſuiſſe, vt cum pauperibus, vt illis videretur,diſtribuerent teſtatur, idem S. Lucas, omnes quoque ait quotidie in templo in orationibus perſeueraſſe,& cum ſuas reuerterentur domos, ſacram communionem cordis ſimplicitate, ſumpſiſſe,& quotidie in ſanctitate, & Dei timore auctos eſſe,& Spiritus ſancti donis repletos fuiſſe, illorum quobue virtutis S. Paulus maiorem teſtatur perfectionem, quod non ſolum non ægre ferebant ab incredulis moleſtia affici, & conturbari, ſed inde maximam voluptatem capiebant.

Ea tandem erat illius vitę ſanctitas, & ſimplicitas, vt cum vellet Apoſtolus fidem, & ſanctitatem Theſalonicenſium fidelium, cui ſcribebat, celebrare, dixit eos fidelium Eccleſiæ Iudęę fuiſſe imitatores, cum perſecutiones,quibus ob eandem cauſam afficerentur, maxima cum fide paterentur.

Magnæ ſunt omnes hæ laudes, ſed non minus mihi videtur eſſe illud, ſua bona penitus (vt diximus) renunciare, cum inde perfecta illorũ virtus cognoſcatur.

Nam (vt quidam dixit ſapiens) vt ille lapis, qui lidius dicitur auri puritatem indicat, ſic aurum eſt virtutis experimentum.ille. n. oĩno virtute præditus eſt,qui tum aurum,tum ceteras mundi diuitias negligit.

Hinc

Hinc cernere licet, quàm copioſè ſuę gratię diuitias illi communicauerit populo, cum adhuc illius culpæ præcedentis tam recens memoria eſſet.

Quid autem de illa fidelium admirabili ſanctitate, qui Alexandriæ de Circuncisione crediderunt, dicam? Quæ cum maxima ſit memoria præ omnibus rebus, digna, quæque maxime ad animos fidelium confirmandos conducit, hoc loco eandem verbis Philonis Hębrei grauiſſimi auctoris, qui eam narrat, adſcribere volui, qui quidem mirificas illorum virtutes ſimpliciter nullo verborum ornatu, ſed quidquid de illis, vel videbat, vel ſciebat, fideliter narrat.

Primum igitur de illis ait, quod relictis facultatibus, & auocamentis omnibus ex illorum cordibus omnem curam, & ſolicitudinem extirpabant, & extra mœnia exientes viuebant in hortis, aut vi lis ſolitarijs, amantes ſolitudinem non hominū odio, ſed ad cauendos congreſſus cum diſsimilibus, qui ſibi impedimento eſſe poſſent, quominus per arduam viam ad perfectionem ſcanderent: infetius autem cum de ijſdem verba faceret, ſic ait. Hoc genus reperitur in multis orbis regionibus meritò, vt abſolutæ probitatis receptum a Gręcis, atque barbaris.

Maxime tamen in Aegypto frequentatur, per præfecturas ſingulas: præſertim circum Alexandriam.

Ex omnibus autē locis optimus quiſq; therapeutarū tanquam huius generis patriam colonus mittitur in locum quendam aptiſsimum ſitum ad ſtagnum Mariam in terreno colle accliui leniter tutum ſimul, & laudatum ab aeris temperie: ſinguli autem habent ſacras Hediculas, quæ ſemna, ſeu monaſteria vocant, vbi ſolitarij ſanctæ vitæ miſterijs dant operā: nec cibi, potuſve quidquam eò inferunt, aliudve in vſum corporis, ſed legem tantum, & prophetarū oracula diuinitùs prodita, hymnos, & quædam alia pietatis, ſcientiæque promouendæ vtilia, & ſcripturarum admonitionibus, & diſciplina eruditi in dies maiores ſibi comparant vires in vitæ perfectæ aſsiduis laboribus, in hoc ſtudio totum diem ab ortum uſque ad occaſum ſolis terunt, neque ſolum litterā verumetiā myſticos ſenſus legis per ſautorum expoſitiones addiſcunt.

Quoniam ſub apertis verbis credunt latere ſecreta naturæ coniecturis explicanda probabilibus.

Habent enim priſcorum commentarios, qui huius ſectę auctores multa monumenta reliquerunt de allegorijs huiuſmodi, ad quorum imitationem poſteri ſe accommodant.

De lege enim tāquam de animali corpus habenti, quod littera eſt, & quidquid viſui apparet, & habet animam, qui ſenſus ſpiritualis, & inuiſibilis eſt, quem inueniunt tanquam, per viſum ſuis intellectibus penetrando illius mirificos ſenſus.

Neque ſolum canticã, & hymnos a ſuis maioribus acceptam canunt, ſed alios pangunt vario metrorum, carminumque genere, rhitmis concinnatos. Primum in quadam ſeuera continentia tanquam in totius ædificij ſpiritualis firmamento ſe continent, ex quo omnes ſuæ exercitationes ſurgunt. Nemo illorum neque commedit, neque bibit ante ſolis occaſum, & ita tempus diſtribuunt, vt diem in ſacræ ſapientiæ ſtudijs conterant, & noctis partem in ijs rebus, quæ ad corporis vſus pertinent.

Alij ſunt, qui tertio quoque die commedunt; illi ſcilicet, qui diuini verbi fame magis laborant. & qui plus etiam de ſublimi ſapientia conſequuntur, & altiora diuinæ ſcripturæ ſecreta deguſtant, ii ſic iis diuinis cibis afficiuntur, vt corporales cibos vſque ad ſextum diem non deguſtent.

Tunc autem non auiditate, aut voluptate commedunt, ſed vt ſuum corpus ſuſtentent cum huiuſmodi hominibus adſunt nonnullæ mulieres. Ex quibus vſque ad ſenectutem in virginitate perſeuerarunt, ſuum corpus integrè cuſtodientes, nulla neceſſitate, ſed ſuarum animarum pietate adductæ, & vt melius in virtutis exercitatione non ſolum corde, verum etiam corpore ſe continerent: turpe enim eſſe exiſtimant, vas ad diuinam ſapientiam conſacratum fœdare, & humanos concubitus cognoſcere eas, quæ diuini verbi ſocietate ſacroſancta, & immortali frui deſiderant.

Ex quo in animabus ſuis filios a morte immunes generant, ſed in ſeparatis virorum, & mulierum cętibus verſantur.

Poſt hæc autem narrat idẽ auctor, quod ſanctas celebrãt vigilias eo quo modo, & nos celebrare ſolemus, & maxime diebus, in quibus paſſionis Chriſti memoriam facimus, cum totam noctem in ieiuniis, orationibus, & ſacrarum ſcripturarum lectionibus terere ſolemus. Narrat quoque viam, & rationem, quam in diuinis officiis ſequebantur, quemadmodum vnus in medium ſe recipiebat, & honeſta, ac grata męlodia pſalmos cantabat, vtque hic vbi verſum pronunciaſſet vnum ſtatim omnis chorus cantabat alterum, quodque illis diebus in lectis noctu non dormiebant, ſed ſuper nudam terram, neque bibebant vinum, neque carnem coctam degubant. ſed illorum cibus erat tantummodo panis, & herbæ ſale conditæ, & aquam tantummodo bibebant. Deſcribit præterea formam, qua ſacerdotes, & miniſtri ſua munera exercebant, quodque ſuperior prælatura erat epiſcopalis dignitas, & multa alia ſimilia illorum vitæ, & conſuetudini, qui noſtris temporibus a communi conſuetudine ſe ipſos ſegregantes in eccleſias, & cęnobia ſe recipiunt, vt ibi religioſam vitam degant.

Quidquid ſuperius dictum eſt ſcripſit hic grauiſſimus auctor: ex quo licet videre, quàm ſanctitas, & gratia in fidelibus, qui de circuncìſione crediderant illis temporibus floruerit.

Cum

cum illa quæ hic deſcribetur vita tot virtutibus, & præſertim mira abſtinentia exornata,potius angelorum,quàm hominum vita videatur.

Hic autem non deſijt huiuſmodi fidelium fides,atque pietas. Nam ante quàm Hieruſalem euerteretur, & poſt etiam in habitantibus eam ſemper epiſcoporum fide,& vigilantia,qui eam adminiſtrarunt eccleſiam,vſque ad Adrianum Imperatorem fides perſeuerauit.Eo enim tempore iterum defecerunt Hebræi,& iterum euerſi fuerunt,& de ſua terra , vt ſuperius narrauimus depulſi fuerunt. Et ad hoc vſque tempus Euſebius quindecim ſucceſſiue Epiſcopos his verbis narrat. Vſque ad tempus Adriani quindecim præterierunt Epiſcoporum ſucceſſiones, qui omnes antiqua origine iudæi fuerunt:ſed deinde conuerſi firmiores in fide fuerunt, & ij, qui ſacerdocio digni habiti ſint ab ijs, qui de hominum vita, & moribus iudicare poſſent.

Illud quidem nemo negare poteſt,Eccleſiam ab ijs eſſe productam, & conſeruatam,qui ab Apoſtolis vſque ad dictum tempus digniſſimi ſucceſſerunt.quorum autem quindecim Epiſcoporum primus fuit Iacobus frater Domini,poſt eum dilectus fuit Simon, tertius fuit Iuſtus, quartus Zacharia: Tobia quintus,Beniamin ſextus : Ioãnes ſeptimus , octauus Mathias ; nonus Philippus : Seneca decimus , vndecimus Iuſtus , Leui duodecimus : decimus tertius Effrem : Ioſephus decimus quartus ; Iudas decimus quintus.

Hæc dicit Euſebius, in quo licet videre quomodo fides, & religio fidelium Hieroſolimitanorum vſque ad tempus huius vltimæ calamitatis perſeuerauit. Poſt autem hoc tempus diffuſa eſt in alias prouincias vbi paulatim ille priſtinus ardor imminutus eſt.Idem accidit fidelibus,qui ex gentibus crediderunt,qui ex illo priſtinæ Eccleſiæ ſtatu perfectiſſimo in hunc quem hoc tempore videmus, & lugemus,inciderunt.

Illud idem filijs Iſrael contigit cum promiſſionis terræ iam quaſi potiti erant. Nam cum iam recentia eſſent ea, quæ mirabilia effecerat Deus dum illã ſibi comparabant terram , viuique eſſent illi , qui oculis ea conſpexerunt in fide ſe continuerunt , & ſeruitio , quod ſuo liberatori debebant , ſed multi idolis ſeruituti ſe dediderunt.

Hæc eſt mundi conditio, qui numquam eodem tenore procedit imo vt ſphæricus eſt,ita ex vno in alium rem, & in peiorem ſemper labitur.

Quod reipſa in omnibus terrarum orbis rebus publicis experti ſumus & præſertim Aſſyriorum,Athenienſium , Lacedęmoniorum, Perſarum, & Romanorum,qui cum ex paruijs principijs propter iuſtitiæ obſeruationem,diſciplinamque tum in bello, tum in pace neceſſariam ad ſummũ ſtatum aſcenderint, ſed cum iam deficerent , quod illis partum erat, amiſerunt.

Quare noſtra vita, cum horariorum ponderi quæ numquam conquieſcunt, ſed ſemper deorſum tendunt, meritò comparatur.

Hoc idem & caro noſtra facit, quæ cum ſit a terra orta, ſemper nos ad illam, tamquam ad ſuum elementum trahit.

Quamobrem minime mirum videri debet, ſi illius veteris diſciplinæ ſeueritas, caritatiſque ardor temporis proceſſu ita diminuta eſt:

Præſertim cum illi ſantiſsimi viri Apoſtolici, ſanctique patres defecerunt, qui tum verbis, tum exemplis, tum miraculis homines inuitabant, atque inflamabant. Hoc igitur ſit tamquam huius fabricę primum fundamentum.

Illud autem ſecundum ſit, quod huius populi pars debebat in illū credere, pars verò in ſua incredulitate perſeuerare, quod nobis Patriarcha Iacob ſignificauit, qui altero pede claudus permanſit, altero vero bonam valetudinem conſecutus eſt. Cum Angelus illius contigit fęmur, a quo illius populus originem traxit.

Hoc ſignificauit, vt poſtea declarabimus, quòd ſuorum filiorum pars in fide firmi, pars vero claudi, & debiles permanere debebant.

Quod & S. Simon virgini prophetizauit, cum dixit, illius filij aduentu, futurum eſſe, vt multi extollerentur, & multi caderent, non huius, ſed horum culpa. Hoc iam Prophetarum teſtimonijs illuſtremus.

Quod ad primos Iſaias. *ca.4. ait. In die illa erit germē Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ ſublimis, & exultatio his, qui ſalui fuerint de Iſrael, & erit omnis, qui relictus fuerit in Syon, & reſiduus in Hieruſalem ſanctus vocabitur, omnis, qui ſcriptus eſt in vita in Hieruſalem, ſi ablue rit Dominus ſordem filiarum Syon, & ſanguinem Hieruſalem. Tacuerit de medio eius in Spiritu, & ſpiritu ardoris.* Spiritu ſcilicet Dei timoris, & amoris. Idem Propheta docet futuros eſſe paucos fideles, cum dicat, ſi numerus filiorum Iſrael eſſet, ut arena maris, reliquiæ (quæ minor pars eſt) ſalui fient.

Multis alijs locis, multorum cęcitas, qui futuri erant infideles, declaratur, & prophetizatur: præſertim in Danielis Prophetia de ſeptimanis, in qua dicit, quòd poſt ſexaginta duas ſeptimanas Chriſtus occidendus erat, neque amplius illum populum fore ſuum, qui eum negaturus erat, illud autem manifeſtum eſt, quòd ille populus, non erat ei crediturus, qui negaturus erat.

Idem inquit Iſaia cap. 53. quod totum de paſsione, quæ in cauſa fuit, vt multi cęci eſſent, pertractat.

Et ita initio capitis inquit. *Quis credit auditui noſtro? Et brachium Domini, cui reuelatum eſt?* & ſtatim infra ſubdit. *Deſiderauimus eum deſpectum, & nouiſſimum virorum virum dolorum, & ſcientē. infirmitatem, & quaſi abſconditus vultus eius, & deſpectus, vnde nec reputauimus eum.*

In

In fine autem huius capitis ait; quòd hic Dominus, cuius innocentiam declarauit reputandus erat cum ſceleratis.

Ad hæc idem Propheta in illa magna viſione, in qua vidit Deũ in medio duorum Seraphin, vbi iuſſit, vt populo annunciaret, fore, vt oculos clauderet, obturaret aures, & cor indurare, huiuſque cęcitatis ſcelere fore, vt terra vaſtaretur, & fieret, vt nunc eſt deſerta.

Et cap. 49. quod totum de Saluatore tractat cum ſermonem Pater æternus cum filio haberet, inquit. *Hæc dicit Dominus formans me ex vtero ſeruum ſibi vt reducam Iacob ad eum, & Iſrael non congregabitur.* Hoc ait, quòd multo plures futuri erãt, qui non credant, quàm qui credant. Et propter hanc cauſam dixit Dominus per Malachiam. *Non eſt mihi voluntas in vobis, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.*

Quibus autem verbis apertiùs maioris; huius populi partis incredulitas oſtendi poterat, cum dicat idem Dominus ſibi non eſſe voluntatem cũ illis, neque accepturum amplius oblationẽ de manibus illorum, ſed de manibus gentium recepturum? cuius intellectus hac prophetia non reuincetur?

Iſaias autem Propheta cap. 63. oſtendit pariter futurum eſſe, vt partim huius populi credat, partim vero minimè, cum de primis verba faceret inquit *Miſerationum Domini recordabor, & laudem Domini ſuper omnibus, quæ reddidit nobis Dominus, & ſuper multitudinem bonorum domui Iſrael, quæ largitus eſt eis ſecundum indulgentiam ſuam, & ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum. Et dixit: veruntamen populus meus eſt filij non negantes, & factus eſt ei Saluator.*

Hoc de primorum fide dixit. De ſecundis autem ſtatim ſubdit. *In omni tribulatione eorum non eſt tribulatus, & angelus faciei eius ſaluauit eos in dilectione ſua, & indulgentia ſua ipſe redimit eos, & portauit eos, & eleuauit eos cunctis diebus ſeculi: ipſi autem ad iracundiam prouocauerunt, & afflixerunt Spiritum ſanctum eius, & conuerſus eſt eis inimicum, & ipſe debellauit eos.*

Hæc ſunt Prophetæ verba, in quibus animaduertes, quàm huius ſceleris grauitatem adaugeat. cum acceptorum beneficiorum mentionem faciat. Nam vbi ait. *In tribulatione non eſt tribulatus.* Illud ſignificat nũquam defatigatum eſſe, neque ceſſauiſſe ab eorum auxilio in omnibus tribulationibus, quæ ſibi occurrerunt.

Illud præterea addit. *Et angelus faciei eius ſaluauit eos*: per quem angelum, qui nuncius interpretatur, intelligit filium Dei, qui ab æterno Patre in hunc mundum, vt nos ſaluos faceret, miſſus fuit. Ad hæc ait: *Quod redemit eos, & portauit eos.*

Quonam modo portauit eos? quomodo dixit alio loco, quod eos portabat in ſuo ventre, & in ſuis viſceribus, quod eos eleuauit, & exaltauit in omnibus præteritis ſeculis.

Hoc eſt illud, quod pro illis facit Deus. Quod autem illi fecerunt, fuit, cum ad iram ſuis peccatis prouocare, & Spiritum ſanctum affligere cum illius ſanctis ſpirationibus mandatiſque obſiſterent. Poſt hoc autem huius defectionis pœnam addit, cum inquit, eundem Deum amicum conuerſum eſſe eis inimicum. & qui antea pro illis pugnabat, & defendebat, eos debellaſſe.

Hac quoque ratione vſus eſt Natan, vt Dauidis peccati turpitudinem explicaret. Primum narrat beneficia, quibus eum affecerat Deus, vt maius peccatum, quod commiſerat, efficiat. His igitur auctoritatibus ſatis illud quod propoſuimus fore ſcilicet, vt huius populi pars creditura eſſet, pars pars verò non, apertè probauimus.

CAT. Ita plane quod propoſuiſti probatum eſt, vt nullus ſit tam mentis inops, quin id penitus fateatur.

MAG. Quæ dicta ſunt frater mi ad intelligendas Prophetarum ſcripturas clariſſimum lumen ſunt: & qui ſine hoc lumine legunt, facile falluntur, vt qui ad hoc vſque tempus non credunt. Scripturæ enim omnes Prophetiæ, ſi de futuris rebus ſunt nonnunquam a Deo pœnas, nonnunquam præmia, & gratias promittunt.

Quod ita eſt illis familiare, vt eodem capite multa a Deo bona prophetizāt, & interpoſitis quatuor verſibus reuocari videtur diruere quidquid ante cōſtruxerant, atque polliciti erant, & tantummodo calamitates, & pœnas minari. Quod quidem ſæpe legentium animos confundit, cum alias alia alii ſententiæ contradicere videatur.

Hæc igitur eſt certiſſima regula, ne homo in errorem incidat, ſi intellexerit, quod quotieſcunque per Prophetam Deus bona, & gratiam pollicetur, cum ſuis fidelibus ſeruis loquitur: cum vero calamitates, & flagella, aduerſitates, ſeque eos deſerturum minatur, alloquitur improbos, quorum ſceleribus talia debentur. Quod Apoſtolus dixit. Rom. 1 *Ira, & indignatio, tribulatio, & anguſtia, in omnem animam hominis operantis malum. Iudæi primum & Græci, gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum Iudæo primum, & Græco.* Hæc igitur eſt frater certiſſima regula, & cognitio neceſſaria ad prophetarum ſcripturas intelligendas: ſine hac enim quis in hac poſtrema prophetia non confunderetur, cum Iſaias eodem capite, in quo deſinit prædicere bona promiſſa filijs Iſrael, ibi illis euerſionem minatur? Hæc autem animi confuſio ceſſat, cum animaduertitur in prima parte cum probis, in ſecunda, cum improbis verba facere.

CAT. Maximè vtilis mihi videtur hæc regula, ſed tamen ſcire deſidero q̄nā ſint hę minę, q̄ improbis minātur q̄q; pmiſſa, q̄ pbis pmittūtur.

MAG.

MAG. Promiſſa iam tu propoſuiſti, ſed minæ,& flagella ſunt huiuſmodi, vt fieri non poſsit, quin admirentur, qui eas legent: peccato enim cui adſcriptæ ſunt, ex altera parte reſpondent, hoc autem omnium maximum fuit.

In Pſalmo 68. qui totus a capite ad calcem de paſsione Dei pertractat prophetizat calamitates, & vulnera, quæ hoc peccato futura erant, hocq; vt magis perterrefaciant per modum execrationis terrorisque facit Deſtinit tandem hæc omnia in illa verba: *Dederunt in ſeſcam meam ſel,& in ſiti mea potauerunt me aceto.*

Enarrat prætérea minas,& execrationes Propheta cum ſermone haberet,cum Deo hoc modo. *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributiones in ſcandalum.*

Quibus verbis (vt teſtatur S. Apoſtolus, intelligitur menſa, & conuiuium ſanctarum ſcripturarum, quæ animarum noſtrarum proprium nutrimentum eſt.

Qui enim in ſuæ obſtinationis incredulitate perſeuerant, ij ex ijſdē ſcripturis, quæ ſunt alijs lumen,tenebras, & venenum tantumodo percipiunt. Quod in ſecūda execratione ſtatim Propheta declarat inquiens.

Obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. Effunde ſuper eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit,qui inhabitet, quoniā quem tu percuſiſti,perſecuti ſunt,& ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum, & non intrent in iuſtitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur.

Omnia hæc Prophetæ verba ſunt maiores execrationes, maioraque damna, quàm quis animo concipere poſsit.

Nihil enim eſt,homines de ſuis ſedibus eiectos,& exules eſſe,eorum domos ſine habitantibus eſſe, hoc enim nihil, niſi carnē attingit, ſed a Deo petere, vt illorum corda obſcurentur, & ſcelera ſceleribus accumulent, vt a ſanctitate, & iuſtitia deſerantur, & tandem, vt de libro viuentiū deleantur, quid peius excogitari poteſt? neque horum malorum cauſam prętermiſit. Propheta: cum inquit.

Quoniam quem tu percuſsiſti, perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt.

Quid autem addiderunt? notum eſt fuiſſe cōtumelias,& iniurias, cum dicat ęternum patrem percuſiſſe, innuit,eius vnigenitū filium pro mundi peccatis, ſe in ſacrificium offerre. Propter hanc cauſam inquit, eum percuſsiſſe, & morte addixiſſe.

CAT. Hę profecto minæ me valde perterrefaciunt,& in cauſa ſunt, vt omnibus artubus contremiſcam. Sed illud me multo magis mouet, id execrationibus prophetizatum eſſe id enim contra veritatē, eſſe videtur.

MAG.

MAG. Illud quidem non eſt fide dignum, Prophetam ſpiritu ſancto plenum deſideraſſe, petijſſeque ſuis proximis tantas calamitates, ſed ea eſt ſcripturæ; calamitates propheta ea, quæ Deus miſſurus erat ſuo populo non ſeruanti mandata; conſuetudo.

Propter hanc cauſam inter cætera vulnera ſic inquit. *Sit cælum, quod ſupra te eſt æneum, & terra, quam calcas ferrea. Det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cęlo deſcendat ſuper te cinis, donec conteraris. Tradat te Dominus corruentem ante hoſtes tuos, & per vnam viam egrediaris contra eos, & per ſeptem fugias, & diſpergaris per omnia regna terræ ſitque cadauer tuum in eſcam cunctis volatilibus cęli, & beſtijs terræ.*

Hæc & alia vulnera per modum execrationis ibi Propheta prędicit, ſed illud noſtrum eſt, Prophetam non has execrationes iecisse in populum, quem tantopere diligebat, cum petijſſet à Deo, vt ſe de libro uiuentium deleret, niſi peccatum vituli adoratione commiſſum populo condonaret ſed has tantas calamitates per modum execrationis prophetizat, vt grauitatem peccati propter quod miſſæ fuerunt, oſtenderet.

Illud autem mihi dicas velim, quodnam peccatum in terris perpetratum fuit, quod tantis maledictionibus, & pęnis dignum fuerit, niſi filii Dei mors indigniſſima, cui quidem pro tantis miſericordijs, & beneficijs, vt illi mors tam multis tormentis, ludibrioque refertis daretur, operam nauarunt? neque minores ſunt calamitates, quæ in Pſal. 68. qui incipit. *Deus laudem meam ne tacueris, &c.* prophetizantur. Quæ tu ipſe legere poteris.

Neque hic tam triſtia narrare volo. Tu ipſe velim exiſtimes, veræne ſint omnes hæ prophetiæ, quæ cum incredulis loquuntur, & illorũ cęcitatem, obſtinationem, Dei deſtitutionem, in ſua incredulitate pertinaciam, oppreſſionem, quam a gentibus perpetientur, prædicunt. Hoc tu, & vniuerſus terrarum orbis cernit.

Quamobrem ſcias velim, Deum omnibus in rebus Deum eſſe magnũ, inquam in pęnis, magnum in præmiis, magnum in flagellis, magnum, in mercedibus, magnum in amore in bonos, magnum in odio, quo improbos proſequitur: vtrunque enim ad ſuæ bonitatis magnitudinem pertinet.

Iuxta autem regulam ſuperiorem, quemadmodum illa magnifica promiſſa, quæ initio propoſuiſti ad eam populi partem, quæ ſuum recepit verum regem, & Saluatorem pertinent, ita hæ horribiles minæ ad eã partem referuntur, quæ non ſolum non ſuſceperunt eum: verum etiam vt interficeretur, penitus curarunt.

De hoc autem peccato Moyſi inquit Deus capit. 28. Deuteronomij, quod ipſe futurus erat vindex, in quo ſignificauit, fore, vt illa vindicta magna ſit. Eſt enim ſcripturæ conſuetudo res Dei magnas res vocare, vt

cum

cum dicitur Dei dies, mons Dei, &c. Quàm autem magna fuerit hactenus quamque hoc tempore ſit, hoc libro ſatis declarauimus.

Hoc autem ſatis tuæ dubitationi reſponſum eſſe arbitror. Nam ſi grauitatem peccati, quod in morte Saluatoris commiſſum fuit, animaduerteris, iuſtã eſſe pęnã, quã dicis, iuſteque Deũ eos dereliquiſſe cognoſces. Nã ſi (vt dictum eſt) omnia peccata hactenus in mundo commiſſa in altera lance ponerentur, in altera vero hoc ſolum longe grauius cerneretur, quàm cætera cuncta.

Propter idolatriæ peccatum videre licet Deum decem tribus deſeruiſſe promiſsionis terræ poſſeſſione, quam ei tribuerat, priuaſſe. in manus nus Aſyriorum tradidiſſe, per omnes orbis terrarum gentes eſſe diſperſas permiſiſſe, quoad hæc reuocaretur captiuitas, permiſiſſe quoque, vt Iudæ tribus, quæ reliqua erat, in Babiloniam duceretur captiua. Illudque ampliſſimum templum exciſum, & combuſtum eſſe.

Nonne erant hi omnes ſemen Abraæ? Nonne Iſrael filij? Nonne populus a Deo ex omnibus gentibus electus? Nonne olim huius Pater dicebatur Deus, olim ſponſus? Nonne eduxit eos de Aegypto tam multis ſignis, & miraculis?

Illius hoſtes nonne vltus eſt? illis nonne in monte Synai leges tulit? & eos (vt ipſe inquit) tamquam Aquila ſuper humeros ſuos in toto illo itinere conduxit? Quis hæc negare audebit? Attamen cum fuerunt contumaces, & noluerunt ſui liberatoris legibus parere, & Deus alienos adorauerunt, eos dereliquit, & (vt inquit Ieremias) ſuum diuulſit altare loco ſanctificationis maledixit, & eos in manus turpiſſimorum hoſtium tradidit, qui Syon virgines violarent, & pueris Hieruſalem abuterentur. Viſne maiorem pęnam, quàm hæc eſt: illud animaduertas maxime velim, quòd licet Dei amor in ſuos ſeruos ſit tamquam pater in filium, & viri in vxorem (vt ſæpe ſcriptura teſtatur) magis tamen ſimilis eſt amoris viri in vxorem, quàm patris in filium.

Hic enim huiuſmodi eſt, vt numquam amittatur, licet filius in hominem improbum euadat, vt in Dauidis amore in filium omnium peſſimũ, qui Abſalon fuit videre licet, ſed viri amor in vxorem, licet ſit illo maior (vt ex verbis primi noſtri parentis ad Euam intelligitur, tamen eiuſmodi eſt, vt ſi vxor non fuerit in virum fidelis maxima omnium propinquitas in maximas inimicitias conuertitur.

Huiuſmodi Dei amor in ſuos ſeruos eſt. Cum enim ſunt Deo fideles magis, quàm parentem, & ſponſum eum habent, ſin infideles, eos in inferni profundum, ſi tunc ſuum obirent diem, penitus deturbaret. Ita ſe geſſiſſet cum Dauid, cùm fuit adulter, & cum Petro cum eum negauit, licet antea fuerint ſibi valde amici, niſi vtrumque ſuorum peccatorum maximè pœnituiſſet.

Quamo-

Quamobrem illud fateor, quòd licet ſinagoga fuerit ſponſa Chriſto valde dilecta, quam tam ſuauibus verbis in canticorum libro tractat: tamen vbi cum alienis Deis adulterium commiſit horribilibus pœnis eam (vt vides) affecit. Cum igitur mortis Saluatoris peccatum ſit omniū maximum.

Quid mirum? vt dixi) hanc illius populi partem hoc tempore ea ſufferre, ac perpeti, quæ illorum maiores lõge minori peccato perpeſſi ſunt? Hoc illud eſt, quod per Hieremiam Prophetam dixit Dominus. Hæreditas mea in me conuerſa eſt, & in me tamquam montanus Leo emiſit, & propter hanc cauſam ab ea abhorruri.

Hæc omnia, quæ hactenus dicta ſunt præclare declarat Apoſtolus S. Petrus in Epiſtola, quam ſcribit ad Diſcipulos, qui crediderunt tam iudęos, quam Gentiles, qui per regiones Ponti Galaciæ, Cappadociæ, Aſiæ, Bitiniæ, diſperſi erant, & Iſaiæ teſtimonium his verbis citat. 1. Cap. 2. *Ecce pono:* dixit Deus, *In ſummum lapidem angularem probatum, electum precioſum, & qui crediderit in eum non confundetur. Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem lapis, quem reprobauerunt ædificantes hic factus eſt in caput anguli, & lapis offenſionis, & petra ſcandali his, qui offendunt verbo, nec credunt in quo & poſiti ſunt. Vos autem genus electum regale ſacerdotium gens ſancta populus acquiſitionis, vt virtutes annuntiatis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum*, quod eſt ad ſui Euangelij myſterij cognitionem.

Videas hic frater in vnum collecta quæcunque dicta ſunt, in quo facilè cognoſces, quantum inter hæc duo hominum genera interſit. Hoc eſt dignitas, gloria, gratiæ diuitiæ, quæ credentibus oblata ſunt ſcandalum, offenſio, & caſus eorum, qui videre noluerũt, cum alijs Chriſtus ſit fundamenti lapis, qui eos ſuſtentat, alij ſcandali, & offenſionis, in quem offendant, cadant, & frangantur.

Cum autem fideles, qui ex gentibus credituri eſſent, multo plures futuri eſſent, quam qui de circuncifione, minime mirum eſt, ſi his in Eccleſia, vt maiori parti primus locus datur.

Et ne hoc tibi ſcandalo ſit, vide quodammodo id præclarè in Iſaia Dominus his verbis doceat. *Et non dicat filius aduena, qui adhæret Domino dicens ſeparatione diuidet me Dominus a populo ſuo. Et non dicat Eunuchus, Ecce ego ſignum aridum, quia hæc dicit Dominus Eunuchis, qui cuſtodierint Sabbatha mea, & elegerint, quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius a filijs, & filiabus nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit.*

Vocat hic filios, & filias fideles ex populo Iudæorum, & aduenas illos, qui ex populo gẽtilium crediderunt, qui vſque ad illud tempus extra Dei domum erant.

His

His autem dicit, ſe daturum maius nomen, ideſt maiorem dignitatē, quàm filijs, & filiabus ideſt fidelibus, qui de circuncitione ſuperiori ratione crediderunt. Hinc autem pręeminentiam cępit deſcribere Deus ab origine mundi, cum ſecundos filios primis anteferret, ſic ex primis Adæ filijs, qui fuerunt Cain, & Abel, ſecundum primo antepoſuit.

Ex duobus autem, quos Iſaac habuit, qui fuerunt Eſau, & Iacob idem effecit, ſed ad vnguem id ſignificauit magis in natalibus duorum filiorum Iudæ, qui fuerunt Fares, & Zaran obſtetrix filum rubeum alligauit manui Zaræ, qui tempore partus porrexit prior illam, & dixit hic erit primus. ſed ſtatim ipſe manum adduxit, & alius primum locum occupauit, & qui credebat ſe fore primum, vltimus egreſſus eſt. Hi duo filij duos fideles populos alterum iudęorum, alterum gentilium nobis ob oculos ponunt.

Ex quibus ille prior porrexit manum, qui primus Deo ſeruire, & eius mandata adimplere cœpit, ſed deinde eam contraxit, cum illius pars noluerit ſuum regem, & Saluatorem recipere; in cuius locum ſuffectus eſt gentilium populus, qui eum receperunt.

Poſt cuius ingreſſum ingreſſus eſt etiam iudęorum populus, vt ſcripturæ teſtantur, cum dicant totum Iſrael fore ſaluum, poſtquam gentium plenitudo in eccleſiam ingreſſa fuerit.

Cum quo prophetia Oſeæ, quam ſupra allegauimus conſentit. Iam videas, quomodo primus in his natalitiis factus fuit ſecundus, ſecundus verò primus.

Hoc idem nobis ſignificatur in duobus filijs Patriarchæ Ioſeph Manaſſes, & Effrain, quos Ioſeph ſuo patri Iacob, obtulit, vt ei benediceret, collocauit Manaſſes ad dexteram ſanctiſſimi ſenis, Effrain autem ad ſiniſtram, ſanctiſſimus autem ſenex bracchia in modum crucis accommodauit, & ſuper caput minoris manum dexteram impoſuit, & ſiniſtram ſuper caput maioris.

Quod ęgrè tulit Ioſeph, & præhendens manus patris volebat, vt priùs, eas impoſitas eſſe, inquiēs non decet pater hęc mutatio, ſed dexteram ſuper Manaſſes, qui primogenitus eſt imponas.

Ad quod ſanctus ſenex reſpondit. Hoc quidem ſcio filimi, hoc quidem ſcio.

Hic maior creſcet quidem, & multiplicabitur, ſed eius frater ſecundus antecedet ei. Hic videre licet, frater mi fideles ex gentibus nulla alterius partis iniuria antecedere, & tanquam, quę oculis cernuntur, perſpici poteſt.

Huic tamen parti benedixit ſanctus propheta, & faſſus eſt, fore, vt multiplicaretur, ſed alia longe magis.

Quod autem Ioſeph ægre tulerit ſecundum primo anteponi, illud eſt, quod

quod tu initio retuliſti, cum tibi videretur, primum locum tuo populo deberi, ſed quemadmodum Ioſepho conquieuit, ſeque ipſe demiſit, cum eam Dei voluntatem eſſe intellexit, ſic tibi quieſcendum, laudandumque ac celebrandum Deum pro ijs omnibus, quæ diſponit, cenſeo.

CAT. Nihil eſt profecto Præceptor, quod huic rei reſpondeam, niſi me ipſum humiliare, Deumque eſſe in omnibus ſuis actionibus Iuſtum, ac ſanctum fateri, ac prædicare, ſatis eſt eum eſſe, qui operatur ad obturandum os omnium, qui illius opera cenſeat, & ad aperiendum, vt illius laudes confiteantur.

Illud vnum dubium mihi reliquum eſt. quomodo, cum illa promiſſa, quæ huius generis initio collegi, ſint vniuerſalia, & certis nominibus in toto hoc populo (vt domus Iacob, domus Dauid, populus Iſrael. Hieruſalem Mons Syon) ad eam tantummodo partem, quæ credidit, pertineat.

MAG. Vt ad hanc rem tibi reſpondeam, aliam tibi proponam neceſſe eſt. Fingamus totum Iſrael populum credidiſſe, illud a te peto, vtrum fides, & religio horum, qui nuper credunt eſſet eadem cum fide eorũ, qui olim crediderunt, an diuerſa?

CAT. Etſi aliqua differentia accidentalis ſit inter fidem, & religionem: horum duorum tamen in ſubſtantia eadem eſſe mihi videtur. Differentia enim in eo ſolum eſt, quod alij eum veniſſe fatentur, quod alii vẽturum credebant. Ex quo ſequitur fidem, & religionẽ præteritorum, & præſentium eandem eſſe.

MAG. Bene reſpondiſti, ſed illud mihi dicas velim, quod nomen ſortiretur hæc noua gens, quæ ita credidit?

CAT. Eadem, quæ priùs nomina habere debere mihi videtur. Cum enim eadem ſit alterutrorum fides, illud ſequitur, vt eadem quoque nomina habeant.

MAG. Hac igitur ratione ille populus, qui in Chriſtum credidit vocandus eſt, domus Iacob, domus Dauid, Populus Iſrael, mons Syon, ciuitas Hieruſalem, & ita pro monte Syon: per nomine Hieruſalem, pro domo Dauid, totum Iſrael populum intelligimus. Et ita inquit Deus per Zachariam. *Dicite filiæ ſyon, lætare, quia Rex tuus venit.* Et alio loco per eũdem Prophetam ait. *Spargam ſuper domum Dauid, & ſuper habitantes Hieruſalem, ſpiritus gratiæ, & orationis.*

Notum autem eſt, quòd per filiam Syon populus Iſrael, pro quo veniebat hic nouus Rex intelligitur. Idem intelligitur per domum Dauid, & per habitantes Hieruſalem, cum ſpiritu gratiæ, qui hoc loco promittitur non his duabus tantummodo partibus, ſed vniuerſo populo ab illis ſignificato promitteretur. Vt autem ad rem reuertamur fingamus id, quod fuit, non omnes credidiſſe, ſed illorum tantummodo partem, quod nomen

men hęc pars quæ credidit ſortiri debet?

CAT. Cui hoc dubium eſt? Manifeſtum eſt, quod hæc pars, quæ credit. debebat habere eadem nomina, quæ & vniuerſus populus, ſi crediſſet.

Vniuerſo autem populo, ſi fidelis fuiſſet, hæc omnia nomina, & cum ijs, quæ illis nominibus promiſſa fuerunt, profectò competebant. Cur pars fidelis eiuſdem populi eandem gratiam eadem nomina amittet.

Quid cauſæ eſt, cur multorum incredulitas, paucorum fidei, & dignitati deroget? Nam quemadmodum, ſi nunc centum tantummodo fideles in chriſtiana fide adeſſent, in his paucis omnia Eccleſiæ ſuæ nomina cum omnibus præſcriptionibus, & priuilegijs conſeruarentur, ſic in his paucis, qui tum crediderunt præſcriptiones, nomina, & promiſſa vniuerſo populo facta, conſeruantur.

Nam, quemadmodum aquæ gutta tam propriæ aqua dicitur, quàm totius maris aqua, ita huic, quæ credidit parti, licet paruæ, vniuerſi populi nomen, ſi credidiſſet vniuerſus competit, & ita ſaluantur, adimplentur omnia Dei promiſſa, illique contingent.

CAT. Rem profectò, vt inquis ita ſe habere cenſeo, ſed illud mihi reliquum eſt, quod a te ſcire cupio, verum hæc promiſſa, quæ ſub his nominibus populo Iſrael, domo Iacob, & alijs huiuſmodi, quæ iudęorum populo promittuntur, æque ad omnes fideles gentilium pertineant necne.

MAG. Illud quidem compertum eſt, quod generis differentia, & carnis eos apud Deum non ſeparat, ac diſtinguit, qui eandem fidem, eandem obedientiam, eundemque ſpiritum habent, neque minus, imo multo magis illi ſunt Abraam filij, qui illius fidem, ac obedientiam imitātur, quàm qui ſecundum carnem ab illo deſcenderunt. Imo hi a fide ſi deficiunt, quàm hic Patriarcha habuit eos in veris, & legitimis illius filijs ſcriptura non enumerat.

Sic enim Deus per Ezechielem cum his loquitur. *Radix, & ſtirps, vnde tu deſcendis eſt terra Canaam, tuus pater eſt amorheus, & tua mater eſt Cethea.* Hic videas quemadmodum in filijs Abraam eos non recenſet, qui nihil illius habent, niſi carnem, imo eos filios cananæorum, & amorrheorum vocat, quod illorum vitia perſequebantur, & iuxta hoc ille in ſacris litteris (quæ pluris faciunt ſpiritum, quàm carnem) illius filius dicitur, cuius opera imittatur, ſic ſaluator Zacheum publicanum gentilē genere, quod Abraam ſanctitatem immittaretur Abrahæ filium vocauit. Cum autem videret Nathanaelem inquit, hic verum videte Iſraelitam, qui dolum neſcit, ſignificans nobis, quod deceptores Iſraelitæ nō ſunt, licet ab Iſrael originem ducant.

Nihil

Nihil igitur inter credentes in Chriſtum tam Gentiles, quàm Iudæos propter genus cum vno in illis fides ſit, & vnus ſpiritus intereſſe arbitramur. Hoc enim illud eſt, quod maxime facere voluit Saluator, ideſt in vnica fide, & obedientia vtrumque populum copulare.

Propter hanc cauſam petra dicitur angularis, quæ duos parietes in vno angulo, ideſt duos populos in vna fide, & concordia coniungit, ob id autem murum, qui inter hos populos diuiſione faciebat, ideſt legis cęremonias,& ſacrificia ſuſtulit.

C A T. Ex hac reſponſione, quæ clara, & iuſta mihi videtur,alia mihi ſuboritur dubitatio,& illa eſt,quod præter cęremonias, & ſacrificia legis, quibus maximè inter ſe gentiles, & Iudæos differebant aliud quoq; intererat.

Quod Iudæi illorum verborum Dei memores, quibus illis iubet, ne ſibi vllum cœli ſignum, neque terræ imaginem effingerent, poſt Babyloniæ captiuitatem nullum genus imaginum admiſerunt: ſed Chriſtiani multis in ſuis Eccleſijs vtuntur imaginibus, quod a multis hæreticis genus quoddam idolatriæ iudicatum eſt.

M A G. Tantum abeſt chriſtiana religio ab hoc peccato, vt longiſſima oratione opus eſſet, ſi vellemus, quod innumeri martyres paſſi ſunt, enarrare, non ſolum ne idolatræ fierent, ſed ne carnem idolis ſacrificatam contingerent.

Quod ſi vtimur imaginibus, id eo fit, vt ſanctorum imaginibus, noſtræque redemptionis myſterijs ante oculos ponendis, in nobis harum rerum memoria vnà cum deuotioni excitetur. Quis enim non videt quanta excitetur pietas,cum quit tabulam, in qua Chriſtus natus depictus ſit,intuetur? in qua glorioſe ſit transfiguratus? vbi lauatio pedum effingitur? vbi eius oratio in horto? vbi flagellatur? corona ſpinea vbi imponitur? vbi ſuis fert humeris crucem, vt in illa patiatur? Quoties huiuſmodi tabulæ fidelibus lacrymas cient? quæ imagines eos, qui legere ſciunt ad miſericordiam impellunt, qui vero legere neſciunt,vtuntur pro libris, in quibus illud oculis cernunt, quod ſi ſcirent, in libris legerent. Præterea illa reuerentia, quæ in imagines,quatenus imagines adhibetur, in hac re ſolum non conquieſcit, ſed vlterius progreditur, ad reuerentiā, & venerationem illius perſonæ,cuius imago eſt.

Vt cernitur in illis officiis, quæ a regibus in aliorum regum legatos proficiſcuntur, quòd ſuorum regum perſonam referunt. Quamobrem non in illos ſolum, ſed in ſuos reges honor ille defertur,quemadmodum, ſi aliquo modo læderentur,regum ſuorum lęſio cenſeretur. Sic etiam cū crucem veneramur, & adoramus, & mundi redemptionem ei acceptam referimus, in eo ligno non conquieſcit hæc adoratio, ſed in illum refertur, qui eo tamquam noſtræ ſaluus inſtrumento vſus eſt.

 Hæc

Hæc enim eſt loquenti conſuetudo, cum inſtrumento effectum cauſæ principalis attribuimus, vt cum dicere ſolemus;

Hic eſt enſis, qui Hiſpalim expugnauit, quod ſi Deus iuſsit eo tempore, ne ſibi vllam imaginem dipingerēt, illud in cauſa fuit, quod illo tempore vniuerſus terrarum orbis dęmonum ſtatuas, & imagines adorabat; & ille populus ad Idolatriam propenſiſsimus erat, quod quidem Hieremias cum onagri furore, cum aſinam quærit, & eſt amoris ardore inflamatus, comparat.

Inde fit, vt vſque ad tempus Ezechiæ regis ſerpentem Aeneum, quod Moyſes in deſerto fuderat, adorarunt.

Propter hanc igitur cauſam ille ſapientiſsimus legislator, qui huius populi conditionem non ignorabat occaſionem idolatriæ ab illis remouere voluit, in qua peccaſſent, ſi ſtatuas, & imagines effinxiſſent.

Nunc autem cū ab hac occaſione longe abſimus, quid periculi ex imaginum picturis nobis iminere poteſt?

Ex dictis igitur licet videre, quo non modo Rabini Hebręorum, vt ſuū populum in ſuis dolis confirmēt, & noſtrā damnent religionem, non ſolū criminib. idolatriæ, quòd imagines adoramus, verum alijs falſis criminibus, cum tantum abſit ab hoc peccato noſtra religio, vt potius (ſi fieri poſſet) millies mortem appeteremus, quàm huic ſceleri nos obſtingere.

Propter hāc cauſam veritatis amatores, & qui iuditio valent, & intellectu non qualibet re mouentur, nec temere credunt, nec falſis teſtimonijs quæ in nos a noſtris aduerſarijs deferuntur, illorum aures patent, ſed a noſtris Theologis edoceri volunt, & ab illis ea petunt, quæ ipſi profitentur.

CAT. Non ſolum nihil eſt in hanc ſententiam præceptor, de quo amplius dubitem: ſed me in animo maxima voluptate perſundi ſentio, quæ ex veritatis cognitione, de qua noſtra ſalus, & beatitudo pendet oriri, mihi videtur.

Nam etſi fidei lumine in hac cognitione ſatis confirmatus eſſem tamen hodierno die his declaratis myſterijs nuper meum cor recreatum eſt. Quamobrem Patri luminum gratias ago, cū tuæ doctrinæ miniſterio meū Spiritum, illuminatum, & quietū reddiderit. Alia tamen quæſtio mihi reliqua eſt, quam tibi aliàs proponam.

DIALOGVS VNDECIMVS,

In quo de duplici Eccleſiæ ſtatu, de primo cum florere cœpit, & de illo, in quo nunc eſt agitur.

CATECHVMENVS.

DVO mihi reliqua ſunt præceptor, non parui momenti, quæ a te ſue cupio. Illud tibi compertum eſt, omnes Prophetias prædicere poſt Chriſti aduentum fore, vt ſanctitas, & iuſtitia maximè floreant, & homines tam ſanctos, & religioſos orituros, vt (quemadmodum Iſaias prophetauit) quicunque eos intueatur, per huiuſmodi eos cognoſcat, & propter hoc Deo maximas gratias agat. Huiuſmodi ſanctitas noſtra tempeſtate in maiori parte religionis Chriſtianæ minime cernitur propter hanc cauſam, quonam modo hæc Prophetia adimplebitur, ſcire peruelim.

Aliud quoque de numero fidelium ſcire ſtudeo. Lectis enim Prophetarum ſcriptis videtur quidem regnum Chriſti latiùs per mundum debere patere, quàm nunc patet. Hæc duo dubia, mihi ex animo amoueas uelim.

MAG. Si diligenter animaduertiſſes, quęnam ſint ea, quæ Saluator operaturus erat, poſtquam in mundum veniſſet, haberes, quod tuæ primæ petitioni reſponderes, Diximus enim in vna illarum actionum tractãda de ſanctitate, quæ feliciſsimis primitiuæ Eccleſiæ temporibus floruit, cuius ſanctitatis hiſtoriæ grauiſſimorum auctorum plenæ ſunt.

Nam a (vt Hieruſalem incipiamus) S. Lucas de ſanctitate, quæ fuerit in illa ciuitate ſcribit, vbi inquit, quòd omnes fideles habebant vnum cor, vnam animam in Domino, quòdque vendentes ſuas facultates, pretium apud pedes diſcipulorum ponebant, vt illud pauperibus diſtribuerent.

De iiſdem inquit S. Paulus, quòd cum gaudio ſuſceperunt rapinam bonorum ſuorum pro fidei confeſsione.

De fidelibus q̃ autẽ de circunciſione crediderunt, & apud Alexandriã verſabantur,

verſabantur, multa mirabilia ſcribit Philo, quem toties allegauimus.

De alijs verò fidelibus, qui per totam Aegyptum diſperſi erant, S. Baſilius, & S. Auguſtinus verba facit loquens, cum Manichæis, eos vt teſtes huius veritatis adducens, cum eſſet id tam notum, ut ne ipſi quidem Hæretici id negare poſſent.

De quorum vitæ conſuetudine, in qua ipſi verſabantur, multa ſcribit S. Hieronymus in illa Epiſtola, quàm ad Euſtochium virginem ſcripſit.

Neque minus eleganter de eadem re, S. Chriſoſtomus multis in locis ſuarum Homiliarum pertractat. Vita vero ſanctorum, qui in Græcia fuerunt ſcribit Theodoretus in eccleſiaſtica Hiſtoria. Hic autem fuit quingentos annos poſt Chriſtum natum, in quo ſcribit multa Virginum extitiſſe cœnobia, quorum partim ducentas, partim plures capiebant, partim pauciores, quæ pro lectis vtebantur ſtoereis, in lana manus, & linguas in Dei laudibus ſemper occupabant. Illa quoque cœnobia non ſolū in Grecia verum extitiſſe etiā per omnem Orientalē plagam: illarūq; plenā fuiſſe Paleſtinam, Aegyptum, Aſiam, Pontum, Syriam, Ciliciam, Meſopotamiam, & totam Europam. Neque in Italia, quæ eſt Europæ pars defuerunt ſancti homines, quorum vitas ſcribit S. Gregorius, qui poſt Theodoretum fuit, in quatuor libris ſuorum dialogorum, in quo facilè apparet, quàm illis fœlicisſimis temporibus floruerit ſanctitas, neque id minus ex innumeris martiribus, qui vbique terrarum martiria, pro fidei cōfeſsione perpeſsi ſunt, cernitur.

Et quod eſt admirabilius penè omnes hi ſancti fuerunt ex gentibus, & Idolatris. Vnde, Prophetias Iſaiæ adimpletas eſſe cernitur, in quibus ait fore, vt aduentu Meſsiæ lupi, cum agnis verſentur, & arbores ſteriles in fertiles mutentur, & deſerta loca, & ſolitaria, & arida, in agros, & ſiccitas, in fontes aquarum, & flumina, his ſimilitudinibus nobis ſignificabat hanc vitæ mutationem, in qua feri homines, & moribus ſuis demonum ſimiles vitam angelorum degerent.

Poſt quos cum Saluator nunquam ſuam deſereret eccleſiam: Auguſtinianorum, Carthuſianorum, Benedictinorum, Bernardinorum, Dominicanorum, Franciſcanorum, & aliorum ordines ſucceſſerunt. In quorū Chronicis ſanctiſsimorum, & religioſiſſimorum uirorum vitas ſcriptas legimus, qui tunc maximè floruerunt, cum illi ordines initium ſumpſerūt.

Neque nunc in Chriſtiana religione multa deſunt, in omni ſtatu, ac cōditione hominum tam Laicorum, quàm Religioſorū, tanta virtute, ac religione, vt eorum vitæ puritate, nos excitent, vt Deum laudemus, eique gratias agamus, vt inquit Iſaias. Quod autem nunc non tanta ſanctitas adſit, quanta initio hæc, eſt humanarum rerum conditio, quæ nunquā in eodem ſtatu permanent. Quod & in filijs Iſrael vidimus, de quibus ſcriptū eſt, quod in promiſſionis terram ingreſsi fuerunt fideliter in Dei ſerui-

tio excogitione perſeuerarunt dum rerum admirabilium, quos effecerat Deus in illo prælio, & victoria recens memoria fuerat. Sed cum primum illa fides concidit ab ea vitæ puritate dimoueri cœperunt, & ad Iddolorum culturam, ſe contulerunt.

Quod autem pertinet ad Prophetiam Iſaiæ, quàm citas, quæ de fideliũ ſanctitate tractat, illud reſpondeo, hanc & ceteras huiuſmodi prophetias, non intelligi oportere de vniuerſo fidelium numero (nunquam enim ſine peccatis futurus eſt mundus) Sed de illis tantum, qui, & doctrina & remedijs, & ſacramentis, quæ Chriſtus in hunc mundum portauit, vt noſtram ſantificationẽ illis operaretur, vti voluerunt: non autem de illis, qui ſua inertia, & culpa, ad ſuam vtilitatem illa adhibere nolunt. Hęc intelligentia conſuetudini loquendi Prophetarum eſt accommodata, qui in eodem capite, vt ſuperiùs diximus. Vniuerſim multa pollicentur bona, & vnà multa minantur mala, vt in cap. 67. Iſaiæ, multiſque alijs in locis facilè apparet.

Quæ etſi vniuerſim hæc proponant, cum ſermonem habeant cum omnibus, intelligimus de gratijs, cum loquentur id facere cum probis hominibus, cum vero de minis, cum probis, & incredulis. Sic igitur cum Propheta inquit fore, vt fideles Meſſiæ tempore ſint huiuſmodi, quodq; omnes intuentes eos facile dignoſcant, & inde ad laudandum Deum excitētur; id de illis intelligitur, qui in hoc maximè inuigilabunt, ut remedia, quæ Chriſtus in mundum attulit in ſuam vtilitatem conuertent, non de illis, qui ſe otio, & deſidiæ, alijſque uitijs penitus tradent.

Quod autem hoc modo intelligendum ſit ex communi ratione philoſophandi, quã hominibus natura tradidit, facile perſpicitur, ijs qui a rebus notis, & certis, ad ignotas, & obſcuras procedunt.

Cum autem ſuperiùs multis tum prophetijs, tum ſignis Saluatorem veniſſe probatum ſit, neceſſe eſt, vt hanc prophetiam ita interpretemur, & exponamus, ut inde nobis non ſit opus negare, quod iam apertè probauimus, & verum eſſe ſtatuimus, cum ſuperiorem ſententiam illi ſubiectam eſſe, ſatis apertè oſtendimus: hoc autem modo omnium prophetiarum veritatem ſaluam, & magnam eſſe conſpicimus.

C A T. Neſcio quid huic expoſitioni prophetarum loquendi conſuetudini tam accommodata reſponderi poſſit.

Eſt enim viam rectam declinare, illud ſibi perſuadere, fore, ut quicunque Meſſiã receperint, ſint ſancti, & oĩbus virtutibus ornati. Hoc.n.eſt vitæ æternę, quam ſperamus priuilegiũ in hac autem vita, in qua carne, & ſanguine circundati, vbi in peccatis conglutinati, & concepti ſumus, licet Chriſti gratia multi adſint boni: verũtamen naturæ corruptę culpa nũquã improbi defuturi ſunt, cum neque in cœlo, neque in Paradiſo, neque in Chriſti ſchola deſint: ſed vbi primæ meæ dubitationi ſatisfeceris alteri,

quæ eſt cur tum diminutam fidem, & numerum Chriſtianorum cernamus, reliquum eſt, vt reſpondeas.

MAG. At huic petitioni ſatisfaciã, neceſſe eſſet ab alto nimirũ repetere, vt exponeremus, quàm horribili odio Deus proſequatur peccata quanta ſeueritate in peccatores animaduertat, ne tibi abſurdum videatur, illum ſanctiſsimum iudicem permiſiſſe, vt tanta fiat Chriſtianorum diminutio, cum tam multa peccata ſint: ſed quòd eſſet opus infinitum; vnicam tantummodo ex ſacris Hiſtoriam tibi narrabo, in qua fiet tibi compertum, quod peccata in cauſa ſunt, vt tanta Chriſtianorum deminutio facta ſit. Quamobrem debes illud magnificum memoria repetere, quod Patriarchæ cum filium ſuum Iſaac ſacrificare voluit; Deus promiſit, cum inquit. *Per memetipſum iuraui, quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filij tuo vnigenito propter me benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cęli, & velut arenam, quæ eſt in littore maris.* Hoc idem confirmauit cum hunc perduceret Patriarcham in campũ. & ibi ſuos filios multiplicaturum in eum numerum pollicetur, ſicut terræ puluis eſt.

Quam promiſsionem in Aegypti captiuitate perficere incępit. Septuaginta enim tantumodo huius Patriarchæ nepotes, & pronepotes ingreſſi ſunt, & quatuor centum annorũ ſpacio ita multiplicati ſunt, ut licet Pharao filios maſculos Hębreorum in flumen mergendos iuſsiſset, ex Aegypto ſeccentena millia virorum ad belligerandum idoneorum ſine pueris, & fęminis, qui multo plures eſſent, egreſsi ſũt. Et ita quotidie illorum numerus augebatur, vt Dauide, & Salomone regibus (vt ſcriptura teſtatur, illius populi numerus, ſicut arena maris fuerit.

Vt in vnica Iudæ tribu quinque millia viri ad bellum ſatis apti numerati ſint, licet igitur hic videas Dei promiſsionem, & verbum adimpletũ eſſe. Quid autem deinde? eo grauitatis, & numeri populi peccata peruenerũt, vt poſteaquã Deus multos annos paſſus fuerit illud a miſeriſitq; multos Prophetas, multaſque plagas, & calamitates, vt ad ſe eos conuerteret, nihilque tamen profeciſſet, tandem decem tribus dereliquit, quæ ſe a Dauidis domo ſeparauerunt, & eos in manus Aſyriorum tradidit, qui eos in perpetuam ſeruitutem, per omnes terras diſtribuit. Reliqua fuit Iudæ tribus, vbi ciuitas Hierusalem & illud magnificentiſſimũ Salomonis templum erat. Quæ tribus debebat periculum ex alijs facere, id tamen minime fecit, imo decem tribubum peccata complectens eaſdem pœnas paſſa eſt, vt idem Dominus per Ezechielem minatus fuerit, cũ dixerit. *In via ſororis tuæ ambulaſti.* Ideſt decem tribubũ, *Et dabo calicem eius in manu tua.*

Hoc autem adimpletum eſt, cũ venerit Nabucodonoſor, & obſidionem circa ciuitatem Hieruſalem collocaret, vbi tantam famem populus paſſus eſt, vt matres eò peruenerint, vt ſuorum filiorum carnes deuorarent.

Quod in ſuis lamentationibus Hieremias amplificat inquiens.

Manus mulierum miſericordis coxerunt filios ſuos : & facti ſunt cibum earum in contritione filiæ populi mei. Illa tandem nobiliſsima ciuitas Hieruſalem euerſa fuit, & illud magnificentiſsimum templum in toto terrarum orbe cellebratum, & nobiliſsimum in cuius ędificatione Salomon plures, quàm centum, & quinquaginta millibus hominum vſus eſt, radicitus ſublatum fuit vnam, cum tabernaculo, & arca fęderis, quæ deſcripta, & ordinata a Deo conſtructa fuerunt, vt in toto illo regno, neque altare, Deo neque templum, neque populus, qui cum coleret, reliquus fuerit.

Omnis enim pene ille populus vnà, cum ſuo Rege captius in Babiloniam perductus fuit. Et illius tam magni populi tanta diminutio facta fuit, vt ſeptuaginta annis captiuitatis elapſis, cum Cyrus Perſarum Rex populum liberauit, & iterum in Hieruſalem reuerteretur, ibique habitaret, & templum reędificaret. Quadraginta millia hominum paulo plus (vt in Eſdre libro ſcribitur) reuerſi ſint. Quod totum prohetauit Moyſes. Cum enim dixiſſet filijs Iſrael. *Non poſſum ego huius populi ſuſtinere pondera: Deus enim vos, vt ſtellas cęli multiplicauit,* dixit deindo. *Niſi veſtri Dei mandata ſernaueritis conuertet in vos omnes afflictiones Aegypti, quas timuiſtis, & adhærebit, donec vos conterat, & remanebitis pauci numero, qui prius eratis ſicut cœli, ſtellæ multitudine.*

Ita prophetauit, & in Babiloniæ captiuitate adimpletum eſt. Sic etiam illi tres ſancti Iuuenes, quos in fornacem ignis mittendos iuſit Rex Babiloniæ, quòd ſtatuam adorare noluerunt, taſſi ſunt. Qui cum inflamarũ medio eſſent neque comburerentur Deo præces fundebant, & ab eo ſui populi liberationem poſtulabant, illud ſolenne iuramentum, & promiſſionem allegantes, quod ſuis patribus fecerat, illos, ſcilicet filio ſicut arenam maris multiplicaturum.

Quòd Domine (ſic illi dicebant) noſtri maior diminutio facta eſt, quàm omnium iſtius orbis terrarum nationum, nos propter peccatá noſtra magis, quàm cetere gentes abiecti ſumus.

Nullum eſt hoc tempore neque templum, neque Princeps, neque Propheta, neque ſacrificium, neque locus ſacer, in quo noſtras offeramus oblationes. In ſpiritu humilitatis tantum, & anima contrita ſumus a te piè accepti Domine.

Hic videre licet, quò diminutionis ſua peccata, tam numeroſum populum perduxerit, quodque maius eſt, cum nullũ aliud templum, & vnum tantumodo altare in illo regno haberet, vbi coleretur, hoc quoque ſe priuari non dubitauit, vbi tam multa peccata in illo populo viguerunt.

Quod ſcriptum legimus in Hieremiæ lamentationibus dum inquit. *Repulit Dominus altare ſuum, maledixit ſanctificationi ſuæ.* Cum enim non gentem, vt locum, ſed locum, vt gentem honoraret, delexiſſet,

propter

propter hanc cauſam locum euertit, vbi gens illo non amplius vteretur.

CAT. Satis probè hanc percepi hiſtoriam, ſed quid ad meam confert petitionem, qua ſciſcitatus ſum, cur numerus chriſtianorum tam paruus ſit, cum tam copioſa ſit Chriſti redemptio, & tam magnifica fuerint promiſſa Dei toto terrarum orbi, cum Saluator veniſſet?

MAG. Hæc hiſtoria tuæ quæſtioni reſpondet. Nam cum Deus ſit idem, nunc qui illo tempore fuerit, cum in illo nulla neque alteratio, neque mutatio eſſe poſſit, nunc eadem pęna nos afficit.

Nam quemadmodum olim illis ſanctis patribus pollicitus eſt filiorum innumeram multiplicationem, & tandem procedente tempore, quod pollicitus erat, prӕſtitit. vbi vero id fecit cum ſcelera eorum cumulata fuerunt populi diminutio tanta facta fuit, quantam ſuperiùs diximus.

Ita etiam per Prophetas augmentum regni Chriſti in toto terrarum orbe pollicitus eſt. quod quidem fecit. Nam & Apoſtolorum tempore in totum terrarum orbem, & prædicatio, & Euangelij fides, (vt S. Paulus teſtatur peruaſerat: ita enim inquit, quod peruenerat in vniuerſum mundum, & creſcebat, & fructum afferebat.

Hoc quoque illud eſt, quod Iſaias miratur, cum inquit. *In finibus terræ audiuimus laudem, & gloriam iuſti:* qui Chriſtus eſt, qui per eccellentiam iuſtus dicitur. Hic autem ſtupeſcit Propheta tam breui temporis ſpatio, tantaque celeritate Euangelij prædicationem, & Chriſti gloriam ad fines mundi perueniſſe, eandem oſtendit admirationem, cum inquit, *qui ſunt iſti, qui vt nubes volant?*

Euangelij autem prædicatores nubes vocat, qui vt nubes per totum terrarum orbem currentes, eum cœleſti aqua irrigabant, vt fructus vitæ æternæ ferret. Poſt Apoſtolos autem, quò magis tyrannorum perſecutiones inualeſcerent, eò magis etiam quotidie fidelium numerus creſcebat. Nã (vt ſcriptura teſtatur) quo magis Aegyptij filios Iſrael perſequerentur, hoc magis Deus eos multiplicabat ſic etiam tyrannorum perſecutionibus fidelium numerus augebatur, & per totum terrarum orbem diſſeminabatur.

Poſt autem ducentos annos, & amplius tunc cum tyrannis mortuis Imperatores chriſtiani ſucceſſerunt. Vt Conſtantinus, & Theodoſij, & alij huiuſmodi per vniuerſas mundi gentes Euangelium dilatatum fuit, quoad penitus templa, & altaria Dæmonis penitus diruta, & proſtrata, & Idola confracta, & de mundo extruſa fuerunt. Hinc illud adimpletum fuit, quod per Zachariam Prophetam promiſit Deus, cum inquit. *Diſperdam nomina Idolorum de terra, & non memorabuntur vltra.* Hæc autem victoria ad ſolum Meſſiam ſpectabat.

Poſtquam autem Eccleſia per totum terrarum orbem diffuſa eſt, & poſtea quam cum fidelium numero diuitiæ quoque auctem fuerunt, & huius mundi commoda vnà cum Imperatorum gratia faſtidium quoque, cupiditas, corporis commoda, ambitio, & cum hac filiæ illius legitimæ, quæ ſunt odia, inuidiæ, & malæ conſuetudines, & mores perditi creuerunt.

Ita in nobis illud adimpletur, quod de populo iudæorum prophetauit Moyſes cum inquit *Cumque comederint,& Saturati,craſſique fuerint Deū ſnum factorem dereliquerunt,& ſe a Deo ſuæ ſalutis auctore ſeparauerunt*. Mundus ſemper eiuſdem conditionis fuiſſe videtur, & cum in eo eędem concurrunt cauſæ vniuerſim ſolent etiam eoſdem effectus adeſſe,& conſequi, niſi Deus præcipuis priuilegijs,& gratijs ſuccurrat. Hac in re idem euenisse videtur, in qua res ſecundæ, vt conſideremus in cauſa fuerunt, quod quidem omnibus totius mundi rebus publicis vſu venit. Cum peccata rebus ſecundis ita peccatis cumulata ſint,vt in antiquis hiſtoriis ſcriptum legimus, & vt noſtris miſeris temporibus mœremus, quid ille iuſtus iudex in ſimili cauſa facturus eſt niſi eandem ferre ſententiam? cum permittat iuſtiſſimo iuditio eos præcioſiſſimam fidei gemam perdere, qui eam fruſtra habuerunt.

Hoc ſcripturæ omnes præclarè teſtantur. In Apocalypſi, qui non nullis Eccleſijs minentur, niſi pęnitentiam egerint, & ſe a ſuis peccatis non abſtinuerint, quę ibi ſignificat fore, vt contra eos veniat, & candelabrum de ſuo loco dimoueat,

Hoc autem candelabrum mutare nihil aliud eſt, quàm eos candela, & fidei lumine priuare, & eam alio transferre, quæ calamitas maior eſt, quàm cæteræ omnes, quæ dum viuunt, hominibus contingere poſſunt Fides enim amiſſa, ſalutis aditus clauditur, In Euangelio autem dicit Dominus,ſe amplius daturum ei, qui habet, ſed qui non habet, quod ſe habere exiſtimat,fore, vt id ab eo auferatur. Illud ſignificat, quod dona accepta illis cumulabuntur, qui ad ſuam vtilitatem illam conuerterit, ſed qui non illis vtitur,quæ ſibi data ſunt,quod ſibi habere videtur,quæ fides, & ſpes eſt,quæ ſole in anima gratia propter peccata amiſſa remanent, illi penitus adimentur.

Hoc nobis apte illæ piger ſeruus, qui mira Domini repoſuerit in ſudario,nihilque ex illa lucratus erat,quam iuſſit, vt ab illo auferetur, & ei daretur,qui decē mnas acceperat,& ex illis decem alias mnas acquiſierat, quæ autem eſt hæc mna,qua bona gratiæ, & gloriæ acquiruntur? quæ in eo augetur,qui ea bene vtitur?ab illo aufertur, qui nihil ex illa vtilitatis percipitur.

Idem docet Apoſtolus cum inquit. Roman. 1. *Reuelatur ira Dei*

in

in Euangelio ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniuſtitia detinet.

Illud ſibi vult, quod cum fidei veritas ſit tátum Dei donum, qui veram nobis viam æternæ vitæ oſtendit: nolle autem facere id, quod nobis tradit nihil aliud eſt, quàm eam detinere in vinculis, & carceribus ligatis manibus & pedibus ne quid agat, quod niſi eſſet impedita, agere poſſet, quamobrem digni ſunt improbi, qui hoc pretioſo talento priuentur, cum non ſolum illis nihil conducat, ſed in cauſa eſt, vt maiori ſupplicio coerceatur. cum ſeruus (vt ait Saluator) ſui Domini voluntatem, & iuxta eã non operatur maiori pœna afficietur, quàm ille, qui illam ignorat: ſupplicium autem illud erit, illo lumine, quo vti minime vult, eum priuare. Quod aperte declarat Apoſtolus his verbis. Nam quòd improbi veritatem nõ dilexerunt, vt per eam ſalui fierent, permittet Dominus vt multis decipiantur erroribus, vt Dei veritate neglecta dæmonis vanitati credant.

Ex his, quæ dicta ſunt noſtræ, & veſtræ calamitatis cauſa intelligi poteſt, quod nihil aliud eſt, niſi peccata, & non vſos eſſe, vt decet, talento, & fidei gratiæ, & auxiliorum, quæ cum fide dantur, vt diuinę mandata ſeruare poſſimus, lumine vſos non eſſe.

Quod (præter auctoritates, quas ſupra allegauimus) apertè illa parabola viti Iſaiæ nobis patefacit. quam ſibi dicit Dominus ſua manu conſeuiſſe, & ſæpiiſſe, & in ea turrim ædificaſſe, & locum quibus rebus perfectis, expectauit, vt ſuum fructum ferret, ſed illa pro vuis, lambruſcas tulit.

Propter hanc cauſam dicit Dominus fore, vt ſæpem, quàm circa vitem plantauerat, eradicet, eam deſerat, & ita omnes inde furentur eam cõculcent, neque amplius fore, vt mittat, qui eam putet, aut fodiat, aut ſarriat, nubibus autem iubet ne ſuper illam pluant, (quod eſt eam cultu, & ſuæ gratiæ beneficio priuare) & ita dumis obtegetur, qui vitia, & peccata ſunt.

Huius autem prophetiæ perfectionem, vt in verbis eſt, in captiuitate decem tribubum Iſrael fuiſſe ad unguem vidimus, quas Deus ſua manu ſoluit, & in Aſyriorum poteſtatem tradidit, & ita omnibus fauoribus, & gratijs, quas, vt poſſent Dei mandata ſeruare, habebant, ſpoliati fuerũt tẽplo ſacerdotibus, ſacrificiis, prophetis, legibus, & tandem omnibus alijs beneficiis, quæ cum fidei lumine acceperant, priuati fuerunt.

In pręſenti autem illud a te peto, horum duorum populorum quis maiora a Deo beneficia, & auxilia ad bene viuendum accepiſſe tibi videatur, populus Iudæorum antiquus, an hic Chriſtianorum recens.

C A T. Tu quidem Præceptor hoc melius.

MAG.

MAG. Nihil inter hæc eſt,quod conferri poſſit. Plus enim vmbræ illi, nos vero plus luminis habemus,ille plus figuræ,nos veritatis, ille leges nos Euangelium,ille litteram,quæ occidit,nos vitæ ſpiritum:ille animalium ſacrificia,nos veri agni, qui Chriſtus eſt: qui quotidie in eccleſiis pro nobis offertur:illi nullum aliud,quàm circunciſionis ſacramentũ nos ſeptem,quæ tum habent,tum illi dant gratiam, qui ad eam recipienda eſt accommodatus,& paratus. Ex his autem illud diuiniſſimum altaris ſacramentum,quod toties,quoties volumus, ſuſcipere poſſumus:maximè autem omnium incarnationis, & paſſionis filii Dei ineffabile myſterium,per quod facile intelligimus,quo amore in virtutem, quoque odio in peccata ſit affectus Deus,cum propter hoc deſcendiert de cęlo in terrã humana carne indutus in cruce mortuus eſt:quid eſt igitur, quod chriſtiani non debeant,cum tantis beneficiis, & auxiliis affecti ſint, vt virtutem complectantur,& a peccato declinent,licet millies mortem ſubire opus eſſet.

Nunc autem,quod dicturus ſumvelim diligẽter animaduertas.ſi Decẽ tribus veſtri populi (Nam hæ in exemplum ſint velim) à Deo derelictæ, & de terra cananeorum,quam eis dederat depulſæ, & in regum Aſyriorũ poteſtatem traditæ,& per totum terrarum orbem diſperſæ fuerunt.idque quod fidei lumine,& lege quã ſacrificiis, & illorũ cęrimoniis acceperèt nõ vſi fuerunt quid multi Chriſtiani mereri tibi videntur,qui eo maiora beneficia, & auxilia ad bene viuendum,quàm illæ ccceperunt? viuunt vt pagani, ſuum ventrem ſibi Deum faciunt, ſuamque pecuniam, ſuos vanos honores, & carnis voluptates, cum ferina voluptate,quod Deus ſuo ſanguine emit commutare non verentur.

Nonne tibi videntur huiuſmodi homines digni, qui priuentur illis beneficiis,quibus noluerunt vti? Propter hanc cauſam frater mi,non ſolum non ſum timore perterritus, quod ille iuſtiſſimus iudex permiſerit, tam magnam chriſtiani populi partem fidem amiſiſſe, imo immenſas illi gratias ago,quod aliqua pars incolumis ſit, cum multi homines tam perditis moribus ſint.

Illud enim tibi compertum eſt.Deum cum tempore non mutari (cum mille anni ànte illius oculos tanquam dies heſterna, quæ præterit, ſint) Cum tantis pęnis affecerit illum ſuum populum electum ab Abraam tam ſuo amico deſcendentem, cum tam infirma eſſent in illa lege præſidia ad bene viuendum, quid tibi videtur debere facere idem iudex multis chriſtianis,qui nullo freno in omnia vitia dilabuntur,cum tam multa præſidia,& auxilia acceperint,vt eis reſiſtere poſſint? Maximè autem cum illa Saluatoris verba vera ſint,cui multum datum eſt,ab eo multarum rerum ratio exigenda eſt.

CAT. Hac ratione præceptor mi penitus videor conuinctus,& pe-

ne

ſic manibus,& pedibus ligatus, neque amplius hæc Dei deſtitutio,hæcq; pęna,tantis hæreſibus, tantaque chriſtiani populi diminucione mihi admirationem non affert,imo illud maximè miror, & vereor,ne ſuppliciũ vlterius progrediatur,cum maior hominum pars ſit pene ſine ſenſu, cum tam horribilia ſupplicia minime ſentiant.

MAG. Habes hic frater præclarè probatum fidei amittendi doni cauſſam fuiſſe, tam multis nationibus, quod ea in ſuam vtilitatem vti noluerunt. Doctores inquiunt ſacram Theologiam ſcientiam eſſa ſimul ſpeculatiuam,atque practicam,quòd tum quid credendum,tum quid operandum ſit,nos docet.

Idem eſt fidei proprium,cum hæc duo nobis tradat. Quare ſi cum illa non operamur,amittitur,cum ei contraria credamus. Ferrum niſi contre ctatum ſenſim corroditur rubigine,atque in terram vertitur: equus autẽ ad curſum natus,niſi currat,& in ſtabulo permaneat ocioſus, eneruatur, & debilis fit.ita quoque minime mirum eſt Deum permittere, vt idem amittamus,cum ea non vtimur ad id, ad quod nobis data fuit, vt ſcilicet, noſtram vitam,recte gerere,& adminiſtrare valeamus.

CAT. Præter rationem tam multis ſacræ ſcripturæ teſtimonis tuã ſententiam probaſti,vt nemo fidem habens id negare poſſit, cum Spiritus ſanctus tam apertè teſtetur,quòd fidem amittere eſt peccatorum ſupplicium.

Neque hic deeſt ratio in nonnullis præſertim hominibus,qui ita ſunt ad vitia propenſi,& corporis voluptatibus dediti tam in illis aſſueti,vt minimè fieri poſſit,vt ſine illis viuant,profecto exiſtimant:ſuarum enim propenſionum peruerſitas conſuetudine peccandi firmata, hoc illis perſuadet,& ita in hac opinione obſtrictos,quaſi vinculis coercet, vt nullam inueniant rationem,qua ſe ab illis liberent. Hi autem ad fidem amittendam ſemper præſto ſunt.

Hæc enim in his voluptatibus timore diuinæ rationis,diuinique iudicij infernique pęnarum amatorem,& moleſtiam aſpergit,quòd ſi quis veniat hæreticus,qui vel animæ immortalitatem, vel diuinam prouidentiã negaret,periculum eſt,ne hanc falſitatem complectantur,vt hunc timorẽ de corde depellant,& in ſuis vitijs ſine vlla moleſtia, quieti, & ſecuri degant. Hoc modo multi doctrinam Epicuri, qui hæc duo negabat ſecuti ſunt,cum eſſet homo ferus qui philoſophiam numquam didicit.Tot tamẽ habuit diſcipulos, & ſequaces huius mendacij, & ita magni factus eſt, vt eius imaginem in annulis,& argenteis vaſis cęlatam ferrent. illudque affirmabant, hunc vnum præterea neminem,veritatem eſſe conſequutum, humanumque genus ſolum timore liberaſſe.

Huius autem rei cauſa eſt vis affectionis,& concupiſcentiæ,quæ facile rationem cęcam reddere poteſt;cum magna propinquitate ſit intellectus

cum voluntate coniunctus. Quare cum voluntas eſt in aliquam rem valde propenſa,qua carere ægrè,moleſtèque ferret ſtatim intellectus,vt ſoro rem moleſtia liberet rationes adducit, quibus confirmat, & demonſtret, id verum eſſe,quod cupit,licet id ſit fidei contrarium, vt horum prodito rum temporum exempla,nobis patefaciunt.

Credere enim fidem ſine operibus ad homines ſaluandos eſſe ſatis aditum illum, qui hoc credunt ad libere viuendum tum, ad peccandum tam aperit,quàm illis, qui diuinam negant prouidentiam. Huiuſmodi igitur illuxit ſuus Lucifer cum hæc blaſphæmia in terris prædicata fuit ſolam fidem eſſe ſatis.

CAT. Tantam vim habet,hæc ratio,quantam habuit ſuperior,cum vtraque demonſtret peccator multitudine Deum permittere, vt fidei lumen amittatur.

MAG. Hoc melius credes,vbi intelliges,quàm horribili odio Deus proſequatur peccata, quantaque ſeueritate peccatores pœnis coerceat. Quod ſi nunc tempus eſſet tot mira tibi colligerem exempla in hanc ſententiam,vt ſtupeſceres.

Non poſſum tamen tibi non recitare nunc locum Ezechielis Prophetæ,qui ſe ſcriptum eſſe in omnibus plateis,& angulis deſiderauit, vt cernerent homines,quàm ſit periculoſum Dei mandata non ſequi. Cum autem Dominus per hunc Prophetam ſuo populo pœnas paratas ei propter illius ſcelera nunciaret,cum Propheta loquens ſic inquit.Cap.5. *Et tu fili hominis ſume tibi gladium acutum, radentem pilos, & aſſumes eum. & duces per caput tuum, & per barbam tuam, & aſſumes tibi ſtateram ponderis, & diuides eos. Tertiam partem igni combures in medio ciuitatis iuxta complexionem dierum obſidionis, & aſſumes tertiam partem, & concides gladio circumitu eius, tertiam vero aliam diſperges in ventum, & gladium nudabo poſt eos, & ſumes inde paruum numerum, & legabis eos in ſummitate palij tui, & ex eis rurſum tolles, & proijcies eos in medio ignis, & combures eos igni, & ex eo egredietur ignis in omnem domum Iſrael.*

Hæc parabola eſt:ſubdit Dominus expoſitionem, & ſic inquit. Iſta eſt Hieruſalem in medio gentium, poſui eam, & in circumitu eius terras,& contempſit iudicia mea,vt plus eſſet impia, quàm gentes,& præcepta mea vltra quàm terræ, quæ in circumitu eius ſunt. Iudicia enim mea proiicerunt,& in præceptis meis non ambulauerunt, quia ſuperaſtis gentes,quæ in circuitu veſtro ſunt, & in præceptis meis, *Non ambulaſtis,& iudicia mea non feciſtis, & iuſta iudicia gentium, quæ in circumitu veſtro ſunt non eſtis operati. Ecce ego ad te, & ipſe ego faciam in medio tui iudicia in ſeculis gentium. & faciam in te, quæ non feci, & quibus ſimilia vltra non faciam propter omnes abominationes tuas. Ideo patres commedent*

dent filios in medio tui, & filij comedent patres ſuos, & faciam in te iudicia, & ventilabo vniuerſas reliquias tuas in omnem ventum idcirco viuo ego dicit Dominus Deus. Niſi pro eo, quod ſanctum meum violaſti in omnibus offenſionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis ego quoque confringam, & non parcet oculus meus, & non miſerebor, tertia pars tui peſte morietur, & fame conſumetur in medio tui, & tertia pars tui in gladio cadet in circumitu tuo. Tertiam vero partem tuam in omnem ventum diſpergam, & gladium euaginabo poſt eos, & complebo furorem meum, & requieſcere faciam indignationem meam in eis, & conſolabor. Et ſcient, quia ego Dominus locutus ſum in zelo meo cum impleuero omnem indignationem meam in eis: & dabo in deſertum, & in opprobrium gentibus, quæ in circumitu tuo ſunt, in conſpectu omnis prætereuntis, & eris opprobrium & blaſphemia exemplum, & ſtupor in gentibus, quæ in circumitu tuo ſunt, cum fecero in te iudicia in furore, & in indignatione, & increpationibus iræ; Ego Dominus locutus ſum, quando miſero ſagittas famis peſſimas in eos, quæ erunt mortiferæ, & quas mittam, vt diſperdam vos, & famem congregabo ſuper vos & conteram in vobis bacculum panis, & immittam in vos famem, & beſtias peſſimas vſque ad internecionem, & peſtilentia, & ſanguis tranſibunt per te, & gladium inducam ſuper te.

Hæc ſunt per Ezechielem Dei verba, quæ maximum odium, & abominationem, quibus infinita illa bonitas in improbum hominem, & eius ſceleritatem affectos eſt apertè declarant.

CAT. Hæc Dei horribilia verba, & minæ per hunc Prophetam me valde commouent. quid eſt hoc, quod audio? talis eſt Deus? talis illius ira talis illius furor? talis eſt iuſtitiæ rigor? tales minæ? tali odio proſequitur peccatum? talis illius animaduerſio in peccatores? Quis fidelis non contremiſcet, cum audiet tãta & tam noua ſupplicia, quæ nemo vidit vnquã vt parentes ſuos filios, & filij ſuos parentes comedant, & cætera, quæ in hac prophetia ſcripta leguntur?

MAG. Hinc igitur facile colliges Apoſtolum iure optimo dixiſſe, Horribile eſſe in manum Dei cadere, & quod Dauid teſtatus eſt cum dixit. Pſal.89. *Quis nouit poteſtatem iræ tuæ, & præ timore tuo, iram tuam dinumerare?* Quid autem de illo duro ſupplicio dicturus es, cum permiſerit Deus, vt Virgines Syon hoſtes violarent, & illorum pueris abuterentur? Hæc enim peius ſunt, quàm corporis mala, cum animam attingat quæ pęna magis eſt a iudice, & ab hoſte, quam a patre, vt idem Dominus apud Hieremiam teſtatur, cum inquit. *Plaga inimici percuſſi te caſtigatione crudeli.* Cum igitur Deus tanta permiſiſſet mala in ſuo populo, permiſit etiam vt tam multis in locis fides propter eadem peccata amitteretur.

CAT. Nõne ęquũ eſſet, vt Deus ꝓ honore ſuo reuerteretur, neq; tã paucos numero eſſe illos, qui ei credunt, et vt verũ Deũ colũt, pateretur?

MAG.

MAG. Iam dictum eſt, quod ſi olim Deus nihil fecit ſine populo, ſine templo, ſine altari, ſine ſacrificijs permanere cum peccata cumulata fuerunt, quid mirum tantam fidei diminutionem eſſe factam, cum peccata quotidie multiplicentur?

Quamobrem neceſſe eſſet peccata, quæ fiunt in terris iterum enumerare, ſed quòd in infinitum hoc eſſet procedere: illud tantummodo dicam (non ſine magno dolore) hac noſtra tempeſtate multos chriſtianos nô aliter, ac ſi non eſſent chriſtiani, viuere, neque crederent, Deum eſſe, neque iudicium, neque paradiſum, neque infernum, neque aliam poſt hãc vitam eſſe, ſed omnia cum illa interitura. Tanta enim eſt vitiorum rum licentia, tũ libertas, tanti in cibo, & potu, & veſtitu luxus, in ludis tantæ pôpæ, in turpibus voluptatibus profuſio, vt maxima cum moleſtia, & dolore quotidie videmus, quanta in gentilium ciuitatibus eſſe poſſent. Ambitio autem, deliciæ, corporis commoda, cupiditas malis dolis, iniuſtitie, & pauperum oppreſſionibus armata, quæ hæc omnia adaugeat, & quaſi nutrimentum affert, a quo verbis explicari poſſunt? Dei autem tum prouidentia, tum iuditium nunquam dormit, imo eodem greſſu, tum mala tum malorum pœnæ, & ſupplicia proficiſcuntur. Calamitates enim tum corporales, tum ſpirituales, quas Eccleſia ab initio ſuæ fundationis pertulit, vſque in hodiernum diem, vnde profectæ ſunt? nonne a peccatis? Temporibus autem antiquis omiſſis, recentiora animaduertas, & videbis quãtopere chriſtianus populus ſit verberibus affectus, tum hæreſibus, tum infortunijs, tum calamitatibus diuerſis.

Incipias a Pannonia, & inde proficiſcare in Germaniam, in Flandriam, in Britanniam, in Galiam, & animaduerte, quot, quãtiſque ſupplicijs coerceantur diuina ira ad illos populos miſſis cum tam monſtruoſis hæreſibus ſint penitus afflicti.

Neque tamen Hiſpania vlterior, neque Luſitania (licet hæreſi non laborauerint) fuerunt flagellis liberę cum famem, bella, nauf agia, virorum prętantium mortes noſtris temporibus vidimus, & perpeſſi ſumus. Et ne ſola Italia ſiue vlla eſſet calamitate multis in locis ita ſęuit peſtis (quod te non latet) vt innumeri homines interirent.

Quid autem dicam de deſtilationibus, quę has calamitates conſecutæ ſunt per totam ferè Europam, tàm multis tamque variis, & extra ordinem ſymptomatibus, tanta hominum cœde, gentiumque internecione, vt ad aures tuas peruenit?

In quo quidem videre licet, Deum ſummam eſſe iuſtitiam, & eos maximis afficere pœnis, qui maximis in peccatis inuoluti ſunt, licet gentes, regna, & Prouincię delcantur, cum neque ab vniuerſo terrarum orbe abſtinuerit diluuij tempore, cum ſcelera ſceleribus cumulata erant. Ne commouearis, igitur cum tantam fidei diminutionem eſſe factam cernas, cũ

omnia

omnia peccatis cumulata ſint, Quæ quotidie ita augentur, vt niſi firma teſtimonia haberemus, nunquam fore, vt portæ inferi in Eccleſiam præualeant, nobis maximè verendum eſſet, ne hic ignis, quo tam multa loca inflamata ſunt, penitus ea conflagraret.

CAT. Satis Magiſter meæ petitioni à te factum eſſe fateor. cum tā multis rationibus, & exemplis, quodque magis eſt, apertiſſimis ſcripturæ teſtimonijs tuam reſponſionem illuſtraueris.

Quamobrem neque in hac quæſtione, neque in cæteris mihi quidquā reliquum eſt amplius, quod dubitem. Illud quidem fateor, me Patri cœleſti immortales gratias agere debere, quod tuæ doctrinæ miniſterio meo intellectui lumen attulerit, meque in fide confirmauerit: quæ eo auxilian ti mihi dux erit, vt eò proueniam, vbi illius gloriæ beatitudine frui poſſim. Quam ipſe pollicitus eſt illis, qui hanc ſequentes ducem recta per ſuorū mandatorum ſemitam proficiſcantur. Cuius nomen ſit ſemper benedictum cum aliàs tam longe a vera via aberrarem, me in veritatis curriculum & viam perduxit: tibi autem lucis, & doctrinæ, quam mihi dediſti? præmium tribuat.

Finis.

PARENESIS.

In qua oſtenditur, quàm ſit neceſſe doctrinam chriſtianam addiſcere, quoſque, & quanti fructus ex illa percipiantur.

ILLVD in Eccleſia chriſtiana maximè omniū mihi dolendum videtur, quòd multi chriſtiani in legum, & inſtitutorum ſuæ religionis ignoratione verſantur. Vix enim quiſquam reperitur Gentilis, aut Hebræus, a quo ſi fueris ſciſcitatus de præcipuis, aut articulis, aut partibus ſuę legis, qui illorum rationem reddere neſciat. Inter chriſtianos autem (qui cum de cœlo ſuam doctrinam acceperint, debe ent ſemper eam in animo impreſſam habere) tanta inertia, & negligentia eſt, vt non ſolum pueri, ſed ne ſenes, quidem vix huius cęleſtis

philoſophię

philoſophiæ prima elementa perceperunt. Quod ſi verum,eſt tantum in ter dicta, & facta intereſſe, quantum erunt alieni ab operibus, quæ iubet Deus,cum quid iubeat non ſolum ignorant, ſed ne id ſibi diſcendum eſſe cenſent?

Quid illis præter illam Prophetæ execrationem expectandū eſt?Quod puero centennis maledicetur. Ei ſcilicet,qui poſtquam ad perfectam peruenerit ætatem , in qua homines iudicio valent: tamen in diuinarum rerum ignoratione,& iudicio, & ſenſu pueri ſunt. Quid huiuſmodi expectandum eſt præter illorum finem,de quibus idem Propheta inquit? Populus meus in captiuitatem perductus eſt,quod ſcientiam non habuit, eorum patrici fame perierunt,& vulgus interijt ſiti.Cum autem intellectus ſit primus aditus,per quem omnia animæ bona ingreſſura ſunt, hunc ſi claudit ignorantia,per quem ingredientur? ſi horarij præcipua rota, quæ cæteras ſecum trahit impeditur,quo minus moueri poſſit , cæteræ quoq; conquieſcant neceſſe eſt.

Quare ſi huius ſpiritualis horarij præcipua rota, quæ Dei cognitio eſt non mouetur,cæteras quoque deeſſe compertiſſimum eſt. Quamobrem omnes noſtri capitaliſſimi hoſtis conatus in eo ſunt, vt nos hoc lumine priuet.Cum primum Philiſtei Sampſonem in ſua poteſtate habuerunt,ei oculos eruerunt, quo facto ita omnia in illum facilia fuerunt , vt & illius opera in piſtrino beſtiatum ad molendam farinam vterentur. De iiſdem ſcriptum eſt,quòd in eo multum inuigilabant,ne qua in Iſrael Populo armorum officina reperiretur, vt illis, quotieſcunque aliquid huius generis habere cuperent,opus eſſet,ſe ad illorum officinas conferrent, vt hic populus his rebus neque ornatus,neque inſtitutus faciliur ab illis vinci,& ſuperari poſſet.

Chriſtiani autem equitatus,quæ ſunt arma? Quo gladio niſi Dei verbis, & bona doctrina vitia trucidantur? quibus armis Dux noſter, & Imperator in deſerto,cum hoſte conflixit, niſi quotieſcunque in ſe tentatio torqueretur , aliquo ſcripturæ verbo non ſolum reſiſtendo,verum etiam in illum iaculando?

Hæc autem arma noſtri hoſtes noſtra tempeſtate multis in locis nobis ſubripuerunt,& eorum loco caliditatis,& malitiæ arma,qui libri ſunt ſordidi,& profani,qui vitia excitant nobis reliquerunt.

Illud præterea maximè miſerandum , & maximis coercendum eſt pœnis,nolle chriſtianos maximis beneficijs,quæ a diuina bonitate,& miſeratione,accipimus,vti,illud autem maximè fuit, nobis ſuam declaraſſe volūtatem (quid ſcilicet ſibi placeat quidue diſpliceat , & illud ſequendo , hoc fugiendo illius amicitiam tueamur,gratiāque nobis conſeruemus, & hac ratione illius gloriæ participes eſſe poſſimus.

Quàm autem magnum ſit hoc beneficium, hicque honor Populo Moſes

ſes declarat, cum inquit. Quæ eſt alia gens ſic inclyta, vt habeat ceremonias,iuſtaque iudicia,& vniuerſam legem, quam ego perionam hodie ante oculos veſtros,& in Pſal, 147.Regalis Propheta Deum laudat inquiens. Qui annunciat verbum ſuum Iacob iuſtitias,& iudicia ſua Iſrael. Non facit taliter omni nationi.

Hæc autem tam magna gloria, quid mihi prodeſt,& ſi non vtor?illam ſi nō lego?niſi mihi familiarem reddo?niſi nihil in corde, & manibus eſt? niſi à me illius lumine ignorantiæ meæ tenebras fugo? Niſi meas culpas illa caſtigo? niſi eadem meos appetitus cohibet? Niſi meum cor, & cupiditates hac eadem in cœlum propenſas reddo? Medicinam eſſe efficaciſſimam,mirabilique vi præditam, quid mihi prodeſt eā ſi ſumere nolo. Hominis enim bonum non in rebus,ſed in illarum vſu conſiſtit. Cum enim bonis vtitur homo, fit illius particeps, & ita, qui non eſt bonus euadit.

Illud profectò maximè mirum eſt,tantam in homines earum rerum, quas illis magnopere Deus comendauit, quaſque tanti fecit, ad noſtram vtilitatem, negligentiam cadere poſſe. Ipſe Deus leges, in quibus nobis viuendum erat, ſcripſit.Iuſſit,vt tabernaculum conſtrueretur, in quo arca aureata,maxima diligentia, & artificio elaborata poneretur, & ita voluit hanc legem collocari, vt eam magis homines venerarentur. Iuſſit Ioſue, ne vmquam hanc legem longe ab eius ore abeſſe pateretur, vt perpetuò in illa legere,& alijs eam tradere poſſit.

Iuſſit futuro Iſrael Regi, vt ſecum hunc librum ſua manu ſcriptum haberet,ſi proſperè regnare,& diuturnam vitam degere in terris vellet. In hoc autem mandatum ait Philon inter hebræos nobiliſſimus ſcriptor,nō eo fuiſſe contentum Deum,vt Rex hunc haberet librum, aliorum manibus exaratum,ſed voluit,vt ipſe ſua manu eſcriberet, vt hoc modo in illius memoria ſententiæ altius radices agerent, cùm illum ſenſim ad verbum eſcripſiſſet, & vt illud pluris faceret, quod ipſe Rex ſua manu ſcripſiſſet, cum multos haberet librarios, & miniſtros, quibus hoc onus imponere poſſet.

Hinc quoque maioris in dies fiet lex,quæ primum Dei digito conſcripta fuit,deinde non cuiuslibet hominis manu, ſed ipſorum Regum ſcribebatur,& ne qua obliuio rem rantopere neceſſariam vllo vmquam tempore delere poſſet; Iuſſit Moyſi, vt poſteaquam Iſrael populum in promiſſionis terram intraſſet nonnullos magnos erigerent lapides,in quibus huius legis verba inſculpenda curarent,vt quicunque per eam irent, & reuerterentur viam,illas intuentes litteras, quaſi muti concionatoris vocē audirent. Ad id quoque ſpectat illud, quod ſuo ſpirituali filio conſulit Salomon in prouerbiorum libro, vbi ait conſerua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, liga eam in corde tuo iugiter, & circunda gutturi tuo, cum ambulaueris gradiantur tecum, cū dormieris

oris cuſtodiant, & vigilans loquere, cum eis, quia mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ, & ſexcenta alia loca colligere poſſem in hanc ſententiam tum ex his libris, tum ex alijs, quos ſapientiales appellamus, in quibus ſuadentur homines ad diuinæ ſapientiæ ſtudium, & amorem: quod nihil aliud eſt, niſi diu, noctuque legere, audire, cogitare, & meditari Dei legem, quæ eſt illa optima pars, quam Maria elegit, cum ad Chriſti pedes ſedens illius verba maximo cum ſilentio audiebat. Quid autē de verbi Dei virtute, & miris effectibus dicam?cum vellet Deus ſuum populum a peccatis eorum auocare Hieremiæ iuſſit, ut omnes prophetias, quas ei aduerſus populum reuelauerat, ſcriberet, publiceque legeret. Quæ lectio ita attonitos, & horrore affectos reliquit eos, qui audierant, vt timoris, & confuſionis pleni alij alios in faciem intuerentur.

Cum autem Ioſaphat Rex voluerit ſuum regnum ad Dei cultum, & obedientiam reuocare, nihil aliud fecit, quàm Sacerdotes, & leuitas per omnes ſui regni ciuitates mittere, qui ſecum legis librum ferrent, legerent, & populo exponerent? Vt autem Deus oſtenderet vtilitatem, quæ ex hoc miro conſilio, emanauit illa uerba ſubdit.

Itaque factus eſt pauor domini ſuper omnia regna terrarum, quæ erāt per gyrum Iuda: nec audebant bellare contra Ioſaphat.

Creuit ergo Ioſaphat, & magnificatus eſt vſquam in ſublime. Hæc in 2. Paralipomenon cap. 17. ſcripta ſunt, quod ego caput velim, ut omnes Eccleſiæ prælati in corde ſcriptum haberent, vt huius ſancti regis exemplum imitatione proſequerentur.

Illum enim Regem ſi imitarentur, non minus hac noſtra tempeſtate Chriſtianorum Imperium floreret, quàm eo tempore illud Regnum floruit. Cum idem Deus ſit nunc, qui tunc erat, ut eadem præmia tribueret illis, qui ldem ſeruitium illi præſtarent.

Ex omnibus autem exemplis, quæ hic afferre poſſumus in hanc ſententiam, dignum eſt, quòd ſemper in ore, & corde habeamus; eſt illud ſanctiſſimi Regis Ioſias, quod hic, vt in lib. Regum legitur excribendum putaui. Octo annorum erat Ioſias cum regnare cœpiſſet.

Cum regnum Amon patris ſui culpa, & Manaſſes aui euerſum inueniſſet qui peruerſi fuerunt, & ſanguinis Prophetarum perfuſores, cum autem regnaſſet duodecim annos.

Helecias Sacerdos ei legis Dei librum miſit, quem in templo reperit, qui non ſolum, quod Deus iubebat, complectebatur, verumetiam magna præmia, quæ fideliter ſeruantibus legem promittebat, & horribilia ſupplicia, duraſque pœnas, & aduerſitates, quas non ſeruantibus illam minabatur. Cum autem hic liber coram rege legeretur, eo timore, & tremore affectus eſt, ut ſua veſtimenta ſcinderit, & præceperit ſacerdoti ſuperius

rius dicto cum alijs ſummis viris, vt ad quandam prophetidem fœminã, quæ in Hieruſalem habitabat, irent, vt Deum oraret pro illis, & ſcirent, quæ ſit illius voluntas, de illis rebus, quæ in illo libro continentur.

Quæ hoc modo reſpondit. Hæc dicit Dominus: Ecce ego inducam mala ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores eius, cunctaq; maledicta, quæ ſcripta ſunt, in libro hoc, quem legerunt coram Rege Iuda: quare dereliquerunt me, & ſacrificauerunt dijs alienis, vt me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum ſuarũ: idcirco ſtillabit furor meus ſuper locum iſtum, & non extinguetur.

Ad regem autem qui miſit vos pro domino deprecando, ſic loquimini Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: quoniam audiſti verba voluminis, atque emollitum eſt cor tuum, & humiliatus es in conſpectu Dei ſuper his, quæ dicta ſunt contra locum hunc, & habitatores Hieruſalem, reueritus faciem meam, ſcidiſti veſtimenta tua, & fleuiſti coram me; ego quoque audiui te: dicit Dominus. Iam enim colligam te ad patres tuos, & inféreris in ſepulchrum tuum in pace: nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego inducturus ſum ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores eius.

Retulerunt itaque regi cuncta, quę dixerat. At ille conuocatis vniuerſis maioribus natu Iuda, & Hieruſalem aſcendit in domum Domini, vnaque omnes viri iuda, & habitatores Hieruſalem Sacerdotes, & cunctus populus omnino uſque ad maximum, quibus audientibus in domo Domini legit Rex omnia verba volumini.

Et ipſe vnà cum illis, ſe in Dei ſeruitium, & cultum obtulerunt. Ad id autem Rex omnes iuſiurandi vinculo obſtrinxit, neque eo fuit contentus; ſed ciuitatẽ multis ſceleribus, quæ in ea diſſeminata erant purgauit, altaria, & Idola dirupit, & Sacerdotum, qui in illis ſacrificauerunt, oſſa retexit, & ſuper illorum altaribus comburenda iuſſit.

Hic autem rex fuit ita ſanctus, vt (quemadmodum ſcriptura teſtatur) nec antea, nec poſt eum fuerit quiſquam maior.

Quod autem argumentum maius ad bonę doctrinæ vtilitatem explicãdam poteſt afferri, quàm hoc, ex quo tam multi fructus, tamque admirabiles conſecuti ſunt?

Quis autem erit tam ſibi inimicus, qui cum tam multas vtilitates cernat ex lectione librorum, qui catholicam, & ſanctam doctrinam continẽt, emanare, non ſibi aliquod temporis ſpacium quotidie aſſumat, quod in huiuſmodi libris conterat?

Cum hoc autem tam admirabili exemplo alia multa coniungi poſſunt. Cum enim Prophera Baruch populum, qui captiuus in Babiloniam perductus erat, ad pęnitentiam excitare vellet, hac eadem ratione vſus eſt, in vnum enim locum omnes captiuos congregauit, illiſq; huius doctrinæ partem legit.

Quę lectio ait ſacra ſcriptura illis lacrymas mouit, & ad orationē, ieiunium, & pœnitentiam ſuorum peccatorum impulit, adduxitque illos vt eleemoſinas colligerent, & in Hieruſalem mitterent, ut in templo pro ſuis offererentur. Cum quibus miſerunt librum quoque ſibi lectum, ut & ipſi eundem legerent exiſtimantes fore, vt illa lectio eadem in illis operetur, quæ in ſe ipſis operatam eſſe ſciebant.

Hac autem captiuitate, cum elapſis ſeptuaginta annis liberati eſſent quo iterum ciuitas reędificari cœpit, templum, religio, niſi hac eadem Dei lectione? Sic in 2. lib. Eſdræ legitur, quod ſeptimo mēſe omnis populus ſuarū ciuitatū vno & eodem animo, & corde in Hieruſalem concurrunt: illis autem ad magnam plateam congregatis ſeptem diebus Eſdras legit ſeptem diebus librum legis Dei diſtinctè, & appoſitè ad intelligendum, & populus flebat cum verba legis Dei audiret: eiuſdem autem menſis vigeſimo quarto die iterum ad eiuſdem libri lectionem reuerſi ſunt; & ſingulis diebus quater in volumine legis Dei legebant, in quibus confitebantur etiam & adorabant Dominum Deum: his duobus exercitijs, ſe ad pœnitentiam excitarent, & religionem; quæ iam in illorum cordibus iacebat, erexerunt. Perfecerunt quidem illud, quo nihil maius vnquam di miſerunt vxores alienigenas, quas ipſi duxerunt, ne Dei populus cum gentilium genere permixtus permaneret.

Verbum Dei tandem, vt ipſe Deus, omnia poteſt, & operatur, cum illius inſtrumentum ſit. Et ita iure optimo ei in ſuo gradu omnes effectus efficienti cauſæ tribuuntur. Ita verbum Dei mortuos reſuſcitat, viuos regenerat: infirmos ſanat: ſanos conſeruat: cęcos illuminat: tepidos inflamat: exurientes ſatiat: debiles roborat: & iacētes erigit: Eſt tandem illud cœleſte manna, quæ omnium rerum ſapores referebat. Nihil enim eſt, qđ deſideret anima, quin reperiatur in Dei verbis. His mæriſtis conſolatur, nō deuotus accenditur, calamitatibus oppreſſus lætatur, durus ad pœnitentiā impellitur: & qui mollior eſt, magis etiam exhauritur. Hæc autem Propheta paucis verbis complexus eſt: cum inquit. Lex Domini immaculata conuertens animas, teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis. Iuſtitiæ Domini rectæ lætificantes corda præceptū Domini lucidum illuminans oculos. Timor Domini ſanctus permanens in ſęculū ſęculi: iudicia Domini vera iuſtificata in ſemetipſa deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum, & ſuper mel & fauum. Quib. uerbis Propheta multos legis, & verborū Dei effectus expreſsit, & tandē non ſolū illorū pretiū, & dignitatē declarauit, verumetiā ſummā ſuauitatē, quā pia anima, & ſincera ex illis pcipit, de quo & alio Pſal. ait. Quàm dulcia ſunt faucibus meis verba tua Domine ſuper mel ori meo. His autem laudibus non cōtentus in eodē quoq; Pſalmo declarat ſtudū, lumē, ſapiētiā, quā ſibi cōparant illi, qui tempus in hac diuina lectione conterunt cum inquit.

Quomodo dilexi legem tuam Domine tota die meditatio mea eſt, ſuper inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo, quia in æternum mihi eſt, ſuper omnes docentes me intellexi: quia teſtimonia tua meditatio mea eſt, ſuper ſenes intellexi: quia mandata tua quæſiui.

Cùm igitur hæc lux in anima noſtra tam miros pariat effectus, quid nobis magis (vt initio dixi) lugendum eſt, quàm videre hanc lucem tam longe ab hoc mundo abeſſe?

Quàm tam multas tamque denſas tenebras videre? Tantam in pueris ignorantiam? tantam in parentibus negligentiam? tantam ruditatem, & cæcitatem in omnibus fere Chriſtianis? quid in terris cognitione dignius eſt, quam Dei lex? & cuius rei magis obliuiſcuntur homines? quid prætioſius, & abiectius? quantum Dei amori, & ſeruitio debeamus quis intelligit? Vim myſteriorum noſtræ religionis ad excitandos homines ad hunc amorem quis non ignorat?

Quis peccati turpitudinem nouit, vt ea cognita magis ab illo, quàm a cæteris turpiſſimis rebus abhorreamus? quis miſſę, & cæteris diuinis officijs ea reuerentia, qua debent intereſt? quis feſtos dies ſanctificat animi ea pietate, in ea ſolitudine, qua debet, vt incantati, & cœci homines inter tot lumina, inſenſibiles inter tot myſteria, ingrati inter tot beneficia duri, & ſurdi inter tot flagella, & caſtigationes, frigidi, & gelidi inter tot Dei ardores, & ſplendores viuimus. Siquid de Chriſti mandatis, & doctrina ſcimus, id more picæ ſimus ſine guſtu, ſine ſenſu, ſine vlla illarum conſideratione: vt potius nomina rerum, & myſteriorum epitheta, quàm ipſa myſteria cognoſcamus.

Inter remedia, quæ hanc ignorantiam a nobis depellere poſſunt catholicæ, & ſanctę doctrinæ librorum lectio præſtantiſſimum eſt. præſertim ſi non de rebus ſubtilibus, & curioſis, ſed de ſalutiferis, & vtilibus tradunt. Propter hanc cauſam ſancti patres huius lectionis exercitationem, & ſtudium valde nobis commendarunt.

S. Hieronymus cum ad quandã virginẽ nomine Demetriam, quæ ſuũ patrimonium pauperibus erogabat, quod præcipuę ei comendabat, erat bonæ doctrinæ lectionem, eique ſuadebat, vt ſui cordis bona terra, ſemen verbi Dei, fereret, vt vitæ fructus illi ſimilis eſſet. Poſt autem multa alia præcepta, quæ ibi tradit, in fine ait, ſe velle finem Epiſtolæ cum principio coniungere, & ita eam iterum ad ſacrarum litterarum lectionem hortatur.

Ad idem hortatur etiam S. Paulam (in effundendis enim pietatis, & deuotionis lacrymis aſſiduè verſabatur) vt hanc exercitationem temperaret, vt viſum ad bonæ doctrinæ lectionem conſeruaret.

Ad quendam amicum, a quo petebat quoſdam ſanctos libros, ſcribens, illam rationem affert, quod verus animæ cibus eſt diu, no-

ctuque in lege Domini cogitare, ac meditari, Sanctus Bernardus, cum ad quandam ſuam ſororem ſcriberet ad idem ſtudium eam adhortatur, & diligenter omnes bonę lectionis fructus, & effectus enumerata & quod magis eſt. Apoſtolus S. Paulus, ſuum diſcipulum Timotheum, qui Spiritus ſancti plenus erat, adhortatur, vt dum ad illum venerit, in ſacrarum litterarum lectione, ſe contineat.

Præter autem hæc omnia teſtimonia illuſtriſſimum, & efficaciſſimum ad omnes intellectus conuincendos, illud Moyſis eſt, qui poſteaquã Dei legem propoſuit, & declarauit, ſic inquit.

Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis filijs tuis, & meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque conſurgens, Et ligabis ea quaſi ſignum in manu tua eruntque, & mouebuntur inter oculos tuos, ſcribenſque ea in limine, & oſtijs domus tuæ.

Neſcio, quibus verbis poſſet quis, amplius legis, & Dei mandatorum conſiderationem, & ſtudium comendare, quàm his.

Et quaſi hæc pauca eſſent cap. 11. eiuſdem libri iterum eandem repetit commendationem, eiſdemque verbis (quod rarò in ſcriptura fieri ſolet) tantæ curæ ei homini, qui a facie ad faciem cum Deo loquebatur, erat vt in Dei lege meditarentur ſemper, quippe qui optimè ſciebat, quàm ad id ſimus obſtricti, fructuſque maximos, & vtilitates, quas inde percipiamus.

Ad hanc autem meditationem, quam hic propheta a nobis poſtulat quantam vtilitatem nobis afferre poſſit bonæ doctrinæ librorum lectio, quis non videt? quæ licet diuerſo modo, ſemper tamen de Dei legis pulchritudine, & præſtantia tractat, docetque ſemper quantopere nos eam ſeruare debeamus.

Nam ſine lectionis doctrina, in quo meditatio verſari poterit, cum hæ duę quaſi ſorores ſint ita inter ſe coniunctæ lectio, ſcilicet & meditatio, vt altera nobis cibum tradat, altera traditum mandit, concoquit, degerit, & in animæ ſinus tranſmittit.

Cum his, quæ dicta ſunt, poſſem idẽ multorum exemplis, quos bonorum librorum lectione vitam mutaſſe ſcio, confirmare, quorum partem audiui, partem legi, ex quibus nonnulli hinc initium ſumentes eò ſanctitatis, & puritatis vitæ peruenerunt, ut religionum, & ordinum, in quibus, & alij, vt ipſi, ſe ad Dei ſeruitium conferrent; eſſent fundatores.

Hoc Henrico Britanniæ Regi VIII. compertiſſimum fuit, qui cũ nonnullos Carthuſianos patres in ſuũ errorẽ trahere ſperaret, cũq; cerneret non poſſe id cõſequi moleſtijs, & calamitatibus, quib. ad id eos ſępe affi ciebat, poſtremũ iuſſit, vt illis oẽs bonę, & catholicæ doctrinę libri auferentur,

rentur, exiſtimans his armis ſpiritalibus ſublatis, quibus ſe ipſi defendebant, fore, vt facilè caderent.

In quo videre licet, quantam vim habeant hæc arma, vt nos ab hæreticorum dolis incolumes præſtare poſſimus, cum qui hæc machinarentur in eam cura inuigilarent, vt christianos his armis ſpoliarent. Cum tanta igitur ſit horum armorum vis, cur in hac re omnes noſtræ curæ non euigilant, vt chriſtianum populum his maximè armis inſtituamus? Illud quoque nobis argumento ſit, quod hæretici, vt omnes peruerterent, libri ſuarum impietatum pleni, vt in omnibus locis diſſeminarentur maximè curarunt. Quod ſi mendacium verborum colorum depictum ad decipiendos homines eam vim habet, quantam veritatem ſana doctrina expreſſam, & declaratam ad iuuandum habere credendum eſt? cum Hæretici tam diligentes, & frequentes ſint, vt hoc modo homines perdant, cur non erimus nos diligentiores, vt illos, & hac & cæteris rationibus huiuſmodi incolumes præſtemus.

Doctrinæ neceſſitas particulatim traditur.

ETSI Satis ſuperque ſit, quod diximus ad noſtram ſententiam comprobandam: tamen quemadmodum nobis chriſtiane viuendum eſt, ita probare inſtitui, Chriſtianam doctrinam quoque nobis addiſcendam eſſe.

Quem laborem mihi ſuſcipiendum eſſe exiſtimaui, quod nonnulli ſunt, qui libros bonæ doctrinæ vernacula lingua conſcriptos ad eorum vtilitatem, qui latinam linguam non didicerunt omnino vituperant, qui aliqua in parte recte ſentiunt, in aliqua vero longe a veritate aberrant.

In eo recte ſentiunt, ſi vernacula lingua res difficiles, & obſcuras, non eſſe conſcribendas dicunt, neque hæreticorum errores licet ad id ſcribantur, vt refutentur, neque cætera huiuſmodi, neque Theologorum quæſtiones, quas neque in concionibus ad populum tractari D. Auguſtinus permittat.

Quo minus igitur debent hac conſcribi lingua, quæ nec prædicari decet? cum quo illud Apoſtoli concordat, vbi inquit, non prædicandas eſſe populo quæſtiones, ſed doctrinam, quæ ædificet. Neque pariter decet, vt ſacræ ſcripturæ libri communi lingua ſint conſcripti. In illis enim ſunt multa obſcura, quæ lumen, & præceptorem deſiderant. In hoc igitur bene dicunt, qui hos libros vituperant, ſed cum nolint libros lingua vernacula conſcriptos, qui chiſtianam viuendi viam tradant, quam in baptiſmo profitemur, tam in errore eſſe exiſtimo, quam ſi quis vitæ mo-

naſticæ obſtringeretur, & illius leges, & inſtituta legere, & diſcere prohiberetur, cum ita hæc prima profeſſio Chriſtianum, vt illa ſecunda monachum obliget.

Et quanta eſſet culpa monachus, qui ſuæ religionis regulas diſcere negligeret, in tanta eſſet Chriſtianus, qui ſuæ quoque diſcere non curaret. Etſi exempla, & auctoritates ſacræ ſcripturæ, quas ſupra allegauimus, ſint huiuſmodi, vt quæ dicta ſunt ſatis aperte demonſtret: tamen viſum eſt mihi, idem his rationibus demonſtrare, quibus harum rerum neceſſitas penitus appareat.

Primum enim ſi quis penitus ex animo ſe chriſtianum eſſe deſiderat non fide ſolum, ſed vita, & moribus fidei conſentientibus, huic in primis fidei, quam profitetur, articuli ſciendi ſunt, neque id ſolum in fide maiorum, ſed explicitè, & diſtinctè, ſcire debet. Quare non ſatis eſt verba articulorum pronunciare pſitaci more, ſed debet intelligere, quod profert, ne ſibi in animo conceptus, & ſenſus longe diuerſos, ab ijs, quæ ſibi credenda ſunt, effingat: quemadmodum S. Auguſtinus de Alipio ſuo familiari ſcripſit.

De quo inquit, quod antequam incarnationis myſterium ei fuerit expoſitum, ſecum ipſe reputabat Saluatorem ab humanitate nihil aliud ſumpſiſſe, quàm corpus, quodque diuina perſona, quæ in illo erat, animæ officio fungeretur, ſic quoque in myſterio ſanctiſſimæ trinitatis, neceſſe eſt, vt chriſtianus quoteſcunque Patris, vel filij nomina audit, ſciat hic ſibi nihil corporeum intelligendum eſſe, cum illa diuina generatio tota ſit ſpiritualis, licet naturalis ſit; illud quoque ſcire oportet, hoc myſterium credendum, & adorandum non inueſtigandum eſſe.

Quod fecerit ſi in altera parte illius altiſſimæ ſubſtantiæ, quę ineffabilis, & incomprehenſibilis eſt, maieſtatem, in altera vero ſui intellectus ruditatem, & demiſſionem collocauerit, & inter ſe comparauerit, qui noſter intellectus eſt (vt philoſophi teſtantur) ad diuina ſpeculanda, & noctuarum oculi ad ſolis lumen.

Id facere debet Chriſtianus, ne ab eo, quod non intelligit ad id, quod ſibi non credendum, propter hanc cauſam ſibi videtur, argumentum petat. Illud quoque ſcire debet, quod licet hoc myſterium ſuper omnem rationem ſit, non tamen contradictionem implicat, quemadmodū nonnulli ſimplices homines, & ignari arbitrati ſunt. Cum igitur ita ſe res habeat, vt adſit doctrina, quæ has in tam neceſſariis rebus ignorantias excludat, neceſſe eſt.

Præterea chriſtianus homo ſcire debet, non ſolum Dei, verum etiam Eccleſiæ præcepta, quæ lex eſt, in qua illi viuendum eſt, debet præterea intelligere non ſolum opera, verum etiam cogitatione, ideſt in mala opera conſenſu, eis mandatis repugnari.

Præterea

Præterea illud ſciat neceſſe eſt, non ſolum malæ voluntatis intentione, ſed improbæ cogitationis voluptate, licet quod in animo euoluit, exequi nolit (quam voluptatem moroſam Theologi dicunt) mortalis peccati in materia peccati mortalis, reus ſit.

Ad hæc bonus chriſtianus ſaltem ſemel in anno ſua peccata confiteri debet, quod ſæpius facere debet ſi religioſè ſibi viuendum exiſtimat. Vt autem id facere poſſit, neceſſe eſt, vt quomodo ſua ſibi conſcientia examinanda ſit, intelligat.

Mandata, & peccata mortalia enumerare, vt diligenter inquirat, quanã in re vel actione, vel verbo, vel cogitatione, deliquerit, ne nonnullorũ quaſi belluarum ſimilis ſit, qui ad pedes ſacerdotis proſtrati vix elapſo anno inter tot peccata ab eis commiſſa vnicum proferre ſciunt, ſed aiunt me interroges velim pater.

Neque ſatis eſt peccata confiteri, niſi illorum te pœniteat, grauiterque illa commiſiſſe doleat. Quamobrem vt peccati turpitudinem, & deformitatem cognoſcas, & quàm multa per peccatum amittas, quàm calamitoſo & infelici in ſtatu miſeram relinquat animam, & in primis, quantum diuinam maieſtatem peccatum offendat, a quo tam multa beneficia accepimus, quibus eum ſæpe lędimus.

Nam illud ponamus, contritionem eſſe præcipuum Dei donum: ſolet tamen illud dare illis, qui ita ſe præparant, & afficiunt, quantum in ſe ſitum eſt, vt illud a Deo obtinere poſſint. Et quoniam cum hac contritione firmum propoſitum non peccandi amplius in futurum coniunctum eſſe neceſſe eſt, & parum pęnituiſſe eſt ſignum, cum homo iterum eadem peccata ſtatim committit: remedia, & medicinas, quæ ad hoc conducunt ſcire neceſſe eſt, quæ ſunt peccandi occaſiones effugere, in oratione aſſiduè verſari, ſacramenta frequentare, in bonorum librorum lectione aſſiduè ſe continere, in cibo, & potu temperatum eſſe, ſenſus cohibere, & in primis linguam coercere, per quam tam multa peccata committuntur, neque minus debemus eruditos oculos habere, per quos ſæpe in animã noſtram mors ingreditur.

Ex his autem omnibus illud maximum eſt, principijs malarum cogitationum, & motuum memoria paſſionis Chriſti, obſiſtere. Velle enim in mundo tam improbo bene viuere, vbi tam multæ peccandi occaſione ſunt, cum ex altera parte ſimus a carne circumuenti, quæ ad peccandum propenſiſſima eſt, ex altera à tot dæmonibus, & a multis peruerſis hominibus, qui nonnunquam peius, quàm dæmones nobiſcum agunt; ſine horum ſpiritualium armorum ac tormentorum vſu, eſt velle in cœlum ſine ſcalis aſcendere.

In hoc autem cum homines deficiant perpauci reperiunt, qui ſine peccato mortali viuant.

Hæc igitur omnia ſcire, & in libris, qui hæc docent ſæpe legere, quantam vtilitatem afferre poteſt?

Cum autem chriſtianus ad altaris ſacramentum ſumendum ſe recipit, quis illius ſacramenti altitudinem, illius beneficij amplitudinem, maieſtatis præſtantiam, quæ in illo includuntur, declarabit? Vt inde intelligat, quanto cum timore, reuerentia, & conſcientiæ puritate, quantaque cum humilitate, & ſui ipſius collectione, ſe ad rerum omnium dominum recipiendum parare, vt hoc modo illius ſacramenti gratiæ, & diuitiarum, & conſolationum, quas ſecum fert, particeps euadat?

Hoc enim ſacramentum ſine requiſita præparatione, eſt (vt Apoſtolus inquit) manducare, & bibere ſibi iudicium, illud, qui ſuſcipit, vt hac tempeſtate multi facere ſolent, cum nullam emendationem in illorum vita cernamus.

Illud quoque chriſtiani hominis eſt, preces fundere, quod quidem mirum in modum in ſacris litteris commendatur, quibus a Deo remedium omnium neceſſitatum tam ſpiritualium, quàm corporalium, quæ innumeræ ſunt petat.

Hæc autem oratio vt efficax ſit, ſcire debes, quæ virtutes debeant eam comitari (quas vt breuiter enumerem) ſunt attentio, deuotio, humilitas, perſeuerantia, & omnium maxime fides, & confidentia iuſta illud Saluatoris, quod dicit, quidquid petieritis credite, quòd accipietis, & dabitur vobis. cum oratione vult Apoſtolus, vt gratiarum actio iungatur beneficiorum acceptorum, quod eſt diuinarum laudum ſacrificium, quod Deus in Pſal. 49. tantopere petit.

Quo autem modo chriſtianus homo poterit hoc perfungi officio ea deuotione, & pietate, quæ decet, ſi quot, quantaque hæc beneficia ſint ignorauerit?

Præterea in hac vita tentationes deeſſe non poſſunt, cum (quemadmodum S. Iob teſtatur) tota vita ſit diuturna tentatio. S. quoque Petrus ait, quod aduerſarius noſter tanquam Leo rugiens circuit quærens, quem deuoret.

Et Apoſtolus adauget, & amplificat huius hoſtis vim, & nos diuerſis ſpiritalibus armis inſtruit, quibus ei reſiſtamus, qui mille habet artes, mille modos, & rationes, quibus nos torqueat, aliquando blaſphemiarum cogitatione, aliàs fidei contentionibus, aliàs ira, odijs, vindictæ cupiditatibus, aliàs ſenſuum appetitu, aliàs occultius toxicũ ſacchar o tectũ nobis bibendum tradit, ideſt vitium nobis ſub perſona virtutis refert, ſi chriſtianus homo igitur has ſyrtes, & breuia, in quæ conſcientiæ ſuę nauis periclitari ſolet non animaduerteret, & ſaltem mediocri quadam ratione artem tuendi ſui neſcirent cum ad hæc loca proxime accedit, quid aliud illi ſperandũ eſſet, niſi ſępius in illis hærere, & in peccatorũ abyſſum cadere?

In hac etiam mortali vita contrarijs ventis nauigamus, nonnunquam tempeſtate, nonnunquam tranquilitate, aliàs. ſecunda aliàs aduerſa fortuna vtimur, quarũ altera nos ſuperbos reddit, extollit, & in Dei obliuionem inducit, altera verò cum ſit diuerſa, aliàs ad impatientiam, aliàs ad diffidentiam, aliàs ad triſtitiam extra ordinem, aliàs ad querelas in diuinam prouidentiam, aliàs ad vindictæ cupiditatem nos impellit.

Quicunque igitur bonus chriſtianus eſſe cupit, ſi dum in pace degit non animaduertit, & parat, quæcunque belli tẽpore neceſſaria ſunt, is quo modo tot, tantaque pericula euadere poterit? Quid ei ſalutaria rimedia faciliùs ſuſpeditabit, quàm bonorum librorum admonitiones, & præcepta.

Sunt præterea quatuor virtutes neceſſariæ, vt hunc cœli ſpacium currere poſſimus, Dei amor, peccati odium, diuinę miſericordiæ ſpes, & eiuſdem iuſtitiæ timor, quibus in virtutibus noſtræ ſalutis ſumma conſiſtit.

Hæ autem virtutes affectiuæ dicuntur, quod in voluntatis moribus, & ſenſibus conſiſtunt.

Hæc autem potentia cum cęca ſit (quæ ad nullum horum effectuum mouetur, niſi cum intellectus ei occaſiones, & cauſas repreſentet, quas per illas habet) inde fit, vt Chriſtiano homini, quid ſe mouere poſſit ad horum ſingula, ſcire neceſſe ſit.

Nam licet Deus in iuſtorum animas infundat has virtutes, debet tamen quilibet per ſe ſibi auxilium ferre, neque Deo relinquere omnia multa in animo euoluendo, quæ ad id eum mouere poſſunt. Cùm autem hoc argumentum ſatis copioſum ſit, quantam vtilitatem chriſtiano homini afferret, nonnullas conſiderationes ſcire, quæ ad harum virtutum ſingulas eum impellere poſſunt, quæ omnia bonæ doctrinæ libri docent?

At fortaſſe quis dicet, multa me tam multis rebus, quas hic attigi, poſtulare: cui reſpondeo, quod ei, qui ſolam fidem ſine operibus ſatis eſſe chriſtiano viro exiſtimat, hæc nimis multa viſum iri, at qui huiuſmodi in conſcientiæ puritate eſſe cupit, ſe ipſum a peccatis mortalibus ſegregãdo, non ſolum id multum illi non videbitur, ſed etiam huius mundi periculorum, tentationum, occaſionũ experiẽtias docebit, hæc omnia, & plura illi neceſſaria eſſe, cum a terra ad cęlum iter breue non ſit. Propter hanc cauſam omnia ſuperius dicta ad tantum volatum opus ſunt.

Nonnullis obiectionibus reſpondetur.

DIcet fortaſſe aliquis, hæc omnia neceſſaria concedens, quod ordinarias conciones, quæ in eccleſijs habẽtur, ſatis eſſe, & ob id libros, qui

eadem

eadem tradent, eſſe ſuperuacaneos, cui quidem reſpondemus multis locis non adeſſe concionatores, & vt S. ait Gregorius, vt conciones cum frequentes ſunt vileſcunt, ſic cum nimis rarę ſunt parum perſunt. Præterea, prædicatores, vt plurimum ad hæc non deſcendunt particularia, ſed vniuerſim quod & ſatis eſt, de virtutibus tractant.

Doctrina autem moralis cum communis & vniuerſalis eſt, parum prodeſt. Præterea multæ conciones fiunt potius, vt auditores in patientia exerceantur, quàm in doctrina erudiantur.

Alij fortaſſe addent, bonorum librorum lectionem ſępe in cauſa eſſe, vt conciones negligantur, nonnunquam vt non audiantur, quibus reſpondeo, bonam doctrinam in cauſa non eſſe, vt verbum Dei negligatur, ſed vt plurimi fiat.

Quod ſi quis facit, id potius ab illius ſuperbia, quàm bona doctrina proficiſcitur. Et paucorum ſuperborum culpa, vt multi bona doctrina fraudentur conſentaneum non eſt. Alij dicunt nonnullos ex bonorum librorum doctrina illud conſequi ſolere, vt ita ſe ſpiritalibus exercitijs tradant, vt in rerum familiarium adminiſtratione, ſuæque familiæ cura, in ſeruitio, quod patribus, & maritis ſuis præſtare debent, negligentiores euadant. Ad id reſpondeo, nihil eſſe, quod magis bona doctrina damnet, quā huius modi peruerſitatē, cū doceat, nos dēre ſem ꝑ anteponere debita eis, quæ deuotioni, & præcepta conſilijs, & neceſſaria voluntarijs, & quod Deus iubet ijs, quæ homo ſibi ſua deuotione, & animi pietate proponit, vt hæc peruerſitas magis ab homine, quàm a doctrina proficiſcatur.

Inquiunt alij, propter bonam doctrinam homines in multos errores incidere ad quod reſpondeo nihil eſſe tam bonum, tamque perfectum, quo improbi homines abuti non poſſint.

Quæ doctrina melior, quàm quæ in euangelijs, & S. Pauli epiſtolis legitur? oēs tamē hæretici tū præteriti tū præſentes, ſuas hæreſes in hac doctrina fundatas eſſe cōtendūt. Quare S. Petrus cū S. Pauli Epiſtolarū mētionem faceret, inquit: nonnulla in illis eſſe intellectu difficilia, ex quibus nonnulli improbi argumenta ſumpſerunt, quibus ſuos errores confirmarent. Illud præterea addit, quòd ex omnibus ſacris ſcripturis exiſtimant hæretici petere, quo ſeipſi tueantur detorquentes illas, ac deprauantes, vt ſuos errores cooperiant, ac protegant.

Præterea quid eſt in hominum vitā tam vtile, tamque neceſſariū, quod ſi quæ ſecum mala permixta habet magni faceremus, quantum in nobis ſitum eſt a nobis penitus eiiceremus?

Parentes nuptui ſuas ne tradant filias, cum aliæ pariendo ſuum diem obeant, aliæ ſuorum virorum manu necentur. Neque Medici, neque medicibæ permittantur, cum tum illi, tum hæ ſæpe homines occidant? Neque enſes, neque arma concedantur, cum illis quotidie homines occidantur.

tur.

tur. Nemo nauigat, cum tam multi homines, & diuitiæ naufragio pereát. Theologiæ ſtudia prohibeantur, cum hæretici omnes ea abutentes inde ad ſuas hæreſes occaſiones ſumpſerint. ſed quid ego de terrenis rebus dicam, cum nec cęleſtes quidem errore careant? Quid ad huius mundi adminiſtrationem magis neceſſarium eſt, quàm Sol? At quot homines ſuorum radiorum calore in morbos impellit? quot occidit? Quid autem de his dicam, cum ex Chriſti bonitate, miſericordia, & paſſione, quę ſunt noſtrę ſalutis pręcipuę cauſę improbi homines occaſiones perſeuerandi in peccatis ſumpſerint his pignoribus tantummodo fidentes, atque nitentes?

Ad hæc illud non negligendum addo. Quanam re magis omnes intellectus poſſunt conuinci, vt ad fidem accedant, quàm Lazari reſurrectio, qui erat quatriduanus, & fętidus. Quem reſuſcitauit Saluator his verbis. *Lazare veni foras.* Et hoc tantam vim habuit, vt neque mortis vires, neque vincula, quibus & pedes, & manus, detinebantur, eum in ſepulchro detinere potuerit.

Quod igitur cor tam durum eſt, quod non fiat tenerum, & molle hac mirabili re, & cedat, & huic Domino fidele fiat? O cordis hominum incredibilem improbitatem. Hæc res tam admirabilis non ſolum ad Pontifices, & Fariſeos conuincendos ſatis non fuit, ſed inde occidendi tanti miraculi effectorem occaſionem ſumpſerunt, neque eo contenti, occidendi Lazari opportunitatem quęrunt, quòd propter hanc cauſam multi in Saluatorem credebant.

Cum igitur hominum malitia tanta ſit, vt inde occaſiones malè agendi ſumpſerint, quid dicendum eſt de abuſu, quo improbi homines omnia bona peruertunt, detorquent, & ad ſuas voluntates accommodant, vt hoc modo bona impediantur?

Hæc omnia eò tendunt, vt intelligatur, nihil eſſe tam bonum, quo abuti nequeamus, quidquid tamen in illis mali eſt, id ab hominum abuſu, nõ ab ipſa re proficiſci. Non eſt tamen conſentaneum, vt paucorum abuſu, & improbitate, multi, & probi bonæ doctrinæ fructu careant. Quod apertè in zizaniæ parabola docuit Saluator, vbi ait petijſſe ſeruos a patrefamilias vtrum vellet ſe illam malam herbam eradicare ne ſegetem lęderet. Reſpõdit ſinite creſcere, ne cum illa eradicatis, & triticum. In qua parabola docet, tanti bonorum conditionem faciendam eſſe, vt multa nobis perpetiēda ſint, ne illi damno afficiantur.

Ad hæc omnia illud addo, quòd ſacra doctrina non ſolum homines in errores non impellit, ſed nos in fide firmiores, & certiores reddit. Quare mihi videtur hic adſcribere, quod mihi quidam nobilis, & ex collegio generalis inquiſitionis Luſitaniæ narrauit, quod quidem ad fructus bonæ lectionis cognoſcendos, & ad damnum malæ intelligendum multum fa cit

Hic,

Hic igitur nobilis vir mihi retulit, quod quidam homo ſponte ad ſanctiſſimum inquiſitionis officium iuit, & miſericordiam ab eo petijt, & confeſſus eſt, quòd cum malorum librorum lectioni ſe tradidiſſet, ita fidem amiſit, vt nihil adeſſe, exiſtimaret, niſi naſci, & mori. Deinde cum neſcio qua occaſione illi oblata, vel diuina prouidentia ita diſponente, bonos libros legere cępiſſet, & in ea lectione aſſiduè verſaretur, ex illa cęcitate, qua erat captus fuit liberatus, & huius peccati veniam petijt,& eam impetrauit.

Hoc loco id adſcribere volui, vt quem fructum ex bonorum librorum lectione capiamus facilè intelligatur.

Aliud quoque exemplum non minus verum, neque minus cognitione dignum mihi narrauit Ferrandus de Carillo cum in hoc regnò legatus eſſet, is namque mihi dixit, quòd quidam macometanus captiuus nomine, credo, Hametes, orationis, & meditationis librum habebat, & in illius lectione aſſiduè verſabatur, quod illius famuli irridebant, & ab eo petebant: quid ibi legis Hametes? quibus reſpondebat *Laſciar a me*, tandem cum in illa lectione perſeuераret, ille Dominus, qui Reginæ Aethiopiæ eunucum illuminauit, cum in Iſaia legeret, hunc quoque illuminauit, & ipſe tandem ſanctum petijt baptiſmum,& chriſtianus effectus eſt.

Hæc duo exempla, & reliqua a nobis ſuperiùs dicta ſatis apertè oſtendunt, quod bonorum librorum lectio non ſolum ad fidem, verum etiam ad reliquas virtutes maximè conducit.

Huius autem rei illa ſumma eſt, quòd tum leges,tum bonum iudicium non particularia,ſed communia,& generalia ſpectat, non inquã illud,quod ſingulis,ſed quod vniuerſis,accidit,qui non eſt ęquum, vt abuſu,& peruerſione paucorum,damno afficiantur. Neque ea damna reſpiciunt,quæ ſingulares ſecum res trahunt,cum vtilitates longe plures,quàm iacturæ ſunt.

Vt in nauigatione cernitur, quod licet naufragiorum iacturæ multæ ſunt, longè plura tamen commoda ex nauigatione conſequi ſolemus.

Hic mihi ignoſcat chriſtianus lector, ſi tam multa in hanc ſententiam conſcripſi,quòd id eo factum eſt, vt planeappareret,quàm bonorum librorum lectio neceſſaria ſit,ne de ſententia,nonnulli,qui aliter ſentiunt, in cauſa ſint, vt decedamus.

Præterea ſi lectio doctrinæ vernacula lingua conſcriptæ parum nobis prodeſſe,vel etiam obeſſe exiſtimaretur, quamnam vtilitatem, quę ſuperius conſcripta ſunt a nobis, afferre poſſent?

Hæc

Hæc autem pareneſis eo conducet , quo Sancti Hieronymi , quem dicunt Galeatum , prologus (in quo ſuam ſanctarum ſcripturarum verſionem probat) non ſolum , vt hunc noſtrum librum tueamur, verum etiam illos , quos vel nos , vel alii vernacula lingua conſcri-pſerunt. .

F I N I S.

oris cuſtodiant, & vigilans loquere, cum eis, quia mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ, & ſexcenta alia loca colligere poſſem in hanc ſententiam tum ex his libris, tum ex alijs, quos ſapientiales appellamus, in quibus ſuadentur homines ad diuinæ ſapientiæ ſtudium, & amorem: quod nihil aliud eſt, niſi diu, noctuque legere, audire, cogitare, & meditari Dei legem, quæ eſt illa optima pars, quam Maria elegit, cum ad Chriſti pedes ſedens illius verba maximo cum ſilentio audiebat. Quid autē de verbi Dei virtute, & miris effectibus dicam? cum vellet Deus ſuum populum a peccatis eorum auocare Hieremiæ iuſſit, ut omnes prophetias, quas ei aduerſus populum reuelauerat, ſcriberet, publiceque legeret. Quæ lectio ita attonitos, & horrore affectos reliquit eos, qui audierant, vt timoris, & confuſionis pleni alij alios in faciem intuerentur.

Cum autem Ioſaphat Rex voluerit ſuum regnum ad Dei cultum, & obedientiam reuocare, nihil aliud fecit, quàm Sacerdotes, & leuitas per omnes ſui regni ciuitates mittere, qui ſecum legis librum ferrent, legerent, & populo exponerent? Vt autem Deus oſtenderet vtilitatem, quæ ex hoc miro conſilio, emanauit illa uerba ſubdit.

Itaque factus eſt pauor domini ſuper omnia regna terrarum, quæ erāt per gyrum Iuda: nec audebant bellare contra Ioſaphat.

Creuit ergo Ioſaphat, & magnificatus eſt vſquam in ſublime. Hæc in 2. Paralipomenon cap. 17. ſcripta ſunt, quod ego caput velim, ut omnes Eccleſiæ prælati in corde ſcriptum haberent, vt huius ſancti regis exemplum imitatione proſequerentur.

Illum enim Regem ſi imitarentur, non minus hac noſtra tempeſtate Chriſtianorum Imperium floreret, quàm eo tempore illud Regnum floruit. Cum idem Deus ſit nunc, qui tunc erat, ut eadem præmia tribueret illis, qui idem ſeruitium illi præſtarent.

Ex omnibus autem exemplis, quæ hic afferre poſſumus in hanc ſententiam, dignum eſt, quòd ſemper in ore, & corde habeamus; eſt illud ſanctiſſimi Regis Ioſiæ, quod hic, vt in lib. Regum legitur excribendum pu taui. Octo annorum erat Ioſias cum regnare cœpiſſet.
Cum regnum Amon patris ſui culpa, & Manaſſes aui euerſum inueniſſet qui peruerſi fuerunt, & ſanguinis Prophetarum perfuſores, cum autem regnaſset duodecim annos.

Helcias Sacerdos ei legis Dei librum miſit, quem in templo reperit, qui non ſolum, quod Deus iubebat, complectebatur, verumetiam magna præmia, quæ fideliter ſeruantibus legem promittebat, & horribilia ſupplicia, duraſque pęnas, & aduerſitates, quas non ſeruantibus illam minabatur, Cum autem hic liber coram rege legeretur, eo timore, & tremore affectus eſt, ut ſua veſtimenta ſcinderit, & præceperit ſacerdoti ſuperius

rius dicto cum alijs ſummis viris, vt ad quandam prophetidem fœminā, quæ in Hieruſalem habitabat, irent, vt Deum oraret pro illis, & ſcirent, quæ ſit illius voluntas, de illis rebus, quæ in illo libro continentur.

Quæ hoc modo reſpondit. Hæc dicit Dominus: Ecce ego inducam mala ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores eius, cunctaq; maledicta, quæ ſcripta ſunt, in libro hoc, quem legerunt coram Rege Iuda: quare de reliquerunt me, & ſacrificauerunt dijs alienis, vt me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum ſuarū: idcirco ſtillabit furor meus ſuper locum iſtum, & non extinguetur.

Ad regem autem qui miſit vos pro domino deprecando, ſic loquimini Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: quoniam audiſti verba voluminis, atque emolitum eſt cor tuum, & humiliatus es in conſpectu Dei ſuper his, quæ dicta ſunt contra locum hunc, & habitatores Hieruſalem, reueritus faciem meam, ſcidiſti veſtimenta tua, & fleuiſti coram me: ego quoque audiui te: dicit Dominus. Iam enim colligam te ad patres tuos, & infereris in ſepulchrum tuum in pace: nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego inducturus ſum ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores eius.

Retulerunt itaque regi cuncta, quę dixerat. At ille conuocatis vniuerſis maioribus natu Iuda, & Hieruſalem aſcendit in domum Domini, vnaque omnes viri iuda, & habitatores Hieruſalem Sacerdotes, & cunctus populus omnino uſque ad maximum, quibus audientibus in domo Domini legit Rex omnia verba voluminis.

Et ipſe vnà cum illis, ſe in Dei ſeruitium, & cultum obtulerunt. Ad id autem Rex omnes iuſiurandi vinculo obſtrinxit, neque eo fuit contentus, ſed ciuitatē multis ſceleribus, quæ in ea diſſeminata erant purgauit, altaria, & Idola dirupit, & Sacerdotum, qui in illis ſacrificauerunt, oſſa retexit, & ſuper illorum altaribus comburenda iuſsit.

Hic autem rex fuit ita ſanctus, vt (quemadmodum ſcriptura teſtatur) nec antea, nec poſt eum fuerit quiſquam maior.

Quod autem argumentum maius ad bonę doctrinæ vtilitatem explicādam poteſt afferri, quàm hoc, ex quo tam multi fructus, tamque admirabiles conſecuti ſunt?

Quis autem erit tam ſibi inimicus, qui cum tam multas vtilitates cernat ex lectione librorum, qui catholicam, & ſanctam doctrinam continēt, emanare, non ſibi aliquod temporis ſpacium quotidie aſſumat, quod in huiuſmodi libris conterat?

Cum hoc autem tam admirabili exemplo alia multa coniungi poſſunt. Cum enim Propheta Baruch populum, qui captiuus in Babiloniam perductus erat, ad penitentiam excitare vellet, hac eadem ratione vſus eſt, in vnum enim locum omnes captiuos congregauit, illiſq; huius doctrinæ partem legit.

Quę lectio ait ſacra ſcriptura illis lacrymas mouit, & ad orationē, ieiunium, & pœnitentiam ſuorum peccatorum impulit, adduxitque illos vt eleemoſinas colligerent, & in Hieruſalem mitterent, ut in templo pro ſuis offerere[n]tur. Cum quibus miſerunt librum quoque ſibi lectum, ut & ipſi eundem legerent exiſtimantes fore, vt illa lectio eadem in illis operetur, quæ in ſe ipſis operatam eſſe ſciebant.

Hac autem captiuitate, cum elapſis ſeptuaginta annis liberati eſſent quo iterum ciuitas reędificari cœpit, templum, religio, niſi hac eadem Dei lectione? Sic in 2. lib. Eſdræ legitur, quod ſeptimo mēſe omnis populus ſuarū ciuitatū vno & eodem animo, & corde in Hieruſalem concurrunt: illis autem ad magnam plateam congregatis ſeptem diebus Eſdras legit ſeptem diebus librum legis Dei diſtinctè, & appoſitè ad intelligendum, & populus flebat cum verba legis Dei audiret: eiuſdem autem menſis vigeſimo quarto die iterum ad eiuſdem libri lectionem reuerſi ſunt; & ſingulis diebus quater in volumine legis Dei legebant, in quibus confitebantur etiam & adorabant Dominum Deum: his duobus exercitijs, ſe ad pœnitentiam excitarent, & religionem; quæ iam in illorum cordibus iacebat, erexerunt. Perfecerunt quidem illud, quo nihil maius vnquam di miſerunt vxores alienigenas, quas ipſi duxerunt, ne Dei populus cum gentilium genere permixtus permaneret.

Verbum Dei tandem, vt ipſe Deus, omnia poteſt, & operatur, cum illius inſtrumentum ſit. Et ita iure optimo ei in ſuo gradu omnes effectus efficienti cauſæ tribuuntur. Ita verbum Dei mortuos reſuſcitat, viuos regenerat: infirmos ſanat: ſanos conſeruat: cęcos illuminat: tepidos inflamat: eſurientes ſatiat: debiles roborat: & iacētes erigit. Eſt tandem illud cœleſte manna, quæ omnium rerum ſapores referebat. Nihil enim eſt, qđ deſideret anima, quin reperiatur in Dei verbis. His mœriſtis conſolatur, nō deuotus accenditur, calamitatibus oppreſſus lætatur, durus ad pœnitentiā impellitur: & qui mollior eſt, magis etiam exhauritur. Hæc autem Propheta paucis verbis complexus eſt: cum inquit. Lex Domini immaculata conuertens animas, teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis. Iuſtitiæ Domini rectæ lætificantes corda præceptū Domini lucidum illuminans oculos. Timor Domini ſanctus permanens in ſęculū ſęculi: iudicia Domini vera iuſtificata in ſemetipſa deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem prætioſum multum, & ſuper mel & fauum. Quib. uerbis Propheta multos legis, & verborū Dei effectus expreſsit, & tandē non ſolū illorū prætiū, & dignitatē declarauit, verumetiā ſummā ſuauitatē, quā pia anima, & ſincera ex illis pcipit, de quo & alio Pſal. ait. Quàm dulcia ſunt faucibus meis verba tua Domine ſuper mel ori meo. His autem laudibus non cōtentus in eodē quoq; Pſalmo declarat ſtudū, lumē, ſapiētiā, quā ſibi cōparant illi, qui tempus in hac diuina lectione conterunt cum inquit.

Quomodo dilexi legem tuam Domine tota die meditatio mea eſt, ſuper inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo, quia in æternum mihi eſt, ſuper omnes docentes me intellexi: quia teſtimonia tua meditatio mea eſt, ſuper ſenes intellexi: quia mandata tua quæſiui.

Cùm igitur hæc lux in anima noſtra tam miros pariat effectus, quid nobis magis (vt initio dixi) lugendum eſt, quàm videre hanc lucem tam longe ab hoc mundo abeſſe?

Quàm tam multas tamque denſas tenebras videre? Tantam in pueris ignorantiam? tantam in parentibus negligentiam? tantam ruditatem, & cęcitatem in omnibus fere Chriſtianis? quid in terris cognitione dignius eſt, quam Dei lex? & cuius rei magis obliuiſcuntur homines? quid pretioſius, & abiectius? quantum Dei amori, & ſeruitio debeamus quis intelligit? Vim myſteriorum noſtræ religionis ad excitandos homines ad hunc amorem quis non ignorat?

Quis peccati turpitudinem nouit, vt ea cognita magis ab illo, quàm a cęteris turpiſſimis rebus abhorreamus? quis miſſę, & cęteris diuinis officijs ea reuerentia, qua debent intereſt? quis feſtos dies ſanctificat animi ea pietate, in ea ſolitudine, qua debet, vt incantati, & cœci homines inter tot lumina, inſenſibiles inter tot myſteria, ingrati inter tot beneficia duri, & ſurdi inter tot flagella, & caſtigationes, frigidi, & gelidi inter tot Dei ardores, & ſplendores viuimus. Siquid de Chriſti mandatis, & doctrina ſcimus, id more picæ ſimus ſine guſtu, ſine ſenſu, ſine vlla illarum conſideratione: vt potius nomina rerum, & myſteriorum epitheta, quàm ipſa myſteria cognoſcamus.

Inter remedia, quæ hanc ignorantiam a nobis depellere poſſunt catholicæ, & ſanctę doctrinæ librorum lectio præſtantiſſimum eſt. præſertim ſi non de rebus ſubtilibus, & curioſis, ſed de ſalutiferis, & vtilibus tradunt. Propter hanc cauſam ſancti patres huius lectionis exercitationem, & ſtudium valde nobis commendarunt.

S. Hieronymus cum ad quandā virginē nomine Demetriam, quæ ſuū patrimonium pauperibus erogabat, quod præcipuę ei comendabat, erat bonæ doctrinæ lectionem, eique ſuadebat, vt ſui cordis bona terra, ſemen verbi Dei, ferreret, vt vitæ fructus illi ſimilis eſſet. Poſt autem multa alia præcepta, quæ ibi tradit, in fine ait, ſe velle finem Epiſtolæ cum principio coniungere, & ita eam iterum ad ſacrarum litterarum lectionem hortatur.

Ad idem hortatur etiam S. Paulam (in effundendis enim pietatis, & deuotionis lacrymis aſſiduè verſabatur) vt hanc exercitationem temperaret, vt viſum ad bonæ doctrinæ lectionem conſeruaret.

Ad quendam amicum, a quo petebat quoſdam ſanctos libros, ſcribens, illam rationem affert, quod verus animæ cibus eſt diu, no-

ctuque in lege Domini cogitare, ac meditari, Sanctus Bernardus, cum ad quandam ſuam ſororem ſcriberet ad idem ſtudium eam adhortatur, & diligenter omnes bonę lectionis fructus, & effectus enumerata & quod magis eſt. Apoſtolus S. Paulus, ſuum diſcipulum Timotheum, qui Spiritus ſancti plenus erat, adhortatur, vt dum ad illum venerit, in ſacrarum litterarum lectione, ſe contineat.

Præter autem hæc omnia teſtimonia illuſtriſſimum, & efficaciſſimum ad omnes intellectus conuincendos, illud Moyſis eſt, qui poſteaquã Dei legem propoſuit, & declarauit, ſic inquit.

Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis filijs tuis, & meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque conſurgens, Et ligabis ea quaſi ſignum in manu tua eruntque, & mouebuntur inter oculos tuos, ſcribenſque ea in limine, & oſtijs domus tuæ.

Neſcio, quibus verbis poſſet quis, amplius legis, & Dei mandatorum conſiderationem, & ſtudium comendare, quàm his.

Et quaſi hæc pauca eſſent cap. 11. eiuſdem libri iterum eandem repetit commendationem, eiſdemque verbis (quod rarò in ſcriptura fieri ſolet) tantæ curæ ei homini, qui a facie ad faciem cum Deo loquebatur, erat vt in Dei lege meditarentur ſemper, quippe qui optimè ſciebat, quàm ad id ſimus obſtricti, fructuſque maximos, & vtilitates, quas inde percipiamus.

Ad hanc autem meditationem, quam hic propheta a nobis poſtulat quantam vtilitatem nobis afferre poſſit bonæ doctrinæ librorum lectio, quis non videt? quæ licet diuerſo modo, ſemper tamen de Dei legis pulchritudine, & præſtantia tractat, docetque ſemper quantopere nos eam ſeruare debeamus.

Nam ſine lectionis doctrina, in quo meditatio verſari poterit, cum hæ duę quaſi ſorores ſint ita inter ſe coniunctæ lectio, ſcilicet & meditatio, vt altera nobis cibum tradat, altera traditum mandit, concoquit, degerit, & in animæ ſinus tranſmittit.

Cum his, quæ dicta ſunt, poſſem idē multorum exemplis, quos bonorum librorum lectione vitam mutaſſe ſcio, confirmare, quorum partem audiui, partem legi, ex quibus nonnulli hinc initium ſumentes eò ſanctitatis, & puritatis vitæ peruenerunt, ut religionum, & ordinum, in quibus, & alij, vt ipſi, ſe ad Dei ſeruitium conferrent; eſſent fundatores.

Hoc Henrico Britānniæ Regi VIII. compertiſſimum fuit, qui cũ nonnullos Carthuſianos patres in ſuũ errorē trahere ſperaret, cũq; cerneret non poſſe id cõſequi moleſtijs, & calamitatibus, quib. ad id eos ſępe afficiebat, poſtremũ iuſſit, vt illis oēs bonę, & catholicæ doctrinę libri auferentur,

rentur, exiſtimans his armis ſpiritalibus ſublatis, quibus ſe ipſi defende-bant, fore, vt facilè caderent.

In quo videre licet, quantam vim habeant hæc arma, vt nos ab hæreticorum dolis incolumes præſtare poſſimus, cum qui hæc machinarentur in eam cura inuigilarent, vt chriſtianos his armis ſpoliarent. Cum tanta igitur ſit horum armorum vis, cur in hac re omnes noſtræ curæ non euigilant, vt chriſtianum populum his maximè armis inſtituamus? Illud quoque nobis argumento ſit, quod hæretici, vt omnes peruerterent, libri ſuarum impietatum pleni, vt in omnibus locis diſſeminarentur maximè curarunt. Quod ſi mendacium verborum colorum depictum ad decipiendos homines eam vim habet, quantam veritatem ſana doctrina expreſſam, & declaratam ad iuuandum habere credendum eſt? cum Hæretici tam diligentes, & frequentes ſint, vt hoc modo homines perdant, cur non erimus nos diligentiores, vt illos, & hac & cæteris rationibus huiuſmodi incolumes præſtemus.

Doctrinæ neceſſitas particulatim traditur.

ETSI Satis ſuperque ſit, quod diximus ad noſtram ſententiam comprobandam: tamen quemadmodum nobis chriſtiane viuendum eſt, ita probare inſtitui, Chriſtianam doctrinam quoque nobis addiſcendam eſſe.

Quem laborem mihi ſuſcipiendum eſſe exiſtimaui, quod nonnulli ſunt, qui libros bonæ doctrinæ vernacula lingua conſcriptos ad eorum vtilitatem, qui latinam linguam non didicerunt omnino vituperant, qui aliqua in parte recte ſentiunt, in aliqua vero longe a veritate aberrant.

In eo recte ſentiunt, ſi vernacula lingua res difficiles, & obſcuras, non eſſe conſcribendas dicunt, neque hæreticorum errores licet ad id ſcribantur, vt refutentur, neque cætera huiuſmodi, neque Theologorum quæſtiones, quas neque in concionibus ad populum tractari D. Auguſtinus permittat.

Quo minus igitur debent hac conſcribi lingua, quæ nec prædicari decet? cum quo illud Apoſtoli concordat, vbi inquit, non prædicandas eſſe populo quæſtiones, ſed doctrinam, quæ ædificet. Neque pariter decet, vt ſacræ ſcripturæ libri communi lingua ſint conſcripti. In illis enim ſunt multa obſcura, quæ lumen, & præceptorem deſiderant. In hoc igitur bene dicunt, qui hos libros vituperant, ſed cum nolint libros lingua vernacula conſcriptos, qui chiſtianam viuendi viam tradant, quam in baptiſmo profitemur, tam in errore eſſe exiſtimo, quàm ſi quis vitæ mo-

naſticæ obſtringeretur, & illius leges, & inſtituta legere, & diſcere pro hiberetur, cum ita hæc prima profeſſio Chriſtianum, vt illa ſecunda monachum obliget.

Et quanta eſſet culpa monachus, qui ſuæ religionis regulas diſcere negligeret, in tanta eſſet Chriſtianus, qui ſuæ quoque diſcere non curaret. Etſi exempla, & auctoritates ſacræ ſcripturæ, quas ſupra allegauimus, ſint huiuſmodi, vt quæ dicta ſunt ſatis aperte demonſtret: tamen viſum eſt mihi, idem his rationibus demonſtrare, quibus harum rerum neceſſitas penitus appareat.

Primum enim ſi quis penitus ex animo ſe chriſtianum eſſe deſiderat non fide ſolum, ſed vita, & moribus fidei conſentientibus, huic in primis fidei, quam profitetur, articuli ſciendi ſunt, neque id ſolum in fide maiorum, ſed explicitè, & diſtinctè, ſcire debet. Quare non ſatis eſt verba articulorum pronunciare pſitaci more, ſed debet intelligere, quod profert, ne ſibi in animo conceptus, & ſenſus longe diuerſos, ab ijs, quæ ſibi credenda ſunt, effingat: quemadmodum S. Auguſtinus de Alipio ſuo familiari ſcripſit.

De quo inquit, quod antequam incarnationis myſterium ei fuerit ex poſitum, ſecum ipſe reputabat Saluatorem ab humanitate nihil aliud ſumpſiſſe, quàm corpus, quodque diuina perſona, quæ in illo erat, animæ officio fungeretur, ſic quoque in myſterio ſanctiſſimæ trinitatis, neceſſe eſt, vt chriſtianus quotieſcunque Patris, vel filij nomina audit, ſciat hic ſibi nihil corporeum intelligendum eſſe, cum illa diuina generatio tota ſit ſpiritualis, licet naturalis ſit, illud quoque ſcire oportet, hoc myſterium credendum, & adorandum non inueſtigandum eſſe.

Quod fecerit ſi in altera parte illius altiſſimæ ſubſtantiæ, quę ineffabilis, & incomprehenſibilis eſt, maieſtatem, in altera vero ſui intellectus ruditatem, & demiſſionem collocauerit, & inter ſe comparauerit, qui noſter intellectus eſt (vt philoſophi teſtantur) ad diuina ſpeculanda, & noctuarum oculi ad ſolis lumen.

Id facere debet Chriſtianus, ne ab eo, quod non intelligit ad id, quod ſibi non credendum, propter hanc cauſam ſibi videtur, argumentum petat. Illud quoque ſcire debet, quod licet hoc myſterium ſuper omnem rationem ſit, non tamen contradictionem implicat, quemadmodũ nonnulli ſimplices homines, & ignari arbitrati ſunt. Cum igitur ita ſe res habeat, vt adſit doctrina, quæ has in tam neceſſariis rebus ignorantias excludat, neceſſe eſt.

Præterea chriſtianus homo ſcire debet, non ſolum Dei, verum etiam Eccleſiæ præcepta, quæ lex eſt, in qua illi viuendum eſt, debet præterea intelligere non ſolum opera, verum etiam cogitatione, ideſt in mala opera conſenſu, ijs mandatis repugnari.

Præterea

Præterea illud ſciat neceſſe eſt, non ſolum mala voluntatis intentione, ſed improbæ cogitationis voluptate, licet quod in animo euoluit, exequi nolit (quam voluptatem moroſam Theologi dicunt) mortalis peccati in materia peccati mortalis, reus ſit.

Ad hæc bonus chriſtianus ſaltem ſemel in anno ſua peccata confiteri debet, quod ſæpius facere debet ſi religioſè ſibi viuendum exiſtimat. Vt autem id facere poſſit, neceſſe eſt, vt quomodo ſua ſibi conſcientia examinanda ſit, intelligat.

Mandata, & peccata mortalia enumerare, vt diligenter inquirat, quanã in re vel actione, vel verbo, vel cogitatione, deliquerit, ne nonnullorũ quaſi belluarum ſimilis ſit, qui ad pedes ſacerdotis proſtrati vix elapſo anno inter tot peccata ab eis commiſſa vnicum proferre ſciunt, ſed aiunt me interroges velim pater.

Neque ſatis eſt peccata confiteri, niſi illorum te pœniteat, grauiterque illa commiſiſſe doleat. Quamobrem vt peccati turpitudinem, & deformitatem cognoſcas, & quàm multa per peccatum amittas, quàm calamitoſo & infelici in ſtatu miſeram relinquat animam, & in primis, quantum diuinam maieſtatem peccatum offendat, a quo tam multa beneficia accepimus, quibus eum ſæpe lędimus.

Nam illud ponamus, contritionem eſſe præcipuum Dei donum: ſolet tamen illud dare illis, qui ita ſe præparant, & afficiunt, quantum in ſe ſitum eſt, vt illud a Deo obtinere poſſint. Et quoniam cum hac contritione firmum propoſitum non peccandi amplius in futurum coniunctum eſſe neceſſe eſt, & patum pęnituiſſe eſt ſignum, cum homo iterum eadem peccata ſtatim committit: emedia, & medicinas, quæ ad hoc conducunt ſcire neceſſe eſt, quæ ſunt peccandi occaſiones effugere, in oratione aſſiduè verſari, ſacramenta frequentare, in bonorum librorum lectione aſſiduè ſe continere, in cibo, & potu temperatum eſſe, ſenſus cohibere, & in primis linguam coercere, per quam tam multa peccata committuntur, neque minus debemus eruditos oculos habere, per quos ſæpe in animã noſtram mors ingreditur.

Ex his autem omnibus illud maximum eſt, principijs malarum cogitationum, & motuum memoria paſſionis Chriſti, obſiſtere. Velle enim in mundo tam improbo bene viuere, vbi tam multæ peccandi occaſione ſunt, cum ex altera parte ſimus a carne circumuenti, quæ ad peccandum propenſiſſima eſt, ex altera à tot dæmonibus, & a multis peruerſis hominibus, qui nonnunquam peius quàm dæmones nobiſcum agunt; ſine horum ſpiritualium armorum ac tormentorum vſu, eſt velle in cœlum ſine ſcalis aſcendere.

In hoc autem cum homines deficiant perpauci reperiunt, qui ſine peccato mortali viuant.

Hæc

Hæc igitur omnia ſcire,& in libris, qui hæc docent ſæpe legere,quantam vtilitatem afferre poteſt?

Cum autem chriſtianus ad altaris ſacramentum ſumendum ſe recipit, quis illius ſacramenti altitudinem,illius beneficij amplitudinem,maieſtatis præſtantiam, quæ in illo includuntur, declarabit? Vt inde intelligat, quanto cum timore, reuerentia, & conſcientiæ puritate,quantaque cum humilitate,& ſui ipſius collectione, ſe ad rerum omnium dominum recipiendum parare,vt hoc modo illius ſacramenti gratiæ, & diuitiarum, & conſolationum, quas ſecum fert,particeps euadat?

Hoc enim ſacramentum ſine requiſita præparatione eſt (vt Apoſtolus inquit) manducare,& bibere ſibi iudicium,illud,qui ſuſcipit, vt hac tempeſtate multi facere ſolent,cum nullam emendationem in illorum vita cernamus.

Illud quoque chriſtiani hominis eſt,preces fundere,quod quidem mirum in modum in ſacris litteris commendatur, quibus a Deo remedium omnium neceſſitatum tam ſpiritualium,quàm corporalium,quæ innumeræ ſunt petat.

Hæc autem oratio vt efficax ſit,ſcire debes, quæ virtutes debeant eam comitari (quas vt breuiter enumerem) ſunt attentio, deuotio, humilitas,perſeuerantia,& omnium maxime fides, & confidentia iuſta illud Saluatoris,quod dicit,quidquid petieritis credite,quòd accipietis,& dabitur vobis. cum oratione vult Apoſtolus,vt gratiarum actio iungatur beneficiorum acceptorum,quod eſt diuinarum laudum ſacrificium,quod Deus in Pſal.49.tantopere petit.

Quo autem modo chriſtianus homo poterit hoc perfungi officio ea deuotione,& pietate, quæ decet, ſi quot,quantaque hæc beneficia ſint ignorauerit?

Præterea in hac vita tentationes deeſſe non poſſunt, cum (quemadmodum S.Iob teſtatur) tota vita ſit diuturna tentatio. Si quoque Petrus ait, quod aduerſarius noſter tanquam Leo rugiens circuit quærens,quem deuoret.

Et Apoſtolus adauget, & amplificat huius hoſtis vim, & nos diuerſis ſpiritualibus armis inſtruit,quibus ei reſiſtamus,qui mille habet artes,mille modos,& rationes, quibus nos torqueat, aliquando blaſphemiarum cogitatione,aliàs fidei contentionibus, aliàs ira,odijs, vindictæ cupiditatibus,aliàs ſenſuum appetitu, aliàs occultiùs. toxicũ ſaccharo tectũ nobis bibendum tradit,ideſt vitium nobis ſub perſona virtutis refert,ſi chriſtianus homo igitur has ſyrtes, & breuia,in quæ conſcientiæ ſuę nauis periclitari ſolet non animaduerteret,& ſaltem mediocri quadam ratione artem tuendi ſui neſcirent cum ad hæc loca proxime accedit, quid aliud illi ſperandũ eſſet,niſi ſępius in illis hærere,& in peccatorũ abyſſum cadere?

In hac etiam mortali vita contrarijs ventis nauigamus, nonnunquam tempeſtate, nonnunquam tranquilitate, aliàs. ſecunda aliàs aduerſa for tuna vtimur, quarũ altera nos ſuperbos reddit, extollit, & in Dei obliuionem inducit, altera verò cum ſit diuerſa, aliàs ad impatientiam, aliàs ad diffidentiam, aliàs ad triſtitiam extra ordinem, aliàs ad querelas in diuinam prouidentiam, aliàs ad vindictæ cupiditatem nos impellit.

Quicunque igitur bonus chriſtianus eſſe cupit, ſi dum in pace degit non animaduertit, & parat, quæcunque belli tẽpore neceſſaria ſunt, is quo modo tot, tantaque pericula euadere poterit? Quid ei ſalutaria rimedia facilius ſuſpeditabit, quàm bonorum librorum admonitiones, & præcepta.

Sunt præterea quatuor virtutes neceſſariæ, vt hunc cœli ſpacium curre re poſſimus, Dei amor, peccati odium, diuinę miſericordiæ ſpes, & eiuſdem iuſtitiæ timor, quibus in virtutibus noſtræ ſalutis ſumma conſiſtit.

Hæ autem virtutes affectiuæ dicuntur, quod in voluntatis moribus, & ſenſibus conſiſtunt.

Hæc autem potentia cum cęca ſit (quæ ad nullum horum effectuum mouetur, niſi cum intellectus ei occaſiones, & cauſas repreſentet, quas per illas habet) inde fit, vt Chriſtiano homini, quid ſe mouere poſſit ad horum ſingula, ſcire neceſſe ſit.

Nam licet Deus in iuſtorum animas infundat has virtutes, debet tamen quilibet per ſe ſibi auxilium ferre, neque Deo relinquere omnia mul ta in animo euoluendo, quæ ad id eum mouere poſſunt. Cùm autem hoc argumentum ſatis copioſum ſit, quantam vtilitatem chriſtiano homini af ferret, nonnullas conſiderationes ſcire, quæ ad harum virtutum ſingulas eum impellere poſſunt, quæ omnia bonæ doctrinæ libri docent?

At fortaſſe quis dicet, multa me tam multis rebus, quas hic attigi, poſtu lare. cui reſpondeo, quod ei, qui ſolam fidem ſine operibus ſatis eſſe chriſtiano viro exiſtimat, hæc nimis multa viſum iri, at qui huiuſmodi in con ſcientiæ puritate eſſe cupit, ſe ipſum à peccatis mortalibus ſegregãdo, non ſolum id multum illi non videbitur, ſed etiam huius mundi periculorum, tentationum, occaſionũ experiẽtias docebit, hæc omnia, & plura illi neceſ ſaria eſſe, cum a terra ad cęlum iter breue non ſit. Propter hanc cauſam omnia ſup urius dicta ad tantum volatum opus ſunt.

Nonnullis obiectionibus reſpondetur.

Dicet fortaſſe aliquis, hæc omnia neceſſaria concedens, quod ordinarias conciones, quæ in eccleſijs habẽtur, ſatis eſſe, & ob id libros, qui

eadem

eadem tradent, eſſe ſuperuacaneos, cui quidem reſpondemus multis locis non adeſſe concionatores, & vt S. aut Gregorius, vt conciones cum frequentes ſunt vileſcunt, ſic cum nimis raræ ſunt parum perſunt. Præterea, prædicatores, vt plurimum ad hæc non deſcendunt particularia, ſed vniuerſim quod & ſatis eſt, de virtutibus tractant.

Doctrina autem moralis cum communis & vniuerſalis eſt, parum prodeſt. Præterea multæ conciones fiunt potius, vt auditores in patientia exerceantur, quàm in doctrina erudiantur.

Alij fortaſſe addent, bonorum librorum lectionem ſæpe in cauſa eſſe, vt conciones negligantur, nonnunquam vt non audiantur, quibus reſpondeo, bonam doctrinam in cauſa non eſſe, vt verbum Dei negligatur, ſed vt plurimi fiat.

Quod ſi quis facit, id potius ab illius ſuperbia, quàm bona doctrina proficiſcitur. Et paucorum ſuperborum culpa, vt multi bona doctrina fraudentur conſentaneum non eſt. Alij dicunt nonnullos ex bonorum librorum doctrina illud conſequi ſolere, vt ita ſe ſpiritalibus exercitijs tradant, vt in rerum familiarium adminiſtratione, ſuæque familiæ cura, in ſeruitio, quod patribus, & maritis ſuis pæſtare debent, negligentiores euadant. Ad id reſpondeo, nihil eſſe, quod magis bona doctrina damnet, quã huius modi peruerſitatẽ, cũ doceat, nos dẽre ſem p anteponere debita eis, quæ deuotioni, & præcepta conſilijs, & neceſſaria voluntarijs, & quod Deus iubet ijs, quæ homo ſibi ſua deuotione, & animi pietate proponit, vt hæc peruerſitas magis ab homine, quàm a doctrina proficiſcatur.

Inquiunt alij, propter bonam doctrinam homines in multos errores incidere ad quod reſpondeo nihil eſſe tam bonum, tamque perfectum, quo improbi homines abuti non poſſint.

Quæ doctrina melior, quàm quæ in euangelijs, & S. Pauli epiſtolis legitur? oẽs tamẽ hæretici tũ præteriti tũ præſentes, ſuas hæreſes in hac doctrina fundatas eſſe cõtendũt. Quare S. Petrus cũ S. Pauli Epiſtola-ũ mẽtionem faceret, inquit: nonnulla in illis eſſe intellectu difficilia, ex quibus nonnulli improbi argumenta ſumpſerunt, quibus ſuos errores confirmarent. Illud præterea addit, quòd ex omnibus ſacris ſcripturis exiſtimant hæretici petere, quo ſeipſi tueantur detorquentes illas, ac deprauantes, vt ſuos errores cooperiant, ac protegant.

Præterea quid eſt in hominum vita tam vtile, tamque neceſſariũ, quod ſi quæ ſecum mala permixta habet magni faceremus, quantum in nobis ſitum eſt a nobis penitus eiiceremus?

Parentes nuptui ſuas ne tradant filias, cum aliæ pariendo ſuum diem obeant, aliæ ſuorum virorum manu necentur. Neque Medici, neque medicinæ permittantur, cum tum alij, tum hæ ſæpe homines occidant? Neque enſes, neque arma concedantur, cum illis quotidie homines occidantur.

tur. Nemo nauigat, cum tam multi homines, & diuitiæ naufragio pereãt. Theologiæ ſtudia prohibeantur, cum hæretici omnes ea abutentes inde ad ſuas hæreſes occaſiones ſumpſerint. ſed quid ego de terrenis rebus dicam, cum ne cęleſtes quidem errore careant? Quid ad huius mundi adminiſtrationem magis neceſſarium eſt, quàm Sol? At quot homines ſuorum radiorum calore in morbos impellit? quot occidit? Quid autem de his dicam, cum ex Chriſti bonitate, miſericordia, & paſſione, quę ſunt noſtrę ſalutis pręcipuę cauſę improbi homines occaſiones perſeuerandi in peccatis ſumpſerint his pignoribus tantummodo fidentes, atque nitentes?

Ad hæc illud non negligendum addo. Quanam re magis omnes intellectus poſſunt conuinci, vt ad fidem accedant, quàm Lazari reſurrectio, qui erat quatriduanus, & fętidus. Quem reſuſcitauit Saluator his verbis. *Lazare veni foras*. Et hoc tantam vim habuit, vt neque mortis vires, neque vincula, quibus & pedes, & manus, detinebantur, eum in ſepulchro detinere potuerit.

Quod igitur cor tam durum eſt, quod non fiat tenerum, & molle hac mirabili re, & cedat, & huic Domino fidele fiat? O cordis hominum incredibilem improbitatem. Hæc res tam admirabilis non ſolum ad Pontifices, & Fariſeos conuincendos ſatis non fuit, ſed inde occidendi tanti miraculi effectorem occaſionem ſumpſerunt, neque eo contenti, occidendi Lazari opportunitatem quęrunt, quòd propter hanc cauſam multi in Saluatorem credebant.

Cum igitur hominum malitia tanta ſit, vt inde occaſiones malè agendi ſumpſerint, quid dicendum eſt de abuſu, quo improbi homines omnia bona peruertunt, detorquent, & ad ſuas voluntates accommodant, vt hoc modo bona impediantur?

Hæc omnia eò tendunt, vt intelligatur, nihil eſſe tam bonum, quo abuti nequeamus, quidquid tamen in illis mali eſt, id ab hominum abuſu, nō ab ipſa re proficiſci. Non eſt tamen conſentaneum, vt paucorum abuſu, & improbitate, multi, & probi bonæ doctrinæ fructu careant. Quod apertè in zizaniæ parabola docuit Saluator, vbi ait petijſſe ſeruos a patrefamilias vtrum vellet ſe illam malam herbam eradicare ne ſegetem lęderet. Reſpōdit ſinite creſcere, ne cum illa eradicetis, & triticum. In qua parabola docet, tanti bonorum conditionem faciendam eſſe, vt multa nobis perpetiē da ſint, ne illi damno afficiantur.

Ad hæc omnia illud addo, quòd ſacra doctrina non ſolum homines in errores non impellit, ſed nos in fide firmiores, & certiores reddit. Quare mihi videtur hic adſcribere, quod mihi quidam nobilis, & ex collegio generalis inquiſitionis Luſitaniæ narrauit, quod quidem ad fructus bonæ lectionis cognoſcendos, & ad damnum malæ intelligendum multum facit

Hic.

Hic igitur nobilis vir mihi retulit, quod quidam homo ſponte ad ſanctiſſimum inquiſitionis officium iuit, & miſericordiam ab eo petijt, & confeſſus eſt, quòd cum malorum librorum lectioni ſe tradidiſſet, ita fidem amiſit, vt nihil adeſſe, exiſtimaret, niſi naſci, & mori. Deinde cum neſcio qua occaſione illi oblata, vel diuina prouidentia ita diſponente, bonos libros legere cępiſſet, & in ea lectione aſſiduè verſaretur, ex illa cęcitate, qua erat captus fuit liberatus, & huius peccati veniam petijt, & eam impetrauit.

Hoc loco id adſcribere volui, vt quem fructum ex bonorum librorum lectione capiamus facilè intelligatur.

Aliud quoque exemplum non minus verum, neque minus cognitione dignum mihi narrauit Ferrandus de Carillo cum in hoc regnò legatus eſſet, is namque mihi dixit, quòd quidam macometanus captiuus nomine, credo, Hametes, orationis, & meditationis librum habebat, & in illius lectione aſſiduè verſabatur, quod illius famuli irridebant, & ab eo petebant: quid ibi legis Hametes? quibus reſpondebat *Laſciar a me*, tandem cum in illa lectione perſeueraret, ille Dominus, qui Reginæ Aethiopiæ eunucum illuminauit, cum in Iſaia legeret, hunc quoque illuminauit, & ipſe tandem ſanctum petijt baptiſmum, & chriſtianus effectus eſt.

Hæc duo exempla, & reliqua a nobis ſuperiùs dicta ſatis apertè oſtendunt, quod bonorum librorum lectio non ſolum ad fidem, verum etiam ad reliquas virtutes maximè conducit.

Huius autem rei illa ſumma eſt, quòd tum leges, tum bonum iudicium non particularia, ſed communia, & generalia ſpectat, non in quo illud, quod ſingulis, ſed quod vniuerſis, accidit, qui non eſt ęquum, vt abuſu, & peruerſione paucorum, damno afficiantur. Neque ea damna reſpiciunt, quæ ſingulares ſecum res trahunt, cum vtilitates longe plures, quàm iacturæ ſunt.

Vt in nauigatione cernitur, quod licet naufragiorum iacturæ multæ ſunt, longè plura tamen commoda ex nauigatione conſequi ſolemus.

Hic mihi ignoſcat chriſtianus lector, ſi tam multa in hanc ſententiam conſcripſi, quòd id eo factum eſt, vt plane appareret, quàm bonorum librorum lectio neceſſaria ſit, ne de ſententia, nonnulli, qui aliter ſentiunt, in cauſa ſint, vt decedamus.

Præterea ſi lectio doctrinæ vernacula lingua conſcriptæ parum nobis prodeſſe, vel etiam obeſſe exiſtimaretur, quamnam vtilitatem, quę ſuperius conſcripta ſunt a nobis, afferre poſſent?

Hæc

Hæc autem parenefis eo conducet, quo Sancti Hieronymi, quem dicunt Galeatum, prologus (in quo ſuam ſanctarum ſcripturarum verſionem probat) non ſolum, vt hunc noſtrum librum tueamur, verum etiam illos, quos vel nos, vel alii vernacula lingua conſcripſerunt..

FINIS.

IN ROMA

RESTAURO del LIBRO ANTICO
Cav. G. DI GIACOMO
PESCARA 1989